TRACTATVS,
DE COMMISSARIIS, ET COMMISSIONIBVS CAMERÆ IMPERIALIS, QVADRIPARTITVS.

Rutgeri Rulant Aquisgranensis, D.

Omnibus, præsertim probationes cuiuscunque generis recipientibus, & aliena negotia, tam publica, quàm priuata, expedientibus, vtilis ac necessarius.

EDITIO SECVNDA.

duplo priore auctior.

Quod Lector ex lectione Tertiæ, & Quartæ Partis; quæ de nouo accessêre: vt & iis, quæ hisce signis [ ] inclusa sunt, facilè deprehendet.

PARS I.

De Persona, & officio; tam Commissariorum, quam aliorum, quorum operâ ii vtuntur: nec non de origine, progressu, medio, & fine Commissionum, agens.

Ex legato

Cocini

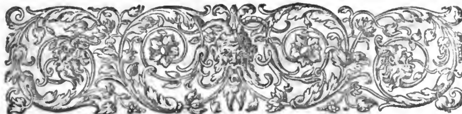
Cum Gratia & Priuilegio Cæs. Maiest.

FRANCOFVRTI,

Ex Officina Typographica Ioannis Saurii,

Sumptibus Rulandiorum.

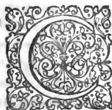
M. D C. IV.

SACRI ROMANI IMPERII IVDICII
AVGVSTISSIMO SENATVI;

REVERENDISSIMO PRINCIPI: ILLVSTRIBVS ET GENEROSIS COMITIBVS ET BARONIBVS, NOBILISSIMIS, AMPLISSIMIS, ET CLARISSIMIS VIRIS, DOMINO IVDICI, PRÆSIDIBVS ac Aſſeſſoribus, Dominis, Patronis, & Fautoribus: clementiſſimo, clementibus, & debita obſeruantia honorandis

S. P. O.

VM ſuperioribus annis, Reuerendiſſime Princeps, Illuſtres, Generoſique Comites, & Baro, Nobiliſſimi, Ampliſsimi, Clariſsimique Viri, tria Mandata è Sacro Collegio veſtro emanata, tres diuerſas Commiſsionum ſpecies ad probationes recipiendas complectentia, eodem tempore ab Impetrantibus ad me tranſmitterentur, petereturque, vt eas expediendas Commiſſiones ſuſciperē: tot tantaq́; in iis perlegendis, ob earum diuerſitatem (:mandabatur enim non ſolum Teſtium examinatio; ſed & terminorum inſpectio, lapidumque finalium eleuatio:) mihi occurrebant difficultates ac dubia; vt me excuſare potius, quam eas ſuſcipere prima facie maluiſſem. Verum, quia excuſatio cum turpitudinis ac inſcitiæ aliquâ notâ coniuncta: & piaculum, mandatis ab auguſtiſsimo hoc Collegio decretis non abſque tergiuerſatione parere; & res etiam ipſa (:Commiſsionibus vtpote omnibus ad perpetuā rei memoriam impetratis:) procraſtinationem ac moram non admitteret: tandem iſtas, earundemque expeditionem debita & condigna reuerentia in me ſuſcepi: vtque in iis perfungendis & expediendis, omnes, quæ occurrere poterant, & ob oculos mihi verſabantur, difficultates

? 2 *tanto*

tantò facilius vincerem ac superarem; nihilque in re tam ardua, in mei ac Partium praeiudicium, à me aut peccaretur, aut praetermitteretur; omnia statim ac singula eorundem verba diligenter examinare, ac perpendere, quaeque ex aliorum scriptis & Rotulis occurrebant, & ad rem facere videbantur, ad ea adnotare (: adhibito etiam peritiorum in omnibus consilio ac iudicio:) incipiebam; plane existimans, nihil dubii aut difficultatis in ipso Commissionis actu, quod prouisum, aut praemeditatum à me non foret antea, occursurum. Verum actum ipsum aggressus, tanta, praeter conceptam opinionem, difficultatum moles sese offerebat; vt librorum copia destitutus, sine maxima cura ac solicitudine, superare tempestuosum hoc Commissionis mare vix liceret. Eas ergo praeter spem expertus; postquam diuini numinis auxilio ex iis tandem me expediuissem, ac peracta Commissione domum reuersus essem; operae pretium me facturum iudicabam, si difficultates eas ac dubia, quae in talibus ac similibus expediundis occurrere possent, diligentius & exactius examinarem, ac modum viamque, qua sine maiori molestia ac periculo omnis Commissionum difficultas (: simili functione in posterum mihi demandata:) vinci ac superari, atque integer Commissionis actus facili negotio perfici & expediri posset, mihi conscriberem. Ea itaque, quae singulis Mandatorum, & Commissionum verbis, ad exemplum aliorum, adnotaueram, recolligere, & alium in ordinem ac formã redigere, omniaq; tam ad Commissarii personã, quã ipsam Commissionũ materiã spectantia ex variis Iuris nostri locis, Interpretibus, ac practicis obseruationibus in priuatum meum vsum conquirere, methodicè pertractare, ac in vnum quasi corpus ac fasciculum coniicere coepi. Quae res cum amicis ac familiaribus, à quibus Rotulos aliaque scripta, quae vsui ad eam rem esse poterant, commodatò sumebam, innotuisset; ii è vestigiò amicitiae ac communi quodam diuidundi iure, communicationem operis incepti nõ solum flagitare; sed importunis suis precibus, eo à me impetrato, & inchoato opere ipsis exhibito, ad coeptum perficiendum calcar addere, & vt absolutum ederem ac publici iuris facerem, hortari non desistebant. Quamuis autem, quò minus huic petitioni ipsorum, qua editionem suadebant, morem gerere possem, vrgentissimas, & releuantissimas causas & rationes ipsis obuerterem, ac tenuitatem meam; è contra verò materiae grauitatem, quae ingenium longe praestantius, & in foro, ac Iudiciis exercitatissimum, nec non tractationem multò exactiorem, doctioremque, tempus insuper longum requireret, exponerem; ac varios eius qualitatis homines, qui id melius praestare possent, referrem: Ipsi tamen, iis omnibus non acquiescentes,

in

in proposito persistere, editionemq; vrgere haud destitêre, futurum perhibentes, vt cum à nemine (:quos quidem ipsi vidissent:) hæc materia, simili modo, antea pertractata: si non ad doctos & exercitatos, saltem forensis disciplinæ studiosos; non mediocrem redundaturam vtilitatem; quinetiam doctiores illos, & in foro ac iudicio exercitatiores, tali exemplo, ad vberiorẽ eius, aut similis materiæ tractationem suscipiendam, & scientiæ suæ thesauros (:quos tanquã defossos soli possident, & in internis penetralibus sibi conseruant:) ad Reip. & communem omnium vtilitatem, in apertum proferendos, aliisq; communicandos, excitatum iri. His igitur & similibus amicorum compellationibus: ne dicam importunis precibus: tandẽ quasi victus, eò me induci passus sum, vt ipsorũ magis, quàm proprio iudicio, & volũtati obsequens, hasce meas lucubratiunculas, infirmumq; ac informem ingenii partum; quem per quotidianas occupationes nec fingere, nec polire mihi licuit; in lucem; & quidem sub Celsit. Generos. & Excell. ac Amplitud. V. nomine ac tutela, emitterem: ea spe & fiducia fretus, Easdem hanc, debita submißione ac reuerentia, à me oblatam prolem; non modo æquis animis suscepturas; sed & autoritatis suæ, tanquam Aiacis scuto, clementer & benignè, contra maligni liuoris dentem, defensuras. Alius enim cui melius (:quia hic liber Cameræ Imperiali propriè adscribitur:) patrociniũ ac tutelæ hæc cõmitti posset, nemo occurrebat: Et duplicẽ insuper eius rei habui causam: Quarum prima est: vt lucis & splendoris aliquid tenui huic & obscuræ opellæ meæ, à luce ac splendore vestro, per totum Romanum Imperium effulgente, conciliarem. Altera vero; vt animi mei gratitudinem erga augustißimum hoc Collegium, à quo aliquot iam annis plurima in me sigillatim & coniunctim, mira beneuolentia & comitate collata sunt beneficia, publicè testatam facerem.

Suscipite igitur, Reuerendißime Domine Princeps, Illustres ac Generosi Comites, & Baro, Viriq; Nobilißimi, atq; Amplißimi, strenæ loco, has meas qualescunque lucubratiunculas, easq; clementia ac humanitate fouete, ac autoritate vestra defendite; & me etiam ipsum eâdem clementia, fauore, ac beneuolentiâ deinceps benignè prosequi ne dedignemini. Ita Deus vos, & augustißimũ vestrum Collegium, ad nominis sui gloriam, & totius Romani Imperii ac Germaniæ, communis patriæ nostræ, tranquillitatem quàm diutißime sospitet atque conseruet. Spiræ 2. die Ian. Anno salutis 1597.

Reuer. Celſ. Generoſ. & Excell. V.

Deuotiſſimè obſeruanterq; colens

RVTGER RVLANT D.

CATALOGVS CONTINENS NOMINA DN. IVDICIS, PRAESIDVM, AC Assessorum.

Iudex Cameræ { Dom. Eberhard. Episcop. Spirens. Præpositus Weissenburg.

Præsides { Dom. Georg. Comes in Helffenstein/& Dom. in Gundelfingen.
Dom. Frobenius, Comes in Helffenstein/& Dom. in Gundelfingen.
Dom. Ioan. Ludouic. Baro in Grauenecf vnd Burgberg.

ASSESSORES.

Mogunt. { Iohan. à Ludinghausen / dictus Wolff.
Treuir. { Georgius Theodoricus Seublin D.
Colon. { Anton. à Fürstenberg.

Nom. Ecclesiasticorum Elector. { Petrus Quendel. L.
Petrus à Broch. L.

Palat. { Adrian. Borck.
Saxon. { Georg. Reich D.
Brandenb. { Christianus Barth D.

Nom. Secularium Electorum { Petrus Denaisius D.
Georg. Awer D.

Cæsar. Maiest. { Georgius Dorner D.
Iohan. Conrad. à Vorburgk.

Austriacæ domus { Christophorus Aschman D.
Iohannes Erhardus Hettinger D.

Burgund. domus { Gregorius Tengnagell D.
Philippus Tengnagell D.

Franc. Circ. { Iohannes Meichsner D.
Iohan. Adam Mörder D.

Bauar. Circ. { Balthasar Barth D.
Leonhardus Zindecker D.
Wilhelmus Jocher D.
Hannibal à Muckenthall.

Suen.

Sueu. Circ. { Lazarus Wendelstein D.
Iohannes Melchior Drechsel D.
Christophorus Rosenhuber D.
Iohan. Iacob ab Heydeck.

Super. Rhenan. Circ. { Iohannes Christophorus von der Gruen.
Iohan. Ludouicus Bender D.
Vlricus Stieber D.
Petrus Breitenacker D.

Infer. Rhenan. Circ. { Melchior à Wick.
Arnoldus Crân L.
Hieronymus à Krebs D.
Iacobus Bischoff.

Saxon. Circ. { Theodorus Appianus D.
Sigismundus Buchner D.
Georgius Eucharius Helffenreich/ dictus Roßbach D.

FINIS CATALOGI.

PRÆFA-

PRÆFATIO AD LECTOREM,
in qua ordinis ratio redditur.

Vandoquidem, Lector beneuole, attestantibus Philosophis, Iurisconsultis & Interpretibus nostris, in omni materia conscribenda, ordinis cura & ratio præcipuè ideo habenda: quod per eum confusio enitetur; omnia difficilia faciliora reddantur; intelligentiæ mens præparetur; & memoria artificiosissimè reformetur: Ego in hoc Tractatu conscribendo, in id potissimum incumbendum esse duxi, vt, quia non doctè, nec eleganti Stylo pertexere liceret, docenti saltem ordine absoluerem: quem ad operis faciliorem intellectum in tui gratiam breuibus hic præmittere visum fuit. Quadripartitũ autem integrũ opus esse volui: ita vt in priorem Partem generalia & communia omnibus vel plerisq; Commissionibus; in reliquas verò specialiora præcepta coniicerentur. Et prima quidem
I. *Pars octo libris, hoc ordine, constat. In primo describitur Commissarii persona: & id ita, vt eum Iudici nominare volens: an huic prouinciæ par sit: & aduersa Pars, quæ contra nominatum opponenda: ac deniq; Iudex,*
II. *qualis ordinandus, cognoscere possint.. In secundo, quomodo adiunentũ Iudici Pars edere, & qua ratione, post*
III. *hinc inde habitas controuersias, constitui debeat, demonstratur. In tertio, vis & potestas, quã ex ipsa ordina-*
IIII. *tione, & traditione Commissionis consequitur Commissarius, proponitur. Adduntur & huic, in quarto, va-*
V. *ria persona, tam ante, quã in ipso actu a Commissario adhibenda. In quinto, de iis, quæ à Commissario & co-*
VI. *ram eo expediuntur, tractatur. Ac in sexto, subiunguntur ea, quæ finito actu Commissionis pertractantur.*
VII. *In septimo Commissarii immunitates, priuilegia ac præmia, quæ pro fine sibi proposita habet, & iure meritoq; propter labores debentur, describuntur; Et sic cum hoc fine prima quoq; hæc pars finem sortitur.*
I. *Succedit huic* SECVNDA: *in cuius libro primo, præ cæteris, generalis quædam species, multarum scilicet*
II. *Commissionum ad memoriam, præponitur. Huic secundo testium examinatio: quia præcedens circa eos maxi-*
III. *me est occupata: subnectitur. In tertio, propter dignitatem & præstantiam, generalis Ocularis inspectio ad-*
IIII. *ditur. Cui, in quinto, vicina huic, magis specialis, Carceris scilicet inspectio, subiicitur: In sequentibus autẽ alia*
V. *adhuc dua eiusdem species, magis tamen aliquid præter nudã inspectionem desiderantes, adiciuntur. Velut in*
VI. *quinto, Instrumentorũ Transsumptio, Exemplificatio, Recognitio. In sexto, deniq; Inspectio ac eleuatio lapidum & terminorũ finaliũ: Quibus etiã terminis finalibus, finitur & concluditur integra hæc Secunda Pars.*
I. *In* TERTIA *Parte, Articulorum conficiendorum ars hac ratione proponitur. Vt in Primo libro genera-*
II. *lia præcepta proponantur. Et in secundo; quia Articuli, non cognito genere actionis: ita vt Interrogatoria ad ea adaptari possint: confici nequeunt: generales modi, inuestigandi genus actionis, describuntur. Sed quia hæc*
III. *inuestigandi materia latior & difficilior est, quã vt huic septo includi possit: Tertio libro, & sequentibus spe-*
ET SEQVENT. *ciatim; quomodo genus actionis in omni penè materia indagandum sit, eo ordine, qui in præceptis Interrogatoriorum iam subiicitur, per certa capita edocetur.*

In QVARTA *deniq; Parte, quomodo visa Commissione, inspectisque Articulis eidem adiungi solitis,*
I. *Interrogatoria, vt in primo termino exhibeantur, formari exactè possint, ostenditur. In eo autẽ, interrogando ita proceditur; vt Primo inquiratur natura Interrogatoriorũ, ab etymologia, definitione, diuisione, proprietatibus, vitiis, & aliis dependent: in quo Liber primus occupatur. Hisce cognitis & confectis ex iis generalibus*
II. *Interrogatoriis, ad speciem deueniendo: In secundo Libro, de obiecto Interrogatoriorum quæritur: de rebus*
III. *videlicet, & iuribus, maxime incorporalib. publicis, priuatis, mixtis; Hisq; adinuentis: In tertio, de generalibus,*
IIII. *& specialibus acquirendi modis eorumq; Interrogatoriis; Et quidem de contractibus, in quarto: de vltimis*
V. *autem voluntatibus; In quinto Libro agitur. Et, quia non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri; de*
VI. *Remediis, quibus res acquisita firmantur, & tuentur, Sextus agit. Cumq; rectè acquisitis, aliorũ, vt plerumq; fieri solet, inuidia, iniuriaq; suppositis, varia nobis in iis obiici soleant impedimenta; de impedimentis illis, ne*
VII. *incognita noceãt; sed vt præuisis eò dexterius occurri possit, in septimo Libro disquisitio instituitur. Cui statim,*
VIII. *in octano, subnectitur via & modus, processus videlicet iudiciarius; quo labefactata hæc restitui possint; Po-*
IX. *stremò; quia nihil in rerum natura perpetuũ, & quælibet res, sicut ortum ita & interitum habere videmus; In nono, & vltimo Libro, de modis quibus iura acquisita, & obligationes licitè tollantur, & soluantur, seu finiantur, Interrogatoria proponuntur. Iisq; finiendi modis, finis huic Tractatui imponitur.*

COMMIS-

COMMISSARIVS LECTORI.

VM superioribus annis, precibus amicorum id extorquentibus, luci me, non omnibus forte numeris perfectus, exponerem; duplici hominum generi, vti plerunque accidere solet, in manus deueni. Vni dextre iudicantium, & sicubi erratum benigne corrigentium; alteri; si non omnia, partem tamen, dente liuoris temere rodentium.

Priori classi ascribuntur merito patroni, quibus consecratus, Domini sc. Camerales; à quibus non solum benigne exceptus; sed etiam à maiore eorundem parte, aliquot annis elapsis, ita commendatus, & defensus sum: vt paucis typographicis vitiis & mendis, (quibus Typographi per incuriã me commaculau rant) exceptis, quid addi posse (: in illam hyperbolim haud dubie, vel amore, vel quod vererentur se ad me amplificandum ornandumue aliquid communicare debere, prolapsi:) negarent. Hisce & alii amici; Vniuersitatum scilicet, seu Academiarum aliquot Professores & Aduocati Camerales multi, qui & verbis, & literis honestum de me elogium non semel perhibuêre, nec non alii viri docti, qui publicis scriptis partim approbauêre; partim vero dissentientes, modeste, vti decet, me taxauêre, annumerantur. Quibus ômnibus etsi merito eius rei nomine maxima debeantur gratia: maiores tamen, & apud me, & posteros mererentur; si & authori, sape verbis, & literis id flagitanti, vel in corrigendo, vel augendo, si non coadiutores, saltem monitores sese exhibuissent. Duobus enim; vno Aduocato, altero Procuratore Cameralibus, exceptis (: qui pauca in expeditione Commissionum, à primo atatis mea anno obseruata, communicauere:) nemo ne teruncium quidem, ad me exornandum contulit. Contentus tamen fauore eorum: Cũ altero genere hominum, in quorum ceu latronum manus incidi, inuito etiam mihi concertandum est; qui cum patrem calumniatorem lucifugum habeant; eius exemplo sapè, absentibus bonis, in me immeritum, maxime in tabernis, & apud nocturna pocula, (quibus boni raro intersunt:) venenum suum euomuêre; in eo cacutientes, quod me ea, licet prasens sape essem, percipere non posse, sibi persuaderent. Vt ergo huius temeritatis pœnas luant; ego eos omnes, cum venenatis suis sagittis ita oculis omnium, amoto veneno, hic exponam, vt boni in defendendo proficere; illi verò, vt & alii, imposterum, si non plane abstinere; saltem temperare à calumniis sibi discant. Idq́ non quemquam carpendi, vel sugillandi studio, sed fama & authoritatis mea, quàm semper ob oculos mihi parens posuit, & in qua illi turbare me tẽtarunt, conseruanda gratia. Vt autem genus illud hominum duplex deprehendi; ita & bimembri delineatione refutatio indiget. Ac vt vnum, omni plane ratione semota, calumniari; alterum autem specie quadam veri, conuitia sua, tanquam operculo tegere satagit: Ita priori, verbo vnico: ne maledictis certando, maledicus esse videar: respondeo. In ciuitate libera, pariterq́ libero totius Romani, aliorumque Regnorum Imperio, linguas liberas esse debere: Hacq́ spongia, eorum omnia scommata abstergo. Alteri autem generi, latiori responso (: ne tacendo quid confiteri videar:) obuiam eundo; vt laruam detraham, diligentius mihi elaborandum est. Cumq́ id genus hominum non vno nitatur argumento; acie instituta, illius phalanges retundere eo ordine constitui, vt discernam generalibus argumentis vtentes, ab vtentibus specialibus: eosque barbaro vocabulo: (:me-

liori enim non merentur:) generalistas, & specialistas, re ipsa ita dictante, vocitare placet.

Et quidem inter generalistas principem locum sibi sumunt, qui plane me in *scenam prodire ideo non debuisse contendunt; quod & volumina satis multa in iure conscripta; & hac præsens materia, nō vno in loco, ante ab aliis ita pertractata sit; vt ego hac repetitione coccygos in morem facta, verè recoctus (scopticè) dici merear Commissarius. Ad id comprobandum poeta illud* [a] *insusurrantes:*

a Horat. lib. 2. epist. ad August.

Scribimus indocti, doctiq; poëmata passim.

Et: [b] *Satyricum hoc*

b Iuuenal. lib. 3. satyr. 7.

——Tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes,

Quibus subiiciam paulò (si eo nomine digni) ciuiliores; q vt maximè id licuisse largiantur, Cameræ tamen p̃iudicatis hinc indè me cōmuniri, plumisq; alienis adornari, ideo nec potuisse nec licuisse, contendunt: quod ipsis allegatorum p̃iudiciorũ disceptationibus, authorē non interfuisse constet; p̃indeq; verisimile sit, ex votis, quæ hinc inde circumferuntur, eũ hunc colorē hausisse: quāto autē id cum p̃iculo cōiunctũ, vel ex eo innotescere; quod in descriptione error facile enascatur. [c] *(:p̃ut id manifestè ex diuersis votis, nō ita pridē sub fictitiis nominib. editis, plus mille locis pateat;) Et quod rarò omniũ vota coniunctim describenda aliis offerātur: Ac (:quod maximũ est:) actis, (:ex quib. tanquā ex facto ius oritur;* [d] *& cuius circũstantiā minimā, sæpe integrũ causæ statũ mutare certũ est:* [e]*) destituātur. Proindeq; cũ instar calcis quæ sine arena est, hæc allegata iure meritoq; habeātur; ad operis p̃fecti ædificationē, tanquā p̃fectam materiā hoc loco, nec ad ornatũ, nec ad vtilitatē, cum effectu adhiberi debuisse.*

c Herman. Vult. de feud.
d l. si ex plagis §. in cliuo. ad l. Aquil.
e vide Dec. cons. 499 n. 6. Boer. decis. 44 nu. 6. part. 1.

Post hos, examinabo illorum argumenta, qui etsi præiudicia adduci potuisse concedant; in textu tamen ipso, & allegationib. seu fundamentis, tam ab Opifice, quam Typographo maiorem nitorē, & exactiorē limam adhiberi debuisse, clamitant: In textu enim ornatum orationis non solum desiderari; sed nimis concise rem ipsam alibi abrumpi; In allegandis textibus & Doctorum authoritatibus, in pluribus copiam deesse; alibi vbi opiniones refutantur, nomina authorum (:contra præcepta Iurisconsultorum:) omitti; Incorrecta quoq; multa sese passim offerre: inauditos insuper autores, nouitiosq; allegari: In excudendo denique negligentiam ita esse apertam, vt deductione non indigeat.

Ad specialistas postea, deuictis prioribus, me conuertam, qui palmam eo no*mine se obtenturos, triumphaturosq;, arbitrantur; quòd primum & vltimũ librum Partis primæ, tanquam inutiles, plane reiiciendos, eo nomine vociferantur; tum quod substantiam Commissarii non tangant; tum etiam, quod philosophica multa, ad Ethicam & Politicam spectantia, cōplectantur: Laborem itaq; hunc frustraneum, & inutilem censeri, q rectius in extensionem Libri quinti de Articulis, & Interrogatoriis, tanquā à nullo huc vsq; ex p̃fesso p̃tractatam materiā collocari potuisset: Politices autē atq; Ethices p̃fessionem facientib. illa discutienda relinqui; inq; eorum castra impetũ fieri nō debuisse: distare inter se hasce p̃fessiones plurimùm; testari, p̃ter Romanā historiam, veterum scripta; alias partes Iurisconsultis, solius iustitiæ administrationi præfectis, alias autem politica negotia, tam in, quàm extra Vrbem administrantibus; Senatoribus scil. Oratoribus, Legatisq; attribuentia; & hisce tanquam terminis pro fundamento vtentia,* MORES & LEGES [f].

Aristot. lib. 7. Polit. c. 1. & 14. & libr. 10. c. vltim. Plat. de leg. lib. 4. 7. 12. Cic. Epist. famil. lib. 9. & libr. 1. offic. Polyb. lib. 6. & lib. 15.

Et hi sunt Momi, ac æmuli, eorumq; argumenta; quæ cũ verisimilia esse, rem *nō penitus intuentib. videri, ignorātibusq; facile imponere possint; iis laconicè obuiandum.*

Ac

Ac à prima acie, latè sine ordine dispersa, Generalistarum audaculorum scil. auspicando: vt verbis hic parcatur: remittuntur illi ad prioris editionis præfationem; quàm si rectis oculis, affectione semota, intuiti essent; abstinuissent potius quàm sugillassent; cognouissent quippe, nullâ ambitione, seu lucro; sed cōmunis vtilitatis ratione; vt & quodā vinculo obligationis, dictāte iure diuino, & Iurisconsultorū monitis, hunc laborē ab authore susceptū, & publici iuris factum. Si enim talentum non abscondendum[g]: si, cum non liceat nobis diu viuere, aliquid relinquendum, quo nos vixisse testemur[h]. Si ita comparatum; vt quemadmodū triste est diuiti decedere sine hærede; ita miserrimū est habenti à Deo gratiam intellectus, posteris suis; id est studiosis, nihil scriptū dimittere, quo possint, velut hæredes intellectus,[i] (: verbis vtor Baldi:) aliqualiter consolari. si deniq; qui in disciplina aliqua elaborarunt diutius, adstringuntur ex pfessionis debito, quæ mente conceperunt, instar seminis in lucem pferre[k]. si inquam, hæc singula: (taceo omnia coniunctim:) plurimos ad scribēdum impulere: quare auctori & parenti meo id vitio verti; aut ego quod recoctus dicor, succensere debeam, non video: pulchritudini quippe mihi, quod reutsius, non dedecori ascribo. si enim vrsus parens bestia, informes catulos lambendo formosiores teste Plinio[l] reddere, dicitur quare nō eodem, viro in dignitatis fastigio constituto, vti licet elogio? Illi enim qui ante me sub hoc meo nomine (: absit inuidia dicto, & iudicium penes lectorem:) pdierunt, nō pfecti, sed semianimes Cōmissarii; aut potius rudis q̄dam indigestaq; moles, dici merebantur, q̄ cum lambēdo, à parente tā si non ad pfectitudinem absolutā, tamen mediocrē saltem formā redacta, & colore natiuo ornata sit, Cōmissarius rectè appellari meretur. Nō solùm enim variis recentiorum, & antiquorū Iurisconsultorū authoritatibus, vbiq; ex præcepto Plinii, statuētis per quos profecerimus non tacendum, additis; sed & praxeos & fori obseruationibus, quas tanquam à moribus,[m] hoc est experientia rerum magistra, profectas, si apud antiquos fides stat; validiores esse, & authoritatis plus habere constat, quàm quæ scripto continentur: præsertim in hac nostra iuris palæstra, in qua plura negotia, quàm rerum vocabula, & vbi[n]

g Matth. cap. 25.
h D. Hieronym. ad Faust.
i In procem. decret. n. 3.
k late Bald. in prælud. feud. in pr.
l lib. 8. cap. 36.
m Aristotel. lib. 1 Politic. cap 12.
n Horat. de art. poet.

Multa renascuntur, quæ iam cecidere, caduntq; &c. me cōmunitum, & in nouā formam ex hisce materialib. constructū, facilè sine affectione boni iudicabunt, & amplectentur. Vt enim (: si parua licet cōponere magnis:) Ciceronis, & Virgilii scripta nō eo nomine respuūtur, quod hic ab Homero; ille à Demosthene sua mutuasse dicatur; ita nec hæc qualiacūq;, hoc nomine, quòd ex aliis (: Nihil enim dictum, quod non dictum sit prius:) mutuata, vti confido, reiicient; sed ad suas bibliothecas remittent. Apagè ergo hac audaculorum sycophantarum turba, quò tutius sequentē cohortem, illorum scil. qui præiudicia Cameræ allegata sugillant, his deuictis, aggrediar. Qui illud velim sciant; & ipsum Opificem hæc iam antè prælibasse; proindeq; raro ex votis seu relationibus, deficientibus Actis, exempla aut præiudicata traditis suis intertexuisse. Sed vnde obuenêre Opifici Acta (: vti emunctæ sunt naris:) instabunt dubio procul? Cui tanquā sine causa quæsito, licet respondere nō tenear[o]; cū tamen idem eos, de aliis præiudicatis, quæ in posterioribus hisce partibus, numero maiori, allegata sunt, facturos certò mihi persuadeam: altius paulò hæc repetenda sunt. Certè si inter priuatos parietes, cum aduersariis agendum foret: digito potius monstrare, oculisque rem ipsam subiicere, quam prolixiori sermone vti mallem. Ostenderem enim authorem autographa; non vota solū seu relationes: sed iis etiā adiuncta Acta ab Anno 1540. vsq; ad annū 89. quo ipse spirā venit, habuisse: ex iisq; pene omnia hausisse. Abeo verò tēpore, nihil in mediū ad-

o tot. tit. de interrog. act.

duxit, niſi quod partim ipſemet; maxime circa Proceſſum; integro octennio obſeruauit; partim ex aliis fide dignis accepit, & ex recentiorum ſcriptis vbique allegatis hauſit. Et ſi forte præter hæc alia exempla (: quod rarius factũ:) allegata; cogitabunt & Prædeceſſores noſtros annis abhinc viginti plus minusve, ſub nomine obſeruationũ, multa edidiſſe, quæ aſperſo hinc inde aliquo colore; (: nullis inſpectis Actis:) ex aliorum in priuatum vſum conſcriptis obſeruationibus, ſæpe ne verbo quidem mutato; & variis nonnunquã, quæ in rerum natura non ſunt, inſertis allegationibus deſcripta ſunt: quod, ni odioſum eſſet, ad oculum demonſtrari poſſet. Quæ tamen, cum hi Scioli inſtar Apollinis oracula habeant, colant, venerentur; & non tantum in patrocinãdo, ſed in decidendis etiam cauſis, inſtar legum, vtantur: Certè nec authori meo, quod variis rerum præiudicatarum exemplis ex Votis ac Relationibus Cameralibus deſumptis, me exornarit ac locupletauerit, vllatenus vitio verti debet: idq; vel eo minus, quòd non eò confidentiæ (: quod diligens lector deprehendet:) pceſſerit, vt promiſcuè omnia pro legib. obtrudat; ſed particulas ſæpenumero, id excludentes, ne quis ſeducatur: adiiciat. Et hæc habeant præiudicia mordentes. Nunc & hiſce ſatisfaciendum, qui textũ & allegationes taxãt: Quibus nodus ſic ſoluendus: in textu nõ nitorẽ, ſed veritatẽ (: cuius oratio ſimplex eſt:) quæſitam; & ſi fieri potuiſſet, ſententiam potius oſtendere, quàm dicere, aut ſcribere opifex maluiſſet: Iuriſconſultos enim, maximè praxi operam dantes, rem magis, quàm verborum lenocinia, neceſſitate efflagitante, quærere ſolere, in hac palæſtra verſatis conſtat: Litium enim praxis (: vt ille ait [p]:) ipſaq; forenſis cauſarum tractatio rudis eſt; aſpera ſcabroſa, ac prope aliena à muſis humaniorib. Tum ipſa excuſat circumfuſa negotiorũ, quibus in foro obſeſſi & oppreſſi, vix reſpirare poſſumus, multitudo: neq; curant numina ſolemnem faſtum, aut exquiſita rerũ ad oſtentationẽ pretia; nec ſolent ſalutantium voces, ex verborum pompa, & orationis delectu æſtimare; futilibus interdum gaudent, nudaq; ac ſimplici venerantiũ pietate delectantur. Licet autẽ, hiſce neglectis, aliter; cæteris paribus, potuiſſet, & voluiſſet author; temporis tamen ratione impedito, plane non licuit: Nã & creſcebat inter excudendum opus; & alieno loco (: peſte videl ſeu aëris infectione ſuborta:) in hoſpitio publico; vrgentib. operis iam cœpti perfectionẽ Typographus, manus ſuprema imponenda fuit. Quæ quoque cauſa extitit, quòd & allegata ſæpe mendoſa, alibi vero præciſa fuerint: ob defectum enim librorum, ne plures mendæ irreperent, multa omittenda fuère. Et vt verum fatear; nunquàm is fuit author, qui totis follibus Doctorum cohortes flaret: quanto enim id cum labore, periculoq; coniunctum ſit, ſaniores omnes conqueruntur [q]: & ipſe, qui pauca adduxit; & tamen magnam partem haud recte excuſam lamentatur, comperit; ac teſtantur pragmaticorum alias in theoria ac praxi authoritate prævalentium ſcripta, quæ, ni odioſum eſſet, & cum mortuis litigare viderer, in medium proferrem: Paucos ergo allegauit author noſter, eoſq; neotericos ſæpe. veterib. omiſſis; quod illos ſuos anteceſſores referre videret: ſatius id, ad errata typographica furtiq; ſuſpicionem effugiendam, eſſe ſtatuens: Nec enim talis eſt, qui ob vetuſtatem Interpretũ, eorum ſcripta paſſim indiſtincte ſine ratione ſola authoritate motus, amplectatur; nec alius ideo, quod recentiores ſint; ſi rationib. firmis vtantur: reiicit, aut vſurpare erubeſcit. Fieri enim poteſt, imò factum docuit experientia; & veteres erraſſe, & recentiores etiã nondũ claſſicos, vera multoties ſcripſiſſe. Quod verò verba ipſorũ ſæpe integrè relata ſint, id re ita exigente, fieri oportuit; truncatim enim ideo allegare nõ licebat; quod Doctores ab ipſis accerſiti, in noſtra bibliotheca exiſtẽtes, ne verbum

p Annæ. Robert.

q Alban. cõſil. 2. Franciſ. de Argent. conſ. matrim. 22. n. 1. Ferret. conſil. 18. Sichard. cõſil. feudal. 7. num. 1.

ſæpe

sæpe de re, ad quam communiendam citabantur, haberent: quod maxime in illis posterioribus collectaneis Cameralibus subfictitiis nominibus editis (: ex quibus sexcenta loca inquirens, vix tertiam partem inuenire licet:) vsu venit; Retulit itaque Author verba sublatis etiam nonnunquam, quoad eius fieri potuit, mendis, & suppletis, quæ deesse videbantur; sæpe etiam nihil in iis immutando, vt si forte in aliorum editionibus habeantur, inquiri possint. Res sane, & materia, ea præsertim, quæ per ordinem alphabeticum, à doctissimo viro (:cuius freti authoritate, & iudicio ea audacius allegauimus:) collecta, & sub titulo Decisionum, seu præiudiciorum Cameralium edita, exquisitæ satis sunt; sed verba: allegationes, præsertim & Partiũ nomina propria, ita sæpe insulsa, vt deplorandũ sit, tales gẽmas nõ auro ornatas, sed ferro rubiginoso, tam turpiter obfuscatas esse. Plures huius rei casus ex se adferret, ni in propria causa testimonium (:iure vetante:) dicere videretur. Legantur itaque, qui hac de re plura scripserunt, recentiores[r]*. Quod vero instant æmuli; aliquos eorum, quos citauit, obscuros esse, id non Authori, sed inscitiæ, aut tenacitati ipsorum in coëmendis optimis authoribus, imputandum est. Nonne enim ipsis aliquando, vt exemplo res demonstretur: obscuri fuerunt. Farinacius, Tessaurus, Milanensis, Borell. Tennin. Padill. ac alii; sed cum in Germania Doctorum commẽdationibus iam sint editi; ex peregrinis, & obscuris facti sunt familiares, & nobiles. Verum, vt & hic mensura ipsis impleatur: dabit operam Author, vt quidam ex illis (:ne in hac editione idem, quod in priori eueniat:) forte notis illustrati; vt-puta Peralta. Pichard. Lessart. Perez. Cerdan. Paschal. Laderch. M. Anton. Surgens, B. Florez. Diaz. de Mena Massin. Sola. Vauzell. & qui inter hos non infimum locum meretur, Morla, aliique, qui hactenus Germanis non adeo innotuerunt, breui si fieri poterit in Germania prelo subiiciantur: Videbunt tunc, & iudicabunt ipsi, culpam obscuritatis, non Authoris, sed ipsorum propriam fuisse. Illos verò, qui ab Authore in hoc Tractatu nonnunquam taxati sunt, ideo non nominauit*[s]*, ne magis personam, quam rem quæsiisse videretur; cum re enim non personis ipsi negotium fuit. Quod vero alibi sententiam suam solidius fundauit, quam aduersariorum argumenta confutauit; in eo Plutarchum secutus est, narrantem apud Græcos militarem extitisse legem, qua afficiebatur infamia ii, qui abiecerat gladium; addita ratione, quod potiora debeãt esse iura defensionis, quam offensionis; sic & in hac quasi militari disciplina, maiorem sibi duxit habendam rationem confirmandi, & muniendi veritatis cognitionem, quam longius refutandi contraria; quippe cum veritas sit simplex, & suis limitibus conclusa; sophistica vero mare inexhaustum occupet. Aliquatenus itaq. Iurisconsultorum hoc axioma; Ferro viam aperit, qui per contraria scandit; imitandum sibi proposuit. Et hæc de generalistis.*

Ad specialistas vero quod attinet: tanti certe ponderis apud Authorem, *eorum non sunt argumẽta; vt iis inductus, primum & vltimum Librum, ab hac secunda editione resecandos, sed è contra augendos potius, & locupletandos censuerit. An enim ideo, quod Philosophica multa continent, vituperandi sunt*[u]*? cum & veteres Iurisconsultos fuisse Philosophos; & opiniones illorum recenseri, passim Leges indicent; maxime quoad eam partem, quam Ethicam, & Politicam (:ad quam omnia ferè primi & octaui Libri contenta spectant:) vocamus: adeo, vt illam initium Iuris ciuilis cognitionis ponamus; & vbi Ethicus desinit, ibi Iurisconsultum incipere, non sine ratione, dicamus. Cui parum, quod de discrimine Politici, & Iurisconsulti addunt, obest. Licet enim non negetur, viros Politicos &*

r Vide post alios Græcum.

s Decian. in apolog. cõtra Alciat. cap. 20.

u Onciac. quæst. Iurisphilos. quæst. 86. num. 6. Valla de reb. dub. in princip.

Iurisconsultos, professione inter se distare; optandumq́; foret, nos Germanos illas professiones non (: vti fit:) confundere: Vnum enim virum, & in Cancellariis, & Iuri præsidendo, ac de eo respondendo, & in Legationibus obeundis, pari dexteritate instructum esse; cum tamen singulæ hæ professiones totum hominem, atque integram ætatem efflagitent; sæpe nostro malo desideramus. Illud tamen primò mihi largiendum est; Commissarium debere non solùm esse Iurisconsultum, sed & virum Politicum. Descripsi ergo Commissarium ita, vt quilibet ex hac saltem Idæa cerneret, quantum ad Politicam personam exigatur, & futurus Commissarius politicè etiã ad hanc prouinciam, ita sese pararet, vt ad maiestatem authoritatemq́; Imperatoris eiusq́; Cameræ sartã tectamq́; conseruandã ac tuendã sit idoneus. Quam enim sæpe hac in parte a plurimis peccatum sit, nemini non constat, & exempla (: ni odiosa forẽt:) adduci possent plurima. Ponuntur autem, & plenius ideo describuntur requisita, vt ad perfectitudinem quisq; adspiraret. Verùm largiamur, nihil ad substantiam Commissarii hæc facere; ad id vtiq; saltem ei proderunt (: quod in conscribendo etiam respexit Author:) vt exhaustis quotidianis Commissionis laboribus, statim à prandio, aut cœna, ex lectione horum librorum, recreationem, iucunda vtilibus miscens, capere posset. Si ergò non, vt substantialia & necessaria, vt iucunda saltẽ legat; & tempus, q aliàs magis ludicris, quàm seriis impendere solet, in eo insumat; illius dicti [x] memor: ex plurimis, qui leguntur, libris, aliqd semper apprehendi. Sine ratione ergò Authorem nihil fecisse ex hisce satis constare arbitror.

[x] Seneca in Epist. lib. 1.

Quæ si non satisfaciant, addo, Authorem viros, tam recentiores, quàm antiquos, antecessores insignes habuisse plurimos, qui personas mihi similes, quos, vel fratres, vel affines rectè dixeris, pari modo descripserunt: quos, licet illi ex allegationibus potius ab Authore meo hoc tractatu adductis (: nihil enim fere, nisi Authore addito, ab eo relatum:) cognoscere, quàm ex mea hac commemoratione percipere debebant: vt tamen eorum, vel pigritiæ, vel cæcitati etiam hac in parte satisfaciam, eos hic nominatim recensebo. Et qdẽ inter primos merito refero Platonem, qui Republicæ Idæam; Eloquentiæ lumen, Ciceronem; & post eum AEneam Syluium, qui Oratoris qualitates; Deinde, Xenophontem, ac Osorium, qui Principem; Item Furio. Ceriol. qui Consiliarium; & post eum Bartholomæum Philippi, qui multis qualitatibus Militem: Polybium, & Vegetium, qui Capitaneum; Diego d' Alaba Hispanum, qui materno idiomate, Cancellariũ Principis; Taciũ, & Castilionẽ Italos; quorũ ille Rectorẽ Ciuitatis; hic virũ aulicũ sua lingua luculenter, non sine laude descripserunt: sed vociferabũtur; hos non Iurisconsultos, sed Philosophos, ac Politicos esse. Quibus licet verbo vno os obturare, haud graue foret: vagam scilicet illam & nullius ponderis esse obiectionem: cum Platone vix vllus Legumlator prudentior, Cicerone, in causis iure dicendis, consultior, ac Barthol. Philip. Iuris Interpres dexterior: attamen & hic repleta mensura satisfaciens, ex professo Iura profitentes refero; depingere scilicet similibus coloribus hominem Guiliel. Benedict. [y] Nobilem Tiraquell. Aduocatum, Lancell. Militem Coteræum, Militem pariter, atq; Nautam, Ferrettum: Clericum, Borgaseumq́; perfectum Albert. Troit. Ferrariens. Iurisconsult. Legatum Alberic. Gentil. perfectum Oratorem AEmil. Ferret. Consiliarium Hyppolit. à Collibus. Hic igitur oculos aperiant, eosq́;, si placet, inspiciant; videbunt plerosq; eorum, qui enumerati sunt, simili ratione ac descriptione, in simili vsos; maxime Barthol. Philip. Diego d' Alaba, Coteræum, Burgas. Troit. & Gentil. Ex quibus omnibus satis constare puto non mal: hac in re, tempus collocatum esse. Quod vero id in Articulorum, & Interroga-

[y] in c Raynutius, parte 1. super verb. testament. cond.

toriorum

toriorum tractatione non sit insumptum; id nec opus fuit, nec tunc etiam fieri potuit: Nam vt verum fatear; cum iam duo libri absoluti, & Typographo transmissi essent, & in libro quinto de processu Commissarii, post traditam ei Commissionem, duo tantum restarent capita; vnũ de Interrogatoriis; alterũ de Articulis. Et in relectione eorundẽ seges vberrima sese offerret; Authorq́, neminẽ (:quẽ ipse quidem vidisset:) hac de re, ex professo eo modo, scripsisse animaduerteret, (:vt in præfatione duarum posteriorum Partium ipse testatur:) noui libri fundamenta delineare cœpit: Idq́, non, vt opus perfectum (:nec enim id, absentibus libris, & temporis breuitate obstante, licebat:) exstrueret; sed potius, vt aliis, ad id præstandum, ac perficiendum occasionem præberet. Id autem cum neminem hucusq́, fecisse videret, humerosq́, huic rei admouere tentaret; extemplò tanta materiarum vbertas sese offerebat, vt priori Parte non contenta segetes, alio loco reponenda necessariò viderentur, ne, si confusè omnia vno in loco reconderentur; ii, qui in actu Commissionis occupati sunt, tali confusione tædiosè implicarentur. In duas igitur singulares partes, vti videtis, integrum meum patrimonium, multis executoribus munitum, coniiciendum duxit.

Habetis Lectores aduersariorum argumenta; habetis & ad ea partim excusationes, partim responsiones; ex quibus facilè coniicere licet, hos homines, vulpeculæ, & ignauis canibus popinariis similes; qui cum domi pelles, ac bestiarum villos vellant: sub dio cœloq́, patente, ne longe quidem aspicere ausint; proindeq́, Legis Fusiæ Caniniæ indicio rectè peragi Reos: cuius notam illis, nisi tanti erroris ipsos ingenuè pudeat; inustam; & vltra Caspias Portas relegatos spero. Ne tamen ipsi mihi & Defendentis & Iudicis partes, contra Iurisconsultorum præcepta, sumere velle videar; vobis Cameræ Imperialis primis Patronis; Iudiciq́, supremo IEHOVÆ, *examinandas, & diiudicandas trado. Interim Pausaniæ Spartorum Regis elogio suffultus; donec veritas erumpet, latebo; satis esse ducens, si, vt ille Spartanis suis; ita bonis ego placeam: Ea fiducia fretus: Vos, sicubi forte, (:vt in multitudine difficilimarum totius Iuris quæstionum, facilè fieri potuit:) vel in ipsa materia; vel absente Patrono, in excudendo erratum sit, benignè daturos veniam, & correcturos. Zoilos verò illos, iniquosq́, censores, cæli & terræ reformatores, in me insurgere volentes, moneo; ne, finita hac instantia, innouãdo quid attentẽt; sed Regis, veritatis vindicis, Iudicisq́, supremi, à quo, nec prouocationi, nec reuisioni locus est, sententiam patienter expectent: Cuius protectioni & tutelæ ego me, meaq́, omnia, cum parente & Authore meo, debita cum reuerentia subiicio: ardentibus suspiriis rogans, vt si quid in facto, vel iure desit, tanquam author omnis boni, cuius est, & velle & posse largiri; clementissimè suppleat.* DIXI.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM
HVIVS PRIMAE PARTIS.

25 An

LIB. III.

De acceptatione Commissionis, & officio, vi ac potestate, quam ex illa consequitur Commissarius.

CAPITA.

LIB. IV.

De Personis, seu Peritis in arte Commissioni adhibendis.

CAPITA.

LIB. V.

De processu, quem Commissarius post traditam sibi Commissionem vsq; ad finem actus seruat.

CAPITA.

LIB. VI.

De publicatione attestationum, & quæ post eam à Iudice, Parte, & Commissariis peraguntur.

CAPITA.

LIB. VII.

De præmiis & priuilegiis Commissarii.

CAPITA.

AD AMICVM RVTGERVM RVLAND I.V.D. DE ITERATA HVIVS OPERIS EDITIONE, PRAECIpitatum carmen Henrici à Rosenthal IC.

IPsvs rarò audit, quos Testes nominat Actor,
Vel Reus, hæc aliis demandat munia Iudex,
Singula, qui testis conscribunt ordine, dicta,
Auctorisque sui tandem ad subsellia mittunt.
Hæc, Rvtgere, doces, quo fiant more, modoque.
Egregius liber est, solida vnde peritia juris
Emicat, & vegetæ laudabile mentis acumen.
Hoc formante libro rectè egit Curia caussas
Hactenus, inquè foro benè Testificatio cessit.
In iustum crescens nunc cura secunda volumen
Limat opus, doctis placiturum præstite fama.
Nomine digna tuo, à paucis tractata priorum
Materies: dexter Genius probat orsa, Themisque.
Auguror! Hic nullo Codex intercidet æuo.

ALIVD AD AVCTOREM OPERIS.

OBscuros multi obscuri scripsere libellos,
Qua Themis Imperii debeat arte regi;
Hi vel apud Nemetes nunquam, vel pauca morati
Tempora, processus non bene iura tenent.
Scilicet hinc edunt peregrina volumina passim,
Vel sua, sed quæ omni laude fideq; vacent.
Soli Mynsinger *præstans &* Gailivs, *ambo*
Teutonici quondam splendida fama fori,
Temporis acta sui multo obseruata labore
Fecerunt largo fœnore posse legi.
Vnde sibi laudes encomiaq; alta pararunt,
Perpeteq; illorum nomen honore cluet.
Tertius his merito nouus adnumeraberis auctor
Rvlant, *Astrææ gloria magna sacra.*
Nam tua, vulgasti quæ, scripta fidemque merentur,
Et sunt Cæsareæ consona Iustitiæ.
Hinc ea, dum Iudex, Actor Testesque manebunt,
Praxeos augusta plebs studiosa leget.

Ioh. Stamler D. Cameræ Imperialis Iudicii Aduocatus faciebat.

ALIVD AD EVNDEM.

ERgo boni auibus nobis modo redditus extet,
Et doctus ille & admodum vtilis liber,
Voluendo rigidus censor cui dixerat vltro,
Constet sua Rulando bonos aderea,

Dixerat & laudes Doctorum tota caterua
Queis mente ſanior ſedet ſententia :
Extet, at vſque nono factus locupletior orſu,
Adſueſcat hinc nouoque amore amarier :
Qui præcepta diu multis optata repandat
Interrogata litium docentia,
Qui Cameræ monſtret nodoſos prauius vſus,
Et Curiarum mille conſuetudines,
Qui vix viſa notet, vix obſeruata recludat,
Speculumque iuris aptum exinde præbeat.
Geſtiat, indigna, hinc, premitur qui mole querela,
Suſpecta teſtis quem loquela prægrauat :
Geſtiat indigna premitur qui mole querela,
Probata teſtis quem loquela ſubleuat:
Geſtiat & trepido qui monſtrat iura clienti :
Gratasve defenſoris operas exhibet :
Geſtiat auguſtum qui maieſtate tribunal
Implens, melius gerit modo onus iudicis :
Geſtiat atque ille, eſt cui mens addiſcere iura:
Dicatque te Rulande iuris iudicem.
Nec te ſolliciti cruciabunt forte dolores,
Paſſim quòd ex te multa diſcant exteri :
Scilicet hanc duri metam decet eſſe laboris,
Inculta vt inde turba fiat cultior :
Nec te deficient inſignis præmia facti,
Te dicet Eos, te canet ſol occidens.
Perge magis calamo iuri ſuffundere lumen,
Et poſterorum promerere encomia :
Perge tuis operis liuoris adurere virus,
Nec inuidorum te malitia terreat.
Hoc eſt fatales meritis torquere ſorores,
Hoc mortis eſt lethæa fugere ſpicula :
Ergo natura cum vitam lege relinques :
Viues tamen. bis viuere illud viuere eſt.

Caſpar Ludolff. Hamburg.

ADMONITIO AD LECTOREM.

EA quæ duabus hiſce partibus prioribus acceſſerunt, tam in ſummariis, quam in margine contextus, literis, a, b, c, &c. ideo notata ſunt, ne numeros prioris editionis mutare opus foret; & ea, quæ ex hoc Tractatu ab aliis fortè allegata ſunt, non ſecus in hac ſecunda, quàm priori editione, commodè inueniri poſſent. Huius etiam benigne Lector te monitum volumus, Quintum librum de Articulis & Interrogatoriis, in hac editione, è prima Parte exemptum, & in tertiam, ac quartum translatum eſſe; vnde factum, vt Liber, qui in priori editione ſextus in ordine erat, in hac editione quintus: Et qui antea ſeptimus fuerat, nunc ſextus ſit. Si quid igitur ex libro ſexto vel ſeptimo primæ Partis, ab aliis ante hanc editionem allegatum inquirere voles; in hac editione ſub quinto, & ſexto libro quærendum erit. Vale.

DE

DE COMMISSARIIS, ET COMMISSIONIBVS CAMERÆ IMPERIALIS,

LIBER PRIMVS.

AGENS DE ORIGINE COMMISSIONVM, & persona Commissarij.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

De origine commissariorum & commissionum.

SVMMARIA.

1 *Principia non altius repetenda.*
2 *Initia altius repetenda secundum alios.*
3 *Media via tenenda exemplis Iurisconsultorum docetur.*
4 *Origo semper inquiri solet.*
5 *Testes olim examinabantur à Reo vel Actore, iudice præsente.*
6 *Testium quidam voluntarij, quidam necessarij.*
7 *Testium examen acumen & vigilantiam poscit.*
8 *Quomodo ab inuito teste verum extorqueatur.*
9 *Interrogationes testium olim actoris & defensoris fuerunt.*
10 *Partes sibi student per captiones.*
11 *Testis præsente parte: vel ab ipsa parte examinatus, facile ex metu aliove affectu, & veritate seducitur.*
12 *Quem res tangit facilior ad eam est.*
13 *Alius modus surrogatus examinandi testes.*
14 *Iudici vtile est, per se testes audire.*
15 *Ocularis inspectio iudici facienda.*
16 *Iudex peritis quãdo iis, quibus quid in sua arte mandatur, adesse debeat.*
17 *Exempla instrumentorum iudex præsens describet.*
18 *Tertius modus inuentus suscipiendi probationes.*
19 *Impedimenta iudici Commissionis iniungendæ materiam præstant.*
20 *Multitudo causarum Cameræ maximũ impedimentum iudici adfert.*
21 *Impedimentum etiam alterum est absentia.*
22 *Opinio eorum, qui nusquam testes per iudicem examinari autumant, reprobatur.*
23 *Camera Imperialis quando per suos testes examinet.*
24 *Inferiora iudicia etiam per se testes examinant.*
25 *Habentibus iurisdictionem olim tantum committebatur.*
26 *Fallit, quando pars altera consentiebat.*
27 *Item, quando egregia persona examinanda.*
28 *Iure Canonico indistinctè committitur.*
29 *Quædam iudicia habent Commissarios ordinarios.*
a *Quare de origine inquirendum.*
b *Causa quare iudices non examinent.*
c *Dicta hoc capite ad ocularem inspectionem.*
d *Et ad instrumenta.*
e *Ac ad recognitionem instrumentorum, spectant.*

SIMILES † Tractatus scribentes, [aliquid præfari esse necessarium ducũt, per tradita à Iacob. Guarr. *in l.2. C. de rescind. vend. fol.3.* Quod & mihi faciendũ duxi. Quamuis autem] quidam rem gemino ab ouo, primisque incunabulis ex veteribus seculis accersere superfluum ac inane esse existimenr, ita de legato loquitur Francisc. le Vayer. *de legat. cap.1.* † Alii è contra in iam dicta legati specie rem altissimè repetant, antiquasque omnes species latissime persequantur. Alb. Gent. *in tract. de legatis in integ. lib.1.* vbi de hisce speciebus tractar. Ac in hac, quod in aliis fieri solet partibus, accidat, quod trahat sua

Margin: 1 (beside "Tractatus scribentes"), 2 (beside "Alii è contra in iam dicta")

sua quemque voluptas. [Quo adductus Persius Sat.5.v.53.sic cecinit:

Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.

Et Horatius lib.2.Epist.2.

Tres mihi conuiuæ prope dissentire videntur,
Poscente vario, multum diuersa palato.]

3 † Verum vtut sit, ego mediam [quæ solet esse tutissima, iuxta vulgatum:

Medio tutissimus ibis.]

sententiam inter has, in hoc præsenti tractatu sequi plane statui, ita ab ouo rem incipiens, ne superflua aut adumbrata in specie latius deducam: Iurisconsultorũ vestigiis insistens,

4 † qui similiter de origine iuris disputant *in l.2.de origine iuris*. Sic & interpretes de nouis & iure antiquo incognitis materiis scribentes, originem inquirunt, [cuius rationes omnes accumulauit Petrus Heygeus *quæst. 1. num.1. & sequent.* his verbis: Quod in cæteris rebus facere prudentes rerum æstimatores solent, vt non tantum naturam & qualitatem effectusque rerum contemplentur, sed etiam originem primigeniam & natales diligenter inuestigent, atque ita de ætatibus hominum, animalium, gentium, prouinciarum, inquirant exactius, id mihi in iuris disciplina tanto magis præstandum videtur: quod ea ipsamet inuestigatio in verborum & rerum natalibus, & originibus indagandis; mirabilem, non tantum iucunditatem, sed & vtilitatem secum afferat. Ita enim neque de nobis alii, vt Ægyptii de Græcis, dicere audebunt, nos quoque in iuris ciuilis historia semper pueros esse, ac tum demum secure acquiescemus, vbi effectibus notis causam primæuam respondere deprehenderimus, perfectamque & omnibus suis partibus constantem, iuris disciplinam habuerimus. Quapropter non tantum Cato de originibus rerum scripsit: sed & Stoici studiose semper quæsiuerunt, vnde verba essent ducta, eosdemque imitati sunt I C. nostri, Labeo, Caius, Vlpianus & alii, ac Graius præsertim, qui non tantum ad LL.12.tab. lib.1. originem iuris ab ipsis vrbis initiis repetiuit, sed & lib. 7. vocabulorum origines enucleauit, de quo pluribus nuper Scipio Gentilis, *originum libro singulari*. Et quanta quæso lux nostro seculo iurisprudentiæ Romanæ ex hac ætate eruditionum, & antiquitatum diligenti inuestigatione affulsit.] Ita de feudis disserunt; an ab iis quæ vel de clientibus & patronis Budæus *in l. Herennius, ff. de euict.* Zas. *in d.l.2. de origin. iur. & in tract. feudal. part.1.* Hanneton. *lib.1. de feud. c.2.* vel militiis Gregor. Holander *ad Nou.55.&95.* vel fundis limitaneis Wesenbec. *cap.3. de feud. num.1.* aut hominibus Cuiac. *in c. vnic. de his qui feud. dar. poss. & lib.8. obseru. c.14.* dicuntur. An à moribus Gallorum Conan. *lib.2. cap.9.* an vero à Longobardis solis. Montan. *lib.1. de feud. cap.1.* Duaren. *c.3.* Hottoman. *in disputat. feudal. cap.1.* Molin. *in consuetud. Parisiens. tit.1.* Bodin. *lib.1. de Republic. c.7. & lib.2. cap.2.* Originem ducant. [Quorum opiniones omnes, nouissime video accumulasse, Petrum Heyg. *d. quæst.1. per totum.* Sic quoque Andr. Gail. *in princip. lib.1. de pace publica*, de verbo banno varia disputat. *c.1.*] Nec modo id in materiis iure ciuili non plane cognitis faciunt, verum etiam idem in iis, quæ peruetusta, legeque scripta, & longo vsu recepta sunt, eos imitari, vnicum hoc subiectum exemplum de Origine iudiciorum satis demonstrat. Matant. *part.3, num.133. & 136.* Ad propositum perueniendo, illud hic admonendum est, vbi de nouo remedio suscipiendarum probationum, (commissionum scilicet) tractaturi sumus, olim rem † ita peragi 5 solitam esse, vt ab Actore & Reo plærumque, coram iudicibus (in criminalibus maxime) testes examinarentur, vti apud Ciceronem *in oratione pro L. Flacco* Accusator interrogat testes, cuius hæc sunt verba: An quisquam testis » esse potest, quem accusator sine cura interro- » gat, nec metuat, ne sibi aliquid, quod nolit re- » spondeat? vbi igitur est laus Oratoris, quæ vel » in accusatore antea, vel in patrono spectari » solebat? Bene testem interrogauit, callide ac- » cessit, reprehendit, quo voluit, adduxit, con- » uicit, & elinguem reddidit? Item inuidisti in- » genio subscriptoris tui, quod ornabat facile » locum, quem prehenderat, & acute testes in- » terrogabat. Sic in postulatione occisi Clodii. Annium Milonem Reum testes vnà cum M. Cicerone & M. Marcello interrogasse Asconius Pedianus scriptum reliquit. Idemque Quintilianus *lib.5. de interrogand. testib.* cuius verba hæc sunt: Quoniam duo genera sunt † 6 testium,

" testium, vnum voluntariorum, alterum eo-
" rum, quibus iudex in publicis iudiciis lege de-
" nunciare solet, quorum altero vtraque pars
" vtitur, alterum accusatoribus tantum con-
" cessum est. Qui voluntarium producit, scire,
" quid is dicturus sit, potest, ideoq; faciliorem
" videtur habere in rogando rationem. Sed hæc
7 " quoque † pars acumen & vigilantiam poscit,
" prouidendumq; ne timidus, ne inconstans, ne
" imprudens sit testis: turbatur enim, & à pa-
" tronis diuersæ partis inducuntur in laqueum.
" Et post multa. At in eo qui verum inuitus di-
" cturus est, prima felicitas interrogantis est,
8 " extorquere, quod is voluerit. Hoc † non alio
" modo fieri potest quam longius interrogatio-
" ne repetita: respondebit enim quæ nocere
" causæ non arbitrabitur. Ibiq; de tota ratione
interrogādorum ab vtraq; parte testium plu-
ribus subtilius agit. In eandem fere etiam sen-
9 " tentiam hæc scripta sunt ab *Asconio*: † Tenere
" debemus interrogationes testium, & accusa-
" toris & defensoris fuisse, & eius qui producit
" & eius contra quem producuntur. Alia plura
" huc spectantia tradit Carol. Sigon. *de iudic. c. 15.
de testib.* & è nostris Bud. *in forensib. fol. mihi 73.*
Ioan. Ferrat. Montan. *in praexercitamentis iudi-
ciorum. c. 6. §. quia vero. lib. 2.* Donel. *de testib c. 9.*
[ac præter iam citatos ex veteribus, Barnabas
Brissonius *de formulis lib. 5. fol. 476. in editione
Francof.* & Franciscus Robertell. in egregio li-
bello, *de vita & victu Imperatorum Rom. lib. 2 fol.
mihi 8. & 56.*] Et hic mos antiquis obseruaba-
tur. Temporibus vero citeriorum Iuriscon-
sultorum illud in desuetudinem abiit, & id, vt
10 opinor, ex triplici causa. Primo, † quia ipsæ
patres captiose in sui commodum poterant
testes examinare: vti luculentissime hoc ex to-
to contextu Sigonii *præcitato loco* apparet, ma-
xime circa finem. Vbi ex Quintiliano tradit
aliquando contigisse, vt testes laudare opus
11 esset. Secundo, † quia testis ex ipsius partis
præsentia, & quæstione facile, ratione metus,
ac timoris, à veritate seduci poterat, vt aut
non tam libere & candide deponeret, aut alio
flecteretur, Ferrar. *d. loco.* & innuit idem Sigo-
12 nius *d. loco.* Tertio, † quia ex affectu partes fa-
cile, cum plus vel minus ex testibus quærere-
tur, ad manus deueniendi, & ita iudicium tur-
bandi, vel saltem longis altercationibus cum
magna temporis iactura protrahendi occa-
sionem habebant. Quare † isto modo exami- 13
nandi sublato, alius surrogatus est, quo iudici
munus recipiendarum probationum fuit de-
mandatum: arbitratum namq; fuit, neminem
(vt de vnica specie loquar) rectius de † inge- 14
nio ac affectibus testium, quam qui ipsos au-
dit cognoscere, ac sua in sentētiando secundū
illa vota dirigere posse. Hinc traditum est iu-
dices debere examinare testes, *l. 3. testium fides.
§. idem D. Hadrian. & §. Gauinio ff de testib.* Clar.
in §. final quæst. 26. in princ. Viu. *lib. 1. comm. opin.
verbo testium examinatione.* Staticus *in obseru it.
pract cap. 16 num.* 18. Donel. *d. l.* & testes ad iu di-
cem ire & ab iis euocari dicuntur, *l iubemus. §.
final. de episc. & cleric.* Hartman. *pract obseruat. lib.
2. tit. 17. obseruat. 25. in princ.* Quod & adhuc ho-
die, præsertim in Camera obseruatur, si testes
aut res controuersa in loco sit. Sic † quoq; de 15
oculari inspectione traditum est, iudicem
ipsum teneri diligenter oculis rem subiicere.
Et eo Camera non aliter vtitur, quæ vel As-
sessorem, vel Protonotarium cum verbali in-
structione, ad rem oculis intuēdā mittere so-
let. Pari † ratione, si cum peritis res est expe- 16
dienda, iudici necessario incumbit, accedere
loca contentiosa in controuersiis finium, &
ea suis oculis inspicere, ac cum peritis consi-
lium habere priusquam iudicet, *toto titul. fi-
nium regund.* Hieron. de Monte *in tract. de finib.
regund. c. 30. num. 2* Et instrumenta † iudex ipse 17
exemplificare cogitur: Nam factum hoc non
posse delegari, tradunt Felin. *in c. 2. in fin. de in-
strument.* Bald. *in Authent. sed nouo iure. Si certum
petatur.* Thomas Treuisia. *decis. 52. num. 27.
lib. 2.* atque ita initio erat. Postea † vero cum 18
vsus doceret varia impedimenta obnasci, quo
minus iudex ipse hisce rebus præesse posset,
alia via adinuenta est: non quidem, quæ
priorem penitus tolleret, sed cum ea cumu-
latiue concurreret. Ea autem hæc est, quia iu-
dex alteri hanc prouinciam demandat: ad
quam tamen (quia vrgentissimæ causæ, vt ipse
hoc faciat in promptu esse debent) [quas post
alios nouissime recenset, Nicolaus Vigelius
ad Constit. Caroli V. de actib. pub. negot c. 3.] non fa-
cile, nec sine probabili causa deueniendum.

[quod à Iustiniano primo inductum fuisse la-
te demonstrat Seuerol. *in tract. de remiss. c. 2. per
tot.*] Statutum enim est, quod alibi quam in
loco iudicii petens examinari testes, iustam
causam allegari debeat, Menoch. *de arbitrar. iu-*
19 *dic. quaest. casu* 202. Causa † autem ex qua id fa-
cere potest, generaliter dicitur impedimen-
tum. *clement. vnic de offic delegati.* Quod & ratio-
ni maxime congruum est, cum alias iure cau-
tum reperiatur, quemuis impeditum, per aliũ
facere aliquid posse, *l. 1 de procur.* Impedimen-
20 tum † autem Cameræ statui potest duplex:
primum, multitudo causarum, quæ quidem
tanta est, vt assessorum numerus, qualis ho-
die est, iis expediendis vix sufficiat, qui præter
ordinarias causas, ita in processibus ac feren-
dis interlocutoriis occupantur, vt non imme-
rito hanc prouinciam recipiendi probationes
aliis commitere cogantur: nec id mirum,
cum & hoc, quod expresso iure prohibitum,
(ne scilicet lites vltra triennium protrahan-
tur) propter multitudinem causarum iam diu
obseruari ibidem desierit, Gail. *lib. 1. obseru* 141.
21 *nu.* 7. Alterum, † absentia partiũ, vel testium,
est, qui nimis longè à iudicii loco commo-
rantur, ac ita pro absentibus meritò haben-
tur, cum non solum exiguo spatio, (quale suf-
ficere aliqui putant, si scilicet vltra diętam ab-
sit. Prosper. Carauit. *ad ritus mag. curiæ. ritu.* 141.
num. 1. argum. l. 1. ff. si quis caution. à loco iudicii:)
sed aliqui vltra centum milliaria absint, vt
sunt ii qui in Pomerania & Holsatia habitant:
& hæc causa in iure fundatur. [*L. iudices, & ibi
Doctores, de fide instrument.*] Nouell. *cap. 9. §. porrò
quoniam. c. constitutus. § præterea. de fid. instrum. c.
cum causam. de testibus.* Vbi textus inquit: quia
verò vtrique parti onerosum existeret, vt te-
stes coram nobis producerent, vbi traditur *ab
Abb. Panorm.* Quod sit vna honesta & legitima
causa committendi testium examinationem,
seu receptionẽ: [Addi possunt quę præter cæ-
teros, egregie excussit Prof. Far. *in tract. de testi.
lib. 3. c.* 77. *tit.* 8. qui licet loquatur de extra Pro-
uinciam commorantibus examinandis; ta-
men extendit & ad eos, qui in loco remotio-
ri degunt, Boccat. *de literis remiss. cap.* 30. *n.* 41. Id-
b. que † habet summam rationem, ne scil. magni
sumptus causentur, si semper aliquis assesso-
rum mittatur, & hæc causa sæpissimè com-
missionibus inseri solet. **Zur befürderung der
Sachen / vnd der Parthey grosser Mühe vnnd
Vnkosten zu entheben** / vt factum in causa fi-
scalis contra **Württenberg** Exemptionis, **die
Graffschaffe Lewenstein belangende:**] quibus
exceptis iudicem tam inferiorem, quam su-
periorem non posse committere hanc † pro- 22
uinciam alteri [maxime in causis arduis, Ni-
colaus Lescur. de *testium examinat. c. 6. n.* 7.] ex-
istimamus, secus atque alii, qui iudicem ho-
diè nullibi testem examinare [aut nõnulli qui
id simpliciter eius arbitrio committi. Lescut.
cap. 6. n. 7.] asseuerare audent. Nam siue Ca-
meræ iudicium intueamur, illud verum non
esse ex eo constat, quod quando in † Camera 23
imperiali testes pars examinari cupit, petit à
iudice, vt ipse examinet, vel ordinet aliquem,
omni exceptione maiorem, qui illos excutiat.
cui petitioni locus datur, ac si præsentes sint
in iudicio testes, præstant Iuramentum, eoq;
præstito, ex verbali saltem cõmissione ipsius
iudicis, vel ab vno ex Protonotariis, aut Domi-
nis assessoribus, (si causæ magnitudo ita re-
quirat, quibus solet adiungi præfectus Can-
cellariæ vulgò **der Verwalter**, hic actus perfi-
citur. Ita ante multos annos obseruatum est
in causa **Pfaltz** contra **Speyr**. Similiter in cau-
sa **Steffan Giger / Burgern zu Nürnberg /**
contra **den Bischoffen von Bamberg** / 4. A-
prilis, anno 1533. tali dato decreto, ad petitio-
nem **Gigers** / vt Nobilis in vicinia habitans,
in loco iudicii examinetur, **Ist dem Giger ei-
ne Citation an N. nach alhie gesessen / erkendt.**
Simile refert *Seyler.* 1549. 13. Decemb. [& hæc
paulo latius enarrantur, in gloss. *ad ordinat. sub
nomine* Magenhorst, *ad tit.* 16. *pa.* 3. vbi sic in-
quit, sed quid si forte pars suos testes in hoc
iudicio Cameræ examinari velit, quo pacto
tunc examinatio peragenda: Respondeo, hoc
vnicuique liberum esse, tunc tamen ex per-
missione iudicis, testes primo per pedellum
sunt citandi, si præsentes sunt, deinde in iudi-
cio præstant iuramentum, hocque præstito,
iam solent ex verbali saltem commissione i-
psius iudicis, ab vno ex protonotariis exami-
nari; aliquando tamẽ aliqui ex assessorib. pręs-
sertim in grauissimis causis adesse solent, imò
vidi.

vidi quod in causa Pfaltz contra Speyr hu-
iusmodi commissio præfecto Cancellariç cō-
cessa, & vbi contra hunc, satis tamen puerili-
ter, exciperetur, iam domini me quoq; adiun-
xerunt, & in hac causa protonotarium Kessel-
man habuimus, pro Notario:] Et hoc adhuc
24 hodie sic obseruatur. † Siue inferiora iudicia
consideremus, idem iuris statuendum: Nam
omnes omnium ferè principum ordinatio-
nes id innuunt, vt ex aliquibus hic subiectis
manifestè apparet. Gülichsche ordnung in der
Graffschafft Rauensperg / *anno* 1556. auffge-
richt / *titulo* von Beweisung durch lebendige
Kunden / *fol. mihi* 24. *&* 25. Münsterische Hoff-
gerichts ordnung. *anno* 1571 auffgerichtet. *tit.* 16.
17. *&* 18. Es sollen die Zeugen durch vnsern
Hoffrichter. Vntergerichts ordnung der Graf-
schafft Spanheimb / *anno* 78. *tit.* 52. Es sollen
die Zeugen durch das Gericht / oder zum we-
nigsten durch zween Schöpffen vnnd Richter /
vnd den Gerichtschreiber / 2c. Hoffgerichtsord-
nung Hertzogen Heinrich zu Braunschweig /
anno 1592. *tit.* 42. Es sollen die Zeugen durch
vnsere Hoffrichter vnnd Beysitzer mit fleiß be-
fragt vnd verhört werden. Tolerari tamen ali-
quo modo potest illorum opinio, qui raro iu-
dicem hodie testes examinare statuunt. Dam-
25 houd. *in praxi rer. ciuil. c.* 170. *num.* 5. † Commit-
tendi vero supradicta potestas nō semper fuit
vniformis, nam initio iis tantummodo huius-
modi mandatum fiebat, qui iurisdictioni ali-
cui præerant. *d. l. iudices. Auth. apud eloquentiß. C.
de fid. instr. & ibi gloss.* & Bart. *in Auth. de testib. §. &
quoniam.* Vbi committitur iudici, sub quo de-
26 gunt examinandi: † quod tamen hactenus ob-
seruabatur, quatenus actor & reus in priua-
tam personam non consentirent. Bart. *in d.
authent. apud eloquentissimum. n.* 2. *arg. l. vlt. C. de
testib.* quæ loquitur de arbitris, qui de consen-
su partium testes examinant, licet nullam iu-
risdictionem habeant: Et hanc communem
esse opinionem tradit Bursat. *consil.* 404. *nu.* 17.
27 *vol.* 4. † vel egregiæ personæ in testimonium
nominarentur. *Auth. sed iudex. C. de Episc. & Cler.
l. ad egregias. de iureiur.* Can. communiter *in c.
mulieres de iudicijs. in* 6. *& in c. si quis testium de te-
stib.* [ad quod plurimi à Farmac. *d. quæst.* 77. *n.* 5.
cumulatim adducti videri possunt.] De iure
28 † tamen Canonico, sicut & consuetudine (vt
Dd. arbitrantur. Stiat. *d. l. n.* 5.) examē indiscre-
te tam iudici quam priuatis, modo ad eam rē
sufficientibus delegare concessum fuit. *Cle-
men. vnic. de offic. delegat.* Stiat. *d. l. n.* 5. † Sunt ta- 29
men quædam iudicia & tribunalia, quæ ad e-
uitandas omnes ambages & difficultates, me-
diam quandam viam adinuenerunt, qua nec
iudex grauatur, nec partes longioribus alter-
cationibus in puncto Commissariorum de-
cernendorum detinentur, proprios Magistra-
tus, probationes suscipientes ordinando. Im-
bert. *in Instit. Forensib. lib.* 1. *c.* 39. *fol. mihi.* 15. *in ver-
bo alijs mandauerit.* Quib. in Camera ille actus
comparatur, quando iudex ex officio aliquem
ex officialibus Cameræ dat, & in Germania in
quibusdā mediatis iudiciis inueniuntur, qui-
bus sine partium longa contentione exami-
nationes concreduntur, publice eorum fide
& aptitudine regulari constitutione ad hoc
satis approbata. [& licet hæc de testibus lo-
quantur; tamen quin ad alias species proba-
tionum etiam extendi possint, nullum est du-
bium; Obtinet † enim in oculari inspectione, d
vt infra part. 2. *lib.* 3. videre licet. & in instrumē-
tis † ipsis, vt præter ea quæ de instrumentis, e
infra part. 2. *lib.* 5. exponuntur, docuit Prosper
Farin. *d. quæst.* 77. *n.* 8. Nec non † in recognitio- f
ne eorundem, vt & sigillorum, Vestrius *in pra-
xi. lib.* 6. *cap. vlt. n.* 2. Seuerol. *de remiß. c.* 10. *nu.* 15.
Bocat. *ibidem. cap.* 3. *n.* 8. *& c.* 4. *n.* 25.]

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

De vi & potestate ac vtilitate nominum ac Etymologiæ, deque variis appellationibus Commissariorum, & vnde nomen Commissarii descendat.

SVMMARIA.

1 *Virtus vocabuli, ne decipiamur, inquirenda.*
2 *Prius est res intelligenda, quam determinanda.*
3 *Argumenta ab etymo probabilia dicuntur.*
4 *Etymologia pro definitione est, nisi aliter definitum, quid appareat.*
5 *Etiam Philosophi Etymologiam attendunt.*
6 *Idem interpretes faciunt in rebus nouis.*

7 *Commissarii vocabulum late patens.*
8 *Varia nomina, quibus interpretes Commissarios denotant.*
9 *Commissarii generalem nominationem in specie seruat Camera & Galliæ parlamenta.*
10 *Delegati vox quibusdam non latina habetur.*
11 *Mala latinitas Iurisconsultis odio habetur.*
12 *Commissarius potestatem, similem executori mixto habet.*
13 *Differentia examinatoris & receptoris testium.*
14 *Nuncii acceptiones diuersæ.*
15 *Executor minus iuris habet quam Commissarius.*
16 *Commissarius recusatur, executor non item.*
17 *Ab executore non appellatur bene à Commissario.*
18 *Commissarii verbum emphasin habet.*
a *Etymologia vis & descriptio.*
b *Etymologia vereloquium.*
c *Commissarius vocatur & auditor ac sequester.*
d *Arbitri & iudicis delegati potestas, in recipienda probatione remissiue.*

COnstitutum est mihi, non solum in hu-
ius, sed etiã in sequentiũ librorum prin-
cipiis, & quasi in prima acie pauca de nomine
& appellatione rerum ad tractandum propo-
sitatum præmittere: Ne autem hoc cuiquam
absurdum videatur, & vanam operam in eo
nauatam esse existimet, causæ eius rei, breui-
ter hic nobis (data hac occasione) indicandæ
1 sunt.† Prima est, ne in tractanda vel cogno-
scenda re quis decipiatur, quod iis euenire
solet, qui virtutes vocabulorum ignorant.
Aristot. *lib. 1. Elench.* quem ad hoc adducit Ne-
uisan. *in sylua nuptiali. lib. 1. nu.* 17. Bonus Boni-
us *in præfat. ad titulum de acquirend. possess. num. 5.*
[Paulus Montanus, *in tract. de tutel. cap. 1. num.*
2. Coras. *lib 3 Miscellan. cap* 22. Euerhard. *in to-
picis loco* 19. Et hanc nostram opinionem se-
quitur, & pluribus idipsum illustrat E. ab W.
in tractat. vindic. pro fæderib cap. 3. num. 4.] Se-
cunda, vt intellectis vocabulis, eorumque
virtutibus, tanto rectius ipsam rem (quia no-
mina dantur rebus. Bonus Bonius *d. loco.* Et
nomen est consequens rei. §. *est & aliud. Insti-
tut. de Donation.*) intelligere, & intellectam fa-
2 cilius determinare possimus: † traditum enim
extat, prius oportere quem terminos quæsti-
stionis intelligere, quam determinare. *Argum.
l. Domitius. ff. de testament.* Angel. Perusin. *consil.*
100. *num.* 1. Roland. Valle *consil.* 70. *num* 5. *vol.*
a 3 [Vnde † dicitur etymologiam verbi verita-
tem notificare, Claud. Cantiuncul. *in topicis
fol. mihi.* 8. & Bald. *in cap. 1. §. sed si quis, de contro-
uers. in vsibus feud.* dicit, etymologiam esse reso-
lutionem vocis, in verum & proprium effe-
ctum verbi.] † Tertia, quia maxima vis à vo- 3
cabulis pendet, ita vt argumenta etiam ab e-
tymologia vocabulorum sumi possint. *l. 1. ff.
de iustit. & iur. l. 1. de pactis. l. 2. § appellare. Si certum
petat. l. 3. de testam. l. 1. de acquir. possess.* Euerhard.
in Topic. *in loco ab etymologia.* Oldendorp. *in lo-
co ab etymologia & allusione vocabuli.* [Cant. *d. l.
fol. mihi* 8. adde hisce quæ notat Hieronymus
de Cauallos *in tract. cõmunes contra communes in
præfat. n. 1. & 2.*] Iohan. à Rebettel. *lib. 1. topicor.
iuris. cap. 4.* quæ probabilia dicuntur. *argum. l.
notionem. §. instrument. in verb. præcipua. l. Tugu-
rii. l. vt Alphenus. ff. de verbor. signific.* Etymologia
enim est, † quæ dat verbis proprium signifi- a
catum, quando definitio non repugnat: [hinc
† Cicero Etymologiam vereloquium ap- b
pellat. Cantiunc. *d. l.*] in quo non solum Iuris-
consultorum sed etiam philosophorum tra-
ditiones sequimur: † nam princeps philoso- 4
phorum Aristoteles, statim nobis exemplo
est *lib. 4. Physic. text.* 57. vbi de inani disputatu-
rus, nomen inane explicat: similiter *lib. 5. Phy-
sic. text.* 70. de mutatione, varia circa eius no-
men disserit. Istorum † vestigia sequuntur in- 5
terpretes nostri, qui in tractatibus conscri-
bendis, priusquam de re tractent, verbi signi-
ficationem proponunt, & id tunc præcipue,
cum materia, de qua tractatio suscipitur, iu-
re nostro ciuili scripto (quemadmodum &
hæc, quæ temporibus Iurisconsultorum, cum
iudices ipsi examinabant testes, non fuit in v-
su) non ita plene cognita est, quod exemplis
demonstrari potest: de feudis enim, materia
Iure ciuili abscondita, moribusque introdu-
cta tractantes, sollicite primum inquirunt,
de nomine feudi. Ferrar. Mont. *de feud. lib 1. ca.
1. circa fin.* Zas. *part. 1. num.* 2. Seisel. *in specul. Feud.
tit. de definitione.* wesenbec. *cap.* 1. Sonsbec. *part.
2. num.* 12. An scilicet à fœdere, quo dominus
& Vasallus constringuntur Ferrar. *lib. 1. cap. 1.*
Zas. *part. 1. num.* 2. an à fieri. Seisel. *de defi feudi.* an
à fueden. Beust. *in l. admonendi. num.* 874. *de iure-
iur.* an à fueda. B. Cam. *in c. Imperialem,* an à fide-
litate. Curt. *part. 1. q. 1.* Wes. *cap. 1. nu. 1. dicatur.*
Similiter de iure retractus, seu cõgrui. Tiraq.
in præ-

In præfat. de retract.nu. 2. ac de adiecto. Straccha *in tract. de adiecto in princ.* Sic etiam nouissime Iacobus à Danib. varia de nomine executorum vltimarum voluntatum adducit, *in tractat. de execut. vlt. volunt. part.* 1. *num.* 21. Sed quid plures memorem, cum fere quot tractatus, etiam de materiis iure ciuilis expeditis eduntur, tot etiam capita de etymologia tractentur, eiusque vsus ostendatur. Betrachin. *in tract. de Gabellis, in prælud.* Neuisan. *in sylua nuptiali. lib.* 1. *num.* 17. ac omnes fere scribentes in fronte tractatuum, quos breuitatis gratia prætereo.

His itaq; rationibus adductus, & ego hunc tractatum, & ego hunc tractatum ab ipsa denominatione vocabulorum auspicandum duxi, idque non solum ideo, quod nullus hactenus ea de re scripserit, iureque nostro non
7 plene determinata sit, sed etiam † quia Commissarii nomen latissime patet, ac variis rebus accommodatur. Carol. Molin. *in consuet. Parisiens.* §. 6. *glo.* 6. *in verbo rendre conte.* [ac ... est, vbi ante omnia propria & genuina vocabuli significatio, cōmonstranda. Omnes enim generaliter quibus negotia mandantur expedienda, dicuntur Commissarii. Mandosius *in tractat. de Commiss. in pr.* Raphael. Cylen. *in tractat. de legat. pontific. in princ.* [hinc & sic in genere definitur commissarius, cui aliquid gerendum committitur, Iacob. de Aren. *in tractatu, de commiss. in princip.* Sebastianus Medices *in tractat. de definitionibus part.* 2. *defin.* 19. *num.* 3. Peregrin. Ianin. *de citat. reali cap.* 6. *numer.* 1. *lib.* 3.] Vnde & ad legatos Cæsaris, qui hodie ad negotia publica perficienda deputantur, nec non executores vltimarum voluntatum applicatum. Iacob. à Canib. *d. tractat. de execut. vltim. volunt part.* 1. Et Gallis ad præfectos annonæ, (quos commissarios de viures appellant:) aliosque infinitos hic nimis longum enumerare, refertur, quos si quis ad numerum expetat, legat Molinæ. *d. loco.* Quod cum animaduerterent interpretes, & eis nomen impositum vellent, qui probationes à iudice demandatas susciperet, varia & diuer-
8 sa nomina excogitarunt: † Vocarunt enim aliquando examinatores. gloss. *in Clement.* 1. *in verb. iudices. de officio delegati.* Wormf. *libr.* 1. *obseruat. titul.* 17. *obseruation.* 2. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 9. Et Galli examinateurs. *text. in regalibus constitut. & patrit. Franc. mor. rubrica* 22. *articul.* 21 *& passim, ibidemque* Milæus, Rebuff. *de inquis.* Iohan. Pap. *in C.* (vt vocat Hottom. *consil.* 8.) *arrestor. titul. de tesmoignes.* aliquando delegatos iudices. Gail. *obseruat.* 100. *num.* 11. *lib.* 1. Ex hac ratione, quia Commissarium & delegatum pro vno eodemque habent, vt constat ex traditis in *l. prima* §. *qui mandatam. ff. de officio eius, cui mandat. est iurisdict.* &. *si pro debilitate. c. de causis* §. *præterea c. quanquam. c. quoniam. de officio delegati.* Panormit. *in cap. super ea: & in cap. cum te. ext. de offic. delegati.* Mandos. *in integro formular. Commission.* vbi omnes fere species delegationis nomine Commissionis comprehendit. Hippol. de Marsil. *in tractat. de Bannit.* §. *commissario. num.* 7. Disputari tamen potest, an hoc vocabulum illis recte tribuatur ex definitione delegati iudicis, quæ traditur à Goffred. & Hostiens. *in summa. de offic. iudic. delegati.* Alexand *in rubr. de offic. eius, cui mandata est iurisdictio.* Bellon. *libr. primo, supputat. iuris. capit.* 11. Verum ex pleniori descriptione, quæ ab aliis præfertur, Commissarium delegatum iudicem posse dici, videtur, quæ talis est: cum scilicet esse delegatum, cui ad causam cognoscendam, vel decidendam, vel exequendam, vel simul totum perficiendum, vel à lege, vel à principe, aliove potestatem habente, mandata est iurisdictio, nihil proprium habens, sed à mandante recognoscens. Menoch. *libr.* 1. *arbitr. quæst.* 12. *num.* 6. Sub quo verbo cognoscendi & hæc Commissarii persona comprehendi posse videtur: & vero propter hanc delegationem vocantur ministri committentis. Gail. *d. obseruat.* 100. *num.* 1. fuerunt qui simpliciter iudices commmissarios. *Clement. vnic. de offic. deleg.* Gail. *d. obseruat.* 100. *nu.* 12. Fuerunt quoque qui auditores appellarent: post Panormitan. Schrader. *in tractat. feudali part.* 10. *section.* 16. *nu* 64.

Alii sæpe vocant confidentes, quo vocabulo & Itali plurimum vtuntur. Gail. *dict. loco.* Nuncios quoque & executores appellat eos Panorm. *in cap. primo, numer. septimo, de testibus cogend.* Vocantur & inquisitores præsertim-

ferrim apud Gallos, vt in multis locis tradit Budæus in *Forensibus, maxime vero fol.*73. §. *rogare testes.& fol.*74.§. *testibus.* Ioan. Milæus *ad supra allegat.Regal.constitut.artic.*32.*gloss.*1. Rebuff. *in tit.de inquis.* Et hac significatione Commissarii, qui à circulis Imperii ad suscipiendas probationes, cum de moderatione alicuius status agitur, constituuntur, vocantur: moris enim est, cum ratione damni illati moderatio petitur, duos status circuli deputari, qui vel testes, vel ocularem inspectionem suscipiant, quorum subdelegati commissarii iuramentum delegantibus præstare coguntur, vocabulum autem illud ex eo mihi videtur originem ducere, quod in antiquis solebant quatuor personæ interuenire in examinatione testium, Actor, Reus, Testis & Quæsitor, qui quærebat, de quo scribit prolixius Sigonius *supra capite præcedenti* allegatus [& Francisc. Robertinel. de vita & victu Rom. Imper. *tit. de iudiciis fol. mihi* 127. Iacob. Curt. *lib.*2. *coniect. cap.* 48.]
9 Camera † tamen Imperialis, multique interpretes. *ordinat. Camer. part.* 3. *tit.*17. *const. Car. V. artic.* 72. Damhoud. *in pract. ciuil. cap.*156. Faber. *in Authentic. apud eloquentissimum. C. de fide instrum.* Wurmbser. *titul.*17. *obseruat.*2. Gail. *obseruat.* 96. *lib.* 1. *num.* 1. Schrader. *de feud. sect.* 16. *num.* 64. *in fin. p.* 10. & Galliæ parlamenta. gloss. *ad stylum curiæ Paris. part.* 2. Rebuff. *titu. de inquis.& Commissariis.* Iohan. Milæus *d. loco Rubric.* 22. Generale vocabulum, speciei adplicatum, (commissarii scilicet) retinuerunt, à quibus mihi ne latum quidem vnguem recedendū arbitratus sum, maxime propter rationes sequentes: Primo, quia tractatum hunc ad Cameræ stylum accommodare est animus: recte ergo eiusdem terminos, ac vocabula sequor. Quemadmodum in simili scriptores & interpretes constitutionum & consuetudinum Galliæ, verba ordinationum ac consuetudinum tanquam in Parlamentis vsitata, retinent. Molinæus, Rebuff. Chassan. Tiraquell. Imbert. Iohann. Papæ. Iohan. Lucius, ac alii. [ac hoc faciendum in scribendis tractatibus, quæcunque etiam inconuenientia inde sequantur, latiss. prosequitur Bertrand. de Argent. *in titul. iuris Britannici, de Appropremeutis, in protheoria fol.* 3.] Secundo ideo hoc verbum retineo, quia illa appellatio Commissarii communis, magnum habet mysterium. Carolus Molinæ. *in consuetudin. Pariens.* §. 6. *gloss.* 4. *in verb. Commissaires. num.* 1. Et ex hac ratione hoc vocabulum, multis prætermissis retinet Iacob. à Canibus. *in tractat. de execution. vltim. voluntat. part.* 1. *num.* 21. Tertio propter aptitudinem quoque huius vocis ea vtor: quocunque enim respicio, & hoc verbum cum suprapositis confero, nec proprium magis, & ad hanc rem explicandam conuenientius inuenio. Si enim me ad verbum, *delegati iudicis*, conuerto, illo multis de causis vti subterfugio: Primum, quia adhuc de definitione delegati, vt supra monui, disputatur.

Deinde, † quia id minus latinum esse quidam non infimæ notę Iurisconsulti arbitrantur. 11
Dicunt enim vocem illam apud veteres Iurisconsultos in vsu non fuisse, nec in Iurisconsultorum voluminibus reperiri: Dicebant quidem delegare debitorem, id est, vice sua alium Reū dare. *l. delegare. ff. de delegat.* Delegare negotium, quod nihil aliud significat, quam committere & mandare. *l.*1. §. 1. *ff. de offic. eius cui mandata est Iurisdict. c. præterea. de offic. delegati. non autem delegatum iudicem.* Ratio autem, quod non vocabant delegatos, hæc traditur, quia debuisset dici delegatarius, exemplo mandatarii, cui similis est delegatio. *l. & quia. ff. de Iurisdict.* Ne ergo solœcismum committerēt, maluerunt circumscriptione vti, (hac videlicet, cui mandata est iurisdictio, vel commissa causa, vel qui ex delegatione cognoscit) *l. præcipimus.* §. *hæc si. C. de appellat.* Bellonus *in tract. de officio eius cui mandata est iurisdictio. num.* 92. Tempore vero Imperatorum, quo proprietas Latini Sermonis degenerare cœpit, vocarunt iudicem delegatum, ac posterioribus temporibus, quibus latini sermonis ratio abiecta penitus, & contempta fuit, passim vocati iudices delegati, vt ex infinitis locis Iuris Canonici demonstrat Cæsar *Costa libr.* 3. *variarum ambiguitatum. cap.* 12. *versic. delegati iudicis vox. fol. mihi* 103. & Alciat. *De off. eius cui mand. est iurisdictio num.* 1.

De

De quo tamē hoc loco nihil subtilius inquiram, quam magis ad Grammaticos, quam Iu-
11 risconsultos hoc pertineat. Sed † quia etiam docet Iurisconsultos Latinitatis esse studiosos; quam tanti faciunt, vt de libelli & instrumenti vitio, ratione malæ Latinitatis disputent: ideo hoc reiicio. Iudices quoque minus recte vocantur; quia hoc vocabulum plerunque ad iudicandi munus extenditur; prout supra in definitione demonstratum est. Hi
12 autem † Commissarii non possunt plane determinare, sed habent illam potestatem, quā dicuntur habere mixti Executores; argumēt. eorum, quæ tradit Molinæus *in consuetud. Parisiensib. §. 6. gloss. 6. in verb. rendra conte, num. 5.* Zas. *in l. cum fideicommissum, num. 3. de confess.* Si rectis oculis vocabula Examinatoris & Auditoris intueor; ea nimis angusta esse reperio. Data enim Commissione ad examinandum; non est data ad recipiendum; vtpote, quę tantum ad examinandos Testes proprie pertineat; ii enim examinari & exaudiri dicuntur. Hinc nos Germani, ipsum Testium examen, Zeugen Verhör nominamus. Hinc etiam dis-
13 tinctio † statuitur inter Receptorem & Examinatorem; quod Examinator nihil plus possit, quam vt Testes examinet; Receptor autem Testes citet, Interrogatoria recipiat, cogat, &c. Hartm. *lib. 2 obser. 15. tit. 15.* Gail. *lib. 1. obser. 97.* [vide tamen Prosp. Farin. *de testib. q. 77. num. 171.* Et quæ de Examinatore dicta sunt,
c ea etiam ad Auditorem (quod † nomen, vt & sequestri, secundum Remum *ad criminal. constit. Caroli V. cap. 70.* superioribus addi potest) extenduntur: prout in praxi obseruatum refert Barr. Capua *in singul. verb. iudices, fol. mihi*
d 453. Quid vero in † Arbitris & Iudicibus delegatis? vide Prosp. Farin. *d. loc. n. 145. & 149.*]
14 Nunciorum nomen ideo reiicio; quia ad † viles etiā personas, nostro præsertim tempore, accommodatur in foro ciuili (in foro enim Ecclesiastico honestissimū est vocabulum; & Legati Pontificis Nuncii appellantur, Raphael Cylenius *de Legato Pontificis.* Speculat. *in tit. de legat. §. 1. num. 3.*) ac proprie de iis, qui literas ferunt, & à priuato mittuntur, *gloss. in Rubric. C. de legat. lib. 10.* Lancellot. Conrad. *in tract. de decurionib. n. 10.* aut aliquid insinuāt, *Ordinat. Cam. part. 1. tit. 33.* accipitur Inquisitoris nomen ideo non placet; primo, quia mos ille inquirendi & dare quæsitores (vnde & quæstores vocantur;) in desuetudinem abiit. Secundo, quia hoc vocabulum etiam nimis est speciale, & tantum ad Testes se restringit, ex quibus proprie quæritur. Tertio, quia & hodie ad Iudices ex officio per inquisitionē procedentes extenditur, *c. licet. de Simon. c. qualiter. cap. cum oportet. de accusat.* Clar. in *§. fin. quæst. 1. & sequentib.* Menoch. *de arbitrar. lib. 1. quæst. 71.* Et proprie Canonistæ ad inquisitionem hæreticorum coarctant, *cap. præsidentes. cap. accusatus, §. si vero, cap. vt officium. cap. inquisitores. De hæret.* vocabulum Confidentis, tanquam alterius peregrini fori, & à iure ciuili non cognitum, ad hunc forum, vbi nobis alia adsunt commodiora vocabula, producere nolui: Cui accedit, quod in Confidentibus hisce eligendis, diuersus processus à nostro præsenti instituitur; vt videre licet apud Gail. *lib. 1. obser. 96. n. 1.*
Executoris † vocabulum, tanquam minus late patens, merito quoque reiicio: habet enim minus iuris Executor, quam Commissarius, argument. eorum, quæ tradit Zas. *in l. cum fideicommissum, num. 3. ff. de confessu.* Nam † primo Commissarius potest recusari, vt infra explicabitur: merus Executor non item, *cap. nouit. de appellat.* Deinde à mero Executore non appellatur, *l. ab Executore. de Appellat.* At à † Commissario licet appellare: & sic ad Cameram quotidie Appellationes interponuntur & recipiuntur, vt infra declarabitur. Quæ cum ita sint; quis, quæso, piaculum existimabit, quod postpositis hisce omnibus vocabulis, difficultate laborantibus, magis appositum huic personæ imponamus, Commissarii scilicet. Illud etiam sciendum, vt Commissarii, sic etiam Commissionis nomen, varias habere significationes: Committere enim est, ad contentionem & concertationem exhibere, Budæus *in l. qua actione. ad legem Aquil.* & alia plura significat; vt apud Budæum *d. loc. & in l. Herennius. De euiction. fol. mihi* 140. & passim apud Iurisconsultos ac Interpretes, maxime vero Zasiū, videre licet. Deriuatur † autem verbum committere, à particula cum, & verbo mandare: Hinc fit, vt illa duo verba eandem significationem

15 16 17 18

tionem pluribus in locis habeant, *l. 1. l. si remunerandi. & tot. tit. ff. & C. Mandati, cap. mandato, De Simonia*. Continet autem & absconditam in se haber hoc vocabulum, ob dictam compositionem, magnam emphasin, Mandosius *in formular. commission. form. 2. verbo, committere & mandare. fol. mihi* 9. [Iacob. Curtius *variarum lib. 2. cap.* 48.] Singularem enim personæ, cui committitur, fidem electam esse attestantur multa exempla: Hinc enim in iure dicuntur Fideicommissarii, quorum singularis fides videtur electa, *tot. tit. de legat. & fideicommiss.* Sic in sacris literis Alchimo regio dicitur fuisse commissa, 1. *Macchabaeorum* 7. Item vrbs fidei alicuius commissa, 2. *Macchabaeorum* 13. Ac similiter exitus Dei iudicio committi.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

De definitione Commissarii.

SVMMARIA.

1 *Definitio an tractatibus præmittenda.*
2 *Definitionis vtilitas & necessitas.*
3 *Commissarii definitio quare hic præmissa.*
4 *Definitio sæpe sumitur pro regula.*
5 *Commissarius quis.*
6 *Non omnes personæ Commissarii esse possunt.*
7 *Pars nominat Commissarium.*
8 *Omnis Iudex potest Commissarium deputare.*
9 *Finis Commissarii, & officium.*
10 *Probatio quid & lata eius significatio.*
11 *Imperfecta probationes, suo modo probationes habentur.*
12 *Pars nominat Commissarium.*
13 *Commissarius opus habet instructione.*
14 *Ante mandatum traditum Commissarius iurisdictionis exercitium non habet.*
15 *Actus ante mandatum gestus, est ipso iure nullus.*
16 *Limitatur si Pars non excipiat.*
a *Definitio etymologiam subsequitur.*

a DEFINITIONIS locum, etymologiæ proximum † esse debere, docet Cantiuncul. *in loco à definitione, fol. 22.* vbi larissime hoc deducit: Quare & nos eum recte hic post etymologiam subiicimus. Licet autem]
1 definitio sit res periculosissima, vt † constat ex traditis à Iurisconsulto, *in l. omnis definitio. De regul. iur.* Vall. *lib. 6. elegantiar. cap.* 36. [Sebastianus Medices *in tract. de definitionibus.*] Et ob id eam tractare Legi diuin[illegible] contrarium, quidam existiment, Fr[illegible] *num.* 23. *circa medium. lib. 1.* Ego † tamen [summorum Theologorum vestigiis, & ex iis principis Athanasii insistens, *in tractat. de definit.* vbi inter cætera, *fol. 28. in editione Basiliensi*, inquit: Qui absque definitione cognitionem docere conantur, idem quod cæco viatori hinc inde erranti, vsu venire solet:] de Commissario scripturus; & propter vtilitatem definitionis in genere, & propter specialem præsentis tractatus, eam, ea lege, subiicere statui; vt si non valeat tanquam definitio, valeat saltem, vt descriptio, vel quocunque modo valere potest. Vtilitas autem generalis in eo consistit; quod definitio habeatur tanquam Regius censor, vim ac potestatem, & rei naturam demonstrans, Ioan. Ram. *in Elench. regul. iuris. lib. 1. axiomat. 2.* [Tiraquellus *de iur. primogenit.* Breulæus *in tractat. de renuntiat. princip.* Cæuallos *in commun. contra commun. in præfatione, num. 3. & sequentib.* Vnde & ab Athanasio, *d. loc.* dicitur esse oculus, qui vim rationis, & quæ mente concepimus, breuiter explicar.] Hinc etiam in iure nostro, argumenta ab ea sumpta, plurimum attenduntur, Euerhard. *in Topic. in loco à definitione.* Et Doctores in quacunque re explicanda eam attendendam grauissime monent, argument. eorum, quæ habetur *l. 2. §. appellamus. & in l. 1. ff. de acquirend. rerum domin.* Vantius *de nullitat. in princip.* Decian. *consil. 152. num. 81. volum. 2.* Borcholt. *de acquirend. possession. cap. 1.* Ciceronis authoritate moti; omnem, quæ à ratione suscipitur aliqua de re, institutionem, à definitione debere proficisci, tradentis *lib. 1. Officior.* Cuius rei vestigia, & apud Iurisconsultos antiquos extant plurima; & testantur nostrorum Interpretum scripta & tractatus. In specie † vero definitionem huic tractatui præfi- 3
gendam ideo necessarium esse duxi, quia nulli tractatus antehac, sub hoc nomine prodierunt. Ne ergo monstrum quoddam in Scenam producere videar; Lectori, hominis Commissarii frontem, ceu pictam hic in tabella ostendere volui. Cedat ergo vtilitati difficultas; pulchra enim, quæ difficilia. Nec mouere debent in contrarium adducta, nam rem non adeo periculosam esse, ex allegato textu colligi potest. Multi enim in illa sunt opinio-

4 opinione, † definitionem ibi poni pro regula. Crassa itaque Minerua Commissarium
5 sic describo: Commissarius † est persona qualificata, Iudici impedito, ad recipiendas rei dubiæ probationes, ab vtraque, vel alterutra Parte nominata, & ad hoc ab ipso cum instructione ordinata. Dicitur in hac descriptione, debere esse personam qualificatam;
6 quia † non omnes ad illam prouinciam suscipiendam sunt idonei; vt ex causis infra hoc
7 libro dicendis colligere licet. Cum † ergo paria sint, non ordinare, & minus idoneum: recte, qualificatam desidero. Dixi Iudici, vt lato hoc vocabulo Iudicis, significarem omnem, siue superiorem, siue inferiorem Iu-
8 dicem posse † ordinare: Quotiescunque enim Iudex ipse per se expedire non potest, eam prouinciam alteri delegare ipsi permissum est. Addidi; legitime impedito; quia si potest ipse suscipere, alteri demandare non debet; vt supra demonstratum. Vsus sum verbo: ad recipiendas; vt finem & officium
9 Commissarii proponerem. Addidi: † rei dubiæ: quia clara non opus habent probatione, *cap. super eo, 3. in princip. de testib. cog. cap. tua not*, 8. *De cohabit. cleric.* Viu. *lib. 2. verb. notorium*. Villalob. *lit. T. 291.* Mynsinger. *centur. 6. obseruat. 3.* Hinc definitur, Probatio; quod nihil aliud sit, quam rei dubiæ demonstratio: quando scilicet aliquid conamur argumentando planum facere, Leopold. Dick. *in œconomia ordinat. Iudic. tit. de probation. §. quid ergo.* Hotoman. *in suo Lexico, in verbo, acta & probata.* Robert. *lib. 4. sententiar. cap. 1.* Adiunxi vocabulum,
10 probationis; quia id latissime patet, † & omnia, quæ ad causam instruendam, factumque dubium explicandum faciunt; siue id plene, siue semiplene fiat; complectitur. Et imperfectæ probationes dicuntur etiam probationes, Menoch. *de arbitrar. Iudic. quæstion. cas. 492.* Hinc dicimus communiter; ratione difficilis probationis, sufficere præsumptam probationem; id tamen abusiue; proprie enim non merentur nominationem probationum: gloss. *in clementin. Constitutionem per illum textum, de Electione.* Bald. *in l. peremptorias, C. sent resc.* Wesenb. *in paratit. ff. de probat. num. 2.* Alex. *consil. 66. lib. 6.* Et ideo dicitur; probationem necessario debere concludere, *l. nō hoc, C. vnde legitimi.* Generaliter quoq; vtor hoc verbo; quia omnes species probationis complectitur: Sic enim ad ocularem inspectionem, Testium examinationem, Instrumentorum transsumptionem, & exemplificationem, terminorum inspectionem, & eleuationem pertinet; vt constat ex late traditis à Mascar. *de probat. in princ. lib. 1. quæst. 3.* Dixi: † à 11
Parte; quia Pars probatura regulariter Iudici personas Commissioni præficiendas (vt sequenti libro *in princ.* dicetur) nominare debet. Dixi: ab vtraque, vel alterutra; quia non semper vna Pars solum nominat Commissarium; sed interdū vtriusq; consensu persona ad hoc Iudici editur. Addita sunt verba; † cum Instru- 12
ctione: vt significarem, Commissarium mandatum habere, & de illo docere debere: Mandatum enim non præsumitur regulariter, Dd. communiter *in l. simile, de verb. oblig.* post Bart. Bald. Abb. Dec. ac alios tradit Martianes. *consil. 2. n. 19.* etiā longissimo tempore, Crauet. *consil. 266.* Menoch. *de præsumpt. præsumpt. 13. lib. 2.* Nā est quid facti, *l. consilio, §. quæsitum. de curat. furio.* Martianes. *consil. 2. n. 18.* Et ideo probari debet, Mascard. *in tract. de probat. in verb. Mandatū.* Bursat. *consil. 24.* De quibus tamen omnibus, infra suo loco latius dicetur. Deinde ideo additum hoc † verbum: cum Instructione: vt significa- 13
rem; tum demum esse perfectum Commissarium, cum Instructio ipsi traditur [: ea est ipsa Commissio:] Ante enim † ac prius Commissa- 14
rii iurisdictionis exercitium non consequuntur, Bald. *in l. 1. C. Vt lit. pēd.* Dec. *in c. super eo, n. 2. de appellat.* Quod † adeo verū est, vt actus an- 15
te præsentationem literarū gestus, sit ipso iure nullus; etiamsi alias certo sciret, se Commissariū, Ang. & Dd. *in l. si furiosus, ff. de iud.* Felin. *c. sciscitatus, de rescript.* Iacob. Berer. *consil. 45. nu. 9.* Quod † tamen quidam ita limitant; vt 16
locum nō habeat, si à Parte nihil opponatur: tunc enim processum valere dicunt, Bald. *in l. nec quicquam, §. vbi decretum, ff. de offic. proconsul. & in l. falsus, 9. C. de furt.* Innoc. *in cap venerabilem. De censibus.* Hyppolit. de Marsil. *in tractat. bannitorum, in verb. Commissario, nu. 63.* de quo tamen suo loco latius. Vsus sum postremo verbo; ordinata; vt significarem, non sufficere

personam idoneam à Parte præsentatam esse; sed etiam semotis omnibus impedimentis, quæ eam reprobare videbantur, approbatam & à Iudice confirmatam esse debere.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

De differentia Commissarii à Camera Imperiali dati, & aliorum Iudicum.

SVMMARIA.

1 *Differt Camera Commissarius à cæteris dignitate, & potestate.*
2 *Differt item ratione causarum delegandarum, scilicet criminalium.*
3 *Ratione arduarum causarum.*
4 *Inferioris Iudicis delegatus ad probationes non potest subdelegare.*
5 *Inferioris Iudicis delegatus, circa pœnarum impositionem à Cameræ Commissario differt.*
6 *Cameræ Commissarius quosuis, Imperio etiam mediate subiectos, citat.*
7 *Inferioris Commissarius, per literas mutui compassus, hoc peragit.*
8 *Cameræ Commissarius Partem in Camera, pro honorario debito recte interpellat.*
9 *Alii coram Iudice inferiore id facere debent.*
10 *Partes se inuicem iniuria afficientes coram Commissario, in Camera desuper conuenire & conueniri possunt.*
11 *Secus est in inferiorum Iudicum Commissariis.*
12 *In causis Appellationum, regulariter Delegatio non admittitur.*
13 *Secus est in Camera.*
14 *Cameræ Commissarius saluo conductu Imperii gaudet.*

SVPERIVS in definitione capitis proxime præcedentis, ab omni Iudice Commissarium dari posse tradidi. Quia autem hoc loco præcipue de Commissario, & Commissione Cameræ agere constitui; non abs re fore putaui ad maiorem explicationem, & perfectiorem cognitionem huius rei, differentias aliquot vtriusque Commissarii subiicere, vt quæ ex hoc Tractatu ad alios Commissarios transferri debeant, cuilibet constare possit. Differt ergo primo Cameralis Commissarius ab alio, authoritate & præ-
1 eminentia: Quantum † enim Imperator dignitate superat reliquos Iudices omnes; tanto etiam eius Commissarius alterius Iudicis Commissarios antecellit. Repræsentat enim quilibet Delegatus vices Delegantis: & in dignitate præfertur is, qui officium à digniori est consecutus, *cap. per tuas.* & ibi gloss. *de maiorit. & obedient.* Dec. *in l. cum quid. in 2. lectur. num. 11. Si cert. pet.* Menoch. *consil. 51. vol. 1.* Quæ differentia in genere magnæ est efficaciæ. Imperatoris enim Delegatus subdelegare potest: quod tamen alterius Principis Delegati minime possunt; de quo infra suo loco. Et hæc est præcipua differentia, ex qua omnes fere aliæ, tanquam ex radice pullulant. Secundo different † in eo: quod Cæsarea Maiestas, vel eius 2
Camera Imperialis, indifferenter in omnibus causis, etiam criminalibus (modo eæ ad Cameram spectent; de quibus infra suo loco) possint ordinare Commissarios: inferiores autem Iudices has delegare nequeunt: vt infra similiter tractabitur. Tertia † differentia 3
videtur in eo consistere; quod in causis grauibus Commissio non habeat locum in inferioribus Iudicibus, vt post Bald. Ias. Masuer. Ferrariens. & Hostiens. *in summa tit. de teste.* tradunt. Prosp. Carauit. *ad rit. magnæ cur. rit. 158. num. 2.* Viu. *in commun. opin lib. 1. Testium examen. ibi: ista est communis.* Barth. Capua *super Constit. Regni, tit. in quibus causis audientia, num. 3 fol. mihi 108.* Grauat. ad Vestr. *lib. 6. cap. vlt. num. 7. in fin.* Stiat. *in obser. pract. cap. 16. num. 75.* Cuius rei ratio est; quod hæ causæ criminalibus comparentur. At in Camera in omnibus causis ordinari possunt Commissarii: de qua tamen differentia, quid sentiendum sit, infra tractabitur. Quarta differentia in † eo statuenda vi- 4
detur: quod hi Commissarii Cameræ possint probationum susceptiones subdelegare: Inferiorum autem Iudicum Commissariis id minime est permissum; vt infra tradetur, *lib. 4. tit. 5.* Quinta † differentia est circa Mandata 5
pœnalia, quę contra contumaces decernũtur; in quibus Cameræ Commissarius strictissime potest procedere; etiã vsq; ad bannum; prout infra *lib. 4. tit. 11.* explicabitur: quod inferioris Iudicis Commissariis nõ est permissum; cum nec ipsi Committenti vlterius, quam ad bannum vsq;, exclusiue, pœnas imponere liceat: faciunt ad hoc, quæ tradit Prosp. Farin. *quæst. 18. num. 49.* Vbi docet Delegatum inferioris mul-

mulctare nō posse. Sexta differentia est: quod
6 Commissarius Cameræ, etiam † immediate imperio subiectos, vigore Cōmissionis citare potest. Cuius rei hæc est ratio; quia huiusmodi Cōmissiones sub nomine & sigillo Imperatoris decernuntur, qui superiorem non habet, & cuius iurisdictioni omnes subiecti sunt. *l. deprecatio. Ad legē Rhod. de iact. l. bene à Zenone. de quadrien. præscript. l. 2. C. de crimine sacrileg. c. vnic. §. soluta potestas. Quæ sint Regal. in vsib. feud.* Quam rationem ad hoc producit Gail. *lib. 1. obseru. 98.* de quo tamē suo loco latius. Com-
7 missarii † vero Iudicum inferiorum, regulariter superiorem, ratione subditorum per literas mutui cōpassus (quos Bittbrieff vocant:) ad probationem faciendam amicabiliter interpellare solent. Spanheimische Ordnung. *tit. 52. §. vlt. & tit. sequent.* Münsterische Hoffgerichts Ordnung. *tit. 22.* Idq; propter defectum iurisdictionis; quia inferior Iudex, qui Commissarium ordinauit, iurisdictionē in eas personas non habet; eoq; nec eam committere aut delegare potest: Ideoque etiam eiusdem Commissario impune non paretur. *l. final. De iurisdict. omn. iudic.* Quæ autem sint literæ mu-
8 tui compassus infra explicabitur. Septima † differentia in eo sita est: quod à Camera ordinati Commissarii, pro salario, aut honorario consequendo, rectà agere in Camera possint, beneficioq; primæ instantiæ gaudeant; prout infra latius tradetur: At alii ab inferiorib. dati, Iudicem Partis producentis competentem
9 adire, ibidemque salarium † aut honorarium petere debent; ex regula generali: Quod Actor forum Rei sequi teneatur. *leg. 2. C. de iudic. l. vlt. C. vbi de in rem actio.* A quibus, si minus debito adiudicatum, vel alias grauamen illatum sit, Appellatio interponi potest. Octaua
10 differentia in eo consistit: quod Partes, † si coram Commissariis iniuria afficiantur, non in loco delicti, sed statim in Camera in prima instantia conuenire & conueniri possint, vt
11 libro tertio explicabitur: Secus † de inferiorum Iudicum Commissariis dicendum: Nam si coram his eiusmodi delicta incidant, Rei eorum non coram Delegante, sed vel apud Iudicem delicti, vel Ordinarium iuxta iuris communis dispositionem, conueniendi sunt.

Nona † differentia videtur esse: quod in cau- 12
sa ciuili Appellationis Iudex non possit delegare, *argum. l. adhuc. & ibi gloss. C. de iudiciis.* Ibi dicitur; quod iudex debeat causam per se audire. Et ita obseruari in curia Vicariæ tradit Petrus de Montefort. *ad constitut. regias, in tit. in quib. causis audient. committ. n. 16 fol. mihi. 105.* Cuius tamen contrarium videntur testari omnes fere Principum Ordinationes, quæ indistincte, in omnibus causis delegationem, certis casibus, concedunt. Verum vtut † sit; 13
Camera Imperialis à prædicto modo recedit: Commissarios enim & Commissiones, tam in Appellationum, quàm primæ instantiæ causis decernit. Decima & vltima differentia est: Quod † Cameræ Commissarii saluo condu- 14
ctu Imperii vtantur, & si cōtra eum lædantur, aduersus violantem ad pœnā agere possunt. Aliorum autem Iudicum Commissarii, de damno ac iniuria, sibi suisque rebus illata, resarcienda, vel vindicanda, apud Iudicē competentem, vel ciuiliter vel criminaliter agunt. Et hæ sunt præcipuę differentiæ, quæ iam occurrunt. Plures Lector ex lectione huius Tractatus, huc referre poterit.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

Quibus comparentur hi Commissarii.

SVMMARIA.

1 *Commissarius Iudici delegato comparatur.*
2 *Comparatur item Iudicibus Austregarum.*
3 *Legatis Imperatorum.*
4 *Arbitris itidem.*
5 *Commissarius priuilegiatis personis quibusque assimilatur.*
a *Committere, & delegare, pro eodem sumi.*
b *Commissiones Literis remissoriis* }
c *Commissarii Protonotariis* } *assimilantur.*
d *Consiliariis Principum* }

HOc caput propter summam eius vtilitatem, hic ideo ponere volui; quia nemo hactenus in specie, de Commissarii, ad suscipiendam probationem, persona scripsit; vnde euenit, vt ab aliis, cum Commissario affinitatem habentibus personis, pleraq; argumenta desumenda sint: nec id apud nostros insolitum est; vt constat ex traditis ab Euerhardo, in

loco à simili. Ne ergo tædiosa repetitione hu-
ius comparationis, beneuolus lector diu de-
tineatur, semel vno in loco fundamentũ po-
nere, operæ precium iudicaui. Comparantur
1 autẽ primo Commissarii † Delegatis Iudici-
bus: [Cothman.*consil.17. nu.8.*] Parum enim
abest, quin omnia, quæ de Delegatis tradun-
tur, hic locum habeant: idque adeo verũ est,
vt nonnulli hæc vocabula Commissariorum
& Delegatorum cõfundant: vt supra ex Hip-
a pol. *cap.1.* deductum est: [Hinc etiam † com-
mittere, ac delegare, pro eodem sumuntur,
Claud.Cant.*consi.16.n.103.*] Et hinc argumen-
tum à Delegato Iudice ad Commissariũ valet:
ac ita motum in causa Johan Lamperten Ap-
pellanten / contra Iohannem Leopolden/ post
Iohannem Hasquettam, tanquam procurato-
2 rem Episcopi Leodiensis Appellatum. † Se-
cundo, cum Iudicibus, qui vigore der Außträ-
ge dantur, cognationem habent: nam & hi
Commissiones, ad suscipiendas probationes,
ex vi delegationis causæ principalis, expedi-
3 unt. Tertio † assimilantur Legatis, maxime
Imperatoris: & si illud excipias, quod hi extra
materiam probationis deputantur; parũ dif-
ferentiæ restabit. Vnde & Legati Imperato-
rum vulgo dicuntur, Keyserliche Commissa-
rien: Et traditur nomen Legati, etiam Com-
missarium cõplecti. Angel. de Clauas. *in Sum.
sua. in verbo. Legat. num.2.* Raphael Cylenius *in
tract. de Legato Pontificis.* Recessus Imperii pas-
sim hæc vocabula confundunt. Quia ergo
nomine conueniunt: etiam re aliquo modo
conuenire debent: Effectus enim nominis,
ad rem se extendit, Menoch.*consil.767. nu.* 4.
[Huc accommodari possunt, quæ de affinita-
te Oratoris & Legati, ex antiquis, deducit For-
4 cat.*Nycom.n.4.dialog.1.*] Quarto † Arbitris fe-
re per omnia exæquati sunt Cõmissarii: ma-
xime si electionem spectes. [Quinto ipsorum
b † Instructio, in pluribus conuenit cum Lite-
ris remissorialibus: de quibus Virg. de Bocat.
& Seuerol. singularibus tractatib. multa tra-
c didere. Sexto † assimilari possunt Notariis, &
Protonotariis, quorum singularis fides per-
specta: de quibus Borell. ad Bellng. *in speculo
Princip. Rubric. 6. in verbo, Secretarius, & Proto-
d notarius.* Septimo † Consiliariis Principum,
de quorum priuilegiis egregie agit Borell. *d.
loc. verbo premiis, & priuilegiis.*] Et ne plura ex-
empla, in infinitum procedẽdo, adducam: sic
statuo † generaliter: eos quoad priuilegia cõ- 5
parari personis priuilegiatis, Scholaribus:
quia Commissarii, etiam si alterum pedem in
sepulchro habeant, studere debent. *l. apud Iu-
lianum. ff. de fideicommiss. libertat.* Doctoribus:
quia plerunque Doctores adhibentur: Ab-
sentibus necessitatis causa: quia plerunque
extra patriam Commissiones expediunt: Mi-
litibus: quia militare dicuntur. *argument. l. Ad-
uocati. C. de Aduocat. diuersorum iudiciorum.* Hinc
eos iocose Zasius, milites plumariles vocat.
[*in l. miles, in princip. ff. de re iudicat.*] Si quis ta-
men, in plurib. differre has personas à Com-
missario, obiiciat; ei respondemus, sufficere in
aliquibus similitudinem quadrare: ne simile
& idem confundamus. Dissimilitudo autem,
ex collatione & definitione cuiusque perso-
næ, facile animaduertitur.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

De qualitate Commissariorum in genere.

SVMMARIA.

1 *A generalibus, per species, ad indefinita deueniendum.*
2 *Cõmissarius qualificatus, & non suspectus esse debet.*
3 *Non minus in Commissario, quam Iudice situm, & quales Iudices eligendi.*
4 *Commissarius debet esse persona idonea, & discreta.*
5 *Commissarius, pro grauitate causarum, doctior, aut doctissimus ordinandus.*
6 *In Commissario conditio personalis inspicienda.*
7 *Requisita in Commissario per Ferrar. Montanum.*
8 *Requisita Damhouderii.*
9 *Aliorum iudicium de Commissariorum requisitis.*
10 *Commissarius moribus debet esse egregiis.*
11 *Commissarius debet esse persona sufficiens, & qua persona censeatur sufficiens.*
a *Requisita Speculatoris.*
b *Ciuitati cum committitur, additur clausula, vt idoneum eligant.*
c *Notariis inexpertis, probationis receptio non est demandanda.*
d *Requisita Commissarii versiculo comprehensa.*
e *Cõmissarii, ex simplici cõmendatione, nõ sunt recipiendi.*

POstquam de definitione Commissarii, differentiis, & cognatis dictum: nunc ad qualitates accedendum. At priusquam ad singulas species deueniam, prius in genere de qualitatibus

litatibus in Commissario requisitis agam,
1 easque deinceps in specie deducā,† ordinem non solum à Principe philosophorum, sed etiam à Iurisconsultis traditum, qui omnem cognitionem à generalib. incipi debere, & per species ad indefinita perueniendum esse docent: ac Iustiniani deniq; Imp. exemplum passim in Institutionibus obseruatū secutus. Ad generalem propositi nostri doctrinam quod attinet, textus Ordinationis Cameræ sic hac de re loquuntur: Cū circa probationes, causæ victoria versetur, litigantibus plurimum in-
2 terest habere viros ad recipiendum,† & examinandū testes, satis qualificatos, minimeq; suspectos. *part.3 tit.16.§.* Dieweil auch in solchem. Et iisdem fere verbis etiam Doctores passim vtuntur. Stiat. *obser.6.n.7.* Prosp. Carauit. *in ritib. magna curia, ritu 157.n.1.&2.* Gail. *lib.1.obs.33.n.7.* Schrad. *de feud. part.10. sect.16.n.72.* Rationem Ordinatio subiungit; quod non minus
3 in Commissario, † quā in Iudice situm sit. *d. loc.* Constat autē iudicio pficiendos viros doctos, pios, veraces, & odio habentes auaritiā. *l. sancimus.6. in pr. C. ad legem Iuliam repetundarum. l.1. C. de offic. magist. offic.* Rebuff. *in mater. possess. Articulo 14. gl.1.* Ergo etiam Cōmissiones talib. sunt demandandę; argumēto à simili sumpto.
4 Iure† communi statutum est: Iudicem examinationem testium debere committere psonis idoneis & discretis. *c. si qui testiū.* & ibi Abbas, & Doctores. *c. cū causam.* & ibi Abb. *n.22. de testib.* Spec. *in tit. de testib. §. talis. n.73.* Hartm. *obs.17. lib.2. tit.17.* Prosp. Carauit. *d. loc.* Cui aliorum Iudiciorum Ordinationes conueniunt. *Ritus magna curia 157.* vbi Annib. Troysius, *n.2.* Doctores vero de Commissario ordinando tradunt, Præsidē debere considerare qualitatem
5 causæ: † vt si causa est ardua, difficilis, & dubia, tunc doctissimo eam committat. Rebuff. & Molin. *ad constit. Francia. De Inquisitoribus, seu*
6 *Commissariis.* Et constitutiones† Franciæ personarum conditionem inspici volunt. *constit. Francia. d. tit.* Cuius rei ratio est: quod subtilibus, & doctis, subtiles causæ sint committendæ. Rebuff. *d. loc.* Ac egregie tradit Ioan. Ferrar. Montan. in egregio libello *de iudic. praexercitamen. tit. de testib.* Quod iudicis sit, testes recipere, atq; examinare: & non id cuilibet asoto, aut Tabellioni, qui vix vnum atque alterum instrumentum, etiā ab alio compositū, transscripsit, committere debeat: † sed iis potius, 7
qui eruditione, fide, & morū constantia sunt eminentes, qui magis scire poterunt: iuxta Rescriptum diui Hadriani: quanta fides habenda sit testibus, qui, & cuius dignitatis, & cuius æstimationis sint: & qui simpliciter visi sunt dicere, vtrum vnū eundemq; præmeditatum sermonem attulerint: an ad ea, quæ interrogati fuerant, ex tempore verisimilia respōderint. In † hanc fere sententiam loquitur 8
Damhoud. *in praxi rer. ciu. c.170. n.70.* Et si omnino placeret hanc testiū examinationem alteri committere: id ea cum consideratione faciat, vt id officii pbatis, idoneis, & doctis Notariis, Graphariis, vel Cōmissariis demandet: non insulsis & stupidis quibusuis. [Spec. a
† in tit. de teste. §. nunc tractandū. dicit, huiusmodi Commissariū debere esse prudentem, expertum, diligentem, & attentū: vnde in Camera idoneus deputatur: vidi, inqt Additionator
ad Ordinat. Totū Senatum† p Commissario b
dari: ea adiecta potestate: vt illi magis ad hanc rem idoneos ex ipsis eligere, & deputare possint: Ita factum in causa Johan Abersch in contra Lamperten Dael Magenhorst. *part.3. fol.397.*] Et† alii tradunt, maximam Iudicum 9
culpā esse, omittere electionē & deputationē Examinatorum idoneorū, legaliū, & fide dignorū. Post Hostiens. & alios tradit Alex. Stiat. *c.6.n.74.* Ruin. *cons.149.n.12. vol.5.* Simili ratione docent: quod Iudex: cognito, quod Pars iuste petierit Literas remissorias, eas decernere, & dirigere debeat ad Ciuitatē, vel Castrum insignē, vel insigne: vt iudici docto, & pbo: & non alicui simplici Notario examē cōmittatur; vt in loco vili, & vbi non adsunt periti Practici, & sufficientes ad examen: hac addita ratione: qa tota vis causæ in pbationib. cōsistit. Stiat. *d. loc. n.2.* [& Nicol. Lescut. *c.6. n.10. de Testiū examin.* Ex† hoc fundamēto, inqt, idoneū nomi- c
nabit, & sufficientē virū, discretūq;: non autē simplicib. Notariis, aut imperitis psonis committere debet.] In† genere quoq; bonitatē ac 10
mores in Commissario requiri, tradit Rebuff. *d. loc.* Ex hoc textu, inquit, colligitur, quib. cōmitti possit audire testes: Respōdet hic text⁹:

à bon-

à bonnes personnes,id est,bonis personis.Dauid prætulit bonitatem scientiæ; dum dixit: Bonitatem,disciplinam,& scientiam doce me Domine.Sic & hic, & idem inferius scribitur articulo 20. Neque enim facultas, neque dignitas est ita sufficiens ad fidem, vt bona electio & benigni mores. hactenus Rebuff. [Vnde
d tetiam in aliis psonis politicis idem cõmuniter exigitur. Iustus Lipsius *lib. 3. polit. c.* 10.]
11 Has qualitates † autẽ omnes Galli, vnico verbo complectuntur: dum SVFFICIENTES: [Hispani: dum HABILIDADOS, id est habiles,] requirunt. Sufficiens autem est, qui potest omnia expedire, quæ officio commisso incumbunt. Hancque sufficientiam adeo attendunt: vt negent valere Literas Regias, quibus committitur Examen testium alicui Commissario minus sufficienti. Rebuff. *d. loc.* [Et vt prædicta omnia summatim comprehendam: vtar versiculis Hostiẽs.q extant *sub tit. de tempor. ordin.*

Primum præcipitur: quod sit sine crimine Præsul,
Magnanimus, sobrius, prudens, ornatus, & hospes,
Casta docens; non percussor, non litigiosus,
Non cupidus, bene dispositus, non neophitus.]

Danda igitur Parti est opera, ne quem, non cognita aut probata eius virtute, designet: sed delectus adhibendus, summaque in delegando cautio: siquidem & in priuatorum actionibus, non cuilibet indiscriminatim negotia committuntur: Ita in simili tradit Francisc. le Vayer. *in tract. de Legat. c.* 1. Maxime cum Pars eligens, contra talẽ excipere postea nequeat, argumento eorum, quæ tradit Zas. *in l. ex maleficiis. §. si Iudex. n.* 5. *De obligat. & actio.* [egregie, Viuius *decis.* 170.] Vt ergo ea, quæ hic cumulatim adducta sunt, specifice explicentur: certis capitibus, sequenti ordine(: quem alios personas, earumque qualitates describentes obseruasse video:) de singulis requisitis despiciam: ita vt prius de dotibus animi: deinde de corporis & mixtis: tertio, de doctrinis: quarto, de virtutibus: quinto, de quibusdam aliis agatur.

In vnoquoque autem capite, prius causas remotas, & propinquas: deinde modum acquirendi, conseruandi & amittendi: tertio modum probandi Commissarium per Partes, cuiuis ob oculos ponam. [Idque eo potissimum fine, ne opus sit ad aliorum iudicium confugere: non enim(: quod, proh dolor, hodie, cum pernicie clientũ sæpe fit:) † ex com- e
mendatione simplici, aut precibus aliorum Commissarios sibi obtrudi, quisquam pati debet.]

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

De legitima natiuitate Commissarii.

SVMMARIA.

1 *Spurios dignitatum incapaces esse.*
2 *Quod quis in aliquo vituperat, ab eo ipse liber esse debet.*
3 *Mali corui malum ouum.*
4 *Naturales tantum liberi Commissarii esse nequeunt.*
5 *Legitimatio purgat præcedentia vitia: & de aliis illius effectibus.*
6 *De consuetudine, Legitimati non admittuntur ad dignitates.*
7 *Statutum de Legitimis loquens, non comprehendit Legitimatum.*
8 *Quomodo Commissarius cognitam habere queat natiuitatem suam.*
9 *Quomodo Pars Commissarii natiuitatem cognoscet.*
10 *In dubio omnes præsumuntur legitimi, præsertim in dignitate positi.*
a *Natiuitas legitima in Scribis exigitur.*
b *Liberi naturales non gestant insignia.*
c *Spurios multos magnos viros fuisse, exemplis demonstratur.*
d *Expositi an possint esse Commissarii.*
e *Expositos multos fuisse, verificatur exemplis.*
f *Decisio huius quæstionis, de Expositis.*
g *Genus suum ignorantes, an Commissarii esse queant.*
h *Legitimationis per matrimonium requisita.*
i *Legitimitatis probatio cui incumbat.*
k *Legitimatio præsupponit illegitimam natiuitatem.*

RHETORES de laudibus alicuius personæ tractantes, ante omnia de natiuitate verba facere, & ab ea personam commendare solent: Idẽ & mihi, qualitatem Commissarii descripturo faciendum putaui. [q & Hispani in Scribis † Actorũ Examinatorũ (: qui Cõmis- a
sariis nõ vsq; adeo sunt dissimiles:) faciũt, dũ legitimã natiuitatẽ in iis reqrunt, Petr. Monterros. Hisp. *in pract. ciuili & criminali, tractatu primiero. de habilidad.*] Natiuitatẽ ergo in Commissario reqro legitimã, ex legitimo scilicet matrimonio: q qualis sit, describitur *Instit. lib.* 1. *de nuptiis.* Qui extra has nati sunt, vulgo, generali & barbaro vocabulo, Bastardi vocãtur.

Ioan.

Ioan.Banquet.*in lib.de droit du demaine,in 2.tractatu,de bastardes.*[Petrus à Petra,*de fideicommiss. quaest.1. num.*180. in quo loco integram materiam optime tractat.] ac alia nomina habent, quae egregie distinguit Pacianus *in tractat. de probation. capit. 5. per totum lib.*2. [de hisce nominibus eorundemq; differentiis,vide disputantem,Paleot.*de noth & spur.c.*18. *Hot. in tract. de spuriis & legitimis, cap.*1.] Idque sequentibus de causis: Primo, quia esse commissarium: vt infra explicabitur: est maxima dignitas: Iuris
1 autem est, † dignitatis portas regulariter,non spuriis patere, *l. generaliter. §. spurios de decurionibus. l.honor. §. de honoribus. de muneribus & honorib.* Fulg.*consi* 62 [egregie Albert. Troitius, *de perfecto cleric. c.*1.] Quod & eo confirmatur: quia secundum multos spurii, pro infamibus habentur. Mynsing. *centur.* 4. *obseruat.* 3. [& praeter ab eo allegati infiniti alii, relati à Tiraquello, *in tractat. de nobilitat. cap.* 15. *num.*14. vbi tamen egregie quo vsque haec infamia se extendat aliquot numeris, persequitur. Et idem Tiraquellus, *num.* 18. ex sententia Baldi, tradit, etiam legitimatum esse infamem.] quibus portae dignitatum non patent. *l.2.C.de dignitatib lib.*12. *cap. infamibus. de dignitat. lib.*12. [nam naturales tantum non sunt bonorum capaces, nec nisi consensu patris aut agnato-
b rum gestant easdem insignia † Baldus *in l 6. de his qui sui vel alieni iuris.* Bartol.*in l.*195. *de verborum signific.* Aluerot. *in cap. caeterum quis dicatur, Dux, Marchio, Comes.* Et quidem cum signo aliquo, quo naturalitas laesa dicatur. Nicol. de Vbald. *de successione ab intestato. num.* 35. Paleot *de noth.& spuriis,cap.*54. Tiraquellus *de nobilitat.cap.*15.*num.*13]Et,vt in specie infra dicetur, Doctores vel Licētiatos debere esse commissarios: spurios autem non posse creari Doctores ex obseruātia constar, & testatur Mynsinger.*dicto loco.* Et propter eandem causam in Assessoribus legitima natiuitas requiritur.*Ordinat. Camerae, part.*1. *tit.* 3. [Petrus Heyg. *quaestione* 21. *numero* 55. vbi improbat Genuensem consuetudinem, spurios ad dignitatem admittentem.] Quamuis non negem ex illegitima coniunctione natos, & olim ad dignitatem aliquando certis casibus promotos. Potuerunt enim esse Decuriones, *l. spurii. §. spurios. de decur.* [de quo tamen vide contrarium apud Petrum Heyg. *quaestione* 21. *numero* 45. vbi praeced. & sequentibus multa huc spectanti aadducit.] quod est dignitatis. *l. honores. ff. de decurion. l. à decurionatu. de excusat. mun.* Et multis exemplis declarat Lancellott. Conrad. *in tractat. de decurion. numero* 6. 7. *& sequentibus.* Et hodie maximis aliquando decorari honoribus, tradit egregie Batthomaeus Philippus Hispanus *in tractat. de consegco. qualit.* 25. *folio* 46. dum ad Cardinalatum promouentur: Gomez. *in regul. triennal. quaestione* 2. *numero* 2. [Spurios enim neque infamiam facti neque iuris incurrere, latissime persequitur Paleot. *de nothis & spuriis. capit.* 55. *& sequent.* Hartmann. Pistor. *quaestione* 30. *part.* 1. Tiraquell. *de nobilitat. capit.* 15. *numero* 30. adde hisce, qui egregie hoc discussit, Petrum Heygaeum, *quaest* 21. Et † horum ma- c
gnus extat numerus. Talem fuisse Herculem, Alexandrum Magnum, Bacchum Thesium, Romulum, Seruium, Tullium, Timotheum, Themistoclem, Medonem, Teucrum, Menelaum, Arideum, Bion, Nicomachum, Habidum, Hometum, Demosthenem, Brutum Gazelicum, Gizerichum, Ioannem Andraeam, Bartolum, Petrum Lombard. Gratianum, Petrum Comestorem, refert Tiraquellus, *de nobilitat. cap.* 15. *numero* 31. quibus & alios addit Simon Maiolus, *in tract. de irregularitate. cap.*4.*lib.*1. *numero* 3. Ac Paleotus *in tract. de noth. & spuriis, cap. vlt.* vbi ordine alphabetico integram classem recenset.] † Secundo, 2
quia commissarius saepe personas requisitas, vt artifices vel testes, notorie spurios potest reiicere: Conuenit ergo & eum esse legitimum, ne ipsi obiiciatur:

Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Tertio, † quia egregiae animi dotes in cōmis- 3
sario requiruntur, quae plerunque in spuriis deficiunt. Malus enim coruus malum ouum. Erasmus *in adagiis* Et:

Saepe solet similis, filius esse patri.

Quem versum ponderat glossa *in l. quisquis, ad legem Iuliam maiest.* Et Horat. *lib.*4 *od.*4. ad hoc alludit:

Fortes creantur fortibus: & bonis,
Est in iuuencis, est in equis patrum

C *Virtus:*

Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Vnde & dicitur, filiorum affectus paternis solent ingeniis respondere: Quibus & Philosophi accedunt, Aristoteles, 3. *Politicorum.* Ex melioribus meliores procreari probabile esse, inquit. Et Fabius Quintil. sic ait: Similes parentibus ac maioribus suis filii plerumque creduntur, & nonnunquam ad honeste turpeque viuendum, inde causæ fluunt. Rationem autem quare malorum sunt plerumque morum illegitimi, luculenter expressit Cardanus *de subtilitate. libro* 11. *de hominis necessitat. folio mihi* 257.] Dico plerumque, quia sæpe maximis virtutibus prædicti aliis longe præcellunt, vt pluribus exemplis demonstrat Bartholomæus Philippus *dicto loco.* [& habet res illa summam rationem, licet enim plerumque ita fiat, vt ex parentibus vitia contrahantur; naturam tamen ad hoc astringere perquam iniquum est, cum non semper in seminibus, sed in voluntate nascentis, causa vitiorum posita est atque virtutum, *can. nascimur, distinctione* 26. nec ad ea, quæ vitia sunt corporis, ad animi recte quis argumentatur, *can. dominus* 56. *distinctione.* Prout hoc pluribus illustrat Paleotus *capitul.* 65. *numero* 5. Licet plus æquo,
4 hæc pro spuriis extendat.] † Sed quid de naturalibus tantum statuendum? Et vero idem iudicium videtur esse. Menochius *consilio* 18. Etiamsi essent suscepta à concubina in domo retenta. Galeat. Maluasia *consilio* 64. [quid vero de expositis dicendum? † id
d potius † verbis Simonis Maioli, satis dextre hoc decidentis, quam meis decidere visum fuit, inquit is, de irregularibus, *capit.* 11. Expositorum genus tam obscurum est, vt cum nec originem, nec parentes sciant, iure dubitare contingit, an inter illegitimos, legitimosve deputentur. Plures etenim etiam illegitimi exponi possunt, ob parentum egestatem, atque ignauiam: vel etiam ob inuidiam: sed id non tam sæpe contingit, quam illegitimis, qui ob turpitudinem à parentibus vitandam, exponuntur, ideoque iure merito inter illegitimos connumerandi sunt, quando parentes ignorantur; cum sese non prodant ad prolem, vt legitimam agnoscendam: quod si parentes agnoscuntur, nihil oberit, quod expositi fuerint, nam promoueri poterunt, sicut cæteri illegitimi, quia in iure nihil aduersatur illis. *capit* 1. *de infant. expos.* At quando nil constat de legitimis parentibus, æquius est, eos pro legitimis haberi, non solum quoad seculares honores, sed etiam quoad ecclesiasticos ordines, quia verosimilius est extra matrimonium nasci, qui sic à genitore contemnuntur, imo suspicandum est ab infantibus genitos esse, qui si infantes non erant, hoc ipso infames effecti sunt, quod propriũ partum morti exposuerunt, *capit. vlt.* 87. quod vel ipso sensu probatur, hæc ibi Maiolus, qui circa medium exemplis id illustrat, ac † addit e percelebres viri expositi sæpenumero extiterunt: Nam (vt apud Herodotum) Cyrus expositus est, sicut Remus quoque ac Romulus qui regno perfuncti sunt iure belli; & horum omnium parentes ignoti sunt; sed in Germania, Lamissio quidam à matre meretrice cum septem aliis fratribus eodem patre editis, ob turpitudinem sceleris in lacum coniectus est, vnus tamen Lamissio superstes fuit, quem cum Agelmumdus Hunnorum & Longobardorum Rex in venatione comperisset, tam pie ac disciplinate educauit, vt tandem ipso mortuo à Longobardis in Regem suffectus fuerit, tempore Benedicti Papæ Primi, vt annales referunt, de initiis regnorum *folio* 72. & Petrus Messias Hispan. *sylua variarum lect. part.* 2. *capit.* 32. & ante hos omnes tradidit Martinus Polonus. Vide etiã Paulum Warnefrid. *de gestis Longobard. libro* 1. *capit.* 15. Henricus quoque Secundus Germanorum Imperator, in sylua Corrado Imperatore iubente morti expositus est, & tamen Corrado postea inscio educatus eidem, & gener, & successor Imperii fuit, vt iisdem annalibus continetur: quæ locum habuerunt in secularibus dignitatibus; at quoad Ecclesiasticos ordines quid potest audiri, celebrius ipso Moyse? qui expositus, tandem summo sacerdotio tam digne perfunctus est, *Exodi cap.* 2. Nostro hoc seculo Hippolytus Cardin. Iuliani de Medices filius per adulterium, ab vrbanitate muliere susceptus, à ma-

tre

tte ad publicum expositorium locum est de-
latus, tota die ibi dimissus, tandem à Iuliana
agnitus, educatusque, tam exacta disciplina
vt Leoni Decimo Iuliani fratris gratissimæ
indolis specimen præ se ferret, tandem à Cle-
mente Septimo in Cardinalium cœtum, ob
egregiam virtutem, conscriptus, annum a-
f gens vigesimumquartum. Expositos † ergo
Commissarios admittimus, si parentes noti,
& eos matrimonio constante, natos aut con-
ceptos, constet. At esto non esse expositos
quid de illis qui genus ignorant statuendum?
g & † eos plane non admitti, nisi singulari vir-
tute præditi sint, recte docet Maiolus, *dict. l.*
numero 4. vbi ex illorum numero recenset,
qui regno & imperio potiti sunt. Nam in-
quit Arsaces Rex Parthorum, primus illo-
rum regnum instituit, & Romanis terrori
fuit, vnde successores Arsacides dicti; huius
tamē tam obscura origo est, vt nec genus nec
patria sciri vnquam potuerit. Æmilianus
quoque Imperator ignotis parentibus & pa-
tria, Romæ imperauit: sed hi iure belli, non
ratione. At in re ecclesiastica præcipuus est
omnium Melchisedeck, cuius genus scriptu-
ra non edisserit, is sacerdotio iam sancte est
functus, vt sacrificii typus ab eo præcipue
ducatur, *Geneseos capit.* 14. Inter Pontifices
quoque à Plat. & Paleot. ponuntur Christo-
phorus Primus, Bonifacius Septimus, Ioan-
nes Decimusoctauus, quod illorum genus
ignoretur.] Maior est dubitatio de legitima-
tis: de quibus iuris ratione inspecta, vide-
tur dicendum, quod admittantur: est enim
5 legitimatio † tantæ efficaciæ, vt ipsa præce-
dentia omnia vitia purget. *cap. tanta vu & ibi*
communiter Canonistæ. qui filii sint legitimi. & ad
omnia habilem facit: [Ioannes Garcia, *de no-*
bilitat. gloss. 21. numero 9. adde Molinum *lib. 3. de*
primogenius, cap. 3. Tellus *in l 9. Tauri. numero*
15.] si quoad omnia, ergo etiam quoad ho-
nores.

Accedit quod olim spurii etiā ad dignitates,
vt supra dictum, admissi: si spurii, ergo multo
magis legitimari. Hinc quoque traditur, eos
feudorum, quæ sæpe etiam dignitatem anne-
xam habent, esse capaces, vt post alios multos
suo more allegantes tradūt Gabriel. Roman.
de legitimat. conclus. 1. Tiraquellus *de iure pri-*
mogenitur. quæstione 34. *numero* 54. Schurff. *con-*
silio 1. *centur.* 1. *numero* 17. Wesenbecius *con-*
sil. 44. *numero* 35. & 43. † Non tamen igno- 6
ro illos de consuetudine non admitti ad di-
gnitates, habet enim illos loco naturalium.
argument. eorum, quæ tradit Paleott. *in*
tractatu de nothis & spuriis, capit. 26. Mynsin-
ger. *centuria* 4. *obseruation.* 31. [ex hac ratione,
quia, vt supra dictum, multi post legitima-
tionem, adhuc hos infames vocant.] Et à
rebus dignitatem aliquam annexam haben-
tibus excludit. Vt à feudis, Mynsinger. *ob-*
seruatione 31. *centuria* 4. Gail. *libro* 2. *obseruat.*
140. *numero* 19. Wemand. Mulrad. *in tra-*
ctatu de matrimon. §. final. fol. 148. Fulgos. *con-*
silio 61. † Vnde statutum requirens legiti- 7
me natum debere esse Assessorem, non ad-
mittit legitimatum. Mynsinger. *obseruat.* 31.
centuria 4. Gail. *libro* 2. *dicta obseruation. & nu-*
mero. Cuius tamen rei non ea videtur ratio,
quam vulgo tradunt, quod legitimatio sit in-
star Alchimiæ, quæ faciat apparere, quod
non est. Mynsinger. post alios *dicto loco.* [& vt
alii Doctores dicunt, manere cicatricem &
lituram in legitimato, vt ex sententia Baldi
refert Tiraquellus *dict. l. numero* 18.] Nam
hac ratione nullos haberet effectus: habet
autem plurimos, sed hæc, quod statuta sint
stricti iuris, & ideo etiam ex identitate ratio-
nis non deberet extendi. Quamuis id argu-
mentum haud procedere existimet Gail. *li-*
bro 2. obseruat. 141. Vbi ex matrimonio natos
ad Episcopatum admittit. *num.* 2. Et putat
sub statuto, si per matrimonium, legitima-
tos comprehendi. [Quod tamen aliter non
procedit, quam si sequentia † requisita ad- h
sint. Primo, vt matrimonium probetur, de
quo Sichardus *part.* 2. *consilio* 4. Secundo,
quod potuerit matrimonium contrahi, iu-
sto tempore, de quo Fachinæus *controuersia-*
rum libro 3. part. 1. capitul. 50. vbi hoc latissi-
me deducit. Tertio, quod instrumenta
dotalia interuenerint, de quibus Thesau-
rus *in decisione Pedemontan. decisio.* 83. vbi dis-
putat, quatenus hoc de iure ciuili vel ca-
nonico procedat.] Sic & in multis Vniuer-
sitatibus à gradu Doctoratus aut Licentia-

tus arcentur. Mynsingerus *dicto loco*. Quæ cum ita sint valde dubito, an de stylo Cameræ talis persona, præsertim si de ea excipiatur, in Commissarium ordinanda nec ne? Quare aliorum esto iudicium, ne Cameram, (& sic Sus Mineruam,) instruere videar. Si tamen libere mihi dicendum, eos si per matrimonium legitimati, admittendos, per supra deducta. Quibus coniungi possunt ea, quæ tradit Modestinus Pistorius *consilio 46. volumine primo*. Nec mirum, hoc cum in hac ipsa quæstione, generaliori tamen, idem fecisse videam Paleoth. *dicto loco*,
8 *numero 9*. † Hanc qualitatem commissarius
[cum de spurio, aut naturali, agitur.] cognoscet, si de matrimonio & legitima coniunctione, ex patre & matre: si vero parentes mortui, ex vicinis inquirat, aut à Magistratu loci, vbi natus est documentum
9 petat. † Patri hanc qualitatem in extraneo
cognoscere aliquanto erit difficilius: [præsertim, si legitimatus dicatur, nam allegan-ti naturalem fuisse legitimatum incumbit onus probandi. Pacianus *de probation. capi-*
i *tul 19. part. 2.* Et multa requisita, in † pro-
batione legitimatis exiguntur. Treuisanus *decisione 39*.] Inquiret ergo ex vicinis de matrimonio. [An ex illegitimo thoro natus sit nec ne, & si inde non possit cognosce-
k re, an legitimatus sciscitabitur; in eo † enim
ipso probatur illum non fuisse illegitimum, vt attestatur latissime Mascardus, *de probation. conclusione 973. per totum*, adde Treuisia-
10 num *dicta decisione 39*.] † In dubio tamen (ma-
xime si graduata sit persona) pro legitimato præsumet: Menochius *de præsumption. capitul. 54. numero vigesimo & trigesimo, libro 6*. si enim ad dignitates est admissa, præsumitur eam esse legitimam, Menochius *numero 39*. quamuis hæc coniectura aliquando fallat.

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

De dotibus animi, ac primo de Ingenio.

SVMMARIA.

1 *Natura & Ingenium sæpe pro eodem ponuntur.*
2 *Ingenium aliud alio præstantius.*
2 *Commissarius præstanti debet esse ingenio, & quare.*
4 *Præstans ingenium, etiam maxima, bene & facile expedit.*
5 *Præstans ingenium ad ardua tendit.*
6 *Humile è contra ardua spernit.*
7 *Ingeniosus artes facile addiscit.*
8 *Ingenium stupidum agro sterili simile.*
9 *Ingenia crassa virtutum capacia non sunt.*
10 *Ingenium requiritur in causis momentaneis decidendis.*
11 *Ingenium vsu augetur, & quodammodo confortatur.*
12 *Ingenium iuuatur in Commissario, lectione Rotulorum.*
13 *Similibus ad similia excitamur.*
14 *Dialectica acuit Ingenium.*
15 *Non minor est virtus, quam quærere, parta tueri.*
16. *Conseruatur ingenium cultu.*
17 *Ingenii pestis intemperantia.*
18 *Quod capita tot sensus.*
19 *Ingenium quomodo ex dictis cognoscatur.*
20 *Ingenium quomodo ex factis cognoscatur.*
21 *Ingenia in conuersatione conuiuali deteguntur.*
22 *Ingenia in ludendo cognoscuntur.*
23 *Alii plurimi actus ingenii indices.*
24 *Quale Ingenium in iuuentute, tale in senectute præsumitur.*
25 *Ingenium ex commendatione aliorum denique æstimandum.*
26 *Ingenium ex faciei lineamentis quomodo cognoscatur remissiue.*
a *Sapientia ab ingenio.*
b *Interrogans ingeniosus esto.*
c *Ingenii descriptio duplex.*
d *Ingeniosus sub temperato aere esto.*
e *Ingenii boni, cholera, signum.*
f *Ingeniosi ab initio sæpe deficiunt, quod similibus elucidatur.*

NON sufficit legitime natum Commissarium, sed etiam requiritur, vt ad natiuitatem, aliæ insuper dotes accedant, quæ recte circa animum aut corpus, vel vtrumque simul considerantur: de animi primo loco dicendum. † Inter quas ingenium re- 1
cte primo ponitur: Natura enim & ingenium adeo sunt affinia, vt sæpe vnum pro alio ponatur. Conanus *in commentar. iur. libro 2. capitul. 1. in princip.* Et Terentius ita ingenium pro natura vsurpat, rursus inquit ad ingenium redit. † Quia autem vnum 2
ingenium naturaliter alio præstantius. Zasius

sius *in l. stipulatio ista. §. alteri stipulari. numero 41. de verborum obligationibus. per textum in l. si non sortem. §. libert. de condict. indebit.* Et hinc ingenium facit vnum præferri alteri *l. cum acutiss. & ibi Baldus C. de fideicommiss.* volo Commissarium sequentibus de
3 causis præstantis esse ingenii: † Primo vt opus hoc arduum commissionis recte aggredi, aggressum dirigere, directum ad fi-
4 nem felicem perducere possit. † Præstans enim & rarum ingenium, est principium, medium & finis maximarum & plusquam humanarum rerum. Plato *in dialogo 6. de Republica.* Furio. Ceriol. *in tractat. de consiliario Princip.* Bartholomæus Philippus *in tractat. de Consiliar. Principis. discursu. 6. in rubrica. de qualitatibus, quas Thucidides. nu. 25. fol. mihi. 45.*
5 Secundo, † quia Commissarius ad ardua, vt infra dicetur, iter directum habere debet: In iis autem hominibus, qui ad ardua tendunt, & aliquem diuinitatis locum obtinere cupiunt, maxima ingenii dexteritas requiritur. Furio. Ceriol. *dicto loco. & tractabitur infra libro sequenti.* Vnde & traditur, neminem excelsi ingenii virum humilibus
6 delectari. Senec. *Epistola 39. libro 5.* † E contra vero vilia ingenia seruituti posse subiici veteres crediderunt. Aristoteles *libro 1. politicor. capitul. 3.* Vide tamen Dominicum de Soto. *in tractat. de iustitia & iure. libro 4. quæstione 2 artic. 4. & Vasq. illustr. quæst. cap. 10. numero 4. lib. 1.*

Tertio, quia plurimas, easque difficiles artes, discere futurum oportet Commissarium (vt infra ostendam) quod sine velocitate ingenii vix fieri potest: Nam experientia testatur, omnes professiones, omnia artificia, omnes libros esse paruæ virtutis & efficaciæ in illis, qui habent stupidum ingenium, & in eos competit prouerbium:

Cum plurimum laborauimus, in eodem statu sumus.

Nam illi, continuo & labore, & multo tempore adhibitis, parum aut nihil intelligunt: [& hinc dicitur in vanū laborare, si puero magister bonus, librorumq; copia adhibeatur, & diligentem eum esse, nisi ingenium habile adsit, probat Ioannes Houwart. *in tractat. exam. de gl' ingegn.*] Rarum † autem ingenium paruo
7 labore, exiguo tempore obtinet omnia, quæ vult. Furio. Ceriol. *d. loco.* Hyppol. à Collib. *in tractat. de consiliar. princip. fol. 15.* † Hinc & crassum ingenium dicitur esse instar campi naturaliter sterilis, quod etsi doctrinis & artibus excolatur, reddit tamen paucos fructus, eosque malos & extra tempus. Furiol. Ceriol. *d. loco.*

Quarto, † quia multæ virtutes in Commissario desiderantur, quæ non, nisi in ingenio veloci locum habere possunt: vbi enim non est bonum & excellens ingenium, non potest esse virtus, [præsertim sapientia, nam facit plurimum ad sapientiam, quæ in Commissario requiritur, iuxta dictum Plauti *in Trinumm. Sc. quo illic homo, Non ætate, eorum ingenio † adipiscitur sapiētia.*] aut alia res aliqua notabilis. † Quinto, quia in Commissionibus perficiendis opus est, vt ex tempore ad omnes propositas quæstiones respondere, & recte ius ad factum accommodare, easq; facillime resoluere quis possit: Quot enim & quanta ex improuiso, & præter opinionem accidant, in quibus omni abiecta cunctatione, ex tempore respondendum sit commissario, ii probe norunt, qui in hac palæstra sunt exercitati, quæ cum non aliter, quam acumine ingenii, expediri posse, cognitum sit, vt maxime ingenii acie habebit commissioni præficiendus. Furio. Ceriol. *d. loco. egreg.* Hyppol. à Collib. *d. loco.* 9 a 10

[Durus de Paschalo *in aulico, reg. 43.* Et hinc in specie dicitur interrogantem, animi acumine debere esse præditum, † Flammin. Catarr. *in pract. interrog. cap. 3. num. 14. lib. 1.*] Cum ergo dictum ac demonstratum sit, commissarium debere esse ingeniosum, de modo excolendi ingenii, & quomodo quis probare debeat commissarium videamus. † A natura ingenium singulis insitum esse supra dictum, [ingenium enim describitur † esse quandam vim, & aptitudinem, habilitatemque à natura animantibus inditam, homini præsertim. Ioucan. Pontan. *lib. 4. c. 16 de ingenio.* Et Oratius Raynald. *in Specchio de le scientie in verbo ingegno*, dicit, ingenium esse illam potentiam spiritus, per quam homo aut à natura, aut studio, redditur promptus & capax ad omnes scientias addiscendas.] credo tamen adiuuari ab b 11 c

arte posse, & quodammodo comparari. Alberic. Gentil. *in tractat. de legat. cap. 5. libr. 3.* [Flammin. Catarr. *in pract. interrogat. cap. 3. nu. 14. lib. 1.*]

12 Iuuabitur autem † hoc modo, si ante diligenter ex iure & rationibus, quid sibi in ipso commissionis actu obiici possit, animo voluntauerit & præmeditatus fuerit, parato enim quid vnquam defuit? Nec promouebit hos conatus mediocriter, si multos Rotulos examinis diligenter legerit, & ex iis, quæ alii commissarii egerint, cogitauerit, ac notauerit,

13 † excitamur enim similibus ad similia: Nam fieri potest, vt tibi idem sit respondendum, & interloquendum, quod aliis, sic enim eadem dicta, factaque in ore non insequenter legimus plurium, & à pluribus vsurpata,

14 Genti. *d. loco* in simili de Legato loquitur. † Dialectices quoque præcepta plurimum ad ingenium acuendum faciunt. Hyppolit. à

15 Collib. *in consil. fol. 15. & 16.* † Cum autem non minor, imo sæpissime maior virtus sit parta tueri, quam quærere aut iuuare, [Ouidius de arte amandi, quod & demonstrat Ioannes Houwart, *in exam. d' ingegni*, vbi (quod ridiculum est) docet, quomodo ingeniosi arte & cura procreari debeant,] idcirco nunc de

16 conseruatione ingenii dicendum. † Conseruatur autem ingenium assiduo cultu, iuxta vulgatum versiculum:

Fertilis assiduo si non renouetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

Ouidius lib. 5. tristium. elog. 13.

Adde quod ingenium longa rubigine læsum
Torpet, & est multo, quam fuit ante, minus.

17 Deinde temperantia, † intemperantia enim perniciosissima ingenii pestis est, vt infra latius, in capite de temperantia tractabitur.

18 † [Tertio, si sub temperato aere degat quis: aer † enim temperatissimus nutrit alta & sublimia ingenia, ita post Barbat. tradit Neuisan. *in sylu. nuptial. lib. 5. quomodo iudicandum nu. 47.*] Quomodo autem pars ingenium in Commissario cognoscere possit, nunc videndum: id autem perquam difficile est, sunt enim ingenia hominum inter se diuersissima, secundum qualitatem homorum, adeo vt raro eandem temperaturam inuenias. Pamph. Finar. *in discursibus super quinque sensib. part. 1. fol. mihi. 6.* † Cognoscet ingenium, ex dictis, factis, 19
& fronte. Ex dictis, si commissarium futurum, omnia præmeditate loqui: nec, vt in prouerbio dicitur, os in lingua, vel os repletum vento habere cognoscat: [vt enim qui spinas habet in pedibus, vbique spinas calcat: ita sterilis ingenii materia sterilis est. Senec.] Ingeniosus enim est in loquendo argutus, in respondendo promptus, in dicendo resolutus, & rotundus, in iocando gratiosus, nec etiam exquirit materiam loquendi male de aliis hominibus, præsertim de hostibus & inimicis: est enim signum vilissimi ingenii, male loqui de hostibus. † Ex factis, si in intelligen- 20
do facilis, in seriis cautus, si ardua proponat sibi. Furio. Ceriol. *d. loco.* [latius hæc deduxit, Possevin. in tractat. *de coltura de gl' ingegni cap. 12*] Deprehenduntur autem hæc omnia ex conuersatione, maxime conuiuali: Ita Clistenes, Sicyoniorum Tyrannus, multis conuocatis, in mensa eorum explorauit ingenium. Herodor. *lib. 6.* † Aut in ludendo: in- 21
genia enim in lusibus maxime elucescere traditur per Conrad. Heresbach. *de instit. Princip. liber. lib. 1. cap. 3.* [si quis hic adesse colligat † e
choleram & motus, bonum ingenium arbitrabitur.

Nam faciles motus mens generosa capit.

Et nullum ingenium potest esse magnum, quin habeat admixtum aliquid furoris. Seneca, *de tranquillitate animi cap. 15. in fin.* Oratius Reynald. *in speculo de le science tit. de ingenio.* licet autem hoc per se malum sit; tamen illud tanquam signum boni ingenii tenere cõuenit, nam vt multa agrestia subnascentia in agro mala quidem ipsa sunt, sed tamen signa fœlicis atque vberis soli, si quis excolat: Sic animi affectus per se mali, arguunt ingenium non malum Plutarchus.] Si autem parti beneficium conuersandi ac loquendi cum commissario denegetur, tunc ad actiones futuri cõmissarii attẽdat: † An viuidi sint ipsius actus, 23
an in aliqua re occupati, an omnia scire desideret, ad diligens, conferat libenter, & conuersetur, quærat de præteritis, animũ aduertat ad præsentia, iudicet de futuris. Furio. Ce-

riol.*d.loco*: denique an facile ab incepto bono desistat, est enim signum vani ingenii, facile ab incepto desistere. Ioann. Baptista Foleng. *in primam Epistolam S. Ioannis.ca.* 1.*in verbo sicut. fol.mihi.*85.† Et si nec hoc sufficiat, considere- 24
tur quid in iuuentute egerit: Nam si in iuuentute ager fuit fructuosus, præsumitur talis adhuc.[Houvvart *d.l.*ita spartani ingenia probabant, Plutarchus, *in Licurgo.* Sic præceptor Themist. prædicebat ipsi de ingenio tu nihil mediocre eris. Ita ingeniũ Origenes cito eluxit à patre nimium maturans, impeditus. Suida & Euseb. 11.*lib.* 6.*cap.*3. Et de se idem testatur Augustin.*lib.*4.*confess.* Otto magnus in iuuentute ob ingenii suauitatem amor mundi dictus, ac in matura ætate fuit, Hædion.*in Chron.Germa.*Ex nostris hanc sententiã confirmat Guliel. Onciae.*in quæst.iuris philosoph.quæst.*
f 54. Quãuis hoc † sæpissime fallat, vt.n. multæ arbores, quæ cito florent, nullũ adferunt fructum, ita quorundam puerorũ indoles magnum sæpe vitæ frugem pollicentur, qui simulatque adoleuerint ad ineptissimas mersi voluptates, fallunt expectationem omnium, & quemadmodum ignis qui clarior fulsit citius extinguitur, sic ingenia quæ illustriora sunt breuiora sunt, Seneca, & arbores quæ vehementer fœcundæ sunt, cito senescunt. Eras. Hinc Plin. *lib.* 16. *cap.* 26. *& cap.* 27. dicit: Oliua quæ sero prouenit, fructum habet egregium, salix statim adolescit, sed sterilis est; ita præcox ingenium. *Vide omnino l. penul. ff.de vsufruct.legat.*]

25 † Si quoque nec ex hoc propter absentiam liceat, tunc ad aliorum hominum iudicium & cõmendationem, tanquam ad extremam Anchoram confugit: Fallit tamen hæc commendatio sæpius, cum ex gratia & affectione sæpe stupidi pro ingeniosis, ipsis partibus obtrudantur.

26 †. Quomodo autem ex faciei lineamentis & constitutione cognosci debeat, tradit præter alios eius rei scriptores Ioann. Baptista. *Neapolitan. capit. sexto, libro quarto.* Et è contra de hebeti. *libro quarto, capit. septimo.*

CAPVT. IX.

ARGVMENTVM.

De memoria requisita in Commissario.

SVMMARIA.

1 *Memoria & ingenium raro concurrunt.*
2 *Memoria pars prudentiæ habetur.*
3 *Memoria propter varias artes, requisitas in Commissario, maxime necessaria est.*
4 *Memoria in testium examinatione speciali opus est.*
5 *Memoria requiritur propter multitudinem articulorum & interrogatoriorum.*
6 *Memoria qualis in Commissario esse debeat.*
7 *Memoria hominum labilis.*
8 *Memoria crescit & decrescit.*
9 *Memoria arte augetur.*
10 *Memoria studium facit.*
11 *Memoria an medicamentis adiuuanda.*
12 *Mulier licite se fucat.*
13 *Medicamenta pro memoria comparanda adhibita, sæpe nocent toti corpori.*
14 *Amatoria pocula sub pœna prohibita.*
15 *Medicamenta qualia ad iuuandam memoriam permissa.*
16 *Memoria imaginatiua.*
17 *Memoriæ imaginatiuæ exemplum.*
18 *Memoria supernaturaliter acquiritur.*
19 *Memoriam quomodo pars cognoscat.*
20 *Memoria quomodo ex constitutione faciei cognoscatur.*
Mulieres quare smegmate vti non debeant.

QVIA nihil in rerum natura præstantius est, nihilq; ab homine magis expeti debet, quam vt cum ingenio memoria iungatur, vix enim est, vt semper concurrant: Ingenio† enim tardi, sunt tenaci memoria præditi, & ingenio prompti non multum valent memoria. Plutarch.*in vita Caton.* Tiraquel. *in legibus Connubial.gloss.*5.*nu.*24.[Petrus Messias, *lib.*3.*var.lect.cap.*7.] Ideo hoc capite, de memoria quoque Commissarii mihi agendum erit. Eam autem sequentibus de causis hic desidero: Primo, quia, vt infra tradetur, in eo maxima requiritur prudentia, quæ nihil aliud est, quam quædam multarum rerum memoria. † Et pars prudentiæ esse dicitur. Aristotel.*in lib.de memor.& reminiscent.*late docet Viuius.*in suis decisionib.decis.*123.*num.* 57.*& seqq.* Hunc è contra traditur, obliuionem Sapien-
tiæ

tiæ inimicissimam. Zeno apud Aristot. 3. *Physicor.* Anton. Vsillus. *ad constitut. regias. cap. 5.*
3 † Secundo, quia pluribus artibus debet esse instructus, quas sine memoria vix retinet: Quot enim in iure ciuili leges, quot in Canonico capitula, quod in Oratoria facultate figuræ, quod Tropi, quot periodi, quod in Arithmetica numeri, quot facti species, quot in Geometria figuræ, trianguli: tot reb. memoriæ conseruandis sufficiens esse debet. †
4 Tertio, quia in ipsa testium examinatione, quia in ipsa testium examinatione, summa exigitur memoria, debet enim Commissarius aduertere, quæ vbique testes dixerint, vt si varient, vel in aliquo puncto vacillent, aut contraria deponant, (quo nihil in toto examine frequentius accidere solet) cito animaduertat: quantum enim dedecus sit commissario, dicta testis contraria ascribere, notius est, quam vt longiori descriptione egeat.
5 † Quarto commissariū decet diligenter circa articulos & interrogatoria esse occupatum ne in magna multitudine & diuersitate eorundem, bis eadem ex testibus quærat, quod
6 euitare docet memoria. † Ex quibus satis superque, non immerito memoriam requiri constat. Talem autem exigo, memoriam, quæ huic prouinciæ sit apta, non quæ omnium recordetur, id enim diuinitatis potius, quā humanitatis est. *l. 2. §. si quid autem. de iure veter. e-*
7 *nucleand.* † Cum autem omnium hominum memoria, teste Iurisconsulto, sit labilis *l. peregre de acquirend. possess.* Plures ad hanc rem, qui videre cupiunt legant Hieron. Mag. *decision.* 39. *n.* 7. Viuiū *decis. 64. n.* 14. Bursa. *cons.* 278. *n.* 2. *vol.* 4. *Zas. cons.* 3. *lib.* 2. *n.* 45. Maxime in reb. alienis, vt est cōmissio. Corne. *cons.* 36. *vol.* 1. [*vol.* 2. *n.* 20. *& sequentib.* vbi tradit quando obliuio, in curatorib. præsumatur.] Huius rei exempla egregia traduntur à Mar. Mantua. *in dialog. Denar. class.* 11. *c.* 35. *n.* 2. *&* 3. Quomodo ea acquiratur, augeatur, & conseruetur, videndum re-
8 stat. † Memoria enim sicut homo crescit & decrescit, oritur, & moritur. *per l quidam tabularū. §. quid ergo. ff. de furtis. l. 2. §. penult. de aqua pluuial. arcend.* Natta *consilio.* 47. *nu.* 30. *& consil.* 12. *volu.*
9 3. Illud † autem certum est inter omnes, memoriam constare naturæ beneficio, arte tamē augeri & excoli. Post Sabell. tradit Zvuinger. *in Theatro cap.* 1. *lib.* 5. *fol.* 34. *in verb. vsus aliquis.* Quibus autem artibus vti debeat Commissarius, quæri potest? Iurisconsulti nostri tradunt, † studium facere memoriam. Roman. 10
singular. 363. *Zas. consil.* 2. *num.* 59. *lib.* 2. Et reiteratam lectionem facere præsumptionem, aliquem alicuius rei recordari. Hinc Seneca tradit, memoriam retineri eius rei beneficio, ad quam sæpe respicimus, *in libro de beneficiis*, & minui nisi exerceatur: ita *post Ciceronem de Senectut. & Petrar. de remed. aduersæ fortunæ tradit Viu. decision.* 64. *num.* 18. † Sed generalia hæc 11
esse quis dixerit, aliosque faciliores modos restare affirmabit, medicamentis scilicet posse comparari memoriam artificiosam: [prout ea describuntur, à Wechero *de natura secretis lib.* 4. *cap.* 1. *& lib.* 5. & Gratulor, *de modo comparandi memoriam.*] An ergo id commissario liceat videndum? Et videbatur dicendum quod sic: Quia quemadmodum corpus infirmum medicamentis sustinetur, ita & debilem memoriam medicamentis posse iuuari: Hinc quoque varia medicamenta ad memoriā conseruandam, atq; augendam traduntur. Et hoc
† simili confirmatur, mulieribus scilicet licere deformitatem faciei Smegmate ornare vt plurib. ex sacris literis adductis tradit Tiraq. *in 3. lege Connubial. gloss.* 1 *par.* 3. *n.* 37. [quamuis alii hoc nunquam caruisse † reprehensione scribant, interdum etiam derisione. Quare quidam admodum venuste *καλλωπιστρίαν* mulierem taxauit, hoc dilemmate: Si pulchræ sunt mulieres, sufficit natura; si contendat ars contra naturam, hoc est, non litiget fucus cum veritate: Si turpes sunt natura, id quod apponunt magis deformitatem arguit. Ob eam rem Pythagoras voluit, vt facies fœminarum non ascititio, nec alieno colore decoretur, sed genuino & proprio corporis, & aqua simplici abluatur, ac pudore potius ornetur. Quo respexit Plautus: *Mostell. Sc.* Lamprid. hisce versiculis: 12

Purpura ætas occultanda est, aurum turpe mulieri.
Pulchra mulier nuda erit, quā purpurata pulchrior.
Postea nequicquam exornata est bene, si morata est male.

Nicostrati quoque præceptum est: Sana mulier

lier minime illinatur fuco, nec vtatur cerussa, neq; depictione oculorum, aut alio pigmento, quod pingit & obumbrat oculos. Vide Camerar. *in horis succisiv. cent. 1. cap. 10.*] Contrariā tamen sententiam, magni nominis Theologi defendunt, his argumentis. Primo, doribus naturæ à Deo datis, contentum quemlibet esse decere, iisque tantum mediis, quæ à Deo data sunt, vtendum. Deinde constat non esse facienda mala, vt eueniant bona:
13 † Cum autem ex medicamento, quo ad acuendam memoriam vtuntur, sæpe morbi ac funesti exitus sequantur, vt experiētia testatur, iis non vtendum, cū nemo sit Dominus suo-
14 rum membrorum. † Tertio, iuuatur hæc sententia ex traditione Iurisconsultorum, qui pœna afficiunt porrigentem poculum amatorium. *l. si quis. §. qui abortum. de pœnis.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. casu* 358. Quemadmodum ergo hic finis quidem bonus, amorem sibi conciliare, quia tamen ex huiuscemodi propinationibus poculorum amatoriorum, sæpe tristes exitus, quales augere volentes medicamento memoriam consequuntur, pœna constituta, licet ad bonum finem exhibeantur, ex identitate rationis: quod argumentum in iure est validum. Euerhard. *in topic. in loco, à ratione legis.* idem ius hic statuen-
15 dum est. † Ego hanc rem sic temperandam sentio: Medicamenta quidem adhiberi posse, dum tamen vehementia ingredientia absint, qualia præscribuntur à Gratalor. *in egregio libello, de modo comparandi, retinendi & amittendi memoriam.* Non quoque nego, si per morbum amissa memoria, medicamentis ad eam recuperandam licite quē vti, tunc enim medicamentis potest aliquid fieri, cum minus malum euitatur: Quemadmodum si quis abortū procuret pro salute mulieris. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. lib. 2. casu* 357. *num.* 8. late Viuius in vtramque partem. *decision.* 82.
16 *nu.* 1. Tertium modum † comparandi memoriam ex certa arte imaginatiua multarum rerum ac figurarum aliqui profitentur, eoque breuitatem temporis spacio aliquot centena vocabula, cuiuscunq; etiā idiomatis, recto ac inuerso ordine discunt recitare cuius scriptores inter antiquos *Cicero, Quintilian. & Seneca referuntur*: Inter recentiores, Francisc. Petrarcha. Herm. Buschius, [Roschellus *in libello intitulato: Thesaurus artificiosissima memoria in 4. Venetiis apud Ant. Paduanū excusus*] de quo, qd sentiat Corn. Agrip. videatur ipsius tractat. *de vanitate scient. cap. 10.* Cuius rei exempla vidi, ac plurima à multis traduntur, præsertim à Petro Rauennatis, Iurisconsulto, in libello, qui inter alia ipsius opera extat, inscripto, artificiosissima memoria. *cap. vltimo*, vbi admirabilia, & lectu iucundissima recenset, quo lectorem breuitatis gratia remitto, ac aliud, vt facilius ad credendum adducatur, hic addo, quod
Muret. *in suis Epistolis* refert: † Habitabat in- 17
quit, Patauii in vicinia mea, homo adolescens, genere Corsicus, honesto vt ferebatur & credibile erat, apud suos loco natus, qui eo venerat, ad ius ciuile discendum, quo in studio ita diligenter & attente aliquot annos cōsumpserat, vt magna iam esset de doctrina illius hominum opinio: ventitabat autem quotidie in ædes meas, deuexo iam & inclinato sole, æstus enim erat, ibique quod ædes satis amplæ erant, satisque apricæ, aut sub dio ambulans, & cum æqualibus suis iucundissime colloquens, aut saltu, aut lucta, aut trigonali pila corpus exercens, fessas studiorum laboribus vires honestissime reficiebat: Rumor erat, tenere eum artem quandam memoriæ, cuius auxilio multa efficeret, quæ credi, nisi spectata, non possent. Is cum ad aures meas perlatus esset, cupido me incessit, mirabilia illa & inaudita spectandi: eiusmodi enim in rebus minime omnium auditis, credulus esse soleo: visum est igitur, quando ille domo mea arbitratu suo vteretur, hoc ab eo, quasi ἐνοίκιον exigere, vt, quod sibi commodū foret, præsente me artis suæ specimen aliquod daret. Ille nihil grauatus, lubentissimo animo, se, cum vellem facturum esse respondit.

Placuit statim, cum per ipsum mora non esset, vna omnes qui aderamus, in proximum cubiculum ingressi, consedimus: cœpi ego dictare nomina latina, græca, barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohærentia, tam multa, vt ego dictando, & puer, cui mandatum erat, vt ea excipe-

ret scribendo, & cæteri, qui aderant, audiendo, atque expectando fessi iam miris modis essemus: ipse vnus ex omnium numero, alacer & recens assiduo plura poscebat, sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum, quæ dicta erant, recitare potuisset: Tum ille fixo ad terram obtutu, magna nostra omnium expectatione tacitus aliquandiu stetit. Quid verbis opus est? vidi facinus, vt ille ait, mirificissimum, ὁ Δαιμόνιος ἐκεῖνος, exorsus loqui, plane omnia, eodem ordine, nusquam prope insistens, nusquam hæsitans, nobis stupentibus reddidit. Deinde ab vltimo incipiens, sursum versus peruenit ad primum, rursus ita, vt primum, tertium, quintum, & sic deinceps omnia diceret, quo denique quisque voluerat ordine, sine vllo errore omnia referebat. Idem postea, cũ ei iam familior factus essem, sæpe expertus, vsquequaq; verum deprehendi: Ipse mihi aliquando affirmauit, & erat ab omni iactantia alienissimus, se triginta sex millium nomina, eo modo recitare posse: Quodq; admirabilius est, ita hærebant omnia in animo, vt vel post annum diceret se, quæcunque memoriæ mandasset, minimo negotio repetiturum: Ego certe post multos dies facto periculo, verum comperi. Neque hoc satis: diuersabatur apud me Franciscus Molinus, patritius Venetus, adolescens, optimarum artium studiis mirifice deditus, qui cum se memoria parum firma esse sentiret, orauit hominem, vti se artem illam doceret: vix ostenderat, se id velle, cum Corsicus ei operam suam prolixissime detulit, dictus est locus, dicta est hora, ad quam quotidie conuenirent. Nondũ sex aut septem dies abierant, cum ille quoq; alter, nomina amplius quingenta, sine vlla difficultate, aut eodem, aut quocunque alio libuisset ordine, repetebat. Hæc ego vix auderem literis prodere, mendacii suspicionem verens, nisi & res adhuc recens esset (nondum enim annus est) & Nicolaum Lippomanum, Petri Alexandri filiũ, Lazarum Mocenicum, Francisci filium, Ioannem Malipetrum, Nicolai filium, Georgium Contarenum, Laurentii filium, patritios Venetos, optimos & nobilissimos adolescentes, aliosq; prærerea innumerabiles eius rei testes haberem, à quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nollem. Artem vero illam se Corsicus accepisse dicebat, ab homine Gallo, quo puer domestico præceptore vsus esset. Et hactenus varii modi traditi sunt, ego in hac opinionum diuersitate suadeo commissario, vt si præcepta cupiat certa, legat prædictum libellum Guilihelmi Gratarol. de præceptis, & modis acquirendi, augendi, & conseruandi memoriam. Et tantum de modis naturalibus acquirendi. † Supernaturales, veluti quod de Clemente Pontifice, qui ex vulnere memoriam acquisiisse traditur: & de quodam Germano, qui accepto vulnere, memoriam amisit, & postea sanguinem bibendo recuperauit. *Fulgos. lib. 1. cap. 6.* ac alios, qui forte fortuna contingunt, vt & illos, qui magicis artibus acquiruntur, studio prætereo: illos, quod non exemplis iudicandum, hæc tanquam impia, & legi diuinæ contraria. 18

† Pars eligens ex dictis, aut constitutione 19
faciei cognoscet. Quod dicta attinet, occasionem quærendi ex Commissario de aliqua historia, quæ suo tempore accidit, aut quam ipsum legisse certo scit, captabit: Eo narrante, facile deprehendit, an omnium circumstantiarum recordetur, nec ne. † Ex consti- 20
tutione faciei quomodo iudicium de memoria faciendum, tradit Ioann. Baptist. Neapolitan, *cap. 8. lib. 4.*

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

De complexione.

SVMMARIA.

1 *Corporis bona complexionis commoda.*
2 *Complexionis mala incommoda.*
3 *Peregrinantes multis incommodis obnoxii.*
4 *Valetudinarii legati esse non possunt.*
5 *Valetudo quomodo conseruetur.*
6 *Intemperantes frustra Deos valetudinem rogant.*
7 *Quæ complexio ratione quatuor humorum in corpore humano, commissioni aptissima.*
8 *Complexio ex faciis cognosci potest.*

9 Item

9 *Item ex constitutione faciei.*
10 *Medico de morbo testanti creditur.*
11 *Creditur item domesticis.*
12 *Qui de cognoscendis complexionibus scripserunt.*
a *De sanitate tuenda qui præcipue scripserint.*
b *Phisiognomia vsus licitus, si in terminus consistat.*

INTER naturæ dotis bona corporis con-
1 stitutio, post animi dotes rectè ponitur: † Quam autem ad vitam bene beateq; ducendam bona complexio, & natura bene constituta, non morbis obnoxia, sit necessaria, docet nos experientia, ac Socrates, apud Platon. *lib. de Republic.* vbi eos qui natura sunt valetudinarii, è iudicio excedere, & locum dare sanis debere iubet, sine hac enim nihil homini beatum est, vt cecinit Orpheus, Francisc. le Vayer, *in tractat. de legat. c. 2.* Et in commissario ex sequentibus causis desidero. Quarum prima est generalis, quia nihil siue quid agamus, siue cogitemus est, quod non ipsa impediat aduersa, vel expediat prospera: Laurent. Grimal. *in tractat. de optimo Senatore. libr. 2. fol. mihi 75.* Secundo quod bona complexio conseruat multa requisita, vt docet Iohann. Sturm. *in libello, quem inscripsit Literariam nobilitatem*: valetudinis inquit magnam curam geri volo, propterea quod animus in bona habitudine & acutius intelligit, & longius prospicit, & diligentius conseruat ea, quę discendo, intelligendo, & commentando peragra-
2 uit. † Tertio, quia animus officio suo rite nō potest fungi, si imbecillitate corporis impediatur, & per consequens multa requisita obfuscat, si quidem obliuio, mœror, furor, animique durities, à corpporis mala habitudine oritur. Heretzbach. *de erudiend. princip. lib. c.*
3 *26.* † Quarto, quia constat Commissiones nō domi, sed foras plerunque, & in hospitiis peragi, in quibus, [vt luculentissime Romanorum exemplis demonstrat, Author Auiso *de fauoriti, & dottrina de corteggiani cap. 2.* vt & in itinere, multa ac varia occurunt incommoda circa potum & cibum, quæ hic recensere non est opus. Lectorem beneuolum huius rei gratia remittentes ad ea, quæ tradit Erasmus *in colloquiis, in diuersorio*, & Theodorus Zvvinger, in egregio tractatu de peregrinat. Dauid Bramer *in libello itinerario vulgo.* Reißbüchlein/ *capit. 9.* Vbi hoc persequitur.] Et exemplo nobis esse potest Iustus Lipsius valetudinarius *in suis Epistolis. Epistol. 13. 14. & 15. centur. 2.* † Et ex hac causa 4
à legationis munere valetudinarii remouentur. Francisc. le Vayer. *d. loco.* Quomodo autem commissarius causas bonæ valetudinis perpendere, ac eam conseruare debeat, ab aliis traditur, & Grimal. *d. loco* his verbis: Bonæ valetudinis causæ prima ipse Deus est, † 5
qui eam singulis à natura corporibus infundit: Secunda vero cura & exercitatio: Cauendum igitur est, ne valetudinem negligentiæ vel intemperantiæ malis amittamus. Valetudo, vt Cicero prudēter instituit, [li. 2. officio.] sustentatur noticia sui corporis, & obseruatione earū rerum, q̄ res aut prodesse solent, aut obesse, & continentia in victu, omnique cultu, corporis tuendi causa, & prætermittendis voluptatibus. Cætera quæ ad eam rem pertinēt, à Galeno & Hippocrate petenda sunt. [Ex a
quorum scriptis hoc luculenter extraxerunt † Marsilius cognatus, *in libello de continentia & sanitate tuenda, Romæ Anno 1591. excusus.* Dominus Henricus Rantzouius quondam Vicarius regis Daniæ *in libello de sanitate tuenda.* Polibius *de dieta salubri. Anno 156.. excusus.* Ioan. Placo, *de sanitate tuenda.* Camerar. *in libello eiusdem tituli*, & hos omnes antecellens Cardan. *sub eodem titulo.* Quibus & addi possunt, quos præter hos in vnum volumen congessit Ioannes Libautius, *in thesauro sanitatis Parisiis Anno 1577. excuso.*]

† Irridebat autem eos Diogenes, qui valetu- 6
dinis impetrandæ aut potiundæ causa Diis sacrificabant, immoderate viuentes, stultorum esse dicens, à Diis ea postulare, quæ ipsi quando velint, habere possint, temperare viuendo.

Hoc quoque voluit Heretzbach *d. loco* vbi vlterius circa medium tradit generale præceptum: Quod in omnibus tuendæ bonæ valetudinis rationibus optimum est, vt suam quisque naturam norit, attestantibus Cornel. Cels. *lib. 1. c. 3. & Plutarch. de bona valetudine.* Reliqua apud eundem d. capite, & aliquot sequentibus sunt videnda. Hanc quoque rem, quomodo videlicet acquiratur & con-

seruetur valetudo, multis exemplis tradit Zvvinger. *in Theatr. vol. 2. lib. 4.* Et tantum primo de valetudine. Altera pars à qualitate humorum ducitur, secundum quos aliqui Sanguinei, Cholerici, Melancholici, Phlegmatici
7 dicuntur. † Licet autem mixtam quandam ex his qualitatibus eligendam censeam, cum singulæ solæ sua vitia, quoad hunc actum habeant: sanguinei enim plerunque dediti sunt voluptatibus: Cholera virtutes obfuscat ac austeritatem parit: Personæ autem adhibendæ demulcere debent animos: Melancholici, conuersatione destituuntur: Phlegmatici, plerunque morbis sunt obnoxii. Cui tamen temperatura hæc non semper reperiatur, concurrentibus hisce humoribus præditis commissariis, sanguineos & Melancholicos reliquis præfero, phlegmaticum autem Cholerico. Simili fere comparatione vtitur Furio. Ceriol. in d. tractat. de consil. Princip. Et de hisce, qui plura cognoscere volunt, legant Bartol. Philip. *in tractat. de consiliar. in Rubric. de qualitatibus à Furio. Ceriol. requisitis. nu 22. fol. 42.* Pars autem eligens commissariū, hanc complexionem, vel ex actibus à persona eli-
8 genda gestis, †(si enim tales sunt actus, qui ab eo, qui malæ est constitutionis, fieri non possint, eum bonæ constitutionis iudicabit)[sunt autem actus hi; sanguinei enim plerumque sunt audaces, promti; sed impatientes laborum & temerarii. Phlegmatici turbidi, affectionibus obnoxii, tolerantes, circumspecti. Cholerici veloces, agiles, elegantes; sed præcipiti iudicio. Melancholici, tardi, simplices, sed maturo & graui iudicio, sicut Faustus Longianus diligenter obseruauit,] vel
9 ex constitutione faciei colligere poterit. † Facies enim eiusque color est index bene aut malè cōstitutæ naturæ. Secundo animaduertet quoque pars, an exactam rationem, quam iam præscripsimus, obseruandi illam constitutionem obseruet, an vero eam flocci pendat, ex eoque iudicium faciet, an mutata sit bona hæc constitutio nec ne. Tertio ex medico ipsius, quo vtitur, inquiret: Morbosum
10 enim quem esse probatur † per iudicium Medicorum. Mascard. *de probat. in verb.* Mor-
11 bus. Quarto ex † domesticis id expiscari licebit: morbosum enim quem esse, domestici possunt probare. Mascard. *dicto loco.* In complexione autem cognoscenda, multi actus describi solent, qui cuiq; humori proprii sunt, quos latius hoc loco repetere nō est animus. Lector curiosior, volens in commissario perfecte has qualitates cognoscere, legat recentiores † scriptores. Ioan. de Indagine *in libello* 12
inscripto, introductio in Chyromantiam, physiognomiam, complexionis hominum. Ioan. Baptist. Neapolit. *de physiognomia lib. 4.* Peucer. *de diuination. fol. 336.* [nec sibi quis imaginetur artem hanc esse illicitam, † si modo recte ea vtatur, vt enim omnium, ita & huius abusus non est infimus, de quo vide Leuinum Lemnium, *de occult. natura. lib. 2. cap. 26.* Taddæum Haggæum, *in libello physiognomico.* b

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

De corporis forma, constitutione, ac proportione.

SVMMARIA.

1 *Corpus bene constitutum & qualificatum quare requiratur.*
2 *Corpus robustum exigit peregrinatio.*
3 *Corpus egregium, egregiarum dotium est indicium.*
4 *Corporis deformitas & vitium.*
5 *Corpus incompositum, inæqualitatem mentis significat.*
6 *Mutilati à sacris arcentur iure diuino & pontificio.*
7 *Bona proportio grauitatem auget.*
8 *Male proportionati ridentur.*
9 *Catonis iocus in legatos incompositos.*
10 *Corporis formam nemo mutare potest.*
11 *Bene conseruare ad tempus.*
12 *Qui modi conseruationis.*
13 *Quæ statura commissarius eligendus, ibi, amens, longus.*
14 *Non paruus, ibi rationes.*
15 *In paruo corpore angusta habitat virtus.*
16 *In dubio maiori præfertur paruis.*
17 *Ratio remissiue.*
18 *Ad bonam corporis constitutionem, requiritur caput respondens proportione cæteris membris.*
19 *Etiam forma faciei consideratur & qualis.*
20 *Caput quale.*
21 *Quatenus his corporis indiciis adhærendum.*
22 *Animi forma corporis præstantior.*
b *De faciei & corporis proportione Plinii locus.*

b *De facie & proportione corporis etiam Iurisconsulti quærunt.*
c *Deformitas indicia tam Iurisconsultorum, quam Philosophorum, Poetarum, & Medicorum.*
d *Multi, monstra naturæ.*
e *Generalis regula cognoscendi hominem ex constitutione corporis.*
f *Paruos homines derideri exemplis demonstratur.*
g *Paruos somnolentos & intemperantes esse.*
h *Homo vitiosus, medicorum more, iuridice à capite vsque ad calcem, depingitur.*
i *Theologi etiam defectus circa corpus considerant.*

HACTENVS de complexione Commissarii, & ita de intrinseca corporis constitutione dictum est, nunc de extrinsecis dotibus, quæ in oculos plærumq; incurrunt, tractare ordo postulat. [Neque enim hoc flocci
a pendendum est, vtar hic verbis † Plinii *lib.* 1. *epist.* 14. Est, inquit, illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa est, ingenua totius corporis pulchritudo, & quidã senatorius decor, quæ ego nequaquam arbitror ne-
1 gligenda.] Requiro † autem bonam ac perfectam corporis constitutionem, non mutilatam, aut aliquo vitio laborantem. Dant. *in obseruat. histor. tit. de sanitate & infirmitate. fol.* 80. [de quibus varii varia, vt videre licet apud Simonem Maiolem, *de irregularibus, lib.* 1. *cap.* 13. *num.* 5. & Camerar. *in horis succisiuis, cap.* 82. & Cel um Malaspinam, *in elegantissimo tractatu, Guardino, de fioki Curiosi, inscripto, lib.* 1.] idque sequentibus de causis. Primo, quia plurimi labores, in itinere præsertim, commissario
2 sunt obeundi, † qui corpus bene constitutum exigunt: corpus enim bene constitutum sit oportet illi, cui lõgitudo itineris, asperitas viarũ, nauigandi difficultates perpeciendæ sunt. Octauian. Mag. *de legatis lib.* 2. *fol mihi.* 66. Fran-
3 cisc. Vayer. *c.* 2. *in eodem tract.* † Secundo, quia perfectum corpus hominem integrum ornat, & præsumptio est, in eleganti corpore, elegantes virtutes habitare. Francisc. Vayer. *dicto loco.* Quemadmodum dicitur in prouerbio: In pulchra & splendide ædificata domo, habitare personam aliquam insignem: sic egregia hospitia Heroibus decernuntur. Francisc. Vayer. *dicto cap.* 2. Cicero *in Thusc.* Camerar. *in horis succisiuis, cap.* 57. [conueniunt, quæ traduntur in panegyrico ad Constant. Imperatorem. Non frustra inquit dixerunt doctissimi viri, naturam ipsam magnis mentibus dignam corporum domicilia metari, vnde & dicitur, vt corpus infirmum animi vires frangit ac debilitat: ita robustum corpus animum acriorem reddit, multumque in omni labore & periculo confidentem, Hieron. Osor. *de reg. instit. lib.* 4. *fol.* 140.] Vnde vere cecinisse videtur Poeta:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

Et pulchritudo corporis est indicium virtutis animi. Paulus Paruta *in tractatu della perfettione, della vita politica. libro* 2. *fol.* 311. *ibi, onde nei bei corpi.* [nec eam partem † Iurisconsulti ne- b
gligunt. Nam & Cynus *in l. prima, de iurisdictione omnium iudicum.* quem refert Alexander. *consilio* 209. *volum.* 6. dicit in pulchro corpore resider anima virtuosa. Onciac. *in Iurisphilosoph. quæstion. quæstione* 11. *numero* 3. Tiraquellus *de legib. connubialib. l.* 2. *part.* 2. *num.* 54. Neque immerito; nam pulchritudo exterioris hominis, ostendit, refert, exprimitque pulchritudinem hominis interioris. Et, vt ait Diuus Ambrosius *in libro* 2. *de virgin.* species corporis simulacrum est mentis, figura probitatis. Cuius sententiæ testimonium citant è nostris Martin. Fan. *in tractat. de mod. studendi, cap.* 30. *versicul. item & considerandum est.* Et Lucas Pen. *in l. prima, collat.* 1. *versic. secundo quæritur, C. qui at at. vel profess. se excu. libro* 10. vbi & ex authoritate Boethii scribit. Non esse satis idoneum studiis liberalibus, qui inuenustus fuerit, & deformis. Quod iterum repetit *in l. prima, C de profess. qui in vrbe Constan. libro* 12. Socrates parens moralis philosophiæ in Phædro Platonis, subobscure quidem, vt solet, innuit, bonam corporis figuram bonum mentis argumentum esse, aut certe adiumentum illud pulchri equi, hanc equitis sub nomine, depingens ac denotans. Eiusdem scholæ Plotinus, scribit esse naturaliter intus, bona quæcunque sunt, extrinsecus vero pulchra. Quippe ex interioris formæ perfectione atq; seminariæ rationis victoria, super materiam prouenit externa formositas.] Et speculum corporis simulacrum est mentis figuraque probitatis. Tertio, quia è contra in corpore deformi raro † nobilis, formosusq; ani- 4

Quod decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. [& Patrit. *lib. 2. tit. 3. de regno,* ait: Formæ dignitas plurimum auget authoritatem, & deformitas virtutis, laudisque gloriam aliqua ex parte minuere videtur, & hominem obnoxium detractoribus reddit.]
8 Cum † è contra non bene proportionati risui sint hominibus. Hinc Strabo *lib. 10. de situ orbis,* tradit: Indos solere eligere Reges, q forma & proportione corporis elegãti alios superarét. Idem quoque Æthiopes fecisse tradit Blond.
9 *in l b. de AEthiop.* Ac † vt exemplo res illustretur, referunt Catonem in legatos populi Romani, quorum vnus saxo quondam in caput percussus, fœdas cicatrices ferebat, alter pedibus laborabat, in hunc modum iocatum: Mittit populus Romanus legationem, quæ nec caput nec pedes habet. *Ita post* Plutarch. Liu. Appian. *tradit* Alber. Gent. *de legat. cap. 3. lib. 3.* Videatur etiam ad hoc Maranta. *in præfat. speculi sui, ante exordium.* [Sic & Reginam Amazonum, fertur despexisse Alexandrum Magnum; quia nullam pulchritudinem in maximo illo Rege inuenisset, cuius ingentis rerum gestarum fama & rumore percita, ad ipsum venerat.] Nunc de acquirenda ac
10 conseruanda. † Quia autem Commissarius hanc formam, vel mutare, vel corrigere nequit, nisi forte ex crapula, podagra, vel alio morbo ipsum claudicare contingat (quo casu temperantia vti licet) † de acquirendo non
11 solum sollicitus, nemo enim potest quid addere suo corpori, at retinetur aliquo modo.
12 Conseruabit † ergo primo temperantia. Secundo vitabit ea, quæ possunt ipsius corpus mutilare, pericula euitando, qui enim amat
13 periculum, peribit in eo. † Pars autem eliget staturam non nimis proceram seu giganteam, nec nimis paruam seu pygmæam: [de quibus Maiolus, *dicto loco, cap. 13. num. 10.* Et plurima Celius Malaspina *d. lib. 1.* quibus addi possunt quæ Ioannes Dauth. *de instit. hæred. num. 359.* adducit. Et hanc mediocrem staturam in milite probauit Iulius Cæsar, referente Didac. d' Alaba, *in tract. egregio de perfecto capitan. lib. 1. folio 34. Hispanice conscripto.*] Proceræ enim staturæ plerumque esse solet magnus defectus, hinc dici solet in prouerbio: Amens longus, & nihil ab Elephante differt: Et Aristoteles dicit, in corpore procero paruam habitare virtutem. † Nimis paruam staturam 14
ideo vitabit pars. Primo, quia paruæ staturæ homines plerunque sunt iracundiores, quod in Commissario improbatur, quia eum in testibus examinandis, eorumque animis illaqueãdis mitissimum decet esse. Deinde quod ab hominibus plerunque spernentur & derideantur. Sic Agesilaus magnus, vt Plutarchus refert ab Ægyptiis propter paruam staturam fuit derisus. [sic & Gregorium in Gallia Thurronensem Episcopum sanctitate virtutenue illustrem cum Romam venisset, omnes pene, ob pusillam † staturam parui pendebãt. f
Ioan. Belebius *cap. 122* similiter sub Bonifacio Octauo Ioannes Maria de Castello iuris Canonici peritissimus, tam breuis staturæ fuisse perhibetur, vt stans verba faciens, videretur genua flectere, vnde & derisus, & ab Episcopo quodam, alter Zacchæus est appellatus. Ioan. Andr. se vidisse attestatur, *in proœmio sexti in gloss. in verb à multis.*] † Tertio, quia secun- 15
dum præceptum Aristotelis, in paruo corpore solet angusta virtus habitare. [Quarto, quia vigilantiam & temperantiam in Commissario requisiuimus Huiusmodi autem pusilli, † plerumque nimium sunt somnolenti, g
& cibi intemperantes, vt scribit Varro, teste A. Gellio *lib. 4. cap. 19.* Clemens Alexand. *in pædagog. lib. 2. cap. 1. inf.* De quo tamen, quoad somnolentiam dubito, vnde & nos dicimus, Kleinwacker.] In dubio tamen minorem præ maiori † eligendum suadeo, quia plerumque 16
prudentia plus valent iuxta illud:

Vtilior Tydeus, qui, si quid credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Rationem huius rei, qui longius inuestigare desiderauerit, † legat egregie scripta, à Ioan. 17
Camer. *in annot. ad Iul. Solin. polyhist cap. 5.* Hisque rationibus moti alii similes personas describentes, breuem longo præferunt. Balthas. Castigl. *in suo cortegiano. lib. 1. fol. mihi 19.* † Alia 18
bonæ constitutionis pars hæc est, si caput non sit maius, quam proportio corporis requirat, & omnia bina membra æqualiter in homine proportionata. [Nam contraria multis † vi- h
tiis sunt subiecta, quæ & in iure in considera-
tione

tione habentur, prout hos omnes legales defectus membrorum à capite ad calcem, recenset, Simon Maiol. *in eodem tract. de irregular. & impedim. lib. 1.* Ex cuius traditis à capite ad calcem defectuosum hominem, hac ratione describi posse puto primo, de totius faciei, *cap.* 21. oculorum. *cap.* 20. de narium. *cap.* 22. labiorum, *cap.* 23. dentium, *cap.* 24. linguæ, *cap.* 26. aurium & auriculæ defectibus, *cap.* 25. Deinde à facie ad manus vsque multa *cap.* 14. enumerantur. Tertio à manibus progredi licebit ad dorsum, ad quæ conducunt, quæ de gibbosis tradit. *cap.* 19. Quarto de dorso ad anteriora deuenio, vtpote ventre pingui aut præturgido, *cap.* 17. De castratis, *c.* 15. De hermaphrodito, *cap.* 27. Quinto & postremo, ad pedes, de quibus, claudicantibus scribit multa, *cap.* 14. & latius eadem deducit Borgas. *in eodem tract. maxime fol.* 108. & Ioan. Dauth. nouissime, *de instit. hered. num.* 108. *& multis sequentib.* Quos defectus omnes D. Hieronymus *part.* 2. *tract.* 1. *epist.* 65. ad Fabiolan. de veste sacerdotali hisce
1 verbis comprehendit: † Præcipitur, inquit, sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes (Erasmus legit segnes) sint, ne truncis auribus, læso oculo, simis naribus, claudo pede, cutis colore mutato.] Quomodo autem ista proportio debeat esse constituta, vt sit vitii expers, præter antiquos scripsit Petrus Messias *in suis discurs. c.* 18. *part.* 2. Cornel. Agrippa *in li-*
19 *bro de Chyromantia.* † Præter hæc etiam forma faciei non vltimum locum obtinet. Cornel. Agrippa *dicto loco.* Ioann. Baptista Neapolitan. *dicto lib.* [Cardan. *lib.* 11. *fol.* 257. Taddæus Haggæus *in præfat. libelli Apronis. metro poscop.*] In cuius tamen rei cosideratione sciendum est, partem non plane muliebrem & delicatam attendere, sed egregiã, hoc est, viro dignam, quę sit grauis & iucunda. Grimal. *in lib. de optimo se-*
20 *natore fol.* 76. spectare debere. † Caput ergo esto medium & rotundum, non acutum, vultum magis longum, quam rotundum conficiens, frõs magna, oculi medii, clari, & viuidi, non nimis magni, non turbidi, non volubiles, nasum habeat aquilinum, labra non nimis crassa, nec nimis subtilia: Quæ præcepta breuiter colligit Frederic. Ceriol. *dict. loco.* Bartholom. Philippus *d. loco.* & quantum in iis, præsertim in capite situm sit, tradit *dicto loco, cap.* 15. Petrus Messias. Quibus autem hæc, vtpote breuia nimis non satisfaciant, iis præter supra citatos authores, commendatum volo elegãtissimum & iucundissimum libellum Georgii Gratorol. de prædictione morum & naturæ hominis, ex constitutione faciei & proportione corporis, vbi ad satietatem instructionem capient. Hæc autem quæ iam dicta sunt, regulariter quidem obtinent, & vt plurimum accidunt, ex coniecturis fieri dicuntur, quæ tamen sæpius fallunt. † Neque e- 21
nim formæ tribuendum est tantum, vt ex ea sola cognosci debeat habitus omnis animi: Multi inueniuntur corpore non adeo formoso, animo vero formosissimo, iusto scilicet, prudenti ac temperanti, nec deformitate corporis fœdatur animus, sed pulchritudine animi corpus ornatur, virtus non est alligata, vel formoso vel deformi corpori, magnum ipsa per se decus habet, corpusque omne pulchritudine sua condecorat. Hinc Saphos apud Ouidium dicit:

Ingenio formæ damna rependo meæ.

In cognoscendis hominibus, vt non solum adhibemus oculos, verum etiam iudicium, ita in Commissario non forma, vultus, oculi tantum, sed † etiam facies tota animi 22
spectanda est, eaque semper præferenda omni corporis formæ & pulchritudini. Ita de senatore loquitur Grimal. *fol.* 76. ac idem late persequitur Bartholom. Philip. *dicto loco.* Quia tamen hæc signa raro fallunt, præsertim si motus harum partium accedat, non debent hæ coniecturæ negligi.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

De ætate.

SVMMARIA.

1 *Ætas 18. annorum in delegato sufficit.*
2 *Anno 18. potest quis absoluisse studium iuris.*
3 *Annus vigesimusquintus in multis iuris articulis consideratur.*
4 *Iudicium anno vigesimoquinto firmum esse incipit.*
5 *Experientia in iuuenem non vsq; adeo cadit.*
6 *Adolescentiæ vitia.*

7 Digni-

7 *Dignitates magnas sola 30. annorum ætas capit.*
8 *Minor 18. annis consensu partiū fieri potest delegatus.*
9 *Doctor licet minorennis, habetur pro maiore, quatenus ætas ratione iudicis attenditur.*
10 *Senes plerunq; infirmi.*
11 *Senes surdi vt plurimum.*
12 *Senex morosus est.*
13 *Senes meticulosi.*
14 *Senes obliuiosi.*
15 *Senes loquaces.*
16 *Senes auari.*
17 *Ætas vnde cognoscenda.*
18 *Libri seu registra Baptizatorum.*
a *Ætatis ratio semper habita.*
b *Ætas iudicis quæ, & quare minores remouentur.*
c *Ætas 25. annorum iusta, legitima, confirmata, perfecta, robusta, stata, vocatur.*
d *Ætas 60. impar itineri.*
e *Senes tardi.*
f *Senes pueris similes.*

a ÆTATEM [in rebus politicis † semper, præsertim apud Romanos, necessario exactam fuisse restantur, ea quæ luculenter tractat, Scipio Admirante, *in discurs. Italicis super Tacitū, lib. 11. discur. 5.* Eam autē] in personę descriptione, quidam ad corporis dotes referunt. Furio. Ceriol. *in tract. de consiliar.* & Francisc. le Vayer. *cap. 2. de legat.* Quidam inter mixta dona ponunt. Grimal. *de optimo senatore, fol. 76.* Vtrum autē spectetur, recte de ea hoc capite agitur. Quænā ergo ætas requiratur quæri posset? Et sane stricto iure inspecto, octo-
1 decim annos sufficere dicendum est, † illa enim ætas de iure requiritur in delegato, *cap. cum vigesimum. cap. cum in iure peritus. de offic. deleg.* [*l. cum lege, de arbitris.* Speculator *de officio delegati, versic. qui & cuius ætatis.* & Maiolus, *de irregularitatibus, cap. 30. num. 3.* & excluduntur im-
b puberes, † quia magna & prægnantia ad iudicem pertinent, *cap. indicante, 30. quæst. 5. cap. cum clerici, de sententia & re indicat. in 6. cap. quoniam contra, de probation.* scilicet scientia & maturitas mentis, & consilii. Molinus *in consuetud. §. 29. num. 6. in fine,* impubes autem iudicio caret, ac ob id arcetur, ne iudex fit, *l. cum prætor, ff. de iudic.* adeo, vt principem non posse, etiam ex certa scientia, impuberem iudicem deputare; non quod defectus sit in Principe, sed in subiecto, in persona scilicet impuberis. Quemadmodum dicunt Theologi, Deum nō posse ea, quæ implicant, quod non est ex defectu potentiæ diuinæ, sed ex defectu subiectæ, nempe creaturæ, quæ contradictoriorum non est capax, vt late Rodericus Suares, doctissimus Hispanus, *allegatione 12. numero 8. 9. 10. 11. 12.* Nisi tamen hoc fiat, ex speciali Dei prouisione, vt Danielis *cap. 14.* vel nisi hoc Princeps agat ex iusta causa, siue id poscat vtilitas publica, de quibus latissime Ioan. Francisc. Farr. *de essentia infantis,* & Paulus Montanus, *de tutela, cap. 5. n. 72.*] Quibus commissarium æquiparari supra diximus. Et eam hic † sufficere inde probatur, [quod eam legitimam vocant Cuiac. *lib. 5. feud. tit. de pace componend. & retinend.* & Constantinus firmatam ætatem, *in l. 1. C. Theodosian. de minoribus,* & Virgilius 4. *Ecloga:* 2

Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas.

Ac hic in specie eligimus.] quod eo tempore potest absoluisse studium, & aptus esse ad omnia, quæ ad perfectum Iuriscōsultum pertinent. Ita Nerua Iurisconsultus de iure respondit Anno decimoseptimo, *l. 1. §. initium. de postulan.* Sic Celsus, qui vbique in iure adolescens appellatur. Port. *consil. 76. num. 16. & 17.* de iure respondisse fertur. *l. si seruum. §. sequitur. de verborum obligation.* Et Papinianus, qui iuuenis interemptus fuit à Phoca Seueri filio. Platina *in Calix. Pontific.* Socin. *in l. cum anus. de condit.* & demonstrat. Philip. Port. *d. consil.* Quorum tamen responsa, legum authoritatem habent, *§. responsa prudentum. Institut. de iure naturali gent. & ciuil.* Sic Angelus tradit Bartolum idem fecisse, & Baldum eius fratrem, vigesimoquinto anno repetiisse *l. centum Capua.* Angel. *in d. l. 1. §. initium. de postul.* Sic Speculator instruxit non solum commissarium, sed & alios in summa iuuentute. Angel. *d. lo o.* Tiraquell. *in tract. de iure primogenitor. in præfat. num. 102.* Quia tamen hæc exempla sunt rara, nisi cuidenter appareret, personam huic prouinciæ esse sufficientem, maiorem ætatem suaderem eligendam, si haberi posset, vigintiquinq; aut triginta annorum, [quia illa est iusta † *l. 2. ff. de* c *vacat. muner. l. cum filiofamilias. ff. de leg. 3.* Et legitima: *in l. quæro, in fin. ff. de testament tutela. l. prima, ff. de fideicommiss. tut. l. Aurelio. ff. de libert. legata. l. ex duobus. ff. de negotiis gestis. l. vltima. §. Diuus, ff. de publicanis,* & aliis innum eris

locis. ac perfecta; vt à Paulo, *in l. minor vigintiquinque annis, ff. de minor. l. si reliquero, ff. de legit. tutel. l. cum de indebito, §. sin autem, ff. de probation.* Caio *l. tutela, ff de tutelis.* Modestino, *l. quo defuncto, §. de legitim. tutel.* Vlpiano, *in l. si tutor. § primo, ff. de tut. & rat. distrahend. l. si rem suam. C. si res aliena pignori. §. vltimo. Institution. de Attil. tutor. & in pluribus aliis locis.* Ex quo fit, vt è conuerso minor, siue pupillaris ætas, quæ iustæ opponitur, ab Vlpiano, *in l. ait Diuus. ff. de iure fisci.* Imperfecta ætas vocetur, *in l. vltima, C. quibus causis in integrum restitutio.* Dicitur & robusta ætas, ab Vlpiano, *in l. si maritus. §. lex Iulia. ff. de adulteriis.* Propterea, quod tum virilis vigor completur, eodem Vlpiano authore, *in l prima, in fin. ff. de minoribus,* quæ causa est, quod Paulus, *in l. cum de indebito, §. sin autem, ff. de probation.* perfectæ ætatis hominem virum appellat, & eum minori, siue pupillo opponit, vt & facit Vlpianus, *in dicta l. ait Diuus, ff. de iure fisci.* Eodem quoque, status dicitur à Papiniano, *in l. cum pater, §. curatoris. ff. de legat. 2.* & ab Alexandro Imperatore, *in l. ex his verbis, C. quando dies legati cedat,* quia eo tempore quis dicitur pervenisse ad suum statum, & fit crescendi finis. Quamobrem & perfecta (vt supra diximus) & plena & integra ætas, sæpe à nobis appellatur, & ea quæ sequitur ætas *ἀκμή* dicitur.] quam in simili considerat Vsill. *ad Regias constitut. cap. 4. versic. quo casu.* Et in consiliario Principis requirunt Furio. Ceriol. & Bartholomæus Philipp. *in tract. de consiliar.*
3 Hippolyt. à Colyb. *eodem tract. fol. 18.* † Hinc eam ætatem nostri Iurisconsulti in multis iuris articulis considerarunt: Hoc enim tempore finitur Curatela. *Instit. de curator.* Et ante id tempus nemo quid recte in propria causa gerere dici potest, ideoque læsi restituuntur. *tot. tit. de restitut. minor.* Ac ætas vigintiquinque & triginta annorum dicitur perfecta, *l. si mari-*
4 *tus. §. lex Iulia. ff de adulteriis.* † Et huius rei ratio est euidens, quia in homine tunc demum incipit perfectum iudicium, Cuiacius *in commentar. ad tit. de restitut. in integrum, in princip.* vbi multa ad hoc caput pertinentia refert. Quod sane, si qua alia in re, in Commissario requiri-
5 tur. † Hisce accedit, quod experientia quæ in Commissario requiritur, sit exigua ante hanc ætatem. Venit enim illa, vt infra dicetur, ex vsu & praxi. Vsil. *dicto cap. 4.* quæ in iuuenibus deficit: Grauitas quoque, quam requirimus, deest huic ætati. † Præterea alia vitia, quæ an- 6
te hanc ætatem dominantur, præsumptiones scilicet magnas, altasque cogitationes, ac alios defectus naturæ, qui Commissario maxime obsunt, adiuncta habet. argument. *l. si vero non remunerandi. §. si adolescens. ff. mandati.* Et hanc rem in simili egregie expressit Vsil. *dicto cap. 4.* quo Lector remittitur. Ratio autem principalis, quod ea in Commissario requiritur, hęc proprie statui potest: Quod † Commissarium 7
esse sit maxima dignitas. Traditur autem, maiores dignitates illis, qui triginta: [hinc Diuus Hieronymus in Euangelium Marci, *homil. postrema,* inquit, Ætas 30. annorum perfectione sua plena est & robusta, & ad omne disciplinæ & magisterii exercitium præparata. Et apud Ethnicos cautum erat, Pompeia scilicet lege, ne in Senatu quis esset minor 30. annorum, Plinius Traianus *lib. 10.*] minores, qui vigintiquinque habent annos non conferri. *cap. cum in cunctis. de elect.* [sic in scribis, requiritur ętas 25. annorum, idq; in Hispania obseruatur, Petr. Montarrof. *in tit. de habilit. fol. mihi 9.* In Notariis, 20. annorum, *statuta Mediolanensia,* & & ibidem Horat. Carpan. qui tamen dicit, hoc non obseruari, *part. 2. cap. 24.* Si tamen gradum Doctoratus haberet hæc persona, etiam minorennis sufficeret. Sed nonne in hisce personis eligendis magnus delectus habendus doctrinæ, eruditionis ac prudentiæ? (vt in genere de delegatis loquitur Zas. *in l. quidam consulebat. num. 3 de re iudic.* ac ibidem concludit, quod partium consensu propter has qualitates, contra supra allegatum, *cap. cum vigesimum,* etiam is, † qui nondum habet 8
octodecim annos in delegatum iudicem possit eligi) certe habendus, atq; is qui Doctoris titulo insignitus est, testimonium quasi publicum omnium eorum habet, quæ huic prouinciæ sufficientia sunt, vt infra latius dicetur: Merito ergo hoc gradu contenti sumus, cum & alias eo intuitu, † propter præsumptionem 9
eruditionis, in multis minor vigintiquinque annorum habeatur pro maiore. Ioannes Mauritius.

Mauritius, *de restitutione in integrum*, *cap.* 222. Vnde sunt qui volunt Doctorem minorennem læsum non restitui. latissime in vtramq; partem disputat Francisc. Sarmient. *lib. 3. select. interpretat. cap.* 13. Et patriam potestatem, quæ tamen hodie non nisi nuptiis de consuetudine, aut ætate vigintiquinque annorum tollitur solui. Vt visum fuit Mynsinger. [*in §. filiusfamilias. Instit. quibus mod. pat. pot. soluat.* vide tamen hac de re late differentem Ioann. Lauterbach *in tract. de armis, & lit. num.* 104. Hactenus de crescente, nunc de decrescente agendum. Maiorem nō puto debere esse commissarium sexaginta, aut ad summum septuaginta annorum: Licet enim vsque ad 70. dicatur senium. Grammatic. *decis.* 34. *num.* 3. *& sequent.* ac traditur latius infra *part.* 2. Tamen hæc ætas, vt ex sequentibus patet, vix huic prouinciæ par est, cum ad labores perferendos mi-
10 nus sit idonea, † senes enim infirmi dicuntur. *l. ciuitatibus. ff. de legati. cap. magna de voto, & voti redemptione.* Vbi Abbas refert: Quod statutum loquens de infirmo, verificetur in sene. Terentius in *vlt. Comœdia*: post Aristotel. *lib.* 5. *de generatione animalium*, dicit: Senectutem per seipsam esse morbum naturalem, quem, vt inquit Horatius, multa circumstent incommoda, plurimæque imbecillitates. Ac in prouerbio dicitur: Nauis annosa haudquaquam nauigabit per mare. Et quoque iura præsumunt senes infirmos, ac ægros, nec ita validos, robustos, & calidos vt iuuenes. Cicero *in lib. de senect.* facit corpus infirmum (inquit) senectus. Vnde traditur minuendos ipsis labores corporis. Hæc & alia huc spectantia [egregie notauit] Menoch. *de præsump. lib. 6. præsump.* 46. *per tot.* [ac eleganter Caspar. Baetius, *in tractat. de tutore, cap. 7. num.* 11. Licet ea in dubium videatur vocare Paulus Montan. *in tract. de iure tut. & curat. cap. 5. num.* 159. Quocirca cum la-
d bores maximi, [præsertim itineris, ad † cuius susceptionem post 60. annum raro quis est aptus, si credimus Platoni & Dauid. Brumer. *in itiner. c.* 4.] in commissario (vt mox dicetur,) requisiti, senes, cōmissarii munere, vel ex hoc
11 solo fundamento excludimus. Accedit † secundo, quod senium plerumq; secum adferre soleat surditatem, quæ maxime obest testium examinationi: Testes enim sæpe ita submisse loquūtur, vt eos ne audire quidem, (taceo intelligere) possit commissarius. Sunt quoq; testes senes sæpe surdastri, vt aliquando de alliis interrogati, de cæpis respondeant. Ne ergo, quod in prouerbio dicitur: Cæcus cæcum ducat, surdus surdum examinet, hos senes à cōmissionibus sibi temperandos censeo. Tertio traditur commissarium animi lenitate præditum esse, & animos eorum quos citauit, quoad fieri possit, demollire debere: † At constat 12
senes esse difficiles, morosos, ac in ipsis experientiam conuerti in obstinationem. Gomez. *in regul. Cancellariæ. de infirmitat. resignan. quæst.* 2. Pogius Florent. *de miseria humana. fol.* 7. Tiraquel. *in l. 6. connub. n.* 24. Et hic senectutis morbus nō est transiens, vt inquit Seneca, sed permanēs, & insanabilis. Quarto requiritur quoque in commissario fortitudo & animositas, cui obest senium, sunt enim † timidi senes: 13
Dominic. Delphin. *in tract. de toute le science. cap.* 7. [Et, vt Poeta ait:

Res omnes timide gelideq; ministrant.]

Quinto, in testium examine maximus requiritur intellectus, vt hoc libro traditur, qui plerumque deficit in senibus: Nam, inquit Plautus, senex cum ex templo est, iam neque sentit, neque sapit. Hinc Aristoteles *lib. 2. Polit.* Senectutem morbum & mentis, & corporis esse dicit. † Sexto, supra memoriam in cō- 14
missario desideraui, quæ in senibus debilitatur, propter mortis cogitationem, est enim immemor præsentis. *arg. l. hac consultissima. §. cum humana fragilitas. C. qui testam. facere possunt. Gomez. d. loco. Scotus respons. 24. tom. 1. lib. 1. nu.* 54. Vnde Virgilius in Ecloga:

Omnia fert ætas, animum quoq;, sæpe ego longos
Cantando, puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina, &c.

[Chrysostomus in *epist. ad Tit. homil.* 4. asscribit illis profundam obligationem, & Seneca in Ædipo, prima longius, vt senum memoria, longe lassā sublabēte situ.] Septimo † maximū 15
silentium requiritur in commissario, quod senes difficulter præstant, sunt enim loquaces. *Tiraquel. dicto loco, num.* 8. [Octauo, celerem esse Commissarium, infra requirimus, quæ à senibus † exulat, vnde senes dicuntur esse in e

mora, *l.15. qui. ff. de fideicommiss. libertat.* notant recentiores, *in l. senium, de testament.* Gomes. *quaest.7. de infirm. resig.* Cataldin. *in tract. de transact.* Basil. *colum.3.* & Chrysost. *in d. epist. ad Titum, homil.4.* Nono, supra exclusimus pueros ab hoc actu, etiam illos qui proximi sunt pubertati, & ad plenam pubertatem peruenerunt, propter varios ipsius aetatis defectus, quos omnes ad numerum recenset, Ioa. Francisc. Farra. in eleganti tractatu, *de essentia infant.* At senes

f aequiparantur † pueris. Nam aetas resoluitur in infantiam, teste Aristotele & Plaut. in Merca. scen. *Profecto ego.* qui aiunt repuerascere. Et Cato: *lib.4. distich.29.*

Cum sapias animo, noli irridere senectam;
Nam quicunque senex, sensus puerilis, in illo est.]

Postremo, quia infra ostendetur, commissa-

26 rium debere esse liberalem, † & senes plaerumque sint auari, quo enim minus viae restat, tanto magis sunt solliciti de viatico. Vnde dicitur auaritiam solam in sene iuuenescere. [Cum omnia vitia in sene senescant, August. *in psal.113.*] *post Cardinal. tradit* Bertachin. *in suo repert. in verbo, auarus.* Hinc apud Terentium Minon inquit: hoc vnum adfert vitium senecta, vt attentiores ad rem simus quam oportet: putant enim sibi elementa defutura, ideo vitādi quod facile corrumpi possint. [Quomodo & Commissarius, & pars probare debeat, vide late Pacia. *de probat. lib.2. cap.24.* & Ioseph. Ludou. *decis. part.1. decis.55.* Menoch. *de praesump. 51. & 52.* In specie autem] Hanc aetatem Commissarius ex relatione parentum in se probare

27 potest. † Pars autem si non ex vicinis, vel patris relatione, cui statur. Mascard. *de probat. conclus. 670. vol.2.* vel eo mortuo ex libro patris, latissime Viuius, *decis.184 n.3. & 15.* [Alber. de Cortesiis, *in consil.26. matrim nu.19.*] Ex obstetricibus quoque, quia & hae probant. Mascard. *conclus. 668. num.4.* conijciet, quibus etiam vultum, habitum corporis, ac mores adiungere potest: Iurisconsulti enim tradiderunt, illam esse efficacem probationem aetatis, quae ex aspectu corporis colligitur. Menoch. *praesumpt. 51 num.40. lib.6.* Gigas *consil.37. num.23.* Cui tamen non stabit plene, quia aspectus facile

28 quem fallit. † Ad extremum, si vterq; & commissarius & pars dubitet, librū baptismi consulant: solebant enim apud acta antiqui profiteri nomina liberorum, addito die & consule, patre & matre, quo facilius aetas probari posset. *l.1. C. si minor maior. se dix.* Rebuff. *latissime in singul. tract. de registru seu libris baptismi.* Quod & hodie fieri solet: & hi libri probant. Viui. *decis. 184. num.2.* Illud corollarii loco capiti huic addendum, An Sene cum Iuuene concurrente, hunc vel illū eligere pars debeat. Et sane cum maxima perspicacia & labor in hoc actu consideretur, iisq; Iuuenes antecellāt Senioribus. Scot. *respons. lib.1. consil.3.* Ac plures defectus, ad hanc prouinciam pertinentes in Sene, quam in Iuuene reperiātur, vt praeter supra deducta constat ex traditis à Dominico Delphino. *in tract. de toute le Science, cap.7.* Concludi posset Iuuenem praeferendum.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

De artibus.

SVMMARIA.

1 *Doctrina maxime Commissario necessaria.*
2 *Indocti Commissarii recusari possunt.*
3 *De imperitia publicatu attestationibus excipi potest.*
4 *Iudex debet esse peritus.*
5 *Aduocati indocti, aduocati non habentur.*
6 *Ardua negetia non sunt committenda imperitis.*
7 *Ars difficilia per se, facilia reddit.*
8 *Imperitum nominans, non excipiet post de eius imperitia.*
9 *Imperitia dolo proxima, & culpa adnumeratur.*
10 *Imperitia damnum inferens, tenetur damnum passo.*
11 *Imperitus potest deponi durante officio.*
12 *Peritus quis dicatur in hoc negotio.*
a *Ignorantia literarum vituperatur.*
b & c *Reuisores, & assessores indocti remouentur.*
d *Episcopi literati esse debent.*
e *Clerici similiter.*

CVM (vt in simili inquit Octauian. Mag. *de legat. lib.2. in praefat. fol.29. in edit. Veneta.*) nullū putemus aut haberi, † aut nominari posse Commissarium egregium, cuius animus non sit, & praestantibus excultus disciplinis, & clarissimis virtutibus perpolitus, tantum onus commissionis, nulla rerum cognitione, nulla scientia ornatus, quis sustinebit? [quod idē de officio Imperatoris late deducit 1

ducit Coteræus, *in tractat. singular. de offic. Imperat. in princip. fol.* 217. vnde & illud effertur, vi-
a tium † non mediocre esse literas ignorare, in eo qui negotium administrat, per *l. libellorum de accus. l. penult. C. de testam.* Duaren. *lib.* 1. *disputat. cap.* 3. quo & spectant versus, Georg. Sabin. *in speculo aulico, lib.* 1.

Is caueat rudibus, ne quid committat asellis,
Qui bene curatas res volet esse suas.]

Idcirco absolutis animi & corporis donis immediatis, de his ita tractabimus, vt primo de artibus, post virtutibus agatur. [Xenophontis doctrinam sequentes, qui ait; Licet principem nobilibus natalibus, & prosapia generosum, & corpore formosum esse commendet populus; tamen recte à pueritia honesteque omni virtutis & laboris genere institutum & exercitatum esse, maxime decet,
2 ac necesse est, de Cyro Persarū Rege.] † Doctos & non imperitos, debere esse commissarios supra in genere dictum est, idq; adeo verum est, vt propter hanc solam causam recusari poßint, cuius rei exempla in Camera extant, in causa Münster contra Ordenburg, & in causa Bodenhausen / contra Namen. [Sic & de imperitia exceptum fuisse scio, in causa Münster contra Bentheimb,] sunt enim im-
3 periti suspecti. Bursat. *consil.* 365. *num.* 7. *vol.* 4. † Et publicatis attestationib. de imperitia possit excipi, vt in d. causa factum. De iis itaq; tractandum, ac rationes, quare requiratur eruditio, in specie inquirendæ. Prima est, quia sunt instar iudicum, quorum peritiæ res cō-
4 mittitur, † quos artis peritos esse oportet, prout & alias iudices imperitos iudicare non posse traditum extat. *l.* 14 *§. legum obseruatione. C. de iudiciis. Nouell.* 60. *in fin. Nouell.* 82. *in princ. & ibi* Cuiac. Schrader. *de feudis. part.* 10. *section.* 14. *nu.* 2. Robert. *lib.* 3. *sententiar. cap.* 3. Hottoman. *quæstion. illustr.* 26. *notißime* Vulteius, *lib.* 1. *decept. cap* 8. [vide tamen Barthol. Roderic. in *manuali iudic. cap.* 7 *num.* 15. vbi dicit hodie posse esse iudices, etiamsi legere nec scribere sciant, vbi plures adducit.] Idque indubitato in delegato obtinet. Specula. *in ti. de iudice de-*
5 *legat. §. excipi potest num.* 17. † Secunda, quod commissari appellatio qualificatum, vt supra dictū est, continet: Qualificatorum autē appellatione indocti non veniunt, quemadmodum nec aduocati indocti, sub nomine Aduocatorum complectuntur. gloss. & Bart. *in l.* 2. *de postuland.* Abbas *in rubric. extra eodem.* Roland. à Valle *consil.* 36. *num.* 7. *vol.* 3. Nec imperitus potest esse aduocatus. Zas. *consil.* 76. *num.* 7. [& indocti qui vocantur asini auriti, remouentur. addit ad Leopold. Dick. *in tit. de aduocatis fol.* 91. egregie Francis. Viuius, *decis.* 190. *n.* 46. vbi *nu.* 47. & sequentibus, plura ad hoc caput spectantia adducit, vt nec in Camera Imperiali reuisor; † quia est actus talis, qui re- b
quirit eruditionem, quod olim consideratū: sic nec assessorem † Cameræ Imperialis age- c
re, quemadmodum, aliquando in antiquis annotationibus legi, quendam eo nomine, à munere asseratur, remotum, quod ignoraret, quod esset litis contestatio.] † Tertia, 6
quia commisio numeratur inter res arduas & difficiles, quæ nō sunt committendæ grossis & imperitis. Bald. *in l. final. in* 16. *quæstion. C. de heredib. instituend.* Felin. *in c. sciscitatus de rescript.* Iason. *in l. apertißimus vers. secunda causa. C. de iudiciis.* Quarta: quia eruditio integrum actū commisionis reddit facilem: Illa enim est natura artis, † vt omnia difficilia facilia red- 7
dat. Dant. *in obseruatione. Historic. tit. de natura & arte fol.* 74. [quinto, requirimus in Commissario, sapientiam, imperiti autem plerunque sunt stolidi. Lips. *in annotat. ad polit. cap.* 7. *fol. mihi* 30. superbi & vani, Reynald. Bologno. *in spechio de scienze Rub. de ignoranza.*] Hæc cum ita sint, pars sibi diligēter caueat, ne imperitum ad hanc prouinciam suscipiendam iudici exhibeat, non enim potest postea imperitiā animaduertens, facile ipsum remouere, argumento eorum, quæ de arbitris in simili traduntur. *l.* 1. *C. de recept. & qui arbitr. c. cum in iure. de election.* Martian. *consil.* 4. *inter consilia diuersorum Italiæ.* Nec quoque absoluta † com- 8
misione, post publicationem contra talem commissarium opponere, sibi enim imputet, quod imperitum elegerit *argum. l. final. & ibi Dd. C. de contrahend. empt.* Et qui vult talem eligere, debet pati vt male faciat ac expediat actū. *argum. l.* 2. *C. de iurisdict. omn. iudic.* Zas. *in l. ex maleficiis n.* 5. *&* 6. *de obligat. & action.* Marcianesius *d. consil.* 4 *num.* 9. Licet nōn negem, ex

E 3 æqui-

æquitate, si ignorantia quid fiat, non ita magnum parti generari præiudicium, argumento Notarii, qui si ignorantia vel errore quid gerit, parti eligenti non præiudicat. *per l. qui habebat. 54. ff. de manumiss. testament.* Ita late post Abbat. & Corneum tradit Hottoman. *consil. 35. num. 5.* Commissarius si peritiam sibi deesse videat, honeste & sponte hanc prouinciam recusabit: primo quia maximo dedecore afficitur, si de eius imperitia excipiatur, ac postmodum doceatur. † Secundo, quia non longe
9 modum doceatur. † Secundo, quia non longe à lata culpa abest, qui imperitia peccat. *l. imperitia. 174. ff. de regul. iuris.* [de quo infra de da-
10 mno.] Ex quo tertio sequitur, si pars † imperitia lædatur, regressum eam habere contra commissarium ratione damnorum interesse. *l. fin. ff. de var. & extraord. cognit.* Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cas. 339.* Minsing. *consil. 90.*
11 & infra latius explicabitur. † Quarto, quia imperitus potest deponi propter imperitiam, durante officio, [*c. qui in aliquo. distinct. 51.* Simon Maiolus, *in tract. de irregularib. cap. 23.*] *de illiterata. nu. 10.* ac ibidem multa ad hoc caput spectantia videri possunt, quod tamen sine maximo fieri dedecore non potest. Menoch. *consil. 100. numero 8.* ſ Et de Medico in simili tradit Mascard. *conclusion. 592.*
d *num. 10.* de Episcopo † post Geminia. Archidiacon. & Felin. docet Paul. Burgas: *de irregularib. part. 6. titul. de illiteratis & idiotis. num. 11.* simili-
e ter, & clerici debent esse literati † Alb. Troitius *de clerico perfecto. per capit. literatos 36. quæst. ca. percepimus 14. distinct.*]
M Quæ autem requirantur, † vt commissarius peritus vel imperitus dici possit, recte hic & à parte, & à commissario, vt comminatas pœnas euitent, quæritur? Et sane iure inspecto, facilis huius rei est resolutio, q̃ egregie deduxit Menoch. *consil. 100. nu. 244. & seqq.*

Nos, quoad hanc prouinciam, eum satis eruditum iudicamus, si præter Theologiam (qua omnino ipsum instructum volumus, vt actum fœliciter incipere, fœlicius continuare, & ad fœlicissimum finem perducere possit) insequentium artium, Iurisprudentiæ scilicet, Oratoriç facultatis, Geometriç, Arithmeticæ, & Historiarum cognitionem habeat.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

De Iurisprudentia.

SUMMARIA.

1 *Iurisprudentia ars, ac prima omnium aliarum.*
2 *Dignitas Iurisprudentiæ.*
3 *Iurisprudentia omnes fere artes obiectas habet.*
4 *Turpe est viro Commissario, ius in quo versari dicitur, ignorare.*
5 *Politici doctrinam in personis describendis requirunt.*
6 *Iurisprudentiam, quomodo discet Commissarius.*
7 *Doctor in dubio præsumitur sufficiens & doctus.*
8 *Bullati non gaudent priuilegiis Doctorum.*
9 *Requisita in Doctorando substantialia & solennia.*
10 *Statutum de Doctore loquens, non comprehendit bullatum.*
11 *Licentiatus nomine Doctoris venit.*
a *Iureconsulti quare sacerdotes.*
b *Iurisconsulti à scommatibus aliquorum defenduntur.*

AN artis appellatione veniat iurisprudentia, in controuersiam vocari posse videtur. Cagnol. *in proœm. commentarior. suorum ad ius ciuile. num. 137. fol. 26.* Nos tamen indubitate. † eam esse artem concludere cum Iuris- 1
consultis cogimur. *l. 1. in princ. ff. de iustit. & iur.* [lare, Onciacus, *quæst. iuris philosoph. 60. num. 5. & 6.*] Hinc integri tractatus, de arte iuris interpretum extant. Hopper. & Ioh. Coras. [Rog. in tract. *de excellentia iuris ciuilis post consil. matrim.*] Tradit quoque de hac arte late Alban. Spinazatus. *libr. 2. Politicorum. de arte iuris. capit. 1. & 2.* Ac hanc merito hic in prima acie collocamus, ac honorificentissimum locum tribuimus, est enim si Plutarcho credimus, omnium aliarum maxima, & veluti Regina Alban. Spinazat. *d. loco.* Requiro autem in cõmissario exactam ciuilis doctrinæ cognitionem, sequentibus de causis † Primo, propter 2
dignitatem ipsam: Iuris enim ciuilis scientiam plurimi & maximi professi sunt, qui maximæ dignitatis apud populum Romanum fuerunt. *l. 2. §. iuris ciuilis. ff. de origine iuris.* Vnde Iurisconsulti amici vocabantur principis. *l. diui fratres 17. de iure patronatus. l. secundum. 4. C. de commit. stipulation.* Et in genere de hac illustri scientia videatur. *l. quicquid. C. de Aduocat. diuersor.*

nersor.indic.l.1. C. de Assessor. & domestic. Hinc passim in iure egregiis nominibus, exce'si, gloriosi, magnifici, splendidissimi, clarissimi, prudentissimi, inclytæ recordationis, optimæ memoriæ, vocantur.*l. 2. C. de iur. veter. enucleand. l. 12. de legat.* Lamprid.*in Alex.* Et ad hoc (quod quam bene, aliorum esto iudicium) accommodari volunt.) Andr. de Isern. *in proœm.feud.* Zas.*in l. Iurisp. operam. num. 31. de Instit. & Iur.*) dictum Daniel.*ca.12.* qui ad iustitiam multos promouerint, veluti stellæ florebūt. Quia Sacerdotes iustitię vocantur.*d.l.operam de iustit. & iure.* [dicuntur autem Docto-
a res legum, sacerdotes † quasi sacra dantes & responsa, loco Dei. Iohann. Baptist. de Plot. *cons.87.num.22.*] Et non solum id ad ipsorum Iurisconsultorum personas, sed etiam ad bona refertur: Domus enim Iurisconsulti, totius ciuitatis oraculum est, vt inquit Lucius Crassus apud Ciceronem *lib. 1. de orator.* ram diuini quam humani iuris doctissimum, Plura de huius scientię vtilitate tradidit Ioann. Ferrar. Montan. *de Republ. instituenda. capit. 4. vers.est enim domus lib.* 4. [Iuris ciuilis, summo semper fuit in honore, cognitio atq; interpretatio. Cicer.*libr.2. offic. in editione Antvverpiens. pag.* 98. quæ etiamnum hodie obtinent non obstantib. iis quibus satis contumeliose An-
b gelus, *in suis præcognitionibus logic.* † & Iacob. Zabarella, Comes, vir alioquin eruditissimus, & Academiæ Patauiæ Philosophus ordinarius. *libro de naturalis scientiæ constitutione, cap.33.* inuehere ausi sunt. Quorum argumenta ideo non refero nec refuto, quia nobilem hanc scientiam ab his cauillationibus, ne dicam calumniis, eruditissime ex fontibus philosophicis, confutat. Angelus Matthear. Præceptor meus *in tractat. de via & ratione iuris.libr.1. cap.10.* per totum, & infra latius, *libro vlt. hac parte*, vulgatum illud refutabitur, Iuristen böse, quod rectius dici debebat, beste Christe.]
c † Secundo, quia commissario plures artes sunt necessariæ, quæ sane omnes ex Iurisprudentia addisci possunt: Fremant (inquit Cicero *1. de Oratore*) omnes licet, dicam quod sentio: Bibliothecas, me hercle, omnium Philosophorum, vnus mihi videtur duodecim tabellarum libellus, si quis legum fontes & capita viderit, & authoritatis præcedere, & vtilitatis libertate superare tradit. † Terti- d quia testium examinatio est quid iuridicum: Ne ergo ipsi obiiciatur: Turpe est viro commissario: ius in quo versatur, ignorare.*l 2 §. Seruius autē Sulpitius.de origin. Iuris.* [& Cicero *pro Aulo Cluentio*: Debet leges nouisse Orator. In quo totus est, Cassiodotus *libr. 8. variar. lection.* Idcirco hac scientia ipsi opus est. Quarto, quia variæ & innumeræ quæstiones iuris obiiciuntur, quæ in continenti resolui debent, in quibus si erret commissarius, non solum se, sed etiam partes in maximum adducit discrimen, litemque suam facit, prout, infra dicetur. Hisce quinto accedit, quod vbi partes plane inter se, vel proprio motu & consensu, vel per interlocutoriam commissarii conueniunt, ac decedunt, postmodum commissario, in enucleandis interrogatoriis, vel superfluis, & inutilib. amputandis, maxima opus sit iuris cognitione. Est enim res plenissima periculi: [cum, vt infra docebitur, per vniuersum ius dispersa sit hac materia, omnesque pene quæstiones, quæ in disputationem veniunt, in ea pertractari (vt ibidem digito demonstratur) debeant.] Nam facile inutilia pro vtilib. admittuntur, vtilia pro inutilib. amputantur, in quo si commissarius erret, de nouo suis sumptibus debet super iisdem examinare testes, prout infra dicetur. Sexto, in ipso etiam examine summopere hac scientia opus habet: quomodo enim intelliget ipsos articulos, qui hac arte Iurisprudentiæ destituitur? Debet enim commissarius scopum quęstionis intelligere, eoq; omnes vires intendere, vt ipse scopus à testibus, vel affirmando vel diffitendo percipiatur. † Hæc itaq; cū sic se habeant, cur nō e meliori iure, quā Politici in legato. Octauian. Mag.*in d.tractat.de legationib.* Consiliario Principis. Furio. Ceriol. latissime *d. loco.* Hyppol. à Collib.*in d. tractat.* ac Senatore Laurent. Grimal.*li.de optimo Senatore, fol. 27. & 28.* eā hic re- quiro. Quomodo autē † commissarius hanc artē, f longe lateq; patentem [quæ vere Oceanus & maximus fluuius ex Paradiso veniens nominari potest. Angel. Matheat. *d.l.n.21.*] recte addiscere possit, tractatu valde est difficile, & in eo pluri-

plurimi interpretes desudarunt: Quot enim Orationes & libri, de studio iuris recte instituendo extant? Baro Wesenbec. Iaco. Toming. Francisc. Balduin. Hieronymi. Elenus, Cantiuncul. Matth. Gribald. Nicolai Euerhard. Ioann. Apelles. Nicol. Frislin. Iulius Pacius. Quos omnes in vnum fasciculum conicit Nicol. Reusner. in Cynosura iuris part. 1. Extat Epistola Cagnol. *in princip. ipsius oper.* nouiss. Dauth. *in tractat. de Testament. in princip. post præfation. & Libellus anonymus Venetiis, de ratione studendi in Iure inscriptus, Anno 1569. excusus.* Quot ad eam rem percipiendam Methodi confectæ? Hottom. Azon. Vigelii. Vulth. Baron. Matheat. Brant. Lagi. Berberii, ac alii. Inter quos tamen aliqui (saluo honore scribentium) ita scripserunt, vt citius & minore cum difficultate omnes leges, quam Methodum quis perlegat. In hac autem tam Methodorum, quam Orationum diuersitate, vnumquemque se suo ingenio metiri, & ita studiũ hoc dirigere censeo, ne à fontibus aberret: quod si fecerit, ac ingenii & memoriæ virib. labores indefessos coniungat, quinquennio Iustinianeo absoluto, facile optatum finem, si Cameralem Praxin in tempore adhibeat, eũ consecuturum puto. Faciunt huc, quæ egregie tradit Vsill. *ad constitution. Franciæ. capit. 5.* Pars autem eligens Commissarium, doctrinam hanc & cognitionem ipsius nisi docta, non facile cognoscet: si autem est erudita, potest ex tempore casum ipsi proponere, & an apte decidat inuestigare. Hinc traditur, quod si quis de peritia alicuius dubitet, cum illo de apicibus Iuris conferre debeat, *argum. c. in mandatu. in fin. 43. distinction.* Roland. à Val-
7 le. *consil. 36. nu. 13. vol. 3.* Si autem pars † ipsa cognitione destituatur, tũc in dubio eligat graduatam personam, hæ enim propter priuilegium præsumuntur sufficientes. Alciat. *de præsumption. 19. reg. 3. Menoch. præsumpt. 86. num. 5. lib. 2.* Mascard. *de probation. conclusion. 592. nu. 2. vol. 2.* Pacian. *in tractat. de probation. c. 27. n. 144.* Nã maior præsumptio est pro Doctore q̃ non Doctorato. Bal. *in l. 7. de stat. hominũ.* Nõ tamẽ temere fidat huic indicio, sæpe enim hoc præsertim tempore fallit, hinc dicitur admittere probationem in contrarium, prout constat ex iis quæ tradit Hyppol. de Marsil. *in tractat. de bannit. in verb. commissario. nu. 58.* his verbis: Quod promotus ad lecturam, qui reperiatur indoctus, potest priuari & etiam degradari à doctoratu, [consonat & quod pulchre dixit. Nicol. de Neapol. *in lect. Bartol. in l. sed & reprobari, de excusat. tut. per illum. text.*] commendat quendam Episcopum Capuanum, qui suo tempore reuertentes à studio cum priuilegio doctoratus, faciebat iterato examinari, & indoctos repertos, tanquam indignos, & non merentes, priuabat dignitate doctoratus: & subdit vnum bonum decentissimum & vilissimum verbum, quod vtinam ita fieret hodie, & vtinam, quamplurimi hodie reperirentur, qui velut Asini doctorantur, proh dolor dedecus ac vituperium maximum, qui sunt bufali, vel honestiori titulo oues & boues, & pecora campi, qui merito legum dolores dici possunt, & illarũ proditores, & assassini, qui venaliriarũ etiam possunt nuncupari, vendunt enim leges, non quas habent, sed quibus non sunt digni, velut rem alienam furtiue, & pessima fide, ipsasq; pretio numerario dehonestant, [contra text. *in l. 2. § proinde. ff. de var. & extraord. cognit.*]

Quin rectius pro administrandis officiis vendunt seipsos ad pretium participandum, modico ære seu salario contenti, & id præcipue quærunt, & summopere appetunt, qui assessoribus indigent, prælati, moderni & alii ad regendas administrandasque prouincias, & respublicas deputati, quo plus commodi & emolumenti bursalis percipiant, atque reportent, quo fit, vt aliis paucioribus doctis, & selectis viris præiudicium generetur, qui potius eligunt vacantes in propria manere, quã tam modico nummo redemptos, in tantam vilitatem redigi, vt propterea pateant ceu illi contemptui omnibus, & vt cõmodissime illis, ac bellissime legitur in scriptura: opprobrium hominis & abiectio plebis. Hi etiam Doctores nomine non re, de quibus præfati fuimus, appellari etiam possunt conuenienter silentiarii, legumque secretarii, habent namque omnia iura in scrinio pectoris, sed ipsa habent in confessione, quam nefas fuerit aliis reuelare, qui etiam iudices balistarii conue-

conuenienter vocari possint, quia sententias fulminant, sicut sagittas, [vt alias Fridericus de Sen. *in consil.* 187.] & adhuc hoc vno præcipue gaudere nomine debent atq; gloriari, vt sigillatim omnes nuncupentur, Domine necessitas, hoc est, non habens legem. Hæc scripta sint ad perpetuam talium Doctorum, nullam tenentium memoriam, & laudem egregiam, vt in simili cecinit Poeta, ni rectius dixerim, perpetuam confusissimam confusionem, sed de his nunquam satis, hucusque Hyppolit. quæ obiter pro declaratione addita. Et qui plura his similia legere expetit, videat egregie differentem, Casparum Baetium, *in tractat. de debitore in ope creditori addicendo, cap.* 16. *num.* 728. *& seqq.* Nunc redeo ad materiam.] Et ex his rationibus recte statuitur, indoctos, quantumuis graduatos non gaudere priuilegiis Doctorum. Vsill. *ad constitut. Franc. c.* 2. *in fin.* Et per consequens nec huius Commissionis. Sic non excusantur à Collectis *l. Medicos. C. de profes. & Med. li.* 10. Vt docti, qui legendo & aduocando instruunt. Guid. Pap. *quæstion.* 88. *Ripa respons.* 20. Non possunt quoque expellere fabros, post Alciat. tradit Roland. à Vall. *consil.* 66. *num.* 41. *lib.* 1. quod ta-
8 men doctis datum est. † In electione quoque graduatarum personarum sibi caueant diligenter partes à bullatis, argumento eorum, quæ tradit Coler. *de processib. execut. capit. tertio, num.* 129. *part* 2. Nam hi non præsumuntur habere talem scientiam, quia non sunt publice examinati: requiritur autem examinatio super scientia. *argum. l. Magistros. C. de professor. & Medic.* Quod quidem examen rigorosum exigitur. Menoch. *consil.* 116. *num.* 18. Vbi ex hoc solo fundamento, bullatos priuilegiis
9 Doctorum † non gaudere docet. Tale autem examen, vt & Doctoratus debet probari, vel per instrumenta, vel per testes, qui interfuerunt publico examini. Bald. *in l. si solennibus per illum text. C. de fid. instrument.* Iaso. *consil.* 179. *num.* 2. *volum.* 4. Mascard. *de probation. conclusion.* 527. *volum.* 1. Deinde multa sunt solennia, necessario in actu Doctoratus requisita. Primum est vt finito examine confirmetur: Deinde vt promotor sub Iuramento deponat, illum esse sufficientem (quod tamen ab aula recessit, optandum tamen, vt & hodie adhuc stricte obseruaretur) Tertio vt pileus capiti imponatur. Quarto vt iis Cathedra pro inuestitura tradatur. Quinto vt liber iis clausus & apertus porrigatur. Sexto aliqui osculum etiam pro substantiali requirunt, quod tamen alii reprobant, prout apud Dd. videre licet. Panormit. *in cap. proposuisti. num.* 13. *de probat.* Addit. ad Guid. Pap. *decision.* 388. *num.* 11. Mascard *de probation. d. conclus.* 527. *volum primo, num.* 15. Coler. *de Processib. execut. d. loco.* Nec mirum, nos in hac causa illos excludere cum & aliis fauoribus, doctorib. concessis priuentur. † Nam in simili si statutum 10
loquatur, vt non nisi Doctores vel Licentiati in Collegium vel ordinem Ecclesiasticum, vel ciuilem cooptentur, qualia sunt multa in Germania & Francia, hoc casu non admittendos hos bullatos certum est. Quemadmodum in Camera Imperiali requiritur, vt in Assessores eliganrur, vel nobiles, vel qui studium absoluerunt, & in praxi versati. Ordinat. Camer. *part.* 1. *tit.* 3. quo sane casu non includantur bullati. [sic nec in Hispania recipiuntur ad professionem vniuersitatis. vt testatur Hugo Cels. *in suo repertorio Hispanico in verbo Dottor*] Similiter Doctores rite promoti à collectis excusantur. Guid. Pap. *d. decision.* 388. Tiraquel. *de nobilitate. cap.* 5. *num.* 3. Wesenbec. *consil.* 40. *num.* 33. *lib.* 1. Sub quibus tamen bullati non comprehenduntur. Guid. Pap. *d. decision.* Eodem modo Doctores publice designari habentur instar Nobilium, vt egregie Tiraquell. *de nobilitate. ca.* 5. *nu.* 3. & alia illorum priuilegia exornat. [ac post eum nouissime, præ cæteris, Franciscus Pfeil. *consil.* 199. *num.* 8. & amicus meus, Arnold. de Reyger, in nobili problemate, an nobilitati derogetur per gradum Doctoratus.] A quibus ex identitate rationis remouentur Bullati. Si autem pars, an vere promotus, nec de dubitet, quod diligenter attēdere debet (Multi enim hoc fuco, fumum hominib. faciunt) inquirat, de testimonio, seu priuilegio sui Doctoratus. Mascard. *in verb. Doctor.* Aut si fieri potest, consulat promouentes, his enim creditur in hoc puncto. Similiter quoq; si non graduatam eligere, est animus, à professorib. Iuris de scie-

 tia in-

tia inquirat, hi enim probant. An autem quæ de doctoribus dicta sunt, ad Licentiatos extendenda? in vtramq; partem latissime more suo disputat Anton. Gonzaletz. *in var. quæstion.ca.2.*
11 Quia† tamen hic actus maxime fauorem commissarii respicit, ideo recte eum sub nomine Doctoris comprehendi puto: in actibus enim fauorabilibus Licentiatus habetur pro Doctore. Ita post multa allegata (quæ curiosus Lector videre potest,) tradit Prosper. Carauir. *ad R.t. magn. Curia. rit.* 142. *numer.* 9. Tiraq. *in legib. connubialib. gloss.* 2. *num.* 2. Beust. *in l. admonendi de iureiur. num.* 11. Et ex identitate rationis, in hoc casu ad Baccalaureum iuris etiam quidam referunt. Rebuff. *in materia.poss. artic.* 13. *nu.* 11.

Vbi dicit Commissarium debere esse Doctorem, Licentiatum, vel Baccalaureum. De quo tamen posteriori, ego nisi alia indicia adsint, valde dubito, cum Baccalaurearum illi plerumque promoueantur, qui abbreuiaturas tantum iuris legere norunt, ac proinde adhuc verum legum gustum, qualis in Commissario requiritur, non habent.

CAPVT. XV.

ARGVMENTVM.

De Eloquentia & Oratoria facultate.

SVMMARIA.

1 *Excellentia Eloquentiæ.*
2 *Eloquentia flexanima vocata.*
3 *Sapientia sine Eloquentia parum vtilis.*
4 *Eloquentia qualis in Commissario requiratur.*
5 *Eloquentia vnde haurienda Commissario.*
a *Eloquentia coniuncta Iurisprudentia.*

Absoluta tractatione de prima arte Commissarii, (Iurisprudentia videlicet) ad
1 secundam, quæ nō minus† priori commendatur. [Et eam tanq; pedissequa proxime, subsequitur teste Thomæ Corræo, *in tract. de eloquentia lib.* 5. *in princip.* qui & *in proœmio fol. mihi* 4. dicit: Ciuilem prudentiam, sine eloquentia, recte stare non posse,] eloquentiam scilicet & facundiam ipsius transeamus: Dicitur ea Regina hominum. Euripides πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις.. Et Cæsar. Rao. *in discursibus suis de eloquentia fol.* 203. refert, antiquos, illam patronam omnium rerum vocasse. Alii docent, Sapientis hominis eloquentiam omnia posse, quæ aliæ artes nequeunt. Pamphil. Fenar. *in discurs. super quinque sensibus. part.* 2. *fol. mihi.* 127. Erit a coniunctæ sunt hæ artes, vt vna sine alia stare nequeat: Ac vere quod Muret. *in Orat. lib.* 1. *Oration.* 4. *fol.* 55. de coniunctione Philosophiæ & eloquentiæ facundissime tradidit, de Iurisprudentiæ & eloquentiæ coniunctione dici potest. Hinc in specie traditur, nihil illustrius esse posse, quam si cum Eloquentia Iurisprudentia cōiungatur: sunt enim quasi sorores. Recte autem subiicitur Iurisprudētiæ tractatio, quia ea est ancilla Iurisprudentiæ, & turpe esset si Domina Ancillā sequeretur. Requiro autē hanc artem in commissario. Primo, quia ei in dicendo, quod cunque etiam genus commissionis ipsi iniunctum sit, maxime est vtilis: In omni enim commissione, vt infra dicetur, debet ante omnia proponere contra sui Mandati, & partes in præludiis, sæpe inter se dissidentes, persuadendo amicabiliter componere; Tertios sese pro interesse intromittere volentes, dehortari: Ocularem inspectionem in suo territorio prohibere volentem, ex variis causis, quod prohibitio locum non habeat, persuadere: Contumaces testes & non deponere volentes, antequā ad pœnalia mandata procedat, ad veritatem dicendam amice monere, vt si fieri potest, eorum animos eo flectat:
Dicitur enim † eloquentia flexanima, vt Ennius tradidit: Ac proprie inhumanitatem & feritatem hominum compescere. *Pamphil. Fenar. d. loco.* In initio etiam & fine examinis, egregiis argumentis periurium, eiusque pœnas restibus inculcare debet, quę omnia Oratoris sunt propria. Deinde eloquentiam ideo requiro, quo ornate ac perfecte, concinnaque ratione dicta testium conscribere possit: quantum enim in iis recte, & verbis propriis, pertinentibus, ac vt elocuti sunt testes, conscribendis situm sit, nemo est, qui negare potest: hæc enim verba, instar legis, à partibus, post publicationem habentur, disputant enim non minus de his, quam de mente alicuius legis, aut statuti, quas disputationes commissarius. 2

missarius, oratoriam facultatem callens, facile præcauere potest. Tertia causa, cur exigatur in commissario eloquentia, hæc est, quia, vt infra dicetur, commissarius Prudentia & Sapientia præditus esse debet: Sapientia autem
3 tem sine eloquentia † parum cõfert, vt post Aristotelem refert Cæsar Rao. *d. loco.* Hinc vocatur ornamentum. Sapientiæ. *Grimal. de optimo Senator. lib.1. fol.*28. [Vnde & Cicero, *de clar. Orator.* Eloquentia (ait) grandis est verbis, sapiens sententiis, genere grauis.] Et sic propter has procul dubio causas veteres eam in examinatione testium requisiuerunt. *Sigonius in lib. de iudiciis. cap.*15.

4 † Cum autem hæc ars sit longe lateq; patens, integrumq; hominem desiderans, non requiro, vt commissarius plane perfectus Orator, Scauro, Seruio, Sculpitio, Vlyssi, Nestori, Cynæo, aut Ciceroni similis sit, sed eius dictionem ac scriptionem talem postulo, qualem Philosophorum Cicero in Oratore scribit, castam, verecundam, virginem incorruptam quodammodo, & sermonem potius quam orationem. Sufficiat ergo nostro commissario, [vt habeat moderatam & sobriam eloquentiam, per tradita Max. *in tract. de tribunal. vrbis & eorum præuentionibus capt. 6. nu.* 15. Ita,] vt ea, quæ dicenda sunt aperte, si non ornate, distincte, si non copiose: caste ac simpliciter, si non flotide: germanice tantum, si non eleganter, proponat, prout in Aduocato requirit Lancellot. *in tractat. de Aduocat. cap.* 11.

[Hinc Cassiodor. *in Psalm.* 73. inquit; Eloquens est ille, qui scit parua submisse, media temperate, magna grauiter, dicere. Quid sit inuenire præclare, enunciare magnifice, disponere aperte, & figurare varie.]

5 Quomodo † autem acquirere hanc artem debeat commissarius è Rhetorum & Dialecticorum præceptis, facile discet, ac summatim sic sentio: occasionem temporis qualitates statuum nõ parum facere ad principium, conseruationem, & ampliationem huius, vt & aliarum artium, [vt & Quintilian. *libr.*3. *cap.*2 docet, natura, arte & exercitatione, acquiri, quæ singula quomodo perfecte conficiantur, late, more suo demonstrat ac variis probat Thomas Corræus *dicto. loc. libr.*3. *capit. quarto.*]

Quia autem in scribendo commissarius vti debet lingua Germanica, ad eius stylum recte consequendũ recessus Imperii, die Reichs Abschied legendos, eosque imitandos censeo: Sola enim imitatio, teste Cicerone, facit peritum huius artis, quod & egregie tradit *D. Augustin. de doctrina Christian. cap.3. lib.*4. Nec erit difficile, talem fieri orationem, qualem nos desideramus: Maxima enim in oratoria facultate difficultas, versatur circa res, quia rerum copiam, verborum copiam gignere exploratum habemus. Idcirco optimum Plato existimauit, Oratorem eum, qui mulplicem esset doctrinam atque scientiam consecutus, vt quacunque de re posset ornatissime & copiosissime dicere. At res hic nostro commissario semper sunt in promptu, & se sponte sua offerunt.

Pars autem hac ratione eam in commissario deprehendet, si eum conueniat horam vnam atque alteram, & inter loquendum incidenter, ad historiam aliquam recensendam inducat, vbi inter narrandum facile animaduertet, qua ratione oblonget, aut abbreuiet filum materiei, quomodo proponat, quomodo diuidat, quomodo finiat, & circa illa omnia aduertat, qua gratia, quo modo, ac qua proprietate verborum illud faciat. Si de stylo ipsius dubitet, simulabit se in continenti opus habere aliqua supplicatione, aut Epistola, eaque perfecta facile, quid ex tempore stylus ipsius possit, animaduertet.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

De Arithmetica.

SVMMARIA.

1 *Aritmetica commendatio.*
2 *Arithmetica acuit ingenium.*
3 *Arithmetica vnde discenda.*
4 *Numerorum vis qualis.*

DVæ artes vicinæ post oratoriam facultatem tractandæ, Arithmetica scilicet & Geometria, q̃ sunt quasi Sorores. De arithmetica au-

tica autem [quæ à Pythagora inuenta, Roger Comes *de excell. Iuris ciuilis nu. 5.*] tractatur primo loco, quia est magis perfecta quam Geometria. vt egregie tradit Faustus de Longiano *in tractatu inscripto, il gentilhuomo. part. 2. ver. la mathematica.*

Et quod ad dignitatem attinet, prioribus artibus minime cedit, est enim scientia liberalis. *capit. si quis autem, distinct.* 37 *gloss. in §. item Romæ. Institut. de accusat. Tutor.* Et animo ac intellectu expeditur, non labore. Menoch. *consil.* 729. *num.* 9. Et tanti habita apud antiquos, vt Pythagoras speculando omnium rerum principia in numeris collocaret. [Seuer. Boetius, inquit, omnia quæcunq; à primæua rerum natura constructa sunt, nu-
a merorũ† videntur ratione formata, asserente Cornelio Agrippa *de occult. philosophia libr.* 2. *cap.* 2. vbi latissime de vi & efficatia numerorum (quam bene aliorum esto iudicium) disputat, ac plura hisce similia prodidit Beda *tom. primo, sub tit. de arithmetica fol. mihi* 98. Et nouissime quomodo in omnibus rebus occupetur docuit egregie, Orosius, *de reg. instit. libr.* 5. *fol.* 148. *&* 149.]

Ea autem requiritur in Commissario propter sequentes rationes. Primo quia ingeniũ, quod supra in Commissario exegimus, valde
2 exacuit. Plato enim † *in libro de Republica* scriptum reliquit: Qui Arithmeticæ studio incumbunt, etiamsi tardi essent ingenii, acutos tamen fieri. Secundo ideo, quia sæpe in examinatione testium de annis, mensibus, & horis quæritur: solent testes sæpe diuersa deponere, & in numero aberrare, cuius poterit commissarius Arithmetices peritus, extemplo aduertens, ipsos monere, & in viam reducere. Similiter si de ætate quærantur testes, in more habent aliquando se referre ad facta, quæ ante plures aut pauciores annos euenerunt, quam calculatione facile sic assequitur commissarius. Tertio, (vt iocosa seriis misceam) [iuxta doctrinam Galen. *in lib. de vsu partium*, vnde vulgatus versiculus:

Interdum positis miscentur tristia lætis.

Et Iurisconsulti sequuntur. Tessaur. *decis.* 229. *in fine.*] cũ ratione in hospitiis vel aliis in locis confectæ commissario exhibentur, adhibita hac arte facile fraudes hospitum euitabit. † 3
Commissarius autem hanc artem, ex infra capite sequenti dicendis authorib. poterit addiscere, præter quos etiam modernorũ præcepta Gemmæ Phrisii, Mauii Pouiani in tractatu de factore, Petri Castanei, & aliorum, (quia magis ad morem nostrum se accommodarunt,) adhibenda censeo.

Pars eligens commissariũ, eam facile probabit, si in colloquio summam aliquam in partes certas distribuendas proponat. Quia autem huius rei exempla in omni vitæ genere sunt obuia, superuacaneum fore duco, ea hic proponere.

CAPVT. XVII.

ARGVMENTVM.

De Geometria.

SVMMARIA.

1 *Mathematica ingenium acuitur.*
2 *Mathematica ad alias scientias proficit.*
3 *Geometria & Arithmetica omnia quasi regunt.*
4 *Geometria ad ocularem inspectionem sæpe opus.*
5 *Geometria quatenus Commissario necessaria.*
6 *Vnde commissario petenda Geometria.*
a *Geometria iustitia comes.*

GEOMETRICES cognitionem sequentibus de causis in nostro commissario requiro. † Primo, quia summũ ingenium, quod 1
in eo postulamus, ea ipsa non solum acuitur, sed etiam probatur, vnde antiqui dixerunt, sicut aurum probatur igne, ita ingenium mathematica. Cæsar Rao *in discursu de laude Geometr. f.* 96. † Secundo quia hæc ars ad omnes 2
scientias addiscendas iuuat. *l.* 2. *C. de malef. & mathemat.* Hinc Plato voluit, ne quisquam accederet ad inuestigationem cuiuscunq; disciplinæ, nisi prius Mathematica fuisset instructus. *refert* Octau. Mag. *in tractat. de legat. cap.* 1. *fol.* 40. Cæsar Rao *d. loco. fol.* 193. Tertio† quia 3
Geometria & Arithmetica regunt quasi res omnes, quæ in vita humana accidunt. Cæsar Rao. *dicto loco.* regi itaque potest cognitione harum & ipsa commissio. Quod vt in specie significetur, † quarto loco eam com- 4
missario in oculari inspexione facienda, necessariã esse duco: cum enim illa expedienda, ante

ante omnia Geometrice dictare debet distan-
tiam locorum adiuncto & scribis, quod sane
si plane Geometricis præceptis destituatur,
perperam, & cum magna iactura partis, ali-
quando pro passu pedem metiens, commit-
a tet. [Quinto, quia plurimum † iustitiam, (quæ
Commissario conuenit) promouet, Osorius
de reg. instit. lib. 5. fol. 149.] Vltimo hæc ars ipsi
quoque necessaria est, vt aliquando errores à
pictore, ex imperitia commissos, (qua re ni-
hil est communius, nec magis quotidianum)
corrigat, quod nisi à Commissario præuidea-
tur & corrigatur, non solum tunc partes deci-
piet, sed etiam iudicem in sententia concipien-
da, ratione distantiæ locorum, errare faciet,
prout hæc omnia latius ex iis, quæ magis in
specie infra tradenda sunt, patebunt. Et ha-
5 ctenus ad hunc finem eum Geometria † in-
structum esse volo, non autem integra arte:
Nam si quid in ea inutile fuerit, id ne tempus
frustra conterere videatur futurus Commis-
sarius, vel omnino negligendum, vel non ad-
eo ei perquirendum. Libet hoc loco ad hu-
ius asserti confirmationem Xenophontis in
libro de dictis Socratis verba subnectere: So-
crates (inquit) docebat, quartum oportet sin-
gularum rerum atq; artium habere peritiam,
nam tantum Geometriæ studendum censeat
quantum sufficeret ad mensurationem agro-
rum, ac distributionem, quod adeo facile esse
dicebat, vt si quis diligenter animaduertat,
quamprimum agri cognouerit quantitatem,
mensurationem ignorare non possit: repro-
bat vero tantam rei curam ac studium, vt dif-
ficili figurarum cognitioni inuigilare velit:
Nullam enim vtilitatem in illa speculatione
videre se asserebat. Idem quoque, paulo ta-
men obscurius tradit Octauian. Mag. *lib. 2. in
præfat. in princ. pag.* 19. Ita satis arbitramur lega-
tum eruditum esse in Mathematicis, vt si quæ
res acciderit eiusmodi in qua dicendum est,
minime videatur eius esse rudis & ignarus:
Neque enim perfecta harum rerum cogni-
6 tio illi est necessaria. † Commissarius autem
hanc artem, quoad ei vsui esse potest, ex præ-
præceptis Mercurii Trismegisti, Pythagoræ,
Platonis, Aristotelis, Euclydis, Ptolomæi,
Archimedis, Pergii, Iordani, Vitruuii, Maffei
Poucarii, ac Petri Castanei addiscere poterit.
In cognoscendis autem nominibus distantia-
rum, vti poterit etiam opera eorum, qui de fi-
nibus scripserunt, vt Hieronym. de Monte, *in
tract. de finibus regund.* Pars hac in re Commis-
sarium ista ratione probabit, si in campo cum
cum eo obambulet, & inter eundum quærat,
quot passus absint à ciuitate, itemque si ad a-
grum aliquem perueniat, quousque ille se in
latitudinem extendat: Ex quibus facile, an a-
liqualem habeat cognitionem, si respondeat,
colligere potest.

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

De historiis.

SVMMARIA.

1 *Historia apud Iurisconsultos fidem facit.*
2 *Historiarum laus apud Ciceronem.*
3 *Historiarum ignari pueris similes.*
4 *Historia pars legum.*
5 *Historia maiorum virtutes perpetuant.*
6 *Historia mores gentium varios distinguit.*
7 *Historiarum aliquot speciales effectus circa Commis-
siones.*
a *Historia conseruatrix rerum.*
b *Historiarum lectio prudentiam exigit.*

SVPERIORIBVS artibus, recte vt opinor,
cognitionem historiarum subiicio, nec
minor eius laus, ac vtilitas, † tam apud Iuris- 1
consultos, quam Philosophos extat. Iuriscon-
sulti tantum fere iis tribuunt, quantum ipsis
legibus, dum tradunt historias & annales vim
probandi habere. Post Bald. *in l. 1. de offi. quæstor.*
& Dec. *in l. 1. si certum petat.* Mascard. *de probat.
conclus.* 287. Roland. à Valle *consil. 2. num.* 60.
vol. 1. Menoch. *consil. 1. num.* 272. Et historias
in multis notorium inducere idem Mascard.
dicto loco, num. 6. Ex Philosophis historiarum
laudes † Cicero in vnum quasi fasciculum 2
comportauit, dum inquit: Historiam esse te-
stem temporum, lucem veritatis, vitæ memo-
riam, magistram vitæ, nunciam vetustatis. *2. de
Oratore,* [Similis est commendatio apud Thu-
cydidem, *lib. 1. de bello Peloponen.* Polyb. *lib. hist.*
Quod summopere commendat Bodin. *in me-
thodo hist. in proœm.* de oblectatione & vtilitate

historiæ videantur etiam, quæ scribit Alciatus, *in epist. dedicatoria tractatuum.* Licet autem ex omnibus caussis ab Augustino, *in lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 28.* (vbi disputat, quare homini Christiano necessaria historiarum cognitio) traditis, eam necessariam arbitremur, principaliores tamen, & magis speciales exponam.] Sequentibus autẽ de caussis eam in commissario desidero. Primo, quia virum te quisiuimus commissarium non puerum. Tra-
3 dit autem † Plato eos videri esse pueros, qui ignorant ea, quæ antequam nati sunt, acciderunt apud omnes gentes. Deinde, quia supra diximus, cõmissarium legum debere esse pe-
4 ritum: At † constat leges non esse aliud, quã historiam, quæ continet sententias & opiniones antiquorum & prudentum hominum, & nunc docent nos, quomodo debeamus id ipsum facere & sequi. Ita Furio. Ceriol *de consiliar. Princ. ca. 2. in 4. circumst.* Grimal. *lib. 1. de opt. senat. fol. 26.* [& non solum legum, sed etiã alia-
a rum scientiarum cognitionẽ habere: † Historia autẽ dicitur artium & earum maxime quæ in agendo consistunt, inuentrix & conseruatrix, Bodin. *in methodo historiar. in proœm. fol. 4.*
5 Tertio, † quia vt mox dicetur, commissarium egregiis virtutibus ornatũ esse oportet. Quid autem, quæso, est historia, quam pictura quædam, quæ virtuosos homines imitandos nobis ob oculos ponit. Vnde enim melius fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, quam ex historiis cognoscemus. Hinc traditur, in historiis veritatis ac prudentiæ, sapientiæq; principia recondita esse. Dionys. Halycarnass [*lib. ἀρχαιολόγιαι ῥωμαικῆς.* Et Nazianzenus alibi dicit, historiam esse augustam & cumulatam sapientiã.] Et has vtilitates historiarum in vnum quasi aceruum congessit Diod. Sicul *l. 1. in præfat.* In hanc sententiam loquens: Pulchrum est, inquit, ex aliorum erratis melius instituere vitam nostram, & non quid alii egerint, quærere, sed quod optime actum sit nobis proponere ad imitandum: seniorũ consilia, quos lõga ætas prudentiores effecit, laudantur à Iunioribus, at hos tanto excellit historia, quanto plura exẽpla complectitur diuturnitas temporis quam hominis ætas. Itaque ad vitæ institutionem vtilissima censenda est historia, cum iunioribus, quos lectio diuersarum rerum antiquioribus æquat prudentia, tum vero ætate maturis, quibus matura rerũ experientia subministratur. Ac hanc esse propriam vtilitatem historiæ, exemplo nobis esse docet libellus Anton. Dantis, in quo ex omnibus historiis hunc vnicum succum, & quintam quasi essentiam extraxit, de obseruatione
historiarum inscriptus. Quarto, † summope- 6
re interest commissarii, vt mores populi, apud quos commissario expedienda cognoscat, idque non solum, vt tanto discretius cum partibus conuersari, sed etiam vt testes curiosius examinare possit: Nam cum aliqui pro more regionis austere & ita respondeant, vt an irati, an placidi deponant, commissarius ignoret: Ne hic temere & sine causa in testes inuehat, morem regionis ignorans, commissarius, historiarum scientia instructum esse oportet: Illa enim varia ingenia variosque mores hominum describit, prout apud Herodotum, Platonem, Polybium, Ciceronem, Plutarchum, Curtium, Cæsarem, Liuium, & a-
lios videre licet. Notas ergo † habeat Com- 7
missarius historias eorum locorum vbi commissio est expedienda, nam præterquã quod ex iis mores intelligit. Quinto, etiam hanc percipit vtilitatem, quod statim, vbi ad ipsum examen ventum est, soleat hoc requisitũ sese offerre: Quando enim in interrogatoriis generalibus, testes, præsertim rustici, de ætate quæruntur, solent memorabilem aliquam historiam, aut factum quoddam recensere, eoq; tempore se natos esse referre, de anno nihil scientes. Eadem quoq; ratione, cum in generalibus interrogatoriis, quot annos recordentur, quæruntur in vsu habent, factum aliquod memoratu dignum, cuius recordentur proferre. In ipso quoq; examine, cum de circumstantia temporis circa articulos quærũtur rustici, consueuerunt historiam aliquam in medium adducere, eoq; tempore factum accidisse referre: Hic commissarius si est historiarum peritus, Arithmetica adhibita, computabit tempora, iisque computatis vlterius quæret de aliis circumstantiis annorum: sæpe enim solet fieri, vt rustici in his longissime aberrent:

rent: Referet quoque iudici, eumque tanto melius informabit, si omnes has circumstantias diligentet perpendat.

Acquiret autem commissarius historiarū cognitionem, diligenti earūdem lectione. [in qua summa † prudētia requiritur, Petrus Lopez *in libello de la buena education. de Los nobles, c. 16.§. la notitia de la histor.*] Quomodo autem, & quos legere debeat, varie tractatur à scribentibus. Legat ergo omnes methodos seu compendia historiarum, [& nouissime Ioan. Iac. Beurer. *in synopsi histor. aphorismat. 7. & 8.*] Bodini ac aliorum Basileæ impressa, ac illa, quæ Lipsius post Politica tradit, item principaliora Chronica omnium regionum ac locorum, succum autem cognitionis ex d. libello Dantis capiet.

Pars vero ex conseruatione facile cognoscet historiarum Commissarii cognitionem: Si enim quærat de facto aliquo memorabili, quod aliquando contigit in loco, vbi commissio expedienda est, facile ad suam commissionem sit sufficiens historicus, ex narratione cognoscet.

CAPVT XIX.

ARGVMENTVM.

De virtutibus Commissarii.

SVMMARIA.

1. *Idoneus quis?*
2. *Virtutes ornant corporis bona.*
3. *Doctrina sine virtute ignorantia est.*
4. *Virtus omnia potest.*
5. *Cardinales virtutes in Commissario requiruntur.*
6. *Virtus labore acquiritur.*
7. *Virtus in medio consistit.*
8. *Virtuosi sunt probi.*
9. *Ex aspectu quodammodo virtus iudicatur.*

a b *Virtus præceptore opus habet, & quare.*
c *Virtus nobilitat aliaq; eiusdem vtilitates.*
d *Virtutibus cardinalibus, quæ singularia.*
e *Virtus in cerebro non atramento consistit.*
f *Virtus quomodo incrementum capiat.*

CVM idoneum debere esse Commissariū supra dictum sit, idoneus autem dicatur,
1 quem virtus † probat. *l. 5. C. de con in pub. horreis. lib. 10. l. probrum, 42. in fin. de verb. sign.* Mascard. *de probat. in verb. idoneus:* recte de ea hoc loco post dotes animi & corporis, vt & doctrina tractatur. [Virtus enim rectorem ducemq; † desiderat, sine magistro vitia dissoluuntur, vt inquit Seneca, *in epistolis*; Idque diligenter attendendum, summa † enim scientia, & summa notitia est, virtutes vitiaq; distinguere. Hieronym. *ad Demetrium.* Et Iuuenalis, 14.

Fallit enim vitium, specie virtutis & vmbra,
Cum sit triste habitu, vultuq; & veste seuerum.

Et Ouidius 1. *remed Amor.*

Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo
Pro vitio virtus, crimina sæpe tulit.

Et Horatius:

—— Decipimur specie recti.

Et alius:

Sæpe scelus, cœlum, zeli velamine, texit.

refert Durus de Pasbal. *in politico reg. 185.*]

In genere autem virtutes sequentibus de causis in commissario requiruntur: Primo, quia, vt dictum, virtus facit, vt idoneus dicatur. Secundo, † frustra bona animi ac corporis 2 supra tradita, sine virtutibus. Nam speciosum corpus sine virtute est quasi nauis egregie picta, gubernata tamen ab imperito nauta, vt apud Aristot. *in Ethic.* & alios ipsum sequentes, maxime vero Dominic. Delphin. *c. 12 de numero virtutum, in tract. summarium omnium scientiarum*, videre est: Et quasi gladius plumbeus aureę vaginæ inclusus. Nullumq; theatrum magis speciosum, magisq; splendidum, quam si virtus habitet in animo purgato & syncero. [Quod si fiat recte cum Iurisconsultis, virtutem † nobilitare dicimus, *tex. in cap. nos qui, ibi, morum nobilitate*, vbi id notat Domin. & Cardin. Alex. 40. *distinct. & in cap. penult. ibi, virtutum nobilitas, extra de præben.* Vbi Hostien. Ioa. And. Anton. Imol. Cardin. Flor. & alii, ad id eum textum annotarunt, addunt ipse Ioan. And. & Anton. & Card. Alex. versus vulgares quidem illos, sed no aspernabiles:

Nobilitas hominis mens est, deitatis imago,
Nobilitas hominis, virtutum clara propago,
Nobilitas hominis, humilem releuare iacentem,
Nobilitas hominis, nisi turpia nulla putare,
Nobilitas hominis, natura iure tenere.

Latissime hoc prosequitur Peregrin. Ianin. *in tractat. de citat. reali, lib. 1. cap. 1. num. 849. & multis sequentibus.*

Et

Et hic dicitur:

Nobilitas sola est, animum quæ moribus ornat.

Vnde & versus:

Si pater est Adam, cunctis si mater & Eua
Carne omnes sumus, nobilitate pares.
Degenerant homines vitiis, fiuntq; minores,
Exaltat virtus nobilitatq; genus.

Refert Matth. de Afflict. *in cap.1. §. si feudum, tit. de controuers. inuestit.* Iuuenalis *satyra* 8.

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria, nobilitas sola est, atq; vnica virtus.]

Tertio, quia artes illustrari debent virtutibus. Nam doctrina sine virtute dicitur potius ignorantia, quam scientia. [Quod eleganti simili, Cicero, *lib.4. ad Herenninum*, expressit, vbi inquit; Equus indomitus, quamuis natura bene compositus sit, idoneus non potest esse ad eas vtilitates, & aptus ad ea, quæ desiderantur ab equo: sic homo indoctus, quãuis ingeniosus, ad virtutem non potest peruenire.] Hinc
3 de † vtroque traditur, omnes dotes animi ac corporis, & ipsam scientiam tantum habere splendorem, quantum ex repercussione vir-
4 tutis consequuntur. † Quarto, ideo requiruntur virtutes, quia multa commissario peragenda, multique fines propositi, quos, (si aliis credimus) sola virtus nobis exhibet: Nam virtutem facile omnia posse putatur, dicitur enim esse magistra vitæ, porta famæ, conciliatrix bonorum, via ad immortalitatem, medicina animi, ancilla Dei, eiusque flos solus perpetuus. [ex quo fundamento, eam exigit in Principe, Anton. Viperan. *de Reg. instit. cap.15.* Et eius rei exempla nobis pene infinita ob oculos posuit Tiraquell. eorum scilicet, qui virtute sola ad maximas peruenerunt dignitates, & bona, *in tract. de nobilit. cap. 4. num. 8. 9. 10.* Et Peregrin. Ianin. *in dicto tract. de citat. reali, lib.1. cap.1. num. 858. & sequentib.*] Licet itaque hisce de causis omnes virtutes, quæ numero plurimæ sunt, Commissario futuro cognitas esse velim: Cum tamen ita humana natura comparata sit, vt omnes æque similiter amplecti non queat, & hinc eum, qui in vna virtute excellit, ex illa solemus κατ' ἐξοχὴν appellare. Ne ergo impossibilia tradere videar, eas præcipue virtutes, quibus Commissarius ad hanc rem, tanquam vita & sanguine opus habet, & quas capitales † vocant. 5
Diogen. Laert. *l.7. in Zenon.* alii Cardinales. Ioann. Garzon. *in sua summa in verb. virtus.* Iustitiam scilicet, prudentiam, fortitudinem & temperãtiam, [Nam, vt dicit Diuus Bernhardus, *in lib. de consideratione*, Bonus circuitus est, si † iustitia quærit, prudentia inuenit, fortitu- d
do vendicat, temperantia possidet: vt sit iustitia in affectu: prudentia in intellectu, fortitudo in effectu, temperantia in vsu.] breuiter pertractabo, idq; parce, ne impossibile quicquam expetere videar: Quod dum facio, ne in vnoquoque capite odiosa repetitio Lectori tædium adferat, duos proponam acquirendi modos seu præcepta. Primum, [quia virtus non consistit in † attramento, sed in cerebro, e
Petrus de Petra, *in tract. de fideicommiss. prohibit. quæst. 9. num. 18.*] laboriosum debere † esse: 6
Nam cum à natura nobis quædam scintillæ virtutis sint innatæ, ex assidua cultura & vsu augmentum facile sumere putantur. [Quod Erasmus hoc simili expressit: Sicut † primum f
pictura cœpit ab vmbris & lineis: deinde monochromata: mox accessit lumen & vmbræ, vna cum colorum varietate, donec ad summam artificii peruenit admirationem: Ita virtus in nobis non statim absolute nascitur, sed paulatim quotidianis auctibus ad summum perducitur.] Hinc dicitur, virtutem ambulare per viam laboris, non otii, & nisi cum labore exerceatur, perditur. Et quemadmodum sine virtute non possumus esse fœlices, ita sine industria non acquiritur. [Nam, vt Ambrosius, *in Psal.118.* dicit: Nulla sine labore virtus est: quia labor processus est virtutis.] Et comparatur illis actibus, quos virtuosi solent exercere, donec consuetudine acquirant eandem. Secundo, generale hoc esto Commissario præceptum, vt † si fieri potest, in omni- 7
bus virtutibus extrema fugiat, & media attingere tentet. [Mediũ enim tenuere beati; quo omne purgatur vitiũ, *l. ex damni. ff. de dam. infect.* Bud. *ad l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. l. solent. ff. de off. proconsf. & argu. C. de natur. l. fi.* Vnde dicit Poeta:

Inter vtrumq; vola, medio tutissimus ibis.

§.1. in authent. de consil coll.4. l. nec supina. ff. de iur. & fact. ignorant. & quod media semper eligenda sit via, habet *gloss. in l. Nesennius, de negot. gest.*

Facit-

Facitque, *l. rem non nouam, C. de Iud. gloss in d. l. solent §. fin. ff. de off. procons. & §. cum aliena, instit. de rer. diuis. l. aut qui si pars hered. petat.* hinc Terent. dixit: NE QVID NIMIS. In medio namq; consistit virtus: vnde & Poeta:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines.

Spec. *de aduoc. §. 7. ver. mod° igitur*, nam modo alio, quam debito, factum nullum est, Specu. *de fructib. & interesse, §. 5. vers. hoc autem.* Hoc si fecerit simul virtutē assequetur, virtutis enim natura est, vt nulli sit pręclusa, sed omnib. pateat, omnes admittat, omnes inuitet, nō eligit dominum, non censura, nudo homine contenta
8 est, teste Seneca *in Epist.*] † Pars omnes virtutes ex iis cognoscet, si sint probi commissarii: Eminentiam enim virtutum non nisi probus consequitur. Zas. *consil. 2. num. 13.* Cognoscet & eam aliquo modo ex physiognomia, qualis autem illa sit tradit Ioa. Bapst. Neapolit. [*Toto lib. 4. de humana physiognomia:* Reliqua ad hoc caput spectantia ex elegantissimo discursu D. Chrysost. quem de virtutibus & vitiis conscripsit, & Iouiano Pontan. videri possunt.]

CAPVT XX.

ARGVMENTVM.

De Iustitia.

SVMMARIA.

1 *Iustitia omnes virtutes continet.*
2 *Iustitia ab omnibus inquirenda.*
3 *Iustitia conciliat famam.*
4 *Absq; iustitia nemo potest vir bonus dici.*
5 *Iustitia sacerdotes Iurisconsulti vocantur.*
6 *Iustitia nihil ex affectu agit.*
7 *Contra facit Commissarius iustitia contemptor.*
8 *Iustitia quomodo acquiratur.*
9 *Iustitia Comites qui.*
10 *Iustitia quomodo conseruetur.*
11 *Iustitia ex quibus cognoscatur in persona Commissarii.*
a *Iustitia an virtus, stultum inquirere.*
b *Iustitia laudes variæ, & qua ratione aliæ virtutes ex ea proueniant.*
c *Iustitia timorem pellit.*
d *Iustitia prudentiam iuuat.*
e *Iustitiam ambientes Deum timebunt.*

MAGIS ostentandi, quam veritatis indagandi gratia, facere videntur, qui rationes dubitandi an † iustitia sit virtus propo- a
suerunt, quod fecit Dominic. Soto *in tract. de iustit. & iur. lib. 1. 3. quæst. art. 3. in princ.* vbi tamen recte virtutem esse multis rationibus, comprobat. quia autem] caput omnium † virtu- 1
tum sit iustitia, [Alphons. Aluar. *in specul. Romanor. Pontific. Imper. ac Regum, cap. 49. num. 51.* Et est virtus fertilissima † vt neque Hesperus b
neque Lucifer ita admirabilis sit, vt post Principem Philosophorum tradidit Angelus Matheatius præceptor, *lib. 1. cap. 10. num. 1. de via & ratione iuris*, qui eodem, *lib. cap. 16. num. 1.* dicit, vniuersa iustitia, purpura tandem, trabea, sceptro, fascibus ac diademate ornata, Princeps fouet, leges cōdit, magistratus creat, populo moderatur, salutem tuetur, & inter omnes gentes vndequaq; coruscans, æquissimum opus suum ita diffundit, vt sole ipso, nedum Veneris stella splendidior omnibus videatur; tum quia non solum die, vt sol ipse, verum etiam noctu clarissime splendet; tum, quia virgo hæc Iouisq; filia ad sublimiora euecta, inter Libram atq; Leonis astra Phœbo supereminet, totque stellis maioribus luminis, & spica, caput, alas & manus decorata nitet. Quandoquidem non solum virtute inter extrema, verum etiam, vt & alii autumant, terram in centro & elementa in suo proprio loco sistit, adeoq; extollitur virtus hæc, vt eam in l. alleg. Philosoph. Paradisum delitiarum esse significet. Fluuius enim exit, vt irriget Paradisum, & in quatuor capita diffunditur. Nomen vni est, Phison, ipse est, qui circuit omnem terram, Heuilat, vbi aurum, Carbunculus, & lapis Parisius inuenitur. Nomen fluuio secundo est Geon. Hic circuit omnem terram Æthiopiæ. Tertius est Tigris, qui labitur aduersus Ægyptios. Quartus fluuius ipse est Euphrates. Ex his autem quatuor fluuiis, quatuor significantur præcipuæ virtutes, Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Iustitia. Cæterum maximus ille fluuius, vnde profluunt quatuor reliqui, virtus est vniuersalis hæc iustitia, à qua illæ quatuor regiæ virtutes scatent, prudentia quidem, quæ quid agendum: fortitudo, quæ quid sustinendum, temperantia, quæ quid eligendum; iustitia quæ quid cuique tribuendum

curat. Plotinus, hac homines Deo similes fieri, existimat: Similitudinem autem esse quandam fugam ab inferioribus ad Deum, ostendit, si huius virtutis via ad Deum ipsum Optimum Maximum peruenire, contenderint. Vnde & mundi anima mensque diuina appellatur. Anaxagoras rerum omnium causam, ac Principem cœli, & terræ Chrysippus legis perpetuæ & æternæ vim, fatalemq; necessitatem: Vlpianus humanarum ac diuinarum rerum notitiam; iusti ac iniusti scientiam nominauit. Hanc inquam vniuersalem iustitiam, turrim triangularem, vel solem] in iure ciuili splendẽtem, nunquam potuit Antonius Concius. *lib.2. suarum lectionum*, de duplici iustitiæ diuisione, oculis vespertilionis intuitus, cõspicere, quem supinum errorem, aliis vitio vertens, ingenue fatetur. Hancque ita largam esse patet, vt] omnes virtutes in se complectatur, iuxta vulgatum versiculum:

Iustitia in sese virtutes continet omnes.

[Quod tamen de generali appellatione iustitiæ non de particulari, quatenus est vna ex Cardinalibus (vt capite præcedente monui) accipiendum, vt recte Aristoteles *lib.5. Ethicor.* monet, & Dominicus de Soto *de iustitia & iure*, more suo subtiliter in vtramq; partem examinat, *lib.3. quæst.2. art.5. per tot.*] Ac Plato vnam tantum virtutem iustitiam esse dixerit, cæterasq; omnes continere. [Zeno omnes virtutes vnica definitione iustitiæ comprehendit, & idem Hieron. ad Demetr. dominam & reginã virtutum vocat, Cicero *lib.3. offic.* Excellentissimam virtutem, idem, *lib. de natur. Deor.*] primus merito ei locus tribuitur.

2 Exigo autẽ † illã in commissario sequentib. de causis. Primo, quia ab omnibus inquirẽda. *Sapient.1 versi.1.* Secundo, quia famam conciliat
3 commissario, † est enim immortalis *Sapient.1. versic.15.* famæ autem studere debere infra tra-
4 detur. Tertio, † quia eum vitum bonum esse oportet, sine iustitia nullus potest dici vir bonus, vt Socratem dixisse refert Xenophon. Quarto, quia Iurisconsultum debere esse cõ-
5 missarium supra diximus, qui sacerdotes † Iustitiæ appellantur. *l. iurisperiti operam. ff. de iustit. & iur. vbi gloss. dicit*: Quod sicut Sacerdotes sacra ministrant, sic etiam legum professores, sunt enim leges res sacratissimæ: obiectumq; ipsam iustitiam habent. Quinto, † quoniam 6
in ipso actu commissionis, hanc sibi tanquam Lesbiam normam ob oculos ponere debet, quo cuique parti suum tribuat, nec in conceptione vel descriptione rotuli, plus quam in rei veritate comperit, scribat, seu conscribi faciat, aut quid vltra, quod parti nocere possit, addat. Rebuff. *ad Constitut. in tit. de inquisition.*
A quo † tamen sæpissime commissarii, qui iu- 7
stitiæ curam non habent, aberrant, eum in gratiam partis producentis, vel ex affectione vel turpi lucro inhiantes, plura, vel alia, quam dicta sunt, scribunt: itaque sibi ab hoc, si non amore Iustitiæ, formidine tamen pœnarum falsi, & similium, quæ talia perpetrãtibus impendere solent, temperabũt. Sexto, quia Deus iubet diligere iustitiam, cuius mandato merito parere debemus. [Septimo quia iustitia abigit timorem & adfert † fortitudinem, quam 8
infra requirimus. Iustus enim quasi Leo confidens, absque terrore erit. *Prouerb. cap.* 28. Et *Prouerb.* 12. Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. Et contra aduersarios iusti sunt constantes, *capit. 5. Sapient.* Horatius *oda 3. libro 3.*

Iustum, & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor, praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni,
Mente quatit solida, neq; Auster.

Octauo, quia plurimum confert † ad sapien- 9
tiam, sunt enim iusti sapientes & opera eorum in manu Dei, *Ecclesiast. cap. 9.* Et *Psalm. 36.* Os iusti meditabitur sapientiam. Iustitia, inquit Cicero, sine prudentia plurimum poterit, sine iustitia nihil prudentia valebit, *lib.2. Offic.*] Acquiret autem hanc Commissarius [Primo, si eam à Deo expetat, deinde] iuste agendo: [quod præter sacras literas docuit nos Seneca, *lib. 4. de virtutib.* his verbis: Quisquis iustitiam sectari desideras, † prius Deum 10
time & ama, vt ameris à Deo. Amabis enim Deum, si in hoc illum imitaberis, vt velis omnibus prodesse, nocere nulli: & tunc te virum iustum appellabunt omnes, sequentur, venerabuntur & diligent. Iustus enim vt sis, non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis: nam nihil nocere non est iustitia,

sed

ſed abſtinentia alieni.] iuſte autem aget, ſi per
gradus ad ipſam ducentes, eã accedere tentet,
9 ſanctitatẽ † ſcilicet, veritatem, & fidem, quæ
omnia in commiſſario in ſpecie requiruntur.
De ſanctitate ſupra dictum eſt: De veritate &
fidelitate in ſpecie docẽt conſtitutiones Fran-
10 ciæ, *& ibidem Rebuff.* Conſeruabit autem † has
virtutes Commiſſarius, ſi præmia iuſtitiæ &
pœnas iniuſtitiæ ſibi ob oculos ponat. [Quas
pœnas lariſſime recenſet Dominicus à Soto,
d. l. quæſt. 3. vbi multis articulis hoc examinat.
Animaduertat tamen hic Commiſſarius, ne
modum excedat, iuxta *Eccleſiaſt.* 7. Noli eſſe iu-
ſtus multum. Et Auguſtin. *de vera religione*, Ni-
mia, inquit, iuſtitia incurrit peccatum.] Pars
11 autem eam in † commiſſario cognoſcet ex di-
ctis & factis. Ex dictis, ſi in conuerſatione ne-
mini honorem ac reuerentiam auferre, ſed
debitum cuiq; tribuere animaduertat. Ex fa-
ctis, ſi eum in contractibus neminem frauda-
re, ac etiam in minimis ſuum cuique tribuere
videat. Ex conſtitutione faciei quoq; cogno-
ſcitur. Et hæc quam breuiſſime ideo tractare
volui, quia cuiq; tam in text. titulorum, *de iu-
ſtitia & iure*, quam apud Doctores, quæ ad
hanc materiam ſpectant, ſunt obuia, [Angel.
Matheat. *per multa cap. d. l.* Alphonſ. *d. l.*] vt & la-
tiſſime Dom. de Soto, integrum librum de ea
conſcripſit. [vt & nouiſſime, Molina Hiſpan.]

CAPVT XXI.

ARGVMENTVM.

De Prudentitia & Sapientia.

SVMMARIA.

1 *Differentia inter prudentiam & ſapientiam, eaq; non attenta hoc loco.*
2 *Excellentia ſapientiæ.*
3 *Sine prudentia nihil feliciter geritur.*
4 *Sapiens nemini nocet.*
5 *Prudentia cadit in res deliberandas.*
6 *Comes iuſtitiæ prudentia eſt.*
7 *Prudentia indagat intimos hominum ſenſus.*
8 *Prudentia non patitur ſe corrumpi.*
9 *Prudens rectum iudicium habet.*
10 *Prudentia quomodo acquiratur.*
11 *Prudentia à Deo roganda.*
12 *Prudentia à recta ratione proficiſcitur.*
13 *Ratio à Philoſophis petenda.*
14 *Vſus mater prudentiæ.*
15 *Prudentiam iuuenes ex lectione librorum conſequuntur.*
16 *Peregrinantes prudentiam acquirunt.*
17 *Maiorennis ſapiens præſumitur.*
2 d *Prudentia vera coniungitur iuſtitiæ.*
b *Prudentia in artibus deſideratur addiſcendis.*
c *Prudentia Principi opus.*
e *Prudentia ingenio ſubuenit.*
f *Prudentiam interrogatoriam deſiderant.*
g *Prudentia meditatione ſacrarum augetur.*
h *Prudentiam affectans vitia, maximo ſuperbiam & proprium commodum vitabit.*
i *Vt & ſubtilitatem.*

LICET inter Prudentiam & † Sapientiam 1
tantum differentię ſit, quantũ inter theo-
riam & praxin, [prout hoc pluribus luculen-
tiſſime, more ſuo, demonſtrat Iouian. Pon-
tan. *lib 2. de prudentia, c.* 9] eam tamen hic pro
vno & eodem ſumo. Recte autem eam poſt
iuſtitiam ‡ pono, [quia illa eſt vera prudentia, 2
quæ † nunquam à iuſtitia ſeiungitur, Dick. a
in œcom. tit. de aduocat. fol. 9 :.&] non minori en-
comio extollatur ipſa iuſtitia. Imo aliqui ma-
iorem in rebus humanis non eſſe, ac ſine hac
non ſolum alias virtutes non exerceri, ſed ne
quidẽ comprehendi poſſe putant: Hinc ma-
ter omnium virtutum appellatur. Ariſt *lib.* 6.
Ethic. cap. præſentium, 1. *quæſt.* 5. Barthol. Philip. *in
tract. de conſil. in diſcurſ* 6. *de qualit. quas Rex Salo-
mon. fol.* 19. [Dux & Princeps virtutũ reliqua-
rum, Anton. Viper. *de Reg. inſtit. c.* 15. Archite-
ctor virtutum, Ariſt. *lib.* 1. *de mag. moral. c.* 8. Pog-
gius *lib.* 1. *de vita Cyri*, dicit, nullum virtutis v-
ſum, abſq; prudentia vtilem eſſe. Hinc Iuue-
nalis *ſatyr.* 10.

Nullum Numen habes, ſi ſit prudentia: &c.]
ac præ reliquis celebratur. Ioan. Tatius *in li-
bello, quem imaginem Rectoris inſcripſit fol.* 76. Cę-
lius Calcag. *in oper. fol.* 444. [adeo vt magiſte-
rium omnium virtutũ habere tradatur, S. Iu-
ſtin. *lib. de prudentia, cap* 3.] Et Socrates nomen
prudentiæ & virtutis confundebat: Ac Bion
Boryſthenites tantum inter alias virtutes pru-
dentiam excellere putabat, quantum aſpe-
ctus cæteros ſenſus ſuperat. Laert. *lib.* 4. Qui-
bus rationibus multi adducti non dubitarunt
eam anteponere iuſtitiæ, quod egregie de-
monſtrat Franciſc. de Longiano, *in tract. il gen-
tilhuomo, part.* 1. §. *la prudentia e pui digna.*

Hæc vero sigillatim expetitur in Commissario, sequentibus de causis. Primo, quia is gerit actum grauem, quem sine Prudentia
3 non potest expedire: Nemo † enim sine Prudentia vel sibi recte consulere, vel aliis præclaram operam nauare potest. Andreas Frecc. de repub.lib.1.cap 9.num.3. [vel artes addiscere,
b omnes † enim, qui artificio præsunt, prudentiam habere debent. Cic.lib.5.de finib. Hinc &
c in Principe exigitur, † vt per multa folia deducit Girolamo Frachettati, in tract.il Principe, cap 2.] Nec in genere sine Prudentia quid boni præstatur. Dant. in obseruat. histor. tit. de literis.fol.646. [Illa enim viam in omnibus actionibus commonstrat; Paul. 1. Corith. 3. Petrus della Premaud. in academ.Gallic.cap.5.hoc tit. Et omnibus rebus est accommodabilis, Cassiod. lib 2.variar. omnium artium magistra, Sapient.
4 cap.7.] Secundo, † ne noceat alicui partium: Sapiens enim est, qui non nocet: quam rationem ponderat glossa. ad stylum curiæ, part.2. tit. de inquisitor. Tertio, quia Commissarius debet in omnibus actionibus esse cautus & prouidus: Quanta enim discretio requiratur, ex integro hoc tractatu in specie apparet, quam sine Prudentia recte adhibere nequit: Pruden-
5 tia † enim dicitur in iis versari rebus, quæ in deliberationem cadunt. Octauian. Magn. in
6 tract. de legat. cap.2.lib.2. Quarto, † quia supra iuris scientiam, & ita quasi Iustitiam in eo requisiuimus, quæ Comitem habet Prudentiã, vt inquit Lancelot. Polit. in tract. de offic. aduoc. cap.10. Octauian. Mag. d. loco. Vsque adeo coniunctam, vt Iuris & Iustitiæ (id est, Iuris scientia) verbum Prudentiæ explicetur, vti Iurisprudentem eum dicimus, qui Iuris sciens vel peritus est. Grimal. lib.2. de optimo senat. [vnde sanctus Ambrosius, lib.1.offic.cap.27. dixit non
d posse † iustitiam sine prudentia esse, cum examinare quid iustum, quidve iniustum sit,
7 non mediocris sit prudentiæ.] Quinto, † quia maximi interest, vt mentem, voluntatẽ & intimos sensus testium indaget cõmissarius, ꝙ ope & adminiculo Prudentiæ facilime faciet, illa enim eo penetrat. Octauian. d. loco, fol. 60. Et hoc etiam videtur considerasse gloss. ad stylũ curiæ, d. loco. quia, inquit attendere debet cir-
8 ca testes. Sexto, † quia cõmissario summo studio vitandum, ne aliquid falsi, vel ex amore, vel proprio commodo, contra veritatem statuat, quod sola Prudentia eum euitare docet, Octauian. Mag. d. loco. [Septimo, quia sine eo ingenium, † quod supra requisiui, parum va- e
leret. Decian. in apolog. contra Alciatum, cap. 11. num 11. Octauo, in specie maxima † prudentia f
in interrogando exigitur. Praxis interrogat. cap.3.num.16.] Ad extremum iudicium † inte- 9
grum requiritur in commissario, vt ex tota huius materiæ tractatione apparet: Iudicium autem rectum non est, vbi Prudentia non est. Dominic. Gemin. consil.53.num.11. [Cum quod vsu ab ipso, tum etiam ingenio, quædam animorum agitatio, quę discentes assiduo sollicitos habet, inquit, teste Iouian. Pontan. lib.4. cap. 12. Quod † ad acquisitionem attinet, licet præ- 10
cepta videantur superflua, cum vltro se offerat cupidis cognoscendam. Sapient. Salom. cap. 6. versic.14. nec eius causa laborandum. d. cap.6. vers.15. Tradendi tamen ex abundanti modi. Ac † primo inuocatione ardente diuini nu- 11
minis, opus ei esse qui eam assequi studet, certo certius est. Ecclesiast. cap.11. vers.15. Iacob. cap.1. D. Hieron. super prouerb. Salom. c.2. Qua autem forma orandum pro ea, tradit Salom. Sap. cap.9. [Quod Psal.86 breuibus explicat.] Qua præuia, diligens subsequetur meditatio. Sap. Salo. cap.7. [Et sedula ad verbum Dei attentio, id enim facit vere sapientiam, † Psal.119. & iii. Est g
enim fons sapientię, Syrac.1. & initium, d. Syrac. 1. Prouerb.1] post hanc, † peram dabit, vt veram 12
rationem ducem (vera enim Prudẽtia à ratione † perfecta proficiscitur) [Et in animo puro 13
tantum habitat, non maleuolo. Sap.1. Decian. d l.nu.3.] semper sequatur, quã ex Philosophia, Grimal. d. loc. (cuius cognitionẽ habebit commissarius) vt & ciuilib. præceptis, quæ ad hanc nõ mediocriter conducũt. Grim. d. loc. haurier. [virtuti quoq; studere debet, opus. n. sapiẽtiæ in virtute, † occupatũ est. Sap.8. Odioq; habe- h
re superbiã. Prouer.8. nec proprium commodũ quærere, 1. Cor.13. Philip.2. Quibus vsum rerũ, q ad hanc rem plurimum facit, & dicitur † Pru- 14
dentiæ mater. Hier. Cagn. in proæ. ffrũ 126. coniunget. Hinc Arist. iuuenes negauit esse posse prudentes, quia variarũ rerũ vsu destituuntur: & ideo eos Mathematicos vocauit Oct. Mag. & Grimal.

*Grimal.*dd.locis. Obseruabitur & hoc, vt quia
15 in iuuenibus vsus deficit, † ex libris petant: Ii enim faciunt ad Sapientiam & Prudentiam, ac efficiunt, vt sæpissime id quod senes vsu, iuuenes lectione assequantur. Imo in illis plerumque senes longe superant, prout luculenter tradidit Furio. Ceriol. *de consiliar. Princip. cap.2. in quart. circumstant. in princip.* Et hinc quidam hunc gradũ secundum ad Prudentiam consequendam proponunt. Frecc. *in lib.1. de Republic. capit.9. num.3.* Vix, inquit, est via, qua facilius ad scientiæ laudem perueniatur, quam legendo, plurima audiendo, & memoriæ mandando. Ac monet Philip. Torre. *in tractat. de institut. Princip. Christian. capit.3. & 4.* Principum liberos multum legere debere. Quod idem nostri Iurisconsulti tradiderunt. Oldrad. *consil.* 84. Lancellod. Contad. *in templo omn. iudicum. titul. de Regia potestate.* §. 2. *num.8. lib.1.* Et illustria huius rei exempla nonnissime proponit Bart. Philipp. *in tract. de consiliar. princip. discurs. 9. num.4 fol.68.* Nec mi-
16 nus iuuabit peregrinatio, † prout in specie tradit Octau. M. g. & infra explicabitur. [Fugiet autem nimiam subtilitatem, † illa enim sapientiæ maxime repugnat. Osorius, *lib.7. de reg. instit.*

Hanc virtutem sic in commissario per sin-
c gulas partes probabit quilibet, si eũ diligentem, ac acie ingenii prædi tum cognouerit. In conuersatione vero & colloquio hæc præcepta obseruabit: vt an in suis rebus præterita recolat, præsentia regat, futura cernat, & finem omnium rerum respiciat: quod si facere eum videat, prudentem habebit. Seneca *lib.4. de virtut.* Aristotel. *libr.1. cap. 8. mag. moral.* Paul. Paruta. *de perfectione vitæ politica. lib. 2. fol. 200.* Sufficit autem hoc casu, si in specie stultitiam non adesse colligat (sunt enim multi homines ita taciti, vt ex conseruatione de ipsorum prudentia non possit iudicari, vnde
17 in prouerbio dicitur, si tacuisses † Philosophus mansisses) nam tunc in dubio prudentem eum iudicabit, modo sit maiorennis, argumento eorum quæ docet Bartol. *in tractat. de testib. num.77.* Scurras autem vitabit plurimum, nam maxime obest sapientiæ scurrilitas, vt merito qui eius gustum habet, à sapientis limine arceatur. *Prouerbior. 14. versic. 15.* Faciei constitutionem quoque hic non negligendam sentio: qualis autem esse debeat, tradit late Ioann. Baptist. Neapolitan. *l. cap. 2.* [Quamuis hoc sæpissime fallat, vt docet Erasm. Roterodam. *Adag. Chiliad. 1. cent. 2. fol. 89. Barbat. sapientes.*

CAPVT XXII.

ARGVMENTVM.

De fortitudine.

SVMMARIA.

1 *Fortitudo nobilissima virtutum.*
2 *Fortitudine virtutes adiuuantur.*
3 *Timidi facile circa sensum decipiuntur.*
4 *Timidi contempti.*
5 *Timidus non bene iudicat.*
6 *Timiditas in sapiente prohibetur.*
7 *Timiditas Oratori officit.*
8 *Timiditas iustitiam negligit.*
9 *Timor in pericula conücit.*
10 *Timor memoriam corrumpit.*
11 *Fortitudinis propria.*
12 *Fortitudo ad tolerandos labores apta.*
13 *Fortitudo quas vtilitates commissario præstet circa examinationem.*
14 *Fortitudo à Domino est.*
15 *Comites fortitudinis.*
16 *Conscientia bona facit ad fortitudinem.*
17 *Timendum nihil nisi turpe.*
18 *Præcepta generalia fortitudinis acquirendæ.*
19 *Fortitudinis causæ contrariæ.*
20 *Fortis & Timidi viri physionoma remissiue.*
a *Prudentia cum robore coniuncta esse debet.*

SEquens virtus fortitudo est, de qua hoc loco ideo tractatur [quia fortitudo coniuncta ita est prudentiæ vt sine robore † ea esse a
nequeat, vt post Adrian. Iunium *Emblem. 3.* voluit Camerarius *c.2. cent.1. succisiuar.* vt Ambrosius, *in Epistol. ad simplicianum*, inquit; Sapiens non metu frangitur: non potestate mutatur: non attollitur prosperis, non tristibus mergitur: vbi enim sapientia, vbi virtus est: ibi constantia & fortitudo, sap[ie]ns ergo idem est animo, non minuitur, an augetur rerum mutationibus, nec vt paruulus fluctuat: vt circumferatur omni vento doctrinæ: sed manet perfectus in Christo, fundatus charitate, radicatus fide, &c. Vide ad eandem rem quæ tradit

 Domi-

Dominicus de Soto *de iustitia & iure,li.3.quaest. 2.artic.8.vers.quarto & de fortitudine.* Licet prior sit melior. *Prouerbior.* 13. Agitur autem de
1 ea] ante temperantiā,† quia ipsa nobilior est, vt egregie demonstrat Faust. de Longian. *in tract.il gentilhuomo.circa med.libelli. versic.la fortezzá e piu nobile, part.* 2. Vnde virtutum omnium ornamentum vocatur : [De quo latius videri potest. Iouian.Pontan. *libr.*1. hanc virtutem graphice depingens, vt & nouissime, Diego d' Alaba, *in tract. de capitaneo Hispanice conscripto li.*1. vbi post Platonem & Aristotelem, varia de hac virtute, in capitaneo requisita, tractat.] Nam quæ hactenus de prudentia dicta, & quæ de temperantia dicenda sunt, eorum vis est mollis quodammodo per se & effœminata sine fortitudine, Grimal. *de optimo Senator.lib.*2.*fol.*66.

Illam autem in nostro Commissario desi-
2 deramus: Primo,† quia sine hac dotes animi & corporis, ac reliquæ virtutes non subsistunt: Nam hæc fortitudine, tanquam sapore aliquo temperantur ac cōdiuntur. Quemadmodum enim cibus sine sale, sic virtutes, ac dotes animi, nec non corporis, siue fortitudine iudicantur insipidæ: Hæc enim in prudentia quietos, in temperantia constantes, in iustitia strenuos, animosos ac inui-
3 ctos efficit. † Secundo debet quoque esse fortitudine commissarius prædıtus, & timiditas ab illo longe abesse, ne decipiatur: Timidos enim plerumque circa sensum decipi Aristoteles tradit *lib.* 2. *de somno & Vigil. cap.*2.
4 † Tertio, quia est valde contemptum, esse timidum: Hinc Cicero de legibus, quærit, quid sit magis contemptum timiditate. [Vnde Vergilius,4. *Aeneid.* inquit:

Degeneros animos timor arguit.

Et timorem esse seruilem post Gregorium Francisc. Viuius *decis.*123. *numer.*45.] In aperto autem est commissarium contemptum(quoad fieri potest) vitare debere. Quarto tradi-
5 tur timore corrumpi† iudicium. Heraclit. *lib.* 2. *de iustitia.* Est enim timiditas corruptio legitimi iudicii de rebus. Nihil autem prius requiritur in commissario, quam legitimum iudicium.

Quinto, ideo abesse timiditatem, volo, quod ea † in sapiente est prohibita. Lactan. 6
Firm.*diuinar. Institut.libr.* 2. Francisc. Viu. *decision.*123.*num.*41. Sexto, quia diximus eum debere esse † Oratorem, cui nihil magis obest 7
timiditate: refert enim Diogenes Cyn. Hyperidem Oratorem dixisse, Fortitudinem esse vinculum orationis. Septimo: Ne commissarius quid iniuste agat: Timidas † enim 8
facit deuiare à Iustitia. Ioann. Chrysosto. *in Oration. de Ioanne Baptista.* [Vnde proditum est, Agesilaum, magnum illum Lacedæmoniorum Regem, quodam tempore interrogatum, vtra virtus esset præstantior, fortitudo, an iustitia? grauiter respondisse, fortitudinis nullum esse vsum, nisi adsit iustitia. Plutarch. *in apophe. Lac.* referente Camerario *in succisiv. historiarum horis. cap.* 2. Rationem hanc reddunt docti: Quod iustitia sit constans & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuens, quæ nec potentia frangitur, nec vi aut metu flectitur. Plutarch. *in Pelopid.* Et Plat.*lib.*8. *de summo bono.*] † Octauo ne 9
in pericula incidat. Vnde Poeta: [Lucan. lib. 7. bell.ciuil.]

Multos in summa pericula misit.
Venturi timor ipse mali: fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati.

Nono ideo metum à commissario remoueo, † quod is memoriam, quam tamen summam 10
in commissario exigimus, corrumpat: Metus enim perimit memoriam. Iulius Solin. *in polihystor.capit.* 7. *circa princip. versic. memoriam.* Decimo, quia commissarius ad ardua † iter 11
directum habere cogitur, quod hac virtute assequitur, est enim rerum magnarum appetitio & humilium contemptus. *Cicer. libr.* 3.*Rhetor.* Hanapæus *in Exemplu virtut.& vitior. capit.*78. † Vndecimo, quia magnos labo- 12
res sufferre cogitur Commissarius, qui hac virtute superantur: Est enim laborum cum vtilitate perpessio. *Hanapæus d. loco.* † Duode- 13
cimo, quia accidit sæpe in ipsa productione, vt pars, contra quam probatio suscipitur, variis minis contra commissarium procedat. Vt & in oculari inspectione, aliquando territi solent comparere, & pro interesse se intromittere, ocularemque inspectionem quod ad eius fieri potest, impedire, idque non solum ver-

verbis ac minis, sed quandoque etiam vi ac facto. Sic quoque in transumptione Instrumenrorum, ii, apud quos Instrumenta extant, nunc hanc, nunc illam particulam, aut paragraphum extrahi nolunt. In ipsa etiam Examinatione testium sæpe inueniuntur testes, qui potius se manus cum commissario conserere, quam super hoc vel alio puncto deponere, velle, respondent. Hic sane timidus facile subsisteret, officiumq; sibi demandatũ, vel plane non vel negligenter perficeret: Fortis autem & cordatus non verbis facile se absterreri patitur, sed contra audacior ire solet, & scit spernere vanas sine viribus iras. Concludo itaque timidos debere sibi à Commissionibus temperate, iuxta dictum *Iudicum capit. 7.* Qui formidolosus & timidus est reuertatur. [Et ex hisce causis nostris, in fœdus timidos non recipiendos, nouissime suadet author, in meditationibus *pro fœderibus. num. 157.*]

Commissarius hanc virtutem acquirere &
14 conseruare volens, † primo eam à Domino petere (fortitudo enim ab eo proficiscitur) [*Psalm. 30. 58. 67 Esaiæ 12. & 40.* Et fiducia fortitudinis in timore Domini. *Proverb. 14.*] cogitur: Deinde ita debet esse affectus, vt
15 omnia propter virtutem faciat. † Tertio prospiciet sibi de Comitibus huius virtutis, magnanimitate, constantia, patientia, fiducia, securitate. *Cicer. 2. Tusculanar. quæstion lib. 3. Rhetor. ad Heren. & 2. de Inuent.* Sit ergo in rebus suscipiendis stabili, in despiciendis magno, in perferendis imperterrito, animo.
16 Grimal. *d. loco.* † Quarto pro fundamento huius ponat bonam conscientiam, nam securum & audacem hominẽ facit puritas conscientiæ, vt tradit, & pluribus sacris exemplis illustrat *Nicol. Hannap. d. loco. vers. securum.* Quinto exempla sibi proponat eorum, qui fortissima quæque facta, nullis obstantibus periculis pperrarunt, cuius rei plurima sacræ literæ suppeditant. Hannapæ. *d. loco.* [Considerantes diuinam voluntatem, quæ vetat timere homines. Ierem. *51. vers. 21. Esaias 43. 12. Paralippom. 25. Psalm. 30.* Ratio: quia, si Deus pro nobis, quis contra nos? *Rom. 8.* sed è contra vult nos audaces, quæ nostri sunt muneris; nullo obstante metu, facere debere, iuxta versiculum:

Fac tu quæ tua sunt, quæ vera vocatio poscit,
Commissus soli cætera cuncta Deo.]

Sexto hanc virtutem conseruabit, si nihil nisi quod turpe est, timeat: Illud enim † est forti- 17
tudinis proprium. Macrob. *in somn. scipion. libr. 1. cap. 10.* [Et si nec temere audeat, nec inconsulto desistat, vt loquitur, Diu. August. *in Epist. ad Hieronym. 29.*] Et hos modos † magna ex 18
parte sequentibus verbis complectitur Biesius: Quærat inquit instrumentum fortitudinis, quod secundum Physicos calor est, qui se in ambitum corporis è præcordiis, ad promptam & agilem operationum vim, contra apparentẽ mali incursum effundit. Quapropter oportet futurum Commissarium, simile motum continuo excitare, & necessariũ est eum à leuissimis quibusve grauissime premi, qui animũ & corpus facillime constringi patiuntur. † Nam vt frequenter idem dicamus, animus corporis motum sequitur, vt etiam mentis frequentem energiam imitatur hæc nostra corporatura. Ita videmus propter assuetudinem perferendi laboris atque periculi, potissimum esse fortes eos, qui diu strenueque sunt in re militari exercitati: Fœminas autem contra propter causas contrarias esse timidas & imbelles: Quanquam & hic, & alibi natura quoque plurimum valet: Tametsi vero fœminæ fortassis in prælio versari possent, Amazonum exemplo: vera tamen non est sententia Platonis, qui eas ad libellum aptas reddi debere putat, nam magis conueniunt rerum domesticarum administrationi, nec tam is, qui aliquo modo, quamuis, qui optime vel optimio proxime facere qd potest, aptus dici meretur. Sed exercitatio, quemadmodũ omnib. aliis, ita & hic maximum adfert momentum. Quapropter diligenter comparanda sunt omnia fortitudinis instrumenta, sic tamen, vt nullas vnq̃. si fieri potest, vitiorũ præbeant occasiones. Ita vero non mediocriter ad fortitudinem conducit, quã ob id ipsum, non tantum plurimis optimorum & sapientissimorũ virorum sententiis & exemplis, sed etiã authoritate diuina videmꝰ interdũ approbari: Sed oportet vt mode-

moderata sit, iustas ob causas suscepta, vt tempus suum non excedat, & denique circumstantiis omnibus mensuretur. Hactenus Nicolaus Biesius *lib.1. de Republ. fol. mihi 29. & 30.* Quæ omnia tam Commissarius, quam pars
19 diligenter aduertat, ne aberret, sunt enim † plurimæ hic quæ hominem à vero tramite seducere possunt, vt constat ex traditis à Do-
20 minic. Delphi. *in Summat Scient.* † Physiognomiam quoq; hic à parte considerandam censeo, cuius formam tam fortis q̃ timidi ob oculos ponit Ioan. Baptist. *Neapolitan. ca. 9. & 10.* [Cætera ad hoc caput spectantia præter recentiores tradiderunt, Dieg. d' Alaba, *in dict. tract. de capitan. lib. 1.* vbi plurima ex Aristotele & Macrouio, huc quadrantia in medium adfert, & quod fecit Petrus Della Premunt *in Academ. Gallica. cap. 25. de fortitudine, & c. 26. de timore*, tractans.

CAPVT XXIII.

ARGVMENTVM.

De temperantia, præsertim quæ in cibo & potu consistit.

SVMMARIA.

1 *Intemperans turpis, eo turpior, quo dignior.*
2 *Ebrietas iure diuino prohibita.*
3 *Ebrius Deum non timet.*
4 *Ebrietas animo & corpori officit.*
5 *Ebrietas ingenio nocet.*
6 *Memoria ebrietate corrumpitur.*
7 *Ebrietas virtutes obfuscat.*
8 *Ebrietas silenda detegit.*
9 *Temperantia quomodo acquiratur.*
10 *Temperantia quomodo conseruetur.*
11 *Ebriorum actus si quis considerat, ab ebrietate deterretur.*
12 *Ebrietatem quomodo pars cognoscet.*
13 *Quatenus Commissarius debeat genio indulgere.*
a *Ebrii furiosis & stultis comparari late demonstratur.*
b *Commissarius, quia alios sobrios exigit, & ipse esto.*
c *Conuiuia habere frequenter viro graui indignum.*
d *Vinum modicum lætificat, ingenium acuit.*
e *Tristitiam pellit.*
f *Animum addit.*
g *Eloquentiæ patrocinatur.*
h *Recreatio modica quando concessa.*

Diximus capite præcedenti, nullo metu frangi debere commissarium, quem fingimus, vt sit fortis & constans, nunc vero nulla eundem cupiditate incendi debere affirmamus, vt sit moderatus ac temperans: Nõ enim est consentaneum, vt qui inuictum se præstiterit, à timore, à labore, à periculis, idẽ à voluptate, à libidine ab intemperantia vincatur. † Nos igitur commissarium præcipue 1
volumus esse temperantem. Turpe est enim homini in summa dignitate constituto, qui publicam sustinet personam, libidinose & incontinentur viuere: Continentiæ quidem laus requiritur in omni victu atque cultu: at si luxuria in quacunque persona turpis, in cõmissario certe turpissima est. Nam præterquam quod est ipsa libido, ministra omnis sceleris potentissima, à recta ratione, & à tota mente hominem deducit, qui nihil postea decore aut constanter facit, nihil apparet in eo ingenuum, nihil pudicum, nihil moderatum. *Octauian. de legato Mag. lib. 2. cap. 2.* Similiter egregie *Ioann. Tatius in libell. de imagine Rectoris fol. 74.* quæ huc commode referri possunt. Licet autem in genere ab omnibus vitiis sibi temperare debeat, tamẽ hoc capite, propter maximum excessum, qui in edendo & bibendo, hoc præsertim tempore committitur, adeo vt Helluones commissionem, quasi commestionem, [& vt illi loquuntur, **fom tß**, hoc est venit, comede,] & sic commissarios, non commissarios, sed commessatores (sunt enim hi, qui nocturnis aut intempestiuis cõuiuiis indulgẽt, vt latissime ex aliis authorib. demonstrat Budæus. *in l. si quid venditor. de adilit. edict.* dictos iactitent;) de temperantia circa cibum & potum pauca adiiciam.

Euitabit ergo Commissarius ebrietatem & gulam ex sequentibus causis. Primo propter seuerissimum † Dei mandatum. *Tob. 4.* 2
versic. 29. & 30. [*Corinth. 6. Esaia 5. Prouerb. 23. Ephes. 5. Abacuc. 2.*] † Secundo quia commissa- 3
rius debet semper timere Deum: Ebrius autem est sine Timore. † Tertio animo & cor- 4
pori obest. Heretzbach. *de educand. princip. lib. cap. 18.* ac per se mala. *Prouerbior. 23. vers. 29.* Nam corrumpitur corpus immodicitate cibi & potus. Vnde Vergilius cecinit:

Vt Venus eneruat vires, sic copia Bacchi
Et tentat gressus, debilitatque pedes.

Ac Boe-

Ac Boetius ignauiam producere attestatur, *in libro de Scholastica disciplina*: facit enim de robusto infirmum, vt inquit Origenes. [& late deducit nouissime Marcilius cognatus *in libr. de continent. & sanitat. tuenda. Venetiis Anno* 91. excus.] † Quarto, quia Ebrietas cōfundit ingenium. [Hinc Isidor. *li.*1. *de summo bono*, inquit: Gulæ saturitate nimia, acumen mentis obtundi, ingeniumque euertere facit, & mentis statum euertit. *c. vinolentum* 35. *distinct.* Conrad. Wid. *consil. matrimonial.* 6. Beust. *de sponsa*lib. *ca.* 11. ac naturam confundit. Augustin. *in libr. de peccat.*] Vnde Iulius Cæsar non Antonium pinguem & rubicundum, qui vino se ingurgitabat, sed Brutum, pallidum & macilentum se timere dictitabat. Et propter hunc ingenii defectum Ebrii furiosis comparantur. Dd. *in l. vt vim. de iustit & iur.* [Menoch. *de arbit. iud. quæst. cas.* 326. Est enim † ebrietas voluntaria insanita. Senec. *lib.* 12. *epist.* 1. *& in lib. tranquillit. vitæ*: Hilaritatem vnius horæ insaniam appellat: vnde & temulentiam voluntariam insaniam vocant, ac temetum dictum putant, quod tentet & labefactet mentem. Cametar. *in horis successiv. ca.* 94. Sic Maximinus Imperator, inter pocula insaniuisse dicitur. Eusebius *lib.* 8. *cap.* 16. *Ecclesiast. Histor.* Et amentiam inesse vino obseruauit, Pierius *lib.* 53. *Hieroglyph.* & Ionian. ad Demonicum; Menti, vino obrutæ idē accidere videmus, quod curribus auriga excusso, vnde recte vulgatus versiculus inuerti potest.

Vina parant asinos faciuntq; coloribus aptos,
Stultitia è multo contrahiturque mero.

Iura ebrietatem comitem furoris vocant. c. *Venter.* 35. *distinct. c.* 3. *quæst.* 2. *c. sane.* 15. 1. Tiraquell. *de pœnis caus.* 6. *num.* 8. Mascardus, *conclus.* 579. *num.* 3. *vol.* 1. Bald. *in l. quid ergo.* §. *pœna grauior* 7. *de his qui notant. inf.* Chassan. *consuet. Rubr.* 1. §. 6. *verb. monsieur, n.* 57. *&c.* Oseæ *ca.* 4. dicitur, ceperunt principes furere à vino, & Petr. Rauen. *in orat. genetricem furoris* appellat.] Quinto, † quia diximus in commissario summam memoriam requiri, quam, si Augustino credimus, ebrietas eneruat: [*ad sacras virgines*, vnde & Plato, *lib.* 1. *de legibus* dicit: vinum memoriam extinguere.] Quod & sacræ literæ testantur, tradentes eos, qui se vino immerserunt, non meminisse, quæ gesserunt. 1. *Esdra. c.* 3. *versic.* 20. *vbi plura.* Hinc describitur Ebrietas esse tale vitiū, per quod in mente sui quædam obliuio generetur ex superfluorum potuum indulgentia. Macrob. *in somn. Scipion. lib.* 1. [Et Isidorus, *lib.* 3. *Etymologiarum.*] Ac obliuionem comitem ebrietatis, & vinum memoriæ mortem creare traditur. Docet quoque id egregie Georg. Gratarol. *in tract. de memoria. c.* 2. [Francisc. Patr. *li.* 6. *de Regis institutione c.* 26.] Benedict. Curt. *in Annotation. super. arest. amor. l.* 19. *arest.* §. *or disoit il. fol.* 188. Vbi tractat de causis corrumpentibus memoriam. Et hæc omnia Propert. innuit, dum dicit:

Vino sæpe suum nescit amica virum.

Sexto † in genere omnes virtutes, & ita etiam 7
illas, quas in specie in commissario requirimus, obfuscat, vt ex dicto *Ecclesiastici capit.* 32. constat. [Gula innumera agmina vitiorum ad animæ conflictum producit, Gregor. *lib.* 30. *moralium*, vbi latissime videre licet. Et Basilius Magnus, *in homilia contra ebrios*, matrem malitiæ, hostem virtutis quæ fortem timidum reddit, iustitiam nō nouit, prudentiam tollit, quod postremum etiam tradidit. Clemens Alexander. *in pædag. lib.* 2. Et *Prouerb. cap.* 10. *habetur.* Quicunque ebrietate delectatur, non erit sapiens.] Vnde vt sobrietatem omnium virtutum, ita ebrietatem omnium vitiorum matrem veteres dixerunt: Hieron. *homil.* 71. Et Augustinus eam ad omnia vitia incitare tradit. [& *in sermone de sobrietate.* vt & in eodem ad virgines, flagitiorum omnium matrem vocat. Ebrietas est, omnium flagitiorum mater, culparumque materia, radix criminum, origo vitiorum, turbatio capitis, submersio sensus, tempestas linguæ, procella corporis, naufragium castitatis, amissio temporis, insania voluntaria, ignominiosus languor, turpitudo morum, dedecus vitę, honestatis infamia, animæ corruptela.] Ac in Philippo Macedone, & Alexandro eius filio, nimiam vini auiditatē plurimas virtutes obscurasse, [præsertim quod Parmenionem, Clytū, & alios quam multos, sublatos per ebrietatem esse voluit, Curtius, *lib.* 7. *&* 8. *de Alexand. gest.* Itemque Marcum Antonium magnum illum virum & Cleopat.] refert late

Petrus Placa *in Epitome delictorum. cap.* 30. *circa medium.* Vbi plura huius rei exempla adducit.

8 Septimo,† in specie maximum silentium vt infra dicetur, in commissario requirimus, quod per ebrietatem rumpitur. [Nullum enim secretum, vbi regnat ebrietas, Prouerb. 31.&] vt docet Horat.*lib.* 1. *Epistolar.* 5.

Quid non ebrietas designat? operta recludit.

Idem libr. 1. *Epistolar. ad Torquat.*

Fœcundi calices quem non fecere disertum.

Et Vergilius idem indicat,

Arcanum demens detegit Ebrietas.

Et Seneca *in Epistola.* 84. *ad Ciuilium*: Ebrio nemo secretũ sermonẽ committat. Vt & Plin. *lib.* 4. circa finem: Ebrietatem secreta animi proferre scrib t. [*De venere & vino*, Clemens Alexandr. *in libello, qui pædagog. inscribitur libr.* 2. *cap.* 2. hos versus adducit:

———-Arcanaque cuncta

Vinum errans, aperit.

Hinc Aurelian. Imperat. cuius vestigia & hodie magnates in hoc sequuntur. Legatis externis aduenientibus, propinare iubebat, vt inebriarentur, atque ab his per vinum cuncta secreta cognosceret. Quibus conuenit illud Horatii:

Dicuntur Reges, multis vrgere cucullis:
Et vexare mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus.

Conuenit, quod Æschinus dicere solebat: speculum formæ esse æs: vinum autem animi. Valer. *sermon.* 30. Et *Ecclesiast.* 21. vt ignis probat ferrum, sic vinum corda arguit, in ebrietate potatum.] Hinc nostri quoque interpretes, vbi inest ebrietas, nullum latere secretum tradiderunt. Angel. *in l. qua adulterium. C. de adult.* Petrus Placa *d. c.* 30. Benedict. *Curt. d. loco.* Et hæ sunt causæ præcipuę: quæ si propter momentaneam orationem minus mouent futurum commissarium, legat Muret. *in oration. li.* 1. *fol.* 71. Alexand. Anglum, *in distribution. vitiorum c.* 1. 2. *& sequentib.* Camerar. *in horis succisiuu. cap.* 18. Vbi hæc omnia latius conuenientibus coloribus depinguntur. Et hisce sine dubio rationibus motus Damhouder. tradidit: Commissariis cauendum, ne ipsi examinaturi sint ebrii. *in praxi. rer. ciuil. ca.* 170. Quod & hac iuuatur ratione, quia vt infra in secunda parte dicetur, testes non debent deponere ebrii, sed à commissario eo nomine reprehendi: Frustra autem reprehendit, cum ipse eodem vitio laborat: Nam vt ait Ouidius:

Sic agitur censura, & sic exempla parantur,
Cum iudex alios quod monet ipse facit.

[Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum *l.* 1. *ff. quod quisq; iuris in aliũ statuit, eodem* † *& ipse vtatur. l. vxor.* §. *si non. ff. ad l. Iuliam. de adult.* Vnde & Claudian. in paneg. *de quarto consulatu Honor.* b

———Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis

Et iu laudib. Stillicon.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum
Vtq; du.um lituos sic mores castra sequuntur.

Et Paterculi doctrina iuste hic quadrat, in historia Roman. in Augusto dicens: Facere recte ciues suos, Princeps optimus, faciendo, docet. Cumque sit maximus imperio, exemplo maior est.]

Acquiret † autem hanc virtutem cõmissarius, si comites eius diligenter sectetur, modestiam scili. et, verecundiam, & honestatem. 9

† Conseruabit autem eam, si leges diuinas, eiusque pœnas scio, qua ebrii regno cœlorum excluduntur, perpendat, vt & incommoda, quæ ex ebrietate promanant. Euitabit quoque homines hisce rebus deditos. Egregie Camerar. *d. c.* 18. *Heretzbach. d. loco.* [vt & occasionem, ne scilicet nimis † sæpe conuiuiis vtatur splendidis, quia id viro graui indignũ, vide quæ in hanc sententiam scripsit Petrus Lopez. *de recto vsu diuit. cap.* 24.] Fugabitque à se hoc vitium, si nihil in potu faciat, cuius postea pœnitere possit, si in nullo modestiæ legem excedat, si iugo rationis cupiditatem domet. Xenophon. *de dictis & factis Socratis. libr.* 4. Macrob. *lib.* 1. *in somn. Scipion.* Postremo euitabit, † si sobrius gressus & actus ebriorum consideret: Exemplo Lacedæmoniorum, qui vt liberos ab hac turpitudine deterrerent, mancipia, (quæ incolas vocant,) ebrios atque vomentes in conspectum producere solebant, vt ex fœditate beluina hoc vitium detestati 10 11 12

testari discerent. Plutarch. *in vita Demetrii.* Remedia alia plura contra gulam tradit latissime Alexand. Anglus. antiquissimus scriptor. d. loco. Ac licet hic quis obiiciat, gulam aliquibus ita innatam, vt euitari non possit? ei cum antiquo respondemus, euitari quidem ab aliquibus non posse penitus, retundi ta-
12 men posse. Pars autem hæc vitia primo † in Commissario cognoscet, si videat illum magis in popinis, quam in honestorum virorum ædibus versari. Deinde ex signis, quæ describit egregie passim Palingen. *in sign. Zodiac.* Tertio, ex Physiognomia, quam egregie delineat Iohannes Baptista Neapolitan. *cap. 21.*
13 Ea autem, † quæ hactenus dixi, non eo intelligenda sunt, quasi Commissarius noster nunquam genio indulgere debeat, sed eo tantum, ne vel nimium, vel frequentius quã decet indulgeat, potest enim aliquando vino pellere curas, iuxta dictum Horatii *libr.* 1. Et exporrigere modice frõtem, nam id propter commoda hilaritatis, quæ Prouerb. *cap 1.17. vers. 23.* describuntur, licet: [vnde & dicitur
d modice † sumptum lætificare, & Deum & homines: vt post alios docet Guiliel. Onciac. quæst. *iuris philosoph. 37. num 9.* & vinum acuit ingenium (quod in commissario requiritur) modice pumptum, vnde & fomes ingenii dicitur. Hadrian. Iunius, *Emblemat.* 34. & prosequitur latius Camer. *in horis succisiuis ca. 94.* inquit voluit scilicet Iunius significare
e vinum si modus adsit, vt tristitiam † sedare, ita ingenium agile reddere, & alere, nihilosecius quam aues pennis euehuntur, vt à Pau-
f sanio traditum *in Laconico.* Et animum, † qui in Commissario requiritur, addit. Ouidius *lib. 1. de arte amandi*:

Vina parant animos faciuntque coloribus aptos.

Vnde & Augustinus *d. l. ad sacras virgines*, inquit, Vinum moderate potatum, & medicamentum plus iusto sumptum venenum esse, cognoscitur, iucunditati non ebrietati creata est vini materia. Quod vel eo magis licebit, quia ad eloquentiam, vinum confert † vt
g Plutarchus *in sympos.* author est.] Concedimus ergo vt ad hilaritatem, non ad insaniam vsque bibat, vt cum Anacharsi loquar. [non tamen id quouis tempore, præsertim cùm commissio est expedienda, sed cum datur † b
quies à laboribus, sic Atheniensium legatos nihil gustare voluisse, priusquam legationem suam exposuissent, refert, Durus de Pascolo *in aulico, regul. 54.*] In hac autem parte recte faciat commissarius, si inspiciat consuetudinem illorum, qui ante se eodem munere functi sunt, quorum vestigiis semper insistet, modo id salua honestate fieri possit: Nouitates enim multis captionibus ac reprehensionibus exposita sunt: & in summa, si nihil gulæ, aut cupiditatis causa faciat, vix errabit noster Commissarius. In simil. tradit Raphel Cilenius *in tractat. de legat. Pontificio. vers. Et victus quidem ratio.*

CAPVT XXIV.

ARGVMENTVM.

De liberalitate, & eius contrario Auaritia.

SVMMARIA.

1 *Liberales Deo proximi.*
2 *Auaritia, vt scelus fugienda.*
3 *Auaritia mater omnium malorum.*
4 *Auaritia homine graui indigna.*
5 *Liberalitas conciliat gratiam.*
6 *Auari corruptio facilis.*
7 *Auaritia contemptum parit.*
8 *Auaritia & animum & corpus effœminat.*
9 *Liberalitas dicitur, quasi libero homine digna.*
10 *Auaritia nihil virtutis relinquit.*
11 *Liberalitas quomodo acquiratur, & conseruetur.*
12 *Liberalis quatenus Commissarius esse debeat.*
13 *Auaritia præsumitur.*
14 *Liberalitatem pars quomodo cognoscat.*
15 *Liberalitatis non est, exprobrare beneficium.*
a *Liberalitatem magnis viris conuenire edocetur.*
b *Auarus à nummis possidetur.*
c *Auaritia obfuscat gloriam.*
d *Liberalitatis modus quomodo ineundus.*

QVIA hactenus dictum est de temperantia circa potum ac cibum, nunc de liberalitate, quæ species est temperantiæ, vt egregie docet Alberic. Gentil. *de legat. ca. 13. li. 3.* dicendum. Virtus hæc est non prioribus minor: Liberalem enim esse † est Deum imita 1
ri, vt quemadmodum ille erga nos, ita nos quoq; erga alios simus affecti. Grimal. *de optimo Senator. fol. 62.*

Eam autem primo ideo in Commissario desidero, ac auaritiam ab eo abigo, quia mandatum Dei auaritiam, quæ huic contraria est,
2 tanquam scelus, fugiendam † suadet. *Ecclesiast.* 10.*vers.*9. & 10. *Ezech.*12. *vers.*12. & 13. *Ecclesiast.*
3 4.*vers.*36. & *c.*1. *vers.*10. & 11. † Secundo, vt mala euitet, quæ ex Auaritia proueniunt, est enim radix, mater, & arx omnium malorum. [*Colos.*3. *Exod.*13. *Ierem.*1. *Timoth.* 6. *Ephes.*5. Auaritia ne nominetur, inquit, intra vos.] *Canon. quia radix. de pœnitent. distinct.* 2. Chrysostom. *homil.*63. [Vnde Phoc.

Mater auaritia est cunctorum & causa malorum. Cicero 2. *Officior.* Nullum deterius esse vitium demonstrat: conuenit, Chrysostomi vox, *de malis à nobis mouendis*; Omnis, ait, improbitatis fundamentum ipsa est habendi libido. Et Bien referente, Stobæo *Sermon.* 19. Auaritiam dicebat omnis improbitatis esse receptaculum.] Quæ mala omnia tradidit Salustius, vt refert cũ Hyppol. de Collib. *in consiliar.fol.*58. Hos enim in auaro effectus producit, vt non magis doleat ex amissione iam partorũ quam acquirendorum: semper enim Auarum dolor fatigat, vt cum sollicito timore custodiat, quod tam anxie concupiuit, & graui labore meminit acquisitum: Et auaritia latentium indagatrix lucrorum, manifestæ prædæ auidissima vorago, nec habendi conditione fœ-
4 lix, & quærendi cupiditate miserrima. † Tertio, quia per se turpis est, maxime in viris in aliqua dignitate constitutis, vt de legatis Hyppol à Callib *d.loco* [& iudicibus, *Exod.capit.*18. luculentissime, Bart. Roder. Calderon. *in manuali iudicum capit.*8. *per totum* Martin. Ram. *in speculo iudiciorum cap.*12. *num.*14. Afflic. *ad consti-*
5 *tut. Neapol. rub.*45. *nu.*54.] tradit. † Quarto, vt commissarius vtriusque partis, ac etiam testium gratiam sibi conciliet, liberalem esse decet. Nam illud est proprium liberalitatis.
6 Quinto, † quia auaritia facile eo potest perducere Commissarium, vt nummis corruptus, quid Iustitiæ integritati ac candori cõtrarium agat: Nam corruptus non manet cõstans iudex commodorum publicorum. Salust. ab Hyppolit *d. loco.* allegatus. [sed redduntur δωρόφαγοι, vt inquit, Hesiodus 1. munera commedentes: nam aurum rumpit fores adamantinas Luc. de Penn. *in l. ad splendidiores. C. de diuers. offic. libr.* 10. & in specie, de iudice corrupto per auaritiam. vide Parid. de Puteo *in tract. de Syndicatu, verbo, Baratria.* Ac huc accommodari potest, quod inquit, Cic. *pro Quintio*: Nullum esse officium tam sanctum, atq; solenne, quod non auaritia commouere, atque violare valeat, vnde, & aiunt, auarum iustitiam vendere, *capit. pauper.* 11. *quæst. tertia.*]

† Sexto, quia commissarium grauitate & 7
existimatione pollere debere paulo post tractemus, cui plurimum impedimento est auaritia, facit enim homines ridiculosos, & dignos vilipendio, vt egregie demonstrat Lod. Guicciardin. *in libell. hora recreat. fol.* 26. [ac odiosos, largitas vero claros, vt luculenter demonstrat post Barbat. Neuizanus, *in sylua nuptial. lib.*4. *est nubendum, nu.*130.] † Septi- 8
mo, quia auaritia est insanabilis morbus, corpus & animum effœminans, vt inquit Salust. [quod sic expressit Diego d' Alaba, *in tractatu de capitaneo. hoc titul. l. br.* 1. *L' auaritia a femini è l'animo ii cuerpo de quien latien, è es* un. mal, que si arriga en las venas. quod authoritate Ciceronis ibidem confirmat. Et Orosius, *de Regis instit. lib.* 8. *fol.* 285. dicit studium pecuniæ, animum etiam in terra deprimit, omneque studium honestatis & gloriæ restringit.] Quæ tamen virilia esse debere in Commissario, supra traditum est. † Octauo, 9
nominis Etymologia, commissario hanc virtutem sequendam commendat: Dicitur enim liberalitas, quasi homine libero digna sit, liberumque animum requirat: [vnde & liberrimis personis proprie conuenit, vtpote nobilibus, quod late demonstrat, Tiraquellus *de nobilitate capit.* 37. *numero* 40. 42. 43. 44. 45. Ac regibus & principibus. Potentissima, enim dos, in principe liberalitas, Bartol. Marlean. *in typograph. vrbis Romæ libr.*4. *cap.*22. Hoc ex Cicero confirmat ac exemplis illustrat, Tiraquellus, *d.l. num.*26.] Auarus autem est seruus denariorum. Paul. Parura. lib. 1. de vitæ politicę perfect. fol. 16. Et diuus Hieron. egregie *homilia* 14. post alia proposita inquit: Si intenta mentis acie animũ inspexeris, (auarum) non modo ligatum, sed & squalentẽ atq;

atque sordentem ac vermibus plenum videbis. [hinc dicitur auarum non minus à pecu-
b nia possideri, † quam ipse eam possidet, referente Iouio Pontano, *in lib. de liberalitate, cap 6.*
c Nono, quia offuscat gloriam, † Petrus Lopez. *de recto vsu diuitiar. cap.* 23. quam commissarius
10 puram præcipue affectat.] Vltimo, † quia auaritia in cōmissario omnes virtutes & doctrinas obscurat. Mambr. Roseus *in tract. de Instit. Princip cap.* 28. *in princ. liberalitatem.* [præsertim iustitiam, vt supra monui, & testatur Leo Magnus, *de passione Domini, serm.* 9. Nullum, inquit, est in illo corde iustitiæ vestigium, in quo sibi
11 auaritia fecit habitaculum.] Eam † autem acquiret c conseruabit commissarius, si præcepta Philosophorū maxime vero exempli eorum, qui præmia liberalitatis consecuti sunt. Mambr. Roseus *in d. tract. c.* 29 Marc. Aurelius *in horolog. Princ. lib.* 3. *c.* 28. Ioan. Tatius *in tract. de rectore, fol.* 26. Alex. Anglus *in distributorio vitiorū, c.* 1. *& seqq. par.* 4. Et remedia contra auaritiam tradita ab Alex. Angl. *d. part.* 4 *cap.* 68 ob
12 oculos ponat. Caueat tamen † commissarius, ne plus æquo liberalitatis nomē affectet: Vulgus enim eum tantum liberalem iudicat, qui sua omnia profundit, ac suorum omniū vere est prodigus. [etsi hystrionibus multa largiatur: quod vitium non virtutem debere appellari, dicit ac corroborat D. August. *in Euang. Ioan.*] Cum itaq; sine magno suo incommodo nomen illud adipisci nequeat, inprimis conari debet, vt sua ista liberalitas in parsimoniæ partes potius, quā prodigalitatis inclinet: Hęc imperatores militum vt faciant, suadet Claudius Cotereus *de offic. Imperat fol mihi* 232. Vbi modū magis in specie explicat, quo breuitatis gratia lectorē remitto. Idem innuit quoq; Cicero *lib.* 2. *offic.* dicens: non esse ita claudendam rem familiarē, vt eam benignitas aperire non possit, nec ita referandam vt pateat omnibus, & in eas res effundatur, quarum memoriam aut breuem, aut nullā omnino sinus relicturi, sed vt modus adhibeatur, isque referatur ad facultates. Tradidit idipsum Grimal. *de opt Senat. lib.* 2. Cauendum est, inquit, in liberalitate, ne plus demus, quam res & facultates nostræ patiuntur, neue minus, quam humanitatis &
13 dignitatis officium † postulat. [modus liberalitatis, inquit, Ambrosius tenendus, vt quod benefacis id quotidie facere possis. Et idem *lib.* 1. *Offic.* Dominus non vult, simul effundi opes, sed dispensari. Et Hieronymus, *ad Paulin.* ita, inquit, liberalem esse oportet, ne liberalitate liberalitas pereat. Et vt summatim hanc rem complectar, in erogando prodesse, vt cōpluribus studebit, ita in comparando nocere nemini: Iustitiamq; ac prudentiam, sibi commendatā habere cogitur, sine quibus liberalitas nulla est Iouian. Pontan. *d. l. de liberalitate, cap.* 10. Et si hæc habebit, præscriptum in elargiēdo, Iurisconsulti sequetur, quem proconsuli præscribit. *in l. solent.* 6. *§.* 3. *ff. de off. proconf. & legat.* ὅτι πάντα, ὅτι πάντοτε ὅτι παρὰ πάντων.]

Hæc virtus in nullo, sed vitium (auaritia scilicet) potius præsumitur. [*l. si aurum, ff. de solutionibus. C. super hoc, vbi Doctores de renuntiat.* Portius *consil.* 142. *num.* 5.] Mascard. *de probat. conclus.* 150. *in verb. auarus.* Ideoque pars contra hanc præsumptionem probationes quærere cogitur. Ita autem in futuro commissario hanc virtutem pars eligens colliget, si cum modera-
tione † benigne eum largiri videat, præsertim 14
iis, à quibus beneficia accepit, id enim proprium est liberalitatis. Deinde ex cōuersatione aduertat, an iactitet & exprobret ea, quæ
donauit: hæc enim † iactantia lumen liberali- 15
tatis obscurat: Obliuisci debet enim dati vere liberalis. Tertio, an ratione obuli, in exponendo controuersiam moueat, ac tanquam pro aris & focis disputet, potissimum enim id est auaritiæ signum. Mascard. *dicto loco.* [reliqua huc spectantia petenda sunt à Chrysostomo *in elegantissima homilia* 29. *cuius tit. de auaritia, ad populū Antiochens. fol. mihi* 291. *in edit. Paris.*

CAPVT XXV.

ARGVMENTVM.

De Taciturnitate.

SVMMARIA.

1 *Silentium species temperantia.*
2 *Silentium in mandato commissario iniungitur.*
3 *Silenda res ardua, quod exemplis docetur.*
4 *Silentium tacendorum prudentia indicium.*
5 *Silentium præstare debent adiuncti & scriba.*
6 *Secreta non releuanda.*

7 *Secreta reuelans fraudulenter agit.*
8 *Secretariis magna constituta premia.*
9 *Secreti reuelatio grauius peccatum furto.*
10 *Secretum reuelans proditor dicitur.*
11 *Secretum reuelans ab officio remouetur.*
12 *Varia pœna secreta reuelantium.*
13 *Silentium nimium reprehenditur.*
14 *Ex loquela hominem diiudicamus,*
15 *Loquendum, ne taceamus, & tacendum, ne non loquamur.*
16 *Silentium quommodo Commissarius acquiret.*
a *Secretum in aduocatu, scribu & secretariis exigitur.*
b *Loquacitas iustitia inimica.*
c *Tacere an artis, vel non, diuersæ opiniones.*
d *Loquaces socii fugiendi.*
e *Tacendi modus præfigitur.*

1 VT liberalitas, ita † etiam taciturnitas, est species quædam temperantiæ, ac virtus, reliquis minime cedens, iuxta versiculum: Ouid. *lib. 2. de arte amandi:*

Eximia est virtus præstare silentia rebus,
At contra grauis est culpa, tacenda loqui.

Hinc Angeronam Deam, præsidem silentii obsignato ore effinxisse, sanctéque eam semper à Romanis cultam, vt silẽtio apto nil melius esse ostenderent, tradit Alex. ab Alex. *lib. 4. cap. 16.* Zwinger. *in theatro, lib. 3. tit. silentium, fol. 227* Exigitur autem illa in commissario se-
2 quentibus de causis. Primo, † quia id in commissione plærunq; solet exprimi & ei iniungi: ideoq; si reuelat, facit contra fidem tacite accepta commissione datam, argumento eorum, quæ egregie tradit Moro. *in tract. de treuga & pac. quæst. 10. pag. 2. num. 1.* Secundo, quia in
3 arduis rebus, qualis est commissio, † silẽtiarii requiruntur, [vnde Curtius *de rebus gestis Alex. tradit lib. 4.* Non posse rem magnam sustineri, ab eo, cui tacere graue est.] vt & in legato, consiliario & senatore. Hippolyt. à Collib. *in consil. Charta, fol 46.* Barthol. Phil. *d. tract. discurs. 6. qualit. 1. fol. 26.* Martin. Laudens. *de consiliar. Princ. §. 2.* Et aduocato qui obligatur ad celandum de quibus fuit consultus. Afflict. *in constit. reg. aduocat. in 2. notabil. versic. etsi aduocatus.* Vincent de Franch. *in decis. Neapolit. decis. 222.*
a *num. 12.* [Vnde & confessionariis † æquiparantur, nec non officiali Paulus Fuscus, *singular. 31.* Ex authoritate Caroli Quinti vt & scribis (quibus in hoc actu commissarii æquiparantur) vt Gabriel. Montetroso, *in practica crimin. & ciuili, tract. primero:* e scriuanos, in quito son obligados à guardar el secreto de las cosas que passenante ellos; maxime si sint secretarii, Alb. *in l. 1. §. si tabulas. ff. depositi.* Gregorius Viuienmus, *in addit. ad latum introitum Caroli Quinti, in v. rbo,* Secretarissen sun sullen.] Tertio, quia sine taciturnitate prudentia non bene † potest consistere, quæ enim, quomodo 4
& vbi, apud quos, & quo tempore quæq; dicẽda sint prudentia nos docet. Vnde traditur, ex eo, quod quis secretum retinere potest, cognosci hominis sapientiam. Petrus Messias, *in lect. histor. cap. 4. in princ.* Quæ confirmantur dicto Salomonis, dicentis, eum qui refrenat linguam, esse prudentem, ac sapientiæ proximum silentium. *Prouerb. 14. versic. 3.* [Vnde & dicitur, eloquentiam sine prudentia esse loquacitatem. Iacob. Affin. *in tract. il muto che par la argt. 23.* & loquacem facere stultum, latiss. *argument. 8.* Et sapiens est, ait Ambrosius *lib. 2. officior.* qui nouit tacere. Et Hieronymus *in epist.* Sapiens, vt loquatur, multa prius considerat, quid aut cui, quo loco, vel tempore dicat. Stobæus, inquit, si multum saperes, non multum loquereris; vt & iustitiæ (quam non minus, prudentiam requisiuimus) reuelare enim est iustitiæ contrarium, † Sene- b
ca *lib. 4. de virtut.* Iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur.] Quarto, † quia commissarius ab adiunctis & scri- 5
bis idem postular: præstabit ergo ipse, quod ab aliis petit. Quinto, † quia iure communi 6
prohibitum est, reueleare secreta. *Genes. 42 l. mercatores. C. de commerc. de mercator. l. quicunque. C. de oper. public. l. litibus. & ibi gloss. C. de agricol. & censit. lib. 10. l. si quis in graui, ad SCtum Syllan. l. si quis aliquu. § nostrates de pœnis. l. si quis testamentum. ad leg. Aquil. l. 1. §. si quis tabulas, depositi.* Sexto, † ne fraudem committat commissarius, 7
quod eueniret diuulgando tacenda. *c. qui ambulat. 5. quæst. 6.* Septimo, † quia maxima con- 8
stitura sunt præmia silentio. Barthol. Philip. *in d. tract. d. loco.* Octauo, quia graues pœnæ imminent reuelantibus secreta. Primo enim pœnas æternas luit. Francisc. Domin. Soto, *de ratione tegendi secretum, memb 1. quæst. 2. nu. 3. fol. mihi 16.* Cuius rei ratio est: Quod † secretum 9
alienum

alienum temere & sine causa reuelare pecca-
tum sit, leuius quidem adulterio & homici-
dio, grauius autem furto. Deinde variis in hac
vita pœnis plectitur: Nam si durante com-
10 missione aliquid reuelet† commissarius, pro-
ditionis vitium incurrit, maxime si aduersa-
rio. *l. 2. C. quæ res asportari non debeant.* Moron.
in tract. de treuga & pac. cap. 8. argument. l. omnes.
§. exploratores ff. de re militar. l. 2. in fin. ff. ad leg. Iul.
Maiest. l. athletas. §. calumniatorem ff. de his qui no-
11 *tant. infam.* Et ob hanc † causam remouetur ab
officio. Petrus Anchoran. *in Clement. 1. §. quia*
vero, de statu Monachor. Decian. *consil. 48. num. 2.*
vol. 3. Quemadmodum remouentur ab officio
credentiæ. Bald. *in tit. de pace constant. §. creden-*
tia. Moron. *d. loco, num* 2. Hippolyt. de Marsil.
12 *cons. criminal. 1. num. 1.* Puniuntur etiam † pœna
falsi. *l. 1. §. is cui. de fals.* Bald. *in l. fin. versic. extra quæ-*
ritur. C. de edendo. Damhouder. *in praxi criminal.*
cap. 123. num. 19. Angel. de Perus. *de testibus. num.*
17. [*& in tract. de maleficiis, versic. falsario.* Grego-
rius Viuien. *dicto loco.* addit, vnde & huiusmo-
di homini leuiusculo & temerario non am-
plius credendum, Baldus *in l. nullum. C. de te-*
stibus. Etiamsi damnum non inferat, Baldus *in*
cap. 1. versic. nota reuelationem, quibus modis feudum
amittatur Paris. de Put. *in tract. de syndic. in cap.*
de excess. consiliariorum. Et tenentur cuius secre-
ta reuelarunt ad interesse, *l. in lege, §. & si quis* &
ibi Flori. de S. Petro, *ad legem Aquil.* Viuien. *d.*
loc. Possunt quoque iniuriarum conueniri, vt
Assessores reuelantes sententiam. Moron. *d.*
loco. [si iniuriandi causa fecit. Viuien. *d. loco.*] ple-
cti capite *gloss. in cap d forma. in versic. de secreto,*
22. quæst. vlt. de pœnis. Laudens. *d. loco,* viui exuri.
Petr. Bellug. *in specul. Principum. tit. de examinat.*
rubric. 10. num. 5. & furca suspendi. Francisc.
Marc. *decis. 772 num. 3. pag. 1.* Vnde traditur Re-
ges Persiæ castigasse pœna mortis, qui secreta
consilia reuelarent, qui iudicabant illum, qui
non potest refrænare linguam, membrum ita
paruum, multo minus alia maiora posse com-
pescere. Quintus Curt. *lib. 4* [vide omnino
late Theodorum Zwingerum, *in theatro, d. l.*
Ægypti non integrã vitam, sed tantum mem-
brum peccans linguam scilicet reuelanti adi-
mebant. Diod. Sicul. E nostris tradiderunt Ca-
mil Borell. *in d. l.* ad Pet. Bellug. *lit. a. in fin.* Hip-
polyt. à Collib. *in consiliario, fol. 46.* [quãdo au-
tem quis impune secreta reuelare possit, latis-
sime persequitur, Prosp. Farin. *in tract. crimin.*
cap. 51. per tot.] Circa † silentium autẽ animad- 13
uertendum, nõ ita taciturnum requiri, vt mu-
tus, tardus, vel effœminatus existimetur: quo-
rum illud propter imperitiã, hoc propter pu-
dorem subrusticum reprehẽdi solet. Nam ex
illa† nimia taciturnitate, suspicio imprudẽtię 14
solet oriri. [hinc Valer. Episc. *in quadam epist.*
Aliquoties, inquit, nimia taciturnitas, stultitię
adscribitur.] Et ex loquela de homine fit iudi-
ciũ. Vnde antiquus Philosophus Socrates di-
cebat: Loquere, vt te videam. Erasm. *in apoph-*
theg. Et Iurisconsulti nostri tradunt, animum
ex loquela colligi. post Bald. *in l. vt in epistola,*
versic. modo quarto. de fideicommiss. Roland. à Valle
consil. 96. nu. 3. vol. 1. Adhibendam igitur † com- 15
missario volumus, & orationis & silentii mo-
derationem, [nam vt Gregor. *in lib. moral.* in-
quit, Tempus tacendi, & tempus loquendi,
discreta vicissitudine pensanda sunt tempora:
ne aut quum restringi lingua debet, per verba
se inutiliter soluat: aut cum loqui vtiliter po-
test, semetipsam pigre restringat.] in quo ta-
mẽ considerabit, vt plus audiat, quam loqua-
tur: [vnde Valer. Episc. *in epist.* dicit, malo ali-
quem in tacendo esse stultum, quam nimium
loquendo iudicari insanum. Affinat. idem fe-
re tradit, *d. l. argmu. 1.* natura enim propter id
duas aures homini, vnam linguam attribuit.
[Laert. *lib. 7.* & Stobæus.] Eam † quoq; virtu- 16
tem facile apprehendet commissarius, [Est e-
nim, † teste Curtio, *lib. 4.* Homini facillimum, c
si voluerit, natura, tacere. Et Ouidio, *lib. 2. Eleg.*

Quis minor est autem, quam tacuisse, labor.

Quamuis, vt hoc obiter moneam, nihil diffi-
cilius esse alius existimauit: Interrogatus enim
quid in vita esset difficilimum? respondit, ta-
cere, teste Laertio, *lib. 1. cap. 4.* Idemq; de Arist.
refert Max. *serm. 20.* Hoc tamen non obstan-
te assequetur silentium etiam à natura garru-
lus] si exempla & fructus magni silentii sibi ob
oculos ponat, quorum plurima referuntur à
Zwingero, *in theatro. lib. 3. tit. silentium, tacitur-*
nitas, fol. 229. & à Mambrino Roseo, *in Insti-*
tut. Princip. Christian. cap. 26. fol. 265. vbi vnum e-
gregie à Philosopho Zenone traditum refert:
Quidam

Quidam à Tyranno coactus dicere secretum, linguam dentibus conscidit, & in os Tyranni conspuit. [Quod & fecisse dicuntur Thiodotus Phylogoricus, & Paul. Laert. referente,
d *Clem. Alex. lib. 4. stromat.* Fugiet quoq; † socios loquaces, Affinat. *d. l. argumen.* 3. & meminisse decet versus Lucani:

c *Arcanum † vt celet claudenda est lingua sigillo.*

Quem versum, vt & alia huc spectantia notauit Giosepp. Pass. *in discors. del ben parlare, fol.* 32.] Pariter hic instruere superfluum arbitramur, facile enim ex prædictis, quid sui sit officii conticiet.

CAPVT XXVI.

ARGVMENTVM.

De Diligentia.

SVMMARIA.

1 *Diligentia in discendo plurimum potest.*
2 *Diligentia in magnis debet interuenire exacta.*
3 *Diligentia mandatur Commissario in formula commissionis.*
4 *Commissarii negligentes remouentur ac puniuntur.*
5 *Executor negligens punitur.*
6 *Negligentia magna dolo proxima.*
7 *Commissarius vbiq; diligens erit.*
8 *Diligens quomodo quis esse possit.*
9 *Diligentia quomodo cognoscatur.*
10 *Diligentia in dubio præsumitur.*
11 *Negligentia committentis committenti nocet.*
12 *An quis diligens fuerit, iudex arbitratur.*
a *Diligentia in examinatore requiritur.*
b *Negligens an priuetur officio, inter magnam & paruam distinguitur.*
c *Diligentia nimia culpatur.*

De præcipuis requisitis Commissarii dictum, restant tamen adhuc aliqua, quæ supra in capite de Qualitatibus adesse debere diximus, quæ recte præcedentibus adiiciuntur, de Diligentia scilicet, Experientia & Reputatione. Ac primo de Diligentia, quæ in specie requiritur in Commissario. *cap. cum causam. de testibus. cap. venerabile, 52. de testibus.* Striatic. *in pract. 15. obseruat. cap. 16. num. 29. gloss. ad stylum curiæ Franciæ.* Hoffgerichts Ordnung Hertzog Heinrichs / Hertzogen zu Braunschweig / von anno 1559. *cap.* 44. Rebuff. *de inquisitor. seu commissar. artic. 3. num. 19.*

Primo, quia cum in omnibus rebus desideratur, maxime in † Commissario ad addiscendas artes & virtutes necessaria erit: Facile enim potest omnia, [iuxta vulgatum versiculum Iuuenal. *satyr.* 14. 1

Scribe puer, vigila, causas age, perlege rubras
Maiorum leges.]

vt aliquo modo cõstat ex traditis Guilielmi de la Perroux. *in tract. minor. politic. fol.* 88. [quod expressit Osorius *lib. 4. de regis instit.* his verbis: In diligentia omnium artium, officiorum laus, & (vt ita dicam) vita consistit. Si enim diligentiam remouebis, iacebunt omnia, & quasi veterno composita in tenebris & caligine delitescent. Et Patritius *lib. 5. de regno, tit.* 20. vocat magistram omnium actionum. Et Laertius *de virtute*, in specie cum assiduitate & studio disci posse, *lib. 6. cap.* 1. Idemque Isocrates *proœm. orat. ad Nicoclem.* vnde non solum politicis in veteri Testamento, iudicibus scilicet, vt omnia cum diligentia faciant. *lib. 2. Paralip. cap.* 12. Sed etiam in nouo, Regibus commendatur; Diuus Paulus *ad Romanos, cap.* 12.] E contra vero negligentia est monstrum, plurima mala omnibus ac professionibus inferens. Gomez. *egregie post tract. de reg. cancellariæ, in epilogo, casuum negligentiæ*, vbi 214. casus adducit. Secundo, † [licet hoc etiam ad paruas & exiguas referatur, Decian. *in apolog. contra Alciatum, num.* 45. Tamen] in specie in maximis rebus, exactissima adhibenda cura & diligentia. Menoch. *consil. 406. num.* 118. At commissio est res ardua. [& ita magis ad speciem descendens in † examinatore egregie prodidit Cartarr. *in practic. interr. lib. 2. cap. 2. num. 16.*] 2 a
Tertio, † quia in ipso actu examinationis maxime diligentia requiritur; vt omnia recte perficiat, & ne vel errorem aut nullitatẽ committat, ac in maxima damna sese præcipitet Commissarius: facit enim litem suam negligentia, vt iudex: vnde solet & hoc commissionibus inseri, mit fleiß beschreibet / &c. hoc est, diligentia scribatur. Terminæus *in process. cap.* 39. Quarto, † ne remoueatur: si enim in officio est negligens, potest loco moueri, & quemadmodum iudex qualis (hic est) delegatus puniri. *l. si quis. C. de offic. præfecti prætor. l. missi opinatores. C. de exaction. tribut. libro* 10. 3 4

5 l.2.C.de Canon. larg.lib.10. † Sic etiam Executor, (cui hic comparatur) priuatur propter negligentiam ad annum iure suo. *c.tua nos. de testament. l.nulli. Cod.de episcop. & cler.* Et in summa omnes desides & negligentes, qui sui immemores sunt, officio suo priuantur. *l.penult. in fin. Cod.de cõm. largitionib. lib.10.* [Iacob. Nouel. *reg.102. Negligens tom.2.num.2.* Quod ta-
b men procedere, dicit, in negligentia † ma-
6 gna, secus vero in parua.] Et † ratio est, quia omne, quod fit negligentia, non minus à iure punitur, quam quod dolo. *c.dictum.80. distinct.* Vbi glossa inquit: Prælatum pariter pro negligentia, sicut pro dolo deponendum esse. Ac idem confirmat Hierom. Alban. *in tract. de potestat. Pontific. part.1. numer.177. & sequentib late* Prosper Farinac. *question criminal. 13.numer.10* [Paulus Fuscus *in singular. verb. negligentia.*] Est enim negligentia culpa magna. Cephal *consil.577.num.22.vol.4. & 356 numer. 51.vol.3.* [& æquiparatur contemptui, vt pluribus textibus & authoritatibus demonstrat Viuius, *lib.2. decis.322.num.24.*] Ac dissoluta est prope dolus. Riminald.fra. *consil.391.nu.20.* eique æquiparatur. Anguisola *consil.157. num. 9.* Maxime in illis rebus, vbi ex officio tenetur quis adhibere diligentiam, & non adhibet, (vt est commissio) [*l.non enim negligentibus. ff.ex quibus causis maiores cap.nunciatum.74.*
7 *distinct.*] Bursat. *consil.320.numer.38.vol.4.* † Diligentia autem hæc à Commissario in omni actu, tam præcedenti, quam intermedio, vt & finali adhiberi debet. Barbat. *consil.75.nu.10.*
8 † In ea autem recte adhibenda, ab occasionibus, quæ eam impediunt, cauendum futuro Commissario, nimia scilicet familiaritate: hæc enim ab aliis in simili scribentibus, dicitur inimica diligentiæ, vnde amici fures temporis dicuntur. Impediunt quoque ea, quæ corpori obsunt, & id ad labores perferendos minus idoneum reddunt, vt voluptates, &c.
9 Pars hanc partem † facile cognoscet ex eo, si eum nunquam aut raro, tempore laborandi apto, otio indulgere videat: Otium enim esse contrarium diligentiæ in aperto est. Si
10 tamen id exacte cognoscere non licet, † inquirat saltem, an non pro negligenti habeatur, in dubio enim pro diligenti præsumitur, nisi clare de negligentia constet *Argument. l.1. §.1. ff.de officio f. præfect. pretor.* Igneus *in l. contractus, num.68. de regul.iur.* Viu. *decision.259. num. 78.* Mascard. *de probation. in verbo, diligentia, numer.3.* Riminal. *consil.50. num 84. volum.1.* Cravet. *consil.132. num.4.* Menoch *consil. 73. num. 21. & 45. num.6. in fin.* Maxime in rebus arduis, vt est Commissio. Mynsinger. *respons.63.nu.3.*
† Tutius tamen est exquisite inuestigare hãc 11
qualitatem. Nam negligentia & factum eius, cui quid committitur, committentis negligentia reputatur. *fratres Riminald. consil.33. num. 6.* ex ratione, quod committens rem negligenti sibi imputare debeat.. [Thesaur. *decis.* 207.] Anguisola *consil.124. num.9.* † An autem 12
Commissarius in actu examinis diligentiam adhibuerit, iudex cognoscit. Meno. *consil.518. num.2. & 3.* [Modus tamen † hic adhibendus, c
nimis enim magnam diligentiam sæpius plus obsuisse, quam profuisse obseruatum est, vt de Protogenis diligentia, Ælian. *lib.12. variar. historiarum.* Quidam centurio reprehensus à Scipione Africano Cic. *lib.2. de Orat.* & Plinius testatur, vt nihil minus expedit, agrum optime colere: ita sæpe inutilissimum est, nimiam esse in negotio diligentiam: *lib.18. cap.6.*

CAPVT XXVII.

ARGVMENTVM.

De Experientia & causis efficientibus, Exercitatione & peregrinatione.

SVMMARIA.

1 *Experientia magistra omnium rerum.*
2 *Vsus facit Artificem.*
3 *Prudentia nascitur ex Experientia.*
4 *Consiliarii debent esse Expertes.*
5 *Experientia non innascitur.*
6 *Peregrinationis vtilitas.*
7 *Peregrinati probè dijudicant homines.*
8 *Exercitatio potest omnia.*
9 *Virtus Exercitatione augetur.*
a *Experientia Iurisconsultis necessaria.*
b *Exercitatio in Commissario exigitur.*

CAVSARVM habere Experientiã Commissarium Dd. volunt Iohan. Milæus ad *Constitut. Franc. & patr. Francor. merc. rubr.22. gloss.2. num.2.* Cuius rei rationes sunt multæ.
1 Primò,

thrydates Rex, post Alexandrum maximus, hunc à se maiorem Ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legisset, vel audiuisset
7 fateretur. † Tertiò, facit plurimũ ad ingenia hominum cognoscenda, idq; in examinatione personarũ, artificum & testiũ maximam adfert vtilitatem: nam interest eius cognoscere, An audaces an timidi, an versuti seu versipelles: aliter enim ex simplici, aliter ex astuto quærendum. [quartò, vt fragilitatem doceat sequi, teste Demonico, vt refert Stobęus *ferm.* 28. Quas vtilitates omnes egregie late prosecutus est Zvvinger, *in tab. suu itiner.* E contrà vero, quæ mala inde nascantur, si quis instar testudinum aut onocephali, domi post fornacem remaneat, & vt illud virum politicum (qualem Commissarium requisiuimus) dedeceat, ex iis, quæ Philipp. Camerar. *in horis succisi. cap.* 44. *prodidit*, lectori facile innotescent]

Quod ad Exercitationem attinet, eam o-
8 mnia † posse traditur. Moton. *in tract. de treug. & pace quæst.* 55. *part.* 1. [Nã omnes artes omniaque opera quotidiano vsu, & iugi exercitatione perficiuntur. Veget *de re milit. lib.* 2. Et hoc, quoad disciplinas, latissime deduxit Ludouicus Viues *de Philosophia lib.* 3. *fol.* 33. & Stobæus *in loco de assiduitate & exercitatione.* Et Aristot. *lib.* 6. *Ethic. c.* 3. vsu & exercitatione, quasi aspectum quendam rerum acquiri.] In specie au-
9 tem hoc, quod † omnis doctrinæ & virtutum vis maior reputatur eius adminiculo suffulta. Andr. Frecc. *de Repub. emendand. lib.* 1. *cap.* 5. *circa finem.* [conducet autem vel in hoc etiam Commissario, quod artes comparatas, sartas, tectasq; seruat. Nullam enim artem absque labore aut comparari, aut retineri diutius comparata, sine exercitatione etiam multa potest. Iouianus Pontan. *libro* 2. *de fortitud. cap. primo.* Sine vsu etiam scientias parum prodesse dicitur, Boet. *de disciplina Scholastica.* Plura qui de efficacia exercitationis legere expetit, euoluat ea, quæ scribit Diuus Hieronymus *Epistola prima ad Paulinum, in tomo tertio, folio mibi* 5.

CAPVT XXVIII.

ARGVMENTVM.

De Grauitate & reputatione.

SVMMARIA.

1 *Ex legato solet delegatio æstimari.*
2 *Grauitas quantum in plurimis Commissionis actibus polleat,*
3 *Grauitas in sermone.*
4 *Cum quibus, & quomodo debeat versari Commissarius.*
5 *Familiaritas contemptum nimia parit.*
6 *Circa res quomodo grauitas consideretur.*
7 *Spectaculorum cupiditas grauitatem offendit.*
8 *Gestus corporis qualis ad grauitatem faciat.*
9 *Vestimenta Commissarii qualia.*
10 *Pars quomodo grauitatem cognoscat in Commissario.*
a *Grauitas non solum à iure ciuili, sed & à sacro Codice commendatur.*
b *Grauitas in aulicis requiritur.*
c *Grauitas timorem excitat, fidem auget.*

CVm supra dictum sit, Commissarios debere esse graues, & sub illo vocabulo rectè comprehenduntur mores conuenientes, quos vno verbo reputationem vulgo vocamus, de ea hoc capite tractatur: Non enim minus in moribus, pręsertim grauibus, quam in scientia, situm est, *argum. can. sedulo.* 38. *distinct. l. magistros. Cod. de professor. libro* 10. *l.* 1. *C. de professor. qui in vrbe Constant. libro* 12. Cassan. *in Catalog. glor. mundi, part.* 11. *conclusione* 27. [hinc & sacræ literæ grauitatem à nobis expostulant, † teste Diuo Paulo *Philippens.* 4. Quæ a
sunt vera, quæ sunt grauia, hæc cogitate, hæc facite, & *Tit.* 2. *versic.* 7. Te ipsum præbe typum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate. Et Chrysostomus ait *in sermone de mãsuetudine*, Deum diligere hominem propter bonos mores.

Causæ autem, propter quas in commissario eam desideramus, hæ statui possunt. Primò, quia commissarius repræsentat personam eorũ, à quibus ablegatur, quæ cum sint in Camera personæ dignissimæ, talem Commissarium merito esse decet. Nam ex legato
† delegantem quodãmodo iudicamus. [hinc 1
& in aulicis discretio laudatur, & dissolutio reprehenditur, author de fauoriti & dottrina de Cortigiani, *capite* 11. *parte vltima.*

a Secundo grauitas † in integro actu commissionis in specie maximi momenti est, nam ea praeditus, illa ipsa omnia expedit: testatur enim experientia, reputatione saepe commissarium pluta, quam poenis & minis efficere: Quid enim quaeso magis motus animorum vtriusque partis compescit, friuolasque controuersias amouet ipsa reputatione? Quid? cum ad ipsum actum deuentum est, eum magis dirigit? Nutu certe commissarius reputatione ornatus, sua praesentia & graui vultu, (iuxta dictum Vergilii *lib.1. Aeneid.*

Tunc pietate grauem ac meritis si forte virum quem
Conspexere silent, arrectisque auribus astant,
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.)

b [grauitas enim timorem † quendam, cum admixtione & reuerentia efficit. Patr. *dialog. de republ.* Camerar. *in Horis succis. histor. cap. 6. circa fin.* cui consonum est, quod egregie D. Chrysostomus his verbis effert: Iuramentum non facit hominem fidedignum, sed vitae testimonium, & conuersationis integritas, & mens bona. Saepe multi iurantes disrupti sunt, & nō persuaserunt, alii vero annuentes tantum, multis iuratis digniores apparuerunt, verba sunt Chrysostomi *in Homilia ad populum Antiochens. De superstitione, homilia 7. tom. 5. in edit. Paris. fol. mihi 66.*] plus quam alii minis & poenis, efficit. Quid? nonne in testium examinatione est quasi instigatrix, ad omnia rite dicenda cōpellens? In oculari inspectione, haec omnes actus illicitos, tā à testibus, quā à partib. committi solitos cōpescit: Tertios etiā eam impedire volētes facile remouet: In instrumentis transumendis, partes apud quas extant, eo flectit, vt posthabitis omnibus altercationibus ipsi edant: Testes quoque vt & partes ad recognitionem incitat: Artifices etiam, vt officio rite satisfaciant, absque molestia & taedio permouet. Et ex hisce & similibus causis, graues personae ad magna officia eliguntur: Decuriones. Anguisol. *consil. 19. num. 29.* Consiliarii Principū, Anguisol. *d. loco.* Bartho. Philip. *in tract. de consiliar. Princip. discurs. 6. qualitat. 3.* Rectores Ciuitatum. Ioan. Tatius *in tract. de imagine Rectoru ciuitat. fol. 13.* [cui consonant quae Plato *lib. 7. de republica*, ordinat: Grauissimos, scilicet homines ad reipublicae gubernacula eligendos. Et Plutarchus, *in Cariolano* docet, in rebus ciuilibus grauitate & mansuetudine maximas res retineri.] Quomodo autem grauitas haec acquiratur & conseruetur, nunc dicendum est. [Iouian. Pontan. *in tit. de magnificentia cap. 3.* existimat eam comparari sumptibus, ornatu, amplitudine, materię praestantia, Et Curt. de Alexandro *lib. 3.* scribit: Eum & ingenii dotibus, & animi artibus, vt pariter charus & venerandus esset, effecisse. Nos autem dicimus, quod haec omnia,] loquendo, agendo, gestu & habitu cōciliatur: quare, quomodo singula illa conciliantur, inquirendum. Quantum † ergo ad Orationem, ea debet esse placida & modesta. Ioan. Tat. *in d. loc. de imagine Rectoris fol. 13.* [facilitas enim blandae affabilitatis saepe profuit, superbia autem & verborum tremor obfuit, teste Ambros. *lib. 2. Officiorum, cap. 7.* Ita tamen hic ea vtatur, ne adulationē inducat, illa enim existimationi summe est inimica. Durus de Pasc. *regul. aul. 145.*] parum aut minimum de se ipso praedicans, vilescit enim eo reputatio: iuxta versiculum Catonis: 3

Nec te collaudes, nec te culpaueris ipse.
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.

[iuxta Salustium. Plurimum facere, & minimum de seipso loqui, iuuat reputationem. Ioann. Botterus, *de reput. lib. 2. folio 22. vers. molti notabili.* Et *fol. 21.* recitat verba Pauli de Timothaeo: Nihil vnquam insolens & gloriosum ex ore eius exiit.] Eò autem diriget orationem, vt semper plures res, † quam verba proferantur? [Durus de Pasc. *regul. aulic. 59.*] Ita etiam 4 verbis instructum esse decet, vt cum omnibus loqui ac conuersari possit. *Imag. de Rectore d. loco.* Quod tamē valde est laboriosum. Dant. *in obseruat. Historic. Rubric. de Corte.* Commissario tamen, quem cognitionem historiarum habere & peregrinatum esse requisiuimus, nunquam materia deerit. In hac autem conuersatione distinctio adhibenda, vt cum bonis si fieri potest, instituatur. Ex eo enim cognoscitur quis, cum quo multum loquitur. *l. 8. De suspect. tutorib. & Prouerb. 13.* dicitur, qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: Amicus

cus stultorum similis efficitur ei Mascard. *de probationibus. in verbo, mores. numero* 7.

Noscitur (enim) ex socio, qui non cognoscitur ex se.

Et alter:

Conuersare bonis, & ab his bona plurima disces. Cum prauis viuens, tu quoque prauus eris.

[vnde & Prouerbia: Æqualis æqualem delectat. Similis gaudet simili. Et semper similem ducit Deus ad similem. Et graculus assidet graculo. De quibus Erasmus *in Adag. Chiliad.* 1. *Centur.* 2. *num.* 20. 21. 22. 23. Et in specie hoc, quoad reputationem, pro requisito ponitur à Ioanne Bottero, *lib.* 2. *de reput. fol.* 22. *versic. non conuers.*] Hinc ex Theog. refert Lotting. *in libro aueictiment. Ciuili, inscripto auidiment.* 253. Conuersationem cum bonis, esse exercitationem virtutis, quia à bonis non nisi bona proficisci possunt. [Bonorum enim virorum conuersatio, teste Seneca. *Epistol.* 9. paulatim descendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter aspici, frequenter audiri. Sumuntur enim à conuersatione mores, Seneca *lib.* 3. Leuin. Lemn. *de vita optima instituenda, cap.* 36. Et hinc iura in delictis plurima ex conuersatione arguunt, quæ vt & alia multa, ad hunc locum spectantia, ponit Prosper Farin. *in tractat. de indit. & tort. lib.* 1. *tit.* 5 *quæst.* 52. *num.* 85. vbi plures authoritates adducit.] Quia tamen non semper cum bonis conuersari licet, cum malis, [quod teste Gregorio, approbatur: Sicut enim, inquit, grauioris culpæ est inter bonos bonum non esse: ita immensi est præconii, bonum etiam inter malos extitisse. *lib.* 1. *Moral.* Ac confirmatur etiam dicto Antiph. Qui cuidam exprobranti, quod interdum cum impiis haberet consuetudinem. Et medici, inquir, cum ægrotis versantur; nec tamen ægrotant ipsi. Laert. *lib.* 6. *cap.* 1. Conueniunt quæ de Demosthene notarunt Stobæus & Max. *serm.* 6.] ita conuersari decet Commissarium, vt suis verbis illos à mala semitâ deducat, in qua Parasitum se gerere haud decet grauem personam. In conuersatione illud etiam pro retinenda reputatione obseruabit, ne nimis familiariter conuersetur, nam contemptus dignitatis ex æquali conuersatione oritur. Speculat. *in tit. de Legat.* §. *superest. versic. in summa.* Et nimia familiaritas † parit contemptum, *l. obseruandum,* 5
ff. de offi. præsid. c. quando. distinct. 86. [quocirca & in Principibus & magnis viris erga humiliores reprehenditur; Lipsius *in Not. ad lib.* 2. *Polit. cap.* 16. *De maiestat. in verbo, Viles plerumque*] Et ita sermo, ac ea, quæ circa eundem ver- 6
santur instituenda. † Res in eo ita tractabuntur, vt quædam faciat, [à quo dependet reputatio, vt Itali dicunt, la reputatione depende dall' esser non dal parer. Bott. *de reputat. lib.* 2 *fol.* 31. *vers. venga*)] quædam viret: Faciet ope & consilio, quæ ad omnium subsidiũ pertinent. Ioan. Tat. *d. loco f.* 17. [ac erogabit ea, quæ ipsius statui conueniunt, Iouian. Pontan. *d. tit. De magnif. cap.* 7.] Fugiet vero vitia, maximè autem superbiam & ambitionem: Irritant enim illa animos hominum contra tales personas. *Ioan. Tatius d. loco* 13. [& summatim seueritatem cum iucunditate cõ lire studebit. Plinius Hadrian. *lib.* 4. *epistol.* vnde & Gregor. *lib.* 2. *in Iob. cap.* 8. ait, miscenda est lenitas cum seueritate, & faciendum ex vtraque temperamentum, idque eo fine: Ne potius dicatur seueritas & rigorositas, quam grauitas Picolonim. *in Instit. moral. lib.* 11. *cap.* 6 *fol.* 501. Licet aũt valde sit difficile Plinius *d. l.* & Plutarch. *in Phocione dicit.* Non parum esse, seueritatem posse cum comitate retinere, tamen sese in hoc exercenti facillimum est. Plin. *d. l.* vtetur autem hic Duce Isocrate, qui in Euagor inquit: Grauis esto, non vultus toruitate, sed in omni vitæ studio, nihil incõstanter & leuiter agens.] Vt & spectacula publica, aut si interesse cogatur, † non ad omnia applaudat, nec mire- 7
tur, si quid noui videat, arguit enim illud ignorantiam multarum rerum. [vnde & dicitur, ignorantiã esse fontem admirandorum, Oratius Rinald. *in specchio de scienze titol. de ignoranza.* Et eius exemplum videre licet apud Camerar. *in Horis succisiu. cap.* 14.] Cauebit quoq; ab his, quæ aliqualẽ stultitiam sapiunt: parua enim sæpe stultitia homini ob sapientiam & reliquas naturæ dotes claro, multum existimationis adimit. *Ecclesiast. cap.* 10. [vitabit & illud, ne plane contrarios aliis hominibus, mores, assumat Rebuff. *ad constit. Reg. in Proœm. gloss.* 1. *num.* 26. sed patrios quamdiu ibi fuerit,

vbi commissio expedienda, exemplo aulici, Dur. de Pascal. *regul.* 207. ac sic sese omnibus, quoad licite fieri potest, accommodet, & Polypi mentem obtineat, hoc est, ad mores diuersorum accommodatur, de quo Eras. *Chyli.*
8 *1. cent. 1. fol.* 54.] † Gestus taliter conformatus erit. Primo, vt facies modesta & placida habeatur, incessus rectus & tardus: Nam ex iis iudicium sumitur de intrinsecis qualitatibus. [quod in aulico asseuerat Dur. de Pas. *reg.* 292. Aulicos, inquit, graues, lento passu incedere: Motus etiam nimius prohibetur, quod leuitatem sapiat. Clemens Alexand. *in egregio libel-*
9 *lo Padag. lib. 2. c.* 7. Habitus, vt sint † vestimenta, quæ huic dignitati conueniunt, nec instar sutorũ, lanionum aut hystrionum, [aut mulierum, hoc est, mollem, nam talis dedecet. Clemens Alexan. *lib. 3. c. 2. in Pædag.*] tegatur Commissarius, sed bene & honeste vestiatur. Petr. Gregor. *de Repub. lib. 4. c. 11. sed secundum morẽ patriæ.* [latissime Tiraquell. *in l. 3. connubial. nu.* 57. Non nouis & exoticis. Leuin. Lemn. *in lib. de vita opt. instit. c.* 34. Quod & in magnis viris reprobat. Leopold. Dick. *in Oeconomia in tit. de aduocatis.* Non peregrinis, vnde & vitio datum Alexand. Magno, quod peregrina veste vteretur. Diodor. Siculus *lib.* 18. *Bibliotheca.* visitabit enim Deus hos, qui veste peregrina induuntur Sophonia 1. Non sordidis, eæ enim, teste Speculatore, *de Aduocato. §. sequitur videre,* sunt dedecori atq; contemptui: Vestium vero splendor] facit plurimum ad conciliandos hominum animos: vnde vulgatus versiculus:

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus
Creditur à mille, quamuis Idiota sit ille.

[cõcordat l. *fin. C. de postulando, l. 1. ff. eodem.* Dick *d. l.* Idque ideo, vt ab aliis hominibus, non ita dignis, separari possit, Iouius Pontan. *in lib. de splendor. c.* 5. idque non propter se, sed in honorem committentis, vt Seneca fertur Neronis vxori dixisse. Videatur ad hoc tex. 21. *q.* 4. *c.* 1. & 80. *dist. c. Episcop.* Hoc tamen ita accipiendum, ne semper supra modum splendido vtatur, Nam teste Martiale:

Non bene olet, qui semper bene olet.

Optimum itaque erit, vt in aliis, ita hic modũ adhibere, de quo multa refert Tiraqu. in *3. l. connub. nu.* 54.] Hinc in aliis similem professionem obtinentibus, hanc qualitatẽ requirunt, vt Assessoribus Cam. Imperial. Ordinat. part. 1. tit. 8. Et in Legato Raphael. Seilenius *de lega. Pontific.* Petr. Gregor. [in Aduocato, latissime Dick *in Oeconom. d. l.*] Pars ex conuersatione † cognoscit, an hoc requisito instructus Cõmissarius. Mascard *in verb. mores.* Ab extraneis 10
etiam de hac parti inquirere vtile est, arg. eorum, quæ tradit Mascard. *conclus.* 1348. In dubio tamen, nisi leuitatem animaduertat, pro grauibus moribus præsumere debet. Mascar. *in d. verb. mores.* [reliqua ad hoc caput spectantia, petenda sunt ex traditis à Clem. Alex. *d. l. c.* 7. Et Ioan. Bottero, qui præ cæteris hoc prosequitur duobus libris. De reputatione vero reputatione in Principe requisita, recenter scripsit Giorolamo Fragattati in *tract. il Principe c.* 4. vbi multa politica exempla ex veteribus & recentioribus profert.

CAPVT XXIX.

ARGVMENTVM.

De reliquis causis, quas Commissarius, vt huic prouinciæ par sit, considerare debet.

SVMMARIA.

1 *Furiosus non potest fungi officio Commissarii.*
2 *Mutus similiter.*
3 *Neque surdus.*
4 *Quid de Cæco.*
5 *Infamis an possit esse Commissarius.*
6 *Mulier an possit esse Commissarius.*
7 *Cognati partis Commissarii non erunt.*
8 *Item Aduocati, Procuratores, & Sollicitatores.*
9 *An nec fratres horum quæritur.*
10 *Subditi in causis Dominorum erunt Commissarii.*
11 *Amicitia an suspectam faciat & inutilem personam Commissioni.*
12 *Odium Commissarium remouet.*
13 *Reconciliatus an possit esse Commissarius.*
14 *Ordinarii iudices maioris potestatis quam Cõmissarii.*
15 *Testes & iudices, quod ad recusationem, pari passu ambulant.*
a *Hermaphroditus an commissarius.*
b *Assessores cameræ quando commissarii, item procuratores.*

Licet causæ, ex quibus remouẽtur iudices, præsertim delegati, & per consequens Commissarii, in iure, & apud interpretes plurimæ extent, quas nouissime in vnum locum præter

præter alios congesserunt, Rebuff. *in rubric. de recusatio. Iudic. artic. 9. nu. 10. & seqq.* Franc. Viu. *decis. 363. num. 7.* vbi quinquaginta septem recenset Bened. Cap *communib. conclus. regul. 20. fol. 24.* Menoch. *de arbit. iud. quæst. cas. 152. lib. 2.* Nouiss. Franc. Milanens. *decis. 15.* Præcipuas tamen superioribus capitibus prætermissas, hic tãtum tractare est animus, ita vt prius de animi, postea de corporis impedimentis, ac aliis accidentibus dicatur. Animi impedimentum
1 est furor: Primo, † quia iudex remouetur. *l. cũ prætor, 12. §. 2. ff. de iudiciis.* Secundo, quia maximum iudicium in Commissario requiritur, quod in furioso frustra expectatur. Eum tamen, qui dilucida habet interualla, hanc Prouinciam suscipere posse puto. Inter corporis
2 impedimenta, † primo pono mutum, qui ad hanc Prouinciam plane est ineptus, non enim potest togare testes, nec de personarum adhibendarum exceptionibus cognoscere, ac sic etiam à iudicio remouetur, *d. l. cum prætor.*
3 De surdo † idem iudicium statuendum censeo: Non enim potest exaudire testes, vt nec peritorum relationes, & sic quoque à iure remouetur, *d. l. cum prætor.* De cœco dubitatur:
4 † Et licet admittendus ob id videatur, quia à Iudicis munere non remouetur, *l. cæcus, & ibi Dd. ff. de iudiciis, ac maxime inter Theoricos.* Duar. *lib. 1. aduers. disput. 23.* Wesenbec. *in tit. de postulando. nu. 4.* Contrarium tamen sequentes innuunt rationes. Primo, quia non potest examinare testes: Nam vultum ac frontem eorum considerare debet, vt infra suo loco tradetur. Secundo non potest ocularem inspectionem is suscipere, qui cœcus est. Tertio, multo minus transsumere instrumenta, quorum formam & scripturam considerare debet: Idemque iudicium est de terminorum inspectione. Ex quarum partium enumeratione eum nullam Commissionem expedire constat. Propter accidentia extranea quidam
5 remouẽtur. Quæritur ergo: An infames † hũc actum suscipere possint? Et videtur quod sic. Quia Commissarii comparantur Arbitris: Arbitri autem infames esse possunt. *c. infamis. 3. quæst. 7. l. Pedius 7. in princip. de receptis arbitris.* Cõtrarium tamen sequentibus de causis puto esse verius. Primò, quia leges id innuere videntur. *d. l. 12. §. 2. l. 2. §. 1. ff. de regul. iur.* Secundo, quia Commissio est actus dignitatis maximus, vt infra dicetur, cuius portæ infamibus minime patent, vt supra dictum est.

Ratione sexus quæritur: [an hermaphroditus remoueatur? † hic vulgata adhibenda di- 8
stinctio, quod admittatur sub distinctione, si in masculinam partem præualeat, *l. quæritur. ff. de statu hominum,* latissime Dauth. *in tractatu vlt. volunt. tit. de instit. num. 212.*] An † Mulier 6
possit Commissionem expedire? Et sane simpliciter videbatur dicendum quod non, quia nec iudicis officio recte fungitur. *d. l. 12. & d. l. 2.* Secundo, quia requisita in Commissario supra late deducta maxime deficiunt: Non enim illa doctrina sunt præditæ, non aptæ sunt ad iter suscipiendum, aliosque labores perficiendos. Nec bene retinent secretum: Quæ, vt & alia mulierum vitia refert latissime Tiraquellus *in legibus connubial.* [Ioan. Rolhag. *de certam. mascul. fœm. per totum, in acie virili.* cui tamen adiungendus temperandi gratia, Cornel. Agripp. *de claris mulieribus.*] Ego hac in re moderationem hanc adhibendam censeo: Quod aut est mulier iurisdictionem non habens, sed priuata, & eo casu eam non adhibendam in Commissariam: Aut est mulier, quæ habet iurisdictionem, ac Regalia, quales in Germania multæ sunt, vt Abtissin zu Quedlenburg. Abtissin zu Münster in Regenspurg: Itemque das Kloster Burtschett / prope Aquisgranum. Tunc illas hoc munus sustinere posse: Cum & alia hisce similia vel maiora, vt iudicare, & propter dignitatem, & electam industriam personæ commissa sint. *c. indemnitatibus 42. de electione, in 6. c. dilecta. 4. de arbitr.* Ibi compromissum in Reginam Francorum: Commissio autem cõpromisso æquiparatur. Sic & hodie ex consuetudine mulieres etiam seculares maxima iurisdictionalia habent, & exercent, vt Regina Angliæ moderna. Et olim Ioannam Siciliæ Reginam sententias protulisse refert Corasius *libro secundo Miscellan. capite 27. numero septimo & octauo.* [Gloss. *in leg. final. Cod. de arbitris.* Anton. Corn. *in tractat. de potestat. regia. quæstione 9 c. numero 58.* Tiraquellus *de iure primogenit. quæstione 15.* addantur hisce, quæ hac de re conscri-

conscripsit nouissime Ioan. Rolbach. *de sexu fœmin.cap.16.* & alia quæ Petrus Pruckman. *in egregia repetit. l.in multis. De statu hominum* hinc
7 inde retulit.] Ratione † quoque coniunctionis quidam Commissarii esse prohibentur: Coniunctio autem illa, aut cognatione, vel affinitate, aut ex alia accidentali causa consideratur. Primi generis sunt, vxor, liberi, liberti, argum. *l.qui iurisdictione.10. ff. de iurisdiction. tot.tit.ne quis in sua causa.* Schrader. *de feud.part. 10 sect. num.20. & sect.6. numer.126. & seq.* Ex identitate quoque rationis, fratres remouendos cēseo, vt & affines, per late deducta à Milanens. *d.decis.15.num.1.& sequentib.* Ex accidenti rursus duplici modo remouentur, vel quod
8 causæ & parti, vel soli parti faueat. † Parti & causæ fauent Aduocati, Procuratores, & Sollicitatores.

9 An autem & fratres † harum personarum? Et videtur quod nō. Amicus enim amici mei, non est semper meus amicus, & Socius mei socii, socius meus non est. Quibus accedit, quod præsumptio est, illum in gratiam fratris Aduocati nihil facturum, cum principa-
10 liter eum non tangat. † An autem inter has personas recensendi sint subditi, quæri potest? Et sane si relaxentur à iuramento, comprehendi videntur, sic enim pro Domino testantur. Contrarium tamen de stylo Cameræ est verius, ac id approbatum à Dominis
11 Anno 1578. Soli † parti fauent Amici, non tamen quiuis, sed tantum magna familiaritate vtentes. *c.insinuante. & ibi gloss. & Dd. de offic. delegati: l.late. §.amicos ff. de verbor signif.* [& ita in Camera contra tales exceptiones opponuntur, vt factum in causa Bamberg/ cōtra Wirtzburg Iacob. Leonissa, *inter consilia diuersor. matrimonialia, cons. 48.numer.11.* & ibidem Laurent. de Pinis, *consil.71. nu.26.*] Quamuis quidam ex sola conuersatione hoc amicitiæ vinculum statuant, si scilicet in ipso commissionis actu in vna mensa edendo & bibēdo contrahatur, vel cōfirmetur amicitia inter vnam partē, & Commissarium. Fran. Marc. *decis.338.*
12 *& seqq.* Quemadmodum † aūt ratione fauoris, sic etiam odii remouentur. *argum. l.si partes. de liberal.caus.l.vnic. §.illo. C.qui quacunque potestate prad.potest.* [Paulus Fuscus *in singular. in verbo, inimicus. num.23.* Latissime Prosper Farin. *de testibus, in verb.inimicus.* Quæ autem hic inimicitia sufficiens sit, dependet ab arbitrio iudicis, Iac. Leonissa, *cons.49.nu.24.& 30.d.l.* Idque nonsolum de vero odio, sed etiā de præsumpto, hoc est tali, quod latet, intelligitur. In quo tamen considerandum, præsumptiones illas debere esse sufficientes, quia odium est de genere prohibitorum, proindeq; non præsumitur, sed probandum est. Bal. *in l.praescript.si contra ius vel vtil.publ.* Salic. *in auth. Rogati. C. de testibus.* Roman. *in repet. Rubric. de arbitr. in Digest.* Et ea etiam ad integram domū se extendit. Mascard. *conclus.952. nu.16.* vt & cognatos in septimum gradum, Cacheran. *decis.15. nu.4. versic.2. allegatur.* quod tamen hic nō puto habere locum per tradita à Milanens. *d.decis.nu.26.* Sed quid de reconciliato amico? [de quib. ex professo agunt Iurisconsulti. Viuius *decis.330.* Et Camerar. *in Horis succis.cap.92.* latissime tam ex iure quam politicis. Gregor. Richter. *in axiom. polit.axiom.186 per totum.*] Certe multi hic dubitant, † an talis admitti debeat, eoque abducuntur, vt distinguant, an breui, an lōgo tempore facta reconciliatio, *per tex.in c.accusatoris. el.1.3.q.5.* Innoc. *in c.cum oporteat.de accusationib.* 13
Ego in hoc casu indifferēter ex hac causa Cōmissarium nō posse refutari puto. Primo, quia recōciliatio tantum reddidit, quantum odiū abstulerat. Secundo, si admitteretur hæc exceptio, diffidentiæ materia inter reconciliatos oriretur, quæ vitanda. Tertiò sibi imputet pars, quod sibi talem hominem reconciliauerit, cui tuto fidere non ausit, viam ergo quam elegit, sequatur. Iudex autem hoc casu ad ius cōmune respicit, quod reconciliatum sub nomine inimicorum non comprehēdit. inter causas etiam finaliter huc possunt referri, scilicet, quod sint assessores † Cameræ (nisi in loco à Camera deputentur) vel Cameræ † Procuratores, qui nec indistinctè, sed saltem cum mica salis esse possunt, si scilicet illud indulgeatur à Camera: Vel subditi, qui non admittūtur. Memor.visit. *Ann.78.6.* vnder andern. Cisiner in ord.fol.439.] Et hæc de hac materia dicta sufficiant: quæ ideo breuius tractaui, quod vbique apud Doctores hanc materiam obuiam esse non incognitum habeam. Reliqua,

qua, quæ ſub præcedentibus non comple-
ctuntur, ad Iudicis ſiue Ordinarii, ſiue dele-
gati recuſationem referri poſſunt [de quibus
vt ſedes materiæ lectori digito monſtretur,
præter antiquos ſcripſit tractatum egregium
Ferrar. Montanus, Rebuff. & Dieck *in Oeconomia. Zanger in tractatu de exceptionibus, parte 2. c.4.* Pacian. *de probat. lib. 2. c. 45.* & Robert. Lancellot. *in exquiſitiſſimo ac fertili, de attentatis tractatu.*] De delegato non eſt dubium, compa-
paratur enim is Commiſſario: De ordinario
14 idem † magis dicendum, quia ordinaria Iuriſ-
dictio magis fauorabilis, proindeque ampli-
anda, è contrà vero delegati reſtringenda,
tanquam extraordinaria & odioſa: *gloſſ. in c. diſpendia. in verbo, vel conuentionis, de reſcript. lib. 6. Dd. in c. P. & G. de offic. delegati. ac Dd. in l. fin. ff. de iuriſdict. omn. iud.* De teſtibus quoque, quæ tra-
duntur à Doctoribus, [inter quos poſt cæte-
ros omnes, ſudauit Proſper Farinac. qui o-
mnino cum hoc capite legi debet, *in tract. de oppoſ. contra text.*] huc recte referuntur: Pares
† enim teſtes & iudices in hoc puncto qui- 15
dam eſſe volunt. Rebuff. *in tit. de recuſation. iudic. num. 44. vbi ad hoc* Iaſo. *in l. apertiſſimi. Cod. de iudiciis allegat.* ac tenet id ibidem Zaſ. *num. 20.* Alii facilius Iudicem, præſertim delegatum, quam teſtem remoueri poſſe tradunt, *gloſſ. in c. inſinuante, & c. cum Romana, de offic. delegati.* Iaſon. *d. l. num. 7.* Zaſius *ibid. num.* 20. Rebuff. *d. loco.* Coler. *ad c. 1. de excep. nu. 10.*

LIBER SECVNDVS.
DE PROCESSV CAMERÆ IN PVNCTO COMMISSIONIS VSITATO.

ARGVMENTVM.

Continuatio & Ratio ordinis huius libri.

SVMMARIA.

1 *Iudex ordinat Commiſſarium.*
2 *Partium conſenſu proprie eliguntur Commiſſarii.*
a *Non habens iuriſdictionem non poteſt conſtituere Commiſſarium.*
b *Notarium non poſſe recipere dicta teſtium ſine iudicis præſentia.*
c *Item nec inſtrumenta.*
d *Arbitros non poſſe ordinare Commiſſarios.*
e *Appellatione Iudicis etiam Arbitros intelligi.*
f *Arbitris non competere, quæ annexum habent imperium, vt ſunt compulſio teſtis, & executio ſententia ab ipſis lata.*
g *Notarios etiam dici Iudices, eamq; poteſtatem nõ habere, exemplo Camerali probatur.*
h *Conſenſu partium, literas commiſſoriales tribuere etiam non habenti ordinariam Iuriſdictionem.*
i *Partes teſti iuramentum remittere poſſe.*
k *Notarium ſine Iudicis authoritate examinare poſſe, ſi partes conſentiant.*

1 ETſi iudex † proprie dicatur ordinare Cõ-
miſſarium, *Argum: Auth. ſed iudex, & ibi Dd. C. de Epiſ. & cler. l. iudices, 18. C. de fid. inſtrum. in c. ſi quis, extra de teſtib. cogend. Clem. 1. & ibi Dd. de offic. delegati.* Alex. Stiatieus *in obſer. pract. c. 16. nu. 15.* tamen præſentatio Commiſſarii hodie pe-
nes producentem, ac conſenſus in eundẽ ma-
gna ex parte penes aduerſam partem cõſiſtit.
[adeo vt non habens iuriſdictionem † non a
poſſit conſtituere *l. priuatorum, C. de iuriſd. omn. iud.* Angel. *in auth. de teſtib. §. & quoniam. nu. 29. verſ. ex hoc.* vnde & tradunt: Notario nõ licere
recipere dicta teſtium † ſine iudicis præſen- b
tia, aut cõmiſſione. Viuius *in commu. opin. 927. num. 13.* poſt Bald. & Iaſ. Hypp. de Marſil. *conſ. 2. nu. 30.* Rolan. à Valle *conſil. 94. nu. 36. lib. 2.* † nec c
inſtrumenta *prout infra, part. 3. lib. 5. c. 15.* tradi-
tum. Similiterque ſtatuunt arbitros, non
poſſe ordinare † commiſſarios. Proſper Fa- d
rin. *de teſtib. quæſt. 7. num. 149.* de quo licet pro-
babiliter dubitari poſſit, cum appellatione
iudicis, etiam arbitri intelligantur, & iudi-
cis appellatio omnes comprehendat, *cap. à iudicibus 2. quæſt. 6.* & ſic recte ſub diſpoſitione
l. iudicis. C. de fide inſtrum. contineantur. Quo
fundamento hoc approbat Hercul. Seucrol.

K *de re-*

18 *Vtriusque consensu simul partes probant.*
19 *An & cum dissentiunt.*
a *Actore non probante reus etiam in criminalibus absoluitur.*
b *Et in feudis.*
c *Limitatur, nisi pro actore sit ius commune.*
d *Actore, cessante reus nihil praestare cogitur.*
e *Etiamsi actor bonus, reus malus.*
f *Et in causis beneficiariis.*
g *Licet reus susceperit probationem, quod quomodo accipiendum latius explicatur.*
h *Rescriptum impetrans, in Camera se ad probationem offert.*
i *Maxime, si contradictor adsit.*

ANTE omnia de personis, qui petant
commissionem, videndum, frustra e-
nim de tempore ac iudice disputatur, nisi per-
sonae sciant, an onus probandi sibi compe-
tat: de eo ergo hoc capite paucis ita agen-
dum, vt & pars, an petere Commissionem,
scire; & iudex, an eam petenti parti decerne-
1 re debeat, cognoscere possint. † Generali-
ter itaque sciendum, illum plerumque pe-
tere Commissionem, cui hoc vel iudex per
sententiam iniungit, *l. à procedente. Cod. de dila-
tion. l. 3. §. 1. ff. de testibus. l. quinquaginta 12. ff. de
probation. l. eos. Cod. de testibus.* Vel cui ratione
ordinationis Camerae, & dispositione iuris
communis hoc incumbit. Quae cum gene-
raliter sint speciali ac latiori explicatione in-
digent. Quo loco duo hi modi, quod aut af-
firmatiua, aut negatiua in iudicium dedu-
cta, deinde quod aut actori, aut Reo hoc
onus imponitur, considerandi. Quoad pri-
2 mum, regulariter † quando affirmatiua in iu-
dicando deducta, deducenti incumbit onus
probandi *l. 2. & in l. verius, cum l. sequenti. de pro-
bationibus.* Late tradit Fulgos. *in d. l. 2.* Ioseph.
Ludouic. *conclusion. 15. numero 1.* Ful. Pacian. *de
3 probation. cap. 6. num. 1. & cap. 7. numero 2.* † Ne-
gatiua etiam multis casibus ab allegante pro-
banda, [Pacian. *de probationibus. libro 1. cap. 36.
& 57. numero 8.* veluti si sit firmata loco, tem-
pore & personis. Bald. *in l. diem proferre. §. si plu-
res. de arbitris.* Alexand. *in l. 2. de rescindend. ven-
dit.* Marant. *parte 6. de position. numero 1. in fine.*
Et sic aliquando Negatiuorum articulorum
iniuncta probatio in causa Hansen von Fleschy
4 contra Wolffen von Royaw. † Simile exem-
plum potest statui in eo, qui articulauit ali-
quem non appellasse, haec enim negatiua ad
probandum admittitur argumento eorum,
quae adfert Roman. *consilio 253. in fine.* Et ita in
Camera obseruatum, in causa Matthes Be-
ckers contra Mesenbaum. Alia exempla, qui-
bus negatiua probetur, tradunt Menoch. *de
arbitrar. iud. quaestion. casu 455. numero 2.* Hercu-
lan. *in tractat. de negatiu. proband.* Pacian. *in tra-
ctat. de probat. cap. 16. & sequent. & 35. & seq. lib. 1.*
Et haec quoad ipsam qualitatem rei proban-
dae spectantem, nunc de personis principali-
ter agendum: Licet autem affirmatio pro-
prie ad Actoris, Negatio vero ad Rei proba-
tionem extendatur, tamen illud semper
verum non est: potest enim & Actori negati-
ua, & è contra Reo affirmatiua probanda in-
iungi. † Actorem autem regulariter probare 5
debere non est dubium, *d. l. verius 21. & sequ. ff.
de probatio. l. qui accusare. C. de edendo. l. actor. & l.
final. C. de probat. c. cum Ecclesia. in fin. extra de cau-
sa possess. & proprietat. cap. inter dilectos. in fine. de
fide instrum.* [*l. in exceptionibus. C. de exceptionibus.*
& notat gloss. *in l. exceptionibus, in princip. ff. de
probation.*] Hic iam ante omnia videndum,
qui sub hoc nomine Actoris comprehen-
dantur: † latissime enim patet hoc vocabu- 6
lum, vt deducit Pacian. *d. tractat. de probation.
cap. 66. libro 1.* Actor † dicitur proprie pri- 7
mo is, qui alium in iudicium vocat, *l. in tribus,
13. l. inter litigatores 62. de iudic. l. 2. ff. commun. di-
uidund. cap. forus, versic. accusat. de verbor. significat.
c. ex literis. extr. de probat.* Duaren. *in tit. de iudi. c.*
4. Deinde † etiam actoris appellatione venit 8
appellans, is enim, dum in libello appellato-
rio aliquid noui adducit, in eoque se fundat,
recte actoris nomen meretur, ac primò de-
bet probare Speculator *in tit. de probat. §. pro-
bare. num. 18.* Mascard. *de probatio. in verbo actor.*
Sic & Replicã, † quae ad actorem proprie spe- 9
ctat, probat, *l. non exceptionibus, C. de exceptioni-
bus.* Et hoc plurimis Dd. authoritatibus con-
firmat Pacian. *de probat. cap. 57. numer. 9. lib. 1.*
Quod Reum attinet, licet ex supra allegatis,
actore non probante eum absoluendum dici
possit, [*l. 1. l. frustra. & l. neque natales. C. de probat.*
Ioan. de Amic. *consil. 65. num. 1.* vbi hoc ampli-
ficat sortiri locũ etiam † in criminalib. causis, a
& Roland. à Vall. *consil. 90.* Arguendo ad par-

K 2 tem,

tem,nu.2.& seq.vol.3.Bolog.in l.qui accusare,sub num.8.Iason.in l.non est nouum, nu.5. C.de edend. vbi indicat istam communem opinionem fore,& Anton.Cusius cons.94.complura num.1.& seq.vol.2.&amplificat quoque Paris.consil.1.numer.135.vol.1.& Tiber.Decian.cons.24. Quaeritur ergo, sub num.52. vol.1. quod actore non pro-
b bante reus absoluitur etiam in † feudis: absoluiturque itidem reus, iudice, vel fisco nihil probante, teste Marsil. in pract. crimin. §. constante, nu.39.Bursa.cons.439.Tot.sub nu.2.vol. 4. actore igitur non probante reus debet ab-
c solui, nisi pro actore † sit ius cōmune: tunc enim, etiāsi nihil probaret, iudex tenetur ferre sententiam pro eo, secundum glo. in c.cum ecclesia Vlterana. de elect. Doct. omnes vniformiter in d.l qui accusare, & in l.sicut. §.sed si quaeratur.ff.de seruit.vendic.& Bart.in l.si prius.ff.de oper.
d noui nuntiat. Imò actore † ipso non probante reus nullam defensionem, vel probationem praestare cogitur, d.l.actor.& l.frustra. & c.accu-
e sator.6.quaest.5.Ac etiam viro bono † non probante, reus, etsi vir etiam nequam absoluitur. Menoch.in tract.de arbitr.iud.cas.98.nu.8.lib.2.
f cent.1. Quod etiam regulariter † praecedat in beneficialibus causis, actore non probante reus absoluatur, Menoch. vbi supra numero 16.
g imò † etiam si reus probandi onus in se suscepisset, vt per Ias.in d.l.qui accusare, C. de edendo. Matthae.Brun. consil.122.subtiliter numer. 2. volum.2. Menoch.consil.410. Plura sunt nu.51. vol. 5. Riminald. iunior consil.365. magnificum, num. 11.cum aliis seqq.volum.4. vbi concedit, tunc actorem vnico verbo posse se expedire, asserendo contra reum, quò ad te liberas aedes habeo; & ratio est, quoniam actori incumbit reipsa onus probandi, d.l.qui accusare, C.de edendo.& Paul.Aemil.Veral.decis.47.seu 15. Gratia tua,in secunda parte. Secus vero si reus ipse ad onus probandi astringeret sub poena amissionis causae: tunc enim si non probaret, condemnandus foret absque dubitatione aliqua.Et per Ioannem Andr.in addit. Specular. in titul.de probation. in §. probare. numer.12. & 17. & sequitur Menoch.in d.consil.410. numero 54.latè haec vt & alia Viuius decis.236. numero 1.2.& 3.lib.2. Quae licet ita sint,] & ideo commissionem petere non necesse videatur. Cum tamen multis casibus fidem facere debeat, de eius etiam probatione rectè agitur. Primus itaque casus hic statui potest:
si in genere contrarium † è diametro, pro 10
abundanti (licet alias non astringatur) probare velit, illud enim in ipsius arbitrio est, atque in possessoriis maxime obtinet. Secundo † vt plurimum ratione exceptionum & 11
defensionalium Commissionem petere solet, l.1. l.19. Cod. de probationib. l.9. §.1.l.18. §. t. ff. de probationibus. l.1. de exceptionibus. Ordinat. parte 3. titul. 12. vbi illud haud impertinenter.

Quaeritur, an haec regula † se etiam ad ex- 12
ceptiones sub- & obreptionis extendat? [de quo grauissima est apud Doctores altercatio, in varias declarationes distracta; quibusdam affirmantibus, quibusdam negantibus; nonnullis vero distinguentibus; sicuti ex recentioribus prodidit & enucleare studuit, Mascard. tractat. probat. conclus.1123. numero 11. & sequentibus. Nouissime Baptist. Leonel. tractat.de subrept.rescript.quaest.13. artic.1. & 2. Alexand. Raudens. consilio 26. numero 26. volum.1. Quo nos referimus, interim quoad praesens institutum, in vtramque partem disputantes] Et sane videbatur, stantibus hisce exceptionibus, non Reum, sed Actorem debere probare contrarium, scilicet narrata mandati esse vera. Primò, quia vbicunque negatur factum, vt plerunque in exceptionibus sub & obreptionis fieri consueuit, onus probandi in aduersarium transfertur, leg.ei qui dicit, de probationibus. † Secundo hoc maxime 13
in rescriptis obtinet, impetrans enim propriè debet probare, rescriptum esse verum. Odofred. in l.2. numero 10. Cod. si contra ius vel vtilitat. publicam. per text. in l.si ex cautione, C.de non num. pecunia. [Vnde † & in Camera im- h
periali impetrantem, se ad probationem offerre, aliasque in contrarium adducendas, longioremque indaginem requirentes, tanquam in causis executiuis, reiiciendas petere & obtinere videmus, vt factum in causa Prōn contra Woltzan / vnnd Hertzogen zu Mechelnburg mandati poenalis die einsatzung deß Hauß Schoraw betreffend / quae causa decisa Anno 1561. 11. Septembris. Idque maxime locum habet, si contradictor exter,

qui dicat narrata supplicationis falsa. Panormit. *in cap. 2. de rescript.* Ioan. Andr. *in cap. vnic. de lite contestat. in 6.* vbi dicit, impetrantem ita teneri ad probandum pecuniæ numerationem iuxta *l. 3. Cod. de non numera. pecun.* vbi gloss. & Salicet. Etsi enim reus probare debeat suam exceptionem, *l. in exceptionibus de probat.* tamen id procedit, quando reus excipiendo ponit aliquid & affirmat, & sunt exempla *in d. l. in except.* Secus si id quod dictum est, simpliciter neget, ex quo fundamento aliquando in causa pignorationis, Herrn Wolffgangen Teutschmeistern contra Herrn Christoff Hertzogen zu Würtemberg / Anno 61. 17. Februarii sic pronunciatum: Ist ex officio, der Bescheid / möge vnd wolle obgemeldter Herr Cläger darthun / vnd beweisen / daß angezogene Pfandung durch den Vogt / auß Befelch deß Herrn beklagten geschehen / daß solches gehöret werden / vnd darauff ergehen soll / was Recht ist / hoc est: Ex officio sit decretum, si prædictus dominus Reus probauerit, pignorationem à præfecto ex mandato domini Actoris factam, quod eo casu fieri debeat, quod iuris fuerit. Vide Symphor. *supplicationum part. prima, titul. 4. voto 1.* vbi disputatur, quis in pignoratione iussum probare debeat.]

Contraria tamen sententia ex sequenti-
14 bus rationibus præualuit. † Primo, quod obreptionis aut falsi exceptionem opponens illam probare teneatur, quando eadem ex rescripto non apparet. Bartol. *in l. 2. numero 8. Et ibi additio si contra ius.* Anton. Butr. *in cap. super literis de rescriptis.* Crauetta *consilio 79. numero 9.* Secundo, quia cum quis in Negatiua se fundat, siue agendo, siue excipiendo id fiat, probare debet, vt præter supra allegata tradit Bartolus *in l. in illa stipulatione 8. & ibi Doct. de verborum obligation. & in l. 2. numero 8. Cod. si contra ius vel vtilitatem publicam.*

15 † Tertiò, quia vnusquisque tenetur probare illud, quod est fundamentum intentionis, *l. in exception. de probation.* Ioseph. Ludouic. *decisio. 15. nu. 1.* Cornel. *consil. 223. nu. 7 volu. 2.* Et id non solum in genere, sed etiam in specie faciendum, *cap. in præsentia. & ibi* Abbas Felin.
16 & Deci. *de probat.* † Quartò, licet aliqui ratione præsentis casus distinguant, vt Salicet. *in d. l. 2. num. 16. si contra ius, &c.* In eo tamen omnes conueniunt, quod euidentia vel notorietas facti, vel etiam præsumptio legitima, transferat onus probandi in excipientem, *per l. siue possidetis. de probationibus. & leg. licet de legat. 1.* Parisius *consil. 52. num. 95. libro 1.* Si ergo actor præsumptionem, imò aliqualem probationem ex documentis & aliis coniecturis prouenientem pro se habeat, merito liberatur ab onere probandi, *l. ab ea. de probation. l. 1. C. eodem.* Hercula. *de probat. neg. num. 103.* Mynsing. *centur. 2. obseruat. 10. & respons. 26.* Parisius *consil. 160. numero 27. libro 4.* Secundum quam sententiam pronunciatum in causa, Herrn Joachim / Graffen zu Oettenburg / contra Herrn Albrechten Pfaltzgraffen / Hertzogen in Obern vnd Nidern Bayern / & consortem secundi mandati, Auff dem Religion frieden. Anno 1577. 29. Aprilis. Hisce sic præsuppositis illud in controuersiam venit: Dato iudicem animaduertere, vtrumque debere, cui onus probandi primò imponere debet? Et sane simpliciter dicendum, † actori hoc casu 17
primo loco probationem iniungendam. *argum. l. in exceptionibus, ff. de probationibus. leg. emptor, Cod. de præscript. longi tempor. leg. si quidem. Cod. de exceptionibus.* Et id plurimis Doctorum authoritatibus confirmat Cacheran. *decision. 144.* Ac post eum Mascard. *de probation. in verbo, actor prius, numero 1.* [Virgineus de Bocat. *de lib. remissor. c. 7. num. 2.*]

Et habet hoc rationem, in omnibus enim est prior: Prius enim prouocat ad iudicium, prius articulat. Speculator. *in §. quartò quæritur, numero 10. versic. hoc quoque notandum, de position. & de dilat. §. videndum. numer. 6.* Mascard. *d. loco. num. 8.* Pacian. *de probation. libro 1. cap. 57. num. 15.* Et cum simul obtinent Commissionem, ac in vnum Commissarium consentiunt, testes actoris primo loco examinantur. Mascard. *d. loco. numero 1.* Pacian. *d. loco. num. 15.* Prius itaque & probabit. Quod & in Camera obseruatur, ibi enim, vt infra de tempore dicetur, actor prius Commissionem ad probandum suum intentum petit.
† Quin tamen consensu Rei, vtrique simul 18
probationes iniungi, ac commissiones de-

19 cerni possint, non est dubium. † Sed quid si dissentiant? (In actore autem dissensus sic statui potest, quod is dicat, se priuilegium hoc habere, vt prius probans audiatur, ergo ipsi non auferendum.) Videtur distinguendum: An in causis ordinariis, hoc est, quæ iure actionis intentantur, an in iis, quæ officio iudicis fiunt (quales sunt omnes causæ mandatorum) hic dissensus interueniat, vt priori casu, non posteriori vero simultaneæ probationes admittantur. Doct. concludunt Butr. Calder. Bald. Florian. allegati à Paciano *d. loco. num.* 17. Verum cum ratione huius puncti ordinatio, quæ alioquin exactissime inter has causas distinguit, nullam differentiam statuat, nec nos distinguemus. Vulg. *leg. de pretio, de Publician. in rem action.* Sed Reo integrum relinquimus, in omnibus causis, an cum actore concurrere velit. Est enim in ipsius fauorem introductum, vt prius post actorem producat, proindeque ei recte renunciat. *argument.*
20 *l. si quis in conscribend. Cod. de pactis.* † Sed quæritur, an illa ita generalis regula sit, vt actore petente, Reo iniungi possit, vt simul Commissiones expediantur & Rotuli simul producantur? Huic petitioni locum non dari ex sequenti ratione dicendum videtur: Quod non solum ius commune, sed & ordinatio, quando actor, ac etiam quando Reus terminum probandi petere debeat, præscribit, prout supra deductum, & proinde in causa Gabrielen Herrn zu Ortenburg / contra Graff Jörg zu Würtenberg/vnd die Statt Mümpelgart ita decretú, daß gedachter Graff in puncto defensionalium noch zur zeit terminum probandi zu nemmen nicht schuldig. Aliquando tamen hæc qualitatibus certis accedentibus, non attenduntur: Quemadmodum factum in causa Angemeich contra Lemingen / in qua licet prædicta & similia præiudicia allegarentur: tamen petitioni locus datus. Daß eine Beweisung mit der ander gehe/ hoc est, vt vtraque probatio simul perficiatur. Et licet de nouo Procurator variis allegatis causis ac præiudiciis decretum tolli peteret, tale vlterius promulgatum, lest man es vnverhindert der anzeig / bey vorigem Vrtheil bleiben. Causæ autem videntur hæ fuisse: Primo, quia causa summaria spolii erat, quę aliàs valde priuilegiata: Secundo, quia iudex videbat aduersam partem manifesta vti protelatione. Tertiò etiam ad hanc rem vsi videntur doctrina Ioan. Andreæ, *in c. filii, de her. in 6.* tradentis: Quod possit assignari dilatio simul Actori & Reo, quando Reus peremptoriam opponit ante fundatam intentionem Actoris.

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

De Iudice.

SVMMARIA.

1 *Iudex Basis iudicii.*
2 *Delegatio à non competenti iudice facta inutilis.*
3 *Camera quando iudex competens ad committendum.*
4 *Quinam iudex testes examinat, quando periculum in mora.*
5 *Iudicialiter olim commissiones petebantur.*
6 *Commissionis petitio requirit causæ cognitionem.*
7 *Hodie coram deputatis Commissio petitur in Camera.*
8 *Quæ coram deputatis agantur.*
9 *Commissiones quando iudicialiter petantur.*
a *Examen à iudice incompetente nullum.*
b *Ampliatur, quantumuis ante annos factum.*

Expedita tractatione, de personis petentibus, apud quos petenda videndum est: si enim in aliis rebus † Iudicem angularem, 1 basin, ac fundamentum. Sebastia. Vant. *de nullit. rubric. de nullitat. ex defect. iurisdict. num.* 2. Ducem & Imperatorem. Bald. *in rubric. si à non competent. iudic. num.* 4. Vant *d. loco nu.* 2. Schrader. *de feud par.* 10. *in præambul. num.* 2. Vbi hoc axioma deducit latius, Pacian. *de probat. cap.* 44. *nume.* 2. *part.* 2. ipsius iudicii vocamus: Idque adeo verum est, vt nullitas ex defectu iurisdictionis insatiabilis sit, cur non in hac probatoria causa, à qua integer processus dependet, (vt supra libro primo traditum est) idem ac rectius dicetur? Nam delegatio à non †competente iudice facta etiam cum consensu partium non valeat, gloss. *in l.* 1. *in verb. nullo. C. de Pedan. iudicib.* Bald. *in l.* 1. *C. qui pro sua iurisdict.* & ibi Angel. ac Salicet. Gigas *consil.* 88. *per totum.* Vbi tradit actum à tali delegato, tanquam à priuato factum, non valere. allegat Bald. *in l. cum qui. in vers. extra quæro. ff. de iurisdict. omn. iud. num.* 1. 2

num.1.& 2. Et in ſpecie traditur: teſtes à non
competente iudice examinatos nulliter exa-
minati.gloſſ.& Dd.*in l.hac conſultiſſima.C.de te-
ſtamen.* Bald.*in cap.cum cauſam. nu.26. de teſtam.*
Deciſ. Lucenſ.75.num.18. Viu. *in communib. opi-
nionib.verb. teſtium examinatio.* Et hęc exceptio
incompetentiæ poteſt quouis tempore op-
poni, per tex.*in c.cum olim, vbi* Abbas & Bald.
de offic.delegati. Franc.*in c.dilecto.de appellatio.col.
15.in verſ.quibus adde* Hieron. Gigas *conſ.89.per
totum, maxime num.vlt.* Natta.*conſ.313.num.4.*
Ac Commiſſio facienda à iudice ordinario.
Felin *in c.ſignificarunt, extra de teſtib.* Imbert.*in
inſtit.* Forenſ.*cap.43.* [teſtis enim examinatus
a coram iudice incompetente, † vel in iudicio
minus ſolenniter agitato, non probat, late
textibus & authoritatibus Doct. probat Pro-
ſper Farinac.*de teſtib.quæſt.80.oppoſit.42.* Ac ex
hoc fundamento inſtrumentum atteſtatio-
b num † oppugnatum fuit, licet ante multos
annos confectum videlicet anno 1539. in
cauſa Ludwigen von Bernhauſen contra Vlm
in qua relatū anno 1569.] Iudex autem com-
3 petens † Commiſſionum, Camera eſt in o-
mnibus cauſis, quæ ad eam ſpectant, de qui-
bus ſequenti capite. Aliquando tamen Ca-
mera in cauſis, quæ non primo ad ſe ſpectant,
ſolet decernere Commiſſiones, de quo in-
4 fra *libro 1.parte 2.latius tractabitur.* † Et gene-
raliter, quando periculum in mora, iudex
quilibet poteſt examinare teſtem. Bertachin.
5 *in repertorio, in verbo, examinatio.* † Pro huius
autem capitis pleniori intellectu illud mo-
nendum eſt, olim vſitatum fuiſſe, in iudicio
commiſſarios & dilationem petere. *Ordinat.
part.3.tit.15.§.vlt. & titul.16.§.1.* Nec caret id
ratione, quia cauſæ cognitionem requirit
6 † delegatio examinis teſtium.*Clement.1. de po-
teſt.& offic.iudic.delegati. vbi* Vitallin. *ſuper 1.ſua
gloſſ.*notat.[poſt multos recentiores hoc, pro-
didit Proſp.Farinat *de teſtib.quæſt.77.cap.3.nu.
122.*] quod Commiſſio eſt facienda cum cau-
ſæ cognitione:Diſputandum enim eſt de ido-
neitate perſonæ, cui examinatio commit-
tenda.Stiaticus *in Obſeruat.practic.cap.16.nume-
ro 17.& 18.* † Hodie autem duplici modo
proceditur, Regulariter vel irregulariter, &
qui hic regularis in aliis proceſſibus irregu-
laris dicitur, & è contra. Regulariter proce-
ditur coram † deputatis: Nam hic proceſ- 7
ſus integer vſque ad concluſionem in cauſa
coram deputatis tractatur. *Receſſ. Imper. Anno
1570. promulgatus. §. Die Commiſſarii. Et Me-
morial. Anno 84. datum.* cuius ratio eſt, ne or-
dinariæ audientiæ hic verbalibus receſſibus
Procuratorum detineantur. d. *Memoriale de
Anno 1584.§.Da man Commiſſarien.* † Quod 8
vt facilius intelligatur, notandum, finita iu-
diciali audientia in Camera, ſemper duos Aſ-
ſeſſores remanere, & coram illis non ſolum
hunc Commiſſionis punctum expediri, ſed
etiam cauſas & ſubmiſſiones leuiores è ve-
ſtigio decidi, vel in ſenatu poſtea referri, ſi-
gilla, manus, ſcripturas recognoſci, vel diſ-
fiteri, mortem litigantium, tractatus con-
cordiæ ac tranſactiones allegari, ſecundam
vel tertiam dilationem peti, eiuſque cau-
ſas adduci. *Ordinat. Camer. part.3.tit.11.)* irre-
gulariter † proceditur, quando iudicialiter 9
hæc petuntur, quod fit hoc modo. Quando
vna cum aliis productis iudicialiter petitur,
commiſiſſe in ſcriptis. *Ordinat.part.3.d.tit.11.
§.item ſo einer.*

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

De cauſis & rebus, ratione qua-rum in Camera petatur Com-miſſio.

SVMMARIA.

1 *Cauſa quaenam ad Cameram pertineant.*
2 *An Criminales & matrimoniales,*
3 *Argumenta pro Affirmatiua.*
4 *Argumenta pro Negatiua.*
5 *Reſpondetur ad argumenta pro Affirmatiua.*
6 *Immediate imperio ſubiectus. ſi Crimen committat, vbi vindicandum.*
7 *Cauſa criminales, quæ* Leibſtraff auff jhnen tragen*/quæ?*
8 *Ad Cameram an per appellationem deuoluantur.*
9 *An in criminalibus commiſſioni locus.*
10 *An in arduis Commiſſio poſſit decerni.*
a *Remiſſio in cauſis nullitatis ratione criminalis controuerſia non facilis, vt nec inhibitio.*
b *Actio contra magiſtratum ad condemnationem* in einen güldenen Mann.

c *Appella-*

c. *Appellatio etiam ratione damnorum in criminalibus non recipitur.*
d *In criminalibus pro interesse appellatur.*
e *Iniuriarum crim. na'iter intentatarum causa, an in Camera recipiantur,*
f *Criminalis an capitalis hoc loco.*
g *Examen an delegetur in feudalibus.*
h *Mandatorum s.ne clausula causa an criminales, vel ciuiles.*
i *Commissio ex consuetudine in criminalibus.*
k *Commissioni an in crimine haereseos locus.*
l *In appellationibus quando noua probationes admittantur.*

CVm de personis petentibus, ac iudice dictum sit, & non minus intersit scire: An causae vel res, quarum gratia Commissiones petuntur, ita comparatae, vt de iis In Camera agi, ac probationis delegatio fieri possit: ideo de causis seu rebus, ratione quarum commissio peti debeat, nec ne, videndum. Eae autem res taliter affectae sunt, vt dubitationem probabilem, an indistincte omnes ad Cameram pertineant, ac in omnibus commissio decerni possit, recipiant: Circa quae initio hic monendum, omnem omnino litem, quam Camerae iudicium, vt propriam explicat, aut in prima, aut in secunda Instantia ad eam de-
1 uolui. † In prima instantia omnes istae causae, Camerae iurisdictioni obnoxiae sunt, quas *lib.1. obseruat.1.* longo ordine, & plene recenset Gayl. adeo vt praeter ibidem enumeratas,
2 aliam ostendi non posse credamus. † Nam licet de criminalibus pariter & matrimonialibus, (quasi & illae in prima instantia Cametribunal, aut austrega sortiantur) specie quadam veri moliri possit, nobis tamen necdum persuaderi potuit, qui vtrumque hoc causarum genus à Camera relegatum certò arbitramur, accusatione fractae pacis. Mynsing. *cent.3. obseruat.40.* Gayl. *lib.1. obseruat.98. num.11.* crimine personae Camerali, *ordinat. Camer par. 1. tit.50. §. vlt.* & nullitate super facto criminali intentata *ordinat. tit.28. part.2. §.* Item nach dem. Mynsing. *cent.4. obseruat.41. & 42.* Gayl. *libro 1. obseruat.1.* exceptis, [Bender. *de reuisionib. conclus.33. num.23. & seq.* vbi addit, si super nul-
a litate pronuntiatum, † non facile in Camera peti reuisionem. Nō tamen ita vendicat causarum criminalium ratione nullitatis cognitionem vt iudici ordinario delicti inhibeat, vt notanter Mynsing. *cent.4. obseruat.41.* nisi esset notoria nullitas, tunc enim inhibetur, ita decreta inhibitio Grauen G. zu Sayn/ contra Graff Herr zu Sayn/ mense Iulio, Anno 92. Item D. Peter Hagen contra H. Hertzog Henrich Iulium zu Braunschweig 9. Iunii, Anno 1598. praeter has ergo nullas susc pir, nisi quod cum iudex inferior in criminalibus negligit iustitiam administrare, mandata sine clausula decernant contra magistratum, sub poena aliquot marcarum auri, vt factum in causa Balthasar vnd Paul Dracken / auch Claus Jagenow contra Holsteinische Königliche Statthalter vnd Ambtleute / 3. Nouembris, Anno 1592.] Argumenta autem & rationes, quibus hoc defendi posse videtur, hae sunt. † Prima, quod si Camera in criminalib. 3
non potest cognoscere: delicta (quae poenis coercenda) committetur impune, quod toti orbi Christiano indignū, taceo perniciosissimum. Secunda ratio est desumpta ex ordinationis textu, qua constitutum inuenitur, in causis, so Leibstraff auff jhnen tragen / appellationis ad Cameram prohibitio: vnde sic argumentari licet, vbi species vna excipietur, ibi regula consistet in caeteris generis speciebus, *argum. l. cum praetor. ff. de iudiciis.* Ac huc referri potest, quod dicitur: exceptio in casibus non exceptis firmat regulam. Euerhard. *in loco ration. leg. larg. numero 53.* Et de non exceptis iudicatur iuxta regulam, *l. patre furioso. & ibi Doctores. ff. qui sui vel alieni.* Tertia est, quia specialiter causae criminales, camerae Iurisdictioni subtractae non sunt, quod vtique necesse fuisset, si eo non spectassent, ex hac ratione, quod generaliter rectè in Camera conueniuntur ii, & in quibuscunque causis, qui priuilegio cessante cameram ordinarium iudicem agnoscunt. Nos tamen † his omnibus non 4
obstantibus, à priori proposito dimouemur neutiquam, ac causas criminales in prima Instantia ad Cameram spectare constanter negamus, idque similiter rationibus multis & euidentibus. Ac primo causas criminales, (capitales saltem) Camerae diiudicationi non esse mandatas ideo repeto, quia merum Imperium integrum (quod circa has exercetur) nulla lege ipsi traditum demonstrari potest.

Lege auté sola datur *l.1.§.1.in fin. ff.de off.eius cui mand.est iurisdict.* Nec iurisdictionis concessione merũ imperiũ continetur, *d.l.1.§.1.in fin.* Secundo, ppterea, q stylus & iudicialis obseruatio adeo huic opinioni patrocinẽtur, vt cuiuis in foro versanti facile persuadeát, iure (vt minimũ) nõ scripto, criminales causas in Camera nõ recipi. Cui cõsimile est, q tertio nos mouet, nimirum vnanimis omnium, omnis temporis Assessorum consensus, inter quos nunquam hoc controuersiæ motum genus: quos si vel minima huius rei pertigisset dubitatio, non posset non peruenisse ad nos aliquod huius pugnæ monumentum, quæ vtrinque instigante religione iuramenti, quoad extendendos Cameræ fines, & non diminuendos, Assessores astringuntur, suscepta fuisset. [nec vestigium aliquod huius rei inuenire mihi licuit, nisi quod in prothocollis Doctoris à G. quondam assessoris Cameræ anno 1539. scriptum reperio, ante multos annos petitionem institutam contra quandam ciuitatem, quæ tendebat ad pœnam, eines güldenen Manns hoc est, viri aurei, ideo quod occiderat & spoliauerat ciuitas illa virum; Cameramque dictam ciuitatem in pœnam 500. Marck löttigs Golds condemnasse; causa fuit inscripta Getell contra Gund. An autem illa causa per viam nullitatis vel fractæ pacis aut spolii vel appellationis eo deducta, me latet.] Quarto, quod si omnia crimina ex concessa iurisdictione Camera diiudicaret, nõn erat necesse illo casu, quo Camerales personæ delinquunt, specialiter Cameræ cognitioni crimen subiicere, quod constituitur in ordinatione, vt supradictum: quare cum in specie hæc fiat permissio, in genere prohibitio existimabitur. *argument. l 1.in princ.ff.de offic.eius cui mandata est iurisdict.* In qua sic concludit Papinianus: quia ei, cui obtigit legis Iuliæ exercitium, permissum est id mandare, si proficiscatur: sequitur, quod non aliter mandare poterit, quam si abesse cœperit, qua parte ordinationis similiter & hoc statuitur, vt crimine per iudicem Cameræ capitali deprehenso, magistratui reus supplicio subiiciendus tradatur: Ex quo, cum Cameræ, ne in eo quidem qui omnino & maxime ipsius iudicio obnoxius haberi videatur, crimina vindicare datum, nos in minus competentes subditos, vltorem gladium stringere, & crimina punire regulariter posse defendemus? absit, absit, crimen inconstantiæ. *argum.l.28.§.& generaliter. ff.de pœnis.* Quintum, quod nos in nostro proposito confirmat, istud est, quia nulla ordinationis parte aliquid reperitur, quod ad processum criminalem pertineat, nihil hic de carcere, nihil de tortura, nihil de pœnarum, suppliciique inferendi genere, de quibus verisimiliter specialia multa & expressa, ordines & Imperii status (à quibus omnis in Camera deriuata iurisdictio, qui ita mature & distincte alia omnia ad Cameram & Austregas pertinentia certo præscripserunt, ne in criminalibus vbi de capite & salute hominis agitur, quibusque nullæ ponderosiores prætextu ambigui iuris, delictum iudicãtis in periculo hominis innoxium haberi posset) constituissent, si eiusmodi etiam causas ad Cameram pertinere voluissent. Sexto, tali ratione conficitur, quãdo ne per appellationem quidem (quæ nimirum in modum prærogatiuis & fauore gaudet, ac à Principe tolli non potest, cum naturalem in se defensionem habeat, infra libro septimo, dicta præsidium innocentium, & thytiacum contra venena iudicum) Camera de criminibus cognoscere queat, vbi probabile non fit iu nimis priuilegiatis (primæ intelligo instantiæ) eius cognitionem facturam. Deniq; si ad Cameram criminũ pertineret persecutio, quæ quæso futura criminũ pœna, vbi facilime lis vltra ætatẽ hominis protrahitur, ita vt ea pendente, mors interueniens, pœnam simul & accusationem aboleret, quod omnino præcauendum. Neque † officiunt argumenta supra in contrarium allata: Nam ad primum, quod attinet, 5
respondeo, male argumentum sumi negatiue ab aliqua specierum, ad genus vniuersum: non enim sequitur: Camera non potest iudicare in criminalibus, ergo nemo potest, imo cessante iurisdictione Cameræ. Certo † illud 6
tenendum, si quis in alieno territorio delinquat, ibi reum peragi posse. *l.1.C.vbi de crimin. agatur.* Cui consequenter, Anno 1594. in comitiis Ratisponensib. ita ad propositam dubitationem

rationem per camerales positum fuit: Wann ein einzige Person / sonderlich der mit Mittel dem Reich vnterworffen / auff freyer Landtstrassen einen bößlich erschiessen / oder einer dergleichen Mißhandlungen thet / soll er für dem ordentlichen Richter / da er die That begangen / verklagt werden / &c. Sin vero in suo & proprio, Imperatorem, qui omni potestate pollet, iudicaturum. Cui nihil derogat, quod Imperator soli sibi cognitionem de Ducatibus & Comitatibus reseruarit, reseruauit soli sibi, non solum hoc. At esto solum, restringendum est istud ad iurisdictionem mixtam & simplicem, non merum imperium, quod Imperatori lege Regia datum, Cameræ cum statibus dele-
7 gando non abdicauit. Ad † secundum respondeo, verum esse exceptionem arguere regulam à se diuersam, vt priuatio habitum præsupponat, & concedo, ordinationem in textu supra allegato continere exceptionem, quæ necessario euincit regulam contrariam, sed in suo genere, eoque proximo, itaque cum exceptio sit in criminalibus, So Leibstraff auff jhn tragen / ad Cameram non appellatur, bene concedo, regulam in suo genere proximo contrariam, hanc scilicet. Ergo in criminibus, Welche keine Leibstraff auff jhn tragen / recipienda per Camerales appellatio, non vero illam. Ergo omne crimen etiam in prima instantia apud Cameram intentare concessum, specie enim prima à secunda differt instantia. Neque superuacuum existimandum est, supra dictam exceptionem in ordinatione exprimi, quasi generaliter sufficiat dixisse, crimina ad Cameræ tribunal non pertinere. Nam ad hoc cum Vlpian. *in l. 15. §. ait prætor. ff. de iniuriis.* respondeo, vbi ait de simili, sed videtur & ipse Labeoni, & ita se res habet, prætorem eandem causam sequutum. voluisse etiam specialiter de ea re loqui, ea enim, quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta. Deinde etiam superuacuum non est, quia idem illud constitutum demonstrat, differentiam seruandam in causis appellationum criminalibus, & ea, quæ Leibstraff auff jhn tragen / ad Cameram per appellationem solæ non deuoluuntur, reliquæ vero bene, & iure optimo. Tertio argumento satis prima nostra ratione responsum est: neque enim vniuersalis Cameræ iurisdictio absque discrimine & ratione admittitur, iurisdictio tribuitur, sed ea ac suo modo etiam ordinaria, nos merum imperium, quo crimina vindicari, & solo possunt ea contineri negamus, nisi legem, qua hoc Cameræ datum, quis commonstret: Ratum itaque adhuc, & firmum manet, præter dictas causas à Gail. enumeratas, nullas Cameræ tribunal in prima instantia sortiri. A quo & matrimoniales prætermissæ, quæ quia fori ecclesiastici sunt longo vsu, & recepta consuetudine, huic rei difficultatem non pariunt.

In secunda vero instantia, siue (quod idem habemus) per appellationem Cameræ iudicio exponuntur, omnes omnino causæ, de quarum prohibitione doceri nequit. Prohibitæ † autem (id est exceptæ) causæ crimina- 8
les, so Leibstraff auff jhn tragen / [*part. 2. tit. 28.* tam principaliter quam incidenter. Quod videntur innuere decisiones Cameræ, *in verbo, causa criminalis*, vbi sic dicitur. An aliquis in causa criminali † iniuriarum condemnatus, c
possit ratione earundem, nec non damnorum, expensarum, & interesse appellare ad Cameram? Respondeo ex ordine causarum criminalium Caroli Quinti, *artic. 12.* quod non. Et ita absolutus fuit in Camera Zacharias Drosamer à citatione Ernst Basten / qui in prioribus duabus instantiis condemnatus, in 906. Thaler pro iniuriis & expensis, harum nomine appellauerat ad Cameram: Hæc tamen † non procedit, si tertius interueniat d
pro sua iurisdictione, qui appellare potest; Ratio est, quia is non appellat ratione pœnæ criminis, aut causa principalis; sed iurisdictionis, tanquam incidentis quæstionis ad causam principalem, per se non pertinentis. Et sic recepta est causa appellationis in causa Camerali Episcopi Bamberg cōtra Schwartzenburg 14 Maii, anno 65. *decis. Cameræ, in verbo, appellatio in causis criminalibus.*] criminales, capitales intellige. Ita enim in Camera in causa quadam graui pro pœna sanguinis iudices intellexerunt: [referens scilicet vir doctissimus D. A. in causa Graffen zu E. contra I. Keyser Claws Wigant & consortes, an-

no

no 1559. 15. die Septembris. Et pro hac sententia etiam latissime disputat Ludolf. Schraderus, *in consil. 40. num. 80. inter consilia Iurisconsultorum German.* Qui † causam iniuriarum ad Cameram criminaliter, intentandam, deducit. Hinc & priuilegia concessa expresse cum causæ criminalis mentionem faciunt, addunt † capitalem], vt videre licet in priuilegio Ducum Holsatiæ, de non appellando. Gail. eadem verba ordinationis refert, *obseru. 1. num. 27.* à quo nec dissentire videtur, Daniel Moller. *lib. semest. quæstionum, lib. 4. cap. 33. num. 3.* vbi intelligit ordinationem de appellationibus à sententiis criminalibus corporis pœnam infligentibus] licet Minsynger. ad omnes iniurias vocabulum hoc referat: *cent. 2. obser 98. ibi, in controuersiis tamen.* [*& respons. 7. num. 14* qui rectius (non obstante, quod aliquid aliqualiter reprobare conati) *cent. 4. obser. 41.* à multis in ciuilibus posse concedit, quod & ibidem notauit Reyger. & cõsideratum in causa dern von Saldern contra Herrn Heinrichen Julium Hertzogen zu Braunschweig vnd Lüneburg / appellationis 18000. Goldgülden Straff betreffendt / 18. Augusti, anno 1597.] Et hoc negotium planum & expeditum foret, si verbis eo, ad quod inuenta sunt vteremur, & eorum proprietati insisteremus. Verum existunt, qui contra hanc interpretationem noua moliuntur. Leibstraff / vocabulum Germanicũ à Leib / id est, corpore, & Straffen, id est, coercitione compositũ satis suæ significationis officiũ proponit, ac certo nihil aliud, quã pœna corpori imposita haberi potest: vt quẽadmodum à simili ius nostrum munus personale *l. 8. C. de muneribus.* primo corporale dictũ, *in l. 1. & in l. munerum. 18. in princ. ff. de munerib. & honor.* Quod corpore & animo perpetratur, accipit, sic pœnã corporalem, quam quis corpore excipit definiamus. Consentiunt quidẽ illi hac in re nobiscum, & Leibstraff pœnam corporalem, vocis etymon secuti explicant, at vbi ad species deuentum est, alio flectuntur: corporales enim in capitales & non capitales distribuunt, ac certis quidem speciebus donant, quibusdam eiusmodi, quæ nec speciei, nec generi conueniant proximo: Capitalium (quas vltimum supplicium exponunt) pœnam statuunt, notam perpetuã infamiæ, itemque publicationem omnium bonorum: quã conuenienter autem iuri, & naturæ rei, satis arguit, quod neutra harum pœnarum corpore sustineatur, nec vltimum supplicium sit, quod solam mortem interpretatur ICti, *l. vltimum. ff. de pœnis. l. licet capitalis. ff. de verborum significationib.* Ego confusioni istiusmodi oppono distinctionem, *l. aliud est fraus. ff. de verborum signif.* quæ tria pœnarum genera exhibet, & aliam capitis, aliam existimationis, tertiam denique pecuniæ esse manifesto declarat, nihil corpore aut capite patitur, qui perpetua infamia notatur, non mortem saltem, vt hoc vltimum suppliciũ sit, certe capitis pœna existimationi opponitur, *in l. capitalium. in princ. & §. 1. ff. de pœnis.* Et publicatio omnium bonorum, à pœna capitali aliud, satis demonstrat legis & rei authoritas, quarum hæc bona, ne capitis quidem partem sufficienter testatur, illa publicationem eorum separatam à pœna capitali manifesto innuit, *l. 10. in princ. C. de bonor. proscript.* cum diserte pœna pecuniaria, *in Nouell. 134. in fin. vt nulli iudicum.* decidatur. Quæ omnia hoc loco, in hoc tantum monuisse sufficiat, ne authoritate quorundam à vero seducti, in quæstione, quænam causæ criminales ad Cameram per appellationem deduci nequeant, pœnam corporalem, Leibstraff, aliam, quam quæ ipso & solo corpore sustinetur, credamus. [de quibus omnibus latius disputatum & rationes multæ adductæ, in actis & actitatis in causa nobili Brunswicensium, contra Ducem Henricum Iulium Ducem Brunswicensem, & Becken contra Mecfelburgk appellationis à mulcta: Et quia hæc approbantur multis, vtpote amico veteri Arnold. à Reyger, *in addition. ad obseruat 41.* Minsynger. *centur. 4. numero 3.* ac latius post approbationem nostræ sententiæ, discussa ab Ottone Meland. *in commentario Camerali, parte prima, folio 8.* de lector remittitur.] Quibus ita peractis, causæ demonstratæ sunt, quæ vel primo vel secundario Cameræ suppositæ. Superest, quod initio proponebamus, videre in quibus ex his, an autem in omnibus, Camera probationum delegationẽ admittere possit, quod primo intuitu negan-

dum videbatur, propter criminalium & arduarum tractatum. Et vero arduas (sunt † autem arduæ causæ, quarum magnitudinem iudex hic sufficere rei arbitratur. Baldus *in cap. ex ratione, de appellat.* Iason. *in l. si quis quem in iudicio, num.* 13. *si quis caut.* & *in l. admonend. num.* 222. *de iureiurand.* Menochius *de arbitr. iudic. quæst. cas.* 72. Anton. Thessaur. *in decis. Ped. nouu* 61. *num.* 4. Freher. *de famil. cap.* 10. Cuno *de pact. cap.* 25. *num.* 13. Purpur. *consil.* 458. *num.* 22. Bursat. *consil.* 431. *nu* 53 & Cassan. *consil.* 18. *nu.* 4. Non tamen iuxta aliquos minores 500. ducatis. Franc. Scalig. *super ritib. rit.* 140. *nu.* 1. quorum æstimatione præstantiores sunt, quæ honorem aut matrimonium. *argum. c. à nobis, qui matrim accus.* & *ibi Hostiens.* & *Canon.* Cuno *d. c.* 25. *num.* 14. spectant) quod attinet, delegationem probationis earundem, qui denegatam volunt, existunt plurimi, supra *lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 3. tela[...] [quibus adiungi possunt, quos ad longum recenset & sequitur, Prosper. Farinac. *quæst.* 77. *num.* 54. Asinius *in praxi iudic.* §. 21. *cap* 5. *versic. sextus casus.*] duabus subnixi rationibus. Primo: quia quæstiones arduas criminalibus æquiparari intelligant. Stiatius *in practic. obseruatio. cap.* 17. *num.* 75. Secundo, quod graues causæ grauem iudicem requirant, Iosephus Gonzalez. *variarum quæst. cap.* 29. *num.* 32. Sed contrarium verius esse, & indistincte causarum arduarum probationem per Commissarium inquiri posse etiam alii arbitrantur. Schrader. *de feud. part.* 10. *sect.* 16.
g *num.* 66. [& idem in feudis asserit † Farinac. *in dicta l. num.* 14. allegans Monticell. *in repert. in verb examinatio testium, an delegabilis.* Rosenthaler. *de feud. capit.* 12. *conclus.* 9. *num.* 10. *lit. L.* Atq; hanc in Camera obtinuisse sententiam, iure hoc vel illo non inspecto iuxta altercationes interpretum, in qua multoties Commissio decernitur, in causis vniuersa territoria, omnimodam iurisdictionem & hono-
h rem concernẽtibus, [vt mandatis † sine clausula, quæ licet primo intuitu à multis pro criminalibus habita, placuit tamen tandem eas ciuiles arduas dici, vt obseruatum in causa Weiß contra Herrn Joachims Friderichen Administratorn deß Ertzstiffts Magdeburg, mandati sine clausula, de relaxando captiuo, quæ ventilata anno 1578. & latius, infra de contumacia, edocebitur, quæ omnino huc transferenda: & id] stylus ac quotidiana testatur experientia. Et habetur huius rei ratio manifestissima, quum multæ sese in omnibus causis offerant circumstantiæ, quæ moram nullam, nisi cum totius iuris dispendio admittant, præcipue, si probationum necessitatem & difficultatem consideremus, quæ si per ipsum Cameræ tribunal, eiusdemque Assessores vel Iudicem examinandæ & recipiendæ venirent, non posset non hoc tarde, & post magna temporis interualla (quod infinitis aliis negotiis distrahantur ac occupentur) confici, maxime quod probationes celeritatem sæpe in grauissimis causis desiderant, quæ neutiquam obtingeret, Cameræ earundem necessitate imposita. Ad congruum ergo remedium est decurrendum, illa regula stabilitum: In causis quantumuis grauissimis, quando res celeritatem desiderat, commissiones locum habere. Cui accedit, quod Camera cum Imperatore iurisdictionem habet concurrentem. Vnde concludimus, quamuis non liceret generaliter cuiuis causas arduas delegare, Cameræ saltem denegatum non esse: cuius tanta potestas, quanta Imperatoris, de quo nemini dubium. Criminales causas † quod attinet, in iis delegationem probationum non obtinere, constat ex textu *in Authent. apud eloquentissimum.* & *ibi Doctores C. de fide instrument. cap. testes.* §. *de his etiam*, 3. *quæst.* 9. *Clement.* 1. *verb. ciuili*, & *ibi Can. de offic. delegat. Constitut. Caroli Quinti, artic.* 71. Gabriel Roman. *lib.* 7. *conclus.* 5. Iulius Clar. *in* §. *fin. quæstione* 26. Kirchouius *in communi opinion. in verb. testis.* Curtius *de testibus conclus.* 29. Chilien. Konig. *cap.* 77. *num.* 2. Vestr. *cap. vlt. num.* 1. & ibi Grauat. *num.* 16. *lib.* 6. Schrad. *de feud. part.* 10. *sect.* 16. *nu.* 66. [Latissime hoc pluribus adductis Doctorum authoritatibus confirmat, Prosp. Farin. *quæst.* 77. *cap.* 2. *num.* 71. & *nu* 196. Ioan. à Royas, *in sing in fauorem fidei, sing.* 204. *num.* 1. vbi & *num.* 2. rationes reddit Asin. *in praxi iud.* §. 21 *cap.* 5. *vers. septimus.*] Quæ sententia quatuor argumentis corroboratur. Primo: quod dicitur in criminalib. testes debere audiri, nó eorũ voces: *Harmenop. in*

in Epit. lib. 5. tit. 6. Secundo, quia in grauioribus (nulla autem criminalibus iudicus grauiora) cautius agendum. Bartol. *in §. quoniam in authent. de testibus.* Tertio ex ratione, quod causa criminalis, quæ meri Imperii est, difficulter delegetur, vnde & idem de accessorio dicendum. Prosper. Carauit. *ad ritus. mag. Cur. rit. 157. num. 3.* [Quarto vt possint terrore iudicis ad veritatē proferendā inducit. Lescut. *de test. examinat. c. 7. num. 4.* vbi plura huc spectantia adducit.] Cuius tamen regulæ plures sunt exceptiones, quas hic subiicere non inutile visum fuit. Prima est, si consuetudine cōtrarium sit introductum. Afin. *in practic. num. 21. cap. 5. in 7. casu,* vbi plures allegat. [Clarus, *in pract. crim. § fin. vers.* sed quæro testatur † de consuetudine in criminalibus commissionē habere locum, quamuis hoc aliter intelligat Prosp. Farinac. *dict. l. num. 72.*] Secunda, si testes notabiles personæ producantur, ad eos mittitur. Clarus. *in practic. criminal. quæst. 26. num 2.* post Carauit. *Ritu 155. num. 2.* Tertia, si vtilitas publica id ita exigit, ne delicta impunita maneant, Baldus. *in authentic. apud eloquentissimum. C. de fid. instrument. num. 1. ac post* Iohan. Andr. & Archidiacon. tradit Petr. de Montefort. *ad constitut. reg. tit. in quib. causis audientia committatur. num.* 18. *fol. mihi* 109. Quarta si criminales causæ huiusmodi sunt, quæ pecuniaria pœna vindicarentur, fisco inferenda, testium examen recte in criminalibus delegatur: non aliter quam hodierno tempore passim in iudiciis pro iniuria criminaliter intentata probationes alteri committi videmus. *Sichard. in Authentic. apud eloquentissimum. num. 6.* Quinta, si magistratus sint imperiti, vt ipsimet examinare nequeant; tunc enim possunt ordinari Commissarii. *Constitut. Carol. 5. dict. loco. artic. 72.* Verum extra casus hos in mere criminalibus, quæ pœnam capitalem aut sanguinis ingerunt, & raro non præcedentibus tormentis expediuntur, commissionem locum habere non defenderē. [Sexto, in crimine hæreseos † in quo testium examinatio alicui committi potest per iudices & inquisitores fidei, *cap. vt officium. §. verum. de hære. lib. 6.* Ioan. Nicol. *de hære. not. 35. incip. receptissima, in fin.* Felin. *in cap cum causam, in primo. num. 21. de testib.* & vices suas inquisitores aliis possunt committere, *gloss. est sing in verb. ipsorum. in clem. nolentes. de hære.* sequuntur Dom. & Perus. *in cap. præsidentes. nu. 2. de hære. in 6.* Fran. Squilla. *de fid. Cathol. cap. 39.* hanc dixit communem opinionem. Iacob. Sept. *in instit. catho. cap. 34. num. 15.* Quod tamen non aliter admittit Simanc. *in theor. & prax. heret. cap. 35. num 6.* Nisi magna subsit causa.] In Camera tamen his omnibus non attentis, distinctio nulla pœnarum, cum de cōmissione in criminali quæritur, spectatur. Nunquam enim qualitas eiusmodi repulsam parit in causa fractæ pacis, in crimine personæ Camerali intentato. De fracta pace exempla quotidiana versantur ob oculos, ideoque ea prætereo. Geil. *lib. 1. observation 95. num.* 10. Mynsinger. *cent. 3. obseruat.* 40. Criminis autem à persona Cameræ commissi exemplum ante paucos annos habuimus in causa Schaben Freundtschafft contra Licentiatum. [Bingium, & plura colligi possunt ex iis quæ Petrus Denais, *in apologia contra Senatum Spirensem, adducit.*] Tertii denique membri nullitate ratione accusationis mota, Commissariis probatio conceditur, vt ex facto recenti occurrit exemplum in causa Estorff contra Lübeck. Carceris inspectione Duci Holsatiæ mandata. Et ad horum confirmationem ratio à Dd. tradita accommodari potest, quod princeps in criminalibus potest committere examinationem, Clarus. Mynsinger. Geil. *dd. locis.* [Est tantum de his, quæ in prima instantia. An autem promiscue in causis ciuilibus, quæ per appellationem ad Cameram deuoluuntur, obtineat videndum, & videtur simpliciter dicendum admitti debere, cum non deducta deducere, & non probata, probare, permissum sit. Illud tamen domini non ita pridem Mense Ianuario anno 1589. in causa Hennig vnd Hans gebrüdere von Welde contra Andries von Wolde / appellaten, limitarunt vt intelligatur in his tantum, quæ postmodum prius resciuit, & quæ in prima instantia ignorauit, alias sequeretur iura vafris & callidis protectoribus litium fauere: cum eadem non decipientibus sed deceptis, non dormientibus sed vigilantibus scripta sint: Putarunt ergo domini, si quis

eadem probare velit, quæ in prima instantia deducta sunt, tum demum admittendum, si fuerit impeditus in prima instantia deducere & probare, secus si id commode potuit, sed noluit, saltem differendæ & protelandæ litis gratia.

CAPVT IIII.

ARGVMENTVM.

De temporibus petendi Commissionem.

SVMMARIA.

1 *Post litis contestationem ordinarie petitur commissio.*
2 *Ante responsiones sufficientes sæpe petitur Commissio.*
3 *Post responsiones Commissio licita petitur.*
4 *Reus quando commissionem petat.*
5 *Iudex quando terminum Commissionem petendi tergiversantibus præfigere soleat.*
6 *Cautela quæ procuratores causæ prospiciunt, casu, quo nominandæ personæ ipsis non sunt designatæ.*
7 *Extraordinario tempore quando petantur Commissiones.*
8 *In causis ad ordinem Nouarum statim peti potest commissio.*
9 *In mandato de non vastando Syluas, statim commissio peti potest.*
10 *Item in causis pignerationis ratione iussus.*
11 *Item ratione subiectionis.*
12 *Item ratione loci factæ pignerationis.*
13 *Ratione factæ paritionis.*
14 *In causis appellationum ratione deuolutionis.*
15 *Ratione paupertatis probationis quis commissionem petat.*
16 *Publicatis attestationibus, quando Commissio petatur.*
17 *In executione quando & quomodo petatur Commissio.*
18 *Post conclusionem iudex semper ex officio admittere potest Commissionem.*
19 *Commissione incepta sæpe de nouo petitur Commissio.*
a *Articuli defensionales, in puncto deuolutionis, causam principalem non debent concernere.*
b *Articuli sero producti causa iusta, non allegata, non admittuntur ad probandum in Camera.*

COmmissiones petuntur duplici tempore: vel ordinarie, vel extraordinarie. Ordinarie, tempore constituto, Extraordinarie tempore incerto. Ordinarie rursum duplici modo, vel ante plenas responsiones: vel post plenas responsiones Extraordinarie pariter duplici via, vel ante tempora probationum ordinaria, vel post tempora ordinaria, de quibus omnibus hoc capite agemus. † Primum tempus regulare sic dictum, quod regulariter ita procedi in puncto probationis debeat, & fit post litis contestationẽ. *Toto titul. vt lite nõ contestata. l. si alius. §. est & ff. quod vi aut clam. l. 1. Cod. de iur. Emphyteutic.* Pileus. *quæst.* 40. *per tot.* [latissime Hercul. Seuerol. *de remissorial. ca.* 13.]

Quæ hodie in Camera consideratur, cum aduersarius ad libellum respondit, per verba: **Ich bin der Klage nicht gestendig / bit mich dauon zu absolutren.** Hoc est, diffiteor actionem, & ab ea me absolui peto. [Ordinat. Cameræ *part.* 3. *tit.* 6. §. **nachdem biß dahero.** post litis autem contestationem vterque tam actor quam reus admittitur, actor hanc commissionem.]

Hæc commissionem aliquando † petit, simul atque responsum est ad libellum, etiamsi in puncto responsionum, an scilicet sufficientes nec ne, adhuc submissum, & nondum à iudice interlocutum sit. *Ordinat. Cameræ titul.* 15. §. **Weiter sol / &c.** Ac ita videmus sæpissime commissarios deputari in eodem decreto, aut interlocutoria, vlterioribus responsionibus aduersario iniunctis, hoc modo. **Seind die Articul zu beweisen zugelassen vnd erkennt / daß N. darauff** singulariter singulis **antworten sol.** hoc est: Articuli ad probandum admissi, & vt N. singulariter singulis respondeat, decretum est. Quo properantes, & litibus se expedire cupientes, (quia plurimum ad celerem litium & causarum expeditionem spectat) vtuntur: Solent enim sæpe renunciare puncto responsionum, vt factum 9. Nouembris Anno 1570. in causa **Joachims von Seckendorff Klägern Bischoffen von Bamberg** & consortes **beklagten.** Sic & non solum iudex reseruat responsiones vni, sed etiam vtrique parti, hoc modo, **Daß** partes in puncto Con- & reconuentionis **einandern zu antworten schuldig /** & tunc etiam simul ad probandum admittuntur. 2

Ita factũ in causa **Hans von Pappenheimb, Erbmarschalcken Appellanten**, contra **N. Rient**

3 Rient vnd gemein zu Elgart. † Aliquando post sufficientes hinc inde factas responsiones cõmissarii ab actore petũtur & decernuntur. *d.* §. Weiter *sol. & titul.16. in princip. eiusdem libri*, idque firmatur *per l.1. & ibi* Baldus. & Castrens. *De iurament. Calum.* Viu. *decis.* 188. *numer. 6.* idque hac formula. Sind die Articul vorgemeldter Eynred vnverhindert / zubeweisen zugelassen / hoc est, Articuli exceptionibus non obstantibus admissi. Et quemadmodum præcedenti via ad celerem expeditionem peruenitur, ita hac, ad retardandum processum multi, aliquot annos punctis responsionum inhærendo, & dilationes petendo, modo apte, modo inepte ad articulos respondendo, ita vt iudicem sæpe ad interloquendum vel quasi adigant, causam differentes, plerunque abutuntur. Ideoque cum dolus hic manifestus iudici apparet, potest is ex officio tales litium protelatores, mulctando compescere, argumento eorum, quæ infra de Dilationibus traduntur. Et hæc de Actore.

4 Reus autem † suos defensionales vna cum responsionibus, vel ad minimum ante admissionem primæ Dilationis proponere. *d. titul.* 15. §. Zum dritten / &c. ac postmodum, vt de Actore dictum, Commissarios nominare debet, argumento *d.* §. Weiter *sol.* cum initio 16. [quod si facere neglexerit iudex sæpe, cum responsiones ad defensionales pro sufficientibus agnoscit, aliquot menses, mit beweisung zuerfahren præfigit, vt in causa Wolffgangen administratoris vnd Meister Teutsch-ordens cõtra den Herrn Bischoffen zu Würtzburg appellationis, anno 71.]

5 Si autem † plane hoc termino non petatur commissio, Iudex, quemadmodum & tunc, cum alterutrius partis malitiam ac moram animaduertit, aliquando in fauorem probationis ex officio, sub pœna præclusionis viæ probandi, nominationem commissariorum intra certum tempus imponere, & iniungere jre beweisung zuthun / sub euentuali comminatione idque maxime in causalibus consueuit, hoc modo: Responsiones ad Defensionales pro sufficientibus habentur, & tres Menses præfiguntur ad probandum Reo. Ita factum in causa, Wolffgangen Administratorn vnd Meistern Teutsches Ordens / Appellanten contra Friderichen Bischoffen zu Würtzburg appellaten 17. Iunii, Anno, &c. 20.

6 Sed quid si † Procurator intra illud tempus non possit nominare, vt puta sibi à parte nondum transmissis commissariorum nominibus? Hoc sane casu pars sibi imputet, quod se nimium arctauerit. Ad hoc tamen euitandũ, solẽt Procuratores hac vti cautela, nominando videlicet in termino aliquot Commissarios, sibi notos, & si interim à parte mittantur alii, illos postmodum per recessum addi superioribus petunt, vt obseruatum in causa Christoff von Witsperg, contra Herrn Heinrichen / Hertzogen zu Braunschweig. Argumento eorum, quæ Dd. de correctione libelli tradunt. *in l. edita actio. Cod. de edendo.* Socin. *reg.* 291. Wesenbec. *in paratit. de edendo. nu. 4.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. in cas.* 176. Quod etiam post litis contestationem habere locum videtur, si iuramentum calumniæ non sit præstitum. Ita in causa Heinrich Rostock contra Conrad von Reidhaimb animaduersum. Sic enim additionales admittuntur *Ordinat. part. 3. tit.* 14. §. 1. Is tamen qui ita petit, si mora inde eueniat, in expensas condemnari debet argumento eorum, quæ tradit Speculat. *in titul. de Libelli conception. §. nunc est.* Et ita in simili in correctione defensionalium ex hac doctrina pronunciatum est, in causa Reuentlo contra Rantzow, 16. Iunii Anno &c. 59. prædictũ. tamen cautelam cum hoc temperamento procedere, nisi terminus excipiendi contra commissarios iam fere esset elapsus & pars longe absit, ita vt commode contra hoc excipere nequeat, argumento à simili de additionalib. sumpto, qui si suo tempore nõ producuntur pronũciari solet. Daß die Correctional oder Additional articul / als zu spat einkommen / nit anzunemmen / sondern zuverwerffen seyn. hoc est, Correctionales aut Additionales articulos, tanquam nimis sero productos, non acceptandos, sed reiiciendos esse, prout factum in causa Claus Krämern, contra Probst / Prior / vnnd Conuent deß Klosters Doberlin. Licet hoc arbitrio iudicis

dicis committendum existimem, an hoc casu
terminus ex allegata causa protogandus sit,
ne alterutra part um damno afficiatur, ordi-
narie ad commissionem. Extraordinarie mul-
7 tis † modis petitur commissarius, quorum
multi referuntur à Damhoud. *in praxi rerum
ciuilium.cap.*162. Primo, ante litis contestatio-
nem, quod propria in commissionibus ad
perpetuam rei memoriam obtinet, *de quibus*
8 *infra libr.*1.*part.*2. † Similiter in iis causis, in
quibus non requiritur litis contestatio, nec e-
uentualiter ad articulos respondere opus est,
quales sunt causæ, quæ ad ord nem Noua-
rum spectant: in iis enim potest statim peti
commissio, quod maxime locum habet, si de
Innocentia captiui:(Ratio est, quia fauore ca-
ptiuorum à regulis iuris communis recedi-
tur. Hinc in pignorationibus, mandata faci-
lius ratione personarum, quam rerum de-
cernuntur) aut de crimine in continenti of-
feratur probatio. Ac in specie in omnibus
mandatis sine clausula, sæpissime Commis-
siones decernuntur, [quod probatur recessu
visitationis, *anno* 1600. vbi huic rei meta præ-
scripta, & sic ante hac,] factũ in causa Wolff-
gangen Teutschmeisters. contra Herrn Chri-
stoph Hertzogen zu Wirtenberg. Vbi ex offi-
9 cio decreta commissio, verbi gratia: † Si man-
datum inhibitorium de non vastandis syluis
impetretur, pars autem contra quam impe-
tratum, neget vastari syluas, commissio peti
potest, vt vel examinentur testes, vel ocularis
fiat inspectio, vt petitum in causa, der Gebrü-
der von Witzleben/contra Herrn Wilhelm/der
10 Chur Sachsen Administratorn. † Sic nihil
in Camera frequentius, quã in causis pigno-
rationem in puncto paritionis petere com-
missionem ad probandum iussum. Sic obser-
uatum in causa Herren Johann Ludwigs/
Graffen zu Nassaw/Weißbaden Herrn Vor-
münder. Contra Herrn Jacoben/ Ertzbischof-
fen zu Trier & consortes, secundi mandati 17.
abgegfyende Hämel betreffend. alia præiudi-
dicia vbique sunt obuia. Quin etiam aliquan-
do, etsi non petatur, iudex decernere solet,
hoc modo: Wofern Supplicant in specie ver-
melden wird/ob die Oberkeit angezogene hand-
lung befohlen/oder ratificiert habẽ/sol ergehen
was recht ist. In causa Hattstein contra Chur-
fürsten zu Trier † Similiter articuli subiectio- 11
nis in puncto pignorationis ad probandum
admittuntur, vt factum in causa Waldeck/
contra Cöln/in puncto relaxationis capti-
uorum. Et in causa Baden contra Wirten-
berg ante restitutionem fructuum, per do-
ctrinam *Bald. in l. præscriptione. C. si contra ius vel
vtilitat. public.* Exemplum tradit, si quis man-
da um contra aliquem impetret, vt soluat
collectas tanquam incola, cum tamen non
sit incola, ait pronunciandum esse contra re-
scriptum. † Pariter de loco factæ pignoratio- 12
nis, decernitur hoc modo: im fall N. darthun
wird/daß die geklagte Pfändung/ an dem im
Mandat angezogenen ort beschehen/daß sol-
ches gehört werden: hoc est. Quod si N. inten-
tatam pignorationem loco, in mandato alle-
gato factum esse probauerit, hoc audiri de-
bere 18. August. Anno 1589. In Sachen Ro-
tenburg contra Brandenburg. Sic etiam ali-
quando petuntur commissarii, qui cogno-
scant de paritione, vt factum † in causa, deß 13
Bischoffs zu Frisingen contra Ladißlaum,
Graffen zu Hagen. Et licet aduersa pars con-
tra excipiat tamen reiiciuntur. Ita admissi in
causa relaxationis captiuorum. *Anno 66.* 14.
Ianuarii. Seiler. In causis quoque appellatio-
num, in puncto † deuolutionis commissiones 14
petuntur, exempli gratia: Pars appellata, ap-
pellationem desertam esse allegat, appellans
replicat, se esse pauperem, ideoque fatalia
ipsi non currere. Hyppol. *in practica. Criminal.
§. ordine. num.*12. & 13. Minsinger *obseruat.* 97.
*centur.*4. Gail *obseruat.*142. *lib.*1. Mascard. *de pro-
bation. conclusion.*1154. *num.*7. Hoc casu, quia ra-
tione iuramenti præsumptio est pro paupe-
re, Appellatus taliter qualiter ad probandum
eum esse diuitem commissionem impetrare
potest. † Similiter si pars nolit suscipere pro- 15
bationem, ac saltem indicia alleget, pauper
cogitur petere commissionem ad probandũ
se esse pauperem. Couarr. *lib.*2. *variar. resoluti-
on. cap.*6. Eaque ex officio iniungi à iudice de-
bet, ex regula: Quod quando paupertas est
fundamentum intentionis alicuius, tunc abs-
que probatione pauper non præsumitur. Ita
post Bald. Innocent. Calderin. Natt. Afflict.
Alex.

Alex. Ruin. Angel. Syluanum ac Roland. à Valle tradit Mascard. *d. loco num.* 5. Et in genere in omnibus dilatoriis exceptionib. *L. 21. de iudic. l. 13. C. de except. Nouell. 56. ca. 3.* [quod anno 1567. 15. Decemb. obseruatum, in sachen K. vnd S. von L. & consorten, wider Herrn Ludwigen vnnd Albrecht Georgen / Graffen zu Stolberg / extraiudicialis appellationis, vbi decreta commissio in communi forma, quod per exceptiones declinatorias ordinaria via iuris extrahendi commissionem, videretur impediri, idque ex doctrin. Lanfranc. *cap. 8. de test. deposit. num. 34. versic. hac regula fallit, &* Marant. *part. 4. distinct. 9. nu. 70.* Si tamen defensionales † in puncto non deuolutionis, exhibeantur, & commissio petatur, defensionales autem ad principalem causam spectare videant, reiiciuntur, & articuli positionales admittuntur, vt factum in causa Abt zu S. Vlrich in Augspurg contra Christoffen von Borgschatz anno 1562. Et hactenus ante tempora ordinaria petuntur & decernuntur cō-
16 missiones.] † Post tempora constituta, hoc est, publicatis & intellectis attestationib. petitur commissio dupliciter, vel ordinarie, vel extraordinarie. Ordinarie: Primo in oculari ac terminorū inspectione, quæ etiam post conclusionem fieri potest, vt infra tradetur *part. 2.* Secundo in Instrumentorum productione, quæ acceptis attestationibus fieri consueuit,
17 *vt infra dicetur part. 2.* † Tertio in ipsa executione in puncto liquidationis: Dantur enim aliquando hoc casu articuli specificatorii, & petitur medio iuramenti responderi, & etiam ante responsionem euentualiter, si forte negentur articuli, petitur ordinari commissarios, & hoc casu iudex ad respondendum & agendum duos menses præfigere solet. Ita factum in causa Dechant vnd Capittul zu S. Moritzen von Münster contra Herman von Amelunxen. Anno 1578. sub comminatione conclusionis in hoc puncto: Cuius rei exemplum luculentissimum ponitur à Seylero in select. Camer. sententiis anno 1553. 4. Octobris, quod quia magnum lumen huic rei adfert, hic addere visum fuit, ac sic sonat: in der Execution sachen B. S. wider X. B. Erben & consortes / ist erkand / daß jetzt gedachte Erben von jhr der Appellation anforderung / in dem 3. 4. 13. vnd 14. Articul jhrer liquidation vnd specification schrifft / den fünfften Februarij verschienen / 52 jars / vorbracht / angezogen / zu absoluiren vnd erledigen / als wir auch sie hiermit absoluiren / erledigen / vnd sonsten deß 15. 16. 17. 18. 19. vnd 20. articuls halber in solcher schrifft / bey jhr der Appellantin doselbst beschehener anzeig / bleiben lassen / mit dem fernern bescheide / wo wölle sie S. der jetz angeregeet Liquidationschrifft 5. 6. vnd dan des 7. vn 8. (so viel jres Mans des B. schulden / von dem Geldt jhres verkaufften Hauß / in der Beldemans Gassen belangt) darzu auch deß 11. vnnd 12 Articuls Innhalt / vnnd vnderschiedlich / schließlich / vnd erheblich / darthun / vnnd beweisen / daß solches zu allem vberfluß nochmaln gehört werden / vnd ferner darauff beschehen was recht ist / wo auch benente S. der vbrigen Articul halben / gegen jemandt sprüche vnd forderung zu haben vermeint / daß jhr solches hierdurch vnbenommen / sonder vorbehalten sein solte / weiter seind auch der Erben Articul jren Exceptionibus den 5. Maij jüngst einkommen / angehengt / außerhalb deß 14. als zettel / gemein vnd vnlauter / auch deß 22. vnd der andern vbrigen allen der nachfolgenden als vnnotdürfftige saluo iure impertinentiū, hiermit zubeweisen zugelassen / vnd der bescheid / wöllen gedachte Erben auch den Innhalt jetzt außgeschlossen jres 14. Articuls nochmahlen lauter vnnd klarer / nemblich welche nachgehende Jahrziel / vnd was vor summen / auff jedes ziel / vnd wieuiel / vnd von welchen Jahren N. B. an weilandt X. B. erkaufften Hauß in Actis angezogen / bezahlet habe / specificiren / darthun / vnd beweisen / daß solches gleicher gestalt auch gehört werden / vnd weiter darüber ergehen sol was recht ist / vnd ferner von Ambtswegen der bescheid / daß die Partheien jhr angezogenen kauffliche Vrkunden / als Kauffbrieff / Kauffs abred / oder Zettel / dergleichen auch hierzu dienliche Schuldbrieff vnd quittungen / ad acta legen sollen: die Expens der puncten aller / auß bewegenden Vrsachen gegen einander Compensirende vnnd vergleichendt: hoc est: In causa executionis B.S. contra X.B. hæredes & consortes, decre-

tum iam nominatos hæredes ab appellantis petitione, quod 3.4.13.&14. articulum scripturæ liquidarotiæ & specificatoriæ. 5. Februarii præteriti 52. anni exhibitæ absoluendos ac liberandos, prout & nos eos hac sententia absoluimus & liberamus. 15. vero, 16. 17. 18. 19. & 20. articulos in eadē scriptura exhibitos partis appellatæ declarationi relinquimus, ita, si iam nominatæ scripturæ liquidantis 5. 6. vt & 7. & 8. (qui mariti ipsius B. debita ratione venditæ domus in platea vulgo Wildemansgaß dicta contracta cōcernunt) & ad hos etiam, 11. & 12. artic. tenorem distinctè, conclusiue & necessario deduxerit & probauerit, illam omnino de his omnibus audiendam, & vlterius fieri quod iuris est debeat, quod si etiam prædictorum 5. reliquorum articulorum ratione aliquam actionem sibi competere existimet, eam illi hisce reseruatam voluimus.

Præterea adiuncti, hæredum articuli 5. Maii de proximo exhibitis exceptionibus annexi (excepto 14.) tanquam minus speciales & claros vt & 22 & reliquos seqq. tanquam minus necessarios saluo iure impertinentiū, ad probationē admissi, sub hac reseruatione, quod si prædicti hæredes tenorem supradicti articuli 14. posthac clarius (annum, summas, diem, quantitatē pretii, N.B. à demortuo X.B. X.P. emptæ domus in actis specificati) specifice deduxerint, & probauerint, eos de his audiendos, & desuper pronunciatum iri quod iuris est. Præterea ex officio decernitur partibus antea allegata instrumenta, vtpote venditionis, conuentionis, & ad hæc pertinentes quitationes adferenda & actis adiungenda. Expensis in omnibus punctis, vtrinque iustis de causis, compensatis.] Petuntur & compulsoriales: Idque non solum in prima, sed etiam in secunda instantia. *Ordinat. part. 3. titul. 33. §. 2.* Nisi certæ causæ appareant, tunc enim non admittuntur ad probandum. Ita in causa Conrad Brunnenmeister Appellanten contra die Meutinger fratres, appellatus vbi grauamina reiecta. Cuius rei ratio est, quia censetur nouus esse processus. *Ferrar. in tit. de execution. sentent.* Ac nouum remedium, imploratio officii iudicis, | aut actio in factum videtur instituta. Bart. & Dd. *in l. à Diuo Pio. §. & de re iud.* Zas. *in l. intra num. 8. & seqq. ff. de re iudic. l. 8. C. de rebus credit. Dd. in l. properandum de iudic.* Speculat. *in tit. de execut. sent. §. breuiter.* Oldendorp. *Clas. 1. action. 12.* Extraordinarie, quando scilicet post publicatas attestationes testes producuntur, quod nisi interuenientibus solennibus quibusdam requisitis fieri solet. *Innocent. in cap. ad audientiam. de rescript. & in cap. quinti vallis de iureiur.* Aut quando post conclusionem in causa instrumenta transumi petuntur, de quo infra suo loco latius. [sed iuramentum offertur. Tessaur. *decis.* 91. vbi apposite hoc decidit.] † Vel denique generaliter, quotiescunque iudici ex officio, rescindere conclusionem necessarium esse videtur. Cuius rei casus plurimi enarrantur ab Asin. *in praxi. iud. c. in §. de conclusione.* [Vel denegare petitur si causæ non † sufficientes, quod & in Camera imperiali obseruatur, ita enim cum de admissione articulorum sero productorum, disputaretur, conclusum per doctrin. Menoch. *de arbit. iud. quæst. quæst. 35. num. 25. libr. 1.* nō admittendos quia causa nulla allegaretur, sed pͣsumptiones in cōtrariū extarēt in causa Adam von Galen contra Ragen / genannt Frantz An. &c. 70.] Et hæc regulariter sic habent.† Petitur tamen aliquando, non tā noua Commissio, quam tenouatio prioris, & nominatio aliorum Commissariorum, instituto iam examine, quando scilicet Commissarius est mortuus, nec alii vna cum ipso ordinati, quib. deferri possit, & aliquando noui testes adduntur. Ita factū in causa Herrn Landtgraffen contra Henneberg. 4. Martii an. &c. 55.

18

b

19.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

De Citatione.

SVMMARIA.

1 *Citatio est iuris diuini & naturalis, eaque omissa actus redditur nullus.*
2 *Præsens citari non debet.*
3 *Citatio in actu Commissionis requiritur.*
4 *Casus quib. citatio in Camera in hoc processu locū habet.*
5 *Processoribus duobus apud acta consistentibus, non opus est citatione ad reassumendum mortuo vno.*
6 *Mortua parte quando iudex pronunciare possit.*
7 *Citatio in commissionibus ad perpetuam rei memoriam præcesit.*

8. Sub-

1 *Subditis cõtra Dominum nõ facile decernuntur commissiones extraiudiciales, non audito Domino.*
a *Ocularis inspectio præsentib. partib. sine citatione fit.*
b *Citatio requiritur antequam commissio decernitur.*
c *Causa ob quas hoc necessarium.*

1 CVM omne iudicium à citatione exordium sumere debeat: ac sine † Citatione, actus sit ipso iure nullus. §. *final. Institut. de pœna temere litigant. l.* 47. *& ibi gloss. ff. de re iudic. cap. quoniam contra de probation. cap.* 1. *de caus. poss. & proprietat. Clem. Pastoral. de re iudic. l. de vnoquoque. ff. eodem.* Vant. *de nullitat. in titul. de Nullitate ex defect. Citation. nu.* 18. *& seqq.* Hieron. de Monte. *de finib. regund. capit.* 42. *numer.* 1. Marant. *part.* 6. *in princip.* Chilian. **König** *in Processꝰ. cap.* 24. *numer. primo, & seqq.* Cuius rei hæc ratio redditur: Quod citatio sit iuris naturalis. Grauat. ad Vestr. *lib.* 3. *cap.* 14. *numer.* 7. Port. *consil.* 29. *num.* 4. Quia respicit defensionem à iure naturali prouenientem. Grauat. ad praxim. Vestrii. *lib.* 3. *capit.* 2. *num.* 22. atque diuini. Grauat. *d. loco.* Auguisola *consil.* 42. *numer.* 4. Port. *consil.* 25 *num.* 15. Vbi tradunt, citationem videri esse à Deo introductam, Recte de ea hoc capite agitur. Et licet videbatur in hoc puncto ea non esse opus, cum plerunque partes vtrinque, antequam ad probationem perueniatur, in iudicio adsint, ac iuris
a sit, præsentem non † debere citari. *d. l. de vnoquoque. ff. de re iudicat. l. etiam.* §. *final. ff. de minoribus. Dd. in l.* 1. *ff. de in ius vocand.* Idque in Camera Imperiali sæpissime obseruari, se vidisse tradit Gail. *lib.* 1. *obseruation.* 48. *num.* 4. [hinc &
b Commissarius † præsentibus partibus ad ocularem inspectionem, sæpe sine solenni citatione accedere solet, cuius exemplum à me traditum, *in formulario commiss. lib.* 5. *cap.* 3. *form.*
3 *vlti.*] Cum tamen Dd. † partem ad hunc actum citari debere, velint. Sriatic. *in pract. obseruat. cap.* 16 *num.* 18. [*per l. iudices, in princip. ibi vtriusque partis præsentia. C. de fid. instrum.* Luc. de Pæt. *in tract. capitul. cap.* 61. *num.* 4. Bocat. *de lit. remiss. cap.* 2. *nu.* 1. Scuerol. *de remission. ca.* 21. *num.* 2. *& seq.* vbi addit hanc rem maximam habere æquitatem, ne aliquid parte absente fiat, quod & ignoranti nocere possit. Prosp. Farin. *quæst.* 77. *num.* 115 *de test.b.* Nec hoc Intelligendum esse, cum testes coram commissario citantur, sed antequam commissarius deputatur, vnde & dicit Scuerol. *d. loco.* † citantur ad b
dicendum contra articulos editos, & videndum illos admitti ad probandum, & etiam ad videndum decerni remissionem, & conueniendum de iudice remissionis, & instrumentum remissionis iudici, (qui hic cõmissarius est) tradi, idemque firmat, Prosp. Farinac. *d. l. num.* 116. *&* 117. † aliosque fines huius citatio- c
nis, ante commissionem decretã enumerat. Bocat. *d. l. nu.* 3. Quibus addit & hunc. Luc. de Pæt. *in d. c.* 5. *nu.* 6. quod decernatur hæc citatio, ad videndum includi articulos & interrogatoria clausa & sigillata.] his non attentis, eã aliquando in præsenti puncto adhibendã, ex sequentibus casib. constat. Primus casus est Procurator, † mortua forte parte ratione hæ- 4
redũ, aut alias procuratore defuncto cauerit, & rogata cõmissio aut terminus cõtra Commissariũ excipiendi petitus, si intra legitimũ tempus non protulerit constitutionẽ, tunc ea euanescit cautio, & ipse punitur, ac de nouo potest peti Citatio ad reassumendũ, nec non integrum tempus iam ante petitum de nouo concedi (quemadodũ alias in ordinario processu) solet. † Quod tamẽ nõ obtineret, si pars 5
duos Procuratores cõmunes apud acta haberet: licet. n. hoc casu vnusquisq; suas speciales haberet causas, tamen superstes mortuo vno, ad instantiam partis aduersæ tenetur copiã communis mãdati apponere, nec quoad illas causas, contra defuncti constitutionẽ, citatio ad reassumendum decernitur, qa propter superstitis alterius Procuratoris generale mandatũ, pars adhuc censetur præsens. Ita pronunciatũ in causa **Brandenburg** cõtra **Nürnberg**. 21. Augusti ann. 1583. [quis etiã aliquando noua citatio decreta, in causa **Braunschweig** cõtra **Wirtzberg**. Hæc tamen res decisa in recessu, deputationis, anno 1600. §. **als auch befunden** *fol.* 26. vbi modꝰ præscribitur, ꝙ videlicet vnus prius agere debeat, nec eo viuente alter salariũ accipere possit.] Et circa hoc notandum obiter, † 6
eam citationem post mortẽ non semp habere locũ. Mortuo nãq; litigatore: An sententia in hæredes trãseat, an vero de nouo citatio contra hæredes decernenda, dubitatum & in eo sequens distinctio adhibita: An ante, vel post

M 2 con-

conclusionem pars sit mortua. Vide Gail. *libro* 1. *obseruat.* 109. *num.* 6 [& *obser.* 37. *num.* 9. Mynsing. *cent.* 3 *obseruat.* 45.] Priori casu officiũ iudicis imploratur, vt Citationem contra hæredes decernat ad reassumendã causam Gail. *d. l.* [hodie non, vt dispositum est in recessu visitationis, anno 1575. & 1578.] posteriori, sequens distinctio introducta: Aut sciuit iudex, vt iudex post conclusionem, & iniungit legitimationem, quia non sufficit scire vt priuatum. Gail. *d. loco num.* 4. *post* Guidon. Papæ *decision.* 86. *num.* 2. Aut post sententiam sciuit, & per interlocutoriam, in hæredes transfertur. *per l.* 4. §. *hoc autem iudicium, & ibi Dd. de damn. infect.* Guid. Pap. *d. loco.* Gail. *d. loco num.* 4. Cuius rei multa extant præiudicia. Wolff Dieterichen von Wasserstett cõtra Herrn Ludwigen Freyherrn zu Graffeneck. 6. Martii Anno 1566. Mõder contra Jorcken 30. Septembris Anno 1578. Neruis contra Graff Gunter von Schwartzburg. 7. Iulii Anno 1589. &
7 tantum de primo casu. † Secunda citationis
etiam locus est, si commissio ad perpetuam
rei memoriam petatur, & iudex verisimiliter
de causis allegatis dubitet: potest enim, imo
8 debet partem ad hunc actum † citare: quod
maxime locum habere censeo, si subditi contra Dominum petant talem commissionem, tunc enim quia præsumptio est pro Domino, solet is citari, per literas, quæ vulgo vocantur Berichtschreiben (& sumptibus impetrantis rediмuntur) in iisque terminus, intra quem compareat, & an causæ ita se habeant, demonstret, constitui. Si comparet, & scriptum exhibet, supplicantibus communicatur, iique contra illud agunt, & post conclusionem, iudex desuper interloquitur: Si vero comparet, nec causas allegat, in contumaciam Commissio decernitur. Pro complemento huius capitis sciendum est, in hoc toto processu contra non comparentes tanquam contumaces procedi; quod infra (quo illud, quia ibi de contumacia in respondendo etiam dicemus, referemus) latius explicabitur.

CAPVT. VI.

ARGVMENTVM.

De petitione Commissarii ac Commissionis, iisque adiunctis & requisitis.

SVMMARIA.

1 *Libellus fundamentum est, & de substantia iudicii.*
2 *Libellus an in causis Commissionum exigatur.*
3 *Oretenus plerumque petuntur Commissiones.*
4 *Quando in scriptis.*
5 *Testium nomina vna cum petitione semper in scriptis adnotanda.*
6 *Punctus in quo petatur Commissio specificandus.*
7 *Articuli specificandi, & hoc quomodo intelligendum.*
8 *Commissariorum nomina edenda.*
9 *Iudex ex officio quandoque iniungit, vt alii nominentur.*
10 *Reuocat aliquando nominatos pars & quomodo.*
11 *Iudex aliquando ad instantiam partis nominat & ordinat Commissarium.*
a *Copia petitionis danda,* mit allen beylagen/ *& rationes quare.*
b *Copia* der beylagen / *sumptibus producentis non dantur aduersario.*

POst citationem de Libello vel petitione iudici offerenda dicendũ. Est enim † fun- 1
damentum. *auth. offeratur. C. de litis contestat. Nouell.* 53. *capit.* 3. *cap. fin. extr. de libell. oblat.* Speculat. *de libell. conceptio.* §. *nunc videndum.* Et vbi non est fundamentum, ibi superædificari non potest.

† Licet autem hic processus sit summari- 2
us, proindeque libello opus non habere videatur, cum voce expediri possit, nec scriptũ requirat, *argum. cap. si quis.* 11. *quest. prima. Clement sæpe. & ibi gloss. de verbor. significat.* Vant. *de Nullitat. ex defect. Process. num.* 21. Hanneton. *in tract. iudic. part. prima, tit de libelli oblat.* Menoch. *recuper. poss. remed.* 15. *num.* 240. Althus. *in iurisprudent. Roman. capit.* 34. *libr.* 2. Quia tamen sæpe etiam in scriptis fieri soleat hæc petitio (vt infra dicetur) recte hic late hoc vocabulo *libelli*, vt talem qualem petitionem denotet, vtor, per tradita à *gloss. & Dd. in d. authent. offeratur. & authẽt nisi breuiores. C. de sentẽt.*

ex bre-

ex breuiculo recitand. In Camera autem hæc petitio non vno consueuit fieri modo: Nam commissiones oretenus regulariter petuntur, prout videre licet ex decreto publicato
3 anno 1584 Cuius rei ratio est quod in † causis incidentibus, & parui præiudicii plerunque oretenus petitio formatur. *gloss & Doctores in dictis Authent.* Col. *in tract. de process. exec. pag. 3. cap. 5. num. 1. & 3.* Id tamen † non est perpe-
4 tuum, nam sæpe etiam in scriptis fiunt, quando cum ipso scripto producto petitur commissio *dicto decreto, anno* 84. Et sic quotidie videmus in ordinariis processibus euentualiter in productis, non solum commissarios ad suscipiendas probationes, sed etiam compulso-
5 riales ad edenda instrumenta peti. Sine † autem oretenus, siue in scriptis fiat, & testium examinatio petatur, in scriptis nomina testium debent exhiberi, *ex recess. visit. anno* 1583. promulgato. Et id in aliis quoque curiis obseruatur. Afflict. *in Constit. Reg in 6 notab. num.* 7. Pro sp. Caraun. *superrit magna uria, rit.* 140. *num.* 1. Quod Latini vocant edere nomina testium. Budæus *in forensib. §. edere testium. fol mihi* 72 *& fol.* 79. *versic. si te paucitas.* Vbi ex Cicerone probat. A quo tamen in commissionibus ad perpetuam rei memoriam aliquatenus recessum est, vt infra tradetur, *part. 2. lib. 1.*
6 Non † autem sufficit edere nomina, sed etiam in specie, in quo puncto petatur commissio, indicari debet. *visitat. recess. anno* 1562. Et habet hoc summam rationem, instituuntur enim sæpe processus multa capita habentes, & partes continentes, verbi gratia: Pignorationis processus habet punctum mandati, & principalem. *ordinat. part. 2. tit. 22.* Constitutio fractæ pacis, punctum restitutionis, & citationis *ordinat. part. 2. tit. 9.* Sic quandoq; in mandatis cum clausula, processus bimembrem hanc distinctionem excedunt: agitur enim sæpe in puncto exceptionum declinatoriarum, principali, reconuentionis, & attentatorum simul: In quibus sane omnibus, nisi ipsa denominatione discretio adhibeatur, quis nõ videt maximam confusionem sequi, & tam iudicem, quam, c nccessariam, & partes maximo labore defatigari? Confusio enim, quantum fieri potest, vitanda est, per ea quæ supra sunt tradita. Adiungendi † quoque s nt huic 7
petitioni, ac nominandi articuli, super quibus commissio impartienda: Quod ego tamen eo intelligo, vt respiciat generalem designationem articulorũ vel positionalium, vel defensionalium, vel additionaliũ, vel reelisiuorum: quæ genera articulorum, tempore dictæ constitutionis adhuc in vsu fuerunt, nunc vero magna earum pars resecata est, in dubiis anno 1594. Ratisbonæ in comitiis exhibitis: Nam de speciali denominatione articulorum vix intelligi potest: Licet enim omnes articuli petantur admitti ad probandum, petitionique detur locus, pars tamen potest immorari certis articulis, prout infra de materia articulorum latius explicabitur.

Ad modum quoque † petendi pertinet, vt 8
petens iudici, qualem commissarium habere velit, notum faciat, edito eius nomine, vt inde certitudo commissariorum colligi possit: Cõmissio enim facta incertæ personæ, non valet. Dominicus Geminian. *consil. 75. num. 2.* Talem autem qualem primo libro illum eligere debere diximus, nominabit, nec vnum solum, sed plures, ita vt si contra vnum releuanter excipiatur, aliter in ipsius locum succedat, neue iudicium postmodum noua nominatione detineatur. Ad quod tamen euitandum iudex ex officio sæpe aliquem eo casu ordinare solet, de quo infra libro sexto. Dixi † sæpe, 9
quia aliquando iudex hoc casu per interlocutoriam solet iniungere partibus, vt alios nominent, vel prioribus addant, quod & ipsa pars facit. Seyler. 15. 43. *5. Octob & 1544. 3. Martii.* Vbi † notandum, sæpe si in tempore fiat, sic 10
nominatos commissarios reuocari & in ipsorum locum alios substitui, vt factum in causa Christoff von Wirsperg / contra Herrn Heinrichen Hertzogen zu Braunschweig [& in causa Wilmarsen contra Bentheim / ac notatur *in formulario meo lib. 1. c. 1. form. 4. & 5. ac form 7.* demonstratur quando hi admittãtur. Non autem † necessitatis est semper nominare certã 11
personam: Si enim quis breuitati studere vult, ꝙ maxime cum testes in loco, vel non longe à Camera absunt fieri solet, petit, vt Camera ad hanc rem perficiendam, vnum ex protonotariis, aut procuratoribus omni exceptio-

ne maiorem ordinet: Qua cautela partes ad finem properantes vti solent, nam hoc casu nō conceduntur aduersario exceptiones contra commissarium: Et dabit iudex hic petitioni locum, tum quod omni exceptione maiores sint electi, idq; ratione officii, arg. eorum quæ tradit Molin. *in consuet. Paris. part. 2. in verb. arresta. §. 52. num. 10. & seqq. late* Menoch. *de presumpt. lib. 2. presumpt* 86. Tum etiam quod ipse iudex, quantum maxime potest in id incumbere debet, vt lites minuantur. *arg. l. properandum, & ibi Doctores C. de iudic.* Et hic processus, quemadmodum iam descriptus, olim obseruatus fuit in causa Herrn Philipsen Bischoffen zu Speyr Klägern / belangend die Bischoffliche Amptleuth: Vnd dann auch Heinrichen Schelm contra Bürgermeister vnd Rhat der Stadt Speyer. 21. Noueb. An. 1543. Quæ sententia, quia magnum lumen huic rei adfert, & apud Seylerum *fol.* 352. extat, hic subiicere placuit: In Sachen Herrn N. Bischoffs zu Speyr / Klägers / belangend die Bischoffliche Amptleut vnd dañ auch Heinrichen Schelm / gegen Bürgenmeister vnd Raht der Stadt Speyer / Beklagten / ist von Ampts wegen der Bescheid / daß gemeldts Herrn Klägers Zeugen / so viel die ernennt / oder noch zu ernennen / für diß Keys. Kammergerichts gewöhnlichen Audientz Kundtschafft der Warheit zu sagen / durch den Pedellen citirt / fürgefordert / vnd gedachten Beklagten / ob sie wöllen / zusehn vnd hören / dieselben deß Orts auffnemmen / beeydigen / vnd Fragstück zugeben / darzu verkündet / auch als dann nach deren beschehen Beeydigung / durch N. E. vnd K. B. diß Kayserlichen Kammergerichts / Cantzley Verwaltern / der jhm E. auch also auß Ritterlichem Ampt / vnd auff sein supplicirem hiemit adjungiert vnd zugeordnet / sämptlich wie sich gebührt, verhört werden / gleicher weiß sie so viel solcher geladen Zeugen jhres Stands vnnd Wesens halb in offner Audientz nicht beeydiget würden / dieselben nach vorgehender Verkündigung (den gemeldten Beklagten zuvor darumb zuthun) annemmen / beeydigen / vnd auch verhörẽ sollen: Alles wie recht ist. Hoc est: In causa E. S. contra ciuitatem Spirensem ream ex officio decretum, quod dicti D. actoris testes tam nominati quam nominādi, ante Cæsareæ Cameræ visitatam audientiam ad dicendam veritatem per Pedellum citari, & dd. reis, si velint, videre & audire illos eo loci recipi, iurare, & ad dandum interrogatoria, denuntiare: & post præstitum iuramentum, per Cameræ imperialis præfectum, cui E. ex officio iudicis, & ad ipsius supplicationem adiunctus est, vt decet exaudiri, simili ratione, si aliqui ex testibus in publica audientia non iurent, ratione status, illos præuia denuntiatione (reo antea etiam facienda) recipere, iuraméto astringere & examinare debere, idq; secundum iuris ordinationem. [reo autem priusquā ad respondendū compellatur, edēda est †copia huius, sumtibus actoris, quod & in iure communi prouisum esse attestatur, *authen. offeratur. & auth. litigiosa. C. de litig.* Ioan. And. *in clem sæpe. §. verū. in ver. pronuntiatio, de verb. sig. & in clem. quāuis, in ver. oblato, de appel.* & est tex. *in c. 2. & ibi Ab. Ant. de But. & alii omnes vniformiter, de lib. oblat. & in auth. offeratur, & ibi Dd. communiter omnes, C. de lit. contest.* & nō solum ipsa petitio, sed etiā ea q̃ cū ipsa petitione exhibentur, quæ vulgo Beylagen vocantur, prædictam n. opinionem Dd. ampliāt, ac dicunt locū habere absq; scrupulo aliquo, ꝙ si actor in suo libello seu petitione mentionē faceret, de aliquo instrumento, vel scriptura conditionaliter, & limitatiue, prout in tali instrumento habetur, ꝙ produceit, & teneretur tunc vtique, illud edere reo, priusquā ad litis contestationē procedatur, & per Bart. Bald. Paul. Cast. Alex. & alios omnes, *in l. edita actio. C. de eden.* & ita alias nō semel tātū iudicauit Regia audiētia Capitinatæ Apuliæ, in An. 1583. & seqq. in variis casib. tūc decisis. Et ratio est, quoniā taliter mētio nata scriptura reipsa esset pars illius libelli, secund. Alex. *in l. 1. col. 1. ff. de eden.* & facit ꝙ voluit Bald. *in l. inciuile. ff. de leg.* & Alex. *cons. 3. vol. 2* si ergo est pars ipsius libelli, sicut tenetur actor ipse edere suis expensis libellū pductum, ita etiam instrumentū limitatiue mentionatū in eo, q̃ absq; dubitatione aliqua censetur pars illius, cum idem ius sit de toto, ꝙ de parte, *l. qua de tota. ff. de rei vendic.* nec debet obstare, ꝙ in huiuscemodi libello continetur factū proprium, quia adhuc reo edendum foret, vt valeret cū consilio aduocati deliberare,

liberare, an velit cedere vel contendere: alias si secus diceremus, ex quo cõmuniter, vt plurimũ in libello continetur atq; narratur ipsius reì raro vel nunq̃ deberet copia exhiberi, sed statim deliberare super ipsis actis, nisi vt hętes conuenirentur, seu instrumentum foret penes ipsum; ꝙ vtiq; non est dicendum, nec iure talis limitatio probatur, Viuius *decis.358.n.2.& 3.*

b Quod † tamen in Cam. imperiali, quoad expensas non seruatur. Adiuncta enim libello documenta simpliciter exhibentur, non duplicate, & si pars aduersa copiam expetit suis sumtibus ex Cancellaria redimere tenetur.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

De dilationibus, ac primo quæ communia sint omnibus dilationibus.

SVMMARIA.

1 *Dilationes non dantur, nisi causa cognita.*
2 *Consensu partis etiam sine causa cognitione dilatio concessa valet.*
3 *In causis criminalibus dilatio sine causa cognitione conceditur.*
4 *Iudex terminum reuocare & longiorem præfigere sine causa cognitione potest.*
5 *Dilationes omnes vel ex officio, vel ad instantiam partis decernuntur.*
6 *Tempus dilationum à iure Canonico.*
7 *Tempus ordinationis arbitrarium est.*
8 *Mensis triginta dierum est.*
9 *Feriæ an dilationi imputentur.*
10 *Distinctio est inter magnas & paruas ferias.*
11 *An clausula (exclusis feriis,) omnes dies festi comprehendantur.*
12 *Tempora dilationum non currunt, quando dies aduersarius in mora est.*
13 *Item si per commissarium flat.*
14 *Item quando quid refertur ad Cameram.*
15 *Quando generaliter dilatio nõ currat.*
16 *An in termino dilationis satis sit iurasse testes.*
17 *Affirmatiua.*
18 *Negatiua.*
19 *Distinguentium opinio.*
20 *Cameræ moderatio in hac opinionum diuersitate.*
21 *Iudex dilationem in dubio concedere debet.*
22 *Calumnia in dilatione punitur.*
23 *Dilatio communis vtriq; parti.*
24 *Comminatio præclusionis viæ probandi solet dilationi adiici.*
25 *Dilatione finita procedit commissarius, noua concessa, licet ad eius cognitionem non peruenerit.*
26 *Probatio in dubio præsumitur facta tempestiuè.*
27 *Coniunctis causis, quarum hæc tempus, illa non habet; quæritur an propter coniunctionem vnum tempus sortiantur.*

a *Termino elapso, an iudex ex officio testes examinet.*
b *Dilationis Saxonicæ tempus sex septimanarum.*
c *Dilationes in mãdatoriĩ causis sine clausula breuiores.*
d *Iudicis factum non nocet partibus.*
e *Commissio ob scripta vlteriora producta, suspenditur.*
f *Terminus non currit, si disputetur an ad probandum admittendus.*
g *Terminus restit. in integ. disputatione pẽdẽte, quiescit.*
h *Dilatio nõ currit cũ disputatur an articuli pertinẽtes.*
i *Dilatio probandi excommunicationem, non currit dum disputatur an excommunicatus.*
k *Terminus finiendi instantiam præfixus, non currit parte de nouo id causante.*
l *Terminus non currit durante disputatione responsionum ratione.*
m *Exemplo Viuius hæc illustrat.*
n *Cameræ præiudicio præcedentia confirmantur.*
o *Restitutio in integ. quandò detur parti vel prorogatio dilationis ob negligentiam Camerale exemplum.*
p *Termino elapso examinati testes non probant, tam iure ciuili quam Saxonico.*
q *De distinctione circa hoc, an res integra nec ne. An restringatur.*
r *Quid in causis summariis, vtraq; opinio. & cõciliatio.*
s *Quid si testes in promptu.*
t *Quid in causis mercatorum, præsertim in Germania.*
u *An ex æquitate prorogatio dari possit, præiudicium Camerale.*
x *Dilationes ex arbitrio iudicis dependent.*
y *Dilationes in Cancellaria cito expediendæ.*
z *Dilatio an præcise etiã liget in instrumentorũ product.*
A *Notabilis limitatio prædicti.*

IN primo termino huius processus, cum ipsa petitione sæpissime regatur dilatio probandi, [ad inchoandum & perficiendum examẽ, Afin. *in praxi iudic. c.29.* Striat. *obs. pract. c.6. nu.6.* Virgin. de Bocat. *de lit. remiss. c.1. nu.1.*] de ea itaque, & quæ ad eam pertinent, dicẽdum: Quia autem hæc materia longe lateque patet in sequentibus capitibus de iis tractandum, ita vt primo, quæ communia omnibus vel plerisque dilationibus sunt, explicemus. Licet autem regulariter vna tantum detur ex causa, tamen secundam, tertiam, & quartã dari certum est: Illud autem † primo commune est o- 1
mnibus, quod non nisi causa cognita dentur. *l. à procedente, 4. l. inter priuatos, C. de dilat. l. vlt. in fin. ff de feriis. cap. quoniam, 5. vt lite non contestat.* Mynsinger. *cent. 2. obseruat. 58. & 3. obseruat. 24.* Gail. *lib. 1. obseruat. 91. num. 4.* [in qua opinione fuit, Virgin de Bocat. *in dicto tract. de lit. remissor. c.7. nu.10.* vbi tamen committit hoc iudicis arbitrio,

bitrio, idque adeo verum est, vt sine magna
causæ cognitione data dilatione testes exa-
minati, non probarent, & examen nullius es-
set momenti, ita post Speculat. Angel. & Ca-
strens. asserit Ioan. de Amicis *consil.* 108. *num.*
14.] Quamuis ea in prima non ita exacte, vt in
aliis requiratur, vt infra dicetur: (A quo tamé
non recte dissentire videtur Lanfranc. de O-
riano, *de testibus, num.* 43. Quasi prima, secun-
da, & tertia dilatio dentur, sine causæ cogni-
tione) Idque adeo verum est, vt si detur sine
causæ cognitione, ea, quæ intra illam fiunt,
sint nulla. Capic. *decis.* 81 *num.* 2. Benintend. *de-
cis. Rota Bonon.* 45. Striatic. *pract. obseruat. cap.* 7.
num. 16. An autem ipso iure nulla, an vero per
appellationem infirmentur, Doctores dispu-
tant. Bart. *in l.* 1. *§. ait prætor. ff. de dilat.* Alexand.
& Iason. *in l. fin. ff. de feriis.* Quicquid sit, dilatio
sic in Camera data, non alio modo, quam per
viam reuisionis reuocari potest, vt infra suo
loco tradetur. Hæc tamen non semper proce-
dunt, sed certi casus sunt, quibus etiam sine
2 causæ cognitione datæ valét. Pone † enim pri-
mo partes in Camera consentire in dilationé
sine causa petitam, aut saltem nihil oppone-
re, quo nihil frequentius, hoc casu etiam sine
causæ cognitione data valet. *l. hi qui ad ciuilia.
C. de appellat.* Et imputet sibi pars, quod con-
cessioni dilationis nõ contradixerit, si sibi dis-
plicebat. Angel. de Vbald. *consil.* 399. *num.* 2.
qui de secunda dilatione hæc tradit. Secundo
3 in † causis criminalibus etiam sine causæ co-
gnitione dari quidam putant. Marian. Angui-
4 iol. post Iason. & Felin. *consil.* 157. Tertio † iu-
dex etiam sine causæ cognitione potest im-
pertiri dilationem, si rebus penitus introspe-
ctis, videat se nimis breuem terminum con-
stituisse, eumque vel plane reuocet, vel alium
addat. Ita post Abbat. tradit Gregor. Lopez. *in
gloss. ad partidas Hispanicas, part.* 3. *tit.* 15. *l.* 3. *tres pla-
zos. in verb. mas el segundo.* [ratio est, quod maxi-
ma vis in concedendis dilationibus, penes iu-
dicem consistit, Aretin. *in cap. licet causam, de
probat.* Prosper. Farinac. *de testibus, quæst* 80. *nu.*
a 67. Nam † potest ex officio post terminum ex-
aminare testes. Felin. *in cap. licet causam num.* 18.
col. 12. *in fin. in* 11. *limitat. extr. de probat.* practic.
Corrad. *tit. de testib. rub. de recept. post term. num.*
47. *in* 9. *limitat. fol.* 136. *colum.* 1. de quo infra suo
loco latius.

Secundo † commune est omnibus dilatio- 5
nibus, quod vel ex officio, vel ad instantiam
partis decernantur. Ad instantiam, si vt
communiter fieri solet, cum ipsa petitione
prima, vel aliæ post decretam primam rogen-
tur ex officio: Si autem in primo termino ne-
gligatur, aut prorogatio primæ petatur, tum
iudex ex officio primam, vel secundam con-
cedit, argumen. eorum quæ post Socin. Butr.
& Bald. tradit Boer. *quæst.* 294 *num.* 4. *&* 5. *part.*
2. de quo tamen suo loco latius dicetur.

Tertio illud cõmune est omnibus dilatio-
nibus, quod tempus certum adiiciatur. Quæritur
autem primo, quantum temporis assignari so-
leat: Iure canonico inspecto, † res est expedi- 6
ta: datur enim tempus trium mensium in ea-
dem prouincia, in transmarinis nouem. *cap.
vlt. §. spatium,* 3. *quæst.* 1. facit & ad hoc *l.* 1. *C. de
dilat.* [de iure Saxonico † est sex septimana- b
rum, an autem & quando iis elapsis attesta-
tiones suscipiantur nouissime notatum à
Schult. *in addit. ad Modest. Pist. quæst.* 132. *nu.* 32.]
Interpretes † nostri, vt & ordinatio Cameræ, 7
quæ in quotidiano est vsu, rem hanc arbitrio
iudicis committendam dixerunt, vt is secun-
dum personarum, locorum, aliarumque re-
rum circumstantias extendat vel coarctet. *or-
dinat. Cam. part.* 3. *tit.* 16. *§.* Was aber. §. So der-
halben. ibi, nach Ermessigung deß Gerichts.
Marant. *de dilat. part.* 6. *num.* 15. Striat. *in pract. ob-
seruat. cap.* 7. *num.* 17. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 91. *nu.* 13.
& num. 7. *obseruat.* 94. *num.* 13. [vnde & in causa
mandatorum sine clausula † dantur breuioris c
dilationis, *deputat. recess. anno* 1600. §. Es ist
nicht weniger. *fol.* 25.] Secundo quæritur, † si 8
certi menses adiiciantur, quot dies in men-
sem computandi? Et hoc casu triginta solent
computari. *ordinat. part.* 3. *tit.* 30. §. Vnd sollen.
Et decretum anno 1579. Bard. *in tract. de tem-
por. vtili & contin. cap.* 2. *fol.* 8. *num* 2. Tertio
quæritur: † An feriæ etiam in hoc tempus 9
computentur? Et sane videtur dicendum,
quod sic. Primo, quia pars diligens semper
potest facere iurare testes, & postmodum in
ipsis feriis examinari, id enim ipsi permissum
vt infra in tit. de feriis, suo loco latius. Secundo,
quia

quia Camera sæpe solet decernere exclusis feriis, vnde videtur à contrario, vbi hoc non fit, secus statuendum. Tertio, hæc clausula tunc plerumque adiicitur, cum id petitur à partibus, si ergo omittatur, partes sibi imputare debent, quod petere omiserint. Quarto, & hæc sententia iuuatur rationibus iuris communis: Nam regulariter quælibet dilatio continua censetur, feriatiq; dies in ea currunt. *argum. l. siue part. in fin. C. de dilat. gloss. in cap. fin. extra, de feriis.* Doctores communiter *in l. 1. C. de feriis.* Francisc. Marc. *decision. Delphin. 495. part. 2.* [Virgin. de Bocat. *de liter. remiss. cap. 7. num. 19.*] Atque ego hæc ita obtinere puto:

10 Sunt † tamen qui arbitrentur, si feriæ totam dilationem, vel maiorem eius partem absorberent (vt hodie sæpissime propter concursum Calendariorum, veteris & Gregoriani, quæ ambo, quoad hunc punctum in Camera attenduntur, vsui venit) tunc illas ferias in dilationem non computari, vt post alios docet

11 Marant *part. 6. hoc tit. nu. 18.* Circa † prædicta & hoc quæritur, adiecta clausula exclusis feriis, an omnes indistincte feriati dies excepti censeantur, quæ in ordinatione Cameræ, *vt infra explicabitur*, sub nomine feriarum comprehenduntur? Et licet propter generalem feriarum nominationem videatur dicendum, quod sic: Contrarium tamen videtur verius, magnas scilicet, quales sunt: Natiuitatis Domini, Paschatis, Pentecostes & Canicularium tantum contineri. In paruis enim feriis hæ rationes cessant, & possunt die non feriata actus, quibus feriæ non obstant, expediri ac postmodum aliis profestis diebus reliqua perfici. Circa tempus quoque illud quarto sæpissime in quæstionem venire solet: An non aliquando tempora dilationum cursum illud, quem paulo ante continuum esse diximus, suspendant? Et sane simpliciter dicen-

12 dum est, quod sic. Prima † causa est, quando stat per aduersarium, quo minus Commissarius procedere possit. *l. sed etsi per prætorem. §. ait prætor. ff. ex quibus causis maior. gloss. in cap. cap. venerabilis. extra, de iudiciis.* Ioan. de Aurelia. *in tract. de testib. cap. 66.* Campeg. *eodem tract. reg.*

13 281. Secunda, † si per Commissarium, quo minus expediatur, verbi gratia, si is Commissionem suscipere nolit, ac desuper in Camera controuertatur, quo exemplo vtitur Münsterische Hoffgerichts Ordnung, *tit. 20. in fin.* [factum enim iudicis † partibus nocere d
non debet, hinc restitutio contra lapsum fatalium, facilime conceditur, si stetit per iudicem, Marant. *part 6. num. 405.* Afflict. *decis. 79.* & obseruatum in causa Gothart Türcken cōtra Kloster zu N. 17. Augusti, Anno 1557. suspenditur † quoque commissio per admissio- e
nem vlteriorem scriptorum productorum, vt seruatum in causa Molcken contra Mecklnburg.] Tertio huic † affinis est & illa causa, 14
quando super dubio aliquo emergente Camera consulitur, quod sæpe fieri solet. Ratio autem huius rei hæc est, quod disputatione pendente non currat dilatio. Felin. *in cap. licet circa mod. de offic. delegat.* [idem *in cap. licet causa, num. 18. de probat. gloss. in Clem. sæpe, de verb. signif.* Lancellot. *in luculentiss. tract. de attent. cap. 12. ampliat. 19. num. 4. part. 2.* Et *cap 8. dilatione pendente, num. 1. part. 2.* Asinius *late in prax. iudic. §. 21.* & hoc in specie pluribus confirmat Viuius *decis. 286.* terminus datus nunquam † currit, f
donec disputatur an quis debeat admitti ad proponendum seu probandum in termino, secundum gloss. *in §. & quia. in verb. post dationem. in clement. sæpe, de verbor. sign & in cap. cupientes. §. quod si per viginti, in verb videtur, de elect. lib. 6.* Et ita decisum alias extitit in sacra audientia Barensi variis vicibus in anno 1589. & seqq. in causis in ea occursis, atq; decisis. Pro qua quidem sententia optime facit, qui quadrienniū concessum † ad petendum restitutioné in in- g
tegrum minime currit pendente dubio, peti possit & probat tex. *in cap. cum ex litteris, de in integr. restit lib. 6.* Imo pro eadem sententia facit etiam quod voluit Bald. *in l. qui interrogatus, per illum tex ff. de interrog. act.* quod donec iudex deliberat † an articulus sit pertinens vel imper- h
tinens, nō currit dilatio, data ad probandum. Et hanc eandem opinionem confirmat quoq; Dom. de S. Gemin. *in c. pia. § 1. de excep. lib. 6.* volens, quod dilatio dierum octo, data à iure ad probandum † excommunicationem, nulli e- i
nus currit, donec disputatur, an sit verum il'ū esse excommunicatum. Nec non pro conclusione prædita faciūt etiā notata, per Bald. *in l. 1.*

*col.16.verſ.his expeditis reſtat venire ad vlt in qu.*ſi ꝑ
ſtatutū diſponatur, ꝙ cauſa criminalis per iu-
k dicem finiatur infra duos menſes, & † reus ac-
cuſet teſtes cōtra eū ꝓductos de falſo, an du-
rante cauſa falſitatis currat dilatio deſuper ſta-
tuta iudici ad iudicandū, vbi q̃plurima allegat,
ꝙ non, C.*qui accuſ.nō poſſ.* Et ideo donec diſpu-
tatur, an articulus ſit pertinēs ad cauſam vt ſu-
pra docuimus, non currit terminus ſtabilitus,
ꝑfixuſq; ad probandū, teſte Bald.*in l.quādiu,*
in vlt.q.ff.de acq her. Et ſic deniq; pro hac parte
l bene facit ad ꝓpoſitū, q̃a videmus ꝙ † donec
pars reſpōdeat poſitionib.& cōſequēter actor
ſciat, vtrum reus ipſum releuauerit ab onere
ꝓbandi, nunq̃ currit terminus ad ꝓbādum, vt
cōcedit Bal.& Fran. Curt.*in prin.in reper.l.1.C.de*
m *iur.cal.*& ita deciſum extitit in caſu de † quo a-
gitur, ꝙ donec appareat iudicatū de cauſa de-
bitoris, & diſputatū, vtrū poſſeſſor ſit audiēd⁹
ꝓ ſuo intereſſe de melioramentis, q̃ in primis
& ante omnia ſunt deducēda, & poſſeſſor ha-
bet ius retentionis, & ꝓ illis ſemper ius debet
eſſe ſaluū, & ante omnia deduci, nō currit ter-
min⁹ poſſeſſori citato in domo ſua, tēpore in-
timationis, clauſa, & inhabitata, ad ꝓducendū
iura, quo minus poſſit, & valeat illa ꝓducere.
n Et ꝓdicta obſeruata † & inter referendum in
cōſideratione habita in cauſa Oppenheim cō-
tra Franckfurt.] Hinc in ſimili traditur, quādo
diſputatur an ad ꝓbandū q̃s admittēdus, dila-
tionis tēpora nō currere: Viu.*dec.286.n.1.* vt &
ſi de iuriſdict. ſine culpa partis diſputetur. Bal.
in cōtra maiores.16.C.de inof.teſt. Et vt generaliter
15 concludā, † quotieſcunq; aliqd vel culpa ad-
uerſæ partis, vel cōmiſſarii ſit, non currit tēp⁹
ꝓbandi. arg. eorū, q̃ Bal.*d.loc.*tradit ac Bertach.
in ver.impeditus.n.4.[idq; luculentiſſime exem-
plo demonſtratur; in votis ſub collectore Gil-
manno editis.*lib.1.deciſ.1.n.13.* ponderādum, in-
quit, ꝙ quando in termino pars fecit diligen-
tiā ꝓbandi, ſtetit aūt vel per aduerſarium, vel
per iudicē, quo minus id facere potuerit, tunc
ipſo iure pars illæſa manet: ſin ex alia iniuſta
o cauſa impedita ſit, † tunc dari reſtit. in integr.
Rot.*in nou.deci.456.ſub tit.de prob.* Et Fulg.*in d.l.*
ſi quādo.n.7.in fi.vbi ſal.n.8. facit Franc.*in c.1.§.ſi*
quis igitur.n.5 de exc.in 6. Gem.*ibi.n.2.in fi.* Quā-
do autem ſtat per deputatum iudicem ipſe fa-
cere videtur, Innoc.*in c.Berthol.n.3.de re iud.* Ad
propoſitum conſtat à parte debitam factā di-
ligentiā, intra terminum, quia commiſſio 26.
Feb.& ſic intra terminum cōmiſſariis præſen-
tata, teſtes item nominati. Et quanquā ex actis
conſtet à parte non petitū eſſe, quod intra ter-
minum examen perficeretur, ſed potius con-
trarium, ſcil. vt citarentur ad 6. April. tamē in
eo non tam negligentia partis, quā commiſſa-
riorum notādam putaret, qui tanquam periti
& approbati publica authoritate, facile exami-
nare poterāt tenorem commiſſionis. Imo de-
bebant terminum eiuſdem obſeruare, & po-
tius partem admonere ſui erroris, aut ſaltē ex-
tra terminum non ꝓceſſiſſe. Ex his cum plus
commiſſariis quam parti imputandum, con-
cludit per ſupra dicta partem ſeruari debere
illæſam, ſi non ipſo iure, ſaltem per tacitam in
integ. reſtit. ſeu prorogationē, primæ dilatio-
nis, ratificando acta, q̃ nomine noſtro ſunt ge-
ſta.] Sic in parte nolente reſpondere articulis
iam ad probanduū admiſſis, dataq; dilatione,
quod ſæpe in Cam. fieri ſolet, non currit tem-
pus probandi. Viu:*d.deciſ.n.6.* Hoc quoq; circa
tempus conſideratur, vt intra illud omnia fiāt
& expediātur. Circa † quod quæritur primo: 16
An ſufficiat iuraſſe in termino, & poſt termi-
num † actum perfici? Rationibus inſpectis, di- 17
cendum videtur, omnia intra illam dilationē
perficienda: Ideo n. conceditur, vt omnia du-
rante illa fiant, & vt certo tempore rotulus in
Cam. producatur, ne per productionem rotu-
li, anſa protrahendi proceſſus detur. Secundo
iuuatur & hoc iuris communis diſpoſitione,
q̃ omnem terminum præfixum pro peremto-
rio ſimpliciter habet, prout ſupra dictū eſt. In
contrarium † tamen itum eſt: dicunt n. ſuffice- 18
re intra hunc terminum iurare teſtes. Spec.*de*
teſte.§.qualiter.verſ.is quoq; & ibi Io.a.And. † Alii 19
mediam in vtramq; viam adinuenerūt, diſtin-
guendo: Arbitrantur n. ſi talis detur terminus
ad probandum & probatum habendum, tunc
non ſufficere iuraſſe. *Ità poſt* Innoc. *in c.pia. de*
excep.lib.6. Bald.*in leg. Antiſtius.ff.de acquir.hered.*
Ang.de Vbal.*conſ.399.n.3.circa med.* Si vero de-
tur ſimpliciter ad examinādū teſtes, tūc ſuffi-
cere eos iurare intra terminū. *Ita poſt alios* Lall.
de Tuſc.*in conſt.tit.de proceſ.iud.lib.2.fol.55.n.29.*
[Concor-

[Concordant notata *in decis.* Gilman.*lib.1.decis.1.n.9.* Accedit(inquit)cum terminus præfigitur ad probandum & probatum habendum, tunc non tãtum iurare testes ante terminum oportet, sed & haberi, alias examen nullum Panor. *in d.c.licet causam. n.26. & ibi Apostilla in verb. si assignatus est terminus.* Tales autem sunt commissiones,& dilationes Cameræ: ergo & euidẽtius nullitas prædicti examinis arguitur, cum neutrum intra dilationis terminum in-

20 teruenit. Camera †vero hac moderatione vtitur, cum videt in ipso actu esse ecommissarium, non nouam aliquam dilationem, sed singularem terminum ad producẽdum rotulum præfigere consueuit, intra quem rotulus omnino producendus. Ac in illo nõ præludia commissionum, sed medium vel finis debet considerari: ideoq; frustra hoc tempore constituto, testes primo ad iurandum admittũtur. Ratio autem huius rei est, quod ex benignitate tantum hoc tempus concedatur, contra regulas iuris cõmunis. Ideoq; eo fine, ne nimia iuris subtilitate facultas probandi coangustetur. contra *l.quoniam.in fin.C.de heret.l.generaliter §.necessitate.C.de reb.cred.* Stricte ergo in suis terminis accipienda, nec iudex hoc casu accusandus, qui & vltra metas à iure communi sibi præscriptas, transiliit, sed pars quæ seipsam nimium coarctauit.

21 Quinto, † cõmune & hoc est omnibus dilationibus, quod in dubio iudex eas concedere, & in earum fauorem pronuntiare debeat, cum illa materia ita comparata, vt amplianda potius, quam restringenda sit. Gail. *lib. 1. obser. 91.num.7.*

22 Quinto, † illud commune omnibus, quod si calumniose petantur, iudex imponete pœnam possit. *arg.eorum, quæ tradit* Cagnol.*in rub. si quis ius dicenti non obtemper.n.4. Memorial.anno 1577. §.* Welcher massen. *ibi* Weil darunder Protelatio gespürt / soll man denselben nach Ermessigung straffen. Hinc & Camerales, si sic petãtur dilationes, pœnas imponũt, prout suo loco dicetur. [Idq; quoq; in Italia obseruari testatur, Ioa.Bapt. Asin.*in prax.iud.§.21.c.3.* vbi textus iuramẽtum calumniæ & pœnã 80. librarum imponit, ac addit illud esse simile cũ iuris communis dispositione, per ea quæ dixit Alex.*in l.1.in princ.col.vlt.vers.item inquantum.n.18.* vbi etiam Ias.*n.27.ff.si quis ius dic.non obtemp.* Inquit enim ibi, si iudex partem aduersam per calumniam eiusmodi ad probandum petere dilationem suspicetur, posse ei talem dilationem sub ea comminatione concedere, quod si non probauerit, eum mulctabit, & ipsum postea non probantem mulctare: per ea, quæ voluit Pet.Anch. *in c.constitutus.de fideiussor. per text. in l.si quis dicat. ff.de manumiss. & in l. ius alimentorum.§.penult.*& ibi Bart.*ff.vbi pupill.educar. debeat.* Id quod, vt ipse inquit, in practica notabile est, secundum Imol.*in cap.constitutus col. fin.vers.alia.* vbi etiam Abb.*n.9.de fideiuss.* & refert & sequitur Hippolyt. de Marsil. *in singul. 384. dixi tibi supra.* Id quod probare videtur, text.*in l.de die.§.tutor.* vbi Bald. Ang.& Pau.Castrens. Alex.*ff.qui satisdar.cog.* Grauat.ad Vestr. *lib.6.c.5.n.19.* Seuerol.*in tract.de remiss.c.24 n.1.*]

Sexto, † commune quoque illud est, quod 23
dilatio impetrata communis sit vtriq; parti. *l. petendæ.C.de restit.in integ.* Post Felin.tradit Bertachin. *in verb. dilatio.* [licet autem illa lex generaliter loquatur, tamen ad testes & instrumenta in specie restringitur, *gloss. in l. 1. §. editiones, in fin. ff. de edendo.* Bald. *in cap.præterea.in antepenult colum.circa finem.extra, de dilat.* Dyn. *in l.in iudicio, in fin.de regul. iur.* Petrus de Monte *ad constitut.regni, in tit.& vniuersitas accusata, in verb. generalia iura*, & habetur in corpore, *gloss. de dict. constitut.fol.60. num.7.*] Idque adeo verum arbitrantur Doctores, vt reo inuito actor ea possit vti, etiamsi reus renuntiauerit. Bart.*in l.arrogator.num.23.de adopt.& in dict.l petendæ.* vbi latius, quomodo hoc intelligendum sit, declarat.

Septimo, † & hoc est commune: quod 24
plerumque adiiciatur comminatio præclusionis viæ probandi, quæ fundatur, *per l.mancip orum.de opt.legata.* Abbas *in c.cum dilectus.num.4.extra, de fide instrum.* Cuius rei ratio est, quod lapsus termini habet vim sententiæ interlocutoriæ. *l. qualem. 19. de recept. arbitr.* Wesenbec. *in rubric. de feriis & dilat. num. 15.* Et perimit actum, qui in assignato termino fieri debuit, adeo vt pars postmodum super tali termino perempto amplius nõ debeat audiri in illo puncto. Specul. *de dilat. §.3. num.4.8. & 9.*

Schurff.*consil.28.cent.1.* [Abbas,*in cap.fin. ext de testib.* Rot.*decis.2.de sequestrat.possess.& fructuum.* p vnde & de iure Saxonico † termino probandi, qui est sex septimanarum, & trium dierum elapso, pars amplius non auditur, Zobel.*different. vt sunt relata in nouis different. different.* 35. *in princip.* prout & cōmuniter tradunt Doctores, quod testes examinati post terminum non probent, Imol.*in cap.licet causam. num.* 28. *in princip. iuncto versic. in alia autem causa. & numero* 29. *de probation.* & ibi etiam Aretin.*num.* 6. *& num.* 13. Crot.*de testibus. num.* 270. Boss. *de opposit. contra testes. num.* 33. practica Conradi, *tit. de testibus. rubric. de recept. post terminum. numero* 47. *fol.* 135. *colum.* 2. Blanch. *de indic. num.*342. Mont.*in repert.rubric.examin.quo tempore debet test fol.*149.*colum.*1.*versic.*1.*& sequentib.* Mascard. *de probat. lib.*1. *quæst.*5. *num.66.* vbi de communi Prosper.Farinac.*de opposit.contra examin.quæst.*80.*nu.*61. Idq; adeo verum † est, vt nec re integra testes post terminū posse examinari tradant, Aretin.*in cap.licet causam.nu.*6. *de probat & latius ibid.num.*35.*vers.sed & Bart.& num.*36.*& num.*37.*vers.aut loquitur. & num.*40. *post princ.vers vide pro vera determinat. iuncto vers. vnde indubitanter teneo.& num.*41. vbi post Specul. Archid. & Ioan. Andr. quos allegat pluribus comprobat hanc opinionem, & contrariis respondet, Felin.*ibid.num.*18. vbi etiam bene comprobat, & hanc opinionem tanquā veriorem sequitur Surd.*cons.*8.*nu.*8. (licet aliqui per eum ibi relati contrarium dixerint) quę & mihi verior videtur, licet non desint, qui contrarium teneant, quod quando res non est integra, & aliquid deperiit aduersario: tūc enim testes non possunt extra terminum examinari, secus re integra, & quando nihil aduersario deperiit, ita distinguit Imol. post Cyn. quem allegat, *in cap.licet causam, num.*28.*in princ.verb. sed.Cynus. & d.nu.*28.*in fin.verb. sed vt dixit* Cyn. *extra, de probation.* faciunt pro hoc scripta per Aretin.*in dicto cap.licet causam.num.*33.*versic.alii distinguunt. & num.*34. *&* 33. *& num.*41. *in fin. versic.non obstat,* vbi videtur testari de communi (licet alibi contrariam defendat opinionem) item faciunt tradita per Felin.*ibid.nu.*15. vbi videtur testari de ęquiore opinione, Crot. *de testib. nu.*270. *verb primo limitatur.* vbi quod limitatio ita communiter approbatur, & ibi Moncad.*in addit lit.T.* refert, sed tamen in cōtrariū videtur inclinare Farin *d.loc.* Et hoc etiā obtinet in causis † mandatorum spolii ac aliis r summariis, per tradita Aretin.*in d.cap.licet causam.nu.*36.*&* 37. Felin.*ibid.nu.*18.*col.*11. *infr.vers. limit quarto.* quamuis nō desint, qui ad hoc recedant, Imol.*in d.c.licet causam. nu.*28. *versic.sed in causa non criminali, extra, de probation.* practica Conradi *tit.de testib.rub.de recep.post term.nu.*47. *vers.sexto limita fol.*135.*col.*2.*in fin.* Quam tamen sententiam non aliter probauerim, nisi forte ratione mandati de relaxādo captiuo agatur, & ita fauore personæ miserabilis, per ea quæ infra *cap.*1.*de carcere*, tracto. Simili quoque ratione recte improbatur † illorum opinio, qui s testes tunc post terminum admittunt, quando testes sunt in promptu, in qua fuerunt Imol. *in dicto capit.licet causam. num.*28. *ad fin. de probation.* Felinus *ibidem, num.* 10. Crott.*de testibus. num.*270. *versic. tertio.* Quia nulla adest sufficiens diuersitatis ratio, licet enim quando partes præsentes sunt, breuior terminus statuatur, per ea, quæ hoc capite passim traduntur: tamen, quia lex non distinguit, idem vbique est iudicium in casu non excepto, quod maxime secundum Cameræ ordinationem procedit; nec quoque hic distinguendum † censemus, inter causas mercatorum, t vel alias, vt facit Felinus, *dict. l. numero* 18. *versic. limita secundo.* quia hi in omnibus Germaniæ partibus, in Camera imperiali, communi cum aliis litigantibus iure vtuntur. Et dicta omnia hanc habent rationem] Cum alias nullus foret litium finis. Specul.*d.nu.*4. *c.de illicita.* 24.*q.*3. quod nouissime motū in causa Herrn Frantzen, Graffen zu Waldeck cōtra Coblentz. in puncto interuentionis. [obseruatum † tamē u est, cum aliquando quidam ex dominis huic strictè inhærere vellent, maioribus votis, reliquos ex æquitate illud tempus prorogasse, in causa Goprecht/22. Nouembris, Anno 1568.

Octauo, † cōmune quoq; hoc est, vt cōmissarius finita aliqua dilatione possit procedere, si modo sibi constet, aliam dilationē aut prorogationē in Cam. concessam, etiāsi illa sibi nondū tradita sit, id tamē protocollo inscribere eū decreuit a factū in causa Stein cōtra Wiedt. Nono 25

26 no illud † quoque commune [quod iudices
suo arbitrio largiuntur omnes dilationes,
quoties visum fuerit expedire : illasque vel
prorogant vel restringunt, pro causarũ qualitate,
locorum, temporumque circumstantiis,
vt quotidie cernere licet, & attentatur
gloss. *super verb. quam semel, in cap. induciæ accusatu.
§. spatium vero dilationũ 3. quæst 3.* Schenck.
in tit. de dilatione. Et in specie quod in remissoriis
literis ad testes extra prouinciam examinãdos,
x dilatio † in causis ciuilibus, arbitraria
sit, est text. *in d.l. iudices cum auth. seq. elegantissimum,
& in corpore vnde sumitur C. de fid. instrum.
& in Clem. 1. de offic. delegati.* Et voluerunt Archid.
& Ioan. Andr. *in cap. præsentium*, vbi etiam
Philip. Franc. *comm. 4. num. 12.* & Ioann. Francisc.
Pauinus, *in tract. de offic. & potestat cap. sede
vacan. n* 10. *quæst. 1. part principalis. colu. 4. sub. nu.
10. versic. & aduerte, quia auditores in Curia Romana*:
vbi hanc materiam declarat, & eum refert,
& sequitur, Cassiod. *in decis. 3. num. 1. in
tit. de dilation.* Decimo commune est omnib.
y dilationibus, quod † in cõtinenti in Cancellario
debeant expediri, recess. *visit. Anno* 1559.
§. Doch da. Vndecimo,] quod iudex in dubio
semper in termino factam probationem
iudicare debeat, nam actus semper potius
termino licito, quam illicito factus præsumitur.
Iason. *in l. 1. num. 21. de seruis fugitiu.* Corneus
consil. 134. num. 9. volum. 3. Ioann. Baptist. Martianes.
in consil. diuersor. Italiæ IC. consil. 14. num. 22.
17 Circa ea, † quæ communia sunt dilationibus,
illud quæritur, an si hisce commissionibus,
quæ Dilationes patiuntur, aliæ adiiciantur,
quę non semper dilationem habent, sed quouis
tempore expediri possunt, vtpote ocularis
inspectio, terminorum motio &c. eodem,
vel vlteriori tempore expediri debeant? Et
propter coniunctionem harum omnium puto
idem tempus omnibus constitutum, moueorque
ad hoc doctrina Doctorum si generaliter
constituatur terminus ad probandum,
etiam instrumentorum transumptionẽ [quæ
alias quouis tempore fieri potest, etiam ex
causis, post conclusionem, vt infra suo loco
tractabitur,] comprehendi. Castrens. *in l. oratione
de feriis.* Speculat. *de Dilation. §. videndum.
versi. quid si data n. 7.* Bertrach. *in repertor. in verb.*
Dilatio. [concordant tradita à Zobelio, *in diff.
nouis diff. 35. li. 1. n. 2.* dum inquit † similiter in z
hoc articulo nota, ꝙ instrumenta in hoc termino
(intelligit ad probationem præfixo)
iuris Saxonici cum ait peremptorius, produci
debeant, quod si non producantur, postea
produci nequeant, alleg Paul. de Cast. *in l. vlt.
C. de dilation. Cyn. in l. si ea quæ 7. C. qui accus. non
poss.* Electoralis tamen Saxoniæ cõstitutio hoc
ita limitat, quod † si intra terminum, exem- A
plaria producat post terminũ originalia producere
esse integrum, *part. 1. tot. tit. 7.* quod
bene notandum propter similia statuta.]

CAPVT VIII.

SVMMARIA.

1 *Primæ Dilationi quæ sunt propria.*
2 *Vna tantum Dilatio sæpe datur pro omni termino.*
3 *Dilatio prima decreta statim redimenda ex Cancellaria.*
4 *Prima dilatio quando incipiat.*
5 *Quando incipiat, solet sæpius à iudice exponi.*
6 *Tribus posteriorib. dilationibus causæ, quare petantur sunt exponendæ.*
7 *Quales causæ esse debeant.*
8 *Requiritur autem exactior causæ cognitio in his.*
9 *Ante lapsum primæ & præcedentis hæ petendæ.*
10 *Quando tres hæ dilationes incipiant, distinguitur.*
11 *Si in præcedenti nihil actum, non facile conceduntur.*
12 *Impedimentum secunda Dilatione iuramento probatur.*
13 *Impedimentum in tertia debet : probari testibus.*
14 *Hæc specialia an in Camera obseruentur.*
15 *Iuramentum in quarta dilatione præstandum.*
16 *An hoc iuramento omisso in prima instantia ad Cameram appellari possit?*
17 *Hæres non præstat hoc iuramentum, & quomodo hoc limitandum.*
18 *Speciale mandatum exigit hoc iuramentum.*
19 *Iuramentum hoc est veritatis.*
20 *An & quomodo post quartam alia Dilatio concedatur?*
21 *Hæredi data post lapsam quartam, Quartane an quinta dicetur Dilatio?*
22 *Cautela, qua lapsa quarta Dilatione partes sibi consulant, & quid de ea sentiendum.*
23 *Tertium singulare ratione processus.*
a *Causis non expressis quæ pœna.*
b *Dilationibus effluxis, iurati testes examinari possunt.*

HActenus communia : nunc quæ vnicuique Dilationi propria videndum. Primę

Dilationi † hæc singularia sunt: primo, quod
1 proprie cum ipsa commissione petatur & de-
2 cernatur. Secundo, † quod aliquando ita concedatur, vt nullam secuturæ post se dilationis spem relinquat, veluti, si terminus certus pro omni dilatione constituitur, quod in causis celeritatem desiderantibus fieri solet, ac ita Anno 1576. confirmatum ac renouatum est hoc ius. Nec id mirum, cum in aliquibus, vt causis momentaneæ possessionis, ac commissionis ad perpetuam rei memoriã plane nulla dilatio concedatur. Tertio, quod sine aliqua impedimenti allegatione decernatur, cum eius causæ cognitio in eo saltem, quam longa statuenda, & an sola, an vero cum aliis conce-
3 denda, consistat. † Quarto, quod cito in Camera extrahenda *addit. ad ordinat. tit. 16. part. 3.* §. Zu dem *primam.* §. vnd dieweil sich auch be-
4 funden. † Quinto, quod initium huius Dilationis ab illo tempore, quando ex Cancellaria trahitur considerandum videatur idque ex verbis, Wir setzen / ordenen. Anno 1564. statutum. In quo tamen alii aliter distinguunt: Quidam enim statim eas currere arbitrantur, cum assignatæ sunt. *Panormitan. in cap. vltra tertiam. num. 6. de testibus.* Et hoc etiam de iure Cameræ obseruari dici potest, quia non reperitur mutatum. *titul. 59. Ordinat. part. 3.* & confirmatur hoc *Memor. anno &c. 75.* Vbi, expresse disponitur, ex Cancellaria ideo redimendã cito, ne opus quartam petere. Currit ergo terminus antequam redimatur. Alii à die præsentationis commissionis incipere verisimilius esse existimant. *argum. ca. super eo. elect. 2. de appellat. Iohann. Riminald. inter frat. consil. 352. nu. 18.* In aliis iudiciis currit tempus Dilationis post 10. dies. Wann die Parth bedencken zeit der Vrtheil genommen / Sonsten vnd wann das Vrtheil acceptirt vnd gelobt / gehet auch von stund an die zeit der beweisung / weil es sein Krafft darmit erreicht. *Chilian. Koning. in pract. cap. 71.* von beweisung der gezeugen
5 vnd Terminen p. 2. Iudex sane Cameræ, † vt omnibus altercationib. obuiam eatur, sæpissime solet apponere, quando tempora dilationum incipere debeant, cuius rei exemplum extat apud Seyler. *in select. Camer. sentent. Anno. 1541. 3. Octob.* Et tantum de prima Dilatione.

Reliquæ tres præ hac prima multa coniunctim habent specialia, quæ antequam ad singularia cuiusq; speciei accedatur hic inserenda sunt. Primo itaque est, † quod causa exprimenda, alias puniuntur petentes: Idq; non 6
in genere, sed in specie: Nam si in genere allegaretur, & ratione eius commissio decerneretur, perperam faceret iudex. *Formular. terminor. in princip. pagin. 2. & pagin. 63.* Grauet. *ad Vestrium. cap. 4. num. 9. lib. 5.* † Secundo, non solum causæ exprimendæ, sed etiam tales, vt 7
ex iis colligatur, petentem omnem diligentiam adhibuisse, nec expedire potuisse. *Ordinat. Camer. part. 3. titul. 17.* post Barthol. *in l. præses. C. de appellation.* Innocent. *in cap. ex transmissa de præscription.* Crotus. *consil. 310. num. 14. libr. 1.* [nec sufficit dicere, quod in prima dilatione vltra omnem diligentiam non potuerit expedire, vel similia, duputatio: *Recess. anno 1600.* §. Nach dem auch † vbi tamẽ deciditur, quod 8
via probandi non præcludi, sed procuratorem puniri, & recessus tanquam informis reiiei debeat:] † Tertio, causæ cognitio, quam communem omnibus diximus, hic multo est exactior, quam in prima. *Ordin. dict. titul.* §. Was aber die *Dilationes &c.* † Quarto, quod 9
regulariter ante lapsum proxime præcedentis peti debeant: Si tamen post tempora petatur, non quidem denegatur, sed documentum debet exhiberi, omnem diligentiam adhibitam. Auß glaubhafft anzeig / genugsamen angewendten fleiß / Anno 1559. *Visitation.* §. Dieweil sich auch. & *magis expresse in communi decreto. anno 1577.* §. vnd dann jeder zeit. Quinto † distant hæ tres à prima ratione principii, 10
nam hic ita distinguuntur, quod aut petitæ sunt intra tempus prioris, & statim à tempore effluxæ primæ currunt, quod & iuri consonum est: Finem enim prima dilatione sortiente, secunda originem sumit: & confirmatur hoc per ea, quæ tradit Sayler. *in select. sentent. Camer. Anno 1529. 27. Febr.* Seind Doctor N. drey Monat hiemit gegeben / also daß dieselbe nach außgang vorerlangter anderer dilation angehen / &c. Hoc est, D. N. tres Menses dati, ita vt post effluxam primo obtentam secundam dilationem incipiant. Aut non ante primæ circumductionem decernitur secunda, & dicendum

cendum hoc casu, eam à die, qua decreta est
11 currere. † Sexto, quod non facile dentur, si nihil in præcedenti proxime actum, ita post alios tradit *Stiatic, in obseruation. Practic. cap.* 8. *Mascard. de probation. in verbo. Dilatio.* de iure Cameræ eo nomine puniuntur. *Visitation.decreto, anno* 59. §. darzwen sich auch *in fine*. Et hæc hisce tribus dilationibus sunt communia solum, ac prima differunt: Nunc quid quæque
12 harum singulare habeat monendum est. † In secunda id singulare inuenio, quod licet impedimenta legitime probari debeant in tertia & quarta, vt post Castrens. tradit Pacian. *de probat. capit.* 64. *num.* 82. *part.* 1. In hac tamen iuramento impediti stetur. *argument. capit. pastoralis. de exception.* Lanfranc. *in capit. quoniam contra. de probation.* Pacian. *d. loco.* Maxime de consuetudine, ita post multos allegatos Textus Innocent. Speculat. & Aretin. tradit An-
13 gel. de Vbald. *consil.* 399. *num.* 3. † In tertia autem illud præ prima & secunda singulare, quod debeat testibus probari impedimentum, vt post Bartol. Castrens. & Anton. de Butrio Ioann. Ferrar. Montanus, *in praexercitament. iudic. cap.* 6. § *atqui.* † Verum hæc speci-
14 alia in hoc puncto, in Camera imperiali non considerantur, sed paribus passibus secunda & tertia ambulant: Hinc dicitur, tunc demum requirere legitima documenta, cum post terminum petuntur: Ergo si ante terminum elapsum, sufficit alio modo doceri. Regulariter ergo in hisce duabus sufficit, de stylo Cameræ impedimentum per missiuam vel epistolam commissarii aut Iudicis loci doceri. Gail. *obseruat.* 91. *numer.* 6. *vers. in Camera.*
15 † Quarta Dilatio plurima habet singularia: Primum enim est, vt petens eam, iuret se nō malitiose, aut calūniandi animo hoc facere. *Authent. de testibus.* §. *quia vero cap. in causis. ca. significauerunt. cap. penult. de testibus.* Speculator. *de testibus.* §. *qualiter autem. numer.* 8. Mynsinger. *centur.* 1. *obseruat.* 72. Gail. *d. obseruation.* 91. Roman. *consil.* 225. & 226. & ibi Addition. Mandosii.
16 Idque adeo verum esse, † quidam aliquando sibi persuasum habuerunt, vt omissa hac solennitate ab inferiori iudice ad Cameram appellarent, in causa Weldens contra Nassaw Sarbruck. Domini tamen Camerales, cum grauamen tale, quod per definitiuam recuperari posset, viderent, processus denegarunt, Requiritur quoque speciale mandatum ad hoc præstandum, quod ante finem lapsæ tertiæ prorogationis produci debet *Recessus Imperii. anno* 1594 §. Nicht weniger. † Non tamen 17
locum habet hæc præstatio iuramenti, quando hæres petit hanc dilationem, quia illi nulla mora imputari potest. DD. *in l. oratione. de feriis.* Speculat. *de testibus d.* §. *qualiter.* Gail. *d. loco. nu.* 18. Mynsing. *centur.* 1. *obseruation.* 78. Quod tamen non procedere puto, si notorie constet, filium viuente vel ægrotante patre ipsius negotia administrasse. [quam nostram opinionem approbat, Bernard. Græuius *conclus.* 91. *consid* 2. *num.* 6. vbi subiungit, quod ipsum (scilicet quod ego hic trado) ego verum crederem, filius vbi etiam de termino quartæ dilationis pendente notitiam habuisset, & illum negligenter elabi sciuisset. Ad hoc quoque † iuramentum speciale mandatum, si par- 18
tes non sint præsentes, requiritur, nec sufficit si in mandato comprehendatur hæc clausula, quodcunque iuramentum. *Clementin. non potest. de Procurat. ca. final. de iuramento Calumn.* Gail. *d. obseruat.* 91. *num.* 19. [decretum anno 1580. adde Magenhorst, *ad ordin. Cam. part.* 3. *ti.* 16.] Et hoc iuramentum † est veritatis. *c. penult.* 19
& ibi gloss. de testib. † Secundum singulare est, 20
quod reliquæ dilationes alias post se relinquant, hæc vero secundum plurimorum opinionem, nullam. Dico secundum plurimorum, non omnium, quia aliqui tradunt: quod si concessa quarta dilatione, nulli omnio sint producti testes, etiam quintam, imo centesimam dilationem concedendam. Azo. *in summa. C. de dilation. num,* 4. Nellus à S. Geminian. *de testib. num.* 45. *vers. quinta productio.* modo iustum impedimētum legitime probetur. *Decision. Rotæ Bonon.* 45. *numer.* 1. & 2. *cum seq. part.* 2. Quo non probato, præciditur via probandi per testes, nec conceditur restitutio in integrum, quod & consideratum olim in causa Bur contra Amelunren 15. Maii, Anno, &c. 58. Quinta quoque Dilatio quandoque in Camera concessa in causa Hitten contra Pfing, sed per

erro-

errorem hoc factum fuisse puto. Plurimi tamen vt iam dictum in contraria sunt opinione ac arbitrantur quintam, ne diuina quidem iussione neque directe, neq; per indirectum concedi posse. *Argum. text. in authent. atqui semel. C de probation.* Angel. *in l. oratione. & in l. vltim. de feriis.* Menoch. *consil.* 367. *num.* 30.
21 † Et hinc effluxa quarta dilatione hæredi nō quinta, sed noua Dilatio dari debet. Lapp. *allegat.* 72. Gail. *obseruat.* 91. *num.* 17. Mynsinger. *centur.* 1. *obseruat.* 72. *in fin.* Quæ tamen reuera quinta est: Quarta enim per lapsum temporis esse
22 desiit. † Solent autem aliqui, vt lapsa quarta Dilatione consulant partibus, cautelam hanc tradere, vt si Reus impetrauit quartam Dilationem, post elapsam quartam Dilationem ab actore obtentam, Actor in illa Rei dilatione adhuc examen pertexere possit. *argum. l. petendæ. de tempor. in integr. restit.* Et per ea, quæ supra tradita. Quod probationum Dilationes communes vtrique parti sint. Hanc tamen cautelam egregie sequentibus verbis non procedere docet Menoch. *consil.* 367. *num.* 28. Inquit enim, quoad tertiam dubitationem, an dilatio concessa Clariss. Dom. Georgio Communis esse debeat, Magnificæ Dom. Iuliæ? Respondendum est sine controuersia communem esse non debere. Etsi enim ex dispositione *l. petendæ. C. de temp. in integr. restitut. pet.* sancitum est: quod Dilatio concessa vni parti, debet esse communis & alteri, quemadmodum etiam eo loci annotarunt Bartol. Baldus. & reliqui, & omnes *in l. admonendi. de iureiur.* Et egregie Speculat. *in tit. de dilation.* §. *videndum. num.* 14. Attamen nostro in casu cessat illa dispositio ex multis causis. Primo, quia dispositio *d. l. petendæ* locum non habet in eo, qui iam renunciauit suis probationibus, sicuti declarant Bart. *in l.* 1. §. *nunciatio. numer.* 36. *de operis noui nunciat.* Bald. *in c. præterea. colum.* 8. *num. de dilation. & in authent. iubemus num.* 2. *C. de iudiciis. & ibi* dom. Alexand. *num.* 2. Felin. *in cap. de testib. num.* 1. *de testib. & attestat. & in cap. cum dilectis. num.* 22. *versic. vndecimo limita. de fid. instrumentor. quos secutus est* Ripa *in l. admonendi. num.* 63. *ff. de iureiurando.* Cum autem Dom. Iuliæ iam consecuta sit quartam dilationē ad probandum cum solennitate legati, & sine spe vlterioris dilationis, satis manifeste constat, eam renunciasse suis ipsis probationibus, præter iam factas, ex quo dicitur conclusum in causa, quo ad eam, vt etiā infra dicemus: & ideo Dilatio concessa Domino Contareno, communis ei esse non debet, sicuti manifeste dixit Felin. *in dict. capit. cum dilectus. numer.* 22. *de fid. instrumentor.* Secundo accedit quod dispositio *dict. l. petendæ* est fundata in ratione illa, vt æqualitas seruetur in iudiciis, ne (inquam) claudicet iudicium inter Actorem & Reum, *iuxta cap.* 2. *de mutuis petition. & l. solemus. ff. de iudiciis, & l. vlt. C. de fructibus & litium expens.* Ita rationem hanc seruandæ æqualitatis in specie hac considerant Ripa *in l. admonendi. num.* 59. *&* 62. *de iureiur. & ibidem reliqui omnes interpretes.* Sed in nostro casu totum contrarium, sicque maxima inæqualitas sequeretur inter D. Contarenum, & D. Iuliam, si dilatio hæc efficeretur communis cum ipsa Domina Iulia. Nam ipsa D. Iulia non solum tertiam, sed & quartam Dilationem obtinuit, cum tamen Dominus Contarenus tertiam tantum sit consecutus. Si ergo & hæc tertia D. Contareni efficeretur communis cum ipsa Dominæ Iuliæ, quintam ipsa obtinuisset, id quod & æqualitati & æquitati valde repugnaret. Sequeretur etiam absurdum inconueniens, & iniquitas, quod scilicet Dilationes concessæ D. Iuliæ non fuerint communes D. Contareno, & tamen hæ concessæ ipsi Domino Contareno essent cōmunes dictæ D. Iuliæ. Tertio, suffragatur, quod quādo aliquid directo prohibetur permitti, deinde non debet per indirectum, *l. Seius & Augerius. ff. ad l. Falcid. & in cap. cum quid vna via de regul. iur. in* 6. vbi late Dyn. & post alios respondit Crauett. *in consil.* 197. *numer.* 9. Est autem clarum, quod posteaquam Actori est data quarta dilatio, Quinta nullo modo concedi debet. Angel. *in l. oratione. & in l. vltim. ff. de feriis.* Et est textus prohibens etiam Quartam. *in c. penult. de testib. & attestat.* Si ergo Dilatio hæc concessa Domino Contareno efficeretur communis cum Domina Iulia, iam ipsa per indirectum consequeretur quintam Dilationem, & per indirectum ad-

admitteretur ad probandum, quod directo probare non poteſt, obſtante renunciatione facta ex decreto, ſine ſpe vlterioris Dilationis. Quinto confert, quod Domina Iulia iam ſufficienter produxit, examinarique fecit per multos teſtes, quo fit, vt concedi ei minime debeat, quod dilatio hæc communis eſſe debeat. Ita ad rem proprie tradit gloſſ. *in c. penult. in gloſſ. vltim. in fin. de teſtib.* cum dixit quod vltra tertiam dilationem, concedi non debet alia Actori, qui iam ſufficienter produxit teſtes, & probationes. Et conferunt, quæ infra dicemus, de refrænando ingenti teſtium numero. Sexto, ad rem pertinet, quod diſpoſitio *d. l. petendæ. C. de tempor. in integr. reſtit. petend.* locum habet quando ex aliquo noua cauſa ſpeciali & priuilegiata conceditur noua dilatio Actori vel Reo, nam tum illa efficitur communis & aduerſario. Ita ſenſit Bartol. *in l. 1. §. nunciatio. numer. 37. ff. de oper. noui nunciat. & apert.* Socin. Sen. *in conſil. eo. nu. 5. verſic. & dum.* Bartol. *libr. 4.* *Et hoc idem ſenſit* Speculat. *in tit. de Dilation. §. videndum. num. 14. verſ. quod verum eſt.* Noſtro autem in caſu non fuit conceſſa Dom. Contareno noua aliqua Dilatio, ex noua aliqua cauſa priuilegiata, & ſpeciali, ſed ſolum fuit conceſſa dilatio regularis ſecundum iuris terminos, & poſtquam D. Iulia Actrix obtinuit omnes dilationes pro ſuorum teſtium examinatione, & nil plus fuit conceſſum D. Contareno, quã fuerit antea conceſſum ipſi Dom. Iuliæ: non ergo Dilatio hæc Domini Contareni debet eſſe communis Dom. Iuliæ. Septimo huc pertinet, quod diſpoſitio *dict. l. petendæ* locum habet, quando dilatio reſpectu alicuius actus conceſſa fuit ſolummodo Actori vel Reo, vt puta Actori ad probandum, ſe eſſe creditorem. Nam tunc Dilatio illa fit communis etiam Reo ad probandum ſolutioné. Sed diuerſum eſt quando reſpectu probationis illius actus ſeparatim Dilationes fuerunt conceſſæ, ſicuti noſtro in caſu obſeruatum recte fuit. Nam cum ſeparatæ fuerint Dilationes dicitur expreſſim conceſſum, quod non facta ſeparatione erat permiſſum tacite. Si ergo D. Iuliæ iam conceſſæ fuerunt Dilationes expreſſim ad probandam intentionem ſuam, non eſt, quod nunc petat Dilationes conceſſas Domino Contareno ſibi communes eſſe debere. Vltimo nulla ratione & cauſa pronunciandum eſt dilationem communem eſſe debere, ex quo ſuſpicio ſubeſt non leuis ex parte ipſius D. Iuliæ, q̃ ſcilicet aliquos teſtes ſubornauerit ad hoc vt impugnet atteſtationes eorum, qui pro ipſo D. Contareno teſtimonia dixerunt. Porro cum ad iudicis officium pertineat hominum malitiis occurrere. *l. in fundo. in fin. ff. de rei vendic. &* Dec. *in l. ea eſt natura Cauillationis. num. 2. de regul. iur. & late Marſilius. in ſingul.* 177. & Crauett. *in conſil.* 238 *colum. 2. verſ. quarto vltra, dicendum eſt.* Illuſtriſſimi Domini legati, ſeu excellentiſſimi Domini eius Auditoris eſſe partes, reiicere hanc Dom. Iuliæ petitionem. Hactenus Menoch.

[Receſ. deputat. anno 1600. expreſſe diſpoſuit, quod effluxis dilationib. † ſi teſtes iurarint b poſſint poſtea examinari, ſi alia dilatio non competat, licet illo tempore, quod petitur ad rotulũ producendũ, non debeat prius iurare. §. auch ſol ins künfftig.] Tertium ſingulare eſt: † quod proceſſum ſingularem habeat, nam ſi 23 aliquæ ſolennitates omittantur, iudex interloquitur. Iſt von Ampts wegen der beſcheid/ ſo ferrn N. formlich bitten wird / daß als dann ergehen ſol / was recht iſt. Hoc eſt: Ex officio ſic interloquitur: quod ſi N. formaliter petierit, tunc fieri debere id quod iuris eſt. Et id tunc plærunque, quando aliqua requiſita omittuntur. Ita factum in cauſa Herrn Philips Graffen zu Naſſaw/ vnd Conuent zu Herbißheimb/ contra Amptleut gemeiner Herrſchafft zu Sarellen. Aliquãdo ſic: Schwere N. einen Eyd in ſeiner principaln Seel/ daß ſie in vorgehabter dilatiõ allen möglichẽ fleiß angewendet/ vñ ſeiner verlegeit nit auß geferd/ noch zur auffzug begeren/ daß als dann gebettene zeit pro quarta dilatione probandi zugelaſſen ſein ſol / prout in dicta cauſa, an. 1560. menſe Sept. Aliquando adiungitur tali decreto, vt ad proximum iuret, ita factum an. 1581. Menſe 7. In ſachen Herrn Frantzen/ Graffen zu Waldeck. & Cõſorten, contra Joachim / Herrn zu Beutren/ auch Herrn Ernſten / Biſchoffen zu Cölln/ die Herrſchafft Dudinghauſen betreffend. In hac etiam quarta dilatione ſæpe controuerſiæ

O oriuntur

oriantur ratione temporis, dum vna pars contra terminum nimis largiter petitum excipit, vt factum in causa **Burgermeister vnd Rath der Statt Wimpffen / contra Gericht vnd gantze Gemein zu Wallenburg. 7. Iunii**, anno 1553. in puncto positional.

CAPVT IX.

ARGVMENTVM.

De Renuntiatione Dilationum.

SVMMARIA.

1 *Renunciari an possit Dilationibus.*
2 *Renunciare quilibet potest iuri pro se introducto.*
3 *Renunciari potest omni probationi.*
4 *Dilatio inuito alicui non permanet.*
5 *Quando mulcta renuncianti imponenda?*
6 *Quid in Camera hoc casu seruetur.*
a *Renunciatio an si vtrique communis, fieri possit in vtramque partem.*
b *Distinctio prima.*
c *Distinctio secunda.*

CVm sæpissime fieri soleat, vt partes obtentis aliquot dilationib. iis, vt & omni probationi renuncient: idcirco an & quate-
1 nus hoc † ipsis licitum, præsenti capite tractandum est. Et de eo an renunciare probationi pars possit, videbatur simpliciter dicen-
2 dum quod sic. † Primo ex regula generali, quæ vult quemlibet posse renunciare suo be-
3 neficio. *l. si quis in conscribend. C. de pactis.* † Secũdo quia hoc iuris expressi esse existimatur, vt pars possit renunciare integris probationibus, vt videre licet apud Vital. de Camb. *in tract. claus. fol. 405. num. 3. in princ.* Tertio quia hæ dilationes, in fauorem petentis introductæ sunt, ergo non potest iis inuitus astringi.
4 *arg. l. quod fauore. C. de legib.* † Vnde traditur, inuito alicui dilationem non debere durare, vide Bart. *in l. si quis ita heres. ff. de acquir. her.* Et hoc adeo procedere volũt, vt etiamsi talis dilatio ad alicuius fauorem concessa, efficeretur communis, nihilominus qui illam impetrauit ei, inuito altero, renunciare posset, vt tradit post Ang. de Aretin. *in §. si minus. vers. quæro si data est dilatio nu. 11. instit. de Action.* Iacob. Rimin. *inter fratr. consil. 651. n. 2.* [sunt tamen, qui id non ita procedere volunt, sed admittunt
a saltẽ, si pars ita renuncians, pro se renunciat † non vero quoad partem aduersam, nam cum dilatio, vt supra dictum est, sit cõmunis vtriq; parti, & omnes termini dati ad instantiam vnius partis intelligantur cõmuniter dati alteri parti. *per tex. in l. petenda. C. de in integ. restit.* nõ potest alteri parti, eiusq; iure quæsito renunciari, vt dicit Bart. *per illũ text. in l. post. §. hi quoq; ff. de bonor. possess. contra tab.* distinctione hoc alii b
cõcordant, vt si re integra fuisset renunciatũ, valeat, vt vult Lanfranc. *in repetit. c. quoniã contra. in vers. dilatio. n. 8. de probat. per text. optimũ in argum. l. si iudex circumuento. ff. de minor.* Prosp. Carau. *super ritib. regni, rit. 90. nu. 2.* adde Aluar. Valas. *consult. lusit. 25. n. 11.* vide quæ & deducit Seuerol. *de remiss. c. 22. n. 4.* Alii hæc ita intelli- c
genda esse putant, nisi reus simul cum actore dilationem impetrauit, tunc quia hæc dilatio vtriq; parti est vere communis, *l. petenda. in fin. cum ibi notatis per Doct. C. de temp. in integr. restit.* ideo si is qui remissionẽ petiit, renuntiet, valet talis renunciatio, quantũ ad suas probationes attinet, quantũ vero attinet ad probationes aduersarii. Cui p remissionis decretũ ius q̃situm fuit, secus, secundum Franc. *in c. ab eo. vers. secundo infertur, de electionib in 6.* Quib. addi possunt alia nouissime allegata à Bernar. Græuæo *conclus. 91. consid. 1. n. 1. & 2. vbi nu. 6. & seqq.* hoc declarauit, & Hercul. Seuerol. *de remiss. ca. 22. n. 4.* vbi & docet quando integræ commissioni renunciari possit.] Et licet dici possit, in- 5
distincte ad minimum mulctandum Renunciatorem, tamen Doctores restringunt illum tantũ mulctari, si id expressim dilationib. adiiciatur. Bart. & Alex. *in l. 1. §. u videtur, si quis ius dicenti non obtemperau.* Hypp. *singul. 384. incip. Dixi.* Quæ quamuis ita se habeant, † Camera 6
tamen imperialis statuit, si quis aliquas dilationes obtinuerit, iisq; postea renunciet, eum tanq̃ litis protelatorem indistincte posse puniri: [quam opinionẽ nostram pluribus, confirmat nouissime Bernard. Græuæus *d. conclus. 91. consid. 1. n. 4. & 5.*] Protelari autem litem petendis dilationib. ita manifestum est, vt illud latius declarare volens, ligna in syluam ferre videatur, in multos enim sæpe annos processus hic rationum protrahitur: Ac ita in graui quadam causa septendecim integros annos post decretam primam dilationem disputatũ scio. Et ne fingere hæc forsan alicui videar,

cau-

causam nominare, & cuius inquirendi viam monstrare nõ erubesco, adhuc enim agitatur, & est inscripta: Herrn Frantzen Graffen zu Waldeck & cõsorten cõtra Joachim Herrn zu Beurẽ/auch Herrn Ernstẽ Bischoffen zu Cöln/ die Herrschafft Dudinghausen betreffend. Cameræ autem hic stylus habet suffragatores, nec non rationes, & doctorum authoritates. Ratio est, quia quando manifesta malitia seu calumnia litis differẽdæ gratia petuntur, dilationes illæ sunt denegandæ, nec tales audiendi. *per c. suscitata, de in int. rest. Dd. in c. cum cont. de off. del.* Iacob. Rimin. *d. consil.* 651. *nu.* 8. Doctorum & Parlamentorum authoritate corroborari hanc sententiam constat ex Prosp. Caran. *ad constit. Regni. Ritu.* 140. *nu.* 5.

CAPVT. X.

ARGVMENTVM.

De Prorogatione Dilationum.

SVMMARIA.

1 *Prima Dilatio an possit prorogari?*
2 *Pro Affirmatiua.*
3 *Pro Negatiua.*
4 *Secunda Dilatio an prorogari possit?*
5 *Tertia an possit?*
6 *Pro affirmatiua.*
7 *Pro Negatiua recepta.*
8 *Quarta dilatio prorogatur.*
9 *Solennitas eadem in prorogatione quæ in ipsa dilatione requiritur: Et disputatur in vtramq; partem.*
10 *Prorogatio aliquando concessa post lapsam quartam.*
11 *Forma concedendæ prorogationis.*
12 *Protestatio interponenda, si post lapsum quartæ dilationis prorogatio petatur.*
13 *Datur & quartæ dilationis secunda prorogatio.*
14 *Tertia difficulter.*
15 *Prorogatio non debet esse maior dilatione.*
a *Cautela pro effugienda probatione impedimenti.*
b *Dilatione quarta finita quando vlterior dari possit, exemplo Camerali demonstratur.*

CVm non solum dilationes, sed etiam sæpe earundem prorogationes petantur, de iis hoc capite videndum. Et quia supra de numero dilationum dictum est, videndum, an omnium prorogatio fieri possit. Quod ergo
1 primam † attinet, eam prorogari posse sequentia
2 argumenta euincunt: Primo, † quia interpretum hæc est sententia, vt videre licet apud Grau. *in Annot. ad Vestr. c.* 4 *n.* 10. *ac* 11. *lib.* 5. Secundo, quia ordinatio generaliter, prorogari dilationes tradit. *tit.* 16. *par.* 3. §. Wz aber, nec singulare qd ab aliorum Doctorũ opinione in medium adfert: [& hoc olim sic obseruatũ videtur, videtur innuere recessus deputationis, anno 1600. in §. vnd ob wol.] Nec obstat quod quidã obiiciunt, secundam hic peti posse dilationẽ, ideoq; frustra peti prorogationem: nã respondeo, aliquando magis difficulter dilationẽ nouam, q̃ prorogationem obtineri: est n. iudex facilior in prorogando, q̃ noua concedenda. Ang. & Cast. *in l. si de feriis.* Spec. *in tit. de dilat. §. nunc videã vers. sunt hæc.* [quibus accedit ꝙ non semper impedimentũ, in secunda dilatione requisitũ probare possit, & ꝓpterea datur cautela, ꝙ quando videns labi terminũ, & non potest ꝓbare impedimentum, pro habẽda secunda dilatione, anteq̃ labatur † petat a à iudice sibi terminum ꝓrogari, quod potest iudex facere, etiam nullo ꝓbato impedimento, secundũ Specul. Angel. & Paul. de Cast. & ratio diuersitatis est: quare iudex non potest dare nouã dilationẽ elapsa prima sine magna cognitione, & prorogare terminum sic, anteq̃ labetur, est, quia finita dilatione & ius q̃situm alteri parti, ad excludendũ aduersariũ ad amplius non ꝓbandum, ꝙ ius auferre sibi iudex nequaq̃ potest. sed durante termino non est q̃situm ius parti, & ideo facilius prorogare & facere ne acquiratur, *arg. l. patre furioso. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris,* secundũ Paul. de Cast. & Doctores Ioann. de Amic. *consi.* 108. *n.* 15. *&* 16. † Vti nec hoc mouet ꝙ iudiciũ sic detineatur; quia hæ ꝓrogationes semp fiunt cũ causæ cognitione. *Ord. d. loco.* Grau. *d. loco. n.* 10. qua ñ cedente licet tardior causa ꝓcedat, iure tamẽ id fieri rectè cõcludimus: [& hoc quoq; olim in Camera obseruatũ fuisse indicat ꝓrogatio primæ an. 1541. 10. Ianuar. cõcessæ, & ea elapsa secũda petita, in causa Anhalt cõtra Stolberg, fractæ pacis, *de quo in formulario meo sub hoc titulo form.* 3.] Quicquid † tamen sit in contrariũ disputat Gail. iniquum esse existimans, talem dilationẽ prorogari, quo probationes in infinitũ extendantur: q̃ tamen ratio nõ mihi tanta videtur, vt argumẽta supra adducta refellat, nam etiã, quando noua dilatio conceditur similiter in infinitum proceditur, cum prorogationes aliquot quartæ concedantur. Quæ

O 2 sic

sic Disputationis gratia adferri possunt. Gailii tamen sententia stylo, ipso referente, approbata, nam ante multos annos petitio pro prorogatione huius Dilationis denegata in causa Herrn Philipsen Graffen zu Nassaw & Conuent zu Herbßheimb die contra die Amptleut
4 vnd Gemein der Herrschafft zu Sarollen.† Sed quid de secunda dicendum? Ego idem iuris quod in prima, statuendum iudico: illa enim argumenta, quæ in vna, in altera etiam militant, maxime dictante ordinatione, quæ expresse secundæ prorogationem admittit. *d.§. Was aber.* Ac eius rei præiudicia extant. Seiler. *in Sentent. Cam. An.* 1542.30. *Iunii.* Quãuis eadem etiam olim denegata ac tertia in locum prorogationis petitæ data, referente eodem *anno* 1568.1. *Maii.* Tertiam quod atti-
5 net,† res habet apud me maius dubium: Pri-
6 mo, † quod ordinatio huius expresse faciat mentionem, cui non nisi contraria ordinatione potest derogari. Secundo, quod olim nonnunquam tertiæ prorogationes admissæ reperiantur. [*Anno* 1572. 12. *Iunii* In sachen Erich Dryen & consorten contra Heinrich von der Hoia, cuius formulam vide *in formulario form.* 11. *h tit.*] Seiler. *in Select. Camer. sent. Anno* 1578.10. *Martii.* Tertio hæc res summam habet rationem: quid enim si quis fere ad finem actus peruenerit, & absolui posse intra certũ tempus putet ante fraudabitur hoc casu beneficio probationum? At dices, eum quartam petere posse: verum quidem est, sed quid si tantam diligentiam, quantam illa requirit, iuramento non possit docere maxime ii, qui aliqui conscientiosi sunt. Sane ne hoc casu periuria detur occasio, tantilli temporis ratione prorogationem peteti, potius quam quartam concedi debere puto, tum ne leuiusculi temporis ratione ad iuramentum deueniatur, tum etiam, ne pars sumptib. in singulari mandato conficiendo & transmitten-
7 do grauetur.† Verum vtut sit, ab hac opinione recessum esse scio sæpius. Ita in causa Burgermeister vnd raht der Stad Wimpffen contra Gericht vnd gantze Gemeind zu Wallenberg prorogatio denegata, ac additũ, Wofern er der Vierten halben formlich anruffen wird/ &c.19. Maii, Anno, &c.37. Ac postmodum illud etiam obseruatum tradit Seyler. *d. loco.* 10. *Sept. Anno* 1568. *& 16. Sept. Anno.* 1569. [nouissime tamen anno 1600. deputationis recessus, tertiæ dilationis prorogationẽm amputauit:] 8
Ad quartam † Dilationem quod attinet, eam prorogari posse Dd. communiter tradunt, & stylus Cameræ obseruat. Gail. *supradicto loco n.* 17. Mynsing. *centur.* 1. *obser.* 71. Hartmann. *in tit. de Dilation. obs.* 3. *& ibi additio.* [Benin. Bonon. *decis.* 45.] Sed an cum † eadem solennitate, qua 9
ipsa dilatio quæritur? Et sane videbatur hanc solennitatem non esse necessariam, cum tantum circa ipsam dilationem sit introducta: Aliud autem est ipsa Dilatio, aliud prorogatio. Qua ratione moti Angel. & Castre. *in l. final. de feriis* dicunt illã solẽnitatem non reqri. Nam etiamsi causa petendæ dilationis non sit sufficiens, tamẽ peti potest prorogatio, quod pro cautela notant. Ias. *in d. l. vlt.* Cepoll. *cautela.* 13. [Grauat. ad Vest. *lib.* 5. *c.* 4. *nu.* 10.] Contrarium tamen magis communiter Doctores asserunt. Gail. & Mynsing. *dictis locis*: Eandem scil. solennitatem in prorogatione requiri, q̃ in ipsa dilatione. Hinc traditur, ꝙ stante statuto, vt in contractib. minorum interueniant duo consanguinei, alias contractus sit nullus, & factũ sit ab iis compromissum ea solẽnitatem, non potest fieri ꝓrogatio compromissi sine eadẽ solennitate, Tiraq. *de retractu conuent. glo.* 7. §. 1. *n.* 36. Et eam sententiam in Camera approbatam, aliquot p̃iudic is demonstratur in causa Meydingen contra Habspurg. 8. Apr. an. 1541. in causa Passauiens. Episcopi contra Wageman contra Dorfisch Erben, 31. Martii, Anno 1542. In qua, elapsa quarta dilatione, petebatur † prorogatio, & eam potius Domini con- 10
tra regulas iuris (quæ prorogationem debere esse termini labentis non lapsi extensionem, & prioris quasi coniunctionem volunt. Gail. *d. loco num.* 21. Graua. *ad Vestr. ca.* 4. *num.* 1.) decreuerunt, quam vt quintam concederent. Puto tamẽ hoc casu potuisse de nouo, ex causis allegatis quartam dilationem decerni, cũ inter duo in conuenientia, illud ꝙ minus est, eligendum: [sic cum in causa † quadam, 11
Trier contra Kembingen 26. Ianuarii Anno 80. prorogatio quartæ Dilationis petebatur, prorogatio quidem concessa non est,

quia

quia intra terminum quartæ dilationis prorogatio petita non fuit, at vero non entis nullæ sunt qualitates; quia tamen causæ iustæ impedimentorum, tam ratione commissariorum priorum, quam etiam ipsius rei conuenti, allegatæ fuere, & ob id petita noua commissio, hæcq; causa totum imperium concerneret, maximiq; momenti esset, & in tali causa totum imperium concernente, probationes coangustari non debeant, putauerunt domini, pro qualitate huius causæ, ex nobili officio terminum pro omni dilatione probandi, ex allegatis causis releuantibus (quarum tamen ratione, prorogatio concedi non potuit) ex supra abundãti potuisse præfigi, & iniungi vt intra sex mẽses rotulus producatur.] In hac autem prorogatione concedenda iudex non debet esse facilis, ne fraus fiat legi, neue in effectu quinta dilatio permittatur. Gail. *d. loco, num.* 17. Ratio autem quare potius prorogationem admittant in quarta, quam in reliquis dilationibus, hæc est, quod illi pro fundamento statuunt, post quartam dilationem nullum aliud superesse remedium, quod secus est in tribus præcedentibus: stante ergo ordinario remedio, ad extraordinarium non est currendum. Quando autem hæc proro-
11 gatio † conceditur, tunc iudex sic interloqui solet: Schwere N. einen Eyd zu GOtt / vnd auff das heilig Euangelium / daß sein Angeben in der Petition pro prorogatione, &c. den 23. Martij jüngst einbracht / die Warheit / daß er auch die gebettene Prorogation der vierter Dilation nicht auß Gefährden / noch zu Verzug der Sachen begere / sondern deren nohtdürfftig seye. Daß jhme als dann dieselbe Prorogation auff drey Monat / nach Außgang der vierten Dilation / anzugehen / hiemit erkannt seyn soll. Hoc est: Quod si iurauerit Doctor N. Deo & ad sancta eius Euangelia, id quod ab ipso allegatum in petitione pro prorogatione nuper 23. Martii producta, esse verum, se etiam petitam prorogationem quartæ dilationis non dolo, nec ad protelandam litem petere, sed ea opus habere, quod ipsi tunc illa prorogatio ad tres menses, post finitam quartam dilationem inchoandos, iam decreta esse debeat. Extat hæc formula Germanice apud Seylerum *dicto loco, 1. April. Anno* 1569. Et quæ hactenus de prorogatione dicta sunt, tunc demum locum habent, quando prioris dilationis terminus nondum fuerit elapsus: Et hoc quidem præter iam dicta viua ratione probatur, cum prorogatio sit prioris termini quædam coniunctio, qui si fuerit elapsus, nulla dein prorogatio stare potest, nam quod non est, prorogari nequit, de quo infra plura. Idcirco cautela est, vt † in dilatione protoganda protestetur par- 12
tis Procurator, ne ei consentire videatur, vide Bart. *in l.* 1. *C. de relat.* Qua stante protestatione dilatio, nec in ea factæ probationes valerent. Alexander & Iason. *in dicta l. vltima.* Grauat. *ad Vestr. dicto loco, num. vlt.* Bald. *consil.* 33. *colum. fin. num. vlt. lib.* 5. Et hoc habet rationem: Nam si terminus probandi constituatur sub comminatione præclusionis, illeque elapsus sit, quamuis impedimentum allegetur, id tamen non auditur: Omnis enim terminus probatorius est peremptorius, & parti aduersæ est ius quæsitum, cui præindicium generari non debet: ita denegati processus in causa Hagenaw contra Schönaw. 12. Octobris, Anno 1587. Quamuis in causa Passauiensis Episcopi, contra Wayrman Dorfisch Erben, elapsa quarta petebatur prorogatio, quæ etiam concessa, vt supra monui. Circa † hanc 13
prorogationem & illud notandum, non solum vnam, sed ea elapsa, si causa eueniat, etiam secundam prorogationem posse peti. Tertia † tamen valde difficulter admittitur, vt & 14
in ordinario alias processu non facile conceditur, quemadmodũ constat ex traditis in causa exemptionis Fiscalis contra Beyern & Ortenburg. Et sic denegata tertia prorogatio in causa weyland Herrn Frantzen / Otto / Herrn Wilhelmen / vnd Heinrichen Gebrüdern / Hertzogen zu Braunschweig vnd Lüneburg / contra Herrn Albrechten / vnd Vlrichen Hertzogen zu Mecklenburg. In † prorogationibus autem 15
in casibus permissis decernendis, iudex diligenter ad id animaduertere debet, ne maior sit prorogatio ipsa dilatione. *cap. sua. de appellation.* Stiatic. *in practic. obseruat. cap.* 7. *num.* 19. [Hugo Celsi. *consil.* 51. *num.* 8. vbi ad hoc Bald. Lanfrancus de Oriano, & Hippolyt. de Marsil. refert.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

De termino excipiendi contra nominationem commissariorum.

SVMMARIA.

1 *Terminus excipiendi contra commissarios, commissionem & dilationem, concedendus.*
2 *A termino nimis angusto potest appellari.*
3 *Terminus excipiendi iure communi quis sit.*
4 *Quis Ordinationis Cameræ.*
5 *Terminus pro diuersitate circumstantiarum solet ampliari.*
6 *Terminus consensu partium prorogari potest.*
7 *Terminum quem quis obtinuit, eundem suo aduersario iniuste denegat.*
8 *Mortuo principali an hæredi currat terminus.*
9 *Mortuo procuratore nouus terminus dandus.*
10 *Termino lapso pars vlterius non auditur.*
11 *Exceptiones ex post facto superuenientes, etiam post terminum opponi possunt.*
12 *Iudex pendente termino, non temere quid interloquitur.*
13 *Termino petito, super quo iudicis decretum exspectatur, tanto aut breuiori indulto, vnde currere incipiat.*
a *Termini constituendi forma, & quando articuli liquidatorii admittantur.*
b *In terminis constituendis iudicis arbitrium ad æquitatem tendere debet.*
c *Terminum labi patens de nullitate non potest agere, etiam notoria.*
d *Exceptionem recusationis statim non opponens, præsumitur in iudicem consentire.*
e *Termino pendente quando recte iudex quid agat.*

INSTITVTA eo, quo præcedentibus capitibus traditum est modo, petitione pars aduersa, si præsens est, [copiã supplicationis pro commissione eo quo supra dictum est modo, recipiens] terminum excipiendi contra personas Commissariorum, ipsam commissio-
1 nem ac dilationem petere solet, † de his itaq; præsenti capite tractandum: Est enim maximi momenti hic terminus, ac vere de eo, illud quod vulgo iactatur, dici potest, si iudex parti terminum ad opponendum non assignat, nullitatem committat. Ita in terminis probatoriis post alios Afin. *in prax. iudiciar.* § 15. *cap.* 3. *nu.* 4. [eumq; terminum iudex sæpe ex officio præfigit, hoc modo: In Sachen/ etc. seinde Lt. Reinharden seine Begeren in der Schrifft den 12. Iunii allenthalben beschehen / abgeschlagen/ vñ die articuli liquidatorii vorgewendeter Einred vnuerhindert/ doch saluo iure impertinentium & non admittendorum zugelassen vnd erkennt/ daß der Appellat dem Appellanten expensas derenthalben aufgelauffen / doch auff vorgehende Rechtliche Ermessigung zu bezahlen schuldig seye. Letzlich von wegen der Commissarien Bescheid/ so fern in zeit 6. Wochen so jm von Amptswegen angesetzt in specie darwider nichts erhebliches wird vorbringen/ daß als dan dieselbe sampt vñ sonders verordnet/ etc. Hoc est: In causa, &c. Licentiato Reinhart omnia sua petita in scriptis 12. Iun exhibita denegata sunt, & articuli liquidatorii p̃missa protestatione salua, iure tamẽ saluo impertinentium & non admittendorum, admissi, & iudicatum, quod appellati expensas causatas, præmissa tamen iusta moderatione, refundere teneatur. Postremo ratione commissariorum hæc resolutio, nisi spatio sex mensium, qui ipsi ratione officii præfixi, in specie aliquid singulare produxerit, quod in eum euentum omnes simul & singuli, ordinati, &c. Ita factum in causa Velen Wendels Mathetissen Wendels nachgelassene Wittib Appellanten/ cõtra Petern Wendels Appellaten.] Quia autem ter-
minus † debet esse congruus, ita vt procura- 2
tor parti suæ rem significare, ab eaq; responsum recipere possit, alias enim non valeret, quemadmodum in simili de citatione traditum. Specul. *tit. de citat.* § 1. *nu.* 12. Cassiodor. *decis* 6. *num.* 3. *de dolo & contumac.* Afflict. *decis.* 124. *num.* 3. Balar. *in repet. l. diffamari, ca.* 6. *n.* 115. *Ordinat. tit.* 78. *par.* 3. vbi iniungitur dem Verwalter / ne nimis breues terminos constituat. ac Bal. *in l* 2. *C. de episcopali audien.* docet, quomodo à breuitate termini appellari possit, quẽ omnino ivde idẽ *in l. sed etsi per pratorẽ. §. ait prætor. vers. idem not. ff. ex quibus causis maior.* Bart. *in l.* 2. *num.* 12. *ff. de appellat. recipiend.* Blarer. *d. loco, num.* 160. Gail. *lib.* 1. *obser.* 53. *num.* 19. Cuius rei vestigium extat *in l. cum Titia. ff de accusat.* Idcirco inuestigandum, quid in præsenti casu, ratione quantitatis temporis, ius commune ac ordinatio
Cameræ statuant. Iure † ciuili regulariter pro 3
termino ad excipiendũ viginti dies dari iubẽtur. *Nouel.* 53. §. *illud quoq;.* Cuiac. *de præscript. c.* 9.

Ali-

Aliquando tres, sex vel nouem menses. *l. 1. C. de*
4 *dilat. Nouell. 112. vers. quamobrem.* At † in hoc nostro casu propter absentiam partium, ordinatio Cameræ regulariter sex septimanas parti, contra quam petitur commissio, indulget. *ordinat. Cameræ, tit. 16. §.* Vnd so derhalben *cum §. præcedenti, part. 3.* in commissionibus tamen ad perpetuam rei memoriam, quatuor sunt con-
5 stituti. *Memoriale Anno* 1585 Quod † tamē cum hac moderatione accipiendum, vt longinquitate viæ, qualitate personarum, vel aliis circumstantiis ita efflagitantibus, tempus hoc à iudice amplietur: Nam id prudenter (vt in plærisq; omnibus se habet stylus, & ordinatio Cameræ) prouisum est. *ordin. par. 3. tit. 38 & 59.* Gail. *obser. lib. 1. obseru. 53. num. 20. & obseruat. 91. num. 13.* ne fatigentur partes inanibus disputationibus, quæ super hoc termino fieri possunt, ita in simili tradit de termino à curia Romana constituto. Anton. Gales. *ad formul. Cam. obligat. 4. part. quæst. 1. num. 18.* Idque iuri communi est consonum. *l. nonnunquam. ff. de iudiciis.* vbi pro conditione causæ, vel personæ, iudex moderatur hanc rem. *l. 1. & ibi* Bald. *ac moderni. C. de dilat. l. oratione. ff. de feriis. l. 2. §. vtrum autem. ff. quemadmodum testam. aperiant.* Vbi ad exhibitionem tabularum testamenti, tempus datur, secundum locorum angustias, seu prolixitates. Villal. *in commun. opinion. lit. D. num. 70. cum addit.* Vasqu. *lib. 1. controuers. illustr. cap. 5. num. 20.* Hinc Doctores iudicis arbitrio, an terminus prorogari aut coangustari debeat, committunt. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. cas. 52. lib. 2. cent. 1.* Gail. *obseruat. 53. num. 20. & obseruat. 91. n. 13. lib. 1.* Vasq. *dicto loco.* Sic anno 1564. 5. Maii, duo menses ad excipiendū contra commissarium concessi sub tali comminatione, nisi intra illud agant, tunc ordinatos esse debere: re-
c fert Seyler. *d. lo. o.* [hic tamen † æquitas debet mouere iudicem in dandis ac moderādis hisce dilationibus, Bald. *in l. vlt. C. quom. & quando*
6 *iudex* gloss. *supr. rit. fol. 294. inf.*] Et † hic terminus vt à iudice, ita & consensu partis extendi potest. argum. eorum, quæ post Bart. & Castr. tradit Blarer. *d. loco. nu. 24.* Circa quod tamen
7 notandum, † si vterq; petat commissionem, & vna pars vlterius tempus, quam in ordinatione statutum est, flagitet, ac consensu partis obtineat, idem quoque aduersario suo concedere debet. *l. petendæ. C. de tempor. restitut. in integrum. cap. cum inter. 5. extra. de except. cap. fin. 3. quæst. 9.* Sichard. *ad l. si quando, num. 10. C. de dilation.* Marant. *part. 6. de dilation. num. 8.* Hart. Hartman. *pract. obseruat. tit. 12. obseruat. 3. num. 5.* cum æqualitas in iudiciis sit seruanda. *cap. 1. de sentent. & re iudic. in 6. cap. nouit. §. cæterum. de iudic. l. fin. C. de fructib. & lit. expens.* An † autem 8
hic terminus mortua parte currat hæredi? quæritur. Et videtur dicendum, quod sic, quia procurator post litis contestationem sit dominus. *l. nulla dubitatio. C. de procuratoribus.* Guido Pap. *de ision. 86. num. 2.* Marant. *part. 4. distinct. 16. num. 55.* In Camera tamen allegata morte, hæres ad reassumendum citatur, licet aliquando iniungi soleat, vt non obstante dicta allegatione intra tempus agat, quando scilicet non satis certo procuratori de morte constat, vt factum in causa Christoff vnd Jörg die Gebrüder die Wid der Appellanten/ contra Guntten Jorcken. Licet hoc non tam exacte in hac materia commissionis propter breuitatem temporis attendendum censeam. Mortuo † vero procuratore, successori nouus ter- 9
minus dari debet, breuior tamen priori. Diligenter † quoque prospiciat pars, ne termi- 10
minum hunc elabi patiatur, postea enim non auditur, est enim peremptorius, quantumuis iudex non adiiciat peremptorie, vel non dicat, alias vltra terminum audiendum non esse: argum. *l. qui fundum vendidit. ff. de contr. empt. l. scire oportet. §. consequens ff. de excusat. tut. l. statu liberum. §. Stichum.* & ibi Bart. & Doctores *de legatis. 2.* Idem Bart. *in l. 2. vers. sed circa hæc. de edendo.* Panormit. *in cap. pastoralis. de except.* late Afflin. *in praxi. §. 35. cap. 20. num. 3.* Specul. *in tit. de dilat. §. videndum restat. nu. 30.* [late Græuæus *conclus. 91. in prin. per tot.* Ratio quod qui terminum ad aliquid agendum præterlabi patitur, censetur renuntiare iuri suo, vt neq; agendo neq; excipiendo audiatur, Lancel. *de attentat. part. 2. cap. 20. limit. 19. nu. 1.* Et † in specie de nullitate *part.* c
2. cap. 17. num. 130. & 131. etiamsi nullitas esset notoria, & ex actis appareat, *nu. 132.*] Et in specie, q. in hoc termino debeat allegare recusationē, ratio statui potest *ex l. apertissimi. C. de iudic.* Vbi recusatio iudicis ante litis cōtestatio-
nem

nem facienda, ac postea facta non valet, & id constat ex supra allegato loco Seyleri. [nam hæc exceptio ante omnes exceptiones proponi debet Minsyng. *cent.4.obs.59.* adeo vt hac præterita in iudicem reus cõsensisse videatur, Dd. *in l.apertissimi, C.de iudic.c.postremo, 36.iunct. cap.cum speciali, 61.de appellat.l.fin. C.de excep.arg. l.sed etsi susceperit, 52.in princ.de iudic. text.in d.l.apertissimi.13. cap.inter monasterium, 20. iunct.gloss. de re iudic.* Bart. *in l.quidam consulebant, de re iudic.* Lanfranc. *in cap. quoniam contra, cap.3.de recusat. num.1. & sequentib. de probat.* Fulvius Pacian.

11 *lib.2.de probat.cap.45.num.14 15. & seq.*] Si † tamen exceptiones contra commissarium postmodum ex causa superueniente, vel etiam antecedente, quam prius ignorasset, ipsi obuenerint, licite post obiiciet. argument. eorum quæ de iudicis recusatione traduntur. *per l. 2. cum gloss. C. de consortib. eiusdem litis. gloss. in cap. cum speciali.extra, de appellat.* [*cap.insinuanti, de offic.delegati. l.non distinguemus, 32. §. cum quidem, 14.C.de arbit.* Cynus *in l.apertissimi, num.1.* & ibi Ias. *num.18. C. de iud.* Dec. *in c. pastoralis, num. 9. de causa possess. & propriet.* Felin. *in cap. pastoralis, num.17.de except.* Lanfranc. *in d.cap quoniam contra, cap.3. de recusat.num.45. & ibi add.de probat.* And.Gail. *lib.1 obser.obser.33.num.11* Ful.Pacian. *in d.cap 45.num.13.*] Bart. & Dd. *in l.fin. C de sent.* Alciat. *consil.111.num.31.lib.5.in impress.Basil.*

12 Iudex † quoque pendente hoc tempore nihil temere debet admittere, per ea, quæ late tradit Gabriel Roman. *lib.2. de dilationib.conclus.1.* [Erdicta sunt plurima in cap. quæ communia sunt omnibus dilationibus, ac latissime demonstrat Viu. *decis.286.per tot.* Ratio est quod hæc termini præfixio per iudicem facta habet vim dilationis, qua pendente, officium iudicis quiescit, Lancellot. *de attent.part.2 cap.12.limit.*

c *1.nu.59.* Quod tamen † ita restringendum est, vt locum habeat, si ex noua commissione ius iudici quæsitum sit, Lancell. *d.tract.part.3.c.26. nu.11.*] Reliqua quæ ad terminum spectant, supra de dilationibus tradita sunt. Illud † tandé

13 notandum, partes sæpe inter se non conuenire, & hoc casu terminus à die habiti recessus currit, siue à iudice sic constituatur: Ist die gebettene Zeit erkennt. Siue dicatur: Seind drey Monat erteilt. Etsi quinq; petiti essent. Secus vero si adiiciatur clausula: Seind von Ampts wegen zugelassen / tunc enim currunt à die latæ sententiæ.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

De prorogatione termini.

SVMMARIA.

1 *Terminus à iudicis arbitrio pendens prorogari potest.*
2 *Ante lapsum termini prorogatio petenda.*
3 *Quando tempus lapsum dicatur.*
4 *Absentia aduocati iusta petenda prorogationis causa.*
5 *Item mors, aut alius casus fortuitus.*
6 *Pestis.*
7 *Impedimentum an legitimum iudex arbitrabitur.*
8 *Impedimentum vel casus fortuiti quomodo hoc loco probanda.*
9 *Pars an consentire possit in prorogationem.*
10 *Exceptiones contra terminum oretenus proponuntur.*
11 *Iudex qua considerare debeat in termino prorogando.*
12 *Forma deneganda prorogationis.*
13 *Tacens iudex in prorogationem consentire videtur.*
14 *Effectus prorogationis.*
15 *Quæritur, an procurator remoto impedimento, quod metuebatur ante cœptum prorogationis tempus, prorogationis impetrata beneficio gaudeat?*

SÆPE partes, quo minus terminum præfixum seruent, sine sua culpa impediuntur, ne ergo terminus circumducatur, & ita, quoad hunc punctum causa pro conclusa acceptetur, ad extremum refugium se conferre solent, petendo terminum iam ante præfixum prorogari: Cum enim hic † terminus à 1
iudicis arbitrio depédeat, recte per eum prorogari potest. *l.sed manente. ff.de precario.* In qua tamen prorogatione petenda, duo principaliter consideranda sunt petentibus, tempus scilicet, & causa.

Tempus, vt † ante lapsum termini constituti petatur. Prorogatio enim est dilationis labentis, & nondum lapsæ extensio. *d.l. sed manente.* Felin. *in cap.de causis.num.1.de offic.delegati.* Marant *part.4.distin.14.nu.2.* Gail. *lib.1. obser.91. nu.12.& 13.* Gabriel Rom. *lib.2 tit. de dilat.conclus.2.nu.1.* Rebuff. *de prorogat.dilat. in verb.innouari.* Tiraquel. *de retract.conuent.§.1.glos.7.nu.41.* 2

Ac

Ac alii plures allegati à Gabriel. *d. loc.* Et iuuatur id hac ratione, quod illud, quod non est, prorogari nequeat. *l. cum stipulatus sum mihi. de verborum obligat. cap. significantibus. de offic. delegati.* Blanc. *in tract. de compromiss. in fin. 7. quaest.* [Riminaldi fratres, *consil.* 726. *num* 25. Hugo Cels. *consi.* 51. *num.* 5.] Tempus autem non dici-
3 tur † elapsum, si extrema dies praefixa superfit. argumen. eorum quae tradit Tiraquel. *dicto loco, num.* 41. Gabriel Roman. *dicto loco, num.* 2. [Ronchegal. *in l. 12. si ex duabus, num.* 15. *de duobus reis.*] Dies enim postremus termini computatur in terminum, imo vltima hora peti posse prorogationem traditur, sufficit enim habere monumentum. Tiraquell. & Gabriel *dicto loco.* Ratio est, quia quando datur tempus ad aliquid faciẽdum, sufficit illud fieri vltima hora illius temporis: Sic in appellatione extrema hora decem dierum, etiam noctu facta valet appellatio. Tiraquel. *d. loco.*

4 Causae † autem petendae prorogationis hae sunt praecipuae: Prima absentia aduocati. *arg. l. ait praetor. § fin. ex quibus causis maior.* late Lallus de Tuscia *ad constit. Sicil. lib. 2. tit. de iure Francor. n. 9. lib. 2.* [egregie Iosep. Ludouici *decis.* 36. *n.* 7.] Quae tunc est releuans, cum aduocatus nõ est diu abfuturus. Bar. *in l. sed si vnus.* 17. *§. quod autẽ,*
5 *de iureiur.* Secunda, † mors superueniẽs, vel aduocati vel partis, aut alius casus fortuitus. *l.* 36. *interdũ. in princ. ff. de iud.* Ex quo fundamẽto etiã in grauioribus, magisq; praeiudicialib. causis, prorogatione scilicet fatalium, ea concessa est in causa Bamberg contra Würtzburg. Tertia,
6 si † propter pestem superuenientem; & grassantem in loco, ita vt commode eo tabellarii peruenire, aut partes aduocatum ex loco pestifero ad se vocare nequeant. argum. eorum, quae tradit Ripa. *in tract. de peste. tit. de priuileg. iud. causa pestis, num.* 37. Et sic similiter ratione fatalium prorogatio concessa in ardua causa
7 24. *Octob. Anno.* 1584. An † autem sufficiens sit impedimẽtum, penes iudicem, cuius arbitrio hoc committitur, consistit, Contard. *in l. diffamari, num.* 116. *& seqq.* Non autem semper suffi-
8 cit † simplex praedictarũ causarum allegatio, sed etiam probatio requiritur: debent enim procuratores iudicialiter vna cum petitione missiuam, à principali aut eius aduocato ad se missam, impedimentum aliquod continẽtem exhibere, quod nisi faciãt, petitio denegatur. Hinc cum quidam prorogationem ex causa, quod aduocati copiam non haberet, peteret, nõ obtinuit, postea tamẽ addita aduocati epistola, prorogatio concessa *Anno* 1578. 28. *Octob.* Ac etiam saepe cum causae allegatae sunt suspectae, iuramentum imponitur. Ita domini in resolutionibus dubiorum *Anno* 1594. *Ratisbonae exhibitorum, versic.* Solte sich aber. statuerunt. Nec id mirum, quoniam pars, cui ex termino lapso ius quaeritur, eo iure per malitiam procuratoris priuari non debet. Cui consonat iuris traditio: Quod impedimentum regulariter non praesumatur, sed probari debeat. Hart. Pist. *part.* 1. *q.* 18. Cassan. *rub.* 4. *§.* 10. *vers. auquele.* Mascar. *de probat. conclus.* 184. Wesenb. *consi.* 42. *nu.* 95. Cum sit quid facti. Simile quoq; iudiciũ de aliis casibus fortuitis est. tex. *in l. si creditor &* ibi Bald. *C. de pignorat. act.* Panorm. *in d. c. si vero. n.* 8 *de sent. excom.* Sebast. Medic. *de casib. fortuit.* Mascar. *de probat. concl.* 273. *n.* 3. Dec. *consi.* 552. *n.* 7.

Allegatis hisce † causis, aduersae partis procurator vel consentit, quod potest, nisi petatur prorogatio prorogationis: Tunc enim aliquando tenetur submittere. *commune decretum Anno* 1575. aut generaliter † contra has causas oretenus excipere solet, & tunc res iudicis arbitrio committitur. In quo † primo, an causa sufficiens, consideratur: secundo, an culpa sua pars se nimiũ arctauerit, tunc enim impedimentum superueniens non excusat. Prob. *in addit. ad Ioan. Monach. in c. cum peritin. nu.* 102. *de elect. in* 6. Hisq; sic perpẽsis † aut secundum petita concedit: Aut deficiẽtibus requisitis denegat hoc modo: Ist Doctor N. die gebettene Prorogation hiemit abgeschlagen / vnd lest man es bey seiner selbst am N. Tag begerter vñ erhaltener Praejudicial Commination bleiben. Hoc est: Doctori N. petita prorogatio denegata, sed praeiudiciali comminationi ab ipso petitae, & obtentae inhaerẽdum. Vel deniq; tacet, † quo casu termino elapso, videtur concessa prorogatio, & ita stylus obseruat, ac iuri communi consonũ est: Tacẽs enim ꝑ consentiente habetur. *l. qui tacet. de reg. iur. c. qui tacet. eod.* ac tunc tempus hoc non à die habiti recessus, verum à lapso termino immediate com-

putatur. Commune decretum, Anno 1583. [3. Octob. §. Und in Pfandungen. Quod commune decretum tanquam Cæsareum difficilem ac tortuosam quæstionem, quæ multorum ingenia valde defatigauit, à quo scilicet tempore prorogatio numeranda, an à die finiti primi termini, an vero à tempore habiti recessus, decidit, quod diligenter examinat August. Berous, *quæst. famil. pag. 79. per tot.*] Ef-
14 fectus † autem huius prorogationis hic est, quod omnia ea, quæ in termino excipiendi proponi poterant, intra tempus prorogatum in mediū adferri possint: Tempus enim prorogatum idem dicitur cum termino. *d. l. sed etsi manente.* Gabriel *dicto loco.* [quod quomodo accipiendum declarat Berous *d. l. num. 3.*] Quod tamen fictè nō proprie statui traditur, ac proinde in statutis strictè loquentibus non attenditur. Tiraquel. *d. loco, num. 40.*

15 Colophonis loco † hic addendum, quod si procurator obtenta prorogatione, intra primum obtentum terminum exceptiones contra commissarium aut commissionem accipiat, illas non tantisper donec prorogati termini dies aduenerit, sed lapso primo debet producere, quod & probabili nititur ratione. Primo: quia tunc cessat causa obtentæ prorogationis. Secundo, quia celerius hoc casu ad probandum deuenitur: Acideo generaliter domini statuerunt, si hoc negligatur, terminum pro purificato habendum, & confirmatum. *recess. imperii Anno 1594. Ratisbonæ. vers.* Und damit.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

De contumacia eiusque pœnis.

SVMMARIA.

1 *Articuli pro confessatis in contumaciam acceptantur.*
2 *Quādo contumacia nō obstāte probandi sint articuli.*
3 *Primo, quando reus nunquam comparuit, & qualiter procedatur.*
4 *In causis fractæ pacis probatio exigitur non attenta rei contumacia.*
5 *Pro superabundanti articuli à iudice pro confessatis habiti, interdum probandi sunt.*
6 *Contumacia delictum grauissimum.*
7 *Pœna contumaciæ.*
8 *Contumax primo perdit beneficium excipiendi contra commissarium.*
9 *Contumax pro præsente habetur in sui præiudicium.*
10 *Contumax an perdat beneficium præsentandi adiunctum.*
11 *Absenti alicui commissione decreta non aufertur beneficium præsentandi adiunctum.*
12 *Pœna contumaciæ regulatur contumaciæ limitibus.*
13 *Contumax plane non comparens aliquando vincit.*
14 *Actus commissionis est quid extraiudiciale.*
15 *Fauore probationum à regulis iuris communis receditur.*
16 *Contumax perdit beneficium appellandi.*
17 *Contumaci integra via probandi potest præcludi.*
18 *Nemo ex delicto suo commodum sentire debet.*
19 *Commissio altera parte absente fieri potest.*
20 *Non omnis absens per contumaciam abest.*
21 *Commissio probationum, eiusq; executio non est actus extraiudicialis.*
22 *An citandus sit à commissario contumax.*
23 *Pars citanda ad actum commissionis.*
24 *Contumax in vno actu, debet citari ad alium.*
25 *Semel malus semper malus.*
26 *Libertatem quis sibimet eripit.*
27 *Notorie contumax non est iterum citandus.*
28 *Contumax publicatis attestationibus contra testes non potest excipere.*
29 *Expensas pro commissione factas contumax debet refundere.*
30 *Purgare volens contumaciam florenum soluere debet.*
31 *Contumaciam purgare quid sit.*
32 *Contumax in prima instantia, an in secunda admitti debeat.*
a *Contumaciæ accusatio præcedit.*
b *Articuli in contumaciam non ipso iure pro confessatis acceptantur.*
c *Quando acceptantur.*
d *In arduis contumax pro confesso non habetur.*
e *Quid in mandatorium causis, & an criminales.*
f *Adiunctus an in contumaciam admittatur, distinguitur ex visitationis recessu.*
g *Contumax etiam minor refundit expensas.*

QVIA non solum partes aliquando non comparent, sed sæpius etiam obtento termino contumaciter emanere solent, [eoq; nomine partes contumaciam accusant † iuxta a D. Bart. *in l. si finita. §. Iulianus. num. 15. de damn. infecto.* quam probat ibi Alexand. *num. 24.* Iason *in l. properandum. §. & si quidem. num. 7. C. de iudic.* Marant. *de ordin. iud. part. 6. tit. de contumac. nu. 1. vers. idem debet.* Et confirmatur per *d. l. properandum. 15. si quidem, ibi, parte actoris contumaciam accusante. de iud.* Anchor. *concl. 97.* Nat. *consil. 334. num. 1. vsq. ad* 8. Cacheran. *decis. 3. num. 2.* Tessaur. *decis. 19. nu. 1.* ordo nunc flagitat, vt de contumacia pauca subiiciamus. Et licet videatur non opus esse contumaciæ tractatione, cum

1 cum in contumaciam articuli pro † confessa-
tis acceptentur.*cap.2. de confessis in 6. & ibi gloss.*
fin.cap.nullus.de præsumpt.ordin.Cam part.3.tit.15.
& tit.43.§.4. Dd.*in d.c.nullus,* & Dd. *in l.si filius.*
de interrogator.actio. [quod tamen intellige per
b sententiam † & non ipso iure, gloss. *in d.c.2.in*
verb.pro confesso. nam contumax in non respon-
dẽdo dicitur ficte contumax, vt mox dicetur:
ideoq; in tali requiritur sententia declarato-
ria, Zas.*in l.Iulianus.& in l.eum qui.3.de confes.* Fe-
lin.*in cap.quærenti. num.8. de offi .& potestat.iud.*
Dec.*consil.34.n.2.* Marant.*part.6.n.347.* quod &
consideratum in causa Seipels contra Va-
lentein von Berlichingẽ.] In confessis aũt, nul-
læ sint partes iudicis, nisi condemnare.*l.proin-*
de, 25. §.fin. cum l.sequenti. ff.ad legem Aquiliam. l.
2 *& post edictum. de iudiciis.* Sciendum † tamen
est, non semper articulos pro confessatis in
Camera accipi, sed aliquando in contumaciã
partium ad probandum admitti.*c.2.de confes.in*
6. Gail.*l.1.obseruat.80.num.3.* [hoc modo, ist der
Krieg Rechtens in contumaciam vor befestī-
get angenommen/ vnd ẽ: zu fernerer Handlung
zugelassen/ hoc est, lis in contumaciã pro con-
testata acceptata, & L.ad vlteriora admissus, in
causa Braunschweig contra Gogreff 8. Ianua-
rii, Anno 91. cum tamen hæc quæstio aliquã-
do incideret in d. causa Seipels contra Va-
lentein Berlichingẽ Beklagtẽ & disputaretur,
vtrum non respondẽs articulis haberetur pro
confesso, & an defensionales admitterentur,
varia hinc inde adducta, quibusdam arbitran-
tibus admittendos, aliis id negãtibus. Ad hu-
ius rei enodationem addenda, quæ in decisio-
nibus Cameræ habentur, *in verb.articuli, &c.* in
contumaciam nunquam pro confessis acce-
c ptantur, sed ad probandum admittuntur. † Si
quis autem habeat procuratorem apud acta,
nec respondeat, tunc acceptantur pro confes-
satis, quia est maior contumacia semel com-
parentis: articuli pro confessatis habentur, &
acceptãtur in contumaciam, si aduersarius iu-
ramentum respondendorum præstare nolit,
c.2 de confess.lib.2.] Conuenit Dd. traditio: quod
contumax non comparendo, de iure nusquã
habeatur pro confesso. Bald.*in l.accusationem.n.*
8.C.qui accus.non poss. & in l.magnam. de contrah.
3 *stipul.& in l.vnic.n.40.de confes.* Quando † scili-
cet nunquã in iudicio comparuit, tunc enim
proclama decernitur, & vel ad libellandũ ter-
minus ad proximum conceditur, vel ipsis arti-
culis in continẽti reproductis & accusata con-
tumacia, tempus probandi petitur: iudex ta-
mẽ ex causa ad proximum hoc fieri iubere so-
let, idq; tunc si deliberatione habita, articulos
admittendos censuerit. *ordinat.part.3. tit.43.§.*
Wo aber/ rc. Secundo † huic capiti locus ma- 4
xime est in caussis fractæ pacis, in quib. articu-
li in contumaciam non acceptantur pro con-
fessatis.*ordin part.3.* Gail.*lib.1.de pac.publ.c.15.n.3.*
Mynsing *obser.52. cent.3.* Wormser.*obs.1.in ad-*
dit.[*tit.16.decis.Cameræ,d.l.* vbi allegatur præiu-
dicium in causa Jdelhan cõtra Munichhau-
sen.*14.Octob.Anno.1572.* ratio prima redditur.]
Quia est criminalis, vt supra libro primo dictũ
est. In criminalibus autẽ, vbi probationes luce
meriadiana clariores requirũtur, hoc non ob-
tinet *l.properandum.§.& si quidem.C.de iud.* Clar.
§.fin. quæst. 45.num. 6. Bonocoss. *in communib.*
opin.verb.contumax. Decis.*Pedemont.105.num.6.*
Hyppolit. *in tract. de bannit. in verbo, contuma-*
ciam. num.44. Gomez. *de delictis. cap.13.num.33.*
Boss. *de requir.reis.nu.1.* Gigas *de crim.læsæ maiest.*
tit.qualiter in crim.læsæ maiest.procedatur.q 18.nu.
9. Burs.*cons.7.n.20.vol.1.* Mynsing.*respõs.19.* Se-
cunda ratio est: Quia bannum ratione fractæ
pacis imponitur: Traditur autem, contuma-
ciam solum in locum probationum non suc-
cedere vt bannum sequi possit, nisi aliter de
delicto prius constet per informationem.
Flamin.Chartar.*in tract.de execut.sentent.contu-*
mac.capto bannito. cap.final.num.24. Hyppol.de
Marsil.*consil.117.nu.131.vbi plures allegat.* Ex for-
ma statuti tamen hæc sæpissime euenire sole-
re, traditum est: ii, qui latius volunt indagare,
legant Hippol.*d.loc n.41.* Flamin.Chartar.*in d.*
tract.c.5.nu.16. Dec.*consil.451.* [vnde & in simili
traditur, ꝙ scilicet non respondens articulis
habeatur pro confesso, *c.si non præstitum, de con-*
fess.in 6. tamẽ non obstante ficta hac confessione
potest, qui non respondet probare contra-
rium, vt post Ioan. Andr. Bald. Ias. Prosp. F. rin.
de inquisitione, lib.1.tit.1.q.11. Et generaliter ꝓdi-
tum est, † ꝙ iure inspecto contumax, maxime d
in arduis, pro confesso & conuicto haberi ne-
queat, *d.l.properandum, §.& si quidem. C.de iudic.*

Bart. *in l absentem. ff. de pœnis. & in l inter accusatorem. ff. de public. iudic. & in l.1. num. 25. ff. si quis ius dicenti non obtemper. & in l. si duo patroni. §. si quis iur. iuerit, num. 6. ff. de iureiuran.* Cacher. *decis. Pedemont.* 105. *num.* 6. Cephal. *consil.* 241. *num.* 66. *volum.* 2 cum aliis concordantibus relatis per D. Flam. cart. *cap.* 1. *num.* 2. vbi plures citat Doctores de communi opinione testantes, *d. l. num.* 3. *versic præmitto tertio.* Sed an ea, quæ de fracta pace dicta sunt, etiam ad causas mandatorum extendenda? Et videtur dicendum quod sic, per tradita Gail. *lib* 1. *de pace public. cap.* 14. vbi vult, quando alias extra causam fractæ pacis mandata partem pœnæ fisco applicandam continentia, emanant, actio etiam dicatur † criminalis. Sed hac opinione Gailii non obstante, placuit idem hic quod in aliis ciuilibus causis obtinere. Nam licet pœna partim fisco, partim parti applicanda, tamen mixtum est iudicium, nec criminale dicitur. Marant. *part* 4. *distinct.* 1. *nu.* 72. *& seq.* Apostilla, Bart. *l.* 3. *de sepulch. viol. verb. pœna criminalis. & vers. ita notat gloss. & Dd. in § summa, instit. de act.* Bologn *in l* 2 *nu.* 46. Acid. disputatum in causa Windelt contra Salzow/ quatenus pœna ibi transiret ad hæredem, & certum est, quod omnes causæ mandatorũ cũ vel sine clausula, q̃ fiunt regulariter pecuniariæ, partim fisco, partim parti adiudicandæ, pro ciuilibus haberi, alioqui enim ad Camerã non pertinerent, & in specie in causa mandati, **der Heimburger vnd Gemeinen der grossen Dörffer in Hargaw** cõtra **Hanaw/Liechtenberg**/ & in specie nostra in causa mandati 29. Nouemb An. 78. licet enim vltra pœnam pecuniariã cassatio esset iniuncta sub comminatione confessatorum: ideo tanquam in causa ciuili pronuntiandum, per Gail. *lib.* 10. *obs.* 86. Et per prædicta iura ita à dominis in hoc ipso puncto, an articuli pro confessatis acceptãdi, conclusum in causa: **Doctor Weiß Klägers wider Herrn Joachim Friederich Administratorn deß Ertzstiffts Magdeburg** mandati 5 de relaxando captiuo.] Tertio † etiam pro superabundanti sæpe probatio peti solet, vt tanto melius factum iudici ob oculos poni possit, quo facere videtur, quod tradit Gail. *d. obs.* 80. *nu.* 5. Ibi quia probatio ficta est, potest probare cõtrarium, si vult: Idq; in multis causis arduis factum esse, etiam post sentẽtiam iudicis, qua articulos in contumaciam pro confessatis acceptauit, scio. Et tantum de primo casu. Si autem cõparuit, sed in hoc probationis termino emansit, hoc casu huius capitis tractationi sine dubio locus est. Cum itaque contumaciæ pœnã non semper confessionẽ esse dictum sit, ea † autem sit delictum. *l. contumacia. & ibi Dd. de re iud. l. sancimus. C. de iudiciis.* Anto. Tessaur. *decis.* 265. *num.* 1. Gail. *lib.* 2. *de pac. public. c.* 5. *num.* 14. Viu. *decis.* 138. *num.* 25. Clar. *lib.* 5. *sentent. §.* 1. *vers. quare etiam.* Mathesilan. *sing.* 17. *& ibi addit. num.* 23. Caldas. *in l. si curatorem. in verb. læsit. nu.* 13. *C. de in integr. restitut.* Grauissimum gloss. *in l. si filius. ff. de interrogator. act.* Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cas.* 153. *num.* 7. Viu. *dicta decis. num.* 2. Ipsum iudicem & partem ac alios eludens. per gloss. *in cap.* 1. *de dolo & contumac.* Viu. *d. loc. num.* 26. Ideo etiam † grauissimis pœnis puniri merito debet: Quæ ergo eæ in hoc puncto sint, ordine pertractandum est.

Prima est, † quod contumax perdit beneficium excipiendi contra Commissarium, quæ sane quam sit grauis, vel inde apparet, quod eo ipso Commissario suspecto vel imperito, suam causam, quæ circa probationis punctum integre versatur, & à quo victoria causæ dependet, committat nec postea in termino publicationis attestationum exceptiones contra Commissarii personam opponere possit. Quod † etiam probabilem habet rationem, quia contumax habetur pro præsente in sui præiudicium. textus est *in Authentic. qua in prouincia. in fin.* & ibi Bald. *C. vbi de crimin. agi oporteat.* Speculator *de arbitr. §. nono, versic. octauo.* Hippolyt. *in dicto verbo, contumacia. num.* 150. Marant. *part.* 6. *de contumac. numero* 30. Quia itaque si præsens fuisset, & non contradixisset, visus fuisset approbare Commissarium. Argument. *l. qui tacet. de regulis iuris, & capit. qui tacet. eodem.* Etiam absens in sui præiudicium iure consensisse fingitur: Quemadmodum in simili, licet iudicium, vbi cœptum est, ibi terminari debeat. *l. vbi cœptum. ff. de iudiciis.* Et alias sub iudice incompetente, licet nemo litigare cogatur, tamen contumaciter absentes perdunt hoc beneficium, nec illud opponere possunt.

possunt. Bartol.*in d.l. vbi cœptum, & in l.sepulchri.ff.de sepulchr.violat.* Alexand.*in l.quamuis.ff. de in ius vocando.* Marant.*d.loco.n.* 26.

10 † Secundo iuxta plurimorum sententiam, priuatur hic beneficio præsentandi adiunctum, quod quia probabiles in vtramque partem recipit rationes & dubitationes, ideo breuibus iis examinatis quid iuris sit, edocebo. Et prima facie negatiue concludendum videbatur: Nam hæc commissio est instar illius, quæ absente parte decernitur, qualis est Commissio ad perpetuam rei memoriam iudicialiter petita, & tamen constat, quoties-
11 cunque illa decernitur, † Notarium adiun-
12 gendi potestatem ipsi reseruari. Deinde † pœna non debet excedere delictum, maxime in pœna imponenda pro contumacia, sed debet regulari secundum limites contumaciæ. *c.ex literis,de constitution. l. si adulterium cum incestu.* §. 1.*ff.de adulteriis.* & ibi Bart. Baldus. *in l.* 1.*C.de postulando.* Delictum autem est tantum in eo, quod non egit in iudicio in puncto commissariorum, & ita quoad personam commissarii contumacia commissa: ergo in eo tantum puniri, nec beneficium quod habet, ipsi auferri debet: Licet enim contumacia ita puniatur, tamen alia beneficia non omnia
13 illi auferantur. Si contumax † si plane non compareat, non ideo causa cadit, sed pro eo pronunciari potest, si iustam causam foueat. *l.post edictum.de iudiciis.* Vbi dicitur, quod etiam absens obtineat sententiam.*l.properandū.* §.*fin autem.ff.de iudiciis.* Zas.*in l. de vno quoque.* §. *qui apud.ff.de re iudicat. Mynsinger.obseruation.* 64. *centur.*2.*Gail.lib.*1.*obseruat.*60. † Tertio, quia contumax in iudicialibus, non debet in extraiudicialibus puniri: Quia tunc videtur cessare iurisdictio iudicis: Esse autē hæc duo diuersa; examen testiū, & iudicium Cameræ, ex eo pa-
14 ret, quod Examen testium est quid † extraiudiciale. Zas.*in l.more.n.*51.*ff.de iurisdictio. omn.iudic.* Cui accedit quod Commissario ordinato, videtur aliis iudex constitutus. Vnde noua citatio, & nouus quasi processus coram Commissario instituendus, ac ita hæc pœna primæ citationis, ratione cuius est contumax, non inesse videtur: Ac confirmatur eo, quod commissarius, nisi præuia citatione, in contumaciam sine adiuncto procedere non possit, vt
infra tractabitur. † Quarto ratione & fauore probationis sæpe in magnis etiam causis à regulis iuris communis receditur: Ergo etiam fauore pbationum, ac vt illæ recte & sine suspicione suscipiantur, adiunctus debet admitti. Et hæc pro tuitione huius opinionis adferuntur. 15

Pro altera autem sententia affirmatiua sequentia militant. Primo, † quod cum contumax maiora perdat beneficia ipsi concessa, videlicet appellationis. *l. & post edictum.* 73. §. *final.ff.de iudic.l.ex consensu.*23.§.*final. ff. de appel. lat.l.* 1. *& l.abstinendum* 4.*in fin.* C. *quor. appellation.nō recipiant.l.properandum.*11.§. *fin autem.*C. *de iudic.Nouell.*82.§.*sedebunt.c.sunt etiam.*2.*q.*6.*c. de illicita.*§.*de conuentione.* 24. *q.* 3. Zas.*in d.*§.*fin autem.*Vin.*decision.* 31.*nu.* 30. vbi plures adducit. Gail.*lib.*1.*obseruat. obseruat.*132.*num.*5. Nepos de Mont. Alban.*in tractat.de appellation.rubric.contra diffinitiuam sentent.num.*7. Marant.*d. loco num.*19. Decius.*consil.*34. Gralus *consil.*109. *vol.*1. Roland. à Valle.*consil.*95. *num.*14.*volu.*3. certis casibus, quæ tamen est defensio Alex. *consil.*113.*volu* 5. Et ideo iuris naturalis, ac per consequēs magis difficulter tollitur. Roland. à Valle.*consil.*12.*nu.*54.65.*&* 67.*vol.* 3. Vnde & Dd. tradunt, appellationem à statuto aut lege plane tolli non posse. *Bald. in authent.quas actiones.versic.ex his apparet. de SS.Eccles.* Bart. *in l. omnes populi.de Iustit.& Iur.c.venientes.Vbi* Abbas & alii *de iureiur.* Gail.*li.*1.*obseruat.*135.*n.*12. Mynsing.*centur.*1.*obseruat.*14. Iul.Clar. §. *final. quæstion.* 94. Soaretz.*in Thesauro receptar. sententiar. lit.A.num.*196. Multo ergo magis illis, quæ ad maiorem saltem cautelam à iure exiguntur, 16
facto suo priuatur.† Secundo cōtumaci sæpe integra via probandi præcidi potest: Quando enim in iudicio comparet, sed non respondet, articuli pro confessatis acceptantur. Gail. *lib.*1.*obser.*80.*nu.*3. Si ergo totum ipsi amputatur, quis dubitet, singulas quoq; eius partes ipsi præscindi posse: Quod enim iuris est totius, quoad totum, id etiam partis, quoad partem. Euerhard. *in Topic.in loco à toto ad partem.* 17
† Tertio euincitur hoc ex regula generali: Quod nemo ex delicto suo commodum sentiat, nec sentire debeat. *l.ex dolo. ff. de dolo. l.siue* 18

tienda est. Difficultatem autem in proposito mouet primo, quod citatio est iuris naturalis,&à nemine,ne quidem à principe tolli possit,vt suo loco in hoc tractatu tradetur. Si non à Principe, hoc est Imperarore, ergo nec à Camera: habet enim concurrentem cũ Imperatore iurisdictionem, vt suo loco dicetur.
23 †Secundo, etsi iudex examinet testes, aut instrumenta transumat: debet citare partes. Textus enim de citatione sequentes, dicunt
24 partem citandam,vt infra suo loco. Tertio,† quia non nouũ est semel contumacem in vno actu,ad alium actum nihilominus citari.*c.consuluit.de offic. delegati. Dd.in ca.2.de dolo & contumac.in 6.*Adducitur quoq; ad hoc *l.generaliter. §.sed iuramento.& ibi gloss.*& Bal.*C. de reb. credit.* Specul. *in tit.de teste.* §. 2. *in fi.*Hyppol.*in d.verb. contumaciã.n.*20. vt infra latius. Sic contumax ad agendũ,debet citari ad sententiam per tria edicta.Bal.*in l.diffamari.C.de ingenu & manumis.* Quẽ ad hoc citat Hyppol.*d.loco. n.* 86. Itẽ. Bal. *in l.1.in fin. C. de iur.& facti ignorant.*Bertachi.*in verb.cõtumax.*Quarto alius est actus examinis, alius nominationis commissariorũ, maxime, hoc tempore in iudicio Cameræ, vbi iudices delegati noui cõstituuntur, ideo citãdi ad hũc nouum actũ omnes ii, quorũ interest.*l.*47.*de vnoquoq; in princip.ff.de re iudicat.arg.l.nã ita.* 39. *ff.de adoption.*Wesenb.*in tit.de in ius vocand.nu.* 13.*& consi.*7.*n* 7.*circa med.*Quinto,quia materia probationum est fauorabilis,quæ potius amplificanda,quam restringenda.*argum. hodie.* & ibi Peck.ac Dyn.*de regul.iur.* Cũ ergo ex omissione huius citationis plurima inconuenientia circa probatoria sequantur,& vni parti irrecuperabile damnum inde immineat, non videtur omittenda. His tamen rationib. minime attentis, puto citationem hoc casu non habere locum,idq; ex sequentib. magis stringentibus rationib. Primo enim, si admitteretur citatio, occasio daretur delinquendi,quę omnino pręcauenda est,p supra,in pręcedenti quæstione tradita, & ita quisque iudicem
25 videretur eludere. †Secundo, præsumptio est hanc vi ante, ita & nunc fututum contumacem, q enim semel malus semper malus præsumitur.*c.semel malus* 8.*de reg.iur.in* 6.vbi Peck. *nu.*1.*&* 2.hoc egregie exemplis demonstrat.

Tertio, quia hic deliquit contra ordinationem, quæ vult agi in puncto commissariorum, eo ergo etiã se indignum reddidit illius ordinationis beneficio, quod est, vt semper partes citentur. Quarto circa caput probatorum se gessit contumacem. Ergo accessoriis eiusdem non debet gaudere.*argum.c.accessoriũ. de regul.iur.in 6.* Quinto,quia damnum,quod quis sua culpa sentit, sibi non alteri debet imputare.*l.damnũ.de reg.iuris.* Sexto,si citatio admitteretur, magna pars contumaciæ tolleretur:nã tunc etiã præsentatio adiuncti admittenda, fit enim maxime ad illum finem citatio.Pręter has rationes,argumenta supra proxime præcedenti quæstione tradita ad corroborãdam hanc sententiã plurimum faciunt, quæ breuitatis gratia hic commonstratione tantum repetita volo.Et ex his firmis rationibus ac argumentis concludo, non debere decerni citationem contra partem contumacẽ. Nec his obstant, quæ pro contraria sententia adducta sunt:Licet enim citatio,tanquam iuris naturalis à Principe tolli non possit,tamen id non recte hic accommodatur,cũ non princeps,sed pars ipsa se priuet hoc beneficio. Sic libertas †quoq; dicitur esse iuris naturalis.*arg.* 26
§.1.*Instit.de iure personar.* Et tamen certum est, hominem liberum, si ad pretium participandum se venundari passus sit, priuari beneficio libertatis.*§.serui autem.Institut.d.tit.l.6.§.irritũ. ff.de iniusto rupto.*Secundum & Tertium quoq; non obstãt, nam in dubium vocatur an ita se se, vt positæ sunt, habeant, & cõtraria non carẽt suis probabilib.rationibus,sicuti & in Camera in integro processu,non nisi vna citatio ad integram causam fit.Si ergo iudex ipsemet deberet transumere instrumenta in iudicio producta, sane citatione opus non haberet, cum regulariter ea absque citationis confectione contra contumacem acceptentur in Camera,vt stylus docet.Doctorum autem dicta loquũtur in illis iudiciis, vbi plures citationes requiruntur,scil.ad audiendũ sententiã. Quanquã nec hanc Doctorum traditionem verã putem:†alii.n.Doctores numero plures 27
tradunt, Notorie & manifeste contumacem, qui prius,& ita semel citatus non comparuit, non debere postea citari ad audiendam sententiam.

tentiam,ſiue mulctę, ſiue pœnę inflictiuam.
Abb.*in c.1.vbi* Dec.*nu.* 25.Ripa.*n.* 8.Ber.*nu.23.*
*ext.de iudic.*Innoc.*in c.ad petit.ext.de accuſ.* Bald.
in l.2.arg.illius text.vt lit.pendent Hypp.*d.l.n.* 30.
*in fin.*Schrad.*de feud.part.* 9.*c.*7.*nu.*105.*& ſeqq.*
Lap.*alleg.*73.Oldr.*conſ.*64.*in 2.quaſt.*Quartum
argument.ex hac poſtrema ratione corruit.
Quintũ ſupra ſatis eſt refutatum: Licet enim
ſint fauorabiles probationes, tamen & illud
conſiderandum: multos fauores à iure con-
ceſſos propter contumaciam tolli: [ne tamen
in hac varietate ſententiarum erretur, ſcien-
dum priorem ſententiam, *in d.receſſu deputa-*
tionis anno 1600. *in* §. jedoch ſol auff ſolchen
fall / *receptam eſſe*]

28 Quarta† contumaciæ pœna hæc eſt, quod
licet præſens quis exceptiones contra teſtes,
non obſtante omiſſa proteſtatione propone-
re poſſit. Secundum opinionẽ Cyni. *in Auth.*
ſi quis ſeruus dicatur. C. de teſtib. de quo infra de
proteſtationibus latius dicetur. Tamen illud
in contumaciter abſente non habet locum,
per rationes ſupra in ſecunda pœna cõtuma-
ciæ expoſitas. Quod tamen an hodie in Ca-
mera obtineat, ex iis,quæ infra traduntur de
proteſtationibus,conſtat.

29 Quinta†contumaciæ pœna eſt: ꝙ expenſas
ꝓ probationib.adhibitas, etiamſi alias iuſtam
cauſam habeat, & poſt probationẽ contuma-
ciã purgauerit,refũdere teneatur.*Arg.Ord.par.*
*2.ti.26.*Primo,enim cõtumax in expẽſas con-
demnatur.*l.properand.§.ſi quidẽ.C.de iudic.Auth.*
qui ſemel.C.quomodo & quando iudex.Ord.tit. 15.
§.7.*& tit.* 42. §.*final.part.*3. [& id ideo verum
eſſe exiſtimant multi, vt etiamſi minor con-
tra contumaciam reſtitutus ſit † tamen ex-
8 penſas refundere teneatur,&pro hac opinio-
ne eſt deciſ.Hoſt.*in ſumma de in integr.reſtit.*§.
penult.in fin. vbi adducit text.*in l.non poteſt dolo*
carere, qui imperio magiſtratus non obtemperat.ff.
de reg.iur.& in l.ſi ex cauſa.§.nunc videndum.ff.de
*minor.*Item *text.in l.1.C.de his qui ven.'etat.impet.*
vbi quis non debet ſub authoritate principis
decipi,& princeps non ſolet tribuere benefi-
cium in alicuius iniuriam,*l.nec auus.C.de man-*
cip.liber. & hanc opinionem expreſſe tenuit
Capel.Tholoſ.*deciſ.*239.Iaſ.*in d.l. ſancimus.n.* 7.
*in 3.ampliat.*Et ita in Parlamento Burdegalenſi
ſeruari teſtatur Boer.*deciſ.63.num.6.* & in eam
videtur inclinare Bart.*in l.ſi ſin: ta.§.ſi forte D.de*
*damn.infect.*vbi hanc ſententiam multis argu-
mentis confirmant. Et recenſent nouiſſime
Teſſaur. *deciſ.9.nu.12.& 3.*& Fachin.*li.8.c.*104.
ille tamen tandem in contrariam cum Alex.
Natt.Stort. Odd.hic vero priorem deſcẽdit.]
Secundo, etſi in proceſſu admittatur purga-
tio contumaciæ, tamen illa non aliter fit,quã
refuſis expenſis illis,quę durante contumacia
factæ ſunt, quas ad vnum vſq; nummum ſol-
uere debet, vt dicatur purgata cõtumacia.Bal.
in cap.conquerente.de reſtit.ſpoliat. Iaſ.*in l.ſancim.*
verſ.8.extend.C.de iudic. Viu.*deciſ.11.nu.3.lib.1.*

Sexta†contumaciæ pœna eſt:Quod ſi poſt 30
publicatas atteſtationes ſe intromittere cu-
piat,propter factũ proclama Pedello florenũ,
ſub pœna ordinationis & reiectionis receſſus
habiti numerare cogitur.*Ord.part.3.tit.46.*

Quæ autem de pœnis in primo, ſecundo
& tertio membro dicta ſunt,tunc demum lo-
cum habẽt,quando contumacia debito tem-
pore nõ eſt purgata, nã quando purgatur de-
bito tempore,tunc illa beneficia retinet.*Text.*
in Auth.de litigioſis.& in c.cum dilecti,de dolo &
contumacia.l.ſancimus.& ibid.Dd.C.de iudic. Viu.
d.loco.[*l.1.§.ſi frater,verſ.& ſi quidem per contuma-*
ciam.ff.de collat bonor ca.ex literis, vbi late Felin.
*de conſtit.*quod enim contumacia abſtulit, re-
ſtituat obedientia. Bal. *in cap.ſi.col.1.tit.per quos*
fiat inueſtit.] Dicitur autem † purgare quando 31
compareat,& expenſas ac pedello debitũ ſol-
uit. Hæc enim purgatio eum in priſtinum ſta-
tum reponit.Ceſſante enim contumacia ceſ-
ſat & pœna. Tiraq. *in l. Boues.§.hoc ſermone de*
*verbor ſignif.*Schrader.*de feudis.part.7.nu.20.&*
ſeq. Illud† circa has contumaciæ pœnas ad ex- 32
tremum quæritur, an contumax in prima in-
ſtantia priuatus hiſce beneficiis, in ſecunda
inſtantia iis vti poſſit? Et licet dicendũ vide-
batur,ꝙ ſic,quia ꝓpter contumaciam integrũ
beneficium appellationis ipſi conceſſum au-
ferri poteſt: Contraria tamen opinio quoad
hunc cõtumaciæ punctũ, de iure videtur ve-
rior.Primo,quia omnia,quæ in prima inſtan-
tia non probauit, ad huc in ſecunda probare
poteſt,vt ſupra hoc libro dictũ eſt. Secundo,
qa de nouo integer proceſſus poteſt deduci,
ſub

sub quo necessario comprehenditur etiam integer punctus probationis. Tertio, facit ad hæc quod Dd. tradunt, Contumacē in producendo testes in prima instantia posse nihilominus producere in secunda. Baldus *in Margarit. in verb. exceptiones. quem citat* Bertach, *in verbo contumax.*

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

De Iuramento Calumniæ.

SVMMARIA.

1 *Iuramentum Calumniæ in pluribus iudiciis, in hoc puncto præstari solet.*
2 *Iuramentum Calumniæ expresse continet clausulam, non dari falsam probationem.*
3 *Iuramentum Calumniæ statim post litis contestationem præstandum.*
4 *Ratione Dilationum maxime præstatur.*
5 *Iuramentum hoc recte hic malitia dicitur.*
6 *Tacito consensu remittitur hoc iuramentum.*
7 *Speciale Mandatum requiritur.*
8 *Speciale mandatum an nouum esse debeat?*
9 *Qui præstent hoc iuramentum.*
10 *Fiscalis non iurat de calumnia.*
11 *Quid de Parentibus & Patronis.*
12 *Quid de Domino vasalli.*
13 *In quibus causis hoc iusiurandum præstetur.*
14 *Pœna recusantis hoc iusiurandum.*
15 *Procuratore recusante iurare qua pœna.*
a *Repulsam non malitiose fieri iurandum.*

1 IN multis bene constitutis † consistoriis vsitatissimum est, eos, qui petunt commissionem, maxime ad examinandum testes, iurare debere, quod non animo differendi aut calumniandi petant examinationem. Afflict. *ad Constitut. regni. causas alias. in sexto notabili. nu.* 6. Prosper Carauita *ad Ritus magn. Curia. Ritu.* 140. *n.*1. [Seuerol. *de remiss.* vbi latissime *c.6.* deducit, quando calumniose dicatur, & Bocat. *c.3. nu.*47. Grauat. ad Vestr. *ca. vlt. nu.*21. *& seqq.* Menoch. *de recup. possess. remed.* 15. *post n.*348. *& seq. per tex. in l. de die. §. iubemus ff. qui satisd. cog.* Et si omnia capita iuramenti calūniæ excutiātur, recte hic cōueniri patebit, iuxta versiculum:

Illud iuretur quod lis sibi iusta videtur,
Et si quæretur, verum non inficietur.
Nil promittetur: NEC FALSA PROBATIO DETVR.
Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur.

Gloss. *in* §. 1. *in versic. ad contradicendum in fin. instit. de pœna temere litigantium. & in l.* 2. §. *quod obseruari. in vers. existimat. C. de iureiur. propter calum.* vnde patet prima.] Ratio, quod iuramentum † Calumniæ expresse continet, non dari 2 falsam probationem. *Argum l.*2. *C. h. t. l.*1. *C. de iureiurando. Ita post Azon. Hostiens. & Socin. tradit Alex. Stiatic Practic. obseruat. cap.*20. *num.*92. [& quod fundamentum decernendæ commissionis sit, quod non debeat peti per calumn. text. est *in l. iudices ad fin. ibi*, & hoc si iuste peti iudex inuenerit, & ibi hoc notant, Bald. *nu.*1. *in quinto notab.* Salicet. *n.*2. *versic. item nota, quod hæc commisit* Castrens. *n.*3. Ioann. Sichard. *nu.*1 *& nu.*3. *ad fin. ibi propterea, quod potest iudex deferre iuramentum calumniæ parti petenti remissionem. C. de fid. instrum.* Alber. *in authen. apud eloquentissimum. num.*1. *C. eod.* Cassad. *in tit. de dilat. decis.*3. *num.* 1. *versic. qua remissio*, vbi quod iudex negat remissoriam, quando ex aliquibus concipit animum suum, vt malitiose & per calumniam petatur. Benintend. *decis.*74. *post num.*1. vbi refert Cassad. *num.*4. *ad fin.* Vbi ꝙ ad hoc vt remissoria concedatur, debet dari aliquis fumus non existentis calumniæ, vbi enim præsumitur calumnia, non conceditur ex Bart. Felin. Rom. & aliis in locis per eum citatis, Alex. Stiat. *in pract. iudic. cap.*6 *nu.*19. vbi remissiue, ex Roman. & Felin. in locis per eum relatis ponit signa calumniæ. Luc. Pæt. *in pract. capit. cap* 6. *post. num.* 2. Vestr. *in pract. lib.*6. *cap. fi. nu.*2. *vers. quod si natura causæ. & num.*4. Farinac. *de opposit. quæst.*77. *num.*22. 23. *&* 24] Idem & in Camera imperiali obtineri puto, maxime si iuramentum calumniæ non sit præstitum statim † post litis contestationem, vt fieri so- 3 let. *l.* 2. *de iureiur. propter Calum.* & ibi Bart. Bald. Salicet. Curt. † Sic & quando Dilatio- 4 nes petuntur, potest peti iuramentum, quod non malitiose rogent. Felin. *in c. nullus de præsumption in fin.* [text. *in cap. statutum, de rescript. in 6.* concordare videtur, vbi Pontifex hanc dilationem malitiose petentibus occurrendo, iudicem à petente calumniæ iuramentum exigere, & ad viatica omnia necessaria deponenda compellere sanciuit, vt voluit Angel. *in l. interdum, num.*2. *ff. de iudic.* & ideo dixit Afflict. *super constit. regni, super constitutiones iustitiarii.* §. *causas alias num.*7. *versic.*6. *not*, quod

quod quando in causa criminali, terminus ad probandum, in locis distantibus petitur, iudicē parti, ꝙ talem dilationem animo non differendi iudicium petat, dare debere, sed necessaria sua in causa ciuili defensione: propterea quod aliud est iusiurandum calumniæ, quod semel tantum in causa præstatur, vt *in auth. hoc sacramentum. C. de iuram. calum.* aliud vero iuramentum, quod malitiose dilationem non petat: quod quidem iudex, vbi de malitia dubitat, exigere potest, vt notatum *in capit. 1. de iuram. calum. in 6.* & firmat Card. *in clement. sæpe. §. 1. quæst. 7. de verb. signif.* & latius quando iudex videt aut suspicatur, petentem talem dilationem id calumniæ animo facere: tradit Cassad. *in tit. de dilat. decis. 3. nu. 1. versic. quæ remissio*, per ea quę voluit Innocent. *in cap. post electionem, de concess. preb.* & Bald. *in l. iudices C. de fid. instrum.* & Ludouic. Rom. *in consil. 273. clarum est*, & Alciat. *in resp. on 462. nu. 3.* & de hac calumnia inquit in hoc casu & aliis, plura Felin. Cumulando. *c. de cætero. col. 3. in fi. cum seq. de re iudicata.* Afin. *in prax. cap. 3. num. 2. §. 21.*] cuius vestigia extant apud Sayl. *Anno. 1530. 17. Octob.*

Idq; sine dubio in quarta dilatione locum
5 habet, vt supra traditum est: † Quamuis tunc rectius iuramentum malitiæ dicitur. *per c. 1. in princ. & cap. 2 in fi. de iuram. cal. in 6.* innuit idem Sayl. *d. loco.* Quod toties pstatur, quoties præsumptio est, quod malitiose aliquid proponatur, & id etiā post publicatas attestationes, Gail *li. 1. obseruat. 87 nu. 3. c. penult. §. final. de iurament. Calum.* [sic & iuramentum præstandum
a † cum excipitur se scilicet repulsam non obiicere ex malitia, ita egregie docet Perez. *ad ordin. reg. lib. 3. tit 4. lib. 1. fol. 9 42. vers. repulsam.* vbi late hoc iuribus edocet.] In causis etiam, quæ litis contestationem non requirunt, & in quibus commissio decernitur, hoc iuramentum malitiæ præstatur. Specul. §. 1. *de iuram. calum.* Ita etiam calumniæ oblatum, tamen malitiæ tantum admissum in causa Arnfelt contra Hagen iniuriarum. 10. Aprilis anno 1561. Sed oblatrabunt hic nonnulli, non esse moris, nec in Camera vsitatum, hoc tempore iurare, proindeque hanc tractationem esse superfluam: sistent autem hi paulisper gradum, ac vbi causam, quare non in frequenti vsu sit, cognouerint, nobiscum sensuros speramus: videtur † autem hæc esse, 6
quod à partibus rato petatur, nam tacito cōsensu remittitur. *c. 1. extra hoc t. cap. 1. §. propter h. tit. in 6. l. iusiur. ff. de iureiu. l. 2.* vbi Bart. Bald. Sal. Curt. C. *h. t.* Conrad. Lancelot. *de offic. Prætoris in Ciuil. h. t. num. 1.* Gail. *lib. 1. obseruat. 85. nu. 1.* & Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. quæst. 20. lib. 1. num. 5.* Roland. à Valle *consil. 71. num. 7. vol. 1.* Ex actibus autem, quæ à nutu partium dependent, stylus iudicii non potest dici immutatus. † Requiritur autem, vt hoc iuramen- 7
tum præstans Procurator speciale mandatum exhibeat. *cap. vlt. de iuram. Calum.* Iohann. Faber. *in l. 1. num. 3. de Procurator.* Speculat. *h. tit. §. restat.* Marant. *part. 6 h. t.* Gail. *lib. 1. obseruat. 83.* Bursat. *cōs. 35. n. 25. li. 3.* Nec sufficit si dicatur in causis motis & mouendis, vt putauit Masuer *in praxi. tit. de iureiurand. n. 20.* † An autem 8
hoc casu sufficiat specialis nominatio in mandato constitutorio, án vero singulare mandatum requiratur? quæri potest. Et licet videbatur speciale ad hoc mandatum requiri, quia partes sæpe, cum à Notariis in communi forma instrumenta constitutionum conficiuntur, hac clausula adiicitur, non admonentur huius iuramenti. Cum autem specialiter de nouo mandatum ratione illius conficitur, tum præsumuntur moneri. Sed ab hac sententia recessum testatur Gail. *d. loco.* ac post longas altercationes ita nuper obseruatum in causa Riesen contra Hardtenberg. † 9
Hoc iuramentum vero Procurator tam suo, quā partis nomine præstare cogitur. *Authent. princ. & l. 3. §. si absfuerint. C. de iuram. calum. cap. in appellat. 2. §. Procurat. de iuramen. calu. in 6.* Speculat. *§. restat.* Marant. *part. 6. h. t.*

Fiscalis tamen † petens commissionem, 10
huic iuramento non astringitur. Ita post Iserniam & Matthæum de Afflic. *in cap. 1. §. in quibusdam. de fratre de nouo beneficio inuestito.* tradit Gail. *lib. 1. obseruat. 90. nu. 4.* Mynsing. *cent. 1. obs. 74.* [Besst. *in rubr. de iureiur. n. 186.* Et cum hac de re diligentissime disputatum olim fuisset, tandem iudicatum, Fiscalem esse immunem, hoc modo: In der Exception deß Keyserlichen Fiscalis wider Herrn Johann Wilhelmen

men / vnd Joachim Friderichen / Hertzogen zu Sachsen / vor jhr ingewendt interesse, vnnd dem Abten zu Saluelt als principaln, ist gemelter Fiscal / vorgewendter Einred vnangesehen / das iuramentum calumniæ erlassen / hoc est: in exceptione Cæs. Fiscalis contra dominum Ioannem Wilhelmum, & Ioachimum Fridericum Duces Saxoniæ pro suo interesse, & Abbatem Salfeldensem tanquam principalem, prædicta protestatione non attenta, iuramento calumniæ subleuatus est; idemque obseruatum in causa Fiscalis cõtra Holstein & Hamburg, & habet hæc res rationẽ, quia Fiscalis non censetur calumniari, cum non motu proprio, sed de consilio deputatorum litem instituere soleat, faciunt quæ tradit Lucas de Penn. *in l. vnica. C. de conduct. & procur. lib. 11. col. 3. versic. tertio quæritur.* G. Saxa. *in addit. ad Mathes. pag.* 64. *n.* 15. & traditur infra
11 in titulo de iuramentis. † Si tamen Personæ, quibus referentia debetur, commissiones petant, iuramentum hoc recte omittitur, vt de parentibus & patronis cautum est. *l. si patronis* 16. *eod. l.* 7. §. 3. *ff. de obsequio patr. &c.* Cuiac. *lib.* 9. *obseruat. cap.* 39. Sichardus *ad l.* 2.
12 *nu.* 1. *C. hoc. tit.* † Ac id ad Dominum feudi ex identitate rationis, quam considerat. Mynsinger. *obseru.* 12. *cẽtur.* 4. Euerhard *in Topic. in loco à liberto ad Vasallum*, extenditur. §. *in quibusdam. c.* 1. *de fratre de nouo benefic. inuestit. &* 33. *lib.* 2. *feudorum.* An tamen hoc in Camera obseruetur, valde dubito, quinimo contrarium verius esse puto, vt constat ex traditis à Zas. *in tit. de action. §. penal. num.* 40. Euerhard. *d. loco.* Clar. §. *feudum. quæst.* 25. Cuiac. *lib.* 10. *obseruation. capit.* 10. Gail. *de pignoration. obseru.* 15. *num.* 4. Myn-
13 sing. *d. loco.* Wesenb. *de in ius vocando. num.* 5. † In omnibus autem causis, quæ ad Cameram spectant, hæc præstatio locum habet, quamuis quidam in criminalibus non iurari de calumnia tradant. *Nouell. Leonis.* 97. & 107. Illud
14 in † controuersiam venit, qua pœna in hoc processu puniatur, qui iurare recusat: Iure communi audientiam ipsi denegari certum est. *l. manifestæ.* 38. *ff. de iureiur. l. generaliter.* 12. §. 1. *si cert. pctat d. l.* 2. §. *quod si actor. Authent. principalis. §. si quis.* [*C. de iureiur. propter calum.*] *cap. imperatorũ. c. fina. ext. eod.* Quod in hoc puncto restringimus ad cõmodum illud, quod ex commissione petita consequi potuisset, maxime, quia iuramentum malitiæ hic præstari dicitur, vt constat ex traditis à Gail. *obseru.* 87. *lib.* 1. Sed quid si Procurator recuset iurare, anne hoc in dispendium principalis assumetur? De hoc † varie à Dd. disputatur, quæ hic super- 15
uacanea esse arbitramur, cum notum sit, in Camera imperiali Procuratorem pœna pecuniaria mulctari. Gail. *libr.* 1. *obseruat.* 89. *numer.* 4. idem & sensit. *Chilian. Konig. cap.* 66. §. Vnd wann der Clåger / &c. Quod hic eo magis locum habet, cum non solum à Procuratore lis contestata, sed etiam ad probationes vsque deuentum sit.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

De exceptionibus.

SVMMARIA.

1 *Exceptiones in hoc puncto duplices sunt, aut personam Commissarii, aut ipsam commissionem oppugnantes.*
2 *Suspecti iudicis recusationẽ nec Princeps tollere potest.*
3 *An Commissarius possit de causis suspicionis cognoscere.*
4 *Causa suspecti ante delegationem cognoscenda.*
5 *Materia huius exceptionis vnde sumenda.*
6 *Temere suspicionem mouens punitur.*
7 *Protestatio, quod non animo iniuriandi de suspecto agatur.*
8 *Causa suspecti in specie allegAnda.*
9 *Exceptiones cõtra ipsam commissionẽ variæ recẽsentur.*
10 *Exceptiones superuenientes postea opponi possunt.*
a *De recusationis exceptione ordinarius quomodo cognoscat.*
b *Recusari potest commissarius extraiudicialiter datus, etiam post emanatam commissionem, quod exemplo & iure docetur.*
c *Adiuncto aliquando iniungitur vt deferat iuramentum commissario.*
d *Recusari an senatus possit.*

PArte non contumace existente, sed in termino præfixo comparente, solent ab eadem produci exceptiones, quæ sunt duplices: aut enim † concernunt personam com- 1
missarii, aut ipsam commissionem. Et sane quoad exceptiones cõtra psonas, eas allegari posse traditur late à Campeg. *in tract. de testib. reg.* 261. *in* 1. *fallent.* Sciat. *in prac. iud. c.* 6. *num.* 7. Prosp. Carauita *super ritib. magn. cur. rit.* 157. *n.* 13.

Q 2 vbi

vbi hanc reddit rationem, quia lites debent sine suspicione procedere. Et idem trahitur ad nudum examinatorem.*num.* 15.per doctrinam Baldi, Lanfranci, & Ioann. de Amic. ac contrarium sentire videntis glossæ opinionem explicar, idemque tradidit Francisc. Purpurat.*consil.*595.*nu.*18. [Virgin.de Bocat.*de remiss.ca.*9 *num.*27.] Et communiter dicitur delegatum posse recusari vt suspectum.*l. apertissimi.*16. *& ibi Dd.C.de iudiciis.*Marant.*part.* 6. *de appellat.nu.*26.Gail.*lib.*1.*obseruat.*33.*num.*11.ac a-
a lii supra *lib.*1.*capit. vlt.* traditi.† Et ita necessarias esse,vt nec Imperatorem remittere causam remota accusatione suspecti perhibeatur.*gloss.in cap. ad hæc.extr. de rescriptis.* Barba.*in tractat. de præstant. Cardin. in* 4. *quæstion.*2. *part.* de quo tamen multi dubitant, vt videre licet apud Rebuff. *in tractat. de Recusation. in præfat. num.*9. Quod & haud alio more in hoc puncto receptum, ne opus sit suscepta Commissione, & in die productionis de hoc disputare: Ex quo contingeret, Cameram debere adiri, & sic multos sumptus causari :. Non e-
3 nim† potest Commissarius ad examinandum testes deputatus, de causis propositæ suspicionis cognoscere. Imbert. *Instit. forens. cap.* 39. *in text. & in verb. referret.* Vbi hanc rationem addit: Quia delegatus ab Episcopo non potest de suspicione contra eum opposita cognoscere,sed ad Episcopum remittere debet. *Text in cap. si contra.de officio delegati. in* 6. *Speculat.in titul.de recusation.*§. *effectus. in prima operis*
a *parte.* [alia ratio est,quod ne ordinario† quidem de exceptionibus coram se propositis cognoscere datum sit, etsi enim causæ suspicionis coram eo, qui recusatur., allegandæ sunt,eidemque libellus recusatorius offerendus est,*l.apertissimi C.de iudic.cap. secundo requiris.*§.41.*tertio postulas.cap. cum speciali.* 61. *de appellat.* Fulu.Pacian. *in cap.* 45.*nu.*6.*de probat.*Hæ tamen ꝓbandæ sunt non corã eodem iudice [illegible]sato, (nec.n. is de sua iurisdictione hoc [illegible] cognoscere potest). vt nec alias in pro-[illegible] causa, Bar.*in l quidam consulebant, num.* 7. *de re iudic.l.vnica.C.ne quis in sua causa iudicet,* Gail.*lib.*1.*obseru.* 33. sed coram arbitris à litigantibus, aut si fuerint discrepantes, à iudice secundum modum, *in cap.cum speciali* 61.

vbi gloss.& Canonistæ.*de appell.præscriptum* ad hoc electis, *cap. si contra* 4. §.*vbi vero de off. deleg.in* 6. Hub.de Bonac. *in princip. rubr. de recusat.num.*19.Zanger. *de except. cap.* 4.*num.* 11.]
†Ac necessario in hoc termino suspicionis causa alleganda : Commissarius enim deputatus ad examinandum, debet allegari suspectus antequam deputetur. *Argument. l. apertissim.de iudic.& l.non distinguemus.* §.*cum quodã. ff.de arbitris.* Prosper.Carauita.*dict. loco.num.*13. [Prosper.Farin. *lib.* 3.*tit.* 8. *quæst.*77. *num.* 113] Quod tamen quomodo accipiendum, in fine capitis docebitur: [non tamen procedit si extraiudicialiter petita, & decreta commissio, nam tunc sæpe non paretur, sed exceptiones contra Commissarium opponuntur, ita nouissime factum in causa Peter Antonii Fuggern contra die Stadt Augspurg. mandati ad separanda scripta, & interim cum examine supersedetur † per ea quæ suo loco dicta. Et in specie quod deducta causa suspicionis, coram arbitris, aut superiore, causæ cognitioni superdere debet recusatus.*cap.* 2. *requiris.*41.§.*tertio postulas de appellat.* Et si exceptione non obstante procedat in causa, processus ipso iure nullus est.Bar.*in l.quia poterat. num.*3.*D. ad SC.Trebell.* Pap.*in for. decl. iurisd.in verb.suspectum iudicem, num.*2. Hub. de Bonacos. *in d.rubr. de recus.num.*38. Matth. Coler.*in tract.de process.execut.part.*4.*cap.*1. *num.*52. Lancell.*in tract.de offic.prat.in causis ciuil in tit.de except.num.*7.*& in part.*2.*cap.*6.*de atten.post recus. num.*119.*& seqq.* Vant.*in tract. de nullit. titul.ex defect. iurisd.ord. num.*140.Zanger. *d. l. num.* 12. Quinimo cum aliquando † in ipso examine suspicio emergit,solet à Camera peti,vt detur facultas adiuncto deferendi iuramentũ commissario,qđ ab assessore me audire memini. An autem,si integer senatus in commissariũ nominetur,exceptio† recusationis locũ habeat, non immerito q̃ritur? De qua quæstione sequor communem Doctorum sententiã, quæ & vsu obseruatur, teste Bal *in c.* 1. *de iudic.* non posse,Dd. & præsertim Decius *in d.c.*1.*de iudic.* Boerius *decis.*269.Bal.*in l.*1,*C.si rector prouinciæ.* Ioseph.Mascar.*in tract.de probat.vol.*2.*concl.*952. *n.*32. Gail.*li.*1.*obser.*33.Fulu. Pacia.*c.* 45.*n.*96.*& seqq.* Nisi omnes assessores essent suspecti,aut ma-

maior pars eorum, aut etiam vnus magnæ authoritatis, cui alii non audent contradicere. Bald. in cap.1.num.72. de iudic. Menoch. de arbit. iud. quæst. lib.2. cas.458. Alb. Brun. consil.31.num. 9. Roland. à Valle consil.19. num.12. & seq. lib.3. Ripa in cap.1.num.40.& seq. de iudic. Berous consil.16.nu.23.lib.3. Lancel. de attent. in 2.part.cap.6. de attent. post recusat. iud. nu.36.& seqq. Boer. d. decis.269. vbi dicit esse communem opinionem Dd. Zanger. in d. tract. de except. cap.4.nu.8] De
5 materia † autem huius exceptionis satis superque libro primo dictum est, quo breuitatis gratia lector remittitur: admonitus tamen, vt bene circa exceptiones, quæ per se solæ Commissarium remouent, & inter eas, quæ coniunctim hoc efficiunt distinguat. In hisce tamen exceptionibus pars diligenter attendat, ne temere qd recusando proponat, nisi quod
6 ꝓbare potest: nam † tam pars quā procurator contrariū facientes puniri possunt. Prosp. Carauit. in comment. super ritib. magnæ curiæ. ritu 157. num.23. in fin. Vbi alios allegat, ac iniuriarum conueniri. Bald. in cap. super. de offic. del legat. Angel. in l. quæ omnia. 25. per illum text. ibi, magis conuicium. ff. de procurat. Prosp. Carauit. d. loco. num. 24. Rebuff. in d. tract. de recusat. artic.1. gloss.1. num. 1. Pœna arbitrio iudicis commissa. Rebuf. dicto tract. artic.2. gloss.4 Prosper. Carauita dicto loco, num.23. Prout & de testibus quibus crimen obiectum est, statuitur, si crimen obiectum non probetur. Gailius libr.2. obseruation. 101. Wormbser. tit.46. obseruat.17. Coras. lib.6. miscellaneor. cap.24. num.7. Soarez. in thesaur. receptarum sententiarum, lit. I num.74.& 75. Mynsinger. respons.59. num.40.& 41. Wesenbecius
7 consil.22. num.30. Vt † autem omne periculum à parte opponente euitetur, consultum est, semper addi protestationem, se non iniuriandi animo has exceptiones proponere. Wesenbec. in paratit. in tit. de iniuriis. [num.9. in fin. vide Petr. Gregor. in syntag. lib.38. cap.5. num.6. Boerius consil.4 num.23. Alii tamen hoc magis præscindunt, nec promiscue protestationem sufficere arbitrantur, Coras. lib.6. miscellaneor. cap.23. & in l. si tam angusti, num 5.& 6. de seruit. Petrus Costal. in l. vlt. quod quisque iur. De modo autem proponendi eas in Camera hoc addendum, ita debere proponi: à partibus & procuratoribus, ne sint minus † generales: 8
Verbi gratia: non consentio in Commissarium, quia mihi vel meo principali suspectus est, sed in specie suspicionis causes indicare debet, alias punitur procurator pœna ordinationis. Communi conclusione Anno 1583. Est autem ea pœna florenus imperialis, quem procurator sub iuramento ex suo soluere, neque directo, neq; per indirectum, à suo cliente repetere potest, nec id caret ratione: Sic enim contra iudicem agere volens, in specie causam suspicionis allegare cogitur. l. apertissimi. & ibi Doctores C. de iudiciis. Deinde hęc generaliter non potest tollere præsumptionem iuris, quæ est pro legalitate commissarii, quod exemplis ex libro primo adductis facile demonstrari potest: Verbi gratia: si de doctrina agatur, præsumptio est graduatam personam esse sufficientem, quæ per generalem contradictionem non refellitur, sed probationem contrariam in aduersarium reiicit. Similiter si de alio requisito, virtute scilicet, præsumptio est pro bonitate. Menoch. lib.5. præsump.1. ac virtute hominum, maxime extrinseca, & ita fortis est, vt generali contradictione minime infringi possit, sed probationem contrarii in aduersarium torqueat. argument. eorum, q̄ tradit Mascard. concl.878. vol.2. per tot. Et quæ iam dicta sunt, probantur etiam per ea, quæ capite proxime sequenti de probationibus dicentur: Si enim alias probatio requiritur exceptionis, in qua se fundat excipiens contra Commissarium, vel commissionem, sane quin hic merito generalis exceptio reiici possit, non est dubium.

An autem oretenus, an vero in scriptis excipiendum, quæritur? Et sane in scriptis faciendum. argumen. d. l. apertissimi. ibi, libello suspicionis. & l. fin. C. de iudiciis. Et post Lanfran. hanc dicit communem Rebuff. in tit. de recusat. artic. 6. gloss. vnic. nu.6. [Iason d. l. apertissimi, nu.15. Salyc. nu.7. Gail. lib.1. obser.33. num.13. Pacian. de probat. cap.45. nu.9.] Quod etiam in Camera imperiali ita obseruatur, Visitation Abschied de Anno 1557. §. Item daß sich. Et hæc de exceptionibus commissarii personam concernentibus sufficiant: Contra ipsam autem commissionem ita excipi potest. Primo: † nimis cito, 9

hoc est ante litis contestationẽ peti commissionem, quo casu secundum ius canonicum non admittur. Secundo, nimis sero, hoc est, terminum probatorium elapsum commissionem peti. Tertio, aduersus causas pro impetratione commissionis allegatas, si videlicet aduersa pars illas vel neget, vel minus sufficientes afferat, & ad probationem contrarii se offerat. Verbi gratia: in commissionibus ad perpetuam rei memoriam excipitur, testes non esse senes, valetudinarios, morbum non grassari. Quarto, contra commissionem in optima vel meliori forma excipitur, non esse bellorum discrimen, & instrumenta commode ad Cameram transmitti posse. Quinto, in petitione eleuationis lapidum excipiendo obiicitur, nullum subesse periculum, quod lapides tolli debeant, de quibus infra suis locis. Sexto, non esse designatum, in quo puncto petatur commissio, quod tamen requiritur, vt supra dictum est. Septimo, si in puncto deuolutionis disputetur, & vna pars ciuilem, altera criminalem esse causam asserat, asserensque criminalem excipiat, iudicem non esse competentem, proindeque non posse in hac causa commissionem decernere, ne scilicet inde præiudicium toti causæ generetur, & ideo iudicem, donec in puncto non deuolutionis pronuntiatum sit, rem differre debere: vel in puncto deuolutionis excipitur, causam ad forum Ecclesiasticum pertinere, ideoque commissionem non posse decerni. Octauo, articulos esse impertinentes, petique illos reiici: Impertinentes enim articuli non sunt admittendi, vt infra latius dicetur. Nono, de numero testium (quod fit in commissionibus ad memoriam) isque refrenari à iu-
10 dice peti. Illud circa † hoc caput notandum, quod licet regulariter in termino constituto exceptiones hæ producendæ, illud tamen locum non habeat, si exceptio maxime recusationis superuenerit. Marant. *part. 6. num.* 74. Mynsing. *cent.* 4. *obseru.* 59. Prosp. Farin. *d. quæst.* 77. *nu.* 124. & traditum est supra *cap.* 11. *num.* 12. ita accidit Ioan. Baptist. Eisen. Et non ita pridem Doctori Andr. Pfeffer aduocato & procuratori, qui cum per sententiam ordinatus esset, etiã citationem, certificationem, & denuntiationem emitteret. Aduersarius iudicialiter proponẽdo nouam causam & exceptionem, quæ nuper superuenisset, antea aduersario ignotam, opponens petiit inhibitionem contra commissarium, & obtinuit per sententiam. Et mense Nouemb. Anno 1602. Doctori Stamlero aduocato idem euenit: cum enim non obstante exceptione Marchionis Onolbacensis admissus esset, ad petitionem Noribergensium & Marchioni denuntiaretur, respondit nuntio insinuanti, in schedula, quod vocamus, recepisse, commissarium tanquam Noricum non posse admitti, & supplicatum interim pro inhibitione exhibuit: Ac cõmissarius, huc vsq; in honorem Cameræ quiescit.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

De Replicis.

SVMMARIA.

1 *Omnis causa quantumuis priuilegiata replicas admittit.*
2 *Vltra replicas non proceditur in puncto commissionis.*
3 *In replicis solent adiici interdum nomina aliorum commissioni sufficiendorum.*
a *Replicationis descriptio.*
b *Replica in quibus causis cessent.*
c *Duplica à quibus causis excludantur.*
d *Replica debent esse releuantes.*

POST exceptiones recte ponuntur replicæ, cuius ratio est euidens, quod exceptiones hic sunt fundamentum reorum, quas replicatio confundere debet [*l. except. la secunda. de except.* vnde Abbas *in cap. à nobis, num.* 14. *extra, de except.* inquit: replicationem † actoris a
allegationem esse, qua exceptio soluitur, & Angel. *instit. de replic. in princ. num.* 5. & Dec. *in d. cap. à nobis, nu.* 8. replicationem exceptionis exclusionem appellat, ac Ægid. Bellam. inquit, esse allegationem actoris qua exceptio resoluitur. Asin. §. 16. *in cap.* 1. *in prax.*] Et hinc nulla
in † Camera imperiali, quantumuis etiam 1
priuilegiata, aut celeritatem desiderans causa momentaneæ possessionis (quæ exceptiones saltem admittit) [& puncto † responsionum, b
ordin. part. 3. *tit.* 15. §. So auch *expensarum contumacia. tit.* 10. §. 4. 5. 8 & 9. *part* 3.] excepta, viam replicandi adimit. Quemadmodum autem in

omnibus

omnibus punctis modus quousq; procedi debeat, præscribitur. *ordin. part. 3. tit. 26.* §. Wo aber. & *tit. 29. in fin.* [Vtpote quod non dupliciter super admissione† articulorũ, *d. par. 3. tit. 15.*
c §. Wñ so *sub & obreptionis, resol. dubia de anno 86.* §. Den andern. executorialium, *d. par. 3. tit. 48.* §. Vnd wañ. sufficiẽtis vel insufficiẽtis paritionis inquit, *tit 26.* § Wo aber. deuolutionis aut desertionis, *d. part. 3 tit 52. in princ.* attentatorum, & supplicationum, inquit, *d. par. 3. tit. 26. & 32.* non quadruplicatur in puncto peremptorialium, *d. par. 3. tit. 29.* § *fin. attestationũ, recess. imper.*
2 *anno* 1570. §. Was vnder.] Ita † & in hoc statutus est certus terminus. In scriptis enim vltra replicas nihil omittitur. *ordin. tit. 16.* §. Dagegen der ander Theil. Ac ita in Camera has re-
3 plicas produci videmus. Cum † hisce autem replicis sæpe alia admisceri consuetum, veluti si non satis commissariorum nominatum aut aliquos nominatos exceptionibus aduersarii suspectos fore præuideat, vlteriorem nominationem hisce addere solet. Ita factum in causa Christoff von Witsperg contra Herrn Heinrichen Hertzogen zu Braunschweig / fractæ pacis. [In his replicis autẽ animaduertere oportet, eas non minus quam exceptiones debere esse releuantes, replica enim est contraria exceptio. Mynsing. *de replic. in princ. nu. 2.* inquit: replicationem nihil aliud esse, quam à parte actoris proficiscentem exceptionem, & demonstrat tex. *in d. l. excep.* hincq; statuitur replicationem releuantem esse debere, vt habetur, *in l. excep. ff. de prob.* & voluit Bal. *in l. sed & si quis.* §. *fin vers. extra quæritur vtrum. ff. si quis cautio.* tradit Afin. *in prax. iud. cap. 9. nu. 2. §. 16.*

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

De probationibus in hoc processu requisitis.

SVMMARIA.

1 *Commissarii sæpissime propter solam exceptionem reiiciuntur.*
2 *Pro abundanti sæpe aliquid probamus.*
3 *Processus summarii sæpe requirunt probationem.*
4 *Recusationis causa probandæ sunt.*
5 *Probationes quales hic desideremus.*
6 *Exceptionem iniuriosam obiiciens, & non probans agit calumniose.*
7 *Actoris probantis varia exempla.*
8 *Medici testimonium de ægroto valet.*
9 *Eruditio non præsumitur.*
11 *Excipientium contra commissarios probationũ exẽpla.*
12 *Infamia quomodo probetur.*
13 *Exceptiones commissiones impedientes, quomodo probentur.*
a *Suspicionis causa iuramento probatur.*
b *Suspicionis causa ab allegante probanda.*
c *Replica probatio fieri debet vt petitionis & exceptionis.*
d *Replica an ante exceptionem probanda discutitur.*

QVANDOQVIDEM hic processus inter summarios refertur, merito eodem, quo & alii eiusdem generis vtuntur, gaudet priuilegio. Cum ergo hic tantum tria scripta producere permissum, desuperq; statim concludendum sit, & probatio ante conclusionem fieri debeat, idcirco visis petitione, exceptionibus & replicis, de earundem probatione, quæ aliquando ante, aliquando vna cum exceptionibus ipsis producitur, tractandum.

Quamuis autem dici possit, † probationes 1
non requiri, cum in hoc processu, leuato, vt dicitur, velo procedatur, ac eæ causæ probationem non desiderent: Et experientia testetur, illos commissarios, cõtra quos exceptum est, sæpe siue causæ veræ, siue falsæ sint in exceptionibus propositæ, propter solam exceptionem non admitti: eo tamen non attento, ex sequẽtibus rationibus probationes in hoc processu valde esse vtiles nemo negabit. Pri-
mo enim † certum est, in omnibus causis pro- 2
bationes, quando sunt in promptu, si non alio fine, saltem ad maiorem, & celeriorem causæ expeditionem esse adhibendas. Quod in simili demonstrat Purpurat. *consil. 333. num. 5.* vbi licet ex præsumptione idoneum quem esse demonstratum esset, tamen ex abundanti probatum fuit, vt ibidem latius videre licet. Hinc licet pro regula tradatur, stari narratis supplicationũ: Pro abundanti tamen, vbi contrariũ in continenti doceri potest, producuntur instrumenta, ex quibus factum iudici illustrius redditur. Secũdo, † in aliquibus, in qui- 3
bus tamen leuato velo proceditur, necessario requiritur, *vt in l. diffamari.* documentum diffamationis. *ordinat. tit. 24. part. 3.* Ac post Boer.
&

& Gabriel. tradit Gail. *lib.1. obseruat.10. num.7.* Sic in impetrandis processibus super denegata iustitia regulariter non decernitur citatio, nisi doceatur iustitiam esse denegatam. Gail. *obseruat.28. num.3. circa fin. lib.1.* Eodem modo mandatorum sine clausula processus est summarius, & tamen in eo, cum partes seipsas expedire volunt, ad probationem sæpe sponte, aliquando iudice mandante deueniũt. Et vt rem concludam, quis quæso processus in Camera celerior momentaneæ possessionis processu? attamen & hic probationibus subiectus, per tradita à Gail. *obseruation.6. num.*
4 *2.3. & 4. lib.1.* Et quæ † iam per similia dicta sunt, in specie nostra ex eo confirmantur, quia recusationes non solum allegandæ, sed etiam probandæ sunt. *l. qui si dicit. ff. de iudiciis. cap. suspicionis. de officio delegati. cap. 2. de appellation. in 6.* Rebuff in simili *in tractat. de recusation. gloss.3.* Cum ergo vterque tam actor quam reus in hoc puncto probare possit, de vtriusque probatione pauca subiiciemus, prius ta-
5 men eo monito, hic non † de plenis & perfectis probationibus, quæ, vt supra in definitione explicatum est, proprie dicũtur probationes, sed de semiplenis agi: Et non solum semiplenis, sed etiam iis, quæ alias de sua natura adminiculum tantum ad probandum præstant, & tales, quales vocantur argum. eorum, quæ in specie commissariorum tradit Rebuff. *de recusat artic. 9. num. 4. in fin.* [vnde & statuitur, quod causa suspicionis deficientibus aliis probationibus recte probetur per iuramentum. *arg. l.3. in princ. & §. fin. ff. de iureiur.* Blanc. *in l. videamus. §. referre. ff. de in lit. iuran.* gloss. *in l. apertissimi, in verbo, recusare.* & ibi Bald. *nu.8.* Saly. *num.7.* Aretin. *nu.6. C. de iudic.* Alexan. *in l. quia poterat, num 5. ff. ad Trebellian.* Lanfranc. *in cap. quoniam contra. tit. de recusat. num.7. versic. est & alia maxima, de probation.* vbi dicit esse communem opinionem, Ioseph. Mascard. *late in tract. de probat. conclus.952. num.39. & sequentib. vol.2.* Ful. Pacian. *in cap.45. nu.69. de probat.* Zanger. *de exceptionib c.4. nu.13.*] Licet melius agi putem, si legitime probetur, per tradita à Rebuff *dict.*
6 *loco. num.2.3. & 4.* Si † enim aliquis iniuriosam exceptionem obiiciat, & non probet, calumniose agere dicitur, per gloss. & Doctores *in l. athletas. §. calumniator. ff. de his qui notant. infam. & in cap. fin. de calumniator.* vbi Ioan. de Ana. & Felin. dicunt esse communẽ opinionem: Quã tamen limitant in multis casibus, quos ibi videre quilibet poterit. Rebuff. *d. artic.9. num.7.* Actorem † autem hic, vt supra voco petentem 7
commissionem, quoad iudicium prius prouocet, qui quandoquidem prior est tempore, prior erit in probatione. Commissarios ergo nominans, si exceptiones & cauillationes aduersarii sui effugere velit, à magistratu loci, vbi Commissarius commoratur, vel in officio est, testimonium de eruditione & discretione ac virtutibus ipsius, vna cum ipsa nominatione exhibere potest. Sic, vt ad ipsum commissionis impetrãdæ fundamentum veniam nominans commissarios, si fieri potest intentionem suam aliquo instrumento probabit, verbi gratia: Edocturus quem in longinquas regiones ad bellum ire statuisse, recte faciet si à capitaneo, cui nomẽ dedit, testimonium scriptum producat. Sic à medico, qui curat ægrotum, testimonium, quo testem lethaliter decumbere testetur, fundans petitionis probationem in eo producat, † statur enim testimo- 8
nio illius medici, per ea quæ infra de artificibus. Eadem ratione probare poterit, bellum aut pestem in aliquo loco grassari, per literas magistratus istius loci, vbi bellũ vel pestis grassatur, idque tunc maxime, si extraiudicialiter petat commissionem ad perpetuã rei memoriam, quia alias in ea decernẽda assessores Cameræ non solent esse faciles, quippe cum à iure exorbitantes sint hæ commissiones. Et hoc maxime locum habet, cum non graduatam personam præsentauit, de cuius eruditione verisimiliter possit dubitari, cum literatus nõ præsumatur, nisi probetur. Primo, † quia est 9
qualitas intrinseca, quæ probationẽ requirit. argument. eorum, quæ tradit Felin. *in cap. vlt. de præsumption.* Secundo, quia illiteratura est de his, quæ naturaliter homini insunt, cum quilibet literatum expers nascatur. Mascard. *de probat. concl.988. n.1.* Probatio autẽ reddetur hoc modo facilior, si documento probetur, illum esse in aliquo loco aut iudicio aduocatũ. Scientia † enim & experientia in aduocato re- 10
quiritur. *l. nemini. C. de aduoc. diuersor. iudic.* Quia tamen

tamen etiamsi horum requisitorum aliqua non probentur ratione præsumtionis, quam præsentata persona pro se habet, admitti potest, donec contrarium probetur, idcirco de reorum probationibus videndum, quæ potior in hac parte, ipsa actoris probatione esse videtur. Quo etiam respexisse videtur domini Adsessores, dū Anno 1585. decreuerunt, in continenti à Reo offerendam esse probationem exceptionum ex regula: Quod Reus excipiendo fiat actor, & ideo probare debeat, *l. 1. & 2. de exception* Mascard. *de probation. conclusion. 682. nu 1 vol. 2.* [Et in specie dicitur, quod
b hodie suspicionis causa probari debeat ab eo, qui allegat, *cap. 2. § 3. & ibi gloss. cap. cum speciali, de appellat. cap. suspicionis cap. super quæstionū, §. quem vero, de offic. & potest. iud. deleg.* Bartol. *in l. quia poterat. numero* 2. & ibidem Cast. *num.* 4. & Angel. *num.* 3. *D. ad Trebell.* Fulu. Pacian. *in cap. 45. numero 51.* Zanger. *d. l. num* 13.] Vt autem hæc doctrina probationis reorum melius ac rectius intelligatur, exempla aliquot subiiciam,
11 † ex quorum consideratione vtilitas, quæ ex hac tractatione suscipitur, [& quam ante oculos habere debemus, luce meridiana clarius patebit. Primum itaque esto, quod de imperitia Commissarii excipiens, possit illud probare per consilium, vel scripturam ipsius, qui nominatus est. Alius modus præscribitur à Mascardo *conclusion. 988. num. 2.* Sed is talis est, vt non facile in hoc processu summario habeat locum, si tamen vti velint partes, inde capere licet, ac sic se habet. Quem nunquam intrasse scholas, nunquam legisse libros: quæ quia sunt negatiuæ qualitates, difficilius probantur. Similiter, an aduocatus causæ sit, potest probari ex verisimilibus, vtpote si doceatur, illum in eadem causa scripta Procuratori misisse. Sic esse aliquem in officio Principis, potest probari per literas, in quarum suprascriptione extat, Vnserm Rahť vnd lieben Getrewen/ hoc est, Nostro consiliario ac dil ecto fideli. Simili modo de nimia familiaritate excipiens, potest illam conuersatione docere ex eo, quod sint valde vicini, & quotidie conueniant. Eadem ratione an infamis sit Commissarius nominatus, per Instrumentum Notarii in quo testes examinati de infamia docēt: Aut ex documento iudicis illius loci, vbi factus est infamis, aut vbi habitat, probari potest: † Vnde traditur, infamiam probari per documentum sententiæ. Ita post Innoc. & Bald. tradit Mascard. *de probat. conclus. 895. num. 16.* Freher. *nouissime post alios de infamia. lib. 3. num. 23. c. 4.* Et hæc exempla sufficiant, quoad probationem exceptionum contra personas Commissariorum, ex quibus ad similes, modo iam monstrato, ex traditis, libro primo, possunt fieri argumenta. † Ad exceptiones ipsam Commissionem impedientes, quod attinet, sit nobis 13
exemplo, si excipiatur, causas allegatas minus esse sufficientes, verbi gratia: si pestis aut bellum in aliquo loco grassari dicitur, ex eoque fundamento cōmuniter petatur, hoc casu à magistratu eius loci, licet inferioris sit dignitatis, testimoniū contrarium docens peti, idq; in Camera produci potest. Simili modo si testes senes esse alligentur, ex libro Parochi, cui nomina & tempus Baptismi testium inscripta sunt (quales plerumq; habent, vt & in aliquibus locis in Archiuis ciuitatum reperiuntur, vt Augustę Vindelicorum, & alibi, vt supra libro primo dictum) potest per notarium fieri extractus, & in instrumentū redactus, in Camera produci, qui ætatem testium sufficienter probabit: Hæcq; exempla Lectori beneuolo ob oculos posita sufficiant, qui in similibus, ipse iudicium adhibere, & pro re nata probationes formare poterit. [& quæ hic de petitione & exceptionibus probandis dicta sunt, etiam ad replicas † extendere volumus, c
vt habetur *in l. in exceptionib. ff. de probat.* & voluit Bal. *in l. sed & si quis. §. fin. ver. extra quaritur, vtrum, ff. si quis caut.* an vero prius replicatio, † d
quam exceptio probanda sit, Spec. *in tit. de except. & replic. § fin. post prin.* & melius, in *§ 2. v. rs. sed de qu i. & in §. hoc quoque, eod titul.* post exceptionem probandam, ait & Spec. refert & sequitur, & late disputat Aretin. *instit. de replic. in princ. nu. 10.* Moueturq; ea potissimū ratione. Nam sicut reus peremptoriam sibi cōpetentem probare non tenetur, nisi quatenus actoris actio, quam exceptione elidere intendit, fundata est, *l. exceptionem. C. de probat. & l. siquidem. C de exceptio. & c. de testib. extr. de testib. & ibi glo. fin.* Pariter nec actor replicationē probare

R cogitur,

cogitur, nisi prius rei exceptio probata sit, quam actor replicatione elidere intendit. Talis aũt replicationis probatio, vt inquit Ang. *eod.loc.* tunc admitti debet, cum exceptionem elidit, secus vero si nihil releuet. Tunc enim nec admitti nec probari debet, vt inquit Dec. *per illum tex.in c.debiti.n.40.ext.de except.* Potest tamen actor si vult, vbi idem subdit Ang. replicationem prius probare, quam reus exceptionem, vt voluit Abb. *in d.c.à nobis. nu.2.* vbi refert se ad ea, quæ & alibi dixit Ægid. Bellam. *ibid.nu.13.14.& 15.* & Imol. *in eodic. à nobis.n.6.* vbi inquit, veris existentib. ambabus, exceptionem prius probandã esse: nisi excipiens suam exceptionẽ fundatam habeat, vt ibi per eum. Asinius *in praxi §.16.c.8.*]

CAPVT XIIX.

ARGVMENTVM.

De Conclusione.

SVMMARIA.

1 *Conclusio quid.*
2 *In summariis non opus est conclusione.*
3 *Conclusio hic quomodo facienda.*
4 *Conclusio ex officio fingitur interueniße, parte concludere detrectante.*
5 *An in hoc processu post conclusionem aliquid produci possit?*
6 *Exceptiones ab hac regula remissiue.*
7 *Qualiter res tempore conclusionis latens partem, etiam post conclusionem opponi potest.*
8 *Conclusionis rescissio hoc casu prætore sedente fieri debet.*
9 *Quomodo rescissio petatur?*
10 *Clausula, saluo si quid facti, quid operetur.*
11 *Petitio rescissionis & petitio restitutionis in integrum.*
a *In summariis semper instrumenta produci possunt.*
b *Iudices faciles ad recipiendum noua iura.*
c *Conclusio vt rescindatur quatuor necessaria.*
d *Contra conclusionem minor restituitur, & an probare hic debeat.*

QVia oportet modum disceptationi adhibere, & semel receptui canendo facere, ne lites reddantur immortales, [contra præceptum, *l.properandum, de iudic.l.vnica.C.de sententiis quæ pro eo quod interest.*] ideoque conclusio est introducta. Ferrar. Mont. *in præexercitament.iudic.lib.2.c.8.*
1 Quæ nihil aliud est, † quam repetitio, seu ἀνακεφαλαίωσις postrema eorum, quæ acta & producta sunt, per quam memoria iudicis reficitur. Ferrar. *d.loco.* Ac probationum & allegationũ renunciatio & exclusio. *authent.iubemus, C.de iud.c.significarunt. c.cum causam. de testib. c.cum dilect. de fide instrum. c.pastoral. de caus. possess. & proprietat.* Speculat. *de renunc.& conclus.num.3.* Marant. *part. 6.num. 1.hoc tit.* Damhouder. *in ciuili praxi.c.191. num. 1.* [Et terminus terminorũ peremptorius, Cyn. *in l.cum à nobis. C.de dilat.* Bald. *in rubr.de offic.de legati. vers.nota quod iudex*, & claudit os partibus, vt inquit Moder. *ad pragm.reg.verb.post conclusionem fol.378.num.11.*]

Illud ergo primum quæritur, an hic locum habeat? Et licet ea † non esse opus dicendum 2 videbatur, quia est causa summaria, in qua cõclusio non est necessaria, vt vulgo traditur. Vant. *in tract.de nullitatibus.titu.ex defectu process. num.45.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst.cas.35. num.11.* Prosper. Carauita. *super ritibus mag.Curiæ, rit.75.num.1.* Asin. *in praxi.cap.7. num.2.in §. conclusio.23.* [vnde & statutum extat, iudicem post conclusionem in causa in summariis interrogare partem ad instantiam alterius partis. *glo.not.in clem.sæpe. §. & quia.in verb. interrogabit. de verborum significat.* & ibi not. Cardin. post Lap. *in 14.not. & iun.super glo.in verb. interrogabit.* subdens formaliter not. bonum, & singulare dictum, limitans *d. cap. cum Ioannes. de fide instrumen.* non potui tamen tantum clamare coram vno iudice, quod obtinerem, ita Imol. & intellige prædicta esse vera, quando aliqua ambiguitas oritur iam super actitatis, super nouo autem articulo non potest interrogare post conclusionem, maxime ad instantiam partis. ita no. inquit Spec. *in tit. de pos.§.4.verb.regulariter.* refert & sequitur, & reputat not. Alex. *in l.4. §.hoc autem.in 5.colum. ff. de dam. infect.* ita docet Modern. *in commentar. ad pragm. verb. post conclus.fol.mihi 377.* Et in specie qnod possint produci † instrumenta publicæque scripturæ in hisce causis, tradit Soc. a *in tract.regul.230.* Et sic post Roman. & Curt. Viu. *decis.235.num.10.* statuit.] His tamen non obstantibus, in Camera cõclusio in hoc puncto facienda. Quemadmodũ enim in omnib. fere punctis, quando in causa cõcludi debeat. (idque vt supra dictum, ne lites reddãtur immortales) à Cameræ ordinatione præfinitum est.

est, adeo vt nulla interlocutoria, nisi conclusum proferatur. Gail. *lib.1.obser.*107.*nu.*2. Myn-
3 sing. *obser.* 17.*cent.*3. Ita in hoc † quoque statuitur, ne vltra tria scripta producantur, iisque productis concludatur: Et hęc cōclusio debet fieri coram deputatis, quam breuissime oretenus .arg. *Ordinat.part.3.tit.23.commun.decret. Anno* 1585. Quia vt supra monui, vsq; ad conclusionem in causa(quod inclusiue intelligo) coram iisdē in hoc puncto proceditur. Si aūt
4 † pars litē differre volens, concludere nolit, iudex ex officio. Ias. *in l.admonendi, in 2.lectura. nu.*52.*de iureiur.* Guid. Pap. *q.*87. Papo. *in C.Arestorū lib.*9.*tit.*9.*n.*2. Mynf. *cent.*3.*obs.*17. Quemadmodū & in aliis punctis, causam pro conclusa acceptare solet: Hinc comminationem, nisi intra certum tempus egerit, tunc causam ex officio pro conclusa acceptatum iri, etiam in hoc puncto locum habere cōstat: Et recte, cum iudicis officio incumbat, lites quantum fieri possit, diminuere: At cum pars ipsa quid facere detrectat, iudex ex officio supplere qua-
5 si in pœnam potest. Effectus † aūt huius conclusionis est, vt vlteriores exceptiones ac probationes omnino præcidantur. *c. cum dilectus. de fide instrumentor.* Damhoud. *in prax.ciuil.c.*19. *num.*2.*&* 7. Gail. *lib.*1.*obser.*107. *nu.* 4. Mynsing. *cent.*1. *obseruat.*60. An autem hic effectus in hoc puncto semper sequatur, dubitari potest? Et sane, videbatur dicendum, quod non, quia est processus summarius, in quo omnia quouis tempore possunt produci. Asin. *d.§* 23. *c.*17.*§.*7. Puto tamen ego hāc regulam hic etiam locum habere, ne ordo processus temere confundatur: Idq; adeo verū esse, vt post conclusionē pars variare, ac aliū nominare Commissarium non possit. *arg.l.si cui.de seruit.* Ioan. à Port. *inter consil.diuers.Italiæ cons.*46.*n.*8. Quia
6 tamen † regula prædicta multas patitur exceptiones, quas refert Gail. *d.loc. & de pace public. c.*18. Crauet. *cons.*716. Ideo eas tantum, quæ ad hanc causam facere possunt, huc accommodabo. Prima est: quod si documenta de nouo reperiantur, vel si aliquid recenter emergat: verbi gratia: Si tempore excipiendi contra Commissarium, quædam qualitas ipsum remouens, lateat partē, eamq; statim post con-
7 clusionem in hoc puncto resciscat, † hoc casu petere rescissionem conclusionis, & in continenti probare poterit. *arg.d.c. cum dilectus. & ibi Feli.* & ea quæ supra de exceptionib. in fine dicta sunt. Contrariū tamen statuit Asin. *d.§. c.*6.*§.*3.*nu.*3. [& Modern. *ad pragm. reg. verb.post conclus.n.*112.] Cuius sententiā, tanquam nimis rigidā, in hoc puncto, à qua tota causa dependet, non approbandā existimo. [eum faciliores debeant esse iudices ad recipiendū † noua b
iura. Castr. *in l.admonēdi. nu.*26.*ff.de iureiur.* vbi sic practicari dicit se vidisse in Roma. curia, & ex æquitate scripsit Rot. *dec.*2. *de rest.in integ. in nou.* Rotam cōsueuisse admittere productionem instrumentorū, ac literarum, cum Castr. transit Purpur. *ibi.num.*17. idemq; voluit Couarr. *lib.pract.quæst.c.*20.*in fin. vers. sed si hæc obseruanda. &c.* Anto. Sol. *ad constit.Sabaud.tit.de conclus.in causa & probib.suppl.in 2 part.tex.nu.*3. vnde & dicitur conclusionem in causa, quia mere interlocutoria, si aliqua subsit ratio, reuocari, Abb. *in c.cum dilectus.* Alex. & Rip. *in l.quod iussit.ff.de re iudic.* Dec. *in c.quoniam contra, col.*14. *in glo. product. de probat.* licet hæc nō per omnia approbet sola. *d.l.nu.*10.] prioriq; opinione retenta, ea sic accipienda, vt hoc casu iuramentum (se ignarum fuisse conditionis Commissarii tempore excipiendi) præstetur. Circa † 8
quod notandum est, rescissionem cōclusionis in camera non corā deputatis peti, sed coram integro iudicio, ratio est: quia, vt supra monui, coram deputatis in hoc puncto non vlterius, quam ad conclusionē vsq; in causa proceditur. Petitur aūt hæc rescissio † per libellū 9
supplicē à iudice, in eoq; qualitatem superuenientem, tēpore cōclusionis sibi incognitam fuisse allegat producens, & ad probationem eiusdem iuramentū offert. Ita factum 27. Ianuarii, anno 1589. in causa Teutschmeister contra Brandenburg. Quo facto pars aduersa breuem terminum contra illum agendi petit, vt in iam allegata causa practicatum, & in causa Christinæ Wetter contra Martin Reitschmidt Comenthurn S. Johans Stifft zu Straßburg. Anno 1564. desuper in hoc puncto concluditur. [Conuenit, quæ Doctores asserūt, quatuor † necessaria ad rescindendam conclusionem, primò comparitio personalis (vel quod c
in eius locum succedit mandatum speciale).

R 2 Secundò

Secundò, quod illa inuenerit post assignationem. Tertiò, quod illorum prius non habuerit notitiam. Quartò eius iuramentū, quod ita sit, ac se illa producere non dolose, nec animo effugiendi, Anto. Pol. *d.l.num.14.*] Et sic rectè dici potest, per implorationem iudicis officii
10 hanc rescissionem peti. † Idque tum facilius obtinetur, si adiecta sit clausula, saluo si quid facti. Zas. *in l.iudices.17.de iudic.*] Mynsing. *cent. 5.obser.15.* Gail. *lib.1.obser.101.num.9.* Cuius vi officium iudicis hoc casu fundari, cōsideratum fuit in causa Fiscalis contra Würtzburg. exem-
11 prionis. † Potest etiam peti rescissio conclusionis per restitutionem in integrum, verbi gratia: Si pars aliquo legitimo impedimento impedita fuit, in termino præfixo exceptiones producere, eamque ob causam, causa pro conclusa fuit acceptata, quod tunc maxime locum habet, quando præambula sententia præcessit: Nisi intra tempus cōstitutum egerit, tunc causam pro conclusa acceptatam esse debere. Quas causas, si iudex sufficientes inuenerit, in integrum restitutionem concedit, vel ex clausula generali, si qua mihi iusta causa videbitur. [Storr. Oldr. *in tracta. de in integ. rest. quæst.65. art.12. num.92.*] Vel si contra Minorem nō habentem Curatorem, aut habentem quidem, sed culpa eius factum sit, quo minus scriptum productum, eoque causa pro conclusa acceptata sit. Poterit minor, admonitus ab aliis, per Procuratorem aut Curatorem ad litem petere restitutionem in integrum, [*l.minor omissum, & ibi Doctores. ff. de minoribus.* & ideo facilius conceditur, quia
d minor † concludens in causa dicitur ipso iure læsus, Afflict. *decis.114. num.3.* An autem hoc casu minor læsionem probare debeat, est anceps quæstio, nec in vtramque partem authoritates Doctorum desunt, vt videre est apud Sfort. Old. *de restitut. in integrum. quæst.65. num. 89.* qui numer.90. fœdere distinctionis hanc controuersiam componere nititur, vt scilicet sufficiat aliqualiter probari.] (idemq; in Ecclesia statuendum.) Qua admissa rescinditur conclusio, & instrumenta possunt produci. Argumento eorum, quæ tradit Menochius *supradicto loco.* & Asin. *dict. loco. numero 1.* Restitutio enim tantum reddit, quantum abstulit læsio, de qua tamen, quoad nostrum propositum suo loco latius in specie infrà tractabitur.

CAPVT XIX.

ARGVMENTVM.

De officio Iudicis.

SVMMARIA.

1 *Post conclusionem res ad iudicis officium spectat.*
2 *Quando de inhabilitate persona disputatur, iudex rem dirimit.*
3 *Iudex secundum leges debet iudicare.*
4 *In iure dubio æquitas rigori præferenda.*
5 *Pro ea parte pronunciatur, pro quo plura faciunt.*
6 *Assessori si sit nota persona commissarii, an ipsius sententia attendenda.*
7 *Communis opinio iudicem iudicare debere secundum probata.*
8 *Sententia eorum, qui iudicem conscientiam sequi volunt.*
9 *Iudex deposita iudicis persona testis esse potest.*
10 *Non recognoscentes superiorem possunt iudicare secundum conscientiam.*
11 *In Notoriis an secundum notum iudicandum.*
12 *Verisimiliora iudex considerabit.*
13 *Quid faciet, cum vtrinque pariter probatum.*
14 *In principio actori, medio vtrique, & in fine Reo fauendum.*
15 *Partibus dissentientibus, aliquando ex officio Commissarius ordinatur.*
16 *Vlteriores sæpe nominationes à Camera iniunguntur.*
17 *Quæritur, an exceptionibus contra aliquos releuantibus oppositis, illi, contra quos nihil oppositum est, soli deputari debeant?*
18 *Pro affirmatiua.*
19 *Negatiua præiudicio confirmatur.*
20 *Respondetur ad rationes affirmatiuæ.*
21 *Ad probandum non admittendum impertinens.*
22 *Articulus iuris non admittitur ad probandum.*
23 *Non verisimilia admittenda non sunt.*
24 *Authoritatem & Religionem iudex sibi commendatam habere debet.*
25 *Iudex partes sumptibus non necessariis non grauabit.*
26 *Sumptus Commissionum qui.*
a *Iudex quid in decernenda commissione considerare debeat.*
b *Ad probandum superflua in dubio admittenda.*
c *Iudex ratione imperitiæ punitur.*
d *Iudex quæ obseruare debeat, ne temere erret.*

POst conclusionem † in causa res arbitrio 1
iudicis dicitur commissa, vt is de iure pronunciet. gloss. & Doctor. *in cap. cum dilect. de fide instrument.* Innocen. & Ioan. Andr. *in cap. pastoralis de causs. possess. & propriet.* ac post eos Ioan. Ferrar.

Ferrar. Montan. *in Praexercitament. de conclusio. c.11. vers. neque procedere. in fi. lib. 2.* Quod in hac specie nostra ideo locum habet, quia illud vt plurimum circa exceptiones consistit: Traditur enim, an exceptiones sint releuantes, esse 2 penes iudicem, † eiusque commiti iudicio, [nec iudicem posse decernere remissoriam, seu commissionem, nisi præcedente causæ cognitione, quod scilicet iuste petatur. Prosper. Farin. *quæstion. 77. nume. 122. de oppos. cont. exam. test.*] maxime quando, vt hic, de inhabilitate personæ, agitur: tunc enim ex officio potest procedere. Schrader. *de feud. parte 10. in praambul. num. 37.* Ac in hac nostra specie tradit Prosper. Carauita. *in ritib. mag. Cur. Rit. 158. numer. 5.* Quomodo autem hoc arbitrium ante probationem sententiæ temperandum, prius in genere, ac post in specie hic explicandum est. [explicauit hoc pulchre Hercul. Se- 2 uer. *de remiss. c. 21. in prin.* Erunt iudicis † partis, qui pro remissione à litigatorib. aditur, recte inspicere per calumniam, ne an veritatis probandæ gratia, petita sit: eamq; propterea non nisi causa cognita, secundum ea, quæ prædiximus, decernere, nisi litigatorum concordia interuenerit. Ea etenim interueniente, cum omnis calumniç suspicio cesset, etiã nulla præcedente cognitione decerni poterit, si-ue tamen litigatores remissioni cõsenserint, siue vno duntaxat petente, decernenda esset. Nos illa paulo latius explicabimus.] Ac ante 3 omnia† sciendum est, iudicem debere in hoc puncto pronunciare, vt legibus cautum est, *l. 32. cum prolatis.* & ibi Iason. *num. 7.* & Doct. *ff. de re iudicat. c. 1. c. inter cæteras extra de re iudicat.* Vel secundum ordinationem Cameræ, per late tradita à Viuio. *decisio. 197.* Nam assessores Cameræ Imperialis in initio officii sui iurare debent, se secundum imperii constitutiones ius cõmune, & laudabiles locorũ consuetuindes iudicaturos: Quod regulariter in omnibus omnium locorũ iudiciis receptum est, *per c. venientes de iureiuran.* ibi secundum consuetudinem vestræ ciuitatis iudicare iurauerũt. Text. etiam est *in §. iusiurandum. in authent. de defensor. ciuitat.* Stiatic. *in practic. obseruation. c. 26. nu-* 4 *mer. 46.* Et hæc quando res est clara: † Quid autem in dubiis faciendum quæritur? Æquitatem sane hic, prius quam stricte iuris rationem intueatur. *l. 8. de iudiciis. l. bona fides de depos. 1. Nouell. 128. l. 85. §. 2. de regul. iur.* Conan. *lib. 1. cap. 11.* Schenck. *in viridar. conclus. 21. & 64.* Secundo † pro ea parte pronunciabit, pro quo plura faciunt. Fichar. *consil. Latin. 24. num. 1.* Et hæc 5 quoad pręsens institutum de primo membro generis dicta sufficiant. In specie vero duplex eius officium, vel circa personas, vel circa res versatur. Circa personas, an Commissarius vel re stes admittédi: Circa res, an commissio vel dilatio decernenda. Priori casu (circa personas vid.) illud in controuersiam venit, † quod 6 si vnus ex Assessoribus personam Commissarii, vel testium cognoscat, eorundemq; qualitatem, videlicet sufficientes, nec ne, perspectum habeat, quid statuendum. Anne tunc secundum hanc suam conscientiam, an vero allegationes semiplenam probationem, vel iudicium saltem facientes pronunciare debet? Licet fragrosa, intricata & antiqua hæc sit quæstio, ac varie à Doctor. disputata, † ma- 7 ioribusque votis conclusum sit, acta & probata, non autem conscientiam attendi debere. Benedict. Capra. *in commun. conclus. regul. 32. fol. 35.* Viu. *d. decis. num. 1.* Schenck. *in viridar. conclus. 68.* Toming *decis. 16. num. 27.* Hottoman. *quæst. 24.* Couar. *libro 1. variar. resolut. c. 1.* Cuiac. *libro 2. obseruat. cap. 10.* Freber. *de fama. libro 1. c. 5. num. 2.* Pileus *in suis question. 108.* Mascard. *de probation. in verbo, iudex.* [Cacher. *decis. 1. numer. 29.* Prosp. Farin. *in quæst. crimin. quæst. 21. nu. 153.* Arnold. Reyger. qui singulari quæstione hoc enucleauit, & nouissime Augustin. Morla in *emporio iur. tit. 2. quæst. 1. part. 1.*] *& alii ab his cumulatim alleg.* Eaque etiam tanquam generalis, huc protrahenda, & per consequens iudicem hanc suam conscientiam non præferre debere concludendum videtur. Tentabo tamen num ex traditionibus Doctorum, (salua manente hac opinione) eam ad hãc speciem non posse referri, euinci possit: At primò † in 8 genere pro confirmatione horum, hic pono omnia fundamenta eorum, qui conscientiam attendi volunt, quæ traduntur à Corasio. *libro 4. Miscellaneor. cap. 20.* Albericus Gentil. *decad. 1. disputat. 6.* Secundò ad præsens speciale propositum pódero generalem rationem, quod

in hoc puncto tales, quales sufficiant probationes: Quæ probationes cum per se sint fragiles, ac iudicis arbitrium in iis dominetur, puto hoc casu testimonio vnius Assessoris, tanquam firmiori credi, & ad id in hoc puncto iudicis arbitrium regulari, non inconue-
9 nienter posse. † Tertiò in præsenti casu videtur Assessor ille deponere personam iudicis, & testis inducere, quoad hunc actum: Alii interim Assessores, ratione sui officii possunt iudicare. Tradunt autem plurimi ex supradictis Doctorib. si testis personam assumat iudex, tunc posse secundum conscientiam iudicare. Licet autem plura ad testis personam suscipiendam requirantur, tamen in hoc summario iudicio, etiam nō iuratum testem, præsertim personam tam excelso loco & dignitate
10 constitutam, admitti posse arbitror. † Quibus quartò accedit, quod quidam volūt, iudicem non recognoscentem superiorem, posse secundum conscientiam iudicare, post Bartol. Bald. Felin. Fran. Luca. Dec. Curt. Angel. Ias. Bert. Cyn. Bened. Capr. tradit Masc. *d.l. num. 6.* Quod ad Cameram non recognoscentem superiorē rectè dirigitur, & in specie traditur: Illud in Iudicibus & senatoribus supremis etiam locum habere, post Guid. Pap. *dec. 29.* Mascard. *d.l. num. 7.*

11 Coadiuuatur † quintò hoc per tradita quorundam Dd. statuentium, in notoriis, si iudex est instructus, posse iudicare secundum conscientiam. Quod & per tradita à Rebuffo in specie confirmatur: si ex ipsa inspectione notorie constet contrarium, veluti non esse Doctorem, non esse regni incolam, & causæ ex inspectione appareant friuolæ, eo iudex (etiā recusatus) tales recusare poterit. *in tit. de recusat. art. 6. glo. vnic. n. 4.* Cui sextò succurrit, quod à quibusdā docetur, si iudex certitudinaliter ipse sibi habeat notum, tum posse iudicare secundum conscientiam. Et quamuis hæc duo postrema fundamēta ab aliis impugnari non ignorem, tamen ea vires suas, saltem quoad hunc casum, extendere, rectè statui posse puto, maxime quando de doctrina Commissarii agitur, & propter ignorantiā recusatur: Nam tunc primò habet præsumptionem doctrinæ pro se, si est graduata persona, vt supra *lib. 1.* dictum est. Huic accedit: Quod Commissarii ex tali leui causā recusati, & à iudice reiecti, maximo dedecore afficiātur, cui iudex, vnius aut duorum Assessorum testimoniū sequens, obuiare potest. Nolim tamen hæc ita generaliter extendi, vt semper sine vlla consideratione causarum obtineant, sed potius id synceerissimo dominorum Assessorum committere iudicio atq; arbitrio, qui ex circumstantiis, an huic opinioni locus sit, facile præstanti iudicio atque eruditione diiudicabunt. Et hæc quando iudex vel Assessores Cōmissarii personam, eiusdemq; qualitates perspectam habent. Nunc si id cesset, quid iuris videndum.
† Et sane primò in electione considerabit etiam, quæ sint verisimiliora, vt esse diligentē, prudentem, moratum, graduatā personam, doctam, qualificatam, & reliqua ex *libro 1.* huc accommodanda. † Si autem pares vtrinque sint productæ probationes, quod posse, ac quotidie fieri solere supra diximus, tūc in dubio fortiores probationes præferentur minus fortibus. *l. test. fides. de test.* Præsumptiones fortes minus fortibus. Quādo autem pares sunt probationes, quid statuendum, ambigi potest. Et sane videtur excipientis probationes considerari: Quotiescunq; enim pares sunt probationes: pro reo contra actorem pronunciatur. *l. fauorabiliores. de reg. iur.* Menoch. *de præsumpt. 261. lib. 2. quæst. 90. Et de arbitrar. iudic. quæst. lib. 1. quæst. 16.* Schrader. *de feudis part. 6. sect. 10. num. 204.* Contrarium tamen hic est verius. Primò, quia in dubio probationibus fauere debemus, est enim ille fauor, vt sæpe monui, maximus, & per consequens Commissarium potius decernere, quam denegare conuenit. Deinde, quia plerunque agitur de qualitate Commissarii, qui in dubio idoneus præsumitur. Tertiò illud indubitatum videtur, in Commissionibus ad memoriam rationē senii, vel ex alia causa, tunc propter periculum moræ concedendum ad minimum, periculo partis, iuxta visitation Abscheid / Anno 1579. Et huc accommodari potest, quod Doctores tradunt, in principio iudici actori, medio vtrique, in fine reo fauendum: [post Bartol. Angel. Castr. & Cagnol. Menoch. *de præsumption. lib. 2. præsumpt. 90. num. 18.* Brun. *consil.*

*consil.*101. Riminald. iun. *consil.*406. *num.*8. *vol.*
3. Vincent. de Franch. *decis.*23. *num.*9. *& decisio.*
136. *num.*3. Viu. *decisio.*136. *nume.*7. *libro* 2.] Cum
ergo hic de medio agatur, & in eo reus & a-
ctor, pari, vt ita loquar, passu ambulent, ac fa-
uor probationum agenti adminiculetur, re-
cte eius probationem præponet. Hinc vide-
mus iudicem in dubio sæpe decernere Com-
missionem & Commissarios, quamuis non-
nunquam Camera, cum partes inter se dis-
sentire ac nullo modo accordari posse videt,
15 ex officio decernere aliquẽ aduocatum † Ca-
meræ ad suscipiendam probationem hoc mo-
do solet: Seyn beyderthell ernennte Commis-
sarii auß bißhero hinc inde gehalten Streit
nicht angenommen / sondern N. Doctor ex of-
ficio zum Commissario der Verhör deputirt,
hoc est, vtriusque partis nominati Commis-
sarii, ex hinc inde hactenus habita disputatio-
ne, non acceptati, sed N. Doctor ex officio in
Commissarium examinis deputatus. Sayler. *in
sententiis Cameræ*, 26. Ianuarii, Anno 1530. *folio*
134. Ad quod tamen non facile, nisi argumen-
ta hinc inde sint euidentissima, aut vna pars
subdole alium nominare nolit, deuenitur,
iuxta visitation Abschied / Anno 1562. Allega-
tum à Cisnero. *ad ordina. Cameræ part.*3. *tit.*10.
16 † Cum autem iudex è vestigio videt exceptio-
nes releuantes, solet iniungere, vt alii nomi-
nentur Commissarii sub pœna nisi egerint,
tunc ex officio deputatum iri, idq; non solum
vna vice, sed cum & alii nominãtur, qui simi-
li, quo priores, laborant suspicione, reiterato
tertia ac quarta etiã vice decernit aliam Com-
missariorum nominationem faciendam, vt
factum in causa Christoff von Wirsperg con-
tra Herrn Heinrichen Hertzogen zu Braun-
17 schweig fractæ pacis, Anno 1519. † Sed quid
iudex faciet, si exceptiones cõtra aliquos no-
minatos reperiat esse releuantes, contra v-
num aut alterum vero non: Anne illum so-
lum deputabit, an vero parti, vt plures nomi-
net, iniunget? Et sane stricto iure inspecto,
18 dicendum vnum debere ordinari: Primò † e-
nim ipsius persona à partibus est approbata,
ita vt nihil illi amplius obstet. Secundò, ratio,
cur plures nominentur, hæc est, si contra ali-
quos excipiatur, alii in eorum locum succe-
dant. Ne itaque iudicium defatigetur, & tem-
poris iactura partes grauentur, vnus sufficere
videtur: Nam tempus probationum interea,
dum alii nominãtur, elabitur, cum rursus reo
facultas excipiendi de nouo conceditur. Ter-
tiò certum & expeditum est, Commissionem
per vnum Commissarium posse expediri, vt
infra hoc libro tractabitur, frustra ergo plu-
res vlterius nominantur.

Ac hanc sententiam in simili fere domini
secuti in causa Geißhenner contra Wormbs /
vbi addebãtur alii Commissarii, ac cum prio-
ribus ordinari petebantur: sed iudex illud nõ
attẽdit, ex ea procul dubio ratione, quod nu-
merus Commissariorum non suspectorum
sufficeret: Hæc sunt, quæ pro huius opinio-
nis defensione in medium adferri possunt.
† Contrarium tamen in Camera etiã seruari, 19
& alios adhuc nominatos Commissarios scio,
vt factum in d. causa Wirsperg cõtra Braun-
schweig. Quod etiam nõ sine ratione fieri pu-
tauerim. Primò, ne, si forte hic vnus aut duo
moriantur, aut in morbum incidant, de nouo
opus sit petere Commissionem, quo detri-
mento tempus probationum periret, iudex
molestaretur, & pars impetrans iterum redi-
mendo commissionem maximis grauaretur
sumptibus, quæ tamen omnia cautus iudex,
quantũ maxime potest, præcauere debet. Cui
accedit secũdò, quasdã causas desiderare plu-
res Commissarios, quam vnũ, quod plerunq;
in magnis & arduis fieri solet, in quibus, quia
oculi plus vident, quam oculus, plures adhi-
bendi sunt, prout infra latius explicabitur. Ne
ergo iudex, in Scyllam, cupiẽs vitare Charyb-
din, hoc est, euitando temporis iacturam, in
nouum processum causæ incidat, si pars de
nouo petierit, in causa ardua & difficili, qua
plures coniungendi: Recte huic in tempo-
re (ne opus habeat sententiam semel latam
retractare) prospiciet. Et licet vtriusque
† sententiæ fundamenta sint magni ponde- 20
ris, puto tamen postremam in Camera ma-
gis esse receptam. Eaque retenta non videtur
obstare prima ratio: Quia negatur ab vtra-
que parte approbationem eo modo factam:
nam petitum fuit omnes admitti, vel maio-
rem partẽ, quod cum deficit, alii in priorem
locum

locum videntur substituendi. Secunda ratio magis stringit, sed respondetur, illam rationem non esse solam, sed hanc etiam accedere, vt flagitante causę magnitudine pluribus vtatur, idque non nouum, vt aliquid pluribus de causis introducatur. Sic priuilegia militaria, & propter occupationes bellicas, & propter impendentia pericula concessa dicuntur. *Institut. de test am militar.* Ad tertium respondeo: Quod licet Commissio possit effici per vnum, ramen nō semper expedire, nec frustra plures nominari, cum, vt dictum, oculi plus, quam oculus videant. Et quæ huic argumento cohærent, resoluuntur ex fundamentis pro negatiua adductis. [in hac dubia quæstione inuenio post priorem editionem Anno 1600. in recessu deputat hanc rem sub distinctione decisam, quod vnus ille, contra quem non exceptum solus deputandus, nisi forte negotii circumstantia efflagitet, vt plures nominentur, eosque pars deputari petat, tunc, non tamen sub comminatione præclusionis viæ probandi, sed solius huius deputandi, concedi debere.] Et tantum, quoad primā partem huius capitis, persona scilicet: nūc de ipsa Commissione videndum. Primò itaque † in eo considerabit, ne ad probandum illud admittat, quod probatum probantem nō est releuaturum, *c. cum contingat. de offic delegat. late* Anguis. *consil.* 161 *num.* 10. Crot. *consil.* 295. *num.* 12. *lib.* 3. Sic cum in causa quadam, scriptura quædam Iosephi Cursners, peteretur recognosci in vim probationis, illa autem parum ad rem faceret, non fuit admissa petitio. Et hic modus in causis appellationis quotidie obseruatur, cum de nouo quid deducitur: forma autem reiiciendi Latina videri potest apud
22 Syler, *anno* 1553. 7. *Iulii* 1562. 6. *Martii.* † Secundò, ne illud ad probandum admittat, quod iure communi dispositum est, verbi gratia, si pars petat se admitti ad probandam significationem vocabuli pertinere, an scilicet dominium importet directū, prout olim animaduersum in causa **Jacob von Buel** nomine **Agness von dem Velß** vxoris & **Consorten** / contra Decanum & Capitulum Sancti Seruatii, **Stiffts zu Mastricht** / quæ ventilata Ann. 1559.
23 Tertiò † caueat, ne illud admittat, quod non est verisimile. Quia ea, quæ verisimilia non sunt, falso creduntur. Bald. *in l.* 1. *C. de seru. fugitiuis* Menoch. *consil.* 188. *num.* 11. Vbi plura ad hoc caput pertinentia *num.* 12. 13. 14. *& sequentibus explicat*, quo beneuolus Lector remittitur. Non concludens quoque reiiciendum, Sayler. *Anno* 1527. 1. *Martii.* Ad extremum, notorium non admittendum. Mynsinger. *6 obseruat.* 3. & traditum est supra *lib.* 1. Si tamen vtiles cum inutilibus concurrant, inutilia tantum reiiciuntur. Sayler. 1536. 27. *Septemb.* [melius enim est † superflua admittere, quam necessaria amputare, vt infra *cap.* 31 *lib.* 5. latius explicatur. Et consideratum in causa **Dirmunt** cōtra **Dirmunt** / vbi disputabatur, quatenus articuli defensionales, qui vitio laborare dicebantur, ad probandum admitti, & desuper commissio decerni deberet.] idque sæpe, sine expensarum condemnatione. † Diligenter 25
autem ad hæc præcepta iudicem attendere decet: Primò, ne Authoritas & Religio ipsius, contra has regulas pronunciantis offendatur, contra consilium iurisconsulti *in l. obseruandum. de officio præsidis.* † Deinde ne frustra gra- 26
uet litigantes laboribus & expensis. Id enim iudicem bonum decet, *glo. in cap. si duo. de Procurator. in 6. in verb. intricari.* Car. *in cap. vt debitus. de appellation. in terito notabili.* Nam † ratione Commissariorum & Commissionum partes solent facere magnas expensas, magnosq; labores, & magna fastidia pati, tum propter lauta conuiuia, quæ fiunt ipsis Commissariis, eorumque seruis & causidicis, Notariis, ac aliis interuenientibus, tum etiam propter stipendia ipsorum Commissariorum. Ita in simili loquitur Staatic. *practic. obseruat. cap* 3. *num.* 8. Ac plura supra lib. primo dicta sunt. [Tertio, quia si ex imperitia, aut alias aliquem cōtra ius condemnauerit, punitur, *l. fin. ff. de var. & extraord. cog. l. si ex maleficiis. §. si iudex. ff. de obligat. & actio. §.* 1. *Instit. de obliga. quæ ex quasi delicto nascuntur.* Idque tunc si aliquid faciat, & punitur hoc nomine iuxta iudicantis religionem. Ast si omittit aliquid, quod facere tenebatur, tenetur in solidum & totale interesse. *l. properandum. § fin autem alterutra. & l. sancimus. C. de iudic.* & ibi Angel. Paul. Castr. asserens, quod grauius delinquit iudex in omittendo, quam

quam in committendo, quod latissime prosequitur Viuius *decis.365.num.12.* Et quod iudices etiã possint corporaliter puniri, docet Prosp.Farin.*de delict.& pœn. lib.1.tit.3. quæst.26. num.*18. vt ergo summatim hæc concipiam,
d cum Viuio, dico: † o Iudex, hoc primum te moneo,vt tuarum actionum,cõsiliorum, decretorum,& sententiarũ finis, terminus, scopus, honor, religio, & prudentia, atque scala musicalis sit, vt quod insimul magnum apud illos,qui recte iudicant,tua sententia pondus habeat,itaq; libros de manibus nunquam deponas,atq; vsum studiorũ vllo tempore minime dimittas: imo in eã curã incumbe,ne qua iudicandi muneris scintilla relinquatur, vt in omni genere officii, maxime omnium diligentissimus apparere possis.] Vbi ponderatis omnib. hisce[rationibus iudex si vult proferre sententiam,ante omnia prospiciat,an vtraque pars sit legitimata, & adhuc viuat, ne temere in mortuum feratur sentẽtia, de quo plura suo loco.

CAPVT XX.

ARGVMENTVM.

De Sententia.

SVMMARIA.

1 *Tempus proferendi sententiam in Camera constitutum,nullum seruatur.*
2 *Eius rei rationes redduntur.*
3 *Tarde iustitiam administrans litem facit suam.*
4 *Celerrime in hoc puncto interloquendum.*
5 *Celeritas cum desideratur, omnis prohibetur dilatio.*
6 *Sententia hoc loco,an definitiua nec no.*
7 *Interlocutoria probatur.*
8 *Interlocutoria proprie sententia non est.*
9 *Hac sententia an vim definitiua habeat:*
10 *Vtilitas eius, quod dicitur interlocutoria vim definitiua habere.*
11 *Forma vnde petenda.*
a *Lites abbreuiare politicorum est.*
b *Celeritas nimia vituperatur.*
c *Sententia competentia vel incompetentia an interlocutoria differi ,ur.*

RE deliberata,ac officio suo perpenso, solet iudex proferre sententiã,de qua nunc dicendum. Ac primum de tẽpore proferendi hanc sententiam v dendum.Licet autem certus terminus, quando post conclusionẽ pronunciari † debeat, constitutus non sit,idq; in
1 Camera,† vbi propter multitudinẽ causarum 2
ac prolixitatem Actorum (ex aduocatorum sæpe inhiatione turpis lucri, vel aliquando ex ostentatione,aut deniq; ex malitiosa litis protelatione eorundẽ prouenientem) vel quod ordo referentem nõ contingat, spatium certum decretandi præscribi non potest: Cui rei S.Romani Imperii status, [ad quos tanquam ad † politicos pertinet lites abbreuiare, Por- a
tius *cons.142.nu.76.*]propter querelas miserorum Clientulorum, quos nõ iudices tantum, sed & pleriq; aduocati quotidie,non sine maxima compassione sentiunt,eosq; sine vlla spe desolatos dimittere coguntur,merito mederi debebant: argumento eorum, quæ tradit Francis.Milaneus.*dec.2.nu.16.* Quod nisi breui immutandum curæ habebitur certum, nõ solum laudatissimi & incorruptissimi huius iudicii, sed etiam dulcissimæ nostræ patriæ, totius Germaniæ interitum(qui ex minus recta, aut negligenti administratione sequi solet: † Tarde enim iustitiã administrare,& pla- 3
ne nõ administrare, paria veteres esse iudicarunt: [quod luculentissime tanquam in speculo iudicibus ob oculos posuit Hyppol. de Mars.*de fideiuss.nu.385.& 386.*] & iustitia magis cõsistit in executione quã ordinatione. Dant. *in obseruat.hist.tit.de iudicib.& regib.fol.*70.Hinc traditur iudicem negligenter iustitiam administrando perinde litẽ suam facere, sicut perperam iudicando.Schrad.*de feud part.10.sect.4. n.167.*)verendum,ne tempestiuius, quam securi existimamus, maximo nostro incommodo experiamur. Sed cur lamentando longius à proposito diuagor? † Licet in Camera regu- 4
lariter tẽpus certum non constitutum,tamen propter probationis fauorem, celerrime interloquendũ.Visitation Abschied anno 1564. §.Es wirdt auch. vbi ratio redditur, ne retardãdo testes forte moriantur,& ita partes maxime inde afficiantur incõmodo.[idemq; anno1557.*in* §.Es sollen.decisum, pũctos admissionis cõmissariorum, tertiæ vel quartæ dilationis, publicat.attestationũ, esse valde priuilegiatos, vnd derowegen sollen die submissiones befördert werden, hoc est,& propterea cõmissiones accelerari debent.] Idq; iuri consonum est:nam licet al.as sententiæ non tam

cantis & exempti, cui damnum irreparabile accidat? quia quoad iudicem, id verum negatur, quoniam sententiam competētiæ, si vult reuocare potest. Secundo, quia processus per iudicem, à quo si non est iudex, decernit per viam nullitatis & attentatorum, & citra inhibitionem, vnde communiter eum in tali decreto ratione competētiæ latæ appellatur inhibitio denegatur, vt factum in causa Manßfeldt cōtra Manßfeldische Erbgenamen/ 2. Maii, anno 79. Quandoque etiam citatio & cōpulsoriales denegatæ, vt in causa Augspurg contra Wangen/ 22. Maii, anno 79. Et ita placuit dominis in nuper oblatis dubiis, & ideo in scriptis facienda, teste Mynſ. d. loc. De quo tamen sæpe dubitatū in camera, ac contraria sentētia antehac obseruata, vt scio morū in causa Seedorff contra Brandenburg/ allegatus Felin. *in c. vt debitus, nu. 17. & 25.* Sententia autē incompetentiæ est definitiua vel interlocutoria habens vim definitiuæ. Batt. *in l. 2. nu. 13. de appell. recipien.* Gail. *obser. 130. lib. 1.*] Et si quæ sunt prædictis similes: licet enim sequatur & speretur aliquando alia diffinitiua: tamen hæc feruntur super eo, à quo pēdet victoria causæ. Tertiò ex supra *lib. 1.* traditis constat, Commissarios esse instar iudicum delegatorum, & notum est, si alicui parti delegatus suspectus obtrudatur, tunc illam sententiam haberi pro definitiua. Hisce sic præmissis, facile de natura huius sententiæ, & quæ eam sequuntur, iudicare licet: habet enim † omnes effectus, si non, qui definitiuę tribuuntur, saltem quos interlocutoriæ irreparabilia grauamina continentes habent. † Licet autem hic oportune formæ aliquot sententiarū diuersæ tradi possent, cum tamen hæ secundum varia puncta immutentur, ac hinc inde in specie, suo & cōuenientiori loco ponantur, nolui illas huc alieno loco referēdo, odiosè repetere: qui ergo eas desiderat, suo loco quærere haud grauabitur.

10

11

CAPVT XXI.

ARGVMENTVM.

De Reuisione.

SVMMARIA.

1 *A Camera non appellatur.*
2 *Reuisio tamen peti potest.*
3 *Reuisio vnde dicta.*
4 *Reuisio an in hoc puncto locum inueniat?*
5 *Appellatio & Reuisio iisdem regulis continentur.*
6 *Affirmatur reuisioni locum esse.*
7 *In interlocutoriis vim definitiuæ habentibus admittitur reuisio.*
8 *Etiam in interlocutoriis grauamen irrecuperabile continentibus.*
9 *Reuisio vbi non est prohibita, præsumitur admissa.*
10 *In leuioribus sæpe reuisio conceditur.*
11 *Pœna & periculum temere ad Reuisionem cōfugientium, & quibus applicanda.*
12 *Pauperum hoc casu periculum & pœna.*
13 *Apud Electorem Moguntinensem petitur Reuisio.*
14 *Quid, si Elector Moguntinensis ipse petat, faciendum.*
15 *Quomodo tempus huic rei præscriptum computetur.*
16 *In scriptis petenda Reuisio.*
17 *Processus quis in Reuisione.*
18 *In Dubio sententia per Reuisores confirmatur.*
19 *Sententia per Reuisores reformata, hoc casu coram quo vlterior processus adimplendus.*
a *Reuisio non datur in re modica.*
b *Reuisio locum habet, si denegetur commissio.*
c *Reuisioni an locus, si iniuste concedatur, vtrinque disputatur.*
d *Reuisioni locus si excusationes commissarii non admittantur.*
e *Reuisio in mandatorum causis de relaxando.*
f *Reuisio an & quando executionem impediat.*
g *Reuisio in quibus causis fieri debeat, iudicu exponitur arbitrio.*
h *Post reuisionem an sit remedium aliud, late disputatur.*
i *Reuisores an ordinarii iudices.*

CVm post sententiam prolatam remedia, quibus ea impugnetur, à læsis quæri soleant, ideo ordo requirit, vt de hanc sententiam impugnantibus, pauca dicamus. Quod ergo ad appellationem attinet, licet illa solum oppressorum remedium regulariter habeatur: tamen ea neutiquam hic sibi locum vendicat, cum à sententia in Camera lata, † nulla concedatur appellatio, nullumque aliud remedium, qua sententia infringi queat, superfit, quam Reuisio: recte ergo de ea nunc agi puto: Iuris enim est supplicationem, locum habere in his, à quorum sententiis appellationes non admittuntur. *Argum. l. 1. C. de senten. præfect. prætor. l. 5. cum Authent. seq. de precib. Imperat. offer.* Matant. *in tit. de appellat. num. 12.* Rebuff. *de supplicat. quæst. 1. in fine.* Ferrar. Monta. *de vsu supplicat. versic. vtilis itaque.* Hartman. *tit. de appel. obser. fin.* P. Gregor. *c. 1. lib. 50. num. 5.* Vult. *lib. 2. iurisprud. c. 33. num. 50.* Henning. Goeden. *conſ. 62. nu. 2.*

2 Licet ergo prohibita † appellatio, non tamen Reuisio sub hac prohibitione continetur. Mynsing. *centur. 6. obser.16.* Gabriel. Rom. *de appellat. conclus.1. num.8.* Nouiss. Schrader. *de*
3 *feud. part.10. sect.4. num.147. & seq.* Dicitur † autem reuisio à reuidendo, quod acta singulari diligentia iteratò reuidenda sint, de quo plene in *Ordin. Camer. part.3. tit.53. tract.* Et pauca Gail. *in postremis obseruat. lib.1.* tradidit. postque eum integrum tractatum D. Ioan. Ludouicus Bend. hoc tempore assessorem in Camera agens, conscripsit. Cognationē maximam habet cum supplicatione (de qua integros tractatus interpretes cōscripserunt. Rebuff. Ferrat. Montan. ac processus scribentes communiter.) Vt & cum syndicatu, de quo similiter integri tractatus Dd. qui Venetiis simul excu-
4 si, extāt. † His præmissis, an habeat hic locum reuisio quæritur? Et dicendum videbatur, quod non. quia hæc sentētia in puncto commissionis lata dicitur interlocutoria, vt præcedenti capite edoctum est: à qua, quia appellari non potest, nec reuisio locum habet:
5 Nam permissa appellatione, † & reuisio locum habet: & vbi ex natura causę est prohibita appellatio, etiam prohibetur supplicatio. Gail. *obseruation.132. num.9. libro 1.* Ratio ratio-
nis est: quia diximus supplicationi comparari. Sic qui non potest appellare à sentētia, quæ transiuit in rem iudicatam, pariter aduersus eam supplicare non potest. Dd. *in l. fin. C. vt lit. pend.* Idq; ne infinitas causetur. Ruin. *consil.157. versic. non obstat 2. lib.5.* [ac ideo magis, quod hic punctus commissionis inter exiguas causas refertur, gering submissiones. Visitation Abscheid/anno 1564. 13. Iunii. §. Alsdann ferner bey
a etlichen Jaren/ & in re † modica & vili non datur reuisio. arg. *l. Seio. ff. de restit. in integrum.* Rebuff. *in tractat. de supplicat. num.68.* Elber. Leo-
6 nin. *consil.65. num.1.*] Iis tamen † non attentis contrarium in hac nostra specie rationi magis esse consonum arbitror. Primò, quia supra capite proxime præcedenti dictum est, sententiam, qua commissio vel commissarius
7 decernitur, † habere vim definitiuæ, in quibus reuisio locum habet, per ea quæ tradit Maranta *de appellat. num.142.* Gail. *libro 1. obseruat.132. num.3.* Et dato non concesso, hanc sententiam non pro † vim definitiuæ habente 8
tenendam, illud tamen nemo, nisi fundamenta supra capite præcedenti, negligat, negabit, pro interlocutoria, grauamen irrecuperabile continente habendam, à qua quia licite appellatur ex supra dicta regula, [& in specie † Doctores tradunt, quod si denegetur re- b
missoria, hoc est, commissio ad examinandum testes, posset à tali denegatione appellari. Benintend. post Afflict. *decisio.74. num.1.* Seuerol. *de remiss. cap.22. num.1.* Prosp. Farin. *de testibus lib.3. tit.8. quæst.77. numer.4.* idemque iuris esse existimo, si iudex iniuste concedat
† commissionem, vbi non debet, licet enim c
Seuer. id neget, *de remiss. cap.4. num.3. infra, & cap.22. num.3. & seq.* rationem tamen nullam hic video, quia æque iudex peccat, concedendo commissionem non concedendam, atque si concedendam deneget: hinc & videmus iudicem æque puniri, si in vno quam in alio peccetur. Cum ergo reus cum actore pari passu in medio process⁹ versetur, stricto iure inspecto, non video quid differre debeant. Nisi forte dicamus fauore probationis, quæ amplianda, id faciendum. Vel ne antequam processus expediatur in reuisione pereat facultas. Sed hæc mihi nō satisfaciunt, cum singulis annis commissiones expediri possint. Similiter quoque reuisioni locus est ex supradicta regula, si Camera excusationem † Cōmis- d
sarii non admittat; Si enim iudex nolit admittere excusationem propositam, nec causas allegatas, pōt accusator appellare, ita post Bald. & Soc. Rebuff. *in tract. de execution. nu.15.* & facit pro eo tex. *in l.13. scire oportet, de excusa. tut.*]
etiam reuisioni locus est. Gail. *lib.1. obser.155. n.5.* Bender *de reuision. concl.13. per tot. maxime nu.*
40. Tertiò, quia in specie non † reperitur pro- 9
hibitum, ne reuisio petatur in puncto cōmissionum, præsumitur admissa. Gail. *obs.133. num. vlt. lib.1.* Quartò, † quia in leuioribus quoque 10
punctis sepe petitur reuisio, vt experientia testatur: Et memini magni nominis aduocatū, diu Assessoris munere cum laude functum, tentasse petere reuisionem à denegato decreto, ratione supplicationis pro Processibus decernendis. [sic in causis pro relaxādo captiuo admittitur, † nō tamen hoc casu suspēdet exe- e
cutionem.

eutionem Deputation **Abscheid**/ anno 1600.
*f fol.*48.licet†alias hodie suspendat, vt decisum
in *d.recess.visit.*§. **Als auch Streit.**] Hisq; sic po-
sitis, ad contraria sic responderi pôt: Illa loqui
de simplici interlocutoria, in quib. terminis
nos non versamur, ac hoc argumentũ latius
refutatur ex iis, quæ tradit Rolan. à Vall. *cons.*
38.*vol.*2.[leuia quoq; sunt, quæ adducta, quod
commissio dicitur punctus exiguus, hoc.n.fit
ratione expeditionis, quod facile sententiari
debeat, alias sæpe in probationib. maxima vis
consistit, erit aũt hic iudicis arbitrio commit-
tendũ, qualis causa ratione cuius reuisio peti-
10 tur, †Rebuff.*de suppl.n.*68. Elbert.Leon. *cons.*
65.n.1.infr] Et quia dictum est, reuisioné peti
posse, partes ne temere ad id remedium con-
fugere, sibi licere puteut, monendæ sunt, te-
mere ad reuisionem prouocantibus pœnam
pecuniariam arbitrio & discretione domino-
11 rum reuisorũ, † pro magnitudine Actorum,
& grauitate causæ constitutam esse, quæ ante
cœptam reuisionem in euentum confirma-
tionis sententiæ Cameralis deponi debet. *Or-*
din.d.loc.§.**vnd damit in solchen.** Bender.*conclu.*
*3.num.*10. Aut si difficulter præstari potest, de
ea sufficienter & idonee caueri. Wesenbec.*in*
paratit.qui satisd.cog. Gail.*lib.1.obs.*155.*nu.*4. Ben-
der.*concl* 20.*nu* 182.*& multis seqq.* Mynsing.*cen.*
2.*obser.*11. ne temeritas prouocantis impunita
maneat. Quæ si petens perdit, partim pro ex-
pensis factis exponitur, partim fisco applica-
tur.d.§. **Vnd damit**/&c. Si vero vincit, d.pe-
cunia restituitur. §. **Darauff soll.** *argum.l.7.si fi-*
deiussor.§.*fin.l. ff. qui satisd.cr.* Et tunc expensæ
compensantur. Gail.*d.lib.1.obseruat.*52.*num.*5.
Bender.*conclusio.9.& sequ.* Qui tamen recte,
mea opinione, iudicis arbitrio hoc commit-
tit. Et habet hæc constitutio, quo ad hanc pœ-
nam, summam rationem. Quid enim grauius
est, quam sine causa summum Cæsaris ac Im-
perii tribunal imperitiæ, culpæ, aut negligen-
tiæ arguere. Quia ergo leges inferioribus iu-
dicibus, temere litigantes punire concedunt,
quis, quæso inficias ibit, reuisionem hanc sine
causa in contemptum supremæ Curiæ Impe-
rii instituentem mulctari posse & debere? Et
sane merito hæc pœna propter nimis frequẽ-
tes & temerarias reuisiones exasperari debe-
bat. Crescente enim delicto necesse est auge-
ri pœnas. Euenit enim hodie petentibus re-
uisionem, idem quod ægrotãtibus, qui ad sa-
nitatem tendentes, licet incurabilem morbũ
videant, remedia tamen quærunt talia, quæ
morbis quidem curabilibus constituta sunt,
ipsi vero illis sæpius ad interitũ vtuntur.† Sed 12
dicet hic aliquis, diuites hæc tangere, paupe-
res autem vel plane ab hoc beneficio exclu-
di, quod vtiq; indignum, vel illis, vt hoc tem-
pore appellandi, sic & reuidendi dari occasio-
nem, quæ vtiq; præcauenda. Quibus respon-
deo, & hisce media constituta: nam licet ad-
mittantur, tamen ratio iuris dictat, eos luere
debere in corpore, si perdant, *per l.fina.de in ius*
vocand.l.1.de iurisdict.omn.iudic. Et sic cum te-
mere eludunt iudicem (quod eos insolentia
facere ita clarum est, vt si id hic prosequi vel-
lem, solem facibus illustrare viderer) solent
plecti pœna carceris **deß weissen Thurns.** An
autem non propter crescentem hanc paupe-
rum insolentiam, pœna hæc exacerbanda, a-
liorum esto iudicium. Instruendus nunc est
petens, quomodo, si iustam se habere causam
putet, rem gerere debeat. In primis ergo iu-
dicem adire debet, qui in hoc nostro casu,
†quoad primum aditum, recte dicitur esse E- 13
lector Moguntinensis. *Ordin. d.part.3. tit.53. in*
princ. Quod tamen † cum illo moderamine 14
accipiendum, nisi ipse reuisionem peteret:
tunc enim ab Electore Treuirensi petenda.
Recess. Imperii, anno 1594. Ratisbonæ. §. **Als**
vns auch/*rc.* An autem hoc quoque obtineat, si
contra Moguntinensem impetretur, quæri-
tur? Vtique, tum quod in sua causa actus iu-
risdictionales exercere, tum quod suo se pro-
prio iugulare gladio nemo cogatur.

Post latam itaque sententiam, duos men-
ses ante Calend. Maii prædicto Electori, tan-
quam Cancellario Imperii significare, se re-
uisionem petere statuisse, & hoc diligenter
attendere debet, nam alias post illud tempus
negligentia sua elapsum non auditur. §. **Wie**
wol ferners. *tit.53.part.3.in prin.* Quod si autem
feratur sententia, & post latam sententiã non
supersint integri duo menses ad primã Maii,
quo casu non est denunciationi locus, ad pro-
ximam primi Maii, an tunc ante proximam

primi Maii alterius anni subsequentis denunciatio per actorem fieri potest? Et quia ordinatio de his Calendis Maii loquitur, quas duo integri menses præcedunt, quod vtique est in sequenti anno, eum non valenti agere non curiat præscriptio. Si tamen actor post latam sententiam intra duos menses, aut proxime subsequentem primam Maii syndicatum ab Electore Moguntino denunciari non petierit, ad primá Maii cuiuslibet alterius sequentis anni in eadem causa Syndicatum instituere non poterit, quia tempus ordinationis intelligitur de proximo. *Ordinat. d. loco.* §. Wo aber von der zeit. per regulam, quæ habet, quod quoties fit mentio de tempore, & non exprimitur certum, intelligatur de proximo. *l. cum qui Calendis. de verborum obligat.* Loco autem duorum mensium ex probabilibus rationibus tres sunt constituti. Recess. Imperii Spirens. Anno 1557. §. Wiewol ferner &c. vnnd daß die zeit in diesen Fällen ferner biß auff die drey
15 Monat zu erstrecken sey. Tempus autem † hoc à die insinuationis factæ currere incipit. *d. tit.* 53. §. 1. *ibi.* Dann sie solches vnserm Neuen dem Ertzbischoffen 2. Monat vor dem ersten Maii zu jederzeit: in Schrifften zu erkennen geben. *& eod.* §. *final.* zween Monat vor 1. Maii zu erkennen geben. *& d.* §. wiewol ferrner Innhalt. in recessu visita-
16 tio. Anno 1557. Modus † autem petendi est, vt in scriptis fiat. *tit.* 53. *ibi.* Der gestallt &c. Primò, quia est interlocutoria sententia, à qua in scriptis appellandum, vt infra dicetur. Secundò, quia viua voce propter absentiam Moguntinensis non semper fieri potest. Gail. *libro 1. obseruat.* 42. Bender. *de reuision. conclusion.* 11. *num.* 8. Faciunt tradita à Maranta *d. loc. num.* 136. *& sequent.*

17 Re sic perfecta, Moguntinensis † id significat Cæsari ac principibus, ad quos Cameræ reuisio isto tépore pertinet, qui statuto tempore suos mittere solent: iis conuenientibus, & duobus vel tribus absentibus. Bender. *conclusio.* 4. *latissime.* negotium inchoatur, pecunia, de quo supra dixi, deponitur, eaque deposita, vnico scripto grauamina exhibentur. *d. tit.* 53. §. Erstlich. Gail. *lib. 1. obseruat.* 153. Quæ ex ipsis actis, nouitate omni remota formanda. *d.* §. Erstlich. §. vnd sollen. Gail. *d. loc. num.* 2. Bender. *conclus.* 16. *num.* 8. 9. 10. [Rebuff. *in tract. de suppl. num.* 80. Elbert. Leonin. *d. consil.* 65. *nu.* 2. vide tamen eundem *consil.* 24. *num.* 6. vbi pro contraria adducit Roman. *in l. edita. C. de edendo.*] Cui aduersa pars similiter vnicum scriptum opponit *d.* §. Erstlich. Gail. *libro 1. obserua.* 194 Hisque scripturis exhibitis reuisores vna cum præside, Assessoribus præstito iuramento ponderant rationes & argumenta. *d. tit.* §. Darauff sollen. Cuius ratio traditur à Bender. *conclusion.* 17. *circa fin.* Reuisis actis, Reuisores soli remotis Assessoribus sententiam concipiunt, eamque vel confirmant, vel retractant priorem. §. Darauff. Bender. *conclusio.* 19. *num.* 3. *& sequen.* † Paribus tamen votis cur- 18
rentibus, semper pro confirmatoria pronunciatur. Bender. *conclus.* 19. *num.* 19. *vsque ad finem.* † Illud hic quæritur, si sententia hæc retra- 19
ctanda, an coram reuisoribus vlterius in puncto hoc commissionis (si forte nimis pauci admissi commissarii, aut articulus ad probandum non admittendus admissus, & commissarios plures nominandos per sententiam iniungatur) procedendum, an ad Cameram remittendum? Iure sane communi inspecto, cum iudex in vno grauans, in alio etiam grauare velle præsumatur. *l.* 6. *in prin. de appellat.* Ad Cameram tanquam lædentem, nó remittendam dici posse videtur. Quæ tamen opinio, eo nomine non probatur, quod reuisores nó possunt tamdiu in loco iudicii persistere, cum maximi ad hoc sumptus requirantur, aliasq; magis vrgentes rationes tradit Bend. *concl.* 14. *nu.* 6. *&* 32. Media ergo hæc via placet, quod quidem ad Cameram remittenda, sed alio senatui tradéda, quod & facile fieri potest: sunt enim hoc tempore sex, & tunc causæ suspicionis aliquo modo cessare videtur. Quod & probat Bender. *d. conclus.* 14. *prope fin.* [si tamen reuisores Cameræ in actu reuisionis grauent nulla omnino admissa appellatio, sed partes sententiæ iam latæ acquiescere coguntur. Licet enim ex sententia Philippi Franc. *in c. pastoralis. num.* 22. *de appellat.* & Dec. *in l penultim. num.* 36. *C. de pact.* De sententiis in processu reuisionis latis appellare liceat: tamé illam doctrinam in reuisionibus Cameræ locú habere nó puto, quia Reuisores repræsentant personam

ſonam Cæſaris, & omniũ Statuũ, vnamq; habeant operã, *l.1.de offic.vicar.* vbi Alber.*in fi.l.2.de*
i *offic. eius qui vic.alter.* Et ſic ordinariam à† lege iuriſdictionem habent non delegatam. *d.l.2. vbi gl.in verb.rectorem.* Alex.*de offic.eius.* Maranta *p.4.diſt.5.n.5.*Ferrar.*de act.reali,verb.vice*,quemadmodum ergo à decreto Cæſaris & ſtatuum, ſi præſentes eſſent, in cauſa reuiſionum circa proceſſum non poſſit appellari, ita nec à vicario, cum ab eodem ad eundem non valeat appellatio,*c.Romana.de appell.in 6.& ibi gl.* Ferrar. *d.l.* verba ſunt Andreæ Gail. in cauſa executionis Marchionem concernentis, *in vot. 43.* vide ordin.Cam. *d.loc.* §. Darauff. Quibus rationibus & aliæ ex iuris communis diſpoſitione in ſpecie addi poſſunt, quas vide apud Teſſaur. *deciſ.146. nu.2.* licet magis in contrarium aliis rationibus adductis inclinet, *num.3. & 4.* quam recte, nunc non dico.]

CAPVT XXII.

ARGVMENTVM.

De Reſtitutione in integrum.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio in integrum an locum habeat.*
2 *Res modica non merentur reſtitutionem.*
3 *Contra interlocutoriam an peti poſſit reſtitutio.*
4 *In rebus magni ponderis peti poteſt reſtitutio.*
5 *Reſtitutio petitur ratione lapſus totius termini probatorii.*
6 *Reſtitutio datur contra non exhibita interrogatoria.*
7 *Reſtitutio minori conceditur pro admiſſione prætermiſſorum teſtium publicatis atteſtationibus.*
8 *Reſtitutioni locus eſt, omiſſa proteſtatione, aut exceptione contra teſtes.*
9 *Dilatione effluxa datur reſtitutio in integrum.*
10 *Tam maior quam minor hoc beneficio gaudet, & differentia inter hos.*
11 *Minor quæ probare debeat.*
12 *Reſtitutioni quæ obiiciantur.*
13 *Cauſa an articulatim proponenda.*
a *Reſtitutio ſpecialo requirit mandatum.*

QVandoquidem ii, qui abſque ſua culpa in hoc proceſſu læduntur, non ſolum de remediis ordinariis contra ſententiam in ipſorum præiudicium latam, ſed etiam de extraordinariis ſibi proſpicere ſoleant, recte poſt remedium contra ſententiam male culpa iudicis promulgatam, de ſecundo, non culpa iudicis, ſed ex accidente cauſato tractatur. Vti autem ſolent † partes remedio 1
reſtitutionis in integrum, in cuius tractatione recte an competat, ante omnia diſputatur. Dubitationem enim facit, quod in præcedenti capite late deductum eſt, ſententiam in puncto probationis latam eſſe interlocutoriam, quæ ſolet eſſe modici præiudicii, cum adhuc definitiuam poſt ſe expectet: Iuris autem † eſt, ob rem modici præiudicii 2
non dari reſtitutionem in integrum. *l.ſcio, de reſtitut.minor. & ibi* Cuiac.*cap.coram. de reſtitut. in integrum.* † Et ex hac ratione contra inter- 3
locutorias ſententias reſtitutionem non habere locum plurimi tradunt. Doct.*in d l.ſcio.* Innocent. & Cardinal. *in d.cap.coram.* Capic. *deciſion.13. numer.4.* Hiſce tamen non attentis in præſenti noſtro caſu reſtitutionem peti poſſe ex ſequentibus liquido apparebit. Primò, quia plurimi Doct. in illa ſunt opinione, etiam contra interlocutoriam ſententiam dari reſtitutionem, quando illa grauamen irreparabile, & ita cauſam reſtitutionis continet. In præſenti autem caſu ſæpiſſime grauamen partibus imminere ex eo, quod de exceptionibus, ſententiis & reuiſionibus dictum eſt, conſtat. Cui ſecundò accedit, quod indubitatò generaliter admittant reſtitutionem, † cum de ſummo præiudicio agitur. 4
Sfort.Odd. *de reſtitut. in integrum. part.6. quæſt. 68 artic.1. num.4.* Generari autem hic maximum præiudicium parti petenti ex eo conſtat, quia ſepe in contumaciam fertur ſententia, & ita non citari meretur, nec poteſt præſentare adiunctũ, quæ ſane maximi eſſe præiudicii, ex iis, quæ poſtea de fine, propter quẽ adiunctus præſentatur, dicenda, apparebit. Vt autem hæc res dilucidior reddatur, quædam exempla ad eam pertinentia, ex legibus, & Doctorum traditione attingenda ſunt. Primò † itaque generaliter traditur, 5
quod propter lapſum integri termini probatorii peti poſſit reſtitutio, etiam poſt publicatas atteſtationes. Rebuff.*de publicat. atteſta.nume.8.* Sfort.Odd. *de reſtit.in integr. art.11.nu.49. part.2.* Latiſſime poſt alios Hartman. Piſt. *q. 12.nu.8.part.1.* Secundò † licet contumax non 6
poſſit interrogatoria exhibere, tamen reſtitutionem

tionem in integrum, ob non data interrogatoria petit Sfort. Odd. *de restit. in integ. part. 2. q. 64. artic. 4. nu. 7.* † Tertio, etiamsi minor probationem semel suscepisset, & testes quosdam prætermisisset, etiam publicatis attestationibus, potest petere eos admitti per restitutionem in integrum. [secundum Io. Andr. *in c. fraternitatis. num. 25. vers. item cum restituitur minor*, & ibi Bellamer. *nu. 19. versic. item cum restituitur minor*. Boic. *num. 10. post medium*. Imol. *num. 7. versic. item quando ecclesia vel minor.* Abbas *numer. 4 in fallent.* Aretin. *num. 40. & seqq.* vbi late defendit, testaturq; de communi, respondet contrariis, & loquitur non solum in casu, in quo minor nullos produxit testes, sed etiamsi aliquos produxit, Marian. *numer. 118. versic. sed* Batt. vbi alios refert, *iuncto numer. 119. & seqq.* vbi bene comprobat, & respondet contrariis, *& num. 183.* late Prosp. Farin. *de opposit. cont. testes. quæst. 75. cap. 15. nu. 444.*] Quartò, † si exceptiones aut protestationes contra testes omisit, restitutioni locus est. Sfort. Od. *d. loco.* † Quintò, si alicui certum tempus pro omni dilatione probandi præstitutum, effluxum esset, ita vt dilatio aut prorogatio quartæ peti non posset, datur restitutio: quod cõsideratum in causa Hagenaw cõtra Schönberg. 12. Octobr. Anno 1587. Sextò, contra renunciationem probationum, & tunc ad probationem rursus admittitur. Sayl. *anno 1527. 12. April.* sic pronunciatum refert. † Sic & quotidie ratione interlocutoriarum, restitutiones in integrum in Camera petuntur, veluti si appellatio deserta pronuncietur. *Ordi. part. 2. tit. 20. comm. decretum, Anno 1576.* Quod concedit restitutionem, contra præiudicium, ratione lapsus fatalium. Similia exempla supra in cap. de Conclusione adducta. Et ex his luce solari clarius appatet, restitutioni locum esse.

Hoc autem remedium † tam Minor, quam Maior instituere potest: [de minore proxime dictum, de maiore traditũ, quod post publicatas attestationes in integrum restitutionem petere possit, secundum Inno. *in c. intimauit. vers. nos dicimus*, & ibi Host. *nu. 3. in fin.* Io. Andr. *num. 3.* Bald. *col. 1. vers. sed plane.* Bellam. *num. 1. & num. 4.* & post istos cæteri omnes, *extra de testibus*, Ioan. Andr. *in c. fraternitatis, num. 25. ad medium. vers. & idem interdũ in restitutione maioru.* Bella. *& ibi nu. 19. vers. & idẽ interdũ. n. 27.* Henr. Boic. *n. 10. vers. item fallit*, vbi per viã restitutionis, Butr. *nu. 14. co. 9.* post medium, *vers. fallit 8. iuncto vers. de restitutione autem.* Abbas *n. 4. post 8. fallent. vers. & idem interdum in restitutione maioru.* Marian. *num. 126.* Felin. *num. 6. in fin. versic. & ista extende*, post Innocent. & Hostien. quos allegat Paris. *num. 44. extra eod.* Innocen. *in cap. cum venisset. num. 1. versic. credimus tamen. & ibidem* Hostiens. *num. 5. versic. per beneficium tamen restitutionis.* Henric. Boic. *num. 4.* Bald. *numer. 7. versic. item fallit.* Bellamer. *num. 10. post medium, versic. & hoc vero Butr. num. 8. in fin.* Imol. *num. 6. in fin.* Anchor. *numer. 4. versic secundo post.* Zaber. *col. 2. in fin. versic. quæro eo casu, d. tit. de testib.* Bonif. *in clemen. 2. de testib. nu. 150. in fin. & num. 151.* Bald. *in authent. atqui semel. numero 1. versic. quinto fallit.* Cod. *de probat.* Ripa *in l. 2. numo. 46. Cod. de edendo.* Marsil. *in l. 1. §. si quis vltro, numer. 77. & sequentibus*, vbi latissime de quæst. Speculat. *in tit. de test. §. satis vtiliter, numer. 5. versic. 10. si detur in integrum restitutio*, Nell. *de testibus, numer. 123 in decimo casu.* Socin. *regul. 403. in fallent. 35.* Campeg. *regul. 268 fallent. 68.* Gabriel. *titul. de testibus lib. 1. conclusio 21. numero 51. & sequentib.* Pract. Corradi. *tit. de testib. rubr. de recept. post termin. numer. 47. folio 135 colum. 2. & in limitatione, & folio 137 colum. 2. fallent. 34.* Menoch. *de arbitr. quæst. quæst. 34. sub numer. 11.* Viuius *opin. 896 numero 13.* Monticell. *in repertor. test. rubr. test. product. var. agend mo. folio 121. colum. 2. versic. penult & rubric. productio testium in causa appellationis, folio 120. colum. 1. versic. 6.* vbi etiam loquitur in causa appellationis, prout etiam tam in prima, quam in secunda instantia, Sfort. Odd. *in tractat. de restitut. in integrum, parte 2. quæst. 65. artic. 1. num. 73. & 77.* vbi aliis testatur relatis de communi, & vera opinione, licet Ruin. *in l. 1. §. nuntiatio. numer. 221. ff. de noui operis nuntiat.* contrarium dixerit, cuius rationi ipse respondet, Roland. *consilio 45. numero 18. libro 2.* Rot. *titul. de testibus in antiq. decis. 40. alias 140.* refert, & priorem opinionem sequitur Prosper. Farinac. *d. quæst. 75 cap. 15. numero 431.*] quarum tamen personarum in hac specie maxima est differentia. Illam enim hac magis fauorabilem esse statuunt: in eo tamen conue-

conueniunt, quod in petitione causa vtrinque alleg ri debet, quæ aliæ sunt in minore, aliæ in maiore.

11 Minor † enim, sequentia in specie probare debet. Primò, tempore minorennitatis se læsum: Secundò, magnum sic damnum passum: Tertiò, sua facilitate esse lapsum. [vnde dicitur minorum attestationibus publicatis, non restitui in integrum, si fuisset diligens in perquirendis testibus, quia tunc non restituitur, ex quo non potest dici læsus alterius dolo, vel sui facultate, Felin. *in c. fraternitatis. num. 6. colum. 4. post med. versic. fallit tamen primo*, vbi loquitur etiam in ecclesia, *extra de testibus*. Alex. Stiac. *in pr. ct. iudic. cap.* 18 *num.* 40. *in fi.* Socin. *reg.* 162. *in* 1. *fallent. & post* 3 *fallent.* vbi quod super facilitate minoris debet præcedere aliqua causæ cognitio. Odd. *d. quæst.* 65. *num.* 61. *& seq.* vbi quod in dubio præsumitur negligentia, quando de læsione constat Cephal. *consil.* 7. *num.* 6. *& seq. lib.* 1. Farinac. *d. quæst.* 75. *n.* 455.] Speculat. *de in integr. restit.* §. *quis autem.* Et hæc requisita probare debet. *cap.* 1. *extra de in integr. restitut.* Mascard *conclus.* 1061. Mynsing. *centur.* 4. *obseruation.* 16. [constare enim debet ex læsione vt in simili de minore publicatis attestationibus petens examinari testes. Salicet. *in authent. atqui semel. num.* 2. *versic. Innocentius vero*, & ibi Ioan. Sichard. *numer.* 12. *versic. quod aut minor.* Angel. *in authen. de testib.* §. *quia vero. num.* 19. *colum.* 4 *versic. quod intellige verum.* Marian. *in cap. fraternitatis. num.* 118. *ad fin. versicul. sed si producti sunt, numer.* 119. *versic. item ista præsumptio. & num.* 120. *in fin. num.* 103. & ibi Paris. *post numer.* 43. *versic nam cum minor. extra de testib.* Alexand. Stiat. *in pract. iud. cap.* 18. *num.* 46. vbi etiam quod læsio debet esse magna, & non modica. Sfort. Odd. *de restit. in integrum. d. quæst.* 65. *artic.* 11. *num.* 68. vbi de communi. Et practicam isto casu probandi læsionem tribus modis ponit, Marian. *in d. cap. fraternitatis. numero* 130. Aretin. *nu.* 46. ibidem Sfort. Odd *d. l. part.* 2. *quæst.* 65. *num.* 69. sequitur Farinac. *d. l. num.*

12 453.] Contra † hanc tamen petitionem pars aduersa obiicit, sibi ius ex lapsu termini probatorii, aut alia de causa esse quæsitum, proindeque restitutionem non habere locum, sed si læsum se putet, contra tutores, curatores, aut procuratores agat. *l. properandum.* §. *final. C. de iudiciis.* Quod & habet rationem: Ordinarium enim remedium facit cessare extraordinarium. Iudicem tamen hoc puncto, quoad curatorem & tutorem contrarium debere statuere, tradunt quidam, per *l. etiam. C. si tutor, vel curat. interuen.* quorum rationes adducit Pistor. *d. loc.* Et hæc de minore.

Maior debet impedimentum aliquod magnum, vt admittatur, adducere, [secundum Butr. *in cap. intimauit. numer.* 3. & ibi Imol *col.* 2. *versic. vltim. attende* Anchor. *num.* 6. Anan. *num.* 3. Abbas *numer.* 2. vbi bene declarat & distinguit, quod & latius facit Aretin. *num.* 1. *& seqq.* vbi ponit plures casus, ac etiam explicat, quando impeditus dolo, aut facto aduersarii, vel iudicis, possit, sine alia restitutione post publicationem, examinare, Felin. *num.* 2. *&* 3. vbi etiam bene declarat, & late ponit materiam, *extra de testibus.* Socin. *reg.* 268. *fallent.* 68. Pract. Corrad. *tit. de testib. rub. de except. post termin. numer.* 47. *folio* 135. *colum.* 2. *in quinta limitatione*, vbi quando impedimentum est tale, quod non potuit præuideri à principio. Odd. *de restitution. in integr. quæstio.* 65. *num.* 75. vbi de eo, qui est impeditus dolo aduersarii, qui sibi subtraxit testes, eosque persuasit, ne eos examinarent, Ioan. Petr. Surd. *consil.* 8. *num.* 5. *& seq. libro* 1. vbi quod impeditus facto iudicis examinare ante publicationem, potest examinare post publicationem. Farinac. *d. l. num.* 433.] Metus scilicet, *tot. tit. quod metus causa.* [Ignorantia, verbi gratia, si maior non produxit testes, quos ignorabat se producere posse ante publicationem, secundum Marian. *in cap. fraternitatis. numer.* 153. *extra de testibus* allegat Imol. *in cap. in causis extra eodem.* Bonifac. *in clement.* 2. *de testib. num.* 151. Gabriel. *tit. de testib. lib.* 1. *conclus.* 21. *num.* 52. Alexand. Stiat. *in pract. iud. cap.* 18. *post numer.* 45. Sfort. Odd. *quæst.* 65. *num.* 76. Farinac. *d. l. num.* 435.] Absentiæ iustæ & probabilis, status mutationis, vel iusti erroris. *toto titul ex quibus caus. maior.* [& generaliter in omnibus causis, in quo quis restituitur aduersus sententiam Prosp. Farinac. *d. l. num.* 440.] Et hæc de causis petendi, nunc de modo proponendi aliqua dicenda restant. † In quo dubitari potest, an 13

T circa

circa hoc remedium locus sit ordinationi, vbi requiritur articulatam debere esse deductionem. *tit.24.§.1.parte 3*: Et videbatur dicendum, quod non: loquitur enim in sententiis tantum definitiuis, nec extenditur ad alia. Hinc cum in Camera petitiones pro restitutione contra lapsum fatalium exhibentur, non requiritur, vt articulatæ exhibeantur causæ, & ita sine vlla articulata deductione decreti sunt processus in causa Georg Calen contra Hansen/Leonharden/gebrüdern/ die Leuzen. Cum tamen hic de maximo agatur præiudicio, ac res semel in iudicio disputari cœpta, textum generaliter de restitutione loquentem ad omnes modos, quibus contra sententiam competit, accommodandum sentio. Nec mouet ratio in contrarium adducta, quia prorogationes fatalium, vt & restitutio cõtra lapsum eorundem ante litem cœptam competunt, quo non videtur respicere ordinatio. [opus autem hic est † speciali mandato, quemadmodum & in aliis speciebus restitutionum, Roland. à Valle *consil.26.lib.2.* a

CAPVT XXIII.

ARGVMENTVM.

De tempore extrahendi Commissionem ex Cancellaria, & quid vlterius agendum.

SVMMARIA.

1 *Commissio & Executoriales æquiparantur.*
2 *Mandata Cameræ omnia sunt annalia.*
3 *Commissiones ad perpetuam rei memoriam annales esse omnes consentiunt.*
4 *Quando extrahendi processus late declaratur.*
a *Annus quot dies, & quomodo olim computatus remissiue.*
b *Salarium soluendum in cancellaria.*
c *Articuli an sigillatim soluendi.*
d *Commissio quando sub nomine successoris petatur edi.*

1 QVia hæ † Commissiones maximam affinitatem cum executorialibus habent, quæ & contra partem & iudicem simul decernunrur, nam iudici iniungitur, vt, iustificato processu, hanc sententiam exæquatur, & partibus implicite, vt ipsæ, nisi comminatas pœnas incurrere velint, pareant. Illę enim veræ sunt notæ mandati executorialis, [vt infra latius non vno in loco explicatur,] & hæc ex eo corroborantur, quod nomen executoris, vt supra monui, etiam huic cõmissario est inditum. Idem ergo iuris, quod in aliis mandatis & monitoriis, hoc obtinere videtur, scil. † Daß die mandata, darin keine gewisse zeit praefigirt/ pro annalibus zu halten/ vnd derowegen daß dieselben innerhalb Jarsfrist in der Cantzley nicht gefertigt/ vnd darauff exequirt werden/ allerdings gefallen seyn sollen/ hoc est, mandata, in quibus nullum certum tempus præfinitum pro annalibus habenda. proindeq; si intra anni spatium in cancellaria non conficiantur, & exequantur, penitus cassa & irrita esse debeant. Ita §. Als ferrner. Deputat. Wormatiæ, Anno 1586. quæ confirmata nuper in Comitiis Ratisbon. vt ex recessu apparet. Et habet hoc rationem iuris, eo enim omnia rescripta annalia esse censentur. *c.plerumque.23.de rescrip.* [annus † autem quilibet continet in se dies 365. & sex horas. *l.cum heres.§.Stichus.ff.de manumiss.* Quomodo autem olim fuerit cõputatus annus, docet Iul. Flor. *lib.1.c.2.* Tiraquel. *de vtroq; retractu lib.1.§ 1 gloss.10.* Paul. Fusc. *singul.65.in verb.annus.*] Ac id in hac † materia commissionis etiam in specie locum habere ex eo cõstat, quod cum inter dominos Camerales cõtrouerteretur: an decreta commissio ad perpetuam rei memoriã, esset perpetua, vel temporalis cẽsenda? Res ad comitia, Anno 1594. Ratisbonæ habita, delata, eo modo, vt anno quidẽ extrahi posse, omnes vnanimiter consentirent: hoc tamen aliqui in dubium vocarent, an & post annum? Quod & ex identitate rationis etiam ad alias commissiones videtur extendendum. † Vtcunq; autem hæc sese habeant, in Commissionibus iudicialiter decretis, id non puto obtinere, nam eo sæpissime daretur occasio in infinitum protrahendæ litis, si per integrum annum partibus liberum esset redimere, & sic aliquando tempus dilationum duarum illuderetur, maxime cum supra dilationem primam, secundum aliquos à tempore extractæ commissionis computari dixerim. Et sane, si ius cõmune respiciamus, multo minus in hisce casibus, huic opinioni poterit esse locus, cum tempora dilationum,

vt &

vt & supra monui, à die decretæ Commissionis currant: Quomodo autem quæso, aut qua conscientia, secundam dilationem petet, qui ad minimum ex Cancellaria commissionem non redemit. Ac vt generale præceptum partibus tradam, consulo in continenti per procuratorem sollicitari commissionem in ordinario processu, & quia necessitas id magis in Commissionibus ad memoriam suadet (nam supplicans plærumque propter periculum petit: Dedecus autem, ac male narratorum suspicio ex eo oritur, quod qui de periculo in petendo ita fuit sollicitus, nunc in extrahendo mora etiam longissima nullum discrimen adferat) idem multo diligentius faciendum.
b [Non autem sufficit velle extrahere † ex Cancellaria, nisi & soluatur salatium (quod est octo florenorum) An autem sub eo comprehendantur articuli? olim in controuersiam à visitatoribus vocatum fuit. † Et quidam arbitrati sunt, quod non, cum commissio magni per se constet, tandem tamen eò inclinarunt, iniungendum præfecto cancellariæ dem Verwalter/ vt is mediocriter omnia taxet, vt videre licet ex actis visitationis, anno 1555. habitis, idemque anno 1556. in §. Weiter nach. Si tamen pars moriatur, † antequam processus impetrantur, solet supplicari pro processibus impetratis edendis sub nomine successorio, prout in simili nomine Episcopi Bambergensis talis petitio instituta, anno 1580. 7. Nouembr. Licet hæc res controuersia, vt vota dominorum assessorum demonstrant, nō caruerit: in alia causa ab eodem episcopo petita 11. Nouemb. anno eodē: conclusum, si non redempti essent processus, in cancellaria de nouo petendos.

CAPVT XXIV.

ARGVMENTVM.

De partis officio post extractam Commissionem.

SVMMARIA.

1 *Executoriales non statim in Camera lata sententia petuntur.*
2 *An vno vel omnibus Commissariis vtendum.*
3 *Simpliciter sine clausula delegati, omnes simul actum expedient.*
4 *Clausula (omnes & singuli) quid operetur.*
5 *Vno vel pluribus vti, verum consultius?*
6 *Plures adhibendos multis rationibus demonstratur.*
7 *Vnum adhibendum itidem plurib. de causis docetur.*
8 *Inter plures maxime idoneo deferenda Commissio.*
9 *Vno à parte electo Commissario, alterum eligendi ius non habet.*
10 *Quomodo insinuanda Commissario commissio.*
a *Commissariis pluribus constitutis, post notificationem non procedit.*
b *Legatus an vnus vel plures mittendi.*

QVia hic, † vt in aliis ordinariis processibus, lata sententia non statim executoriales petuntur, sed accepto documento sententiæ, quod vulgo Vrtheilbrieff vocant, condemnati prius amicabiliter interpellantur: idem & hic facere solent partes, quæ autem circa hunc actum obseruare debeant, breuiter inuestigandum est. Quo loco † cōsiderandum est: Primò, an in omnibus, an vno, aut aliquibus deferre. Secundò, si ei hoc liberum euicerimus, an vnum vel plures eligere (tanquam consultius) velint. 2

Quod † ad primum attinet, talis distinctio adhibenda. Aut enim in genere in cōmissione Commissarii ad hoc officium deputantur, & tunc omnes simul debere hunc actum perficere non est dubium. [adeo, vt vnus sine alio hoc casu procedere nequeat, nisi præcedat notificatio de collegarum impedimento, vt egregie persequitur Laurentius Tennin. Rodulph. *cautel. 29. num. 1.* nec hic maior pars minori videtur posse præiudicari, quod luculentissime demonstrat Alexander Raudens. Pisan. *decision. 2. per totum.*] Traditum enim est, si delegentur quidam ad singularem aliquem punctum simpliciter, sine aliqua clausula, vnum sine alio etiam ab initio procedere non posse. *l. duo ex tribus. 39. ff. de re iudicat.* Matant. *parte 4. distinctione 5. numero 31.* Ac licet dici possit diuersum videri in Commissario ab ipso principe ordinato: tamen cum diuersitatis ratio manifesta aliqua hic adduci nequeat, merito eum hisce includimus, *per cap. causam matrimonii. capit. prudentiam. capit. cum causa, extra de offic. delegat.* Ratio hæc (quam autem conueniens hic curiosius indagare nolo) redditur, quia licet plures delegati secundum quodā iurisdictionem habeant in solidum: Exemplo seruitutum, &

aliorum iurium indiuiduorum. *l.2. §. ex his. de verborum obligat.* Bart. *l. si vni. num 7. de arbit.* Tamen iurisdictionis exercitium in solidum nō habent. *l. f. in d. l. si vni. num.10.* Panorm. *in cap. causam matrim. nu.3. extra de offi. deleg.* Nam plures delegati ab vno super eodem articulo, repræsentant vnius personam. Bender *in tract. de Reuis concl.4. nu.155.* Menoch. *de præsumpt. lib 2. præsump 38.* [Ioannes à Royas *in singul. in fauorem fidei singul.27.*]
4 † Si vero vt plerumque hic fieri solet clausula omnes & singuli, **sampt vnd sonders** adiiciatur, hoc casu res minus habet dubii, nam tunc vel vnum, vel plures eligere pars poterit. Ea enim est natura hui⁹ clausulę, vt non omnes tantum, sed specialiter etiā singulos, vel vnumquemq; cōplectatur, quemadmodum verba vnus & alter sunt distributiua, ita quo i singuli per se, & separatim quid facere possint. *cap. cum plures. de off. delega. in 6. c. super quæst. vers intention. in notab gloss in verb. diuis. de offic. deleg.* Panorm. *in c. Prudent numer.3. de off. deleg.* Inno. *in c. præsertim. eod.* Bart. *in d. l. si vni. in 6. quæst de arbitr.* Vant. *de nullit. ex defectu iurisdict. Ord. num.179 & seq.* Decian. *consil.3. num. 4. volu.3.* Mandos. *in formul. Commiss. in verb. coniunctim & diuisim.*

5 † His expeditis de altera parte: an data hac eligendi omnes vel aliquos, potestate consultius sit vnum, an vero plures eligere? [quæ quæstio, non est ociosa, & non solum inter iurisconsultos, sed etiam politicos disceptata, vt constat ex notatis à Girolano Fragett. *in tract. il consig'. intitulato cap.16. lib.1. vers. ma è dubio si sia meglio.*] Circa quam rem circumstātiæ sunt considerandæ, vtraque enim opinio vt commoda, ita & incommoda secum trahit: Nam
6 plures † eligendos ex sequentibus rationibus consultum videtur, cum oculi plus videant, quam oculus. Wesenbec. *de studio iur.* Frider. Scot. *cons.1. num.297. tom.1. lib.2.* ac multæ manus onus reddant leuius. Erasmus in Prouerbiis. Homerus Iliados μ:

Ἀλλ' ἐφ᾽ μαςπίτων πλεόνων δέ τι ἔργον ἄμεινον, hoc est:

Adsciscit Comites multorum industria namque
Plus valet, quam paucorum.

[Vnde Cassiador. *lib. 11. var form. epist.* inquit: quod robustius peragitur officiū, quod duorum fuerit societate comprehensum, **nec reprehensibile** quid agitur, quādo cuncta consilio alterius ordinantur, nam & ipsa astra cœli mutuo reguntur aux lio: & salus semper iudicatur, vbi plura sunt consilia, Cassan. *in proœm. consuet. Burgund. fol.5. col.3. num.2.* Paul. Fusc. *singul.109.*] Hinc nostri Iurisconsulti paucorum iudicium plurium iudicio postponunt. *cap. prudentiam. ff. de offic. de'egat.* Vbi Abbas subiungit: Quod potius stetur responso collegii, quam alicuius prudentis: Et vbi multa consilia, ibi salus, *Prouerb.11.* faciliusque inuenitur, quod à multis quæritur. *can. de quibus. 20 distinct.* & per plures homines veritas reuelatur. *l. quæstionem. C de fideicommiss.* Sic Respub. à pluribus administrandæ, bonis scilicet. Arist. *lib.5. Polit. Polyb. lib.6.* Platin. *polit.* [egregie hoc prosequitur Perer. *ad ordin. Hispan. tit. 27 de los. l.5.* vbi addit: sicut cōuiuium ad quod plures conferunt, melius est, quam simplex mensa, sic multorum iudicia sæpe meliora sunt, & multo minus subiacent corruptioni.] vt & ad minimum duo legati mittendi. Lancelott. Conrad. *in tractat. de Decurionib. num.73.* Aut tres. Iul. Ferret. *in consil. Bellic. tit. de Oratore. seu legat. num.5. folio mihi 83. colum.2.* [Frasget. *d. l.* qui dicit, si apud rem publicam, vnum: si apud alios plures mittendos legatos Rationes eius huc referri possunt.] Et sic memini in causa **Churfürsten zu Meyntz / contra Den Graffen von Hohenstein /** quatuor præclarissimos Germaniæ Iurisconsultos pro Commissariis adhibitos fuisse, & Commissionem simul expediuisse. Item in aliquibus duos: in causa **Sternberg** cōtra **Aschenburg**. Vtilitas autem, quæ inde prouenit, hæc est, quod vno impedito, vel moriente, non opus sit, de nouo esse sollicitum: Nam tunc alter expedit, ac Rotulo subscribit, vt in pluribus causis factum memini.

Pro contraria, † vnum scilicet tantum eligendum, non leuiora stant argumenta: Nam 7
primō, attestante experientia, eius qui solus est, liberior est voluntas. Iacob. à Canibus *de execut. vltimar. volunt. in 2. part. num.17.* Et:

Segnius expediunt commissa negotia plures.

[quod nostri sic efferunt, **Viel Köche versaltzen den Brey.**] Quem versiculum allegat gloss. *in l.3.*

in l.3.si apparet.ff.de administ.tutel. Vbi & tradit tutelam melius faciliusque administrari per vnum, quam per plures. Et Principem vnum esse debere censet Aristot. *Metaphys.l.12.*[*& Ethic.c.1 lib.*8.Plat.*lib.1.de legib.ciuita.*Iloc.*in sym.* Herodot.*in Thal.* Anastas.*cōtra gentiles.* Senec. *in Agamemnone.* Hieron. *epistol.* 14.] Grauett. *consil.*690.*num.*10. Et ob vtilitatem publicam per vnum Reipublicæ consuli debet *l.* 2.§.*nouissime de or gin. iur.* οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, id est, Non bonum multorum dominatio, sit igitur vnus dominus, vnus Rex. [quod latissime vt & alia de vno perficiendo, deducitur nouissime à Rolhagio *in cert. mascul.fœm.cap.*31.& Francisc.Vseil. *consil.*78.*num.*12.*&* 13.] Et vbi multitudo est, ibi nihil honestum esse potest. §.*penult in authent.de referend.* Cum multitudo principantium sit nouerca iustitiæ. Iacob. à Canibus, *d. loco.* vbi ad hoc adducit *l.finalem, de rerum diuisione?* [vnde & Thucydides *libro 6. in oration. Hemocrat.* imperantiū multitudinem & turbam (licet per vices id faciant) & domi & foris nocere asserit.] Vtram igitur viam hic eligat, pars non peccat, & sine vnum aut plures eligere est animus, primò illud obseruabit, ne gratiam aut fauorem consideret. Eaque etiam iudicis videtur fuisse intentio: In dubio
8 †enim, quando plures ad aliquam rem præsentantur, magis idoneo res deferenda est, prout latissime more suo tradit Tiraquell. *in tractat. de iure primogenitorum , quæstio.*17.*in tertia opinione.* [& Laurent. Campegius V.I.D. *in Cod.de Mosaico & veteri iure enucleand. folio mihi* 182.vbi hoc multis testimoniis sacrarum literarum confirmat. Ex iure vero ciuili nescio, an quis hoc exactius tractauerit Alexan. Raudens.*in d.decisio.Pisan.quæst.*35.*numer.*146. & ex Doctorib. *num.*159.] Idque diligenter consi-
9 deret. Nam electo† vno, alterum eligere nequit, late Bender *de Reuision.conclusio* 4. *numer.* 85.*& seqq.* Deinde vt electo præsentetur commissio: Circa quod quæritur, an id per nuncium Cameræ, vel Notarium immatriculatum, an vero per partem fieri debeat? Et sane cum sit de mandatis Cameræ, stricte eiusdem dispositione inspecta, per tales homines, qui ad insinuandum ordinati, fieri debere, concludendum videbatur. *Ordinat.part.* 1.*tit.*38. Cuius rei ratio est: Quia Creditor vigore rei iudicatæ, sine nuntio, aut alio à iudice deputato, non potest distrahere bona, adeo vt ipse furti teneretur. *l.miles.* §. *qui iudicati.de re iudica.* Sic sententiam obtinens, propria authoritate possessionem apprehendere prohibetur. Felin.*in cap.de cætero. num.*15. *de re iudicata.* Et etiam tunc, cum interposita appellatione executoriales obtinuit, adeo vt id faciens attentare dicatur. Mandos. *de inhibit. quæstione* 80.*num.*8.*&* 9. In hac tamen †Com- 10
missionis insinuatione vsu aliud inualuit: Solent enim partes vni vel omnibus Commissariis commissionem, vel personaliter tradere, vel scripto, vt suscipiant, rogare, aut solas Imperatoris literas, quibus omnia ea, quæ pro exequenda commissione faciunt, inclusa sunt, transmittere. Ratio autem hæc esse videtur, quia hæ commissiones vna cum articulis & nominibus testium clausæ in modum missiuarum, non in formam patentis transmittuntur, quas literas etiam sine immatriculato notario nuncius quiuis tradendas suscipere solet.

CAPVT XXV.

ARGVMENTVM.

An à parte oblatam Commissionem Commissarius acceptare cogatur?

SVMMARIA.

1 *Commissio & mandatum quomodo differant.*
2 *Mandatum suscipere cuiuis liberum est.*
3 *Arbitri compromissarii non possunt cogi ad suscipiendum arbitrium.*
4 *Beneficium non confertur in inuitum.*
5 *Mandata omnia vel sunt cum, vel sine clausula.*
6 *A superiore quilibet potest cogi ad mandatum suscipiendum. & nu.* 14.
7 *Non obtemperans mandato Imperatoris est in præsumpto dolo.*
8 *Clausula Commissionis necessitatem importantes qua.*
9 *Preces Principum sunt mina.*
10 *Legationem cogitur quilibet suscipere.*
11 *Publicum munus, authoritate & vtilitate quilibet suscipere cogitur.*
12 *Iurisconsulti, aduocati & procuratores coguntur partibus seruire.*

13 *Coguntur & executores vltimarum voluntatum.*
15 *Commissionem susceptam non licet deserere.*

a *principis vigore ordinatione*
b *scriba feudalis* — *suscipere mandatum.*
c *Coguntur* *Notarii*
d *Nobiles*

HÆc Quæstio sæpe occurrere solet, id-
eoque tanto diligentius tractanda. Et
videbitur prima facie dicendũ, eum non pos-
se cogi ad suscipiendum hoc munus. Primò
ex vi vocabuli: Dicitur enim hæc proprie cõ-
1 missio. Discernitur autem † mandatũ à com-
missione, quod libera fide alicuius, aliquid
committitur: mandare vero est præcipere, vt
late tradit Mandos. *in formular. commission. for-
ma.7. verbo, committere & mandare.* Secundò,
etiamsi diceretur mandatum, vt videtur ex
a definitione colligi posse: tamen ne adhuc
quidem posset cogi: Iuris enim est, Manda-
2 tum suscipere cuilibet † liberũ esse, licet sus-
ceptum non possit deserere. *l.22.si mandauero,
C.mandati.* Tertiò hos Commissarios compa-
rari arbitris conuentionalibus ex eo constat,
quod quemadmodum ii ex mera, sola & libe-
ra voluntate à litigatoribus, sic etiam hi à par-
tibus ex libera voluntate eliguntur, & pos-
sunt ex millibus vnum quem volunt eligere,
3 vel non. † Iuris autem est, quod tales nun-
quam ab initio cogi possunt arbitrium siue
munus suscipere. *l.3.§.tametsi. & ibi Dd.de arbi-
triis.* Ioan. Baptista *in tract.de arbitriis. lib.5. in pra-
fat.* post alios Schrader. *de feudis. part.10. sect.10.
4 num.35.* Quartò certum est, † commissionem
esse beneficium, prout ex iis, quæ infra dicen-
tur, satis manifestum fiet, quod in inuitũ con-
ferri nequit. [*l.hoc iure. §. non potest. ff. de donat.
& l.soluendo. ff.de negot. gest. & l.solutionem. ff. de
solut. & l.inuito. ff. de reg.iur. & vbique concorda-
ta per glo. & Dd.* neque enim opus est, omnes
cæteras leges, quæ huc pertinent, sigillatim
adducere, præsertim quod omnibus sunt no-
tæ: vt tamen non omiserim Horatii illud *libro
1.epist.in vlt.epist.*

Quis enim inuitum seruare laboret?

si quis tamen plenius scire expetit, an & quo-
modo inuito beneficium conferri possit, ad-
eat. glos. *in cap. clericis, 7.in verb.inuiti, de vit. &
honest. cleric. & ibi quoque Doctores*, Bartol. *in l.
seruus.ff.de verborum obligation.* & latissime Cæs.
Lambert. *in tractat. de iure patr.18. art.17. quæst.
princip.1. part. 2. lib.*] Quintò, si esset manda-
tum pœnale præcise obligatorium, debe-
ret esse vel cum, † vel sine clausula, & pœ- 5
nam habere annexam. Quod cum non sit,
non videtur proprie ex eo mandato quis ob-
ligari. Et hæc pro negatiua in medium ad-
ferri possunt.

Affirmatiua tamen de iure in præsenti no-
stro commissario est verior. Primò, † quia po- 6
test quis cogi à superiore, habente in eum iu-
risdictionem, vel eius authoritate, vel man-
dato, ad aliquid suscipiendum. *l.neque à præsi-
de, qui dare tutores.* Quod maxime locum ha-
bet in præcepto supremi Principis, cui o-
mnes subditi obedire coguntur. *Esdræ c.7. in fi-
ne lib.1. reg.c.14. c.2.de maior. & obed.* [nam man-
data domini habent vim præcepti, ita textib.
iuris ciuilis & canonici demonstrat Perez. *l.
10.tit.4.lib.4.*] Et detrectans † grauiter delin- 7
quit & puniri debet: Quod etiam tunc ma-
xime locum habet, quando voluntarii subdi-
ti non inueniuntur. *argum. l.2. §.quæritur. ff. de
curat.bon.dando.* Esse autem mandatum ex eo
cõstat, quod adiici solet, **von Keyserlicher macht
hiemit befehlende**: hoc est, ex plenitudine pote-
statis mandantes: Ac non obtemperantes
mandatis Imperatoris, sunt in præsumto do-
lo. late Menoch. *lib.5. præsumption.44.* † Secun- 8
dò, quia in Commissionibus clausula necessi-
tatem importans annecti solet, **daran thut ihr
vnsere ernstliche meynung.** Tertiò, † etiamsi 9
princeps non mandaret, sed rogaret: tamen
id instar minarum haberetur, & per conse-
quens ei parendum esset: Principum enim
preces importunæ, minæ sunt. *cap. petitio.de
iureiurando.c.quia propter.de election.* Petrus Bel-
luga *in speculo Principum num.16.* & ibi Camill.
Borell. *in additio.lit.E.* Mascard. *in verbo Blandi-
tia.* Hinc dicitur:

Est orare Ducum species violenta iubendi:

Et quasi minaci supplicat ense potens.

Refert è nostris Elb. Leonin. *consil 20. num.1.*
Ac Domini rogatio præceptum est. glossa *in
l.1.verbo quemadmodum. Quod metus causa.* We-
senbec. *consil.45. num.11. lib.1.* Quartò, quia
Commis-

10 Commissarius comparatur legato. † At inuitus cogitur quis suscipere munus legationis. *l. sciendum. §. ordine de legat. l. 1. §. 1. de muner. & honor.* Bertachin. *in repertor. in verbo, Ambassiator.* Schrader. *de feudis. d. loco. num. 73.* Pacian. *de probation. cap. 33. num. 29. part. 2.* Zasius *consil. 20. num. 1. libro* 1. Ferret. *in consil. Militar. folio* 83. *num. 6.* Ergo etiam hanc Commissionem ex
11 natura comparatorum. Hisce † quintò accedit, quod munus Commissarii est publicum, & authoritate & vtilitate, quemadmodum iudicis delegati: Iuris autem est, quod electus vel deputatus ad officium, quod est publicum, & authoritate & vtilitate simul, etiam inuitus suscipere cogatur. Schraderus *part. 10. section. 10 num. 34.* Simanc. *de Republica. libro 2. cap. 2.* Alciat. *respons. 305. in princip. in Lugdun. edition.* Fichard. *consil. 36. in princip.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. cas. 369.* Bernard. Diaz. *in regul. 197. incip. Doctor potest.* Soarez. *lit. A. 93.* [ita principes vigore ordinat.
a † Cameræ, ratio der Außtrag electi, coguntur suscipere hoc onus, similiter scriba feu-
b dalis † captis pignorib. cogi potest. vt Schrader. *de feud. sect. 16. part. 10. num. 36.* Rosenthal. *de feud. cap. 12 conclus. num. 22. & ibi additiones lit.*
c *V.* sic notarii † coguntur insinuare, Perez. *ad ordin. lib. 2. tit. 3. l. 14. verb. ylo que ha de hauer. folio*
d 359. Et quia officium est † honoratum, etiam nobilis cogi potest. ita post Luc. de Penn. Parid. de Put. & Cassan. docuit idem Perez. *lib. 2. tit. 14. ad l. 38.*

Ad extremum in specie eum cui commissa est examinatio de necessitate tale onus suscipere, nec vero recusare posse, author est Alberic. *in authen. apud eloquentissimum. numero 3. versic. sed sciendum præmissa, de fide instrum* Seuerol. *in tractat de remiss. cap. 26.* Prosp. Farin *de testib. lib. 3. tit. 89. quæst. 77. nu. 166.* vbi refert Speculat. contrarium sentire, quam recte ex iam dictis, in propatulo est.] Corroboratur quo-
12 que sexto hæc sententia ex eo, † quod traditur Iurisconsultum posse cogi, vt consulat, & officium suum impertiatur: Aduocatus etiam cogitur ad patrocinium præstandum clienti. *argument. l. prouidendum. §. si quis. de aduocat. diuersor. iudic. l. sancimus. Cod. eod. l. 1. §. 1. de postuland. l. prouidendum. § si quis. eod.* Idque sub pœna priuationis istius officii. Quod tamen Bart. intelligit de ea ciuitate, vbi cœpit aduocare, non extra. *in l. si quis. C. de aduocat. diuersor. iudic.* Sic procurator potest cogi. *l. inuitus. C. de procurator.* † Sic quoque Commissa- 13
rius, seu executor testamenti potest cogi. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstio. casu. 444. num. 1.* Scot. *respons. 21. num. vltim.* de quo latius etiam videri potest Bursat. *consil. 299. num. 2. volum. 3.* Et Iacob. à Canibus *d. loco.* [ratio est, quia in publicis aliquo inuito & prohibente multa fiunt, quod exemplis demonstrant Costal. animad. *in l. si autem 8. §. Iulianus lib. 3. ff. de negotiis gestis.*] Similia huius rei exempla traduntur infra. Hisque sic statutis pro contraria parte adducta parum ad rem faciunt. Nam ad primum argumentum respõdetur: Quod licet in genere commissio videatur esse libera, † tamen hic secus est, cum præcise man- 14
datum superioris adimplendum perhibetur. Secundum quoque parum ad rem facit, quia regula ibidem tradita non habet locum in summo principe. Ad tertium responderi potest, hos Commissarios non simpliciter, arbitris conuentionalibus æquiparari: Quia, vt supra dictum est, iudex proprie ordinat Commissarios, & ita tanquam iudices, cogi possunt, *per cap. suspicionis causa, de officio delegati.* Viuius *decisione 52. num. 4.* Ad quartum dicitur, hoc non solum esse beneficiũ, sed munus, authoritate & vtilitate publicum, vt proxime dictum: Deinde, etiamsi esset beneficium, tamen certum est, Imperatorem illud in inuitum conferre posse, argument. eorum quæ tradit Bertachin. *in verbo inuitus.* Et hinc Tiraquell. *de nobilitat. cap. 6. nume. 42.* Inuito nobilitatem conferri tradit. Ad quintum respondetur, quod licet verba in Commissione præcise, cum vel sine pœna non ponantur: tamen hæc mandata, vt supra demonstratum, ex eo obligatoria esse, quod verba, Unsere ernstliche meynung, adiiciuntur, constat: Cui accedit, quod iis etiam omissis obligationem continet per supra tradita. Quibus & hæc addi possunt:

Scribere me Augustus iubet, & mea carmina poscit
Plene rogans, blando ius latet Imperio.

Et

15 Et rogando cogit, qui rogat potenter. † Et quæ hactenus de commissione suscipienda dicta, etiam eò se extendunt. si Commissarius semel susceptam Commissionem deserere vellet: Nam

Turpius eiicitur, quam non excipitur hospes.

[*cap. quemadmodum. de iureiur.*] Vnde & idem de executoribus vltimarum voluntatum statuitur. Menoch. *d. loc. de arbitr. cas.* 444.

CAPVT XXVI.

ARGVMENTVM.

De Excusationibus ac Exceptionibus Commissariorum contra impetratam Commissionem.

SVMMARIA.

1 *Excusationes proferendæ, quæ si sufficientes admittuntur.*
2 *Aduocati ex legitima causa renuunt patrocinium.*
3 *Et delegati.*
4 *Item Commissarii.*
5 *Excusationes hæ in Camera allegandæ.*
6 *Quando.*
7 *Forma pronunciandi pro liberatione Commissarii.*
8 *Forma reiiciendarum executionum.*
a *Excusationes in Camera in vsu esse frequenti exemplo docetur.*
b *Excusationes quare rationabiles exigantur.*
c *Excusanti iudex potest iuramentum deferre.*
d *Excusatio iuramento an probetur.*
e *An pars contra accusantem contrarium probare possit.*
f *Excusat se tutor.*
g *Excusationes iustæ exiguntur, & quæ tales.*
h *Excusant se etiam Commissarii coram partibus.*

EA autem, quæ præcedenti capite de Commissario tradidi cum hoc tempera-
1 mento accipienda sunt, † nisi impedimentum aliquod legitimum extet, tunc enim debet reuerenter notificare, & supplicare principi pro exoneratione sua. *argumen. l.* 27. *si quis. § qui mandatum suscipit.* Ibi, si vero intelligit, id officium se explere non posse, id ipsum, eum primum potetit, debet mandatori nunciare, vt is, si velit, alterius opera vtatur. *ff. mand.*
a [nec infrequens id in Camera, † vt cui aliquid à Camera iniungitur, si se imparem iudicet, excuset, *Ord. Camer. tit.* 48. *part.* 3. §. Vnd also/ & sic nobilis se excusabat, quod non possit facere executionem in causa Bedelschwing Herterdorff/ mandati executorialis 24. Octobris, Anno 1573. Ratio est, quia excusans se † debet allegare causam iustam, & il- b lam iustificare rationibus probabilibus, vt post Innocent. Bartol. Bald. & Specul. prodidit Rebuff. *in tractat. de excusat. numero* 10. idque rectè ad Commissarium extenditur, quia à munere publico (quale est hoc commissionis) vt quis excusetur, requiritur aliqua excusatio legitima, vt pro regula tradit Petrus Corn. *consil.* 164. *num.* 2. *lib.* 4. §. 1. *& ibi gloss. in verb. publ. de excusat. tutor.* Petr. Mont. *de tut. cap.* 25 *nu.* 1. si tamen iudex videat † non satis pro- c bari, & malitiam suspicetur adesse, iuramentum calumniæ defert, post Ioan. Andr. & Socin. asserit Rebuff. *d. tract. num.* 12. vt possit offerre vt iuramento se purget, si enim impedimentum † est, quod non facile possit per re- d stes probari, probabitur per iuramentum, & hoc arbitrio iudicis committitur, *l. thesaur. ad exhiben. l.* 1. *de fid instru.* quia ex necessitate multa permittuntur, quæ alias non permitterentur. *l.* 1. *ff. de off. consul.* Perus. *in c. ex ratione. col.* 3. *de appellatio.* & maxime si sit honestus vir is, qui impedimentum allegat Guid. Pap. *in suis decisio. quæst* 64. *si altera pars, & quæst.* 205. *in causa appellationis.* Ias. & alii *in l.* 2. §. *quod diximus. ff. si quis cautionem.* & Henric. Boteus *in tract. de synod. episcop. in secunda parte.* Rebuff. *d. loc. numer* 62. eoque præstito, si pars se ad probationem adhuc offerat, † iudex illam admittere cogitur, & si nollet admittere, non valeret postea processus. Rebuff. *d. loco nume* 25. e vbi addit, iudicem debere dare terminum excusatori, vt doceat de impedimento, allegans ad hoc *l. inter accusatorem, & l. penultim.* §. *ad crimen. ff. de public. iudic.*] tunc princeps, qui est iustitiæ vigor. *l. prohibitum. in fin. Cod. de iure fisci, libro decimo.* & ipsa iustitia. *Authen. de consulibus ad finem, colum.* 4. ac lex animata in terris, non patitur quenquam supra vires suas onerari. Molinæus *in consuetudin. Parisiens.* §. *primo, numero* 80. Vnde & traditur, quando propter aliquem bonum respectum literæ principis non ponuntur in executione, quod scribatur principi, & mittantur testimonia de causis, quare mandatum

datum non adimpleatur. Greg. Lopez. *in addit. ad partidas Hispanic. part. 2. tit. 8. l. 19. in verbo, fu-*
2 *ga. testigos.* Hinc † in simili dicitur: Quod licet aduocatus cogi possit, tamen id non habere locum, si se excuset, Bald. *in l. prouidendum. C. de postulando. argument. l. humanitatis. C. de excusat. tutor.* Gail. *lib. 1. obser. obser. 44. nu. 9.* Idemq; de-
3 legatis † traditur. *l. sciendum est §. si accusatio. ff. de leg.* [Et de † tutore. *in l. 22. si tutor. C. de excus.*
4 *tut.*] Et id † in commissario etiam nostro locũ obtinere, inferiorum ordinationes testantur, vt *in* Münstertischer Ordnung. *tit. 20.* disponitur: Soll der Commissarius, so ferrn er keine erhebliche V. sachen vorzuwenden / gezwungen vnd gehalten werden. Recte autem hæ excusa-
5 tiones † in Camera imperiali proponuntur, quia commissarii non possunt onus commissionis à se remouere, nisi authoritate eius, qui eos ordinauit, aut qui sunt superiores: Ita in commissario vltimæ voluntatis loquitur Scotus *respons. 21. num 8. lib. 3.* [Proponi autem debet hæc excusatio in libello, hoc est, scriptura, quod quomodo procedat ex illis quæ egregie notat Carol. Carnusius *de excusat tut. in rubr. de*
6 *mod. & form. n. 22. & seqq.* patet.] Quando † autẽ non immerito quæritur. Et iure communi inspecto statim proponi debet cum nominatur. Nominatus enim ad aliquod officium statim appellare cogitur, alias illud recusare non potest. *l. hi qui ad ciuilia. C. de appell.* Viu. *decis. 44. n. 2.* Ego tamen hoc ei liberum relinquo. Aliquãdo proponuntur quãprimum à parte est præsentata commissio, idque in modum excusationis, & vt plurimum ita fieri solet. Deinde fieri etiam posse puto post secundam iussionem, de qua capite sequenti dicetur: Idque in modum exceptionis sub & obreptionis. Hisce ergo mediis propositis, si exceptiones sunt
8 sufficientes [hoc est, † si inueniat excusationes iustas, id est, quæ æquitate nitantur, *l. 1. de vacat. munerum.* aliud enim est, si falsis excusationibus vsus. *§. fin. instit de excus. tut. & tot. tit. C. si tut. fals. alleg. l. 5. C. de præd. minor. tot. tit. si ex falso instru.*] sic solet in Camera interloqui: In Sa-
7 chen † N. contra N. ist der verordneter Cõmissarius, auß fürbrachten Vrsachen der Commission erlassen / vnd erkennt / daß Doctor N. andere zu Commissarien ernennen soll. hoc est: In causa N. contra N. ordinatus commissarius ex productis rationibus à cõmissione liberatur, & decernitur Doctorem N. alios in commissarios nominare debere. Extat hæc formula Germanice apud Seyler. *in select. Cam. sent. Anno 1540. 5. Iulii, fol. 290.* Si † vero exceptiones mi- 8
nus sufficiẽtes esse cognoscit iudex, tunc hoc modo interloquitur: In Sachen N. contra N. ist erkennt, daß die deputierte Commissarien vnverhindert jrer vorbrachter Entschuldigung / dem Keys. Befehl jhnen gethan, nachzukommen schuldig seyn / darauff Doctor N. an dieselbe Commissarien eine Commission, darinnen jhnen bey einer Geldt Poen gebotten / vnd ferrner befohlẽ wirdt / Jnhalt der Petition auch zu solchem die gebettene Zeit N. Monat zugelassen. h. e. In causa N. contra N. decretum est, deputatos commissarios, non obstante proposita excusatione, mandato Cæsareo ad ipsos directo, obtemperare debere, & in eum finẽ Doctori N. ad eosdem commissarios commissio, in qua sub mulcta pecuniaria mandatur, & vlterius iniungitur iuxta petitionem, atq; ad id tempus petitum, N. mensium concessum. Extat apud Seyler. *d. loco, Anno 1525. 26. Ianuarii, fol. 92.* [Rebuff. *in d. tract. de excusat num. 50.* Et hæc si iudicialiter proponatur: Solent † tamen a- h
liquãdo commissarii excusationes coram partibus proponere, quas si sufficientes animaduertunt, excusatum habent commissarium, ita factum in causa Herrn Friederichen Grafen zu Wittenberg vnd Mümpelgart / contra Herrn Bischoffen zu Straßburg / ac formula extat *sub hoc tit. in formulari meo, form. 2.*] Ex his satis apparet, iudicis, vtrum excusatio sit sufficiens necne, arbitrio relinqui.

CAPVT XXVII.

ARGVMENTVM.

De mandatis pœnalibus.

SVMMARIA.

1 *Melius est legem non dicere, quam dictam non adimplere.*
2 *Delegatus non acceptans commissionem ab imperatore puniri debet.*
3 *Secunda Principis iussio omnino adimplenda.*

4 *In decreto aliquando mandatur sub pœna commissionis suscepto.*
5 *Mandata pœnalia aliquando contra commissarios emanant.*
6 *Susceptam commissionem nolens adimplere promotorialibus prius vrgetur.*
a *Delegatus iudex per mandatum cogitur suscipere.*
b *Commissarii noui interim nominantur, dum contra contum acem proceditur.*
c *An hoc casu noua commissione opus.*
d *Suspectus si in ipso actu sese gerat, pro adiuncto supplicatur.*

FRVSTRA diu multumq; de commissariis ordinandis disputatum esset, nisi illud certum, eos decreta cõmissione cogi posse: Quare de executione processuum commissionem contra commissarios faciẽdá videndum: Me-
1 lius † enim est non determinare, quam bene determinata non exequi. Coler. *in tract. de processib. execut. in princ.* Idq; ne elusoriæ reddantur sententiæ. *l.* 8. *& tot. tit. de exec. rei iud l. seruo.* 65. *§.* 2. *ad SCtum Trebell.* [vnde & Aristot. *lib.* 1. *polit. cap.* 8. inquit, frustra exercentur iudicia, nisi ad finem perducantur. Quare si cõmunitas constare nequit, nisi iudicia fiãt, ne constabit quidem, si nemo quod iudicatum fuerit, exsequatur, plura huc spectãtia nouissime collecta reperies apud Otton. Meland. *par.* 1. *cõment. Cam. num.* 51. *fol.* 129. Quia verò commissionem nihil aliud esse supra diximus, quam mandatum ab Imperatore, cui obediendum, adeo vt iu-
2 dex ab Imperatore † delegatus, si non acceptat delegationem, puniri debeat. *cap. sciscitatus. & ibi gloss. de rescript. cap. prudentiam. § adiicimus. de offic. delegati.* Viu. *decis.* 143. *n.* 4. Et secunda Principis iussione omnino arctandus, Lopez. [*in addit ad partid. Hispan. part.* 2. *tit.* 8. *l.* 19] *verb. fuga testigo. per Authent. vt nulli iudici.* Manifestum est commissarium compelli posse. Mo-
3 dus autem hic † duplicibus mandatis continetur. Aut enim decernuntur contra nolentem suscipere: aut contra commmissarium post susceptam commissionem negligentem, vel
4 plane deserere volentem. Priori † casu iterum dupliciter. Aut enim post excusationẽ insufficientem, in decreto pœna commissario statuitur, vt supra capite præcedenti exemplo demonstratum est, & ante multos annos simile decretum, ad excusationem ciuitatis Neostadii Palatinorum promulgatum in causa Annemeiß contra Graffen zu Leuningen. Aut nullis datis † exceptionibus [ad instantiam partis iu- 5
dicialiter supplicãtis, vt factum in causa Sixt Sommer contra Pappenheim] mandata pœnalia decernũtur, ac in continenti in Cancellaria exeũt sub pœna pecuniaria, quę plerunq; est 10. marcarum auri puri, quamuis hęc, tanq̃ arbitraria variari possit. Menoch. *de arbitr. cas.* 395. *n.* 6. *li.* 2. *cent.* 3. Cuius exempla extant in causa Geier contra Brandenburg. Eschelbach contra Pappenheim. 30. August. Anno 1566. [Sixt Sommer contra Pappenheim / ac eius rei exemplum ob oculos ponitur in formulari meo *lib.* 1. *cap.* 2. *form.* 1. Fritsen contra Weins Haußfraw / 3. Febr. Anno 1591. sic † manda- a
tum sine clausula decretum, vbi iudex delegatus recusauit causam suscipere, vt in causa Rotenburg contra Brandenburg / vbi electus fuit Palatinus P. L. qui cum recusasset, per mandatum fuit adactus.] Marca autẽ auri pura ad 72. aureos Rhenenses sese extendit. [solent tamen hoc casu alii commissarii nominari, † & noua dilatio decerni, vt factum in causa b
Herrn Friederichen Graffen zu Würtenberg / contra Herrn Johan Bischoffen zu Straßburg / de quo extat formula *lib.* 2. *cap.* 2 *for.* 2. vbi quoq; notatum, nõ veterem commissionem renouari, sed de † nouo aliam decerni.] Quæ- c
ritur autem, si hoc mandato nõ obstante, cõmissarius nec dum pareat, quid faciẽdum? Sane cum hoc aliquando fieret An. 1567. partes Cameram adientes, petierunt commissarium vel in pœnam prioris mandati, iuxta naturam mandatorum declarari, aut proclama, quod contra contumaces decerni solet, contra eum decerni. Hisce tamen remediis non attentis, neque proclama, neq; arctiora mandata, aut declaratio decreta, sed sic ad alternatiuam petitionẽ pronunciatũ est. 23. Augusti: In Sachẽ N. contra N. ist Doctor sein Begeren / den N. Tag jüngst beschehen / abgeschlagen / sondern Citatio ad videndũ wider die verordnete Commissarien / hiemit erkennt. h. e. D. N. petitionẽ, N. die nuper factam, denegamus, sed citationem ad videndum contra ordinatos commissarios decernimus. Idq; ex ratione, quod sine præuia citatione ad arctiora mandata non deueniendum.

ueniendum. An vero hoc etiam hodie locum habeat, si citatio hisce mandatis annectatur, quæri posset? Ego sane puto hoc nostro tempore, vt in aliis mandatis, declarationem pœnæ, & arctiores processus peti posse, prout in affirmatiuis mandatis fieri solet: Quia vbi eadem est ratio, idem etiam ius statuẽdum: Rationem autẽ eandem esse ex eo constat, quod mandato non pareatur, sed iussus Imperatoris spernatur: Quod tanto magis locum habet, si exceptione proposita non obstãte per decretum, sub pœna pecuniaria mandetur.

6 Si autẽ susceptam † nolit continuare, tunc recte petuntur Promotoriales contra eundẽ pro iustitia exercenda: Quemadmodum & in simili contra commissarium vigore Austregarum deputatum si differat in causa procedere, eæ adhibentur, vt & deputatos qui per meram Imperatoris delegationem constituũtur. Sic decretę promotoriales contra Ducem Iuliacensem in causa Cöln / contra Episcopum Coloniensem. Ac habet hoc rationem: iudex enim sic excitat prius iurisdictionem commissarii, antequam rigorose contra eum procedat: Argumento iudicis inferioris, qui sic à superiore excitatur [si autem in ipsa commissione se suspectũ † reddat, pro remotione posset supplicari, vt detur alius adiunctus, arg. tutoris vel curatoris, Bart. *in l.1.§.1. de suspect. tutor.* Porc. Schneid. Mynsing. *instit. §. in d. ti.* & traditũ est supra de exceptionib. superuenientibus. d

CAPVT XXVIII.

ARGVMENTVM.

Quando ex officio iudex commissiones vel dilationes decernat.

SVMMARIA.

1 *Iudex ex officio non examinat testes.*
2 *Iudex etiam habilitatem personarum potest diiudicare.*
3 *Ex officio iudex dat curatores ad litem.*
4 *Partibus discordantibus ex officio datur commissarius.*
5 *Tabellioni sine consensu partium non facile committenda examinatio testium.*
6 *Iudex ex officio interrogatoria facere potest tam ante, quam post conclusionem.*
7 *Stante statuto prohibente probationem, iudex ex officio potest examinare testes.*
8 *Quando partes non conueniunt, iudex ex officio commissarium ordinat.*
9 *Reiterato sæpe nominatio iniungitur.*
10 *Commissiones sæpe petuntur, iudice reseruata electione personæ.*
11 *Iudex ex officio quibusdam nominatis alios addit.*
12 *Personæ Cameræ subiectæ plerumque ex officio deputantur.*
13 *Commissio ex officio quomodo & quando decernatur.*
a *Iudex fatuus si ex officio non implorato quid agat.*
b *Indignum præsentans priuatur suo iure.*
c *Iudex partibus discordantibus non facile ex officio alios decernit.*
d *Cameraad literas compassus ex officio examinat.*
e *Consuetudinem ex officio ad probandum index admittit.*
f *Conclusionem ex officio iudex rescindit.*
g *Contra commissarios ex officio datos, an liceat excipere.*

HVCVSQVE satis superq; dictum est de processu, & quomodo ad instantiã partis dentur commissarii, & decernantur commissiones: restat vt paucis videamus, an & iudex ex officio hoc facere certis casibus possit? Et hic sese pro negatiua validissimum sponte offert argumentum, iudicem non nisi imploratum impertiri hoc suum officium. [*l.4. §. hoc iudicium.* & ibi Bart. *ff. de dam. infect.* adeo vt dicatur fatuus iudex, si pronuntiarit † super nõ a petitis. *l. fin. C. de fideicommiss. libert.* Euerhard. *in loc. à sententia ad libell.* Marant. *part. 6. tit. de sententia, nu. 61.* Roland. à Vall. *consil. 53. nu. 7. vol. 2.* Mynsing. *resp. 3. n. 15.*] Et ne generalia quis hæc esse arbitretur, in specie idipsum corroborandum est: Traditur † autem iudicem ex officio 1 non posse examinare testem. per *not. c. 1 ext. de iudic.* vbi Panormit. Dec. & alii. Bart. *in l. ad perempt. in princ. de iud. & authent. qui semel. C. quom. & quan. iudex.* Maluas. *consil. 33. n. 19. vol. 1.* Si iudex non potest ipse examinare, multo minus potest commissarium ex officio dare. Contraria tamen sententia de iure est verior, quod vt recte demõstretur, primo de commissario, postmodũ de commissione dicendũ. Commissarium posse dari sequentes suadent rationes: Nam licet propter maximum præiudicium, quod in eo versatur, ne hoc casu partes possint de habilitate personæ disputare, denegandum hoc ei videatur, tamen & iudex de habilitate personæ cognoscit. Schrader. *de feudis.*

V 2 part. 10.

10 tiam nominationem imponit. † Secundus casus est, si pars petat saltem commissionem, ac commissarium nominandum, ac deputandum iudicis arbitrio committat, qua cautela solent ad finem properantes, ne diu longis altercationibus de qualitate commissarii disputando tempus dilabatur, vti; cui petitioni etiam locus esse solet. [Hoc tamen† casu, & exceptiones contra commissarios exhiberi posse, visum multis fuit, vt videre licet im bedencken / vnd bericht / vff den zugestelten Memorial zettel anno 1556. num. 72. ad §. 2. daß auch die Commissarii ex officio dati, wann sie suspect seind / sollen verworffen / vnd wieder sie Excipiret werden mag & hoc latius deducunt in d. bericht vnd bedencken: ad d. nu. 72. Et addunt daß solches (vt scilicet excipiatur) von
11 rechts wegen geschehen sol] Tertio † aliquando iudex aliquibus nominatis alium ex officio adiungit. Verbi gratia: cum in vnum partes consentiunt, index, quia expedit nonnunquam plures habere commissarios, alium addit.

12 In hisce † autem tribus casibus, & cum ex officio deputandi personæ, Cameræ iudicio subiectæ, id expediunt, vtpote aduocati Cameræ iurati Procuratores raro tamen, quia nimis multis negotiis occupantur. *Ordin part. 3 tit. 16.* Aut protonotarii Cancellariæ vel pedellus. Et si durante aut finito actu cõmissarii primo nominati superstint, hi cæteris omnibus præferuntur, cuius rei exemplum videre licet apud Saylerum *in select. Camer. sentent. Anno* 1568: 13. *Octobris vers.* In sachen D. wider E. &c. Idque ea de causa, quod propter officium publicum & præstitum iuramentũ hæ personæ qualificatæ censentur, prout supra monui: proindeque õmnis disputandi ansa publicatis attestationibus contra personam commissarii præcidatur.

Quod † commissionem attinet, ea certis 13 limitibus vix circumcludi potest, fit enim toties, quoties iudici videtur. Duplici autem modo ex officio commissionem impertitur. Aut enim Camera simul cum commissario commissionem decernit: Aut solam commissionem reseruatis partibus, vt commissarium nominet. Primi casus exemplum poni potest, quando ad sui solius informationẽ quid facit, tunc enim non opus est partium interuentu, vt infra dicetur. Secundi vero casus exemplum statui potest: Quando iudex iniungit, vt nominentur commissarii ad probandum articulos iam ad probandum admissos, implicite commissione decreta, ac de commissariis tantum laboratur. Vtrumque autem fit maxime rescissa conclusione, verbi gratia: producta copia instrumenti collationata à Notario, eam solam ad probandum factam, de quo controuertitur, non sufficientem videns iudex, iniungit vt vel editio originalis in Camera fiat, vel commissarius ad transumendum nominetur: Similiter post conclusionem iniungit, per commissarium debere rem oculis subiici, idemque in Carceris, operis, ac aliarum inspectionibus fieri solet, quæ omnia suo loco latius explicabuntur part. 2.

LIBER TERTIVS.

DE ACCEPTATIONE COMMISSIONIS, ET OFFICIO, VI ET POTESTATE, QVAM EX ILLA CONSEQVITVR COMMISSARIVS.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

De acceptatione commissionis: ac in genere de verbis (officii, vis & potestatis.)

SVMMARIA.

1 *In omni commissione tria requiruntur, electio, iudicis confirmatio, & acceptatio.*
2 *Praesentatione rescripti commissionis, & acceptatione eiusdem in commissarium transfertur potestas commissionis.*
3 *Acceptanda commissio summa cum reuerentia, quod Rotulo comprehendendum.*
4 *Acceptam commissionem, quatenus integre, & diligenter adimpleturus sit commissarius, scripto pollicetur.*
5 *Officii vocabulo quae contineantur.*
6 *Significationes variae vocabulorum, vis & potestatis.*
a *Literarum acceptatione quis obligetur.*
b *Literas domini vasallus honorifice acceptare tenetur.*

CVM in omni actu commissionis tria haec † praecipue requirantur, electio, iudicis confirmatio, & acceptatio, *per l. Publius in princ.* & ibi Bart. & Castrens. *ff. de condition. & demonstration.* Francisc. Marc. *decision.* 721. *part.* 1. Ac de electione, partis vt & iudicis cōfirmatione superioribus libris satis superque dictum, restat vt nunc de tertio, acceptatione scilicet agamus. Sciendum itaque est, i-
2 psa praesentatione † & acceptatione, vim ac potestatem commissarium consequi. Bald. *in l. prima, vt lite pendent. Dec. in cap. super eo. il secund. 1, de appellation.* tradit idem post gl. Innocent. Bald. Guid. Pap. *decision.* 266 *num.* 1. & ibi addit Speculat. *de competent. iudic. adit.* 1. *vers. nam eo ipso allegatur*: [ac eo ipso se ad illam sartam tectamque seruandam obligare, est enim, vt supra dictum, haec commissio instar mandati, quod acceptatione literarum † mandatarius intelligitur ratificare, *l. si procuratorem.* 8. *de procurator. l. si filiusfam. Ad senat. consult. Macedon.* Wesenbecius *consil.* 38. *numer.* 43. *part.* 1. Henning Göden. *consil.* 5. *de probat. numer.* 1. vnde & simpliciter acceptans epistolam, videtur omnia in ea contenta fateri, *l. cum tabernam.* §. *idem quaesiit. ff. de pignoribus.* Gabriel. Roman. *conclus.* 2. *titul. de praesumpt. libr.* 1. Ccpol. *caut.* 7. Menoch. *praesumpt.* 65. *libr.* 2. Schurff. *consil.* 84. *num.* 9. *cent.* 3.] † Accepta- 3
ri autem debet haec commissio, summa cum reuerentia atque deuotione, quia à summo imperatore prouenit, [instar † vasalli, qui b
literas sibi à domino missas honorifice recipere debet, Schrad. *de feud. capit.* 6. *num.* 104. *part.* 6.] idque ita factum esse, Rotulo inserendum. Quia autem huic statim in Rotulo subiicitur, vnd solches alles jhres innhalts aller vnderthenigst nachzusetzen. hoc est: Et vt illi iuxta † tenorem subiectissime pare- 4
rem: in sequentibus quomodo post acceptatam, ea, quae ad officium spectant, hoc libro prius in genere sub tribus regulis, cui subiicientur multa exempla, tractabitur. Ac postremo magis in specie in aliis libris explicabo. Vt autem haec omnia diligenter perficiantur, prius quaedam de nomine officii, vi, & potestate dicenda sunt. Officii vocabulum omne ministerium † comprehendit. 5
l. legatis. §. 1. *de legat.* 3. [sic dicimus officium oratoris, iudicis, qualia autem sint illorum officia, demonstrauit Flammin. Chartar: *in pract. interrog. libr.* 1. *cap.* 3. *numer.* 4. 5. & 6] Et dicitur officium, quod alicui conuenit & com-

competit, vnde dicimus ad officium pertinet, id est, ad id quod aliquem decet agere. *l. Diuus. de tutore & Curator. datis ab hu. ibi. ad officium magistratus.* Ac tunc & sollicitudini conuenit. *l. 1. & rub. de offic. quaest. & l. 1. de offic. praefecti.* Quod in inscriptione officium dictum, in Textu explicatur, quod conuenit praefecto vrbis. Ad iurisdictionalia tamen vtplurimum extenditur. *tot. titul. de offic. eius cui mandat. est iurisdictio.* Idemque in Iure Canonico, & saepe iurisdictio pro officio ponitur. *l. si res obligat. 57. in fin. de legat. 1. & l. maior. iuncta gloss. C. de pignoribus.* Ad exercitium etiam pertinet. *in rubr. de offic. Assessor. capit. officio, de offic. Archidiaconi.* Qualemcunque ergo, siue generalem siue specialem huius vocis significationem spectes, recte sub eo actus commissarii comprehenditur. Et tantum de verbo
6 officii. † Quia tamen & haec vocabula, vis & potestas latissime patent. *l. potestatis verbum.* & ibi Alciat. *ff. de verbor signification.* ac alii plures, quos allegat. Ascan. Clement. *in tractat. de patria potest. at. cap. 1. num. 1.* latissime persequitur, & tradit Petrus Pruckman. *in §. soluta potestas quae sint regalia memb. numer. 218.* Et pro subiecta materia varie accipiatur. Ascan. Clemen. *d. loco num 4.* Sic iurisconsulti duo haec verba, vis & potestas, plerumque coniungunt, *vt in l. scire leges. ff. de legib.* haec verba coniungit, inquiens, scire leges non esse verba, sed vim ac potestatem habere. Sic eo verbo vtitur Iustinia. *in tit. de tutelis. in princip. & l. 1. ff. de tutelis.* quo tamen loco graeci alia verba ponunt, vt Theoph. & Harmenop. *δύναμιν τινὰ* id est, *ius quoddam.* De quo certamine, qui plura videre cupiunt, legant Cottam. *in Memorabil. verb. tutela.* Alciat. *lib. 1. parerg. 28. &* Wesenbe. *in d. §. 1. Instit. de tutela.* [& praeter alios eruditissime differentem Paulum Montanum, *in tract. de tut. tutel. & curat. cap. 2. de definitione. num. 7. & seqq. vsque ad fin.*] Idcirco & de iis aliquid addendum. Notandum est, vim ac potestatem, hic non de vi armata, aut publica, quae armis fit, de qua integri tituli in digestis extant, sed de exercitio ac iure alicui concesso, accipi, nec ad alias species extendi sed in eo significatu, quo coniunctim Iurisconsultos vti supra dictum est, intelligi. Sic tutela dicitur vis & potestas, vbi Theophilus, vt supra dixi, vim ac potestatē explicat *δύναμιν* ius quoddam. Sic dicitur patria potestas, in qua liberi esse perhibentur, & tamen certum est, illud ius non ad armatam, sed potius legibus limitatam potestatem extendi. Eodem modo legibus Franciae constat vxores esse *in* potestate. Tiraquell *in legib. connubialib.* Attamen castigatio immodica ipsis est denegata, sed ad ius quoddā dirigitur. Et sic hoc vocabulum potestatis explicant Iurisconsulti *in Authent. vt omnes obediant iudici prouinciali. in princ.* Coras. *lib. 3. Miscellan. cap. 13. num. 3.* Hoc modo & hic intelligimus vim ac potestatem commissarii, quae licet magna ac ampla sit, vt infra dicetur, tamen se nō extendit ad ea quae magistratui in signum praeeminentiae sunt reseruata, de quibus omnibus & singulis in sequentibus agetur: haec tantum quasi pro introitu & explicatione inscriptionis praemittere volui.

CAPVT. II.

ARGVMENTVM.

De stricta interpretatione commissionis.

SVMMARIA.

1 *De lata & stricta interpretatione statutorum & testamentorum.*
2 *Vtilitas huius & sequentium capitum.*
3 *Commissarius verba commissionis ad vnguem seruare debet.*
4 *Priuati mandati fines egredi non licet, & eius rationes.*
5 *In publicis non licebit igitur.*
6 *Legatis an bene rem gesturis, fines mandati excedere liceat?*
7 *Limitata iurisdictio, limitatum parit effectum.*
6 *Mandatum habens iurisdictionem nihil proprium habet.*
9 *Delegato vno articulo iurisdictionali, alter non censetur delegatus.*
10 *Delegati iurisdictio est stricti iuris.*
11 *Delegati iudicis processus fundatur verbis rescripti.*
12 *Delegati iurisdictio est odiosa.*
13 *Delegatus formam praescriptam ad vnguem seruare debet.*
14 *Excessus mandati, neque in qualitate, neque in forma fieri debet.*
15 *Vt & neque circa personas, res, locum, tempus & huius rei exempla.*

16 *Commissarius datus ad recipiendum testes & instrumenta, non recipit confessionem.*
17 *Similiter nec ad demonstrationem, quam Venutam vocant, accedere debet.*
18 *Commissarius ad examinandum datus, non cognoscit super reprobatoriis.*
19 *Actus contra tenorem commissionis gestus est nullus.*
20 *Commissarius nulliter procedens, parti lasa ad damna tenetur.*
a *Mandati fines in seriis non licet transgredi.*
b *Inscio principe ne minimas quidem res determinare licet.*
c *Delegata iurisdictio non extenditur ad tempus.*
d *Excessus commissariorum pars allegare debet.*

IN inscriptione huius & sequentis capitis imitatus sum interpretes nostros, qui his
1 terminis, † de lata & stricta interpretatione statutorum & legum, vt videre licet apud Cepollam. & Matth. Mathesilan. *in tractatib. de interpretat. legis extensiua*, de lata & stricta testatoris voluntate tractantes, latissime Simon de Pretis *de interpretat. vltimat. voluntat.* [ac de ratione legis stricta, & ampla. Euerhard. *in topic. duobus integris locis.*] vtuntur. Qui sane termini si non meliori, sane eadem ratione ad præsentem nostram materiã accommodari possunt: quid enim frequentius, quid vsitatius, quam commissionem esse stricti iuris? Cum
2 † ergo circa interpretationem commissionis plurimum situm sit (tantam enim harum rerum explicationem habere efficaciam puto, vt illum dignum commissarium existimem, qui hanc interpretationem rite assequitur) per tria ergo capita hanc rem explicare constitui. Quia autem commissarius certos fines, terminosque sibi constituere debet, extra quos egredi minime possit, de iis recte ante omnia tractabitur.

3 Regula de iis primo hęc † traditur, commissarium formam & tenorem commissionis diligenter inspicere, eiusque verba ad vnguem obseruare debere. Gail. *lib. 1. obseruat. 37. nu. 1.* Menoch. *consil. 263. num 15.* [Vant. *de nullitat. ex defect. iurisdictionis delegati. num 91.*] Et
4 vt hoc ita fiat, multæ suadent rationes. Si † enim in priuati mandato fines diligenter custodiendi *l. cum mandati. C. mandati. l. diligenter. ff. eodem.* maxime inter Mercatores. Stracha. *de Mercatura. gloss. 11. num. 4.* Hieronym. Mag. *de-* *cision 21. nu. 1.* Et excedens grauiter delinquit, vt egregie multis exemplis id illustrat Barthol. Tægius Mediol *in var. tractat. criminal. part. 19. num. 19. & sequentibus.* Cuius rei ratio prima, quia est strictissimi iuris, & ideo tantũ personas & res comprehensas complectitur. Schrader. *de feudis part. 6. cap. 3. num. 23.* Bursat. *consil. 395. num. 15. vol. 4.* Deinde quod à forma mandari omnia, quæ eo spectant, regulentur, & dependeant Frederic. Sot. *consil. 36. num. 1. lib. 4.* Quanto ergo † magis hoc in publico di- 5
cendum est? [hinc dicunt, quod quamuis quandoque liceat fines mandatorum † exce- a
dere, id de priuatis, non publicis accipiendũ, Durus de Pasculo, *in aulic. polit reg. 40.*]
Vnde † delegatis à publico deputatis idem 6
tradit Coler. *de Processib. execut. part. 4. cap. 1. nu. 51.* [Ioann. de Plat. *in l. seruum. C. de delator. li. 10. num. 1.* Alciat. *consil. 67. lib. 8.* Erasm. *de ratione concionandi lib. 1. fol. 101.*] Traff. *de legat.* Alberic. Gentil. *de legation. lib. 3. cap. 18.* Octauian Mag. *lib. 1.* [adeo vt etiam res minimas † & expedi- b
tu facilimas, inscio principe, determinare non licere putent, vt de Mahomet Vesir, triũ Ottomanorum consiliario literis proditum est. Dur. de Pascul. *in d. aulico politico. reg. 37.*] Ac apud Priscos ita stricte hoc obseruabatur, vt Historiis proditum sit, à Romanis fuisse in eos animaduersum, qui res minime mandatas, quamuis præclare, gessissent. Vnde scribit Valer. Max. Quintum Fuluiũ Flaccum, Censorem, Fuluium fratrem, cohortem legionis, in qua Tribunus militum erat, iniussu Consulis domum dimittere ausum, senatu amouisse. Item Paulo post subiungit: Posthumiũ Dictatorem, A. Posthumium filium suum, quia non ipsius iussu, sed sua sponte præsidio progressus, hostes fuderat, victorem securi feriri iussisse. [Conueniunt hisce, quæ scribit. Gail. de pace public. *lib. 1. cap. 4. num. 26.* hisce verbis: in bello qui rem à duce prohibitam faciebat, aut mandata non seruasset capite puniebatur, etiamsi res feliciter cessisset, text. *in l. 3. §. in bello. ff. de re milit.* Francisc. Cremen. *singul. 151. incip. mandatum.* Manlius Torquatus filium è medio sustulit, quod eum hoste contra preceptum suum dimicasset, hostemque superasset: satius esse iudicans, patrem

trem fortem filio, quã patriam, militari disciplina carere. Valer. Maxim. li. 2. cap. 2. & Titus Liuius 1. *decad. lib.* 8. Æneas militib. suis præcepit, ne se absente, vel inscio quicquam contra hostem attentarent.

Namque ita, decedens, præceperat optimus armis
Aeneas, si qua interea fortuna fuisset,
Nec struere auderent aciem, neu credere campo
Castra modo, & tutos, seruarent aggere muros.

Et recenter eius rei exemplum refert. Ott. Melander *in iocoseriis num.* 188. hisce verbis: memini etiam quid acciderit in his terris, Dux Georgius miserat Doctorem Breidenbach / expediendi certi mandati causa: Breitenbach erat homo doctus, & ingeniosus, & valebat authoritate apud Principem. Reperit occasiones alias ad negotium conficiendum. Discessit à mandatis principis, & egit alio modo, pro suo arbitrio. Cum rediisset domũ, re bene expedita, commemorauit principi, quomodo negotia omnia reperisset cõstituta, & qd ipse, & quomodo egisset. Ibi Princeps Georgius sedens tacens aliquandiu: tandem dixit, D. Breidenbach / vos bene expediuistis, sum cõtentus, hoc tempore, sed nolite hoc facere amplius, vt discedatis à meis mandaris, Jr habt wol genug verrichtet / jhr solt aber meinem Befelch nicht nachkommẽ / thut mirs nit mehr. Erat enim seuerus princeps, & Doctor ipse, inter recitandum illa, quæ egerat, metuẽs iram principis, nõ nihil trepidabat.] Sic Ammianus *li.* 3. perstringens duos legatos de ipsa legatione, dicit legationẽ eorum quidem fuisse rectam & legitimam, ni deuiassent in eo, quod absq; mandatis oblatas sibi regiones susceperant: [pluribus exemplis & rationibus neruose hoc deducit, Carol. Paschal. *de legat c.* 48.] (A quo tamen, vt obiter hoc immisceam, iurisconsulti nostri recedunt: tradunt enim, quod quis faciendo conditionem meliorem licite transgredi fines mãdati possit. Castrens. *consil.* 240. *in princip. lib.* 2. Hieronym. Mag. *decision.* 3. *num.* 14.) [quamuis ab eorum opinione recedat Gail. *dict. l.* Vasq. *illustr. quæst. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 8. his verbis: quinimo tam vetitum est fines mandati transgredi, vt transgressor interdum capite puniatur, & mulctetur, quamuis res bene cesserit, *d. l. desertorem.* §. *in bello.* de quo text. eleganter per Cremen. *singul.* 150. *mandatum quod licet dux.* Rochus de Curte. *in c. fin.* 36. *colum.* 10. Neuizan. *fol.* 87. *in sua sylua nupt. limit.* 6.] Idq; in præsenti nostra specie vel eo magis locum habet, cũ quædam causæ cognitio & iurisdictio commissario impertiatur. Iuris autem est: † Primo: ꝙ limitata iurisdictio limitatum parit effectum. Angel. *in l solemus.* §. *latrunculator. ff. de iudic.* Angel. de Vbald. *consf.* 103. *n.* 10. & 11. Secundo † quia is, cui mandata est iurisdictio, nihil proprii habet. *l.* 1. § *qui mandatã. & l. etsi prætor.* 3. *ff. de offic. eius cui mandat. est iurisdict. l. solet Prætor.* 16. *in fi. de iurisdict.* Ideoq; vltra ea, quæ in mandatis habet, procedere prohibetur. *per l. & si nõ cognit. C. si cõtra ius vel vtilit. publ. l. executore. C. de execut. rei iudicat.* Tertio, † quod vno articulo iurisdictionali delegato, alter non censeatur delegatus. *c. super quæst.* §. 1. *de offic. deleg. gloss. in c. peruenit.* 7. *q.* 1. & *c. horum* 21. *quæst.* 1. Quarto, † quia delegati iurisdictio est stricti iuris. *c final. de rescript. in* 6. Berous *in c. significasti. n.* 4. & 8. *de offic. & potest. deleg.* Ang. de Gabel *consf.* 61. *n.* 1. † Quinto † quia processus iudicis delegari fundatur verbis rescripti, ita post *gloss. tradit* Ang de Vbald. *consf.* 128. *n.* 2. Sexto, † quia odiosa est iurisdictio delegata, & ideo restringenda *c.* 1. *de off. deleg.* Alex. *in l. final. ff. de iurisdict. omn. iudic.* Septimo, † quia traditũ est, quod delegatus à forma delegationis digredi, atq; diuerti nequeat, quinimo eam ad vnguem obseruare debeat. *ca. cum dilecta. ext. de rescript. c. vlt.* §. *conseru. de off. deleg. in* 6. Bursat. *consil.* 129. *nu.* 6. *vol.* 2. & *consf.* 395. *nu.* 15. *vol.* 4. Maluas. *consf.* 23. *nu.* 16. *vol.* 1. Et hactenus † tradita ita vera arbitrantur Doctores, vt non solum in forma, sed in qualitate non liceat excedere. Benin. *decis.* 21. *n.* 7. & 8. *decision. Lucẽs.* 2. *nu.* 18. Paris. *consf.* 78. *nu.* 42. *vol.* 1 Et magis † in specie, quod in limitando mandato nec circa personas, nec circa res, siue circa tempus, siue circa causas, aut qualitates, aut quantitates causarũ liceat, patet ex coniunctione plurimarum legum, quas adducit Angel. Vbald. *consil.* 138. *n.* 1. Et de Personis ac rebus traditur *ex. c. P. & G. & in c. super eo. c. cum in iure. c. nonnulli. & c. cũ dilecta. & ibid. Canon. de offic. deleg.* Marant. *disput.* 1. *n.* 33. & *seq.* Angel. *de Gabell. d. consil.* 61. *n.* 2. De loco sic loquuntur: Quod si com-

Margin numbers (right of column 2, in order): 7 8 9 10 11 12 13 14 15

missariis data potestas, in certis Prouinciis & locis quid faciendi, extra nihil valide facere posse. *arg. c. vt animarum de constit. lib. 6. & l. final. de iurisdict. omn. iudic.* Ratio, quia limitata causa limitatum parit effectum. *l. in agris. de acquir. rer. dom.* Euerhard. *consil. 65 nu. 1. & 2.* [de rem-
15 pore statuitur, † quod iurisdictio delegata alicui commissa, non extendatur ad negotia nõ cœpta, vel de nouo exorta, *cap. fin. de rescript. ca. licet, cap. gratum. de offic. delegati Clement. fin. de rescript. l. de his. ff. de recept. arb.* t. Ioan. à Royas. *in sing. in fauor. fidei, singul. 115. n. 1.* q tamen illud *nu. sequenti* distinguit.] Sed ne † extrinsecus ac-
16 cersamus argumenta, de commissario traditur, quod datus ad recipiendos testes, & instrumenta, nõ possit recipere confessionem, licet quadam latissima significatione vocabuli, appellatione instrumentorum veniant omnia quibus causa instrui potest. *l. 1. de fide instrument. l. notionem. §. instrum. de verb. signif. c. peruenit de testib. cogend.* Barbat. *cons. 7. n. 14. vol. 3.* [à quo tamen dissentiunt Vestr. *in praxi lib. 6. cap. fin. num. 9. & additionator ibidem num. 31.* vbi distinguit an iudex notarium mittat, quod tunc non recipiat confessionem, quia vice nuntii fungitur; secus vero si iudex simpliciter testium examinationem committat: Eamque sequitur, Seuerol. *de remissor. cap. 35.* præsertim si in commissione fiat mentio instrumentorũ. Sed priorem opinionem, maxime quoad naturam nostrarum commissionum, veritati magis consentaneam esse statuo.] Et simili-
17 ter, † qui potest examinare testes, non potest demonstrationem quam Venutam vocant, facere: vt infra dicetur part. 2. [& habens mãdatum ad testium dicta collationanda, non potest ocularem inspectionem collacionare, vt notatum in causa Hanaw contra Strasburg, de quo *in formulario meo ad hunc tract. pertinente form. 2.*] Et datus ad examinationem,
18 † nõ potest sup reprobato iis examinare. Florian. de sanct. Petro. *in l. si fundi. §. vsufruct.* n. 14. *vsufruct. petat* [ac licet Vitalin. *in clemēt. sæpe §. si verum. nu. 15. de verb. signif.* contrarium amplectatur, priorem tamen sententiam esse veriorē. & plures habere assertores, testatur Hercul. Seuerol. *de remissionib. cap. 35. num. 1.*] Quæ-
19 omnia † bene videntur à commissario consideranda, nam si contra agat, actus non solum ipso iure est nullus Innoc. *in cap. venerabilis, de offic. deleg. c. cum dilectus, de rescriptis* Minadous. *decision. 31. nu. 3.* Treuisian. *decis. 1. lib. 1. n. 14.* Corneus *consil. 348. num. 2. vol. 1.* Crotus *consil. 7. nume. 20. lib. 1. & consil. 7. num. 15.* Anguisola. *consil. 287. num. 2.*

Ratio: quia quando non obseruata forma præscripta proceditur, nulliter procedi dicitur. Pacif. *consil. 57. numer. 47. vol. 4.* [consideratum in causa Herrn Wildt / vnnd Reingrauen Clägern / contra Anthon Höppenheim / genannt von Saal / Vormünder / Beclagte / vbi commissarius præter examinationem testium, instrumenta, sine speciali mandato, transumpserat. Quod tamen hactenus † (vt F suo loco dictum) procedit, si opponatur: Nã si pars aduersa non opponat, valet, ita consideratũ in causa Reineck: Waßmer & consortes contra Engelken Rolding / mense Martio, anno 1559. Ratio est, quod tacens pro consentiente habeatur. Et sic, vtraque parte consentiente, inualidæ arrestationes validantur.] Sed etiam † parti tenetur ad interesse, siue negli- 20
gentia, siue imperitia peccet, vt infra suo loco tradetur.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

De lata & ampla interpretatione commissionis.

SVMMARIA.

1 *Interpretatio lata impropria dicitur.*
2 *Artificium totius commissionis in hoc capite consistit.*
3 *Pro expresso habetur, quod ex coniecturis colligitur.*
4 *In generali mandato omnia concessa sunt, sine quibus hoc expediri nequit, & per quæ ad illud deuenitur.*
5 *Ad vicina potest fieri extensio.*
6 *Per æquipollens aliquando quid fieri potest.*
7 *Extensio fit ad ea, quæ in consequentiam fiunt.*
8 *Extensio fit ex natura verbi.*
9 *Extensio fit ex identitate rationis.*
10 *Ad connexa fit extensio.*
11 *Connexi & principalis idem iudicium.*
12 *Connexorum multa exempla.*
13 *Clausula generalis commissionib. addi solita, & quæ efficacia.*
14 *Clausula (cum libera) speciali mandato æquiparatur.*

15 Sump-

15 Summarie procedere cui concessum, is fines mandati egredi potest.
16 Legatorum instructioni clausula, qua antiquitus inserebatur, quod & variarum gentium exemplis monstratur.
17 Executores vltimarum voluntatum aliquando excedunt fines mandati.
18 Commissarius noster similiter.
19 Clausula generalis ad subiectum argumentum tantum refertur.
20 Periculosum est excedere fines mandati.
21 Extensio non facienda ad ea de quibus non potuit cogitare mandator, & è contra.
22 Extensio nō debet esse abhorrēs à iure,aut ordinatione.
23 Extensio ad honestum & aequum formanda.
24 Extensio non facienda interpretatione ad ea, quæ sunt maiora expressè concessis.
25 Curatelam mandans, tutelam, quæ maior est, mandare non videtur.
26 Extensio ad ea, quæ diuersam naturam habent, non permittitur.
27 Extensio in his, quæ speciali nota dignoscuntur, fieri non debet.
28 In dubio verbis commissionis standum.
a Interpretatio lata, perspicacis indiget prudentia.
b Rex Romanorum quatenus beneficia conferat.
c De clausulis amplis variis.

1 DE propria interpretatione dictum est, sic enim vocatur † stricta. Bertachin. *in verb. interpretatio. num.* 1. nunc de improptia dicendum: [de quo vide tractatum Stephani de 2 Phædericis.] In hoc † autem capite integrum artificium commissionis continetur: Imitari enim & obseruare verba, & tenorem commissionis est exigui artificii, cum & Rusticis huic Prouinciæ nō sufficientibus, idem haud foret difficile. In dubio autem dextre verba commissionis interpretari, non est cuiusvis. Magnā enim ea res industriam ac solertiam requirit, & magni sæpe præiudicii est: [quo-a circa perspicaci maxime opus est † prudentia, vt vtar verbis, Christophori Varceuicii, *de legat. versic. sæpe enim occurrunt.*] Operæpretiū igitur erit, de hac interpretatione pauca subiicere. Neque vero huic tractationi obstat, quod præcedenti capite traditum est, ea, quæ in cōmissionibus expressa sunt, stricte obseruanda esse, quia ad id generaliter responderi potest: expressum etiam esse illud, quod ex sensu colligitur, [rationes huius rei plures adducunt, Cepolla, & Matthæus Matthesilanus, & Alphonsus Vallagat. *de interpret. legum extensiua.*] & excedere licet fines eum iusta causa subest. *c. statuimus 13. de offi. deleg.* Id vt melius intelligatur, rationes huius rei breuiter explicandæ sunt. Primo † certum est, pro expresso habe- 3 ri, quod ex coniecturis colligitur. Menoch. *li.* 1. *præsumption.* 45. *lib.* 1. Secundo † in generali 4 mandato censentur esse concessa omnia, sine quibus ipsum mandatum non potest expediri. *c. sane. c. a. præterea. ca. suspicionis de officio delegat. Clement.* 1. *de rescript.* Croius *consil.* 256 *num.* 2. Et per quæ ad illa peruenitur. *l. obligati fere. §. plane. de obligat. & Action.* Bald. latissime *in l.* 2. *de iurisdict. omn. iudic.* Barbat. *consil.* 7. *num. vlt. lib.* 3. Betett. *consil.* 5. *num.* 17. Anguisol. *consil.* 158. Tertio, † ad ea quæ vicina sunt mandato, po- 5 test fieri extensio, *per l. iam tamen. §. in hac stipulatione, iudicatum solui.* Anguisol. *consil.* 277. *num.* 14. *&* 15. Alciat. *consil.* 67. *num.* 7. *libr.* 8. *in editione Basiliens.* Quarto, † potest quid fieri per 6 æquipollens ratione Mandati, licet non ad vnguem. Egregie Anguisol. *d. loco num.* 13. Euerhard. *in Top. in loco ab æquipollente.* Quinto † 7 ad ea quæ in consequentiam veniunt, fit extensio Riminald. *consil.* 351. *numer.* 9. Sexto, † 8 si actus sit talis vt ex natura verbi quid in consequentiam veniat. Crauett. *consil.* 589. *num.* 11. Septimo, † etiam ad ea, quæ ex identitate ra- 9 tionis veniunt, quia vbi eadē ratio, idem ius statuendum. Octauo, † generaliter ad o- 10 mnia connexa fit extensio, etiamsi in commissione non fiat mentio. Text. *in c. prudentiā. §. Sexta nobis, cū §. sequenti. de offic. deleg. c. præterea. eodem tit. l.* 2. *ff. de iurisdictiou. omn. iudic.* Ratio autem huius hæc est, quod connexorum & exæquatorū eadem sit ratio. Schrader. *de feud. part.* 1. *principal. section.* 6 *num.* 10. Idemque iudicium. *capit. translato de constitution. & ibi gloss. in verb. quod de vno c. inter cæteras. de rescriptis. l. arbor. ff. communi diuidund.* Gail. *obseruat.* 35. *nu.* 7. *lib.* 1. Et de connexis † idem quod de princi- 11 pali statuendum. Schrader. *part.* 1. *quæstion.* 6. *num.* 2. Quibus & illud additur: quod ea, quæ incidenter emergunt, sunt eiusdem naturæ, cuius est causa principalis. Bart. *in l. solent.* 3. *de alim. & cibar. legat.* Alciat. *in l. penultim. C. de pactis.* Menoch. *de adipiscend. possess. remed.* 4. *quæstion.* 99. *n.* 815. Hyppol. *singular.* 17. Et hæc res multis exemplis declarari † ac illustrari po- 12 test:

test: Sic officium iudicis licet ad ea quæ petita nō sunt non extendatur, illud tamen intelligitur si diuersa, secus si connexa sint. Petr. Loriot. *in l. quidam. 21. num. 15. ff. si certum petat.* Ac in specie Gail. *d. loco* huius rei exempla adfert. Et docet Hyppol. *singular. 251. nu. 1.* dicens: Quod Procurator apponens manum ad connexa mandato, nō dicatur excedere fines mādati. tradit idem Pacian. *de probation. cap. 26. numer. 43. lib. 1.* Quia cui conceditur vnum, illi quoque omne id conceditur, per quod peruenitur ad illud. Text. *in d. l. 2. ff. de iurisdiction. omn. iudic.* & plura exempla allegat Felin. *in d. cap. translato. num. 6. & in c. super literis. num. 20. de rescriptis.* vbi dicit: quod iurisdictio super principali extendatur etiam ad connexa. Item quod liberatio super principali extendatur ad dependentia, & connexa, etiam non expressa. Sequitur Hyppol. *d. singul. 251. idem ad rubric. de fideiussor. num. 215.* Vbi multa exempla connexorū adfert, & inter cætera dicit *nu. 219.* Illud q̄ est de appendicibus, dicitur ad propositum, & pertinens ad articulum, vt tenet Bald. *in l. testium. numer. 6. C. de testibus.* Et regula illa: casum omissum dispositioni iuris communis relinqui: Text. *in l. quicquid astringendæ. ff. de verbor. oblig. & in l. si cui decem in princ. 22. ff. solut. matrimon.* non habet locum in connexis, eo quod non dicatur omissum, quod est connexum, nam quod de vno connexo statuitur, hoc ad aliud quoque extenditur, per iura allegata. Bald. & Felin. *in dict. capit. translato.* Bald. *in cap. 1. num. 1. de capita. qui cur. vend.* Curt. Iun. *consil. 239. num. 40. volum. 3. incip. habita diligenti.* Sic, si ratione alicuius cōtractus commissio facta sit, & fructuum, vsurarum vel interesse controuersia incidat, eam commissarius, etsi hoc specialiter, & nuncupatim in commissione non sit expressum, vigore suæ commissionis, tanquam articulum connexum, & causæ principalis accessorium expedire & decidere poterit. Text. *in d. capit. prudentiam. §. si vero. de officio delegati.* Panorm. *ibid. num. 2. & 4.* vbi hoc prolixius tractat. Facit Text. *in ca. accessorium. de regul. iuris in 6. cum similibus & text. in l. 2. & in l. 4. C. de action. empti.* Hisce coniungi possunt ea, quæ tradit Barbat. Sicul. *in rubric. Extr. de fide instrumentor.* Pacian. *d. cap. 26. num. 43. libr. 1.* Ex his iam deductis constat, sæpissime ex natura negotii fieri posse extensionem. Quæ rectius in proposito nostro procedunt, cum plerumque adiiciatur clausula generalis: † Vnd sonsten alles anders thut/ gebiettet/ verbiettet/ handlet/ was die notturfft hierinn erfordert/ vnd sich rechtlicher Ordnung nach gebüren wirt. hoc est: Et præterea omnia facite, mandate, prohibete, ac agite, quæ necessitas causæ efflagitauerit, & quod iuris ordinatio permittit. Quæ verba extensionem manifestissime innuunt, late Ioseph. Ludouic. *decision. 117. numer. 21.* Paris. *consil. 61. num 28. volum. 3.* Ac idem operantur quod clausula (cū libera) † quæ speciali mandato æquiparatur. Iason *in l. iusiurandum. §. final. in verbo, vniuersorum. num. 4. 9. 10. 11. & 12. de iureiur.* Bald. *in l. illud. §. 1. de minor.* Duenn. *regula. 483. in fin.* Quod autem in casibus requirentibus speciale mandatum, sufficiat mandatum cum libera tradit Francisc. Marcus *decision. 693. num. 8. p. 2.* Socin Iunior. *consil. 448. in causa hæredum. num. 20. lib. 1.* [idque maxime procedit in delegatis à Cæsare, prout in procuratore Cæsaris habetur, *l. 1. de offic. procurat. Cæs.* Ac id ipsum in grauissima causa in consideratione habitum Newhausen contra Rotenburg, vbi de potestate Regis Romanorum: an & quatenus † beneficia, nomine Imperatoris absentis, conferre possit, actū.] Nec mirum, cum & is, cui summarie procedere concessum est, possit fines mādati excedere. Mynsing. *consi. 6. nu. 36.* Quanto † ergo magis id hic dicendum, cum hęc clausula formam mandati amplissimam complectatur, quæ omnia, etiā non expressa, continet, vt post Bar. & Bal. Hieron. Mag. *decision. 48. nu. vlt.* Et hanc formā ob eam causam etiam antiqui suorum legatorum instructionib. adiicere solebant, maxime Athenienses, his verbis: Legati præterea, quicquid boni possunt, agunto. [Cui † similis est clausula. Committimus prudentiæ tuę. De qua Gail. *d. lib. 1. de pac. publ. cap. 4. num. 31.* sic ait: de clausula: cætera committimus prudentiæ tuæ, vel arbitrio tuo, aut discretioni tuæ, & similibus clausulis, vide latissime Felin. *in capit. 1. num. 51. de constitut. & in cap. ne innitaris. num. 2. eod. titul.* vtrobique Doct. vbi dicunt:

Margin: 13, 14, b, 15, c

dicunt tales clausulas intelligẽdas esse de prudentia, arbitrio, & discretione, rationi consentaneis: deficiente enim ratione, non prudentia, sed fatuitas censenda est. Felin. *in d.c.ne innitaris.* vbi plures ad hoc alleg. t. Regulis tamen iuris non erit subiectus commissarius, si aliquid suæ voluntati cõmittatur, vt docet Felin. *in d.c.n.51 cum multis allegationib.*] Nec id ca-
16 ret † ratione, multa enim contingere solẽt de quibus præscribi nihil in mandatis potest. Octau. Mag *d. tract. de legat. fol. 19. in edit. Venet.* Alber. Gent. *lib. 3. eod. c. 17.* vbi subiungit: Sicut legati habentes liberam, abstinere se à quibusdam debent, quæ permissa ipsis sunt, ita ex aduerso multa agere possunt rectissime, de quib. ne verbum quidẽ factum est. Ecce in legatione P. Villii ad Antiochum regem, de quo Plutarchus, quantum interfuit, quod regi scierit (Polybio ego & Appiano potius credo) suspectum Hannibalem facere: de ea re nec cogitatũ à Romanis existimo, nam Villio id in mãdatis haud fuisse datum, certissimum est. Quid egit Clodius Luculli ad Tigranem legatus, vt Mithridatem deposceret: multos interea potentissimos Principes Romanis etiam conciliauit. Legatorum Atheniensiũ rogatu intercepti à Sitalce illi Lacedæmones, & de ista ne omnino vel suspicari populus Atheniensis non potuit Legati Athenienses Spartæ, cum alia ob negotia diuersarentur, legatis Corinthiis, ibidem Atheniensi populo maledicẽtibus, egregie responderunt: & longam eorundem Atheniensium cum Meliis disputationẽ retulit in dialogum lib. 5. Thucidides. Habet similia Liuius, & legatorum ferme omnis generis Xenophon, & multus est in hac Agesilai virtute extollenda, quod legatione defungẽs, & alia egregia patrare solitus fuerat. Cum ergo quod de legato ratione prædictæ clausulæ dictum est, idem de commissario dici possit, & grauissimæ sæpe quæstiones incidere soleant, videndum est, quid clausula hæc significet, & quam operationem habeat. Quod quia in specie luculenter And. Gail. exposuit, eius verba (addita tamen aliqua declaratione) adiicienda duxi, inquit enim *obseruat. 35. num. 8. lib. 1.* Circa accessoria & cõnexa commissarius, absq; secunda Principis iussione, cognoscere poterit: Nam ad ea fit extensio, quamuis in rescripto eorum nulla facta sit mentio, per textum expressum *in cap. prudentiam. §. sexta nobis. in fin. cum §. seq. ff. de offic. del g. text. in cap. praeterea. eod. tit. gloss. notab. ibid. in verb. ex eo. & text. l. 2. ff. de iurisdict. omn. iud.* vbi latissime Iason *in princ.* per multa exempla. Pan *in d. c. cum olim. n. 7.* Quinetiam super accessorio accessorii. *vt in d. c. prudentiam §. si vero.* & ibi Abbas *num. 2. & d. cap. praeterea. eod. tit.* vbi dicitur: Quod delegatus possit citare partes, punire contumaces, eligere nuntium, eundem punire, si falsam relationem faciat, constituere sibi officiales, & reliqua conficere, quæ ad causæ expeditionem & necessitatem pertinent. Idem notat Panormit. *ibid. num. 3.* vbi etiam respondet ad contraria. Cum ergo legatis Commissarii comparentur, idem in his ius statuendum. Similiter † quoque in executoribus vltimarum 17
voluntatum constitutum, vt demonstrat Anguisol. *consil. 277. nu. 17.* Ac in † specie, in Com- 18
missario nostro firmat Gail. *d. obseruat. 35. nu. 8.* Ex quibus omnibus constat, siue dispositionem iuris communis, siue vigorem clausulæ prædictæ spectemus, licite Commissarium, præter specialiter expressa, re ita exigente, ad alia etiam descendere posse. Quia tamen non solum † ius commune extensionem conce- 19
dens certis limitibus includitur, sed etiã clausula illa restringitur. Volunt enim ad præmissa tantum hanc clausulam extendendam. Ioan. Riminald. *consil. 67. num. 11.* frat. Crotus *consil. 129. nu. 5.* Rationem addentes, quod alias verba generalia restringantur ad specialiter permissa, vbi hoc fieri potest ratione rectæ normæ. *l. si de certa. 31. C. de transact. l. fin. §. cui dulcia. de tritic. vin. & oleo legat. cap. 3. extr. de transact. cap. sed. s. de rescriptis.* Ideo ad hanc extensionem non nisi summa vrgente necessitate deueniet commissarius. Hinc Magius *in d. tract.* Legatum Principis, nisi in temporis angustias inciderit, hanc viam ingredi non debere docet. Et aliquanto post subiungit: Magni † enim pro- 20
fecto refert, ac periculosum, ancepsque nimis est, extra fines egredi mandatorum. Eiusq; rei exempla generaliter paulo post addit: huius autem rei, inquit, exempla non desunt in historiis nostrorũ temporum, atq; in hac quo-

que republica fuerunt aliqui, qui necessitate fuerunt coacti, posthabitis mādatis, cœperunt id consilii, quod tamen, quia ad commune cōmodum & publicam vtilitatem pertinere videbatur, laudatum est à patribus, ac legatorū industria, atque prudentia probata est, à cuncto senatu: sed si res aliter cecidisset, aut quid aduersi euenisset, cum euētus rerum tantum, non facta, ab omnibus fere soleant notari, quæ tum ignominia eorum, qui sua sponte sine authoritate senatus aliquid egissent? Si igitur transgressio mandati, tantam secum adfert ignominiam, quid quæso fiet, vbi non solum de ignominia, sed de sumptibus quoque integre refundendis (vt supra dixi) agitur? Vt ergo commissarius tuto procedere, omniaq; pericula effugere possit, sequentes generales regulas diligenter obseruabit.

21 Primo, † considerabit, an illud, quod per extensionem mandati facere cogitat, mandator generaliter cogitare potuerit. Mandato enim quantumcunque generali, nunquam venit id, de quo mandator haud cogitare potuit. *l. diligenter. ff. mandati.* late Schrader. *de feudis, part. 7. cap. 12. num. 73. & part. 10. sect. 9. num. 28.* Econtra vero pro expresso habetur, si interrogatus de eo respondisset, vt pluribus iuris textibus demonstrat Crauett. *consil. 677. num. 15.* Et communiter docetur, quod mandatum non possit extendi, nisi ex verisimili mente mandantis. Alciat. *respons. 67. nu. 2. lib. 8. in edit. Basiliens.* [conueniunt quæ Gail. *d. lib. 1. de pace publ. cap. 4. nu. 29.* hisce verbis asserit: Pareendum tamen Capitaneo nonnulli recte existimant, si pro re nata, & ex noua superueniente causa, mandato summi Ducis non obtemperauerit, quæ causa ipsum Ducem tempore belli latebat, per tex. valde singularem, & mēti tenēdum, *in l. si hominem. circ. fin. ff. mandat.* vbi procurator generalis, potest ex iusta causa, quā dominus ignorabat, fines mandati excedere, & mutare ea, quæ sibi à domino specialiter erant commissa. ita tenet Francisc. Cremen. *sing. 151.* Ant. Trigon. *sing. 32. n. 2* Ant. Corset. *in sing. suis, in verb. iuramentum.* Alex. *ad rub. & ad l. 1. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Ias. *in l. non solum. §. morte. n. 17. ff. de no. oper. nun.* Hæc diligēter pro legatis, oratoribus, & cōmissariis principū obseruanda sunt, quod ex causa noua, quæ committentem latebat, quandoq; ex tempore pro re nata, limites mandati sui, pro vtilitate, & in rem domini, excedere possint, maxime si mādato vel instructioni, vt vocant, generalis illa clausula inserta sit: Reliqua tuæ prudentiæ, & discretioni cōmittimus, prout hoc exemplis declarat Cremen. *d. sing. 151.* & ego, quandoq; cū laude in grauissimis causis legatos Principum fecisse memini.] Secundo, † cogitabit, an 22
illud, quod extēdere vult, sit contra ius & ordinationem Cameræ: si enim iis extensionem suam aduersari cognouerit, ab ea abstinebit, hoc enim clausula prædicta expresse innuit, dum dicit, ordinationi iuris. Tertio, † perpen- 23
det, an honestum ac æquum sit, quod extendere vult: in generali enim commissione, vt omnia bona fide peragātur, intelligitur, Schrader. *d. par. 10. sect. 9. n. 129.* Vnde in simili deciditur: Quod data facultate arbitratori alta & bassa cognoscendi, intelligitur de boni viri arbitrio. Ant. Maluas. *consil. 108 nu. 5.* [Vnde & egregie dicit Carol. Paschal. *de legat. c. 50. in princ.* cui data sunt libera mādata, & si nullis vinculis, tamen iis astringitur, quæ sunt validissima, fidei nimirū, ac pudoris, quæ omnia specifice persequitur, eaq; quę ibi tradit integrum hoc caput exornant. Et quod hæc verba generalia ad arbitriū boni viri reducenda sint, post Dec. ptodidit Stracha *in tract. de mercat. tit. mandati. num. 44.*] Quarto, † secum ponderabit, an sint 24
similia vel minora mandatis: habetur enim à Doctoribus pro regula, in mādato iurisdictionali (quale hoc quadātenus est) licet censeantur concessa ea, sine quibus actus ipse expediri non potest, tamen hoc fallere, si essent maiora expressis. *cap. 1. de prabend. in 6.* Barthol. *in l. 2. de iurisd. omn. iudic.* ac alii traditi à Ioan. Maria. Riminald *d. consil. 67. num. 15. vbi addit lit. g.* Alciat. *d. consil. 67. num. 7.* Crauet. *consil. 842. nu. 5.* Quod vt rectius intelligatur, exemplo declarare libet: Testator † mandans alicui curatio 25
nem rerum pupilli, non intelligitur mandasse tutelam, tanquam maiorem expresso. *l. tutores, 39. § 1 de administrat. tutelar.* & hoc non obstante, quod lata significatione curationis, tutela veniat. gl. ff. *in Authentic. vt hi qui obligantur. in prin.* Aretin. *in l. in pupillari. ff. de vulgari &*

ri & pupill.tr. subſtitut. Alciat. *d.loco.* De eo tamen in præſenti caſu dubitari poſſet:quia(*quibuſuu alius*) dicitur, de quo vide Gozadin.*conſil.6.num.45.& conſil.14.* Quinto,† attendet,
26 num ea,quæ comprehenduntur diuerſam naturam habeant,tunc enim extenſio non permittitur.Scl *z*.dec.*de feudis.part.7.num.75.* Se-
27 xto, † conſiderabit, an ea, quæ extendenda proponuntur,ſpeciali nota digna ſint:ad talia enim prohibita eſt extenſio.Gigas *conſi.90.n.*
28 *13.*Quod† ſi vero commiſſarius,bene ac commode rem, de qua controuertitur, circa extenſionem mandati, accommodare nequeat, in dubio tutius ipſi erit,commiſſioni adhærere, & ab eius extenſione abſtinere. Si tamen has regulas, cum rationibus ſupra de extéſione adductis,recte conferat; omnibus difficultatibus (quarum in hac tractatione & actu commiſſionis nullæ ſunt maiores) facile obuiam ibit.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

De media via interpretandi commiſſionem.

SVMMARIA.

1 *Legati ſemper, cum fieri poteſt, conſulere debent mittentem.*
2 *Commiſſarii ſæpe conſulunt Cameram.*
3 *Delegatus dubitans,conſulere debet delegantem.*
4 *Sententiam delegati, delegans interpretatur.*
5 *Eius interpretari eſt, qui diſpoſuit.*
6 *Declarationem ſententiæ facit iudex, qui eam tulit.*
7 *Interpretatio priuilegii ad Principem pertinet.*
8 *Camera tantum conſulenda, quum de graui præiudicio agitur.*
9 *In obſcuris tantum Principis declaratio efficax.*
10 *Forma reiiciendi ſuper vacuas conſultationes.*
11 *Incommoda, quæ ex huiuſmodi reiectione immineant commiſſario, & partibus.*
12 *Dubium non eſt, quod regula iuris definitum eſt.*
13 *Duplici modo punctum dubium ad Cameram deferre ſolet commiſſarius.*

ALIQVANDO incidunt quæſtiones,quæ nec directo, nec per indirectum in commiſſione continetur, deciſionem tamen ante examinis expeditionem requirunt. Quid ergo Commiſſario tali caſu facere conueniat, videndum.Hic ad committentem recurri,nō ſolum Politici, ſed & Iuriſconſulti omnes te-
1 ſtantur: Eamq; viam Politici in legatis, † tanquam præſtantiſſimam & tutiſſimam approbant,& in ea adeo confidit Magius *d.tractat.de legat.*vt dubitet, ſi per literas ita ſubito magiſtratus conſuli nequeat, quid ſtatui poſſit. Si vero, inquit, ob anguſtias temporis res ipſa differri nullo pacto poſſit, equidem neſcio, an audeam affirmare, quod legato eo caſu liceat prætetire mandata Principis,atq; ea tantum agere,quę magis ipſi Principi aut reipub. iudicet conducere. Magni enim profecto refert, ac periculoſum, ancepſque nimis eſt,extra fines egredi mandatorum. In quo quidem conſiderandum etiam atque etiam delegato arbitramur,ne fallatur opinione,aut inani tenuiq; aliqua ſpe ducatur,ad credendum,quod & vituperabile eſſet, & hominis prorſus imprudentis,rerumque omnium imperiti. Ego vero hoc conſilium(poteſt fieri vt errem)non eſſe capiendum exiſtimarim,niſi quando nullum poſſit ſumi ſpatium ad ſcribendum,ac niſi manifeſtiſſimis in rebus,quæ nullam omnino habeant dubitationem,an legatus elegerit ea, quæ magis vtilia ſuo Principi futura ſint: cui ſtatim omnes cauſas illius deliberationis diligentiſſime literis explicãdas & patefaciendas putamus.Hãc autem rem magis audacter Alber. Gent. videtur deſcribere. Inquit enim: Et documẽtum procul dubio veriſſimum eſt, ne quiſquam, quantauis poteſtate inſtructus, rem quamlibet peragat, inſcio, nec authore Principe ſuo, eoq; qui rem mandauit: Nam alia ſunt in eam definitionem exempla Herculis Ferrarienſium Ducis, Philippi Auſtriæ Archiducis, Antipatri, Agrippæ, Ioabi: quorum duo primi, quod vſi ſint data poteſtate, illaudati: ſecundo;probati ſunt, qui peractæ rei nomen dominis reſeruarunt. Verba ſunt Gentil. poſt Guiccard. Curt. Dionem *de legat. lib.3.cap 17.*Dico ad fidem legatorum pertinere,vt ita agant:Nam ei,qui tibi dederit totum, par eſt aliquid afferuare. Quod ſi præcipitandæ ſint moræ, nihil eſt, cur legati fidem Princeps deſideret, etſi faciat ille, vel aduerſus ea, quæ iſte cogitarit,moueritque.

Verum

2 Verum in hac † materia commissionis, quid statuendum prodidit Gail. *obseruat. 35. nu. 5. lib. 1.* his verbis: Circumspecti, inquit, prouidi, & eruditi commissarii, quando propter partium contradictionem, de commissa iurisdictione dubitare incipiunt, vtrum videlicet talis articulus controuersus, sub commissione comprehendatur, nec ne, committentem consulunt, eiusque declarationem, interpretationem, & secundam (vt vocant) iussionem expectant Marant. *disputat. 1. num. 33.* Et huiusmodi secũda iussio, siue geminatio literarum Principis, tantum operatur, quantum motus proprius. Est singulare dictum Bald. *in l. nec damnosa. nu. 2. C. de precib. imper. offer.* Ias. *ibi, num. 6.* Roman. *in repetit. l. si vero. §. de viro. fallent. 31. versic. secundo probatur. ff. sol. matrim.* Refert Nicolaus Euerhard. *in loco à coniunct. duarum legum, in princ.* Item secunda iussio habet vim clausulæ: ex certa scientia; vt per Doctores *in cap. si quando. de rescript.* Felin. *ibid. num. 14.* Corset. *in tract. de potest. regia. quæst. 16. & in tract. de verb. geminat. & per* Rebuff. *in tract. de rescript. in præfat. nu. 85.* Et vim clausulæ: non obstante lege. Felin. *in d. cap. si quando. num. 14. Vt per* Claud. Cantiuncul. *consil. 23. nu. 53. & 54.* Franc. Marc. *quæst. 809. num. 1. incip. queritur an aduersus.* vbi dicit: Standum præcise secundæ iussioni, neque admitti vlteriorem oppositionẽ. Hactenus Gail. [*Et de pace publ. lib. 1. cap. 4. n. 31.* sic inquit: Tutius tamen est, si tempus & occasio ferant, super noua, & incidenti causa committentem consulere, ne, si res aliter opinione cadat, ipsi oratores, in vitæ, honoris & bonorum periculum, ob non arcte seruatum mandatum, adducãtur, cum mandati fines, præsertim in negotiis principalibus, diligenter custodiendi sint, text. *in l. diligenter. ff. mandat. & in l. sed et si pupillus. §. conditio. ff. de instit. act. cum similibus.* Et notus est versiculus:

Quis nescit longas regibus esse manus?]

3 Cui † consonat, quod vulgo dicitur delegatum dubitantem in rescripto, debere consulere delegantem. *cap. inter alia. de sentent. excom. cap. 2. de offic. delegati. cap. cum venissent. de iudic.* Et Delegans interpretari debet verbum dubium rescripti. Speculator. *de rescript. præsentat. §. 9. versic. item quod est.* Bertachin. *in verb. delegat.* [sic concordant iura, in votis sub nomine Benig. editis. *decis. 3. vot. 10. num. 5. fol. 126.* add &c.] Ac inde Doctores astruunt, † non delegatum, sed delegãtem interpretari suam sententiam. Alciat. *consil. 73 num. 2.* Nec id mirum, † cum eius 4 sit interpretari, qui disposuit. *l. fin. & ibi Doctores, C. de legibus. cap. cum venissent. de induciis. cap. inter alia. de sentent excommunic.* Bart. *in l. omnes populi. in 6. declarat. de instit. & iur.* Corn. *consil. 165. nu. 9. vol. 2. & consil. 67. num. 4. vol. 3.* Crauet. *consil. 9. 77. nu 27.* Freder. Scot *respons. 19. nu. 18. lib. 1. tom. 1.* Crot. *consil. 219. nu. 83.* Sic † declaratio 6 sententiæ petitur apud iudicem, qui eam protulit. *l. si militaris. 2. C. si à non compet. iudic.* Cuius rei pene infinita exempla apud Sayler. extant, quibus Cameta sententiam interpretatur, vt in Indice, *in verb. interpretatio*, videre licet. [Idq; in specie consideratum, in materia probationum, in causa Wirmundt contra Wirmundt.] Sic interpretatio † est penes Principem, quãdo disputatur de eius priuilegiis. Panormit. *in cap. cum venissent. & ibi Doctores, de iudic. l. Neratius. 151. de reg. iur. l. in pretoriis. 9. ff. de prætor. stipul.* Crotus *consil. 400. nu. 42 lib. 3.* In hac † tamen 8 re circumspectum oportet esse Commissarium, ne temere & omni quasi momento Cameram adeat, sed tunc demum, cum de magno, & graui puncto oritur cõtrouersia. Quæ res simili recte explicari potest: habet enim hoc caput magnam similitudinem, cum iure antiquo, quo cogebantur consulere Principem: In cuius tamen locum apud nos successit mos consulendi Vniuersitates, Scabinatus vel Iurisconsultos, ex statuto, prout in Saxonia plerunq; fieri consueuit. Illæ autẽ consultationes olim non promiscue, sed tum, cũ negotium nouũ vel inauditũ emergebat, quod an scripto legis obscuræ & ambiguæ comprehenderetur, ignorabatur, vel ob defectum iurisdictionis minoribus ad maiores, & maioribus ad supremum referre permittebatur. *l. 3. C. de Pedan. iudic. l. 1. §. 18. C. de iure veter. enucleand. l. solent. §. legat. iuncta gloss. de offic. proconsul. Nouell. 82. Nouell. 113. Nouell. 28.* Oldendorp. *de sentent. & remed.* Ferrar. Montan. *de præexercitam. iudic. lib. 3. cap. 1. versic. articuli.* Vant. *de nullit. tit. 9. num. 146.* Sic & in nostro proposito, expresse deciditur, suborta disputatione, nõ nisi cum

cum de iurisdictionis coactione (superlatiua
scilicet) testium, & partium disputatur, recur-
ri ad committentem. Gail. *dict. loco*. Et habet id
hanc rationem: quod quando disputatur de
iurisdictione delegati, tunc recurritur ad de-
legantem. Mascard. *de probat. in verb. iurisdictio,*
9 *nu. 5.* vel si causa † est obscura: declaratio enim
Principis non habet locum, nisi causa sit ob-
scura. Crauet. *consil. 976. n. 24. & cons. 338. n. 20.*
& consil. 895. nu. 25. Si autem sine magna cau-
sa, & ea, quæ à secundo genere dependet, ad-
10 eat, solet pati repulsam in Camera: Et † tunc
sic interloquitur iudex: Wirdt sich der Com-
missarius, vermög außgangener Commission/
vnd gemeiner Rechten oder Styli, dieses Pun-
cten halben/wol wissen zuhalten. Hoc est: Cō-
missarius iuxta emanatam commissionem, ius
commune & vsitatum stylum, se regulare
sciet. Et sic cum commissarius aliquando Ca-
meram ratione interrogatoriorum, ad quæ
ante articulos testes petūtur examinari, con-
suluisset, iudicatum fuit ex hac ratione: Quod
commissarius in dubiis emergentibus sese re-
soluere, & procedere debeat, vigore commis-
sionis, & styli iuris communis: quæ volunt,
vt superflua, & impertinentia interrogatoria
amputentur. Similiter cum non ita pridem
commissarius Cameram consuleret, an, pro-
pter interpositam appellationem procedere
posset, idem decretum datum. Et id, mea opi-
nione, recte, cum alias, si tales friuolæ consul-
tationes admitterentur, quiuis, etiam in mini-
11 me dubiis, Cameram molestaret. Ex † quo de-
creto, hæc incommoda tam parti quam com-
missario emergunt. Primo, quod commissa-
rius, eo ipso sæpe integrum examen retardat,
& ita probationes differt: Nam relatione
pendente, ante responsum acceptum, cessan-
dum est: argument. eius, quod de relatione
dicitur *in l. 1. in princ. C. de relat.* Marant. *part. 4.*
distinct. 12. num. 65. De quo tamen suo loco,
quoad hunc punctum, dictum est. Secundo,
quod partem in maximas expensas sæpe in-
ducit. Et quia per illam interlocutoriam im-
peritiæ commissarius arguitur, ad has expen-
sas, & damna, propter interpositionem huius
consultationis obuenientia, conueniri eum
posse puto. Tertio, quia quando interlocu-
toria hæc fertur, & ita imperitiæ arguitur, fa-
ma & existimatio eius apud partes & testes
grauatur (quasi scilicet ius, in quo versatur,
ignoret) Nam debet tantum consuli supe-
rior, vt modo dictum, propter magnum du-
bium. Dubium † autem id non dicitur, de 12
quo per regulam iuris constat, tametsi casus
quidam speciales interueniant. Bart. *in l. quo-*
ties. ff. si quis caut. Crauet *consil. 691. nu. 4.* Quam
tamen existimationem quisque, præsertim in
tam magna dignitate constitutus, æque ac
ipsam vitam, charam habere debet: prout suo
loco de fama in commissario requisita, dice-
tur. Duplici † autem modo solent causæ re-
mitti ad Cameram. Aliquando enim com-
missarius Cameram [ipsemet coram (vt fa-
ctum in causa Nippenburg contra Nippen-
burg. cuius rei vestigia extāt in meo formula-
rio *lib. 2. cap. 5. form. 6.* quo casu datur ipsi decre-
tum incontinenti, vt *dicto loco, form. 7.* videre
licet) Aliquando vero,] per literas interpel-
lat. Et hoc casu responsum in scriptis ad ipsius
literas, procuratori partis impetrantis reddi-
tur, idque cum eius maxime interest, ae ante
decisionem huius puncti non potest progre-
di. [ita factum in causa Schönberg contra E-
schenaw/vt demonstrat *form. 1. & 2. dicto lo o.* Et
quia *dict. cap.* varia huc spectantia proponun-
tur, eo lectorem, breuitatis gratia, remitto.]
Aliquando cum de re aliqua incidit contro-
uersia, & tamen principalis punctus commis-
sionis sine eo potest expediri, solet commis-
sarius per interlocutoriam partes discordan-
tes, ratione puncti controuersi, ad Cameram
remittere, vt factum in causa Aschenburg con-
tra Steinberg/nullitatis compromissi, cum
disputaretur, an clausula transumendi instru-
menta, sub verbis commissionis comprehen-
deretur, sic interloquutum est: Weil punctus
literariorum documētorum etwas disputier-
lich wöllen Commissarii denselben ans Com-
mergericht remittirt haben. hoc est: Quia lite-
rariorum documentorum punctus contro-
uersia non caret, eum ad Cameram re-
mittendum censent Com-
missarii.

CAPVT V.

ARGVMENTVM.

De vi ac potestate subdelegandi.

SVMMARIA.

1 *Subdelegatio facta illegitime, actum reddit nullum.*
2 *Delegatus regulariter non subdelegat.*
3 *In arduis negotiis electa præsumitur persona industria.*
4 *In dubio præsumitur electa industria persona.*
5 *Industria persona quare electa dicatur.*
6 *Quando industria persona electa est, non habet locum subdelegatio.*
7 *Iussus à testatore aliquid facere, non potest per alium facere.*
8 *Doctor, an & quando per substitutum quid facere possit.*
9 *Exceptiones partibus per indirectum non auferenda.*
10 *Quod partium consensu non potest fieri, id nec per solum commissarium fieri potest.*
11 *Actus ad quem quis cogi potest, alteri nequit subdelegari.*
12 *Opinio eorum, qui arbitrantur commissarium subdelegare posse.*
13 *Distinctio Doctorum quoad delegationem, inter receptorem & examinatorem testium.*
14 *Rationes quare examinator non possit subdelegare.*
15 *Rationes quare receptor possit.*
16 *Subdistinctio huius distinctionis.*
17 *An hac distinctio de iure & stylo Cameræ obtineat, inspicitur.*
18 *Distinctio, quoad actum subdelegandi inter receptorem & examinatorem testium.*
19 *An hac distinctio admittenda?*
20 *Distinctio, an in commissione exprimatur, vel non, subdelegandi potestas affirmatiua.*
21 *Imperator Statibus imperii delegat cum clausula subdelegandi.*
22 *An hac distinctio hic procedat.*
23 *Distinctio hac an in aliis etiam locum habeat remissiue.*
24 *Tacitus consensus facit valere subdelegationem, prædicta clausula adiecta.*
25 *Magistratibus recte, cum clausula subdelegandi, committitur.*
26 *Opinio eorum, qui arbitrantur simul nominatos sibi inuicem posse subdelegare.*
27 *Consiliarii, & tutores suis collegis possunt committere.*
28 *An hac opinio proprie huc spectet.*
29 *Vnus ex collegis, an alteri committere quid possit remissiue.*
30 *Opinio eorum, qui consensum partium ad subdelegationem sufficere arbitrati sunt.*
31 *An hac opinio subsistat examinatur.*
32 *Opinio eorum, qui consuetudine introduci posse putant, vt subdelegatio hæc locum habeat.*
a *Subdelegare, nec Papa, nec Imperatoris legatus potest, iuxta quosdam.*
b *Subdelegare nequit scriba.*
c *Subdelegari nequit iuramenti delatio.*
d *Distinctiones Seneroli, de subdelegatione consensu facta, reiiciuntur.*
e *Subdelegationem quæ verba in commissionibus inserta excludant.*

HVCVSQVE de tribus modis, vim & potestatem commissionis explicantibus tractatũ est: Quia autem in quæstione subdelegationis, quidam hanc rem per primum, quidam per secundum modum decidere volunt, quidam autem ad tertium referre malunt, non abs re fore putaui, absolutis hisce speciebus de hac quæstione; An scilicet commissarius vices suas alteri subdelegare possit? præsenti capite agere. Quod eo est faciendum diligentius, quia plurimum Commissarii interest id scire. Si enim in casibus non permis-
sis subdeleget, † non solum tanquam priua- 1
tus dicitur procedere, proindeque actus esse ipso iure nullus. *l.3. de offic. præsid. l. 5. C. qui pro sua iurisdict. iud. dare poss.* Sed etiam omnia, quæ nomine partium ipsi data sunt, restituere cogitur. Rebuff. *de inquisit. seu commiss. artic. 11. in gloss. vnic. in fin.* Circa hanc rem autem aliquot examinãdi sunt casus, secundum diuersas Doctorum opiniones.

Aliqui enim in illa fuerunt opinione, non posse subdelegare, [quos latissime recenset Prosp. Farin. *lib 3. c. 3. nu. 150. tit. 8. q. 77. de testib.*
vbi hoc adeo verum esse dicit, † vt ne quidem a
locũ habeat in delegato à Papa; & per consequens, nec ab Imperatore aut eius Camera delegato] iiq; his vsi sunt argumentis. Primo,
iuris esse expressi, † delegatum non posse sub- 2
delegare. *Clem. de offic. delegati.* Quod maxime in commissario nostro locum habet, vbi est electa industria personæ. [*l. inter artifices. de solut.* per quam hoc statuit Roncheg. *in l. 5. nemo. n. 20. de duob. reis.* vbi latissime differentem vide.
Hinc nec scribam † posse subdelegare officiũ b
scribentis, post Paris. *cons. 28. n. 28 lib. 2.* Didac. Perez. *ad ordin. lib. 2. tit. 5. de notariis.*] Quod sic
probatur. Primo, † quia hoc negotium com- 3
missionis est quid arduum, vt in specie nostra tradit.

tradit Sriatic. *in pract. obseru. cap. 16. nu. 28. & 29.* Moron. *de fide & treug. quaest. 49. nu. 1.* Menoch. *de arbit. iud. quaest. lib. 1. quaest. 68. num. 11. vsq. ad 25.*
4 Secũdo,† quia in dubio praesumitur electa industria personae. Scot. *respons. 21. nu. 5. lib. 4.* Menoch. *praesumpt. 92. lib. 6.* [quod latius prosequitur Bernard. Graeuius *conclus. 97. consid. 1. per*
5 *tot.*] Tertio,† in specie in praesenti nostro casu esse electam industriam personae ex eo cõstat, quod tam accurate & sollicite de ea partes in Camera disputent, ac iudex illas tantum personas, quas industria praeditas esse videt, eligit. [hinc & in decis. sub nomine Gilmanni editis *part. 2. decis. 18.* sic dicitur *num. 6.* Adhaec commissariorum in Camera datorum, censetur electa industria personarum.] Iuris autem
6 est, quãdo † electa est industria personae, nunquam subdelegationi locum esse. *c. fin. de off. deleg. l. vn. §. fin. de cad. toll. l. seruus si haere. in fin. de stat. lib.* Ioan. le Cerrur. *in tract. de primog. lib. 3. q. 1. n. 22.* Striat. *d. loc.* Menoch. *de praesump. 92. n. 3. lib. 6. & de arb. iud. q. cas. 68. n. 15.* Masc. *in verb. elect.* Rebuff. *d. loc.* Rol. à Valle *consil. 23. nu. 16. & 17. vol. 1.* Quae ratio etiam considerata in causa, Bodenhausen contra Rawen. Eamque in commissario Regio ponderat, & ex ea non posse delegare concludit Rebuff. *in constitut. regiis de rescriptis. in praefation. num. 19. & artic. 2. gloss.*
7 *11.* Hinc est,† quod iussus à testatore, vel quolibet alio aedificare domum, vel tabulam pingere suis manibus, non possit hoc alteri demandare. Gail. *lib. 1. obser. 97. nu. 2.* Est enim inter artifices magna differentia, & ingenii, & naturae, & doctrinae, & institutionis & quilibet suas speciales habet dotes. *d. l. vn. §. fin vers.*
8 Quintil. *lib. 12. c. 10.* Et quod Doctor † habẽs ex publico salarium, vicaria opera vti, & per substitutum legere non possit. Bart. *in l. nemo est, qui nesciat. ff. de duob. reis.* Mantuan. *sing. 32. num. 1.* Afflict. *decis. 226. nu. 2.* Nisi consuetudine aliter receptum sit, vel substitutus parem eruditionis opinionem & commendationem apud omnes habeat. Nam & ob infirmitatẽ per substitutũ docere, vt & ratione infirmitatis quis per substitutum seruire potest. Dd. *vbi supra. c. qui pro debilitate. de off. delegat.* Gail. *d. loc. n. 4.* Ter-
9 tio,† quod si cõcederetur subdelegatio, tunc partibus exceptiones, quas aduersus commissarios habent, per indirectum amputarentur. contra *c. pastoralis. de offic. delegati. l. non distinguemus. §. quaesitum. de arbitr. c. cum quid in vna de reg. iur. l. Seius.* & Augerius, *ad l. Falc.* Rota *decis. 434.* Ioan. Campeg. *de testibus. reg. 430. §. tertio fallit.* Quarto, ex illa subdelegatione in hoc puncto facile posset oriri delictum. Nam facile commissarius malitiose sese exoneraret, puta, quod gratificaretur alteri parti, quo casu etiã delegatus à Principe nõ potest subdelegare. Quinto,† cum de consensu partium eligantur hi 10
commissarii, plane non potest subdelegatio habere locum, nam alias commissarii constitutio à solo delegato, quod deleganti (qui ipso maior est) non licet, penderet, partiumque, suo modo, qui requiritur, consensus excluderetur. Speculat. *in tit. de iudice deleg. §. sequitur. in princ.* Abbas *in cap. cum Bertholdus, 18. num. 27. de re iudic.* [concordant, quae *d. decis. 18. nu. 5.* habentur. De stylo Camerae receptum, quod commissarius datus à Camera non possit subdelegare: nisi expresse in commissione dicatur; quod ideo fit, quod tales commissarii plerunque, & fere semper, de consensu litigantium ordinentur, proinde mirũ non est, quod aliis vices suas nõ possint committere]Sexto, ex † eo, quod quicunq; potest cogi, nõ potest 11
renunciare, & alteri tradere. *arg. l. sicut. de oblig. & action.* Scotus *consil. 21. num. vlt. lib. 3.* Hinc dicitur, si scriptum fuit per verbũ mandamus, vel praecipimus, ratione interpositae necessitatis, virtute illorum verborum, delegatum à Principe non potuisse subdelegare. Iason *in l. à iudice. in 2. lim. C. de iudiciis.* Hier. Mag. *decis. 56. nu. 1. & 2. & ibi addit. lit. g.* Et tantum de negatiua hac sentẽtia. Secunda opinio † fuit eorum, 12
qui tradiderũt commissarium posse subdelegare *Panor. in d. c. cum Berthold.* Vbi dicit: Quod commissarius deputatus à Põtifice ad examinãdos testes, possit vices suas alteri subdelegare, quod praeter infra dicenda, confirmat Schrad. *in tract. feud. par. 10. sect. 12 n. 90.* Menoch. *de praesump. p. 92. n. 1. lib. 6.* Et delegatus à Principe potest subdelegare, *vt supra lib. 1. dictũ est.* Et hanc sentẽtiam in Camera approbatam dicit And. Gail *obseru. 97. n. 7. lib. 1.* his verbis: In Camera subdelegationes, quae fiunt à commissariis, ad examinationem testium datis, admissas me-

mini, vt in causa Tübingen/ contra Abbatem in Sultenbach. Nam licet delegatus ab ordinario regulatiter subdelegare nō possit, cum nō habeat propriam iurisdictionem, sed mādatum, & sic alieno beneficio vtatur. text. *in l. more maiorum. cum l. seq ff. de iurisd. om. iud. & in d. l. à iudice.* vbi late Iason *nu. 3. cum seq.* regulam hanc cum suis ampliationibus & limitationibus egregie declarat. Tamen hoc non procedit in delegato summi Principis, nam is subdelegare potest pro suo arbitrio, etiam inuitis partibus, per text. *in cap super quaestione. §. si vero. de offic delegati.* [latissime post alios Peregrin. Ianin. *de citat. reali, lib. 1. cap. 1. num 424. & sequent.* vbi hoc etiam extendit ad causas meri imperii.] Ratio, quia delegatus Principis in causa sibi commissa maior est quolibet ordinario. textus *in cap. pastoralis. 28. §. praeterea. de offic. iudic. ordinar. & in cap. sane, il 2. de offic. delegat. & in d cap fin. § fin.* Quam etiam rationem in simili considerat Ioseph. Gonzalez *variarum quaest. cap. 19. nu* 18. Sic itaq; ordinarius subdelegare potest. text *in l. vnic. C. qui pro sua iurisdict. & d. l. more maiorum.* Ias. *ibid nu.* 1. multo fortius delegato Principis (cum maior sit quolibet ordinario) subdelegare permissum erit. [Cantiunc. *consil. 16. nu. 49.*] quod rite ad commissarium hunc nostrum referimus; quia Cameram summi Principis videlicet Imperatoris tribunal esse constat, ita: vt delegatus eius recte subdeleget. [& hoc non solum Principis, sed alterius etiam ordinarii commissariū, facere posse, asserere ausus est Peregrin. Ianin. *de citat. reali, lib. 1. cap. 1. num.* 473.] Huius tamen opinionis rationem, ex supra in praecedenti opinione deductis inualidam esse constat, & valde dubito, an hanc opinionem commissarius tuto sequi possit? Sane generaliter id fieri posse negarem. [Licet autem ex hisce verbis multi nostram hanc sententiam publice disputando & scribendo reprobare videantur: tamen cum ex aduerso nonnulli vestigia nostra hoc loco sequi non dedignentur, eaq; etiam sententia rationibus supra satis suffulta sit: ne nonis plumis veritatem adornare videar: verba saltem Bern. Graeuaei eam sequentis & confirmantis adscribam, inquit is, *concl. 97. n. 4.* contra asseuerare nouissime contendit Rutg. Rul. *tract. de commiss. lib. 3. c. 5. post nu. 15. & seqq.* Et in hanc contrariā sententiam videtur etiam inclinare Alex. Raudens. *respons. 7. n. 43 vol. 1.* nec sane eiusmodi Rulandi dissentientis sententia videtur absona, in commissariis, seu delegatis, qui Principibus, & statibus imperii inferiores sunt. Et cum particulari personae, ICto nimirū alicui, vel alii excellenti viro commissio facta esset, maxime examinandorum testium: nam cum examinatio testium sit quoddam industriale, ceu ex Bald. & Lanfr. in terminis cōsuluit Alex. Raud *d. cons. 7. n. 41.* subdelegatio eiusdem non subsisteret (nominatim in facti contingentia, quod subdelegatio commissi examinis nō fiat, respondit post Rol. & alios Osa *cōs. 17. n. 12.*) industria siquidē personae electa, subdelegatio cessat, Dn. Gail. *nu. 2.* Menoch *2. praesumpt. 21. nu. 2.* respondit in termin. Francis. Monald. *consil. 143. nu. 12.* communem ex Socin. dicit Soarez *thes. sent lit. D. n. 39.* & conferunt not. Ioan. Petr. Surd *cons. 433. sub num. 15. & 16.* Francis. Viu. *Neapol. decis. 305. nu. . & 5.* Ioan. Vincen. Hond. *consult. 58. nu. 79. vol. 1.* nec non commissio ICto facta, industriae respectu, iniūcta censetur. Menoch. *6. praesump. 92. n. 12.* Quo casu, electa scilicet personę industria, nec consentiētibus partib. subdelegatio iure valeret. Tib. Decian. *tract. crim. lib. 4. c. 25. num.* 38. in tantum, vt nec delegatus pater filiū subdelegādi facultatē habeat, idē Pacia. *sub d. n. 38.* reiecta opinione dissentiētis Romani.]

Cum ergo neutra opinio difficultatibus carear, vt in omnibus fere iuris cōtrouersi quaestionibus. Ita & in hac, variae ab aliis Doctoribus adinuentae sunt distinctiones, ac media, quae ordine hic collocanda & examinanda sunt. Prima † eorum est, qui distinguunt inter examinatorem, & receptorem testium, 13 quasi examinator nō possit subdelegare, quia merus executor dicitur. *cap. fin. § fin. de offic. delegati.* [Et haec distinctio *in tom. 2. symphor.* Gilman. *part. 1. vot. 1.* adducitur, vbi cum Gailii, & Mynsing. opinionem retulisset, sic concludit: processum, seu examē à nullitate defendi, vel saltem nullitatem, si quae sit, dissimulari posse: quod tamen non probo.] Et quando † nudum 14 exercitium alicui conceditur, tunc videtur esse electa industria personae, per gl. *in c. 1. de offic. delegati.*

delegati. Secundo, quia ad vnum actum tantum est deputatus, & ideo non potest vere dici delegatus, sed quasi delegatus. Hieronym. Mag. *decision. Florent. 56. nu. 6.* post Ruin. *consil.*
15 *62 nu. 1. lib. 5.* Receptor † vero possit subdelegare, quia cũ aliquid iurisdictionale conceditur, non præsumitur electa industria personæ, nisi expresse dicatur quod personaliter hoc faciat. Receptio autem testium est articulus iurisdictionalis: habet enim iurisdictionem in recipiendis testibus, citationibus decernendis, ad testimonium perhibendum, dando interrogatoria, deferendo iuramentum, puniendo inciuiles. Iacob. de Machell. *in patrocin. forensi. patro. 52. nu. 5.* Hancque opinionem ex hisce fundamentis tenuit prima *glo. in d. Clem.* 1. Gail. *d. obs. 97. fi. 1.* Hart. *pract. obs. 15. tit. 15. lib. 2.* [plures hanc opinionem sequentes
16 recensentur à Farin. *d. loc. num. 153.*] Et hæc † posterior opinio de receptore iterum subdistinguitur, vt Receptor à principe delegatus tantum subdelegare possit, non alius. *Decis.*
17 Rot. 164. *in addit. nu.* 3. Quæ distinctio † licet videatur iuri consona, puto tamen eam hoc nostro tempore non attendi, & nec receptorem nec examinatorem delegare posse ex sequentibus rationib. Primo, qa industria psonę ad integrũ actum videtur electa, maxime cũ hodie hæc puncta in Camera raro seiungantur, vt supra deductum. Deinde, quia exceptiones quæ cõtra commissarium opponuntur, cum non tantum tanquam receptorem, sed etiam examinatorem respiciunt. Imo maxime ratione examinis sunt inuentæ, in examinandis enim magis, quam in recipien-
18 dis dolus versari solet. † Secunda principalis conciliatio eorum est, qui distinguunt inter actum subdelegandi, quasi commiss. ad recipiendum datus, ipsam receptionem non possit alteri demandare, examinationem vero recte possit. Rationem addunt, quia examinatio cum mixtura est demandata, quando receptio conceditur. Nuda vero examinatio ideo potest committi, quia fieri etiam potest die feriata. Hart. *obser. lib. 2. d. tit. 15.* Cui hæc ratio coniungi potest: Quod aliquibus visum fuit: articulum Iurisdictionalem ordinarium non posse delegare, sed nõ iurisdictionalem, vt examen, posse. Zas. *in l. more. nu. 50. ff. de iurisdict.* Quæ sententia non caret scrupulo: cõmissio † enim est actus indiuiduus, præser- 19
tim hoc nostro tempore, quo distinctio inter receptionem, & examinationem ita accurate non obseruatur. Et quemadmodum non tota, ita nec pars eiusdem subdelegari potest. Maxime cum: vt iam monui; exceptiones contra commissarium proponendæ vtrumque respiciant. Nec obstat ratio; Quod examinatio possit fieri die Feriata: quia à diuersis mala fit illatio: Et multi actus possunt fieri die feriata, qui tamen nõ sunt delegabiles, & è contra. Alia ratio, ex Zasio allata loquitur de ordinario: differentia autem quoad hunc & ordinarium est: quod hic electa sit personæ industria: [In qua opinione adhuc persisto, licet videam nonnullos contra disputasse, sub præsidio amici mei Ioannis Hauenreuteri, 2. Iunii anno 1598. Tubingæ, quorum rationibus, si additæ essent, facile respondissem; nunc saltem oppono ex Græuæo *d. conclus. 97.* superius adducta.]

Tertio † distinguitur, tunc subdelegatio- 20
nem in commissario habere locum, si id in ea exprimatur: secus si in commissione non exprimatur, per ea quæ tradit Villal. *lit. D. 25. & late lit. O. 28.* Ratio, quia Imperator hoc facit, qui etiam potest concedere, vt causæ meri imperii, alioquin indelegabiles, delegentur. latissime Ioseph. Gonzalez. *variar. quæst. cap. 19. nu. 7.* Et hoc in specie tenuit Rebuff. *in dict. gloss. vnic. art. 14. de Inquisit.* Vbi permissu pręsidis posse quem id facere adstruit. † Sic vi- 21
demus Imperat. dare iudices, & committere causas Principibus, & statibus Imperii, qui postea per suos subdelegatos mandatam iurisdictioné exercent. Maxime si clausula adiiciatur: Vor dir vnd deinet k. Räthe / ꝛc. Vt factum in commissione Treuirensi concredita in causa Haller contra Leipzig. Confirmatur id etiam ea ratione, quod illud in Principe maxime habeat locum, cum etiá quemlibet ordinarium delegare causam, cum potestate & facultate subdelegandi, tradatur. *arg. l. non distinguemus. §. quæsitum est, in fin. de arbitr.* Imol. in *Clem. vnic. nu. 31. de offic. delegat. vbi communem dicit.* Bart. in *d. l. more maiorum. num. 12.*

Y 3 Iason.

Iason *d.l.à iudice.nu.*18. Vbi dicit veram esse limitationem, quod legato possit concedi fa-
22 cultas subdelegandi. † An autem hoc in nostro præsenti casu in commissario locum habeat dubitari potest? Nec immerito: cum parti ex tali potestate subdelegandi maximũ generetur præiudicium, si testes scilicet per tertiam personam, sibi forsitan inimicam, examinari debeant: per ea, quæ supra pro prima opinione deducta sunt. Hæc cum sic scripsissem, incidi in Quæstiones cõtrouersas Fachinæi, *qui ca.*45.*lib.*1. (quem & in ea opinione esse video) clausulam hanc adiectam paruæ esse efficaciæ dicit: de quo tamen cum probabiles rationes extent, nolo hic disputare.
23 Illud tantum addo: Si pars † id sciens taceat, nec reuisionem petat, aut appellet, ratione huius taciturnitatis potestatem subdelegandi vires sumere: tacito enim consensu introduci potest, vt subdelegatio locum habeat. Mynsing. *obseruat.* 41. *cent.* 3. [*sympher. supplic.* sub nomine Gileman. *edit. part.* 1. *vot.* 1. *num.* 20. *vers. primo.* Farinac. *d. loc. num.* 158.] Conue-
24 niunt enim † omnes tres personæ cõstituentes Commissarium, iudex scilicet, & vtraque
25 pars. Et hanc quoque sententiam † procedere arbitrarer, si Magistratui alicui publico tradatur commissio: tunc enim cessat omnis causa suspicionis, & ita decerni solet. **Seind Burgermeister / vnnd Rahte der Stadt N. sampt. vnd sonderlich zu Commissarien hiemit verordnet / dergestalt / daß sie selbst / oder durch etliche auß jrem mittel geschickte darzu verordnete / fleissig / vnd getrewlich beweisung von beyden Partheien eynnemmen.** hoc est: Consules, & Senatus ciuitatis N. coniunctim & diuisim in commissarios ordinati sunt, ita vt ipsimet vel aliqui ab ipsis deputati qualificati, diligenter, & fideliter probationes vtrinque suscipiant. Vt practicatum in causa **Johan von Reiner Appellanten / wider Eberharten / vnd weyland Johann von Eberschwein**, in puncto liquidationis 19. Februar. Anno 1586. Et hoc aliquando facit iudex ex officio. Vt in prædicta causa factum: aliquando ad instantiam partis: vt in causa **Sachsen / & Saluelt** contra **Keyserlichen Fiscall** 19. Apr. An. 1550. petitum fuit ordinari Guntherum, Comitem à **Schwartzenburg** / vel vnum ex consiliariis, cui Comes hoc mandet.

Quarto quidem † distinguendo tradunt, delegationem habere locum, si duo vel tres nominentur Commissarii, & vnus alteri commissionem transmittat aut tradat. *c. quamuis de offic. & potest. delegat.* Mynsing. *obseruat.* 41. *cent.* 26
3. Nicola. Anton. Grauat. ad Vestr. *c. vlt. num.* 34. *li.* 6. Quod videtur probabilem † habere rationem: Nam consiliarius Principis potest animi sui motum committere suis consociis. Bart. *in l. Pomponius* 36. *alias incip. si vni. de re iudicat.* addens: Quod vnus contutor possit alteri tutelam gerendam committere. Quid autem si vnus commissarius citauerit partem, an poterit tunc subdelegare? Quod dubium motũ in d. causa **Bodenhausen** contra **Rawen**. Et videtur, sine noua cõmissione, consortem non potuisse hoc suscipere. Per citationem enim perpetuatur iurisdictio delegati. Et sic videtur litis pendentia, ac præuentio inducta, vnde concludi posse videtur quod non, de quo tamen infra latius. Quod † ad ipsam distinctionem hanc attinet, ego eam huc ad veram subdelegationis materiam proprie accommodari posse non puto. Nam hæc non est subdelegatio, sed tantum renunciatio suæ partis, quam habet: qui resoluta, ad vnũ nominatum commissarium, iure quasi accrescendi, & non ex subdelegatione, deuenit. Et hic ideo hoc admittitur, quia cessat suspicio, quæ contra subdelegatum moueri poterat: quod in subdelegato Commissario secus est. Nec obstant ea, quæ ex doctrina Bartoli tradita sunt: Nam † præterquam quod de subdelegatione proprie non loquitur: ipsius quoque opinio non omnibus probatur. vt post gloss. *in l. sicuti. de arbitr.* tradit Bald. *in l. cum Magistratus. Cod. quando prouocar. non est necesse.* Petr. Bellug *in Specul. Princip. titul.* 10. *de officio examinatorum. num* 14. Et duobus ad rem antiquam delegatis, vnum non posse alteri committere, tradit Felin. *in d. ca. pro debilitate. nu.* 2. *vers. & fortius. ac alii relati* à Menoch. *d. consil. nu.* 13. Quinto † alii subdelegationem in commissionibus tunc habere locum existimant, quando vtraque pars consentit, idque probant *per capit.* 1. *§. is autem. de offic.*

27 28 29 30

offic. delegati. Vbi Papa rescribit: Eum, cui iniungitur, vt personaliter negotium exequatur, posse (dummodo partes consentiant) hoc aliis delegare, vbi & glo. hanc doctrinam tenet. Innocent. *in cap. cum causam. de testibus.* Speculator. *in tit. de teste. §. qualiter autem.* Gail. *d. obseruat. 97. in princip.* Mynsing. *d. obseruat. 41.* Grauatt. ad Vestrium. *d. loco. nu. 34.* [Si tamen suo periculo velit commissarius à Camera ordinatus (alteri enim ab inferiori constituto hoc non conceditur Farinac. *d. loco. n. 151.*) hoc facere, (cuius rei exemplum nullū scio)
c videat, vt prius deferat † iuramentum testibus. Nam receptionem iuramentorum delegare non potest, Farin. *d. loc. 154.* vbi tamen, *num. 155.* refert Bocat. *cap. 9. nu. 4.*] Petr. Montforte. *ad constitut. reg. Sicil. tit. in quib. causis audient. commis. fol.* 109. Licet secus de consuetu-
31 dine esse tradat. Verum † & hæc sententia probabilem habet dubitationem: Primo enim certum est, de delegato iudice ad cōmissarium testium, prout hoc tempore à Camera constituitur, non valere arg. prout supra aliquo modo ostensum. Et in hoc præsenti casu ex hac ratione diuersum statui ac demōstrari potest, quod non penes partes solū, sed iudicem sit constituere commissarium, vt supra latius expositum est: Quum sane dispositionem partes, priuato consensu tollere non possunt: [quia priuatorum consensus non confert iurisdictionem. *l. priuatorum. C. de iurisd. omn. iud.*] sicque in specie postquam hæc scripsissem, obseruasse inuenio Rebuff. *Art. 14. gloss. vn. in tit. de Inquis.* qui affirmat, ex consensu partium commissarium alteri committere non posse, tum ratione prohibitionis, tum ratione iurisdictionis. Et in specie traditur: quod per auditorem Papæ, vel Rotæ, de consensu partium examinatio testium committi possit: sed commissarium de consensu partium eam alteri committere non posse. Rot. Rom. *dec. 262.* [& in hac opinione etiam esse, hancque & veriorem, & communiter receptam approbare video Seuerol. *de remiss. cap. 52. num. 1. & cap. 6. num. 3.* nec ego distin-
d ctiones admitto, † quas idem Seuerol. *num. 2. vers. vno de part.* adducit, nam ille consensus duorum est ipsum pactum, ex definitione pacti, & eædem rationes, quæ consensui supra obstare diximus, etiā in pacto militant: multo minus distinctio illa admittenda: qua inter pactum expressum, & tacitum discernitur: pro quibus tanquam pro aris & focis disputant, quorum cathalogum, Prosp. Farinac. *dict. loc. numer. 161. & 162.* vtrinque recenser.] Sexto sunt † qui consuetudine in- 32
troduci posse existimant, vt subdelegatio locum habeat. Ita multis rationibus & Dd. opinionibus confirmat Gonzalez. *variar. quest. ca. 22. nu. 25.* [Ianin. *de citat. reali dict. loc.*] Ad quem modum ego fere omnes Dd. distinctiones refero: quæ licet stricto iure nō procedant: consuetudine tamen approbatæ dici possunt. Sed quid in iudicibus secundum ordinationem datis, seu, vt nos loquimur, Vermög der außträg/ dicendum? anne & hi delegati subdelegare examinationem poterunt? Et sane posse, extra dubium est: non tamen ratione iurisdictionis (vt nonnulli arbitrantur) ordinariæ: Nam quod quidam eos ordinarios potius, quam delegatos esse existimant, id aperte refellitur ipso ordinat. text. *titul. 28. part. 2. in princ.* Vbi dicitur: Es sol nicht allein von den vrtheilen/ durch die ordentliche vndergericht/ 2c. ibi verb. Ordentliche vndergericht/ opponit statim die Außträg. Idque ex regula: Quod vnius inclusio, sit alterius exclusio. Et hinc recte possunt recusari ita & in quadam causa factum 26. Maii. Anno 1536. Baden contra Fleckenstein. refert. Mynsing. *obseruation. 52. cent. 2.*

[Quamuis, dici possint ordinarii, ex eo quod à lege, hoc est, ordinatione Imperii statuantur. Pro complemento capitis moneo, vt cæteris circumstantiis stantibus, commissarius diligenter verba † commissionis inspiciat, si e
enim adsint illa verba: *possunt, ac debent*; non potest subdelegare. Peregrin. Ianin. *lib. 1. cap. 1. numer.* 431. Secundo si per geminata verba concessa: *tu, vel per te*; Ian. *d. loc. num.* 432. Tertio si dicatur quod talis, & nullus alius examinet, Ianin. *num.* 33. Quarto, si iubebatur personaliter agere. Idem *nu.* 434.]

CAPVT

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

De iis, quæ commissarius in ipsa sub delegatione animaduertere debet.

SVMMARIA.

1 *Causæ propter quas subdelegatio locum habeat.*
2 *Necessitas est causa generalis.*
3 *Infirmitas.*
4 *Absentia necessaria.*
5 *Publicum impedimentum.*
6 *Vbi causa hæ allegandæ.*
7 *Commissarius an subdelegatum cogere possit ad suscipiendum.*
8 *Pro negatiua.*
9 *Pro affirmatiua.*
10 *Commissarius, cessante impedimento, & re extante integra, subdelegationem retro ad se vocare cogitur.*
11 *Commissariis duobus simul actum incipientibus, vno impedito, an superstes solus actum perficere debeat aut possit?*
12 *Pro affirmatiua.*
13 *Pro negatiua.*
a *Subdelegatus an talis esse debeat qualem delegans verisimiliter ordinasset.*

HACTENVS prolixe tractauimus: an &
quibus casibus locum habeat subdelegatio.
Nunc vlterius, quid in ipsa subdelegatione
(casu quo eam concessam supra diximus)
obseruandum sit, dicendum restat. Primo,
itaque commissarius videbit, vt is qui
subdelegatur, sit eiusdem qualitatis, cuius ipse
est. [Afin. *in luculentiss. tract. de execut.* §. 8. *ca.*
210. *nu.* 8. Ioann. Baptist. Caecialup. *de debitor.*
fugit. quæst 3. *nu.* 4.] Surrogatum enim eiusdem
debet esse conditionis, cuius est illud in cuius
locum surrogatur. Menoch. *consil.* 17. *n.* 8. [Ad
quod ea quæ supra *lib.* 1. tradita sunt considerabit,
talem enim commissarius debet subdelegare,
qualem Camera, si notitiam habuis-
a ses, † delegasset: alioquin subdelegatio non
valeret: & ab eo facta, essent ipso iure nulla,
argumento eorum quæ astruit Peregrin. Ianin.
de citat. reali lib. 1. *cap.* 1. *nu.* 446.] Secundo,
non pro suo libitu aut beneplacito, sed necessaria
aliqua causa adductus hoc debet facere.
1 Causæ autem sunt variæ, † præcipue tamen
2 hæ enumerari possunt. Primo † necessitas,
quia ea in omnibus rebus excusatur, & legi
non subiacet. Secundo † infirmitas, est enim 3
commissionis actus talis, qui virum (vt supra
diximus) sanum requirit. Si ergo in aliis excusat,
Villalob. *in com. opin. lit. D.* 39. *& lit. O.* 26.
quanto magis in hac specie idem dicendum.
Tertio † absentia, quam tamen necessariam 4
hoc casu esse debere puto, alias non facile cõmissarium
excusaret: cum quilibet hoc fuco,
videns commissiones expeditu esse difficiles,
à se abdicare posset. Quarto † impedimen- 5
tum publicum, idque tale, vt eo impedimento
posthabito, cõtra iuramentum præstitum
peccaretur. Alias in dubio superiori, Imp. scilicet.
præ cæteris parendum. *Arg. c. vnic.* §. *fin. hic
finitur lex.* & ea quæ tradit Zas. *de feud par* 7. *nu.*
22. Wesenb. *de feudis c.* 9. *num.* 11. Et licet plures
causæ impedimentorum adduci possint, *per l.
si longius spatium* 18. *in prin. ff. de iudic. in l. plac.* 4.
C. de pedan. iud. tamen hæ sunt pręcipue, & ita
comparatæ, vt reliquæ sub iis facile comprehendãtur,
vt post alios traditur à Menoch. *cõsil.* 17. *n.* 11. In † controuersiam autem venit, an 6
coram Cameræ iudicio has causas allegare
debeat excusandus commissarius. Et videtur
dicendum quod sic: quia illa omnia sunt facti,
& ideo probationem requirunt: vt constat ex
Masc. *in verb. absentia, infirmitas, impedimentum,
necessitas.* Talia autẽ in nullo loco rectius, quã
apud iudicem qui dedit commissarium, deduci,
& probari debent. Verum quia punctus
commissionum hac re plus æquo protelaretur:
credo his non esse opus: sed propter cõmissarii
officii excellentiam ipsi credi, quemadmodum
& tradit Menoch. *d. loc. n.* 12. Maxime
cum delegato principis, sine vllo impedimento,
subdelegare concessum sit, vt demonstrat
Menoch. *d. loc. n.* 2. Circa † hãc subdelega- 7
tionem & illud quæritur: An Commissarius
eum, qui hanc prouinciam suscipere recusat,
cogere possit? Et primo † intuitu concluden- 8
dum videbatur, quod non. Primo, quod priuatus
forte existens commissarius, nullum in
talem habeat imperium. † Verum, eo non 9
obstante, cogi eum à commissario posse, ex
hac ratione, dilucide apparet: Quod in omnibus
causis, in quibus delegatus potest subdelegare,
potest etiam subdelegatus cõpelli ad
suscipiendam subdelegationem. *per c. si. de offi.
del.* Hypp.

del.Hypp.in tr.de bannit. in verbo commissarii. n.
10 22. Illud autem obseruabit commissarius, † cum alicui subdelegauit propter valetudinē, vel aliam causam, quod tunc, ea causa sublata, & re adhuc integra, ipsemet actum perficere possit: Re enim integra delegatus subdelegationem reuocare potest. *c. quamuis. de offic.deleg.c.15. qui de Proc.in 6.* Fer.*consi.* 287.*nu.* 3.*de quo vide late* Lau.Tennin.*cau.*40.*num.*2. & addit, id fieri posse etiam postquā delegatus ea vsus fuit, si sibi in delegatione reseruauit
11 officium suum. Illud & hic in quæstionem † cadere sæpe solet, si duo commissarii à parte sint electi, & alter eorū perficere actū impediatur: an sufficiat hoc casu alterum non impeditum commissionem expedire: an vero impeditus alium subdelegare debeat? Et vi-
12 detur vnum sufficere, † ex clausula supra tradita: quod singuli, & in solidum sint ordinati. Idque aliquoties practicatum scio. Quia
13 tamen,† vt ibidem monui, sæpe partium plurimum interest, duos adhibere, in casibus, in quibus subdelegationi locus est: licite hoc casu alter qui impeditus est subdelegat, cumque concommissarius admittere cogitur. per tradita Benedict. Capræ: *regul.*29.*fol.*32.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

De subdelegato, eiusque potestate.

SVMMARIA.

1 *Subdelegati descriptio.*
2 *Potestas subdelegati.*
3 *A subdelegato, an ad commissarium, an vero ad Cameram appellandum.*
4 *Subdelegatus proprie dicitur post acceptatam subdelegationem.*
5 *Mortuo delegante an exspiret subdelegatio?*
6 *Iurisdictione mandata, & iudice dato, quando horum potestas exspiret.*
7 *Distinctio an res integra nec ne, approbata.*
8 *Quando res non integra esse incipiat.*
9 *Res cœpta, an à die præsentata subdelegationis dicatur.*
10 *Res cœpta, an tunc demum dicatur, cum ad actum productionis peruentum est.*
11 *Res cœpta an ad citationem recte referatur.*
12 *An hoc casu tempus rei cœptæ à die tradita citationis nuncio: an vero à die insinuata citationis computandum.*
13 *Distinctio qua, quoad iudicem, nō autem quoad partem, post mortem, exspirare dicitur iurisdictio, an subsistat.*
2 *Subdelegans commissarius, ob absentiam, an reuersus reassumat?*

DE subdelegato adhuc pauca adiicienda sunt, ad pleniorem eius materiæ tractationem. Subdelegatus † igitur hoc loco defi- 1
niri potest, cui commissio, aut eius pars, à commissario demandata est, *per c. super quæstione.*26.*§. intentio de offic. & potest. delegati.* Ex
hac † autē subdelegatione, si est generalis, o- 2
mnem illam potestatem, quam commissario hoc libr. competere docebimus, ad eum deuolui certum est: [eamque etiam dare potest: nam & modum, & conditionem adiicere ipsi licet. Peregrin. Ianin.*de citat. reali lib.*1.*ca* 1.*nu.* 477.] Vno autem articulo delegato, ea tantū quæ ad talem articulum pertinent, delegata censentur. Quod tamen † ad ius subdelegan- 3
di non est extendendum. Nam subdelegatus à delegato etiam principis, non potest subdelegare: ita post Bart. gloss. & Alex.& Panormit. tradunt Vant.*de nullitat. in tit. de nullit. ex defectu iurisdict.nu.*27. Felin.*in c. si pro debilitate.* 3.*n.*2.*de offic.& potest.delegat.*[Peregrin.Ianin. *de citat.reali lib.*1.*cap.*1.*num.*441.] Illud hic in controuersiam venit, an partes, si à subdelegato grauentur, ad delegantem commissarium, an vero ad Cameram appellare debeant? Et licet gradatim fieri debeat appellatio, & à delegato ad delegantem regulariter appellandū sit, vt latissime hoc prosequitur Gonzalez.*ca.* 26.*num.*1.2.3.7.*&* 20.*& infra latius explicabitur.* Tamen hoc casu illa regula cessat, propter defectū iurisdictionis: quemadmodū & alias sæpe à subdelegato ad omniū superiorē appellatur, *de quo infra in ti de appellation.li.6 latius.* Et tradit Gonzalez.*latissime d.loco.num.*5.12.13. De potestate autem subdelegati, quando ea incipiat, si quæratur: Quidam id tunc demum fieri eumque perfectum subdelegatum esse dicunt, si ad aliquem actum processerit, & per consequens ab eo tempore incipere eius
potestatem: † alii vero tunc demū, cum per- 4
fectum subdelegatum, vt reuocari non possit, dici autumant, si ipse saltem delegationē susceperit: acceptatione enim omnem po-

testatem subdelegatus acquisiuit: Berous *in*
c. significasti. de offic. delegati. num. 15. De exspira-
tione autem ipsius potestatis, quando vide-
licet ea in sublegato finiatur, illud primo
quæritur: [si reuertatur cōmissarius (ob ab-
a sentiam delegans) † an possit reassumere? &
posse putat Tiraquell. *in Tract. cess. causs. cess. ef-*
fect. part. 1. nu. 48. verb. commissionis causa cessante,
cessat commissio. Quia cessante causa, cessat ef-
fectus. Bald. *in l. 1. §. consules, paulo ante fin. ibi i-*
dem nota ex prædictis. ff. de offic. consul. & sic in-
quit, est argum. quod si iudex propter absen-
tiam notarii deputati in causa, à lege, vel à
se, committat alteri scripturam actorum, eo
reuertente, cessat commissio, & primus ipso
iure reassumit officiū. Ad ꝙ dicit facere *l. quæ-*
sitū ff. de tutel. Secundo: Quid] si forte delegans
5 † cōmissarius moriatur: an potestas subde-
legati extincta, an vero is vlterius ꝓcedere po-
terit? Et videtur dicendum morte mandantis
mandatum esse extinctū. *§. recte. Institut. man-*
dati. l. mandati. C. mandati. Idq; non solum in
priuato, sed etiam in iurisdictionali manda-
to obtinet. *l. & quia 6. de iurisdict. om. iudic.*
6 Quod † maxime hic locum habet, vbi man-
data est iurisdictio. Traditur enim à DD.
Mandata iurisdictione, morte mandantis,
re integra, expirare iurisdictionale mandatū,
iuxta. d. l. & quia. Licet, iudice dato non fini-
atur morte. argum. *l. venditor. §. vltim. de iudic.*
Idque indistincte, siue res sit integra; siue
non: nam is proprio iure notionem, siue
cognitionem habere videtur: & mandata a-
ctione, non finitur mandatum morte man-
dantis. *l. prima, C. de obligat. & action. argum. l.*
7 *iudicium 68. ff. de iudiciis.* † Alii tamen hanc
distinctionem plane improbant, aliamque
adferunt, & siue delegata sit iurisdictio, siue
datum iudicium, tunc demum morte man-
dantis expirare mandatum, aiunt si res sit in-
tegra: durare autem, si res geri cœpta sit. *di-*
ctis legib. Bald. *in l. si vt proponis. C. quomodo, &*
quando iudex. Decius *in l. more. num. 43. de iu-*
risdict. omn. iudic. Marant. *in specul. parte 4. di-*
8 *stinct. 5. num. 61.* Quam † distinctionem & nos
quoad hanc præsentem materiam proba-
mus: quemadmodum & eam ipsa Camera in
causa Hallers contra Leipzig Anno 1567. se-
cuta est: vbi disputabatur: an mortuo Episco-
po Electore Treuirensi, ipsius delegati iu-
risdictio exspirasset. Et in hoc puncto Com-
missionis, (si Seylero, in indice quem super
sententiis Cameræ fecit credimus) parte
mortua, remanent quidem commissarii: sed
sed noua commissio decernitur: In senten-
tia autem ab eo allegata, res obscurius pro-
ponitur. De eo autem non immerito dubi-
tatur; quando res integra, quando vero cœ-
pta dici possit? Et acceptata commissione, † 9
rem videri cœptam ex iis, quæ paulo ante
dicta sunt, concludendum videtur. Dd. *in ca-*
pit. relatum. de offic. & potestat. delegat. refert,
Thomas Triuisian. *decision. 49. num. 2.* Sunt
tamen qui putant tunc demum cœptam, cū
emanata citatione † ad ipsum actum, die 10
præstituto, deuentum est, & partes hinc in-
de sua proposuerunt: argumento ordinarii
processus, in quo per litis contestationem
cœptum dicitur iudicium. *l. ante. l. post. ff. de*
Procurator. l. nihil. 20. l. Procuratoribus. 22. C. eo-
dem. §. si vero apud iudicem. in Authent. de litig.
gloss. Fulgos. Cyn. *ad l. 1. C. de obligat. & action.*
Hostiens. *in cap. relatum. 19. & ibi gloss. in verb.*
contestata. de offi. delegat. Nonnulli, † ac mea qui- 11
dem opinione, rectius, quoad præsentem ca-
sum, existimant iudicium tunc censeri cœ-
ptum, quando ad citationem Commissarius
accessit gloss. *in capit. gratum. in verb. quasi cœ-*
ptum. eod. gloss. *in dict. l. 1. in verb. ante.* Andr. Si-
cul. *in d. capit. relatum. de offic. delegat.* Bartol. *in*
l. more maiorum. num. 13. de iurisdiction. Ang. *in d.*
l. & quia. vbi eam de consuetudine obseruari
tradit, Iason *in d. l. more. num. 57. ad finem.* Cra-
uett. *consil. 271.* Et id de prima citatione intelli-
go, ac ita in curia seruari ac quotidie practi-
cari tradit Triuisian. *d. loco numer. 2.* Hacque † 12
† opinione retenta, maior exoritur dubi-
tatio.

An perpetuetur tunc iurisdictio, si sola cita-
tio nuncio sit tradita: an vero tum demum,
cum legitime parti insinuata, & relatio com-
missario facta est? Et sane à die traditæ citati-
onis nuncio, hunc effectum sequi ex eo con-
cludendum videtur: Quod commissio cita-
tionis, sit actus iurisdictionalis, iuxta *§. vltim.*
Institution. de perpet. & temporal. action. Bartol.
& Dd.

& Dd. *in l. vltim. C. de exhibend. reis.* Canonist. *in capit. 1. de iudic.* Vt primo autem delegatus cœpit vti iurisdictione, perpetuari illam tradit Hostiens. *in d. capit. gratum. de offic. delegati.* Et hanc opinionem tenent Bartol. Angelus. Castrens. Roman. *in d. l. more. per d. cap. relatum. in verbo. geri cœperunt.* gloss. *in c. ne aliqui. in verb. incepta. 6. eod. tit.* Contrarium tamen, videlicet non à die commissæ, sed executæ citationis, perpetuationem huius iurisdictionis induci, sequentia indicare videntur. Quia iurisdictio intuitu litigatorum perpetuata dicitur: requirit ergo actum aliquem, qui cum ipsis litigatoribus peragatur, veluti cum citantur. Quam sententiam multi Theorici ac Practici sequuntur. Imol. *ad d. c. relatum.* & ad idem concludit Panormit. aliter, videlicet & sine eius violatione intelligi non posse *d. c. vltim.* Archidiacon. *in cap. si à subdelegat.* Decius *in cap. relatum. num. 5. Et ibi Molin. in Annotat. marginal.* Iason. *ad d. l. more num. 58.* & ibi Bart.
13 Duaren. ac Cuiac. Sunt † tamen qui omnem controuersiam distinctionis fœdere tolli posse putant. Rota *decision. 9. num. 2. 3. & 4. de dolo & contumac. aliàs. 439. in antiquis.* Mandato scilicet de citando, perpetuari iurisdictionem, quoad iudicem, vt per mortem non exspiret eius iurisdictio, sed non quoad partem, nisi insinuata citatione. Argum. *l. si quis postea, de iudiciis. l. cum postulassem. de damno infecto.* Quæ tunc etiam cogi à iudice potest, vt procedat coram se, etiamsi alium iudicem suscepisset: nec alias posset dici facta præuentio, sed opus esset citationis executione legitima. *capit. vltim. de foro competent.* Dec. *ad dict. l. more.*

Sed an huic distinctioni tuto standum, valde dubito, cum ipsa Rota sibi parum constans alibi *decision. 11. eodem. & decision. 4. vt lite pendent. in antiquis.* statuat, per solam commissam siue decretam citationem perpetuari iurisdictionem, intuitu actoris impetrantis. Quicquid tamen sit, mihi verior in præsenti casu videtur opinio: citatione demum insinuata, perpetuari commissarii iurisdictionem.

***

CAPVT VIII.

ARGVMENTVM.

De simplici iurisdictione.

SVMMARIA.

1 *Examinatores & executores testium non habent iurisdictionem.*
2 *Commissarios habere iurisdictionem probatur.*
3 *Testis fit de iurisdictione eius, coram quo deponit.*
4 *Respondetur obiectioni.*

Simplicem iurisdictionem, quæ & ab interpretibus bassa vocatur, vt egregie tradit Coler. *de processibus. execut. part. 2. c. 2. n. 108.* Commissarium non habere ex sequentib. argumētis colligi posse videbatur. Primo † quod ea 1 versetur circa notionē & cognitionē causarū, qua destituuntur examinatores testium. Nam habent nudum tantum ministerium, sine vlla iurisdictione. Vnde natum quod examinatio non est actus iurisdictionalis. Panormitan. *in cap. quoniam. numer. 22. vt lite non contestata.* nec ea eget causæ cognitione, secundum Zasium. *in l. more. num. 51. & 52. & 53. de iurisdiction. omn. iudic.* Ac per consequens etiam cōmissarius, qui hisce æquiparatur ea notione destitui, eoque nec simplicem iurisdictionem habere videtur, contrarium tamen ex sequentibus apparet: nam eum habere notionem † hisce exemplis, quæ infra dilucidius 2 explicabuntur, demonstrari potest cognoscit enim an interrogatoria admittenda sint, nec ne? Itemque an adiunctus sufficiens sit, nec ne? an pictor partialis? An testis excusatio valeat? ac alia similia, quæ in lectione huius tractatus euiuis occurrunt. Hisce accedit, quod ab eius sententia appelletur: quod minime necessarium esset, si omni plane iurisdictione destitueretur Commissarius. Et hæc ideo hic obtinent, quia tam ad recipiendum quam examinandum dantur, quos præter supra deductos iurisdictionem habere egregie demonstrat Iacob. Machell. *in patrocinio. patron. 52. numer. quinto.* Et ex hisce consequenter, infertur verum esse illud, quod vulgo dicitur, testes fieri de iurisdictione eius † iudicis, coram quo testi- 3 monium ferunt, *l. nullum penitus. 12. Cod. de testib.*

testibus. [hinc & dicit Hercul. Seuerol. *in tract. de remiss. cap.* 34. Est autem apud iudicem remissionis, iurisdictio non modica:] Nec obstant pro contraria parte adducta, ad ea enim respondetur: Quoad † vim, & potesta-
4 tem differre regulariter commissarium, ab executore & examinatore, & potiorem esse in commissario partem, vt supra late expositum est, & traditur à Panormitan. *d. loco.*

CAPVT IX.

ARGVMENTVM.

De mixto imperio.

SVMMARIA.

1 *Examinator testium non habet coercitionem.*
2 *Executor non habet coercitionem.*
3 *Delegatus non exequitur.*
4 *Executio ad minimum est mixti imperii.*
5 *Delegatus non dicitur mulctare.*
6 *Delegatus tantum noticiam habet.*
7 *Commissariis ius mulctandi in commissione datur.*
8 *Mulctare est mixti imperii.*
9 *Imperatoris delegatus exequendi ius habet.*
10 *Delegatus Imperatoris mulctat.*
a *Mixti imperii quae sunt, non delegantur.*
b *Et quomodo hoc procedat.*

MIxtum imperium, quod & ab interpretibus media iustitia appellatur. Masuer. *in tit. de iud. & cor. iurisdiction. num.* 12. An commissario recte attribui possit, hoc capite tractabitur. Primo autem intuitu mixtum imperium commissario nō posse ascribi, dicendum videtur: cuius ratio prima haec reddi potest, quia mixtum imperium habet correctionem, quae commissario deest. Licet enim contumaces citet, tamen executionem facere non potest, sed Camerae, poenae executionem, committit. Secundo, tradunt expresse Dd. testium Examinatorem, cui commissa-
1 rius † comparatur, non habere coercitionem, nec posse contra testes cōtumaces procedere; prout ex capite praecedenti constat. Cui tertiò adminiculatur ratio: Quod com-
2 missarii executorib. † comparentur, qui nullam habent coercitionem, nisi ex natura negotii. Schurff *consil.* 73. *nu.* 8. *centur.* 2. Hyppol. *de Marsil sing.* 328. *incip. multi iud. l.* 2. *&* 3. *C. de execut. rei iud.* Mynsing. *obseruat.* 69. *cent.* 3. Idem ergo ex natura comparatorum in vtroque dicendum. Quarto, ex eo † quod delegatus non 3
exequatur. Villalob. *in commun. opinion. lit. D. nu.* 25. Mynsing. *consil.* 15. *nu.* 26. [latissime Cantiunc. *cons.* 24. *per tot.* vbi exacte hoc examinat.] Executio † autem saltem est mixti imperii. *argum. l. iubere cauere. de iurisdict. omn. indic.* Specu- 4
lat. *in tit. de iurisdict. om. iudic.* §. 1. *num.* 19. Coler. *in tract. de Process. execut. part.* 2. *cap.* 1. *numer.* 107. Quinto, † in specie traditur delegatum non 5
posse mulctare: [*l. successio.* §. *fi. & ibi Bart. ff. de iudic.* Peregrin. Ianin. *de citat. reali. num.* 619. *capit.* 1. *lib.* 1.] nisi in vno casu *l. final. de Sportul. gloss. in l. eos. C. de modo mulctand.* Anguisol. *consil.* 8. *num.* 1. *&* 2. Et in specie † tantum habere no- 6
tionem delegatum, tradit Felin. *in ca.* 4. *de caus. de offic. & potest. delegat.* [Vltimo confirmari possunt praecedentia generali regula, † qua statuitur: quae mixtum imperiū concernunt, non posse delegari, *l.* 1. *ff. de offic. eius l. nec quicquam.* 9. § *vbi decretum. ff. de offic. proconsul.* late Peregrin. Ianin. post alios, *de citat. reali. li.* 1. *ca.* 1. *nu.* 1074.] Pro contraria tamen sententia validiora stant fundamenta. Primo, id declarari ex verbis commissionis potest, quae iniungit commissario, vt multis de rebus cognoscat, cognitis causis, adiicit, vt sub poenis contumaces plectat: Bey ziemlichen straffen der Rechten dahin halten. Mulctare † autem est mixti Imperii. *l.* 9. *ad l. Iulian. peculat.* Muscornus *de iurisdict. num.* 113. Secundo, corroborari & illustrari res potest exemplis. In teste absente prius excusationem recipit, & an sufficiens ea sit cognoscit: si non sufficiens, pecuniariam poenam infligit, vt infra docebitur. Similiter periti in arte, si nolint comparere, cognoscit commissarius de contumacia, eaque cognita, mulctam imponit. Alia similia exempla passim in pertractatione huius materiae, in sequentibus libris occurrent. Esse autem eam viam mixti imperii luce meridiana clarius est. His sic declaratis, pro aduersa parte adducta non obstant. Primum enim, quod attinet, id ex eo corruit, quod in fundamentis huius partis, commissarium coercitionem habere satis euici. Nec verum est, quod dicitur: poenam pecuniariam commiss. non posse exigere, quinimo exigit, si partes.

partes post arctius emanatum mandatū compareant, vt paulo post dicetur. Secundum argumentum ex iis, quæ supra *lib.1. cap.2.* explicata sunt, corruit. Plus enim iuris Commissarium regulariter, quam nudum & simplicem examinatorem habere, in aperto est: Quamuis negem, si simpliciter ad recipiendum testes vel ad transumenda instrumenta deputaretur, eum mixtum imperium habere. Ad tertium similiter ex iis, quæ *lib.1.* tradita sunt, responsio formari potest, Commissarios scilicet maiorem habere vim ac potestatem executoribus. Ad quartum respondetur, simplicem
9 delegatum † non posse exequi: secus vero in delegato imperatoris statuendum. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. casu* 174. *num.* 48. Marant. *disputat.1. num.7. & 10.* [latissime Peregrin. Ianin. *de citat. reali, d. cap.1. lib.1 num.569. & multis sequentibus.*] Cui secundo accedit, quod executio plerumque soleat delegatis Commissariis iniungi. Ad quintum † respondeo delega-
10 tum Principis posse mulctare. Felin. *in d. c.4. de causa. de offic. & potestat. deleg. num.9.* Prosper. Farinac. *in var. quæst. q.18. n.49.* [Et in hac sententia post primā huius tractat. editionem comperio fuisse Hercul. Seuerol. qui *in tract. de remiss. cap 34. nu.5.* dicit, à Principe datum, indistincte: ab alio non aliter mulctare, quā si expresse hoc ipsi iniunctum sit. Idque textibus allegatis probat, *c.34. n.5.* Ad postremum respondet Peregrin. Ianin. *de citat reali, d. cap.1. n.*
b 1084. Tu vero dic, quod hodie † omnes causæ mixti imperii demandari possunt per officiales habentes merum imperium, etiam non habentibus iurisdictionem, propter publicas occupationes, etsi nō proficiscantur, *l.2. placet. C. de ped. iud. & l. vnic. C. qui pro sua iurisd.* Et vide Baldum *in l.3. imperium, n.23. in 2 lect. ff. de iurisd. om. iud.* nisi in tribus casibus expresse prohibitis, secundū Guid. de Suza relatum per Ioan. Andr. *in addit. ad Spec. d. tit. de iurisd. om. iud. in lit. R. vers. suspensio.* De quibus vide Alex. *in l.1. n.32. 33. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdict.*

CAPUT X.

Argumentum.

De mero imperio.

SUMMARIA.

1 *Verbum potestatis merum imperium complectitur.*
2 *Verba, iubere, & prohibere, merum imperium important.*
3 *Pœna iuris communis commissario in commissione indulgentur.*
4 *Testis contumax in bannum potest declarari.*
5 *Delegatus vsque ad bannum procedere potest.*
6 *Tortura subiici possunt testes sibi contrarii.*
7 *Iudex, coram quo testis falsum deponit, est ordinarius, quoad pœnam, idque ad delegatum Principis extenditur.*
8 *Delegatus potest præcipere capturam.*
9 *Committens videtur à se abdicare omnem iurisdictionem.*
10 *Delictorum leuium castigatio, minoribus magistratibus competit.*
11 *Meri imperii est hac castigatio.*
12 *In generali concessione merum imperium non venit.*
13 *Concessa iurisdictione omnimoda, an mixtum & merum imperium concessum intelligatur.*
14 *Iurisdictionem in ciuilibus habens non punit ordinarie.*
15 *Respondetur obiectionibus, quibus merum imperium in commissario defenditur.*
a *Captura an sit meri imperii.*
b *Delegari non possunt causæ meri imperii.*

De mero imperio, quod alias altam iurisdictionem vocant. Mansuer. *in practic. in tit. de iudic. nu.12.* hoc capite inquiramus. Licet videatur dicendum Commissarium nostrum merum habere imperium, quia in commissionibus hæc additur clausula, Geben euch sampt vnd sonders Gewalt / hoc est, potestatem vobis simul & sigillatim cōcedimus: verbum autem potestatis, † proprie merum im- 1
perium complectitur. *l. eum qui. 13. ff. de iurisd.* Vbi recēsentur ii, qui sunt in potestate, & habent merum imperium. Sic merum imperiū definitur vis ac potestas. *l. imperium. ff. de iurisd.* Quod adeo verum esse quidam Dd. volunt, vt ad aliam speciem iurisdictionis extendi non posse tradant. Castrens. *in d. l. eum qui. num. 2. de iurisd.* Dec. *in d. l. imperium num. 10.* Alciat. *in l. potestatis. num. 7. ff. de verborum significat.* Secundo, quia † adiici solent hæc verba, gebietet / verbietet / thut / vnd lasst. Hoc est: Iubeatis, prohi- 2
beatis, facite, & relinquite. Verba autem illa, Gebot / vnd Verbot / esse meri imperii tradit Fichard. *consil. 20. num 9. German.* Tertio etiam in commissionibus hæc clausula annectitur, Bey zimlichen Poenen der Rechten. Hoc est:

Mediocribus à iure statutis pœnis. Iuris au-
4 tem † est, contra contumacem testem ad ban-
num vsq; procedi, eumque in bannum decla-
rari posse; vt infra de contumacia testium di-
cetur. Banni autem declaratio quin sit meri
imperii non est dubium, per tradita à Gail. *de
pace publ. cap.1. & 6.* Coler. *post alios de processib.*
5 *executiu. cap.1 num.*106.*part.*2. Quarto, † etiam-
si id in commissione non sit expressum; certú
tamen est, delegatum posse contra contuma-
cem, vel inobedientem, ad bannum vsq; pro-
cédere, imo bannum ipsum imponere. Hyp-
pol. *in tract. de bannitu. in verb. commissarius. num.*
61. Ratio, quia potest punire, & coercere im-
pedientem iurisdictionem; etiamsi non pona-
tur in rescripto. Hyppolit. *d. loco.* Et confirma-
tur per ea, quæ tradit Berous *in cap.1. num.12. de
off. delegati.* Et ibidem Felin. de quo mox latius.
6 Quinto, † certum est testem sibi contrarium,
vel variantem, posse torturæ subiici. *argum. l.
nullum.12. in fin. verb. animaduertendi licentia.* &
ibi Cyn. *C. de testib.* Bart. *in l. eos. versic. & ideo. ff. de
falsis.* Et Ægidius Boss. *in tract. de testibus. tit.
de tortura testium. num.*20. inquit, nihil videri
magis notum, quam si subiiciatur tormentis
testis varians, & sibi contrarius; [de quo plu-
ribus agit Tranquil. Ambrosin. *de mod. for. pro-
cess. in for. lib.1. c.4.*] quod sane ad audientes re-
cte trahitur. Sexto, quando testis falsum de-
ponit, potest puniri. *d. l. nullum.* quas pœnas la-
tissime Ioan. Crot. *in tract. de testib. part. vlt. num.*
7 33. persequitur. Et quoad eas, † quilibet iudex,
coram quo testes falsum deponunt, est com-
petens *d. l. nullum.* Crot. *d. loco. nu.*38. Tindar. *de
testib. cap.1. tertia part. princ. n.9.* Nell. à S. Gemin.
*de testib. num.*244. Et id non solum si à iudice,
sed etiam si à delegato Principis examinen-
tur. Ioan. And. *in addit. ad Specul. in tit. de testib. §.
1. versic. quid de legato.* Ratio, quia hic delegatus
est maior ordinario. *cap. sane. de offic. delega.* Rol.
à Valle *consil.12 num.9. &* 10. *volum.*2. [eamque
sententiam video late defendisse Hercul. Se-
uerol. *de remiss. cap.34 num.6. &* 7. vbi vtramq;
sententiam refert: ac tamen illud ita intelligit,
vt non ordinaria pœna legis Cornelii de fal-
so, sed alia extraordinaria castigatio, permissa
dicatur. Adde Menoch. *de arbitr. iud. quæst.*91.
*num.*2. cuius doctrinam sequitur Prosp. Farin.
in crimin. lib.1. tit.1. quæst.1. num.59. & sequentib.]
Septimo, videtur illud probari posse ex eo,
quod delegatus Principis potest committere
capturam, † & capi facere aliquem. glo. *in l. cui* 8
iurisd. & ibi Bart. Castr. Angel. Rom. *C. quom. &
quan.* Ioan. Camp. *de test reg* 431. *in fin.* [post Bar.
Alex. & Castr. Peregrin. Ianin. *de citat. reali, lib.
1. c.1. nu* 415.] Cum ergo hic sit delegatus Prin-
cipis, videtur illi merum imperium compete-
re, carcerẽ enim exercere est species meri im-
perii. Dd. *in l.3. de iurisd.* Longouall. præsertim.
[Hieronym. à Monte *de finib. regun. cap* 52. *num.*
4. Schurff. *consil.* 71. *num.* 13. *in cent.* 3. dicens,
capturam esse meri imperii, † ideoque dele- a
gari non posse. Quod annotatum quoque per
dicta fundamenta in causa Jngelheim/contra
den Herrn Churfürsten/2c. Pfaltzgraffen.] O-
ctauo, committendo † committens videtur à 9
se omnẽ abdicasse iurisdictionem, & eam de-
legato obtulisse. per text. *in l.1. §. qui mandat. de
offic. eius cui mand. est iurisd.* & ibi egregie Alciat.
*n.*10. Nono, minoribus magistratibus † com- 10
petit leuium delictorum castigatio. *l. magistrat.
12. de iurisd. omn. iud. Auth. de defens. ciuit. §. audien-
tia.* modica autem illa † castigatio est meri im- 11
perii, cum officio iudicis nobili ad publicã vti-
litatem expediatur, & sit animaduersio in faci-
norosos homines. Bart. *in d. l. imperium. num.*11.
Alex. *n.*27. Ias. *n.*24. Dec. *n.*50. Ex quibus omni-
bus concludendum videbatur, cõmissarium
habere merum imperium. Iis tamen non at-
tentis, contrarium de iure est verius. † Primo, 12
[quia causæ meri † imperii non delegãtur, vi- b
de Peregrin. Ianin. *d. loc. n.*511. Secundo,] quia in
generali concessione non censentur ea con-
cessa, quæ speciali iure concedi solẽt. *l.1. in prin.
de offic. eius cui mand. est iurisd.* Hinc Dd. † quidã 13
docent: Quod iurisdictione generaliter, & o-
mnimoda in feudum concessa, non censea-
tur merum imperium concessum. Longeu. *ad
d. l. imper. n.*183. *& seqq. ff. de iurisd. om. iud.* [Ac au-
thores alii, quos Hieronym. de Cæual. *in quæst.
commun. contra commun. vers. contrarium.* refert,
ac dicit nõ venire, nisi expresse dicatur.] Quã-
uis hoc multi impugnẽt, videatur Vasq. *quæst.
illust. lib.1. cap.3.* [& quos recenset Cæuall. *d. loc.
in princ.*] Secundo, constat hos commissarios
tantum in ciuilibus habere cognitionem, cui

aliquando

aliquando accedunt, quæ sunt mixti imperii, vt capite superiori explicatum est: Statuunt
4 autem interpretes, quod iudex habens† iurisdictionem in ciuilibus tantum, non punit ordinarie, imo remittit ad superiorem, sed extraordinarie. gloss. & Doctores *in l. si lis. C. de fals.* Panormit. & Anan. *in cap. 1. de crim.* & per modernos *in l. 2 ff. de iurisdict. omn. iudic. & in l. final. ff. de in ius vocando.* Quia ergo, vt infra dicetur, circa criminalia nullum habet mandatum, debet in causis meri imperii rem deferre ad superiorem. Et hinc videmus quotidie quotiescunque ad bannum vsq; ventum est, commissarium rem ad Cameram deferre, vt illa desuper cognoscat, quod infinitis exemplis demonstrari potest, quæ traduntur à Doctoribus, & sequenti capite explicabuntur.
15 Hisq; † sic positis, non obstant, quæ in contrarium supra adducta sunt: Nam quod primum attinet respondeo, licet verbum potestatis quandoq; ad merum imperium pertineat, tamen ei nec soli, nec semper competit, sed etiam aliis speciebus iurisdictionum accommodatur, vt supra in principio huius libri dictum est. Secundum ita refelli potest, verbum illud, *iubere*, nō semper ad merum imperiū restringi, sed secundū subiectā materiam nunc pro mero, nūc ꝑ mixto imperio accipi: hinc dicitur, iubere cauere prætoria stipulatione. Ad tertium respondetur, verba illa: Bey zimlichen Poenen der Rechten / ad mulctas extendi: prout apud nos Germanos hæc duo vocabula, mulctæ, & pœnæ, promiscue sub vocabulo pœnæ, tanquā nomine generis, comprehenduntur. Quartum, sic diluitur, commissario quidem sic procedere licere, executionem tamen ad Cameram (prout libro sequenti dicetur) spectare. Ad quintum, varie potest respōderi. Primo, modum illum torquendi testes, apud nos in desuetudinem abiisse. Secundo, dato eum adhuc in vsu esse, tamen commissario non competere. Nam adhuc sub iudice lis est, an delegatus torquere possit, prout ex late deductis à Gonzal. *variar. quæst c. 22. n. 8.* videre licet. Tertio, concesso, delegatum posse torquere, non tamen propterea sequitur, commissarium habere merum imperium. Torquere enim testes veritatis eruendæ gratia, non est meri imperii. Ias. *in l. 2. C. de sportulis* Gonzal. *d. loc. n. 9.* Sextum, sic refutari potest: verum quidem esse posse puniri receptorem restium, id tamen limitate accipiendum: hinc commissio dicit: Bey zimlichen Poenen. hoc est: Mediocribus pœnis. Cum itaq; falsum etiam ciuiliter possit puniri, rectius dicitur, ad eas pœnas ciuiles vim commissarii restringi. Ad septimum respondetur: Carceris ius nusquam commissario competere: dato autem eum habere, non tamen inde merum imperium sequi, & quotidianus Germaniæ vsus id testatur, & multi Dd. arbitrantur. Muscorn. *de iurisd. n. 87.* qui aliquando eam simplicis iurisdictionis vult esse. Ad octauum refutandum dico, hoc casu non priuatiue, sed cumulatiue iurisdictionem commissario concessam. Grāmat. *decis. 30.* Mynsi. *cent. 6. obs. 99.* Quinimo sæpe in signum superioritatis quid reseruat concedens. Vltimum per se ex supra traditis corruit: Leuium enim delictorum castigatio ita competit, ne vltra limites mixti imperii se extendat.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

De mandatis pœnalibus.

SVMMARIA.

1 *Quis contemnere mandatum dicatur.*
2 *Qualia pœnalia mandata à commissario emittantur.*
3 *Oretenus quomodo commissarius mandet.*
4 *Quando in scriptis monitoria ablegei.*
5 *Commissarius non suo, sed Imperatoris nomine debet mandare.*
6 *Quales pœnas comminari debeat commissarius.*
7 *Quando in Camera mandatum sub pœna banni decernendum.*
8 *Imperator & Camera tantum in bannum imperii declarant.*
9 *Excommunicatio sine causæ cognitione, & non nisi iudice pro tribunali sedente, fieri potest.*
10 *Delegans exequitur sententiam delegati.*
11 *Arbitri sententiam exequitur ordinarius.*
12 *Pœna pecuniaria à commissario inflicta cui applicāda.*

DE speciebus iurisdictionum Commissario competentibus, satis in genere dictū est: Ex iis autē effectus multi sequūtur, de quibus in sequentibus tractandum erit. Et inter hos primū locum obtinēt mandata pœnalia.

Mandata

Mandata autem pœnalia contra contumaces
1 & contemptores decernuntur. † Contemnit autem, qui sciens, ac potestatem parendi habens, iis non paret, sed vel tacite, vel expresse contrauenit. Quia vero mandata hæc requirunt obedientiam. Mascard. *in verb. contemptus.* Et recte præsumuntur in dubio contemptores, qui non constituto tempore comparent. Mascard. *d. loco.* Ideo pœnam iustam merētur:
2 ac pœnalia † mandata propterea dicuntur, quod semper pœnam adiectam habeant: sunt enim in hoc actu commissionis, quasi arctiores processus. In prima enim citatione nulla expressa pœna adiicitur, sed tum demum annectitur, cum simplicibus processibus non paretur. Mandata autē hæc statui possunt duplicia: aut enim fiunt oretenus à commissario,
3 aut in scriptis. Oretenus, † quando pars quidē comparet, sed vel plane non, vel non debito modo obtemperat. verbi gratia: si magistratus apud quem instrumenta extant, offerat quidē editionē, sed nō totam, prout infra explicabitur. Vel si testes se excusent, excusatione autē reiecta, paritio iniungatur. Vel deniq; cum artifices quidem comparēt, sed iuramentū præstare detrectant, & aliis similibus casibus, qui
4 passim in hoc tractatu occurrunt. In † scriptis vero fit contra absentē, & tunc monitoria appellantur, sic dicta, quasi moneant partem sui officii. In vtroq; autem modo à commissario quædam consideranda sunt. Primo, ꝙ contra aliquem, maioris etiam authoritatis, quā est commissarius, decerni possint, ac ita scio Comitē ac Abbatissam deponere detrectantes, à commissariis grauiter, ante decreta hæc mandata, esse monitos, vt sibi cauerent, ne opus sit
5 contra ipsos hisce processibus vti. † Secundo, omnia quæ iubendo agit, nō sua, sed authoritate Cæsaris facere debet, hinc dicit: Ich Keyserlicher Commissarius. Quēadmodum Pontificis legati authoritate Apostolica scribere solēt. Hypp. *in tract. de ban. §. comm. n. 27.* Tertio,
6 vt pœna † aliquot florenorum à commissario mādato inseratur, sub tali comminatione: nisi mandato pareatur, citatum in pœnam declaratum, atq; arctius mandatum aduersus eum decretum iri: siq; post eiusmodi mandatū citatus in contumacia sua persistat, cōmissarius eum tanquā contumacem in pœnam mandato priori adiectā declarabit, ac grauiorē pœnā (quā tamen vltra 10. marcas non extendi quidam volunt) nouo arctiori mandato adiiciet. Quā rem, ne longiori oratione ac ambagibus describam verbis *addit.* ad Wormbs. *obser. lib. 1. tit. 18. obs. 7.* declarare nō inutile fuerit, quæ sic habent: In Camera imperiali, si commissarius ad examinādū testes sit datus, testes vero præcessa & executa legitime citatione, in comparendo contumaces, & à commissario in pœnā priorum mandatorum condemnati fuerint, tūc in Camera decernitur aduersus dictos testes mandatū sub pœna banni, † ad comparē- 7
dum, & deponendum coram dicto commissario, cum annexis executorialibus, ad soluēdum pœnā à commissario comminatam. Ita obseruatum fuit in causa Archiepiscopi Moguntinens. contra ciuitatē Exphordiens. Item in causis Hall / contra Spieß. Schmeckher / contra Mechelburg. & in causa Ducis Brunswicensis contra Sachsen/Anhalt & consortes. Concordant, quæ tradit Gail. *lib. 1. obs. 200. n. 9.* vbi addit ad pœnam banni procedi, & ibidem sententiam declaratoriam proferri. Ra- 8
tio autem huius † rei hæc est, quia pœna banni tantum ab Imperatore & Statibus imperii imponitur. Gail. *lib. 2. de pac publ. c. 1. n. 27. & c. 1. n. 9. cum 6. seqq.* Secunda ratio colligitur ex eo, quod in simili tradit Spec. *in tit. de legat. §. nunc dicamus n. 10. vers. sed nunquid.* Legatū Papæ ideo non posse excommunicare (cui excommunicationi bannum æquiparatur) quod illud requirat causæ cognitionem. *c. nemo. 11. 2. q. 2. & 11. q. 3.* Vnde ferenda † est à iudice pro tribuna- 9
li sedente, sententia excommunicationis. *c. si quē pœnituerit. §. si quis. 2. q. 3. c. induciæ. §. spatium. vers. à iudice. 3. q. 3.* Secundo, † quia delegans ex- 10
sequitur sententiam delegati. *l. à Diuo Pio. in princ. de re iudic. c. pastoralis. §. quia vero. de offic. delegat. c. de cætero. 5. de re iudic.* Bart. *in l. more. de iurisdict.* Bertachin. *in verb. delegatus.* Viu. *commun. opin. verb. iudex in sententia. ibi, nisi secundum.* Gailius *obseruat. 52. num. 52. lib. 1.* Licet secus, iure Canonico, in volente statuatur. *cap. significasti. 7. de offic. delegati.* qui textus de delegato Papæ loquitur. Similiter † & de sententia arbitri 11
(cui delegatus æquiparatur) statutum est, *in l cum*

cum ante 5.in princip.versic quatenus possit.C.de recept. arbitr. vt & consimiles alii.dicta l.à Diuo Pio. & ibi Bart. & Zasius *de re iudic.l.episcopale.* & ibi Bald. Castrens. & Dd. *C. de episcopal. audient.3.* Gail *lib.2. de pac.publ.cap.17. num.35.* Mysinger. *obseruat.68.cent.3. & consil.6.& 52.* [Sed quaeritur cui haec poena applicanda? & non Commissario,sed fisco Caesaris pro parte,pro parte altera, parti producenti, vt in aliis poenalibus fieri solet, applicandam rationi conueniens esse videtur, cuius rei exemplum extat in causa Münster contra Bentheim / quod in formulario meo de instrumētis inuenire licet.Et sic scio commissarios pronunciasse: So sprechen wir Commissarii obgemeldte in die Poen N. Marck löttigs Golds gefallen seyn / vnd ferner erkennen Wir / daß der Zeuge den halben Theil solches Poenfals dem producenten / vnd den andern halbē Theil/der Keyserl. Cammer außzugeben vnd zu bezahlen schuldig seyn. Hoc est:Itaque nos Commissarii supradictos, in poenam N. marcarum auri puri incidisse, pronuntiamus, & praeterea statuimus testem dimidiam partem poenae producenti, reliquam dimidiam, Camerali iudicio pendere debere.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

De saluo conductu.

SVMMARIA.

1 *Saluus conductus omnibus personis ad commissionem adhibendis debetur.*
2 *An speciali concessione salui conductus opus sit.*
3 *Saluus conductus vbi petendus.*
4 *Rationes, quae, in Camera petendum, suadent.*
5 *Saluus conductus est de regalibus.*
6 *Salui conductus concessio ad Principem spectat.*
7 *Salui conductus violationis poena.*
8 *Commissario competere ius concedendi saluum conductum, quae rationes suadeant.*
9 *Saluus conductus concedi potest à quocunq; iudice, habente potestatem ardua explicandi.*
10 *Respondetur argumentis in contrarium adductis.*
11 *Camera aliquando in specie mandat, vt saluus conductus impertiatur commissario.*

1 VSITATISSIMVM est,vt personae,†quae ad commissionem adhibentur quacunq; etiam ratione ac modo id fiat, quaeque ad locum non tutum citantur,vel quae sibi ratione inimicitiarum, aut periculi metuunt, saluum conductum petant,idque adeo,vt sine eo non comparere impune reputent: Idq; in testibus expresse iure cautū est.*c.hortamur.6.q.8.* Spec. *de test.§.qualiter. in verb.debet quoq. n.3.* Nell.à S. Gemin.*de test nu.37.* vt & in aduocato,& procuratore,*Clem.pastoral.de sent. & re iudic.* Quo-
circa in quaestionem primum venit,an †saluo 2
conductu speciali opus hisce personis sit? frustra enim apud quem petatur, quaeritur, nisi, an peti possit, constet. Et sane videbatur dicēdum,quod non: Quia beneficio iuris communis hoc habent: eius igitur iuris allegatio sola sufficit,si ad commissionem adhibeantur. Vnde in Camera aliquando pronuntiatum: Daß die Zeugen auff die Sicherheit vñ Gleid/ so sie von gemeinen Rechten / vnd deß heiligen Reichs Ordnung haben/ vor dem Commissario zu erscheinen schuldig seyn. Hoc est: Testes ratione securitatis & salui conductus à iure,& Imperii ordinatione concessi comparere debere. Refert Seyler. *anno 1543.19.Febr.* ita pro-
nuntiatum. Quia tamen † hae personae sibi sae- 3
pe singularibus de causis metuūt,recte eos ad maiorem cautelam,saluum conductum petere posse puto,maxime suspicione aliqua periculi existente: vt infra in genere de saluo conductu commissarii dicetur. Et iuuatur id hac ratione, quod licet nemo offendi possit, cum tamen aliquis metuit sibi, & indicia eius rei sufficiētia allegat, securitas ipsi praestatur, *l.denunciamus.C.de episc.& cler.* Ioan.Bessian.*in consuet.Aluerniae.c.18. art.2.* Vbi tamen addit,iuramento hoc probandum esse:ac plura huc spectantia adducit.Sed quaeritur,an à Camera,an vero à commissario peti, & impertiri debeat saluus conductus? Et in Camera peti solere supra tradita sententia satis euincit, ac luculenter exponitur ab eodem Saylero, ante deputationem commissariorum saluum conductum in Camera petitum: Anno 1530 26. Ianuarii. Quae † sententia quoque, quod iudi- 4
ci Camerae, & non commissario competat, firmissimis nititur rationibus. Primo: quia eius rei nulla fieri solet mentio in tenore commissionis. Ergo nec, secundum primam viam

strictæ interpretationis, comprehenditur. Secundo, quia idem dicendum etiamsi mediam interpretationem spectemus: nam illa non continentur in commissione, large sumpta, quæ maiora sunt expressis: nihil autem maius, aut ita magnum in commissione reperi-
5 tur, vt est hic saluus conductus. Hisce † accedit, quod in generali concessione, regalia non veniunt. *cap. quod translationem. de officio delegati.* Henning. Goden. *consil. 23. num.* 8. Wesenbec. *consil. 32. num. 11.* Saluus autem conductus est de regalibus. Burs. *cons. 77. lib. 4.* [vide late Rosenthal. amicum meum *de feudis, in tit. de regalib.* Et Knichen. *de sublimit. territ. potestate.* Idipsum etiam consideratum in causa Jngelheim contra die Churfürstliche Pfaltz.] Tertio, e-
6 uincitur † id ex eo: Quod concessio salui conductus ad nullum spectet, quam ad Principẽ, (aut quia huic æquiparatur) ad Cameram. Zasius *consil. 14. & consil. 9. num. 10. vol. 1.* Roland. à
7 Valle *consil. 68. num. 23. vol. 1.* Quarto, † frustra commissarius saluum conductum impertiretur, cum eius transgressores legitimo modo coercere, ac punire nequeat: Sunt enim pœnæ magnæ. *l. 1. ad leg. Iul. maiest.* & ibi Dd. vt & Angel Plat. Bart. *in l. nullam vim. C. de nauicular. lib. 11* Duen. *reg. 571.* Castr. *consil. 433. num. 9.* Menoch. *de arbit. iudic. q. cas. 337.* vbi pœnas omnes enumerat. Et hęc pro hac opinione adducun-
8 tur. Ad commissarium tamen hanc rem † pertinere, sequentes innuunt rationes. Primo; quia iure communi hisce personis saluus conductus concessus est: Commissarius autem nihil amplius facit, quam vt scripto, sigillo suo firmato, quasi in memoriam reuocet partibus, id quod habet de iure communi. Secundo, quia sine saluo conductu testes aut periti in arte sæpe comparere nolunt: Ne ergo hic impediatur commissarius in actu, celeritatem forte desiderante, perficiendo, illa videntur concessa, sine quibus actus ille expediri non potest. Tertio. quia commissario, vt infra docebitur, vigore ordinationis, saluus conductus tributus est, &, vt ibidem addetur; Priuilegia, quæ in damno vitãdo consistunt, ad peritos etiam, tanquam membra ipsius commissionis, extendenda sunt. Recte ergo ei hoc tribuitur, quasi non de nouo concedat, sed declaret illud, quod habet, ac expresse, quod tacite concessum est, impertiatur. Ad extremũ aperta ratione nititur hæc opinio: Quod
saluus † conductus possit concedi à quocun- 9
que iudice, etiam inferiore, habente potestatem ardua explicandi. post Angel. *in l. 1. ff. ad l. Iul. maiest.* & Decian. *consil. 96. nu. 1. vol. 3.* tradit. Bursat. *consil. 345. nu. 1. vol. 4.* [De quo tamen vide late differentem Otton. Meland. *in comment. ad ordin. Cam. part. 1. num. 54.* vbi disputat, quomodo hoc ad alios, superiorẽ nõ recognoscentes, extendatur.] Supra autem traditum, commissionem esse quid iurisdictionale ac ar-
duũ. Quibus † sic statutis, non obstant in con- 10
trarium adducta. Et ad primum, quod de Camera allatum est, respondetur; illud ideo factum, quia in ipso processu petebatur saluus conductus pro testibus; secus vero dicendum, cum commissarius in ipso actu est. Quod nisi statuatur, semper Cameram adeundo & molestando partes plurimis grauabuntur impensis; retardabitur etiam eo ipso actus commissionis. Responderi quoq; ex ipso textu à Seyl. allegato, potest, Camer. in tãtum commissario viam iuris communis monstrare. Id enim indicant sequentia verba: Daß die Zeugen/ vermög deß Reichs Ordnung/ zu obberürter Verhör zukommen/ hiemit vergleitet seyn sollen/ vnd derohalben gedachten Commissarien
gebührlich Mandat an Ort/ da es † die Noht- 11
turfft erfordern wirdt/ solches Gleidt an jhn den Zeugen/ auch der Partheyen geschickten zuhalten/ außgehen zulassen/ hiemit befohlen/ ꝛc. Hoc est: Testibus, vt iuxta imperii ordinationem, ad prædictum examen compareant, vigore huius saluus cõductus concessus esto. Et ideo etiam commissario mandatum, ad loca vbi videbitur opus, saluum conductum testibus, & legatis partium præstandi, emittere, hoc ipsi iniunctum esto. Item in alia causa ciuitati pro commissario deputaræ iniunctum, Daß sie einen Edelmañ gnugsamlich vergleiten sollen. Id est: Vt nobilem quendam secure conducerent. Seyl. Anno 1530. 24. Martii. Ad alteram rationem respondeo, implicite in cõmissione hoc cõtineri, ex rationibus deductis.
Secundũ ita eneruatur; quod similia ac æque 1
magna concedãtur commissario, vtpote contumac-

tumaces punire. Ad tertium dico. Etiam secundum aliquos, sæpe id ad inferiores spectare, maxime si implicite hoc innuatur in mandato Principis, idque vel eo magis, cum iure communi concedatur. Quartum ita refutatur: Non esse nouum commissario quid tribui, cuius vera executio ad Cameram spectet, vt superius adducta exempla demonstrant. Hisce accedit, quod pœnæ salui conductus aliquando ita sunt cōparatæ, vt recte ad commissarium pertinere possint. Menoch. *d. loco.* Ad extremum illud notandum est, ipsos peritos sæpe, quando de periculo admonentur, dum in alterius adhuc sunt territorio, à magistratu vbi actus expediendus est, petere saluū conductum, vt factum ante multos annos in causa Treuirensis Electoris, contra Lügelburg. Citationis ex lege diffamari. Quis autem sit verus huius salui conductus vsus, infra suo loco tradetur.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

An Commissarius cognoscat de salario personis debito? Et quid in illo taxando obseruare debeat.

SVMMARIA.

1 *An à Commissario salarium recte petant persona euocata.*
2 *Partes quando sumptus hinc inde ex æquo facere debeant.*
3 *Producens quando sumptus eroget.*
4 *Persona euocata ad examen, seu actum commissionis, vbi sumptus reposcant.*
5 *An coram ordinario?*
6 *An vero apud Commissarium?*
7 *Quot modis procedat hoc casu Commissarius.*
8 *In decernendo salario, peritis adhibitis, quid obseruandum.*
9 *Quid in testibus?*
10 *Rusticis testibus quantum adiudicandum.*
11 *In dignitate constitutis quantum?*
12 *Sumptus via soluendi.*
13 *An & lucrum cessans?*
14 *Sumptus domi necessario faciendi, an deducendi?*
15 *Ægrotantibus personis an soluantur medicorum impensæ?*
a *Sumptuum quantitas in testibus à iudicis arbitrio dependet.*
b *Equo proprio vtens, quomodo salarium expetat?*

CVm testibus & peritis in commissione adhibitis sumptus ac salaria debeantur, recte de iis hoc loco tractabitur. Nam † testes 1
ac periti sæpe [antequam compareant, in scriptis à commissario petūt cautionem de sumptibus refundendis, vt à quodam Cancellario factum in causa Honstein contra Bentheim/ cuius petitionis exēplum, in formulario meo extat, *sub tit. de ex. vs. test.* vel qui ciuiliores esse satagunt.] post comparitionem, non solum amicabiliter, sed aliquando verbis minacibus ab ipso commissario sumptus & salarium, hoc prætextu petere solent: quod non à partibus, sed à cōmissariis citati, & in ipsa citatione adiecta spes sumptuum & salarii, proindeq; illū non solum ex illa promissione; sed vigore etiā iuris communis, quod mercedē à conductore, non à tertio petere permittit, teneri: Nec hoc ipso aggrauari commissarium arbitrātur: quippe qui iudicio mādati à partibus hoc repetere possit: A quo tamen eum longissime aberrent; commissarius, qui illos non suo nomine, sed vigore Cæsarei mandati, † (cui ipse 2
necessario parere cogitur, [ac proinde nec propriis sumptibus id expedire debet: vt in simili de delegatis, consiliarios sibi assumentib. s, declarat Peregr. Ianin. *de cit. real n. 449. & 450.* his verbis: Cuius vero expensis? dic, quod aut delegati sunt periti, aut imperiti. Primo casu suis propriis expensis, nō partis Secundo vero casu expensis partium; quia tunc ex necessitate recipiuntur. Ita tenet Saly. *in l. 15. certi iuris. n. 4. C. de iud.* Et similiter quando iudex cōmittit causam seu quæstionē consilio sapiētis partibus petentibus, eorundē expensis cōmittere debet. De quo vide eundē Saly. *in l 3. verb. alias non solū verba; n. 11. C. ad. l. Iul. de adult.*) euocauit.] illos ad partes, si ambo produxerunt testes, vt aliquādo fieri consueuit Ioan. Crot *de testib. n. 406. alleg. l. ex parte in princ fam. erciscun.* Gail. *obseru. 99. nu. 10. lib. 1.* Purpur. *consil. 33. nu. 2.* maxime in inspectione & dimensione agrorum. *l. 4. §. in iudicio. versic. sed etsi mensor. fin. regund.* Felin. *in cap quia iudicante, de præscrip.* & ibi Bald. *per l. Theopomp. de dot. prælegat.* Aut eo † ces- 3
sante (quod regulare est) ad producentem remittit, is enim salarium exponere cogitur. *l. quoniam. C. de testib. cap. vestitis. 4. quæst. 3. cap statutum.*

tutum, de rescript. lib. 6. §. pro feren. testimonio c. cum non deceat de elect. Ioan. Crot *de testib. n. 406. versic. secun. vero.* Gail. *lib. 1. obs. 99. n. 1.* Spec. *de teste. §. qualiter. n. 12. vers. testu autem.* Prosp. Carauit. *ad rit. magnæ curiæ, rit. 140. num. 1.* Vbi & vlterius id egregie docet, quod, ne opus sit diu hac de re litigare, pecunia hæc ante impetratam commissionem deponi debeat. Ad partes autem vbi ventum est, si vel illæ plane detrectēt, vel suspensas has personas teneant, vel deniq; de summa & quantitate conuenire nequeāt,
4 tunc hæ personæ, † vt suum consequantur, quo confugere debeant, non immerito quæritur? Et sane ordinarium partis iudicem hoc
5 casu † adiri debere hinc concludendum videtur; quod actor forum rei sequi teneatur. *l. hæres absens 19. de iudiciis. l. 1. & 2. C. de iurisd. c. si diligent. c. si contra clericum. de foro comp.* Quod & eo confirmatur, quod hic commissarius in eum imperium non habeat, nec, vt coram ipso hac de re agatur, in commissione expressum est. Ideoque iurisdictionem non habenti impune non pareatur. *l. fin. ff. de iurisdict.* Aut in Camera hoc nomine agendum videtur, quia delegans de expensis, coram delegato factis, cognoscit, nisi executionem habeat, vt post Bart. Bald. & Rom. tradit Ferrarien. *in form. actionis real. verb.*
6 *expensis. nu. 17.* Contrarium † tamen est verius Idq; ex hac ratione: Quia pars ipsa scilicet traditione, & approbatione, videtur quoad omnia, ab hoc actu commissionis dependētia, se cōmissarii iurisdictioni submisisse, idq; eo magis, quod commissarius, si hoc non obtineret, libere artificibus, & testibus, vt comparerent, iniungere non posset: & sic non adimpletæ fidei datæ, ab illis personis argueretur, si promissa sua in actum deducere non posset. Secundo, commissarius de rebus maioris momenti potest iudicare inter personas ad commissionem spectantes: Multo ergo magis de hac re, argumento à maiori ad minus desumto. Tertio, quia cum hic periculum sæpe sit in mora: ac testes & artifices summo domum reuertēdi teneantur desiderio, deq; causa fauorabili alimentorū agatur: piaculum esset, hoc casu, miseros illos homines, ad ordinarium iudicem remittere. Quarto, dubium nemini est: delegatum de salario, & sumptibus coram

se factis, si aliqualem saltem executionem habeat, Ferrarien. *d. loco*, iudicare posse: Cur non ergo etiam commissarius: cum is in pluribus exequatur? Ad extremum iuuatur id criminali cōstitutione Caroli Quinti Imperatoris, art. 25. vbi expresse, taxam personis non rusticis faciendam, circa sumptus, arbitrio examinatoris committit. Duplici autem modo ad hoc salarium † consequēdum procedi potest. 7
Aut enim citat commissarius partes, idq; tunc maxime, si de mercede conuenire nequeāt, vt si fieri possit, eas in concordiam reducat: Aut per viam mandati procedit; si videlicet plane soluere recusent, idq; mandatum contra partem, soluere reluctātem, ad eum modum, qui supra in capite de mādatis pœnalibus propositus est, decernit. In † dirimendis autem his 8
controuersiis cōmissarius, quoad peritos, diligenter considerare debet, cuius artificii sint. Magna enim inter artifices, ratione dignitatis, laboris, & industriæ est differētia, vt infra suo loco latius explicabitur. Respiciet autē hac in re potissimum morem regionis. Quoad † te- 9
stes autem distinguēdum est: aliter enim magno, & in dignitate constituto, aliter inferioris gradus homini debent sumptus constitui. [Rodschitz. *in suo process. art. 26.*] Et quamuis de eo singulariter in iure communi nihil scriptū reperiatur: in inferioribus hominibus tamen si in criminalibus examinentur, † Imp. Caroli 10
Quinti constitutio certam statuit taxam, octo cruciferos rustico testi dietim soluendos. *artic. 75.* Beust. *in rubric. ff. de iureiuran. num. 222.* Iuxta quam taxam etiam in hac ciuili causa iudicium suum conformabit commissarius. [à cuius arbitrio † hoc dependet: vt post alios mo- 11
net Bernad. Græu. *conclus. 99. nu 19.* sed cum in omnibus indifferenter testibus nō sit eadem conditio; atq; ita certa non possit suppeditandorum sumptuum lex præscribi, cœpit arbitrio iudicis alimentandi modus committi: Menoch. *de arbitr. iud. cas. 159. num. 5.* concurrit in hanc sententiam Ioan. Petr. Surd. *in tractat. de aliment. tit. 4. q. 21. num. 2.* Moderatur autem iudex arbitrium suum, vt ad eum modum victus testi suppeditetur, quo verisimiliter in propria domo vixisset. Ioannes Petrus Surd. *de aliment. tit. 4. q. 21. num. 4.* lautiore enim,

enim mensa, & delicatiori cibo illustres, nobiles, & egregiæ personæ excipiendæ, & tractandæ erunt quam humilioris conditionis homines. Sic respondit apprime lauteque, Matth. Wesenb. *consil.* 50. *n.* 21. Et pulchre exornat Ioann. Petr. Surd. *d. tract. aliment tit.* 4. *quæst.* 18. *n.* 8. 12. 13. 14. Faciunt item notata Fulvii Paciani *tract. probat. li.* 2 *ca.* 26. *n.* 123. *& seqq.*] Qua in re & illud singulare est, si rustici equo, aut curru veniant, nec sumptus vecturæ nec pabulum equorum ipsis deberi: debent enim venire pedes. late Crotus *de testib. nu.* 407. Tiraquel. *de nobilitate. cap.* 20. *n.* 77. Gail. *libr.* 1. *observat* 99. nisi senes, ęgroti, valetudinarii, aut alias pedestri itineri inepti essent. In homini-
11 bus autem in maiori dignitate † constitutis, alias qualitates attendet: hisce enim non solum sumptus victus, sed etiam vecturæ equorum soluendæ sunt. *argum. l. idemque.* 10. §. *idem Labeo. ff. mandati. l. cum. duob.* 52. §. *si quis ex sociis. ff. pro socio. l.* 1. §. *pupilli. in fin. ff. de tutel. & ration. distrahend.* Speculat. *in titul. de testib.* § *qualiter.* Prosper Carauit. *d. loc. nu.* 7. Crotus. *d. loco.* Vbi addit hisce personis etiam tunc deberi hos sumptus, cum propriis vsi sunt equis: [in
b quorum taxatione, † ita æstimatio facienda, vt soluat tantū quanti solitus locare. Surd. *tit.* 4. *quæst.* 21. *nu.* 8. Cach. *decis.* 46 *num.* 11.] Et hæc est differentia, quam respectu dignitatis per-
12 sonarum obseruabit. Circa vtrunque † autem considerabit, vt non tantum ii sumptus, qui in loco examinis, sed etiam qui in eundo ac redeundo facti sunt, restituantur. *cap. statutum.* § *penult. de rescript. in* 6. [Ioann. Petr. Sur-
13 dus, *de aliment. tit.* 4. *quæst.* 21. *num.* 7.] An † autem & ea quæ domi manens, artificio suo, aut alias lucrari potuisset testis, resarcienda sunt? Nequaquam: cum enim munus hoc sit quasi publicum, ad veritatem seruiens, quod gratis omnes, fauore & amore probationis, subire cogimur, lucrū huiusmodi cessans veritati, non partium culpæ largiemur: & ita statuunt gloss. Gemin. & Francus. *in d. c. statutum.* Nell. à Sanct. Gem. *de testib. n.* 37. Gail. *d. loc. nu.* 7. vbi tamen *n.* 8. hoc in operariis ex æquitate recte limitat. De quo late Cacheran. *decis.* 46. vbi vtrinque textus adducit. Prosper. Ca-
14 rauit. *d. num.* 7. Boer. *consil.* 40. *num.* 123. Vbi † disputat: an ii sumptus, quos domi fecisset, etiam deducendi sint. Quod sane communis Doctorum Schola negat; idque ne testi damnosum sit suum officium? Crot. *d. loco. num.* 408. Vbi plures adducit. Ego sane valde dubito, cum fauore probationis, sumptus producenti minui conuenientius sit. [Priorem sententiam, hac mea reiecta, approbat, Bernard. Græu. *conclus.* 99. *num.* 19. hisce verbis: alimenta seu sumptus quidem dari testibus supra probauimus: Cæterum nec illud vsque quaq; procedere, sed deducendos, atq; ita nō soluendos esse illos sumptus, quos quis domi verisimiliter facturus fuisset, arbitrantur nōnulli. Bal. *l. sed etsi.* §. *quod autem. ff. ad exhibendū.* Et huius etiam sententiæ subdubius Rulan. *de commiss. part.* 1. *lib.* 3. *ca.* 13. assecla esse videtur. Contrarium autem magis perhibetur commune, & verius, quemadmodum in specie aduersus Bald. authoritate glossographi, Ioan. Andr. Angel. Imol. Raph. Roman. Alexand. Castr. Iaso. Croti, & Moncad. adseuerat Ioan. Petr. Surd. *tract. de aliment. ti.* 4. *quæst.* 25. *n* 3. Est (inquit Surdus) etiam magis vera; quia vel Testis domi suæ aliquid lucraturus fuisset, ex præsentia enim domini res domestica (iuxta illud, oculus domini pascit equum:) melius agitur & gubernatur, & ex absentia detrimentū recipit, vt docet experientia, officium autem suū, nemini debet esse damnosum, vt in proposito dicunt, Cynus, & Salicet. *in l. quoniam. C. de testib.* Et cū testis in hoc grauetur, quod inuitus cogatur; cum incommodo domum exire, & testimonium ferre, debet in allo releuari, quod sumptus habeat sine diminutione. Et potius tolerandum est, q̄ aliquid lucretur, quam quod minimum damnū patiatur pro commodo alterius. Hæc Græuius, &c. Cuius tamē rationes apud me tanti nō sunt, quin contrarium adhuc sentiam. Cum enim testimonii dictio sit iuris publici cuius onera inuitus quis cogitur suscipere: non est cur testis eiusmodi sumptus repetat: Ad publica enim expedienda, illa quæ parui sunt præiudicii, non attenduntur, quare? quia sunt munera publica. Ergo nec in teste exiguum illud incommodum attendendum, cum sumptus inde habeat. Sic vt nec Tutori ordinarie sala-

salarium, neque consuli, aut senatori in ciuitate, quicquam debeatur pro oneribus.] Ad-
15 hæc † si forte contingat, testem à longinquis partibus citatum in via ægrotare, vtique & ei sumptus debêtur ratione infirmitatis erogati, prout infra suo loco de commissario ipso tractabitur. Ex quo huc plura transferenda erunt.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

An de sua vel Cameræ Iurisdictione cognoscat Commissarius.

SVMMARIA.

1 *Casus in quibus de iurisdictione disputatur.*
2 *Commissarius potest cognoscere: eiusque rei rationes.*
3 *Iudex an sua sit iurisdictio cognoscere potest.*
4 *Delegatus cognoscit, an deleganti obreptum sit.*
5 *Defensio iurisdictionis Commissario concessa.*
6 *Contraria sententia.*
7 *Dubio exoriente de iurisdictione ad delegantem recurrendum.*
8 *Delegatus non cognoscit, de non iurisdictione delegantis.*
9 *Authoris iudicium circa hanc controuersiam.*
10 *An Commissarius de exceptione suspicionis sibi obiecta cognoscat.*

IN ipso commissionis principio sæpissime Commissario quæstio; An iurisdictionem habeat, nec ne? mouetur; maxime vero cum
1 commissiones extraiudicialiter petuntur, † vt in commissionibus ad perpetuam rei memoriam; & in casu quo instrumenta apud tertium aliquem extant: quibus pars ad probandam suam intentionem se opus habere dicens, commissarium extraiudicialiter eius rei nomine interpellat; aut si cessio, venditio, aut æstimatio bonorum per peritos in atte, vna cum commissario fieri desideretur, vbi quæstio hæc principem locum obtinet: An scilicet committens, habeat delegandi iurisdictionem. *l. vn. in princip. Cod. qui pro sua iurisdictione.* Vant. *in tractat. de nullitat. tit. ex defect. iurisdict. deleg. nu.* 85. Quæritur ergo de hac exceptione obiecta; An cōmissarius cognoscere, eaque cognita, & se iudice competente declarato, mandatis pœnalibus vlterius procedere possit; an vero ad committentē rem referre debeat? Vtriusque enim tam antiqua, quam recentia extant exempla.

Et quidem † iuris apicibus, & rationib. inspectis, illum de sua iurisdictione posse cognoscere, indubitato dicendum ac concludendum videbatur. Primo, † quia non solum traditur iudicem de sua iurisdictione cognoscere posse, quoties illa a partibus à se citatis in dubium vocatur. per Textum apertum *in l. 2. §. sed si dubitet ff. de iud. & l. 2. ff si quis in ius vocat. non ierit.* ac post Canonistas tradit Gail. *lib. 1. obseruat.* 34. Sed etiam id ad delegatum, & per consequens, ad nostrum commissarium extenditur. *per ca. pastoralis, de rescript. l. praescript. C. si contra ius. vel vtilit. public.* Secundo confirmatur ex eo; quod delegato dicatur proprie permitti cognitio, † an deleganti obreptum sit, nec ne. text. *in l. 4. C. si contra ius vel vtil. publ. c. 2. de crimine falsi.* vt & mero executori. Fel *in c. si. vers. quarto aduerte. ext. de praesumpt.* Alciat. *consil. 35. li. 6. in Basiliensi edit.* Cum autem iurisdictio commissarii in dubium vocatur nihil aliud agitur, quam vt obreptum iudici dicatur, narrando scilicet eum esse competentem, qui non erat. † Tertio & hoc ex eo corroboratur: Quod non solum nuda cognitio, sed etiam defensio iurisdictionis commissario concessa esse videatur contra litigantem. Felin. & Berous *in ca. 1. de offic. delegati. nu. 2. & 7. & dicetur infra latius.* Quarto & postremo in specie traditur, quod exceptio oppugnans potestatem delegantis, coram ipso iudice delegato proponi, & probari debeat, quia ad ipsum pertinet, tales exceptiones vel admittere, vel repellere. *c. subdeleg.* & ibi gl. & Archidia. *de offic. deleg. in 6.* post Speculat. & Vant. *in tractat. de nullit. in tit. de nullitat. ex defect. iurisdict. num.* 37. Confirmat idem Albert. Galeot. *in margarita aurea. c. 11. n. 11. vbi l. generali. C. de Decurion. & l. de iure. Ad Municipal. allegat.* Benedict. *Capr. reg. 18. & 19. fol. 23.* Ex quibus concludendum videbatur: Commissarium licite de sua ac committētis iurisdictione cognoscere posse, ita vt si Pars per sententiam commissarii se læsam aut grauatam existimet, ad Cameram appellare possit: Cōmissario tamen interim, liber-

libertate contra contumacem, mandatis pœ-
nalibus,nisi inhibitio ipsi exhibeatur,proce-
6 dondi integra relicta. E contra vero sunt, †
qui existiment quod commissarius, hoc casu,
nec pronunciare, nec sub pœnis vlteriorem
paritionem iniungere debeat: adeo vt & pars
impune non parere, nec ab eo appellare ne-
cesse habeat, sed exceptione contra illum op-
posita, de nullitate conqueri possit; idque
ex sequentibus rationibus. Primo, quia cum
dubium oritur, an commissarius iurisdictio-
nem habeat, vtpote, quod de literis com-
missarii non constet: hoc casu commissarius
de hac re iudicium suum interponere, seque
7 competentem pronunciare, † nequeat; sed ad
delegantē recurrere debet. Ita post alios vo-
luit Mascard. *de probation. in verb. iurisdictio. de-*
8 *legat. nu. 6.* Ac † propius ad rem nostram tra-
dunt Doctores; Delegatum non posse co-
gnoscere de non iurisdictione delegantis. Bal.
in l. si militar. num. 2. Cod. si à non competent. iudic.
9 Et † hæc vtrinque disputari possunt. Ego au-
tem in hac quæstione sic distinguendum sen-
tio. Quod aut agitur de actu aliquo iudicia-
liter impetrato; & expeditum est, non posse
quid opponi, cum in Camera de eo satis sit
disputatum: Aut de extraiudiciali decreto: &
tunc illud ita comparatum est, vt vel dispute-
tur de potestate ipsius commissionis, an ex-
tendenda nec ne; & hoc casu ad supra tradi-
ta capita, de media interpretatione, respici-
endum est. Aut agitur de iurisdictione iudi-
cis: Et potior videtur esse sententia, vt Com-
missarius cognoscat de hac sua iurisdictio-
ne. Et si allegatam causam friuolam esse vi-
deat, mandatis pœnalibus procedat, *cap. 2. de
crim. fals.* eo modo, qui supra traditus est. Si-
que nec tunc pareatur Cameræ, omnia acta
transscribat: Sin autem releuantem, & in-
continenti probari posse videat, ab actu de-
sistat, impetrantem in expensas condemnan-
do. Quod si vero rem esse dubiam animad-
uertat, non determinabit; sed eam ad Came-
ram deferet. Et hæc regulariter obtinent:
Partes autem solent sæpe hoc casu vel exce-
ptiones sub & obreptionis proponere in ca-
mera: & si cōmissarium procedere videant,
mandatum inhibitorium impetrare, vel de-
nique appellare. Commissarius tamen, nisi
inhibeatur, prædicto modo, libere procede-
re poterit. Gloss. *ad styl. Curiæ. part. 2. de modo
conficiend. process. commissar.* hanc rem sequenti-
bus verbis determinat: Multum, inquit, de-
bet commissarius cauere, si aliquis sit defe-
ctus in commissione, & aliquid opponitur à
partibus: quia etsi tradunt rationes dubias,
seu etiam quæ manifeste videntur bonæ, ta-
men cessare debent procedere, ne processum
eorum, propter hoc, contingat annullari: Si
vero friuolæ essent rationes oppositæ, tunc
non omittant procedere, & ponant rationes
in sacco, & de hoc faciant mentionem in suo
processu? Et paulo post: Item quandoque
opponitur contra commissionem, quod est
subreptitie impetrata, puta quia is pendebat
coram alio iudice de iis, super quibus est con-
cessa, nec est facta mentio in prædicta com-
missione de hoc, vel de alio, quod concernit
processum litis: vel super tali negotio, vel ex-
cessu impetrata, cuius cognitio & punitio
immediate pertinet ad alium inferiorem
dominum ordinarium loci, & de hoc non
fit mentio: & tunc commissarii habent su-
persedere, & remittere, si eis de prædictis
appareat euidenter. gloss. *dict. loco. in verbo. les
quelles.*

Et ex iis † quæ iam dicta sunt, facile decidi 10
potest quæstio, quæ quotidie in Camera oc-
currit, & non ita pridem Commissario, ex-
traiudicialiter ad transsumenda, & inspicien-
da instrumenta, vt & alteri hoc anno, in com-
missione ad perpetuam rei memoriam exa-
minandi testes & inspiciendi fines in Came-
ra ordinato, mota fuit. An, si persona
commissarii suspecta allegetur, ipsemet ea de
re cognoscere possit: licet enim hic videatur
pro negatiua subesse ratio, quia hic Commissa-
rius in propria causa iudex esse prohibeatur:
Contrarium tamen est verius. Primo, quia
Commissarius habet præsumptionem pro
se, quæ contrarium probandi onus in aduer-
sarium reiicit: Præsumptio autem hæc est:
quod, vt supra aliquoties inculcatum, & in-
fra de commissionibus ad perpetuam rei me-
moriā tradetur, Procuratores sub iuramento
debēt personas tales, quę qualificatę sunt eli-
gere.

gere. Nec est nouum, vt iudex de causa suspicionis coram se allegata cognoscat; maxime cum partes hic exceptiones cōtra personam Commissarii saluas habeant. Et examen si à suspecto peractum probetur, nullum pronuntietur, & hoc casu puniri possit. Quæ cum ita sint: suadeo commissario, vt eo modo, qui iam præscriptus est in prçcedentibus, procedat: Quod vt tutius facere possit, duce n sequetur gloss. *ad d. stylum Curia. in verbo. les quelles nous qua ita habet.* Item quandocunque opponitur contra personas Commissariorum, vel contra vnum ipsorum, qui tamen simul dati sunt, suspicio, ex verisimilibus causis & manifestis: si se abstineant à procedendo & remittant ad dominos parlamenti, faciendo mentionē, quare omiserint procedere, bene faciunt: (maxime, si, vt fieri solet, recusationi hæc verba adiiciantur: Mit der wolmeinenden verwarnung/da jhme/ Als der den angrentzenden Fürsten daß jhre ohne fug in zweiffel vnd jrrung zubringen die Hand reicht. Zu gebürlicher zulässiger defension, vnd abweisung etwas begegnen solte/ ers niemand/dann jhme selbsten zuklagen.) Si vero friuolæ opponerentur contra ipsos, nihilominus possent procedere, & recipere rationes partis opponentis, & ponere in sacco. Et si pars opponens non procedat cum protestatione se ponit in periculo procedendi, & amittendi probationes suas super defensionibus suis, & solum reprobare poterit testes partis aduersæ.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

An de iniuriis sibi, suis, vel coram se illatis, cognoscat Commissarius?

SVMMARIA.

1. *Commissarius an de iniuria sibi illata recte cognoscat?*
2. *Iudex iniuriam sibi factam rite vindicat.*
3. *Nemo sibi ipsi ius recte dicit.*
4. *Legatus se non potest interponere in rebus propriis.*
5. *Iniuria commissario illata, Cameræ deleganti illata esse censetur.*
6. *Vasalli iniuria Domini censetur.*
7. *Pœna tendente ad vindictam publicam, commissarius cognoscit.*
8. *Legatus potest excommunicare iniuriam sibi inferentes.*
9. *Sibi illatam iniuriam quare non recte vindicet Commissarius.*
10. *Et cur de Camera illata iniuria non possit cognoscere.*
11. *De iniuria Cameræ illata Commissarius protestari debet.*
12. *Leuem iniuriam sibi illatam an vindicet Commissarius.*
13. *An Commissarius de iniuria famulis, & adiunctis personis illata, cognoscat.*
14. *An commissarius vindicet iniuriam in præsentia ipsius irrogatam.*
15. *Iniuria in iudicio facta à iudice iudicii vindicatur.*
16. *Negatiua opinio.*

a *Iniuriam commissarius protestatione à se ad tempus abdicat.*
b *Iniuriarum quando commissarius in Cameræ agat.*
c *Iniuria assessori illata interueniente fisco vindicatur.*

QVæstiones hæ tres ita comparatæ sunt, vt in vtramque partem disputari omnes possint. Et sane quod ad ipsum cōmissarium attinet, videbatur prima facie dicendum, † ipsum de iniuria sibi in commissionis actu illata, posse cognoscere: Iudex enim potest iniuriam sibi factā, propria authoritate † compescere per Textum expressum *in ca. Salonitana 24. distinct. 63. & ibi glo. in verb. laxaui.* Nec videtur obstare, si dicatur, † in hoc casu sibi ipsi ius dicere non licere. *l. vn. C. ne quis in sua causa iudex.* Quod soli principi tributum est. Iason. *in l. receptum. de iurisdict.* Molinæus *in consuet. Paris. §. 2. gloss. 3. n. 8.* Cy. & Bald. *in d. l. vn.* Et ꝙ traditur in simili legatū se non posse † interponere in propriis reb. *l. Paulus §. Paulus respondit. l. legatus ante l. si absenti. l. si qui. ff. de legat.* Quia hæc iniuria ipsi † commissario illata, in consequentiam Cameræ principaliter facta censetur. arg. eorum, quæ præter supra deducta de legatis traduntur à Lancelot. Conrad. post Speculat. *in tractat. de Decurion. n. 86.* Vnde & iniuria Vasallo illata, † Domino facta dicitur. Bar. *in l. 1. § fi. ff. de iniuriis.* Alberic. de Rosat. *in l. si quis in hoc genus. 10. C. de Episcop. & Cleric.* gloss. *in c. authoritate. de Priuileg. lib. 6.* Et Bald. *in c. 1. §. conuicia. de pact. iuram. firmand.* [Latissime Menoch. *de arbit. iud. quæst. cas. 263.*] Ac in genere receptum est, † si pœna tendat ad vindictam Reipubl. vel quando ratione officii publici iniuriam quis patitur, tunc ipsum posse

posse punire. vt Gail. docuit.*obseru. 39.num.4. lib.1.* post Roland. à Valle *consil.48. lib.2. num. 2.* [quod & nouissime, post Decian. *tract. crimin.tom.1.lib.1 cap.42.* approbat Ludouic. Gilhausen / *de iniuriis. §.2.num.9.*] Ratio, quia potius iniuriam Cameræ Imperialis prosequitur, quam suam. *cap.accusatio.2.quæstion.* 7. Idque vt idem Gail. ibidem addit, tunc maxime locum habet, si iniuria est notoria, & non si sibi, sed Fisco pœnam applicet; aliter quam sibi. [A quo tamen alii dissident, volentes iudicem iniuria affectum non posse in propria causa esse iudicem, etiam tunc, cum iniuria notoria est; si pro tali iniuria non sit statuta certa pœna, sed arbitraria venit; quia tunc arbitrando modum excedere posset. Panormit.*in cap.cum venisset. num. 8. de iudic.* Roland.à Vall.*consil.48.num. 16.vol.2.* Bonacossa, *in commun. opinion. crimin.in verb.iniuria.fol.91.* Menoch.*consil.107.num.41. & consil.403.num. 1.* Wesenb.*consil.43.nu.100.*] prior tamen opinio: confirmatur vulgato isto à Doctorib.
8 approbato dogmate: Quod legat † possit excommunicare eos qui sibi iniuriam inferunt. Pacian. *de probation.c.33.num. 60.part.1.* Speculat.*in §. 1.num. 4.de legat.* Qui ad hoc adducit Text. *in l. Senatusconsulto 16. de offi. præsid. capit. cum contingat.de for.competent.* Faciunt & huc ea, quæ egregie tradit Prosper. Farinacius. *in var.quæstio.criminal.quæstion.17.* Et hæc probabiliter sic disputantur: Sed ad nostrum ca-
9 sum ego ea vix accommodari posse puto. † Siue enim dicamus Commissarium suo nomine procedere (quo sane casu ipse in propria causa iudicem agere nequit, vt ex præcedentibus cõstat): [Et latissime demonstrat We-
10 senb.*d.consil.43. nu.99.*] ad † ipsum non videtur hæc spectare cognitio. [Viuius, *decis.278. num.3.* Wesenbec.*consil.33.num.39.* Decian.*in tract.crimin.cap.25. num.6.lib.4.* Adde Bernard. Græu.*conclus.29.* vbi plura ad hanc materiam spectantia adducuntur. Sed hoc casu solet
a protestari, † vt factum in causa Würtzburg contra Fulda/anno 1566. Vbi cum pars allegaret: Commissarium aduocati vices sustinere, protestabatur desuper Commissarius. Sic in causa Reiner von Beßtern zu Volgda Elegern / contra Bentheimb. Item in causa Bentheimb contra Wittmarschen: vbi iniuria in actu commissionis illata finito commissionis actu in Camera vindicanda reseruabatur. Conueniunt quæ, in decis. Cameræ, *in verb. iniuria*, habentur hisce verbis. Sed quid si Commissarius, durante commissione, ratione dicti sui officii, als ein Commissarius, injuriirt wird? † Domini eo in casu æque pro- b
cessus decernendos esse contra iniuriantem in Camera censuerunt: quia iniuria delegato, vel commissario eius facta, censetur Cameræ, non Imperatori facta: Et ideo censuerunt in causa Romsperg contra Godthart Höselein Bürgern zu Cölln.10.Maij anno 92. processus decernendos; si nat rasset, quo tempore iniuria commissa: Nam videbatur annus clapsus.] Siue dicamus eum commissarium scil. Cameræ iniuriam principaliter illatam persequi: cum eam inferens crimen grauissimum committat, & in læsæ aliquando Maiestatis crimen incidat: de quo nemo rectius, quam princeps vltionem reposcit; commissario, vt ex supra deductis patet, talis vindicta, quæ mero imperio exigitur, mandata non est: sed reseruantur ipsi committenti. Et vt id in specie dilucidius explicet, dictum est supra, iniuriam legato inferentem, esse excommunicandum: Excommunicatio autẽ banno æquiparatur: Bannum autẽ commissario non cõpetere supra deductũ est. Recte tamen faciet commissarius, † si hoc 11
casu protestetur, se nomine committentis hanc iniuriam ad animum reuocare, atque postea Cameræ rem hanc totam significet, quo casu ad instantiam Cameræ imperialis à Fiscali actio contra talem personam † instituetur. [Quemadmodum memini me legisse si Assessori Camerali † illata sit iniuria, c
Fiscalem se hoc nomine intromittere, Say. *anno 1515.12.Septemb.* de quo infra de iniuriis.] Et hæc ita obtinent, si grauis sit iniuria ac altiorem indaginem requirat: [conuenit, quod post Angel.& Bodin. asserit Theod. Petræus, *in conclus.crimin.positione 71.* vbi dicit magistratum posse punire, nisi capitis aut verberum sint pœnæ.] Si vero leuis & notoria fuerit, Commissarium desuper cognoscere arbitror. Idque argument. eorum quæ Specula-

13 tor tradit.*d. loc.* Quod † ad iniurias personis commissario adiunctis illatas attinet: licet idem in iis videatur iudicium, ex hac ratione: Quod commissarii cum familiis, tanquam vna pars considerentur, & per consequens generaliter, de iniuria sibi & suis illata, simile iudicium statuatur.p tradita ab Hyppolit. Bonacoss. *in tract. de ser. & famul. qu.* 18. Specula.*d.loc.*Pacian.*d.lo.* Ac iudex prohibitus ne in sua causa pcedat, etiam à sibi subiectarũ personarum cognitione abstinere debeat.*leg. qui iurisdictioni.*10.*ff.de iurisdict.l.Iulianus.*17.*ff.de iudiciis.l.ordin.*4.*C.de off. praefect. praetor.* Ego tamen hic commissario tribuendam cognitionem existimo, [per dicta doctorum: quod delegatus possit offendentem familiam punire.Decian.*in tract.crimin lib.*4.*cap.*25.*num.* 6. Ita tamen] vt is partes vtrinque, si summarie fieri possit, exaudiat, sicque rem ita comparatam esse deprehendat, vt ipsam commissionem principaliter tangat, ad Cameram remittat. Sin autem leuis quaedam iniuria fit, quae ipsum famulum, & commissarium solum concernat, poterit ipse cognoscere,
14 leuemque infligere poenam. Quoad tertiũ † membrum huius capitis. An scilicet de iniuria coram se irrogata, cognoscere possit commissarius? Et licet coram commissario hanc litem persequendam, dicendum videbatur.
15 batur. Primo, † quia ratione iniuriae in iudicio commissae, is coram quo res tractatur, est iudex illius iniuriae competens. Et potest statim in continenti ex officio suo talem punire.*l.*3.*§. praeterea. ff.de suspect. Tutor.* Menoch.*de arbit.iudic.qu.cas.*263.*nu.*23. Et sic quotidie in Camera recipi iniuriarum actiones videmus. Ratio rationis haec est, ꝙ nemo melius de iniuriis iudicare possit, quam qui eas audiuit: inducit enim apud eum notorium. Secundo habere quoque commissarium hanc cognoscẽdi potestatem, ex eo constat, quod iniuriae ita plerumque comparatae sunt, vt earum poenae ad mixtum imperium referantur: Cum autem mixtum imperium Commissario competat, videtur sane, si iniuria ita comparata sit, vt leui pecuniaria poena plecti possit, Commissario eius vltionem recte tribui.
16 Verum † contrarium hac in re obseruatum scio: Partes scilicet, non apud commissarium, sed in Camera de iniuriis coram commissario illatis expostulasse. Idque primo ex hac ratione: Ne commissarius cognoscendo diu detineatur. Et quamuis obiici possit, notoriam esse iniuriam hanc commissario: in notoriis autem parata est diiudicatio. Responderi tamen huic potest, quod concesso id esse notorium, attamen secundum illud non posse formari iudicium, arg. eorum quae supra de officio iudicis *libr.* 2. diximus: vbi isto casu innuimus iudicem debere personam iudicis deponere, & aliam testis scilicet induere, quod optime in Camera fieri potest. Accedit huic secundo, quod hoc neq; directo, neq; per indirectum videatur sub commissione comprehendi.

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

De personis impedientibus Commissarium.

SVMMARIA.

1 *An commissarius contra impedientes mandatum poenale impetrare cogatur.*
2 *Modus procedendi contra contumaces.*
3 *Delegatus poenis debet suam iurisdictionem defendere.*
4 *Potestas est illusoria sine coercitione.*
5 *Legatus delinquentes in se & familiam, punire potest.*
6 *Examen saepe retardatur, Cameram adeundo.*
7 *Poena quibus commissarius punit impedientes.*
8 *Commissario, iniuste quid agente, licite resistitur.*

HVcusque de verbali iniuria commissario illata, quia tamen commissario actum commissionis expedire volenti, vel à partibus ipsis, contra quas commissio impetrata est; vel ab aliis extraneis interesse aliquid praetendentibus, varia retia, quo minus iurisdictionem exercere possit, tendi saepe solent: iis an commissarius ipse obuiam ire, an vero ad committentem recurrere debeat, videndum est. Et † licet primo intuitu commissa- 1
rium in Camera pro mandatis sine clausula, de non impediendo, incipere, aut inceptam prosequi commissionem decretam, supplicare posse & debere, dicendũ videbatur: Prout & alias

& alias impetrantur, de non impediendo ex-
aminationes testium: vt factum in causa Sal-
dern & Lutgen contra Braunschweig & con-
2 sortes. † Ego tamen sentio commissariũ hoc
casu impedientib. primo, sub certa pœna pe-
cuniaria, iniungere, vt ab incepto desistant;
sique illi molestare pergant, vlterius eo mo-
do, qui supra de mandatis pœnalibus traditus
est, contra illos procedere posse. Et si ne tunc
quidem obtemperent, statim rem ad Came-
ram referre, ac vna cum Fiscali supplicatio-
nem pro declaratione pœnæ & arctiorib. pro-
cessib. exhibere, Cameræque desuper respon-
sum, si summnm sit periculum (vt sæpe fieri
solet) in mora, expectare debere. Licere au-
3 tem † commissario eo vsque procedere, ex eo
constat, quod delegatus defendere pœnis de-
beat suam iurisdictionem. Berous *in c.1.n.7.&
8. de offic. delegati.* & quouis modo impedienres
coercere. *c. fin. vers. & potest. suam iurisdictionem
impedientes, & sibi non obedientes punire de offic.
Archidiacon. c. 1. & c. preterea. de officio delegati. l.
final. ff. de offic. eius, cui mãdat. est iurisdict.* Elusoria
4 enim † alias esset illius potestas, si coercitionẽ
non haberet. *c. ex literis, de offic. delegati.* Specu-
5 lat. *in tit. de legato. §. legatus 1. n. 4. circa fin.* Hinc †
& Bald. *in tractat. de legato* dicit legatum posse
punire delinquentem in se vel suam familiã.
Er id hic præcipue locum habet: cum longe
6 absit à Camera, ac examen † non ita diu ali-
quando suspendi possit. Bald. *d. loco.* Quibus
autem pœnis commissarius vti debeat, non
7 immerito q̃ritur? Ac † sunt multæ huius rei
pœnæ, vt videre licet apud Menoch. *de arbitra.
iud. quæst. cas. 438. num. 17. & seqq.* [Et alias quo-
que pœnas legatorum hisce similes, adducit
Caspar. Varauicius, *de legato. §. par tamen est.*]
Pro qualitate tamen suæ personæ, ac impe-
dientis, nec non facti. Menoch. *dict. loco. nu. 22.*
temperandæ. [Ea tamen, quæ hic de non im-
pediendo commissario dicta sunt, ita accipi-
untur, si secundum formam commissionis a-
8 gat, nam si iuiuste quid attentet † recte ipsi de
facto resistitur: per ea quæ luculenter prodi-
dit Cantiunc. *consil. 24. num. 63. & seqq.* Hinc,
aiunt licet legatum violans teneatur l. Iulia:
tamen hoc fallere, si ex priuata quadam ini-
micitia: vbi non est legatus, sed priuata perso-
na, iniuria afficiatur. post Gail. *de pignor. obser.
5. nu. 6.* Gilhausen, *de iniuriis. §. 10. nu. 7.* Secus
vero, si in ipsis, quæ ad officium spectant; tunc
enim iure legarorũ vtitur. De quibus sic scri-
bit, Forcat. in Necyomãt. *dialog. 1. n. 3. πρέσβυς
οὐ τύπτεται οὐδὲ ὑβρίζεται*: hoc est: oraror nec cæ-
ditur, nec violatur. quæ sententia posita est, *in
l. fin. ff. de legat.* vbi, iure gentium, qui legatum
hostium pulsauerit, hostibus deditur: sicut e-
uenit in hostilio Mancino, quem Manlius
pater patratus eam ob causam hostibus dedi-
dit. vt refert Cicero, *lib. 1. de oratore ad Quintum
fratrem, d. l. fin. ff. de legat.* Is autem qui legatos
nostros violauerit lege Iulia de vi publica te-
netur, *l. lege Iulia. ff. ad l. Iul. de vi publ.* Idem sta-
tuitur ibidem de oratoribus.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

De impedientibus, vel cædentibus peritos à Commissario ordinatos.

SVMMARIA.

1 *Periti non minus quam commissarii libere actum expedire debent.*
2 *De impedimento vel iniuria perito illata, quis cognoscat, & de non impediendo vlterius iniungat.*
3 *An Commissarius?*
4 *An Camera?*
5 *Periti agunt super fracta pace.*
6 *Distinctione res concilianeur.*
7 *Perito referenti se impeditum ac læsum an credatur.*
8 *Peritus in carcerem coniectus an sumptus soluere debeat.*

NOn solum autem impediri aliquando
solet ipse commissarius, sed sæpe etiam
eius periti. An ergo idem ius in vtroque sta-
tuendum? Et simpliciter † dicendum quod 1
sic: quia vt infra tradetur beneficium quod
in damno vitando consistit, commune est cõ-
missario cum personis adiũctis, vt ibidem la-
tius. [Vnde & iura strictissime prohibent oc-
cidere magnos tabelliones, violatoribusque
grauissimas pœnas minantur, *l. quiq. vers. cuius-
libet. Ad l. Iul. maiest.*] Illud autẽ hoc loco maius
dubium habet, an commissarius hoc † casu iu- 2
dex competens, an vero res hæc ad Came-
ram remittenda sit? Et quamuis intrepide
concludendum videbatur, Commissarium

5 contra tales personas † remediis competentibus procedere debere. Primo, quia ab ipso peritus fuit adhibitus, seu ablegatus. Et iniuria nuncio tanquam famulo illata, videtur Domino illata, per supra tradita. Secundo, quia commissarius iurisdictionem suam, pœnalibus tenetur defendere mandatis, maxime si absque iis iurisdictionalis actus expediri nequeat: vt hic, vbi impeditur commissarius procedere. *l. prima, vers. verius est. in fine. & l. mandatum. 5. in fin. ff. de offic. eius l. si cui. ff. de iurisdict.*

Contrarium tamen: in Camera scilicet,
4 hac de re, † esse conquerendum: verius esse videtur. Primo, quia hoc casu ipse Imperator, qui concessit saluum conductum, læditur, & poteft adiri tanquam superior, vt libro vltimo explicabitur. Secundo, quia pœnæ illæ, quas tales personæ merentur, sunt graues, & per commissarium nō possunt irrogari. Tertio, quia ordinaria actione, vel super constitutionibus imperii agendum est, quæ coram Commissario intentari nequeunt. Et sic hoc casu vna cum ipsa parte ipsum commissariū conqueri posse censeo: vt & Procuratorem Fisci: cum non tam personæ tertiæ q̄ ipsi facta præsumatur iniuria: & ipsemet etiam impediatur: vnde & ratione iniuriarum, violati salui conductus, conqueri, & mandatum de non impediendo impetrare posse dicendum videtur. Si autem atrox realis læsio interuenerit, & iniuria ratione illius, (maxime si pu-
5 blice) † facta fuerit, sup fracta pace potest querela institui, ex hoc fundamento: ꝙ nemo gefreyete Personen sol auff freyer Landtstrassen angreiffen. h.e. quia nemo priuilegiatas personas in via regia debet inuadere. Et sic cum Notarius quidam volens insinuare citationē, à Partibus in discessu grauiter læderetur, processus super fracta pace sunt decreti. Supplicans Notarius fuit Michael Winstingen von Deuren/contra Herrn Gerharden Hasen/der Rechten Doctorn/vnd Amptman zu Linig/ auch Johan võ Merort/genant Schloßberg/ 27. April. an. 1560. Sic cum Tabellarius Rotvveilensis à Nobile quodã prius alapa, postea in plateis verberibus, ad sanguinis effusionē vsq; exciperetur, decreta est citatio ex hoc fundamento, ꝙ tale factum contra priuilegia deß Hoffgerichts/ius cōmune, & emanatū mandatū de non offendendo, cōmissum esset. Impetrantes fuerunt Hoffgericht zu Rotweil & cōsortes, contra Walstern von Hornheim. Processus emanati 16. Sept. anno 1551. Et hæc ex iure communi ac Cameræ stylo dici possent. Verum, † si ad Cameram solā spectet hæc co- 6
gnitio, tamdiu eum examine supersedendum erit: quandiu magni incommodi est.

Quare in hac re distinguendum sentio: quod aut sunt reales iniuriæ illatæ, & earum cognitio, si graues, ad Cameram spectat: sin leues, ad cōmissarium, vt supra de iniuriis dictum. Aut agitur de impedimento remouendo, & tunc Commissarius impedientem, eodem modo, quo suam iurisdictionem directo impedire volentem, de quo proxime præcedenti capite satis superque dictum est retundet.

Circa hęc tamen non incommode q̄ritur:
An credatur hoc casu † perito in absentia cō- 7
missarii quid faciēti (vt pictori volenti depingere loca: nuntio processus exequenti, & referenti, se male fuisse exceptum sibiq; iniuriā illatam?) Videbatur ꝙ non, quia tantū creditur ei circa ea, q̄ concernūt ipsius officium. Et peritus deponēs extra officiū non ꝓbat. Hieron. Magon. *decis. Lucens. 66. n. 6.* Menoch. *li. 2. præsump. 25. n. 6.* Et traditur de nuntio, referēte se fuisse verberib. exceptū, & dicente, partem noluisse accipere processus, non probare. Rimi. *cons. 403. n. 5. & seq.* Hypp. *cōs. 71. n. 6.* Et hāc sententiā plurimi iurisconsulti sequūtur. Menoch. *d. loc.* Ioan. Bapt. Asin. *in praxi. §. 9. c. 3.* Gabriel Rom. *li. 2. de citat. concl. 4.* Contrarium tamen existimo verius, primo quia illud est vicinum actui. Secundo, quia facit tale dictum nuncii indicium ad torturam. Menoch. *d. loco. n. 7.* Tertio, qa est iuratus. Quarto, id maxime in extractione ꝓcessuum, ratione læsionis factæ locū haber, cū & alias credatur nudis narratis. Quinto, id in Camera obtinet, quia decernitur mandatū, de non offendēdo, vt supra dictum; ꝙ alias sine documento, minas continēte, non facile fieri consueuit. Cōmittendū tamē hoc iudicis arbitrio existimo. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. cas. 112. nu. 14.* Mascard. *conclus.*

conclus. 1119. *verbo, nuntiu. num.* 5. & 6. Circa hoc autem quæritur? Si quis peritum in carcerem detrudat, † ibidemq; detineat, & non
8 ante dimittat, quam iureiurando promittat, se intra certũ tempus sumptus in carcere factos restituere velle: anne ad hoc teneatur? Qui casus cum Anno 1562. 31. Iulii, nuntio processus Bruxellis exequenti euenisset, & is ratione huius rei Cameram consuleret, conclusum fuit, eum non teneri, & ne incurreret periurium, ipsi à Camera inhibitum, sub pœna, ne solueret: ex hac ratione; quia in omni iuramento excipitur authoritas superioris. *l. final. qui satisdare coguntur. l. final. ad municipal.* Iason. *in l. si quis maior. num.* 19. & *sequentib. C. de transaction.* Capellan. Tholosan. *decision.* 402.

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

De delictis ministrorum, an cognoscat commissarius.

SVMMARIA.

1 *Insolentia famulorum sæpe Commissariis periculosa.*
2 *Quis de delicto famuli cognoscat.*
3 *Rationes, quare Commissarius non possit cognoscere.*
4 *An iudex loci ratione delicti hoc casu sit competens.*
5 *Crimen leue à Commissario castigari potest.*
6 *Quid faciendum, si crimen carcerem mereatur.*
7 *Quid si* Leibstraff auff sich tregt*, faciendum late differitur.*
8 *Crimine notorio existente quid Cameræ ratione personarum agat.*
a *Famulorum insolentia frequens punienda.*
b *Famulorum fugientium pœna.*
c *Famuli ratione, quatenus dominus teneatur.*

1 QVANDOQVIDEM † exulceratissimo hoc tẽpore, nihil intentatũ relinquunt ministri in dignitate constitutorum virorum, data præsertim occasione, plus solido sese ingurgitandi & petulantiam exercendi, ac sæpe grauissima delicta committant. [quæ gra-
a uissime puniuntur; † Didacus Perez *lib.* 8. *tit.* 15. *l.* 1. *fol. mihi* 281. quinimo sæpissime aufugiunt, † quo casu, quæ pœna statuta, videatur b
Moller. *semestr. quæst. cap.* 17. *lib.* 2.] Atque eo ipso nonnunquam Commissarium in magna pericula constituunt: Non incommode hic quæritur, quis tali casu sit iudex competens? Et licet possit dici, Commissarium eos † pu- 2
niendi licentiam sibi iure assumere; vt de Cardinale; eum domesticos famulos, & familiares punire posse; post Clar. & Mandos. tradit Hypp. Bonacoss. *de seruis & famulis. quæstion* 7. Et expresse de legato Baldus *in tractat. de legato.* Quia tamen is ibi addit: *si perpetuum sit*; Idcirco sententiam hanc difficulter in Commissario nostro, ad certum tempus ordinato, procedere; Sed contra statuendum videtur: Commissarium non esse huius rei iudicem competentem. Idque ex eo, quod is † damnum per famulum illatum resarcire 3
debeat: [si scilicet in officio deliquerit; † E- c
gregie Moller. *lib.* 4. *semestr. quæst. cap.* 18. *num.* 3. Adde Pfeil. *consil.* 24. Quæ distinctio à Roman. *consil.* 338. *num.* 7. egregie approbatur, eaque etiam addncta & approbata fuit in causa Hanaw / Müntzberg / contra Friederichen Magnus Graffen zu Solms nachgelassener Kinder Vormünder / pignorationis.] Iudex itaque in propria causa esse nequit. Secundo dato, non concesso; ipsum non teneri de damno per suos illato: tamen propter affectionem, quam habet erga suos, ab hac prouincia arcetur. Cum ergo ipse non possit esse iudex, recte iudex † loci conuenientibus 4
pœnis delicta eiusmodi coercebit. Regulariter enim ratione delicti forum quis sortitur, in loco vbi delictum commissum est. *l. hæres absens.* 19. *de iudiciis. l. vnic. C. vbi de possess. agi oportet.* Duaren. *de foro competent. cap.* 8. Ego tamen iudicem ordinarium non esse competentem ex iis, quæ infra de Priuilegiis familiæ Commissarii dicentur, sed vel ad Commissarium, vel Cameram hoc pertinere, hac moderatione adhibita, existimo: Quod aut est crimen notorium, ita vt exactam causæ cognitionem † amplius non requirat: quo ca- 5
su etiam Legatus, alias, pro tribunali non sedens, contra regulas iuris Canonici, excommunicare potest: prout egregie docet Specul. *in tit. de legato. §. nunc videamus num.* 10. ac si-

mul leue, ad mixtum imperium spectans: & Commissarius id punire poterit. Aut meri
6 infimi gradus: & hoc casu † Commissarius ad coercẽdam petulantiam, magistratum loci interpellare potest, vt sibi ad delictum coercendum, adminiculo esse velit, noxiumque carceri mancipet, qui hodie non tantum custodiæ, sed pœnæ etiam loco deputatus est. Hisce à me scriptis, inuenio eandem fere distinctionem approbare Hyppolit. Bonacoss. *de seruis & famulis, quæstion.*171. qui leui pœna dicit posse dominum, famulum furtum committentem, punire: iudici autem hoc non aliter competere, nisi magnum esset furtum. Et Husan. *in tractat. de hominibus propriis, quæstion.*4.*num.*18. ait: Omnes suos in potestate constitutos, posse punire, obseruato decoro cuiusque regiminis apto, & accommodato. citat *cap. duo ista.*23. *quæstion.*4. [In quo videtur etiam in hac ardua (vti vocat) quæstione acquiescere Carolus Paschal. *de legat. cap.*58. quem omnino vide: alias id non licet. Tennin. *caut.*72.] Quod si vero † ita ad
7 merum imperium pertineat vltio, vt illa ex iis sit, welche Leibstraff auff jhn tragen / & referatur ad genus illud, quod supra libro secundo, capite tertio explicaui, veluti, si (quod sæpe fieri solet,) homicidium, aut magnum furtum committatur: tunc nec Commissarius potest esse iudex, quia ad pœnam imponendam tali delicto, potestas eius, vt in capite de mero imperio dictum, se non extendit: neque etiam Camera, vt supra satis euictum, siue in prima, siue in secunda instantia, ratione causarum, so Leibstraff auff jhn tragen / habet cognitionem. Quid igitur? manebuntne delicta impunita? Non vtique: reclamante tam lege, quam ratione. Quid igitur? Idem tum fiet, quod in peccantibus, Cameræ iurisdictioni subiectis, solet obseruari: vt supra traditum est, & docet Mynsinger. *obseruation.* 52. *centur.* 5. Asseruabitur quidem delinquens à magistratu loci delicti, sed asseruabitur tantum, non autem plectetur: interim Commissarius rem ad Cameram deferet, & illa tunc, quod iuris, & ordinatio, ratione subditorum dictat, peraget. Dictat autem illa, deliquentem custodia Cameræ Spiræ, auff dem weissen Thurn/ custodiendum, Cameramque de crimine: an scil. absolute, an vero ad defensionẽ commissum sit, cognoscere debere. Si autem propter distantiã loci, sumtibus parcere, & in custodia loci, vbi detinetur, donec de causa cognoscatur; asseruari consultius iudicabit, id ei licere puto. At si magistratus, hũc casum, in ordinatione omissum, & ideo dispositioni iuris communis relictum esse: (quod quemlibet in loco commissi delicti puniri debere dictat:) prætendat; eas exceptiones, tanquam irreleuantes reiici posse puto: nam hic casus licet expressus non sit; tamen implicite contineri certum est, cum Commissarius, eiusque famuli: durante commissione, de iurisdictione Cameræ sint, vt infra latius dicetur, quæ partibus arctiori mandato, vt sibi remittant, iniunget, ac si verendum, vt ad executionem procedatur, mandatum inhibitorium, sub graui pœna, contra illos; ne ante Cameræ cognitionem ad executionem procedant; addet. Illud † tamen hic notandum; Aliquando, cum periti peccarunt, & 8
ideo à magistratu puniuntur, Cameram pro ipsis intercedere: quod non ita pridem in nuntio delinquente, & ob id in carcerem detruso factum; ad cuius intercessionem etiam liberatus est.

CAPVT XIX.

ARGVMENTVM.

An restitutio in integrum coram commissario peti possit?

SVMMARIA.

1 *Termino comparendi lapso restitutione in integrum opus est.*
2 *Restitutio an apud Commissarium peti possit?*
3 *Negatiua.*
4 *Delegatus quibus casibus de restitutione cognoscat.*
5 *Arbitri & pedanei iudices non cognoscunt de restitutione.*
6 *Affirmatiua sententia rationibus confirmatur.*

SÆPISSIME euenit, vt sine culpa ii, qui coram Commissario citantur, in termino non

non compareant, legitimas tamen post terminum, ob quas in integrum restitui debeant, proponunt causas, certo sibi persua-
1 sum habentes, † post terminum lapsum, nullũ aliud admittendi remedium sibi restare, præter restitutionem in integrum. Gontard. *in l. diffamari. C. de ingen. num.* 112. Quæritur igitur,
2 an coram † Commissario institui possit hoc remedium? Et videbatur dicendum, quod
3 non, eo quod coram ordinario † magistratu debeat fieri restitutio. *cap. causa. extra. de in integrum restitut.* Wesenbec. *in paratit. de restitutione in integrum, num.* 1. Late Ferrariens. *in form. libelli pro restitutione in integrum, in princip.* Et licet dici possit, etiam ad Delegatum, & per consequens Commissarium hoc extendendum: tamen id hic non quadrat: nam hoc
4 non † aliter accipiendum, quam si vel ad id specialiter delegatus, vel ad vniuersitatem causarum datus sit. *l. final. C. vbi & apud quem.* quorum neutrum hic obtinet. Ac propter
5 hanc causam, † pedanei iudices, vt & arbitri, quibus Commissarii æquiparãtur, excluduntur. *dicta l. final. & cap. causa. extra. de restitutione in integrum.* Ferrariens. *dicto loco.* Wormbser. *practic. obseruation. titul.* 3. *obseruation.* 3. Atque
6 hæc pro negatiua militant. Contrarium † tamen hic ex fortioribus argumentis & rationibus statui posse videtur. Primo, quia id est de processu huius commissionis, recte ergo Commissario competit, & id magnam habet vtilitatem, vt tunc scilicet, cum actus adhuc perficitur, petatur, ne opus sit, eo perfecto, postmodum in Camera super restitutione cognoscere, siq; ibi restitutio admittenda videatur, examen magnis sumptibus perfectum & absolutũ, de nouo reiterandum sit. Secundo, iuuatur hęc opinio verbis tex. *in d. l. fin.* vbi inquit Imperator: *Si à nostra maiestate ipsis fuerit demãdata.* quia ergo his à Camera est demãdata, recte cognoscunt. Tertio dicitur, si ad actum, cui iurisdictio cohæret, datur, tunc posse peti restitutionem etiã coram non ordinario. At Commissarium habere iurisdictionem, dictum est supra. Quarto, textus *in dicto cap. causa.* inquit, si in commisso negotio restitutio incidat, licite eam apud iudicem non ordinarium peti. At hic incidit in hoc negotio, ratione lapsus termini. Ergo recte petitur coram Commissario. Et ea quæ iam dicta sunt, confirmantur per tradita latè à Sfort. Oddo *tractat. de restitutione in integrum, part.* 1. *quæstion.* 31. *artic.* 4. 5. & 6.

CAPVT XX.

ARGVMENTVM.

Quæ præterea iurisdictionalia Commissario competant, remissiue declaratur.

QVIA regulis generalibus aliquot exempla iurisdictionis Commissario competentis subiecimus: non abs re fore putauimus, alia insuper, quæ in sequentibus libris tractantur, digito quasi demonstrare.

1 Cognoscit igitur Commissarius de interrogatoriis, an admittenda necne, vt lib. 1. cap. 12 part. 4.
2 Eligit peritos in arte, eosque citat, cogit, lib. 5. cap. 5. 7. 8. part. 1.
3 Partes contumaces plectit, lib. 2. part. 2. & lib. 5. part. 1.
4 Testes similiter citat, cogit, & de numero cognoscit, lib. 1. part. 2.
5 Instrumentorum sigilla recognoscere debentes, citat; ac nolentes punit, lib. 5. part. 2.
6 Relaxat à iuramento. lib. 5. part. 1.
7 Sententiam profert, appellationem vel defert, vel recusat, lib. 5. part. 1.

LIBER

LIBER QVARTVS.
DE PERSONIS, SEV PERITIS IN ARTE COMMISSIONI ADHIBENDIS.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

De vocabulis artificum, & distributione huius libri.

SVMMARIA.

1 *Artificium appellatione quos intelligamus.*
2 *Quare artifices adhibeat Commissarius.*
3 *Distributio huius libri.*
4 *Ars praeceptu constat, & qui ex practica eam habent, non sunt artifices.*
b *Opificu vocabulum generalius.*
c *Officiariorum diuisio.*

QVANDOQVIDEM commissionis materia ita ampla,& larga est,vt Commissarius ei solus præesse nequeat, sed secundum varias eiusdem qualitates, variæ personæ adhibendæ, prout & in aliis rebus expediendis fieri solet, ac eius rei exempla varia à Zwing. *in suo theatro*, traduntur, *fol.* 149. recte de iis nunc consequenter agitur. Personarum enim tractationē rerum præcedere debere Iustinianus noster *in Institut.* docet: & de personis primo quærendum tradit Purpurat.*consil.*331.
1 *num.*1. Has autem omnes † personas generali vocabulo (ne diuersitas nominum alicui obscuritatem pariat) artificum nomine complectemur, interpretes nostros sequentes, qui omnes personas, à me nominandas, sub vocabulo artificum referunt,& axioma,quod cuiq; in sua arte credatur, singulis accommodant. Licet enim artifices ii proprie dicantur, quorum scientia certis præceptis, & regulis continetur.[Et hincillorum,qui alluuionem
a diuidunt, † non esse artificium,sed professionem in practica, & sic paucis regulis fundatam,asserit Carolus Carozz. *de mod. diuid.allu. iuxta Bart. & agrimens.* de hisce etiam nonnulla scitu non iniucunda videri possunt apud Claud.Coteræum *in lib.de offic.imperat.§.quippe ars fortunam.fol.mihi* 221.] Large tamē sumpto vocabulo artificis, eos etiam, qui officium tantum præstant,complectitur.[Vnde & opifices dici possent; quod vocabulum † est generalius, Aristot.*lib.*7.*polit.c.*10. Herodot.*lib.* b
2. *historiar.* Et officiarii † diuiduntur in fabriles & officiales, de quibus Zas.*respons.*1. *casu* 3. c
num. 40. & subtiliter examinat Marcus Vertraneus *in egreg.libell.de iure liber.cap.*16.*in princ.*]
Adhibentur † autem hi artifices in commissione tum præcipue, cum vel ipse Commissarius rem, cui artifices adhibentur, per occupationes expedire nequit:aut cum res vilior, & nō satis digna officio commissarii expediēda; aut deniq; ipse actus ita comparatus est, vt Commissarii scientia sola non sufficiat: nam tum rectius adhibentur eius rei peritiores, quod ii melius præsumātur scire causam, quā alii.Cagnol.*in proœm.ff.torum,nu.*78.De quibus omnibus hoc libro ita tractabitur,† vt in duas 3
partes integer distribuatur. In prima parte in genere exponeretur; quæ promiscue omnibus peritis, vel saltem maiori parti sint communia.In secunda omnia artificia in diuisione enarranda, ordine explicabuntur, ita vt quid de vnoquoq; in specie dici possit,manifestum fiat: Non enim ad personas singulas extendi possunt.Ne ergo Commissarius erret,quid vnicuiq; proprium sit, primo declarādum erit.

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

De diuisione artificum.

SVMMARIA.

1 *Artifices aut sunt liberales,aut mechanici.*
2 *Liberales sunt, aut professionista aut artista. Et qui singulis speciebus comprehendantur.*
3 *Mechanici qui.*
4 *Diuisiones varia artificum remissiue.*

Vt

VT integri huius libri tractatio tantò dexterius pertexi possit, diuisionem præmittere, ex eaque ordinem rei tractandæ inuestigare consultum fuerit. Traderur ergo non integra artificum diuisio; sed talis tantum, quæ huic tractatui conueniens sit. Artium
1 † itaque hic tractandarum summa diuisio est,
2 quod aut Liberales, aut Mechanicę sunt. † Liberales constant, aut ex professionibus, aut ex artistis, vt vulgo loquũtur. Inter professiones primo loco pono eos, qui iuris ciuilis cognitionem habent, aut habere debent: vt Procuratores, Adiunctos, Notarios, vel Scribas. Secundò Medicos: quorum priores medici simpliciter dicti, posteriores Chirurgi, & ob-
3 stetrices erunt. † Mechanici vero in Commissionibus adhiberi soliti sunt, qui vel certa habent artis præcepta, vt Fabri: vel qui hisce destituuntur, vt Æstimatores, Nuncii. Alias
4 diuisiones † artificum apud Doctores, præsertim Cassanæum, *in Catal. gloriæ mundi. parte 9.* Tiraquell. *de Nobilitate.* & Gonzag. *in Piazza vniuersale.* [& luculentissime apud Bodin. *lib. 3. cap. 7. de republic.*] ac alios infra citandos curiosius hæc inquirere volens, inueniet.

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

Quot modis Artifices deputentur in Camera.

SVMMARIA.

1 *Varii modi deputandi peritos.*
2 *Tacitè vel expressè.*
3 *Ex officio, vel ad instantiam partis.*
4 *Principaliter, vel incidenter.*
5 *Ordinarie tempore vel extraordinario.*

IN hoc capite pertractando diligens consideratio adhibenda est: Nulla enim cõmissio est, quę plures decernendi modos habeat,
1 † quam hæc, quæ cum peritis aliquid faciendum iniungit, ea tamen pro maiori intelligentia, ac facilioris explicationis gratia in se-
2 quentia membra distinguitur. † Vel enim tacite, vel expresse id fit. Tacite, quãdo in Commissione, ex natura ipsius Commissionis, adhibendi periti; cuius exempla infra, de Nuntio, ac similibus personis tradentur. Expresse, quando disertis verbis eius fit mentio: idque rursum duplici modo; vel ex officio, † vel ad 3
instantiam partis. Ex officio, quando iudex, perpensis omnibus circumstantiis cum peritis quid peragi iniungit, ad eum modum, qui supra in libro 2. in fine traditus est. Ad instantiam partis, quando à partibus, vt aliquid fiat, supplicatur. Vtrumque autem hoc vel principaliter, † vel incidenter fit. Principaliter, 4
quando non nisi sola Commissio cum peritis suscipitur. Incidenter, quando cum aliis commissionibus decernitur, qua re in Camera nihil frequentius: Nulla enim fere commissio decernitur, quæ non peritum aliquem adhibendum statuat. † Ratione temporis 5
quoque hæ Commissiones distinctionem recipiunt. Regulariter enim & ordinarie fiunt in tempore probationibus destinato. Extraordinarie aliquando ante litis contestationem, vt infra in specie tradetur, de lapidum eleuatoribus. Aliquando vero post conclusionem in causa: idque in Camera vsitatissimum est, cuius rei similiter multa exempla infra subiicientur.

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

Qui eligant peritos.

SVMMARIA.

1 *De electione varia Doctorum opiniones.*
2 *Effectus & vtilitas huius tractationis.*
3 *Periti consensu partium electi non iurant.*
4 *Electu peritis consensu partium, eorum citatione opus non est.*
5 *Iudici Electio ascribitur.*
6 *Iudex proprie eligit, quando actus ab ipsius potestate dependet.*
7 *Partibus quis electionem tribuat.*
8 *Iudex non aliter eligit, quam si partes consentiant.*
9 *Vtrique & parti, & iudici electio tribuitur,*
10 *Parti, consensu iudicis, tribuitur electio.*
11 *Commissario hoc tempore electio tribuitur.*
a *Artifices quando commissarius assumat, si eius nulla in commissione fiat mentio.*
b *Artificem sæpe commissarius, sæpe partes eligunt.*

CVm † non vno ore omnes, quis eligere 1
debeat peritos, doceant; è re huius tractatus esse existimaui, hic ea de re agere. Etsi enim possit dici, parui esse momenti hanc

tractationem (cum nihil interesse videatur, siue à iudice, siue à parte, siue deniq; à Commissario eligantur periti, cum eos præsentes actui esse sufficiat) Magna tamen huius considerationis vis apparebit.

2 Et ne omnia, † quæ inde resultant, hic longius repetam, vnum aut alterum saltem re-
3 feram. † Periti cum eliguntur consensu partium, non iurant: secus si à solo iudice ex officio. Pacian. *de probation.* late post alios *lib.1.cap.*
4 47.*num.*122. *ibi, sed hoc ipsum.* † Accedit, quod quando de consensu partis fit electio, non opus sit postea partium citatione, nec præsentia. Pacian. *d. loco. nu.*124. Sunt autem tres personæ, de quarum electione disputatur, Iudex
5 scilicet, Partes, & Commissarius. Iudici † omnes fere leges, & canones, quę de Agrimensore loquuntur, hanc electionem tribuunt. *per cap. causam. de probat. ibi deputari curetis.* & *l.1. §.1. de ventre inspiciend. ibi. quæ à te sumpta fuerint.*
6 Idque tunc † sine dubio obtinere, cum actus plane à iudicis potestate depēdet tradit Mascard. *in verb. peritus. num.*55. vbi alios ad hoc allegat Reiner. Budell. *de re nummar. lib.1. cap.*27.
7 *num.*12. † Partibus electionem esse tribuendam. *per l. hac edictali. §. his illud. de secund. nuptiis. ibi. Quos vtraque pars elegerit*, dicendum videtur. Felin. *cap. proposuisti. de probation.* Rebuff. *in tractat. de magistr. artific. artic.*4.*num.*14. Myn-
8 singer. *centur.*6. *obseruat.*34. † Ac licet Iudici aliquando id concedi posse statuant: tamen hanc Partium electionem eo ipso non debilitari certo sibi persuasum habent. Volunt enim, quando partes inter se conuenire ratione peritorum nequeunt *l.3. in fin. C. finium regund. post alios.* Reiner. Budel. *lib.1. de re nummar. cap.*27. Panorm. & alii *in c. proposuisti. & in cap. tenori. & c. lator, de re iudicat.* Rebuff. *d. loco. num.* 14. Mascard. *in verb. Peritus. nu.*15. tum demum ad iudicem recurrendum. Et hæc videntur sibi quodammodo contrari ti: ad quam contrarietatem euitandam, alii hisce plane
9 neglectis, arbitrati sunt, † vtrique, & Iudici, & Parti hanc electionem competere, vt constat
10 ex traditis à Pacian. *d. loc. num.*122. † Alii non aliter parti, quam cōsensu Iudicis, eam competere putarunt. Schenck. *in progymn. (sinat. foti. cap.*11. *num.*11. Mynsinger. *d. loc.* Et licet hæc ita ex iure communi, & interpretum opinionibus disputari possint, ab eo tamen Cameræ stylo aliquatenus recessum, mediaque inter vtrumque via adinuenta est. † Defertur e- 11
nim integra electio peritorum fere omnium Commissario. [Dico fere: quia licet hoc sæpe in specie fiat, vt in causa Rotenburg cōtra Hohenlohe / vbi ego commissarium egi. Et in causa Eitzelstein cōtra Solms / vbi periti sunt operarii artifices (vulgo Bawmeister) tamen etiam † sæpe Commissarius cum in commis- a
sione eius nulla fit mentio, eos accersit. Sic pictoré Cōmissarius adhibuit, in causa Solms contra Pfaltzgraff Georg Hanß. Sæpe etiam liberum relinquitur † vt vel Commissarius b
ipse, vel pars peritum adducat. Ita factum ratione agrimensorum, in causa Eberstein contra Fulda.] Idque ideo, quia ad iudicem solum id non bene, hoc casu potest pertinere, cum is nomina & personas artificum sibi cognitas non habeat. Sed nec solis hoc conceditur partibus, ne longis altercationibus in Camera tempus disputādo de idoneitate harum personarum conteratur. Nam sæpe aliquibus suspectis, noui iterum nominandi forent. Quando autem ad partem pertineat electio, infra in specie explicabitur.

CAPUT V.

ARGUMENTUM.

De Numero artificum.

SUMMARIA.

1 *Numerum à iudice expressum commissarius præcise obseruare tenetur.*
2 *Vnus Artifex an sufficiat?*
3 *Rationes quare non sufficiat.*
4 *An distinctio causarum arduarum & leuium, quoad numerum artificum attendenda?*
5 *An distinctio si plures reperiantur in loco, vel non, subsistat?*
6 *An vnus sufficiat, qui publica authoritate confirmatus est?*
7 *An distinctio circa ipsam artis certitudinem hic admittenda?*
8 *Consensu partium, an vnus adhibitus sufficiat?*
9 *An peritissimus vnus sufficiat?*
10 *Arbitrio Commissarii, quando vnus sufficiat, relinquitur.*
11 *Duo an sufficiant?*
12 *Pluralis numerus duobus est contentus.*
13 *Communis opinio est, duos sufficere.*

14 *Duo-*

14 *Duo sufficiunt, etiamsi plures inueniantur.*
15 *Tres adhibere cur vtile.*
16 *Arbitri impares eligendi.*
17 *Maiora vota regulariter vincunt.*
18 *Loci consuetudo in numero adhibendorum, obseruanda.*
19 *Quatuor ad cautelam eligendi.*
20 *Plures quam tres quando eligendi.*

1 HIc in primis attendere † debet Cõmissarius ipsam commissionem, quę aliquando numerum exprimit, arg. eorum, quę supra sunt tradita, & extant eius rei exempla apud Seylerum. Cum enim à lege aliqui nominati sunt, tunc alios nõ esse addendos tradit Mascard. post alios, *in verbo, peritus num.* 32. Pacian. *cap.* 47. *lib.* 1. *nu.* 36. *de probation.* Illud autem maiorem dubitationem habet, si in commissione certus numerus non fuerit expressus, quot tunc sint eligendi? Et diuersæ sunt hac in re
2 † Dd. Opiniones: aliqui enim ad euitandos sumptus (*argum clemen. vnic. de sequestr. possess. & fructuum.* & tradit in simili Rebuff. *in tractat. de precon. & licitat. artic.* 1. *gloss.* 2. *nu.* 11.) vni fidendum putant: eamque sententiam veriorem dicunt Bursat. *consil.* 57. *num.* 22. *vol.* 1. Budell. *de monet. cap.* 27. *num.* 13. & pro hac adduci potest tex. *in c. quia indicante.* §. *vlt. de praescript. l. si irruptione* §. 1. *Finium regundor. l. si quis. C. eod.* §. *inde errantes. in authent. vt nomen Imperatoru. & in omnibus illis Dd. communiter.* Quæ tamen opinio
3 non videtur probanda. † Primo, quia periti hi comparãtur testibus: vnum autem testem non sufficere certum est. Secundo, quia oculi plus vident, quam oculus. Alii cum mica salis hanc sententiam intelligunt, ac varias distinctiones adferunt, primumque casum po-
4 nunt, quando causa non est ardua, † sed facilis, ac parui momenti tunc vnum sufficere, si plures in promptu nõ sint. Ratio, quia in magnis demum cautius agendum tradit Pacian. *de probation. d. lib.* 1. *cap.* 46. *num.* 30. Reinet. Budell. *in tractat. de Monet. lib.* 1. *cap.* 27. *nu.* 13. *versic. Quod si in loco.* Mascard *d. loc. nu.* 21. & 22. Mynsi. *cent.* 6. *obseru.* 34 *num.* 7. Hæc tamen distinctio, quantumuis à prædictis Dd. approbata sit, à Commissario tamen non erit attendenda. Licet enim in magnis cautius agendum; ob id tamen iuris solennitates, & necessaria requisita ad aliquem actum, non sunt penitus negligenda. Hinc in *l.* 1. *de vent. inspicien.* vbi tres adhiberi suadetur, nulla distinctio, an magna, vel parua sit causa, reperitur. Ideoque, vt modo dictum est, nunquam vni creditur, nec distinctio attenditur, an causa sit magna, vel parua. Cum ergo hi artifices testibus æquiparentur, nec in his inter causas distinguatur, sequitur idem ius in illis statuendum. † Alia distinctio 5
à Dd adinuenta sic se habet, quod aut in illo loco, vbi artifices assumendi, plures reperiantur: & hoc casu vnum non sufficere, per text. *in authent. de non alienand. rebus eccles.* §. *quod autem in verbo, neque. ibi. aut etiam vno, si vnum ciuitas habeat.* Rebuff *in tractat. de magist. artic.* 2. *nu.* 13. Mascard. *in verb. peritus. nu.* 3. Simon de Prætis. *de interpretation. vltimar. voluntat. lib* 1. *interpretat.* 1. *dub.* 3. *solut.* 2. Pacian. *d. loco. nu.* 35. à quibus plures ad hoc, sine differentia, an magna, vel parua causa, loquẽtes, allegantur, qui ibidem videri possunt: Alio autem casu, quando scilicet plures non reperiuntur, sed vnus tantum, vnum sufficere. [Ioseph Ludouici *decis.* 7. *num.* 9.] Quæ quoque ratio parum mouere debet Commissarium: Licet enim is plures in promptu non habeat, potest tamen nihilominus ex locis vicinis alios aduocare, prout quotidie fieri videmus, Alciat. *in l.* 1. §. *eadem an alia. verbo, interpretem, n.* 20. *de verb. oblig.* Et ratio est: Quia absentia talium personarũ, nõ debet lædere ius alterius. Nec enim ad certum locum ars astricta est; sed potius præceptis certis constat, vt sunt fere omnes artes, quæ hoc tractatu recensentur. Neque vero hæc sententia contra hactenus traditam omnium Doctorũ opinionem, tanquam plane noua, temere reiicienda erit. Nam & in effectu eandem Dd. tenuisse demonstrari potest. Volunt enim iidem Dd. sæpe etiam extra Prouinciam citari posse. Simon de Prætis. *d. loco.* Pacian. *d. loco num.* 36. † Tertio Dd. vnum 6
sufficere volũt, qui à publico sit salariatus. *per l. Theopom. de dote prælegata.* Schenk. *d. loc. nu.* 22. Mynsing. *d. loc. n.* 6. Ratio, quia videtur esse sufficiens, qui præuio rigoroso examine, aut saltem magnis præstitis artis suæ speciminibus, ad id publice promotus est. Quæ quoque opinio non subsistit. Nam in simili de testibus dicitur, quod vni, quantumuis in magno

dignitatis gradu posito, non credatur. Deinde nullus est peritus, qui non aliquando labi possit; fallunt enim sæpissime oculi obstetricum. Et tradit Alciat. *in d.l.1. §. eadem an alia. in verb. interpret.* In iudicialibus cum sint instar testium, non credi vni, etiamsi publice ele-
7 ctus sit. *num.16.* † Alii distinguunt, quod aut ars certis præceptis constet, tunc iudicé, quot velit, adhibere posse, etiam vnum: si autem non constet certis præceptis, tunc plures. Schenck. *d. loco. num.23. & 24.* Et Pacian. *d. loco. num.52.* Mynsing. *obseruat.34. centur.6.* Quam tamen sententiam hic non posse habere locum puto, cum diuersitatis vix vlla appareat ratio; nisi quis dicat, illos peritos, quorum ars non constat certis præceptis, testibus magis,
8 quam alios æquiparari. † Alii tradunt, consensu partium adhiberi posse vnum tantum. Alciat. *d.t. num.2. l.3. fin. regund.* Mascard. *d. loco. num.28.* Quinimo id reliqui ad vnam partem tantum pet. ntem videlicet referunt. Pacian. *d. loco n.45.* Quod tamen an semper Iudici, qui cuncta timari debet, sufficiat, valde dubito.
9 † Reliqui deniq; ratione peritiæ distinguunt, vt peritissimo alicui in arte credatur, vt post Aretin *in c. proposuisti. nu.12. versic. tamen pro concordia. de probation.* Pacian. *d. loc. nu.37.* quod neque nobis probari potest ex iis, quæ proxime dicta sunt, quia Commissarium latere potest, an peritissimus quis sit, nec ne. Deinde, quia quantúuis peritissimus quis sit, facile tamen labi potest. Et hoc docet Alciat. *d. loco num.19.*
10 † Veruntamen sunt aliqui, præter hos casus, in quibus vnus sufficit, Commissarii arbitrio relicti: in quibus ita dirigit hoc arbitriū suum, vt videat, quid in simili Camera in cōmissionibus expresserit, verbi gratia: vnum Pictorem, vnum nuncium, aliquando eligere præcipit. † Quia itaq; regulariter vnum non suf-
11 ficere validissimis rationibus euicimus: ex superioribus an duo satisfaciant, videndum est. Et sane videntur sufficere. Primò, quia generaliter in legibus, & maxime *in d. l. si irruptione. fin. regund.* pluralis numeri fit mentio: ac similiter in commissionibus plærumque ille numerus exprimitur: *Daß jr vnpartheische* (artifi-
12 ces) *beruffen sollet.* † Pluralis autem numerus duobus est contentus. *cap. pluralis. de regul. iuris. in 6.* Deinde hos artifices testibus æquipararî supra dictum est: Iuris autem est, duos testes sufficere. *l. vbi. num. de testib.* Hinc quoque in Camera duo plærumque nominari & exprimi solent: prout ex sententiis Seyleri constat, qui in specie de fabris & pictoribus hoc tradit, atque id quotidie sic obseruari videmus. Et hæc † est communis Dd. opinio, vt post a- 13
lios Bursat *consil.184. num.2. volum. vlt.* Reiner. Budell. *de Monet. num.13. c.27. lib.1.* [post Mantic. in decis. Gilmanni *lib.2. decis.30. numer.38.*]
Quæ adeo † vera est, vt, etiamsi plures repe- 14
riantur, sufficere duos putent. Rebuff. *in tract. de Magistr. artifi. art.2. num.13.* † Tres tamen re- 15
gulariter Commissarium, si commode haberi possunt, eligere debere puto, idque ex hac ratione, ne dissentientibus, vel discordantib. Partes inanibus sumptibus nouis eligendis, aut tertio post actum expeditum, de nouo adhibendo, grauentur, quod tribus adhibitis facile præcauetur. † Et hæc corroborantur ex 16
eo, quod de arbitris statuitur: eos numero impari esse eligendos, vt discrepante vno, reliqui duo maiora constituant vota. † Nam idem de 17
maiori parte iudicatur quod de toto. *l. omnes. §. Lucius. Quæ in fraud. credit. l. summa cum ratione de pecul. & l. nomen.34. § filio. ff. de legat.3. l. si vnquam. C. de reuocand. donation.* Hinc Capitulum dicitur, cui maior pars Canonicorum interuenerit pro actu explicando. gloss. *in c. cum inter Canonicos 22 in versic. capitul. de electione.* Et Procurator Capituli dicitur, qui à maiori parte constitutus est, vt glo. *d. loco. & ibi* Abb. Viu. *decis.42.* Ac hæc sentētia expresse comprobatur *in l.1. de ventr. insp.* in cuius principio, tres à Prætore (vt inquit gloss.) eligi debent. Ratio, vt si omnes, vel duæ renuntiauerint prægnantem, iis credatur, *vt in § ex hoc rescripto. §. si omnes. eod. & in §. eligentur autem.* Ibi propter hanc imparitatem quinque sunt eligendi, & tunc tribus creditur. *d. loco.* & Cuiac. *ad §. venter. tit.24. lib.2.* † In numero autem hoc eli- 18
gendo, inquirendum est Commissario diligenter de loci consuetudine, vbi actus per artifices expediendus est. Variant enim in hoc locorum consuetudines. Hinc aliquando partis Procurator coram me Commissarii officio defungente, si pauciores, quam consue-

consuetudine (quæ tres requirebat) à me adhiberentur, de nullitate protestabatur. Eam autem consuetudinem à Commissario obseruandam, nec sine nullitate transiliri posse, non est dubium: Si enim committens, Camera scilicet, ad id obligatur: quanto magis eius
19 Commissarii. † Licet autem vltra tres artifices Commissarius opus non habeat, quatuor tamen etiam eligere & euocare potest, idque eo fine: Quia cùm ante actum commissionis artifices se inuicem examinare, & si quem inter examinandum minus sufficientem inueniant, reiicere, partesque contra excipere solēt, ne, cum hoc euenit, defectus oriatur, plures etiam, quam vti constituit Commissarius,
20 citare suadeo. † Et hæc ordinarie obtinent: re tamen ita efflagitante, aliquando quinque vel plures adhibebit. Cuius rei exemplum proponitur *in d. l. 1. de ventre. inspiciend.* Sic examinatores in Doctorando quinque requiruntur, late post alios Pacian. *d. loco. num.* 48.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

Quales eligere debeat Artifices Commissarius.

SVMMARIA.

1 *Consuetudo in eligendo perito maxime obseruanda.*
2 *Peritiores & doctiores eligendi.*
3 *Artificem patrem habens præfertur.*
4 *Artifices recipiendi, qui in matriculam recepti.*
5 *Officium in tribu habentes, præferuntur reliquis.*
6 *Decennio ab artis suæ exercitio abstinens insufficiens in arte præsumitur.*
7 *Obliuio quomodo inducatur.*
8 *Seniores Tyronibus præferendi.*
9 *Mediocriter arte instructus, aliis non existentibus, admittitur.*
10 *Per sordes artificis titulum consequentes, vitandi.*
11 *Infames itidem.*
12 *Fidelitas in artificibus requiritur.*
13 *Quomodo qualitates à Commissario cognoscantur.*
14 *Cautela vt à Magistratu loci petantur artifices.*
15 *Magistratus mittens imperium an teneatur.*
16 *In dubio qualificatus præsumitur.*
• *Peritus magis famatus eligendus.*

ANte omnia sibi prospicere debet, vt proximos quosque, si haberi possint, adhibeat: multum enim † in hoc situm est propter consuetudinem, quæ in conficiendis actibus per peritos à Commissario eligendos, vt infra in specie explicabitur, attendi debet. In ipsis † autem qualitatibus primo inquirat de 2
peritioribus, hi enim cæteris præferēdi. Mascard. *in verbo, peritus. d. loco.* Pacian. *d. loco. num.* 3. Quia tamen id directò cōmode fieri non potest; cū sæpe ex affectione imperiti pro peritis Cōmissario nominētur, sequentes regulas obseruandas Cōmissario tradere visum fuit. Inter plures † videlicet artifices talem eliget 3
Cōmissarius, qui patrem artificem habet, iuxta doctrinam Alberici de Rosat. *in verb. artifex dicentis.* Quod si quis patrem habuerit artificem, & ipse eadem arte vtatur, præsumitur in ea valde peritus. Sic in China nullus artificum filium suum in aliis artibus, quam quibus ipse vtitur, instruere debet. Samsouin. *de Gouerni & administrat. de regni. lib. 2. fol. 186. &* Bottero. *in relat. vniuersal.* † Deinde inquirere 4
debet, an recepti sint in matriculam artificū, quos adhibere cogitat, & vt nos loquimur: Ob sie zünfftig seyen: idque duabus de causis. Primò, quia antequam in matriculam recipiuntur, examinantur, & ob id etiam sufficientes præsumuntur. Deinde, quia † non facile 5
assumuntur infames personæ, quæ, vt mox dicetur, non possunt esse artifices. Tertiò etiam de iis indagabit, qui officium aliquod in tribu habent, prout in omni bene cōstituta Republica esse debent. Petrus Gregor. *de Republic. lib. 4. c. 9. in fine.* hi enim præferuntur, Cassan. *in Catalog. gloria mundi. part. 9. considerat.* 36. Inquirendum † quoque quartò à Cōmissario, an assumendus ad hoc officium intra de- 6
cennium artem exercuerit: si enim destitit ab officio artis per decennium, insufficiens præsumitur: Ita egregie tradit Bartol. *de testib. num.* 64. Mascard. *in verb. artifex.* † Cuius rei 7
hæc est ratio, quod etiam infra hoc tempus, vtpote quinquennium, præsumatur obliuio, *argumen. l. 1. § præterea. & seqq. ff. de separation.* vbi Zas. *num.* 2. *§. quod dictu.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. cas. 26. centur. 1. lib. 2. & lib. 6. præsumption. quæst.* 32. Burfat. *consil.* 47. *num.* 19 Quintò 8
seniorem † in dubio Cōmissarius præferet iuniori propter experientiā, quæ maior præsumitur in sene. *Argum. l. final. de tyronib. lib.* 12.

Quod etiam habet vtilitatem, quia in dubio in prælatione artificum præualet testimonium eorum. In hac tamen parte modū hunc obseruabit, ne nimis senes eligat, hi enim propter defectum multarum rerum, non satis sufficientes esse putantur. Si autem perfe-
9 ctus † magister haberi non possit, indagabit, an medioctitet arte quis instructus, vel artis maximæ partis cognitionem habens, reperiatur, hic enim videtur sufficiens. Pacian. *d. loco num.* 137. [Illud quoque non negligat, vt magis famatum, si de qualitatibus dictis nihil certi inquirere possit, eligat, † per notata à Camil. Borel. ad Spec. Bellug. *rubr. 6. in verbo,*
10 *Doctor famatus.*] Vitabit † autem illos, qui emerūt artificis titulum, & per sordes ad eum peruenerunt: hi enim non gaudent nomine artificum. Rebuff. *in tractat. de magistr. artific. artic.* 3. Ad extremum præter sufficientiam artificum alia etiā requisita perpendet Com-
11 missarius. Primò, an sit bonæ famæ † & existimationis: Quia infames regulariter non admittuntur. Pacian. *d. loco. num.* 152. Mascard. *d. loco. num.* 46. Ratio autem, quare honestæ personæ requirantur, hæc est: quia honestas adiumentū omnibus rebus adfert, quod tamen eatenus admitto: nisi forte agatur de re tali, quæ tantum per infamem personam explicari potest, vt sunt de consuetudine Germaniæ lictores ac alii, quibus aliquando Commissarius vti cogitur. Et in summa omnium artificum qualitatem Cōmissarius secundum consuetudinem nationis, moremque communem patriæ considerabit. Tira-
12 quell. *de nobilitat. cap.* 34. *nu.* 1. Secundò † fidelitatem inquiret, ea enim summopere desideratur in omnibus artificibus. Pacian. *d. loco.*
13 *num.* 150. § *ex prædicta.* Has † autem qualitates omnes Commissarius ex vicinis, cum quibus artifices quotidie conuersantur, & qui facta eorum scire præsumuntur, vel à Magistratu loci indagare poterit. Hinc cauti Commissa-
14 rii, † vt omnes ambages fugiant ad Magistratum loci, vbi artifices degunt, pro mittendo artifice qualificato scribunt. Ita enim & peritiores mittuntur, & facilius absque vlterioribus ac arctioribus mandatis comparere so-
15 lent. Circa hoc tamen † quæstio suboritur, si Magistratus imperium mittat, eoq; pars lædatur, an eo nomine conueniri possit? Et sane si Magistratus non dolo nec culpa peccet, non tenetur, non secus ac si peritissimum misisset. Si tamen supradictas † qualitates mo- 16
do iam prædicto rescifcere non licet, in dubio pro sufficienti eum habebit. Mascard. *in verbo idoneus.* & traditur à Menoch. *lib.* 2. *præsumption.* 85. & 86. ac in specie de peritis in arte. *cap.* 86. *nu.* 6.

CAPVT VII.

ARGVMENTVM.

De citatione Peritorum & aliarum personarum commissioni adhibendarum.

SVMMARIA.

1 *Citatio an requiratur, cum iudex ex officio adhibet peritos.*
2 *Quæ persona citanda.*
3 *Partes an citandæ, cum consensu earum artifices adhibentur.*
4 *Regulariter partes citabuntur.*
5 *Citationi qualis terminus inserendus.*
6 *Causa inserenda.*
7 *Citandæ partes ad videndum iurare peritos.*
8 *Ad præsentandum adiunctum etiam citantur.*
9 *Item ad excipiendum contra peritos.*
10 *Copia commissionis, an cum Citatione mittenda?*
11 *Nomina artificum an vnà mittenda.*
12 *Negatiua argumenta.*
13 *Affirmatiua rationes.*
14 *Commissione plures articulos continente, an citato illi omnes significandi.*
15 *Pro affirmatiua.*
16 *Pro negatiua.*
17 *Quid Commissario secundum mores obseruandum.*

IN hoc processu peritorum videtur distinctio circa citationem adhibēda, inter commissionem, quæ ex officio, † & eam, quæ 1
ad instantiam partis fieri solet: ita vt priori casu non opus sit hac citatione, per ea, quæ infra tradentur de oculari inspectione: Posteriori autem ea opus esse hic demonstrabitur. Nam in omnibus actibus commissionum citationes fieri consueuerunt. Citatio
† autem hæc ad tres præcipue personas dirigitur, Partem scilicet producentem, & im- 2
petrantem commissionem: Partem, contra quam

3 quam, & Peritos. Licet autem, † quoad Partes, non opus videatur citatione; quia, vt su-
pra monui, periti consensu partium sæpe ha-
bilitantur, vt & decreto iudicis in Camera.
Iuris autem est: Quando sic electus de arte
deponere debet, non opus esse citatione.
Idque ex communi Doctor. sententia. Soa-
rez *in libro recept. ar. sentent. lit. E. num. 29.* Villa-
lob. *in commun. opinion. lit. E numero* 20. Hoc
4 tamen † præsenti casui nostro non obstare
puto, quippe cum non solum in quotidiano
vsu sit tales personas semper citari, sed etiam
intra communia eius rei exempla viua nobis
suppeditent, eorumque vestigiis interpre-
tes insistunt. *l. comparitiones. C. de fide instrumen.
l. hac edictali. §. hii illud. de secund. nupt. l. si quan-
do. Cod. de testibus. l. 3. C. finium regund. & l. 1. si men-
sor falsum mod. dix.* Barth. *in l. Theopompus. de do-
te prælegata.* Panormit. *in c. quia iudicante. de præ-
script.* Monach. *in cap. 1. num. 2. de confess.* Tira-
quell. *de præscription. in gloss. 8. folio 95.* Angel. *in
§. quadam. numer. 12. Institut. de action.* Francisc.
Marc. *decision. 169 nu. 3. part* 1. Hieron. de Mon-
te. *de finib. cap. 31. num. 1.* Alex *consil. 180.* Gram-
matic. *cons. 15. num. 2.* Galeac. Maluas. *consil. 111.
nu. 6. vol. 1.* Ratio, quia in actu, quo aliquis læ-
di potest, citatio necessaria est. Ita post Petr.
Duen. *reg. 92.* Bartol. Alex. Ias. tradit Maluas. *d.*
5 *consil.* † Citatio autem hæc, vt in aliis, sic & hic
continere debet terminum, quemadmodum
infra latius explicabitur. Licet autem idem
terminus, qui testibus indulgetur, consti-
tuendus videatur, ex natura similium. Artifi-
ces enim & testes hic æquiparantur. Tamen
illud hic locum non habet, quia Commissa-
rius in testibus citandis plerumque illum ter-
minum, quem ipsis Partibus constituit, vnà
præfigit, qui nō in gratiam testium, sed Par-
tium, vt ex interrogatoria conficiant largior
esse solet. Sufficiat ergo his peritis paucos
dies præfigere. Sic & quinque aliquando dies
hisce peritis indulsi, quod tunc maxime lo-
cum habet, cum commissio, de eis adhiben-
dis, postea superuenit: Solent enim sæpe Par-
tes, termino præfixo Partibus & testibus pen-
dente, impetrare talem commissionem: quo
ergo simul expediatur omnia, breuitate tem-
poris non obstante, citabit has personas Cō-
missarius, vt cuncta in præludiis simul pera-
gantur. † Causæ autem, propter quas ad 6
partes citationes hæ fieri consueuerunt, sunt
variæ. † Prima est, vt videant iurare peritos: 7
nam illud iuramentum in præsentia vtriuf-
que Partis præstandum. Angel. *in d. §. quadam.
num. 13. & ibid.* Schneidevvin. *num. 22. Instit. de
action.* Francisc. Marc. post alios *decision. 169.
num. 3.* Vbi tradit, dominum de Selanis voca-
tum ad videndum iurare peritos & agrimen-
sores. † Secunda est, vt præsentet adiunctum, 8
qui aliquando cum Commissario actui ipsi,
& relationi interest, nonnunquam soli actui,
aliquando relationi tantum: vt infra magis
in specie deducetur. † Tertiò, vt exceptiones 9
contra personas adhibitorum peritorum ex-
hibeat; quam causam principalem ponunt.
per l. aut quod autor. ff. quod vi aut clam. Angel. *in
§. quadam. Instit. de action.* † Cum hac autem ci- 10
tatione copiam commissionis mittere Com-
missarium debere consultum est, non solum
Partibus, sed etiam Peritis. Quia hi Periti a-
lias se inuitos compelli nō posse putant, cum
ex contractu locationis citentur, vt mox di-
cetur id, quod eo ipso, dum mandati Impera-
toris copia ipsis transmittitur, ex quo præci-
se sibi comparendum vident, euitatur. Vnde
diuersitatis ratio inter eos & testes (in qui-
bus infra contrarium, statuitur) apparet. † Il- 11
lud autem quæritur: An & nomina artifi-
cum Partibus sint vnà cum citatione mitten-
da? Et sane videbatur dicendum, quod non.
Primò, quia commissio † illius rei nullam 12
facit mentionem. Secundò, quia periculum
subesse hoc casu posset subornationis, ac cor-
ruptionis, quæ materia peccandi omnino
Partibus adimenda est. Contrarium tamen
iuri & æquitati magis consentaneum esse pu-
to. Primò, † quia hi Periti testibus æquipa- 13
rantur: Constat autem, hoc præsertim tem-
pore, testium nomina, vnà cum commissione
parti esse mittenda, de quo infra suo loco la-
tius. Secundò, quia commissio iniungit Com-
missario, vt non partiales citet: Sæpe autem
fieri solet, vt Commissariis partiales ab aliis
commendentur, quos ne adhibeat, Pars, con-
tra quam fit productio, in continenti addu-
ctis rationibus, ad viuū Cōmissario demon-

strat,

ipsi præciduntur exceptiones contra personas peritorum opponendæ: Iuramentum in ipsius absentia præstatur, solusque Commissarius, cum vel sine adiuncto actum perficit, *argumen. l. sed etsi loci. §. si quis super. 3. Finium re-*
3 *gundor. l. 37. §. 3. de iudiciis.* † De Partis autem producentis contumacia id statuendum, omnia ea geri, quæ Cōmissio iniungit, licet id raro fieri soleat, nam huius Partis absentia sæpenumero facit, quo minus Commissarius actum hūc exercere possit: maxime si res per Peritos expediendæ Commissarium lateant: idque si eueniat, ne Cōmissarius in incerto
4 versetur, † eam mandatis pœnalibus cogere
5 potest, vt cōpareat. An autem illa † Pars commissioni tunc renunciare possit, quæritur? Et quāuis videbatur, quod non: quia causa iam est cōmunis facta vtrisq; partibus: id tamen fieri posse, ex iis, quæ infra de renunciatione ocularis inspectionis tradentur, apparet, nisi vtraque pars in Camera simul per Peritos, quid fieri petiisset, aut iudex ex officio iniunxisset: tunc enim expensas omnes eo nomine factas refundere deberet, argum. eorum, quæ supra de renunciatione dilationum & contumacia dicta sunt. Quid autem de artificibus
6 statuendum, maior est dubitatio, an † & hi cogi possint? Quæstio hæc, quia quotidie in praxi occurrere solet Commissario (vel enim omnino non comparent hæ personæ, vel exceptiones, quasi non teneantur comparere, Commissario transmittunt) idcirco in vtramque partem disputanda. Et eos cogi non posse ex sequentibus rationibus videbatur sta-
7 tuendum. † Primò, quia illi operas suas locare solent: ideoque nec ad contractum il-
8 lum celebrandum cogi posse vidētur. † Contractus enim sunt ab initio volūtatis. *l. in commodato 17. §. sicut autem. ff. commodati.* Deinde hi artifices sunt instar arbitrorum, vt supra de-
9 ductum. † Arbitri autem cogi non possunt. Angel. *consil.* 238. Alciat. *consil.* 114. *lib. 2. in impress. Basiliens.* Tertiò, quia hoc est beneficium,
10 † quo quis aliquid lucratur, ad quod quis inuitus non potest cogi. *l. hoc iure. § non potest. ff. de donation. l. soluendo. de negotiis gestis. l. solutionem. de solution. l. inuitus. ff. de regul. iur.* Hinc Horat. *lib.* 1. Epist. inquit:

Quis eum inuitum seruare laboret.

Quartò expressa est Dd. doctrina, quod periti in arte non possint cogi, late Pacian. *de probat. cap.* 48. *nu.* 57. Contrarium tamen ex iure est verius. Primò † enim hi artifices sunt instar te- 11
stium; si non veri, tamen præsumptiui: vt vocat eos Bald. *in l. data opera. sub num.* 19. *versic. si autem non est. C. de his qui accus. non poss.* Pacian. *de probation. lib. 1. c. 47. nu. 15.* Et licet ille multas differentias inter testes & peritos adferat, in eo tamen cōueniunt, quod in pluribus comparentur. Sic appellat Paris. de Puteo. Agrimensores testes magis credibiles, *in tractat. de finib. feud. c. 24. nu. 14. allegat l. 1. in fi. ff. de aqua plu. arcend. l. si arbiter. ff. de probatio.* † Testes aūt cogi 12
possunt. Deinde sunt † artifices, vt vulgo vo- 13
cant, iurati, qui etiam cogi possunt; vt aduocati & procuratores Cameræ. Gail. *lib. 1. obseruat. 41. num. 1. & 6. & aliis.* quod exemplis infra demonstrabitur. Tertiò † citantur à Cæsare 14
vel eius delegato, & ideo mandatum suscipere coguntur, per ea quæ supra libro 2. dicta sunt: Vbi quoque demonstratum est, Commissarium nominatum posse cogi. Similiter
† Notarii quoque coguntur seruire partibus. 15
l. 4. C. de collat. fund. patrim. lib. 11. Mandos. *post alios de monit. quæstion. 55. num 6.* Medici † susci- 16
pere curam ægrotorum. Ripa. *in tractat. de pest. in cap. de remed. ad curam pestis.* † Hospes qui in- 17
signia habet, recipere hospites. Bart. *in l. 1. §. 1. Naut. Caupon. stabular. argum. l. vnic. § final. ibi. nec repellere potest iter agentes. ff. Furti aduersus Naut. Caupon. stabular.* Hisce sic † statutis, non obstat 18
prima ratio. Nam Imperator ex causa potest, vel in totum tollere, vel coarctare cōtractus: Sic enim prohibet vendere pro libitu subditum, vt supra dictum. Vel respondetur solitas locare operas suas cogi posse. Mandos. *de monitor. quæstion. 55. num. 8.* Ad secundum respondetur, illos esse quasi arbitros iuris, qui cogi possunt. Tertium argumentum quoque nihil ad rem facit: Nam princeps potest etiam inuito cōferre beneficium, quemadmodum supra traditum. Non obstat quoque Doctor. traditio, quia illa nulla certa ratione nititur, & ideo eadem facilitate, qua astruitur, etiam potest reiici. Quinimo contrarium iuri magis esse consonum pluribus exemplis est de-

monstratum. Ex quibus omnibus constat, Commissarium, artificem, siue cõtumacem, siue friuolas, & tales exceptiones, quę hic pro fundamento negatiuæ adductæ sunt, producentem rectè cogere posse. [Et hoc sæpe in commissionibus Commissario iniungitur, vt cogat. Ita factum in causa Eberstein contra Fulda.] Sed quibus pœnis cogi possit, quæritur? Et sane hic eum eandem viam, quam supra in mandatis pœnalibus tradidi, (vt & ea, quæ de testibus contumacibus tradentur) attendere debere puto, eoq; lectorem, ne eandem rem bis repetere opus sit, remittimus.

CAPVT IX.

ARGVMENTVM.

De Exceptionibus, quæ contra peritos obiiciuntur.

SVMMARIA.

1 *Diuisio harum exceptionum.*
2 *Commissarius an de exceptionibus contra peritos cognoscat?*
3 *Pro negatiua.*
4 *Pro affirmatiua.*
5 *Obiectionibus respondetur.*
6 *Exceptiones contra artis imperitiam.*
7 *Exceptiones ratione defectus aliarum qualitatum necessariarum in personis.*
8 *Officium Commissarii circa has omnes exceptiones.*
9 *Nullitates leues in Camera non attenduntur.*

QVando ad ipsum actum cum peritis expediendum deuenitur, Cõmissarius exposito mandato; vt infra dicetur, peritos partibus præsentat, quæ deinde varias exceptiones ad eos remouẽdos in medium adferre solent.
1 Ea † tamen non ad vnum saltem finẽ sunt directæ: nam aliquæ ad remouendũ eum penitus, aliquæ ratione omissorũ requisitorum proponuntur. Illud ergo, antequã ad has species deueniatur, necessario inquirendum est:
2 † An Commissarius de his exceptionibus possit cognoscere: an vero ad Cameram harum resolutionẽ remittere debeat, reseruata partibus protestatione, vt finito hoc actu ibidem exceptiones has proponant?
3 Et quidem similitudine † illa inter testes, & Peritos sæpius inculcata, rectè consideratâ, idem iuris in vtroque statuendum videtur. Testes autem, exceptionibus contra eos oppositis, non obstantibus, saluis, postmodum contra illos opponendis, admittendos ex infra tradendis constat. Hinc dicitur ad committentem pertinere cognitionem reprobationis testium, non ad examinatorem. late Menochius *de præsumption. 56. num. 4. libro 2.* Idem & de peritis iudicium esse probabiliter statuitur. Quod & innuere videntur Doctor. dum de personis peritorum coram iudice disputandum esse tradunt. Angel. *in §. quadam. Institut. de action. vbi ad hoc l. aut qui aliter. ff. Quod vi aut clam. adducit.* Contraria † tamen sententia in nostro casu est verior. 4
Primò, quia, vt supra demonstratum est, in arbitrio Commissarii est eligere peritos: & non solum id, sed etiam qualificatos, minimeque suspectos adhibere debet. Si ergo ei electio talis consequenter & cognitio competit, statutum autem est, ad integrum hunc punctum electionis, Iudicem competentem eum esse: cum alias actum talem vere sine suspectis personis absoluere dici non possit, si de personarum qualificatione ipsi inuestigare, & cognoscere non liceat. Et id adeo verum est, vt etiamsi res ad Cameram deferatur, repulsam patiatur petens, ac de exceptione obiecta cognoscere iniungatur Cõmissario. Vt factum in causa Herrn Anthoni Fuggern / contra Vlm / fractæ pacis. In qua causa cum conquereretur in Camera de partialitate adiuncti Notarii, & peteretur partem alteram compelli, vt alium non suspectum adiungeret, tale decretum latum est: Ist der Bescheid / so ferr gemeldter N. deß Adiuncten Notarien angezogener Partheiligkeit halber etwas erheblichs fürzuwenden vermeint / daß er solches für dem ordentlichen Commissario thun / vnd daselbst gebürliches Bescheids gewarten solle / hoc est, quod si prædictus N. ratione partialitatis Adiuncti Notarii quid releuans proponendum sibi existimet, id coram ordinario Commissario faciat, & ibidem responsum debitum expectet. † Eaque opinione retenta, ea, quæ 5
in contrarium sunt adducta, parum obstant. Nam ad primum respondetur. Hic à iudice tacite iniunctum esse Commissario, vt de quali-

qualificatione harum personarum cognoscat, quod secus in testibus esse, infra docebitur. Deinde respondeo, hic ideo facilius de peritorum qualificatione cognosci, quam testium, quia alii in eadem arte periti inueniri possunt: quæ ratio cessat in testibus, cum non semper alii haberi possint. Ideoque secundum Doctores facilius iudicem, quam testem recusari posse, vt supra lib. 1. & 2. traditum est. Ad secundum dico: Iudicem hic à se abdicasse hanc cognitionem, & ita accipiendum dictum Angeli: quando ipse iudex sine Commissario cum peritis rem expedit. Nunc ad duplicem exceptionum deductionem tendendum. Exceptiones ad remouendum peritos comparatæ, duplices sunt. Aut enim opponuntur ratione professionis, vel artis,
6 aut propter alias qualitates. † Ratione ipsius artis, vel professionis si excipiatur, quem non esse vere peritum artis: cuius rei exempla à contrario sensu ex capite præcedenti, de qua-
7 lificatione, desumi possunt. † Ratione aliarum qualitatum tales sunt, vt suspectum reddant peritum, quales sunt omnes eæ, quæ testibus obiici possunt, de quibus suo loco. De requisitis debite nō adhibitis in electione peritorum excipitur multis modis, verbi gratia: peritum non à Commissario, sed Parte simultaneo consensu electum esse: sic opponitur, de numero nō sufficienti adhibito, itemque: eos nō esse legitime citatos, aliaq; plura possunt opponi, quæ ex præcedentibus cuiq;
8 colligere haud est difficile. † Has autem exceptiones si Commissarius sufficientes esse videat, eas admittat, & consequenter errori medebitur. Quod si vero ita comparatæ sint, vt magis solennitatem quandam tantum inducant, non vero formam ipsam spectent,
9 eas tacite præterire poterit, † cum & ipsi delegantes, Camerales videlicet, non ita scrupulose quaslibet nullitates attendant. *Ordin. Camer. part. 2. tit. 34.* von Nulliteet vnnd Nichtigkeiten. Mynsing. *centur. 1. obseruat. 27.* Gail. *lib. 1. obseruat. 25. num. 5.* Nam Commissarius alicuius curiæ debet sequi stylum illius curiæ, à qua delegatus est, & non illius loci, in quo audit testes. *per text. in l. 3. §. final. ff. de testibus.* & per Doct. *in l. 1. C. de summa Trinit.* & Curt. *in tractat. de consuetud. in 13. quæstion. ac in styl. Parlamenti. rubric. de commiss. in 1. part.* Cuman. *consil. 140. P. Laicus.* Albert. Brun. *in verb. sentent. quæst. 3.* Rebuff. *de Inquisit. seu commiss. articul. 7. & 8. numero 5.*

CAPVT X.

ARGVMENTVM.

De Iuramento petitorum.

SVMMARIA.

1 *An iureiurando astringendi sint periti.*
2 *Opinio eorum, qui iureiurando non astringendos censent: eaque examinatur.*
3 *Consensu Partium electi an iurent.*
4 *Si agatur à Partibus, vt iurent, omnino iurandum.*
5 *Ii qui iuramentum præstiterunt, cum in collegium artificum assumerentur, an iteratò iurare debeant?*
6 *Affirmatiua.*
7 *Negatiua rationibus, & exemplis confirmatur.*
8 *Expresse à Partibus remitti potest hoc iuramentum.*
9 *Limitationes huius regulæ.*
10 *Iudex ad sui informationem Peritos consulens, an eos iurare compellat?*
11 *Regulariter Periti iurant.*
12 *Sine iuramento Peritis non creditur.*
13 *Modus procedendi contra nolentes iurare,*
14 *Quando iurandum.*
15 *Quid iurandum, an se credere tantum?*
16 *De veritate, quando iuretur?*
17 *Forma iuramenti credulitatis.*
18 *Forma iuramenti veritatis.*
19 *In genere iurandum Peritis, se ex gratia vel odio nihil dicturos, sed bene & legaliter deposituros.*
20 *Periurii metus præ oculis ponendus iuraturis.*
21 *Falsi tenentur male deponentes, etiam de credulitate.*

POstquam de Peritis adhibendis inter Partes conuenit, statim ad iuramentum procedere solet Commissarius. Quò cum deuentum est, sæpe Periti, vel plane iurare recusant, vel se excusare solent. Quid iuris ergo sit in vtroq; hic videndum est. † Et primò qui- 1
dem: An regulariter ad iuramentum præstandum teneantur? In qua quæstione diuersissimas Interpretū inuenio opiniones. Non-
nullis † enim videtur, iuramentum hoc pla- 2
ne non esse præstandum: nam tradunt, quod testimonium Peritorum quandoque valeat, etiam sine iuramento. [Sic enim refert Prosper. Farin. *de opposit. contr. testes. quæst. 74. numero 95.* Propositam huius quæstionis regulam

non procedere in obstetricib. inspicientibus, & referentibus: an mulier sit prægnans: In medicis iudicantibus: an vulnus sit lethale, aut quid simile: vel in aliis peritis de peritia suæ artis aliquid deponentibus: horum enim relatio ac depositio sine iuramento recepta, valet. Sic enim per text. *in l.1. circa princip. ff. de vent. inspic.* voluit glo. *in l. iurisiurandi in l.1. glo. ad fin. vers. item quando tractatur de ventre inspiciendo.* & *ibi etiam* Butrig. *in l. oppos.* Bart. *num.1. & 2. in 1. lectur. & num.4. in 2. lectur.* vbi tamen referendo contraria non videtur se bene firmare Salic. *num.1. in fin. versic. item fallit.3. C. de testibus.* addit. ad Ioan. Andr. *in c. tuis. liter. A. in fi. addit. versic. item fallit in deponente de peritia, extr. de testib.* Campeg *regul.167 post vers. testis si non fuit iuratus. in 4. fallen.* Roman. *consil.20. num.5.* & ibi Mandos. *in addit. lit. F. versic. secundo vero casu.* post Bart. Salicet. Paul. de Castr. Iason. & alios ibi per eum relatos.] Idque probare conantur ex gloss. *in l. iurisiurand.8. versic. item quando tractat. C. de testibus.* vbi dicitur, quando agitur de ventre inspiciendo, Obstetrices in relatione sua non iurant: quam glossam dicit ibi Bartol. esse notandã, pro illis iudicibus, qui mittuntur à iudice ad inspiciendum ventrem, vel fines agrorum, aut vulnera, & ad referendum, quod sibi videbitur: nam eorum relatio facienda erit sine iuramento. Quæ tamen opinio in genere non videtur habere locum, cum iuri contraria sit. [prout post primam huius libri editionem repetio etiam eandem gloss. reiecisse Tiraquell. *de præscrip.* §.1 *gloss.*8. vbi late quomodo hoc accipiendum explicat. Imo obstetricibus isto casu iuramentum non posse remitti, dixerunt Bellam. *in cap. tuis. post num.*10. & Henric. Boic. *num.3. in fi.* post alios, quos allegat antiquiores, *extra de testib.* refert
3 Farin. *d.l. num 96.*] † Secunda opinio est eorum, qui sic distinguunt. Peritos iurare debere, si à iudice solo, secus quando de consensu partium, eliguntur: idque ex ea ratione, quod hoc casu eorum fides videatur ab vtraq; parte approbata. Ita post Bart. *in l. Lucius. in fin. ff. de fideiussor.* tradit Pacian. *c.46. de probat. n.22. vers. sed hoc ipsum.* Stiat. *in pract. obserua. c.16. num.79.* Mynsi. *cent.6. obser.32. nu.13.* [Tiraq. *de præscript. gl.8. versic. illud tamen.* Mandos. *ad cons.20.* Roman. *nu.5. lit. F.* vbi hoc late tractat.] Quæ tamen consideratio similiter nõ videtur absq; distinctione vera. Nam electi à partibus, aut consensu eorum deputati, ita videntur electi, vt ea, quæ iuri communi sunt consona, præstent: quemadmodum de testibus, qui ab vtraque parte producuntur, statuitur. Quamuis non eam inficias, si expresse hoc addatur à Partibus, vt à iuramenti præstatione sint immunes; obtinere hanc sententiam, per ea, quæ infra hoc capite tradenda erunt. [Er ita etiam post primam editionem inuenio reiicere hanc opinionem Farin. *d.l. nu.99.*] Tertiò, † si agatur à Partibus vt iurent, tunc ad 4
iuramenti præstationem omnino tenentur. Pacian. *d. num.22. liter. G.* Quod & verissimum est, quia tale pactum pro abundanti, ad confirmandum ius ciuile, introductũ est. Quod vero ibidem additur, quod si hoc non fiat, non teneri; illud vt verum simpliciter nobis obtrudi minime patimur, quinimo aliam opinionem: Artifices nempe, seu peritos iurare debere: pro regula statuimus. Quarta est, † an præstiterint iuramentum à principio ar- 5
tis suæ; hoc enim casu non videtur aliud exigendum. Idque hac ratione, quia iuramenta non temere repetenda. Deinde † quia nemo 6
præsumitur venire contra iuramentum semel præstitum, & immemor esse salutis æternæ. Ita post Bald. & Felin. Pacian. *d. loco. numer.*22. Schenck. *in progymnasmat. fori. tit.* 11. *nu.*26. *lib.*2. Mynsing. *centur.6. obseruat.32. in fin.* Et in ea quoque sententia videtur fuisse Angel. *in §. quadam. Instit. de action.* vbi exemplum refert in nũtio, qui iurauit ab initio officii sui, quem amplius non iurare debere putat. Et videtur illud probari text. *in c. ad audientiam. versic. cum iuratus officium suum fideliter exequi. de fide instrument.* Stiatic. *d. loco. cap.16. num.77.* Herculan. *de proband. neg. nume.23.* Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst.26.* Contraria tamen † sententia plerum- 7
que in praxi seruatur, ac distinctio hæc reiicitur: & id non immerito. Primò, quia omnes textus loquẽtes: artifices debere iurare: vtuntur hoc vocabulo Artificum: quod satis indicat, talem esse personam, quæ diu in officio fuit, vt in cap. de Qualitate artificum supra diximus. Et plerumq; Artifices, cum assumuntur ad

tur ad aliquod officium, iurare debent: quo omisso, nō recipiuntur in matriculā. Secundò, iuuatur id ex ea ratione: quod sæpe ad singularem actū deputati; etiamsi speciale præstiterint iuramentum; tamen de nouo iurare debeant, quod exemplis demonstrare nō est difficile. Aduocatus iuratus Cameræ, licet iuramentum ab initio præstet, se in omnibus causis diligenter ac fideliter versaturum, nec secreta reuelaturum; in adiunctum tamen talis aduocatus electus, iterum debet iurare. Similiter de Pictoribus statuitur, qui licet ab initio artis iurarint, tamen à Cōmissario electi, speciali iuramento adstringuntur, idque vigore Cōmissionis. quæ expresse solet hisce Pictoribus necessitatem iurisiurandi imponere. Vnde & in Cōmissionibus indistincte mandatur, vt artifices iuramento astringat Cōmissarius; quæ locutio etiam generaliter accipienda est, cum Cōmissio sit stricti iuris. Sic iniungit etiam Commissio, vt adiunctus Notarius iuret, cùm tamen certum sit, illum in initio artis suæ iuramentum præstitisse. Et hæc generaliter vera sunt, ac quotidie in praxi obseruantur. Licet autem quidam casus à Dd. hic excipiantur: ii tamen parui sunt mo-
8 menti, vt suo loco in specie tradetur. †Quinta opinio eorum est, qui, si expresse à partibus remittatur iuramentum, id non exigi debere putant. post Bald. Angel. Tiraqu. *in §.1. gloss.* 8. *vers. ex eoque not. de præscrip.* Pacian. *d. loc. num.* 22. Quod vtique verissimum est: Et confirmatur text. *in l. iusiur. quod ex conuention. ff. de iureiuran.* Ac ratio esse videtur: quia in fauorem partiū hæc iurisiurandi conditio introducta est, ac ideo ei renunciare libere possunt: quemadmodum etiam de testibus aliisq; personis traditur, eorum iuramentum de consensu par-
9 tium tolli posse, vt infra dicetur. †Et hæc indubitatò ita obseruantur, licet nonnulli contrarium certis casibus verius esse velint, prout videre licet apud Moller. *in Semestr. quæst. c.*
10 10. Sunt† quoque, qui tunc iuramentū adhiberi nolunt, si iudex ex officio, pro sui informatione, per Peritos quid fieri mandet. Fel. *c. propos. de probat. nu.* 18. *& seq.* Sciat. *d. loc. num.* 80. Rein. Bud. *de re nummar. lib.* 1. *c.* 27. *nu.* 25. Quod an in Camera obseruetur, valde dubito: quin-

imo contrarium infra in specie demonstrabitur. Et hæc quidem passim à Dd. traduntur. † Ego regulariter Peritos iurare debere arbitror. *l. comparitiones. C. de fide instrum. l. hac edict. §. quod autem de secund. nupt.* Eamque sententiam generaliter sic tenuerunt. Bart. Alberic. Salicet. Bald. Butr. Barb. Castrens. Angel. Iacobin. de sanct. Georg. ac alii allegati. ad certam tamen distinctionem accommodati à Paciano. *d. loc. nu.* 26. Couuarr. *lib.* 2. *variar. resol. cap.* 3. *num.* 3. 4 *&* 5. [Ac alii, quos Farin. *d. l. num.* 96. hisce verbis adducit in cōtrarium, quod imo peritorum relatio non recipiatur sine iuramento, per tex. *in l. hac edictali. §. his illud. C. de secund. nupt. & in l. comparitiones. C. de fide instrum.* voluit Ricard. de Malumb. prout illum refert Bartol. *in l. iurisiurandi. in* 1. *lectura, num.* 2. *in fin. vers. sed ista. gloss. & in l.* 2. *lectur. num.* 9. *vers. in contrarium dicebat Ricard. Adden. ad Bartol. ibi. lit. E. in verb. iuuare* Fulgos. *num.* 4. vbi quod Dd. *in d. l. comparitiones. & in d. l. hac edictali.* communiter contradicunt primæ opinioni. Crot. *de testib. num.* 227. *post versic. quarto extenditur, vbi de communi, pract. Corrad. rubric. de testib. num.* 10. *versic. vel etiam si testes essent in arte periti* Monticell. *in repert. test. rubr. iurare debet testis, fol.* 125. *colum.* 2. *vers. fin.* Menoch. *in* 5. *remed. adipis. possess. nu.* 164. vbi de cōmuni, de qua etiam per Villalob. *in suis commun. opin. lit. S. nu.* 27. & per Eman. Soarez. in suo libel. *recep. sent. lit. P. n.* 93. Addatur & & hisce quæ d. loco egregie hac de re disserit, Tiraq. vbi omnium fere hic enarratorum & aliorum peritorum iuramenta recēset.] Idq; † adeo verum esse aiunt, vt si non iurent, ipsis 12
plane non credatur. Bursat. *consil.* 249. *nu.* 17. Ex quibus, quia satis superque Peritos hos regulariter iureiurando astringendos ostēsum est, constat Cōmissarios, excusationibus peritorum non obstantibus, eos ad iurandum cogere posse. Eaq; † in re hanc normam sequen- 13
tur. Primò, vt de nouo illos moneant, exceptionibus non obstantibus, ad præstandum iuramentum, hac adiecta cōminatione, nisi ipsi obtemperauerint, se mandatis pœnalibus contra illos processurum. Quod si vero ne tunc quidem obediant, sed obstinate in priori proposito persistant: ipsis non solum ius commune, sed etiam tenorem commissionis

inculcabunt, adiecta pœna pecuniaria, nisi
præstent, persoluenda. Aliquando ex gratia
iis spatium diei, plus minus indulgent. Quod
si vero ne tunc quidem pareant, arctioribus
mandatis pœnalibus contra ipsos procedet,
ad eum modum, qui supra in genere libro
tertio, traditus est, & infra de testibus latius
explicabitur. Ac tantum de tergiuersatio-
nibus artificum pro iuramento euitando, al-
legatis. Quia itaque eas sæpissime reiici de-
bere euicimus: Nunc quid vlterius circa præ-
stationem iuramenti agendum sit Commis-
sario, inquirendum restat. Quo loco ante
omnia videndum, quando iurare debeant?
14 Et eos à principio, † antequam ad actum
progrediantur, iuramento astringendos con-
cluditur, argumento à testibus ducto, qui
ante depositionem iurare coguntur: quam-
uis aliqui eos inter referendum iurare debe-
re, statuant, dum tradunt, quod relatio de-
beat fieri cum iuramento. Bartol. *in l. hac edi-
ctali. num. 2. C. de secund. nupt. Doctor. in l. 1. de vent.*
15 *inspiciend.* Galeac. Maluas. *consilio* 111. *numero* 5.
Quid autem iurare debeant secundo viden-
dum est. In hoc puncto Doctores tradere so-
lent, regulariter de credulitate tantum iura-
mentum præstandum esse. *l. 1. in verbis, præ-
gnantem videri. de ventre inspiciend.* Post alios in-
finitos tradiderunt nouissime. Schenck. *d. lo-
co. numero* 26. Mynsing. *d. loco. num.* 12. Mascard.
verb. Peritus. *num.* 48. Pacian. *d. loco. numero* 17.
Tiraquell. *de retractu lignagier.* §. 2. *gloss.* 2. Rei-
16 ner. Budell. *d. loco. num.* 19. Quæ † opinio ta-
men ita limitatur à pluribus, vt si peritia ver-
satur circa illas artes, quas scire certò possu-
mus, & quæ certas habent regulas, tunc ad
iurandũ de veritate teneri. Zas. *in l. quid de cre-
ditore.* 11. §. *qui damni infect. ff. de dam. infect.* Pacia.
d. loco. num. 19. *& ibi in additio.* Masc. *d. loc. n.* 49.
Schenck. *d. loco.* Couarr. *d. loco.* Arius Pinell. *ad
l. 2. part. 3. cap. vltim. de rescindend. vendition.* Io-
seph. Ludouic. *decisio.* 7. [Quod post alios ibi-
dem relatos, sequitur nouissime Prosper. Fa-
rinac. *de testib. d. l. num.* 99. *&* 100. & habetur in
decisione Cameræ, *in verb. peritus.*] Et huc
pertinet, quod traditur, quando super re cer-
ta iuratur iuramentum veritatis recipi debe-
re. Decius *consil.* 489. *numero* 12. Quæ distin-
ctio tamen quam sit vera, hic latius disputare
nolo, cum in vnaquaque fere specie infra
hæc latius explicanda occurrant, vnde etiam
an, & quando huic distinctioni locus sit, ap-
parebit. Forma † itaque iuramenti primi 17
casus, hæc est: Quod iurent se legale testi-
monium laturos secundum peritiam artis,
vel se dicturos veritatem secundum eorum
iudicium. Pacian. *d. loco.* † Secundo casu sim- 18
pliciter iurabunt, se dicturos veritatem, nec
scienter falsum deposituros, prout huius rei
formulæ suo loco à me sunt traditæ. Et hæc
sunt spetialia. In genere autem siue de cre-
dulitate, siue de veritate iurent, illud pro-
mittendum est, se non deposituros ex gra-
tia, † vel odio. *argu. l. comparitiones. C. de fide in- 19
strument* Bertachin. *in verb. Peritus.* Sed bene &
legaliter Bald. & Cyn. *in l. hac edictali.* § *his illud.
de secund. nupt.* Angel. *in* §. *quadam. numer.* 12. *In-
stitut. de action.* vbi plures allegat. Antequam
autem Cõmissarius ad delationem iuramen-
ti perueniat, † monebit diligenter illos per- 20
iurii, ad eum modum, qui infra de iuramen-
to in genere tradetur, in memoriam reuo-
cando, peritos etiam de leuissima culpa te-
neri. Et insuper † falsi contra illos agi posse, 21
etiamsi tantum de credulitate deponant. Ber-
tachin. *d. loco. num.* 2.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM.

De Relatione Artificum.

SVMMARIA.

1 *Coram quibus Relatio facienda?*
2 *An partibus præsentibus?*
3 *Pro Affirmatiua.*
4 *Pro negatiua.*
5 *Relatio an clam vel palam facienda?*
6 *An die feriata?*
7 *An rationem dicti reddere debeant periti?*
8 *An ratio dicti reddenda, cum de credulitate deponitur?*
9 *An per scripturam deponere possint?*
10 *Pro Negatiua.*
11 *Pro Affirmatiua.*
12 *Terminus antequam referant, indulgendus.*
13 *Nolentes referre quomodo cogendi.*
14 *Dissentientib. peritis quid faciendum, varia Dd. opiniones recensentur.*
15 *Imparibus votis, an maior pars vincat?*
16 *Pro Affirmatiua.*

17 *Pro*

PLuribus artificibus illud commune est, vt expedito actu relationem faciant, sine ea enim frustra videntur adhiberi. Circa hanc Relationem autem variæ occurrunt quæstiones, quæ hoc loco omnino sunt explicandæ. † Primò, coram quibus relatio facienda? 1
Et sane coram Commissario eam fieri debere non est dubium, eiusque Adiuncto, si actus artificum cum Adiuncto expediendus sit. An
2 auté talis † relatio fieri debeat Partibus præsentibus, secundo loco in quæstionem ve-
3 nit? Et videtur † dicendum, quod sic: quia Commissarius debet secum ad actum ipsum adducere Partes. Couarr. *var. resol. lib. 2. cap. 3. in*
4 *9. conclus.* Contrarium tamen verius † esse post multos alios euincit Couarr. *d. loco.* Pacian. *de probationib. cap. 46. num. 121. & seqq.* Quæ opinio hisce nititur rationibus. Primò enim præsentia Partium facit, ne ita libere pronuncient: gratia enim aut metu facile à veritate declinant. Secundò, quia æquiparantur testibus, quos in absentia Partium deponere debere, certum est: Et rationes, quæ, vt hoc fiat, suadent: ac infra tradentur, omnes hic quoque locum habét. Tertio, quia Parti hoc ipso nihil præiudicatur; habet enim suũ Adiunctum, in cuius præsentia fit relatio. Quartò, in Camera sæpissime, vt relationes ad hũc modum fiant, iniungitur. Et hæc vt plurimum obtinent. Sunt tamen casus, in quibus in præsentia partium fit relatio? Nonnulli etiam reperiuntur, in quibus plané nulla adiuncti præsentia opus est: de quibus omnibus infra
5 suo loco latius dicetur. Tertio † illud quæritur: num clam, an vero palam relatio facienda? Et licet palam eam debere fieri velint. Cephal. *consil. 428. num. 57. volum. 3.* Contrarium tamen verius est ex iis, quæ in præcedenti quæstione de testibus dicta sunt, eo quod silentium in hisce causis à Commissariis, & Peritis requiritur, in ipsa Cómissione. Idq; maxime locum habet in terminorum inspectione. Quarto, † illud etiam in controuersiam 6
hic vocatur; an die festo fieri possit. Et licet hic actus videatur habere speciem iudicii, & ideo festis diebus fieri non possit. Cum tamen & Commissarium alios actus diebus festis expedire posse, certum sit, vt infra in titu. de Feriis tradetur: vtiq; & hunc perficere poterit. Pro cuius sententiæ confirmatione adduci potest Cephal. *d. loco. num. 58.* Quinto † quæritur, an 7
dicti sui rationé reddere teneantur artifices? In quo puncto duæ sunt diuersæ Dd. opiniones. Quidam enim eos sponte nó teneri reddere rationé arbitrantur, vt patet ex traditis à Masc. *d. loco. nu. 15.* Herculan. *de probat. neg. n. 228.* Hinc Perito, etiam non reddenti rationem dicti sui magis credi, quam testi, Doctores arbitrantur. Dec. *in c. propos. col. 5. de probat.* Mandel. *consil. 20 nu. 151.* Cuius tamen contrarium alii statuunt, *post* Bald. *in l. fin. in fi. nu. 6. C. de iur. domi. impetr.* Pacian. *d. loco. num. 65.* In eo tamen conueniunt: Eum teneri reddere, si à Commissario petatur. Mascard. *d. loc. num. 15.* Si ergo non sponte reddant, Commissarius in specie ab illis requiret. † An aũt hoc obtineat, quan- 8
do de sola credulitate deponunt, dubitari potest? Et videtur dicendũ, quod non, quia Testis ex ea causa, quod de veritate deponit, cogitur ad reddendã rationem, quæ hic restat. Secundo absurdũ est, de eo, quod quis nó certo scit, sed credit rationé reddere. Contrariũ tamen tradit Masc. *d. loc. num. 19.* Sexto etiam quæritur, an in absentia per scripturam hæc relatio fieri possit? Et † certe graues rationes, 9
quare id fieri nó debeat, in promptu sunt. Prima est, † quod testes nó possint in scriptis de- 10
ponere: quibus cum hi artifices æquiparentur; sequitur idé ius circa illos statuendũ. Secundo Commissarius in ipsa relatione multa potest ex peritis quærere, quæ ad factum elucidandũ spectant, quæ absentibus iis ipsi præripiuntur. Ad hæc quo vultu, quo colore deponant, describere debere Commissariũ notum est, vt iudex tanto rectius, præsertim in dissensu plurium, cui fidem adhibere debeat, cognoscat. Vnde & eo inclinant Dd. quidam, vt affir-

vt affirment iudicem, si id ei videatur, cogere posse artifices, vt viua voce deponāt. Couuar. *variar. resol. lib. 2. c. 13. nu. 6.* [eamque opinionem communem, & ita practicari post Decian. & alios statuit Prosp. Farinac. *de opposit. contra testes quæst.* 80. *num.* 42. vbi adducit hoc fundamentum, quod sint iudices, & nō testes, quod & notatur in decision. Cameræ, *in verbo peri-*
11 *tus.*] † Ab hac tamen sententia Dd. communiter recedunt, vt videre licet ex iis, quæ tradit Mascard. *d. loco. num.* 19. Et Hercul. *de probanda negatiua, nu.* 227. *& adducunt ad hoc l. pen. §. final. & l. seq. si mens. fals. mod. dix.* Stiatic. *in practic. obseruat. c.* 18. *nu.* 77. Reiner. Bud. *d. tractat. de Monet c.* 27. *nu.* 27. Ego tamen priorem sententiam, nisi euidentissima diuersitatis subesset ratio, Commissario sequendam suadeo.
12 † Ante relationem autem sæpe artifices solent petere terminum deliberandi, quē concedet Cōmissarius, ex ratione iuris communis: quod sententiæ non sint præcipitandæ.
13 Quid si † autem elapso hoc termino nolint referre, quid tum faciendum septimo loco quæritur? Videbatur quidem (vt aliquibus placuit) consultum esse, vt Partes hoc casu de appellationis beneficio sibi prospicerent: Quod tamen hic non probo. Quinimo consultius est, vt Commissarius in loco mandatis pœnalib. contra illos procedat, exemplo arbitrorum, qui si pronunciare nolint, ordinarius contra illos mandatum, vt pronuncient; decernit. *l. Labeo.* 25. *de arbrit.* Bal. *in l. fin. de temp. appell.* Spec. *de arbitr. vers. litigatores. §. quid ergo.*
14 *num.* 5. † Quia autem in ipsa relatione nihil frequentius incidere solet, quam vt periti inter se dissentiant: quid tali casu Cōmissarii sit officium, octauò quæritur? Sunt sane hac in
15 re diuersissimæ Dd. opiniones. † Prima eorū qui existimant, duobus discordantibus tertiū esse adhibendum. Pacian. *d. loc. nu.* 4. Similiter si vnus à duobus dissentiat, quartum esse eli-
16 gendū. Menoch. *consil.* 443. *n.* 29. † Quæ tamen
17 sententia iuri aduersatur. † Text. enim *in l.* 1. *de ventr. inspic.* non adhiberi alium, sed maiorem numerum concludere, ac finem rei im-
18 ponere tradit, de quo infra. † Secunda opinio vult peritiorib. hoc casu credi. Pacian. *d. loc. nu.* 165. Hercul. *de probat. neg. nu.* 230. Mascard. *d. loc. nu.* 39. Reiner. Bud. *d. loc. nu.* 17. Quæ opinio similiter à Cōmissario nō semper sequenda erit: ipse enim, quis peritior sit, non potest cognoscere, cum multa artificia ipsi sint incognita. † Tertia opinio eorum est, qui statuunt 19
duobus concordantibus, tertium cogi posse, vt concordet cum reliquis. Salycet. *in l. hac edictali. §. hu illud. de sec. nupt.* Quæ sententia similiter à Cōmissario nō attendēda est. Quis enim coget aliquem contra iuramentum, ac conscientiam, aliter quam ipsi videtur iudicare? Quartò alii iis in paritate votorum, † volunt 20
fidem adhiberi, qui pro reo pronunciant. Pacian. *d. loc. nu.* 172. Reiner. Budell. *d. loc. num.* 18. Quod etiam videtur à iuris ratione dissentire Licet enim in dubio pro reo pronunciandū, hoc tamen in testimoniis Artificum non obseruatur, cum plures haberi possint: Et licet vera esset hæc sententia: tamen quoad Commissarium locum nō habere puto. Eius enim non est dicere sententiam, sed tantū eo prospicere, vt Iudex à quo delegatus est sine omni difficultate proferre possit sententiam. Cumque hi † casus omnes (vt iam dictū est) 21
suas habeant difficultates, eos Cōmissarium non respicere, sed potius maiorē numerum artificum, eorumq; vota, neglecto minori, sequi debere suadeo: tum quia hoc omnis periculi expers sit, tum etiam, quia expressis iuris textibus fundatur, *in l.* 1. *de ventr. inspic.* Et ratio † prima † hæc expresse redditur: quod sicut 22
maiori Testium numero deferendum est, sic & maiori numero peritorum. Salyc. *in d. l. hac edictali. §. hu illud. de secund. nupt.* Menoch. *consil.* 48. *nu.* 4. Secunda ratio: quod plurium iudiciū vnius anteferendū. *c. prudent. §. pari. ff. de offi. deleg. vbi glo. & Dd.* Menoch. *cons.* 34. *nu.* 29. Masc. *in verb. elect.* [Adde his omnino, quę nouissime adfert Raudens. *in decis. Pisan. decis.* 2. *per tot.*] Si tamen pluralitatem non potest constituere, Cōmissarius recte faciet, si hūc dissensum Cameræ significet, quæ ex variis circumstantiis, cui maior fides adhibenda sit coniiciet. † Cir- 23
ca hanc relationem nonò quæritur: An Commissarius in hoc dissensu quosdam aberrare videns, vt puta si & ipse eius artis, quæ exercetur, cognitionem habeat, dicta artificum corrigere possit? Et licet simpliciter dicendū videba-

videbatur, quod non: quia ille tantum ad id deputatus est, vt audiat, non vt iudicium ferat: cum in commissione ei iniungatur, vt artificum dicta conscribat, vlterius igitur id extendi nõ potest, nec debet. Contrariũ tamen in aliquibus casib. præsertim in iis artificiis, vbi plerumque vnus solus adhibetur, locũ habere potest, quod exemplo de pictore infra
24 tradendo fiet illustrius.† Verum si artifex ipse dictum suum corrigere velit, an coram Commissario hoc facere possit, decimo in quæstionem vocatur. Et videbatur simpliciter dicendũ, quod possit variare: quia, vt infra suo loco tradetur, Testis id põt: Periti aũt testib. æquiparantur: in vtroq; ergo idem ius statuendum. Contrarium tamen à Doctor. communiter approbatum est. Tradũt enim: si accipiatur hic Peritus vt arbiter, arbitrator, mensor, vel similis, secundum Bart. *in l.1.§.fin. circa princip. de verb. oblig.* tunc non posse variare. *l. qu a arbiter. 20. ff. de arbitr. & tot. tit. si mensor fals. mod. dix.* Ex eo, quod ex falsa mẽsura ibi dicitur dari actionem, nec iterũ per eundem fieri mensurationem. Mihi autẽ videtur hac in re distinctione vtendum esse, vt scilicet, si huiusmodi sit res, quæ certo sciri possit, hoc casu non opus censeatur declaratione, nec eam admitti: si vero talis, quæ incerta sit, declarationem suscipi debere. Ratio, quia habet artem certam; & ita infallibiliter scire potest, per ea, quæ supra de Citatione tradita sunt. Exemplum statui potest in Interprete, qui est nariuus, & ideo exacte linguam nouit, aberrare non præsumitur, quem sane dictũ suum corrigere non posse arbitrantur etiam ex interuallo. *c. preterea. de Testib. cogend. & ibi Dd.* Bar. *in pluribus locis allegat.* à Simon. de Prætis. *de interpret. vltim. volunt. lib.1. interpret.1. dubio.5. & vltim. solut.2. num.1.* Quod tamen videtur durum & iniquum, cum hic Interpres sæpe in continenti proprietatem verbi non ita cito assequatur, graue itaque esset, hunc à correctione arceri. Alii hanc moderationem adhibẽt: tum demũ videlicet Peritum aliquid corrigere volentem admittendum, si rationem eius assignet, quod tamen Cõmissarius considerata qualitate personæ, quantitate interualli, colloquio partium, & aliis circumstantiis, diiudicare debet. Ita post Io. Andr. & Hosti. Sim. de Prẹr. *d. loc. n.4. in fi. de interp.* loquitur. Quę quoque distinctio æquitati est consona, maxime cum hic nulla, inter Peritos & Testes reddi possit diuersitatis ratio.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

De Effectu huius Relationis.

SVMMARIA.

1 *De effectu Relationis an recte hoc tractatu agatur?*
2 *Iudici quæ inde vtilitas.*
3 *Quæ partibus.*
4 *An vim sententiæ hæ relationes habeant?*
5 *Affirmatiua.*
6 *Negatiua.*
7 *Peritorum sententia non transit in rem iudicatam.*
8 *Peritiore adhibito retractantur sententiæ priorum.*
9 *Sententia Peritorum transit de probat. in rem indicatam, approbata à iudice.*
10 *Peritis in arte creditur.*
11 *Retractatio sine causa non facienda.*
12 *Peritis magis creditur, quam Testibus.*
13 *An Commissario dicenti Peritum affirmasse, prout scriptum, magis, quam Perito id neganti credatur?*
14 *Commissario magis quam interpreti, creditur.*
15 *Notario asserenti nuncium sibi retulisse, se citasse aliquem, magis creditur, quam nuncio.*
a *Pignoratis bonis venditis, probatio admittitur ea pluris constitisse.*

Licet huius capitis † tractatio à præsenti nostro proposito, in quo de Cõmissario, 1
eiusque adiunctis agimus, aliena esse videatur, cum id contineat ea quæ, finita Commissione, ad Iudicem spectant. Penitus tamen hanc rem consideranti, prioribus vtilitate, † quoad præsentem nostram mate- 2
riam non cedere, vel ex eo apparebit, quod Iudici efficaciam Relationis, antequã Commissionem cum Peritis peragendam decernat, nõtum sibi habere conuenit: frustra enim alioqui rem aliquam cum Peritis Commissario expediendam committeret, si eam plane vi & efficacia destitutam cerneret.† Par- 3
tium autem id scire summopere interest, vt ante ipsum actum secum deliberare possint; an ipsis consultum, Commissionem cum peritis expediendam petere, necne? In cassum enim ab illis petuntur, quæ ipsorum fini pro-

batorio non per omnia conueniunt. Recte
4 † ergo de iis hoc loco agimus: ac primò in genere quæro: an vim sententiæ illæ relatio-
5 nes habeant? † Et sane simpliciter videbatur dicendum, quod sic: iura enim & interpretes non solum passim sic appellant, maxime, cum, vt infra dicetur, disputent, an sententia in rem iudicatam transeat: sed etiam Camera Imperialis ita nominare videtur, dum dicit: Jre Außspruch mit fleiß beschreibet/ꝛc. Quibus accedit, quod hi Periti, vt supra dictum est, arbitris comparentur, quæ ad instar iudiciorum sunt reducta. *l.1.de arbitr.* Ex quo hic effectus sequi videtur quod eorum dictum, tanquam iudicis sententia, retractari non possit. Panormitan.*ad c.proposuisti. num.11.* Iudicem hoc facere nō debere multis ostendit, deciditq; in specie ita: Si iudex ad dictum Peritorum, qui vulnus dixerunt lethale, cum plures vulnerassent, & ex eo vulnerantē condemnauerit, petatque ille condemnatus Peritiores assumendos, eosdemque audiendos esse, hique deinde contrarium deposuerint, priorem nihilominus sententiam obtinere debere respondet, atq; concludit contra Ioan. Andream & alios: Neq; inquit illam correctoriam sententiam, siue de rigore, siue de æquitate: dummodo appellatum non sit retractandam fore, tum propter subornationis periculum, testium etiam peritiorū, in quo, ait, distinguendum non erit: tum etiam, si retractatio sententiæ hoc modo admitteretur, processus passim in infinitum protraherētur; quod fieri non debet *per c.2.de rescript. lib.6. l.1. C.de sent.quæ pro eo, quod interest.* Decius similiter post longam interpositam disputationem, *in d.c.propos.* in hoc residet, quod in pūncto iuris sit hæc Panorm. sententia verior: quam etiam sequitur Alciat. *in cōs.148.in causa equi emp. vol.2.* Verum dicit ille, si iusta causa allegetur, ex qua verisimiliter iniustitia arguatur in relatione Peritiorum, poterit peti restitutio, iuribus per eundem ibi allegatis. *vide* Blanc. *nu. 93.* hæc omnia repetentem, & per authoritates plurimas comprobantem. adde Mascard. *in fin.conclus.*1169. R. Bud. *de re nummar.c.27.nu.*
6 28.& 29. Contrarium tamen: † illorum videlicet dictum non haberi loco sententiæ, videtur verius *l.si quis.vers.& hic.C.fin.regund.* & ibi Fab. *l.si irrup. §.fin.ibi renunc.iud. ff.fin.regund.* Et ex ea quoque causa † ipsorū relatio nunquam 7
transit in rem iudicatam. Butrius & Decius *nu.15.in c.proposuisti.de probat.* alios allegat Mynsing. *obser.35.cent.6.* Mascard. *in tract.de probatio. verb.Peritus.nu.55.* Bursat. *cons.260.nu.40.vol.3.* Quod & cōsideratum in causa Wechsell contra Hohenstein. adducuntur ad id text. *in l.quæ adulterium. C.de adulterio.* Vbi absolutoria sententia lata ex præsumtione, potest sine appellatione retractari, ex validiori præsumptione. Hinc illud enatū: † quod sentētia lata ex con- 8
silio Doctoris potest semper, sine appellatione, retractari; si consilium alterius peritioris in contrarium adferatur. Hyppol. *in repetit.l. vnic.num.145.C.de rapt.virgin.* Et similiter tunc quoq; retractari, si peritiores calculum contrarium inueniant. Panorm. *cap.causam.de probat.* Vnde & traditur nunquam posse sententiam Peritorum ratificari; sed semper contra illam excipi. Bursat. *d.cons.260.nu.33.vol.3.* † Ac 9
tunc demum transit in rem iudicatam, quando à Iudice, mediāte iustitia, approbatur. Marant. *in Specul.part.6.vers.expedit.nu.130.* Hier. de Monte. *de finib.c.50.31.32.& seqq.* Bursat. *cōs.111. n.22.* Ab eius enim arbitrio pendet vel confirmare vel retractare eorū dictū, latissime post infinitos alios Pacian. *de proba.c.46.n.85.& 87.* [Hinc & in Camera cū bona pignorata venduntur † sub hasta si pignoratus velit probare a
pluris cōstitisse illa bona, statur eius iuramento, & ita admissi sunt pignorati in causa Westingen contra Nassaw / secundi mandati 20. Kühe vnd Pferd betreffend / 10. Nouemb. anno 1565. Et in genere doctrina Angeli *in l.arbitro. vers.fin.incip.vltimò.qui satisdare cogant.* hic attendēda, in hanc ferè sententiam, inquientis. Quod si medici adhibiti sint super cicatrice, vel agrimensores, super mensura agrorum, vel obstetrices, super vētre inspiciendo; vel notarii, super cōparatione literarum, vel archiatri, super valore bonorum; potest appellare pars grauata ad iudicem de principali causa cognoscentem. Et id perpetuo mente tenendum monet.] Quamuis autem ex iam dictis relationem peritorū vim sententię non habere satis aperte pateat: ea tamen omni efficacia

10 ficacia non plane destituitur. † Primò enim in genere creditur hisce peritis in arte, vt Dd. prædictis locis, maxime vero Mascar. Pacian. Reiner. Budell. *num.* 3. infinitis prope textibus & Doct. allegatis demonstrant. Idque adeo verum est, vt procedat siue affirmando, siue negando deponat. Post plurimos alios tradit Herculan. *de proband. negat. num.* 226. In specie autem iudices eorum dictis magnam fidem adhibent. Cotneus *consil.* 194. *num.* 13.
11 *volum.* 2. † His accedit, quod licet illorum pronunciatio ab Ordinario retractari possit: tamen illa retractatio non facile, & nisi de errore constet, admittitur. Post alios supra allegatos docuit Bursat. *cons.* 184. *n.* 9 *vol.* 2. Vel nisi alii peritiores adhibeantur, vt & supra dictũ, & post alios late tradit Herculan. *d. loc. nu.* 230.
12 Reiner. Bud. *d. loc. nu.* 28. † Ad extremum illud cõstat, credi magis hisce Peritis in arte, quam cæteris omnibus testibus, etiã tum, cum nullam sui dicti rationẽ reddunt, ita post Specul. Dec. & Bart. sentit Iac. Mandell. *cons* 20. *nu.* 15.
13 † Circa hoc etiã finaliter quæritur, An Cõmissario magis vel perito credatur? Sæpe. n. euenire solet, cum sententiæ peritorum retractandæ sunt, vt periti ad sui excusationem prætẽdant aliter à Commissariis scriptum esse, quam ab ipsis relatum sit. Cui ergo fidẽ adhibere hoc casu debeat iudex, recte quæritur? Et sane simpliciter dicendũ est hic idem esse, quod in Testibus, quibus hi cõparantur, statuendũ: Traditur aũt infra, in dubio magis Commissario,
14 quam Testi credi: idem ergo & hic † Ex hoc fundamento, hoc specialiter in peritis statuũt Simon de Præt. *de interpret. vltim. voluntat. lib.* 1. *interpretat.* 1. *dub.* 3. *solut.* 2 *n.* 4. Vbi hoc ad inter-
15 pretem & eius Notarium refert. † Idemq; in nuncio obtinere., stari scilicet potius dicto Notarii, asserentis nuncium sibi retulisse, citasse talem, quam nuncio asserenti contrarium tradit Cyn. *in l. si quis decurio.* 21. *C. de fals.* Socin. *in tractat. de citation. in artic.* 16. *in princip.* Hæc tamen ita obtinent, si Commissarius sit bonæ famæ. Simon de Præt. *d. loco.* quod præsumitur per ea, quæ supra *lib.* 1. late de ipsius persona dicta sunt.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM.

De Procuratoribus.

SVMMARIA.

1 *Procuratotores qui.*
2 *Citatio tacite admittit comparitionem per Procuratorem.*
3 *Producentis Procuratoris quæ sint partes.*
4 *Rei Procuratoris quæ.*
5 *De qualitate personarum comparentium, corã Commissario non facile disputatur.*
6 *Quando de ea disputetur.*
7 *Consensu destituti, non constituunt Procuratorem.*
8 *Nec pupilli.*
9 *Nec filiifamilias.*
10 *Nec capti ab hostibus. Et quid hodie.*
11 *Nec banniti & excommunicati.*
12 *De numero Procuratorum.*
13 *De ætate Procuratorum.*
14 *Infames an Procuratores esse possint?*
15 *An fœminæ?*
16 *Procurator an coram Commissario possit substituere?*
17 *Procuratores quid in ipso actu obseruare debeant.*

HActenus de iis traditum, quæ generaliter quodãmodo omnibus personis cõpetunt: nunc quid cuique speciale & propriũ sit, videndum restat: Inter quas personas se offerunt eæ, quarum opera vt plurimum à Iuris scientia dependet. Ac primò Procuratores, qui absentium Dominorum † negoria in 1
principio Cõmissionis expediunt. *l.* 1. *in princip. de Procuratoribus.* Nam iuri consonum est, vt citatus possit comparere per Procuratorem. † Idque semper tacite subintelligitur *l.* 2
final. de Procurator. cap. final. de dilation. Schurff. *consil.* 76. *centur.* 1. Idque non tantum cum in ipso iudicio agitur; sed etiam cum actus extraiudiciales expediuntur. §. 3. *&* 4. *Instit. de satisdat.* Et tam ab actore, quam à reo constitui possunt: diuerso tamen fine. † Nã producen- 3
tis Procurator producit Testes: monstrat ocularem inspectionem; exhibet instrumenta, &alia multa, de quibus infra. Rei Procurator, oppugnat Commissionem Commissarii: † va- 4
rias proponit exceptiones, interrogatoria exhibet: præsentat Adiunctum: recognoscit sigilla, &c. Quod tamen hactenus procedit, si hæ personæ ita cõparatæ sint, vt de iure Procuratorẽ dare possint. Licet aũt plurimæ, quæ

5 dare non possint, † recenseantur passim in
iure, & apud interpretes: tamen de iis hoc
loco plenius disputare alienum puto. Sunt e-
nim personæ hæ, pro quibus aut contra quas
impetrata Commissio, ita affectæ, vt de ea-
rum legitimitate in Camera ante decretam
Commissionem constare debeat. Dico ple-
rumq;, quia id in Commissionibus ad perpe-
tuam rei memoriam non obtinet. Eam enim
sæpe impetrat, qui litem nunquam in Came-
6 ra habuit. Vt autem † Commissarius, hoc ca-
su eueniente, tanto instructior esse possit; eas
breuiter personas, quæ cōstituere nō possūt,
enumerabo. Quorum alii sine sua culpa im-
pediuntur: Alii vero, facto proprio, se indi-
gnos reddiderunt. Qui absque sua culpa im-
pediuntur, sunt duplices. Aut enim propter
7 † defectum cōsensus impediuntur, aut aliam
causam. Primo, si plane cōsentire nequeunt:
quia est contractus Procuratoris constitutio:
arg. l. 42. §. 2. de procurator. l. 8. si Procurator. Man-
8 *dati.* Deinde † si nimis restrictum consensum
habeant: vt sunt pupilli, minores, *l. neque. 11. C.
de procur.* Mynsing. 2. *obser.* 38. Quibus tamen
obuiam itur, si Tutores, vel Procuratores se
9 legitiment. † Hisce annumerantur filiifami-
lias. *l. Filiusfamilias. 8. ff. de procurator. l. 17. de rebus
credit.* Quod tamen hodie non ita stricte in iis,
qui vigesimumquintum ætatis annum exces-
serunt, obseruatur: habent enim tūc plerum-
que rerum suarum administrationem. Ex alia
10 accidenti causa: † capti ab hostibus. *l. 15. ab ho-
stibus. in princip. Ex quib. caus. maior.* Quod ta-
men hodie non attendendum puto. † Aut sua
11 culpa impediuntur; vt sunt excommunicati.
c. final. de procurator. &, qui his æquiparantur
Banniti. latissime Gail. *lib. 2. de pac. publ. cap. 12.*
12 Quot vero † constituendi sint procuratores,
quæritur? Liberum id Parti relinquimus: vno
tamen vt plurimum vtuntur; plures consti-
tuere non prohibentur, Sic magni Principes
diuersas causas in Camera habentes, plures
13 simul constituere solent: † Qualitas autem
procuratorum in eo consistit. Primo, vt legi-
timam habeant ætatem, quę est 17. annorum:
ea enim ætas in causis necessitatis requiritur.
*§ iuste. Institut. qui & ex quibus causis manumit.
l. 51. minor 25. annis. de procurator. l. 12. exigendi. C.
eod.* De infami † quid statuendum sit, quæri- 14
tur? Et sane prima facie eum admitti debere
dicendum videbatur. *per §. final. Institut. de ex-
ception. Et ibi* Hottoman. *cap. infames. 3. quæst. 7.*
Contrarium tamen, & iure cautum, & con-
suetudine, præsertim Camerali, receptum est:
*Ordin. Camer. part. 1. tit. 18. cap. 1. in princip 3. quæst.
7. cap. fin. 5. quæst. 3.* Turzan. *in commun. opinion.*
85. Gail. *libro 1. obseruat. 43. num.* 8. Wesenbec.
in paratit. de procurator. num. 7. † Fœminæ et- 15
iam non facile admittendæ. *L. alienam. 18. Cod.
hoc tit. l. 54. ff. eod.* Vbi plures similes personæ
recensentur, quò breuitatis gratia me refe-
ro. Illud etiam quotidie coram Commissa-
rio † in controuersiam, ratione procurato- 16
rum, venit? si vere constitutus procurator
non ipsemet compareat; an alium suo loco,
cum mandato mittere possit? Et licet quod
ad ordinarium processum attinet; an ante vel
post litem contestatam substituat, disputetur;
& ante non posse statuatur; nos tamen hic
Procuratorem non aliter substituere permit-
timus; quam si potestas substituendi ei data,
aut in rem suam datus sit. *argum. c. 1. & c. 3. de pro-
curat. in 6.* Wurmbser. *obseruat. titul. 5. obseruat.*
14. Gail. *obseruat. 74. num. 11. libro 1.* † Officium 17
autem Procuratorum varium ac multiplex
est, quod secundum diuersitatem materia-
rum ac Commissionum dirigitur. Ideo pri-
mo Procuratores ad Instructionem sibi da-
tam, respiciant, necesse est: Deinde, ea defi-
ciente, quid ex natura ipsius negotii expe-
diendi, faciendum sit, considerabunt. Ad cu-
ius rei informationem infra in secunda parte
traditas Commissionum species, earumque
naturas indagare operæpretium erit.

CAPVT XIV.

ARGVMENTVM.

De Adiuncto.

SVMMARIA.

1 *Adiuncti vocabulum latissime patet.*
2 *Adiunctus dicitur secundus Commissarius.*
3 *An dandus Adiunctus.*
4 *Affirmatiua probatur.*
5 *Sine Adiuncto nulla Commissio est perfecta.*
6 *Æqualitas seruanda in actu Commissionis.*
6 *Adiuncti præsentia facit cessare dolum, falsitatem, & iniquitatem.*

8 *Adiun-*

QVandoquidem plerunque à Procuratoribus Adiuncti præsententur, eosque iuris ciuilis scientia instructos etiam esse deceat: rectè de iis post procuratores agitur. Sciendum † itaque primò est, Adiuncti vocabu- 1
lum latissime patere; ac omnes illos, qui alicui pro subsidio adminiculantur, comprehendere, vt pluribus docet Rebuff. *in constitutio. reg. in tit. de Adiuncto.* Nos tamen hic specialiter illo verbo vtimur, eoque illam personam tantum complectimur, quæ Commissario adiungitur, eo fine, vt actus hic integer sine partialitate perficiatur. Budæus *in forensib. in verb. Adiunctus.* Rebuff. *d. loco.* Qui † & secundus 2
Commissarius dicitur, Anton. Tessaur. *in nouis Pedemontan. decision. dec.* 255. Et licet, stricta iuris † ratione inspecta, Adiunctus ad hunc 3
actum Cõmissario nõ videatur dandus; cum tunc demum detur de iure, cum iudex est suspectus: quæ ratio cessat, cum vtriusque Partis consensu eliguntur hi Commissarii, & exceptiones ante ordinationem eorundem in Camera satis superque discutiuntur: nec suspecto prouincia hæc demandetur. Contrarium tamen inualuit, † vt scilicet Commissa- 4
rio etiam non suspecto detur Adiunctus. Anton. Tessaur. *in d. decision.* 255. *num.* 1. Idque vt hic actus, toti causæ præiudicialis, pro abundanti, rectissime peragatur. Et hanc personam, ad actum commissionis perficiendum,

5 adeo necessariam nonnulli affirmant, † vt, si sine eo Testes examinentur, examen, ipso iure, dicant esse nullum, Dd. in cap. præsentium. de testibus. Budæus in forensib. d. loco. Rebuff. de Testibus. num. 20. & in Const. Franc. d. loc. num. 2. Qui ibidem refert, olim ob id annullatas fuisse attestationes, quæ in contrarium factæ erant, ac statutum fuisse, vt examinatores Adiunctum reciperent. Anno 1481. die 2. Ianuarii. Ratio-
6 nes † autem quare ita exactè Adiuncti requirantur, hæ sunt præcipuè. Prima, vt seruetur æqualitas: Nam Commissarius datur vt plurimum ad electionem Partis commissionem petentis; vt ergo & Pars aduersa suum secundum adhibeat Commissarium, nemo ipsi re-
7 ctè denegauerit. Secunda, † vt omnis omnino dolus, fraus, falsitas, & iniquitas euitetur. cap. quoniam contra. extra de probat. Rebuff. in titul. de Adiunctu. in princip. Quæ Adiuncti præsentia præcaueri possunt. Is enim libere inhibet Commissario, si excedat modum. Staphal. in Tractat. de signatur. vers. pro Commissione. Horat. Mandos. De Inhibitio. Quæstio. 67. num. 2. Tessaur. d. decisio. nu. 17. [Prædicta tamen ces-
a sant, primo in † momentaneis possessoriis. Ita obseruatum in causa Rosenberg contra Reimen. 2. Octob. anno 72. vide Sayler. 2. Iunii, anno 50. Hinc, cum in causa Steffen Rude/ contra Albrecht Christoff von Rosenberg/ potestas, adiungendi Notarium, inserta esset: admonitus præfectus Cancellariæ, hæc verba expunxit, anno 90. Cuius tamen contrarium vidi sæpe obseruari. Secundò, si Partes renun-
b tient præsentationi Aiuncti, † vel in scriptis: vt factum in causa Friedberg contra Königsberg. In formular. meo hoc tit. form. 2. part. 1. vel oretenus, Bentheimb contra Horstein / ibid.
8 form. 6. part. 2.] † Illud autem circa hanc Adiuncti dationem in controuersiam venit: An & eo casu prædicta obtineant, quando alicui magistratui, vt sępissime fieri solet, maxime in Commissionibus pauperum: actus Commissionis expediendus committitur? Et hoc casu distinguendum videtur: Quod aut subsit causa suspicionis; & tunc idem, quod in ordinario Iudice dictum, obseruandum. Nam maior subest causa in examine, quod habet præiudicium irreparabile, quam in sententia, quæ appellatione suspenditur. † Quod etiam tunc 9
obtinet, si forte sit ignarus examinis: tunc enim, si causa sit ardua & difficilis, illa nō huic, sed alii committenda, cum, vt supra dictum, causæ graues, graues etiam requirant viros. Ac ita vidisse se obseruari tradit Tessaur. d. decision. num. 2. † Sunt tamen, qui Adiunctum, 10
hoc casu, non admittendum, sed alium dandum arbitrentur. Tessaur. d. decisio. num. 4. † Si 11
autem nulla subest suspicio, rectè eum admitti posse puto. Tessaut. d. loc. num. 2. Et habet id rationem: Magistratus enim hic propter summum, quod gerit officium, præsumptionem pro se habet efficacissimam: ideoque ei fidere tutò quis potest. † Quicquid tamen sit: ego 12
hoc arbitrio iudicis committo, vt is, causarum meritis perpensis, adiungendi potestatem Partibus reseruet, aut non reseruet. Nam stricta ratione obseruata, quare nō idem hic, quod in priuato aliquo Commissario dicendum: cum æque Commissarii omni suspicione: (quod hic maxime requiritur) carere debeant, vt supra monui. Consensus enim partium omnem suspicionis ansam tollit: Et sic olim; Cum ciuitates Liuonię pro Commissariis deputarentur. Camera nihilominus Adiunctum iis dandum esse, interlocuta est. Sayler. in select. Camer. sentent. Anno 1542. 30. Iunii. Quamuis in aliis Ciuitatibus pauperioribus pro Commissariis constitutis, nihil simile de Adiuncto dictum esse sciam. Illud tamen † a- 13
pud me dubium non habet; quod si (vt plerunque fieri solet) Senatus per aliū, puta Syndicum, vel Archigrammateum Commissionem expediat, tunc indubitatò adiunctioni locum esse, Et sic in Camera, in causa Burgermeister vnd Rhaat der Statt Speyr/ contra Bischoffen zu Speyr/ Præfecto Cancellariæ ex officio deputato Adiunctus datus est, vt ex supra lib. 2. allegato præiudicio cōstat. Cui conuenit traditio Rebuff. in tract. de inquisi. & Commiss. volentis: si alter litigantium velit Curiæ Consiliariū habere; alter nō; petenti dandum Consiliarium Curiæ in Cōmissarium: & Adiunctum sumendum in loco, in quo audiuntur testes: sicque vtrique Parti consultum esse. artic. 3. n. 4. Quare & quibus dari debeant Adiuncti dictum est: nunc qui eos dent, videndum.

14 dendum.† Partem ergo contra quã dare non est dubiũ, Idq; vnanimi consensu omnes Bud. Boer. Milæus, Rebuff. Molin. Tessaur. *dd. locis.* aliiq; scriptores ad const. Franciæ, testãtur. Et Francis. Marc. *decis. 137. nu. 3. par. 2.* vbi varia de personis Scribas præsentãtibus, t actat. Ratio aũt eius est, quod huius maxime intersit, etiã à sua parte aliquẽ habere, qui rei gerẽdæ præsens sit: quæ ratio supra in genere considerata
15 fuit. Illud maius habet dubium. † An & Pars
16 producens id possit? Et † affirmatiua sentẽtia videtur de iure subsistere posse: cum hoc casu actus, vno rem peragente, alteroque assidente, tanto dexterius perfici possit, vt cum oculi plus videant, quam oculus: Et alioqui etiã iure statutum reperiatur, abundantẽ cautelam non nocere. Cui & hoc addi potest: Partibus maximũ imminere periculum: si Cõmissarius in aliquo erret: quod vt euitetur, recte ei alius adiungitur. Hoc quoq; videntur innuere Dd. qui dicunt: Adiunctum vt plurimũ dari ad electionẽ Partis examinare volentis. [Tessaur. *d. loc. nu. 2.*] Si ergo vt plurimum datur: sequitur aliquando etiam à Producente hoc fieri posse. Hancq; sententiã in magnis causis sæpe admissam, & Commissario adiunctos etiam à Parte producente datos scio. [Ita factũ in causa Flersheimb cõtra Trier/ vbi hoc late disputatũ. De quo *vide form. 5. part. 1. in formul. meo.*] Hos autem non vt Adiunctos: sed tanquam Scribas adhiberi forte si quis dicat respon-
17 deret. † Imò & tunc dari; cum Commissarii ipsimet sibi Scribam adiunxissent. Contrariam tamen opinionem, quod videlicet Pars producens Adiunctum Commissario addere nequeat, veriorem, & stylo magis consentaneam arbitror; idque primò probo ex verbis Commissionum, de Adiunctis loquentibus: quæ de aduersa saltem parte dicũt eam citandam, vt Adiunctum præsenter. Deinde Commissario iniungitur; vt is Scribas, à se & ab aduersa Parte (nota; nõ à parte producente) adhibendos, iuramento adstringat. De Parte aũt producente altum vbique silentium. Et sane Domini id non sine ratione Parti impetranti denegare videntur. Primò, quia rationi non est cõueniens: eum, qui ipsemet eligit, in dubium vocare fidem, & integritatẽ eius: quemadmodum in simili non potest excipere contra personas Testium, qui semel personã eorundem approbauit. Et hæc sententia in Camera cõprobata est. Ante multos enim annos petebatur à Parte impetrãte, vt Camera Adiunctum Commissario daret: petitio tamen hæc; rationibus allegatis non obstantibus, denegata fuit, in causa Angemeiß/ contra Herrn Grauen zu Leyningen. † Hacque opinione re- 18
tenta, non obstant in contrarium adducta. Nã quod primum attinet, licet negari non possit: duos plus vno cernere; male tamen hinc infertur, ideo adiunctum dandum. Si enim pars vno Commissario non est contenta, poterit duos, imo aliquando etiam plures adhibere. Cum ergo plurimum intersit, ne plures personæ Commissionis actui intersint: idque vt omnia secreta maneant; quis quæso hinc non videt: Commissarium in sui ignominiam adductum Adiunctum, licite reiicere posse.
† Quamuis non negem, dato ex officio ali- 19
quo Commissario, cum clausula, vt partes citet, vtramque partem recte Adiunctum præsentare posse: tunc enim prædictæ rationes maxima ex parte cessant, & proinde eorundem effectus quiescere merito debet. Restat,
vt de numero † Adiunctorum videamus? Et 20
vnum plerumque præsentari videmus. Idque habet rationem, quia & decretum, quo Commissio decernitur, & Commissionis formula loquuntur in singulari numero: Gegentheil einen vnpartheischen Notarium, der verhör zu adiungiren vorbehalten / hoc est, reseruata Parti facultatem adiungendi Notarium non partialem. Et id hanc videtur habere rationem; ne, vt iam monui, plures personæ huic actui intersint. Quamuis non negem, in rebus & negotiis arduis, duos etiam admittere posse Commissarium. Idque ea ratione, quod; vt partes pari passu, ita quoque primi & secundi Commissarii ambulare debeant. Quia itaque vt supra explicatũ est, Commissarios plures adhibere concessum est; quis non, ex identitate rationis, etiam id in persona Rei obseruandum, dici debere concludat? † Ad numerum quoq; illa pertinet Quæ- 21
stio, [Si ad tẽpus Adiunctus præsentetur, † an 22
is tãdiu, donec alius postea mittatur, & veniat, admit-

admittendus sit? Et licet hoc factū sit in causa der Statt Lüneburg/Staden/vñ Buxtehude contra Hamburg. vbi Hamburgēses ad tempus Adiunctum offerebant, & eum alius deinde præsentaretur, Commissarius priorem, citra tamen infamiam, remouit, aliumque illum recepit, vt in formulario meo, *form.6. & 7 part.1.* videre licet. Puto tamen illud non aliter fieri posse, quā eum cōsensu Partium, cū producēti possit inde generari præiudicium partiali forte præsentato] An aūt. adiunctus possit etiam huic actui adhibere Scribam, si Adiunctus solus sit à parte præsentatus? [Du-
21 bitationem † hic primò mouet: quia constat, Commissionem tantum requirere tres personas, Commissarium, Scribam ipsius, & Adiunctum: vt egregie docet Ioan. Milæus. *ad Patric. Franc. mores rub. 22. art. 35.* Cum ergo Commissio stricti iuris sit, non videntur admittendi plures specificatis. Secundò videtur huius rei euidens ratio esse: ne, scilicet, plures personæ intersint exam. ni, vt res tanto maneat secretior. Tertio notum est: Adiunctos debere esse Notarios, prout verba Commissionis sonant, quæ stricte accepta, non comprehen-
23 dunt hunc substitutum. † Contrarium tamen in graui quadam causa obseruatum, & hac exceptione nō obstante, adiuncti Scribā admissum scio. Quod defendi potest hac ratione. Quia Adiunctus suo Scriba, ceu instrumento, vtitur, ex regula: Quod quis per alium facit, per se facere videtur. Accedit quod Doctores plerumque male literas pingunt, id quod in Commissionibus ad perpetuam rei memoriam; vbi Rotula eum ipsis copiis transmittenda; magnum generat præiudicium. Hac autem sententia retenta, Commissarius obseruabit, ne hic Scriba sit partialis, vtque idem Iuramentum præstet, quod Dominus. Nunc
24 ad qualitatem † accedendum est: vbi requiritur primum quod adiunctus sit vir bonus ac idoneus, arg. eorum, quæ traduntur *in c. quoniam contra. & ibi Dd. de probatio.* Et quæ tradit
25 Schrader. *de feudis part. 10. sect. 16. n. 29.* † Secundo, vt non sit partialis. Rebuff. *supra citato loco. argument. c. cum inter. de exceptio.* Quod ipsum & in Commissione iniungitur, Emen vnpartheischen Notarien der verhör zu adiungiren, hoc est, Notarium non partialem examini adiungendum. Sunt autem partiales, primo subditi in causis Dominorum: & sic reiectum scio Adiunctum, in causa Pfaltz contra Wormbs. [Et in causa Friedberg contra Kö-
nigstein/*form. 1. part. 3. Formularii mei.*] Cui † ta- 26
men obuiari potest, si iuramentum domino præstitum relaxetur. [Vti factum in causa Solms cōtra Hertzog H. Georg Pfaltzgrafen.] Solet enim sæpe fieri, vt aliquis non solum subditus, sed etiam officialis sit principis: quo casu, si tanquam subditus tantum relaxetur, & Partes plenam relaxationem petant, potest Commissarius ex officio vlteriorem relaxationem iniungere, aut Adiunctum repudiare. [Admissum tamen aliquando inuenio eum, † qui episcopali con- d
sistorio addictus erat, in causa Flersheimb contra Trier. De quo tamen acriter disputatum in causa Straßburg contra Hanaw. Cuius vestigia extant in *formula 30. parte 2. mei formularii*, vbi & relaxatio tandem secuta. Et licet hæc etiam de Scribis, vel ministris dominorum dici possent: si tamen ad-
uersariius † nihil excipiat, poterit Commissa- e
rius eos admittere. Idque videmus quotidie fieri, (vt & ipse practicaui) in Franconia. Et tunc producentes in hanc fere sententiam interfari solent. Licet sit Scriba aduersarii Adiunctus: se tamen eum admittere, dummodo iuret, se in præsenti casu nihil consuluisse. Idque sub hac conditione, vt pars aduersa in simili casu suos vicissim admittat. Quod ipsum inter Marchionē Brandeburgensem, & Rempublicam Norimbergensem fieri solet: & ad parcendum sumptibus est consultius.] † Secundo partiales sunt 27
frater, filius, gener, nepos, & consanguinei. Rebuf. *de Inquisitor. seu Commissar. artic. 10. n....*
Ratio redditur: ne cum iis colludere possit: Et sic, cum quis in Adiunctum maritum sororis suæ admisisset, pronunciatum fuit, nullas esse attestationes. 1522. 23. Maii. Rebuff. *d. loco.* [Non tamen negauerim, pa-
trem † posse esse Adiunctum, vbi filius Te- f
stis est, vt factum in causa Osnabruck/contra Quernheimb. De quo vide *Formularium parte secunda, formul. quarta, hoc titulo.* Quid

Quid autem sentiendum de eo, qui fuit aduo-
g catus, † aut procurator contra producentem,
poterit ne esse adiunctus? Disputatum hoc
fuit in causa Jmblein contra Hailbrun. Ego
puto eum admittendum, si non in eadem, sed
diuersis causis patrocinatus est, nisi forte in
processu magis personalia, quã realia tractas-
set; & ita se personæ inimicum declarauerit:
illum autem merito remouemus, qui procu-
ratorem simul agere vult; vt factum in causa
Bentheim contra Honstein / de quo vide *form.*
28 *6.d.l.part.*2.] Et vt hæc † generalibus concludã,
cum adiunctus hic sit secundus commissarius,
puto eum ex omnibus causis, ex quibus com-
missarium supra [*c.vlt.lib.*1.*& c.*2.*de except.lib.*2.]
reiici posse diximus, remoueri; Et suspicionẽ
hanc solo iuramẽto probari posse, tradit Gail.
h *lib.*1.*obs.*33.*n.*17. [Quamuis commissarius † ad-
iunctum sæpe sub stipulata manu iubeat de-
ponere, se non esse partialem, vt in causa Wit-
marsen contra Bentheim / *for.*3.*d.l.* Aliquando
etiã sub iuramẽto, Bentheim contra Solms /
*form.*2.*part.*7.] Ex qua regula & illud sequitur:
Quod queadmodum is, qui fuit adiunctus in
examine rei, sine suspicione in examine acto-
ris potest fieri commissatius, vt factũ in causa
Ehlin contra Reuper. & Pappenheim contra
Fugger. [Becker cõtra Lewenstein / & vice ver-
sa.] Ita etiam qui in examine actoris egit com-
missarium, is in examine rei adiũctus esse per-
mittitur. Ac tantum de suspectis. Non solum
autem non suspectus præsentandus est, sed et-
29 iam alias satis qualificatus. Ratione autẽ † hu-
ius qualificationis solet plerunq; in adiunctũ
præsentari Notarius. Hinc in cõmissionibus
apponitur clausula: Einen vnpartheischẽ No-
tarien / der Verhör zuadjungieren / vorbehaltẽ.
Hoc est: Reseruando facultatem adiungendi
notarium non partialem [sic in quadam causa
reiectus adiunctus, vt videre licet *in d. meo for-*
30 *mul.form.*5.*par.*2.*h.tit.*] Sed † dubitatur, an, stan-
te hac clausula; Doctores vel Licẽtiati possint
esse adiuncti? Et videbatur dicendum, quod
non. Primo, quia Notarii vocabulũ habet my-
sterium, & designat quasi publicam personã,
sic enim vocantur notarii. Ioan. de Plat. *in rub.*
*C.de tabular. lib.*10. Lucas de Penna *in l. quoties.*
de legat. Menoch. *arbitr. lib.*2. *cent.* 2. *cas.*105. &
*lib.*2. *præsumpt.*78. Doctores autem vel Licen-
tiati non sunt publicæ personæ nec circa ma-
teriam scribendi ita magnam, vt illi habent,
authoritatem. Contrarium tamen est verius.
Primo, quia sub hoc vocabulo in Commis-
sione expresse subintelligitur etiam vel ma-
ior Notario, quoad hunc actum; quia is talis
est, qui etiam à non Notario expediri potest.
Qualitas autem illa Notarii videtur adiecta,
vt idonea persona ad scribendum eligatur: Et
sic quotidie videmus Doctores vel Licentia-
tos pro adiunctis adhiberi. Circa prædicta
& illud † quæritur, an persona, quæ nec gra- 31
duata, nec Notarius sit, possit esse Adiunctus?
& videbatur dicendum, quod non, quia si
hoc concedatur, frustra adiicitur qualitas,
personam videlicet adiungendam debere es-
se Notarium. Noti autem iuris est; talia verba
singularem quandam emphasin, vim, & effi-
caciam habere. Vnde & illud ortum traditur:
Quod si nihil à consuetudine, pacto, lege, vel
statuto prouisum, quis debeat pro Scriba eli-
gi, tunc præcise Notarium eligendum. Idque
adeo verum est, vt nec consensu vtriusq; liti- 32
gatoris acta per alium, quã per Notarium pu-
blicũ, conscribi debeant. Dec. *in l. is apud quem.*
2 *n.*7. *C. de eden.* latissime Schrad *de feud part.*10.
*sect.*16.*n.*23. *vers. tertio concludo.* Hisce † accedit, 33
quod quando Notarius haberi non potest;
tunc non vnam tantum personam; sed duos
viros omni exceptione maiores requiri *cap.*
quoniam contra. & ibi Doctores *Extra, de probat.*
cap. vt officium. §. verum. de hæretic. lib. 6. Asin. *in*
*praxi. §.*14. *cap.*8. *num.*1. pluribus docet Schrad.
d. loc. num. 29. Et hinc simplicem Scribam ali-
quando non admissum scio. Contrarium † ta- 34
men hodie in multis causis obseruatur. Quod
ego tamen cum hoc temperamento admitte-
rem. Primo, si partes nihil obiicerent contra
hanc personam; quia tunc tacendo videren-
tur approbare. Secundo si esset in aliquo offi-
cio publico constituta, Stadt oder Gericht-
schreiber / Id est: Archigrammateus ciuitatis.
Tunc enim propter functionem hanc publi-
cam pro eo est præsumptio. Tertio, si notorie
cõstet, illum diu studiis vacasse, ac doctum es-
se, idq; in continẽti doceatur. arg. eorum quæ
supra libro primo sunt tradita. Ex quib. colli-

gitur, quæ personæ debeant admitti. Nisi au-
tem ita, vt iam dictum, comparatæ sint, partes
exceptiones iis solent opponere, circa quas
35 summaria est cognitio Commissarii, † qui si
eas friuolas animaduertat, iis non obstantibus
procedet: Sin vero releuantes, præsentatum
statim per interlocutoriam reiiciet, partique
iniüget, vt idoneum intra aliquot præstitutos
dies præsentet. Cui sententiæ solet † annecti
36 clausula: Vnd soll mittlerweil mit der Sachen
still gestanden werden. Hoc est: In causa inte-
rim superse debitur; vt factum in causa Pfaltz
contra Wormbs. Videtur autem ista clausula
de iure non subsistere: quia sibi imputet pars,
quod non præsentauerit idoneum. Paria enim
sunt, nó præsentare, & nó præsentare idoneũ.
Cum itaq; etiã non præsentato adiũcto, in cõ-
tumaciam procedere possit Commissarius si-
ne adiuncto, idẽ quoq; in non idoneo statuẽ-
dum videtur. Idque stricto iure locum habere
puto: magnum enim ex eo parti producenti
infertur præiudiciũ ac temporis iactura: Fa-
uore tamen probationis attento, Commissa-
rium consideratis circumstantiis; an scilicet
alium habere potuerit necne, subsistere beni-
37 gnius est. Si autem † manifestum dolum, aut
culpam animaduertat; concedet quidem po-
testatem præsentãdi alium: ita tamen, vt eum
in expensas interim faciẽdas condemnet. Sed
38 quid † si pars in primo termino nullum præ-
sentet adiunctum, an postea, durante actu cõ-
missi nis, id facere poterit? Et videtur quod
39 non Primo, † quia pars producens, quæ ab-
est, suas exceptiones, quæ ad hunc actum re-
quiruntur, non potest opponere, quod certe
magnum ei generat præiudicium. Secundo,
in commissione id iniungitur; vt citentur ad
præsentandum: quod de tempore, in citatio-
ne constituto, accipiendum est. Contrarium
40 ta en † quidam verius & æquius esse existi-
mant, vt scilicet etiam post primum termi-
num præsentari possit, Mandol. *in formular. commisson.* § *adiunctum.* Tessaur. *dicta decision.*
num. 7. Hinc suspectus † reiici sol t, salua po-
testate adiungendi alium, in eo statu, in quo
inuenit examen; vt factum in causa Königs-
stein contr. Friedberg/ *part. 3 formul. 7. adde formul. 5. part. 2.*] Quam tamen sententiam non
aliter admittendam existimo, quam si pars
aduersa præsens sit: aut si absens sit; expen-
sis impetrantis citetur ad videndum præsen-
tari adiunctum. Sed † vlterius quæritur. An 41
testes interim examinati à Commissario, de-
beant repeti? Et iure communi inspe-
cto, eos non debere repeti arbitror. Primo,
quia † sua culpa factum est, quo minus actus 42
cum adiuncto sit perfectus. Illud autem inter
omnes constat; sine adiuncto tum procede-
re actum commissionis; cum pars ipsa non
præsentat, & taliter gesta firma esse. Si ergo
gesta firma sunt; frustra repetuntur. Secun-
do, id maxime locum habet, cum dilationum
tempora ad finem labuntur: nec enim existi-
mo esse hanc caussam sufficientem, ad impe-
trandam nouam dilationem, aut quartæ pro-
rogationem. Hunc tamen punctum Com-
missarii iudicio relinquo; vt is contumaciæ
causis examinatis, & dilationum temporibus
probe consideratis, quid factu opus sit con-
sideret. Nunquam † tamen testium repeti- 43
tionem admittet; nisi pars præsentans adiun-
ctum, promittat se sumptus ratione repeti-
tionis impendendos restituturã, per ea, quæ
tradit Tessaur. *dicta decis.* Quando † vero par- 44
tes ratione adiũcti inter se concordant: tunc;
quia commissio sic solet plerumque emana-
re; vt adiunctus iuramentum præstet; idi-
psum ei deferet Commissarius: Idque rotulæ
etiam inseret: Nam in graui quadam causa fra-
ctæ pacis Bodenhausen contra Rawen/ cum
hoc factum non esset inscitia Commissarii,
fuit notata. Et † hoc casu iurant, tam adiun- 45
ctus, quam scriba Commissarii simul: Et hoc
iuramentum adeo necessarium est; vt attesta-
tiones sine eo receptæ reiiciantur. Ita factum
refert anno 1534. die 4. Martii. Rebuff. *in tract. nominat. quæst. 11. & d. loc. de adiuncto.* Licet anno
1554. in paruis causis receptas tales probatio-
nes dicat. Iuramentum † autẽ sequentia con- 46
tinebit capita. Primo: vt iurent se diligenter
scripturos. Secundo, non panditurus secreta
alicui parti. Illud enim proprium est Scri-
barum *per l. si quis aliquid.* 2. §. *institut. ff. de pœnis,*
Damhoud. *in praxi rerum ciuil. c. 156. n. 7.* † Quæ 47
tamen prohibitio reuelandi, non vlterius se
extendit, quam vsq; ad publicationem attesta-
tionum:

tionum: ex ratione, quam Cassiod. *lib. 6 in formul. notariorum*, tradit. Non est dubium: inquit, ornare subiectos Principis secretum; dum nullis æstimatur quid posse committi; nisi qui fuerint fide magna solidati: publicum est quidem omne quod agimus; sed multa non sunt ante scienda, quam cum fuerint, Deo auxiliante, perfecta, quæ tanto plus debent occultari: quanto amplius desiderantur agnosci. Tertio, in fine iuramenti subiicitur
48 generalis clausula: Vnd † sonsten alles anders thun wöllen / was getrewen Notarien vnd Schreibern zustehet. Hoc est: Se cætera omnia facturos; quæ fideles Notarios & Scribas decent. Quæ formula probatur ea ratione; quod ab omnibus, quibus scripturæ conficiendæ committuntur, iuramentum præstandum sit, se fideliter & legitime, quæ sui sunt officii, exequuturos. [Ex quo oportune illud hoc loco in disquisitionem venit (quod petitum Anno 1602. in causa Dalburg cõtra die vier Gemein der Dörffer deß Speirischen Ampts Kirwei-
k ler.) an adiunctus tali possit obstringi iuramẽto; quod in causa, cui adiungitur, nunquam velit aduocatum agere? Et licet videbatur dicendum; quod sic, quia didicit in examine merita causæ; Verum cum hoc saltem ad pu-
r blicationem eorum, quæ in examine didicit, spectet? silentiumq; ipsius, se eo vsque saltem extendat: recte petitionẽ illam denegari existimo.] Sed vlterius quæritur. An iuramẽtum
49 hoc à partibus remitti possit? Vtriusq; † consensu posse, non est dubium; cum ad cautelam, in harum personarum commodum, introductum sit. Vnius autem consensus non sufficit, per ea quæ in genere de iuramento traduntur. Quæritur insuper, An Notarius iuratus ad iuramentum, in principio notatia-
50 tus † præstitum, se referre possit, & commissarius ei acquiescere debeat? Er videtur dicendum, quod sic: quia præsumptio est pro eius legalitate. Hic tamen idem statuendum puto, quod de peritis in genere supra dictum est; ad quæ breuitatis gratia me refero. Et sic memini notariis id petentibus per interlocutoriam Commissariũ denegatum, ac iuramentum ni-
51 hilominus iniunctum esse. Illud † & hic inuestigandum est. [etiãsi alleget antea similia iuramenta à se præstita, vt factum in causa Hohenfels contra Schimpff / *vide form. 2. h. tit.*] In quibus causis locum habeat præsentia adiuncti? Et in ciuilibus tantum procedere dicendum videbatur; omnes enim Dd. de ciuilibus loquuntur. *Tessaur. d. decis. 255. nu. 1.* Ego tamen etiã in criminalibus omnino adhibendos arbitror; quia in his cautius, q̃ in ciuilibus procedendum. Et sic quotidie in causis fractæ pacis adhiberi videmus. Effectus autem † huius 52
adiunctionis præter supra tradita, hic est. Primo, quod adiunctus commissarium peccãtem monere possit. Secundo, quod sine eo procedere non possit cõmissarius; etiamsi absit, aut ægrotet. Mandos. *in d. form. commiss. verb. adiunctus. Tessaur. d. decis. n. 7.* Rebuf. *in tract. de adiunct.* Ruin. *consil. 5. lib. 1.* [Adiuncto tamẽ † commissarius examinationem committere non debet, latissime in For. Royal. gl. *l. 11. tit. 3 in verb. con vno, &c.*] Ad extremum post actum commissionis expeditum adiunctus † à commissa- 53
rio ad collationandum & subscribendum rotulum citari potest, idque etiam sub pœna, vt factum memini, & infra suo loco fusius proponetur.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM.

De Medicis.

SVMMARIA.

1 *Medici in quibus casibus de iure scripto adhibeantur.*
2 *Casus in quibus locum habeant in Camera.*
3 *Qui eligant Medicos.*
4 *Qui eligendi.*
5 *Quales eligendi.*
6 *In officio publico constitutos.*
7 *Doctores item vel Licentiatos in dubio eligendos.*
8 *Incantatores Medici non adhibendi.*
9 *Nec Iudæi.*
10 *An iurare debeant Medici adhibendi.*
11 *Quid? veritatem ne an credulitatem?*
12 *Commissarius actui Medicorum est præsens.*
13 *Deliberatione habita Medicus refert.*
14 *Effectus relationis.*
a *Medicinam liberalem esse artem.*
b c *Iurisconsultus Medicũ præcedit: & illum Theologus.*
d *Medicina Romanis abiecta.*
e *Medicorum opera in quibus casibus vtantur Iurisconsulti.*

f *Medici imperitia punitur irregularitate.*
g *Medicus olim cum ægroto occidebatur.*
h *Medicina ars incerta.*
i *Medici empirici, & mulieres cauendæ. Et quomodo posterius procedat.*
k *Medici Paracelsistæ, an admittantur, vtrinq; disseritur.*
l *Medici si paria vota habeant, quid agendum.*

IVRE nostro vsitatissimum est, in plurimis
1 rebus † controuersis Medicos adhibere,
a [tanquam artifices. Est enim ars; † & quidem ingenua ac liberalis, eo quidē maxime, quod medicinæ facultas subiecti, quod curat, naturam & causam eorum, quæ agit, expendit; ac horum cuiusq; rationem reddere potest. Eos
b autem ponimus post† Iurisconsultos: quia ita constitutum extat; prius Theologos: mox Iurisconsultos: tertio Medicos subsequi. Late Rogerius Comes *in consil. matrim. cons.* 87. *n.* 36. Althusius *in conuersat. ciuil. lib.* 2. *c.* 1. Carpan. *ad statuta Mediol. c.* 357. Et ridicula est opinio Valesii *de sacr. philos. c.* 74. inter Iurisconsultos hoc casu distinguētis, qua reiecta, potius id considerandum; quod Bodin. *de repub lib.* 3. *cap.* 7. ait:
c Romanis Medicorum seruile † & abiectum munus fuisse legimus, ac Medicinam à liberalibus disciplinis disiunctam: quam tamen in summo pretio Hebræi & Græci semper habuerūt: eadem à nostris coli cœpit, cum Arabes primū chirurgos ac pharmacotribus; quibus quasi instrumentis ac ministris vtendum esset: à Medicis seiunxissent. Ac tametsi co-
d lendi sunt in ciuitatibus † Medici: non tamen ferendum est Oratoribus ac Iurisconsultis exæquari; Scientiam enim ciuilem ac legitimam: non modo artium; sed etiam scientiarum omnium moderatricem, & architectonicen, clarissimi Philosophi definierunt. Romam quidem sine Medicis annos amplius sexcentos floruisse, testis est Marcus Cato: Sine legibus legitimaque disciplina, ne momentum quidem vlla ciuitas stare potest.] Eius autem rei de Medicis videlicet adhibendis, infinita apud Iurisconsultos antiqua extant testimonia, & ab Interpretibus facti passim exempla illustria proponuntut. *l. semel. C. de re militar. lib.* 12. *Authent. de non alien §. quod autem. cap. ad aures. Extr. de ætat. & qualitat. cap. significasti.* 18. *Extr. de homicidio.* Guido Papæ *q.* 594. Gail. *lib.* 2. *pract. obs. obs.* 111. *nu.* 1. [In specie autem recensentur quędam exempla à Carol. Camus. *in tract. de excus. tut. in rub. de artib. & disciplinis. n.* 12. *fol.* 62. hisce verbis: † Sæpiuscule, e inqt, Medicorū sententię recitantur; vt eū dicimus, septimo mense fœtum mulieris perfici, tergeminos in vtero ferri posse; Et quinq; interdum gestari; Centesimo octogesimo secundo die perfectum hominem, viuumq; nasci posse, Medico fidem adhibendam esse in his, quæ ad Medicinæ cognitionē pertinent. De quibus omnibus constat in iure rationes à Medicis esse desumendas, maxime cum de salute hominum agitur: pro qua restituenda eorum operam imploramus; Quibus sic præmissis.] nos ne † frustra hic de Medicis dice- 2
re videamur; casus, in quibus Medici in Camera deputari possunt, ordine recensebimus. Primus itaque statui potest. Si culpa Medicorum, in loco iudicii Cameræ quis dicatur mortuus; [Quo casu, legibus nostris, tenetur Medicus, † *l. idem iuris. ad legem Aquiliam. l. imperitia. de regulis iuris.* Late Simon Maiolus *de irregularitat. lib.* 2. *cap.* 12. Et est irregularis, † Borgas. *de irregularit. part.* 6. *de physicis & chirurgis. fol.* 269. *n.* 147. vt & olim apud Memphytes, mortuo ægroto † & Medicus occidebatur. Diod. Sicul. *lib.* 2. *cap.* 3. refert Choppin. *de morib. Paris. lib.* 7. *tit.* 8. *num.* 10.] Vel si venenum, aut philtrum propinatum, & ex eo quis obiisse dicatur. Aut si personæ Camerali vulnus ab aliquo inflictum sit, & an ex eo mors secuta sit, dubitetur. Aut si mulier quædam, non longe à Camera habitans, prægnans esse dicatur, & ad eam rem Medici sint deputandi. Vel demum denique: si mulier ex interuallo duos filios pariat: quod nouissime factum est, ac diu desuper disputatum; an fieri possit, Medicorumq; sententiæ requisitæ. Medicum autem à partibus debere eligi † aut à iudice; si 3
partes non consentiant, tradit Gail. *lib.* 2. *obseruat.* 5. *num.* 2. Cuno *in tractat. de pract. cap.* 11. *num.* 113. & 115. [Expressit hoc egregie Baiar. ad Clarum, & distinctione illustrauit *in §. homicidium, num.* 161. quod si (inquit) pars vulnerati, & pars vulnerantis concordant de Medicis, vno vel pluribus assumēdis, iudex acquiescere

scere debet: si vero discordant, ipse iudex tunc eliget, Guliel. de Suzar. *in proœm. ff or.* §. 1. & Blanc. *in pract. crim. in cap. his sic præmiss. nu.* 87. Et hoc, quando procederetur per viam accusationis: Secus autem, quando procederetur per inquisitionem, & sic ex officio; Nam tunc Partes non habent se intromittere, sed iudex ex officio eliget, vt ibi per dictū Blanc. sed ego credo, quod bene faceret iudex, ad euitandam omnem suspicionem; si permitteret electionem Medicorum fieri per Partes, dummodo pax non sit secuta, nec dubitetur de collusione: vel quod vnum eligeret Fiscus, & alium inquisitus.] Nos vero vt supra in genere, sic & hic Medici electionem, data commissione, vt medici adhibeantur, commissario tribuimus. De numero vero sic sta-
4 tuo, † plurium Medicorum adhibendum iudicium. Gail. *d. loco num.* 3. saltem duorum. *nu.* 4. de quo vide tamen Angel. *in tractat. de malefic. in verb. cicatrix. num.* 6. Licet alii, si res non sit ardua: vnum sufficere dicant. Nouell. Anchoran. Bonifac. Hyppol. de Marsil. allegari à Reiner. Budelio. *cap.* 27. *nu.* 25. An autem, & quando hoc procedat, disputat Cuno. *d. loco. nu.* 123. Alciat. *in l.* 1. §. *eadem an alia in verb. interpret. nu* 28. *ff. de verb. oblig.* vnum, quantumuis peritum, non adhibendū arbitratur Gail. vulgatam distinctionem: an scilicet plures reperiantur in illo loco; an non, hic accommodat. *nu.* 4. [Eamque sententiam sequitur, Anton. Columban. *in tractat. de modo procedendi in controuersiis Cameræ art.* 29.] Quam tamen ad præcepta, supra tradita, accommodari volo.
5 Ad † qualitatem quod attinet: [in qua, ob incertitudinem artis, summa cura adhibenda:
i per ea, q † ex nostris, an magis medice, an iuridice nescio, asserit Annæus Robert. *li.* 1. *rer. iudic. c.* 5. *maxime fol.* 78.] Primo talis eligetur, q diu in praxi versatus est. Experientia enim, vt in omnibus, sic & hic maximi ponderis & momenti esse solet: [adeo vt non minus expertis quam doctis tribuendum, Aristot. *libr.* 6. *Ethic. cap.* 1. doctos tamen esse conueniens est. Latissime Ann. Robert. *in decis. cap.* 5. *fol.* 70. *li.*
6 1.] Quia autem † illæ qualitates non semper inueniri possunt: in dubio eliget Commissarius Medicos in officio publico cōstitutos: quales in omnibus bene constitutis Rebuspublicis esse debent. *l. si duas.* §. *est autem. de excusat. tutor.* Marquard. *in tractat. de Iudæis. part.* 2. *c.* 7. *n.* 11 [Vide Ann. Robert. *d. ca.* 5. *fol.* 69. *rerum iudicatarum.* Ita esse in Hispania tradit Hugo Cels. *in indice legum. verb. Medico.* Et statuta Mediolanensia nullum admittunt, nisi receptum in collegio, *cap.* 353. *part* 2. Adde Maiol. *d. ca.* 13. Coteræum, *lib.* 1. *de iur. milit. ca.* 28. vbi plurima de Medicis profert.] Nam propter electam publicam fidem eiusmodi medicis plurimum creditur. Gail. *d. loco nu.* 6. Reiner. Budel. *in tractat. de Monetis. c.* 27. *nu.* 15. Si autem nec † talis 7
reperiri potest: eligendū suadeo Doctorem, vel Licentiatum, propter gradū enim hi pro sufficientibus habentur: prout supra lib. 1. de Doctore iuris dictum est. [Choppin. *d. loc. vers. quanto iustic.* † Ab empiricis autem diligenter k
cauendū est; vt & à mulierib. Renat. Choppi. *de priuileg. rust. ca.* 1. *part.* 3. *art.* 46. latissime Robert Annæus *li.* 1. *rerum iudic. c.* 5. nisi medicinæ operam dedisse pateat; quorum cathalogum recenset, Tiraq. *in l.* 11. *connubial. gl.* 1. *part.* 4. *nu.* 30. Sed quid de Paracelsistis, † hoc est illis me- l
dicis, qui distillationib. plerunq; ipsi medicamenta præparant; nec à pharmcopœis composita, adhibent. Si Galliarum parlamentorū vestigiis insistere volumus: eos tanq̄ pseudomedicos, ab hoc nostro foro ad Indos relegabimus. Ita enim post longas altercationes (quas ibidem videre licet) obtinuisse in curia Parisiensi scribit Choppin. *de morib. Parisiens. li.* 7. *tit.* 8. *n.* 10. Ego autem ne videar in alienam messem falcē inferre, inuitus iudicium meū ascribo. Illud tamen affirmare ausim: Non ideo hos remouendos; quod ipsimet medicamenta præparant. Illud enim antiquitus medicos fecisse memini me apud Cuiac. legere *in comment. super tit. decretal.* Si itaq; gradum habeant tales Medici (quales plures noui) eisq; nulla culpa in quenquam commissa, imputari possit: non video, cur remoueri debeant: præsertim cum Choppin. maximum in hoc fundamentum ponat, *ibi, quanto iustius fol.* 45.] Vt autem summatim concludam, Medicos probatæ fidei & artis adhibendos esse censeo. Cuno. *d. l. n.* 112. Et qui probitate morū præstātes habētur. *l.* 1. *ff. de decret. ab ordin. faciēd.*

Adde Rudolph. Tennin. *caut.6.* Mascard. *dict.*
8 *conclus.* 1034. An. Robert. *d.loc.*] Duo† autem hominum genera in electione Medicorum vitanda sunt. Primo illi, qui per incantationem morbos curant: hos enim, cum patrem Diabolum mendacem habeant nihil veri deposituros verisimile est. [Quod video egregie illustrasse, Carol. Camusf. *d.l.num.*17. vbi sic inquit? Neq; item magni referre existimo; qui qualesque sint Medici: an ii qui corporis vniuersi: an vero, qui vnius eius partis salutem pollicentur, *l.1. §. medicos. de var. cognit.* modo probatæ sint discip inæ. Nam qui exorcismo, & magicis incantationibus, imposturisq; medentur: cum nullũ præ se habeant genus medicinæ: inter Medicos non annumerantur: qui si corporibus noceant, pœnis coercendi sunt, Plato *dialog.*11. *de legib.* Quanquam & legibus etiam vinciantur. *l.2. tit. de malefic. & mathemat.* Addantur his quæ notat. Ioann. Corass. *in arest. parlam. Tholosani, annot.* 71. *ca.*17. *fol.*79.
9 *&* 80.] Idem iudicium est † de Iudæis, qui similiter non sunt adhibendi; cum & alias Christianis prohibitum sit, ne iis vtantur. *cap. nullus eorum.*13 *c. omnes.*14. *in princ. caus.*28. *q.*1 *Can. Apost.*69. Marq. de Susan. *in tract. de Iudæis part.*2. *c.*7. *n.*10. *&* 11. vide Ang. *summam in verb. Iudæus.* Ratio est, quia hi periti, seu Medici, sunt instar testium, Iudæus autem non potest esse testis, & non nisi in subsidium admittitur. *ca. n n potest.*2. *q.*7. quod consideratum in causa
10 Hans Moß/contra Jacob Juden. An † autem ad iurandum cogendi sint Medici maior est quæstio? Et sane, ex iis, quę supra in genere de iuramento tradita sunt, eos iurare debere dicendum videtur: vt post alios tradit Gail. *d.loc.n.*3. [Et Tiraq. *de præscript.* § 1. *gl.*8. quem sequitur Carpan. *ad statuta M diola.c.*359.] Nisi ab vtraque parte sint electi: tunc enim eos nõ iurare tradit Cuno. *n.*16. Quia tamen Dd. & Licentiati iuramentum, dum recipiuntur in matriculam Medicorum, præstare coguntur, ac eorum quoq; magna sit dignitas: puto illud iuramentum præsertim si alia requisita supra tradita concurrant; non nisi causa ma-
11 gna ab iis exigi. An † autem de credulitate, an vero de veritate iurent, quæri posset? Et quia ars ipsorum sæpe fallit, credulitatis iuramentum sufficere arbitramur, per supra tradita. Gail. *d.loco.n.*13. Cuno. *d.loco.*120. [Alii tamen in dubium hoc vocant Francisc. Castan. *in tract. de torment. cap.*10. *nu.*6. vbi sic inquit: Iudex quoties dubitatur an sit prægnans, debet consulere obstetrices & Medicos, quos sufficiat deponere de credulitate; vide Parid. de Puteo *tract. de Synd. cap. officialis*] Actum † au- 12
tem si de re præsenti agatur, in præsentia cõmissarii expedient. Hinc iudex dicitur vulnera cum Medicis inspicere. Relatio autem ad eum modum, qui supra positus, est facienda: Debetque Medicus, † antequam deponat, di- 13
ligenter omnia considerare. *l.semel. C. de re milit. ar. lib.*12. Corset. *in singul. in verbo Medicus.* vbi etiam refert, quod in depositione ipsius debeat fieri mentio de diligenti examinatione ipsius medici alias dictum ipsius non valeret. Ant. Tassar. *in tract. de excess. Notarior. c.*12. *nu.*5. *&* 6. Angel. *de malef. in verb. ex interuallo. versic. quæro. nu.*13. Effectus † autem huius relationis 14
est, vt credatur eorum dictis. Mascard. *in verb. peritus. nu.* 2. Pacia. *de prob. c.*47. *n.*9. Sententia tamen horũ, vt nec aliorum peritorum, in rẽ iudicatam transit, sed retractari potest. Gail. *d.lo.n.*16. [Coter. *lib.*1. *de iur. militari ca.* 28. vbi plurima de medicis addit: præsertim si erronea post Mont. Carpa. *d.l.c.*395. sed quid si dissentiant aut pares † sint? hoc pulchre notauit 15
Baiat. ad Iul. Clar. *§. homicidium. num.*152. hisce verb. Adde. Si plures Medici fuerint examinati & sint discordes, quod eo ca u iudicatur, contra percussorem, quod ex vulnere decesserit. Grammat. *consil.* 49. *num.* 6. Sed Masuer. *in pract. crimin.* §. *& quia num.* 17. contrarium tenet, per regulam quod semper in dubiis & obscuris debemus inclinare in mitiorem partem. Cepoll. autem *in consil.* 61. *numer.* 21. & Boer. *in decis.*323. *num.* 24. circa medium dicunt; quod quando numerus, & dignitas medicorum, qui sunt contrarii, esset æqualis, vel omnes dicerent ea, quæ verisimilia essent, iudicandum esset contra vulnerantem: sed quando pro vulnerante essent plures digniores, & melius dicentes, ac verisimiliora deponentes; tunc illis esset standum. Tamen Menoch. *de arbit. iud. cas.*175. *in fin.* dicit, in dubio pronunciandum esse, quod ex vulnere sit

sit mortuus. Et quibus Medicis sit credendum, quando sunt contrarii vide apud Cepoll. *in d. consil. 61. num. 21.* Sed ad hanc quæstionem: quando videlicet Medici sunt contrarii. An pronunciandum sit contra percussorem: vel eius fauorem, vide distinctionem quam facit Mascardus. *de probat. in concl.* 1034. *num. 45. & 46. volum. 2.*

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM.

De Chirurgis.

SVMMARIA.

1 *Chirurgia pars Medicinæ est.*
3 *Exemplum adhibitorum Chirurgorum.*
3 *Publicatis etiam attestationibus Chirurgi adhibentur.*
4 *Cui electio competat?*
5 *De numero remissiue.*
6 *Quales Chirurgi eligendi.*
7 *Vtriusque Medicinæ Doctor adhibendus.*
8 *Citatio Chirurgorum.*
9 *Circa iuramenta Chirurgorum Commissario quid obseruandum.*
10 *Effectus relationis Chirurgi.*
a *Chyrurgos adhiberi, cum de vulnere an mortale sit agitur.*
b *Chirurgi, & Barbitonsores differunt.*

CHirurgiam quoque esse partem Medicinæ certum est. [Appellatione enim Medicorum & Chyrurgi veniunt. Ita post Alexand. Maiol. *cap. 12. lib. 2. num. 2.* & Borga. *in tract. de irregularib. part. 6. de physic. & chirurgis.*]
1 Hinc † Dd. vtriusque medicinæ creari videmus. Vnde satis apparet minus recte sentire eos, qui chirurgiam artem vilem, & sordidam esse tradunt. Tiraquell. *in tractat. de Nobilitat. cap. 31.* Ii autem, cum de vulnere inspiciendo, aut æstimatione damni ex vulnere prouenienete agitur, adhiberi solent. [Hinc Bart. *in d. tract. de percut.* inquit, Accipe Chirurgos;
a quia si dubitetur de vulnere, an sit mortale † vel non, remittendum est iudicio medicorum, & eorum testimonio, secundum Odofr. quem citat, Bart. *in proœm. ff.* Cuius rei
2 exempla † non solum ab aliis proponuntur: vt refert Marc. Mantua, *singul. 267.* (vbi asserit Bononiæ cum à Campsore quodam Scholaris pecuniam repeteret, & Camsor illum Falcastri ictu percussisset, accusatusque diceret, non Falcastri, sed alterius instrumenti esse vulnus, Chirurgos adhibitos, per quos responsum fuit, ipsum Falcastri ictu periisse) sed & in Camera eius exempla extant. Cum enim ante aliquot annos conquereretur quidam de vi & vulneribus sibi illatis, & ad probandum Chirurgos adhiberi peteret: pronunciatum est. Anno 1534. 16. Martii. In sachen H. Graffen zu Hennenberg/contra N. ist Klägern die begerte fürstellung/ vnnd verhör der Balbierer vnd Wundarzten/ vorgewendter Einred vnuerhindert/ zugelassen: mit dem Bescheid/ wo er die Balbierer vnnd Wundarzten ernennen wirdt/ daß jhme die begerte Ladung gegen jhnen erkennt seyn sol. hoc est. Actori petita examinatio Chyrurgorum, exceptione non obstante, concessa est: ita vt si nominauerit Chyrurgos petita citatio contra illos decernetur. Similis sententia extat apud Sayler Anno 1541. 15. Febr. Daß gedachter N. seinen zugefügten Schaden durch die geschworne Meister deß Scherer-handwercks dieser Stad Speyer/ mittels Eydtes/ darumb von jnen zunemmen/ besichtigen lassen/ vnd folgends auff derselbigen besichtigung/ vnd Relation/ begerter mässigung halber/ ergehen sol was recht ist, h.e. Vt prædictus N. damnū sibi illatum, per iuratos Chyrurgos ciuitatis Spirensis, medio iuramento, ab ipsis exigendo, inspiciendum præbere & post eorum inspectionem, & relationem, ratione prædictæ moderationis fieri debeat quod iuris est. Petitur etiam hoc † fieri publicatis at- 3
testationibus in causa principali, vt in prædicto casu. † Cui autem electio Chyrurgorum 4
competat, dubitari potest? Et sane in iā dicta causa Partem hoc fecisse apparet: quod tamē ideo factum puto: hic nullus videtur ordinatus fuisse commissarius. Secus autem dicendum; si commissarius ordinetur, per supra deducta. † De numero autem Chyrurgo- 5
rum adhibendo, idem hic, quod de aliis Medicis supra dictum est, statuo. [Anton. Columban. *in tract. procedendi in causis crimin. art.*

art.19. inquit vbi plures non inueniuntur,
6 quod vnus sufficiat.] Quales † autem eligendi sunt restat vt videamus. Et cum affabilitas in Chirurgo summopere laudetur, humanos & affabiles eligendos suadeo. Ita post Ioann. de Vico. in Practic. *de Chirurgia* tradit Thomas Garzon. *in Piazza vniuersale. discurs.* 7. Secundo eligendi erunt ad hanc prouinciam discreti & fideles. Garzon. *d. loco.* [Non autem pro-
b miscue omnes Barbitonsores. † Est enim magna differentia inter Barbitonsores, & Chirurgos Renat. Choppin. *de morib. Parisiens. libr.*
7 *7. tit. 8. n. 11.*] Si † tamen Doctor vtriusque Medicinæ haberi poterit, illum præferet, vel alium, qui Medicus & Chirurgus simul sit. per tradita à Pacian. *num. 161. cap. 47. lib. 1. de proba-*
8 *tion.* Citari † quoque debere Chirurgos, ex prædicta causa constat: quod vel à camera, si actus id ita patiatur: vel à commissario fieri
9 potest. Iuramentũ † autem iis deferri debet, ad eum modum, qui præcedenti capite propositus est, & eius formula in cameræ ordinatione extat. *tit. 85. part. 1.* Ante tamen diligenter monendi sunt, vt sibi prospiciant. Tenentur enim nõ solum de dolo & lata, sed etiam de leui culpa. Bertachin. *in verb. Chirurgus.*
10 Effectus † enunciationis Chirurgi idem est, qui reliquorum Artificum. Speculat. *de probat. §. videre restat. vers. hoc quoque notandum, nu. 26.* Bertach. *d. loc.* [vnde dicit Anton. Golumb. *d. loc. art. 30.* Relatio debet fieri postquam iudex commisit, & interrogauit Chirurgos. *l. semel. C. de re milit. d. gloss. consu. Bitur. tit. de iurisdict. omn. iud. versic. aliter: In additione.*] Et sic in camera anno 1536. 13. Octob. pronunciatum in d. causa Hennenberg contra Den. Ac secundũ Chirurgorum sententiã centum & octoginta floreni Rhenenses adiudicati. Et hæc in specie de Chirurgo dicta sufficiant, reliqua partim ex generalibus præceptis, partim ex præcedenti capite, huc quilibet, sine labore, transferre poterit.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM.

De obstetricibus.

SVMMARIA.

1 *Obstetrices dicuntur Medicæ.*
2 *Exempla, quibus obstetrices adhibentur, & præcipue ad ventrem inspiciendum.*
3 *Ad diiudicandum, An maturus sit partus.*
4 *An integra virginitas.*
5 *A quibus eligendæ obstetrices.*
6 *Quales eligendæ.*
7 *Iuuenes non facile eligendæ.*
8 *Iudææ non eligendæ.*
9 *Quot eligendæ.*
10 *Citari debere obstetrices & partes.*
11 *Iurare item debere.*
12 *Quid iurent.*
13 *An partes inspectioni interesse debeant.*
14 *Quæ ab obstetricibus obseruanda, antequam actum aggrediantur.*
15 *Nocte facienda inspectio.*
16 *An rationem dicti reddere debeant obstetrices?*
17 *Effectus Relationis obstetricum.*

MAgnam cognationem cum Medicis habent obstetrices. † Dicuntur enim Me- 1
dicæ: vt post Ammianũ docet Cuiac. *ad sententias Pauli. tit. 2. lib. 1.* Pacian. *lib. 1. de probation. cap. 47. num. 132.* Mascard. *conclus. 1169. num. 6.* post Alexand. *consil. 15. num. 11. vol. 1.* Ac exhibere medicinam perhibentur *l. 1. §. 2. ff. de extraordinariis cognit.* Godfred. *in l. 1. in princ. de ventr. inspiciend. & in l. 9. ff. ad l. Aquil.* Recte autem sub Artificibus ponuntur: quia sic Iurisconsultus eos appellat. *in dict. l. 1. in princip. de ventr. inspiciend.* Plurimi † autem casus, qui- 2
bus hæ adhibendæ sunt, à Iurisconsultis passim enarrantur, maxime *in d. l. 1. ff. de vent. inspiciend.* † Præcipue vero, quando dubitatur, 3
an partus sit maturus, nec ne. Alber. *in l. septimo mense. de statu homin.* Mascard. *d. conclus. numer. 5.* An † integra virginitas. Mascard. *de pro-* 4
bation. in verb. virginitas. conclus. 1410. nu. vltim. cap. proposuisti. cap. causam. de probation. Francisc. Marc. *decision. 678. part. 2.* Eligũtur † autem nõ 5
à Partibus, sed à iudice. *l. 1. verb. à te.* vbi gloss. à te: id est: Valerio prætore, dicit. Et magis expresse disponitur *in d. l. 1. in §. quid ergo, si interrogati.* Et per consequens etiam à commissario ab eodem ordinato. Quales † autem eli- 6
gere debeat commissarius, pereleganter demonstratur à Iurisconsulto. *in d. l. 1.* Artis, inquit, & fidei probatæ. Et text. *in cap. causam. Extr. de probat.* honestas, inquit, prouidas, ac

pru-

prudentes matronas. Plurimum autem, tales eligere, interest: contrariæ enim maxima incommoda adferunt. Hinc vulgo dici solet, tria esse, quæ in ædibus ignem immittunt: Filius prodigus, Mulier adultera, & obstetrix lena. Thomas Garzon. *in Theatr. del. mondo. in annotat. ad discurs.* 130. Ratio autem, quod viles & lenæ non admittantur, hæc est, quia hæ pro minimo facile peierarent, & corrumpi possent, omnique peccato consentirent. Ita post Andr. *in c. fraternitatis. num.* 4. *Extr. de Frigid. & malefic.* tradiderunt Ancharon. Præpos. *ibid.* Mascard. *de probat. num. 46. in virb. obstetrix.* ac nouissime Pacian. *dict. loco. num.* 154. Consi-
7 derabit † etiam commissarius, ne sint nimis iuuenes propter inexperientiam, neque nimis vetulæ propter visus defectum, cum talis probatio, oculis plærunque facienda. Pacian.
8 *d. loco. n.* 128. Iudæas † quoque cuitabit. *capit. ad hæc 6. etsi Iudæos. 13. Extr. de Iudæis.* [nisi forte inter ipsas Iudeas agatur. Possunt. n. inter sese es-
9 se Testes. *l. quoniam. §. inter se, de hæreticis* Thom. Docc. *consil.* 150. *n.* 1. Quot † autem eligendæ sunt si quæratur? Aliquando vnam sufficere, si mulier fateatur, tradit Speculat. *in §. restat. num. 6 vers. item tres de Teste:* sequitur Mascard. *conclus.* 1125. *num.* 5. Tres autem regulariter: si mulier se prægnantem neget, adhibebit. Text. *express. in dict. l. prima, in princip. & ibi gloss.* [Sequitur, Cala. *de modo articulandi; de probat. quæ fit per Testes num.* 55.] Aliquando vero cum mulier dicit se prægnantem etiam quinq; adhibendæ. *d. l. 1. §. de inspiciendo. & ibi gloss.* Cuiac.
10 *d. loco. ad Paul. §. venter inspicitur.* Citari † autem debent obstetrices. *argument. d. l.* 1. ac coguntur venire. Aduersa quoque Pars ad hunc actum citanda est. Text. *express. in l.* 1. Ibi, vocatis iis, ad quos ea res pertinet, vel eorum
11 Procuratoribus denunciet. Quibus † præsentibus iuramentum obstetricibus deferet commissarius. per Tex. *in l.* 3. §. 3. *ff. de iureiurand.* Bartol. *in l. 1. de ventr. inspiciend.* & ibi gloss. Angel. *in repetit. l. si vacantia. de bonis vacantibus.*
12 *libr.* 10 Iurant † autem de credulitate. Bartol. *in l. iuriiurandi.* & ibi Dd. *de Testibus. & in l. comparationes. de fid. instrum.* Baldus *in l. nemini. C. de Aduocat. diuersor. iudic.* Bertachi. *in verb. obstetrices.* Franc. Marc. *d. decis.* 678. Mascar. *d. concl.* 1125 *n.* 7. [Hancq; sententiam sequitur, Molle. *ad constitut. Saxon. tit. 31. nu. 4. part. 4. fol.* 522.]
Quamuis † cōtrarium videatur gloss. tenere. 3
in d. l. iurisiurandi. [Vide tamen late Tiraquel. *de præscrip. §. 1. gloss.* 5.] An autem commissarius & Partes debeant esse præsentes, [cum ad actum deuentum est,] quæri potest? Et licet dicendum videatur quod sic, cum verba Textus, Prætorem cum obstetricib. actum peragere debere dicat: & de Partibus: eas ad inspiciendum citari: non obscure innuat: Contrarium tamen ex aliis prædicti Textus circumstantiis videtur verius. Vsurpantur enim subinde hæc vocabula, mittere debet Prætor. Et quod de Prætore dicitur, multo magis de Partibus dicendum. Nec obstant pro contraria parte allegata: Quod enim Prætor dicitur facere: illud ita accipiendum, vt per alios faciat.

Quæ † autem obstetrices, antequam ad 14
actum procedant, obseruare debeant, tradit post alios Pacian. *d. cap.* 47. *num.* 129. Illud autem † in specie præscribitur: si venter inspi- 15
ciendus, id noctu debere fieri. *dict. l. prima*, §. *inspiciendus, ibi.* Quod tenebræ ad subiiciendum sunt aptiores. Relationem † autem de- 16
bent in præsentia Partium facere. In quo tamen commissarius illud obseruare debet, vt si de virginitate puellæ agatur, rationem dicti ab obstetricibus petat. Abbas Siculus. *in capit proposuit. de probat.* Idemque volunt, si de prægnante muliere disceptetur. Angel. *in l. illud. si pars hereditat. petat.* Bertachin. *in verbo. obstetrix.* Effectus autem huius † relationis 17
est, vt fides iis, quemadmodum aliis peritis adhibeatur: creditur enim iis cum disputatur: an partus viuere possit, nec ne: Clar. *libr. secundo. sentent. §. testamentum. quæstion.* 45. *vers. vltim.* Et Mascard. *dict. loco. numer. 7. & conclus. 1125. per totum, maxime numer. tertio*, Paris. *consil. 56. numer. 12. volum.* 2. Obstetricem tamen dictum posse corrigere tradit Mascard. *d. ct. loc. numer.* 11. Illud autem Iudici notandum, in dubio magis credendum affirmantibus aliquam esse virginem, quam negantibus, Reiner. de Forliuio & Dd. *in l. 1. §. & si quidem. ff. de vent. inspiciend.* [Probat Daniel. Moller. *dict. loc. nu.* 3. & ratio est quia fauorabilis est

virginitas.] Licet aliqui contrarium teneant, quos allegat Bertachin. *in d. verb. obstetrix.*

CAPVT XVIII.

ARGVMENTVM.

De interpretibus.

SVMMARIA.

1 *Actus, quantumuis solennis, per interpretem expediri potest.*
2 *Forma quã deputantur in Camera Interpretes.*
3 *Testis si calleat idioma Commissarii, an per interpretem in sua lingua examinandus.*
4 *Qui eligant interpretes.*
5 *Commissarius linguam Testis, aut periti callens, an possit sine interprete rem expedire, late declaratur.*
6 *Si nulla fiat mentio adhibendi Interpretis in Commissione, an Commissarius nihilominus hanc potestatem habeat.*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Pro Affirmatiua.*
9 *Quot interpretes adhibendi.*
10 *Quales adhibendi.*
11 *Iuramentum ab interpretibus exiget Iudex.*
12 *Interpretis officium finito actu.*
a *Interpres in matrimonio & legatione adhiberi potest.*
b *Interpretem adhibere iudex partibus liberum relinquit.*
c *Interpres an adiunctus esse possit.*

CVm sæpe euenire soleat, vt in eo loco, v-
bi Testes examinandi, instrumẽta trans-
sumenda, ocularis inspectio perficienda, pe-
riti in arte adhibendi sunt non eo idiomate,
quo Camera, vtantur homines, vel ad com-
missionem requisitæ personæ linguas, in Ca-
mera vsitatas, non calleant: adeoque Inter-
prete opus sit: (qui & de iure adhiberi potest)
1 cum † maximi etiam actus, exquisitas solen-
nitates desiderantes, per interpretem fieri
possint: veluti Stipulat. *l. 1. §. eadem. ff. de verbor.*
a *obligation.* [Item matrimonii contractio †
Thomas Treuisan. *de sponsal. priuil. 6. num. 6.* &
legatio. De quo cõsule neruosissime docen-
tem Carol. Paschal. *de legat. ca. 41.*] Quod & in
Camera imperiali quotidie obseruatur, in
qua hoc modo istis casibus interloquitur Iu-
2 dex †: In sachen Hüttingen cõtra Blancken-
berg / in puncto primæ citationis, & mandati
de restituendo, Ist Doctor N. sein begeren in
der Supplication den 17. Apri. jüngst einkom-
men / daß der Commissarius einen vnpartei-
schen Dolmetscher zu der verhör der Zeugẽ / so
kein Teutsch können / auffnemmen möge / hie-
mit zugelassen / doch daß er denselbẽ zuuor / wie
recht beeydigen lasse. hoc est; Doctoris N. pe-
titioni in supplicatione 17. April. nuper pro-
ductæ, vt commissario liceat non partialem
interpretem, in examinatione Testium, qui
non callent linguam Germanicam, adhibere,
locus datus, ita tamen, vt eum iuramento,
prius astringat † Et id adeo verum Dd. in Te- 3
stibus esse statuunt; vt etiamsi Cõmissarius
linguam Testis calleat: tamen in sua lingua
examinari debeat, nec in ea, quam tenet, de-
ponere cogatur. Ratio, vt vitetur obscuritas.
Damhoud. *in praxi rerum ciuil. cap. 170. num. 31.*
Bertachin. *in verb. Testis.* De quo etiam videa-
tur egregie Tennin. Rudolph. *caut. 278. num.*
1. A quo autem † interpretes hi eligi debe- 4
ant, ex supra dicta generali regula quæ & hic
obtinet, colligi potest. Quod videlicet partes
communi cõsensu id facere debeant. Simon.
de Pretis. *de interpret. vltimar. voluntat. lib. 1. in-*
terpret. 1. dub. 3. nu. 13. ibi, sed alius, in quem partes
consenserint. Partibus autem dissentientibus,
Iudex id faciat Mynsinger. *post alios respons.* 88.
[Iudex tamen aliquando Parti liberum † re- b
linquit vt interpretem in Camera nominet.
Vt videre licet apud Seyler. 4. *April. Anno*
1544.] Decreta vero commissione: iuxta
stylum Cameræ, commissario hoc commit-
titur; prout ex dicta sententia apparet. Sed † 5
quid si commissarius scientiam habeat pere-
grinæ linguæ; an sine interprete hunc actum
expedire possit? Videtur prima facie statuen-
dum quod non: ex hac ratione, quod in mi-
nimo verbo sæpe videatur esse emphasis, quã
nõ nisi is, cui lingua illa natiua est, assequitur.
Vnde Dd. ipsum Iudicem id facere non posse
tradunt. Iason. *in d. l. 1. nu. 10. ff. de verbor. obligat.*
Hinc etiam traditur, nõ sufficere, quod solus
Iudex, in causa coram se vertente, possit in-
terpretari & intelligere Testamentum, ex-
tranea lingua scriptum. Post Roman. & Are-
tin. Simon. de Pretis. *de interpretat. vlt. volunt. li.*
1. interpret. 1. dub. 3. solut. 2. nu. 5. Contrarium ta-
men quidam tenuerunt. Damh. *d. loc.* Quocir-
ca, inquit, bonum est commissarium multas
callere linguas. Quam quoq; sententiam, si
commissarius bene peritus sit linguæ, obti-

nere

nere puto. Frustra enim fit per interpretem, quod quis per se facere potest. Et hoc ita post Dd. *in d. l.* 1. Flamin. Chartar. *in tract. de executio. contra bannitos faciend. cap.* 2. *& alii*. vide Simon. de Praetis. *d. loco num.* 7. vbi post varie hinc inde adducta, sic concludit: Si ex commissione Iudicis, legitime probata, Notarius callens linguam, possit examinare Testem talem, & examen redigere in idioma intelligibile, prout facit vulgarizando quod dictum est, in liberali sermone. Quia quoad Notarium intelligentem idioma testis, idem est ac si esset idioma commune loci.

Hinc licet stipulatio possit fieri p interprete: quin tamē à perito linguae graecae, cum natiuo graeco, fieri possit, nō est dubiū. Sic in simili in grauioribus etiam commissionib. quae integram Rempubl. concernunt, & vbi cum aliis peregrinis agendum est, interpretes non adhibentur. Furio. Ceriol. *in tract. de consiliar.* Alber. Gent. *in eod. tract.* In dubio tamen, si cōmissarius se eius linguę non satis peritū intelligat, vnum interpretem adhibendum suadeo, qui cum commissario satis magnam fidem facit. argum. eorū, quae adducit Flamin. Chartar. *in d. tract. de execut. cont. bannit. faciend. d. c.* 2. Iudicem, inquit, solum non sufficere, sed vnum interpretem adhiberi debere. Recte quoque faciet commissarius, si hoc casu, dictum Testis eo idiomate, quo protulit, scribat, vel instrumenta transsumat, & interpretationem adiiciat: Si enim interpretatio actorum, ex vernacula in latinam linguā translata, in Camera recepta est; quare non idem in translatione hac à commissario facta obti-
6 nere debeat, rationem non video. † Circa hęc autem dubitari contingit. Si in commissione interpretis non fiat mentio; an commissarius nihilominus hunc actū per interpretem ex-
7 pedire possit? Et videbatur † absolute decidendum quod non; quia sunt artifices, qui nō videntur, sine iussu superioris, adhibendi: prout supra explicatum. Deinde, quia in casu supradicto, vt patet ex Mynsing. commissarius Cameram consuluerat; an interpretem adhibere posset. Si autem hoc in commissione, vel tacite, vel expresse contentum fuisset, Iudex non ita, sed sic pronunciasset: Es wird sich der Commissarius / vermög seiner Commission vnd den gemeinē beschriebenen Rech-
ten wol zuverhalten wissen. Hoc † tamen non 8
attento, contrarium puto esse verius: quia hic incidens est actus, & dependet à clausula, vnd sonsten alles anders thut / was recht ist. Iuris autem est, interpretē debere regulariter adhiberi. *d. l.* 1. *& ibi, Dd.* Et supra traditum est: de quo per regulam iuris constat: commissariū id facere posse maxime si aliter actus expediri nequeat. Et sic factum esse scio, in causa fractae pacis, anno 60. Hans von Holt / contra H. Wilhelm Hertzog zu Gulch Et licet appellaretur; tamen cōmissarius nihilominus pro-
cessit. Sed an vnicum adhibere sufficiat. † Et 9
quia agitur de examine hic, vnius, vt & in contrahenda stipulatione, operam sufficere arbitror. Ber. *in verb. interpr.* Quod etiam in praedicta causa, vt & in aliis obseruatum est. [Cuius rationes videre licet, in d. causa: Vbi traditur, nonnullos duos reliquos vnum desiderare prout videre est in voto quod excusum est sub nomine Benig. *in decis. Camerae Syntag.* 5. *vot.* 4. *num.* 6. *& seqq.*] Alii tamen distinguunt, inter actum iudicialem, & extraiudicialem: quasi in extraindiciali, stipulatione scil. vnus sufficiat: in iudicialib. vero plures requirantur, Alciat. *in l.* 1. *§. ead. an alia. nu.* 16. *&* 17. *ff. de verb. obl.* Alii duos, si in loco reperiantur, adhibendos sentiunt. Bart. Alex. Ial. *in d. l.* 1. *§. final.* Sim. de Praet. *d. solut.* 2. *nu.* 2. Ex regula: Quod duo artifices, si in loco reperiantur, regulariter debeant assumi: Si autem duo non reperiantur, vnum sufficere communis est opini. Dd. *in d. l.* 1. Flam. Chartar. *d. loc. c.* 2. Pacian. *d. loc. n.* 54. Mynsi. *respōs. d. loc.* Simon. de Praet. *d. loc. n.* 2. Vt & tunc cum Partes in vnum consentiūt. Mynsing. *d. loc.* Sim. de Prae. *d. loc.* Quod quomodo accipiendū, supra latius explicatū
est. † Quales autem eligendi, videndū restat? 10
Et certe omnia illa, q̄ supra in genere de artificib. dicta sunt, hic etiam locum habet. Illud tamen addendum; Si forte de interpretatione alicuius instrumenti Hebraici agatur, non ad hanc rem temere Iudaeū adhibendū; cū hi cōtra Christianos in Testes nō admittātur, & p consequēs, ex idētitate rationis, nec in artifices; vt de medico supra dictū. Et sic nō posse

interpretari scripturam Hebraicum Iudæum contra Christianum, docet post Ang.*d.l.1.&* Alex.*consi.165.vol.2.*Bert.*in verb.script.*[latissime Capifer.*de numero testium in testamento.ca.5.nu. 11.part.2.* Ne autem in qualitate hac commissarius erret, consulo, vt apud Magistratum loci instet, petatque, vt sibi copiam faciat alicuius Officialis, Archigrammatei, aut Secretarii, per eumque actum alterius idiomatis explicari faciat. Huic enim propter officium publicum, quod gerit, maior fides, quam aliis habetur. Quod etiam practicasse alios scio, in causa Hans von Holde/& consorten, contra Herrn Wilhelmen Herz. zu Gulch. Et hinc traditur, quod si vnus Notarius adhibeatur, propter legalitatem, ipsi fidem adhibendam, Flam.Ch r.*d.tractat.c.2.*& Mynsing.*d.loc.*[An
c autem vnus & idem interpres, & adiunctus† esse possit disputatum in d. causa Hold contra Gulch. & recte decisum, eum tanquam interpretem solum admittendum.] Electis
11 interpretibus † commissarius illis deferet iuramentum, quo mediante promittant, se bona fide omnia interpretaturos. Flamin. Char-
12 tar.*d.c.2.*† Interpres postquam functus est officio suo, debet commissario rem interpretatam exponere, & in calce Rotuli manu propria, vel etiam sigillo attestari, se ita interpretatum esse. Flamin. Chartar.*d.tractat. de execut. contra bannit.cap.2.*

CAPVT XIX.

ARGVMENTVM.

DeMercatoribus in commissione adhibendis.

SVMMARIA.

1 *Mercatores recte artifices vocantur.*
2 *Quando adhibendi.*
3 *Quot adhibendi.*
4 *In matriculam receptus eligi debet.*
5 *Pluralitas negotiationis Mercatorem proprie facit.*
6 *Expertus eligendus.*
7 *Vsurarii vitandi.*
8 *Clerici itidem.*
9 *Milites etiam.*
10 *Considerabitur etiam etas.*
11 *Fidelitas.*
21 *Consuetudo regionis inspicienda.*
13 *Mercatoris appellatione an Campsor veniat.*
14 *Citandi omnes, quorum interest.*
15 *De iuramento.*
16 *De Calculatione & relatione.*
17 *Effectus relationis.*
18 *Exemplum sententia, qua calculatores in Camera dari solent.*
a *Cameram posse dare arbitros ad calculandum.*
b *Calculatores à publico deputati, magnam authoritatem habent.*
c *Calculatorum sententia an acquiescendum.*

POst Grammaticæ artifices seu linguarum interpretes pono Arithmeticos, qui vt plurimum mercatores sunt, [seu negotiatores (synonima enim sunt) *l.11. de Episc. audient.l.1. & l.nobiliores C de Commerciis & mercat.*Francisc. de Clapperiis *in summa Can.causa 35.quæst. 6.n. 3.fol.mihi* 139.quem omnino vide.]Nec ob id, quod tales Artifices non liberales, dici possunt. † Nam per se, inter artifices honestos, 1
propter commerciorum, quæ tractant, vtilitatem, ac necessitatem, recte numerantur. Prout eos ab omni obiectione cauillantium defendunt Iurisconsulti. Tiraquel. *in tractat. de Nobilit.cap.33.num.15.vsque ad finem.*Beneuenuta Stracha.*in tract de mercat. part.2.num.1. & seqq.*Kirchou.*consil.9.num.14.lib.5.* Et iis non minus, quam aliis artificibus deberi constat: per ea quæ tradit Mascard. *in verb.peritus.num. 13.* [Et ne quis hæc ex affectione, quod parentibus mercatoribus natus sum, dici à me existimet, videat in vtramque partem disserentem Bodin. *de republica lib. 3. cap. 7.fol.369.* Qui post multa pro, & contra, adducta (quæ omnino videnda) sic concludit. Ego illud Platonis subiungerem: si modo ciuibus necessaria, aut certe vtilia aduexerit, & inutilia euexerit. Ac propterea Iurisconsulti plerique, negotiationem, rerum omnium affluentia copiosam, nihil natalium splendori, nihil ordini, nihil nobilitati derogare tradunt. Id quidem fortasse in Italia, Britannia, Lusitania, locũ habeat; nõ item in Gallia, nec rursum in Germania. Illud tamen vbiq; verũ est, quod Cicero scribit, sordidos iudicari, qui mercantur à mercatoribus: quod eodẽ loco, non momento vendãt: quia nihil proficiant, nisi admodum mentiantur: nihil autẽ turpius est vanitate. Quamobrem prudenter illi quidem. qui non modo nobilitatem, verum etiam Magistratus, ac mili-

milites negotiari vetant; ne mercaturæ specie, sordibus, ac rapinis aditus aperiantur; nec ferendum est, vt, qui per sese non potest, seruorum ope, ac ministerio fraudem legi faciat.] Hi † autem sæpissime ad negotia expedienda, in calculationibus, difficilibus præsertim, necessario adhibendi sunt: prout eos quotidie, præsertim in locis, vbi eorum magna est copia, adhiberi videmus. [nec hoc in Camera † est infrequens. Nam; vt habetur *in preiudic. Cameræ, in verb. calculatio.* Camera potest dare arbitros ad calculandum, in quorum præsentia ambæ partes rationes deducunt, & relationem faciunt Cameræ, text. *in l.* 1. §. *residuum.* vbi Bart. & Bald. C *de distrib. action.* Sic & petuntur Comissarii ad dandum iis rationes: cuius vestigia extant in symphoremate supplicat. sub nomine Gilman. edito *part.* 2.] Ad

3 numerum † vero eorum quod attinet, repeto ea, quæ supra in genere de aliis peritis dixi.

4 Ratione † qualitatum autem eorum commissarium aliquatenus instruere, non abs re fuerit, in eligendo itaq; commissarius primo inquiret an inscriptus sit in matriculam mercatorum, quod consuetudine in prioribus locis receptum est. [Vbi & leges suas habent, de quibus latissime Ferretus *de re naut. lib.* 15. Et optimæ sunt illæ respublicæ, in quibus ordina-

b rii sunt † calculatores & computatores, qui habet Cameram; vulgo Rechen Kammer / quales in Belgio sunt, vt ex libello videre licet, qui inscribitur Caroli V. lætus introitus, *art.* 7. Et memorant Dd. *in l.* 2. *C. de discurs. lib.* 10. *& tot. tit. de ratic.* Vt & vult Angel. certos ordinari & eligi debere calculatores, & computatores, secundum formam statuti, *in aur. cons.* 130. *iuxta l. si cui libertas.* vbi Bar. *ff. de condit. & demonst.* Corneus *cons.* 43. *par.* 1. Et antiquitus id etiam in vsu fuisse testatur, *l. cessante.* 5. *C. de commerc. & mer-*

5 *cat.* Secundo, † inquiret commissarius: an vnum, an vero plura exerceat negotia: pluralitas enim negotiorum proprie facit mercatorem, gloss. & Bart. *in l.* 1. §. 1. *in princ. de tribut. act. & in l.* 2. *ff. de furtis.* Bald. *in rubric. de constit. pecun. n.* 16. Bertachin. *in verb. mercator.* Ac id operatur, vt etiam is, qui non multos actus exercuit, mercator non habeatur. Paris. de Put. *de syndicat. in verb. officialis.* [Conueniunt tradita à Cala. *de modo articulandi, rubric. de probation. per testes, num.* 1248 hisce verbis: Item qualiter semel tantum fuit negotiatus; nam tunc ex vnico actu quis mercator non dicitur, secundum glossam *in l.* 1. *verb. omnes. ff. de tribut. actio.* quem refert & sequitur Bart. *in l. legatis seruis. n.* 3. *vers. tertio quaero mercator. ff. de leg.* 3. *& in l. mariti.* §. *qui quæstum. num.* 1. *versic. vt mercator hospitator. ff. de adult.* vbi dicit, quem hospitem non posse dici ex vnico actu hospitandi. Conuenit Felin. *in procem. decret. num.* 45. *versic. quarto limita.* Et Bald. *in rub. C. de constituen pecun. versic. vltimo quaero.* Qui præmissum modum probandi: quem non esse mercatorem, ita intelligunt; nisi vnicam mercantiam, siue vnicum actum mercandi præcederet professio, & matriculatio in matricula mercatorum.]

Tertio inquiret, † An in mercatura exercitatus quis sit. Exercitatio enim, vt in omnibus, ita in hac præcipue plurimum operatur. Straca. *de mercatur part.* 2. *num.* 12. Quarto, † inqui- 6
rendum; An vsurarii. Possunt enim plurimæ exceptiones contra hos obiici; nec eorum dictum plenam meretur fidem, argumen. eorum quæ tradit Strac. *d. part.* 2. *num.* 38. Dicuntur autem vsurarii mercatores, si vltra quantitatem, à legibus, vel constitutionibus imperii expressam exigant. Quinto, † an clerici. Hi 7
enim mercaturam exercere prohibentur. Strac. *part.* 3. *nu.* 1. & 2. Sexto, † an milites, Strac. 8
d. loc. num. 11. 12. An nobiles, Tiraquel. *cap.* 33. *de nobilit.* Circa quod tamen ad consuetudinem 9
loci respiciet. Septimo, † quam habeat ætatem. Nam propter eam, quidam ad mercaturam minus apti censentur. Ratione ergo experientiæ senes iunioribus præferet, per ea, quæ supra sunt tradita. Octauo, † an fidelis, & 10
diligens, Strac. *part.* 2. *nu.* 14. Et vt † hoc membrum concludam; consuetudinem regionis 11
aut loci, in quo mercatores habitant, inspiciendam iudico. Facit enim illa plurimum ad 12
hanc rem. Strac. *de mercat. part.* 1. *num.* 12. † An 13
autem si Commissario iniungatur, vt libri rationum reuideantur, aut rationes calculentur per mercatorem, campsores à commissario eligi possint, quæritur? Et licet videatur dicendum, quod non; quia commissio stricti iuris est: Eos tamen hoc casu adhiberi posse, non

 dubito.

dubito. Statuunt enim Doctores sub vocabulo mercatoris contineri campsores. Strac. *de*
14 *mercatur. part. 3. nu. 67.* Citare † autem peritos debet commissarius, vt & omnes quorum interest, per ea quę traduntur in *decis. Genua decis.*
15 *141. in princ.* An † autem iurare debeant quæritur? Et licet videbatur dicendum, quod non. Primo, quia tales eligendi, qui in matriculam sunt relati; in quam non nisi iurati referuntur Strac. *part. 1. num. 11.* Secundo, quia eorum officium est quasi publicum. Bald. *in d. rubric. C. de constitut. pecun.* Alexand. *in l. admonend. de iureiur.* Bertachin. *in verb. mercator.* Contrarium tamen est verius, per ea, quæ supra in genere de iuramento sunt adducta. [Et quidem in specie quod calculatores iurare debeant, post primam huius libri editionem inueni prolixe, post Corn. Angel. & alios Bal. item *in l. hac edictali. §. his illud. de secund. nupt.* id tradere Ioan. Viuien. ad libellum inscriptum, Lætus introitus Caroli V. *art. 7. verb.* Rechen Kammer. Et Ioannem Baptistam Asinium luculenter deducentem *in suo tract. de execut. §. 7. cap. 179 n. 3.*] Nec obstant iam dicta. Nam quod primum attinet; constat nō semper mercatores in matriculam inscriptos esse: nec quoque nouum est, vt qui semel præstitit iuramentum de nouo iurare cogatur. Ad secundū respondetur. Non esse ita publicum, vt à iuramēto liberet.
16 Calculatio † autem ab ipsis fit secreto. Relatio vero coram Commissario & adiuncto. Effe-
17 ctus † vero huius relationis est, qui & aliorum artificum. Mascard. *de probat. verb. peritus. nu. 13.* Idque eo magis hic locum habet: quia, vt iam dictum, eorum officium est quasi publicum. Et in specie traditur: quod calculatores electi à iudicibus, vel consulibus mercatorum, habeant potestatem sententiæ dicendæ, & alter alterum condemnandi. ita Castr. *in l. si cui libertas. 50. de condit. & demonstrat. Decisiones Genuæ. de mercatura. 141. num. 1.* [An autem quis
c simpliciter cogatur acquiescere † calculo commisso alicui dubitat Alexand. *consil. 21. num. 3. lib. 7.* vide Paulum Fusc. *in singular. in verbo, calculus. num. 2.* vbi refert quid faciendum, si male calculatum sit. Et dicit calculatorem non delata culpa, sed de dolo tantum teneri. per *l. 1. si mensor falsum mod.*] Et quia hæc longe lateque patent; reliqua huc spectantia, ex iis, quæ de calculatione in iure communi traduntur, huc transferri possunt. Illud pro conclusione † notandum, in Camera sæpe vt amicabiles compositores, dati hoc modo: Wirdt 18
N. befohlen solche Rechnung auffzunemmen/ vnd wo sich die Partheyen derselben Stück halben nicht vereinigen/möchten dieselbe Rechnung schrifftlich an diß Keyserlich Kammergericht schicken/vnd als dann ergehen soll was recht ist. Hoc est: N. iniungitur, vt rationes suscipiat; & si partes accordare desuper nequeant, vt prædictas rationes in scriptis ad Cameram mittat, & deinde decernetur quod iuris erit.

CAPVT XX.

ARGVMENTVM.

De Agrimensoribus.

SVMMARIA.

1. *Geometræ quando adhibendi de iure communi.*
2. *In Camera eorum vsus frequens est.*
3. *Quis eligat Agrimensores.*
4. *Quot eligendi.*
5. *Citatio partium & agrimensorum requiritur.*
6. *Citatione omissa actus nullus est.*
7. *Quare partes citentur.*
8. *Quale iuramentum præstetur ab Agrimensoribus.*
9. *Adiunctus adhibetur.*
10. *Quæ considerare debeat Commissarius.*
11. *Mensuratio an in præsentia partium facienda.*
12. *Pro negatiua.*
13. *Pro affirmatiua.*
14. *Limites in dimensionem non deducendi.*
15. *Effectus Geometrarum.*

a *De iis qui syluis præsunt, vulgo* Waldtmeister vnd Wildschützen.

POST Arithmeticos ad Geometras recte fit transitus; Inter quos primo connumerantur Agrimensores. Præcepta enim eorum dependent à Geometria: vnde à Græcis γεωμέτραι seu γεωμετρῆται dicuntur. [*l. Geometræ de excusationibus tutorum.* Er illud vertunt, Aquæmensores, terræque diuisores, Budæus *in l. fin. si mensor falsum modum.* Carolus Camusius *de excusat. tutorum de artibus. num. 21. & num. 22.* inquit: Plane Geometras intelligimus eos tantum; qui vt terræ iugera metiantur, operas

ras suas locant; aut struunt aliquid suæ operæ,
quales sunt Geodetæ, Architecti, Mensores,
Machinarii, Tabularii, & alii plures: non qui
Geometriæ præcepta disciplinamque tra-
1 dunt.] Antiquissimum † autem horum vsum
fuisse constat. Nam Lege Manilia, cum de
quinque pedibus controuersia esset, elige-
bantur arbitri, siue agrimensores, qui eos re-
gerent, arteque sua constituerent. Hi postea
in genere ad omnia dimensionis negotia ad-
hibiti sunt, vt & hodie, non tantum ad agros
& limites, sed etiam [ad aquas, de quibus late
Baptista Aymo *de allu. lib. 1. cap. 26.* &] magnas
syluas dimetiendas adhibentur. Hinc Galliæ
constitutiones tradunt partem arborum de-
cidendarum venditam, non posse eam succi-
di antequam agrimensor eos signauerit & de-
clarauerit. Claudius Maliuel. *in regias aquarum*
2 *& villarum constitution. ad artic.* 42. In † Ca-
mera vero nihil vsitatius, quam commissio-
nes cum agrimensoribus decernere. Quis au-
3 tem agrimensores eligere † debeat dubita-
tur? Et videtur dicendum partem eos elige-
re: per ea quæ deducuntur à Coler. *de processu*
execut. cap. 9. num. 118. part. 3. Et ab vtraque parte
electionem faciendam agrimensorum vult
Galeat. Maluas. *consil. 111. num. 5. vol. 1.* Iudex ta-
men eos proprie eligit. Bertach. *in verb. iudex.*
Et per consequens in nostro præsenti casu à
4 Iudicis comissario sunt eligendi. Quot † au-
tem eorum eligi debeant non incômode quę-
ritur? Et videbatur [vnum adhibendum late
Per. Pruckm. *cons. 2. n. 86.* Alii tamen arbitran-
tur] duos sufficere. Dec. *consil. 347. n. 3.* Galeat.
Maluas. *cons. 111. n. 4.* Ne tamen pares effician-
tur, puto tertium adhibendum. Quales porro
eligendi? probos & non suspectos Doctores
requirunt. Francisc. Mascard. *decis. 179. n. 3. par. 2.*
5 Vbi plures allegat. Agrimensores † quoq; ci-
tâdos constat, vt & partes. per tradita à Coler.
6 *d. par. 3. c. 9. n. 118.* Et id adeo verum est, † vt cita-
tione hac partium omissa, processus ipso iure
nullus dicatur. Bart. *in l. Theopompus. ff. de dote*
prælegat. Angel. *in l. 1. §. Marcell. ff. si cui plus quã per*
Falcid. Martianes. *cons. 4. n. 63. inter consilia diuer-*
7 *sorum Iurisconsultorum Italiæ.* Citantur † autem
partes duplici de fine. Primo, ad demonstran-
dam & videndum fieri mensurationem *l. 3. fi-*
nium regundor. & vt præsentes melius possint
informare Commissarium. Bart. *in l. qui bona.*
§. fin. nu. 2. de dam. infect. Aretin. & Ias. *in §. quæ-*
dam. nu. 78. & seqq. de act. Felin. *in cap. quia indi-*
cante. 9. de præscript. Secundo, ad audiendam re-
lationem. Galeat. Maluas. *d. consil. 111. num. 6.* De
quo tamen paulo post latius. Debent quoque
agrimensores, vt & partes, necessario compa-
rere: per supra in genere explicata. Post com-
paritionem † autem iuramentum ipsis defer- 8
tur, [Tiraquel. *de præscript. §. 1. gloss. 8.*] iurantq;
de veritate facti vel modi. Et ita non de credu-
litate. Coler. *d. loc. nu. 111.* Pacian. *cap. 27. num. 18.*
Idq; ex hac ratione; quod facti veritas in hoc ca-
su infallibiliter haberi possit. [de credulitate
tamê iurare secundum suum iudicium, tradit
Cassan. *in consuet. tit. de iustices. §. 6. nu. 4. & 10.*]
Adiunctû † quoq; & Scribâ adhibebit Com- 9
missarius: vt innuit Pacian. *d. loco nu. 122.* Quo-
modo † autem Commissarius in integra hac 10
materia, vt cum fructu in ea versari, & iudi-
cium suum recte adhibere debeat, ex libris
cognoscet. Legat autem inter aliquos Iulium
Frontinum, & A. Vrbicum ac inter recentio-
res Hieronym. de Monte *in tract. de finib. regun.*
quibus addet M. Maffeum Poueanum *in tra-*
ctat. il fattor. inscripto. lib. 2. Vbi quomodo terra,
muri, fines mensurari debeant, compendio-
sissime tractat. Et Girolanum Catarum *in tra-*
ctat. Italice conscripto, de mensuratione Campo-
rum: & nouissime ad mores nostros German-
cum libellum conscriptum à Martino Groß-
bawr/Hennebergischen Forstmeister. An † au- 11
tem in tali mensuratione, partium præsentia
opus sit, quæri potest? & eam non esse neces-
sariam, † neque in actu, neque in relatione, 12
ex eo constare videtur, quod eorum præsen-
tia possit agrimensorem in diuersam trahe-
re sententiam. Decius *in cap. proposuisti. de pro-*
bation. Maranta *part. 6. numero 14.* Marcia-
nes. *dicto consilio 4. numero 63.* Contrarium
tamen † ex sequentibus concludendum vi- 13
detur. Primo; quia, vt supra dictum, ad hoc
citantur. Secundo, quia traditur; Designa-
tionem, in partium præsentia, per agrimen-
sorem factam, facere plenam fidem, vt docet
Coler. *d. loco num. 118.* Quicquid tamen sit; ho-
die Commissarium, cum Adiuncto, & Scriba
adesse

adesse debere ex eo constat, quia Commissarius doctus posset aliquando eos informare, eosque, partibus exclusis, sufficere arbitror.
14 Illud † etiam bene considerandum à Commissario, ne limites vna cum fundo mensu-
15 rentur. Bertachin. *in verb. limes.* Effectus † autem agrimensorum est, vt iis credatur. Purpurat. *consil.* 306. *nu.* 27. Ac eorum sententia eandem vim, quam arbitrorum habeat. Comparantur enim arbitris. *l.* 7. *&* 8. *finium regun. l. inter. ff. de recept. & qui arbitr.* Cuiac. *lib.* 10. *obseruat. cap.* 2. Hinc agrimensores dicuntur arbitrari. Boet. *de geometr.* [Maximam enim eorum & apud antiquos, & adhuc hoc tempore nostro esse potestatem, luculentissime deduxit Ba-
2 ptista Aymon *dicto loco, per tot.* Et † quæ de hisce agrimensoribus dicta sunt, ad illos quoque qui syluis diiudicandis præficiuntur, & vulgo Förster oder Wildschützen / vocantur, referri possunt.

CAPVT XXI.

ARGVMENTVM.

De Pictore.

SVMMARIA.

1 *Pictura ars est à Geometria dependens.*
2 *An pictor adhiberi possit, si hoc verbis mandati expressum non sit?*
3 *Negatiua.*
4 *Affirmatiua.*
5 *An pictor, si in commissione adhibendus dicatur, omitti possit?*
6 *Pictores quot adhibendi.*
7 *Quales adhibendi: & quantum in pictore situm.*
8 *Subditus producentis, an possit in causa domini pictoris officio fungi?*
9 *Iuramentum pictoris, & quando remittatur.*
10 *Errores pictoris quomodo commissarius emendare debeat.*

PICTOR in omnibus fere speciebus commissionum adhiberi solet, vt infra dicetur. [Ac luculentissimum eius exemplum extat in causa Rotenburg contra Hohenlohe / *part.* 4. *cap.* 3. *form.* 2. *formularii mei.*] Sciendum autem est ante omnia, rectissime ea de pictore hic dici posse, quæ de artifice supra sunt tradita. Est enim egregia ars, vt docet Tiraquellus *de nobilitat. capit.* 24. *numer.* 2. Et Blondus *de pictura.*
[Quod egregie expressit Bodin. *in lib. de republ. lib.* 3. *cap.* 7. hisce verbis: Picturam & statuariam Græcorum ac Latinorum opinione nobilitatem accepimus. Quid enim Protogene clarius? quid illustrius Apelle? cuius vna tabula, quæ quod artificiosissime accurata esset, Rhodum obsidente Demetrio, ab interitu seruatur, & trecentis amplius talentis æstimata fuisse dicitur. Et Fabio nobilissimo viro laudi datum est; inquit Tullius, quod pingeret: omnium tamen artium Hebræi sordidissimam arbitrantur. Turcarum vero, ac totius Orientis, & Africæ legibus ac institutis, non modo sordidum, sed etiam capitale est, acu, vel penicillo, vel fusione quicquam, seu stirpium, seu animantium, seu rerum earum, quas natura procreauit, vllis picturis vel lineamentis adumbrare.] Refero autem inter † Geome- 1
tras, quia omnia fere huius artis præcepta pro fundamento Geometriam habent. Commissarius autem eum adhibet, & eligit, cum id in commissione in specie exprimitur. An vero
accepta † commissione: si pars petat, vt pi- 2
ctorē adhibeat, nec de eo vlla in commissione
fiat mentio, adhibere possit, quæritur? Et † vi- 3
debatur dicendum, quod non, sed tum demū tantum id posse, cum commissio eius expressam facit mētionem. Commissiones enim ita aliquando decernuntur, vt non solum ocularis inspectio, sed etiam facultas adiungēdi pictorē adiiciatur. Cum ergo commissio stricti iuris sit: & vnius inclusio sit alterius exclusio: Idq; maxime in stricti iuris iudiciis; vbi nulla extensio locum habet, obtineat; sequi videtur in illis casibus, in quibus eius rei nō fit expressa mentio, locum nō habere. Nec obstat si dicatur, necessitatem id ita efflagitare: quia sibi imputet pars, quod, cū id opus esse sciret, non petierit: Damnum ergo quod sua sentit culpa, ferre debet. Hinc in simili traditur. Quod ocularis inspectio, nisi expresse eius in commissione fiat mentio, suscipi à Commissario nequeat. Vt infra suo loco. Idē ergo hic quoq; videtur dicendum: cum officium pictoris circa ocularem inspectionem maxime occupatum. Vnde in magnis causis rem ad committentem esse delatam scio, eumq; de nouo potestatem adhibendi pictorem concessisse, vti factum.

factum, in causa Mainz / contra den Graffen
4 von Hohenstein. His † tamen non obstantibus contrarium videtur esse de iure verius. Primo, quia ex traditione Dd. Iudex; præsertim in oculari inspectione; debet in loco curare designationem rei fieri, quæ inspicienda aut diiudicanda proponitur. Hieronym. de Monte *de finib. cap. 31. num. 5.* Deinde iuris est: Quod commissa aliqua re, omnia ea commissa esse videantur, per quæ veniatur ad illam: vtpote iurisdictione concessa, videntur omnia cōcedi, sine quibus ea commode exerceri nequit: At sine pictore multæ commissiones non recte possunt expediri. Ergo censetur commissa pictoris adhibitio. Tertio accedit: Iudicem ex hac delineatione commodum magnum, interpretationemque descriptionis loci sentire: Commissario itaque eam ex necessitate suscipienti, in malam partem id interpretari non debet. Quarto, parcitur sumptibus, qui, si de nouo supplicaretur, faciendi essent. Quinto, quia iudices in ea decernenda sunt faciles: Nunquam enim, vbi pictor vel pictura rei petitur, solet ea à iudice parti denegari. Ergo nec hic eum succensere Commissario existimādum est. Concludo ergo ex clausula, cōmissioni in fine adiecta: Vnd sonsten alles thut / was die Nohturfft erfordern wirdt. Hoc est: Et reliqua omnia, quæ necessitas flagitauerit, facite: hoc satis sustineri posse, vt supra late de hac clausula dictum est. Et hisce coniungi possunt ea,
5 quæ de Interpretibus dicta sunt. † Quæritur præterea: Si commissio mentionem faciat pictorum, an commissarius, si rem eos nō efflagitare videat, aut pars producens ei renuntiet, impune eos non adhibere possit. Et communis praxis hactenus obseruauit; eum hoc omittere posse. A qua nec nos recedimus.
6 De numero autem † sic statuo; regulariter vnum sufficere, & hoc plerumq; in commissionibus exprimi. Certis tamen casibus, & re ita efflagitante, plures adhibendos. Sic aliquādo duo deputati, vt constat ex Seyl. 19. *Decemb. anno* 1543. *fol.* 354. Curabit autē commissarius,
7 vt † quærat pictorē, non partialem; quia multum in hac depictione situm est: In speculo enim quasi oculis rē litigiosam intuetur iudex: & quemadmodum nauta, secūdum mappam nauis cursum dirigit; sic iudex ad picturam rei cursum causæ accommodat: Et vt nauta mappæ; sic iudex picturæ falsitate facile seduci, ac decipi potest. Num † vero pictor, subditus 8
producentis, adhiberi possit, non caret dubio. Videtur autem posse; quia si relaxetur à iuramento, omnis suspicio tollitur, quemadmodum in testibus videmus. Quod tamen tunc demum obtinere putarem; quando pars aduersa cōsentit, vel si alius pictor in vicinis circumiacentibus locis, haberi nequeat. Parte autem expresse contradicente, tutius putarē alium eligi. Commissio enim vult non partialem adhibendum, nec dicit partialem à iuramento (vt de testibus loqui solet) relaxādum. Et sic aliquādo, cum obiiceretur pictorē esse ciuē ciuitatis imperii, quæ eum adhibere volebat, ideoq; partialem, multis habitis disputationibus, commissarium ex officio alium ex alia ciuitate citasse scio. Ratio in teste diuersa est; quia alii pictores haberi possunt, non autem semper testes.

Producto † ergo pictore, si ab aduersa parte 9
nihil contra illum excipiatur, iuramento eum adstringit commissarius: Sique pictor alleget, se sæpius id præstitisse, eoq; sibi id remitti petat; tamen ei non obsequetur; Quia eiusmodi iuramenta tantum ad causam super qua præstātur, non autem vlterius se extendunt. Licet partium consensu, ad talem allegationem, remissum pictori iuramentum meminerim, in causa Winnarsen cōtra Bencheim. Continet autem iuramentū pictoris hæc præcipue capita. Primo, se omnia diligenter consideraturum, ac depicturum: Quod recte adiicitur; cū quisq; alias in officio peragendo de iure diligentiā adhibere debeat. Deinde, vt nulli parti copiam tradat, ac silentium, donec publicentur attestationes, præstet. Tertio, pmittet dolum abfuturum. Artifices enim dolo quid facientes grauibus pœnis puniūtur. Quarto, se in nullius partis gratiā quid facturū. Idq; ideo: quia partialitas ab actu tam præiudiciali plane abesse debet.

Præstito ad hunc modum iuramento; ipsi res depingendæ ostenduntur, quas postea solus depingit, depictas autem Commissario

Hh tradit:

tradit: Nam periti in arte si adhibeantur ad
aliquã rem, tenentur illis à quibus electi sunt,
relationem facere, vt supra dictum: Picturam autem Comissarius in ipsius pictoris præsentia diligente: considerabit.

10 Sed † quid si manifeste videat pictorem errasse in distantiis locorum, in finibus: aut quędam omisisse, quædam præter ea, quæ ipsi demonstrata sunt, addidisse: poteritne eum hoc casu adigere, vt conuictus errorem corrigat? Videtur quod non; quia creditur in arte perito. Contrarium tamen est verius. Si autem illos errores pictori ostendere velit, rem deferat ad adiunctum, & si is etiam manifestum vitiũ deprehendat, cum ipso pictore & adiuncto locum rursum accedet, ipsique errorem demonstrabit. Oculi enim plus vident quam oculus. Et potest fieri vt pictor in multitudine erret: Nullus enim tã in arte est peritus, vt non errare possit; cum sit humanum: & quandoque bonus dormitat Homerus. Ac sic practicatum esse scio.

CAPVT XXII.

ARGVMEMTVM.

De architectis ac fabris.

SVMMARIA.

1 *Architecti & fabri differentia.*
2 *Fabrorum vocabulum latæ significationis, & quos comprehendat.*
3 *An ars hæc vilis & contempta sit.*
4 *In quibus causis hi adhiberi consueuerint exemplo ostenditur.*
5 *Quales eligendi.*
6 *Quot.*
7 *Iuramentum præstant fabri.*
8 *Quid illorum; & Commissarii officii.*

ARCHITECTVRA proxime ad Geometriam accedit. Inter artes tamen mechanicas quia refertur, idcirco hanc, inter illas, tanquam maximam cum liberalibus cognationem habentem; referre visum fuit. Garzon. *in piazz. vniuersal. discurs. 67 in princip.* Li-
1 cet † autẽ architecti & fabri in eo differre videantur: quod architectura proprie circa speculationem, ac etiam opus ipsum sit occupata; qui proprie Mechanici dicuntur. Plato *in Cratylo.* Thomas Garzon. *piazza. vniuersal. discurs.* 107. *circa finem.* Tamen hic promiscue hisce vtimur vocabulis: Fabrorum vocabu-
lum generale, † pro lignario, ferrario, ac mu- 2
rario, & aliis accipientes. Alciat. *in l. ferri. §. fabros. num. 4. de verborum significationibus.* proprie tamen ad lignarios refertur. Alciat. *dicto loco. num.* 7. [licet Ronchegallus hoc vocabulo adhuc generalius vtatur, & ad alia artificia extendat *in l. si nemo est. num. 15. de duob. reis.*]

An autem † hæ artes viles, an vero hone- 3
stæ dicendæ sint, disputari ex antiquioribus posset: dum differentiam quidam inter eos constituunt; vt alios lignarios (quos & scandularios) alios ferrarios, inter quos aurarios, & ærarios collocant: (quasi lignarii non æque honesti essent atque reliqui:) prout videre licet apud Tiraq. *de nobilit. c. 34. nu.* 40. Et Thomazo Garzon. *in piazza. vniuersal. dicurs.* Sed eos hodie apud nos ꝓ honestis haberi nemini est dubium. vide Cassan. *in catalog. glor. mun-
di, consid. 42. part.* 9. Vna † cum commissione 4
autem hi decernuntur; verbi gratia: si de ædificiis inspiciendis agatur. Malcard. *de probat. in verb. peritus. num.* 8. Hoc enim casu sic iudex interloquitur: In Sachen zwischen K. von T. Dechan zu vnser Frawen zu B. Appellanten eins / vnd K. von M. Appellanten anders Theils / ist ex officio erkennt: Daß sich beyder Theil eins Commissarien vereinigen: Vnd so sie solches nicht thun können / ein Commissarius ex officio gegeben werden soll / der auff einen benannten Tag / sich eigner Person auff den Augenschein der streitigen Mawren verfügen / vnd zween erfahrne deß Mawrwercks / so dieser Sachen nicht verwandt / zu jhn nemmen / vnd in beysein beyder Partheyen / ob sie wöllen / gemelte streitige Mawr ob der Erdt / vñ so viel müglich / auch vnter der Erd besichtigen / vñ anzeigẽ / vnd abconterfeyten / auch insonderheit eigentlich auffzeichnen lassen soll / ob es ein / oder zwo vnterschiedliche Mawren vnter der Erdt / vnd ob der Erdt / in einander geschlossen / vnd also ein einig Mawr sey. Solches alles derselb Commissari / auff deß gedachten Appellanten Kosten / hieher vnter seinem Insigel verschlossen schicken soll: Fürter zugeschehen was recht ist. Hoc est: In causa inter K. à T. Decani

beatæ

beatæ virginis in B. appellantis ex vna, & K. ab M. appellati ex altera parte, ex officio decretum; vt vtraque pars de certo Commissario conueniat: & si conuenire nequeant; Commissarium ex officio dandum, qui die ad hoc nominato in propria persona ad ocularem inspectionem controuersorum murorum se conferat, & duos peritos fabros murarios, causæ huic nón cognatos assumat, & in præsentia vtriusque partis, si velint, prædictum controuersum murum supra terram, & quantum fieri potest etiá sub terra, inspiciat, indicet ac depingat, & singulariter annotet; an vnus, an vero duo diuersi muri super & infra terram simul conclusi, & ita vnicus murus sit. Eaque omnia Commissarius ille sumptibus prædicti appellantis huc sub suo sigillo occlusa mittet; vt deinde fiat, quod iuris est. Refert Seyler. *in select. sentent. Anno.* 1534. 16. *Ia-*
5 *nuar.* De † qualificatione autem architectorum sic sentio, tales esse eligendos, qui à publico habent salarium. Architecti enim alicuius ciuitatis plurimum probant, & cæteris anteferuntur, maxime cum de seruitutibus, & consuetudine ciuitatum agitur. Mandell. *consil.* 20. *num.* 15. Reliqua de qualitate, vt & de numero, & citatione eorú, repete ex iis, quæ supra in genere de artificibus allata sunt. Duo
6 tamen † murarii ad inspiciédos muros deputari plerunq; solent, vt ex præallegata senten-
7 tia apparet. Iurare † eos debere tradit in specie Moller. *semestrium quæstionum, lib.* 1. *cap.* 10. A-
8 ctus † autem horum omnes, ad eum modum, quem supra de agrimensoribus præscripsi, referuntur, quo breuitatis gratia beneuolum lectorem remitto. Quin & prædicta Seyleri sententia rem hanc satis perspicue declarat.

CAPVT XXIII.

ARGVMENTVM.

De Nuntiis.

SVMMARIA.

1 *Nuntiorum varia nomina.*
2 *Qui possint dari nuntii.*
3 *Notarii non sunt vnius generis.*
4 *Imperitia notariorum.*
5 *An soli Notarii immatriculati: an vero etiam alii insinuare hos processus possint.*
6 *Pro affirmatiua.*
7 *Pro negatiua.*
8 *Pedellus potest insinuare processus.*
9 *Nuntii iurati, vulgo* Beybotten/ *quare adhibendi.*
10 *An alius priuatus hos processus insinuare possit. & quid hoc casu obseruandum.*
11 *Iuramentum Nuntiorum*
12 *Nuntii Cameræ iurati an iuramento nouo astringendi.*
13 *An item Notarii.*
14 *Executionem quomodo facere debeat Nuntius.*
15 *An die feriata?*
16 *Responsio eorum, quibus quid insinuatur, à Nuntio annotanda.*
17 *De relatione Nuntiorum.*
18 *Relatio an die feriata fieri possit?*
19 *Notarius exequens hos processus, an instrumentum conficere debeat.*
2 *Nuntio magis quam parti creditur.*

PRÆTER enumeratas personas sunt & aliæ, sine quibus commissionis actus legitime expediri nequit: Nuntios intellige, qui scilicet commissionem, & alios processus partibus, testibus, & artificibus insinuant. Licet autem † varia, tam apud antiquos, quam no- 1
uos scriptores nomina eius, qui processus iudicis, tam ordinarii, quam delegati exequitur, & personis insinuat, extent, (vocantur enim ministri, ministratores, executores, viatores, notarii, missi, officiales, exceptores, massarii, & baiuli. Quæ omnia & singula partim in iure extant, & apud Schrader. *de feud. part.* 10. *section.* 16. *num.* 43. Franc. Iametium *in præfat. ad l. ex contractu, de re iud. in princ.* recensentur.) placet tamen id vocabulum Nuntii; tum quod eiusmodi personis frequentius hoc nomen in iure tribuatur; tum quod Camera eo vtatur, ac denique generaliter ad omnes personas accommodetur.

Nuntius autem in hoc nostro processu nō à partibus; sed à Commissario eligitur, ex hac ratione, quod iudices tam ordinarii quam delegati dicantur eligere Nuntiū. *l.* 2. & ibi Bart. Bal. & Saly. *C. de sportul.* Spec. *in tit. de executor. n.* 2. Asin. *in prax.* § 14 *c.* 8. Schrad *d. loc. n.* 46. Masc. *in verb. nuntius. n.* 15. De numero hoc habendū, vnum sufficere: Licet non negem, si longo interuallo loca, vnde personæ citādæ sunt, inter se distent, plures; ita tamē vt sigillatim quisq; exequatur deputari posse. Qui † autē possint 2

dari videndum. Et varia in hoc casu personarum genera, quibus hoc ministerium recte imponitur, reperiũtur. Primo Notarii, secundo Pedellus, tertio alii Nuntii. Quoad Notarios; iis proprie hoc competit: & hinc Nuntii per excellentiam aliquando vocantur Notarii.
3 Schrader. d. loc. Quia † autem illi sunt duplices, ideo prius de differẽtia, & an de vtrisq; hæc dici possint videndum. Et sunt aut simpliciter creati, aut præter illud in Camera etiam approbati, & immatriculati. In Camera approbati, propter præuiũ speciale examẽ, maioris sunt dignitatis, quã Notarii ab aliis creati, qui sepe ne literas quidem recte conscribere, aut epistolam concipere, vel vix tria Latina verba norũt, quorum numerus hodie numerum doctorum Notariorum si non superat, attamen æquat: vt testantur passim Doctores *in l. si librarius. de reg. iur.* Iason *in l. si quis mihi bona. 25. §. sed quid si, num. 3. de acquirend. hereditat.*

4 Et ideo Bald. *consil. 5. viso vol. 2.* tradit, † quod imperitia Notariorum perdat mundum, cum sæpius sint imperitiores, ipsis personis, quæ eos adhibent; vt egregie tradit Menoch. *consil. 438. nu. 26.* [Ideo ponunt sæpe continentias rerum in magno discrimine. Multi enim sunt; vt alibi inquit Ludouicus Romanus, *singular. 52.* quem etiam refert nouissime Henricus Breul. *de militia politica, tit. de notariis. num. 6.* vt pica, psittacus, vel gallus, qui stat in palatio dominorum, & loquitur sine intellectu, Quod allegatum in causa Ludwig von Bernhausen contra Vlm / 14. Februarii, Anno 1560. & hi merito debent suspendi, & remoueri ab arte Notariæ. Ita volunt statuta Mediolanensia *part. 1. cap. 342.* Et ibi ex iure communi, Carpanus confirmat: Qui quamuis loquatur de Notario, falsum instrumẽtum conficiente: non incongrue tamen ad imperitos etiam accommodatur. Venit autem imperitia ex eo: quod (vt sæpe vidi) Notatarii sine examine creentur; cum tamen rigorose examinari debeant, vt exigunt statuta Mediolanensia *cap. 354.* & ibi Carpan. Quod & Camera in recipiendis Notariis in matriculam Cameræ, obseruat, & recte; est enim officium eorum grauissimum, & periculosissimum, Breul. *d. l. nu. 2.*] Deinde, quoad effectus, hi approbati & immatriculati aliis præferuntur: Possunt enim exequi processus Cameræ Imperialis. *ordinat. part. 1. tit. 29. in princ.* Quod aliis Notariis non conceditur. Mynsinger. *obseruat. 28. & 79. cent. 1.* Et si ab aliis fiat, excipi potest, de illegitime facta executione. Mynsing *obser. 18. centur. 2.* An † autem idem & hic obtineat; 5
vt videlicet, non nisi per Notarium immatriculatum commissio insinuari possit? Et videbatur † dicendum, quod sic. Præcedenti enim 6
libro dictum, commissionem esse instar mandati executorialis, & per consequens esse de processibus Cameræ, quemadmodum reuera est: Emanat enim commissio sub sigillo Cæsaris: At non nisi immatriculati tales processus possunt exequi. Quod adeo verum est; vt si non fiat insinuatio per talem Notarium, &, citato nõ comparente, proclama contra eum petatur, id denegetur. Ita factũ in causa Bamberg cõtra Marggraff Albrechten. 7. Septembris, Anno 1551. Nec quicquam iuuat, etiamsi testimonium legalitatis mittat ad Cameram. Id enim non attenditur. Et ita multæ executiones, ex hac causa cassatæ sunt. † Contra- 7
rium tamen, nempe quod ad insinuationem citationis à commissario emissæ non requiratur Notarius immatriculatus, verius est. Primo enim certum est, hos processus (vt infra dicetur) posse insinuari per quẽlibet nuntium, etiam priuatam personam. Ergo multo magis per Notarium, cuius legalitati aliquid amplius tribuitur. Et tantum de Notariis. [Quibus possunt annumerari Scribæ Commissariorum, per quos commissiones sæpe insinuantur, vt factum in causa Hanaw contra Straßburg.] Pedelli tunc adhibentur quando † in Camera, id est, in loco iudicii cõmissio 8
expediẽda est, aut cum ipse præses, vel persona Cameræ in testem vocatur. Sic citatus per Pedellum prẽses Cameræ, In Sachen Herrn Christoff Hertzogẽ zu Würtenberg/ contra den Keyserlichen Fiscal. Sunt autem Pedelli ministri Cameræ. *ordin. part 1. c. 32.* Dec. & Dyn. *in l. criminarios. 16. n. 3. de testam. milit.* Et ita proprie famuli vniuersitatum vocantur. Schrader. *part. 10. section. 16. nu. 57.* Tertio, † si Notario vel Pe- 9
dello vti non velit, aut non liceat Commissario, alium Nuncium, scilicet iuratum Ca-

meræ

meræ extraordinarium, Einen Beybotten/ ex sequentibus rationibus, præ reliquis, eligendum suadeo. Primo, quia hi nuncii apud homines præsertim rusticos, maiorem habent authoritatem. Arbitrantur enim ipsos directo à Cæsare venire. Secundo præsumitur in illis maior dexteritas, quia quotidie exequuntur. Tertio maior fides his adhibetur. Ita in specie docet post Imol. & Innocent. Angel. Aretin. *consil.* 133. Nec parum ad id facit Doctorum opinio, quod licet Nuntio delegati non credatur sine literis, id tamen non procedat in Nuncio certo & noto. Mascard. *de probation. in verb. nuntius, num.* 18. Qualis præsumitur esse nuncius Imperatoris, & id maxime si gestet insignia Cæsareæ maiestatis. Quarto tali Nuntio electo neutra partium facile de partialitate potest conqueri.
10 † Si autem nec talem habere possit, commissarius alium, bonæ tamen famæ, & existimationis virum, adhibebit. Et quia processus in Camera emanarunt, à Præfecto nunciorũ, vulgo Bottenmeister/ petat ein Bottenbüchß/ hoc est, pixidem, cum insigniis imperialibus quam Cameræ Nuncii gestare solét, quæ ipsi ita, vt expedito ho officio statim reddatur, commodato datur. Si autem commissarius non sit in loco Cameræ, sed in aliqua ciuitate: & alius nuncius, quam qui parti producenti subiectus est, haberi nequeat: hoc casu, existimo commissariũ eius opera recte vti; ita tamé vt relaxetur prius à iuraméto, quo magistratui suo obstrictus est, quod sæpenumero factum memini. Et quia id stylo Cameræ receptum est, ideo obseruandum. *arg. l.* 2. *quemad. Testa. aper.* Ac iuuatur hac ratione: Quod commissarius non tenetur citare per Nuncios publicos Ordinariorum, sed potest sibi eligere nuncium, & committere suæ citationis executionem cui vult. Abbas *in cap. pastoralis. § item cum totum num.* 13. *de offic. delegati.* Hyppol. *in tractat. de bannit. in verb. commissarius. num.* 29.
11 Electo nuncio † Commissarius ante omnia ab eo exiget iuramentum, idque rotulo inseret: cum enim a'iquando id omissum esset, & pars desuper conquereretur, grauissime inscitia Commissarii notata fuit in causa Bodenhausen contra Nawen. Continere autem debet hoc iuramentum sequentia capita. Primo de processibus fideliter exequendis. Deinde vt in propria persona, si fieri potest, Partibus eos tradat. Idque eo fine; vt tanto melius relationem facere possit, vel vt in ædibus, absente Parte, insinuet, iuxta instructionem sibi traditam. Quæ & suadet, vt ædes illas adeat, vbi personæ, quibus citationes insinuandæ, plerunque solent commorari, vt in Principibus, da sie jhr Hoffleger gemeinlich haben. *l. dies. §. ait prætor. ff. de damno infecto.* Sique nullibi eas inuenire possit, citationem, domui, vel eo loco affigat, vbi verisimile est citationem ad ipsius notitiam peruenire posse Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 55. *nu.* 3. Tertio vt diligenter omnia quæ sibi eueniunt, ordine conscribat, ac referat. In relatione enim plurimum est situm, vt mox dicetur. Monendus est similiter Nuncius, vt diligenter omnia, iuxta instructionem, faciat: nam secus agens punitur, & suis sumptibus debet de nouo exequi: vt constat ex Sayler. *sententiis.* 18. *Iunii Anno* 1531. *&* 20. *Septemb. Ann.* 1542. Notandum † tamen est, si Cameræ Imperialis tabellario, Beybotten/ ad hanc rem vti velit, tũ non opus esse ipsum adstringi speciali iuramento; sed sufficere, vt stipulata manu polliceatur sub iuramento, quo Cameræ adstrictus est (mit dem Eyd/ damit er dem Cammergericht verwandt) se omnia, quæ alias in iuramento requiruntur, præstiturum. Idque primum ideo, quia præsumptionem habet pro se, & iuratus est Cameræ Nuntius, cui omnes processus exequendi sine speciali iuramento traduntur. Deinde plurimi Dd. in illa sunt opinione; iuramentum illud à Nunciis requisitum, non esse de necessitate, & acta & gesta ab illo nuncio nihilominus valere, Angel. *in tractat. de Malefic. verb. Petro publico. nu.* 7. Bertachin. *in verbo. Nuncius. num.* 31. *arg. authent. decernimus. de arbitr.* Et idem de Pedello dicendum, illum pariter iuramento obstringere non esse necesse, per Ordinat. *part.* 1. *capit.* 8. Schrader. *de feud. part.* 10. *sect.* 7. *nu.* 62. Sed † an 13 & Notario hoc iuramentum remitti possit? Et dicendum est posse. Primo quia actus hic non ita est præiudicialis. Deinde quod pro legalitate Notarii sit præsumptio. Accedit ter-

tio, iuramentum, quod ab initio suæ professionis præstitit, non temere reiterandum.

Illud hic quoque monendum est propter præstitum hoc iuramentum, & electam industriam personæ, nuncium non posse alteri vices suas subdelegare. Mynsing. *cent.1.obser.77.* Post præstationem iuramenti dari solet instructio, in eaque quid expedire debeat, iniungitur, quæ suo loco tradentur. Quod au-
14 tem ipsam † executionem attinet, ea debet ante omnia, vel in faciem, vel ad domum, vt supra dictum est, fieri. In vniuersitatibus autem, & ciuitatibus, si per sonum campanæ fieri nequeat, Superiori, vel consuli insinuatio facienda est In aulis etiam Principū, Cancellario, vel Secretario citationem tradere sufficit, qui si accipiant, præsumitur ad superioris notitiam eam venisse; prout in causa graui factum memini. [Quod si contra agat, ipsius inscitia accusatur, apud commissarium, qui parti rescribit, se eū hoc nomine punire velle, vt factum in causa Hohenstein contra Bentheimb, de quo vide in Formulario meo. *formul.8.& 9.de excus.par.4.*] Si testes sint citādi, & plures in vno loco habitent, & præfectum loci rogabit Nuncius, vt conuocet Testes citandos: iisque comparentibus, prælegetipsis citationem, ac vnicuique memoriale: quod vulgò Tagzettel vocant; tradet, de quib. infra
15 latius. Circa † hæc autē dubitari potest; an nūcius die feriata possit exequi hos processus? Et breuiter dicendum quod sic Zas. *in l.1. §. nunciatio. de noui oper. nunciat.* Castrens. *in l. final. C. de feriis. num.7.* Ratio enim Dd. concludentium, citationis executionem diebus feriatis fieri non posse, hoc casu cessat: quæ est, quod causæ cognitionem requirat: Quia Nuncii à Camera, aut quod idem est, à Cameræ commissario deputati possunt officio suo fungi, sine vlla causæ cognitione Iudicis. Executionis enim actus est solius Nuntii. *l. sed etsi interpelletur. §.1. Arbor. furt. cæs. l. miles. §. sexaginta. ff. ad l. Iul. de adulter.* Socin. *in tractat. de citat. artic. 19. num.18.* Item cessat & alia ratio: quod videlicet commissio de exequendo sit quædam interlocutoria; ideoque eam die feriato factam non valere. Alexand. *in dict. §. Nunciatio. num.26.* Abbas *in cap. final. numer.20. de feriis.* Quia, vt dictum est, nulla requiritur hic interlocutoria: Cessante igitur causa, cessat effectus. Et sic in causa Rauschenblat, contra Strackwalden executio citationis Cameræ, die solis facta, approbata fuit. Deinde † debet 16
Nūcius ipsa verba notare, q̄ Citati respondēt. Ex iis enim contumacia euincitur: verbi gratia si dicat: Er solle die Commission deme vberantworten/dem sie zugehört: hoc est; commissionem illi tradas, ad quem spectat. Ex quibus verbis, cum appareat, illum nolle comparere, pro contumace est habendus. Ita factum in d. causa Rauschenblat cōtra Strackwalden. Et tantum de secundo requisito citationis circa officium Nuncii. Tertium est relatio † nuntii, quæ de iure habet vim pro- 17
bationis maxime in causis ciuilibus: Idque propter electam industriam personæ, & iuramentum, quod commissario præstitit. *l. prima. magis puto 5. §. ne tamen. de reb. eorum qui l.1. §. quies. de offic. præfect. vrb. l. apparitores. 5. C. de exactor. lib.10.* Bart. *in l. ista stipulatio. num.11. de verb. obligat.* Canonist. *in cap.1 de iudic.* Et licet aliqui id in dubium vocent, Alciat. *de præsumpt. reg.3. præsumpt.8. num.8.* Menoch. *de præsumption. lib.2. præsumpt.25.* Mascard. *de probation. in verb. nuncius.* Cuius ratio hæc tradi potest; quia non est nouum, quod Nuncii aliquando falsum dicant. Mandell. *consil.56. num.33.* Et ideo rectissime dicatur admitti probationem in contrarium. Hieron. Magon. *decision. Lucens.66. num.7. & 8.* Signorol. *consil.77. nu.11.* Roland. à Valle. *consil.90. nu.3. lib.1.* In hoc tamen processu illud indistincte obtinere existimo: tum quod in ciuilibus plerumq; decerni soleat commissio: tum etiam propter electam fidem personę: ac deniq; propter iuramenti religionē, quo commissario obstrictus est Nuncius. Cū & alias Doctores Nuncio bonæ famæ, & existimationis fidem adhiberi velint. Gail. *lib.1. obseruat.54. n.4.* Quamuis in hoc maximum commissarii iudicium versari existimem. Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. casu 112. num.19.* [Creditur autem in dubio † a
magis Nuncio, quam parti neganti. Ita per gloss. *in cap. comparāti. de appellat.* Bal. *in l. vt perfectius. C. de annali præscr. pt.* & Specul. *de citat. §. sequitur.* consideratum in causa Diederich

Holtzel

Holtzeller contra Johan Bartscherer 16. No-
uembris anno 1558.] Relatio porro Nuncii
fit ad duplicem finem. Primo vt commissarius
ea contra contumaces & non comparentes
vtatur. Secundo, vt illam Rotulo examinis in-
ferat: quod facere cogitur, quemadmodum
etiam alias relatio Nuncii ad acta poni debet.
Gail. *d. loco. nu.* 7. Vant. *de nullitat. ex defect. citat.*
nu. 146. Roland. à Valle. *consil.* 9. *nu.* 3. *lib.* 1. Siue
autem hæc relatio in fine citationis, siue se-
paratim scribatur, parum interest: cum non
semper in tanta citandorum multitudine in
calce citationis scribi possit. Et ita ratione
cessante, in hoc puncto, cessare puto Cameræ
ordinationem, quæ requirit, vt in calce cita-
tionis scribatur. An autem die feriata hanc
18 relationem commissarius† recipere cogatur,
quæri potest? Et videtur dicendum quod nō.
Matant. *part.* 6. *recte concip. citat. n.* 55. Viuius *de-*
cision. 274. *nu.* 18. Anton. Thesaur. *in error. nota-*
rior. cap. 29. Matth. Brun. *consil.* 119. *num.* 4. *vol.* 3.
Quia tamen hæ relationes extraiudicialiter
19 & in scriptis fiūt, à commissario eas recipi et-
iam die feriata posse existimo.† Si vero Nota-
rius exequatur: An tū relatio simplex in scri-
ptis; an vero instrumētata requiritur? Et qui-
dem instrumentatam requiri, videtur innue-
re ordinatio. Mynsing. *obseru.* 79 *cent.* 1. Quod
etiam in Camera obseruatur, vt prouunciatū
in causa Partleben contra Heinrich Müller. 4.
Maii, Anno 1548. Id tamen ego in hoc actu
commissionum, vbi hæ solennitates non ita
exacte obseruantur, non puto attendendum,
cum eo ipso tantum partes grauentur. [Hic
enim in scriptis quinimo si a pedello fiat, o-
retenus fieri relationem sufficit.] Relatione
igitur ad hunc modum perfecta, censetur a-
ctus validus. Tria enim tantum requiruntur:
iussus iudicis, executio, & relatio.

CAPVT XXIV.

ARGVMENTVM.

De Æstimatoribus.

SVMMARIA.

1 *Æstimatores & æstimatio quid.*
2 *Æstimatores in quibus punctis in Camera adhibeantur.*
3 *Forma deputandi æstimatores.*
4 *Qui eligant æstimatores.*
5 *De numero æstimatorum.*
6 *Quales eligendi.*
7 *Citatio æstimatorum.*
8 *Iuramentum æstimatorum.*
9 *Quando iurare debeant.*
10 *Quid iurent.*
11 *Æstimatores variantes, falsi tenentur.*
12 *Ad morem regionis in æstimatione respiciendum. & quæ præterea consideranda.*
13 *Actus hic absente parte faciendus.*
14 *Æstimatores an rationem dicti sui reddere debeant.*
15 *Variantibus æstimatoribus tribus, an quartus adhibendus?*
a *Æstimatores, publicatis attestationibus, deputantur.*
b *Vicini valorem bonorum scire præsumuntur.*

AEstimatores;† (qui nihil aliud sunt, quam 1
Testes valoris rerum, de quarum pretio
agitur. Coler. *de Process. execut. par.* 3. *cap.* 9. *n.* 110.
Et æstimatio est consideratio & perpensio
rerum. Budæus. *in l. Testium.* §. *qui & cuius. ff. de*
Testib. fol. mihi. 144.) variis modis in Camera
deputantur† quandoque in puncto executi- 2
onis, cum de liquidatione fructuum agitur:
[post publicationem enim † produci posse a
æstimatores egregie docet Purpur. *consil.* 223.
num. 4. Hinc etiam petuntur in Camera sæpe
in vltimo producto seu scripto, quod exhibe-
tur vt factum 7. Augusti anno 1553. Sayler. Et
in causa Johan Reiners contra Johan Eber-
schwein & in causa Haal contra Glinden.]
Quandoque etiam deputantur æstimatores
in ordinario processu, vt & ante litis conte-
stationem, ac in iis causis, in quib. litis conte-
statione non est opus, vt puta, cum emanato
mandato de soluendo, commissio ad viden-
dum æstimari, & in solutum dari bona, decer-
nitur: qualis, vt & aliæ† commissiones, ex offi- 3
cio decernūtur hoc modo. Es sein vō ampts
wegen N.N. sampt vnd sonders zu Commis-
sarien vnd Aestimatorn hiemit verordnet: der
gestalt/daß sie selbst/oder durch etliche auß jhrē
mittel geschickte/ erfahrne/ vnnd vnparteische
darzu verordnete vñ beeydigte Aestimatorn/al-
le vnd jede in beide Erbschafftē gehörende Gü-
ter/fleissig vnd getrewlich æstimieren / vnd be-
weisung von beiden Partheyē einnemmen/vñ
solches alles/ in zeit sechs Monat/den nechstē/
an diß Keyserlich Cammergericht schicken sol-
len: hoc est: N. N. ex officio simul, & sigil-
latim

latim in Commissarios & æstimatores hoc decreto ordinati sunt, ita vt vel ipsimet, vel per alios peritos, expertos, non partiales ad id deputatos & iuramento astrictos æstimatores omnia, & singula, in binis hæreditatibus, existentia bona, diligẽter & fideliter æstiment, probationesque ab vtraque Parte suscipiant, & intra proximos sex Menses ad Cameram mittant. Ita decretum in Sachen Johannis von Reinen/contra Eberharden/ vnd weiland Johan von Eberschwein / gebrüdern. Simile decretum traditur a Seylerò *in selector. Camer. sentent. fol.* 553. Weiters seind võ Ampts wegen das Thumcapitel / auch Burgermeister vnd Raht zu C. zu Commissarien vnnd Aestimatorn hiemit verordnet/der gestalt/daß sie selbst/ oder durch etliche auß jhrem Mittel/ geschickte erfahrene/vnnd vnparteische / darzu verordnete vnd beeydigte Aestimatorn / alle in beyden obgemeldten Schrifften / darzu auch der Cläger empfangene Heyrathgüter /in der verzeichnuß/ermelten 12. Tag Januarii/ fürbracht / begriffen / vnd dannen von allen solchen Gütern ertragene Frucht / vnd nutzung/ auch derselbigen jedes Jars werth / so von zeit an K. V. deß ältern tödlichen Abgang / biß auff das 64. Jhar / dauon auffgehaben / oder auffgehaben hetten mögen werden / fleissig vnd getrewlich ästimieren / auch obbestimpte beweisung von den Partheyen einnemmen/ vnd solches alles in zeit 4. Monat / den nechstẽ/ an diß Keyserl. Cammergericht verschlossen vberschicken sollen. hoc est. Præterea ex officio N. in Commissarios & æstimatores ordinamus, sic vt vel ipsimet, vel per aliquos ex ipsis, peritis, haud partialibus, ad id deputatis, & iuratis æstimatoribus, omnia in productis vtrinque scriptis, specificata, vt & actorum accepta bona dotalia, in producta designatione comprehensa, ac fructus ex omnibus illis bonis, eorumue pretium, à morte K. V. senioris vsque ad annum 64. perceptos vel qui percipi potuissent diligenter, & fideliter æstiment, prædictamque probationem à partibus recipiant, omniaque à se peracta spatio quatuor mensium ad Cameram obsignata, transmittant. Quas sententias, quia ad illustrationem integri huius capitis multum faciunt præmittere volui. [Sic quando

res sunt quæ seruando † seruari non possunt, b
dantur Æstimatores : vt in causa Laurents Villant verlassener Erbschafft verordnetẽ Curatoren, contra desselben glaubigern. Ita etiam ædium æstimandarum licentia peritis commissa est, in causa Flach/ contra Krantz Peter/ cuius meminit Assessor ille in annotationibus Cameræ, sub nomine Iulii Magenhorst editis *part* 3. *fol.* 397.]

Electionem autem † æstimatorum quidam 4
ipsis partibus tribuunt. Bart. *in l. hac edicta* 1. §. *his illud. C. de secund. nupt.* Et à partibus, non à iudice eligendos tenet Cagnol. *in l.* 2. *n.* 259. *C. de rescindend. vendition.* [Iacobus Gorræus, *ibid. fol.* 177. solent, inquit, limites seu fines circumscribi per æstimatores, in quos partes consenserint, prædia communi æstimatione taxari. Et Pruckman, *consil.* 50. *nu.* 109. & 111.] Idque de consuetudine. Panciorol. *consi.* 48. *n.* 15. Ac tum demũ iudici tribuunt electionem eorum si partes sint absentes. Bart. *in l. Theopompus. de dot. prælegat. & in l. in bona. de damn. infect* [Bal. vero dicit, quod Iudex debeat facere, vt per partes eligantur æstimatores. Si vero partes non concordant in iis eligendis tunc ipse iudex eligit, *in l. secunda, C. de rescind. vendit. & sequit.* Franciscus Purpur. *consil.* 31. *num.* 9. Si iudex ex officio, cum partes non possent accordare super diuidendis bonis, decreuit vt Senatus ea æstimaret, in dicta causa Reiner contra Johann Eberschwein. Idem Purpur. tamen *consil.* 223. *numer.* 1. dicit iudicem mittere æstimatores. In materia vero æstimationis rerum quarum ratione vectigal petitur, à iudice fit æstimatio Ignat. Lassarr. Molin. *in tit. de decima iur. Hispanici ad l.* 2. *nu.* 9. Speciale est, inquit: vt Æstimator eligatur à Iudice alias enim extra materiam huius legis æstimatores sunt à partibus eligendi, ita vt vnusquisque suum eligat : Idque ita iudex fieri iubet, reseruans sibi nominationem in defectum partis cuiusquam: & tertii quoque, in casum discordiæ, eoque iure vtimur, vt notat Ioann. Garsi. *de expens. & melior. cap. fin. num.* 10. & late in vtramque partem disputat ac diuersis distinctionibus hanc rem conciliare tentat Ioann. Baptist. Asin. *de exe-*

cus.

aut. §. 7. *capit.* 181. *per tot. & capit.* 202.] In præsenti vero nostra modo proposita sententia, constat, electionem tribui commissario. In qua electione primum de numero quærendum † Et duos regulariter eligend is arbitratur Panciorol. *consil.* 98. *num.* 16. *per textum in* §. *quod autem.* & ibi Angel. *in Authentic. de non alienand. aut permutand. reb. Ecclesiast.* [Nisi forte sit æstimatio rei, ratione cuius gabellæ, debetur, Ignat. Lassart. *in dict. nobili tract. de decima iuris Hispanici. ad l. secundam, numer. septimo.* Hisce verbis: Ideo vnius æstimatoris dicto stabitur in hoc casu: quod speciale est in hac materia. Regulariter enim duo sunt eligendi, *per text. in authent. de non alien. aut permut.* §. *quod autem, ibi: duobus per testimonium. collat.* 2. Si modo haberi queant in loco; iuxta notata per Anton. Gomez. 3. *tom. var. resolut. de delict. capit.* 3. *numer.* 28. & Bernard. Diaz. *in reg.* 461. cum additione, ibi: vt & tunc vnus sufficit si plures non inueniatur post Pantalion. asserit Asin. *de execut.* § 7. *capit.* 179. *numer. primo.* licet alias duos requirat.] Ego vero supra in genere de numero tradita repeto. Secundo dignitatem personarum considerabit, † & eos qui in publico aliquo sunt officio, vtputa Scabinos eliget: iis enim, propter officium, maior fides adhibetur. Vnde volunt tales ad iurandum non teneri. Daniel Moller *libr. primo, Semest. quæst. cap.* 11. *nu.* 28. Peritissimos quoque, eliget: æstimatio enim hæc per peritos facienda. Mascard. *in tractat. de probation. in verb. peritus num.* 9. [vt & vicinos qui melius præsumuntur † scire valorem: egregie Asin. *dict. lo. cap.* 198. *per tot.* [Citari quoque debent, † & comparere tenentur, per supra tradita. [Nec solum æstimatores, sed etiam partes citandæ sunt. Asin. *in dict. nobili execut. tractat.* §. 7. *capit.* 180. *per tot.*] Et quia sine iuramento iis non creditur † Rebuff. *in tractat. de præcon. & licitation. art.* 1. *gloss.* 2. *numer.* 12. Bursat. *post alios consil.* 260. *num.* 5. *lib.* 3. *& nouissime* Fabian. Torrett. *consil.* 30. *num.* 12. [Tiraquell. *de praescript.* §. 1. *gloss.* 8. Purpur. *dict. l. numer.* 9. Ignat. Lassart. *dict. l.* 2. *numer.* 8. *de decim. iur. Hispan.* Pinell. *in d. l.* 2. *C. de rescind. vendit. part.* 4. *n.* 3. Asin. *de execut.* §. 7. *ca.* 179. *n.* 2.]

5

6

b

7

8

Iuramento enim omisso, integer actus præsumitur nullus. Hinc Moller. *dict. libr.* 1 *Semestrium cap.* 10. refert se aliquoties in iudicio pronunciatum scire; Æstimationes à non iuratis factas irritas esse, & de nouo bona æstimanda, præstito prius iuramento, ab æstimatoribus, decretum fuisse: [Recte eos iuramento adstringendos concluditur. Licet Pruckman, *consil.* 500. *numer.* 112. putet sufficere si ab initio suæ artis iurauerint per Moller. *ad constit. Saxon.* 31. *numer.* 5. quod mihi non probatur. Et de iis] qui † à principio officii iurarunt an de nouo ad iurandum compelli possint. Itemque an iuramentum hoc consensu Partium remitti possit, supra diximus. Et in præsenti specie de æstimatoribus fusius tractat Moller. *d. cap.* 10. Coler. *de Processib. execut. part. tertia, capit.* 9. *numer.* 114. *&* 115. 9

Iurant autem in principio actus, & ita ante, nō post æstimationem. Panciorol. *consil.* 98. *numer.* 15. *Vbi ad hoc Text. in l. comparationes.* § *omnes autem adducitur.* Allegat quoque Angel. *in* §. *quid autem. in authent. de non alienand. & permutand. reb. Eccles.* [Quibus addo Petrum Pruckman. *consil.* 49. *num.* 401.] Iuramentum autem eorum † est Credulitatis. 10 [Purpurat. late *consil.* 223. *nu.* 3. pulchre Asin. *de execut. dict. l. capit.* 200. *per tot.*] Iurant enim se in conscientia sua rem non pluris, aut maioris pretii credere esse, quam prout ipsi eam æstimarunt. Ita post Felin. Alciat. Iason. Bartol. & Pinell. tradit Coler. *in dict. tractat. de processib. execut. d. part.* 3. *capit.* 9. *numer.* 112. [Et post alias multas authoritates quas cumulatim recenset Schultes ad quæst. Modest. Pist. *quæst.* 143. *nu.* 11 *& nu.* 12. dicit: Quod iurare debeant in manibus iudicis, recte, & legaliter facturos rei æstimationem.] Monebit autem diligenter, vt ita æstiment, † 11 neque in æstimatione varient: variantes enim æstimatores de falso tenentur. Bart *in l. testamento.* 89. §. *qui indiuisam, de legat.* 2.] Aut inique quid statuant: nam cum vt vir bonus arbitrari, & æstimare debeat: si inique æstimet, bene poterit læsus petere reductionem ad arbitrium boni viri, ex late resolutis per Carolum Molin. *in consuet. Paris. titul.* 1.

§. 33. *gloss.* 3. *numer.* 4. Inique autem dicetur æstimare, si in sexta parte totius valoris errauerit iuxta Bartol. *in l. societatem.* §. *arbitrorum.num.*25. *ff. pro socio.* Imo in hac materia quicunque excessus dabit locum reductioni: quia expresse iubet lex, vt in vero sui valore res permutatæ æstimentur: vt probat ibi Apreciacla; *por le que vale.* Quodcunque ergo damnum, siue ex parte permutantis, siue ex parte Gabellatii, vel Fisci reparari debet, iuxta tenorem huius legis: Et æstimator ipse tenetur ad damnum: vt in specie tradit Auilesius, *capit.*18. *pretorum. numer. tertio.* verba sunt Lassart. *d. l. nu.* 8.] † Circa æstimationem autem commissarius attendere debet: vt æstimentur bona secundum morem regionis, & loci, vbi facienda æstimatio:[Quod late deducit in puncto mensurationis Cæuall. *in opin. commun. cont. commun.* 733.] In vno enim loco agri fertiliores sunt, quam in alio. Ang. *in* §. *si quis agens. num.*1. *Instit. de action. l. pretia rerum*, vbi commun. Dd. *ff. ad l. falcid.*

12

Deinde in æstimatione bonorum de vicinis quoque inquirendum: propter vicinum enim rixosum bona viliori pretio æstimantur. Pin. *in l. secunda, de rescind. vend. part. tertia. capit.* 4. *num.* 19. *arg. l. quod sæpe.* §. *si quis in vend.* & *l. cum seruo.* §. *fin.* & *ibi gloss. de contrahend. empt.* Col. *dict. loco numer.* 120. vbi aliæ etiam qualitates enumerantur, quas commissarium attendere debere statuo. Illud etiam consideratur an prædia propinqua sunt oppidis Nat. *consil.* 265. *n.* 1. & *consil.* 433. *n.* 3. Æsti-
13 matio † autem hæc absente parte facienda, vt & relatio; vtraque autem præsente Commissario & adiuncto. Quomodo vero relationem, maxime si Apparitor publicus sit, ratione subhastationis facere debeat, tradit Rebuff *in tract. de precon. & licitat. art.* 7. *gloss. vnic. num.* 27. vbi integram materiam licitationum tractat: circa quod commissarius diligenter animaduertet: nam maxima solet fraus committi, præsertim in subhastationi-
14 bus. In relatione ratio † dicti eorum inquirenda est; vt late persequitur Pacian. *dict. loc.*
15 *capit.* 27. *num.* 66. † Si tamen eos variare viderit Commissarius, etiamsi sint tres, tamen nō maiorem numerũ attendendum, sed quarum adhibendum quidam volunt. Menoch. *consil.* 343. *num.* 29. Et ille qui postmodum assumitur, debet renunciare, quis male demonstrauerit. Menoch. *dict. loco. numer.* 29. Et videtur hæc sententia probari posse per *l. arbitris. qui satisdar. cogant.* vbi traditur, aliis adhibitis à iudice posse corrigi arbitrorum sententiam. [Et huic sententiæ post priorem libri huius editionem adhærere video Purpur. *dict. loc. num.* 9. qui dicit: si æstimatores non concordant, assumatur tertius, cuius authoritati pareatur, Pruckman. *consil.* 50. *nu.* 110. ait, si discrepent æstimatores, tertius, qui obuiare dicitur, eligendus, qui ad cōcordiam reducat. Sichard. *l. secunda, de rescind. vendit.* de hac re autem ita sentit. Asin. *dict. loco. capit.* 132. Æstimationes, si forte diuersæ sint, vt puta quia vna in prima instantia facta sit: alia vero in secunda: media via eligenda est, vt inquit Petrus Rebuff. *in l. prima, numer.* 493. & *num.* 494. *Cod de sentent. quæ pro eo quod interest. text est in l. ita vt omnes. ff. manda.* vt vbi idem not. Salyc. Idemque voluit Bald. *in l. vnica, colum. penult. versic. sexto quæro. C. seruus extero.* & Imola. *in l. inter pares. ff. de re iudic.* & Felin. *in capit. cum causam, il.* 2. *colum. penult. extra de testibus.* Si vero accidat, vt prædicti æstimatores in ipsa æstimatione discrepent: vt puta quia eorum duo dicunt, bona vel res valere 20. alii vero duo 30. quibus potius standum sit, quæri solet? In hac ambiguitate alii, vt deponentibus de 30. potius standum sit existimauerunt, propterea quod de 20. deponentes videntur velle, vt viginti tantum valeant & non vltra: ergo de negatiua deponunt: sed sic est; quod affirmatiuam probantibus, plus creditur. *l. diem.* §. *si plures. ff. de recept. arbit.* vbi tradunt Bartol. & Salic. *in dict. l. secunda, colum. prima,* & Corset. *in singul. incip. testis.* &c. & Felin. *in capit. in nostra, colum.* 2. *Ext. de testibus* & *recentiores in capit. cum Ecclesia, Extr. de causa possess.* & *propriet.* & Socin. *in tract. fallent. reg.* 426. *Testis.* Ergo illis magis credendum esse dicendum videtur. Hoc tamen dictum reprobat Imola, *in capit. pen. colum. pen. Extr. de empt.* & *vendit*; & vult, vt deponentibus de maiori sum-

summa standum sit, (per text. *in dict. l. diem proferre. §. si plures.* vbi alii etiam hoc latius prosequuntur, ad quos breuitatis causa me refero) ac aliam huic similem quaestionem *capit.* 212. proponit.] Verum in hoc puncto, ego maiori partis sententiae adhaerendum tutius puto. *argument. l. 1. ff. de ventr. inspiciend.* & per ea quae tradita sunt supra. { Effectus relationis eorum idem est qui & peritorum. Sententia vero praetextu aestimationis ab his aestimatoribus tanquam in arte peritis electis factae à iudice lata, de aestimatione vel rei pretio, nunquam ita transit in rem iudicatam, quin semper ex aliis in arte peritorum dictis, vel aestimationibus retractari possit: si fortasse contrarium vel diuersum sentiant, vt dixit Ioann. Andr. *in addit. ad Specul. in titul. de homicid. §. penult. versic. pone, an vulnerauerit B.* Et ratio est: quia talis sententia ex veris probationibus lata non dicitur, sed priuilegiatis, videlicet per verbum credo. Hoc dictum sequitur Anton. Burr. & alii communiter *in dict. capit. proposuisti. Extra de probat.* & Bald. *in l. si ab hostibus. §. vir. ff. soluto matrim.* & notat Angel. *in l. quod si nolit §. si mancipium. ff. de aedil. edict.* vbi id annotat & cōmendat plurimum Floria. *in l. si dominus seruum cum l. seq. ff. ad l. Aquil.* & Lud. Rom. *in l. admonendi. colu.* 11. *versic. septimus casus. ff. de iureiur.* Et tradit copiose Iaso. *in ead. l. admonendi, versic. adde vltra alios.* Plura de effectu vide apud eundem, vt & alia huc spectantia, per integrum. §. 7. Latissime enim hanc materiam explicat.

CAPVT XXV.

ARGVMENTVM.

De subhastatoribus, Monetariis: Aquam inspicientibus.

SVMMARIA.

1 *De subhastatoribus, id est, iis qui in subhastationibus adhibentur.*
2 *Monetariis.*
3 *Alluuionum diuisoribus.*

ET tantum de peritis, qui vt plurimum in Camera adhibentur, quibus connumerari possunt & alii. Sed quia de iis speciales Tractatus aliorum extant, ad eos retulisse sufficiat. De † iis autem, qui in subhastationibus adhibentur integrum Tractatum conscripsit Iodoc. Damhoud. AEgid. Magistri, & plurima tradit Asin. *in amplissimo tract. execut.* §. 7. 1

Sunt & Monetarii † vulgo Müntzmeister: qui in controuersiis monetarum adhibentur de quibus consulatur Budelius, de re nummaria. 2

Hisce & cōiungendi illi, qui aquas † inspiciunt; vulgo Wassermeister: qui cum in controuersia de alluuione iudicium interposuissent, id in Camera approbatum fuit: quia erant iurati magistri ciuitatis, in causa Balthasar von Flodorff contra Hubrecht von Groge. De quibus luculenter scripsit Carol. Corazz. *de mod. diuidendi alluuionem.* vbi docet cap. 5. illorum professionem non esse artem, sed potius practicam fundatam in paucis regulis. 3

* * *

LIBER QVINTVS.

DE PROCESSV QVEM COMMISSARIVS POST TRADITAM SIBI COMMISSIONEM, à PRINCIPIO, VSQVE AD FINEM OBSERVARE DEBET.

CAPVT I.

ARGVMENTVM.

Summatia comprehensio totius processus coram commissario expediendi.

SVMMARIA.

1 *Ingressus vere facit perfectum commissarium.*
2 *Quæ commissarius, antequam ad locum commissionis accedat, obseruare cogatur.*
3 *Officium Commissarii in primo termino.*
4 *Officium Partis producentis.*
5 *An copia legitimationis parti dandat*
6 *Officium partis aduersæ.*
7 *Officium partis producentis post legitimationem.*
8 *Officium partis contra quam, post legitimationem.*
9 *Officium commissarii, auditis partibus.*
10 *Officium Commissarii post præludia.*
a *Commissarium lingua vernacula in commissione expedienda vti debere.*
b *Et quid, si partes eam non intelligant.*
c f *Literas ea lingua conscribendas, qua vtitur is ad quem scribuntur.*
d *Legere, & non intelligere negligere est.*
e *Literas personam mittentis repræsentare.*
g *Literas alia lingua scriptas erroneas reputari.*
h *Cameram erga quosdam latino sermone vti.*
i *Quid si vna pars hac, altera alia lingua vtatur.*
k *Titulum cuique conuenientem tribuendum. Et de eius abusu.*
l *Omnia, implorato diuino auxilio, expedienda.*
m *Quãdo cõmissarius partes latina lingua vtẽtes audiat.*
n *Plures commissiones simul expediri, & Testes earum simul recipi, & eadem die iurare posse.*

CVM præterea, quæ supra de electione, confirmatione, & acceptatione dicta sunt quidam ad statuendum perfectum commissarium, ingressum seu inchoationem cõmissionis requirant. post Bald. & Castr. tradit
1 Francisc. Marc. *decision.* 721. *part.* 1. Et † tunc vere ipsius iurisdictio plene acquisita dicatur, ita vt cũ efficacia suo officio fungi possit (prout supra de subdelegatione docuimus) cũ ad citationẽ processit. Ordo efflagitat; vt expeditis iis, quę ante ipsum exercitiũ considerare cogitur, circa vim & potestatem suæ commissionis, & circa personas ad eam expediendam adhibendas, articulorumq; excussionem, & quomodo desuper interrogatoria confici debeant, attentionem, nunc ad id, quod perfectum reddit commissariũ, & quæ in ipso quasi ingressu, vsque ad finem commissionis peragere debeat, progrediamur. Et primo quidẽ in genere hoc capite, ea, quæ ad integrũ eius officium spectant, & à principio, seu ingressu commissionis, vsq; ad finem peragenda ab eo sint proponemus. Ac deinde in sequentibus capitib. in specie singula persequemur. [Id vero primo hic monendum est: Omnia per
commissarium † germanica lingua expediri a
debere, put & ipsa Camera ea vtitur nisi forte
processus dirigendi sint ad personas † germa- b
nicam linguam non callentes. Quo casu licet videri posset ea lingua vtendũ, qua talis persona vtitur, secundum ea quæ notat, Viuienn. *ad libellũ Læti introitus Caroli V. art. 8. in verb. allebrieneri*: his verbis. Ratio quoq; dictat, vt literę regiæ, & publicę, Senatus expediantur ea lin-
gua, qua vtuntur eo loci † ad quẽ destinantur: c
Nam legere, & non intelligere, negligere est,
† exprimente Catone. Et hoc notant Dd. *ad* d
cap. ex insinuatione. de rescript. Quare in peregrinum locum transmitti non possunt, magis literæ ibidem non intelligibiles, quam literæ malè formatæ, exire de Cancellaria debeant. *l. fin. & ibi Bald. de diuers. Rescript.* Nam alioqui quoque ludibrius actus esset, ridiculusque, Imo eum literæ repræsen-
tent personam mittentis, † præsentiamque. e
Bart. *in l. nuda. ff. de donat.* posset accipiens protestari de iniuriis contra mittentem. quia eum

eum habeat; perperam sic faciendo, ludibrio. Præter hoc; quæ, quia sint peregrina lingua scriptæ, extra consuetudinem, eis non credendum etiam sit, vel standum: quia sic de
g iure erroneæ reputandæ sint, † *l. fin.* & ibi Bartol. *cap. de canon. largition. titular. libro* 10. Tamen, his non obstantibus, cum Cameræ ordinatio Latina lingua tali casu vtendum statuat:
h † eam sequetur Commissarius: prout & antea factum in causa Gülich contra Holdt/ fractæ pacis. Conueniunt hisce quæ notata Anno 48. Mense Octobri, in causa Decani & Capituli Metensis, contra Iacobum Comitem à Bitsch/ vbi sic relatum: Das Mandatum ist Latine zu Hoff außgangen/ad instantiam Capituli Cathedralis Ecclesiæ Metensis; Et cum id insinuaretur ipsi comiti, hat er gesagt/ er verstünde kein Latein/ hats doch reuerenter auffgenommen; Postea ist es iudicialiter am Kammergericht reproduciret/ & pro Capitulo Latine gehandlet worden. Sed Procurator Comitis wil nicht Latine; sed Germanice handlen; submittit se desuper nostro decreto. Ego (P. G.) iussus, interrogaui Protonotarium Hammerstetter/ & Vischium den Verwalter; quid esset styli in hoc foro? Et responsum est: Quod si Comes contra Metz/ vel alios Gallo-Germanos, mandatum impetrasset, vel hic ageret, quod id Latine fieri deberet, nomine personæ Rei. Dieweil dann der Graff hie Reus, isque Germanus; sey billich/ daß man Teutsch handle. Quod ita fieri debere decreuimus. Nemlich/ daß man in dieser jüngst eingeführten Sachen/ an diesem Keyserlichen Kammergericht/ in Teutscher Spraach handlen/ vnd vollnfah-
i ren solle. Hoc est: Cum † itaque Comes hic Reus, & Germanus sit; merito & Germanice agendum; quod & ita fieri decreuimus, sæpe in hac nuper introducta causa, in hoc imperiali iudicio Germanica lingua agendum & procedendum. Curabit quoque Commissarius, vt cuique titulum tribuat conuenien-
k tem, nec maiorem, † quam conuenit: Illud enim non Commissarii, sed Parasiti est. Carolus Paschalius *de legat. capit.* 23. Quod ideo moneo, quia ea in re Germanos nostros modum excedere videmus; dum dicunt: Tittel kosten kein Geldt; id est: Tituli nullo constat precio. Quem tamen excessum rectius, Hispani & Galli moderantur. Ad propositum autem reuertendo, vt bonum initium, melius medium, & optimus finis sequatur, *Authentic. quomodo oport. Episc. in princip.* Et *in Authentic. de arm. in princip.* Ante omnia Commissarius opem diuinam † diligenter implorabit; eo l
modo quem in simili præscribit, Flamin Cartar. *in practic. interrog. lib.* 2. *cap.* 1. *num.* 2. *& sequentibus.* Ac deinde] accepta † commissione 2
eiusque exemplis, seu copiis descriptis, peritum Nuntium eliget, eique citationes tradat, vt legitime eas insinuet; [quod eodem fere modo notat Seuerol *de remiss. capit.* 31. *num.* 1.] quibus peractis & Nuntii relatione accepta, tempore oportuno; si foris commissio expedienda, itineri se accinget. Et postquam † ad locum commissionis perue- 3
nerit, primum, an citati comparuerint, videbit, ac contra contumaces debito procedet modo. Si vero omnes adesse videat vtriusque partis Legatos; si horum principales in maxima sint constituti dignitate, beneuole & pro dignitate principalium excipiet, ac honorem exhibebit, ne de partialitate conquerendi occasionem sumant; Prout inter alias recusationis exceptiones hoc adductum, in causa Wolgangen Probsten zu Elwangen & Consorten/ contra Oettigen/ in puncto inhibitionis. Postmodum quid in mandatis habeat exponet; subiungens in fine; vt Partes omnia decenter proponant; ita vt prius producens sua ordine breuiter proponat, ac deinde pars aduersa. In quo tamen Commissario, vt in integro processu, verba superflua summopere sunt vitanda: sufficit enim necessariis vti in processu. argument. *l. final. C. de precib. Imperator. offerend. l. ampliorem. C. de appellation.* & in specie hac nostra gloss. *ad stylum curiæ Paris. part.* 2. *de mod. conficiend. process. commiss. in verbo, par verin.* [postea vtramque partem benigne audiet & quidem (si à Camera sit deputatus) Germanice; nisi forte linguæ Germanicæ † non sint m
peritæ partes; tunc enim poterit eas Latine exaudire; ita tamen vt Rotulo id inserat, quemadmodum factum in dicta causa Holdt/

Ii. 3. contra

contra Gülich / vbi mandatarius Doctor R. de L. Latine sua proponebat. Quia vero pars producens aut personaliter, aut per procuratorem comparere potest; si per procuratorem compareat] ante omnia de legitimatione procuratoris quæritur, qui exhibet, deinde procurationis suæ documentum, quod à Commissario sedente, aut eius Scriba legitur, eoque lecto aduersæ parti recognoscendum, & si plenius legere desideret, examinandum traditur.
5 An † autem & copia eius danda sit, quæritur? Et cur ea denegari debeat, cum id in ordinario Cameræ iudicio fiat, nec hic aliqua diuersitatis ratio ostendi possit, non video.

6 Pars † deinde aduersa seu Rei procurator contra procuratorium instrumentum excipit, ac suum etiam exhibet, quod simili modo prælegitur, actorique eiusue procuratori regnoscendum datur: qui tum, si velit, contra id excipere potest, posteaq; desuper concluditur, & expectatur sententia Commissarii. Sin
7 autem † nihil excipiatur: actor suos producit testes, eosque, si opus est, à iuramento relaxat, petitque examinari. Aut instrumenta exhibet, & ea transumi, aut etiam rem cum peritis expediri petit, &c. Sæpe etiam Nuntii in exequendo tarditatem accusare solent partes, & sic de temporis breuitate conqueri. Quin-
8 etiam † pars contra quam varia de commissione non rite decreta; vt de iurisdictione Commissarii disceptare protestarique variis de rebus sæpe solet. Interrogatoria denique & adiunctum præsentat, &c. Producens vero contra adiuncti personam excipit, & su-
9 perflua reiici petit. Rebus † sic vtrinque propositis, & disceptatis Commissarii arbitrio totum relinquitur, isque interlocutione controuersiam dirimit. Contra eius autem sententiam protestationes & appellationes interponuntur. Partibus vero per interlocutoriam compositis, aut alias inter se conuenientibus, actum Commissarius aggreditur, & in præsentia partium omnes personas ad-
10 hibendas iureiurando astringit. Postea † vel solus eum adiuncto, vel in præsentia partium; secundum cuiuscunque actus naturam rem aggreditur ac peragit, omnibusque perfectis Rotulum conficit, ac obsignatum ad Cameram mittit. Et huc vsque officium Commissarii sese extēdit: De quibus singulis ordine deinceps agemus. [Hoc ptius addito, a
†Si plures cōmissiones sint emanatæ & Commissario iniunctæ, eum ex causa, simul in omnibus procedere, & ab omnibus testibus simul vno die iuramenta recipere posse, cuius rei vestigia inuenire licet *in formulario meo, capit. 8. formul. 1. part. 4. hoc tit.*]

CAPVT II.

ARGVMENTVM.

De ostensione mandati.

SVMMARIA.

1 *Commissio partibus ostendenda.*
2 *Mandatum est quid facti.*
3 *Delegatus debet de delegatione docere.*
4 *Solis literis commissio probanda.*
5 *Commissione amissa casu fortuito quid Commissario faciendum.*
6 *Cautela traditur.*
7 *Parte non petente, non opus est ostensione mandati.*
8 *Quid Commissario faciendum si pars petat.*
9 *Notus in illo loco vbi commissio expeditur, verbo probat commissionem.*
10 *Commissio in foro ciuili per testes probatur.*
11 *Commissio per coniecturas probatur.*
12 *Quando non sit opus Commissarium docere de commissione.*
13 *In Camera quando pro rescripto commissionis supplicandum.*
14 *A quo?*
15 *Cuius sumptibus.*
16 *Quid in ostensione mandati Commissario agendum sit.*
a *Commissarium se afferenti creditur.*
b *Sigillum Imperatoris non habet opus recognitione.*

SVPRA dictum est Commissarium debere publicare diem; quod dum facit, statim vna necessario mandatum † suum parti- 1
bus ostendere cogitur. Schenck. *in viridar. conclusion. 7. numero 3.* Mascardus *in verbo, delegatus. numero 6.* [late Iosephus Lamberteg. *in tractat. de contract. corum. gloss. 14. numero 47.* Et in specie, quod de commissione examinando-

minandorum debeat constare, quod id tale sit commissum, quod debeat deferre iuramentum, & examinare; alias non valeat, post Innocentium, & Speculatorem voluit Petrus de Beninrend. *decision.* 74. *numero* 3.] Idque releuantissimas habet rationes. Pri-
2 mo, † quia mandatum est quid facti, & ideo non præsumitur, sed probandum est. Menochius *de præsumpt. li. 2. præsumpt.* 15. late post alios Martianes. *inter consilia diuersorum Italiæ Iurisconsultorum, consilio 2. numero* 19. Idque
3 maxime † in delegato Principis, qualis est Commissarius, locum habere tradunt. Doctores, Rolandus à Valle *consilio* 39. *numero* 13. *& sequent. volum.* 1. Menochius *consil.* 110. *numero* 77. Quia non præsumitur pro delegati iurisdictione, quæ est odiosa. *cap. cum in iure perit.* 31. & ibi gloss. ac Doctores *de offic. delegat.* Nec delegatus habet iurisdictionem naturalem. *l. more. de iurisdiction. omn. iudic.* post supra allegatos Mascardus *in verbo, iurisdictio.* & Menochius *lib. 2. de præsumption. præsumpt.*
4 15. *num.* 2. Idque † adeo verum esse existimant, vt nulla alia ratione, quam literis probari possit. per *l. 1. & l. prohibitum. C. de iure fisci. lib.* 10. Mascard. *in verbo, iurisdictio.* Cæphal. *consil.* 236. *numero* 5. *volum.* 2. Hinc de Legato Principis. per *l. 1. C. de mandat. Princip.* statuitur. Legatum per pragmaticam formam de mandato docere debere. Azo. *in summa. C. de mandatis Principum.* Et addit; nullo Principis Legato de iure credendum sine literis Legationis. gloss. *in capit. institutiones.* 25. *quæstione 2.* Angelus *consilio* 182. *numero* 7. Ac neminem Legatum honore afficere, nisi literas Legationis ostenderit, post gloss. Archidiacon. Speculatorem, Baldum, Castrensem, Bartolum Barbatium, Boerium, Pacianum, *de probation. lib. 2. capit.* 33. *numero* 62. [aliæ rationes hisce accumulari possunt ex Nicolao Reusner. *libro 3. decision* 14.] Sed † hæc dura satis es-
5 se videntur. Quid si enim Commmissarius in itinere casu fortuito (dico casu fortuito, quia commissionem tanquam pupillam oculi sui custodire debet. gloss. & Doctores *in cap. cum in iure perit. de offic. delegat.* Angel. de Vbald. *consil.* 140. *num.* 5.) Commissionem amiserit? Anne hoc casu ab actu desistendum, & noua impetranda erit commissio, cum suo & partium detrimento? Neutiquam certe, si has latebras effugere alio modo potest. [Potest autem facile; quia multi Doctores sunt in illa opinione, credendum hoc casu † Commissario. 5
Lamberteg. *d. l.* vbi Alex. Dec. & Abb. allegat. qui in Notario loquitur. Ergo multo magis in Commissario, propter eius dignitatem. arg. eorum quæ tradit Reusner. *decis.* 12. *num.* 10. *lib.* 7.] Accedet ergo nihilominus ad ipsum actum, † & partibus contenta suæ commissio- 6
nis; cuius copiam se ipsis transmisisse significabit, exponet, & vigore illius se nunc comparuisse referet: Si ad hæc partes taceant, bene est: sic enim parcetur sumptibus, & actus nihilominus firmitate sua constabit. Nec hisce obstat, quod vulgo in ore omnium versatur; Necessario debere doceri de Rescripto, & actum sine scripto præsentato esse nullum: Illud † n. non procedere Dd. arbitrantur, si pars 7
nihil opponat; sed tunc processum valere. Bal. *in l. nec quicquam. §. vbi decretum. de offic. procons. & in l. falsus* 9. *C. de furt.* Innocent. *in cap. venerabilis. de censib. & in cap. prudentiam.* 21. *de offic. deleg.* Hyppol. *in tract. de bannit. in verb. commissario. num.* 63. Si † autem pars petat commissionem 8
sibi exhiberi, (quod sæpissime fieri solet, Vt in causa Aschenberg contra Steinberg / Vbi ii qui instrumenta edere cogebantur, commissionem sibi prius exhiberi petebant) eo sane casu, si se notum partibus putet, allegabit, casu se perdidisse. Nam † notus in illo loco, vbi 9
expedienda commissio, verbo saltem commissionē pbat. 7. *dist. can. 2. & ibi glos.* Ioan. And. *in cap. Apostolica. de re iudic lib. 6. in verbo proponatur.* Ac idem in Legatis firmāt Pacian. *dicto loco. num.* 64. *& sequentib.* Menoch. *de præsumpt. lib. 2. præsumpt.* 15. *numer.* 10. Si tamen † & fi- 10
dem adhibere nolint, videbit, an per testes probare possit. nam in foro ciuili delegatio etiam per testes probatur. *Authent. vt litig. iur. §. quia vero.* Mascar. *in verb. delegatus. con. lus.* 491. *num.* 17. Andr. Galeot. *in sua Margarita. c.* 20. *nu.* 12. Maxime si casu perdita commissio. Innoc. *in cap. olim. de priuileg.* Miles *in repertor. in verbo, probatio subdelegationis.* Quamuis alii non aliter probationem huius rei per testes admittant, quā si ab inferiore sit delegatus. Schrad. *part.*

*part.*10.*section* 12.*num*.27.*de feudis*. Si vero testi-
11 bus destituatur, † varias & releuantes profe-
ret coniecturas; Illæ enim sæpe faciũt, vt præ-
sumatur Commissariũ habuisse scriptũ man-
datum. Ruin.*consil.*99.*nu*.4.*lib*.4. Menoch.*con-
sil*.100.*num*.77. nouissime Fabius Turret. *con-
sil*.91.*num* 35. vnde dicitur summariam proba-
tionem hic sufficere. Mascard.*in verb. iurisdict.*
12 *num*.8. Et hæc in commissionibus † ad memo-
riam extraiudicialiter decretis proprie locum
habent. In aliis enim, cum consensu partium
constituatur Commissarius, id non ita exacte
requiritur, cum ex disputationibus iam ante
ratione suæ personæ in Camera habitis, satis
id ad notitiam partium peruenerit. Si autem
13 nec † tales sufficiant, de nouo in Camera im-
14 petranda erit commissio. Sed † per quem? Vi-
detur per partem hoc fieri debere, quia & illa
antea eam impetrauit. Ego tamen Commis-
sario id competere arbitror; ille enim optime
casum fortuitum allegare & circumstantias
omnes perfecte enarrare & ob oculos ponere
iudici poterit. Cui & illud accedit: vt si culpa
eius factum comperiatur, pœna contra ipsum
15 reseruari possit. Cuius autem † sumptibus no-
ua illa commissio impetrari & in Camera re-
dimi debeat, non immerito hoc loco quæri-
tur? Et si casu fortuito amissa fuerit, pars ad
hoc tenetur: sin vero culpa, ipsemet Com-
missarius, quia damnũ sua propria culpa pro-
16 creatum, sibi imputare debet. Et hæc † si per-
dita commissio: Si vero sartam tectamq; illam
secum habeat, statim partibus contenta eius-
dem præleget, iisq; prælectis sigillum ad re-
cognoscendum exhibebit. [Sed quid si nolint
recognoscere? Ipse tamen nihilominus pro-
b cedet, quia sigillum † Imperatoris satis notum
est.]

CAPVT III.

ARGVMENTVM.

De citatione à commissario emittenda.

SVMMARIA.

1 *Citatio in omni actu necessaria.*
2 *Citatio quando nomen mutet in hoc; vocetur.*
3 *Commissarii nomen citationi inserendum, & quomodo.*
4 *Item nomina eorum qui citantur. Ac ibidem de quæstionibus circa nominum mutationes.*
5 *Causa citationi inserenda.*
6 *Causas eas esse varias.*
7 *Copia commissionis necessario vna mittẽda partibus.*
8 *Non vero etiam testibus.*
9 *Locus vbi comparere debeant designandus.*
10 *Locus in commissione expressus præcise obseruandus.*
11 *Locum Commissarius pro libitu eligit.*
12 *Locus tutus eligendus.*
13 *Locus carere suspicione debet. Et quis sit suspectus.*
14 *Quæ Commissarii sint partes, si citatus propterea quod suspectum locum dicat, venire se non velle significet.*
15 *In loco producenti subiecto commissio expediri recte potest.*
16 *Quando in Ecclesia.*
17 *Locus non contagiosus eligendus.*
18 *Locus in commissione præscriptus, si non contagiosus, mutandus.*
19 *Citatio quando extra imperium possit fieri.*
20 *Tempus citationi adiiciendum.*
21 *Ad diem feriatum recte citat Commissarius.*
22 *Quantum temporis citandis præfigendum: & quid circa id considerandum.*
23 *Breuitas temporis reddit actum suspectum.*
24 *An terminus à die insinuationis computandus, præfigi possit?*
25 *Mediate imperio subiecti, an omnes à Commissario possint citari?*
26 *Quid de immediatis statuendum late traditur.*
a *Pluralem numerum olim in nominibus propriis præfigere non licuisse.*
b *Nominis error in principio corrigendus.*
c *Titulus conueniens cuiq; tribuendus.*
d *Citari cum minore tutor debet.*
e *Cum citatione copia dilationis mittenda.*
f *Citationis locum non facile mutare licet.*
g *Citare an Commissarii per edictum possint.*

CVM omnis processus à citatione incipi
debeat; eaque † omissa sit ipso iure 1
nullus; vt supra libro secundo demonstra-
tum est; & in specie in hac nostra citatione
tradit Purpurat. *consil.* 90. *num*.2. Attestatio-
nes, inquiens, non valent, nisi omnes citen-
tur, quorum interest. Idem docuit [Anton.
Galeat. Maluas. *in consil.* 85. *num.* 6. *inter ma-
trimon.* &] Rebuffus *in tractat. de inquisit. seu
commiss. artic.* 12. *gloss.* 2. *num.* 3. & subiicit
num. 11. attestationes, omissa alterius partis
citatione, esse nullas, & pars, ad cuius peti-
tionem fuerunt factæ, poterit agere contra
Commis-

Commissarium, qui has fecit attestationes, ad id quod interest, & ad repetendum datum isti Commissario, & vt denuo attestationes fiant,& ita solere condemnari in curiis Franciæ. Est enim iuris diuini. *c. Deus omnipotens. 2. quæst.1.* Ita post Bart. ac Imol. tradit Damhoud. *in praxi rer. ciuil c.54. nu.3.* Et Deus citationem videtur induxisse. Rebuff. *de citat. nu.22.& 30. in præfat.* Anguis. *consil. 42. nu.4.* Port. *cons.25. nu. 25.* Vnde & iuris naturalis censetur. Damhou. *d. loc. nu.4* Port. *consil.29 nu.1.* respiciens defensionem, à natura prouenientem. Idque non solum cum iudicialiter: sed etiam cum extraiudicialiter agitur, vt hic Socin. *consil.26. nu.50. lib.2.* Quem, ad hoc, in nostra specie commissionum loquens, allegat, & sequitur Crauet. *cons.809. n 9.* Quia itaq; principium ipsius iudicii est, vt præter supra *lib.2. hoc tit.* allegata tradit Villalob. *lit. C.37.* Viu. *lib.1. sententia non potest. num. 7.* Et vt infra dicetur; in omnibus fere speciebus commissionum requiritur. Ideo de ea in genere paucis hoc capite agendum

2 erit. Illud ergo sciendum, † citationem hanc non semper nomen generis in hoc processu, ex vsu retinere; sed ita discerni; vt si emanet contra partem vel periros, aut testes adhibendos, dicatur citatio; cum vero contra partem impetrantem, denuntiatio appelletur. Quod verbum etiam apud nostros ICtos in vsu fuisse constat *ex l. cum vero. §. fin. ff. de fideic. libert. ibi, proinde denunc. l.4 § præt. de dam. infecto. l. tres denunciat. C. quom. & quand. iudex. l.1. §. denuntiare. ff. de lib. agnosc.* Galli hanc citationem executoriales literas nominant. Imb. *in Inst. forens. c.39. in pr. tex. fol.212.* Quocũq; tamẽ nomine voce-

3 tur, sequẽtia capita continere debet. † Primo, nomen ipsius Commissarii. Gail. *lib.1. obs. 48.* vt & dignitatis Commissarii quam à Cæs. Maiest. habet. Eadem enim iurisdictione qua delegans vtitur. *c. sane. il 2. ff. de off deleg.* An autem singulari, an plurali numero vtendum? Sunt qui plurali numero vtuntur, hoc modo: Wir N. Keyserlicher Commissarius. Idque propter dignitatem sibi licere putant. Alii singulari numero: Ich N. Keyserlicher Commissarius, & rectius. [Quia pluralis numerus non nisi Magnatibus, & Delegantibus tribuitur. Imo

a olim, † ne quidem Imperatoribus; tribuebatur. Quod egregie explicat Sebast. Montic. *de inuent. cap.12. num.12. & 30.*] Nec solum nomen sufficit: sed, vt scriptura nominis tanto rectius probetur, sigillum etiam requiritur in fine citationis. Idque ideo, vt magis sint authentica. Specul. *de citat. §.5. nu.3. & 14.* Secundo, † nomina eorum qui citantur. *c. 34. significante. cap.35. de rescript. cap.2. eod. in 6.* Idq; ideo 4 introductum est, vt æquiuocatio euitetur, & cognoscat citatus, vtrum ipse comparere debeat. Bart. *in l. demonstratio falsa. nu. 12. de condit. & demonstr.* vbi quærit: quid iuris, si aliquis sit citatus? vt Petrus Ioannis, cum ipse sit Petrus Martini. & ibid. Apostilla. *de æquiuoca citatione.* [hancque nostram opinionem, authoritate sua Schrader. & Mynsinger. in specie comprobant Bernard Græuius *co. c'us. 49. num.1.* Ex cuius traditis Commissarius, alia huc spectantia: dubio forte hic enato decerpere poterit. Longum enim nimis foret, illa omnia hic inserere.] Si quis tamen aliud nomen habens, quam in citatione continetur, compareat; eius comparitio valet. Quia citatio illegitima, per comparitionem conualidatur, nec propterea redditur nulla. Solent enim rustici aliquando nomen aliquod habere afficticium, quod etiam non raro magnam gignit difficultatem, maxime in testibus. Commissarius ergo recte faciet, si ita prout ipsi transmissa sunt, nomina scribat, ac eodẽ modo Rotulo inserat: Sique tunc ex illo errore, alius pro alio compareat, is qui curauit illum citari, tanquam temerarius litigator in expensas condemnatur. *l. eum qui temere. 79. in princ. de iudic. §. hac omn. Instit. de pœna temere litigant.* Socin. *in tractat. de citat. articul. 20. num. 14.* Gail. *dicto loco. num. 2.* [Corrigitur autem hoc sæpe in primo termino; † Vt factum in causa b Straßburg contra Straßburg / *de quo in formulario, de testibus, form. 2. c. 7.* & in causa Glersheim contra Trier / *form. 3.*] Si autem in ipsa depositione aliter seipsos testes nominent, id quoque addet hoc modo. N. illo num. testis, qui in nominibus transmissis sic vocatus, nunc nomen aliter, & hoc modo edidit. Quid si autem testis in instrumento se vocet Bernardum de Hamburg / & postea coram Commissario vocet se Schmid: quæritur;

ritur; an testis sit falsarius, quod mutauit nomen? Et respondetur, quod non; quia satis est, quod constet de corpore. Decian. *consi. 62. nu. 42. vol. 3.* Ratio: quia quando in definitiua ponitur error nominis proprii alterius litigantiũ, talis error per iudicem corrigi potest. Franciscus Marcus *decision. 546. part. 1.* [Non
c solum autem nomen, sed & † conueniens cuique titulus est tribuendus. Aliter enim in dignitate constitutis; aliter rusticis (quos multoties tuizare solet Commissarius, vt sæpe notatum) scribet. Sub nomine quoque
d illud notandum: Si minor est, † non solum ipsum; sed & curatorem debere citari; Vt factum in causa Mümpelgart contra Bischoff zu Straßburg / de quo vestigia extant *in for-*
mulario meo, cap. 2. form. 1. 2. & 3.] † Tertio, causa est inserenda citationi, propter quam citatur; ad hoc vt instruatur citatus de eis super quibus sit agendum. *capit. præterea.* & ibi Doctores *de dilation. capit. cum dilecti. de dolo & contumac.* Socin. *dicto loco, articul. 20. num. 9.* Vasqu. *lib. 1. controuersiarum, cap. 14. num. 12.* Vantius *de nullitat. ex defect. citat. num. 30. & 50.* Gailius *lib. 1. obseruat. 51.* Mynsinger. *obseruat. 25. cent. 5.* Hieronymus de Monte *de finib. cap. 73.*
6 *num. 25.* Quæ causæ † in hac materia sunt varia; videlicet quo ad partem impetrantem, vt compareat, ad videndum in præludiis omnia fieri; vt varios actus expediat; producat; monstret; exhibeat; quo ad aduersam autem partem: vt interrogatoria proponat: adiunctum præsentet; quoad vtramq; vt relaxẽt à iuramento sibi subiectos. Crot. *consilio 106. num. 5.* Sufficit autem in emittenda, ac notificanda commissione, summarie causam enarrare, & se ad commissionem referre. Nam Comissarius semper vna cum citatione etiam copiam commissionis mittere partibus cogitur. Termin. *in process. cap. de probat. per testes. fol. 127.* [Peregrin. Ianin. *de citat. reali, lib. 1. cap. 1. num. 628.* post Abbatem, & Felinum, Mynsinger. *respons. 6. num. 26. & obseruat. 1. centur. 3.* Non solum autẽ copiã cõmissionis, sed & dilatio-
e nis † addere debet & si non habet, ex post factõ mittit, vt factum in causa Friedberg contra Franckfurt / & extat vestigium *in formular.*
7 *dict. l. form. 6.*] Quod † nisi fiat, non valet actus: quia ex ea intelligit citatus, ipsum esse Commissarium, seu Delegatum causæ. *Authentic. qui semel. verbo, aduersario committi.* & ibi Bart. *C. quomodo & quando iudex. dicto cap. præterea. de dilat.* Latissime Hyppolit. *in tract. de bannit. num. 28. in verbo, commissarius.* Asinius *in praxi iudic. de citat. cap. 2. num. 3.* Et vulgo existimant Doctores, citationem Delegati non ligare, nisi in ea tenor Delegationis inseratur. Iason. *in l. 2. in princ. si quis in ius vocatus non ierit.* Nec tenetur ita citatus comparere. Bart. *in l. fi. 7. ff. de iurisdict. omn. iud.* Hostiens. *in cap. præterea. extr. de dilat.* Guido Papa *decis. 286. num. 4.* Roland. à Valle *consil. 39. num. 23. & seq. vol. 1.* Et id in Camera obseruatum est, in causa Bodenhausen contra Rawen / [Sequitur hanc nostram sententiam, aliis superadductis, Bernard. Græuæus *conclus. 48. consid. 3. nu. 4.* Ac ita quoq; ob illum defectum conquestum fuit, in causa Bentheim contra Münster.] Cumque id aliquando omissum esset, citatum noluisse comparere scio; & ideo Commissarium nouam citationem, cum insertione tenoris, transmisisse, in causa Frangen / Graffen zu Waldeck / contra Joachim / Herrn zu Beuren. & Elect. Coloniens. die Herrschafft Dudinghausen betreffendt. Testibus † vero commissionis copiã 8
mittere non est opus; quia illorum parum interest scire, in qua causa sint dicturi testimonium. Recte igitur per generalia tantum citãtur: idq; ne forte subornari, aut de causa colloqui possint; quod, vt ex infra dicendis apparebit, ipsis prohibetur. Nulla ergo hic æquitas, aut alia colorata ratio ad alium faciendum Commissarium inducere debet. De veritate enim quæ est simplex, aperta, & candida, non opus est diu præmeditari. De quo infra copiosius in citatione testium. Quarto † requi- 9
ritur, vt locus examinis citationi inseratur: Nã citatio sine loci insertione, est ipso iure nulla. *l. 21. quid tamen. §. si arbiter. de recept. arbit. l. 58. si locus de iudic. l. aut qui aliter. quod vi aut clam. Clem. pastoral. de sentent. & re iudic.* Vant. *d. loc. num. 61.* Hieron. de Monte *d. loc.* Schrad. *de feu. part. 9. c. 7. num. 39.* Menoch. *consil. 100. nu. 17. vol. 1.* Idq; non tantum in ordinariis, sed etiam in delegatis locum habet. Bald. *in l. vt perfectius. 2. C. de annal. præscript.* In quo Commissario considerandum;

tandum; an sibi in commissione locus sit ex-
pressus (quod tamē raro fieri solet) tum enim
10 præcise † illum locum obseruare debet: Nam
si testimonia fuerint alibi recepta, quā vbi de-
cretum erat per iudicem: verbi gratia; dictum
erat, quod testes Aureliæ reciperentur; & ta-
mē sunt auditi Blesis, aut in alio loco: tūc pars
aduersa potest impedire eo ipso receptionem
testium. Rebuff. *in tract. de reprobat. testiū. art.* 34.
11 *gloss. vnic. n.* 21. *iunct. nu.* 31. Si † autem locus non
sit in commissione expressus, tunc pro libitu
potest eum eligere. *l. si vt proponis. C. quomodo &
quando index.* Purpur. *consil.* 48. *nu.* 7. vbi tradit
Delegatum posse eligere locum, quē vult; ita
tamē, vt is commodus sit, & vtriq; parti ac te-
stibus eque vicinus. *arg. l. si locus ff. de iud.* [Quod
in specie de Delegato, nescio an notiosius
quis expresserit, quam Claud. Cantiunc. *consil.*
12 16. *nu.* 248.] Et vt † ad eum euocati tuto veni-
re possint. Nam citatus ad locum non tutum,
non tenetur comparere. *Clement pastoral § no-
torium. de sentent. & re iudic. cap. ex parte.* 47. *de ap-
pellat. capit. venerabilib. §. & hoc ipsum. de sentent.
excommun. lib.* 6. Marant. *de citat. nu.* 13. Gail. *dicto
loco. num.* 3. *& sequent.* [Ioan. Wambes *de appel-
lat. cap. ex parte.* 47. *num.* 2.] Purpurat. *consil.* 595.
num. 3. vbi dicit, tam in eundo, quam redeun-
do tutum esse debere. [Pruckman. *de regalib.
cap.* 4. *effect.* 5. *m.* 2. Prosper Farinac. *criminal.
quæst.* 29. *num.* 53. de saluo conductu loquen-
tes.] Ratio: quia nemo se suis inimicis expo-
nere debet. *cap. accedens, vt lite non contestata.*
Nec dicitur contumax si non compareat. La-
te & egregie post alios Roland. à Valle *consil.*
68. *num.* 29. *volum.* 2. Iudex autem non admit-
tens exceptionem loci non tuti, infert parti
citatæ grauamen, à quo licite appellatur. *dicto
cap. ex parte.* Gail. *d. loc.* Imo non cogitur appel-
lare, si notorie non est tutus. Et sic citatus non
tenetur coram Commissario se excusare tem-
pore productionis. post Bartol. Felin. & alios
Roland. à Valle *dicto loco num.* 61. Menoch. *con-
sil.* 100. *num.* 183. Nisi ei sit saluus conductus
concessus. Matth. de Afflict. *in decis. Neapolit.
rub. de liter. citat. num.* 24. Rebuff. *in tract. de excu-
sat. num.* 35. Gail. *d. loco.* Quamuis hoc alii ita ac-
cipiant, vt si notorie ad locum non tutum ci-
tetur, non obligetur etiam cum saluo condu-
ctu compatere. Post Felin. Boss. *in tractat. cri-
minal. in tit. de citat. num.* 37. Roland. à Valle
consil. 68. *num.* 26. *&* 27. *volum.* 2. [Wamb. *dicto
loc. num.* 8.] Curam † quoque circa locum ha- 13
bebit, ne suspectum proponat: Azo *in summa,
ex quib causis maiores.* Gail. *d. loco.* Est autem lo-
cus suspectus, si testes in domo producentis,
apud os & offam eius, vt dici solet, producan-
tur, aut in tali loco instrumenta transumenda
proferantur. Et ratio est: quia ab illa parte, in
cuius vtilitatē probationes suscipiuntur, pos-
sunt subornari testes, vel corrumpi Commis-
sarius, vel testium depositiones auscultari, aut
testibus ipsis minæ inferri. Bald. *in rubr. de iudic.
col.* 2. Rebuff. *de testib. gloss.* 10. *num.* 65. Sed an id
quoque in loco ad producentem proprietate
pertinente, obtineat, † quæstionis est: Hic ca- 14
sus mihi euenit. Citaueram Principem Impe-
rii ad locum, qui proprietate ad producen-
tem pertinebat. Princeps rescribebat sibi tra-
ditam citationem; quia autem locus nomi-
natus esset suspectus, ideo se non teneri com-
parere: loco autem mutato, obedire Cæsareæ
Maiestati velle. Ego eo accepto à Principe re-
sponso, ne temere quid statuerem, ex parte
producente inquirebam de loco, eiusque cir-
cumstantiis. Is locum proprietate ad se per-
tinere; merum autem imperium esse Princi-
pis citati, respondebat: Ideo autem se in eo
quam in alio malle peragi examen; quia in
medio situs esset, vbi ocularis inspectio pera-
genda erat. Ego licet huic opinioni acquie-
scere merito debuissem; tum quod æque
Princeps, ratione meri imperii, & iuris patro-
natus, ac ipse producēs, ratione proprietatis,
ius in loco haberet: tum ꝙ infinita exēpla ob
oculos versarentur, quibus, non obstantibus
huiusmodi exceptionibus; examina etiam in
locis, vbi producēs merū & mixtū imperium
haberet, peracta, ac in Camera approbata es-
sent: Non enim † locus examini ideo diiu-
dicatus est suspectus, quod examen perage- 15
retur in ciuitate producentium, in causa Op-
penheim contra Franckfurt/16. Augusti, anno
1564. Tum deniq; quod ex instructione pro-
ducentis, alium locum haberi commode non
posse cognoscerem. Quo casu etiam in loco
alias minus qualificato, cōceditur commissio-

16 nis executio; Vt † in simili statuunt Doctores licitam esse examinationem testium in Ecclesia, quando alius locus honestus, aut opportunus non inuenitur. Bart. *in l. 2 C. de sacrosanct. eccles.* Rebuff. *d. loc. n. 66. & de reprob. test. n. 23.* Et vt hoc obiter moneam. Sæpissime testes in ecclesia examinatos, instrumenta etiam producta scio. Rescripsi tamen Principi, me exceptiones recepisse, temporeque constituto, diem & locum præscriptum visitaturum, sique suspectum inuenirem, id, quod iuris esset, facturum, hoc est, de alio commodiori prospecturum. Idque, ne se partialem reddat Commissarius, faciendum suadeo. Memini tamen alios Commissarios locum commissioni expediendæ destinatum, quod ad producentem proprietate spectatet, mutasse, & ciuitatem imperialem elegisse, vt factum hoc anno in causa Elwangen & consortes contra Oetingen / commissionis ad memoriam, die Reuision / Renouation / vnd Redintegration / deß Landtsgerichts betreffendt. Ad omnem autem suspicionem euitandam, recte faciet Commissarius, si in ciuitate vbi testes examinandi, curiam eligat, aut si magistratus ipse testes producat, ad diuersoriũ publicũ, quod omnibus patet, partes citet, ibiq; actum peragat, prout quotidie fieri videmus. Eo autẽ electo, alium postea statuere nequit. Euerh. *in loco à temp. ad loc. per l. si vt proponis. C. quom. & quand. iudex.* Quod tamen quidam sic intelligunt, vt procedat quoad ipsam receptionẽ, secus quoad examinationem. Nam testis iurans in loco congruo, in non congruo examinari potest.
17 Pacian. *de probat. c. 63. n. 109 lib. 1.* Locus † quoque eligendus est sanus, non pestilentialis. Gail. *obser. 52. n. 11.* Si enim ad huiusmodi locũ citentur testes, non coguntur comparere. Bald. *in d. c. ex parte, de appell.* qui inquit: quemadmodũ quis excusatur à contumacia, si non accedat ad locum non securum; ita etiam excusatur, si locus est morbosus. *per l. sed sciend. 7. ff. ad Trebell.* Et ideo Salyc. *in l. cum à matrib. C. qui pet. tutor.* recte dicit, quod excusatur mater, si tempore pestis non venit ad ciuitatem petitura tutelam filii. Similia hisce exempla tradit Andr. de Bar. *in cons. diuers. Ital. consil. 82. num. 4.*. Et cum se excusant testes Commissarius mutabit locum. Idque adeo verum est, vt etiamsi in loco tali inceperit actum deferendo testibus iuramentum, tamen ad alium locum posse transferre. Vnde & sententia; licet ordinarie proferenda sit in loco solito iudicii; tamen propter necessitatem hoc immutari posse existimant. Villalob. *in commun. opin. lit. S. num. 45.* Sic & integrum Camerale iudicium propter hanc causam transferri solet. Ac † id etiam 18 tunc procedere puto, etiamsi certus locus à iudice in commissione assignatus sit. Nam delegatione facta ad certum locum, si in illo tuto expediri nequeat, alibi perficere licet. Vant. *de nullitat. ex defect. iurisdict. delegat. nu. 98.* [Electum vero semel locum non temere mutabit † Commissarius, ne partibus conquerendi de se occasionem præstet. Vt factum in causa Bentheim contra Münster / cuius vestigia extant *in meo formulario, d. loco, form. 10.*]
His † addendum est, citationem non solum 19 in Imperio fieri posse, sed etiam in loco extra Imperium sito, si testes ibi habitent, vel instrumenta, aut libri mercatorum ibi repeiantur. Quo tamen casu Commissarius post emissam commissionem, à Magistratu loci veniam examinandi, aut transumendi petet, prout factum in causa Hans von Holte & Consorten / contra Herrn Wilhelm / Hertzogen zu Gülich / fractæ pacis. In qua causa Commissarius, à senatu Antwerpiensi examinandi licentiam impetrauit: quod tamen quam recte factum, hic disputare nolo. Quinto, requiritur in citatione † tempus. *ordin. part. 3 tit.* 20 *2. §.* Also auch / &c. idque eo fine, vt sciat citatus, an dies sit iuridica: Nam ad diem feriatum non tenetur comparere: nec valet citatio secundum Interpretes iuris ciuilis. text. *in l. 2. § quis in ius vocat. non ierit. l. final. de feriis.* Doctores *in l. 1. § nuntiatio. de noui operis nuntiat.* Et id in commissione singulariter requiritur, solent enim prima die iurare testes: Iuris autem est, iuramentum testium die feriato fieri nõ posse, vt infra in capite de Feriis dicetur. Canonistæ tamen aliter sentiunt. *in cap. 2. de feriis.* Felin. *in cap. quoad consultationem. 15. num. 2 & 3. de re indic.* Et hoc † quoque in Camera 21 in hoc puncto obseruatur. Nam cum hæc exceptio obiiceretur, in causa Bodenhausen contra.

contra Rawen/conclusum fuit, de consuetudine Cameræ, etiam ad diem feriatum posse citari Testes ex supra traditis. Hinc commissarii solent citationem aliquando concipere: Daß sie auff den Sontag zu Mittag sich einstellen. Idque eo fine, quia vident, nisi hoc fiat, sequentem fere integrum diem expectando elabi, quod præcauetur, si die Solis compareant. Ac huc accommodatur Doctorum traditio, quod die sequenti procedatur, si facta ad diem feriatum citatio. *capit. cum dilecti. numer. 5. de dilation* Speculat. *de citation. part. 1.* Marant. *part. 6. de citat. nu* 120. Vant *num.* 46. Gail. *d. obseruat. 55. num. 1. & 2.* Rebuff. *in tractat. de contumacia. artucul. 1. num. 24. & 25.* Ergo die Solis comparebunt. Sæpe etiam solet addere commissarius, vnd wo derselbe nit ein Gerichtstag. den folgenden hernacher erscheinet. hoc est: Si dies is non fuerit iuridicus, sequenti compareatis. Et licet, vt dictum, Testes nequeant iurare die feriato, possunt tamen eo die examinari: vt infra dicetur. Non solum autem diem, sed & horam adiiciunt Commissarii: Licet enim alias citatio sine horæ insertione valeat, & tunc hora consueta intelligatur. Marant. *post alios de citat. numer. 66.* Tamen hic illa ratio cessat: cum nulla certa hora à Commissariis obseruetur; sed quisque secundum suum caput horam constituat.

22 Quantũ † autem temporis à commissario citatis ad comparendum præfigendum, oportune hic quæri potest? Et sane illud in commissione, arbitrio ipsius relinquitur. *Text. ordin. supra citato loco.* & per ea, quæ supra libro secundo de termino dicta sunt; Ita tamen vt sufficiens constituat: quemadmodum hæc verba commissionibus inseri solent: beiden Partheyen zeitlich zuvor darzu verkündet/ id est, diem vtrique parti tempestiue notificetis. Perpendat ergo hic commissarius primo locum habitationis, vel partium, vel Testium: commorantur enim sæpe longo à se inuicem interuallo. Secundo articulos sibi transmissos diligenter perlegat, ex iisque quantum temporis, ad interrogatoria conficienda, Parti contra quam susceptio probationum est petita, dari debeat, consideret. Et has circumstantias non attendisse commissarium, & sic se suspectum reddidisse, cõquesti sunt Wolffgang Probst zu Elwangen & consortes contra Oettingen/in imploratione pro inhibitione & cassatione commissionis ad memoriam. [Similiter commissario hoc exprobratũ, in causa Franckfurt contra Specier.]

In dubio autem, potius † longius quam breuius tempus præfigat, ne videatur esse partialis. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. cas.* 480. 23

Nam breuitas temporis fraudis præsumptionem parit. Mascard. *conclusion. 241. nu. 1. in verb. breuitas.* Crauett. *consil. 529. n. 5.* ac doli. Anguisola *consil. 16. num. 2.* Iniquitatem item arguit. Mascard. *d. loc.* Et suspicionem inducit Crauet. *consil. 854. n. 4.* Quæ tamen omnia cõmissarius, quantum poterit, vitare debet. Et hinc etiam traditur à breuitate huius termini appellari posse. argument. *c. 1. de dilation.* Bartol. *in l. 2. de re iudic.* Viu. *decision. 11. n. 9. in fin. lib. 1. & decision. 274. num. 15. Et decisio. 361.* dicit citationem haberi pro non facta. Alii ipso iure nullam esse perhibent. *& cap. cum dilecti. & ibi.* Abbas. *nu. 20. de dolo & contumac.* Plærumq; tamen vnius mensis spatium, aut trium septimanarum, ex stylo concedi solet, & illud tempus non præfigitur, vt à die insinuationis currat, quod de iure alias fieri potest: sed dies certa tam partibus, quam Testibus, qua comparere debent, nominatur. Est autem † huius diuersitatis ratio; quia hæc dies multis personis partibus nimirum, & Testibus, communis est, sæpe etiam non per vnum, sed diuersos nuncios, denuncianda, proindeq; insinuationis dies certa omnibus præfigi non potest, cum longo à se inuicem interuallo habitent. 24

Et quæ de tempore dicta sunt, eo sunt extentenda; vt non modo commissarius tempus certum præfigere, sed id etiam extendere ac prorogare possit. Pendet enim illud ab ipsius arbitrio: In quo tamen rationem petentis spectabit, Protogationem autem sequentib. de causis admittet: Primo, si sibi ipsi aliquod legitimum impedimentum obueniat, in quo tamen moram non trahet: ne partes iamiam ad actum paratas, diu detineat, ac remoretur. Deinde Parti concedet: si rationabiles causas, quare prorogari debeat terminus, adducat: tunc enim si causæ sufficiat, annuit petitioni.

Et huius rei ratio est: quod eius sit prorogare, cuius est dare, vt supra libro secundo dictum.

Visis sic requisitis, illud nunc inquirendum: Qui citari possint. Citantur autem pri-
25 mo † à Commissario omnes Imperio mediate subiecti. Circa quod tamen sæpe controuersiæ oriuntur. Sunt enim Principes, qui, cum ipsorum subditi citantur, eis vel coram commissario comparere sub grauibus pœnis vetant: vel ipsi scribunt, vt sibi transmittat articulos, se examinare. & dicta remittere velle: quod ab Electoribus, qui, vigore bullæ, priuilegium de non appellando habent, fieri consueuit, eiusque rei exempla multa, nisi odiosa essent, adferri possent. Quia tamen exemptiones sunt stricti iuris: an eousq; se hęc, de non appellando priuilegia extendant, dubito; maxime cum fauor probationū sit maximus, & in mora sæpe periculum, ratione examinationis Testium versetur, ideoque hæc non ita curiose attendenda. Et hinc cum olim Elector Augustus piæ memoriæ, Saxoniæ Dux testibus prohiberet, ne comparerent: cōmissarius, hac de re conquestus, impetrauit in Camera mandatum sine clausula, quod & Electori insinuatum: Quid vero desuper secutum, demonstrant acta in causa Sachsen/ Weymar & Coburg, pro interesse, vnnd als Exmeihten deß Herrn Reussen von Plawen contra den Keyserlichen Fiscal. Hoc ipso tamen non læditur iurisdictio. Nam summus Princeps ex omni prouincia potest euocare suos *l. sed etsi. 26. §. vltim. verbo. testimonii causa euocatus ad Principem.* *Ex quibus caus. maior. l. secund. §. legatis. l. non alias. 24. verbo. quos princeps euocauit. de iudiciis.* ac alia fundamenta allegata à Wesenbec. *consil.* 97. *nu.* 2. vbi etiam tenet, sine literis mutui compassus, directo Principem, & per consequens etiam Cameram, eiusue commissarium subditos euocare posse.

26 De † immediatis idem quod de mediatis statuo: Eos scilicet à commissariis, vigore commissionis, citari posse. Cuius rei hæc est ratio: quia huiusmodi commissiones, sub nomine, & sigillo Cæsaris decernuntur, qui superiorem non habet, & cuius iurisdictioni omnes subiecti sunt. *l. deprecatio. ad l. Rhod. de iactu. l. bene à Zenone. de quadriem. præscription. l. princeps de legib. l. 2. C. de crim. sacrileg.* Quam rationem ad hoc producit. Gail. *lib. 1. obseruat.* 98. Et sic sæpissime immediate subiectos Comites vocatos à Commissario, & vigore citationis, deposuisse scio. Subiicit tamen Gail. à statibus aliquando contradictum: Quod forte de contradictione Augustæ, anno 1548. facta intelligendum: vbi status Imperii, ratione euocationis, & mandatorum, grauissime conquesti sunt. Quicquid sit, meum non est de hoc disputare: Id tamen certum est: Principes & immediate Imperio subiectos, paucis casibus exceptis, se submisisse Cameræ Imperiali, eiusque iurisdictioni, ad quam etiam instar contractus obligantur: Quia autem iustitia hæc, sine probationibus, administrari nequit: videntur etiam in eo se Cameræ subiecisse. Secundo, quia si hoc non concederetur, veritas maneret sæpe in occulto, quod peccatum mortale est. Si itaq; contradictio de eo intelligatur; quod tales subditi plane nec à Camera, nec de eius cōmissario, citari possint (quod non puto) non potest ea subsistere: si vero de eo quod à commissario, tanquam priuato citari nequeant: considerabunt, hoc casu, Delegatum Imperatoris, esse pro ordinario. Quinimo Principes, hac ratione inspecta, etiam impetrantes, non possent citari à commissariis, tanquam Partes: quod tamen ipsos nunquam negasse certum est. Quoniam & Actor, & Pars aduersa citati; non obstante, quod à commissario citati: per suos mandatarios comparent. Sed hæc ego aliis, ad quos id pertinet, disputanda relinquo: [Et illud vlterius quæro. Si Testes latitent, an per edictum † citari debeant? 27
Certe iudicē hoc facere posse, non est dubiū. Et in actu examinationis obseruari, author est Seuerol. *de remiss. capit. 31. num. 6.* Licet autem verbis generalibus citationi insertis, videatur contineri citatio per Edictum, Ego tamen inconsulta Camera commissarium id facere posse negarem. Quia edictaliter citare superioris authoritatem requirit; Quæ cum scripsissem, inuenio Cameram Imperialem idem obseruasse, Anno 98. 5. April. in causa Hans Christoff von Grumbach/ contra

tra

tra Congen vnd Wilhelm von Grumbach creditores: Vbi cum Commissarius per edictum citare recusaret, & Camera consuleretur, tale asscriptum decretum, ist dem Supplicanti seyn begehren (citationis per Edictum) allein der vnbewusten creditoren halben / zugelassen.]

CAPVT IV.

ARGVMENTVM.

De affinibus remediis citationis: Indulto scilicet, literis mutui compassus, & iuris subsidialibus.

SVMMARIA.

1 *Citari non omnes directo possunt.*
2 *Indultum quando contra Clericos petendum.*
3 *Clericus in causis ciuilibus in testem non admittitur.*
4 *Ecclesiastico iudici, cum supplicatione pro indulto, copia commissionis vna mittenda.*
5 *Indultum si denegetur, quid faciendum. Et an iudex spiritualis cogi possit?*
6 *Pro Negatiua.*
7 *Pro Affirmatiua.*
8 *Clerici sponte sua, sine indulto, deponunt.*
9 *Consuetudine potest induci, vt Clericus compellatur testificari.*
10 *Stylus multarum curiarum Clericos directo citari permittit.*
11 *Clerici fere omnes, Cameræ, quoad quid, subsunt, & mandatis eiusdem obedire coguntur.*
12 *Respondetur argumento contrariæ partis.*
13 *Extra Imperium constituti, quomodo ad actum commissionis inuitentur.*
14 *Literæ mutui compassus quid.*
15 *Duplici modo Commissarius aliquid per literas mutui compassus petit.*
16 *Mutui compassus literæ vnde dictæ.*
17 *Iuris subsidiales vnde dicantur.*
18 *Mutui compassus literis si non pareatur, quid faciendum.*
19 *Imperator ex quolibet loco per directum suos citare potest: Quin & ipsius Commissarium per Edictum id facere posse.*
20 *Mutui compassus literas an decernere possit commissarius, si in commissione non exprimatur: & ibidem pro Affirmatiua.*
21 *Pro Negatiua.*
22 *Commissarius si fieri potest, per directum citare debet.*
a *Commissionis copia potest reseruari, monstranda, in die productionis.*
b *Supplicatio pro indulto, quid contineat.*
c d *Clericus superior, sine indulto, maxime cum bellum subest citatur.*
e *Clerici, domini temporales, quando præcipere possunt.*
f *Clerici quomodo in Cameræ examen petant.*
g h *Si Testes sint in loco, an, hoc casu, dilatio danda, & quomodo procedendum.*
i *In decernendis literis mutui compassus, causæ cognitionem exigi.*

DIctum est, [præcedenti capite] qui directo citari † possint. Sunt tamen quædam 1
personæ, quæ à commissario: vel propter defectum iurisdictionis, vel propter priuilegia, sic citari nequeunt. Eæque sunt duplices, vel imperio subiectæ, vel extra imperium constitutæ. Imperio † subiecti sunt Clerici. Quando 2
enim aliquis ex iis ad commissionem adhibendus, solet peti indultum à commissario apud superiorem. Cui petitioni hęc verba adiici solent: vnd das indulrum in authentica, & legali forma, entweder diesem abgefertigtẽ mir habend zuzubringen / gnediglichen auffgeben / oder aber den Zeugen angeregt indultum auff den production Tag mir habend zu behendigen / vnd also gehorsamlich für mir zuerscheinen / gnediglichen zustellen lassen.

Et eo ipso quasi petitur licentia. Nam † re- 3
gulariter non astringuntur Clerici ad dandũ testimonium in causis ciuilibus. Abb. & Feli. *in cap. cum nuntius. de testib.* Prosper. Carauita *ad rit. mag. Curiæ rit* 144 *num.* 1. Grammat. *consil.* 3. *nu.* 7. Vbi tradunt: coram ciuili persona non cogi deponere, etiam si de causa Ecclesiastica agatur. Felin. Grammat. & Prosper. Carauit. *d. loc. nu.* 2. Quia itaque hęc via est exorbitans, recte petitur licentia: nam Clericus non potest esse testis, sine licẽtia superioris. Bertach. *in verbo Clerici.* Guid. Pap. *decision.* 65. *nu.* 1. Crauet. *cons.* 2. *nu.* 1. Roland à Vall. *consil.* 24. *n.* 77. *& seq. lib.* 1. Dd. in tract. *de testibus.* Aufter. *num.* 13. Lanfranc. *nu.* 87. Alber. de Malet. *c.* 5. *nu.* 27. *& seqq.* Gail. *lib.* 1. *obser.* 100. *nu.* 6. *per tex. in ca. quanquam.* 12. *quæst.* 2. *& c. testimonium.* 11 *quæst.* 1. [Eaque licentia facit, vt compareat, Alphons. Aluarez. *de iure ac potestat. &c. cap.* 36. per totum. Prosper Farinac. *de opposit. cont. test. quæst.* 61. *numer.* 83. vbi tamen *nu.* 84. docet: Clericum, qui sine licentia deponit probare.]

Est autem indultum, Rescriptum, in quo su-

superior Ecclesiasticus, inferiori iniungit, vt
ad citationem commissarii se obediētem ex-
4 hibeat. Notandum autem, † Iudici, cum sup-
plicatione pro impetrando indulto, mitten-
dam esse copiam commissionis: idque vt tan-
to facilius fides adhibeatur, & longa enarra-
tione causæ non sit opus: [de quo in Formu-
lario meo *form.6. b. t.* Vt & designationem,
quæ instrumenta adferri debeant, *form.7.* Sæ-
pe tamen copiam commissionis non mittit,
a sed in die productionis se exhibirurum † cō-
missarius significat, vt factum in causa Mün-
ster contra Bentheimb & extat *in form. meo
form.3.b.tit.* Huic autem petitioni varia attex-
b untur: vt scilicet ipsemet † Superior vna
compareat vel alium mittat; Vt factum in di-
cta causa Münster contra Bentheimb: Vel vt
per pedellum, aut Nuntium ecclesiasticum
citari curet. Vt in causa Hohefelß cōtra Pfaltz-
graff Otto Heinrichen: Cuius tamen intelli-
lectum vide, in formular. *form. 8. h. tit.*] Sed
quid si commissarii † petitione non attenta.
5 Indultum denegetur? (vt factum in causa
Hylmarn von Quernheimb contra Caspern
von Quernheimb. Anno 74. Tum monebit
primo commissarius per alias literas Eccle-
siasticam hanc personam, vt in d. causa fa-
ctum. Sed, si ne tunc quidem pareatur. An-
ne commissarius mandatis pœnalibus contra
ipsam procedere eamque mulctare poterit?
Et videtur † dicendum non posse & impu-
6 nem eam esse debere: Cum id in ipsius arbi-
trio consistat. Sunt enim instar literarum
mutui compassus: & sic à Camera vocantur.
Sayler. Anno 1550. 5. *Septembris.* Vbi dicitur:
Compaßbrieff der Geistlichen Zeugen halber
außgehen zulassen. Et anno 1530. 15. Iunii:
Compaßbrieff an Geistlichen Richter zu
Speyer. decretæ. & 12. Februarii Anno
1518. Deinde, etiamsi cogi posset, tamen Ca-
mera in eiusmodi personam, tanquam eccle-
siasticam, non habet imperium, cum Eccle-
siastico foro subiecta sit. Et clerici à potestate
& iurisdictione laicorum sunt exempti. gloss.
*in cap. si imperator 96. dist. & cap. quanquam de
censib. lib.6.* Vasqui. *de successon. creat.* §.22. *num.*
58. *limitat.* 17. Schurff. *consil.* 44. *num.* 1. *cent.* 1.
Bursat. *ex communi consil.* 42. *num.* 2. Nulla er-
go hic considerari potest contumacia: quod
enim non sortitur effectum, nullum præstat
impedimentum. *cap. non præstat. de regul. iur. in
6.* Menoch. *consil.* 627. *numer.* 27. Et in specie,
quod à iudice seculari mulctari non possit
persona ecclesiastica, tradit Roland. à Valle
consil. 12. *num.* 39. *volum.* 2. Vt tut autem sit, † E- 7
go eum hoc casu cogi posse statuendum ar-
bitror: hac adhibita moderatione: Quod aut
est mediate Imperio subiectus is à quo indul-
tum petitur, & hoc casu, eo denegante, à Su-
periore peti posse, vt cogat ipsum: sicut
ex prædictis locis Sayleri patet. Aut est im-
mediate subiectus: & tum commissarius con-
tra illum mandatis pœnalibus procedet, eo
modo, quo in aliis mediatis & immediatis
de contumacia dicetur. Ratio est, quod hæ
personæ fere omnes feuda ab Imperio reco-
gnoscunt, & iura regaliorum habent. Eaque
hisce indubitatis confirmantur rationib. Pri-
mo † quod hæc solennitas non ita stricte ob- 8
seruanda, sed talis sit quæ ommitti possit,
priuato consensu personæ Ecclesiasticæ: vt
docent Bertachin & Guido Pap. *dict. loc.* Ro-
land. à Valle. *consil.* 24. *num.* 77. *cum sequent. lib.*
1. Bursat. *consil.* 343. *num.* 69. [Farina. *dict. loc.
num.* 84. Quod tamen cum in causa Franck-
furt contra Friedburg / fieret remisit commis-
sarius clericum, & pro indulto supplicauit, *de
quo extat formula* 12. *h. tit.*] Deinde, quod Cra-
uetta *d. loc.* dubitat: an semper venia petenda.
Paruum ergo ordini Ecclesiastico generatur
præiudicium, si mandatis, contra eum pro-
cedatur. Tertio: quia † de consuetudine po- 9
test induci, vt Clericus cogatur à Laico ad
ferendum testimonium, *per l.3. §. final. dict. tit.*
Guid. Pap. *d. loco.* Cui tamen videntur aduer-
sari, quæ communiter Dd. tradunt. Non va-
lere consuetudinem, vt Laici habeāt iurisdi-
ctionem in Clericos. Dd. *in cap. Ecclesia S. Ma-
riæ. de constitut. & in cap. postulasti. de for. compet.
Auffrer. decision.* 126. Ioann. Lup. *in tractat. de li-
bertat. Eccles.* Quarto; † quia plurima parla- 10
menta (Cameræ similia) introduxerunt, vt
Clerici nolentes deponere cogantur. Guid.
Pap. *d. decision. num.* 2. [Quod traditur obtine-
re, siue superior examinandus sit, cum, vel
sine alio Clerico, † nec opus esse veniæ pe- c
titione,

titione, late Farinac. *de opposit. cont. Test. quaest. 61.num.85.* Sexto: quia etiam sine indulto examinatur clericus, cum † superior eius ob bellum aufugit. Vt factum in causa Witwarschen contra Bentheimb / sicuti videre licet, *in form.h.tit.form.1.cap.4.* Septimo:] Illud multo magis in Camera locum habet, cum nulla sit Ecclesiastica persona, quae vel ipsa, vel eius Superior, ratione Regaliorum, nō subsit Camerae iurisdictioni. Si ergo in aliis
11 † parere debent mandatis Camerae imperialis; & his consequenter, non minus, quam seculares obtemperabunt. [Vt in mandatis, quae à Camera emanant, videre licet. Et confirmatur per ea quae egregie recenset Didac. *Peret. ad tit.2. lib.8. fol. 33.* Quod Dominus, † in temporalibus, Clericis aliquando aliquid mandet, & ipsius praeceptis illos parere tene-
12 ri.] Nec his obstat; † quod indultum, & literae mutui compassus equiparentur, quia illa comparatio fit tanquā ad quid, scilicet vt honos Ecclesiasticis tribuatur, ne quid in dispēdium priuilegiorum videatur statui. Ast vbi illi haec spernunt; ne veritas occultetur; in causis ciuilibus recte coguntur. Idque vel eo nomine maxime, cum hi non nisi in defectū aliorum *cap. quanquam. cap. super eo. de testib.* Gail. *lib.1. obseruat.100 nu.6.* [parte ita petente. Vt in causa Essen contra Essen notatum, Et *extat formul.12. hoc. tit.*] & sic necessitate cogente, adhibentur.

[Hactenus dictum quomodo Clerici deponant, & quomodo cogantur à Cameralibus: Nunc dicendum, quomodo ipsis subueniatur. Si Testes, sub Camera commorantes, examinari velint? Id satis plane descriptum in decisionibus seu praeiudic. Camerae Imper. *in verbo. literae mutui compassus, seu innocatoriae*, vbi Assessor, à quo Decisiones illae cōpilatę ita inquit, literae mutui compassus à iudi-
f ce † spirituali, si iudici Camerae exhibeantur: solet is pedello eas tradere: & Testi examinando legendas per eundem mittere, & iubere; vt in causa illa testimonium veritati perhibeat. Ita factum, 18. Februarii Anno 64. in causa matrimoniali: in qua lit. H. deponere iussus est: & paulo ante ancilla q̄dam, &c. Vt Verwalter, & alii dixerunt. Et cum mutui compassus seu inuocatoriae literae nobis transmittuntur ad examinandum Testes, † g
nostrae iurisdictioni subiectos; tunc ex officio deputatur commissarius per Decretum; nec datur dilatio † quemadmodum, nec in h
examinibus ad perpetuam rei memoriam. Et quoniam: vti fertur; non moris est, ex Cancellaria commissionem extrahere † idcir- i
co nec ea decernitur: Sed hoc casu, decretum (cui implicite inest) commissionis instar est; quo ostenso Testes deponunt: vti Quaestor noster in causa quadam Francofordiana fecit; Notario G.B. commissario. Et quando tam Iudex quam Testes in loco sunt; si testimonium perhibere nolint; Iudex oretenus iubet, vt in causa deponant. Sicut mandatum est. T. Lectori, licet ad instantiam Commissarii, à iudice implorante, huc misso. Atque ita conclusum fuit, per sex Dominos, senioribus adstipulantib. in caus. Eua Simon Müllers Wittib / contra Hans E. selsh. Sohn / 1. April. Anno 69. per doctr. n. Spec. *titul. de Teste. §. qualiter autem. numer.15. & seqq.* Decreti autem formula erat: wie gebetten abgeschlagen: scilicet quoniam pars Commissarium, nostrae iurisdictioni non subiectum, nominabat, commissionemque & tempus pro dilatione petebat) sondern ist auff vorbrachte inuocatorias lit. P. K. dieses Kays. Cammergerichts / Protonotarius zum Commissarien verordnet. Neque, ex officio, diximus: quoniam Officialis confluentini implorationem principaliter reiiciebamus, ad cuius, non ad partis ineptam petitionem, Commissarium ordinauimus, vti latius in Protocollo, Notarii G. supra scripta die.]
Contra † eos vero, qui extra Imperii iurisdi- 13
ctionem commorantur, non habet locum citatio, cum ii non teneantur comparere: Quia tamen vna iurisdictio per aliam debet iuuari, medium quoddam inuentum est, quo & probationibus subueniatur, & iurisdictio eius, qui citationem in suo territorio permittit, salua manet. Idque valde vtile est. Ioann. Bapti. Maynol. *in subscription. consil. Bursati. 71. num.101. volum.1.* Decernuntur † 14
enim hoc casu vel literae mutui compassus, vel iuris subsidiales, quas Germanice vocamus

mus Vittbrieff. Spanheimische Ordnung. §. Wo auch Braunschweische Ordnung Heinrici. *tit.* 40. *Anno* 59. Camera vocat Hilffbrieff/ vt infra demonstrabitur. Sunt autem literæ mutui compassus; quando Iudex non habens iurisdictionem in subditum alterius iurisdictionis, petit à Domino subditi, vt sibi quid cōtra subditum, vel per se vel per ipsum
15 iudicem facere liceat. Dico † per se, vel per iudicem: nā proprie Iudex, sub quo est subditus, id quod petitur contra subditum exequitur, & ad petentem rescribit. *authent. de testibus. §. & quoniam sancitum. versic. multæ autem.* Schenk *de testibus numer.* 10. & 11. Aliquando autem ipse iudex permittit, vt à delegato Iudicis petentis aliquid in subditos suos statuatur. Quod posterius tamen, quia speciem quandam iurisdictionis præ se ferre videtur, raro fieri solet: Quamuis proprie nullum, ex eo actu, Iudici permittenti generetur præiudicium. Nec enim aliquem titulum ex eo impetrans consequitur, cum sit proprie quid precarii, quod titulum non tribuit. Dicun-
16 tur † autem literæ ideo, quod plerumque in scriptis fiant: Mutui autem id est, vicissitudinarii, quasi dicas, illud in mei, ego vicissim aliud, oblata occasione, in tui gratiam faciam. Sic dicimus mutuum pactum, id est vicissitudinarium. Similiter mutuam obligationem, hoc est reciprocam. Compassus duplici de causa possunt dici istæ literæ. Primo, quod patiatur ac sufferat Iudex id fieri, quod alias non cogitur, stricto iure facere. Secundo: quod iudex, ex compassione; vel probationum, vel in genere ipsius iustitiæ causa aliquid exorbitans, in sua iurisdictione
17 fieri concedat. † Vocantur & hæ literæ iuris subsidiales, hoc est in subsidium & adiumentum iuris & iustitiæ petitæ: Sic dictæ, quasi ad illas nunquam nisi in subsidium, & extrema vrgente necessitate, perueniatur: Quando enim ordinarium suppetit remedium, ad
18 extraordinarium non est deueniendum. † Illud autem hic quæritur: Si hisce literis non pareatur, quid Comm. faciendum? Hoc casu sic statuendum: si est Pars, contra quam petita est Commissio, aut aliæ personæ Imperio, vel ratione bonorum, vel ratione personarum subiectæ, & tunc, ne ius alicuius lædatur, citationi per edictum videtur locus esse. Quo facit † quod traditur, Principem 19
ex qualibet prouincia suos citare. *l. sol.* 7. *ff. de cust. & exhibit. reor. l.* 1. *& ibi,* Bart. *de exhib. reu.* Et quiliber subditus verbaliter, citra subsidium, recte vocatur. post alios tradit Wesenbecius *consil.* 97. *num.* 2. & 3. Et licet id hic dubium videatur habere: cum Delegato per edictum citare non liceat: vt nec per sonum tubę. text. *in authentica de litigios. §. omnem.* Bald. & Dd. *in l. secunda, Cod. quomod. & quand. iudex. & in authent. qui semel. eod.* Rebuff. *de citation. in præfat.* Vbi addit, per hoc fuisse annullatos processus cuiusdam delegati commissarii curiæ. Ego tamen id nostro commissario recte tribui posse existimo. Delegatus enim Principis, per edictum citare potest, vt late hoc explicat Menoch. *consil.* 100. *num.* 95. Et id tutius est. Contra absentem enim citationes per edictum decernuntur. Ioann. Baptist. Maynol. *in subscription. ad consil. Bursati* 74. *nu.* 104. † Il- 20
lud præterea quæritur, an commissarius; si in commissione nulla fiat mētio literarum mutui compassus, eas decernere possit? Et dicendum quod sic, nomen enim citationis hoc importat, vt si non directo, per indirectum citet: dū enim iniungitur eum citare debere personas nominatas, siue Ecclesiasticas, siue seculares satis innuitur eos, qui directo non possunt, per obliquum vocari posse. Quamuis † nō ignorem; Partes sæpe petere, vt com- 21
missario detur licentia impertiendi literas mutui compassus, & tunc hoc modo interloqui iudicem: Daß die Commissarii / sampt vorigem gewalt / macht haben / Compaß vnnd gebürliche Hilffbrieff an frembde örter zugeben: hoc est. Vt commissarii præter ante concessa, potestatem habeant literas mutui cōpassus ad loca extranea concedendi. [Ita cum secunda dilatione iniunctum fuit commissario, vt mutui compassus literas decerneret, in causa Bentheimb contra Münster, 1551. 6. Martii. Similiter in causa Schönberg / contra Eschenaw / Commissarius expresse dicit, sibi non licere licuisse literas mutui compassus decernere; & ideo ad committentem remisisse. Sed cum responsum non acciperet, occlu-

occlusit Rotulum. De quo vide *formul. 5. h. tit.*]Si ergo in specie hæc facultas conceditur: sequitur sub generali mādato non contineri. Refert Sayler Anno 1516. 15. Septembris. Sic decretam hanc facultatem vna cum commissione in eodem decreto. Sayler. Anno 1550. 5. Septembris, & anno 1565. 26. Septembris. [Et habet hanc rationem, quod singularem

a † causæ cognitionem desideret, ne temere concedendo Imperii aut Cameræ iurisdictioni, quid decedat. Hinc Camera sæpe solet denegare examinationem per literas mutui compassus, vt factum in quadam causa homicidii, vbi ad probandum innocentiam, Hallenses petebāt à Comite vō Hohenlohe literas mutui compassus, vt curaret Testes examinari, quod cum Comes denegaret, allegando, ad se spectare delinquentem punire, cognati captiui, pro literis mutui compassus supplicarunt, sed frustra: quia Camerales nolebant illum destituere sua possessione: Et Camera potius si id petiissent ex officio decreuisset Commissarios: Tandem tamen promotoriales ad Comitem decretæ.] Illud

a2 ad † extremum notandum commissario; vt, si fieri potest, potius directo, quam per literas mutui compass s, aliquid faciat: Præmittet ergo citationem directam, qua si quid obtinet, sibi gratulabitur, nec ad indirectam peruenire opus erit: (carius enim est, quod precibus, quam quod imperio obtinetur:) Nam citatio semper fieri potest, nisi Iudex prohibeat. Ioann. Baptist. Maynol. *dict. loc. num.* 102.

Et facit hoc ad ampliandam Imperii Iurisdictionem. Plurimæ enim sunt prouinciæ, quæ non directo, sed per literas mutui compassus se citare debere arbitrentur: cum tamen, re penitius inspecta reuera Imperio subsint, & per consequens directo citari queant. [Sin vero Testes ad talem citationem non compareant, hunc demum subsidiale remedium ad manus sumet.]

CAPVT V.

De feriis.

SVMMARIA.

1 *Feriæ quales in Camera attendantur.*
2 *An in extraiudicialibus feriarum ratio habeatur.*
3 *Arbitratores diebus feriatis procedunt.*
4 *Distinctio quo ad hanc rem, circa Commissionem.*
5 *Feriatis diebus actus contentiosæ iurisdictionis exerceri nequeunt.*
6 *Feriata die Testes non iurant.*
7 *Examen diebus feriatis fieri non posse.*
8 *Contrarium verius.*
9 *Appellationes die feriata fiunt.*
10 *Celeritatem desiderans res, die feriata potest expediri.*
11 *Opus pium die feriata potest exerceri.*
12 *Etiam iuramentum die feriata deferri posse, quidam arbitrantur.*
13 *Renunciatio feriarum valet.*
14 *Testis an cogi possit ad deponendum die feriata.*
15 *Negatiua.*
16 *Affirmatiua.*
17 *Quæritur: an si feria quadam Cameralibus amputentur, ea etiam Commissario amputata censeantur.*
16 *Pro Negatiua.*
17 *Pro Affirmatiua.*

QVia in capite de citatione, & supra de peritis, quædam de feriis dicta sunt, & in sequentibus libris plura de iis sæpe tractanda, ac hæc pars recte communis omnibus Commissionibus dicatur; De ea hoc lo- 1
co opportune tractatur: In qua ante omnia commissario quasi in tabella, quæ sint feriæ, quas attēdere debeat, ob oculos ponam. Sunt autem primo omnes dies Dominici, & Apostolis dicati. Trium regum, Purificationis: Annunciationis: Assumptionis, & Natiuitatis B. Mariæ: Inuentionis Sanctæ Crucis: Marci: & Lucæ Euangelistarum, Ascensionis: & Corporis Christi: Ioann. Bapt. Laurentii: Michaelis; Omnium SS. & animarum: Martini & Catharinæ. Ann. 24. die Decemb. vsque ad 12. diem Ianuarii exclusiue, à Dominica Esto mihi, vsque ad diem Iouis post Inuocauit, exclusiue: à Dominica Palmarum, vsq, ad diem Iouis post festū Paschatis, exclusiue, à die Sabbathi pentecostes; vsque ad diem Iouis ante Trinitatis, exclusiue Dominica Vocem iucunditatis, vsque ad diem Veneris ante Exaudi, exclusiue; Ab octauo Iulii vsque ad 14. diem Augusti. Ordinat. *pars. secunda, titul.* 33.

Quæ tamen iam allegato modo, propter concurrentiam duorum calendariorum anno 1587. correcta, decreto visitationis, ac confirmata anno 1595. Præter has nullæ à Commissario attenduntur. Et hinc, cum in causa Staden contra Hamburg 22. Februarii diem, (qui erat Cathedra Petri) Commissarius præscripsisset, & Pars contra protestaretur, commissarius eo nō obstante, in causa recte processit. His sic præmissis deinceps quæritur. An, & quid commissario in hisce fe-
2 riis agere † permissum sit? Et licet videatur dicendum hæc ad Commissariū non pertinere, cum hic actus (vt supra sæpe inculcatum est) videatur esse extraiudicialis. In extraiudicialibus autem feriæ nunquam stricte obseruentur. *l. actus* 8. *C. hoc titul. l. vlt. de Saluian. interdict.*

3 Quod ex eo † confirmatur: quia Arbitratores; quibus commissarii comparantur, possunt diebus feriatis procedere. *l. veluti.* 77. *pro socio. l. fideicomm.* 46. §. *quamquam. de fideicommiss. libertat. capit. primo, de feriis.* Speculat. *in tit. de arbitr.* §. *final. numer.* 80. Tamen cum diuersitatis inter has personas maxima sit ratio: diuersum quoque ius statuitur. [Nempe quod Testes die feriata producti, non probent: Lanfranc. *de testibus. numer.* 15. Ratio: quia Testium receptio, est actus iudiciarius, de quo tamen disserui *supra libr.* 2. *de contumacia.* Et ideo die feriata fieri non potest. Mascard. *de probat. quæst.* 5. *in prælud. nu-*
4 *mero* 91.] Et ne † hæc singula latius persequar, breuiter in hoc puncto sic distinguendum sentio: Aut enim agitur de ipso actu, vt vocant, productionis, in quo multa, quæ necessitatiam iurisdictionem sapiunt, exercentur (disputatur enim de legitimatione commissarii, ac Procuratorum, Accusatur contumacia, Mandata pœnalia contra contumaces decernuntur: contra adiunctū excipitur: à commissario interlocutiones interponuntur: qui actus omnes speciem contentiosæ iurisdictionis præ se ferunt:) atque ii die-
5 bus † feriatis non expediuntur. *l. prima, ff. hoc titul. l. vlt. C. de iudic.* Vnde enatum illud videtur: iuramentum (quod in actu produ-
6 ctionis † præstatur) Testibus, die feriato, non posse deferri. *gloss. in Clement. prima, de offic. delegati.* Landfranc. *in repetit. cap. quoniam. in verb. Testium de probation.* Rebuff. *de testibus. gloss.* 10. *numer.* 67. *& de reprobat. Testium. numer.* 24. Nisi necessitate vrgente. Anton. Tassar. *in lib. de Notar. error. capit. duodecim. numero secundo.* Aut considerantur ea, quæ finito actu productionis à commissario fiunt: & videtur diebus feriatis ea expediri posse. Nam licet ex causis negatiuam defendi posse appareat. Primo † quia diebus festis, non solum lege 7
diuina, sed & ciuili, ac humana, labores suscipere prohibentur homines. Et esse hoc officium commissarii, etiam post productionem, laboriosissimū, ex integra horum librorum tractatione constat. Deinde: quia leges annullantes, certos casus, pietatem respicientes excipiunt, per quod reliquos excludere censentur. Contraria † tamen sententia, 8
mea quidem opinione, veritati magis est cōsona: [quam, post alios, confirmat Prosper Farinac. *de oppositione contra test. quæst.* 81. *numer.* 56. vbi communem hanc esse, & totum mundum eam tenere dicit:] & nititur ea primo hac ratione: Quod in actibus voluntariæ iurisdictionis: qualis hic esse statuitur: à multis non attendantur feriæ: *l.* 2. 3. 4. 8. 10. *ac aliis. C. de feriis.* Secundo illud sine dubio, in feriis, ob necessitatem hominum introductis, locum habet, quæ in causis summariis, qualis hic est actus: non attenduntur. Ioseph. Moniard. *in rubric. Cod. vt publica latit. fol.* 15. *numer.* 12. Vbi † exempla recenset: 9
vnde Appellationes, diebus feriatis, fieri posse statuitur. *l. prima, Cod. hoc titul.* Felin. *in cap. significarunt Extra. de iudic.* Et in terminis Dd. Testem die feriata examinari posse, vno fere ore omnes concludunt. gloss. Landfranc. & Rebuff. *dict. loc.* Crotus. *de testibus. part.* 7. *num.* 244. Marant. *eod. num.* 4. *&* 7. Pacian. *de probat. cap.* 63. *num.* 109. *lib.* 1. Prosper. Carauit. *Ad Rit. magn. Curiæ. rit.* 148. & actus per Peritos, die feriata, fieri posse, vt supra explicatum est.

Quod † tunc puto maxime procedere, cum 10
dilationes ad finem properant, vel celeritatem expeditio desiderat. *argumen. l. prima, de damn. infect.* [in absfuturis, valetudinariis & aliis.

aliis examinandis, ad perpetuam rei memoriam, vel, si periculum est, vt subtrahantur à partibus, vel, quod iurisdictio iudicis sit peritura, ponit post Lanfranc. & Monticul. Prosper Farinac. *d. l. num.*58. Et huius rei indicia extant in causa Friedburg contra Königstein. De quo consulatur *form.*3.*h.tit.* Idque] Exemplis etiam declarat Ioseph. Monard. *ad d. rubr. vt public. latit. fol.*14. *num.*15. Et in specie tradit Hannibal Troys. *ad rit magn curia, rit.*148. *nu.*3. & ibi Ioan. Michael. *in addit.* [Alias insuper rationes inuenio recitare Farinacium *dicta l. num.*56.] Nec his obstant pro contraria parte adducta. Licet enim lege diuina diebus feriatis labores suscipere prohibitum sit; illa tamen prohibitio ad hunc casum se non extendit; & tantum abest eos labores improbari, vt è contrario dilucide confirmentur: Nam
11 opus † pium, & vitæ humanæ vtile, licet exercere pro salute hominū die feriato. Ioseph. Monard. *in rubr. C. publ. lat. t. fol.*15. *num.*4. Hinc potest in vtilitatem pauperum aut miserabilium personarum die Solis quid fieri. *cap. vtinam. dist.*76. aut consilium conscribi. Decian. *in apologia contra Alciatum. cap. vlt. nu.*38. Actus autem commissionis huc recte refertur; cum omne Commissarii studium ad veritatem indagandam sit occupatum: Et ex eo fundamēto Masuer. *in rubric. de testib.* §. *item testis.* carpit gloss. *d. l.* dicens, non esse reprehendendum
12 præstari † iuramentum die feriato, cum Beati dicantur, qui faciunt iustitiam omni tempore. [Licet vulgo contrarium seruetur, Farinac. *d.l.*] Secundum argumentum ex fundamentis pro nostra opinione adductis per se corruit: Non enim habet locum, quando ratio in contrarium militat. Nec moror, quod aliqui contrarium sequantur, impium quasi arbitrātes, hoc, quod nos diximus, statuere. Nam restricta illa conscientia sæpius nō alio, quam vt otio indulgeatur, & partibus sumptus causentur, tendit: quod & animaduertit gloss. *ad stylum curiæ Parisiens. in tit. de modo consuet. d. process. commissar. in verbo, item les choses.* §. *item scripta.* his verbis rem hanc proponens: Quidam sunt tamen Commissarii, qui (vt fertur) circa alia insolita curam suam ponunt; Audiunt enim qualibet die Missam, & tamen, si in loco suo essent, forte essent contenti vna, vel duabus Missis in septimana. Item horas suas magna cum deuotione dicunt; & non solum horas; sed & septem Psalmos, vigilias mortuorum, cum nouem lectionibus, litaniam, & multas orationes de beata Virgine, & omnibus Sanctis; & si essent in loco suo, forte, &c. Sic, expensis partium, conseruant longas mensas, seu comestiones: &, quinta dum linea tangitur vmbra, dormitationes facientes: Infirmarentur etiam, nisi irent qualibet die bis ad campos, & satis longe: magnam autem conscientiam facerent, si audirent, seu examinarent testes diebus Dominicis, seu festis Apostolorum, & quorundam aliorum Sanctorum; & tamen non faciunt conscientiam de recipiendo vadia sua, videlicet quadraginta solidos Parisiens. non attento loco, quo veniunt, vt pro leucis quinque, aut decem, & sunt contempti Turonenses, alii plus, alii minus, secundum conscientias largas, varias & diuersas. Ad † cui 13
tandem autem omnem difficultatem Commissarius [si id partes ipsæmet non petant; vt nonnunquam solent; sicut in causa Bentheim contra Wittmarsen, factum; quemadmodum *formula* 2. *hoc titul.* videre licet] ex iis an renuntiare velint feriis, quæret: [Quodquomodo fiat: *in formulario, hoc tit. form.*1. proponitur.] Si enim in vtilitatem hominum sunt introductæ feriæ, renuntiatio tantum operatur, vt omnes actus tam in ipsa productione, quam sequentes post commissionem facti valeant. Speculat. *in tit. de feriis.* §. *nunc. lib.* 2. *p.* 1. [Ant. Tessaur. *decis.*39. *nu.*2. Non autem in honorem Dei. *c. conquestus. de feriis.* Farinac. *d. loco. num* 57.] Quamuis alii hic inter ordinarias ferias, diuinas, & repentinas distinguant. per text. *in l.*1. §. 1. *& in l.*6. *hoc tit.* Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cent.*1. *casu* 30. *num.*11. Zanger. *de except. cap.* 6. *num.* 5. *part.* 2. [adde Franciscum Marcum *decis.*519. *part.*1. & Tessaur. *dicta decis.* 39. *num.* 7. vbi negant repentinis renuntiari posse, & rusticalibus posse renuntiari, asserit *num.* 1. *per cap. vlt. extra de feriis*, etiam tacite Baum. *de sequestr. cap.*15. *num.*23.] Renuntiationum autem harum multa exempla extant, in causa Hessen contra Maintz, in puncto

 commis-

commissionum. Et refert idem Seyler. *in sent. select. Anno 1531. 14. Iunii.* Si † autem no-
14 lint renuntiare, intrepide in casibus supra
15 permissis, in actu procedat. Illud † autem quæritur; Si testis ad deponendum die feriato, post iuramentum præstitum vocetur; an comparere teneatur? Et Doctores in illa sunt opinione, testem non posse cogi, vt deponat die feriata. Castr. *nu. 9.* & alii *in l. 1. de feriis* Annibal Troys *ad rit. magnæ curiæ. rit. 149. num. 2.*
16 Puto † tamen eum cogi posse. Si enim actus est licitus, qui die feriata expediri possit; recte ad id cogetur, [hancque nostram opinionem sequitur Bernardus Græuius *conclus. 53. tit. 13.* & pro ea allegat Tessaur. *dicta decis. 39. num. 12.*] Quia frustra conceditur Commissario actum expedire, si obiectum expediendi haberi nequeat, quod fit, dum testes aut artifices diem feriatum subterfugiunt: Si tamen alium possit habere testem, ne scandali detur occasio, eum qui propter diem feriatum se excusat ex gratia, dimittendum arbitror. Secus autem si alii testes nulli adsint. Ad
17 extremum, † dato à Commissario debere obseruari prædictas ferias omnes, illud in quæstionem venit: cum Anno 87. propter concurrentia duo Calendaria, Gregorianum & antiquum aliquot dies feriarum; vt ex tabula supra posita constat; sint amputati, & Assessoribus iniunctum, vt audientiam, ante tempora illa antiquitus feriis annumerata, verbi gratia, die Iouis post Pascha accedant: An Commissarius emittens commissionem ad talem diem, ante finem videlicet antiquitus statutatum feriatum eo excusetur? prout hoc anno præsenti in quadam causa grauissima hoc motum, & à Commissario eo nomine ad Cameram appellatum scio. Et videba-
18 batur † ex sequentibus necessario concludendum, quod non. Primo, quia statuta illa sunt stricti iuris, & ideo non extenduntur vltra actum ibidem descriptum. Secundo, contraria consuetudine id derogatum videtur; non enim tali tempore audientiæ habentur.
19 Alteram tamen † sententiam esse veriorem, ex eo manifestum fit, primo; quod iure, quo delegans circa ferias vtitur; recte delegatus vtatur, per ea quæ ex Rebuff. alibi hoc tractatu referuntur, Commissarium, stylum, à committente obseruari solitum, attendere debere. [Quibus tamen videtur aduersari, quæ scribit Seuerolus *de remissionibus, cap. 33. num. 5.* vbi inquit; An autem seruabit is, ad quem litigatores reiiciuntur, dies festos secundum legem, vel consuetudinem eius, qui litigatores remisit; an potius eius municipii, in quo testes erunt producendi. Et si ab eo, qui litigatores remisit, forma tradita est, vt Romæ frequenter obseruatur; à forma non erit recedendum, *cap. cum dilecta. de rescriptis. cap. porro, de priuileg.* Si vero nulla sit tradita forma; Lex eius loci, in quo remissionem exequitur, inspicienda & seruanda erit; Sed de eo nondum quid expeditum est, vt videre licet *in formulario, lib. 2. cap. 10. formul. 10. part. 3.*] Deinde, quia ratio illius noui statuti, in Commissario magis militat; quippe cum commissiones hæ sæpe celeritatem desiderent; quibus illa feriarum multitudo plurimum obest.

CAPVT VI.

ARGVMENTVM.

De excusationibus partium.

SVMMARIA.

1 *Excusationes fiunt, cum generari putatur præiudicium.*
2 *Excusationes quando pro abundanti fiant.*
3 *Quot modis hæ excusationes fiant.*
4 *Impedimentum allegari & desuper protestari debere.*
5 *In termino in citatione præstituto, excusationem faciendam.*
6 *Excusationem Commissarium palam legere debere.*
7 *Varia esse genera excusationum, & primo paupertatem.*
8 *Excusationem Nobilis, quod equos habere non potuerit, non attendendam.*
9 *Breuitatis temporis ratione excusationem proponi posse.*
10 *Ratione loci.*
11 *Excusationes, certum modum Commissario præscribentes.*
12 *Ad alium iudicem eodem tempore vocati: an coram Commissario comparere debeant.*
13 *Excusationes propter morbum, quatenus attendendæ.*

14 Exce-

14 *Exceptiones, ratione casuum fortuitorum.*
15 *Exceptiones, ratione defectus iurisdictionis Commissarii.*
a *Consiliarii absentes*, von Hauß auß / *an de familia Principis censeantur.*

DE excusationibus hoc loco, materia frequenti, & vtili, vt inquit Rebuffus *in tractat. de excusationibus. numero* 1. recte agitur, in quibus singularia quædam puncta; quia hæc materia in omni fere genere commissionum occurrit; præmittenda esse duximus. Quæ vt rectius percipiantur, definitio præmittenda: Est autem Excusatio, iustæ causæ alicuius allegatio, ob quam impeditus, vocatus à Superiore, venire non tenetur. gloss *in rubric. C. de excusation. mun. libro* 10. *& l. prima.* ibidem Rebuffus *in tractat. de excusation. numero* 5.

1 Generaliter † itaque illud monendum est: Excusationes proponi, cum quis sibi præiudicium generari putat, Menochius *consilio* 100. *numero* 17. Et non solum tunc; sed etiam aliquando pro abundanti: veluti
2 si is citetur, † qui iurisdictioni non subsit, vt compareat, ac priuilegium suum alleget. *l. si quis.* 5. *de iudic. l.* 2. *si quis in ius vocatus. capit. si duobus.* 7. *de appellation.* Gailius *libro* 1. *obseruation.* 48. Mynsinger. *centur.* 6. *obseruation.* 7. *numero* 7. Omnes autem omnino qui citantur vel quibus denunciatur, se excusare possunt, diuersimode tamen, vt infra demon-
3 strabitur. Excusationes autem † hæ fiunt dupliciter: aut enim statim cum insinuatur, Nuntio causæ, quare comparere non possit, vel non debeat, indicantur; quæ & postea Commissario referuntur à Nuntio. Aut, adueniente die actui præstituto, literas, quibus se excusant, mittunt. Ratio autem hu-
4 ius Excusationis est; quia impedimentum debet allegari, aut protestatio interponi. Cæsar. Contard. *in l. diffamari. numero* 117. Rebuffus latissime disputat *in dicto tractat. de excusation. numero* 51. *& sequent.* Menochius post a-
5 lios *dicto consilio* 100. *numero* 118. Et † hæ Excusationes in primo termino necessario allegandæ, alias non iuuant; sed restitutione in integrum opus res habet, vt supra de Restitutione in integrum dictum est, & testatur Contard. *in dicta repetitione, l. diffamari. numero* 116. [Nisi forte impeditus, non potuit venire in primo termino, aut excusationes mittere. per notata Hieronymi Cævallos *in quæstione commun. contra commun. quæst.* 149. *numero* 2.] Has † autem Excusationes iusto 6
tempore oblatas, vt statim in præsentia partium comparentium Commissarius prælegat, suadeo, idque eo fine, quo partes; si causas allegatas falsas esse in continenti doceant; tanto facilius contra illos procedere queant. Plurimæ enim falsæ excogitantur causæ, quæ in continenti refutati possunt per partes. Excusationes † autem illæ sunt variæ. Primo, 7
pauperes se excusant, quod ob defectum viatici non possint venire. His itaque nummi à partibus mittendi. Vnde Rebuffus *in dicto tractat. de excusation. numero* 44. tradit, Nobilem pauperem, ob id quod vestimenta non habet, & nudus sine dedecore comparere non possit se excusare, & Commissarium ipsum hoc casu accedere debere. Secundo, Nobiles † & in dignitate constituti, se excu- 8
sant: Daß sie mit Pferd vnd Wagen nicht versehen. Ita quidam edere debens instrumentum, se excusabat, in causa Aschenberg contra Steinberg. Quo sane casu licet Commissarius procedere contra tales possit, cum, si ipsimet non habent, locato accipere debeant, recepto à partibus precio. Ideoque plerunque adiici in citationibus solet: Daß sie auff deß Producenten Vnkosten erscheinen sollen. Hoc est: Vt sumptibus producentis compareant.

Quia tamen ex ignorantia quadam iuris hæc fiunt; non ita stricte procedet Commissarius, (Est enim excusatio hæc ita comparata, vt propter rusticitatem possit attendi. *d. l. secunda §. penultim. si quis in ius vocatus non ierit.*) sed rescribet, vt exceptione non obstante, aliunde conducto curru, compareat. Si tamen Examen eo nomine retardaretur, recte in expensas eum condemnari posse putarem. Est enim supina hæc & crassa ignorantia.

Sæpe † quoq; conquerūtur citati, se ratione 9
breuitatis term. nō posse cōparere. In hoc cō-
siderabit

ſiderabit Commiſſarius; an impedimentum aliquod allegent, quo minus potuerint cõparere: ſi enim nullum tale allegent, rectè eorum reiicitur excuſatio: cum Commiſſarius præſumatur, conſideratis omnibus circumſtantiis, legitimum iis terminum conſtituiſſe, & hoc caſu etiam in expenſas condemnabit. Si vero inueniat releuantes eſſe excuſationes prorogabit tempus conſtitutum. *cap. 2. de teſt. bus.* Gail. *obſeru. 96. num. 8. lib. 1.* prout huius rei exempla infra ſuo loco proponentur. Simili quoque ratione quarto de loco ſolet ex-
10 cipi; illum videlicet eſſe ſuſpectum. † Tum Commiſſarius conſiderabit, an generaliter id tantum fiat: An vero in ſpecie, cauſæ quoque allegentur, ſi generaliter; Exceptionem reiiciet: ſi vero ſpecialiter allegatis cauſis, tunc in re præſenti omnes circumſtantias perpendet, ſiq; cauſas allegatas veras eſſe reperiat, locum mutabit; ſin minus vlteriorem paritionem iniunget: ſi vero cauſæ nullæ aut friuolæ ſint al-
11 legatæ: in expenſas condemnabit. Sub † hoc quinto genere exceptionum & ea referri poſſunt, quibus certus modus, qualiter & vbi quid faciendum, allegatur, ſecundum quem ſe Commiſſario obtemperaturos, offerunt. Cuius exempla ſubiiciẽda. Reſpondent enim aliquãdo, ſe conſuetudinem & priuilegia habere, Daß durch jhnen / im offnen Raht / in Beyſein/vnd Gegenwärtigkeit beyder Partheyen befragt/ verhört/ vnd dero Kundtſchafften vnd Außſag durch jhren Secretarium auffgeſchrieben/vnd folgendts dem Commiſſario zugeſtellt werden ſoll. Hoc eſt: Se ſecundum conſuetudinẽ ac priuilegia, quæ habẽt in publico ſenatu, in p̃ſentia vtriuſq; partis teſtes examinaturos, illorũq; depoſitiones per Secretariũ cõſcripturos, ac poſtea Commiſſario tradituros. Hoc tamen caſu, ne Commiſſarius temere erret; ſic diſtinguendum cenſeo. Aut magiſtratus, habens talia ſtatuta, non ſubeſt Imperio; aut vero eidem eſt ſubiectus. Priori caſu quæritur; ſi talis magiſtratus ſimpliciter conceſſerit Commiſſario facultatem examinandi teſtes: an talis conditio ſubintelligatur? Et dicendum videtur, quod ſic. Primo, quia Commiſſario, vt ſecũdum morem regionis actum perficiat videtur conceſſum. Contrarium tamen verius; quia eo ipſo, dum ſimpliciter cõcedunt, & ita in vno recedũt à more regionis, & iure communi, in altero etiam recedere videntur: nam inutilis quaſi eſſet hæc conceſſio facta Commiſſario ſi tacitam nõ tribueret aliquam iuriſdictionem. Conſultum itaq; putarem; ſi in ſcriptis hæc conceſſio facta ſit, vt apud Superiorem eorum cõqueratur, & pro adimplemento eius ſupplicet. Si autem temporis ratio id non patiatur; tunc, quia hic magiſtratus cogi nequit nec conſultum; vt Commiſſarius, ſine iuſſu ſuperioris in id cõſentiat; rectius fecerit, ſi ad Cameram rem detulerit; quod & factum ſcio. Poſteriori caſu: ſi nimirum magiſtratus Imperio ſit ſubiectus, videbatur dicendum; non poſſe Commiſſarium procedere contra magiſtratum; quia eius rei nulla in commiſſione fiat mentio. Cuius tamẽ contrarium verius puto. Primo; quia poteſt compellere magiſtratum, vt edat inſtrumenta. Secundo, ſtatuta illa non ligant Imperatorem, intelliguntur enim de ſubditis, vel aliis extraneis. Tertio, quia hæc conſuetudo non valet: Teſtes enim nequaquam in præſentia partium, ſed ſeorſim ſunt examinandi, quod vrgentiſſimis de cauſis ſic eſt ſtatutum, vt ſupra *lib. 1 cap. 1.* dictum eſt; adeo vt per ſtatutum tolli non poſſit: Dat enim hæc conſuetudo materiam delinquendi, vt ibidem dictum, eoque de iure reiicienda. Similis huic excuſationi eſt; ſi teſtes, vel periti, aut magiſtratus, apud quem literaria documenta extant, ſe excuſent, prætendendo ſe à Principe ſuo prohibitos, & exempla ſe tenere, quod obedientes hiſce mandatis Cæſareæ Maieſtatis, commiſſionibus ſcilicet, in carcerem ſint detruſi. Has perſonas excuſatas hactenus habeo, ſi vera ſcribant. per *l. 2. §. final. cum l. ſequent. ff. ſi quis caution.* Ad Principem tamen, hoc caſu ſcribendum eſt Commiſſario, & veritas rei inueſtiganda. Sique is, cauſam falſam à ſubdito adductam reſcribat, euocabitur teſtis, & propter mendacium à Commiſſario punietur: Si vero veram, & tunc vel Princeps ſcribit, ſubditum ſuum non teneri comparere, & Commiſſarius ad eum modum, qui de pœnalibus mandatis eſt traditus, progredietur. Aut de modo excipit, petendo ſibi examen horum

horum Testium subdelegari: Et tunc Commissarius ad eum modum, qui supra, casu pro-
12 xime præcedenti, relatus est, procedet. † Septimo solent aliquando prætendere citati, se eo tempore à Domino vocatos, aut cum amicis rem componere debere. Et licet hic propria alienis videantur præferenda, cum quisque sibi sit proximus; si tamen periculum sit in mora, & ab eiusmodi persona integer actus dependeat Commissarius ea exceptione non obstante, vt compareat, iniunget; cum hic de mandato Cæsaris adimplendo, cui præ omnibus reliquis parendum, agatur. *argum. c. vnic. §. final. hic finitur lex.* Wesenbec. *de feud. c. 9. nu. 11.*
13 Zasius *part. 7. num. 22. & 23.* † Allegantur quoque octauo morbi. *l. contumacia. 53. §. pœnam. l. quæsitum est. 60 ff. de re iud.* Cæsar Contard. *in l. diffamari. nu. 133.* Menoch. *conf. 106. nu. 117.* Qui tales esse debēt, vt lecto eos detineant. *d. l. quæsitum. ff. de re iudic.* Rebuff. *in tractat de excusat. nu. 30.* Et hoc quidam intelligi non solum de infirmitate sua, sed etiam suorum, volūt. post alios multos probat Rebuff. *d. loc. nu. 31. per l. interdum. §. 1. ff. de iudic.* ibi: humanum est propter fortuitos casus dilationes accipi; veluti quod pater litigator, filium, vel filiam, vel vxor virum, vel quod filii parentes amiserunt. Et sui dicuntur vsq; ad quartum gradum, teste Bald. *in l. petitionem. C. de aduoc. diuers. iudic.* & Barbat. *conf. 28. clementissimum. col. 3. in 2. vol.* Pantal. Calderin. *in repetit. l. 2. col. 77. ff. de rescind. venditión.* alia dixi *in l. morbus. ff. de verbor. significat.* Hodie autem vix excusaretur, etiam ob grauem patris, vel matris, vel vxoris morbum, vel ob eorum obitum. Commissarium tamen id nonnunquam attendere debere existimo: Ita, vt si actus talis sit, qui per alium expediri nequeat, (vt est testimonii dictio) Commissarius illum domi suæ adeat. Si vero talis sit actus, qui per alium fieri possit: tunc, si quidē electio sit penes Commissarium, & commode alium habere possit; alium priore relicto adhibeat. Quod si autem aliū habere nequeat, & actus talis sit, qui non obstante morbo ægrotantiū, domi à Perito aut Peritis perfici potest: tunc domi eos accedet. Si vero electio non sit penes Cōmissarium: vt est electio & missio procuratoris: tunc, excusatione non attenta, citato iniunget, vt per procuratorem cōpareat, & per eum omnia perficiat. Nam citatus impedimento detentus procuratorem mittere tenetur. Ista quæstio est difficilis & valde intricata, secundum Socin. *in tract. de citat. art. 5. q. 28.* Ego arbitror regulam esse figendam: vt citatus procuratorem mittere teneatur. *per c. querelam. ibi. Cum non possit quis cogi, nisi velit in grauioribus causis procuratorem cōstituere:* sumpto argumento à contrario. *de procur. & ibi* Dd. gloss. *in c. cum dilecti. de dolo. glo. in c. si ægrotans. 5. q. 3. probatur in l. 1. §. vsus. ff. de procur.* vbi dicitur: vsus autem Procuratoris perquam necessarius est, vt qui rebus suis ipsi superesse vel nolunt, vel non possunt, saltem per alios possint, vel agere, vel conueniri. Idque in Partibus se excusantibus locum habet. † Nonò excusant se 14
quoq;, qui vi fluminis aut tempestate impediūtur. *d. l. 2. §. si quis. ff. si quis caut.* Quod tamen ita intelligendum, si per alium locum, etiam longiorem, transire nō possint. *d. l. 2. §. vim fluminis.* Decimò generaliter ob omnia necessaria impedimenta excusationes adferri solent. *l. contumac. 53. §. pœnam. ff. de re iudic. l. cum non. 10. C. quom. & quando iudex.* Quia tamen hæc facti sunt, & allegans pro excusatione ægritudinē, vel aliam causam, debet eam iustificare iustis rationibus, vt post Innoc. Bald. & Bart. tradit Rebuff. *in d. tract. de excusat. num. 10.* recte faciet citatus, si documēto à Magistratu impetrato, id demonstret, & ad Cōmissarium mittat. Et hoc in Curia Neapolitana seruatur: præsentatur enim instrumentum publicū, & in eo debet inseri Medici depositio, continens, quod talis æger non possit propter suam infirmitatem proficisci. Rebuff. *in d. tract. de excusa. n. 26.* Quod ni faciat Commissarius, iuramento eos astringit, quo mediante deponant, se casu fortuito impeditos, præter Contard. & Menoch. *dictis locis*, docet Sichard. *in l. 1. nu. 15. C. de dilatio.* Lallus de Tuscia *ad constit. Siciliæ lib. 1. tit. de termi. ponen. nu 2. fol. mihi 37.* Rebuff. *d. l.* † Ad ex- 15
tremū aliqui allegant defectum iurisdictionis Cōmissarii & ob id, tanquam ad talem actum male citati, non cōparere se debere arbitrantur: idque maxime faciunt Partes, cum instrumenta transumenda, aut ocularis suscipienda inspectio. Sæpe enim se excusant, quod ad in-

uatur;&nititur hac ratione, quod cõtumacia ipso iure non plectitur, nec ex officio Iudicis regulariter, nisi Pars eum requirat. *l. properandū. §. & siquidem. ibi. parte fugiente, ex vna parte, actoris absentiam incusante. C. de iudic.* post Bald. Bart. Specul. & Boer. tradit Rebuff. *in tractat. de contumac. artic. 1. num. 2.* & subiungit *num. 14.* id etiam procedere in caus ſis ſummariis.

CAPVT VIII.

De legitimatione Personarum.

SVMMARIA.

1 *Sine mandato multi comparent.*
2 *Qui ſine mandato admittantur.*
3 *Mandatum exhibendum, & à Commiſſario peti debere.*
4 *Requiſita legitimi mandati.*
5 *Si perſona, contra quam producuntur, titulus debitus non tribuatur, an valeat legitimatio.*
6 *Clauſula ratificationis, & ſubſtitutionis, adiicienda mandato.*
7 *Sigillum & ſubſcriptio in mandato requiruntur.*
8 *Collegium aut Vniuerſitas conſtituens Procuratorem, quid obſeruare debeat?*
9 *Originale mandatum an Partibus reſtituendum, in vtranque partem diſputatur.*
a *Parte ipſa præſente non opus eſſe legitimatione.*
b *Subditi nomen, ſi vnà cum Domino agat, an mandato inſerendum.*
c *Quatenus Tutor vel Pupillus poſſit legitimare.*
d *Syndicus ciuitatis, an ſine mandato agere poſſit.*
e *Cautio tam ſuo, quam principalium nomine præſtanda.*
f *Sigillo alieno quando vti liceat.*
g *In Capituli mandato nomen Superioris exprimendum.*
h *Ciuitas ſi procuratorem conſtituat, an nomina ciuium procuratorio inſerenda late diſcutitur.*
i *Si Conſiliarii,* Statthalter vnd Rähte / *nomine principis mandatum ſubſcripſerunt, an acceptandum.*
k *Commiſſarius, an nomina ſingulorum Rotulo inſerere debeat.*
l *Rubricam omiſſam in mandato. Commiſſarius addit.*
m *Copiam mandati, an dari debeat Partibus Commiſſarius.*

QVia plurimæ circa legitimationem personarum oriri solent controuersiæ, de iis recte hoc capite agitur. † Comparent e-
1 nim aliquando coram Commiſſario, nullam constitutionem procuratoriam proferentes, varias eius rei allegando causas, quas, vt Commiſſarius rite cognoſcat, ante omnia præcepta quædam ad hanc rem pertinentia tradam. † In primis itaque allegant [Par- 2
tem ipsam eſſe præſentem, † & ideo procu- a
ratione non eſſe opus. Eaque excuſatio, meo iudicio, eſt ſufficiens, cum mandatum ſolo conſenſu conſtet, nec neceſſario ſcripturam exigat. Et hinc in Camera Imperiali, ſæpe litigantes præſentes, procuratoribus ſuis in Cancellaria dant oretenus mandatum procuratorium, coram Notario Imperialis Cameræ, quod in Prothocollum refertur; & tale mandatum ſufficit. Quod bene notandum, nam ſæpe in eo à Commiſſariis erratur, vt non ita pridem in cauſa Winings contra Eysenburg / iniunxit productionem mandati in ſcriptis, Commiſſarius. Deinde prætendunt,] ſe eſſe coniunctas perſonas. Hic opus eſt inquirere de modo coniunctionis: non enim omnes ita ſunt coniunctæ perſonæ, vt pro aliis, ſine mandato, comparere poſſint. *l. ſed & hæ perſonæ. de procuratoribus. l. exigendi. Cod. eodem.* ſed ſequentes tantum: in primis autem maritus pro vxore. *l. maritus, 21. Cod. de procuratoribus,* Gail. *libro primo obſeruatio. 133. numero ſeptimo.* Mynſing. *3. obſeruat. 35.* Ioſeph. Ludouic. *commun. concluſion. 32.* & conſiderarum id in cauſa Fels contra Rozaw. [Beer contra Broiz / Kütſchach contra Kutſchach / vbi tamen illud ita limitatum, vt obtineat in iudicialibus; non autem in extraiudicialibus, vbi præiudicaretur vxori. *l. maritus. Cod. qui dari Tutores.* Schurff. *conſilio 67. numero 16. centur. 2* Chaſſan. *rubric. 4. §. 5. in princip. numero 48. de quibus alia. De interrogatoriis mandatorum.*] Filius pro patre, & è contra. *l. 2. Cod. de procurator.* Cognatus pro cognato, Affinis pro affine. *l. 35. in principio. ff. de procuratorib.* [Sed quid de ſubdito, † an vnà cum Domino ſe b
legitimare debeat. Non eſt neceſſe. Et hinc in Camera hoc caſu in ſententiis nomen Domini exprimitur. Ita factum in cauſa Zollern contra Würtzburg / & Hanſen Schmidt / Epiſcopi ſubditum, 29. April. Anno 1586. Cõiunguntur & hiſce perſonis Curatores † & Tutores: quod tamen hactenus c

procedit, vt si plures sint, omnes se legitimare debeant. Hinc cum in Camera in causa Erbach contra Budingen / mandati der Pfandung / in puncto defensionalium, vnus se legitimaret, non aliter admissa legitimatio, quam sub cautione, cuius vestigia extant in *formulario hoc titulo*. Sed quid de Syndico ciuitatis : † an is sine mandato admittendus? De eo disputatum in causa der dreyen Stätt/Lüneburg/Staden/vnd Burtehoude/contra die Statt Hamburg/die Schiffart auff der Elbe betreffend/ prout videre licet, *form.3. hoc tit.* Et ego cum sine mandato, si Commissio magni sit momenti, non puto admittendum, sed sub cautione de rato saltem.] Exceptis hisce personis, si qui comparcant sine mandato, eos Commissarius non facile admittet. Comparens enim
d

3 † alterius nomine, debet mandatum producere *l. si quis. 3. §. procuratorem. ff. indicatum solui. cap. 1. de procurator.* Vant. *in tractat. de nullitat. ex defect. mandati.* Quinimo etiam, si Pars aduersa non expetat, Commissarius tamen de mandato inquiret: Schrader. *de feud. part.10. sectione 15. numero 154.* Vantius *de nullitat. ex defect. mandat. numero 64.* [Sed an quis in propria persona comparere, ac simul etiam procuratorem adducere possit, disputatum est, in causa Heilbrun contra Jmblein: vt *formula 16.* demonstrat. Et sane quin possit, non est dubium. Est enim abundans, quod non vitiat.] Quia autem non solum simpliciter mandatum, sed plena legitimatio requiritur. Gloss. & Doctor. *in l.2. de edict. D.Hadrian.tollend.* Viuius *decisione 149. numer.3.* Ioseph. Loduic. *conclusione 31.* Et paria sunt, non habere, & non legitimum habere. Vantius *d. loco. numero 121.* Idque non solum cum ordinarie, sed etiam cum de simplici & plano proceditur, ac proinde in nostro casu etiam locum habet. Viuius *d.loco.numero 3.* adeo, vt non minus Commissarius, quam Iudex ordinarius insufficiens mandatum reiicere, & vt plenius producatur, iniungere possit. Ne tamen hoc casu actus Commissionis nouo mandato conficiendo & producendo suspedatur, Commissarii procuratorem admittant, sub hac conditione, vt stipulata manu promittat, se durante adhuc actu, plenius mandatum producturum. Ita factum in causa Bentheimb contra Balen zu Coblentz/& in causa Pfaltz contra Welff Conrad Grecken. [Et eam cautionem tam suo, quam principalium † nomine præstat, vt notatum in causa der dreyen Gemeinen zu Sultz/ contra Fleckenstein. Et latius videre licet *in form.1. hoc tit.* vt ergo & Pars scire possit, quomodo excipere, & Commissarius à Partibus id petentibus, vel ipsius iudicio committentibus (vt factum in causa Eltz contra Nassaw) vel ex officio, de insufficientia iudicare recte possit.] † Videndum quæ ad legitimum mandatum requirantur: In quo sequens consideratio adhibenda. Quod aut est vna persona, quæ cõstituit; aut plures vtroque casu requiritur in mandatis, primò nomen mandantis. Vantius *d. loco. num. 140.* Ex eo enim colligit Commissarius, an possit constituere; nam si in Camera agere, & ibidem procuratorem constituere potest: recte & hic admittitur. Vantius *d. loco. numero 124.* Secundò requiritur nomen Mandatarii. Vant. *d. loco.* An autem sufficiat dicere, constituo N.N. omnesque alios Notarios; vt pro expressis habeantur. Et hanc constitutionem valere putant, ex eo, quia de iure certum dicitur esse, non solum quod est per seipsum certum; sed etiam illud, quod certificatur, facta relatione, ad aliud certum. *l. cert. ff. si certum petat. l. vbi autem. §. illud. de verb. obligat. l. asse toto. de hered. instit. l. instit. talis. de condit. instit.* Data ergo constitutio per illa verba (omnesque alios) redditur certa, per relationem resultantem ex verbis sequentibus: (qui nunc sunt in Romana ciuitate aut Curia procuratores & Notarii) Incertitudinis autem ratione vitiosi mandati exempla ponunt. *in d. l.2.* Angel. Alb. Guilh. de Cuneo. Si videlicet constituatur is, qui primus ascenderit capitolium. Nam talis posset ascendere, qui nollet; vel non posset esse procurator. Item si plures sint Titii, constituaturque procurator Titius, non designato aliquo ex illis pluribus. Anton. Galess. *ad form. Cam. oblig. 5. partic. num. 6. folio 99.* Similiter potest fieri mandatum, vt constituatur is, quem amicus meus elegerit: quod egregiis exemplis demonstrat Anton. Gal. *d.*

e
4

Gal. *d. loco num. 7. fol.* 109. Tertio, requiritur
specialis expressio coram quo comparere de-
beant, Cōmissario scilicet. Vant. *d. loco*. Quar-
to, in qua causa. Vant. Quinto, ad quid. Vult.
post alios. lib. 2. iurispru. cap. 30. *num.* 27. *& seqq.*
5 Sexto, contra quem. Vant. *d. loco* † Circa quod
quæritur. Si Parti, contra quam in producto
mandato honoris titulus debitus non tribua-
tur, an de defectu possit excipi? Ita in magnis
causis inter summas personas factum. Cōmis-
sarium tamen has exceptiones, tanquam præ-
iudiciales, reiecisse memini, & recte; cum ei
sufficiat de persona constare. Septimo requi-
6 ritur, vt mandatum adiectam † habeat clau-
sulam ratificationis actorū. *l. sed & ea. §. defen-
d re. de procurator.* Octauo, & clausula substitu-
tionis adijcienda; alias mandatum reijcitur; vt
factū in dicta causa Pfaltz contra Conrad Gre-
cken zu Kochersdorff. in qua licet ꝓferret mis-
siuam ablegatus, cōtinentem clausulam sub-
stitutionis, hoc tamen Commissarius (in ipso
mandato inseri debere clausulam, sibi persua-
sum habens) minime attendens, vt durante e-
xamine plenior legitimatio produceretur,
iniunxit. [Si enim ipsum mandatum per lite-
ras (nisi inter mercatores vt infra de interro-
gatoriis mandati asseritur) non probatur,
7 multo minus potestas substituendi.] Nono, †
sigillo & manu Constituentis mandatum
munitum esse debet. Vantius *d. loco. num.* 139.
Quod tamen in Principe aut Episcopo non
requiritur, sed sufficit solum sigillum sine
subscriptione, aut coram Notario publico
factum. Vant. *de nullitat. ex defect. mandati num.*
138. vel sigillo alicuius Iudicis ordinarii corro-
f boratum. *nu.* 139. [An autem † alieno sigillo
hoc casu vti liceat, quæri potest? Ego puto vti
licere dummodo propria se subscribat ma-
nu. Cum enim in actu solennitates summas
requirenti, Testamenti scilicet confectione,
id liberum relinquatur, vt habetur. *in §. possunt
autem. & ibi* præ cæteris Pichard. *num.* 1. *Insti-
tuit. de testament.* certe & hic idem conceden-
dum. Volunt tamen alii, adscribi tum de-
bere, quare suo sigillo non vtatur, De quo
ambiguis votis, disputatum in causa God-
schalcken von Züelen / contra Herrn Hertzog
Frantzen zu Sachsen Lawenburgk.] Formam
autem sui Mandati procuratores diligenter
attendant oportet, ne fines sui mandati ex-
cedant, præsertim si legitimationi clausula
generalis adijciatur, quæ plerumq; se ad pro-
curatoris instructionem refert. Et hæc siue
vnus, siue plures constituant, sic obtinent.
Quando vero plures cōstituunt, diuersi casus
sunt statuendi: Aut enim constituit Colle-
gium † ex pluribus capitibus constans, aut 8
priuati id faciunt. Priori casu quando colle-
gium constituit, sequentia consideranda
sunt. Primo, locus confectionis, vbi collegia-
les congregati. Speculat. *de Synd. num.* 2. Vant.
de nullitat. ex defect. mandati, numero. 151. Se-
cundo, an nomen Vniuersitatis collectiuum
positum, quod sufficit. Panormit, *in c. vnic.
de Synd. numero.* 1. Mynsing. *obseru.* 76. *cent.* 10.
[dummodo nomen superioris, vt pote † Ab- 8
batissæ vel alterius superioris addatur, Hinc
cum in causa Eberswein contra Würte-
bergk mandatum sine nomine Abbatissæ
produceretur, & late desuper disputaretur,
sic interlocutum à Commissario: Ist der ge-
walt durch L. B. vorbracht als vngnugsamb/
nicht angenommen sondern der bescheidt /
daß er fernern gnugsamen gewalt / mit expri-
mirung der Abtissen / vnnd Conuents namen
in zeit drey Wochen vorzubringen / vnd deß-
wegen bestandt zuthun schuldig seyn solle /
hoc est: Mandatum per L. B. exhibitum, vt
insufficiens, non acceptatum; sed decretum.
Eum vlterius sufficiens mandatum, cum ex-
pressione Abbatissæ & conuentus nomine,
spatio trium Septimanarum, producere &
de rato interim cauere debere.

An autem in secularibus Ciuitatibus,
mandatum ita concipiendum Burgermei-
ster / Raht / vnnd alle Bürger? In grauiori-
bus † causis hoc putat Mynsing. *centur.* 3. *ob-* h
seruat. 18. Quo tamen non obstante puto
mandatum Syndicatus sustineri posse, quia
constat ex consuetudine generali, ius ciuita-
tis in consules & senatum à populo esse
translatum. Vnde DD. dicunt: Quod tales
Ciuitatum magistratus, repræsentent ciui-
tatem, Zas. *in l. ciuitas num.* 11. *Si certum petat.*
Castr. *in l. præses.* 12. *C. de transact.* Alexand.
consilio. 22. *numero.* 9. *lib.* 1. Et Idem *in l. nulli*

numero. 9. Quod cuiusque vniuerſ. Et cum ſenatus nomine ciuitatis contrahere poſſit, vt iam dicti Doctores volunt; nil obſtat, quin & mandare poſſint ſine decreto aliorum, quorum iure ipſe fungitur. Per ea, quæ notat Bald. *in l.1.nu.5. C. de ſeru. Reipubl. manumitt.* præcipue vero hæc locum habent, ſi ſigillum vniuerſitatis ſit appoſitum, *vt* dicit Vantius *d.l. numero* 150. & Rot. *deciſion.9. & 36. de procurator.in antiquis.* Et quamuis plerique loquantur tantum de Capitulo: vt Oldrad. *conſilio* 100. Puto tamen idem eſſe in Senatu, cum & id ſit nomen collectiuum. Quæ omnia eo magis confirmantur, quod ex vſu & ſtylo iudicii Cameralis in tali forma: Wir Burgermeiſter vnnd Rhat / ꝛc. omnia fere mandata conſcribi ſoleant. Et ſic puto mandata ea ſufficientia eſſe, ratione prædictorum, quia præſumitur ſcientia, & conſenſus eius, cuius apparet ſigillum acceſſiſſe. Schurff. *conſilio* 17. *numero* 13. *centur.*1. Verba ſunt Referentis in cauſa Ingelheimb contra Pfaltʒ. Conueniunt, quæ in cauſa Meyntʒ contra Erffurdt adducta, vbi diuerſis votis hoc diſceptatum; Referentis autem hic ſaltem adiiciam, aliorum vota Lector ipſemet (quia excuſſa) inquirat. Inquit autem is ita: Quoad proceſſum; nullum præcipuum defectum reperio, prout tum quidem moris & ſtyli fuiſſe arbitror: Nec in mandatis procuratoriis, niſi quod ratione ſyndicatus ex parte Reorum dubitari poteſt; quia requiſita adeſſe non videntur, ſcilicet conuocatio ad locum publicum: Item maioris partis populi, aut ſaltem duarum partium. Et conſenſus communitatis, & alia, de quibus Speculator *titul. de ſyndico, à princip.* Vantius *de nullitatibus ex defectu mandati, per l.nulli.ff. quod cuiuſque vniuerſitat. nomine.* Vbi Doctores tradunt, quod & authoritas ſuperioris, & expreſſio nominum ſingulariter requiratur, etiam vbi maior pars conſtituit. Bartolus *in l.prima, de albo ſcrib.* Adde Chaſſan. *rubric.*13. §.6. *verbo, gens de porte. verſic. Sans authorité.in fin.* Corn. *conſilio* 149. *columna* 2. *libro ſecundo.* Henning. *de probation. conſilio* 5. *numero* 9. Vbi tamen dicit, quod Conſules pro ciuitate agere poſſint, ſi hoc habeat conſuetudo; alios tamen procuratores conſtituere non poſſint, vt quicquam faciant nomine Vniuerſitatis, præſertim in cauſis grauioribus. Mynſing. 3. *obſeruat.*18. vbi dicit, ſaltem nomen collectiuum requiri, Burgermeiſter / Raht / vnd alle Bürger gemeinlich / vt & hic ab initio conſtituerunt Rei. Mynſing. 1. *obſeruat.* 76. Et expreſſe dicit, non ſufficere, quod Conſul & Senatus conſtituant, ſecundum loci cuiuſque conſuetudinem. Et ita obſeruatum in cauſa B. S. contra Anhalt / fractæ pacis. Et B. S. contra die oberländiſche Stätte. Verum è contra videtur, quod defendi poſſint mandata ex parte Reorum nomine Conſulum & Senatus producta. Primò, quia conſtat, ex conſuetudine generali, omne ius ciuitatis in illos, à populo translatum eſſe: vnde dicunt Doctores, quod tales Ciuitatum Magiſtratus repræſentent ciuitatem. Laudenſ. *de officialibus. ex gloſſ. in l.prima. Cod. de contractibus iudicum, verbo, pronuncias, in fine.* Ita in contrahendo & obliganda ciuitate ex conſuetudine eſſe dicit Zaſius *in l.ciuitas. ff. ſi certum petat. numero* 11. Bald. *in l.principales. in fine. Cod. de iure calc.* Schenck. *in viridario concluſione* 106. facit Caſtrenſ. *in l.præſes. numero* 2. *Cod. de tranſaction.* Quod Syndici conſtituti vel à populo, vel à concilio oportuno, dicuntur habere adminiſtrationem cum libera; vt & Tutor, cum quo æquiparantur. Alexand. *conſilio* 22. *numero* 9. *libro* 1. Atque idem Caſtr. *in d.l. nulli. numero* 9. Et ad hoc propoſitum propoſitum applicat, *addition. in cap.final. ad Panormitan. de procurat.* Et ita contra gloſſam expreſſe tenet Ioann. de Platea, *in l. procuratores. Cod. de decurio. & gloſſ. in l.ita demum, in princip. ad Trebellian.* Quia ſufficere dicit ordinem decurionum, vel maiorem partem eorum ad conſtitutionem Syndici. Cum enim talis Senatus contrahat, nil impedit, quin & mandare poſſit, ſine decreto aliorum, quorum vice ipſe fungitur, argumento eorum, quæ notat Baldus *in l.1. numero* 5. *Cod. de ſeruit. reipubl. manumitt.* Et ita quod fit ab his, qui habent authoritatem à Concilio, perinde eſt, ac ſi fieret ab ipſo Concilio, quod eandem poteſtatem habet, quam totus populus

lus, per supra dicta. Et per Angelum *in d.l. nulli. columna 2. in principio.* Nec etiam scribenda esse nomina singulorum, quando magnum Concilium constituit, perinde vt nec in populo constituente requiritur. Tenet Bartol. *in d.l. de alb. scrib. numero 5.* Præsertim vero hæc locum habent, si sigillum vniuersitatis talis sit appositum, vt in notabili dicit Vantius *dicto loco, numero 150. Et addit. ad Speculator. dicto titulo, de Syndico.* Rota *decisione nona, & trigesima sexta, in antiquis, de procuratoribus.* Masuer. *in practic. de procurat. numero secundo* Et quamuis plerique loquantur in Capitulo & Vniuersitate simpliciter: puto tamen idem in Senatu; cum & hoc sit nomen collectiuum. Ratio dictorum, quia præsumitur scientia & consensus eius, cuius est sigillum, (vt & hic est Communitas) accessisse. Schurff. *consilo 17. numero decimotertio, centuria prima.* Quæ omnia confirmati magis arbitror ex stylo & vsu huius iudicii: tali enim forma: Wir Burgermeister / vnnd Raht/ꝛc. omnia fere mandata conscripta esse inuenio, infinitis in causis, magnis & paruis, & vix alias; paucissimis exceptis, reperiri puto. Atque ex supradictis patet responsio ad contraria: Quia illa intelliguntur, vbi Magistratus non est, vel Administratores nullam habent iurisdictionem, aut administrationem non liberam. Idem & Mynsingerus loquitur in causis capitalibus (loco allegato) scilicet fractæ pacis, vbi alia ratio. Item, & quia non possent sine dolo vniuersi de populo contradicere, qui scientes causam tam diu per suum Magistratum agitatam, ratificauerunt continenter, & in perpetuum. Item & quia Senatus in Replicis peremptorialibus causam allegat, vt eò liberius in causa Testes deponere possint. Et sic puto mandata esse sufficientia. Hæc in
1 dicta causa Referens. Sed quæritur, † si consiliarii Principis mittant Mandatum cum hac subscriptione, Statthalter vnd Raht: an acceptare cogatur Commissarius? Et si sigillo Principis munitum, puto admittendum. Et sic notatum lego sep imo Octobris, Anno 1550. vbi allegatum præiudicium, in causa Hessen contra Padeborn.] Tertiò, si simul ad Vniuersitatem & Superiorem causa pertineat, Superior vnà debet constituere. Panormitan. *in d cap. vnic. de Syndicat. numero quinto.* Quartò, sigillum vniuersitatis requiritur. non singularium. Panormitan. *dicto loco, numero 9.* Vantius *dicto loco, numero 151. versicul. si tamen.* [Et huius rei egregium exemplum extat in causa Bentheimb contra Cölln/ *de quo in formula 21. hoc titul.*] Cum vero plures priuati constituunt, necesse est, vt omnes nomina adscribant, & suo sigillo confirment. In quo tamen obseruandum, qui in Camera se legitimarunt ad causam, eorum etiam hic sufficere legitimationem. Circa quod quæritur, Finge impetratam Commissionem à consortibus quatuor, vidua vna, & tribus cognatis, ac coram Commissario produci Constitutionem non ab omnibus consortibus: viduam enim omissam pono: an valeat legitimatio? Hac de re grauiter disputatum in causa Aschenberg contra Stemberg. vrgebat procurator, & viduas debere producere legitimationem: E contrà adferebatur, disputari adhuc in Camera: an viduæ admittendæ: Replicabatur Prothocollum, in Camera viduæ etiam facere mentionem, ac super hoc puncto conclusum. Commissarii hanc rem, ad Cameram remittunt hoc modo: Wollen die Commissarien solchen Puncten / mit vorbehalt beyder Theil eynreden/ vnd Recht / damit an das hochlöblich Keyserlich Cammergericht zu gebürender Erkenntnuß gestellt / vnd geschehen haben/6. Septembris, Anno 1574 hoc est, Commissarii talem punctum, reseruato iure vtriusque Partis, ad Cameram pro interponendo decreto, remittunt. [Sed vlterius quæritur. An Commissarius nomina allegatorum specifice expetere † & eos rotulo inserere possit? Et eum hoc facere posse, non est dubium. Vt factum in causa Sultz contra Fleckenstein/ eo modo, qui præscribitur *form. 21.* Er quia etiam † quandoque à Partibus non rubricatur mandatum, Commissarius illud oneris in se suscipit, quo rectius Rotulo inseratur, Exemplum extat, in causa Straßburgk contra Straßburg / *formul. 26.*] Sæpe partes à Commissario petunt, vt manda-

tum

tum originale restituatur: An huic petitioni locum dare debeat, quæritur? Et dicendum videbatur quod sic, quia id in Camera fieri consueuit. Contrarium tamen in nostro casu faciendum arbitror: Idque illo fine, vt Commissarius eo, si forte deinceps controuersia oriatur, vti possit. Et hoc quoque iuri
9 consentaneum est, traditur enim quod si † mandatum (quale est hoc nostrum) ad vnam causam sit directum, tunc originale remanere debere apud eum, coram quo producitur, nec Parti instrumentum illud mandati repetenti concedendum esse, Marant. *in speculo suo.part.6.numero.37.*[An vero copia danda sit
m aduersario † quæri potest? de quo Ioseph. Ludouici.*decis.167.part.2.* Ego, cur copia hic minus, quam in iudicialibus, Parti dari debeat, haud video, Dabit ergo petenti, non exigenti non obtrudet.]

CAPVT. IX.
De Interuentionibus.

SVMMARIA.

1 *Interuentio an coram Commissario locum habeat.*
2 *Pro Affirmatiua.*
3 *Interueniens, alios Testes potest producere.*
4 *Interueniens in eo statu, in quo inuenit causam, eam aggreditur.*
5 *Negatiua.*
6 *Exemplum interuentionis.*
a *Commissionis cassatio in Camera petenda.*
b *Protestationes quales coram Commissariis fiant.*

POSTQVAM de actore & Reo diximus, videndum nunc: An & aliæ personæ hic comparere possint: cum non sit infrequens, etiam Tertios coram Commissario com-
1 parere † Quæritur igitur, An interuentio coram eo locum habeat? Et videba-
2 tur † dicendum quod sic, cum ea possit æque coram Ordinario, ac Delegato fieri. Gail. *obseruat.70.numero.15.lib.1.* Licet enim delegata Iurisdictio sit stricti iuris: ita quod non comprehendat nisi expressa in rescriptis: tamen hoc hic non attenditur: cũ connexum quiddam sit interuentio. Gail.*d.loco.numero.3.*† Ac-
3 cedit quod hic actus probationum sit communis, etiam Interuenientibus. Nam alios Testes addere potest illis, qui à principali adducti sunt, vt post alios tradit Gail.*obseruat.71. numero.15.lib.1.* Couarr.*pract.quæst.c.3.numero.2.* Et hoc vel eo magis admittendum, cum super iisdem, vel contrariis, non possit, post publicationem, Testes producere. Gail.*d.loco.numero.13. Couar d.l.* Ne ergo plane probationibus priuetur, recte in ipso examinis actu se intromittit, ac sua deducit. Iuuatur & id eo, † quod Interueniens in eo statu, in quo 4
inuenit causam suscipiat. Gail.*d.obser.71.numero.1.& 12.* Et † licet hæc probabiliter di- 5
cantur, contraria tamen sententia [tam stricte obseruatur, vt ne quidem Commissarii, Interuenientibus copiam Commissionis concedere soleant, Vt factum in causa Bentheimb contra Wimarsen / de quo videatur *form. 2.h.tit.* Et hæc etiam sententia] firmioribus nititur rationibus. Primo, quia Partes possunt excipere, se ad hoc non esse citatos, sed tantum ad actum productionis, ideoque se non teneri respondere, cum non instructi ad hoc accesserint, maxime vero procuratores, qui nihil se in mãdatis de eo habere dicũt Secundo, quia Commissio est stricti iuris, & ideo non extenditur. Quod hic tertio maxime habet locum, cum contra talem interuenientem multæ possint produci exceptiones, quæ si coram Commissario proponendæ, differretur actus, & dilationes concessæ non sufficerent. Quarto, confirmatur hoc ex enumeratione partium. Aut hic Tertius aliquid adfert, quod ad causam principalẽ pertinet: & certum est ad Cameram hoc spectare. Aut ad Commissionem vt puta [si ad ipsam Commissionem cassandam velit agere. Et id quoque spectat ad Cameram: † vbi co- a
gnoscitur, an aliam causam cassandæ Commissionis adferat, quam Principales: aliàs ne quidem, audiuntur, nec acta ipsis eduntur, vt obseruatum in causa Virmunt contra Virmunt. Vel si velit] Testes producere, & quia ii in Camera non sunt nominati ab Interueniente: id minus recte hic facere dicitur. Aut interrogatoria exhibet: & cum de iure ipsius, circa articulos, in Camera non constet: nec Interrogatoria procedunt. Aut denique Adiunctum præsentare vult:

re vult, & excluditur: qnia cui hoc facere competat, in Commissione exprimitur: nempe dem Gegentheil / hoc est, Parti contra quam: ergo non alii. Si itaque Interessentes hoc modo compareant, eos reiiciet Commissarius. Vt autem res clarior reddatur,
6 †exemplo illustranda est. Sæpe Tertii ratione factæ ocularis inspectionis Commissarium accedunt: & licet id, quod oculari inspectioni subiectum est, pro suo Producens monstrauerit: tamen nec ad Produeentem, nec ad Aduersam Partem; sed ad se pertinere Interuenientes contendunt. Quo sane casu, vigore supra dictorum, Commissarium nihilominus procedere, actumque expedire posse arbitror. Solent tamen & hi tunc protestationes exhibere, easdemque Rotulo inseri petere. De quibus quid statuendum sit, infra de protestationibus dicetur. [Equidem si protestationes non ad ipsam Commissionem, infringendam aut diminuendam tendant: admittendæ sunt: verbi gratia; si
b compareant, & † protestentur, se velle vti attestationibus, ex causa, vt factum in causa der dreyer Stätt / Lüneburg / Staden / vnd Burtehonde contra Hamburg / de quo consulatur *formula 3. hoc titulo*.]

CAPVT X.

De Iuramento.

SVMMARIA.

1 *Iuramentum quare introductum.*
2 *Quæ personæ in hoc actu iurare debeant.*
3 *An consensu Partium remitti possit iuramentum à Commissario.*
4 *Pro Negatiua.*
5 *Pro Affirmatiua.*
6 *Responsio ad obiecta.*
7 *Appellatio licet à consuetudine tolli non possit, pacto tamen potest.*
8 *Admonitio aduersus periurium in quouis iuramento à Commissario præmittenda.*
9 *Quæ personæ iurent.*
10 *Clerici quomodo iurent.*
11 *Quomodo seculares masculi & fœminæ.*
12 *Illustres & generosi quomodo iurent.*
13 *Iuramentum Iudæorum.*
14 *Quando iurandum.*
15 *Nolentes iurare, quando cogendi.*
16 *Quâ formâ iurandum.*
a *Quando Commissarius cogatur iurare.*
b *Iuramentum antiquitus obseruatum, præstat vasallus.*

VT in omnibus, † ita etiam in hoc Commissionis actu, iuramentum, ad euitandam omnem cauillationem, introductum est: habetur enim instar herbæ betonicæ, quæ cunctis malis bona esse creditur. Curt. Senior *consilio 65. si super præmissa.* Catell. Cottæ *memorabil. in verbo, iurament.* Debent enim † omnes fere personæ ad Commissionem adhibendæ, solo Commissario excepto, [nisi forte se in aliquo suspectum † faciat, quo casu & ipsum ad iurandum cogi posse volunt: quod infra de iuramento in materia interrogatoriorum, plenius persequemur:] iurare, prout aliquo modo ex iis; quæ de Peritis sunt tradita, apparet, ac infra latius de testibus explicabitur. Hoc autem loco generalia quædam præcepta circa delationem iuramenti à Commissario obseruanda tradentur. Et quidem antequam ergo ad eam deuenitur, sæpe personæ iuramento adstringendæ, in more habent petere sibi remitti iurisiurandi conditionem: Quæritur itaque: † si partes voto petentis annuant, an Commissarius acquiescere, & iusiurandum remittere debeat? Et † quamuis simpliciter videbatur dicendum, quod non: Cum nec statuto, nec consuetudine, introduci possit, vt iuramenta, necessariò requisita, omittantur. Roch. de Curte. *de consuetud. cap. final. numer. 15.* Et argumentum à Statuto ad Pactum in iure sit validum: sequitur idem hic in remissione Partium statuendum. Et hanc sententiam tuentur, quoad Testes non pauci, vt infra dicetur. Contraria † tamen in praxi à Commissariis quotidie obseruatur, ac suas eaquoque magis vrgentes habet rationes. Cum enim hæc iuramenta in gratiam Partium sint introducta, recte iis pacto renunciatur. Quod iuuatur per ea, quæ supra de iuramentis Peritorum sunt tradita, & confirmatur *per text. in cap. nam postea. 9. §. 1. cap. 2. de sponsalib. l. remittit 6. in princip. ff. de iureiurand.* Panormitan. *in cap. 1. numero 4 de iureiuran.* Gail. *libro 1. obseruat. 101. numer. 2. & 3.*

6 & 3. Nec huic † obstat ratio, pro contraria parte adducta: quia argumentum à Statuto ad Pactum non procedit, vbi diuersa subest ratio.vt in præsenti casu nostro, in quo tan-
7 tum de priuato commodo agitur. † Sic in simili, licet Statuto vel Consuetudine Appellatio tolli nequeat. Soarez. *in Thesaur. recept. sent. litera A. numer.* 196 Clar. *in §. final quæst.* 94. Mynsinger. *cent.* 1. *obseruat.* 14. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 135. *nu.* 12. Pacto tamen (quia in fauorem partium est introducta) recte tollitur. Gail. *libr.* 1. *obseruat.* 150. Men. *de arbitr. iud. quæst. q.* 70. Secundo, respondetur: distinguendum esse inter illa iuramenta, quæ in gratiam Partium, & illa, quæ in publicam vtilitatem introducta
8 sunt. Gail. *d. l. nu.* 4. † Si autem remissio à Parte non cōcedatur; Cōmissarius antequam iuramentum deferat, diligēter iurantes de periurio, eiusque pœnis temporalibus & æternis commonefaciet; in specie allegando, periurium Deum habere vltorem, & à magistratu grauissimè puniri, vt & alia, quæ Commissarius egregie descripta inueniet apud Viuium *decision.* 120. & infra *part.* 2. *libr. de Testibus.* latius explicabuntur. Hæc vbi præcesserint; ne in modo & solennitate iurandi erretur,
9 personas † iuramento adstringendas considerabit: Aliter enim iuramentum præstant Ecclesiastici; aliter vero Seculares. Inter Ec-
10 clesiasticos etiam aliter Episcopi; † aliter vero inferioris ordinis. Illi inspecto tantum libro Euangelii. *c. vlt. de iuramen. calum.* Hi dextra alicui presbytero data, eam libro Euangelii imponunt, ac iurant. Panormitan. *in cap. de iuramen. calumn.* Quamuis & hodie viso tantum libro Euangelii iurent. Grauat. *ad Vestr. libro* 6. *cap.* 2. *numero* 41. Secundum multorum locorum consuetudines, manu ad pectus admota. Guid. Pap. *decision. Delphin.* 65. & 615. Imbert. *in Instit forens. libr.* 1. §. *constitutum.* Rebuff. *in Tractat. de Inquisit. seu commissar. artic.* 12. *gloss.* 1. *numero* 8. [Quia igitur hæc promiscue obseruantur, solet Commissarius liberum Partibus relinquere, quomodo iurare velint, vt factum in causa Vatische Vormünder zu Carlsberg contra Churfürstliche Pfaltz/ de quo extát vestigia *in Formulario meo, titul. de testibus. cap.* 13. *form.* 5. *part.* 2. Tutius tamen est Cameræ stylum sequi; vt leuatis digitis iurent.] Possunt tamen etiam clerici in manibus laici deponere, quando examinantur ab eo. Panorm. *d. loco.* Quoad Seculares autem † aliter mares, aliter fœminæ iu- 11
rant. Mares secundum ius Canonicum (Testes præsertim) præstant iuramentum tactis corporaliter Euangeliis. *cap. hortamur.* 2 *quæst.* 9. Panormitan. *in cap. tuis de Testibus numero* 7. Moron. *de treuga & pace. cap.* 10. Gabriel Roman. *com. conclusion.* 5. *libro* 2. *num.* 34. & 35. De consuetudine tamen, eleuatis digitis manus dextræ. Schenck. *de Testib. num.* 14. Moron. *de treuga & pace. quæst.* 8. *numero* 4. *libro* 1. Imbert. *in Institut. forens. cap.* 40. *in verbo deflectens.* Rebuff. *d. l. num.* 8. Menoch. *consilio* 37. *numero* 52. Roland. *consil.* 55. *volum.* 4. Et talem consuetudinem valere tradit Panormitan. *numero* 7. & Felin. *in cap. tuis. de testib.* Ac notandum, † ex 12
eadem cōsuetudine, nonnullos differentiam facere, inter generosos, & illustres masculini sexus personas, & alias: quasi illustres, ad instar mulierum, dextra manu mammillæ imposita, promittere, & postea eleuatis digitis iurare cogantur: & ita Comites præstitisse in causa Herrn Christoff Hertzogen zu Würtemberg / contra den Keyserlichen Fiscal / ex actis apparet. Fœminæ palmam dextram sinistræ
† mammillæ imponunt. *Terin. in process. cap.* 38. 13
Differentia quoque, quoad verba iuramenti, inter Christianum, & Iudæum statuenda. Christianis hac forma defertur: Faciam, aut dicam, ita me Deus bene amet. Iudæi vero iurant per legem Mosaicam, & decem præcepta, vt post Speculat. Felin. Socin. Bartol. docet Mynsing. *centur.* 6. *obseruat.* 20. *nu.* 2. † For- 14
ma autem iuramenti Iudæorum extat in *Ordinat. tit.* 26. *part.* 1. Quando autem hæ personæ iuramento astringendæ sint, quæritur? Et licet videbatur, statim cum ad ipsum actum acceditur, iuramentum hoc deferri debere: allegata tamen probabili causa, spatium potest indulgeri. *l. iurisiur.* 34. §. 1. *ff. de iureiur. l. qui interrog. cum l. sequen. de interrog. action.* † Quid si 15
verò personæ quædam nolint iurare, sed appellent: quod sæpe fieri solet? Et appellatione non obstante, mandatis pœnalibus procede † poterit Commissarius. *argum. l. general.* 16
12. C.

12.*C.de iureiur.* In iuramento autem hoc deferendo aduertet diligenter Commissarius, ne nouam formam proponat, sed antiquam, vnicuique actui conuenientem, obseruet. *cap. dilecti. de maiorit. & obedient. cap. cum consuetud. de consuet. consil.* 14. *num.* 172 *tom.* 5. *consil. diuers.*
b *German.* [Ita quoque vasallus † cogitur, antiquum iuramentum præstare. Ferrat. *cap.* 1. *lib.* 1. *de feud.* Tiraquell. *de vtroque retract.* §. 32. *gloss.* 1. *num.* 39. Et quod iuramentum in ipsamet forma, qua conceptum, præstari debeat; nec sufficiat fieri per æquipollens, à Doctoribus proditum est. Iason *consilio* 4. *libro* 3. Viuius *libro* 1. *commun. opin.* 198. Ioan. Viuien. *ad letum introitum Caroli V. articul.* 5. By süllchen Trow / ende Eedt. Adde Modest. Pist. *quæstione* 66. *numero* 44] Quod & consideratum ante multos annos 17. Maii, Anno 1539. cum Vlrich de Flechingen / præfectus in Maulbrunn / aliter, quam receptum erat, iurare vellet.

CAPVT XI.

De Relaxatione iuramenti.

SVMMARIA.

1 *An relaxatio necessaria?*
2 *Negatiua.*
3 *Affirmatiua.*
4 *Consiliarii Principum quomodo iurent.*
5 *Respondetur obiectionibus.*
6 *Relaxatio à quo facienda.*
7 *An ab Ecclesiastico?*
8 *An à Seculari, & quid si in Commissione nulla de eo mentio.*
9 *Relaxatione an opus sit, cum contra non Dominum Testis producitur?*
10 *Pluribus iuramentis astrictus plures absolutiones habere debet.*
a *Vt Testes à iuramẽto relaxentur, mandatis sine clausula iniungi Magistratibus.*
b & c *Relaxatio à iuramento, an speciale mandatum requirat.*
d *Relaxari iuramentum quando ex officio possit.*

CVm sæpenumero personæ iurantes alicui ex Partibus iuramento sint obstrictæ, introductum est, vt iuramenti illius relaxatio, ante actum, à Parte aduersa petatur.
1 Circa quod primo † quæritur: An relaxatio hæc in hac materia sit necessaria? Sunt qui-
2 dam in illa opinione: † Subditum in causa sui Domini posse esse Testem, licet non absoluatur à iuramento Domino præstito: Frustra ergo videtur requiri absolutio, quam à iure communi quis habet. Reub. *in tractat. de Test.* §. *secundo loco. fol.* 75. [Hinc & Referens, in causa fiscalis contra Braunschweig & Rittershausen / dicebat: Nullitatem quidem esse, quod subditis iuramentum non esset relaxatum. Eam tamen sic defendi posse videri; quod relaxatio non ita videatur magnopere necessaria; cum etiam Testes ab alterutra Parte producti debeant iurare, se dicturos veritatem. Et sic vigore huius iuramenti, tam pro actore, quam Reo deponere, tenentur. Deinde etiam attestationes, hoc saluare: quod nonnulli sint Testes, qui iuramento non sunt obstricti. Ideoque non opus fuisse relaxatione. Et sic habiles Testes inhabilium defectum supplere. Hyppol. *sing.* 154.] Quod videtur quoque ea niti ratione, quod iuramentum, quo subditus Domino est obstrictus, non extendatur eò; ne contra Dominum possit dicere veritatem. Secundò, quia ab omnium Superiore ipsi hoc mandatur. Constat autem in omni iuramento personam Imperatoris censeri exceptam. Et quod de Testiũ personis dicitur, consequenter ex identitate rationis ad alios quoq; actus Cõmissionis extendendum videbatur. Contraria tamen sententia † videtur rationi esse 3
magis consona. Nam statuitur omne iuramentum esse seruandum, eique firmiter standum; nisi absolutio petatur. Vt autem hoc in specie declaretur; Notum est, subditos, ratione iuramenti, quo Domino suo adstringuntur, actus Domino aduersantes, quantumuis per se licitos, non posse sine magno periculo periurii, exercere. Idem ergo etiam hoc casu, cum subditi contra Dominum producuntur; dicendum: si à iuramento prius non absoluantur, ad minimum magna periurii suspicione se grauare. Quæ res hoc simili quoque confirmari potest. Consiliarii Principis, si contra Principem, † iuxta titulum *Ordin. part.* 2. *titul.* 4. *& sequentibus.* Iudi- 4
ces constituantur, ac veritatem etiam contra Dominum dicere cogantur: absolutio tamen à iuramento Domino præstito præcedere debet. *d. titul.* 4. §. dieselbe neun Rähte/ꝛc.

[Sic & Visitatores à iuramento relaxantur, & nouo iuramento adstringuntur, vt & personæ Camerales à Visitatoribus, dum visitantur, vt habetur in Recess. visitationis, *Anno* 56. §. Vnd nachdem/ꝛc.] Et hæc sententia à Doctorib. quoq; est approbata. Sichard. *in l. eos Testes. numero* 4. *de Testib.* & traditur de interrogatoriis infra. Et in Camera etiam obseruatur: Ac in Commissionibus expediendis, Commissario expresse iniungitur, vt alterutri Parti subiectis, iuramentum, quo domino suo obstricti sunt, tamdiu, donec actus absoluatur, relaxet. [Hinc quoque man-
a datum sine clausula † decretum contra Magistratum ordinarium, vt Testes relaxaret ab ipsorum iuramento; exceptis tamen arcanis consiliorum, 7. Iunii, Anno 1526. Decisiones seu Præiudicia Camer. *in verbo*, *Testis*, *versic. Testium relaxatio.*] Ex quibus fundamen-
5 tis ea, quæ pro contraria parte † adducta sunt, corruunt. Nam dato, de rigore hoc ita statui posse: consultius tamen, ad euitandum periurium, maxime in personis idiotis, quas hi iuris apices latent, ac incogniti sunt, expresse relaxationem faciendam arbitror.
6 † Secundò quæritur. A quo relaxatio hæc facienda? Et videbatur, Ecclesiasticam personam ad hoc adhibendam: iura-
7 mentum enim est quid spirituale, † & ideo eius relaxatio fieri debet ab ecclesiastico, per tradita à Gail. *libro* 1. *obseruation.* 25. *num.* 1. [Decisiones seu Præiudicia Cameræ, *in dicto*
8 *verbo*, *relaxatio. versic. relaxatio iuramenti.*] † Eo tamen non attento, dicendum, relaxationem hanc regulariter fieri à Parte, vel eius Procuratore, cui iuramento obstrictus est. Eius enim proprium est soluere, cuius est adstringere. Ratio, quia hodie etiam Magistratibus politicis conceditur relaxatio à iuramento. *l. final. Ad municipal. l. fin. ff. de re militari. ac alii text.* allegati à Gail. *d. loco. numero* 2. [Mynsing. *centur.* 3. *obseruat.* 99. Consult. Saxon. *quæstione* 4. *num.* 13. *& sequentib. part.* 1. Magenhorst. *ad ordinat. part.* 2. *titul.* 24. §. *Imperator tamen.* Muscatel. *in prax. part.* 2. *gloss. quidam.* Schenck. *conclusion.* 69. *numero* 1. Decianus *in tractat. criminal. cap.* 11. *numero* 54. *libro* 6.] Licet hoc latissime oppugnet [Fachin. *libro controuers. iuris* 3. *cap.* 13. vbi vul de iure Canonico denegari. Idemque sentiat] Prosper Carauit. *ad rit. magna Curia*, *Ritu.* 287. *numero* 9. vbi plures allegat: fatetur tamen ibidem, consuetudine hodie contrarium esse receptum. vide Fichard. *consilio* 133 *german. numero* 18. Leonin. *consilio* 3 *numero* 9. [An autem ad hoc speciali mandato opus † sit, in dubium b vocatum, in causa Witmarsen contra Bentheimb / vti colligi potest ex formulario meo, *libro* 2. *parte* 2. *form.* 1. *cap.* 12. Er cum fere omnia, quæ circa iuramentum statuta sunt, speciale mandatum exigant; puto & hic idem esse necessarium, cum maximæ videatur esse authoritatis relaxatio iuramenti; eoque in generali mandato non venire. Ac sic in causa † Würtzburg contra Fulda / interlocu- c rum, In der K. C. Sachen belangendt Philippum Berckhan / ist der Bescheidt / wölle vnnd möge Fuldischer Anwaldt angeloben/ von wegen seines Herrn Principaln, in zeit 5. Tagen/den nechsten Gewalt / cum ratificatione prius actorum, mit einuerleibter Clausul: Daß ermelter P. B. seiner Pflicht/ Glübt/Aydt/vnd Dienst/Damit er seinem gnädigen Fürsten/vnd Herrn verwandt/vnd zugethan / a termino productionis, frey ledig/vnnd loß gezehlet worden sey/ einzubringen/vnd er Anwaldt thue solches also / oder nicht / Solle ferrner ergehen/was Recht ist. Als nun der Fuldischer Anwaldt/ die Caution erstattet: ist ferrner interloquirt worden. In jetzgemeldter Sachen / ist P. B. ad iuramentum Notarii zugelassen: hoc est, In causa K. C. Philippum Berckhan / concernente tale redditur decretum: Si Fuldensis Procurator nomine sui Domini principalis promiserit, se spatio quinque dierum proxime sequentium Mandatum, cum Ratificatione prius actorum, adiecta clausula P. B. à promissione, iuramento, & seruitio, quibus Principi ac Domino suo obstrictus est, à termino productionis esse relaxatum producturum: Et siue procurator hoc præstiterit, siue non; tum vlterius fiet, quod iuris est. Præstita iam ab Aduocato Fuldensi cautione, vlterius interlocutum fuit. In iam dicta causa P. B. ad iuramentum Notarii admissus.

missus est. Item in causa Stolberg contra Würtzburg Commissionis ad memoriam: vbi actum & interlocutum, prout sequitur: Ferrner / nachdem Beclagter die jenige / so seinem Gnädigen Fürsten vnnd Herrn mit Pflicht zugethan / derselben zu erlassen begerte / vnd solches nicht in seinem Gewalt stünde: Als sagt der Produc. Anwaldt: dieweil Relaxatio speciale Mandatum erfordert / so könne er solche Loßzehlung nicht vor gnugsamb annemmen: Sondern were deßwegen eine sondere Volmacht vnd Ratification eynzubringen / vnd setzte es / etc. Darüber folgendts interloquirt worden. In Sachen N. ist der Gewalt / durch N. vberschickt / als vngnugsamb / nicht angenommen / Sondern von Ampts wegen der Bescheidt: Wölle vnnd möge der Anwaldt angeloben / gnugsamen Gewalt / cum clausula Ratificatoria, in der Sachen / innerhalb viertzehen Tagen / den nechsten: So jhm gleichfals von Ampts wegen hiermit angesetzt: nur Commissario zuhebendigen vnd zu zustellen / daß solches gehört werden / vnd darauff ergehen soll / was Rechtlich ist. Id est, postquam Reus eos, qui Principi ac Domino suo iuraméto obstricti erant, relaxari peteret: Idque in illius potestate non esset: Procurator producentis replicando dicebat: cum relaxatio speciale mandatum requirat, se talem relaxationem pro sufficienti acceptare non posse, sed deberi eius nomine speciale mandatum ac Ratificationem produci. Submittebatque id cognitioni Commissarii. A quo postmodum taliter interlocutum. In causa N. mandatum procuratorium per N. transmissum tanquam insufficiens non acceptatum: sed ex officio ita decretum. Si procurator promittere velit, & possit, se aliud mandatum cum clausula ratificatoria, in hac causa spatio quatuordecim dierum, qui ipsi ex officio præfiguntur, Commissario exhibiturum, hoc auditum, & deinde factum iri, quod iuris est.] Si vero Pars eiusve Procurator, Testes à iuramento, quibus ei obstricti sunt relaxare recuset, aut differat, tum Commissario, vigore commissionis, quæ ipsi hoc iniungit, id facere permittitur, [ex officio, † vt factum in causa Fleckenstein contra Baden. De quo *form. 2. cap. 12. de Testibus.* Quod & tunc obtinet, cum non pure sit relaxatio. Vt in causa Wittnarsen contra Bentheimb / vide *formulam 4. d. l.* Nonnunquam etiam Partes ipsæ Commissario facultatem relaxandi largiuntur: Vt in causa deß Herrn Marggrauen zu Baden von Carlßpurg / contra Herrn Ludwigen Churfürsten / Pfaltzgrauen. Idque habet rationem.] Quia Camera potest soluere iuramenta, prout quotidie facit. Gail. *d. loco.* Ergo suo etiam Commissario eandem potestatem concedere potest. Quid si autem nulla eius rei in Commissione fiat mentio: an Commissarius propria authoritate id facere possit, quæritur? Et licet ex rationibus dicendum videbatur, eum hoc posse; cum, vt supra de interrogatoriis dictum est; subditi non aliter, quam relaxati à iuramento, admittantur, & Commissario omnia licita censeantur, sine quibus Commissio cum fructu expediri non potest. Scio tamen antiquitus, eum Partes ad instantiam Commissarii relaxationem facere renuissent, supplicatum fuisse ab eis in Camera pro licentia absoluendi à iuramento: quod & obtinuerunt 6. Augusti, Anno 1550. in causa Vlm contra Fugger. & Anno 1553. 10. Februarii, in causa Hatgaw contra Hanaw. [Ita in Sachen der Wyden von Straßburg contra Stolberg Commissarius interlocutus fuit. Dieweil Anwaldt deß Producenté, sonder gewalt die vorgesetzte Zeugé N. so wolgedachten Herrn Grauen / als jhren Principalen, mit Glübd vnd Eyden zugethan / Zu diesem Actu zu relaxiren, oder qualificiren nicht vermag / noch in der Commission meldung darvon geschicht / So thue ich ermelte Producenten deßhalben / jhre Notturfft gebürlicher weiß / beym Herrn Cammerrichter vnd Beysitzer / alß Committenten zu suchen / hiemit remittiren. Hoc est: Quia procurator Partis producentis absque mandato prædictos Testes, qui Domino Comiti tanquam principali, iuramento obstricti sunt, ad hunc actum relaxare, & qualificare nequit: neque in Commissione de eo mentio fiat. Ideo prædictos Producentes ad dominum Iudicem & Asses-

fores Cameræ, tanquam cómittentes vt ibidem ad causam facientia, impetrent, remit-
9 to] † An autem hæc relaxatio semper ac indistincte à Domino facienda; an vero tum demum, cum pro Domino deponit, non immerito quæritur. Et dicendum, posteriori tantum casu faciendam esse relaxationem. [Quia autem ad hunc locum Practicus eximius, Daniel Moller, piæ memoriæ sequentia verba in suo exéplari asscripserat. (Hic authori non assentior, eum relaxationem fieri oporteat, antequam subditus deponat; & sic nondum scire potest pro illo vel contra depositurus sit.) Ego, ne alii hic similiter impingant admonendum duxi: me hic tantum Dominum opponere Extraneo; non vero distingnere, an pro, vel contra Dominum deponat: quod subsequens contextus satis euincit, qui sic habet:] Cum causæ relaxationis supra allegatæ (ne scilicet in fauorem Domini, cui astrictum se semper arbitratur, quid faciat) in alio cessent, nec nouum sit, aliquem pluribus diuersis iuramentis adstringi. Contrarium tamen sæpe fieri solet: eos scilicet relaxari, qui subiecti non sunt. Ita relaxari subditi Electoris Palatini, in causa
10 Wormbs contra Geißhenner. † Sæpenumero etiam accidit, vt adhibendi pluribus iuramentis adstricti sint suis Dominis. Hoc sane casu omnium facienda est relaxatio: absolutiones enim tot faciendæ, quot iuramenta. Menoch. *consil.* 24. *nu.* 15. Anguisol. *cons.* 43. *n.* 13. Quod & sic obseruatum in hac materia scio.

CAPVT XII.
De Sententiis interlocutoriis Commissariorum.

SVMMARIA.

1 *De quibus rebus Commissario interloquendum.*
2 *Deliberandi spatium sumere debet Commissarius.*
3 *In rebus magnis extemporanea celeritas vitanda.*
4 *Sententia non præcipitanda.*
5 *Quando celeriter interloquendum.*
6 *Ad quid Commissarius in concipiendis sententiis respicere debeat.*
7 *Forma interlocutionis, ratione exceptionum contra Commissarium.*
8 *Forma sententiæ, qua Adiunctus reiicitur.*
9 *Forma sententiæ, qua Pictor admittitur.*
10 *An in scriptis proferenda hæ sententiæ?*
11 *Interlocutoria scripturam non requirit.*
12 *Rotulo inserenda sententia.*
13 *Copia interlocutoriæ an danda Partibus.*
a *Sententia loco congruo ferenda.*

CVm Partes longis hinc inde habitis altercationibus, tam ratione personarum, quam rerum, supra positarum, tandem submittere, & Commissarii iudicio integram rem committere soleant, † eiusque 1
proprium sit desuper interloqui: breuiter nunc de sententia ipsius agendum, & quomodo se, in interlocutionibus hisce formandis gerere debeat, breuis instructio tradenda est. Vt enim verum fatear, ad hunc potissimum finem, huius materiæ tractationem, (quia in hisce interlocutionibus, improuisis casibus obiectis, quosdam sæpe grauiter hallucinari contigit: quo ipso non solum in magnos sumptus se præcipitarunt, sed etiam dedecus maximum, ac vituperium sibi conciliarunt) suscepi. † Si ergo ratio- 2
ne alicuius puncti coram Commissario à Partibus submittitur; eum deliberandi tempus, ad horam vnam atque alteram, aut dimidium sæpe diem sumere debere suadeo.
† In rebus enim maximis extemporanea il- 3
la & subita celeritas fugienda est. Andreas Frecc. *de Republic. emendand. cap. vndecimo, numero secundo, libro primo.* † Et nostri Iuriscon- 4
sulti sententiam nimis præproperè latam, suspectam habent. *l.* 2. *in princip. de sentent. ex breuiloq. recitand. cap. summopere,* 11. *quæstione* 3. Vantius *de Nullitat. titul. tertio, numero* 33. Mynsinger. *respons.* 28. *in fine.* Vbi rationem hanc assignat, quia præcipitantia est nouerca iustitiæ. [Vide vota sub nomine Gylmanni edita, *libro primo, decisione* 10. *numero* 77.] Idque maxime in Delegato: eum videlicet non debere properare ad sententiam, locum habere statuunt. Gloss. Hostiens. Ioann. Andre. Bertholdus *de re iudicat.* Fichard. *consil. german.* 109. *numero* 5. Wesenbec. *consilio* 1. *numero* 64. Hinc quoque Decian. in Apologia cótra Alciatum dicit: Consulentem, non ex tempore respondere, sed deliberandi spatium semper petere debere. † Cauebit tamen Com- 5
missarius, ne in quibuslibet leuibus quæstionibus

nibus diu deliberet; sed ex tempore ad illas
respondeat. Quando enim Iudex de facto in-
structus est, sententia eius in continenti la-
6 ta, valet. *Doct. dictis locis.* † In sententia autem
concipienda Commissarius poterit dirigere
cursum ad præcepta in his libris tradita, in
quibus hoc quod proposui, si non perfe-
cte, attamen mediocriter me assecuturum
spero. Vt autem res Lectori dilucidior fa-
ciliorque reddatur, non inutile fuerit, ob o-
culos aliquot exempla ponere. Finge ergo;
contra Testes obiici, illos esse suspectos: Hic
Commissarius Librum huius Tractatus de
Testibus legat, in quo talem exceptionem
contra Testes oppositam, non Commissa-
rium, sed Iudicem decidere debere inue-
7 niet, eoque sic interloquetur: † In Sachen
Commissionis laß ich / als verordneter gegen-
wertiger Commissarius, die gethane Protesta-
tiones vnd Exceptiones, auff jhren werth be-
ruhen: Jedoch dem Herrn Gegenanwaldt wi-
der die Zeugen / vnnd deren Aussag an gebü-
rende Orth vnd end / dieselbe vorzubringen/
hiemit im geringsten nichts benommen / son-
dern vorbehalten / hoc est: Ego, vt præsentis
causæ ordinatus Commissarius, prætensas
Exceptiones & Protestationes suo valori re-
linquo; Aduersæ tamen Partis Procuratori,
cōtra Testes eorumq; dicta competenti loco
easdē proponēdi facultatem, haud quaquam
8 adimens, sed reseruans. Similiter si † exci-
piatur, Adiunctum esse partialem, supra in li-
bro de Peritis caput de Adiuncto inspicia-
tur, & ex eo talis formetur sententia: Die-
weil sich auß den vorbrachten Handlungen so
viel / daß der Adiunctus partheisch / befun-
den / als soll Gegentheil jnnerhalb zehen Ta-
gen / einen andern zubenennen freystehen: mit
dem Anhang / wo er solchem also nicht nach-
kommen wirdt / daß jhme alsdann der Weg/
solches zuthun / benommen seyn soll. hoc est:
Quia ex productis & actitatis, Adiunctum
esse partialem, compertum est, Aduersæ Par-
ti intra decendium alium nominare, liberum
erit, sub hac comminatione: nisi id fecerit,
quod ipsi illud deinceps faciendi via præclu-
9 sa erit. † Pari ratione sæpe disputatur, An Pi-
ctor debeat adhiberi; vtputa cum id in Com-
missione non est expressum. Hinc Commis-
sarius caput de Pictoribus, prædicti libri, in-
tuebitur, ex eoque interloquetur: Soll der
Augenschein vorgewendter Eynred vnuerhin-
dert / durch einē vnpartheischen Mahler / doch
daß er zuvor den gewohnlichen Mahler Eydt
præstire, abgemahlet werden. Hoc est: Rem i-
psam, vti oculis apparet, prætensa exceptione
non obstante, per Pictorem non partialem:
præstito tamen prius solito Pictoris iuramen-
to, depingendam decernimus. Hæc exempla
hic, vt finis suscepti huius laboris agnoscatur;
addēda fuerunt, quibus, vt opinor, adductis,
quiuis facile de similibus statuere & iudicare
poterit. Ad eum autem finem facilius conse-
quendum, in quaque fere specie, sententiæ
formulam addidi, & alibi copiosius traden-
tur. An † autem hæ & similes sententiæ, ex 10
scripto prælegi, an oretenus proferri debe-
antur, quæri potest? Vtrumque fieri videmus.
Quid igitur iuris videndum. Ad cuius rei di-
iudicationem præmittendum est, hanc sen-
tentiam Commissarii esse interlocutoriam,
vt supra monui: Interlocutoriam † autem scri- 11
pturam non requirere docuerunt post gloss.
Bartol. Anton. Grauat. ad Vestr. *cap. 3. numero
46. in fine libri septimi.* Damhoud. *in Ciuil. praxi
cap. 219. numero 6.* Et eam communem dicit Ia-
son *in l. nec quicquam. numero 59. de offic. proconf.*
Masuer. *in addition. ad Ferrar. de appellation. ab
interlocutoria. num. 4.* Osasc. *decision. 6. numero 5.*
Et cum prædicta sententia sit communis,
Commissario ab ea non erit temere receden-
dum: Est enim instar Iudicis, ac ideo tenetur
sequi communem opinionem. Illud tamen
obseruandum † Commissario, etiamsi orete- 12
nus interloquatur, vt nihilominus in scriptis
interlocutoriam suam Rotulo inserat: quod
in specie, in interlocutoria sine scriptis lata,
tradunt prædicti Doctores. An aūt † Parti co- 13
piam interlocutoriæ communicare debeat
Cōmissarius, cōtrouersia non caret. Videba-
tur dicendū, quod non, quia dum prælegitur,
eius tenorē facile Pars assequi pōt. Sed con-
trariū praxis obseruat. Et habet rationē: Quia
si Pars forte appellare ab ea velit de mente &
verbis sententiæ diligenter inquirere, eius-
que tenorem Appellationi inserere debet.

Acce-

Accedit, quod Procuratores plerunq; Principalibus suis omnia, quæ acta sunt referre coguntur: Vt ergo hoc rite fiat, copia ipsis cõmunicanda est. [Vide ad hoc *form. 2. hoc tit.*] In cõcipiendaaũt sententia, præter præcepta, quæ supra de Iudice decernente Commissionem tradita (quæ hic accommodãda sunt; quia huc spectant. *per cap. dilecti. de iudiciis.*) il-
14 lud singulariter † notandum, in hisce Sententiis semper Commissarios nomen suum adiicere consueuisse: & rectè, vt ex eo, illos Iudices delegatos esse euincatur. Speculat. *de sentent. §. qualiter. numer. 16.* Matant. *part. 6. de sentent. numer. 47.* Si autem plures sunt Commissarii, omnium nomina apponenda. Wir Keyserliche Commissarii. Debent enim simul & semel proferre sententiam. *l. duo ex tribus. de re iudic. cap. definitiua. 2. quæst. 6.* Si tamen vnus absit, id cæteris non præiudicat: tunc enim aliquando soli præsentes. Specul. *d. §. qualiter. num. 2.* pronunciant: quilibet enim eorum in solidum iurisdictionem habet. Concludendo ergo hoc caput, monendum est: Si quis contigerit casus, qui in hoc Tractatu non sit expressus, Commissarium ad similem casum respicere; & si nec is extet; ad ea, quæ supra libro 2. dixi, se accommodare debet. Ita enim pauca obuenient, quæ ipsi difficultatem in concipienda sententia sint paritura. [Videbit quoque Com-
a missarius, vt in loco congruo † sententiam ferat, ne ex eo nullitas causetur, per scripta Benedicti Curtii, *in Arrest. Amor. Arest. primò,* qui illa egregie ibi deducit.

CAPVT XIII.
De Appellationibus.

SVMMARIA.

1 *Appellationis remedium salubre.*
2 *An à Commissario appellare licitum.*
3 *Pro negatiua.*
4 *Pro affirmatiua.*
5 *A Delegato ad Delegantem appellatur.*
6 *Appellatio admissa censetur, nisi expresse prohibeatur.*
7 *Respondetur obiectionibus.*
8 *Ratione excessus à quouis appellatur.*
9 *De iure Canonico ab interlocutoria appellatur.*
10 *Appellatur & ab ea, si magnum grauamen adsit.*
11 *Ad quem appellandum.*
12 *Fatalia Appellationum hic obseruanda.*
13 *Decendium, de momento ad momentum computari defenditur.*
14 *In scriptis appellandum.*
15 *Grauamen in specie indicandum.*
16 *Causa quales esse debeant, ac reiiciatur in Camera Appellatio.*
a *Appellationis beneficio abutentes puniuntur.*

PArtes aliquando, vel ex imperitia, vel ex proteruia, Commissariorum sententiis perperam latis grauantur: quibus vt obuiam aliquo remedio eant, solent ab iis, melioris iustitiæ consequendæ causa, appellare:
† Appellatio enim est theriaca contra venenum iniustæ sententiæ. Purpurat. *in l. 1. numero 87. Cod. de pactis.* Et defensio, [Steffan. de Benacurs. *in consil. matrim. 21. numero 15.*] quæ aduersus Iudicis iniuriam oppressis datur. *l. 1. ff. de appellation. cap. ad Romanam. 2. quæstion. 6.* Grauat. *ad Vestr. cap. 5. numero 11.* Gail. *libro 1. obseruation. 128. numero 1.* [Dico oppressis: Aliis enim non conceditur, sed ii, vt † abutentes, a plectuntur: quemadmodum ex aliis recenset Petrus Cornel. Brederod. *de appellation. parte 1. titul 3.*] An † autem à Commissario 2 appellare liceat, quæritur? Et videbatur dicendum, quod non. Primo enim, † vt su- 3 pra libro primo deductum; Commissarii sunt Executores: at ab Executore appellatio non admittitur. *l. ab executore. de appellation. l. ab executione. quorum appellat. non recipiunt.* Rota *decision. 346.* Zoarez. *in Thesaur. receptar. sentent. litera A. numero 199. & 211.* Coler. *de Process. execut. part. 4. cap. 2. numero 18.* Secundo, quia sententia Commissarii simplex interlocutoria est, à qua non potest appellari regulariter. *leg. ante sententiam 2. in fin. de appellation. recip. l. apertissimi. Cod. de iudiciis.* [Et hanc sententiam videntur approbare Decisiones, seu præiudicia Cameræ; *in verbo Commissarii*, vbi affirmatur, si Commissarius fines Commissionis, vel mandati excedit; non opus est appellatione; cum salua sit exceptio nullitatis post publicatas attestationes: Ita processus denegati, in causa Fraw A. Witib/ Gräuin zu Waldeck/ contra Churfürsten zu Cölln / 27. Octobris, Anno 70.] Iis tamen † non attentis, Appellationem de 4 iure Ciuili in hoc casu permissam puto: Supra enim

enim libro primo Iudici delegato compara-
5 ri hos Commissarios † dictum. Iurisautem est, à Delegato posse ad Delegantem appellari. *leg. Papinianus. §. hac appellatio. Cod. de appellation. l. vnic. Cod. qui pro sua iurisdiction. l. prima. ff. quis & à quo.* Vbi dicitur ad eum appellandum esse, qui Delegatum dederit. *capit. super quaestione. de offic. delegati.* Idque maxime in Delegato Principis obtinet, Ioseph. Gonzalez *variarum quaestion. cap. 26. num.* 18. Fachin. *in con-*
6 *trouers. quaestion. cap.* 78. *libro* 1. † Secundò firmatur id hoc argumēto: Quod Appellatio, nisi expresse sit prohibita, censeatur permissa. late post alios Vestr. *in praxi. cap. 3. numero* 1. *libro* 7. Quia ergo, à Commissario ne appelletur, nusquam prohibitum est, recte admittitur. Et hæc sententia à Doctorib. approbatur. Mynsing. *obseruat.* 29 *centur.* 4. Gloss. *ad stylum Curiæ Parisiens. part. 2. de modo conficiend. process. Commiss folio* 15. [Pro qua etiam faciunt alia adducta à Petro Cornelio Brederodio, amico meo *in d. tractat. de appellat. part. 1. titul. 15. verb. à Commissariis.*] Atque sic quotidie in Camera recipiuntur appellationes à Commissariis, vt in sequentibus libris in specie exemplis demonstrabitur. [Ita in causa Bamberg contra Würtzburg / 24. Septembris, Anno 80. in instrumento Appellationis accusatus fuit Commissarius, tanquam suspectus, ratione intimæ amicitiæ, quam habebat cum Abbate, Daß Abbas jhme Commissario, ein Adelichen Sitz / zur wohnlichen Behausung auß gnadē eingereumbt. Secundò, quia Commissarius fines Commissionis excesserat. Citauerat enim Partes ad reassumendū Brieffliche Vrkundt. Cum tamen de eo in Commissione nulla fieret mentio. His & aliis grauaminibus, dicto instrumento insertis, Domini moti, Citationem & Compulsoriales de-
7 creuerunt.] † Nec his obstant contrariæ Partis argumenta: Nam ad primum respondetur, inter Commissarium & Executorem, multas esse differentias, prout supra libro primo demonstratum est. Secundò, dato comparari per omnia Commissarium & Executorem; tamen adhuc dicendum Appellationem esse permissam; quia plerumque in appellationibus à Commissariis, excessus Com-

missariorum taxantur. † At iuris est, ab Exe- 8
cutore licere appellare, propter excessum. Vestr. *dicto loco. & ibidem* Grauat. *in annotation. numero* 43. Contard. *in leg. vnic. limitat.* 19 *suffi. Cod. de momentan. possess.* [per *cap. nouit. De appellat.* late Brederod. *d. loco. verbo Executor. versic. appellati itaque.* vel si iniuriose quid agant, *cap. quia suspecti. 3. quaest. 5. cap. si quis prouocatione. de appellat.*]

Hinc dicitur: In omnibus causis, in quibus de sua natura non admittitur Appellatio, ratione excessus eam licite interponi. Ita post Ang. & Felin. tradit Duenn. *regul.* 41. *limitat.* 1. Paris. *consilio* 28. *numero* 12. *libro* 4. Roland. à Valle *consilio* 43. *numero* 6. & 8. *libro* 1. Botta. *consilio* 4. *numero* 5. Secunda ratio minus stringit, quia de iure † Canonico ab 9
interlocutoria appellari potest. *cap. non ita. 2. quaest. 6. cap. cum Romana. cap. cordi, de Appellation.* † Quinimo illa regula etiam limitatur, vt si 10
grauamen irreparabile immineat, licitum sit appellare. *Ordinat. part. 2. titul. 29. §.* 4. Guid. Pap. *decisione* 10. Cacheran. *decisione* 6. Schurff. *consilio* 74. *numero vltim. centur.* 3. Quod sæpissime & fere semper in pronunciatione Commissarii fieri solet: nisi enim tale quid contineat, processus in Camera denegantur; prout infinitis exemplis demōstrati posset, quorum aliquot infra. in specie proponentur. † Viso an appellari possit; considerandum 11
deinceps, ad quem appellandum sit. Et à Commissariis Cameræ, ad Cameram committentem tantum appellari certum est, per supra tradita, & docet egregie Purpurat. *consilio* 404. [Brederod. *latissime d. loco.*] Circa quod notandum, † in hisce Appellatio- 12
nibus fatalia, vel solennia prouocationis, vt vocant. *in l. 11. Cod. de administrat. tut.* Cuiac. *cap. 4. obseruat. libro* 12. aut tempora prouocationis. *leg. 6. §. 1. de his qui notantur infam.* non minus quam in aliis obseruari. Appellabit ergo intra decem dies. *Nouell. 23. §. 1. Authent. hodie. Cod. de appellat. cap. cum dilecti. in fine, de electione. cap. significauerunt. de Testibus.* qui hic non secus, ac in aliis casibus de momento ad momentum Parti currunt. *dict. authent. hodie. d. c. quod ad constitutionem. de sentent. & re iudicata.* Quod † ita computari Practici volunt, vt ini- 13

Oo tium

tium eius habeatur hora illius diei, qua lata sententia: finis vero eadem hora diei sequentis vndecimæ. Quæ quoque sententia, quia in Camera probata, merito à Commissario sequenda: Neque sibi obtrudi patiatur aliorum dogmata, qui vel lege, vel consuetudine vndecimum diem volunt computari, quasi integra etiam decima dies Appellationi seruire posset. Error enim illorum manifestus est; quia iure communi expresse statuitur, à die sententiæ fieri computationem *l.1. §.biduum.ff.quomodo appelland. & intra quod tempus. d. authent.hodie.* Quo attento; si aduersa sententia obtineret, non decem, sed vndecim dies, contra d. iura, maxime *authent. hodie. & Nouell. de appellat.* § 1. concederen-
14 tur. Pars quoque † appellare volens, id in scriptis facere debet. Est enim sententia interlocutoria: à qua alias appellationes, nisi in scriptis, siue in continenti, siue ex interuallo, fiant non admittuntur *cap.cordi. de ap-*
15 *pellation.numero 6.* Requiritur † etiam vt grauamen in specie exprimatur: nec appellanti sufficit, in genere illud allegare. Quinimo nec per relationem ad acta, vt per Francum traditur *in cap.consuluit. 2.de appellation.* Cardinal. *in Clement. appellanti.in 2. & 3. quæstion. eod. titul.* Vbi ait, non sufficere, si diceretur: Appello ex tali causa, aliisque suo loco & tempore proponendis: quod & Francus, vbi supra quoque prodidit. Hoc tamen ita intelliges: nisi aliquas causas Appellans expresserit, & deinde ad acta, quoad cæteras causas, se retulerit, illæque in actis appareant: Nam hoc casu efficax erit Appellatio. Per ea, quæ in simili de sententia traduntur, quod valeat, licet ad quantitatem instrumento contentam, Iudex se retulerit; si tamen tale instrumentum in iudicio productum fuerit: veluti prodidit Angel. *in §. Curate. numero 4. Instit. de action.* Et hæc opinio (licet à nonnullis in contrariam sententiam itum fuerit) vera est, & communis, vt testatur post Iasonem Vantius *in tractat. de Nullitat. ex defect. process. numero 105.* Sciendum insuper est, quod grauaminum causæ, quamuis notoriæ sint: tamen exprimi debeant. Rota *decision. 2. alias 7. in nouis. de appell.* Ad quam rem in hac Appellationis specie maxime animaduertendum erit. Nam si causæ non exprimerentur; interlocutoria, elapso decendio, in iudicatum transiret, prout egregie scriptum reliquit Socin. *consilio 45.* Angel. *consilio 217.* Causa † tamen allegati 16
grauaminis iusta esse debet, vt Appellatio recipiatur. Non enim propter leuem quemlibet fumum interponenda. Quia tunc processus in Camera denegantur, vt factum in causa Anna Wittib/ vnnd Gräfin zu Walbeck contra den Churfürsten zu Cölln. In qua cum Commissarius fines Commissionis excessisset, eo, quod articulos ad probandum recepisset, qui in Camera nondum producti, nec ad probandum admissi erant, appellatum fuit; sed processus denegati, eo, quod ius Actori vel Appellanti saluum sit, opponendi exceptiones nullitatis, etiam post publicatas attestationes. 27. Octobris, Anno 1570. Appellans autem interpositam appellationem, intra sex menses, in Camera introducet. *Ordinat. Cameræ. part. 2. tit. 30. §. 1.*

CAPVT XIIII.

De attentatis & Inhibitionibus.

SVMMARIA.

1 *Commissarius an post interpositam Appellationem procedere possit? Et pro negatiua.*
2 *Pro affirmatiua.*
3 *An Inhibitio decernatur in Camera contra Commissarium, si petatur à iudice.*

QVia non sufficit, Appellationem interposuisse, nisi de effectu doceatur: Quæritur primò, † An Commissarius, facta appellatione subsistere, & examen suspendere debeat? Et sane, quia, pendente appellatione, nihil innouandum, ac cum verisimile est, Iudicem ad executionem processurum, inhibitionem decerni debere, iura tradunt, *toto titul. vt lit. pendent.* idem in nostro Commissario obtinere videtur. Nam quod attentata attinet, ea non minus hunc, quam ordinarium Iudicem vitare debere, ex eo constat; quod in omnibus casibus, vbi Appellatio permissa est, etiam Regula ne quid attentetur: locum habere videatur, cum sit generalis. Et hinc in specie traditur: Quod si Commis- 1

Commissarii procedant, non attenta Appellatione; reuocari quicquid actum fuerit post Appellationem, etiamsi friuola manifeste appareat Appellatio. Et hoc, inquit, de stylo Curiæ obtinere. gloss. *ad stylum Curiæ Parisiens. part. 2. de modo conficiendi process. Commiss.*
2 *fol.151.* † Eo tamen non attento, solent Commissarii, interposita Appellatione, sic interloqui: In vorgenommener Commission sachen zwischen N. vnnd N. ist der Bescheidt/ daß die Zeugen interponirter Appellation vnuerhindert / in gewohnlichem Eydt vnnd Glübdt fürderlich auffgenommen / vnnd sonsten vermög der Keyserlichen Commission verfahren werden soll. Hoc est: In cœpta causa Commissionis inter N. & N. decernitur, Testes: interposita Appellatione non obstante, solito iuramento, & promissione in continenti adstringendos, & in cæteris quoq; iuxta Cōmissionem Cæsaream procedendū esse. Quod confirmatur iis, quæ tradit Rebuff. *in tractat. de Inquisitor. & Commiss. artic. 14. & 15. numero 1.* Præterea, inquit, disponit: Partis appellatione non obstante, Commissarium posse audire testes, & testimonia conficere, ne interim probationes pereant *l. quoniam. Cod. de hæretic. facit l. ita demum. Cod. de procurat. Clem. Testib. de Testib.* Vnde constat, valde errare Commissarios, qui hoc nomine Cameram consulunt, an procedere debeant, nec ne. Cum ius commune ipsis hoc dictet: & ideo, cum hoc faciunt, cum dedecore repulsam patiuntur, prout exemplo supra *libro*
3 *3. part. 1. cap. de media via.* ostensum est. † Ad hanc autem interlocutoriam annullandam, solet Pars in Camera pro Inhibitione supplicare, maxime cum damnum sibi imminere, & per sub- & obreptionem extraiudicialiter Commissionem impetratam videt. Illa tamen petitio non inuenit locum, sed regulariter solet denegari. [maxime in Commissionibus ad perpetuam rei memoriam, & in causis litigiosæ possessionis. *Recess. visitationis, Anno* 1568. §. 2. Als auch.] Ratio, quia est sententia interlocutoria, in qua non admittitur Inhibitio. Deinde, quia inhibendo Iudex tolleret, quod semel commisit, hoc est, ipsam Commissionem, quod inaudita altera Parte, fieri non debet. Hinc de iure communi Parte citata est decernenda. *l. de vnoquoque. de re iudicata. l. nam ita Diuus. de adoptionibus.* Gabriel Roman. *libro secundo. de Citat. conclusion. 1. ampliat. 12. numero* 81. Dixi plerumque, non autem semper: quia Iudex potest inhibere, si in continenti de maxima iniustitia, vel grauamine doceatur. Verum cum hæc infra magis in specie tradantur, hic diutius non erit immorandum: cumq; rarissime tales Inhibitiones decernantur, longius quæ ad hanc materiam Inhibitionis pertinent, hic persequi non est animus.

CAPUT XV.

De Protestationibus.

SUMMARIA.

1 *Qui protestentur.*
2 *Quando Protestatio facienda.*
3 *An generalis Protestatio sufficiat?*
4 *Specialis requiritur.*
5 *Effectus Protestationis.*
6 *Protestatio conseruat ius protestanti.*
7 *Protestatio excludit tacitum consensum.*
8 *Si quis non protestetur, & postmodum contra Testes opponere velit, debet iuramentum præstare.*
9 *An iuramentum illud etiam præstari debeat, quando protestatio facta est?*
10 *Testes contra quos est protestatum, non faciunt indicium.*
11 *Contra Testes protestans, an eorum testimonia pro se allegare possit.*
12 *Cautela, qua, non obstante protestatione, Testes, contra quos protestatum est, pro protestante probent.*
13 *Protestationes Commissarius Rotulo inserere debet.*
14 *An effectus Protestationis in Camera attendatur.*
15 *Tertii solent etiam coram Commissario protestari.*
16 *An Commissarius Tertii protestationem actis inserere debeat.*
17 *An copiam Protestationis Tertii, Adiuncto dare cogatur.*

Protestationes æque frequentes, si non frequentiores sunt ipsis Appellationibus: Visa ergo Appellatione, de Protestationibus pauca adiicienda. † Vtraque autem Pars pro- 1
testatur, [De quo videatur formulariū meum *hoc tit.*] maxime autem Impetrans in instrumentorum productione, si scilicet tantum

instrumentum illud, quatenus pro se facit, producere: alias præsumeretur, omnia contenta fateri, post alios Anguisola. *consilio* 143. *n... vlt.* Pars contra quam, non solum aduersus personas adhibendas à Commissario, sed ipsum etiam Commissarium extraiudicialiter decretum seu constitutum eas interponere consueuit. Ang. de Vbald. *cons.* 377. *nu.* 10. *vers.*
2 *qua autem iniquitas.* Debet † autem illa protestatio fieri in ipsa publicatione Cōmissionis. *arg. authent. si Testis productus. C. de Testib.* Rebuff. *in tract. de Testib. nu.* 4. & 5. Vbi tradunt; vsque ad iuramentum Testium hoc extendi. Et huic conuenit Dd. traditio, qui volunt fieri Protestationem ante actum, non post. Ita post multos allegatos voluit Crauett. *cons.* 719. *num.* 13. Quod tamen alii intelligunt, vt vsque ad finem exclusiue fiat: statuūt enim interponendam, quando nondum est perfectus actus, vel eum adhuc aliquid agendum restat. *per l. si ita sit adscriptum* 14. & ibi Bart. *de legat.* 1. Actus enim consideratur in vltimo momento, & vltimis verbis. Bald. *in l. si is qui. de Testam.* Quo-
3 modo autem † debeat interponi Protestatio, an generaliter, an in specie, inuestigandum? Videbatur quidem generalem sufficere: habet enim Protestatio hæc, clausulam præseruatiuam facultatis specificandi exceptiones, in genere datas, in omni parte iudicii. Vestr.
4 *in praxi. c.* 2. *nu.* 23. *lib.* 6. Contrarium tamen; † quod nempe generalis Protestatio non sufficiat, ex eo probatur, quod absque causa non debeat fieri, eoque nec valere videatur, nisi consensus Partium & Iudicis accedat. Panor. *in c. præsentium. de Testib. nu.* 4. Ioan. Crot. *de Testib. reg.* 386. *vers. duo.* Et magis in specie dicitur, non valere protestationem, in qua saltem reseruatur facultas opponendi contra personas Testium. Nam per hoc non dicit, Testes malos: sed solum vult sibi reseruare facultatem opponendi: Vnde ad hoc, vt valeat; debet dicere, quod vult repellere seu reprobare Testes, tanquam non idoneos: quo casu non erit necessarius consensus Iudicis, seu Partis: quia aperte dicit, se velle reprobare Testes. Panor.
5 & Crot. *d. loco.* Vis † autem huius protestatio-
6 nis est magna. Prima generalis: † Protestationem videlicet hanc reseruare ius protestanti. *leg.* 4. *§. si in venditione. vbi Bartol. in princip. quibus modis pignus vel hypothec.* Castrens. *consilio* 311. Crauett. *consilio* 33. *numero* 17. & *consilio* 70. *numero* 6. † Sic per talem protestationem reser- 7
uatur ius opponēdi, & excluditur tacitus consensus. *argum. l.* 1 *§. si filius. ff. mandati.* Petrus de Moncad. *in addit. ad Crot. de Testib. part.* 4. *num.* 124. † Secundò, in proposito nostro, hunc ha- 8
bet effectum; vt tanto liberius publicato Rotulo excipi possit, quod alias non liceret, nisi iureiurando præstito adsereret, se citra vllam malitiam hoc facere, vel ostenderet ea, quæ contra personas dicturus est, post attestationes publicatas, ad suam notitiam prius peruenisse. *d. cap. præsentium. in fin. cap. pastoralis. Extra de exception.* Ferrar. Montan. *d. c.* 6. *§. sed &. libro secundo.* Termin. *de interrogator. folio* 140. *§. hac clausula.* † Alii tamen volunt, si Iu- 9
dici videatur; nō obstante protestatione, posse deferri iuramentum Parti; quod malitiose ad hoc non procedat, & id quando Iudex habet Partem producentem suspectam: alias autem non debere eam cogere ad iurandum. Sed hoc totum est arbitrarium. Anton. de Butr. *in cap. præsentium. de Testibus.* Crot. *d. loco.* Tertius effectus est, † quod Testis, contra 10
quem Protestatio interponitur, nullam faciat fidem, nec quidem indicium, cum alioquin secus sit, vt dicit Hyppol. *singular.* 198. Imbert. *in Instit. Forens. cap.* 40. *in verbo, protestatur.* Habetur enim eo loco, ac si Testis nunquam esset auditus. post alios Rebuff. *de Testibus. numero* 5. † Videre tamen debet is, qui vult pro- 11
testari, vt caute agat: non enim solum prædictum habet effectum, sed & quarto sequentem: quod Testibus, dicentibus aliquid in fauorem eius, qui intendit illos improbare, nō credatur, nec detur fides, pro reprobante, *argum. cap. ex eo. de regulis iur. gloss. & Doctor. in d. c. præsentium. de Testibus.* Rebuff. *dicto loco. numero* 6. Id tamen alii intelligunt, ita demum locum habere, nisi ab ea desistat. Quando autem desistendum, tradit Felin. *in dict. cap. præsentium.* Imbert. *d. cap.* 40. Sin vero non solum quis protestetur; sed etiam ad actum reprobationis progrediatur, eum indubitatò id obtinere. Panormitan. *in d. cap. præsentium.* Ioan. Campeg. *de Testibus. regul.* 387. Ego hęc tunc demum

demum procedere puto; si in genere protestatum; si autem in specie sit dictum, protestor contra illum, quia ex tali & tali causa est inhabilis: omnino pro eo non probare. [nisi ita concipiatur protestatio, in quantum, & quatenus Testes contra Protestantem dicant,
12 & non aliter.] Ad † euitandum etiam hoc discrimen, Pars inter protestandum recte facit, si dicat, se protestari, vt sibi sit licitum obiicere contra Testes, si bonum ei videatur: Tūc enim testimonium eius poterit illi prodesse. Innocent. *d. cap. praesentium.* Rebuff. *dicto*
13 *loco, numero* 7. Has autem † Protestationes omnes Commissarius, eo, quo factae sunt modo Rotulo inseret, & si non facit, tenetur
14 Parti ad interesse. † Licet autem iam dicti effectus in Camera cessare videantur: cum subtilitatem magis, quam substantiam respiciant. Gail. *libro primo. obseruation.* 87 *numero* 5. *& 6. & obseruat.* 105. *numero* 17. Quia tamen ad minus adhuc aliqui ex illis restant, negligendi non sunt, nisi dicamus, integram protestationis materiam non amplius in Camera frequentari, quod dicere nefas esset. Et haec quę dicta sunt; in specie, cū Partes citatae protestantur, locum habent: Et quae de specificatis punctis sunt tradita, etiam ad simi-
15 les casus accommodari possunt. † Solent autem non solum Partes: sed etiam extraneae personae saepe protestari: Quod vno exemplo, quod in facto non ita pridem contigit, illustrare libet. Si ocularis inspectio fiat in loco, vbi Tertio ius competit; is finita oculari inspectione consueuit, vel Notarium cum Testibus, vel scriptam mittere Protestationem, in eaque protestari, tali actu se in suo iure nihil sibi derogatum esse velle, petereque, vt haec protestatio Rotulo inseratur. Cumque opus non sit, eiusmodi protestationem solenniter fieri, sed solennitatis loco sufficiat, eam à Commissario Rotulo examinis
16 inseri: An † Commissarius eam Rotulo inserere cogatur, non incommode hic quaeri potest? Videbatur quidem, quod non. Primò, quia est res inter alios acta, & ideò aliis non praeiudicat. Secundò, quoniam in Commissione eius rei nulla fit mentio: impune ergo à Commissario omittitur. Tertiò Commissarius frustra Tertii praeceptis grauatur, à quo tamen non honoratur. Et ita, stricto iure inspecto, hoc denegari posse arbitror. Quia tamen res haec est modici praeiudicii, puto illam Rotulo inseri posse: ita tamen, vt Producentem huius rei certiorem faciat; quo is, si velit, contra protestari, eiusque contraria protestatio vnà etiam Rotulo inseri possit. Dubitari † praeterea potest, An Parti, 17
contra quam, eiusve Adiuncto copia huius protestationis concedi debeat? Et videbatur, quod sic; praesertim si neutri Partium quid iuris in loco illo à Protestante tribuatur. Cum ergo sit communis causa, etiam producta debere esse communia conueniens est: Et quia parum in hoc situm, id sine vitio facere potest Commissarius, quamuis rigore inspecto ad id non teneatur. Cum non sit illa protestatio de examine ipso, ideoque nec Partis aduersae multum intersit, eam habere. [Saepissime tamen Commissarius interloqui solet: Non obstante protestatione, in causa procedi debere. Vt factum in causa Bentheimb contra Hōenstein / de quo videatur *formul. 6. hoc titulo.*

CAPVT XVI.

De iis, quae Commissarius, in ipso actu, in genere obseruare cogitur.

SVMMARIA.

1 *In quorum praesentia actus perficiendus.*
2 *Diligentiam adhibendam in ipso actu.*
3 *Errore conuictus Commissarius ab Adiuncto, eum corrigere debet.*
4 *Adiuncto aliquid contra decorem petenti, vel alias moroso quomodo obuiandum.*
5 *Familiaritas nimia cum Adiuncto vitanda.*
6 *Quid Commissario faciendum: si Adiunctus in suo proposito persistat?*
7 *Dubium ab Adiuncto motum, si magni momenti, ad Cameram referendum.*
8 *In ipso actu, quae eueniunt, omnia diligenter attendenda, & Rotulo inserenda.*
9 *Personis, quarum iuramenta relaxata sunt, quid Commissarius indicare debeat?*
10 *Quid in fine actus Commissario considerandum.*
a *Rotulus quomodo conscribendus.*
b *Quando suspendatur actus Commissionis.*

INfra in specie, quod Commissarii sit officium, in ipso actu Commissionis, explicabitur,

1 bitur, hoc tantum † hic monendum, primò actum ipsum semper perfici in præsentia Adiuncti Notarii, quibus sæpe aliæ personæ accedunt, vtpote Periti & Testes, idque secundum varia Commissionum genera. Secundò,
2 vt Commissarius maximam diligentiam † adhibeat. Rebuff. *in tractat. de Inquisitor.* Omnia enim hactenus tradita, videntur tantum fuisse præparatoria eorum, quę deinceps Com-
3 missario nostro expedienda sunt. † Tertiò animaduertet, vt si in ipso actu Commissionis erroris alicuius forte ab Adiuncto admoneatur, illum sine tædio corrigat: omnes enim labi possunt: & ideo dati sunt Adiuncti, vt labentibus Commissariis, aut aberrantibus eos erroris admoneant, & in viam redu-
4 cant. Si vero † cernat Adiunctum quid iniquum, vel præter Commissionem efflagitare, illum, quantum fieri potest, humanitate ab errore reducere tentabit: qua in re affectus omnes remouendi, ne ex eo odium sequatur: quod si fiat, nihil in toto actu difficilius habet Commissarius, quam talem Adiunctum, ad quæuis etiam de lana caprina controuersiam mouentem: quales plurimi reperiuntur, qui in id solum incumbunt, vt cum Commissario omnibus quasi momentis, de fumo altercare gloriosum sibi esse reputent, etiam scientes, nihil eo se proficere; sed tantum tempus inutiliter & frustrà tere-
5 re. Vt † autem huic obuiam eat Commissarius: ne se à principio nimis familiarem Adiuncto faciat, suadeo: Ex eo enim contemptus, & per consequens altercandi licentia se-
6 quitur. † Si vero Commissarius calumniose quædam ab Adiuncto proponi animaduertat, suam sequetur sententiam ea facultate Adiuncto reseruata, vt post finitum actum
7 Rotulo id, in quo erratum † esse putat, inserat. Si autem tale dubiũ ab Adiuncto Commissario ptoponatur, quod & ipsi scrupulum moueat, & inter se conuenire nequeant, ad Committentem, iuxta modum supra po-
8 situm, † recurrere non inutile erit. Quartò, omnia quæ peraguntur, bene mente concipiet, ac eo modo, quo prolata sunt, describet: rem quoque, prout inuenerit, delineabit, idque breuibus, appositis, & pertinentibus verbis, post scriptionem relectis iis, quæ iam dictata ac annotata vtrinque sunt, ne inter collationandum postea inter Commissarium & Adiunctum, nouæ litium occasiones enascantur. [Bald. *in l. final. plus valere, quod agitur.* Id enim est firmius, quod repetita lectio confirmat. *l. vnica. Cod. de emend. Cod.* & concordant partidæ Hispanicæ, vbi Lopez. in *l. 26. part. 3. in verb Hazeer, leer.*] Et huc faciunt ea, quæ egregie tradit Damhoud. *in praxi ciuili. cap. 120. numero 32. & 33.* his verbis: Depositiones omnium Testium debent conscribi, aut in certam scriptionem redigi, alioquin Curia aut Iudex non posset quicquam ex depositis legitime iudicare, & processus haberetur vitiosus, & defectuosus. Commissario h. benda prudentia, & diligens cautio, vt in scribendo linguam, idioma, & modum loquendi Testium (& aliarum personarum) quam proxime poterit, imitetur, & iisdem vtatur terminis, quibus Testes (vel illi) in deponendo vsi sunt. De quibus infra de Testib. plenius dicetur. [Concordant hisce, quæ docuit † Flamin. Catar. a
in practic. Interrog. libro 3. cap. 2. numero 9. hisce verbis: Iudex curare debet, ptout & ipse Notarius debet animaduertere, quod verba Rei respondentis scribat, eo modo, quo ab eo proferuntur, siue latinè, siue vulgari sermone loquatur. Ita seruant boni Iudices timentes Deum, ne eorum dictatis, Reus aliquod ex verbis dictatis, quæ eius verba præcisa & propria non essent, præiudicium patiatur. Et ita faciendum esse decreuit Paul. III. *in suo Motu proprio, in fauorem pauperum. versic. iidem Iudices,* vbi & illud decreuit: quod in examine Rei linguæ alterius, & idiomatis adhibeatur, vel Notarius illius linguę, & idiomatis, vel interpres. Quod vt obseruetur, statim Reorum verba dictari, atqui ex ore eorum exiuerunt. Necideo tuta est eorum practica, qui prius totam audierunt Reorum responsionem, quamuis longissimam: vt quando narrant, aliquod factum illiusque seriem: postea eam ipsi Notario dictant, secundum sensum, quem tenuerunt; non etiam secundum verba, quæ non tenuerunt, nec tenere potuerunt: & putant eorum muneri satisfecisse, dummo-

dummodo ita sensum tenuerint, quem tamen eorum dictatis, interdum corrumpunt, atque interuertunt. Vt ergo à Reo verba proferuntur, dictanda & scribenda sunt propria, & præcisa, vt præcipit sum. ille Pont. *in d. eius Motu proprio.* Et si Rustici, idiotæ, & rudes, eorum cogitationes interruptè explicabunt, multiplicatis interrogationibus, quid extorquendum sit, explicare cogantur.] Iis autem

9 sic †perfectis, personis, quarum iuramēta relaxata, vt Domino, iuxta pristinum iuramentum, obedientiam præstent, monebit. Multi enim Rustici præsertim; sibi plane persuadent, nisi hoc fiat, vnd sie jhrem Herren wider umb mit dem vorigen Eydt nicht zugewiesen werden / se non teneri Domino obedientiam præstare. Postremo habitis gratiis personis, quod ad mandatum Imperatoris comparuerint, eos omnes, cōdigno ipsis procurato viatico, dimittet, & ipse se domum conferat: vbi prima omnium cura erit, vt ex Prothocollo,

10 †omnia, quæ perfecta sunt, describantur per Scribam, quem ipse Commissioni adhibuit: Si tamen, vel ob eam causam, quod Pars expeditionem Rotuli sollicitet; vel quod Scriba ipsius in morbum incidat, non possit, licitè alios adhibebit. Ita tamen, vt hos iureiurando in præsentia Ad iuncti adstringat, vt factum in causa Hessen contra Meyng. [Quibus omnibus absolutis, finem imponit ipsi actui Com-

b missionis, nisi forte morbus † aut bellum incidat: Tunc enim potest aliquātisper hoc negotium suspendere, & interim aliam Commissionem peragere: Aut si Testis quidam contumax se absentauit, & ille, vt suis sumptibus, coram Cōmissario & Scriba in loco domicilii compareat, citetur: poterit apertum Rotulum secum sumere, & postea obsignare, vti hoc anno ipsemet feci.]

CAPVT VLT.

De Rotulo, eiusque confectione, collatione, subscriptione, sigillatione, & transmissione.

SVMMARIA.

1 *In descriptione Rotuli fidelem decet esse Commissarium.*
2 *Dispositio Rotuli qualis esse debeat.*
3 *Tenor Commissionis Rotulo inserendus.*
4 *Quæ præterea necessario Rotulo inserenda.*
5 *Dies omnes, in quibus quid peractum, an specificè designari debeant?*
6 *Collationis dies quomodo Adiuncto significanda.*
7 *Qualem locum ad collationandum eligere debeat Commissarius.*
8 *Contra Adiunctum, nolentem comparere ad collationandum, quid agendum.*
9 *In Camera aliquando mandata decernuntur contra Adiunctum.*
10 *Quomodo collatio perficienda.*
11 *De subscriptione Rotuli, & qui subscribere debeant.*
12 *De sigillatione Rotuli.*
13 *Rotulus quando proprie dicatur.*
14 *Ad Rotulum producendum terminus aliquando statuitur.*
15 *Mandatum contra Commissarios, vt Rotulum producant.*
a *Diligentia in conscribendo Rotulo exigitur.*
b *Breuitati studere debet Commissarius.*
c *Adiunctum ad collationandum per immatriculatum Notarium citare expedit.*
d *Duobus Commissariis existentibus, vnus alteri mandatum ad collationandum dat.*
e *Ante collationem mortuo Commissario, aut Adiuncto, quid agendum.*
f *Rotulo existente aperto, an per id attestationes vitientur.*

COmmissarii prima cura erit, vbi domum ventum, vt omnia, [maxime circa attestationes, & examen. Ita enim vocantur dicta testium. Lescut. *de Test. exam. c. 4. numero* 1. vbi & ego notaui,] rectè describātur. In quo primo diligentē eum esse oportet. [Licet enim regulariter non iuret: vt supra monui; tamen diligentiā adhibere cogitur, per egregie notata à Decian. *in apolog. c. vlt. numero* 40.] Nam negligenter conscribens attestationes, punitur. Hinc refert Gail. *libro primo obseruat.* 134. in causa Michael Rosenberger contra Laurentium Roszletum. 29. Nouembris, Anno 1560. Cameram, Iudicem à quo: quia dicta Testium negligenter conscripta erant, Procuratori fisci in duas marcas auri puri condemnasse. [Sed an idem dicendum: Si mancas † edat? Hæc quæstio in decis. seu præiudicio Cameræ, in verbo, *Acta*: sequentib. verbis declaratur: In Sachen Barolt / & Consorten, contra Zeppeln (causa est feudalis) in fine sententiæ fuit adiecta sequēs clausula: Vñ letzlich gegen den Richter voriger Instanz/ a

vmb

vmb deß willen/sie die Gerichts Acta, wie sich/ vermög der Ordnung gebürt / nicht eigentlich beschrieben / Die Straff zweyer Marck lötigs Golds hiermit vorbehalten. Atque ita punitus Iudex inferior fuit, ob non legitime descripta, in duas Marcas auri. per tex. *in cap. quoniam contra. in fin. de probation.* Gail. 1. *obseruat.* 134. *numero* 14. Mynsing. *centur.* 1. *obseruatio.* 11. Vide sententiam 18. Ianuarii, Anno 74. inter Tuttenhouen Appellanten/contra hos nostros appellatos. Alii tamen Domini non puniendum Iudicem censuerunt: Sed integram potius actorum editionem, iniungendam. Sed maioribus placuit, eum mulctandum esse. Et sic Anno 1577. 14. Februarii, in expensas sæpe condemnatos, vt in causa Braun contra Verningen Wittib/retulit Dominus. Et in causa Zeyens contra Dores.] Secundò,
1 fidelem esse decet Cõmissarium, † ne in trãscribendo quid addat, aut detrahat. Rebuff. *de Inquisitor* [Hinc Gabriel de Montetroso. *in tractat. de habilitud.* dicit, Commissarium non posse dici perfectum, nisi sit fidelis.] Et huc apposite quadrant, quæ tradit Tatius *in instit. Cancellar. folio* 11. *his verbis*: Oportet Cancellarium esse fidelem, & cum omni integritate facere suum officium; non mutando res, quas iussu Rectoris debet in scriptis concipere: sed ad intentionem Rectoris respiciens, scribat ea mente, qua ordinatæ fuerunt, nec patiatur sibi persuaderi ab aliquo, vt in præiudicium veritatis quid statuat, &c. Et mox: Aduertat Cancellarius, ne vnquam instigatione alicuius eò moueatur, vt actus prætorios alteret: sed scribat fideliter, &c. [Breuem
b quoque eum esse decet † non nimium paralogisanté. Nam illud in omni Rescribente est detestabile; Vt de eo conqueritur Gabriel de Montetroso *in practic. ciuili & criminal. tractado primero*: Cuius verba omnino videnda sunt. Nec temere quid per Scribas extendi faciet, per ea, quæ neruose tradit Coras. *ad Arest. To-*
2 *losan. annot.* 74.] Præterea in confectione † Rotuli, rescribet Imperatori, sibi traditam Cõmissionem, illamq; se eo quo iniunctum, modo perfecisse, Rotulumque hũc clausum
3 transmittere. † Huic statim Commissionis copiam subiicit, Nam Commissio in actis registranda est. Innocen. & Felin. *in c. cum in iure. de offic. delegat.* Bald. *in l. in nostrum. C. de testament.* Hyppol. *in verb. Commissar. num.* 65. *de Bannit.*
† Deinde ponet articulos; nomina Testium, 4
copiam dilationum, Citationis item cum executione Nuntii; Ac subsequenter, integrum actũ, eo, quo gestus est modo describet, Nam alioqui multæ difficultates oriuntur: verbi gratia, si relationes Nuntii non adiiciantur, vt supra dictum est. Si autem hunc ordinem negligat ad instar Iudicis, acta confuse scribentis, puniri potest: vt Anno 1569. factum in causa Charlet contra Lande/ vbi Iudices hoc nomine in pœnam octo Marcarum argenti condemnati sunt. † Illud tamen notandum, 5
designationem dierum, quibus quid actum, assignare non esse necessitatis: sed impune omitti posse, prout quotidianus stylus obseruat. Et habet id etiam sua commoda, de quo *infr. de Testib. part.* 2. plura dicentur. [Sic omissio dici sententiam nõ vitiat: si is ex actis constet, De quo infra, de interrogatoriis circa sententiam agemus. Et in ardua quadam causa Commissionis id notatum scio.] † Descriptione perfecta, denunciabit [per immatri- 6
culatum (si fieri potest) † Notariũ, si duo sint c
Commissarii, Primum vnus Cõmissarius alteri: Sique alter eorum venire † nequeat, mit- d
tet mandatum procuratorium suo Concommissario: vti factum in causa Steinburg contra Assenburg. Secundo,] Adiuncto, vt in loco collationis cõpareat, in quo sequentia ipsi consideranda. Primò, vt in tẽpore fiat; ne forte aliis negotiis impeditus, venire non possit.
† Secũdò, cura circa ipsum locũ erit, vt talem 7
eligat, qui vtrique æquè vicinus, ne vna Pars præ alia proficiscendo, sumptibus grauetur. Quãdo autem locus in medio haberi nequit, tunc Cõmissarius propter dignitatem, eum, qui sibi magis opportunus est, eligere licite potest. [Quid autem: si moriatur Cõmissarius, † e
vel Adiunctus ante collationẽ? Eius rei exemplũ ratione Cõmissarii extat, in Sachen Elwangen contra Dreckfell/ turbatæ possessionis, vbi ciuitas Nortlingensis Archig āmatæi tanquã Cõmissarii prothocollum ad alium Concõmissariũ misit, qui cũ Adiuncto Notario collationauit; & deinde clausit & signauit.

Simile

Simile in adiuncto legitur in Sachen Hanaw
contra Großlach / P. tertii mandati 7. abge-
pfendte garn betreffendt. Vbi cum archigram-
mateus ciuitatis fuisset adiunctus, Commis-
sarius scripsit ciuitati; vt in archiuis retinerẽt
scripta adiuncti, & statim in Camera suppli-
cauit: Quia Comes vrgeat perfectionem ro-
tuli; ipsi autem, sine Cameræ decreto; quia
nouus adiunctus iuramẽto adstringendus: &
quarta dilatio finita esset; id facere nõ liceret:
vt Camera decerneret modernũ archigram-
mateum, vel aliũ à senatu in prioris locũ sub-
rogatum iuramento astringendum. Ad quod
tale decretũ 20. Iunii, anno 71. fuit redditum:
Wofern die Parthеyen / diß jhr Begeren Ge-
richtlich vorbringen / oder sich deß wegen ver-
gleichen / das soll gehört werden / vnd darauff
geschehen was recht ist / quo dato decreto par-
tes inter se conuenerunt, vt in præsentia noui
adiuncti rotulus collationaretur.] Quod si au-
8 tem † ad hunc actũ comparere nolit adiũctus;
hoc casu citationẽ perẽptoriã ad collationãdũ
& subscribendũ emittet, in qua sub pœna, vt
9 cõpareat, ipsi iniunget. Aliquando † partes in
Camera supplicationem pro mandato, con-
tra adiunctum decernendo, exhibent, votiq;
compotes fiunt; prout huius rei exẽpla apud
Seyl. Anno 1538. 22. Nouẽbr. extat his verbis:
Ist Q. an den Adjuncten Notarien / Nemlich /
das Rotul der Zeugen Sag / auff beschehen er-
bieten der Zahlung / nach Ermessigung deß
Cammergerichts zuthun / wie sich gebührt / zu
collationiren / subscribieren / vnd gemeldten Q.
folgen zulassen / hiemit erkennt. Hoc est: Q. mã-
datum decretum, contra adiunctum Nota-
tarium, quod ad factam oblationem solutio-
tionis iuxta arbitrium Cameræ faciendæ, ro-
tulum attestationum, vti decet, collationa-
re, subscribere, & prædicto Q. tradi debeat. In
10 ipsa † collatione, originale leget Commissa-
rius; Adiuncto & Scriba protocollo tenenti-
bus: Siq; inter eos non conuenit, & error, qui
in re præsenti corrigi possit, commissus sit, il-
lum Commissarius cum adiuncto, aliis etiam
personis adhibitis, corrigere potest: durat e-
nim adhuc sua commissio. Rebus autem sic
rite perfectis, Commissarius se subscribet, vt
11 & † Adiunctus. An autem Scriba etiam sub-
scribere debeat quæritur? Ego id indifferens
esse statuo. Bene autem claudendus † est rotu- 12
lus; [per *l. iudices.* & ibi Dd. ac gloss. *C. de fid. instr.*
Prosp. Fari. *de oppos. cont. exam. test. li. 3. tit. 8. q. 77.*
nu. 43.] ac sigilla pyxidi insculpta appendẽda.
Rebuf. *in tract. de inquis. seu commis. art.* 18. *&* 19.
nu. 12. vbi tamen *nu.* 14. tradit non vitiari, si non
clauderet eum: sed mitteret per nuntium fi-
delem. allegat ad id Socin. *in l. 1. in fin. ff. de offic.*
assess. & Purpur. *ibid. num.* 137. [Quod tamen in
Camera non procedit; An autem aperto † ro- f
tulo dicta testium vitientur, explicauit Farin.
d. loc. nu. 144. hisce verbis: si tamen eas mittat,
non clausas, non tamen dicta testium vitian-
tur, Campeg. post Cyn. Roman. & alios, quos
allegat *in reg.* 288. *in* 10. *casu.* Vbi amplius dicit;
quod licet pars aperiens tales attestationes si-
ne iudice, puniatur pœna falsi, & amplius non
possit opponere cõtra testes, de inhabilitate,
vel falsitate: non per hoc tamen eorum dicta
non valent.] Ratio autem, quare regulariter
claudi debeat rotulus, hęc est; quod attestatio-
nes debeant esse secretæ partibus. *l. nullum. C.*
de testib. Lanfran. *in cap. quoniam. in verb. testium.*
de probat. vt & testibus; ne vnus sciat, quod al-
ter deposuit. Rebuff. *d. loc. nu.* 17. Asin *in praxi*
iud. §. 21. *cap.* 4. *nu.* 1. *&* *nu.* 4. refert post Iacob. de
Nigris, & Riminald. attestationes non sigilla-
tas, non facere fidem. Et id post longam dis-
putationem obtinuisse dicit. Si autem plures
sint Commissarii, omnes sigilla appendent:
vno autem absente, alter solus subsignat, indi-
cato nomine eius qui discessit. Ita factum in
causa Geiger contra Newberg & Consorten:
ac in causa Aschenberg contra Steinberg / in
puncto elisiuorum. Quibus peractis † iam ve- 13
re dicitur Rotulus, secundum stylum Came-
ræ, quem quidam Rotulum, in neutro genere
appellant: Rectius autem fortassis Rotula, in
fœminino genere (cum primitiuum sit Rota;
cuius genus deriuatiuũ recte sequitur) appel-
laretur. Eoq; sic confecto ad Cameram trans-
mittitur, aut ipse Commissarius adfert procu-
ratori. Et hæc etiam iuri sunt consona; quo
traditur iudicem examinantem testes sub se
habitantes, rotulum debere transmittere iu-
dici; [& quidem in hoc casu delegãti. Ioseph.
Ludouici *decis.* 73. *n.* 2. *par.* 2.] vbi processus agi-

Pp tur,

tur, clausum & obsignatum sigillo suo. *c.constitutus.3.in fin extr.de fideiuss.l.8.C.de fid.instr.Nouell.90.c.5.* Tancred.*lib.3. tit. de testium product.* Gail.*lib.1.obser.96.num.9.* Caueat autem Commissarius, ne parti transmissionem rotuli concredat; quia illa forte posset aperire attestationes, quæ suspicio præcauenda est. Rebuff. *de inquisit.seu commiss.art.*18.*& seq.num.*13. Hæc
14 autem † omnia, si fieri potest, intra tempora dilationis peragenda sunt: Quid si autem intra illa expediri non possint; quid consilii capiendum, quæritur? Hoc casu vel partes solent supplicare, pro certo termino, ad producendum rotulum, qui & ipsis facile ex benignitate conceditur: Aut iudex, si moram videat, ex officio certum tempus præfigit, sub comminatione præclusionis viæ probandi. Exemplũ posterioris extat apud Seyl. An.1541. 22.Aug. [An autẽ hoc de iure procedat egregie in vtramq; partem disputatũ est, à Tessaur. *dec.Pedem.145.per tot.* q omnino vidẽdus.] Si autẽ per Commissarium † vel adiunctum stet, quo 15
minus producatur rotulus, veluti quod illi solutionem prius vrgeant, & tantisper rotulum pignoris loco retineant; Iudex mandatum contra Commissarium, aut adiunctum decernit, hoc modo: Ist D. N. wider den Adjuncten/das Examen verhörter Zeugen zubesichtigen/vnd zubeschliessen zusehen/vnd folgend solches mit seinem Sigel verwart/auff gebürliche Belohnung/diesem Keys. Camergericht zuvberschickẽ/hiemit Mandat einer Gelt Poen/cum clausula, erkennt. Hoc est: Doctori N. contra Adiunctum; vt examen inspiciat & claudi videat; ac postmodum sigillo suo munitum, accepta conueniente remuneratione ad Cameram transmittat, mandatum pœnæ pecuniariæ cum clausula decretum.

Seyler. Anno 1541.
26. Augusti.

LIBER SEXTVS.

DE PVBLICATIONE ATTESTATIONVM ET QVÆ POST EAM, A IVDICE, PARTE, ET COMMISSARIIS PERAGANTVR.

CAPVT I.

De iis quæ publicationem antecedunt.

SVMMARIA.

1 *Publicatio an necessario in Camera debeat fieri? pro Negatiua.*
2 *Publicatione omissa, actus non redditur nullus.*
3 *Publicatio non rite facta vires habet.*
4 *Pro affirmatiua.*
5 *Publicatione omissa à iudice, appellatio, & per consequens Reuisio locum habet.*
6 *De iis quæ publicationem antecedunt, & quomodo in Camera expetatur.*
7 *Petitio publicationis à parte producente facta antiquam altera pars rotulum suum produxerit, quomodo intelligenda.*
8 *Si petatur non publicari rotulus, causæ in specie explicandæ sunt.*
9 *Modus pronuntiandi si releuantes sint causæ.*
10 *Modus pronuntiandi, si irreleuantes.*
11 *Sigilla rotuli recognoscenda.*
12 *Quomodo & vbi recognitio fiat.*
13 *Si nolit pars recognoscere quæ partes iudicis.*
a *De protestationis coram Commissario facta, efficacia.*
b *Attestationes semel productæ, non nisi consensu vtriusque partis ex Cancellaria denuo redduntur.*
c d *Rotulus exemplificatur in Camera. Et cuius id fiat expensis.*

NAVEM iam fere ad portum deduximus verum cum nautæ etiam prope portum sæpe in scopulos impingant; ita & Commissarius & pars, nisi bene sibi prospiciant, etiam sub

sub extremis discrimen incidere possunt: bre-
uiter ergo hoc libro, quomodo plenis velis
hoc mare commissionum superare, & portũ
tandem ingredi debeant, videndum est. Fiet
id autem, si ea, quæ post productionem Rotu-
li in Camera peraguntur, breuibus iudicaue-
rimus: Exordium autem ab iis, quæ publica-
tionem præcedunt, sumendum est. Ac primo
videndum: an petenda sit publicatio. Secun-
do: per quos. Tertio, de aliis rebus ad eam
1 pertinentibus in genere agemus. Vbi † inpri-
mis inquirendũ; an publicationes necessario
in Camera faciendæ? [In quo puncto diuersæ
videntur esse opiniones; de quibus videatur
late Bernard. Muscat. *in prax. aur. par. 6. verb. par-
tes. n. 10. 11. 12.*] videtur autem dicendum, quod
non. Primo, quia in summis curiis non fiunt
publicationes attestationum; ex hac ratione;
ne testes incurrant odiũ partium, contra quas
deposuerunt. Rebuf. *in tract. de publicat. attest. in*
2 *gloss. vnic. nu. 2.* Secundo, † quia hæc publicatio,
etiamsi aliquibus videatur necessaria, tamen
non est de substantia. gloss. & Dd. *in l. prolatam.
C. de sentent.* Maria. Socin. *de testib. nu. 23.* [vnde
nullitas non attendebatur; quod nõ essent ci-
tatæ in prima instantia partes ad publicationẽ
attestationum, in causa Johann Blaffert &
Consorten / contra Hans Rennancken.] Et si
omittatur, nõ reddit actum nullum. Nell. à S.
Gemi. *de testib. n. 121.* Gail. *lib. 1. obs. 105. n. 1.* Quod
adeo verum est; vt etiamsi petita & omissa sit,
tamen processus nõ dicatur nullus. Menoch.
3 *de arbit. iud. quæst. lib. 1. q. 33. n. 2.* Tertio, † parum
interesse ex eo constar; quod licet nõ rite fiat,
eosdem tamẽ quos rite facta habeat effectus.
Marian. Soc. *de testib. n. 36.* [Quin & iure Dige-
storum non fuisse cognitam publicationem
attestationũ quidam voluerunt. Bernar. Mu-
scat. *in d. prax. aur. part. 6. gl. in 16. causa. n. 1.* Quã
bene nunc non discutio; & sunt hæc omnia
4 satis speciosa.] Quicquid † tamen sit in Came-
ra semper attestationes publicantur; idque
ex hac ratione fieri arbitror: Quia quando ab
alio quam iudice suscepta probatio, publica-
tio necessaria est, cum hoc casu & ipsi iudi-
ci sint publicandæ. Menoch. *d. q. 33. n. 6.* in no-
stro autem casu non iudicem, sed Commissa-
rium vt plurimum suscipere attestationes, li-
bro primo supra euicimus: Et hoc adeo in
Camera necessarium esse existimo; vt publi-
catione denegata; putem posse Reuisionem
peti. Est enim contra Ordinationem; non da-
ri copiam attestationum. Quia parti per hoc
sæpe irreparabile præiudicium generaretur:
& exceptiones contra testes & dicta eorum,
quæ nota habet, hoc ipso per indirectum
ei amputantur. Et in simili tradunt Doctores:
Cum per legẽ præcipitur publicatio, si iudex
eam denegaret quod partem grauaret: & † sic 5
appellare posset; quia iudex facit contra hanc
legem, ob quam causam etiam posset per Su-
periorem, instigante parte, mulctari. post In-
noc. Bald. & alios tradit Rebuff. *in tract. de pu-
blica. attestat. gloss. vnic. nu. 5.* [adde Muscat. *d. loc.*]
Appellatione itaq; permissa, etiã Reuisio cõ-
cessa censetur per ea, quæ supra *lib. 2.* late de-
duximus. Ex quibus in Camera necessariam
esse publicationem, luce meridiana clarius
apparet. Quod vero ad personas attinet; sciẽ-
dum est, primo, procuratorem † impetrantis 6
producere rotulum, qui vel petit eum publi-
cari: (nam petitio publicationis rotuli non
potest fieri ab alio, quam ab eo qui produxit;
licet sua intersit. post Innoc. & Bald. Nell à S.
Gemin. *de testib. par. 2. nu. 121.*) vel vt clausus te-
neatur, donec & Rei Rotulus pducatur: quæ
petitio etiam locum habet, ac iuri consenta-
nea est; ne scilicet pars postea suos testes in-
struere, & subornare, atq; ita per indirectum
contra omnia iura, cognitis attestationibus,
testes suos producere possit. [vel denique at-
testationes, de vna causa ad aliam transferre:
vt notatum in causa Adrian vnd Erich von
Eltz / contra P. Graffen zu Nassaw: quod
quomodo fiat, vide *in decis. seu præiudic. Came-
ra. in verbo, attestationes. in princ.*] Hæc † tamen, 7
quæ de publicatione petita, dicta sunt; ita ac-
cipiẽda arbitror; si adiiciatur, publicationem
faciendam in continenti: Secus si simplici-
ter publicationem faciendam dicatur. Nam
cum de expressa renuntiatione hoc casu non
constet: publicationem petitam, vt debito
modo, hoc est, productis etiam aliis attesta-
tionibus hoc fiat, censendum est. Et tantum
de producentis actu. Pars † contra quam 8
sæpe petit Rotulum non publicari. Quæ ta-

men in specie, quare publicari non debeat, indicare debet, quod nisi faciat, iudex ei hoc modo iniungit: Ist D. J. Vrsachen / warumb das eingelegt Rotul nicht eröffnet werden soll / fürzubringen / Zeit ad proximam angesetzt. Hoc est: Doctori I. ad allegandas causas quare productus Rotulus publicari non debeat, tempus ad proximam præfixum est. Seyl. *in select. sentent.* Anno 1538. 4. Feb. [Solet etiam pars, quæ petit, ne Rotulus publicetur, addere protestationem, si contra fiat. Quod non
a caret vtilitate. Nam protestatio illa† quæ non raro à termino publicationis attestationum fieri solet, se videlicet cum aduocatis deliberare velle; an contraria probatione vti velint, necne, nullius effectus est; si postea ipsis consentientibus, publicatio fiat: Neq; enim tum contrariæ probationi locus est, etiamsi copia attestationum partibus nõdum sit facta, Wesenbec. dicens ita iudicatũ; & alioqui multos quæstores & scribas posse vni parti gratificari, clausa acta communicando, & dare occasionem subornationi. Nouissime Daniel Moller.
9 *ad constit. Augusti. part. 1. tit. 16. num. 16.*] Siq; † iudex releuantes exceptiones videat, iis locum dat, hoc modo: Ist D. N. der Publication halber beschehen Begeren / noch zur Zeit abgeschlagen. Hoc est: Doctori N. petitio ratione publicationis facta adhuc dum denegatur. Seil. *d. loc. 16.* Nouẽb. Anno 1569. & Anno 1525. 17. Nouemb. [Sic & editio rotuli denegata in
10 causa Virmundt contra Virmundt.] Sin† irreleuantes, denegat hoc modo: Ist das Rotul eo die einkommen / vorgewendter Einred vnverhindert / publiciert: Doch dem Gegentheil alle vñ jede gebührende Exceptiones dargegen verzubringen / vorbehalten. Hoc est: Rotulus eo die productus prætẽsa contradictione non obstante, publicatus est, parti tamen aduersæ omnib. ac singulis exceptionibus legitimis, suo tempore opponendis, reseruatis. Seyl. 10. Nouemb. Anno 1567.

Si vero vtraq; pars simul producant rotulos tunc simul etiam petũt publicari. [vbi no-
b tandum: † semel productas in iudicio attestationes ex Cancellaria non posse repeti, nec alterutri parti reddi, etiãsi ad amicabilem compositionem vti vellet, nisi vtriusq; partis accedente consensu, cuius rei multa præiudicia recensentur *in decis. Cameræ, d. loco.*

Præcedunt † præterea ipsam publicationẽ recognitiones sigillorum; quæ dupliciter fiũt, 11
primo cum disputatur adhuc an publicandus sit rotulus necne, vt ex Seyl. Anno 1538. 4. Feb. constat. Aliquando & ordinarie; cum vtrinq; in publicationem consenserunt partes vel ex officio iudex illud iniunxerit. Et tunc coram Deputatis recognitio hoc modo fieri solet: Recognosco † sigillum rotuli bona fide, salua 12
veritatis substãtia: De quibus infra, de Instrumentis plura præcepta tradentur. Si † autem 13
pars nolit recognoscere, iudex in contumaciã pro recognitis accipit; hoc modo: Seind sigilla den attestationibus jüngst fürgebracht / auffgetruckt / für bekannt angenommen / derhalben publicatio erkennt / daß D. N. zu fernerer Handlung hiemit zugelassen. Hoc est: Sigilla attestationibus nuper productis impressa, pro agnitis accepta, eaque propter publicatio decreta; & D. N. ad agendum vlterius admissus est. Licet autem varia de modo publicandi tradantur, partibus scilicet præsentibus iudicem, adhibitis testibus illa legere, vel in totum, vel in partem, per se vel Notarium debere, & tunc demũ haberi pro publicatis. Spec. *in tit. de teste. §. satis vtiliter.* Nell. à S. Gemin. *in d. tract. de testib. part. 2. nu. 120.* In Camera tamen id non obseruatur. Nam ibi, recognitis sigillis, rotulus aperitur, partibusq; suis expẽsis copiæ dantur. [Vnde rotulum, postquã publicatus † est statim in Cancellaria debere de- c
scribi disponitur *in recess. visit. anno. 1556. §.* Dieweil auch / etc. Es sollen die Rotuli in der Cantzley baldt verfertigt / vñ mit Fleiß abgeschrieben werden. Et sic quoq; descriptio rotulorũ † fit d
communibus expensis, vnd gibt eine Part der andern dieselben abzuschreiben. *visit. d. l.*] Quod & iuri consonũ est. [Viu. *decis. 32.* Franc. Marc. *dec. 796. n. 4. par. 2.* Fari. *de oppos. cont. test. c. 1. q. 74. n. 5.* Adde hisce prax. Muscat. vbi de vtraq; opinione cursorie agit, *par. 6. gl. partes. n. 10. 11. & 12.*]

CAPVT II.

De vi & effectu publicationis.

SVMMARIA.

1 *Iudex ex officio semper aliquid iniungere potest, non obstante publicatione.*

2 *Instru-*

2 *Instrumenta post publicationem producuntur.*
3 *Inspectio ocularis fit etiam publicatis attestationibus.*
4 *Periti an etiam publicatis attestationibus, repeti possint.*
5 *Pro Negatiua.*
6 *Pro Affirmatiua.*
7 *In peritis cessat timor subornationis.*
8 *Testes, publicatis attestationibus, produci regulariter non possunt.*
9 *Ratio est timor subornationis.*
10 *Testes, publicatis attestationibus, in eodem statu permanent.*
11 *Si per errorem Testis quidam omissus an post publicationem admittatur.*
12 *Casus, quibus publicatis attestationibus, Testes admittuntur.*
13 *In prima instantia facta publicatione, in secunda admittitur.*
14 *Restitutione in integrum petita, & obtenta, possunt produci Testes, publicatis attestationibus.*
15 *Testes in omnibus casibus, in quibus ad declarandum dictum adhibentur post publicationem admitti.*
16 *Vt & in illis, quando Testis non rite examinatus.*
17 *Vis publicationis an exhibito & deposito rotulo incipiat.*
18 *Pro Affirmatiua.*
19 *Pro negatiua.*
20 *Distinctio circa has opiniones.*
a *Attestationibus publicatis, an Commissarius in eadem causa aduocare possit.*
b *Terminus à statuto praefixus, ad producendum probationes, an instrumenta complectatur.*
c d *In matrimonialibus & criminalibus probationes etiam post publicationem suscipi. Vt & si nulliter fiat publicatio.*

NE Partes temere, ac sine causa, non ponderatis omnibus circumstantiis, ad publicationem accedant: non inutile esse putaui, hoc capite, pauca, de vi & efficacia publicationis tractare: Frustra enim de ea verba fecisse viderer, nisi vim eiusdem etiam subiicerem. In hac itaque re primo casus aliquot in quibus nihil obstat Parti, quin post conclusionem possit agere, proponam: Deinde casus in quibus vetitum ac prohibitum, vlteriores probationes suscipere, subiungam. [Si prius illud monuero: Commissarium, publicatis attestationibus, licite in eadem causa
a posse aduocare, † aut procuratorem agere vt traditur in decis. Cameræ in d. verbo *Attesta-*
1 *tiones in fin.* & monui etiam supra.] Quod † ergo ad primum attinet: Quodcunque etiam genus probationum productum sit; Iudex nihilominus ex officio, postmodum de nouo, in vim probationis quid fieri, aut suscipi iniũgere potest. Ioann. Crot. *de testib. nu* 340. Nell. à sanct. Geminian. *nu.* 49. Albertic. de Maletis. *cap.* 7. *num.* 44. Corn. *consil.* 272. *nu.* 8. *vol.* 3. Potest id etiam Pars testib. saltem exceptis quos prohibetur producere. Nam de instrumentis
† traditur, ea publicatis etiã attestationibus, 2
in iudicio exhiberi posse. Menoc. *de arbitr. li.* 1. *question.* 23. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 105. *num.* 4. prout supra de temporibus petendi cõmissionem latius deductum, & explicatum est, ac traditur *in cap. cum dilectus. de fid. instrument.* Modestin. Pistor. *consil.* 17. *num.* 28. & 29. *part.* 1. Quod adeo verum est, vt etiam si instrumenta, cum Testibus sucepta sint, tamen obtineat Cagn. *in l.* 1. *num.* 24. *in fin. de reg. iur.* [Sed quid si à statuto terminus probandi † præfixus sit; an b
& tunc hoc procedat: vide Daniel. Moller. *ad constit. August. part.* 1. *cap.* 16. *nu.* 17. his verbis de hac re differentem. Secundo quæro: An post publicatas attestationes, non Testium tantum, sed & literariorum documentorum vlterior productio prohibita sit, per constitutionem. Dubium facit; quod, etsi ex sententia Felini, loco citato, & qui ibidem allegantur, iure communi, post publicatas attestationes Testes produci amplius non possint: Instrumenta tamen non solum in termino probatorio, sed etiam postea quandocunque, vsque ad conclusionem causæ, vtpote quæ est terminus exclusiuus omniũ probationum; producere licet, *ca. cum dilectus*, vbi Panormit. Feli. & ali *Extr. de fide instrum.* Rob. Marant. *de ordin. iud.* 6. *p. in* 8. *actu iudiciali, qui litis contestationem subsequi solet, num.* 26. addens rationem: quod timor subornationis in instrumentis cesset. Quod & Mynsing. vult: *obseruat.* 56. *cent.* 6. Cõtrarium tamen verius esse, & ex verbis huius ipsius constitutionis non obscure colligi mihi posse videtur: dum post publicatas attestationes non tantum Testes: sed & generaliter omnem probationem, & sic literaria quoque documẽta vlterius admitti probibet hæc Mollerus. Verum si verba illius constitutionis inspiciamus, ea nihil aliud quam quod iure communi statutum est disponere videtur,

licet enim vtatur generali verbo, probandi: tamen in fine explicat, hoc tantum ad Testes porrigi: hisce verbis: viam omnem, vlterius probandi, vel Testes plures producendi &c. Saltem residet dubitatio, in verbo: vel, quo-
3 modo illud accipiendū sit.] Similiter † & documento inspectionis ocularis producto: potest fieri repetitio, si Pars in eo erratū esse putet, vt infra suo loco. [Vnde & probationi viuæ renuncians; non censetur renunciasse ei, quæ fit per ocularem inspectionem: vt in causa Sultzer contra Fleckenstein, Mandati de
4 relaxando captiuo, anno 1589.] Pari † ratione: Si cum Peritis Commissio expedita, repetioni Peritorum etiam, publicatis attestationibus, est locus, vt infra plenius ostendetur. Li-
5 enim, † hi Testibus æquiparentur; & per cōsequens idem ius in illis, quod infra in Testibus, statuendum videatur: Contrarium tamē
6 † firmiori nititur ratione: quia scilicet horū sententiæ nunquam in rem iudicatam transeunt: Et sic semper alii peritiores superinduci possunt. late Pacian. *de probation. c.* 47. *nu.* 77.
7 *& dicetur infra de reiteratione.* † Nec obstat ratio in contrarium allegata: quia cessat hic timor subornationis, qui in Teste, vt infra dicetur, consideratur. Pacian. *d. loc. num.* 78. Ne tamen hæc res in infinitum extendi videatur, Partibus, vsque ad conclusionem in causa, productionem harum probationum, post publicationem, in causa concedendam, iuri consonum esse arbitramur, de quibus infra de Re-
8 petitione latius dicetur. † Quod ad Testes autem attinet: res aliter sese habet. Nam alii, aut iidem, publicatis attestationibus, regulariter produci nequeunt. Authent. *at qui semel. C. de probat. §. quia vero. in authent. de Testib. capit.*
9 *fraternitatis. c. ex tenore, de Testib.* † Primo, quia per publicationem addiscuntur iam attestationes: quibus cognitis, timor magnus subornationis subest. *d. c. fraternitatis. & ibi Canonist. de testib.* Francisc. Personal. *in tractat. de indit. & tortura. quæst.* 11. *nu.* 1. Fred. Schenk. *de Testib. nu.* 40. *& seq.* Nell. à S. Geminian. *part.* 2. *de Testib.*
10 *num.* 123. *& seqq.* † Secundo; quia Testes, attenduntur, sicut post publicationem inueni-
11 untur. Francisc. Personal. *d. loc. q.* 4. *nu.* 27. † Et hoc adeo verum esse volunt vt etiamsi per errorem quidam Testis omissus sit, postmodum tamen admitti non possit. Et sic, cum peteretur tali casu Testis examinari, denegata fuit petitio in causa Clauß Flödern contra Alledorff. 12. Iunii, Anno 1568. † Illud tamen 12
monendum est: Sæpe etiam, publicatis attestationibus posse produci Testes, non minus atque aliæ attestationes, documentorum literariorum scilicet, & ocularis inspectionis, &c. quorum principaliores hoc loco enumerabo. † Primus est: Si in priori instantia facta 13
sit publicatio, petitur examinatio aliorū Testium etiam in secunda instantia. Et hoc vsus quotidianus ac stylus Cameræ obseruat. *l. per hanc. C. de tempor. appellat.* Tyndar. *de Testib. cap.* 1. *num.* 10. Schenk. *de Testib. num.* 5. Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. lib.* 1. *quæstion.* 33. *numer.* 13. Mynsinger. *respons.* 85. *num.* 5. 10. *&* 11. Roland. à Valle. *consil.* 49. *lib.* 2. Contrarium autem plurimi tenuerunt ex hac ratione: Quia in causa Appellationis alii Testes, super eisdem capitulis, vel directo contrariis, examinari non possunt. Et hoc tritum, atque vulgatum est, in Iure Canonico, *per clementinam secundam, de Test.* Felin. *d. c. fraternitatis. num.* 3. *& seq.* Matant. *in tracta. de ordina. iudic. in* 6. *part. in* 6. *actu. num.* 22. Bursat. *consil.* 95. *num.* 4. Castrens. *consil.* 192. *num.* 5. *lib.* 1. Quin etiam de iure ciuili obtinet: vt tradit Gabriel. *in commun. opin. libr.* 1. *de Testib. conclusion.* 21. *numer.* 12. *& seq.* Roland. *consil.* 45. *num.* 8. *& seq.* 11. *volum.* 2. *per text. in §. quia vero. authent. de Testib.* qui textus loquitur generaliter, & ideo generaliter debet intelligi, & magis considerari in causa appellationis; vbi si Appellans succumberet, amplius appellare non posset, existente statuto Appellationem prohibente, & sic ius Appellationis in totū periret: Vnde hac ratione considerata cogimur fateri: quod maior suspicio subornationis cadat in instantia Appellationis, quam in causa principali. Recte itaq; Testes non admittuntur in causa appellationis propter hunc timorem. Castrens. *consil.* 192. *num.* 5. *lib.* 1. Bursat. *consil.* 95. *numer.* 4. Roland. *d. consil.* 45. *num.* 11. *& seq. lib.* 2. *& ad l. per hanc C. de tempor. appellat.* ipse Roland. ibi pulchre respondet. *num.* 16. & dicit *ibi numero* 14. hanc opinionem esse magis communem, & seruari in Cu-

in Curia Delphinali, vt & tradit Francisc. Personal. *d.l.nu.2.* [Eamque sententiam confirmat Prosper Farinac. *de opposit. cont. Examen Testium quaest.75.cap.6. lib.3.* quem omnino vide: quia multas limitationes huc quadrantes
14 adducit.] Secundus † casus est, quando in integrum restitutio petitur, quod forte, ob iustum aliquod impedimentum, non potuerit producere Testes. Rebuff. *de publicat. attestat. numer.8.* Nell. à sanct. Geminan. *de Testibus numer.123.par.2. vt infra de repetitione dicemus.* [Ad-
15 datur hisce Farinac. *d.l.cap.15.*] Tertio in † omnibus casibus, quibus Testes ad declarandum vel ad confirmandum suum dictum adhibētur, post publicationem produci possunt, Nell. à sanct. Geminian. *d.lo.* Francisc. Personal. *de indiciis & tortura quaestion.11.* Quod exemplo declarat Gail. *d. obseruat.101.num.9.* Quartus casus est, cum Testis non recte examinatus
16 eoq; repetendus est, † de quib. tradit, praeter iam citatos, Cephal. *consil.570.nu.27.* [Quinto in causis matrimonialibus post publicati-
c onem Testes licite † producuntur. Georg. Moer. *de diuort.cap.9.num.22.* Anton. Franc. *de doct.in consil.matrimon.consil.41.num.1.2.& 3.* cui addendus Farinac. *d.loc.cap.13.* Sexto in crimi-
d nalibus † idem admittitur. Farinac. *cap.14.* De quibus causis criminalibus hoc loco latius agere, non est nostri instituti. Septimus casus
e est: si † nulliter facta sit publicatio *c.a.ex tenore in fin.& ibi DD. de Testib.* late Farinac. *d.loc.capit.11.num.367.* De quo tamen valde dubito: quia supra dixi, publicationē non esse de substantia: Ideoque etiam Farinac. ad varias distinctiones hac in re confugit, quae cum indicio legendae. Alios insuper casus vide apud Farinac. *d.loc.* Et eos, quos refert Bernat. Muscatell. *in aurea praxi parte 6.gloss.causa.numer.10.* adde & Bernar. Graeuaeum *conclus.105.consider.1.*] Atque haec summatim, quantum quidem nostri instituti fert ratio, hac de re hic dixisse sufficiat: Reliqua infra de Repetitione Te-
17 stium dicentur. † Illud nunc in quaestionem venit: An haec vis publicationis tunc statim incipiat, cum Rotulus in Camera deponitur;
18 an vero tunc, cum solenniter aperitur? † Et licet videbatur dicendum; à die depositionis incipere, quia iudici iam est insinuatus Rotulus, & tempora dilationis iam praeterlapsa sunt: Siq; de nouo Testes examinandos concedamus, nouis dilationibus omnino opus foret: & integrū processum Cōmissionis facile euerteret. † Contrariū tamen non caret pro- 19
babilibus rationib. Primo; quia hoc casu cessant causae, quare, publicatis attestationibus, vlteriori productione nō opus esse diximus, subornationis scili. timor, ob percepta contenta attestationum. Secundo: quia in specie multi volūt: Solam publicationē non impedire productionē aliorum testium, dummodo saltem quis nō didicerit testificata: Nā sola publicatio, non excludit aliquē à facultate, alios Testes producendi: sed scientia dictorū seu attestationum. *per textum in d. authentic. de Testib. §. quia vero. gloss. in d. Clement. final. in versicul. publicatis. gloss. in c. constitutis. vel. 2. in verbo. induxit. Extra de Testibus.* Speculator. *vbi supra nu.9.* Socin. *regula.403. fallent.23* Philip. Port. *conclusio.39. in 4. limitation. lib.1.* Baldus *in Authentic. At qui semel. num.5. C. de probat.* Alexand. pulchre *consil.84. nu.5. incip. consideratis his. volu.4.* Licet nonnulli sint, qui contrarium teneant, quos citat Port. *d. conclusion.39. in 4. limitat.* [Et sunt multi DD. qui pro hac opinione stāt, quotū integrum catalogum recenset Prosper Farinac. *d.l.quaest.75. cap.8. num.342.*] Imo alii Testes admittuntur etiam eo casu, quo quis legisset attestationes perfunctorie tantum, & non plene, neque accurate. vt notat Bartol. *in d. authent. at qui semel. num.19. per illum textum. ponderando verbum percunctatus.* quia nisi tota attestatione completa, non potest scire effectum eius. *argument. l. inciuile. ff. de leg.* ita Bald. *ibid. numer. quinto* Castrens. *numer.5.* Salic. *numer. decim.* Socin. *dict. regul.403. in 16. fallent.* Felin. & alii. *in dict. cap. fraternitatis.* Port. *dict. conclusion.39. in 44. limit.* Idem est, si ab ipsis testibus audiuisset, quid deposuerint: quia plerunque gratificandi studio aliud Partibus reuelant. & aliud deposuerunt. Ita Dd. *in locis supra citatis.* Gail. *libr. primo, obseruat.105. numero tertio.* Alberi. de Malet. *in tracta. de Testib. numer.17.*

Quinimò, quidā arbitrantur, etiamsi renunciatū sit Testiū productioni: testificata tamen nondū sint percepta: vlteriorē productionē nō inpe-

impediri. Iacob. Butrigat. *in tractat. de testibus, qualiter except. num. 22.* Si ergo id in hisce casibus locum habere volunt DD. quanto magis idē in præsenti nostro casu statuendum est? Et
20 † hanc quidem opinionem, durantibus adhuc temporib. dilationum, de iure veriorem existimarem. Elapsa vero quarta dilatione, an locum habeat quæritur? Et sane non aliter procedere putarem; nisi in illis casibus, vbi in integrum restitutione opus est: cum elapsis dilationibus, via vlterius per testes probandi, præclusa est: quæ non temere, & sine vrgentissimis causis renouanda. Sibi enim imputet Pars, quod non fecit in dilationibus examinari *l. locum. §. hoc. de Tabul. exhibend. l. si quādo. C. de Testib.* & in hisce fere terminis loquitur Butrigar. *de testib. tit. de exception. num. 13.* [Et hisce sic retentis, non opus est confugere ad distinctiones Farinac. *d. loc. nu. 326.* & sequentibus, adductas. Nam quos, *num. 225.* allegat, Dd. illi in effectu hanc nostram sententiam confirmant.]

CAPVT III.

De scripto probatorio quod vulgo Probationschrifft dicitur, quædam traduntur.

SVMMARIA.

1 *Terminus datur Partibus ad agendum post publicationem.*
2 *Quæritur an scriptum probatorium producenti conficere consultum? pro Negatiua.*
3 *Pro Affirmatiua.*
4 *Quomodo hoc scriptum optime conficiatur.*

1 POST obtentam † publicationem, terminus, intra quem pars sua iura ex attestationibus deducit, & Pars aduersa excipit, petitur; qui tamen non prius incipit currere, quam copiæ attestationis descriptæ pro curatoribus sint traditæ. Ordin. *part. 3. ti. 18. in princip §. 2.* In quo tamen considerandum; an diligenter procurator Rotulum in continenti describi fecerit; & quando copia illa ipsi sit tradita: quod ex Protocollo præfecti Cancellariæ facile coniicitur. [Sequitur hanc nostrā opinionem, Græuius *conclus. 105. nu. 47.*] De vtroque agendum, ac primo de producente, hoc capite. Circularis † autem est quæstio: 2 An hoc scriptum, quod Probation: vel Beweisungschrifft. Gail. *lib. 1. obseruat. 105. num. vlt.* vocant, sit necessarium; an vero melius id omittere? Et omittendum ex eo videtur; quia Iudicem decet rimari cuncta, & ita etiā probationem, quod maxime Domini Camerales obseruant, minutissima etiam circa probationem producta extrahendo, & protocollando, ac inter referendum considerando. Deinde probationes nihil sunt aliud, quam dilucidatio facti: In scriptis autem his ius ad factū saltem accommodari, docet eorum vsus. Hoc autem quid aliud quam sus Mineruam docere? Cum nemo rectius ius ad factum accommodet, quam non partialis Iudex: quod maxime de Augustissimo hoc iudicio præsumēdū vbi tā exacta inter referendū examinatio, ab eruditissimis Assessorib. vt instituitur nihil quod ad rem faciat intactū relinquatur. Tertio: tritum est dictum, & in ore omnium versatur. In hisce scripturis parum situm esse, & impune à Iudice in referendo ommitti posse. Quæ quidem probabiliter ita dicuntur, & obseruari possunt: necessitatem tamen omittendi neutiquam important: Nam † contraria sententia suis etiam non destituitur rationibus. Primo, quia Ordinatio Cameræ hoc admittit, & singularem terminum Partibus, vt exhibeant hoc scriptum, præfigit: Quod si autem non esse necessarium, aut superfluum constituentes tale scriptum indicassent, non tam longum tempus ad hoc conficiendum admisissent. Cum Iudex vnice studere debeat abrumpere omnes ambages. Quorsum etiam tam multos aduocatis (puto qui annua habēt stipendia) labores causaret. Nihil enim magis laboriosum, quam huius scripturæ cōfectio? Quorsum Partes Aduocatos non habentes, monstrando ipsis viam inutilem, hisce sumptibus (qui sæpe plurimi requiruntur) grauaret? Deinde, si nullius esset momenti, certe Aduocati celebres, maxime ii qui Assessoratus aliquando munere functi sunt, ea non cōficerent: quod tamen quotidie eos facere videmus. Et licet dici posset: eos lucri causā hoc onus superfluū suscipere, illud tamē non pſumitur: quia etiam tunc illud faciunt, cum an-

nua

nua habent stipendia: Et siue conficiant, siue nō: idem salarium consequuntur. Tertio iuuatur & hac ratione, quod sæpe circumstantiæ facti melius Partibus cognitæ sint, & per consequens ab iis, aut eorum Aduocatis iudici illustratio dictorum Testium ob oculos rectius poni possit. Habes in vtramq; partem argumenta. Et quia circularem esse quæstionem dixi, in circulo eam relinquo. Quem-
4 admodum † autem de eo disputatur. An conficiendum sit tale scriptum, nec ne: Ita vicissim controuertitur ab iis, qui conficiendum arbitrantur: quomodo & qua methodo sit conficiendum? Aliqui melius esse iudicant, sigillatim singulos articulos ponere, & cuiq; articulo subiicere, probationes, quæ faciunt ad confirmationem eiusdem, vt in thesibus fieri solet, quæ allegatis confirmantur & illustrantur. Et hanc viam duplicem habere vtilitatem arbitrantur. Primam quod hac ratione nihil effugere posse existimant: ordinē enim eum sequuntur quem ipse Commissarius est secutus: Alterā quod hac ratione facilime, & sine labore hoc scriptum confici existimant. Alii vero hæc cōmoda negligenda, ac propius ad rem accedendum, & requisita actionis ponenda, iisdemque probationes accōmodandas. ideo tutius esse putant, vt iudex, qui & eam methodum in referendo sequitur, tanto melius instruatur, & eo facilius ad illam sententiam, quæ in probationis deductione confirmata est, inducatur. Accedit hisce, quod nihil amplius, quàm requisita actionis probanda sint. Reliqua ergo à Testibus superflue dicta hoc ipso actu euanescunt. Et ex hisce patet de hac idem, quod de priori quæstione dicendum, eam in vtramque partem disputatam circulo committi. [Licet posterior hæc sententia in decis. seu præiudic. Cameræ in verb. probationes hisce verbis probetur Probationschrifften optime formantur, si secundum requisita actionis intentatæ dirigantur; vt tamen ostendatur, illa puncta satis esse probata. Das gibt dem Referenten gute information zu seiner Relation. Reliqua Probationschrifften / nach einem jeden Articul / seind eitel nugæ / vnd vnnütz geschwetz / meræ repetitiones dictorum Testium.] Vtram autem eliget, haud peccabit, licet vna alia tutior.

CAPVT IV.

De exceptionibus in genere, quæ publicatis attestationibus opponuntur.

SVMMARIA.

1 *De iure Canonico ante publicationem disputandum de personis.*
2 *Contrarium de consuetudine obtinere.*
3 *Et in Camera, obseruari.*
4 *Duplici modo posse exceptiones has proponi.*
5 *Iudicem aliquando terminum ad hoc præfigere.*
6 *Scripturam probatoriam in ordine præfixarum exhibendam.*
7 *Exceptiones esse varias.*
8 *Exceptiones in specie proponendas.*

Licet de iure Canonico † exceptiones contra Testes, ante aperturam tabularū, fieri debeant: vt traditur *cap. 1. de exception. cap. licet causam, de probation. cap. præsentium, de Testibus.* Tunc præsertim si fuerit protestatus, aut de nouo venerit ad sui notitiam; quod iuramento suo probare poterit *c. pastoralis, de exception.* Rebuff. *de Testib. n 28. & 29.* Er per consequens id ex identitate rationis ad omnes alias exceptiones extendendum videatur. De † consuetudine tamen Germaniæ inquit Coler. *in d. ca. 1. de exception.* quasi generali, non proponitur exceptio contra Testem ante apertionem, sed fit tantum protestatio, quod si ea videatur, aduersus quem producuntur Testes, vt post publicationem liberum sit, cōtra personas & dicta Testium excipere. Et inseritur illa protestatio communiter ad finem interrogatoriorum. Rationem autem reddit Gail. *in lib. 1. obseruat.* 105. *num.* 8. [Eamque sententiam plures Doctores tenent, quos ad longū refert. Farinac. *de opposit. cont. Test. limitat.* 15. *vt & num.* 351. Et refutat contrarium sentientes ac recte distinguit, *num.* 352. Quod aut exceptio statim patet, & est admittenda, secus si dubia sit. De quo nos supra in interrogatoriorum materia diximus.] Quam etiam sententiam † Camera Imperialis non solum ad exceptiones contra Testes; sed etiam ad omnis generis exceptiones extēdit, indulgendo terminum excipiendi, contra personas, &

commissionem. Idque consonum est Dd. traditioni. Nam dicunt instrumentum non facere fidem, non dato termino ad reprobandum. Marsil *singular*. 8. *Neuizan. consf*. 45. *nu*. 15.
4 † Has autem exceptiones Pars aduersa dupliciter modo potest producere: aut enim statim dat contra personas, & dicta testium; aut petit terminum excipiendi contra Scriptū producentis, & tantisper exspectat, donec terminus elabatur. Petit autem terminum satis longum, quem etiam, cum attestationes
5 sunt magnæ, obtinet. † Iudex tamen sæpe præfigit Partibus vtrinque terminum excipiendi cōtra attestationes, sub via præclusionis, hoc modo: Ist erkannt / daß da Doctor S. wider die Attestationes nachmals in vierzehen tagen / den nechsten nicht ercipiren vnd handlen wird / daß jhme als dann via excipiendi hiemit precludirt sey. Auch ferner der bescheid / daß Doctor N. wider die Attestationes in puncto defensionalium in zeit der Ordnung / wie sich gebürt handlen sol. Sayler. 23. *Septembris, Anno* 1541. hoc est, decretum est, nisi D. S. intra quatuordecim dies contra attestationes exceperit aut egerit, viā excipiendi ei tum præclusam fore: & vlterius ita decretum, Doctorem N. contra attestationes in puncto defensionaliū intra tempus ordinationis, quod decet,
6 agere debere. † Termino porro elapso; si ordo Præfixarum (ad quem hæc Scriptura pertinet) ipsum tangit, statim agere cogitur. Nisi generaliter concludere velit: (quod, quando contra personas Testium non adsunt exceptiones, tutissimum quidam esse iudicant) tunc enim quouis tempore in Nouis ipsi hoc
7 licitum est. † Exceptiones autem sunt variæ. Aut enim ad nullitatē examinis indicandam: aut iniquitatem sententię: (cuius oppositionē sibi per prestationē reseruat) demonstrandā: aut ad Testes, vel Peritos in arte adhibitos, remouendos, eorumq; dicta impugnanda: aut denique ad docendum de Commissarii partialitate, inuentæ ac comparatæ sunt. Quia autem aliquæ ita affectæ, vt singulari tractatione opus habeant, in sequentibus capitibus
8 de iis specifice agendum erit. † Illud tamen monendum, in specie semper illas exceptiones proponēdas. Et nisi ita fiat, hoc pacto Iudicem interloqui: zwischen N. wider N. Ist Licentiat N. exception vnd begehren / in maßen sie geschehen / nicht angenommen: sondern der bescheid / wil er specifice vnd vnderschiedlich darthun / wo vnd welcher gestalt die verhörte Zeugen anders gesagt haben sollen / als auffgeschriebē sey / vnd derhalb formlich handlen vnd bitten / das soll gehört werden / vnnd er thue also oder nicht / ferner geschehen was recht ist. Sayler. *Anno* 1526. 19. *Ianuarii*: hoc est, in causa &c. Licentiati N. Exceptio eo quo facta est modo non acceptata, sed decretum; si specifice docere velit: vbi & qua ratione examinati Testes aliter dixerint, quam scriptū est, & formaliter agere & petere, illud audietur, & siue id fecerit, siue non, vlterius fiet quod iuris est. [Post priora duo eiusmodi scripta, adhuc duo altera producere in Camera licitum est, nō tamen vlteriora Deputation, abschcid / an. 1600. §. nachdem in den Reichs abschieden.

CAPVT V.

De Nullitatibus.

SVMMARIA.

1 *Nullitatis cognitio an pertineat ad Commiss.*
2 *An ad Cameram.*
3 *Nullitas aliquando cum iniquitate cumulatur.*
4 *Nullitas ratione trium personarum consideratur.*
5 *Producens an de nullitate cōqueri possit. Affirmatiua.*
6 *Quicunque se grauatum putat, de nullitate conqueri potest.*
7 *Negatiua.*
8 *An protestatus nec ne sit, hoc casu considerandum.*
9 *Contra quem petita Commissio de nullitate recte agit.*
10 *Iudex an ex officio cognoscat de nullitate.*
11 *Pro Affirmatiua.*
12 *Pro negatiua.*
13 *Consensu Partis, attestationes nulle conualidantur.*
14 *Distinctio circa sententias.*
15 *Principaliter quomodo opponatur Nullitas.*
16 *Quæ pars ante nullitatem attendere debeat.*
17 *Nullitas probanda.*
18 *Iudicis officio incumbit, an nullitas sufficiens.*
19 *Si reiterandum ratione nullitatis examen, an coram priori Commissario.*
20 *Pro negatiua.*
21 *Pro affirmatiua.*

IN primis hoc loco quæritur: An nullitatis cognitio ad Cameram, an vero ad Commissarium spectet. † Et videbatur ad Commissarium 1

missarium pertinere, præsertim si Partes quid coram ipso committant, quod nullitatem sapiat: Quod licet in suo intellectu verum sit; tamen de eo principaliter hic non quęritur; sed id in controuersiam vocatur. An ne Camera potius quam Commissarius de nullitate, eius culpa commissa cognoscere possit?
2 † Et simpliciter dicendum, eam cognitionem ad Superiorem pertinere, nec Commissario competere. Vant. *in titul. coram quo nullitas.* Quia iudex delegatus, per sententiam, etiam nullam, dicitur functus suo officio, neque potest iterum iudicare. Vant. *d. loc. nu.*14. Rimimald. *consi.*260. *n.*2. Quod tamen, secundum alios, in Delegato Principis, secus esse dicit. *d. nu.*14. *in fin.* Et de nullitate quotidie Camera
3 in hoc puncto cognoscit. † Nullitas autem hæc non tantum post, sed etiam ante publicationem proponitur: quando scilicet est appellatum: tunc enim cum iniquitate deducitur, prout supra de Appellationib. latius
4 dictum est.† Qui autē in hoc puncto de nullitate agere possint, videndum est Et quia nullitas tripliciter, & respectu trium personarum cōsiderari dicitur: Iudicis scil. Actoris & Rei. Menoch. *consi.*367. *n.*14. De singulis agendum
5 est. Ac ad Partem † producentem quod attinet; videtur, eum de nullitate posse excipe-
6 re, cum omnis is; † qualiscunq; etiam sit, qui se grauatū sentit, de ea conqueri possit, quod adeo verum est, vt etiam obtineat, si sententia in sui fauorē esset lata. Vant. *de nullit. in ti. quis possit dicere de nullitat. nu.*1. *vbi id text. corroborat.*
7 Contrarium † tamē, in hac nostra specie multi secuti sunt, docentes, quod qui eligit Commissarium; quia ad fauorem eius ordinatur; non possit oppugnare actum ab eo gestū. Ioan. Andre. *in addition ad Specul in tit. de Sentent. §. quoniam. vers. quid si procurator. dicit*: Quod si falsus Procurator suadet Domino, non potest dicere nullam sententiam; quia allegaret propriam turpitudinē. Hinc tradit Rolād. à Valle. *cons*52. *nu.*15. *lib.*4. Quando ob negligentiam Partis, quæ Testes examinari fecit, causata est nullitas: vt quia examinati fuerunt elapso termino; nō potest ille etiā excipiendo, allegare nullitatem ad sui fauorē, & petere vt Testes iterum examinentur. Et *nu.*18. subiungit. post Bald. & Ang. Quod non potest iste negligens petere iterū examinari illos vel alios Testes, quando minus diligenter & perfecte capitulauit. Menoch. *d. cons.*367. *n.*18. Alii† tamē di- 8
stinguunt: Aut simpliciter producit, & nō potest opponere; aut cum protestatione, & recte hoc remedio vtitur, Roland. à Valle. *cons.*52. *nu.*15. Anguisol. *consil.*143. *n. vlt. vol.*1. Et tantum † de Actore. Reus autem proprie de nul- 9
litate opponit; quia ille potissimum grauatur. Vant. *in tit. qui dicant de nullitat. nu.*1. Sed † an & 10
Iudex Parte non opponente, de ea cognoscere possit; maior est dubitatio? † Et videtur di- 11
cendum quod sic. Quod enim nullū est, nullum producit effectum, & ideo Iudex frustra ꝓbationes nullas in referendo obseruat. Secundo Iudex superior curam gerere debet, vt omnia rite perficiantur: alias sententia super actis nullis fundata, vim sententię non habet. Exempla huius rei à Vant. proponuntur *in tit. qui dicere de nullitat. n.*45. Tertio hisce accedit, quod in actu probationis; vt supra deductum est, plurima ex officio facere possit Iudex. Cōtrarium † tamen verius esse vulgo creditur: 12
Attestationes videl. Parte non opponente, esse validas. Menoch. *d. cons.*367. Ratio † est; quia 13
possunt conualidari consensu Partium. Purpur. *cons.*498. *n.*10. Menoch. *d. loc. n.*18.

Ratio rationis est; quod quilibet possit renūciare suo fauori: Qui autem tacet, consentire videtur. Et hoc adeo verum est; vt etiam quoad Reum valeat. Menoch. *d. n.*18. Et hanc opinionem in Camera approbari supra traditum est. † Alii vero has opiniones contrarias 14
ita temperār; vt si ob defectum iurisdictionis commissa sit nullitas, non posse conualidari, astruant. Menoch. *d. loc. n.*17. quo etiā respicere videtur Vant. *d. loc. nu.*43. *& seqq.* Secus vero de aliis. Quā & ego ꝓbo, & in Camera attentā scio. † Opponitur autē nullitas vel principali- 15
ter, agendo tantū de nullitate; vel incidenter, vna cū Exceptionib. contra personas testium. † Considerabit autē Pars, ne se inanibus sump- 16
tib. atterat. Primo; An nullitas ita comparata sit, vt in Camera attendatur: non enim omnes respiciuntur, sed eæ tantum, quas supra recensuimus, & refert Gail. *libr.* 1. *obseruat.*73. Sequentes autem nullitates in ardua causa

Johann Lamberten/Appellanten contra Johan Repoldin modo Iohannem Hasquettam, generalem Procuratorem Episcopi Leodiensis appellatum, anno 1573. motæ. Primo Nullitas ex defectu citationis rei. Secundo ex defectu formæ & modi examinandi. Tertio ex defectu iurisdictionis: quod Commissarius, cum ipsi tantum data esset commissio ad oculis rem subiiciendam, Testes quoq; examinasset. [Sic similiter in causa Bodenhausen contra Ratten hæ nullitates attentæ. 1. Quod testes in causa citationis & mandati essent examinati; cum in sola causa mandati debebant examinari. 2. Quod Commissarius prouinciam suam alteri subdelegauerat. 3. Quod testes effluxa dilatione examinasset. 4. Quod non obseruasset tenorem commissionis. 5. Quod ad literaria documenta eam extendisset. Et licet etiam aliæ multæ nullitates allegarentur: tamen illæ reiectæ & per iam enarratas referens conclusit, Examen in illa causa crimanali fractæ pacis, annullandum esse.] Secundo cognitum † habens, nullitatem

17 esse talẽ vt in Camera attendatur, perpendet etiã an eam legitimo modo pbate possit: debet enim probari nullitas. Vant. tit. 7. Quibus

18 † sic expeditis Iudicis officium est, considerare an talis sit, vt examen nullum reddat: & si ita affectam videat: nullum id pronunciat, & vt de nouo pcedatur, iniungit: hoc modo: In sachẽ N. ist võ Ampts wegẽ/der beschehener schluß hiemit rescindirt/ auch die einbrachte Kundschafft/als nichtiglich verhört/verworffen/vnd erkennt: wollen bemeldte beklagte ihre Articul nochmahl/ wie recht/ darthun/vnd beweisen/ daß sie darzu hiemit gelassen sein/ vnd darauff ergehen sol was recht ist: hoc est. In causa N. ex officio cõclusio rescissa, & productæ attestationes, vt nulliter receptæ, reiectæ & decretum, si Rei adhuc articulos, vt de iure decet, probare velint, eos vigore huius, ad id admissos esse, & vlterius quod iuris est fieri debere. Ad quam tamen pronunciationem, Iudex non facile, & nisi vrgente necessitate deuenire solet, ne cognitis attestationibus noua subornandi Testes detur occasio: si vero non attendendas censet nullitates, tacet, ac definitiue pronunciat. [Sic cum in causa Friensee cõtra Solms/ variæ obiicerentur nullitates: Quod scil. Scabini in G. non haberint potestatem instituendi tale examen: Quod Testes seorsim non fuissent examinati. Quod Comes de H. cuius præcipue interfuerar, ad examen non vocatus. Quod F. in sui commodum propria causa dixisset testimonium; Tamen cum Scabini in G. examen illud sigillo Landgrauii confirmassent, eis fides adhibita, nec examen nullum pronunciatum, præsertim ob antiquitatem eiusdem.]

An † autem, si de nouo probationes suscipiendæ id priori commissario concredendũ sit, quæritur? Et † dicendum videbatur quod non. Nam iudici comparatur commissarius. Iuris autem est, Iudicem, qui semel grauauit, in futurum grauare velle præsumi. *l. eos. C. de appell.* Gail. *lib. 1. obser. 131. num. 1.* Vnde & cum super nullitate pronunciatur nulliter esse iudicatum, difficulter eidem iudici causa committitur. Contrarium † tamen in Camera obseruatur. Nec obstat ratio supra posita; qa hic inter iniquitatẽ & nullitatẽ distinguendũ est. Nam nimis graue commissario foret sumtus alteri cõmissario soluere. Cumq; satis grauetur aliis sumptibus in commissione expedienda erogandis in hoc merito releuatur. Nec supradicta præsumptio hic ita valide militat: Sed potius præsumitur, semel ita lapsum imposterũ futurum cautiorem: Piscator enim, vt vulgo dicitur: ictus sapit. 19 20 21

CAPVT VI.

De Reprobationibus.

SVMMARIA.

1. *Quotuplices sint personæ, ratione quarum reprobatio locum habet.*
2. *Excipiens contra Testem, non potest eodem pro se vti.*
3. *Non probans Exceptionem obiectam, iniuriarum tenetur.*
4. *Contra personam, qua Pars semel est vsa, non potest excipi.*
5. *Qualificatus quilibet præsumitur.*
6. *Probans Exceptionem contra Testem iniuriarum nõ tenetur.*
7. *Obiiciens aliquem corruptum falsum dixisse: an vtique probare debeat Negatiua.*
8. *Limitatur: nisi se offerat ad probandum.*
9. *An Pars, contra quam probatum est, Testem remouendum, ratione criminis puniatur.*

10 Re-

10 *Reprobationem quando iudex attendat.*
11 *Receptus Testis, qui non debebat recipi, non probat.*

EXCEPTIONIBVS de nullitate propositis, vlterius pars aduersa progreditur & contra personas alias insuper mouet exceptiones. Quæ si coram Commissario proponantur, & is de iis, tanquam altiorem indaginem requirentibus, iudicium interponere non sibi integrum esse existimat, reseruat eas post publicatas attestationes: Cum id in ipsius arbitrio sit positum. Mascard. *conclusion.*
1 *694. num. 2. in fin.* Illæ † autem personæ sunt duplices; vel periti (qui cum protestatione admissi) vel testes. Cum autem causæ in vtroque sint similes (comparantur enim, vt supra sæpe dictũ, fere in omnibus periti, & testes. Quod maxime in hac recusationis materia locum habet: cum periti habeantur etiam instar iudicum. Iuris autem est, iudicem, & testem, ex iisdem fere causis reprobari, prout supra *lib. 1. & 2.* explicatum.) eædem vtrobiq; exceptio-
2 nes locum habent. Cautum † autem oportet hac in parte esse Excipientẽ, in hisce reprobationibus conficiendis, ne temere ad eas accedat. Nam primo: si in eadem causa hoc teste vti velit, excipiendo contra eius personam; maxime ob delictum, non potest ea vti, nec
3 pro se dicta eius allegare Secundo, † ne, si forte probare nequeat, iniuriarum conueniatur, vt supra de Commissario dixi, & tradit Rebuf.
4 *de testib. num. 44. & seqq.* Illud † quoq; monendum; aliquando partes plane non posse excipere; veluti contra personam, quam semel in alia causa produxerunt. Ita post alios tenet Lanfranc. de Oriano *de testib. num. 51.* Rebuff.
5 *de testib. nu. 6.* Iuris autem est; † probari debere in hoc processu causas recusationis, quia qualificatus quilibet censetur, donec contrarium probetur ea, quæ obiiciuntur, sunt facti, in quo se reus fundat. Ideoq; probari debent. Quod in specie Doctores communiter tra-
6 dunt. Lanfranc. de Oriano *de testib. n. 49.* † Deinde ideo quoq; probandæ sunt causæ recusationis ab excipientibus, ne actione iniuriarũ conueniantur. Iniuriarum autem non tenentur; si crimen obiectum probetur. Soarez. *in thesaur. recepta. sent. lit. I. nu. 74. & 75.* Wurmbs. *in pract. obser. tit. 46. obser. 17.* Cotas. *lib. 6. miscell. cap. 24.* Mascard. *de probat. conclus. 28* Gail. *lib. 2. obser. 101.* Colet. *de pro. ess. execut. part. 1. cap. 8. nu. 79. in fin.* Mynsing. *respons. 59. nu. 40. & 41.* Wesenb. *consil. 22. num. 30.* Illud † hic quæritur; Si 7 quis obiecerit aliquem corruptum, falsum dixisse, ad hoc, vt actionem iniuriarum euitare possit; an vtrumque; an vero vnum saltẽ probare debeat? Quæ quæstio licet late disputari possit, in ea tamen opinione hærent Doct. Vnum ex prædictis probari sufficere, eamq; esse communem post alios tradit Masc. *de probat. in verb. exceptio. conclus. 688. n. 1.* Prudentem tamen † hac in re esse oportet partem; ne se 8 temere ad vtrumque obiectum probandum offerat: nam tunc si in vtriusq; probatione deficiat, obnoxium se personæ, contra quam opponitur, facit. Masc. aliis adductis *d. loc. nu. 12.* Illud † etiam quæritur; An sicut hoc beneficio 9 gaudet testis: vt iniuriarum conuenire possit temere excipientem & non probantem; ita à conuerso in eo grauetur; vt ratione probati huius criminis puniri possit. Et cum hic excipiendi, nõ accusandi animo crimẽ propositũ sit; non puto puniendum. *gl.* & Dd. *in c. cum dilecti. de ord. cogn.* Georg. à Rodsch. *in process. art. 11.* An † autem & quãdo iudex reprobationẽ 10 attẽdere vel ad probandũ admittere debeat, egregie tradit Rebuf. *de testib n. 36.* cuius verba hic, quia maxime ad rem faciũt, inserere operæ pretiũ esse putaui. Inquit ille. Aduertẽdum est; quod nõ debet iudex facile recipere partes ad probãdum reprobatoria testium, nisi consideret sequentia. Primo, debet videre processum principalem, & obiecta seu reprobationes testiũ, & videre an possit processus decidi sine probatione obiectorum; & tunc nõ debet recipere partem ad probandum obiecta, quia frustra fieret probatio, quę nihil prodesset. *arg. l. 1. C. de thesaur. lib. 9.* Secundo, videat iudex; an facta reprobatoria sint admissibilia, vel non; quia non debet recipere facta, quæ non concludunt: Ibi, *si non qu'ils fussent concluans:* Iudex enim non debet pati fieri superuacuum processum. *l. litigatorem in fi. ff. de arbit.* Iacob. *in l. non quemadmodum. ff. de iudic.* vide Bald. *in l. si defensor. ff. de interrogat. act.* Et stylus Aureliani vt contrarium statuens, abusiuus fuit de-

claratus à Senatu. An.1543. die 16.Iulii. Quod si Iudex dubitet; potest eos admittere cũ clausula in quantũ de iure sunt admittẽdi, vt docet gloss. *in cap. cum contingat. de offic. delegat.* Tertio, considerare Iudex debet: Si Testes deponant aliquid super principali, quod necessario concludat; vt debent. *c. in praesentia.* vbi Dec.13. *nota. de probat.* Vel an Instrumenta producta deseruiant proposito; alioqui si non attingant, non est necesse eos reprobare; vel si tangant quidem; sed non sint plene probata; nec itidem operaepretium est ad reprobationes venire. *c. praesentium.* vbi Dd. *de testib. in 6.* Quarto, Iudex debet prospicere; sufficiens ne sit probatio, & plena sine Testibus reprobatis; & tunc non debet decernere Testes reprobatorios esse audiendos, quia nihil prodessent, & nõ debet recipi probatio, quae non releuat. *d. c. in praesentia. & l. neq; natales. & l. ad probationem. C. de probat.* Et Iudex non inducit Testes ad concordiam, quando alii Testes sufficiunt. Bart. & alii *in l. 2. § fin ff. si cert. petat.* & Dd. *in c. cum tu. de testib. dixi in tract. de reprobat. testium. in verb. concordia.* Quinto, videat etiam Iudex; An Actor plene intentionem suam probauerit; quod si non fecerit, non debent reprobari testes Rei; nec Iudex hoc debet decernere; quia frustra: nam Actore non probante, Reus, etiamsi nihil probauerit, absolui debet. *l. qui accusare. C. de edendo.* Felin. *in cap. fin. de calumnia.* Sexto, Iudex videre debet; An ex processu obiectus testium probati possint; & si possint, non debet permittere, vt alias probentur: Vt si testis interrogatus fuerit: an sit consanguineus, & responderit se esse consobrinum, & velle ac affectare, vt eius consanguineus vincat; non requiritur alia probatio in istum reprobatoria: Nam rei demonstratae frustra adiicitur demonstratio. *l. 1. in fin. ff. de dote praelegat.* Septimo, Iudex si videat Partem esse admittendam ad probandum obiectus contra Testes; debet praecidere, & declarare articulos, super quibus attestationes reprobatoriae fient, ne in vanum, & super factis non recipiendis Testes audiantur; ne forte incertitudo vitiet depositionem. *c. in praesenti. de probat.* Dd. *in l. si quis intentione. ff. de iudic.* Octauo: Si Pars, euius Testes reprobantur, habens forte instrumenta, vel alios testes, renunciet illis, quos Pars reprobare vult, audietur, vt censuit Senatus pro Procuratore regio, & Abbate Montis frigidi contra Consules Burg. Narbonens. Anno 25. vt habetur *in stylo Parlament. in § item si pars. in tit. de commiss. in 1. part.* Ita sunt notanda Iudicibus, ne postea à Senatu condemnentur, ratione reprobationis frustra emissae.

Effectus autem huius † reprobationis hic 11 est; quod receptus Testis, qui non debebat recipi, non probet. Paris. *consil. 58. num. 36. volum. 4.* Quod tamen non est simpliciter verum. Saepissime enim adminiculum aliis probationibus praestat. De quo hic longius inuestigare, non est mei propositi.

CAPVT VII.

De poenis Commissariorum.

SVMMARIA.

1 *Commissarium labi, & errare posse.*
2 *Corruptus Commissarius puniendus.*
3 *Ratione lata culpa & imperitia quomodo puniatur.*
4 *Ratione negligentia.*
5 *Pendente actu Commissionis, saepe supplicatur, vt remoueatur Commissarius.*
6 *Qua interuenire debeant, vt remoueatur.*
7 *Contra negligentem Commissarium aliquando promotoriales decernuntur.*
8 *Finito officio parti ad interesse tenetur.*
9 *Suis sumptibus examen de nouo perficere cogitur.*
10 *De poenis publicis, quibus Commissarius plectitur.*
11 *Quare Commissarius poenas euitare in hac re debeat.*

QVIN in hoc opere † arduo difficilique 1 Commissarius aliquando aberret, non est dubium; maxime in tanta praeceptorum & obseruationum mole, cui saepe infinitas articulorum & interrogatoriorum accedit; vt vere dicatur; *Opere in longo, fas est obrepere somnum. Et quandoque bonus dormitat Homerus.* Quia vero leuia non curantur à Praetore, hic de leuibus peccatis non agam, adductus rationibus, traditis ex iure & Doctoribus à Bartholomaeo Philippo *in tractat. de consiliar. Principis. in 8. discurs. num. 3.* Sed de iis, quae pondus & momentum habent. Primus † itaque 2 erit; Si Commissarius corruptus dicatur; eoque aliquid secus quam in commissione expressum

pressum est, fecerit. Quod adeo verum esse putant; vt si Pars hoc animaduertat; etiamsi actus non dicatur subsecutus; nihilominus competentibus pœnis plectendus sit. Pœnæ autem huius rei sunt grauissimæ, & tales, quæ in publicum iudicium incidunt, quas vt & alia huc spectantia proponit Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. casu. 342. per totum.* Secun-
3 do † quoque, lata culpa, quid peccans Commissarius, plectitur; vt & imperitia, quæ culpæ annumeratur; quemadmodum supra libro primo docuimus. Et de eius pœnis tradit Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. cas.* 349. & Bartholomæus Philippus *dicto loco.* Negligentia
4 similiter † peccans, grauiter puniendus, vt præter supra libro primo deducta, in specie docet Menoch. *de arbitrar. iudic. quæstion. cas.* 341. Illud autem circa hos excessus Commissariorum notandum; Eos vel durante adhuc Commissione; vel, quod frequentius est; publicatis attestationibus accusari. Pendente
5 autem † processu ad eum maxime finem proponuntur, vt remoueatur Commissarius ab officio. Quod & fieri debere iura statuunt; cum iis omnibus rebus Commissarius se suspectum reddat. Quia itaque hæ causæ suspicionis, pendente examine, oriuntur, de iis recte tunc inquirimus. Quod & Iudicem considerare debere arbitror. Frustra enim reseruat exceptiones post publicatas attestationes, quando de suspecto in continenti docetur. In
6 qua † tamen re duos casus statuẽdos existimo. Primo; q aut potest doceri in continenti defectus: aut non potest. Priori casu, remotionẽ habere locum, prout & alios remoueri posse supra diximus. Posteriori vero; eum res vlteriorem indaginem requirit, minime; sed exceptiones post publicatas attestationes, Partibus reseruãdas esse puto. Secundus casus circa
7 causas versatur. Ratione † omnium causarũ suspicionis, remotionem fieri posse iudico; excepta negligentia; quæ, si manifesto doceatur, Iudicem, ad excitandum Commissarium, mandatum ad procedendum sine cunctatione, decernere posse, non dubito. Finito
8 officio † variis pœnis subiacet Commissarius. Tenetur enim primo Parti ad interesse, si dolo eius culpave quid commissum est; quod sane in immensum excedere potest: vtpote quod vel Testes male examinati, sunt mortui, vel Instrumenta vi fluminum, incendio aut bello absumpta. *l. non quicquid. §. vni. ff. de iudic.* Burrigar. *de testibus. tit. de exception. num.* 12. Secundo sumptus, in examen impensos Parti; vt & aduersario, quos in præsentando Adiuncto, vel alias fecit, integros restituere
9 tenetur. In † cuius tamen locum hodie, ex benigna interpretatione, illud successit; vt suis sumptibus integrum Examen de nouo suscipere, & ad finem perducere cogatur; prout infra latius de Repetitione dicetur. Tertio:
si † dolo malo quid factum est, præter prædictas pœnas, pœna Legis Iuliæ repetundarum, & si perperam quid scriptum; falsi, ac similibus puniri potest: quæ tamen, vt ex supra à Menochio traditis constat; à Iudicis arbitrio dependent. 10

Hodie vt plurimum, in pœnam fisco, aut pauperibus, in den Armen Seckel / applicandam, condemnari solent. Et sane crescentibus delictis, & hæ pœnæ crescere debent, vt alii deinceps sibi ab huiuscemodi vitiis cauere discant. Quare attentos Commissarios esse decet, ne quid in negotio sibi commisso culpa vel dolo peccent: idque eo diligentius, quod magno in pretio & authoritate habeantur, quibus errare quam reliquis turpius; Cum

Omne animi vitium, tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior, qui peccat habetur.

vt merito Commissarii, † si non metu prædi- 11
ctarum pœnarum, saltem virtutis amore abstinere, & cane, & angue peius hæc vitia, & sordes fugere deberent; considerando, quantum ipsorum fidei commissum atque concreditum, illud scilicet; quod cum omnes, in quacunque etiam dignitate constitutæ, Commissioni adhibendæ personæ iuramento astringantur; ipsi soli ab eo exempti sint. Si autem id propter se suaque considerare nolint, eo respiciant, ne Commissariis aliis futuris præiudicium inferant. Eo perniciosissimo suo exemplo rem deducant; vt & iuramẽta Commissariis imponantur; quod ratione excessuũ in aliis Curiis factum esse, docere haud esset difficile.

CA-

CAPVT VIII.

De Reiteratione seu Repetitione testium: An, & quando locum habeat.

SVMMARIA.

1 *Propter nullitatem testes debent repeti.*
2 *Non recte examinati repetendi, vt primo, qui non sunt super interrogatoriis examinati.*
3 *Item: à quo ratio dicti non est inquisita.*
4 *Item: si testes prius super interrogatoriis examinentur.*
5 *Quotiescunq; dolo vel culpa quid factum est, repetitioni locus est.*
6 *Si pereant attestationes, repetitio locum habet.*
7 *Ratione obscuritatis & confusionis repetitioni locus est*
8 *Periti semper possunt repeti.*
9 *Iudicis arbitrium plurimum valet circa repetitionem testium, & potest tam ante, quam post conclusionem fieri.*
10 *Forma iniungendi repetitionem in Camera.*
a *Repetitio regulariter prohibita.*
b *Repetitio an locum habeat: si ad interrogatoria non sint examinati testes.*
c d *Repetitio an consensu partium fiat. Et quid si consuetudine introducatur.*

1 INTER omnes casus, quibus repeti debent
a testes; [quod regulariter † post publicationem prohibitum est. *cap. per tuas.* & ibi Dd. *de testib.* late Prosp. Farin. *de opposit. contr. test. quaest. 66. n. 255.*] nullitas primum locum sibi vendicat. Nam testes nulliter suscepti, debent iterum examinari; vt prçter supra de nullitate dicta, tradit Paul. Æmil. *decis 282. de test. par. 3.* Gabriel. *conclus. 21. nu. 19. de testib.* Guid. Pap. *quaest. 124* [Farin. *d. l. n. 303.*] Circa quod tamen quaeritur; An quando ex hoc fundamento, iterum examinantur testes, debeant examinari, seu repeti illi tantum, qui prius fuerunt nulliter examinati; an vero etiam alii noui? Quae quaestio cum egregie à Tessauro in nouis decisionibus discutiatur, & in praxi obseruata tradatur; ipsius verbis eam decidere non abs re esse putaui. Inquit autem ille *decis. 28. nu. 2.* Quod videatur illos solum, qui prius deposuerant, repetendos & examinandos esse; quia quoad eos, non cadit timor subornationis, cum communiter soleant iam dicta referre: in alios vero subornationis suspicio cadit; vnde hoc concesso, fraudaretur legum intentio, quae est, vt post didicita testificata, & publicatos testes super iisdem capitulis nouum examen non fiat. Vulg. *l. per hanc. C. de temp. appell. & Auth. atq; semel. C. de probat. c. fraternitatis. cum simili.* Nihilominus quia Dd. generaliter volunt, quod possint testes de nouo examinari, praesertim allegati per Gabr. *d. concl. 21. n. 18.* Senatus censuit, posse examinari etiam alios vltra iã examinatos. Quod nota; quia est magna cautela ad euadendam decisionem. *d. c. fraternitatis.* Super qua, in puncto iuris ego semper dubitaui, & eram in contrario voto, per ea quae dicit *in d. l. qui per salutem. n. 3.* Vbi tamẽ ab hac opinione postea recedit. Et pro secunda Ias. opinione videtur facere text. *in c. veniens. in fin. & c. cum in tua. de testib. eod.* per quem tex. ita tenuerunt Domini de Rota *in nou. tit. de test. & decis. 3. alias 163. & tit. de probat. decis. 11. alias 391. in antiq. decis. 1. eod. tit. alias 42.* Afflict. *in §. 1. nu. 62. tit. si de inuestit. inter dom. & vasall. lis oriatur. lib. 1. de feud.* Et cum hac cautela videtur transire nouissime Raym. Pius Fich. *caut. 81. & 85.* Secundus † casus est generalis, cum non quidẽ directa nullitas; sed defectus alius adest; vtpote 2
quod non rite examinati sint Fraue. Personal. *in tract. de indic. & tortura. quaest. 11. n. 25.* Bertach. *in verb. testiu. num. 190.* Et qui non dicantur rite examinati, declarat Personal. *d. loco.* Dicuntur ergo primo non rite examinati; qui ad interrogatoria non examinantur; vt praeter ea, quae de interrogatoriis dicta sunt, constat ex late deductis, *in cap. per tuos. de testibus.* Tennin. *cautela 271.* Mascard. *de probation. in verbo, examinatio. num. 2.* Pacian. *de probation. cap. 64. num. 59.* Personal. *d. l. num. 25.* Bursat. *consil. 20. num. 65. vol. 1.* Schurff. *consil. 86. nu. 2. cent. 2.* [Hoc tamen ita accipiendum est, si negligentia aut dolo iudicis non examinetur super interrogatoriis: si vero ex negligẽtia † partis: vtputa, quod inter- b
rogatoria non praesentauit, testes non fuerint interrogati; non repetuntur, vt recte notat Muscatel. *in prax. par. 6. gl. causae. n. 14.*] Et idẽ iudicium est, si ad articulos non examinentur. Nell. à S. Gemin. *de test. part. 2. nu. 123.* Mynsing. *cent. 1. obser. 32.* Secundo † nõ rite dicuntur exa- 3
minati, à quibus ratio dicti non est quaesita; vt infra de testibus dicetur. Bertach. *in verb. testiu. repetitio.*

repetitio. [Prosp.Farin.*d.loc.num.276.* vbi recte *num.seq.*278. *&* 299. sublimitationem Tindari ac Bossii refutat.] Tertio; † si in modo procedendi quædam solennia, quæ præposterationem ordinis inducunt, sunt omissa; vt si forte ante articulos testes super interrogatoriis examinauit, &c.[Farin.*d.l.nu.*284 *& multis seqq.* quæ omnino vid(e)nda sunt.]Quod consideratum in causa Johann Lamberten Appellanten contra Johann Leopolden / modo Johann Haßquittam generalem procuratorem

5 Episcop. Leodiensis. Tertio,† generaliter repetitioni locus est; quotiescunq; à Commissario dolo malo, aut culpa factum vel commissum al quid est. Masc. *d loc.nu.*1. Pacian.*de probat.lib.*1.*c* 64 *n* 60.Schurff.*d.consil.*86.*nu.*2.[Farin *d.loc.n.*280.] Velut, si falsum commisisse dicatur, aliud scribendo, quam dictum. Quo tamen casu vrgentissima indicia, antequam eo

6 deueniatur, (a)dd(u)ci debent. Quarto,† repetitio fieri potest, si perditæ sint attestationes, vel si Commissarius in via spoliatus sit: Ita post alios tradit Pacian. *de probat. d. cap.*64. *num.*72. Bertachin.*in v rb.t stu.* Nell.à S.Gemi.*de testib. in* 2.*part.num.*123.[Farinac.*d.l.num.*294.]Quin-

7 to † repetuntur; si obscuritas & confusio in testib(u)s, eorumque dictis animaduertatur. Nell. à sancto Gemin. *d. loco.* [Ratione tamen declarationis id non admittit Farin. *d. loc. nu.* 256. vbi tamen etiam pro contraria multos

8 adducit.]Sexto,† illud generaliter sciendum; in omnibus commissionibus, in quibus personarum adhibitarum dicta, siue sententiæ non transeunt in rem iudicatam, posse fieri repetitionem, si iudici vel parti videatur, & alios adhiberi petant: colligitur id ex doctrina Alberic. de Maletis *cap.*7. *num.*131.*&* 134.*de testib.* Ex quibus constat peritos semper posse repeti, aut dicta eorum per alios peti reformari, vt supra *in lib.de peritis* dictum. Et id non ita pridem in ardua causa petitum scio. Octa-

9 uo, † iudici liberum relinquitur; vt is quando,& quotiescunq; ipsi videtur testes repetat. Nell.à S.Gemi.*d.loc.* Ioan.Crot.*de testib.n:*340. [Prosp.Far.*d.l.nu.*263.] Idq; non solū ante, sed etiam post cō(c)lusionem in causa, ea rescissa; vt factum in supra dicta causa Johann Lamberten Appellanten / contra Johann Leopolden / modo Ioannem Hasquettam generalem procuratorem Episcopi Leodiensis appellatum, Anno 1573. [Nono, † de consensu partium, c
testes possunt repeti. Farin.*num.*298. Et decimo,† si de consuetudine introductū sit, quod d
testes possint repeti: qualis est in Francia, vbi publicatis attestationibus testes examinare licet, maxime si ex processu extraordinario in ordinario sint repetendi. Lud.Charond.*in responsé du droit de France. lib.*7. *c.*29. Quod & iuri communi consonū mihi videtur; per tradita à Marant. *d. loc.* Et quāuis multi alii insuper casus à Dd. in mediū afferātur: cum tamen illi apud me dubium habeant, eos lectori tanquā certos obtrudere nolui. Repetat ergo eos à prædictis Dd.] In repetitione autem hac decernenda, iudex considerabit, vt illam concedat tantum ratione illarum personarum, quarum defectus in examinando reperitur, aliis legitimo modo examinatis, in suo vigore consistentibus. Innoc.*c per tuas. de testib.nu.*4.Dd.*in c.cum causam. de testib.* Bald. *in Margarit. in verb. testis debet interrogari.* Et id consideratum in dicta causa Johann Lamberten. Et hæ sunt præcipuæ repetitionis faciendæ causæ; aliæ à Dd. dd.locis fusius t(r)aduntur. Repetitio † autem 10
hæc hoc modo decernitur: Zwischen N. vnd D. ist verlassen / daß genanntem D. andere Commissarien geben werden sollen / seine Zeugen von newem verhören zulassen. Styl. Anno 1499. 20. Sept. Hoc est: Inter N.& D. decretū nominato D. Commissarios alios esse dandos ad examinandum de nouo suos testes. [Ita factum 19. Maii Anno 1550.]

CAPVT IX.

De vicinis repetitioni remediis.

SVMMARIA.

1 *Repetitio non temere à iudice iniungenda.*
2 *In specie causa propter quam repetitio facienda, indicari debet.*
3 *Camera alia remedia cum potest quærit, antequam ad repetitionem deueniat.*
4 *Redintegratio defectuum per mandatum iniungitur.*
5 *Ex protocollo adiuncti sæpe suppleri defectus iubentur.*
6 *Rotulus aliquando Commissario ad corrigendum clausus mittitur.*
7 *Declaratio quando facienda remissiue.*

CVm repetitio pluribus ſumptibus & laboribus opus habeat, & Iudicem deceat cuncta rimari, & eo omnes animi neruos in-
1 tentos habere, vt ſumptibus parcatur: † non temere ad repetitionem hanc accedet, aut petitioni locum dabit, ſed ſi alio extraordinario remedio hiſce tuto obuiam iri poſſe perſpiciat, id magis capeſſet. Quod & in auguſtiſſimo Cameræ iudicio ab Aſſeſſoribus oculatiſſimis, prudentiſſimis ac partium commoda quærentibus ſæpe conſtitutum eſt. Hinc
2 primo, † vt ſupra de exceptionibus ex Saylero docuimus, ſæpenumero antequam repetitioni locum relinquant, vt in ſpecie indicetur, in quo à Commiſſario erratum ſit, requi-
3 runt. Deinde, † etiamſi errorem adeſſe videant, non ſtatim repetitionis viam ad manus ſumere ſolent, aut iniungunt, ſed ſi aliter erroribus Rotuli obuiam iri poſſit, Partibus quantumuis reluctantibus, ea capeſſunt. Et
4 ſic † ad petitionem partium reſpondetur: Jn Sachen A. K. eins / contra Herrn W. von K. vnd dem von S. anderstheils / derſelbigen K. die gebettene Ladung gegen den angezogenen Zeugen / vmb Reiterierung jhrer gebettener Kundiſchafften / noch zur Zeit abgeſchlagen / aber das begerte Mandat an Commiſſarien vnd Notarien beſchehener Verhör / vmb Ergäntzung deß jenigen / ſo dem vorbrachten Rotul nicht inſerirt ſeyn ſolle / hiemit erkennt. Hoc eſt: In cauſa A. K. vnius, contra dominum W. ab K. & ab S. alterius partis, dictæ K. petita citatio contra nominatos teſtes, ad reiterationem ſuarum depoſitionum adhuc denegata: petitum vero mandatum contra Commiſſarium & Notarium examinis ad ſuppletionem eius, quod in producto Rotulo omiſſum eſſe aſſeritur, vigore huius
5 decretum eſt. Et ſæpe † defectu in Rotulo exiſtente, ex Protocollis Adiuncti in præſentia Commiſſarii is deprehenſus ſuppleri iubetur, vt factum in cauſa Herrn Heinrichen / Hertzogen zu Braunſchweig vnd Lüneburg; Wider Burgermeiſter vnd Raht der Stadt Goßlär / in puncto defenſionalium: quod decretum refert Sayler. *in ſelect. Camer. ſent.* 1537. 20. *April.* his verbis: Jſt ex officio ein Mandatum erkennt / daß der Notarius B. O. vnd der Bott J. N. ſo erſtlich ſolche Rotul herbracht / in Monat / den nechſten nach Verkündigung ſolches Mandats an dieſem Keyſerlichen Cammergericht perſöhnlich erſcheinen / vnd der Notarius das Original Protocoll obgemeldts Rotels mitbringen / auch die gedachten von H. denſelbigen nottürfftige Zehrung biß auff weiter Erörterung / wer die zubezahlen ſchuldig ſey / darlegen ſollen: Fürter derhalben / vnd ſonſten in der Sachen zugeſchehen / was recht iſt. Hoc eſt: Ex officio decretum eſt mandatum, quod Notarius B. O. & Nuntius I. N. qui Rotulum primum huc tulit, inter menſem vnicum à primo poſt inſinuationem huius computandum, coram Cæſareæ Maieſtatis Tribunali, in perſona comparere, Notarius prædicti Rotuli originale Protocollum adferre, eique dicti ab N. neceſſarios ad hoc ſumptus, donec tandem à quanam partium refundendi ac ſoluendi ii ſint, iudicatum fuerit, ſuppeditare debeant: ac porro hoc nomine & alias in cauſa fieri debet, quod iuris eſt. Tertio ſimiliter, † quando leuis ali- 6
quis defectus adeſt, à Cameralibus Commiſſario Rotulus remittitur clauſus ad reuidendum, cuius rei exemplum extat apud Sayler. Anno 1538. 13. Februarii, huius tenoris: Zwiſchen C. T. vnd N. G. Jſt der Beſcheidt / daß Doctor D. das einbracht Rotul vnter deß Cammergerichts Jnſigel verſchloſſen / dem Commiſſario daſſelbige widerumb zu reuidieren / vnd als dann an diß Keyſerlich Cammergericht verſchloſſen widerumb zuſchicken ſoll. Hoc eſt: Inter C. T. & N. G. decretum tale eſt, quod Doctor D. productum Rotulum Commiſſario ſub ſigillo Imperialis Cameræ ad reuidendum tranſmittere, & poſtmodum huic Imperiali iudicio clauſum remittere debeat. Repetitioni † quoque vi- 7
cina eſt declaratio, quæ iiſdem fere regulis, quibus repetitio conſiſtit, & fit tunc proprie cum dubium eſt dictum, vel periti, vel teſtis: de quo tamen, quia ſæpiſſime Commiſſario durante examine fit, infra de Teſtibus latius tractabitur.

* * *

CAPVT X.

Quæ in repetitionis actu obseruanda.

SVMMARIA.

1 *Repetitio Testium si instituenda: an noua Commissione opus.*
2 *Distinctio circa hanc quæstionem.*
3 *An noua Citatione opus?*
4 *Distinctio circa hunc punctum.*
5 *An cogatur secundo citatus comparere?*
6 *An nouo iuramento opus?*
7 *Distinctio hac in re.*
8 *Repetitus Testis an petere possit sibi prælegi, quod prius deposuit.*
9 *Pro negatiua.*
10 *Pro affirmatiua.*
11 *An valeat responsio: dico prout alias dixi.*
12 *Negatiua.*
13 *Affirmatiua.*
14 *Arbitrio Iudicis id committi.*
15 *Reiterationis vis quæ.*
16 *Commissario, an Testi magis credatur?*
a *In repetitione Testem protestari conuenit.*

CIRCA ipsam Repetitionem Testium, & Iudex & Pars informanda, nec nô Commissarius, quomodo se gerere debeat, instruêdus est. Ante † omnia autem quæritur, An Commissario noua Commissio danda sit? In quo puncto sic distinguendum sentio: † Aut Commissario, qui antea Testes examinauit, per decretum iniungitur, vt suis sumptibus examen reiteret; & hoc casu non puto opus esse alia Commissione, cum decretum ipsi, quid facere debeat, satis iniungat; scilicet vt prioris Commissionis terminos sequatur, & id in quo defectus allegatus est, emendet; Nec enim hic noui aliquid demandatur, sed tantum, vt prior Commissio rite perficiatur, iniungitur. Frustra ergo noua Commissio ipsi impertiretur, vbi de veteri satis constat: nisi forte nouus quidam punctus in reiteratione hac facienda addatur, quod sæpe fieri solet; quo casu noua instructione opus est. Aut vero non committitur Repetitio testium priori Commissario: vt aliquando fieri solere ex Saylero supra proximo præcedenti capite demonstrauimus: Et hoc casu; cum nouus constituatur Commissarius, nouam ipsi impertiendam instructionem (debet enim Commissio nomen & cognomen Commissarii expresse continere:) nemo negabit. An autem † Commissarius cui Repetitio commissa, de nouo à citatione incipere cogatur, secundo quæritur? Et in Repetitionibus testium exordium à citatione fieri debere, cômunis est Dd. opinio; prout pluribus adductis demonstrat Francisc. Marc. *decis.* 149. *par.* 1. Bursat. *consil.* 20. *num.* 65. *vol.* 1. *& consil.* 34. *num.* 5. Ac alias Testium dicta nullam probationem facere existimant. *idem consil.* 154. *nu.* 8. *vol.* 2. Alii distinguunt; † vt si ad addendû agatur, citatione opus sit: secus, si ad declarandum tantum. Rudolph. Tennin. *caut.* 267. *nu.* 39. Quam distinctionem etiâ de iure veriorê iudico; prout infra de Testibus, quoad vltimum membrum declarationis scilicet, latius explicabitur. † Si autem comparere nolit, eo modo contra illum, quo alias contra contumacem proceditur. Berous *in cap. solent. de restit. spoliator. nu.* 15. Ratio; quia æque huic ac priori obedire cogitur. An † autem iterum iureiurâdo astringendus sit Testis semel adhibitus, difficilior est quæstio? Et cum iuramentum semel ad totam causam præstiterit, de nouo non videtur eo astringendus. Cui accedit, quod iuramêta nô temere sunt repetenda. Contrariû tamen magis probatur. *c. fraternitatis de testib. c. præterea. de testib. cogen.* & ibi gloss. & Felin Boer. *quæst.* 108. *nu.* 6. Alii † rationes vtrinque validas esse conspicientes in hoc varie distinguunt. Quod videlicet aut citatur quis, vt dictû suum declaret: aut ad alium finem. Priori casu ei iurandû esse; posteriori vero non. Cephal. *consil.* 428. *n.* 15. *vol.* 3. Huic distinctioni & illa consona est; quod aut super eodem facto aut diuerso fiat. Innocent. *in cap. fraternitatis. de testibus.* Bald. *in Margarit. in verb. testis. vers.* 6. Bertach. *in verb. testium repetitio.* Alii hac distinctione vtuntur: quod aut prius iuramentum est præstitum ad totam causam; aut super certo articulo: Priori casu non esse locum nouo iuramêto, posteriori vero sic. Marian. Soc. *de testib. n.* 6. Et tantum de citatione ac iuramento. [Quomodo autem Testis † protestari debeat ratione reiterationis; videre licet *in formulario meo, part.* 4. *lib.* 2. *formul.* 2. Quia autem nouo iureiurando † adstricti Testes petere so-

lent, vt priores eorum depositiones seu dicta ipsis prius prælegantur. de quo post alios egit Boer. *quæst.*108 *n.*1. Tennin. *caut.*275. *nu.*1. Quæritur, an huic eorum petitioni annuere
9 debeat Commissarius? Et † videbatur dicendum, quod non; quia testes, cum audiũt priorem depositionem; facile ad eam se referunt; metuentes (si aliter deponant:) pœnam falsi; cum è contra, si ea ipsis non exhibeatur, rectius inuestigari & expiscari ab ipsis veritas, & an diuersum à priori deponant animaduerti possit. Et hanc sententiam rationibus consideratis, veriorem esse arbitraretur: per tradita à Boer. *d. quæst.* 108. *nu.* 4. Qui hoc sine omni dubio in perito locum habere, ibidem
10 post Tyndar. tradit *cap.* 9. *de testib.* In † contrarium tamen vulgo itum est; Depositionem videlicet priorem testi exhibendam, & prælegendam esse. Primo, *per l. cum si exhibuissent.* 3. §. *ante autem.* & ibi Bart. *ff. de publican. & vectig. & com.* Secundo, quia obliuio potest contingere ex longinquitate temporis. *per l. peregre. ff. de acquir. possess.* Et hanc post alios tenet Boer. *dicto loco.* Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 104. *num.* 3. Mynsinger. *cent.* 3. *obseruat.* 64. Cacheran. *decis.* 128. Menoch. *de arbitr. iudic. quæst. cas.* 109. [Flamin. Carthar. *in praxi interrogator. lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 83. Prosper. Farinac. *de opposit. contra dict. test. lib.* 3. *tit.* 7. *quæst.* 64. *num.* 39. vbi in sequentibus plura tradit, quæ ad intellectum huius Capitis spectát,
11 ideoq; omnino videndus.] An † autem Commissarius illam responsionem admittere cogatur, si dicat, prout alias dixi, sic etiam nunc dico, quæritur? Et rationibus inspectis dicen-
12 dum videtur, † quod non; quia satis constat quid dixerit: nunc autem id agitur; vt aliter quæratur, vel vlterius quid addatur: Si quis autem hoc casu, ad id perficiendum, sufficere putet, si referat se ad primum; quid quæso aliud statuit, quam frustra hanc reiterationem fieri, quia semper est præsumptio; eũ ad prius dictum se relaturum. Recte ergo Commissarius inquiret; quid dixerit; anne hoc, vel illud etiam audiuerit; vt & de causis scientiæ, si ea omissa dicatur, vtpote quod super interrogatoriis testem Commissarius non examinauit. Iuuatur & hoc eo; quod in hac Repetitione, quo vultu, quibus gestibus, qua voce pronuntiet testis inuestigare possit Cõmissarius. In aduersam † tamen inclinant sententiam 13
Dd. dictis locis: maxime ii, quos ad longum refert Menoch. *d. loco. num.* 3. & Bertach. *in verb. testium repetitio.* Et eo absurditatis quidã prolabuntur: vt dicant, valere hanc relationem ad priorem depositionem: etiamsi prior, quia forte deperdita nulla existet. Nonnulli † id ar- 14
bitrio Iudicis committendum esse censent, vt is cognitis circumstantiis; an ad priorem depositionem se referre sufficiat; cognoscat. Cũ autem ii loquantur de Iudice dubitari potest: An Commissario ad repetẽdum dato, cum eius strictior sit potestas, id concedi debeat. Et quare in Commissario non idem, quod in iudice statuendum sit, non video. Quinimo: Eũ, in dubio, relationem ad prius dictum admittere nõ debere concludo. Quam † autem vim 15
& efficaciã hæc reiteratio habeat, & qui effectus sequantur, passim Dd. deducunt, & inter cæteros Tyndar. *d. tract. de testib. c.* 11. *per tot.* Et huc quoq; spectat quæstio. An potiùs Commissario quam Testi aut Perito credatur? quã quia supra de Peritis attigi, & hic vlterius explicare promisi, quæ ante dicta, repetere nolo; Illud tantum, promissi præstandi gratia, addo: Commissario; nisi corruptus, vel dolo malo quid fecisse dicatur; propter electam fidem & authoritatem magis credi; maxime cũ is in præsentia Adiuncti, & Scribæ omnia perficiat. Quibus sane tutius, quam vnico Testi credetur. Licet ergo posterior depositio præualeat, vt Doctoribus placet, Tyndar. *d. loco.* Tamen Commissario suus honos eo casu illibatus & saluus manebit pœnis contra Testes reseruatis. Tyndar. *d. cap.* 11. Boer. *d. quæst.* 108. *num.* 10.

CAPVT XI.

Vbi, & quibus actionibus de læsa dignitate, honore, & existimatione Commissarius agat.

SVMMARIA.

1 *Si torqueatur Commissarius, an recte eius rei nomine in Camera agat?*

2 *Si debitus locus Commissario non tribuatur, vbi & quomodo agat?*

3 Si

3 *Si fama eius lædatur: An apud iudicem ordinarium conquerendum.*
4 *An in Cameram?*

QVemadmodum Commissarius: vt modo
dictum est: variis est obnoxius periculis.
Ita quoque, vt sequenti libro dicetur, variis
beneficiis, & præmiis, ac priuilegiis conde-
coratur. Cum autem illa frustra ei dentur,
si & illorum executio ipsi (quæ plerumq; post
actum Commissionis proponitur) effectu-
aliter non concedatur: De iis consequenter
hic agetur. Ac primũ de honorariis, tanquam
dignioribus. Vt autem hoc Lector rite intel-
ligat, ea quę sequenti libro proponuntur, huc
accommodare ac trãsferre haud grauabitur.
1 †Illud autem primum circa dignitatem quæ-
ritur, si ea non attenta torqueatur; an actionẽ
hoc nomine in Camera instituere possit? Et
non posse dicendum videbatur: sed ordina-
rium torquentis esse adeundum; & per con-
sequens hoc non aliter ad Cameram perti-
nere, quam si vel denegetur iustitia, vel supe-
rior non extet. Contrarium tamen actionem
scil. contra indigne torquentem in Camera
institui, & ob iniuriam sibi ac Cameræ illatam
processus impetrari posse, concludendum in-
trepide arbitror. Et hoc casu recte dicitur Iu-
dicem, de iniuria propria, sibi in iudicio facta,
posse iudicare. Videtur enim vnus esse pro-
cessus Cameræ & Commissarii, cum vnicus
2 eius saltem punctus delegetur. †Similiter; si
honor ei condignus non tribuatur; vt postpo-
sitis omnibus, vltimo loco, in summam Cæs.
Maiest. eiusque Cameræ ignominiam, collo-
cetur, & priuilegio allegato non attento in eo
perseueretur. Quo casu licet sola protesta-
tio sufficiat: poterit tamen petere, vt iudex ex
3 officio hanc ignominiam vindicet. † Pari ra-
tione, si fama eius lædatur, vel proscindatur:
actionem iniuriarum intentet. Et licet hoc
coram Ordinario faciendum videatur: cum
illud tantum ipsius Commissarii personam,
non vt Commissarii, sed vt priuati spectet,
consequenterque actor forum Rei sequatur:
4 †Tamen Cameram adiri posse, non est du-
bium: Cum enim famam alterius lædens, a-
ctum gerat illicitum, eumque toti personæ,
tam in, quam extra dignitatem constitutæ in-
ferat; recte, eo nomine, conuenitur, & obti-
net regula: Quod Commissarius vicem Iudi-
cis repræsentans, si ipsemet non potest; iniu-
riam sibi illatam vindicare: tamen Superio-
ri ob id manus non claudi; Per ea quæ supra,
libro tertio, tradita sunt. Ea tantum de bonis
honoris: nunc ad fortunæ, & primum ad ea,
quæ in acquirendo consistunt, transeun-
dum est.

CAPVT XII.

De actionibus, quæ ratione honorarii, & expensarum, Commissario contra Partes competunt.

SVMMARIA.

1 *Pro salario agere posse Commissarium.*
2 *Quas expensas Commissarius petat.*
3 *Sumptus factos repetit Commissarius.*
4 *Sumptus quos impendit, si in morbum incidat.*
5 *An illa quæ deno dat in hospitiis repetat.*
6 *Pro Affirmatiua.*
7 *Pro Negatiua.*
8 *Damnum passum à Commissario in via, quis resarciat.*
9 *Testem non posse damnum quod passus est repetere.*
10 *Affectans rem: de omni damno tenetur.*
11 *Partem debere restituere, defenditur.*
12 *Iudex damnum repetit à Partibus.*
13 *Ambassiatori restitui damnum quod passus est.*
14 *Distinctio Dd. circa locum: an periculosus nec ne.*
15 *Commissarius; si contra saluum conductum lædatur; an Partibus læsio resarciri debeat.*
16 *Quæ à partibus, in soluendo Commissario salario, detrahi possint.*
17 *An arrha.*
18 *An sumptus, quos Commissarius adhuc redundantes habet, restituere cogatur.*
19 *Distinctio circa hanc quæstionem.*
20 *In redeundo tantum, ac in eundo accipiens; an quod superest restituere cogatur.*
21 *Salarium debetur secundum diætas, non quas Commissarius fecit, sed quæ ordinariè fiunt.*
a *Sumptus & expensæ Commissionũ à qua parte fiant.*
b *Salarium scribæ feudali, ab vtraque parte soluitur.*
c *Sumptus vtrinque soluuntur, si simul impetrata sit commissio.*

INTER actiones, quæ Commissario contra
Partes competunt, † illa primò locum ob- 1
tinet, vt si à Parte, finita Commissione ei non
soluatur salarium, aut expensæ, pro iis conse-
quendis conqueratur. In quo illud primum
in quæstionem venit, à quo salarium illud,

a cum expensis sit petendum. Et† videbatur dicendum, vtrinque soluendum: cum vtrumq; causa tangat; non enim minus ad interrogatoria, quam ad atticulos examinantur Testes: quinimo ad defensionales sæpe, vt infra de præliminariis interrogatoriis monui. Et huic videntur conuenire, quæ Seuerol. *de remiss. ca. 29. num. 2.* asserit. Quapropter inquit: si Pars aduersa interrogationes obtulerit, quæ includi in remissionis instrumento cum atticulis debent; æquum erit, vt eius interrogatio etiam satis faciat pro parte: Hinc & Scri-
b bæ † feudali salarium vtraq; pars præstat; vt post Schrader. *de feud. part. 10 sect. 16. n. 4.* tradidit Rosenthal. *conclus. 9. nu. 24. ca. 12.* Iis tamen nō obstantibus, ita obseruatur; vt à Parte producente exigantur expensæ cum salario: quia ea commodum ex Commissione principaliter spectat. *cap. statutum. §. penult. & ibi gloss. de rescript. in 6.* post Crauett. notat Farin. *quæstion. 77. tit. 8. lib. 3. de Test. opposit. nu. 125.* adde Bernar. Græu. *conclus. 99. per tot.* Nec obstat quod Seuerol. asserit. Nam eius doctrina ratione interrogatoriorum in Camera non seruatur, sed impetrans omnia soluit; etiam quoad interrogatoria, nisi forte ab vtraq; Parte peti-
c tus sit† Commissarius, vt nonnunquā fieri solet. [Vbi autem, & quo remedio salarium sit petendum, infra de pmiis Commissariorum, tanquam commodiori loco, vberius dicetur; quo breuitatis gratia remittimus lectorem. Quod ad expēsas & dāna attinet, de illis recte hoc loco tractatur. Vbi illud notandum. In Camera de his non minus, quam ipso salario,
2 recte agi. † Quæ autem expensæ petendæ, videndum est. Et eas, quæ in equis pro se, & famulo conducendis, fiunt, in cōsiderationem venire, non est dubium. Idque propter dignitatem, in qua constitutus est, quemadmodum supra de Teste dictum. Quod etiam procedit etiamsi, cum propriis suis equis veniat. per e-
3 gregie tradita à Crot. *de Testib. num. 407.* † Sic quoq; sumptus, quos in eundo & redeundo
4 fecit, vt & illos, quos impendit, † si in morbū incidat, tamdiu quoad domū reuertatur, repetet, Bart. *in l. hi qui. §. quamdiu. Ex quib. caus. maior.* vbi dicit: Quod si Ambasiatores inciderentur in ambasiata; Ciuitas eis debet necessaria subministrare, quousq; redire possint. *l. si cui. §. 1. Ex quib. causis maiores.* Specul. *in titul. de Salar. in princip.* vbi de delegato iudice (cui hic Commissarius æquiparatur) loquitur inquiens: Quod si is propter infirmitatem sibi contingentem moratus fuit plus in vno loco, quod illud sibi est refundendum. Crot. *dict. loc. numer. 411. vers. retenta tamen.* Bertach. *in verb. Ambasiator.* Schneidewin. *in §. sanctæ. n. 5. Institu. de rer. diuision.* Mart. Laudens. *de Legat. n. 1.* In quo tamen Iudicis arbitrium locū habet, qualis videl. sit morbus: Forte enim ita comparatus, vt etiam domi in eum incidisset. An autē & hi sumptus petendi, quos in hospitiis pro abundanti, † honorarii loco dono dare solet, quod nos vulgo Drinckgelt / Beuerasio Itali vocant; conuiualis est quæstio? Et licet hos in hanc petitionem venire debere ex eo concludendum videbatur, † quod Commissarius ad conseruandam Cæs. Maiest. & eiusdem Cameræ reputationem, hæc honoraria elargiatur. Contrarium tamen verius putamus: supra enim † libro primo dictum est; Eum debere esse liberalem, & ideo de suo id facere debet. Hinc dicitur, de tuo largire puer. Secundo, quia hę expensæ sunt potius voluptuariæ quam necessariæ; quæ regulariter non petuntur. Tertio, cum Commissario ordinatum soluitur honorarium, facile ex illo ei tantum, vt & hæc elargiatur, restabit. Quarto; in simili traditur, si legati Principis expendāt vltra salarium iis constitutum, eos id non recipere à Principe. *l. idemq. §. Labeo ff. mād.* Martin. Laudens. *in tracta. de legat. n. 3.* † Illud quoq; hic in quæstionem venit: Si Commissario in via equus moriatur, aut alias, ratione casus alicuius fortuiti, damnum contingat; an vt hoc sibi resarciatur, in Camera agere possit? Et videbatur simpliciter dicendū ꝙ non. † Illud enim in Camera cōmune est; vt Pars producēs Commissario sumptus soluere cogatur; quorum appellatione non veniunt damna. *iuxt. text. & ibi notata in c. in nostra. de iniur.* & id sentire Bart. Bal. Archidiacon. Alex. Ias. Salycet. & Roman. tradit Crot. *in tractat. de Testib. n. 411.* Vnde cum vnum conceditur, alterum cēsetur prohibitum. *arg. c. nonne. de præsumption.* Et ex hac ratione, id in Teste statuunt, cū videl.

non

non posse damnum hoc petere sibi resarciri. Bal. *in l. final. de fructib. & lit. expens.* Philip. *in ca.*
10 *statutum. §. pro fiendo testimonio. de Rescriptis.* † Secundo confirmatur hoc expresso iuris textu *in l. inter causas. §. non omnia. ff. mand.* vbi mandatarius spoliatus à latronib. non recuperat damna: quia casus fortuitus ad mandantem non
11 pertinet. Tertio † notum est, Commissarios plerunq; plus æquo, antequã deputentur; vel apud Aduocatos, aut Procuratores, vel ipsas Partes, vt in Commissarios nominentur, sollicitare. Tradunt autem: Eum qui affectauit aliq̃ rem, de damnis, ipsum teneri. *arg. d. l. inter causas. §. non omnia. ff. mandati. l. vn. C. de excus. tutor. §. item tria onera. ibi, non affectata. l. cum duob. 52. §. damna. & §. quidam. Pro socio.* nam tunc sui lucri causa fecisse præsumitur. *l. & qui data. Ex quib. caus. maior. ca. bona fides. de deposito.* Quod &
12 egregie docet Natt. *consil. 137. & 168.* † Contrarium tamen in præsenti nostro casu verius esse, cuius ex sequentib. rationibus facile patebit. Primo enim notum est, Commissariũ esse instar publicæ personæ, quæ potest cogi, instar Legati: quę officia nemini debent esse damnosa. *l. post leg. 5. §. aduocat. ff. de his quib. vt indign. l. cum postulassl. 44. de damn. infect.* Et statutũ est a Doctorib. Quod quicunq; cogitur ad aliquid suscipiendum, ei damna omnia resarcienda. Natt. *d. cons. 138.* Nec huic obstat; si dicatur licet possit compelli, id tamen nõ semper fieri: nam respondetur; & eum dici compulsum, qui potest compelli. *l. nouissime.* & ibi Bald. *quod falso tutor.* Natta. *d. cons. 168. nu. 2.* Se-
13 cundo de Iudice † traditur, ei hoc damnum à Partib. debere refundi. Specul. *in tit. de salario.*
14 *Iud. 14. in princi.* Sic † in Ambasiatorib. expresse statutũ, iis debere damnũ ꝙ passi sunt, redintegrari. Bartol. *in l. si seruus communis. §. quod vero. ff. de furt. in quæstion. de Ambasiatore misso à Ciuitate. per d. l. cũ duob. §. damn. ff. pro socio.* Martin. Laudens. *in tractatu. de legatis. n. 6.* Natt. *d. loc.* Et Nuntio damnum restituitur. Natt. *d. cons. 168. nu. 1. post Speculator.* Ac Capitaneo, qui citatus ad aliquem locum venire, in pericula incidit. Natta *d. loc. n. 4.* Et hanc opinionem, in nostro Commissario verissimam esse existimo. Alii
15 tamen † distinguunt inter locum; an periculosus is sit nec ne, idemq; inter res. Crot. *d. loc. versic. cogitabam. & versi. secundo vero casu.* Quarũ prior distinctio non probatur; Cum Commissarius vbiq; tutus esse debeat: posterior vero ita procedere potest, vt eæ res taxentur, quas ratione necessitatis, & vt statui ac dignitati suæ se conuenientem gereret, habebat: secus autem si alia adhuc actum inutilia secum vehebat. Martin. Laudens. *d. l. nu. 6.* vbi & hãc addit, nisi ipsimet sint in culpa. Et dicit, eos esse in culpa, si possunt commode ire per terram, & vadunt per aquã. post But. Bart. & Bald. ibid. allegat. Aliæ distinctiones à Natt. *d. loc.* adferuntur, quæ tamen hic non quadrant.
† His q; sic positis in contrariũ adducta minime obsistunt. Nam ꝙ ad primum attinet: Re- 16
spondeo, non sequi; sumptus debentur, ergo non damna: quia possunt hæc simul sæpe cõsistere. Non enim solum sumptus debentur, sed & alia. Quamuis autem sub nomine sumptuũ proprie nõ comprehendãtur dãna: quin tamẽ alia actione peti possint, non est dubiũ. Ad secundum dico, textum illum de Procuratore loqui, cuius munus est voluntarium: secus in Commissario, cuius est necessarium, vt supra diximus: Et hãc solutionem post veteres approbat Natt. *d. cons. 137. & cons. 168.* Ad tertiũ respondemus. Quod licet aliqui nonnunq̃ pro officio Commissarii sollicitent, ex illo tamen non posse constitui generalem regulã; cũ vna hirundo non faciat ver, & abusus substantiam rei minime tollat. Quinimo existimamus, & in ea opinione persistimus: Si Pars ꝓbare possit, Commissarium sollicitasse Commissionem, hæc damna ipsi refundenda non esse (ꝙ bene futuris Commissariis notãdum) Fundamenta enim supra adducta ita cõparata sunt; vt diuersitas nulla inter Commissarios & alias personas enumeratas, Peritos in arte scil. Legatos, &c. statui nec possit, nec debeat: Cum ergo de hisce omnib. dicatur, non debere esse affectata hæc officia, vt repetitio damnorum locũ habeat. Nat. *dd. loc.* sequitur idem & hic ius statuendum. Illud autẽ † quæ- 17
ritur: An Commissarius non prius aduersus spoliantem agere debeat, antequam à Partibus hoc petat? Et videtur sufficere, vt ipse suum persequatur à Parte, & eo accepto, actiones suas ipsi cedat. *l. penult. & l. final.*

C. man-

15 *Gratis quoad homines laborans, premiū apud Deum habet.*
a *Mendicantes validi, pauperum priuilegiis non gaudent.*
b *Paupertatis priuilegia iis non competunt, qui sua culpa ad inopiam perueniunt.*
c *Paupertatis priuilegia habent locapia.*
d *Pauper quis censeatur arbitrio iudicis committitur.*

VT integri huius capitis contenta rectius, ac dexterius percipiantur, paulo altius hæc res, pauperis commissionē concernens,
1 repetenda est.† Quæritur ergo primū: Quis sumptus pauperi subministrare cogatur? Et hoc ad Partem aduersam pertinere dicendū
2 videbatur: Cum & alias † diuites pauperib. teneantur subministrare expensas. per tradita Paris de Puteo. *de Syndicat. in verb. expensa.* Coler.*de Process.execut.1.part. cap.2.num.95.* Idque maxime locum habet, cum petitio hæreditatis instituta est. *l.si instituta 27.§. de inoffic.Testament.l. 2. Cod.de Carbouian. edict.* Hæc tamē sententia, in Camera imperiali, regulariter, in hoc puncto, non obseruatur: quod & iuri consonum est. *l. Imperatores. 17. ff. de tutel.& ration.distr.* Vbi Iurisconsultus pupillo, petenti expensas litis à Tutoribus, contra quos agebat, respondet, Imperatores rescripsisse; Non habet rationem postulatio tua, volentis in sumptum litis tibi pecuniam subministrari. Ex quo regulariter notat Bald. ibi: Quod nemo teneatur aduersario suo, cōtra seipsum, suppeditare sumptus litis. Et est etiam de mente Bart. dum ibi respondet ad iura supra in contrarium adducta: & sequitur Aretin.*in cap.si qui Testium, de Testib.* & ibi Felin.vbi pro hoc ponderat text. *in l.si Procuratorem.§.si ignoranter ff.mandati.*& tenuit etiam Boer.*in decision.303.nu. 4.* qui ait, se non vidisse seruari. id quod Angel. in supradicto loco asserit. Ioann. Lupus *in c. per vestras.§.39. nu.3.de donat.inter vir.& vxor.*Matth.de Afflict. *in constit. Neapolitan.lib.1.rubric.33.incip.lege præsenti.n.7.*Hartman.Pist *quæst.10.20 nu.2.lib.1.*& in specie nostra Rebuff.*in tit. de Inquisitor.seu*
3 *Commiss.art.9.nu.3.* Quid † ergo faciendum? SanePartes hoc casu ob paupertatem probationib. non sunt fraudandæ. Iudicis ergo est, de hisce, quemadmodum de Procuratoribus & Aduocatis; vt quotidie in Camera videre licet, prospicere. Botta.*cons.64.nu.11.* At† quo- 4
modo hoc fiat, forte quis quæratɁ Et suis sumptibus hoc facere debere videtur; quemadmodum & aliis casibus, cum ex officio procedit: quando scil. Pars nō est in iudicio, sed Iudex, per viā inquisitionis rem expedit, accitat Testes: Testes autem dicunt, se nolle venire, nisi ipsis ministrentur expensæ: tunc Iudex expensas deputare de publico cogitur: Bald. *in l.verba.ad l.Iuliam.de adulter.* vbi ad hoc allegat *l.cum.nauarchorum.C. de nau.seu naucler. public.li.11.* Idemq: tradit Bart. & sequitur Crot. *de Testib.n.413.versic.concludo ergo.p.art.vlt.* Quia ergo Camera fiscum pauperum habet, vulgo der Armen Seckel dictus, in quem pœnę Procuratorum, qui propter excessus aut defectus puniuntur, mittuntur, recte dici posse videtur, tantisp ex eo, donec vel ad pinguiorē fortunam perueniant, vel sententiam obtinuerint, exponendum, ac postmodum per Fiscalem actionem aduersus eas instituendam esse. Et hæc Doctorum traditionibus sunt consona, Matth.de Afflict. in constitution.Neapolitan.*lib.1.rubric.33.num.7.* vbi Iudex prouideat de expensis priuatis, late ibidem, ex aliis Hartman.Pistor.*lib.1.quæst.20.nu.vlt.* Vbi in specie dicit, Dominos hanc sententiam, in materia Testium, amplexos, inde respondentes, Iudicem pauperi litiganti sumptus suppeditare debere, vt is Testes producere, & probationem sibi iniunctam conficere possit. In contrarium tamen inclinat Rebuff.*d.l.nu.3.* Iudicem scilicet non suis expensis alimoniā Commissario dare debere. Et hæc in Camera etiam obtinent: Satis enim putat Iudex se præstare, quod de Procuratorib.& Aduocatis eis prospicit, ac in Camera pręsentibus, causasque suas solicitantib. nonnunq̄ aliquid pro alimentis ex prædicta bursa elargiatur. Nec enim fiscus pauperū vlterius se extendit. Quid ergo; quia ad hoc non tenetur: faciat videndum?† Allegata paupertate, solent Partes pe- 5
tere, vt Iudex ordinet aliquem Commissariū, cum illa clausula: Daß sie dieser zeit der Belohnung halben gedult tragen sollen: cui petitioni Iudex annuit.[Ita decreta in optima forma Commissio in causa Dieterich Kloppenbach cōtra Paul Luders: vbi ciuitas Hambur-

gensis,& Bremensis,Commissarii ordinati.3.
Maii, an. 1589. cuius indicia *in Formulario*
6 *nxeo* inueniũtur.] Quales† autem personæ ꝑ
Commissariis in causis pauperum sint nomi-
nandæ,quæritur? Et sane hic idem, quod in
ordinario processu statuendum videtur; Ad-
uocatos scil.iuratos, Procuratores,aut Nota-
rios adhibẽdos. Hi enim gratis pauperib.ser-
uire coguntur. Viu.*decis*.159.*n*.2. [Et quæ post
alios adducit Meland. ad process. Cam. Noe
Meurer.*fol*.57.*part*.1. Tiraq.*de nobilitate,c*.29.*n*.
37.Perez.*ad li*.2 *tit*.19.*li*.1.Plura videri possunt
apud Carpan.*in statut. Mediolanens.part*.2 & la-
tissime ꝑsequitur post Thom. Ang. Feli. Bar-
bat.Panorm.Rip.Alphons.Eneci.*de Eleemosina*
7 *part.3.mihi fol*.37.]Qui id adeo†verum esse di-
cit;vt si quid ab iis exigant, in foro conscien-
tiæ peccent.[post Abbat.Iaso.Hostiens.Felin.
Caccialup.*de Aduocat.quæst*.3. Aufreri.*in additi-*
8 *onib.ad Capell.quæst*.481.]†Contrarium tamen
obseruatum scio:cum enim an.1543. à paupe-
re quodã aliquot Procuratores nominaren-
tur, & vt in commissarios ordinarentur,
peteretur, denegata fuit petitio in causa
Angemeiß/contra Herrn E. Graffen zu Ley-
ningen ; ex hac sine dubio ratione, quod cum
Procuratores alias satis pauperib. in ordina-
riis processib.inseruiendo grauentur, iniquũ
esse videatur hoc onus adhuc superimpone-
re.Quod tamen non procedere existimatem;
si Aduocatus Commissarius aliam Commis-
sionem in vicinia expediret; tunc enim & ei
hoc onus superaddi posset;ne tamen hoc casu
pauperes desolati relinquantur, solent Ca-
merales priori decreto denegatorio,hãc clau-
sulam ex officio annectere : Das Procurator
etliche Oberkeiten vnd Gerichten der Zeugen/
vnd der Sachen am nechsten gesessen zu Com-
missarien ernennen sol/ darauff zugeschehen
was recht ist:h. e. Procuratorem quosdã ma-
gistratus & Tribunalia Testib.& causæ vici-
nissima Commissarios nominare, desuperq;
quod iuris est, fieri debeat. Cui decreto Pars
obtemperans, vicinam aliquam Ciuitatem,
nominare solet,quæ etiam postmodum de-
putatur;vt factum in causa Euerhard Hegge-
reiß contra Hans Georg von Pappenheimb.
9 30. Augusti Anno.1566. Sed† quid si Ciuitas
nominata, se excuset? vt factũ in dicta causa
Angemeiß contra Leyningen. In qua ci-
uitas Neostadiensis Commissionem à se
remouere tentabat, Electore Palatino simul
pro ipsa intercedente ; nihil tamen effecit,
sed excusationibus non obstantibus, manda-
to ad id astricta fuit, & recte. Ciuitas autem
vel Magistratus hoc casu suis sumptibus co-
gitur expedire actum Commissionis,non ta-
men totaliter : Nam † personæ adhibendæ; 10
vtpote Testes & similes, operam suam simi-
liter gratis,suis etiam sumptibus, accommo-
dare tenentur.†Sed quid præmii hisce restet, 11
anxie quærunt? [plus æquo lucro inhiantes,
& nummos plus, quã amorem proximi con-
siderantes.]Illud vnicum, quod cum ad pin-
guiorem fortunam perueniunt:pauperes eis
sumptus restituere cogantur. Quæ omnia:ne
in re aperta plus æquo prolixiores esse videa-
mur;per sententiã in d.causa latam, quæ & a-
pud Saylerum An.1543. 5.Decemb.extat,pla-
na facere nõ abs re esse putauimus. Est autem
ea talis: In sachē Angemeiß contra den Graf-
fen von Leyningen/ist auff B.vñ R.zur New-
statt/verordneten Commissarien anzeig / vnd
petition derselben / die Obrigkeiten/darunter
genantes Angemeiß ernente Zeugen gesessen/
im fall der Notturfft zuersuchen vnd jhnen zu-
gebieten/solche Zeugen durch jre gemeine Die-
ner oder Büttel/vff derselben Obrigkeiten ko-
sten/für sie/die von der Newstatt/oder die jenē/
die sie darzu verordnen werden/zuerfordern vñ
laden : Gleicher weiß auch daß sie die Cõmis-
sariē oder verordnete/ biß zu des Clägers besser
vermögen/gemeldte Zeugen auff jhre selbst ko-
sten/kundschafft der warheit jhres wissens/wie
recht ist / sagen sollen anhalten / vnd bey ziem-
lichen Peenen der Rechten zwingen mögen/
hiemit ferner macht vnd gewalt gegeben. Hoc
est: In causa A.contra Comitem de L.ad Con-
sulis & Senatus Neostadiensis ; tanq̃ ordinati
Cõmissarii petitionem,data est vlterior pote-
stas, Magistratus,sub quib. prædicti A. nomi-
nati Testes commorantur, si opus fuerit,re-
quirendi,& ipsis mandandi vt tales Testes per
communes suos famulos seu pedellos, sum-
ptibus eiusdem Magistratus corã ipsis Neo-
stadiensibus,vel Subdelegatis eorum vocent
seu

seu citent. Pariter quoq; , vt ipsi Commissarii vel illorum Subdelegati vsq; ad pinguiorem Actoris fortunam propriis sumptibus prædictos Testes ad testimonium veritatis quantum ipsis constat, vt decet, perhibendum adigant, & competentib pœnis compellant. Cũ
12 ergo Magistratus, † Testes, item aliiq; adhibendi, suis sumptibus hoc onus suscipiunt, recte hoc nomine absoluta Cõmissione quamprimum pauperem ad meliorem fortunam peruenisse cognoscunt, eum conueniunt. V-
13 bi † autem id facere debeant, quæritur? Et Actorem forum Rei sequi debere videtur, præsertim si pauper per sententiam diffinitiuam vincens causam obtinuit, ac ita locupletior reddatur, ac tunc iudicis Cameræ officium quiescere. Ego tamen idem hic quod Capite præcedenti, statui dicendum arbitror. Idq; eo magis, quod Camera quasi implicite in sententia ꝑmittat pauperis nomine, vbi ad pinguiorẽ fortunam peruenerit; se de solutione
14 prospecturã. † Sed quid si nunquam ad pinguiorem fortunã perueniat? acquiescere debent hi Magistratus, & cogitare se eius oneris plures habere socios. Nam & Aduocati perdunt operas, vt supra dictum: Iudices sportulas. *§. si tibi quoq;. in authentic. de mandat. princip.* Anton. Viill. *ad styl. Curiæ. præf. cap. 3.* [Decian. *in apolog. contra Alciat. c. vlt. n. 161. latiss.*] Medici etiam frustra laborant. Viu *decisio. 159. n. 5. & 9.* [Et egregie post Specul. Ant. & Luc. de Penna notat Caspar. Baet. *in Tract. de debitore inope. cap. 12. n. 15. vbi nu. 12.* hoc dicit adeo procedere, quod etiam oblata accipere non possit, *per l. fi. C. de milit.* post Bald. Card. Deci. Bart. Hyppol. Notarius similiter perdit operas. post Roma. Iason. Alciat. Baet. *d. l. n. 22.* & in Tract. de tutore. *c. 10. nu. 13.* Alphons. Enec. de Vald. *de eleemosina part. 3. fol. 38.* post Ioann. Lupum, & Decium.] Non tamen ideo se penitus operam perdidisse, & plane nihil cõsecuturos, imaginari debent: † Sed præmium huius rei, à Deo
15 expectabunt; quod & iis constitutum est. Nam laborans frustra, quoad homines, mercedem apud Deum habet. Esaiæ. 49 *versic. 14.* [Ea tamen, quæ de pauperibus dicta sunt, ad
a validos † mendicantes non extendenda, per tradita Camerarii *in horis succisiuis. discurs. 46.* vt nec ad eos, qui sua culpa ad paupertatem peruenerunt. † Hi enim non gaudent priuilegiis paupertatis. Ita per plura deducit Caspar b
Baet. *d. loc. versic.* Idque generaliter verum, adducens Bald. Curt. Barr. Decium, egregie Alphons. Eneci *d. part. 3. fol. 41. versic. sed quid dicendum*, vbi tamen refert gloss. Bald. Camp. Decium & alios pro contraria parte: Econtra vero recte etiam † ad loca pia porriguntur. De- c
cian. *d. l. nu. 161.* Quis autem pauper sit censendus Iudex † arbitrabitur gloss. & Fabian. de Pepis. *nu. 72. versic. cum in authent. præterea. C. vnde vir & vxor.* Iaso. *in l. si constante. nu. 148.* Crot. *num. 14. solut. matrimon.*

CAPVT VLTIMVM.

De aliis actionibus, quæ Commissario contra Tertium competunt.

SVMMARIA.

1 *Ratione violati salui conductus quomodo agatur.*
2 *Ratione repressaliorum impositorum.*
3 *Si in alieno foro conueniatur, quomodo se defendere debeat Commissarius.*
4 *Restitutionem in integrum vbi petat.*

SVpersunt adhuc aliæ actiones, quæ Commissario competunt, de quibus quædam; quia infra lib. sequenti latius dicetur: breuiter hic saltem tangendæ. † Primo si læsi sint, 1
contra saluũ conductum Commissarii, ipsum lædentẽ, aut eum in cuius territorio damnũ ipsis illatum est, conueniunt. Lædentem autẽ primum excutere debent: quod si non liceat, Dominus territorii tenebitur restituere ablata, si saluum conductum concesserit & promiserit Commissario. Qualis autem sit hæc actio infra libr. sequenti tradetur, ac supra etiam expositum est. Idque in grauibus causis obseruatum scio. † Secundo, si repressaliorũ 2
iure detineantur, ad Cameram rem deferũt, & pro Mandatis sine clausula supplicant. Licet enim ratione repressaliorum impositorum, singulares constitutiones Imperii de pignorationib. inductæ sint: quia tamẽ in Cõmissario actus hic sine controuersia, omni iure ꝓhibitus est, mandatũ sine clausula in Camera posse decerni non est ambigendũ, vt infra dicetur. Posset quoq; relaxatis repressaliis,

iniuriarum actio recte eo nomine proponi: Indigne enim arrestans iniuriarum tenetur.
3 Gail.*in tractat.de arrest.cap.vlt.*† Tertio si contra priuilegium fori alibi citetur, & comparens, alleget priuilegium, nec tamen audiatur; sed iudex se competentem pronunciet, appellat ad Cameram ibidemque se defendit.
4 Quarto † si lædatur absens Commissarius, petit restitutionem in integrum in Camera imperiali: Licet enim apud ordinarium petenda; vt supra dictum *part.1.lib.3.*cum tamen hic damnum ratione Commissionis causatū sit, recte in Camera Restitutio peti dicitur.

Et hi sunt casus principales, de quibus infra suo loco plenius agemus. Et quæ de Commissario hic dicta sunt, etiam in ipsius famulis locum habent, vt & in Peritis artis, in iis casibus, in quibus eos gaudere hisce priuilegiis, sequenti libro, dicetur. Illo solum excepto, quod hi Periti non possint conuenire in prima instantia, sed tum demum, cū corā Commissario petierunt, & non obtinuerunt: Nam si coram ipso consequantur, frustra superiorem adeunt, præsertim cum in iniuria ita leui reali, multi sumptus requirantur ad processus extrahendos, quibus hic parcere possunt, & parcant potius, quam ita processus extrahant.

LIBER SEPTIMVS.

DE PRÆMIIS ET PRIVILEGIIS COMMISSARII.

CAPVT I.

De causis, propter quas, præmiis, & priuilegiis condecorandus Commissarius.

SVMMARIA.

1 *Magnis incommodis grauati præmiū constitutū habēt.*
2 *Labores proficui debent esse laboranti.*
3 *Diligentia præmium constitutum habere debet.*
4 *Mandata grauia spe præmiorum leuia fiunt.*
5 *Quæ præmia Commissariis constituta, & distributio huius libri.*
a *Neminem fere de præmiis, & priuilegiis scripsisse.*
b. *Varia nomina, quibus significatur bene merita retribuenda.*
c *Militibus vincentibus quæ præmia constituta.*
d *Præmia mirentur præcellentes.*
e *Consiliariorum* } *priuilegia.*
f *Legatorum* } *priuilegia.*
g *Doctorum* } *priuilegia.*
h. *Virtuti præmia deberi.*
i *Præmia acuunt mentem, & corpus.*
k *Doctores valde priuilegiati, maxime legentes, & Iudiciis inseruientes.*
l *Doctores iuris à calumniantibus defenduntur.*
m *Virtus an sibi sola merces.*
n. *Præmia ad decus spectantia qualia.*
o *Et quæ ad vtilitatem.*

QVÆ hactenus longe lateque de Commissario, eiusque officio à principio vsq; ad finem tradita sunt, nil nisi studium, diligentiam, sollicitudinem, incommoda, ac pericula secum ferunt, quæ omnia, cum naturæ humanæ maxime aduersa sint, & cane ac angue peius ea fugiat; de remediis (ne Commissarius à prouincia suscipienda, vel à suscepta continuanda, & absoluenda deterreatur) quibus hisce obuiam itur, hoc loco inquirendum. [Quod licet quosdam, vt & multa alia in apologia enarrata, reprehensuros, non ignorem, faciam tamen id eo diligentius, quod neminem fere in specie, † (vt & Ioan. Bodin. conqueritur, *lib.5. de* a
Republ. fol. 848. de hisce scripserit.] † Sunt 1
autem illa apud omnes manifesta, ac generali nomine pmiavocantur & priuilegia [Ab aliis dicuntur cōmoda, † dona, beneficia, & proga- b.
tiuæ &c. q̄ tamē stricte inuestigantibus, differre apparet, vt docuit Franci. Robertel. *in tract. de vita & victu Imperat. Roman. fol.* 141. ac Bocer. *de bello li.1.c.19. in princip.* Bodin. *de Republ.li. 5.fol.*849. Borel. *ad Specul. Bellug. rubr. 6. in verb. priuilegiis & prærogatiuis.* Cum enim præmia nō solū seriis negotiis cōstituta legamus. [Vtpote militib. in bello vincentib. † teste Liuio: vt vi- c
dere licet in orationib. variis politicis *fol.* 137.

Et

Et testatur ac luculenter illustrat Bodin. *in tractat. de repub. lib 5. fol.* 851. Integrumque Tractatum de iure & priuilegiis militum conscripsit Claudius Coteræus Turonensis Iurisconsul-
d tus. Et id non solum ad milites, † sed etiam aliis in rebus præcellentes trahit Plato *lib. 5. de*
e *Republ.* Prout & in specie † Consiliariorum Principum priuilegia recenset, *ad Bellug. specul. Princip* Borell *rub. 6. in verb. priuilegiu.* Ac præ-
f mia Legatorum † eorumq; causas neruosissime exornat Carol. Paschal. *de legat. cap.* 76. *per*
g *tot.* qui omnino videndus. Nec minora † præmia doctis quam aliis constituta esse, ex sequentibus exemplis liquet: vt de Ludouico XI. Galliarum Rege, refert Cominæus: Eum Medico suo menstruum stipendium decem aureorum millia constituisse. Et de Alexandro Magno proditum: Eum Aristoteli pro historia animalium octingenta talenta largitum fuisse; id est, mille quadringentos & octoginta coronatos; Xenonique Philosopho quinquaginta. Item Octauiam Virgilio dena sestertia, pro singulis versibus soluisse: Quemadmodum & Seuerum Oppiano pro singulis versibus aureum donasse legimus. Et de Thadęo Florentino Medico: Eum euocatum non prius exiuisse, quam 50. coronati soluerentur; ad Papam autem ituro 100. numerabantur. Et similia de Petro Apponensi Medico referuntur: Aliaq; insuper his annumeranda recensentur à Camerario *in hor. succis. c.* 4. Et in genere de omnibus expertis tradit Horat. *epist.* 2.

Aut virtus nomen inane est,

Aut decus, & precium, recte feret experiens vir.

E nostris autem pulchre hoc deducit Camill. Borell. *ad specul. Bellug. rubr. 6. verb. merita.* sic inquiens: Semper enim virtutum merita præmio digna fuere, felix seculum Alfonsi quondam Regis nostri, qui Anton. Panormitan. ob scriptum de factis, gestisque suis, librum, aureis mille donauit; Et idem etiam quingentis fecit aureis olim Nicolaus Quintus Pontifex Maximus, Poggio Florentino; ob conuersam è Græco in Latinum Cyri Pediam. Et de Ferdinando Arragoneo ministrante quotannis ex suo ærario pecuniam Rhetoribus, Medicis, Philosophis, aliisque scientiarum Professoribus, in ciuitate Neapolitana; dicit Iouinianus Pontan. Egregium sane factum, ingenia prosequi, virtutes ornare, & ad excolendos animos excitare iuuentutem. Inde Suetonius *in Cæsare* dicit, ipsum omnes Medicinæ, & liberalium artium Professores, ciuitate donasse, vt libentius vrbem incolerent. Indeque est, merita alias in pœnalibus in consideratione haberi; vt de Appio Legum libros furante, refert Iureconsultus *in l. 2. § postea cum Appius. ff. de orig. iur.* & in simili habetur per Nellum Geminian. *in tract. banni torum. 3. part. secundi temporis, quæst. 6. & quæst. 64. & quæst. 65.* & Ludouic. Roman. *in consil. 310. in casu proposita. num. 5.* Vbi excellens Iureconsultus D. Horatius Mandosius Romanus, filius D. Quintiliani Iurisconsulti, ætate nostra excellentissimi, qui nuper mihi prę manibus venit: ad quem ita perfecte additiones & illustrationes scripsit, quod mihi non reliquerit ansam in lucem mittendi mea additamenta super eodem, in quibus aliquanto insudaueram; sit Deo, & ipsi laus. Angel. de Aretio *in tract. malefi. io. in § fama publica. num.* 77 Hieron. Cagnol. *in d. § postea. num.* 100. *cum pluribus seqq.* & ibi Hyppolit. de Marsil. *in l. 1. § penult. num. 1. ff. de quæst.* & Ioan. Arnon. *epith.* 77. & Andr. Tiraquell. *in repetit. l. si vnquam. in versic. donatione largitus. num* 34. *C. de reuocand. donat. & in tract. de pœnis. causa* 51. *per tot. præsertim num.* 151.] Sed etiam ad ludicra suscipienda ac peragenda præmia constituta reperiantur; vti egregie ac late deducit Ioseph. Moncard. *in rubrica. C. de publica lætitia. § nunc vero. fol. mihi* 18. Quis quæso ea nostro Commissario denegânda arbitrabitur? Ne autem sub his, tanquam generalibus, Commissarium nostrum comprehendi non posse quis arbitretur; Breuiter causæ, quare in Commissario hæc locũ habeant, in specie exponendæ sunt. Quarum prima est, † quia proficui merito debent esse laborantibus labores. Menoch. *consil. 390. nu.* 43. *ac idem lib. 6. de præsumpt. præsumpt. vlt.* dicit, spem præmii inuitare homines ad labores, *num.* 1. Ac id corroboratur dicto Ciceronis 1. *de Oratore*: Verus, inquit, iustus, atque honestus labor præmiis ac splendore decoratur. [Ideo in id dicitur impendi labor, ac periculũ, vnde emolumentum atque honos speratur: Et nihil non aggressuros homines; si magnis

conatibus magna præmia proponantur, teste Liuio *lib.*4.] Cum ergo Commissarios, maximos sufferre labores, constet; quis quæso negabit, propter hanc causam, eos præmiis afficiendos? Quod & simili confirmatur: Quemadmodũ enim Agricola, non sui ipsius habens curam, sed fructuum ac terræ; non absq; vtilitate laborat, verum ipse ante omnes, laborum suorum percipit fructum: ita & Commissario suis laboribus præmium constitutum esse decet, quam similitudinem ab Agricola ad Doctores prodidit Ioan. Chrysost. *Homil.*3. Secũdo,
3 † ideo præmiis dignus censetur Commissarius, quia magnam industriam & diligentiã adhibere cogitur. Ea autem, quæ de labore dicta sunt, etiam ad diligentiam & industriã recte trahuntur. Ita post Andr. nouissime Vinc. de Franch. *in decis. Neapolit.*161.*num.*17. docuit. Tertio, hæc præmia Commissariis ob oculos constituuntur; vt onus hoc arduum tanto facilius perferre & sustinere possint: mandata enim ardua, leuia redduntur, spe pręmiorum.
4 Hancq; † sententiã egregie complexus est D. Chrysost. *homil.*4. his verbis: Nisi tentatio, nec corona; nisi certamina, nec brauia; nisi studia, nec honores: nisi tribulatio, nec remissio; nisi hyems, nec æstas. Et hoc non in hominibus tantum, sed in seminibus quoq; ipsis intueri licet: in his enim multam quidem pluuiam, multam vero nubium collisionem, multã deniq; glaciem fieri oportet, si vernãs spica exurgere debet; vbi vero sementis tempus, tempus & pluuiæ. Et idem Chrysost. *serm.*8. Laboriosa Lex, & multum oneris habet; sic igitur & magnam habet coronam: eiusmodi namq; laboriosa magnas habent retributiones. Tu vero nequaquam laborem attende, sed retributionem considera. Sic & in vitæ rebus fit. Si enim laborem perspexeris, graue atq; onerosum, si vero retributionem cogitaris, leue ac facile, quod subest. Sic & gubernator; si fluctus viderit solum, nusquam portu scapha digredietur, sed ipsam, præ fluctibus, vtilitatem, commodumq; metietur, atq; ita demum innabili se credit pelago: Sic & Miles, si vulnera cædesq; viderit, non iam induet thoracem, si vero triumphos prę vulneribus victoriasque, in pratũ quasi cõcurrit ad prælium. [Quarto, quia † Commissariũ maximis virtutibus præ- h
ditum esse, conueniens est, vt supra traditum *lib.*1. *part.* ·. nisi autem præmia adessent, nemo ad virtutem aspiraret, iuxta Iuuenal. *satyr.*10.

Quis enim virtutem amplectitur ipsam
Præmia si tollas.

Vnde & ICtus inquit, Pręmia virtutum bene merẽtibus tribui oportere, *l. & virtut. præmia. ff. de stat. & imag.* q latius prosequitur Borell. *ad Spec. Bellug. rubr.*6. *in verb. virtus nobilitat hominẽ.* Hinc & Claudia. cecinit *in laud. Stellic Paneg.*2.

Egregios inuitant præmia mores.

Et ad ea inquit Thucidides *lib.*2. quisque contendit, vbi videt virtuti vberrima proposita præmia: Et huc apposite quadrant tradita M. de Montaig. *lib.*2. *Essais. c.*2. c' est este vne belle inuention, & recoue eula plu part des polities du monde d' est abler certaines marques vaines, & sans pris, pour en honnereur, & recompenser la virtu. Vbi consequenter & illa præmia recitat. Sexto, † ne dona animi, & corporis in Cõmissario, hebetentur, & deficiant. Maximorum enim plerorumq; animorũ vis i
hebetatur, cum nec honoribus hi extollãtur; sed nec digna factis recipiant præmia, Agatheus *lib.*5. *histor.* Præmia enim bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt, Plin. *in Paneg. ad Trian.* Septimo, † quia iuris scientiam in Commissario supra requisiuimus, & inprimis vt sit Doctor & Practicus; qui magnis pri- k
uilegiis gaudent, de quibus Petrus Louanderius, & nouissime Otto Meland. *in commentar. Cam. part.*1. *num.*45. Et singularibus immunitatibus & insignibus à Theodosio & Valentiniano iis in specie prospectum est; quod nulla his inspectio, nulla ingeratur peræquatio, nulla operis instructio, nulla discussio, nullũ ratiocinium imponatur. nullum deniq; aliud mandatum. Ac à Constantino laudatissimo Imp. honorati sunt legum Dd. edita singulari constitutione, quæ extat *in l.*6. *C. de Professor. & Medic.* Verba autem eius quoad propositũ nostrum sic habent: Legum Dd. vna cum vxoribus, & filiis, nec nõ & rebus, quas in Ciuitatibus suis possident, ab omni functione, & ab omnibus muneribus ciuilibus & publicis immunes esse præcipimus, & neq; in prouincia hospites recipere; nec vllo fungi munere, nec ad iu-

ad iudiciũ deduci, nec eximi, vel exhiberi, vel iniuriam dari; vel, si quis eos vexauerit, pœna arbitrio Iudicis plectetur. Pseil. *consil.* 197. *n.* 9. vbi & alia plura priuilegia recẽset, & *n.* 18. subiungit hæc verba: Quid multa; † succedentiũ in Imperio Principum, eorũ etiam, quos nostra vidit ætas; præcipue vero nostri etiã quondã Cæsaris Augusti Caroli V. Sanctiones pragmaticæ, & inter has etiam ea, quam diximus vestiaria formula, Doctores ciuibus omnibus, & ipsis quoq; nobilibus, vulgo appellatis anteferentes, aliaq; honorifica in Doctores publice, priuatimque, tum Magistratibus adsidentes, atq; consulentes; & de iure respondẽtes, patrocinanteſque; rum subditorum in foro, siue publico, siue priuato stipẽdio, seu honorario, laborãtium rem, spẽ, vitã, posteroſq; defendentes, exẽpla, nusquã fere nõ apparẽtia, scientiæ nostræ irrefragabiliter adstipulantur. Qua in numero haudquaquã postremum est, quod de Sigismundo Principe legitur. Hic enim, cũ ex legũ Dd. quos in vsum Reip. maiorũ more, non paucos liberaliter in aula fouebat, Georgiũ quẽdã Fiscellũ Equestrib. ornasset insigniis; & is vocat⁹ in cõuentũ, hęsitabũdus, quibusnã in consessu sese adiũgeret, aliquãdiũ circũspiceret; ac tandẽ relicto ordine suo, nou⁹ Eques, ad Equites inclinaret; grauissimã de Dd. dignitate, & præcellẽtia sententiã dixit: Stulte agis, inquiẽs; qui militiã p̃fers; siquidẽ ego milites mille vna die fecerim: Doctorẽ vnũ, mille annis haud fecerim. Hinc etiã minime negligẽda præclara vox est, Diui Maximiliani Principis, & de quo recte dici possit Homericum istud de Idea boni Principis:

ἀμφότερον βασιλεύς τ᾽ ἀγαθὸς κρατερός τ᾽ αἰχμητής.

Hic enim; vt tradunt historiæ; & Patribus quibusdam nostris adhuc est alta mente repostum, non tantum patronus literatorũ fuit eximius; verũ etiã amare eos, præ cæteris publice contestatus est: quãdoquidem, illos natura ipsa cæteris præferre voluisset. Viderunt hi profecto, viderunt & experiẽtia rerũ magistra compertũ habuerũt αὐτοκράτορες; Omniũ maxime iustitiã esse, q̃ thronũ firmat; quandoquidẽ Sacerdotes, simul ac milites illius, cæteris, quãuis etiã in Imperio tuẽdo, vel vtilibus, vel etiã necessariis, anteferẽdos in honoribus esse censuerunt; præmia scilicet laborib. æqua lance compẽsantes. Scio hæc Caterario cuidã ClaudioDoctoromastygi nõ vsquequaq; probari. Nec obscuri sunt StẽtoreiPseudo-Theologorum quorũdam seculi nostri ὀλιγοκλητῶν, imo ὑλακτῶν clamores quibus ex iuris perditorum, non peritorum: corruptorũ, atq; conculcatorum, non consultorum; dolorum, nõ Doctorum; Iurgistarum, non Iuristarum: suffocatorum, rabularumq; nõ Aduocatorũ, aut Patronorũ forẽsiũ, quorundã vitiis occasione quacunq;, per fas & nefas arrepta, piis ac sanis omnib. venerabile Iurisprudentię nomen, & ipsam adeo Deo gratã, & Reip. salutarẽ, ICtorũ professionem, publice, pro sacris etiã concionib. priuatimq; calumniose ac seditiose debacchãdo proscindunt, atq; traducunt: bellissime scilicet SS. Dn. nostri Iesu Christi Ecclesiã instruxisse & exornasse putãtes, impurissimi sacrilegi, & ἀλάστορες abominandi: cũ ciuilis iustitię tẽplũ, saltẽ aliqua popularis contẽptus, & odii macula virtutẽ adspersẽrint, ac iugi politici, alioquin satis impatiẽtẽ plebeculã, ad vilipendiũ bonorũ, qui in statione sua diuinitus demãdata Magistratib. in administrãda Reip. sibi concreditę parte adsistẽtes, & adminiculantes, Deo & Reip. militãt, incenderint. Digna sane hominũ specie, inter homines grassantia & debacchãtia plus quã monstra; in qua piorũ ac Sanctorũ omniũ gladii telaq; cõsurgant; Ecclesiæ & Reip. vindices; quandoquidẽ pacis & trãquillitatis in eadẽ Rep. ne dicã esse, id q́ res ipsa loqtur pietatis, & honestatis; imo omnis adeo virtutis, quarum Philosophorum Principe & magistra rerũ experiẽtia teste; Iurisprudentia fons; Iustitia comes; fundamẽta, sustẽtacula, munimẽta, atq; propugnacula, furore plus q̃ Gyganteo seditiose, conuellere, labefactare, atq; euertere cõantur. Sed nos tot, tamq; illustrib. Principũ in Rep. virorũ, suffragiis cõtẽti, fastuosum qdẽ illũ satis; sed in hoc iuris splendore miserrime cæcutientẽ & claudicãtẽ militẽ, relegamus ad Anticyras. Et Dei Opt. Max. à quo vt bona proueniunt omnia; ità sacrosancta quoque hæc disciplina nostra promanauit, authore; dein sanorum hominũ omniũ huius dignitatem, & in tuẽda Ecclẽsia, & Rep. vsum pie sicut decet, agnoscentiũ iudicio

cio freti, fœdissimos illos sacratissimæ Theologiæ imo totius adeo Ecclesiæ Catholicæ & Reipublicę σπίλαδας vomicas, labes, ac pestes; & patrum, ac præceptorum suorum, Monetarii, Fistularũ, Knipperdollingi, Leydani, & similium eius fermenti fanaticorum nebulonum exẽplo, Gideonicos enses ad opprimendos, vel potius à Republica tollendos iuris & iustitiæ satellites primũ; deinde hoc ipso salutari præsidio fidissimaq; custodia sua destitutos atque orbatos, impurissimis ipsorum adfectibus non obtemperantes, vbique Magistratus: etiam ipsos, hac occasione, captantia monstra; non (quod fieri & copiosissime, & facilime posset) retaliando, sed suo interim loco habendo, & æstimando; tum suis, quibus ita feliciter concionando, thus perdere, & nectar mingere videntur, amatoribus adorandos; tum ipsi quoque veritatis & iustitiæ vindici Deo, & eius Magistratui, suo aliquando plectentes tempore, loco, modoque, relinquimus. Hactenus Pfeil. Quæ quoniam in ore vulgi non solum; sed aliorum etiam est: Juristen böse Christen / dicterium non ab homine, sed Plutone excogitatum promissionis *lib. 1. part. 1. cap. de iurisprudentia.* à me factæ memor. (Ab aliis sæpe sycophantis hoc dicterio, serio lacessitus) necessariæ defensionis causa, hoc loco inserere volui. Idque ne meis videar, in propria causa, vti verbis.] Ex hisce omnib. iam deductis, Commissarium maximis præmiis, & priuilegiis condecorandum, nemini non constat. Quæ autem ea in specie sint, [non im-
m merito dubitatur. Et † solam virtutem sufficere dicendum videbatur, iuxta versic. Silii Poetæ Ital. *lib.* 13.

Ipsa equidem virtus, sibimet pulcherrima merces.

Et Plaut. *in Amphit.* inquit:

Virtus præmium est optimum.

Et Claudian.

Ipsa quidem virtus pretium sibi.

Verum cum certum sit; si hoc simpliciter statuamus: paucos hoc seculo: in quo; vt sequentes habent versiculi:

Non tamen inuenies, multis de millibus vnum,
Virtutem pretium, qui putet esse suum,
Ipse decor, recte facti; si præmia desunt;
Non mouet; & gratis pœnitet esse probum.

repertum iri Commissarios. Idcirco, quæ cum virtute præmia hic concurrant,] sequentibus capitibus ostendendum erit. Vtque ordine condecenti hæc tractatio perficiatur, sequens distributio instituenda est: Quod scilicet commoda, † quæ ex commissione consequitur Commissarius, aut in acquirendo, aut in damno vitando consistant. In acquirendo consistentia; aut sunt honoraria, vt dignitas, honor, laus, gloria, existimatio, fama, gaudium: (Sic enim ea vocantur à Martin. Azpelcueta, *in tract. de finib. humanorum actuum. fol.* 86. *num.* 51.) [Bodinus vocat ea, quæ ad decus spectant, † *de repub. cap.* 4. *lib.* 5. Et proprie; Teste Euripide, sunt præmia laborum; vt scriptum reliquit Diego, D. Alaba *in pulchro tract. Hispanice edito. de Capitaneo, lib.* 1. *fol. mihi* 87.] Aut sunt externa, [Quæ Bodin. ad † vtilitatem comparata *d. loc.* appellat.] vt est salarium. In damno vitando consistunt saluus conductus, priuilegium fori, repressaliæ, &c. quæ eo ordine omnia hoc libro pertractabuntur; vt de honorariis tanquam præstantioribus primo loco; deinde de externis: ac primo, quæ in acquirendo, postmodum quæ in damno vitando consistunt, agatur. Quibus ad extremum; quando incipiant, & (cum hæc omnia perdi possint) quomodo finiantur, ac amittantur, addendum erit.

(marginal letters beside the lines above: f, n, o)

CAPVT II.

De Dignitate.

SVMMARIA.

1 *Dignitas an expetenda?*
2 *Ratione dignitatis expetens officium, id non assequitur.*
3 *Dignitates Ecclesiasticas affectare non licet.*
4 *Dignitas quot modis conferatur.*
5 *Delegatus Imperatoris, dignior est ordinario.*
6 *Virtus dignitatem comitem habet.*
7 *Literas nobilitare.*
8 *Doctoratum esse dignitatem.*
9 *Dignitates propter labores conferri.*
10 *Consuetudine dignitatem Commissariis tribui.*
11 *Vtilitas, quam ex dignitate Commissarius consequitur.*
12 *Quam partem, in eundo, vel sedendo, eligere debeat Commissarius.*
13 *Ratione dignitatis iniuria aggrauatur, quod variis exemplis demonstratur.*

14 Digni-

14 *Dignitas facit, ne Commissarius torqueri possit.*
15 *Præmia dignitatis quæ.*
16 *Dignitas semper aliquandiu durat.*
a *Dignitatem gradus, etiam de iure Canonico seruari.*
b *Doctus in adipiscendis officiis dignitatum, indocto præfertur.*
c *Dignior, in sedendo, anteponitur alteri.*
d *Legati & Commissarii pro dignitate eorum, quorum vices gerunt, honorantur.*
e *Doctores, pro ciuili debito, non esse carcerandos.*

ANTEQVAM ad materiam huius Capitis accedam; prius discutiendum erit: An
1 dignitatem † pro præmio habere honeste possit Commissarius? frustra enim disputatur: An dignitatis sit capax, nisi illud ante; An iure permittente, illam hoc medio, appetere licite possit: disceptetur. Quod enim iuri aduersatur, id ne facere quenquam velle præsumen-
2 dum est. In † qua quidem quæstione videtur dicendum, Commissarium, hanc non modo, non debere expetere, sed quod Iudex, si eum commissionem hoc nomine ambire perspiciat, atque animaduertat, plane remouere ipsum possit. per tex. *cap. sicut si qui. 1. quæst. 6.* Eo tamen non attento contrarium, iure ciuili inspecto, propius veritatem accedere videtur. Nam non solum acquirere; sed & ad eam plenis velis aspirare licet; & ipsam loco præmii bene merentibus proponit. *l. 1. §. 1. in princ. de pollicitat. l. eos. 16. ff. de decur. l. Barbarius. in princ. de offic. prætor.* Cui & nos in ciuili foro versantes
3 merito suffragamur. Nec † obstant in contrarium adducta; quia illa, quæ iure Canonico de dignitatibus Ecclesiasticis sic sunt constituta, huc temere ad extranea, & politica trahenda non sunt. Angel. de Clauas. *in summa in verbo, dignitas. versic. vtrum dignitas.* [Quinimo etiam
a de iure Canonico, gradus dignitatis † seruari, innumeris exemplis demonstrari potest, de quibus videatur Hieron. Gigas *consil. 26. nu. 3. & consil. 100. & consil. 101.* Paulus Borgas. *de irregularitate. part. 6. num. 41. & sequentib. tit. de simonia.* & Sebast. Medices *in tract. definit. 42. par. 2. num. 7. & 8.*] Recte ergo de eo hic agimus.
4 Vt † autem Commissarium participem huius præmii iure meritoque esse demonstremus, pro fundamento ponendum est; Dignitates colligi, vel ex nomine, vel reputatione, vel institutione. Ioan. de Sylua. *de beneficiis. part. 1. quæst. 2. num. 36.* Vel vt alii tradunt, ab Imperatore, vel lege, vel consuetudine dari. Bart. *in l. 1. de dignitat.* Decian. *respons. 19. num. 33. volum. 3.* Quæ non solum sigillatim, sed fere coniunctim omnia in nostro Commissario concurrunt. Nam quod ad Imperatorem attinet, ab eo maximam eum consequi dignitatem, vel ex eo constat; quod illi tale nomen tribuant Camerales vicem Imperatoris repræsentantes, quod non, nisi in summo honore constitutis, & ipsemet Imperator solet tribuere: Commissarii scilicet; quod nomen hodie ad illos tantum, qui maximis præfulgent dignitatibus, refertur. Ac hinc non Commissarii Cameræ Imperialis, sed propter excellentiam Cæsaris, Keyserliche Commissarii dicuntur, quo etiam titulo illi in omnibus literis, durante officio, vtuntur; adeo, vt quidam non dubitent, propter hoc dignitatis nomen, plurali numero, ad instar generosorum & illustrium vti: Wir N. Keyserlicher Cõmissarius; quam autem recte, aliorum esto iudicium. Et hæc eo confirmantur; quod si iniuria his inferatur, eam censeri etiam Imperatori factam: Nam Delegato facta, præsumitur delegante illata. Schrad. *de feud. part. 10. sect. 4. num. 22.* de quibus suo loco latius. Secundo, à lege Commissarius noster maximam habet dignitatem, quia vt supra *lib. 1.* expositum est: Delegatus & Cõmissarius æquiparantur: queadmodũ ergo Delegatus Imperatoris, cuilibet Ordinario æqparatur, imo pfertur in dignitate. Menoch. post alios supra allegatos *lib. 2. de præsumpt. præsumpt. 17. num. 8.* (Ordinarios † vero Magi- 5
stratus & Iudices in maximis esse constitutos dignitatibus, nemo negare potest. *tot. tit. de muner. & honor.*) quanto magis de his Delegatis, qui iis præponuntur, statuendum. Quibus † accedit, quod supra libro primo docui; 6
Commissarium nostrum multis virtutibus debere esse præditum: prudentia scilicet, fortitudine, liberalitate, temperantia. Has autem virtutes nobilitate constat, ex iis quæ traduntur à Tiraquell. *in tract. de nobilitate. cap. 4. num. 1.* Nobilitatem vero esse dignitatem, nemo vnquam dubitauit. Et in specie probatur *in l. contra publicam. C. de re militari.* Similiter † supra libro primo docui, Commissarium 7

Tt debere

debete esse multis literis instuctum: Harum
8 autem cognitionem † nobilitare in aperto
b est. [Adeo vt Literatus cæteris paribus, † ad
dignitates & alia officia admitti debeat, ad
quas non admitti oporteat illiteratos, & ignaros, *l. 2. C. de pactu. & §. 1. in authent. de iudiciis.* &
quod melioris conditionis esse debeant sapiẽtes, quam stulti & imperiti: cum sapientia pretiosior sit cunctis opibus: & hanc qui habeat,
superet omnes Crœsos, & Crassos: tantumq; intersit inter sapientiam & stultitiam, quantũ
inter lucem & tenebras: licet, prô dolor, hoc
tempore eius rei nulla habeatur ratio. Verba
sunt Pauli Montani *in tract. de iure tutelæ & curatela. c. 34. reg. 1. n. 161.*] Cui & illud suffragatur;
quod supra *lib. 1.* in dubio Doctorem, ad hoc
Commissarii munus eligendum suasi. Doctoratus vero est dignitas [*c. quãto. Extr. de magistr. l. Medicos C. de professor.*] Bar. *in l. 1. C. de nouo Cod. facien.* alleg. à Viu. *conclus. 87. in princ. lib. 2.* Fab.
Turret. *consil. 16. n. 66.* Villal. *in verb. Doctoratus.*
Pet. Greg. *de Repub. c. 10. n. 14. lib. 4.* [Hinc & Doctores dicũtur quasi splendor firmamenti lucere, & tanquã luminosæ candelæ, vniuersum
corpus orbis, profligatis errorũ tenebris, velut sydus matutinum, & stella in omnem perpetuitatem mansuræ, irradiare. *c. super specula. Ext. de magistris. c. ex eo. de elect in 6.* Ideo etiam alibi ab Imp. dicuntur nobilissimi. *l. prouidendũ. C. de postul.* Et scriptũ reliquit Azo *in præm. Inst.*
quod sciẽtia iuris ciuilis facit eius professores
per orbem terrarũ solenniter principari, & in
aula Imperiali sedere: Ipsorum siquidem doctrina totũ illuminat mundum, & ad obediẽdum Deo ac magistratui vitam subiectorũ informat. *auth. habita. C ne filius pro patre.* Hinc est,
quod iurisperitis actu legentibus, per 20. annos in studio priuilegiato, etiam dignitas Comitum sacri Palatii; quã comitiuam primi ordinis vocant: absq; tamen administratione (cũ
nec pagos, nec oppidula possideant) attribuatur. *l. 1. in fi. iuncta gl fin.* & ibi Ioan. de Plat. *nu. 2. C. de professorib. qui in vrbe Constanti. iuncta l. 1. C. de Comit. & Arch. lib. 12.* de quibus aliisq; Doctorum priuilegiis videatur Felin *in rubric. & in c.*
9 *fin. Extr. de magistr.*] Lex quoq; ideo † dignitatem confert, quod maximis laboribus est obnoxius noster Commissarius. *l. nemo. C. de offic.*
magistr. offic. l. vnicuique. C. de proxim sacror. scrin.
Laudens. *in tract. de dignitate. quæst. 8.* Menoch.
consil. 126. nu. 19. Vnde & summis vigiliis, eam
acquiri docuit Marquard. *de Iudæis. part. 1. c. 7. n.*
7. Quod † tertium, consuetudinem scilicet, at- 10
tinet, illam Commissario etiam tribuere dignitatem, vel ex eo liquet; quod Commissarii
Cameræ, vbiq; maximo honore afficiantur,
& tali, qui nõ nisi in honoratos cadere potest:
vt experientia fere vbiq; testatur; Licet à Cyclopibus meta aliquando male transiliatur. Et
hactenus de prima parte huius capitis dictũ,
& rationibus satis validis euictum est; Cõmis-
sarium in maxima dignitate † constitutũ esse. 11
Nunc, ne frustra & inania præcedentia esse videantur, paucis de vtilitate & effectu huius dignitatis agendum restat. Primus autem effectus hic est; quod in sessionibus, omnibus aliis
etiam in magna dignitate constitutis præfera-
tur. [Dignior enim præferendus in † sedendo c
& similibus. *cap. statuimus. versic. primum locum. de maior. & obedien.* & ibi notat gloss. *cap. cum olim. versic. cessionibus, processionibus. de consuetud. cap. solitæ. §. hac autem. versic. in sinistra parte sedere. de maior. & obed.* & notat gloss. *in cap. summa. distinct. 93.* & est text. iuncta gloss. *Inst t. de bon. possess. §. aliam. & in l. ex agentibus. versic. consessibus. C. de princ. agen. in rebus. lib. 12. & in l. quoties. versic. sedendi. C. vbi sen. vel clar.* & Baldus not. *in cap. 1. §. Marchio. num. 5. de his qui feud. dare poss. & in cap. cum olim. de consuetud.* Et tradit Afflict. *tit. quis dic. Dux. in princip. num. 8. versic. quod tene mente.*] quando in curiis Regum dubitatur,
quis primo debeat sedere; Boer. *decision. 286. num. 8.* & plene Grammat. *decis. 64. nu. 20.* cum
aliis vulgaribus, Suetonius *in August. cap. 43. & in Nerone. cap. 13. & alibi passim.* Quintus Curtius *lib. 10. de Alexand.* scribens quoque (inquit) ad Antipatrum Macedoniæ Præfectum, eis ad spectanda certamina priores in
theatro sedes assignari, coronarosque sedere
iussit. Et ostendit nobis Ouidius *in Metamorph.* &c. de iudicio super armis Achilleis:

Consedere Duces (inquit) & vulgi stante corona.

Et *lib. 1.* ibi:

—— Marmoreo superi sedere recessu
Celsior ipso loco, &c.

Et passim apud Virgilium & Homerum legatur.

tur. Francisc. Mazar. *consil. 26. num. 9.* Et Lauterbach. *in tract. de armis & literis.*] Ad quod bene aduertat Commissarius, ne id vilipendendo suo Principali, Cæsareæ Maiestati, quid derogetur: non ipsi enim suo nomine, sed ratione Cæsareæ Maiestatis defertur hic honos. [Traditur enim Legatos & Commissarios esse honorandos plus, † minusve, secundum locum, & gradum eorum, quorum vice funguntur. *c. præcepimus. distinct. 93.* Et pro singulari ad propositum tradit Romanus *singul. 362.* referens se alias fuisse interrogatum de hoc Romæ. Itaq; obseruari. pro quo Corn. Tacit. *lib. 13.* Postquam audierat (inquit) earum gentiũ Legatis id honoris datũ, quæ virtute & amicitia Romana praecellerent. Et not. Mart. Laud. *in tractat. de legat. Princip. quæst. 27.* Lucas de Penna *in Rubric. de legat. C. lib. 10.* Bertrand. *consil. 72. legatus. lib. 1.* Boer. *de auth. mag. consil. num. 118 gloss. pragmat. tit. de conclus. Eccles. Gallic. in fin. prin. versic. pro quo Regii Oratores instabant vice Regis.* Francisc. Mazar. *d consil. 26. num 10.*] Sic & Legatos de sessione sui Principis, tanquam pro aris, & focis disputare, notius est, quam vt exemplis opus habeat. [Et hoc vt faciant Legati, monet Carolus Paschalius *de legat. cap. 69. per totum.* Hinc omnia illa consilia, quæ de præcedentia inter Ducem Florentiæ & Ferrar. inter Regem Galliæ & Hispaniæ, Regem Romanorum & Franciæ, conscripta. Hinc tot de sessionibus in Recessibus Imperii certamina, inter Principes illorumq; Legatos extant.] Sed quæritur † hic, quem locum in eundo eligere, aut quis dignitatis locus ei relinqui debeat: an manum dextram, an vero sinistram respiciens? Res hæc non caret probabili dubitatione. Nam vt apud antiquos varia hac de re fuerunt iudicia; Quidam enim dextram; quidam sinistram, alii medium locum digniorem arbitrati sunt. vt refert Petr. Gregor. *de Repub. lib. 4. cap. 10. num. 12. & seqq.* Ita similiter & hodie de eo inter omnes vbique non conuenit. Itali enim in eundo per plateas, locum ædibus seu aliis ædificiis proximiorem, siue à dextris is, siue à sinistris sit, honoratiorem ducunt; quod & in quibusdã Germaniæ locis, vt Augustæ Vindelicorũ, de more obtinet. Alii autem mediũ inter duas personas locum: nõ nulli vero à manu dextra pro digniori habent Ego hic in re ad consuetudinem loci respiciẽdum arbitror; hoc tempore præsertim; cum apud nos Germanos, quot fere oppida, tot hac in re differentiæ reperiãtur. Quo etiam inclinare videtur Pet. Greg. *d. loco.* [Et Ful. Pac. *de probat. lib. 2. c. 26. n. 39.*] Secundus effectus † est, vt si iniuria afficiatur Commissarius eius ratione agere, iniuriamq; ex hoc capite, aggrauare possit. Dignitatem enim ad edocendam iniuriæ atrocitatem, plurimum facere iuris est manifesti. Kirchou. *in consil. 32. tom. 2.* Vbi agit de iniuria Burgimagistro illata. Sic iniuria Doctori illata, propter dignitatem valde exasperatur. Guid. Pap. *q. 8.* Crauet. *consil. 168. n. 10* Schrad. *in consil. Iurisc. Germ. conf. 40. num. 79.* vt & iniuria magistratui illata Francisc. Marc. *decis. 34.* Si ergo in his personis id locum habet: cur nõ magis in Principis Delegato obtineret; qui maior quoad dignitatẽ est Ordinario; vt præter supra deducta post Purpur. & Curt. Iun. voluit Menoch. *cõs. 51 n. 22* Tertio, dignitas † hæc efficit, [vt Commissarius pro debito ciuili, nec carcerari, nec detineri. Côler. *de process. execut. cap. 6. num. 146. part. 1.* ac Caspar. Bact. Hispan. *in tract. de creditore inope debitori addicendo. cap. 16. nu. 728.* Multo minus] de delicto, torturam merente insimulatus, torqueri possit. *l. seueram. 10. C. de dignitat. l. diuo Marco. 11. l. decuriones. 16. & sequent. C. de quæstion.* Martin. Landens. *in tract. de Consil. Princip. quæst. 7.* Ex cuius doctrina etiam dicitur, ad Commissarios inferiorum hoc non pertinere: distinguit enim inter Consiliarium Principis & Ciuitatis. Excipiuntur tamen hoc casu quædam crimina; Nam ob magiam torqueri posse arbitror. per *l. etsi. 7. C. de malefic.* Et sic similiter quoque propter dignitatem Doctores non torquentur Matthesil. *sing. 59.* [Idque infiniti authores, quos bono ordine congessit Prosp. Fatin. *de iudiciis & tortura. lib. 2. tit. 5. q. 39. n. 37. & seqq.* attestantur. Licet *n. 54.* ex aliquorũ authoritate, eos de consuetudine torqueri posse asserat. Verum *nu. 55.* plurimos qui hanc consuetudinem non valere dicant, proponit, ac qui eam communem asserant, recenset.] Accedit † quod ratione huius dignitatis maximis præmiis afficitur Commissarius, quę infra suo

16 loco latius explicabuntur. Et † hæc dignitas non est transiens, sed vt aliqui volunt, comitãs Commissarium. Iacob. Æmil. *consil*. 74. *num*. 3. 4. & 5. Vnde & dicitur, deberi ei reuerentiam in memoriam pristinæ dignitatis. Bertachin. *in verb. legat*. latissime Felin. *in cap. qua in Ecclesiarum. de constit*. Vbi multa recenset, quæ conceduntur in memoriam pristinæ dignitatis.

CAPVT III.

De Honore.

SVMMARIA.

1 *Honoris flos perpetuus.*
2 *Honor an expetendus? Pro negatiua.*
3 *Honores plurimos magnos viros fugisse.*
4 *Honorem negligere summa sapientia est.*
5 *Contraria sententia.*
6 *Honor diuitiis præfertur.*
7 *Honor summum bonum dicitur.*
8 *Honoris appetitio lege diuina permissa.*
9 *Honorem appetere Politicos viros debere.*
10 *Honor bene merentibus à Magistratu defertur.*
11 *Honorem quatenus appetere liceat.*
12 *Honor ratione virtutis debetur.*
13 *Propter laborem honor defertur.*
14 *Delegato Imperatoris maximus honor debetur.*
15 *Honos viris bonis debetur.*
16 *Honorem quatenus appetere debeat Commissarius.*
a *Honores, an virtutem antecedant, vel sequantur.*
b *Honorem nimium appetere non licere.*
c *De honoris gradibus.*
d *Honor debitus si denegetur, quid inde commodi.*

QVIA secundum multos, finito dignitatis officio, dignitas prorsus finitur, aut, vt nonnulli volunt, aliquæ duntaxat eius scintillæ remanent, vt ex fine præcedentis capitis constat; Nunc de Honore, magnam cum di-
1 gnitate cognationem habente, † cuius flos (nemine dissentiente) pro perpetuo sem-
2 per habitus, videndum. Idem † autem, imo maius hic dubium, quam in præcedenti, de honore expetendo, sese offert: Plurimi enim sunt in illa opinione: plane ad honorem non aspirandum, [sed virum Christianum eundem fugere debere.] quorum argumenta omnia huc transferre superfluum; sed ea tantum, quæ Commissarium tangunt, diligenter ponderanda, necessarium esse duco. At pro negatiua sic argumentari potest: Quæ sine peccato non possunt suscipi, ea Commissarium, quem pietatis studiosum esse debere diximus, expetere non decet. Honor autem sine peccato, non potest appeti. Angel. de Clauas. *in summa. in verbo, honor num*. 3. Secundo, quia honos, mores graues Commissarii, facile mutat, & elatos illos facit: Honores enim dicuntur mutare mores. Quod argumentum ducit Iulius Pacian. *in Orat. de honore. fol*. 38. Tertio, † plurimos summos vi- 3
ros abhorruisse ab honoribus & sibi delatos abdicasse, constat ex *Epist famil. 4. lib*. 11. Cicer. Quorum exempla Commissarium, tanquam grauem, & magnum virum sequi debere, rationi consentaneum est. Confirmantur & hæc dicto Diui Chrysostomi *in Epist. Pauli ad Philemon*. Honoris, † inquit, esse negligen- 4
tem, maximo labore indiget, magnæ Philosophiæ & animæ cuiusdam Angelicæ, & quæ ipsum verticẽ cardinis cœlestis attigerit, certum argumentum est. Quarto; licet concedatur honorem deberi Commissario; tamen cũ pro præmio non debere habere propositum, statuunt. Ideoq; nos hic de eo, tanquam præmio, male disserere, dicendum videtur: Nam honorem petenti, honor non est offerendus. *cap. sicut is qui. 3. quæst. 6*. Angel. de Clauas. *d. loco. nu. 6*. Contrarium tamen † verius ex sequen- 5
tibus rationibus esse arbitror. Primo enim ad id natura omnes incitamur. Specul. *in tit. de citat. §. 5. n. 12. vers. delegatus quoque*. Ergo & Commissarius. Secundo, † quia honos diuitiis, & 6
nummis præfertur: Si ergo Cõmissario nummos lucrari licitum, vt infra tradetur, vtique & honorem expetere concessum erit. *l. Iulianus ff. si quis omissa caus. testam*. Tertio, quia honos non solum diuitiis; sed & omnibus rebus anteponitur. Et pro eo defendẽdo quemlibet summopere laborare conuenit. Vasq. *in illustr. quæst. c. 11. n. 6. & seqq*. Quarto, † quia summum 7
bonum honos; & externorum maximum nominatur. Aristot. *lib*. 4. *Ethic. Decision. Florent*: 2. *num*. 7. [Quod latissime pluribus demonstrat Franc. Viu. *dec*. 399. maxime si à virtute veniat, vt inqt Horat. Reynal. *in specchio di scieze. fol*. 54. Maggior premio, ne piu degno, puo l'huomo

non hauer in questa vita, che l'honore, per cagion de virtu.] Summum autem bonum expetendum esse à magno, nemo, nisi qui quæ de summo bono expetẽdo à philosophis tradita, vel non audiuit vel non legit, dubitat.
8 Quinto, † quia lege diuina id permissum est. Ecclesiast. c. 10. *vers.* 26. & 27. Sexto, quia Commissarium decet esse virum politicum: Viri
9 † autem politici proprium est honorem expetere. Pac. *de honor. fol.* 19.] Vnde Stobæus, *in sermone de Republ.* tradit, Solonem dicere, optimam esse Rempublicam, in qua boni viri honoribus afficerentur; vt eius rei exempla varia apud Liuium, & alios probatos authores videre licet. Sicut demonstratur *in select. oration. ex antiquis Græcis & Latinis Scriptorib. simul*
10 *excusis.*] Vltimo, † quia à Magistratu Politico honos bene merentib. defertur. Hinc enim antiquos honoris templũ ædificasse legimus. [Quod quomodo processerit declarat Bodin *lib. 5. de Republ. c.* 4. his verbis: sed virtutem honores antecedere, non sequi oportet; vt o-
a lim Pontificum Romanorum † memorabili decreto cautum est, cum M. Marcellus is qui victorias quadraginta nouem de hostib. importauit, templum honori & virtuti dicare vellet: Pontifices intercesserunt: cum negarent, vnam cellam amplius, quam vni Deo rectè dedicari; quia si de cœlo tacta esset, difficilis procuratio foret, vtri Deo res diuina fieret: Templum igitur pariete medio sic diuiserint, vt nemini pateret ad templum honoris aditus, nisi prius patefacta virtutis porta.] Alia argumenta ab aliis adferuntur.

Illud porrò pro moderatione harum contrariarũ opinionum addendum, quod Aristotel. *d. li.* 4. *Ethicor. cap.* 4. scriptum reliquit: Me-
11 diocriter † & ex rationis præscripto expetendum esse honorem; & si eo modo & via, eoq; fine quo oportet, nimirum ad Dei gloriam, & proximi ædificationem id à nobis fiat, non improbatur, etiã in homine Christiano, arg. eorum, quæ tradit D. Paul. 1. *Timoth.* 5. *& Philip.* 4. *vers.* 8. probat. Et hanc sententiam sequuntur nostri Iurisconsulti *in tit. de Munerib. & honor.* Pac. *d. loc.* Francisc. de Vieri *in tractat. de honor. cap.* 2. Fab. Albergat. *in tractat. de modo reducendi ad concord. priuat. amulat. libr.* 1. *cap.* 10. & *sequent. fusissime.* [Nimium autem appetere honorem prohibitum esse, † demonstrat fu- b
sissime Lauterbach. *in Tract. de armis & literis. nu.* 145. Sic cum Pylii decreuissent Theopompo summos honores, ipse renuit: mediocres ipsum tempus augere, immodicos vero abolere dicẽs. Quo apophthegmate, id quod alii sibi aut vendicant arroganter, aut ambiunt inepte, ipse vltro delatum reiecit, Plutarh. *in Lacon.* Nam vt non quæuis corona quemuis decet victorem: ita non quiuis honos quemcunq; hominem. Plutarch. Et traditur, quemadmodum Colossi seu statuæ male libratæ sæpius subuertuntur: ita nimius honor per inuidiam euertit multos. Qui autem sint gradus honoris † egregie vt & alia prodidit Fran- c
cisc. Robert. *in iucundo tract. de vit. & vict. Roman. Imperat.*] Conuenire autem honorem Commissario, ex sequentibus argumentis & rationibus, euidentissime demonstratur.

Primo, quia virtutis eum studiosum esse debere, supra libro primo demonstrauimus: † Honos autem cuiusque virtutis 12
proprium est. Thom. 2. *secunda quæst.* 139. *artic.* Hinc Augustin. *lib.* 5. *de ciuitate Dei.* Honorem, inquit, non debet virtus, sed ipse virtutem. Quod & ab Ethnicis, qui virtutis vberrimũ alimentum honorem tradiderunt, existimatum est. Teste Valer. Maxim. *lib.* 1. *cap.* 1. Et Lælius apud Ciceronem inquit: virtus honorem: nec est virtutis vlla alia merces: refert Cæl. Lactant *de iustitia. cap.* 15. *lib.* 5. Virtus itaque principalis est causa honoris: licet etiam ratione alterius conferatur. Iohan. Tabien. *in sua summa. in verb. honor. num.* 1. [Hinc etiam: vt supra ex Bodin. demonstratum, per Portam virtutis solum patet aditus ad templum honoris, quod post alios egregie recenset Petr. de la Premaud. *in Academ. Gallic. c.* 23. *de gloria.* Et hanc rem latissime exemplis politicis demõstrat Petrus de Rebadeneyra, *in tract. de la religion, & virt. del princip. Christ. lib.* 2. *cap.* 6.] A nostris quoque Iurisconsultis idem proditum; honoris scilicet augmentum, non ambitione, sed virtute ad vnumquemque deuenire conueniens esse. *dict. l. apud Iulianum.* Hisce secundo † accedit, quod maximos labores 13
sustinet Commissarius: propter laborem

autem honorem deferri in aperto est. Vnde Diuus Hier. *in Epistol. inquit*: Non est dignum, vt inde exigas honorem, vnde fugis laborem. Similiterque Tertio, quia Cæs. Maiestati, eiusq; Cameræ Imperiali honor maximus
14 tribuitur.† Est autem Delegati & eius authoris idē honos. Schrader. *part. 10. de feudis. sectio. 4. nu. 21.* Ratio; quia repræsentat Delegantem. *l. 1. C. de off. vicarii.* ibi, Iudicationis nostræ soleat repræsentare reuerentiam. Et sic semper honoratos Principum ministros tradit Wolffgang. Lazius. *libr. 1. de Republ. Roman. cap. 12.* [Quarto; honos, maximum ad artes supra commemoratas addiscendas, incitamentum, adfert: Honos enim alit artes. Cicer. 1. *Tuscul. quæst.* quod luculentissime demonstrat D. August. *de ciuitate Dei lib. 5. capit. 13.* late Pruckman. *in §. soluta potestas. capit. 4. memb. 1. num. 19.* De honore doctrinæ, plurima insuper ex iis, quæ Gesner. in Bibliotheca *lib. 1. tit. 5. part. 5. & titul. 7. libr. 6.* adducit,
15 huc transferri possunt.] Ad extremum;† virum bonum esse debere Commissarium, ex traditis libro primo constat: hisce autem propriè honos debetur. Aristot. *d. lib. 4. Ethicor. cap. 3. & lib. 3. Politic. ca. 8.* Ex quibus liquidum
16 euadit† Commissarium posse expetere honorem, eoque dignum esse. [Et consequenter eum ipsi deberi, D. Paulus date, inquit, honorem, cui debetur, & *Psalm. 15.* honore afficiendos pios prædicat: & exempla extant,
d Dauidis coram Saul. 1. *reg. 24.* Et personæ† quas de iure diuino honorare conuenit, fere omnes; non tamen allegatis textibus: extant apud Anton. Dant. *in histor. obseruat. lect. 82.*] In quo tamen & illud obseruabit Commissarius, quod nimio pudore affici non debeat. Fab. Albergat. *d. tractat. capit. 25.* Vt vanum honorem floccipendat. [Illud certo statuens, si honor ipse debitus denegetur, aliam per
e id sibi viam aperiri† ad maiora, cuius rei exempla plurima extant, & pulcherrime demonstrat Scipio Admirante *in discurs. super Tacitū li. 4. discurs. 6.*] Qui autē vanus sit honos, explicat Francisc. de Vieri *in tractat. de honore. c. 3.* [Et hæc hac de re dicta hîc sufficiāt: plura q ad hoc caput pertinentia, legere satagunt, euoluant libellū hispanica lingua, de honore cōscriptum, à Ioanne Baptista Posseuino *Parisiis an. 1559.* vt & Osorium de hac materia per integrum tractat. pulchre disserentem.]

CAPVT IV.

De Laude & Gloria.

SVMMARIA.

1 *Honor quomodo à laude & gloria differat.*
2 *An expetenda laus & gloria.*
3 *Pro Affirmatiua.*
4 *Virtutibus maxima laus tribuitur.*
5 *Sapientiæ maxima laus debetur.*
6 *Quatenus laudem & gloriam appetere debeat Commissarius.*
7 *A quibus laudari gloriosum ducere debeat Commissarius.*
8 *Gloria laborem reddit leuiorem.*

Affinitatem cum honore, habent laus & gloria, certis tamen casibus inter se differre certum est. Pacius *de honore. fol. 8.* Martin. ab Azpilcueta. *de finib. humanor. act. fol. 86. nu. 47.* In eo† autem, quoad nostrum propositum, differunt, quod honor à paucis, 1
gloria & laus à multis conferatur. Pac. *d. loco. vers. rursus.*† Hic, propter cognationem, præ- 2
cedentibus capitibus agitata quæstio; an scilicet expetenda sit laus & gloria, sese offert. Et pro Negatiua hæc militant: Gloriæ cupidos à Deo puniri. Cuius Rei exempla sacræ literæ multa proponunt. [Et pro hac opinione plurima disputat Chrysost. *in homil. 49. ad pop. Antioch fol. 261. in princip. tom. 5. in edit. Paris.* Et dicit ibidem: nihil gloria esse vilius, addens animam cupientem glorificari, non visuram regnum cœlorum, adducitque ad hoc, dictum *Iohan. 8. Galat. 3.* Absit gloriari, nisi in Domino. Et cum eo consentit August. *de ciuit. Dei libr. 5. cap. 14.* De refrenando amore laudis humanæ; *& ibidem cap. 13* dicit amorem laudis, esse vitium; pro qua opinione etiam militant, quæ disputauit late Hieronymus Osorius, in egregio suo libello, *de gloria. libr. primo, §. quinto, & seq.*] De laude quoq; dicitur; eā non affectare, esse magnæ philosophiæ.† Non tamen apud me 3
hæc tanti sunt ponderis, vt laudem & gloriam

riam à Commissario plane remoueant. Nam primum multa licitæ gloriæ exempla in sacris extant literis. *Paul. 2. Thessal. 1. versic. 4. & 2. Corinth. 15. vers. 5.* Ac perpulchre de ea loquitur D. Bernhard. *sermon. 13.* Hinc & alibi traditur; quinam ii sint, qui veram laudem & gloriam consequantur. Maccab. *lib. 1. c. 2. versic. 51 & 64. & Prouerbior. 3. versic. 35.* Cum ergo omnes homines à natura, ad laudem & gloriam tendant, [Cicero *lib. 1. Tuscul. quæst.*] eamque grauissimis de causis appetant: vt constat ex traditis à Francisc. de Vieri *in tractat. de gloria. capit. 2.* & Freher. *in tractat. de gloria. cap. 4. lib. 1.* Quis quæso licitam, & non vanam gloriam (de qua contraria loquuntur) quærere Commissarium debere negabit. [Ita Bodin. *libr. 5. de Republ. cap. 4.* Scio, inquit, plerisque gloriæ cupiditatem inanem videri; à qua quidem virũ bonum distrahi putant oportere. Ego vero Theophrasti sententiã magis probo, qui nihil in Republica maius, aut magis expetendũ ducit, iis gloriæ stimulis, quibus molles puerorum animi, acrius ad honesta studia virtutum incitantur. At etiam Thomas Aquinas, Principem veræ laudis cupiditate alendum esse putauit: vt ad ea quæ honesta sunt, feratur etiam inuitus: cuius rei argumentũ nullum maius est, quam Romanorum, qui virtutibus ac rerum gestarum magnitudine iis gloriæ illecebris, populos omnes longe superarunt. Honestum erat, in Olympiis aurea corona donari, qui cursu aut luctatione aduersarium superasset. Honestius apud Athenienses statuam aut coronam auream mereri, publicis epulis ac impensis sustentari, in primis ordinib. assidere, ab oratoribus in Theatro laudari, quæ præmia non minus, & certe plus vtilitatis habuere, quã dignitatis. At Romani ex omni genere coronarum, quæ plurimæ fuerunt, nullam pretio maiore æstimauerunt, quã gramineam; quam vni ex omnib. Romanis ciuibus. Quinto Fabio Maximo Dictatori decreuerunt, duorum verborum commendatione, scil. PATRIÆ SERVATORI. In quo, quidem Romani illi veteres, quæ essent verissima virtutis præmia pene soli tenuisse videntur: cum ista ratione, non Publici modo ærarii inopiæ, & priuatorum auaritiæ occurrerent: Verumetiam solitæ virtutis vim in animos ciuium altissime inciderent. Hactenus Bodi. nec minori id ratione docuit Osorius, *d. loc. versic. præclare semper.* sequentibus verbis: Gloria nihil est in reb. humanis pulchrius, nihil amabilius, nihil cum virtutis altitudine copularius: nam & à splendore virtutis excitata est, & excellenti pulchritudine ad amorẽ dignitatis allicit, & homines ingenio præstantes ad virtutis studium inflammat. Omnes enim qui maximo ingenio prædiri sunt, stimulis gloriæ cõcitati, res præclaras aggrediuntur. Tolle gloriæ cupiditatẽ & omne studium virtutis extingues. Nemo enim vnq̃ sese pro Reipubl. salute in capitis discrimen intulisset: nemo publicam vtilitatem emolumẽtis propriis antetulisset: nemo deniq; omnib. rebus posthabitis, sapientiæ studium coluisset: nisi primo fuisset ad spem quandam immortalitatis excitatus. Vt enim hic Themistoclem, Epaminondam, Scipionem, & ex nostris Carolum magnũ, & Gotefredum, & reliquos Imperatores, rerum gestarum gloria florentes, omittam. Quis dubitat Lucurgum, Charundam, Zaleucum, incensos sempiternæ gloriæ cupiditate, leges, institutia, Reip. condidisse? Quis nescit Platonem, Aristot. Xenophont. Theophrastum, & omnes denique qui monimentis suis philosophiam illustrarunt, gloriæ suauitate fuisse in sapientiæ studiũ incitatos? Quis ad artẽ aliquam præclaram animum adiunxit? Quis virtutem studiose colendam putauit, qui non primum in egregii nominis celebritatem, aciem mentis intenderet? Ex quo facile cerni potest, quanta sit gloriæ magnificentia: quod omnes qui maximo animo, excellentique ingenio sunt, eam ardenter appetunt, & eius causa non inuiti res honestissimas atq; difficilimas aggrediuntur: nihil est igitur ea præstabilius, neque communi vitæ salutarius, nempe quæ à virtute nata sit, & animos maximos, ad omnium virtutum excellentiam, exsuscitet.

Quare si quod spero, nobis euenerit, vt eo labore nomen vestrum immortalitati commendetis: satis magnum præmium arbitror esse vestris optimis studiis persolutum.

Est

Est enim vestrum, dignitatem omnibus possessionibus anteferre.] Consequi autem has partes laudem videlicet & gloriam, Commissarium, ex sequentibus causis conuenientissimum est. Primo; quia ipsis virtutibus, aliisque bonis, quæ in Commissario supra posuimus, maxima laus & gloria debetur. Mart. Azpil. *d.l. de finib. human. actuum. fol.* 47. *nu.* 86. [Gloria enim virtutem, tanquam vmbra corpus sequitur. Cic. *d.l.* Quo spectat quæ apud Apuleium de Deo Socratis referuntur. Si laudas, inquit, aliquem, quia generosus est, parentes eius laudas, si vero quia diues; fortunæ hoc debetur. Et post: sed si eum laudas qui bonis moribus, & artibus doctus sit, & valde eruditus, quantum homini licet; tunc ipsum virum laudas: quia nec à patre hæreditarium, nec ætate mutabile, nec à corpore caducum. Et cum hisce conueniunt, quæ in eandem fere sententiam tradidit Seneca. *epist.* 41. Concordant quæ inueniuntur *Ecclesiast.* 13. Quinimo teste Nazianz. laus est mater virtutis. Sic enim inquit: Præcipuum beneficium est in rebus honestis laudari: laus enim parit æmulationem: æmulatio virtutem: virtus fœlicitatem, quæ finis est omniũ, quæ desiderantur, & quo omnis viri boni motus refertur.

Excitat auditor studium, laudataq; virtus
Crescit, & immensum, gloria, calcar habet.]

5 Secundo † in specie gloria propter sapientiam confertur. Nam est verus fructus sapientiæ gloria. Salomon. *Sapient. capit.* 8. *versic.* 11. *Prouerb.* 26. *versic.* 1. [Et sapientiores acquirere gloriam; author est, Petrus Premaud. *in Academ. Gallic. cap.* 10. *de sapientib.* Tertio gloria quoque ideo Commissario debetur, vt labor in eo leuior reddatur: Hæc enim, teste Pindaro, est, quæ laborem reddit † leuiorem. In cuius sententiam descendit Petrus Premaud. *in d. Academ. Gall. de gloria cap.* 23.] In

6 appetenda † autem laude & gloria Commissarius diligenter considerabit, ne modum excedat: limites enim cancellosq; certos præscriptos habet; vt, præter supra allegatos sacræ scripturæ locos, videre licet 1. *Reg.* 2. *ver.* 11. *Ierc.* 9. *ver.* 23. & 24. [Vnde Augusti. super Matthæ. *cap.* 6. inquit, nec valde gaudere debemus, quando laudamur, nec cõtristari, quando vituperamur. Faciunt huc vulgati versiculi:

Gloria, si fugias, crocodili more sequetur,
Si profugam sequeris, longius iter erit.

Quos ad propositum nostrum refert Ioann. Lauterbach. *in tract. de arm. & lit.* & in eadem opinione est Theophylactus *in Matth. ca.* 5. *in princip.* Non tamen nimium fugiat ne apetere videatur: nam vt Hieronym. *in epist.* ait: plures in hoc ipso placere cupiunt, quod placere contemnunt: & mirum in modum laus, dum vitatur, appetitur. Et hoc amplectitur Nicolaus Biesius, *lib.* 2. *de Republ. fol.* 36. vbi inquit, in principio quæstionis: Multi sunt grauissimi authores, qui contra gloriæ appetentiam scripserunt multa: & tamen iisdem scriptis, non mediocriter affectant.] Denique † nõ se hanc consecutum arbitrabitur; si 7
tantum à nautis, cauponis, & stabulariis, aut vanis assentatorib. laudetur; sed si à bonis & integris viris laudibus extollatur: à laudatis enim laudari vera laus est, vt Næuianus Hector dicebat. Vnde & Cicero *pro Sextio*: Hæc est, inquit, vna mihi credite, via & laudis, & dignitatis, & honoris, à bonis viris, sapientibus, & bene natura constitutis, laudari. Francis. *le Vayer. d. loc. cap.* 3. [Vnde & Antisphenes Medicus ab improbis quibusdam se laudatũ esse percipiens; vereor, inquit, ne q̃d imprudens fecerim mali. Laert. *libr.* 6. *capit.* 1. Sic & Hector laudatus, lætus sum, inquit, laudari me, abs te, pater, laudato viro: à multis enim laudari, non laus: sed dedecus esse putatur. Cicero.

CAPVT V.

De Fama & Existimatione.

SVMMARIA.

1 *Gloria & fama coniuncta sunt.*
2 *Fama & gloria quare coniungantur.*
3 *Fama vita & oculis comparatur.*
4 *Fama Thesaurus & Odor suauis.*
5 *Fama diuitiis prafertur.*
6 *Fama multis hominibus Commissarium facit notum.*

7 Fama

7 *Fama bona praditus. si in Commissarium denuo praesentatus, non facile remouetur.*
8 *Fama, multa indicia, contra Commissarium opponenda, diluit.*
9 *Crudelis qui famam negligit.*
10 *Egregios viros fama sequitur.*
a *De fama restitutione Camera non cognoscit.*
b *Fama student viri boni.*
c *Fama sonus dulcis.*
d *Fama impinguat.*
e *Fama sempiterna.*
f *Fama virtutes acuit.*

1 AFfinitatem & cognationem inter se maximam habent † Fama & Gloria. Freher. *in tractat. de fama. lib. 2. c. 9. n. 11. & seqq.* Francisc. le Vayer. *in tractat. de fama. cap. 1.* de iis ergo [fama nempe & existimatione) hoc loco coniunctim agendum. Sunt enim ita coniuncta
2 haec † duo vocabula famae & existimationis, vt pro iisdem saepe vsurpentur, quemadmodum post Ciceronem & Gellium scriptum reliquit Budaeus *in l. ex Testium. de Testib.* De his autem illud primo loco etiam, quod de aliis, disputari potest, an expetendae? Et licet eae penitus spernendae videantur, vt ex plurimis exemplis à Freher. *d. l. de fama. li. 2. cap. 9. num.* 18. adductis videre licet. Ego tamen has, ea ratione & modo, qui praecedenti capite traditus est, expetendas arbitror. Consistunt enim, quoad hoc, in iisdem regulis; vt ex iis quae Freher. *dict. loco* tractat, dilucide constat. [Hic autem tanto diligentius enucleanda, quod causa per se est ardua; adeo vt licet de
a grauibus causis iudicet Camera: tamen de † famae semel amissae restitutione, cognitionem sibi sumere recuset: Vt 18. Decemb. anno 1539. obseruatum fuisse ex annotatis Cameralib. liquet.] In Commissario autem: [qui,
b vt vir bonus, famae † studere debet, Riminald. *in consil. matrim.* 80 *num.* 18.] hae causae ex-
3 pendendae sunt. Primo: † quod fama & vita aequiparentur, & famae iactura grauior sit iactura oculi. *l. infamia.* 8. *C. de decurionib. lib.* 10. Cum ergo de visu non vsque adeo claro, clariore reddendo laboramus: cur non aeque de
4 fama ac existimatione? † Secũdo, [quoad odorem] quia est thesaurus inaestimabilis, odoris suauitatẽ, non aliter ac lilium exspirans. Bald. *in l. 1. C. de confess. nu.* 9. Zasius *consil.* 9. *nu.* 35. *libr.* 1. Menoch. *consil.* 302. *numer. primo, libr. quarto,* Grauett. *consil.* 697. *numer.* 4. Cum ergo odorem suauem omnes expetant, siq; omniũ hominum mentes reficiat, ac recreet: cur quaeso eũ à Commissario arceremus? Quinimo studebit Commissarius; iuxta dictum Salomonis; vt in hoc odore bonae famae viuat. *Prouerbior.* 22. † Tertio. [quoad auditum, 5
c dicitur esse † sonus dulcis, Hyppol. Riminald. *d. consil.* 80. *n.* 19. *inter consil. matrim. Ital.* Quarto integrũ corpus † quasi reficit, quod in Cõ- d
missario sanum requisiuimus: impinguat, siquidem ossa, *Prouerb.* 19. Sexto, quia † propter e sempiternitatem curam eius habere Sacrae literae docent Ecclesi. 44. Ouid. li. 1. *Elegiar.*

Scinduntur vestes, gemmae franguntur, & aurum,
Carmina, quam tribuunt, fama, perennis erit.

Ac Propert. *lib. 3. eleg.*

At non ingenio quaesitum nomen ab aeuo
Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Et Auson. *in thal. sent.*

Vita perit, mortis gloria non moritur.

Septimo,] nemo vnquam dubitauit, Commissarium propter labores adhibitos, pecuniario praemio afficiendum, vt infra dicetur. Cur ergo non magis fama, quia illa diuitiis preferatur. Ecclesiast. 41. *l. isti quidem.* 8. *Quod metus caus. l. iusta.* 9. *de manumiss. vindic. l. quisquis.* 6. *C. de postulando.* Late Menoch. *consil.* 94. Ac recte huc accommodatur dictum Plauti *in Mostella*: Ego, si bonam famam mihi seruassem, forem diues; [& Cicero 2. *de orat. Et* 1. *de diuinat.* dicit famam antiquiorem esse possessionib.] Hinc Augustin. *in libro, de vita Clericor.* inquit: Duo nobis esse necessaria; conscientiam & famam. Conscientia nostri solius causa; fama proximi. [*Et in libro de bono viduitatis.* non audiendos, ait, qui aestimationem famae imprudenter contemnunt, conscientiã coram Deo sufficere arbitrantes. ET SVBIVNGIT; Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra, &c. *Et in lib. de doctrina Christiana*, sic doctor eligat bonam vitam, ne negligat famam.] E nostris idem tradit Roland. à Valle. *consil.* 98 *num.* 49. *libr.* 4. [Octauo iuuat † ad virtutes in Commissario requisi- f tas acuendas, nam eas reddit illustriores, si fides habenda Bernard. *in cant. sermon.* 17.] No-

6 no, inter † omnes constat, famam velociter in ore hominum versari, notumque facere hominem: maxime autem interest Commissarii, vt is multis innotescat, qui & in his, ac aliis ipsius opera vti possunt. Et, vt quotidiana loquitur experientia, nihil quicquã hoc tempore magis, quam hæc fama viros doctos promouet, ac fauores hominum conciliat.

7 Decimò, plurimum † iuuat Commissarium hæc fama, ne defectus inhabilitatis ex primo lib. ipsi obiici possint. Si enim famam, in Cõmissionibus bene & feliciter expediendis, consecutus est, haud difficulter ei aliæ, exceptionibus non obstantibus, deferuntur: Nã fama bona facit, quem præsumi dignum, habilem, & innocentem: ita post Dominic. Geminian. ac Bartol. *in l. Barbarius. de officio praetoris*, Freher. *de fama. cap.* 10. *num.* 18. Et vere hic Parti, contradicenti Commissario, replicari potest: quod non habeat iustam causam contradicendi, qui repugnat electioni hominis legalis, & bonæ famæ. *gloss. in l. dotem.* 37. *ff. solut. matrimon.* Etiam dicta, ad commodum †
8 acquirendum diriguntur. Non solum autem hæc potest fama: sed liberat etiam Commissarium à multis malis. Quid si enim post Commissionem accusetur, sane fama bona Commissionis actu comparata diluit indicia contra ipsum adducta. Menoch. *consil.* 101. *num.* 4. præter eum nouissime post alios latissime deducit Freher. *d. loco. numer.* 22. *& sequentib.* Et excludit omnem suspicionem. Grammatic. Soci. Crauett. Roland. à Valle. Cephal. in locis à Freher. *dicto capit.* 10. *numer.* 19. allegati.

9 Quę cum † ita sint, quis non crudelem eum, qui famam floccifacit, sine vlla iniuria, vocęt. *capit. si quis poenas. & ibi glossa de purgation. Canonic. c. nolo.* 12. *quaestion.* 1. Et hæ sunt præcipuæ causæ, commoda ex fama & existimatione Commissario obuenientia, continentes: Quæ etiã si Commissarius se plane consequi non posse, videat, vel hoc vnico saltẽ ad famæ studiũ mouebitur, quod qui famæ studet, etiamsi non omnes eius effectus consequantur; ipsis tamen studium hoc damnosum nunquam sit; sed aliquas scintillas post se relinquat. Menoch. *consil.* 94. *numer. primo.* Nunc etiam de causis; quare famæ studere debeat Commissarius, dicendum esset: quia tamen hæc res iisdem rationibus, quas in proxime præcedenti capite de gloria deduximus, nititur; vt & ad hunc finem; prout supra monui, coniunguntur; nolo illa hic repetere:
Illud saltem addendum † Commissarium vel 10
eo nomine fama dignum: quod eum egregium virum esse debere liber primus ostendit, fama autem non aliis, quam viris eximiis contingere potest. Menoch. *d. consil.* 94. *n.* 4.

CAPVT VI.

De Gaudio & Lætitia.

SVMMARIA.

1 *An gaudium expetendum?*
2 *Gaudium in sacris literis permissum.*
3 *Commoda multa gaudii.*
4 *Mœror obfuscat virtutes.*
5 *Gaudendum moderate.*
6 *Gaudium an competat Commissario.*

DE gaudio & lætitia; quæ parum inter se
† distant; hic coniunctim agendum est: 1
Vbi illud etiam, quod in aliis factum, ante omnia discutiendum, an expetendum sit gaudiũ & lætitia? Ac licet videbatur dicendum, quod non; cum gaudium ac lætitiam sæpissime mortis causam præbuisse exempla passim testentur: Gaudio enim (vt Historici referunt) interierunt Sophocles, Dionysius & Chylo Lacedæmon: alia exempla huius rei
apud Plin. Valer. & A. Gellium extant. † Cum 2
tamen & in sacris literis, (vt infra dicetur) & in iure nostro *tit. C. de publica laetitia.* gaudium non improbetur; ac Stoici gaudium in sapientem posse cadere dicant. [Maxime si causam honestam habeat, argumento eorum quæ Gregor. Nazianz. *de beatitud. fol. mihi* 31. his verbis docuit: Beatus, cui ob res ad faciendum sibi propositas, lætari, sibi placere, & exultare licet:] non potuimus illud ab hoc tractatu secludere. Si enim aliqua re gaudium acquiritur, propter successum & exitum secundum sane in Commissione inprimis id obtinet: Commissarii enim finito actu:

Ceu pressæ, cum iam portum tetigere Carinæ
Puppibus & læti Nautæ imposuere coronas.

Vt Virgil. in Georg. cecinit:

3 gloriantur. Et certe gaudium † Commissariis est necessarium: Primo quia facit plurimum ad animum & corpus, quod supra in Commissario requisiuimus integrum. cōseruandum, & labefactatum reficiendum, vt ex dicto *Ecclesiast.* 30. *vers.* 22. cōstat. Tristitiam, inquit, non des animæ meæ, & non affligas temetipsum in consilio tuo: iucunditas cordis hæc est, vita hominis, & thesaurus sine defectione sanitatis, & exultatio vitæ est longæuitas. *& cap.* 38. *vers.* 18. *&* 20. A tristitia festinat mors, & tristitia cordis flectit ceruicem. Et per consequens bene proportionatam corporis constitutionem immutat. Et *Prouerb. cap.* 25. *vers.* 24. Sicut tinea vestimento & vermis ligno, ita viri tristitia, nocet cordi. *& cap.* 15. *vers.* 13. Cor gaudens exhilarat faciem; in mœrore animi deii:itur spiritus. *& cap.* 17. *ver.* 23. Animus gaudens [illegible] floridam facit, spiritus tristis exsiccat ossa. Alia his similia commoda passim in sacris explicantur literis, quæ hic recensere nimis longum foret. Se-
4 cundo, † ideo de gaudio esse debet sollicitus Commissarius, ne virtutes in eo requisitæ obfuscentur, quod fit ob mœrorem. *Ecclesiast. d. capit.* 38. Et ex his satis constat, Commissarium licite gaudium expetere eique ne-
5 cessarium esse. Qua tamen in re † modum adhibeat, memor doctrinæ Platonis *in lib.* 5. *de legib.* Nunquam nimis, aut lætitia exultari, aut dolore nos deiici debere. Pareat ergo exemplo Hannibalis Pœni, qui non minus in secundis aduersa, quam in aduersis secunda cogitabat. Quod vel eo faciendum diligentius; quia, vt ait Cassiodorus, gaudia semper animum inquietant: modus enim rebus lætis raro imponitur.

6 Gaudium † autem competere Commissario certum est. Primo, quia virtutis studium assequi eum debere, si non integrum, attamen maximam partem, supra diximus: ex eo autem gaudium sequi, vel ex vna hac specie virtutis apparet: Sapientia scilicet, ex qua gaudium proficiscitur. *Sapient.* 8. *versic.* 16. Et hanc rem egregie complexus est D. Augustin. *in libr. de confess. capit.* 3. *his verbis*: Quanto maius periculum fuit in prælio, tanto maius est gaudium in triumpho: iactat tempestas nauigantes, minaturque naufragium, omnes futura morte pallescunt, tranquillatur cœlum, & mare, & exultant nimis, quoniam timuerunt nimis. Æger est carus, & vena eius malum renunciat, omnes qui eum saluum cupiunt, ægrotant simul animo: Fit ei recte, & nondum ambulat pristinis viribus, & fit iam tale gaudium, quale non fuit, cum antea saluus & fortis ambularet. Easq; ipsas voluptates, humanæ vitæ, etiam non inopinatis & præter voluntatem irruentibus, sed institutis, & voluntariis molestiis homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedunt, quo fiat molestus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio; & institutū est, vt etiam pactæ sponsæ non [illegible] statum, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia; hoc in ea, quæ concessa & licita est; hoc in ipsa sincerissima honestate amicitiæ; hoc in eo qui mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus est.

CAPVT VII.

De Honorario seu Salario.

SVMMARIA.

1 *Honorarium in consequentiam est finis Commissarii.*
2 *Honorarium vnde dicatur.*
3 *De vocabulis, salarii & palmarii.*
4 *Quomodo à mercede distinguantur.*
5 *Salarium an expetendum, & pro Negatiua.*
6 *Delegati iudices non debent petere salarium.*
7 *Pro Affirmatiua.*
8 *Laboranti merces debetur.*
9 *Labor non debet sine præmio esse.*
10 *Iudices sportulas exigunt.*
11 *Insteriles agros nolunt iuga ferre iuuenci.*
12 *Camera taxam Commissariis constituit.*
13 *Respondetur obiectionibus.*
14 *Nobili, occupato circa rem non ignobilem, salarium debetur.*

15 *Quando petere possint, & an à principio.*
16 *Reiicitur hæc sententia.*
17 *In medio an petendum.*
18 *An finito officio.*
19 *Honorarium quæ priuilegia habeat.*
20 *Quid Commissarii in petitione honorarii obseruare debeant.*
21 *Vbi petendum.*
22 *Qua actione petendum.*
23 *Actione destituti, implorant Iudicis officium.*
24 *Extraordinarie petitur.*
25 *Mercenario officio expeditur.*
26 *Actio ex stipulatu.*
27 *Quæ iudex in taxatione considerare debeat.*
28 *Salaria pro qualitate personarum assignanda.*
29 *Plena facienda interpretatio circa honoraria.*
30 *Si ante prandium domum redeat Commissarius, an integri diei salarium debeatur.*
a *Aduocati, an licite quid exigant.*
b *Salarium qui soluat Peritis.*
c *Medicus quando salarium petat.*
d *Honorariũ Commissario missum, si is non sit in mora, ab heredibus non repetitur.*
e *In salario expetendo, quæ prudenti Commissario obseruanda.*
f *Et quid faciendum si auara manu soluatur.*
g *[illegible] qua ratione in Camera Commiß. impetret.*
h *Aduocati male in officio versantes quomodo puniantur.*
i *Aduocati improbi, sunt canes lambentes tribunalia.*

HVcusque de honorariis: nunc de externis præmiis dicendum restat: inter quæ
1 recte honorarium ponitur. † Licet enim præmium finis non debeat esse principalis Commissario propositus, in consequentiam tamẽ venit. Ioann. Tatius *in tractat. de Cancellario fol.* 11. Nullus enim est, quem habendi cupiditas non teneat. *l. circa. 4. §. 1. vers. ex voto. & ibi gloss. ff. de mun. & honorib. l. si defunctus.* Arbitrium tutelæ.
2 Grauett. *consil. 911. num. 21.* † Honorarii autem vocabulum ex eo originẽ ducit, quod olim, honoris gratia, consulibus in prouinciis viuentibus; non tamen tanquam debitum, dabatur. Sic & ius prætoriũ honorarium vocatur; quod à prætoribus honorem gerentibus sit conditũ. *l. 7. in fin. de Iustit. & iur. l. 2. §. eodem tempore. de origine iuris. § pretorum. Instit. de iur. natural. gent. & ciuil.* Hinc postmodum illud vocabulum ad Aduocatos, eorumque labores translatum est; quo tamen minus recte hodie Aduocatos nostros vti, arbitratur Budæus *in l. solent. de offic. proconsul. fol. mibi 61.* † Dicitur alias palmarium. *l. prima, de* 3
variis & extraord. cognit. vt & salarium: Quæ vocabula tanquam honestissima, præ vocabulo mercedis, vsurpari malunt Dd. Hieronym. Mag. *decision. Florent. 12. numero 2.* [Decian. in Apologia contra Alciat. *cap. vlt. nu.* 155. vbi textus adducit. Quomodo autem hoc à suffragio differat, vide Elbert. Leonin. *in tit. C. de suffrag.* Adde Carond. *lib. 1. verisim. cap. 4.* Robert. *lib. 2. sentent. cap. 11.*] Honorarium enim proprie dicitur, cum labor circa ea, quæ honorifica & nobilia sunt, impenditur. [Menoch. *consil. 729. num. 10.* Et sic salarium dicitur, quod nobili viro, circa exercitium non ignobile versanti, datur. Bald. *in capit. grauis. num. 8. de restit. spoliator.* Menoch. *dict. loc. nu. 12, & 13.* † Distinguuntur autem hæc vocabula 4
à mercede, vt honorarium dicatur, quando labor versatur circa honorifica & nobiliora: Quando vero circa vilia occupatus est, tunc merx proprie laboris dicitur: & ideo sicut ars ipsa vilior fit & merx sordida, & illiberalis habetur, vt recte dicim⁹ de mercede rustici laboris. † Quæritur ergo primo: An salarium 5
à Commissario expetendum? Et videbatur prima facie dicendum, quod non. Primo; quia honorarium proprie dicitur, quod nullam admittit petitionem; sed à solo nutu dantis dependet. Hinc dicitur, mercedem esse remunerationem laboris sine honoris exhibitione: Honorarium vero honoris causa ex gratia offerri. Pacius *in Oratione de honore. fol. 13.* Ne ergo ex honorario merx efficiatur, petitionem eiusdem cessare debere dicendum videtur. Secundo; supra dictum est, maximam esse dignitatem Commissariorũ: ii autem tantum actionem hoc casu instituere possunt, qui extra dignitatem sunt constituti, & ideo hæc merx sordida dicitur. Bald. *d. loc.* Ripa. *de priuileg. contractuum tempore Pestis. num. 117.* Cephal. *consil. 11. num. 2.* Hinc & illis tantum, qui videlicet operas suas pro certa mercede locant de iure ciuili constituta est actio, locati scilicet; non istis in dignitate cõstitutis personis. *l. remunerandi. ff. Mãdati.* † Tertio, quia Cõmissarius est instar Delegati: Delegatus autẽ non debet recipere munus etiã 6
vnius.

vnius denarii. gloſſ. *in cap. ſtatutum. in verb. nullum munus, de reſcrip. lib. 6.* nihilq; niſi expenſas, quas fecit, petere poteſt. *cap. cum ab omni ſpecie, de vita & honeſt. cleric.* Ioan. de Capiſtiano *in Specul. conſcient. in 3. part. num. 15. tom. 1. tractat.* Viuius *deciſ. 113. num* 15. [Ad extremum comparantur hi Commiſſarii Aduocatis, qui à clien-
a tibus † nihil poſſunt recipere. de quibus egregie diſſerit Ioſeph. Ludou. *deciſ. 111. num. 1. & ſe-*
7 *quent.*] His † tamen non obſtantibus certum eſt; ſalarium Commiſſarios petere poſſe. Pri-
8 mo; † quia in genere, omni laboranti merces certa ſtatuitur: vnde boui trituranti os obturare ſacræ literæ *Deuteron. 25. verſic. 4. & 1. Corinth. 9.* prohibent. ſequitur *c. extirpãda. in princ. de preben.* [*Cepol. de imper. milit. de his §. virtus eſt.* Ioan. de Montholo *in promptuario iuris diuini ac humani. in part. Rom. fol. 219.*] Et qui ſeruit altari, de eo viuere debet. *cap. cum ſecundum Apoſtolum. de prebend. & dignit.* & Laborum comes dicitur abundantia. *Prouerb. 14. verſic. 13.*
9 Et noſtri Iuriſconſulti † nolunt laborem debere eſſe ſine fructu. *cap. charitatem. 12. quæſt. 2.* Proſper Caranit. *ad Conſtitut. reg. rit. 19. num.* 14. Vt nec ſine præmio: vt poſt plurimos nouiſſime ſcripſerunt. Viuius *deciſ. 113. num. 13.* & Ioan. Sola. *inter conſil. diuerſ. Ital. conſil. 69. num.*
10 18. & 19. Secundo, † ſupra libro primo dictum eſt, Commiſſarios comparari Iudicibus, qui ſportulas exigere poſſunt, ne ſine mercede ſit
11 labor. *§. ne autem. in authen. de iudicib.* † Tertio, quod ſi hoc præmium ipſis non conſtituatur, verendum, ne aut plane non ſuſcipiant commiſſionem (cum, vt ait Martial. *lib. 3. ad Luc. Iul.*

In ſteriles campos nolint iuga ferre iuuenci:
Pingue ſolum laſſat; ſed iuuat ipſe labor.)

Vel mandatis pœnalibus ad ſuſcipiendam adducti, propter labores, non ea qua debebant diligentia perficiant; cui alioquin obuiam ire ſolet ſpes honorarii, quæ grauitatem laboris iucundiorem efficit. *arg. l. vnic. C. de ſuffrag. d. §. ne autem.* Antonius Vrſil. *ad Conſtitut. Franciæ. cap. 3. de ſportulis.* Qua re etiam mori
12 Camerales, taxam certam, † quantum ſcilicet regulariter Commiſſario debeatur, ſtatuerunt. Propter quam proprie ſalarium dicitur. argum. eorum quæ egregie tradit Bott.
13 *conſil. 43. nu. 13.* Hiſq; ſic firmatis † non obſtant in contrarium adducta. Ad primum enim reſpondetur, licet honorarium directe actione locati peti non poſſit; tamen alio medio flagitari poſſe, vt ſupra dictum eſt. Nec inde natura honorarii mutatur: Licet enim non petatur ex conuentione Partium; ex taxa tamen Iudicis recte petitur, vt mox dicetur. Secundum minus facit ad propoſitum: non enim verum eſt, neminem in dignitate conſtitutum, ſalarium petere poſſe: Quinimo † no- 14
bili verſanti circa exercitium non ignobile, ſalarium debetur. Nec ad rem facit allegata lex; nam loquitur illa de iis, qui turpia lucra faciunt. [Tertium quoq; non obſtat: illa enim q̃ ibi adducta ſunt de munere Delegato offerendo, proprie agũt, nec in hoc caſu, ad Commiſſarium recte trahuntur. Quartum etiam nihil mouet: nam Aduocatos clientes ſibi habere obligatos, ſatis *dicto loco* Ioſephus Ludouicus demonſtrat: licet pauperibus ſeruientes excipiat, & recte; *vt ſupra lib. præcedenti dictum eſt.*]

Videndum nunc eſt, [A quo petendum ſit ſalarium. Et à Parte producente illud peti debere † ſtylus docet, & Dd. etiam extranei b
teſtantur. Ioſephus Ludouic. *deciſ. 74. num. 8.* qui illud, ſi aduerſarius in expenſas condemnatur; poſt victoriam recuperat. Quamuis ſtatuant Doctores, menſurationis expenſas faciendas eſſe, cõmunibus ſumptibus, etiamſi vna pars contradicat, Caſſan. *in conſuetud. rubr. 1. §. 6. num. 4. verſic. item non.* & ſequitur, Carpan. *ad ſtatuta Mediolanenſ. cap. 212.* Reſtat nunc vt hiſce addatur hæc quæſtio:] † Quando 15
Commiſſarii petere debeant ſalarium? Et prima facie videbatur dicendum, à principio ſtatim tradita ſibi commiſſione à Partibus illud exigere poſſe Commiſſarium; quemadmodum de Aduocato dicitur. Quod etiam hanc videtur habere rationem: quia Commiſſarius ad iter ſe accingens, magnis ſumptibus opus habet. Quibus accedit, quod Partes eo tempore, re nondum inchoata, proniores ſunt ad ſoluendum, verentes, niſi ſoluatur, Commiſſarium non ſuſcepturum commiſſionem, aut ſe excuſaturum. Quod & ſuadere multi videntur; iuxta vulgatum verſiculum:

Dum dolet infirmus, medicus fit pignore firmus.

Specul. *in tit. de salar. Med. n.* 3. Ripa. *de remed. ad curan. pest. n.* 131. Et iuxta illud: *Exige dū dolor est.*
16 Contrarium † tamē in Aduocato statuit gl. *in l. si venditor. §. si constant. vers. salar. ff. commun. præ-*
17 *dior.* Bertach *in verb. Aduoc.* Quidam † vero medio tempore id petendum suadent; hoc fundamento moti; quod tunc temporis adhuc apud Partem facilior est exactio: nam tunc Commissarium maiorem diligentiam adhibiturnm sibi persuasum habet, Bart. *in l. proper. §. in illo. in vlt. not. C. de iud. & in l. arbit. C. de Profess. & Medic.* Afflict. *decis.* 123. Hier. Mag. *dec. Florent. decis.* 11. *nu.* 12. Mynsing. *cent.* 3. *obser.* 7. Hæ tamen duæ viæ in puncto commissionis, ex sty-
18 lo Cameræ, non obseruantur; sed † finita demum commissione salarium exigi debere statuitur, vt supra monui. Nec id, mea opinione, summa caret ratione: Nam in simili Dd. honorarium Aduocato debitum, finito & absoluto anno, peti debere tradunt. Rebuff. *de sent. prouis. art.* 3 *gloss.* 7. *nu.* 3. Mag. *d. decis. nu.* 11.
c [Sic Medicus proprie † in fine petit salarium, eaq; communis est Dd. sentētia. late post alios Cuno *de pact. cap.* 12. *nu.* 17. vbi tamen ex Zasio refert, contrarium de consuetudine seruari;
d Quod si tamen aliquid † Commissario ab initio (vt sæpe fit) mittatur, & Pars deinde nolit ad finem perducere Commissionem, vel Commissarius moriatur, non tenentur id restituere hæredes: per *l. qui operas. §. finali. ff. locati.* Quod latius deducit Franciscus Pfeil. *con-*
19 *sil.* 54. Benig. *vot.* 8. *decad.* 4. *nu.* 2.] Circa † ipsum autem salarium, hoc priuilegium habet Commissarius; quod habeatur loco Castrensis peculii; & proinde nec patri vsusfructus acquiritur; nec cum fratribus communicare cogitur. arg. *l.* 1. *C. de Profess. lib.* 12. *l. cum Aduocatio.* 8. *versic. omneque quod togatis fori.* 4. *C. de Aduocat. diuers. iudic.* Martin. Laudens. *de Consil. Princip. quæst.* 27.

Duplici autem ratione Commissarius salarium consequitur; vel extraiudicialiter; vel iu-
20 dicialiter. Extraiudicialiter, † quādo Pars ipsamet ei taxandos labores offert. Et tunc videbit, ne in taxando, & exigendo fines transiliat iustitiæ & æquitatis. Commissarius enim in summa, dignitate constitutus, eo ipso inter abiectissimos, reputatione posthabita, se collocatet. arg *c. cū multa. in fin. ext. de præb.* Viu. *dec.* 123. *nu.* 2. Secundo & illud perpendet; eum, qui nimium mungit, sanguinem elicere. *cap. denique. in fin. distinct.* 4. Andr. de Bart. *consil.* 82. *num.* 59. *diuers. Ital.* Non autem facile aberrabit, si taxam Cameræ, quæ vulgo circumfertur, sequatur. Quia tamen illa, non semper, & vbiq; procedit, sed arbitrium circa illam versatur, videbit, ne nimis vile salarium exigat; nam alias & se, & alios sequuturos Commissarios contemptui exponeret. *cap.* 3. *caus.* 3. *quæst.* 7. Viuius *decis.* 123. *nu.* 1. [In hisce duobus autem non facile aberrabit; † à quo, quantum, & quid e
recipiat, consideret, ne ex bono & æquo salarium, in auaritiam, & sordidam negotiationē, seu licitationē, vitiosa & infami (inquit Quintil.) Metamorphosi, transeat; vt de consulente loquitur Decian. *in apolog. contra alciat. cap. vlt. num.* 157. si † si tamen animaduertat, soluen- f
tem auara manu, & chiragra laborante, numerare velle, (vt inquit Martial.) labores audacter, & intrepide ipsi ob oculos ponat. Decian. *d. l. nu.* 158.] Quandoquidem † autem sæ- 21
penumero euenire solet, vt Partes vel plane non, vel non integrum soluant; Videndum est; vbi, & quibus mediis ad solutionem cogi possint; & an in Camera id petendum? Ac licet videatur dicendum; Actorem forum Rei sortiri, ac proinde apud competentem Iudicem Commissarium non soluentem conuenire debere. In contrarium tamen firmiores pugnant rationes. Primo: quia Camera Imperialis Commissarios, ad hunc actum, vt supra latius deductum est, deputare solet. Cum autem Pars impetrans commissionem, Cameram pro Iudice competente agnoscat, consequenter in omnibus accessoriis & inde dependentibus eam agnoscere, iuri & æquitati conueniens est: Iudex enim in causa principali de omnibus iudicat, ne contra iuris præcepta, super eadem re, diuersi Iudices adeantur. Ex qua ratione Aduocati pro honorario impetrando Cameram adire solent. [cuius initium fit à supplicatione intitulata † seu inscripta pro taxatione ex- g
pensarum, iunctis documentis A. & B. vt factum in causa David Ruffin Stadtschreibern der Stadt Weissenburg am Rhein cōtra

Ende;

Ende; *de quo consule form. meum.* Ratio autem
est: quia Partes in Camera quasi contraxisse
videntur. Gail *lib. 1. obseruat. 1. num. 7.* Aliquan-
do vero citatio & monitorium petitur, vt in-
nuunt Decis. Cameræ, seu præiudicia, *in ver-
bo, Aduocatus.*]

Quali autem remedio ibi vti debeant
21 Commissarii videndum restat. Et † Iudicis
imploratione honorarium peti, traditur. Pri-
23 mo; † quia actione destituti possunt implora-
re officium iudicis. arg. *l. offic.* & ibi Doctores
ff. de re iud. l. & non tantum. vbi Bart. *nu. 2. de petit.
hæredit.* Marant. *de offic. iudic. 7. part. 4. principal.
distinct. 7. nu. 4.* Martian. *consil. 23. nu. 2. inter consi-
lia diuersor. fol. 58.* [Idque tunc præcipue cum
nihil conuenit. post Bart. Bellon. Cuno *de pact.
cap. 12. num. 7.* Benig. *dict. l. num. 1.*] Secundo;
24 quia † in publicis operum salariis, non com-
petit priuata ordinaria actio, sed extraordi-
narie imploratur officium Iudicis. *l. 1. §. diuus.
ff. de extraordin. cognit.* Bart. *in l. 1. ff. si mensor fals.
mod. dixer.* Salycet. *in l. ædes. §. final.* Iason &
Dec. *in l. diem functo. ff. de offic. Assess.* Canonist. *in
25 cap. quia indicante. de præscript.* An † autem id
nobili vel mercenario officio veniat, dubi-
tatur? Et mercenario expediti communiter
placuit. Viuius *lib. 2. in verb. Aduocat. num. 7.* Si
26 autem † pactum sit salarium (quod fieri po-
test) tunc actio ex stipulatu danda. Gail. *lib. 1.
obser. 44. nu. 3.* [Et certi condictio ex *l. vnic. C. de
suffragiis.* si ex nudo pacto ꝓmissum sit. Benig.
d. l. n. 1. vel in factum, vt Medico datur, post A-
lex. Bald. & Zas. Cuno *d. loc. nu. 8.*] Diei quoq;
posset; agi condictione ex lege. argum. *l. 1. ff. de
condict. ex lege.* quasi scilicet ratione taxæ Com-
missariis in Camera factæ, & ita ex noua illa
constitutione condictio locum habeat. Quã-
tum aũt petere debeat Cõmissarius quæritur?
27 Et simpliciter † ad taxã Cameræ, quæ & con-
suetudine approbata est, respicere eum debe-
re, videbatur dicendum. Consuetudo enim
fere in hisce salarii dominatur. Plac. *in tract. de
iud. & honor. Aduoc. tit. 14. num. 2. & sequentib.* Vi-
uius *d. loc. nu. 2.* Vnde tale salarium, ex taxa sty-
li mutat nomen salarii, & vocatur stylarium.
Cuiac. *ad cap. penult. de confirm. vtili & inutili,* ex
Seneca *epist. 98.* Puto tamen Iudicem pon-
deratis & perpensis omnibus circumstantiis,
hanc taxam augere posse; si magnitudo cau-
sæ, & multitudo articulorum adsit; per ea quæ
tradit Placa. *d. loc.* Iudicis enim arbitrio com-
mittitur, quantum cuique salarii nomine sol-
uendum sit. Lall. de Tussia *ad constit. Sicil. in tit.
de salario Aduocat. lib. 1. fol. 31.* [Addantur hisce
quæ egregie enarrat Anton. Vsil. *in § tripli. nu.
31. Instit. de act.* hisce verbis: Nec debent Aduo-
cati habere salarium, quantum ipsi petunt: sed
illud præses decernet pro facundia ipsius Ad-
uocati, & modo litis, ac consuetudine, & se-
cundum iudicii, in quo acturus est, æstimatio-
nem, *l. 1. §. in honorariis. ff. de variis & extraord. co-
gnit.* Æstimabit autẽ inprimis Iudex bonitatẽ
Aduocati; si probe in iudicio fuerit versatus,
illiusq; versutiam perpẽdet; qui si callida su b-
tilitate, aliquid fecerit, dixeritve quo partis ius
sit deterius, † ad litis æstimationem tenebi- h
tur, litemq; suam fecerit. arg *l. si iudex. ff. de var.
& extraord.* quo casu nomen laudabile Aduo-
cati amittunt. Quin potius † (teste Cicerone) i
appellari debent canes labẽtes tribunalia Se-
natus.] In arbitrio autem illo recte dirigendo,
sequẽtia † capita obseruãda sunt. Primo hoc 28
salarium, nõ tam pro laboribus corporis, quã
animi qualitatibus esse taxandum, videlicet
propter perseuerãtiam, obedientiam, & alias
animi dotes. Secũdo, iudicium hoc esse fauo-
rabile: Ratio; quia nõ est merum beneficium,
sed partim remuneratio beneficii, & partim
propter labores. vt *in l. 1. C. de anno. ciuilib. lib. 11.*
Et ideo non facienda plenissima interpreta-
tio, sicut in beneficiis; nec stricta, sicut in con-
tractibus, sed plenior, vt in vltimis voluntati-
bus. post Bart. Baptist. Martianes. *in consil. di-
uers. Italiæ Iurisconsult. 47. num. 15.* Et in specie
largam † ac benignam faciendam interpreta- 29
tionem, docent, Bald. *in l. 1. num. 7. C. de suffrag.*
Bart. *in l. 1. § diuus. ff. de var. & extraord. cognit.* Ca-
strens. *in l. diem functo. ff. de offic. Assessor.* Proinde-
que in dubio eam sententiam, quæ pro hono-
rario facit, amplectetur. Hinc si ante pran-
dium domũ redeat, integri diei salarium ad-
iudicabit. Nam cœpta dies pro completa ha-
betur. arg. *l. 3. de verb. signific.* Bart. *in l. de diuisione.
solut. matrim.* Bertachin. *in verb. ambasiat.*
Laudens. *in tractat. de legat.
quæst. 15.*

CA.

CAPVT VIII.

De saluo conductu Commissario, eiusque Adiunctis debito.

SVMMARIA.

1 *Vtilitas huius capitis.*
2 *Synonima huius vocabuli.*
3 *Differentia salui conductus, securitatis, & salua guardia, remissiue.*
4 *Qui saluum conductum regulariter habeant.*
5 *Quotupliciter beneficium salui conductus conferatur.*
6 *Legati Imperatoris saluum conductum habent.*
7 *Pœna violantium saluum conductum Legatorum.*
8 *Impedire volentibus ostendenda commissio est.*
9 *Pœna violantium saluum conductum ordinaria.*
10 *Grauissimum est delictum, lædere Principis Delegatum.*
11 *De saluo conductu violato, vbi agendum.*
12 *Legatus vbi agat ratione violati salui conductus.*
13 *Commissario consultum vt cum Fiscali agat.*
14 *Legatus, & mittens, simul lædi censentur.*
15 *Pœna pecuniaria si infligitur partim fisco cedit.*
16 *Plures lædentes Commissarium; an in solidum teneantur?*
17 *Distinctio circa hanc rem.*
18 *Tot sunt delicta, quot personæ.*
19 *Pacem publicam violantes omnes tenentur.*
20 *Ex mandato an teneantur?*
21 *In pignorationibus dominus tantum conuenitur.*
22 *In iniuriarum causis ratione Domini & officialis continentia statuitur.*
23 *Mandatum in delictis non excusat.*
24 *Per rectam viam ire debere Commissarios.*
25 *Saluus conductus in eundo etiam ad reditum extenditur.*
a *Commissarium aut Legatum lædens; an scienter vel ignoranter fecerit interest.*
b *Legati etiam tuti sæpe saluum conductum expetunt.*
c *Commissarii & Legati palam, & regiam viam ingredi debent.*
d *Saluus conductus litera qua lingua conscribenda.*

HVIVS capitis tractatio, si vnquam antehac, hoc certe tempore † perquam
1 necessaria est. Nihil enim magis vulgare aut frequentius est inter homines quosdam Cyclopicos, quam Commissarium male & re & verbis tractare. Vt ergo eiusmodi Cyclopes ab effræni hac audacia ac petulantia [metu pœnæ] sibi tempetent, & Commissarius scire possit, quomodo læsus, rebus suis consulere, & iniuriam sibi illatam iure vindicare debeat. De saluberrimo eius remedio hoc capite agêdum.
2 Dicitur † autem hæc securitas aliquando saluus conductus, seu salua guardia: † de quorũ 3
differentia vide Menoch. *consil.* 99 *nu.* 20. [Licet sæpe confundantur; Claud. Coter. *de iure milit. cap.* 25. *lib.* 1. *fol.* 288. Quamuis autem saluus conductus] omnibus hominibus (iis exceptis, qui à loco aliquo relegati sunt, aut alias hostes expresse declarati: qui expresse eam impetrare coguntur) sit communis; proprie tamen, & per excellentiam † hæc securitas in- 4
ter priuilegia Legatis & Commissariis concessa, refertur. *cap. ius gentium. distinct.* 1. *l. fin. ff. de legat.* Et ideo Sancti dicuntur. *l. sancti. ff. de rerum diuis.* Pac. *de probat. cap.* 33. *nu.* 32. *lib.* 2. Confertur autem † hæc securitas Commissario duplici 5
modo, exemplo Legatorum, ex lege scilicet & ex tacita conuentione. Menoch. *de arbit. iud. quæst. cap.* 336. *num.* 25. Ex lege: quia regulariter cuiq; debetur. Cui accedit, quod hæ personæ eo ipso, quod deputatur ad hunc actum, fiant de iurisdictione Cameræ: Ordinatio autem hisce personis omnibus securitatem & saluũ conductum promittit, Principesq; vt eam sartam tectamq; teneant, grauiter monet, *part.* 1. *tit.* 49. §. So wollen die Keyserliche.

Ex tacita conuentione eam deberi, sic statui potest, quod ipsa commissione Imperator, aut eius Camera omnia iura, quæ talibus personis specialiter competunt, concessisse videatur. egregie ex Modestin. Pistor. *consil.* 4. *nu.* 945. *vol.* 2. Quemadmodum † ergo Legati Im- 6
peratoris, saluo conductu & securitate gaudent, & lædentes, ruptores fœderis humani, violatoresq; gentium iuris dicuntur, teste Liuio *lib.* 4. Idq; ea ratione; quod non solum apud amicos; sed & extraneos securitas, etiam non specialiter promissa, sarta & illibata esse debeat: cuius rei infinita exempla adduci possunt. Pacian. *d. c.* 33. *nu.* 58. Gentil. *in tract. de legat. lib.* 2. *cap.* 14. vbi ex Herodot. Polyb. Cic. Liuio, Dione. Platon. & Appian. varia adfert. Et confirmat Iuuenalis *Satyra* 6.

Magnaq; debetur violata pœna caduco.

Et alius: *Vigilat † Iustitiæ oculus sempiternus, vltricesq; Legatorum diræ.* Item: Legatorum iniu- 7
rias, sempiternus vindicat Iustitię vigor. Cum quibus etiam concordant iura nostra. *c. valde. cum seq. dist.* 94. *l. Iulia. in fin. ff. de vi pub.* Et Commissarii; vt superioribus libris sæpius traditum

tum

rum & inculcatum est; Legatis æquiparentur: cōsequenter sequitur, illos apud omnes Partes, tam contra quos negotium geritur, quam
8 extraneos, debere esse inuiolabiles. † Quia tamen temerarii huius securitatis violatores ad excusandum facinus commissum, & per consequens, vitandam pœnæ grauitatem, ignorantiam prætendunt, consultum Commissario est, vt se Commissarium, & exinde ius securitatis proueniens alleget; Idque pro abundanti tantum, per ea, quę de Legato dicuntur à Colet. *de process. execut. cap. 3. part. 2. numero* 184. & supra de ostensione mandati tradita. [Et ne ignorantia allegari possit, vnde & in si-
a mili, inter scienter & ignoranter † Legatum lædentem, Politici distinguūt, Carol. Paschalius, *in eruditiss. tractat. de Legat. cap.* 19.] Dixi autem pro abundanti, quia etiamsi non ostendat mandatum, violator tamen non manet impunitus: Cum enim actum illicitum gerat, præsumptionem contra se habet. Licet autem ipso iure hic saluus conductus Commissario competat: tamen si per loca insidiosa ipsi proficiscendum sit, aut alias ex certis indiciis sibi insidias structas videat; specialiter salui conductus literas in Camera petere potest, prout hoc anno factum in causa Bentheimb contra Münster. [Confirmat hæc plane in simili Paschal. *de Legat. cap.* 18. vbi de-
b monstrat, quod licet de † iure sint tuti Legati: tamen saluum conductum impetrare sæpe consultum esse.] Et cōfirmantur hæc iis, quæ supra de saluo conductu, testibus dando, dicta sunt. Quò autem deterreantur cyclopici
9 violatores, † nunc de pœnis agendum. Lædentes itaque Commissarium, propter grauitatem delicti, variis pœnis tenentur: Primò ad omnia damna, & interesse, ratione violatæ securitatis, illata: Deinde iudicio aliquo pœnali iniuriarum, aut criminali, magistratus, apud quem agitur, iudicio & arbitrio relicto, conueniri possunt: vt & tertiò, ordinariè, crimine legis Iuliæ læsæ maiestatis, vt supra dictū. Quod nititur hac ratione: quia hæc securitas læsa, principaliter Committentem concernit, repræsentat enim delegatus delegantem. Crauett. *consilio* 89. *numero* 9. Schrader. *de feud. part.* 10. *sect.* 12. *num.* 85. Quod si hoc

vnicū temerarios violatores à læsione Commissariorum non absterret, quid eos à nefario ausu arcere debeat, non video. † Nul- 10
lū enim crimen, quod contra homines committitur, grauiores pœnas constitutas habet, quam læsæ maiestatis: Nam non solum aliorum delictorum omnes pœnæ concurrunt, sed etiam singulares annexæ sunt. *tot. tit. ad l. Iuliam maiestat.* Circa hoc tamen quidam sic distinguunt, illos non teneri crimine læsæ Maiestatis, qui inimicum Consiliarium aut Legatum Principis occidunt. Gail. *de pignorat. obseruat.* 5. *numero* 7. Gigas. *in tractat. de crimine læsæ maiestat. lib.* 1. *cap.* 14. Crauet. *consilio* 859. *p.* 5.
† Remedia autem prædicta, an apud ordina- 11
rium iudicem, quod Cameræ ordinatio in simili, de cameralibus personis læsis, innuere videtur: An vero apud omnium superiorem, puta Committentem proponere velit, in electione est Commissarii. † Quemadmodum 12
in simili Legato optio datur, vel apud omniū superiorem, vel apud magistratū violantis ordinarium violantem conueniendi. † Si tamen 13
Commissarius in Camera conqueritur, rectè sibi consulet, si Fiscalem interpellet, vt secum pro interesse agat, quod & eum, (quia in omnibus pœnalibus, vbi pars pœnæ, fisco applicanda venit, pro interesse Cæsareæ maiestatis, interuenire solet) facturum non est dubium. † Quia delictū, tam in Imperatorem, 14
quam in Commissarium perpetratum. † Ac- 15
cedit, quod pœna, si forte pecuniaria applicanda, pro dimidia parte ad fiscum spectet.
† Quid si autem plures Commissarium læ- 16
dant, instituetne actionem contra omnes simul, ac singulos? sæpissime enim accidit, vt plures simul Cōmissarium lædant. Et statuendi † videntur duo casus. Aut enim duo princi- 17
pales, aut vero duo non principaliter, sed incidenter læserunt Commissarium. Priori casu singulos in solidum teneri nō est dubium. *l. si quis id quod. §. fin. & l. seq. ff. de iurisdict. omn. iud. l. item Mela. §. fin. ff. ad l. Aquil. l.* 1. *in princ. C. de cond. furt.* † In accusatione enim criminis tot sunt 18
delicta, quot sunt personæ. Gomez. *in tract. de delictis. c.* 1. *n.* 88. Hinc † pacem publicam vio- 19
lantes, omnes super fracta pace cōueniuntur.
† Secundus casus maius habet dubium. Vi- 20

detur enim dicendum: Officiales vel ministros Commissarium lædentes non teneri: faciunt enim omnia ex mandato suorum Do-
21 minorum. † Hinc in pignorationibus, neque principaliter, neque incidenter, pignorationem iussu Domini facientes, conueniuntur.
22 Gail. *de pig. obs. 5.* † Similiter in actionibus iniuriarum, si in Camera supplicetur contra Dominum & Officiales, continentiam causæ non esse statuendam quidam volunt, si iussu
23 Domini facta sit iniuria. † Contrarium tamen, intis rationibus inspectis, videtur esse verius. Famulus enim & Officialis, iussu Domini, in criminalibus se excusare nequeunt. Mandatum enim Domini delictum mandantis officialis exequi non debet, vnde vulgo traditur: Mandatum in delictis non excusare. *l. 1. §. deiecisse. ff. de vi & vi armat. cap mulieres. Extra de sentent. excommunicat.* Decian. *consilio 115. numero 7. volum 3.* Licet pœnam famulis hoc casu mitigandam tradant. Bald. & Salycet. *in l seruus. C. ad legem Iul. de vi public.* Bald. *in*
24 *c. 1. §. iniuria. de pac. iura firman.* Vt tamen † hac securitate Commissarii gaudeant, illud ipsis notandum, vt per viam rectam seu regiam iter dirigant. Bartol. *in l. non solum. §. annus. ff. de excusat. tutor.* qui in nuntio loquitur, & id ad Ambasiatorem trahit. Bertachin. *in verb. Ambasiator.* quasi & is debeat iter per viam solitam suscipere. Viuius *decis. 190.* [Conueniunt & de Legatis adducta à Carolo Paschalio *d. l. cap. 23.* occulte iter ingredi, & intutum, † & sanctissimo legationis munere indignum est. Latebras ignorat Legatio, palam ambulat, & aperto velo, amat agnosci, aspici, salutari. Et vero, quantulum distat à speculatore is, qui occulto limite graditur. Sequitur hanc sententiam, vt & fere integra contenta huius capitis, Otto Meland. *ad comment. Cameralia Noe Meurer. part 2. numero 94. folio 224. Et numer. 54. folio 135;* latissime salui conductus materiam ex Doctoribus explicans, qui Doctores in fine ab ipso allegati, ad supplementum huius capitis videndi sunt, maxime autem Farinacius.] Et hunc saluum conductum habet,
25 tam in eundo, quam redeundo. † Bertachin. *in verb. saluus conductus.* Menoch. *d. loco.* [Hancque sententiam esse verissimam, & eum etiam Pontificem, qui contrarium fecerat, grauiter à Baldo reprehensum fuisse, scribit Matheat. *de via & ratione iuris libro 2. cap. 4. numer. 21. & 22.* hisce verbis: Quamuis referant aliqui, Leonem II. Pontificem Maximum, tuto ac saluo conductu præcedente, Paulum Baionum ad se aduocasse, & caput ei amputari fecisse, & ei, fidē salui conductus violatā conquerenti respōdisse, securū iter veniendi; non aūt reuertendi se concessisse. Sed Bald. cōsultus respondebat; tutū iter, vel securitatem à Principe datam, seruari debere, nec verba calumnianda; sed omnia bona fide agenda: & varias affert formas, qualis etiam ea est, quæ per ora virûm passim circumfertur: Ibitis, redibitis, non capiemini, in qua solum comma, postpositum particulæ negatiuæ non eos captiuos fore significat. Ad extremum notandum, † literas has salui conductus, si per loca d
extranea, vbi lingua Germanica ignoratur transeundum, dari debere in latina lingua, & ita disponunt quoque leges Hispanicæ.

CAPVT IX.

De Repræsaliis.

SVMMARIA.

1 *Repræsaliorum vocabulum barbarum, & quomodo aliter vocentur.*
2 *Repressalia omni iure prohibita.*
3 *Consuetudine in multis locis repressalia admittentur.*
4 *Repressaliæ quando locum habeant.*
5 *Commissarius nullis repressaliis detineri potest.*
6 *Repressalia in nullis locum habent, qui necessaria negotia expedire coguntur.*
7 *Vt repressalia euitentur, priuilegium allegandum.*
8 *Quæ remedia Commissario ratione repressaliorum competant.*
9 *Pars Commissario tenetur damna restituere.*
a *Repressaliis detentus etiam lucrum cessans petere potest.*

NOmen Repræsaliorum † passim Doctores barbarum esse, & rectius clarigationem dici affirmant, post Hermolaum Barbarum Claudius Cotereus, *in tractat. de iure militum, libro 3. cap. 22.* Horatius Lucius *in tractat. de priuileg. studiosor. priuilegio 52.* Pacius *ad constitution. Frederici. in authentica habita. Cod. ne filius pro patre.* Tiraquell. *in præfation. l. si vnquam. Cod. de reuocand. donation.* [late Petrus Heygius *quæst.* 1

quæst.12.numer.6.10.& sequentib. quem omnino vide.] Quibus in locis de hisce vocabulis plura cõtrouertunt, quæ hic persequi non
2 mei est propositi. † Et licet repræsaliæ iure scripto, diuino, ciuili, ac Canonico sint prohibitæ. Dd. d. locis accedit Gail. *de pigneration. cap.2.* Mynsinger. *obseruat.1.centur.6.* Consue-
3 tudine tamen, † & statutis apud multos introductæ & approbatæ sunt, prout ex dicta constitutione Frederici videre licet: quales consuetudines etiam nunc hodie in multis locis vigent; quæ licet per se sint abominandæ, ac iure prohibitæ. Gail. *d.cap.2.* Mynsing. *d.obseruat.1.* Claud. Coter. *d.loco.* Vbi dicit, multis expressis constitutionibus illas tolli: [latissime Heygius *d.quæst.12. per totum maxime nu-*
4 *mero 23.*] † Statuta tamen illa & consuetudines, vt maiorem splendorem huic rei adderent, limitant eam, & tunc demum procedere volunt, quãdo aperte denegata iustitia docetur. Doctor. maxime Cotereus *dictis locis.* Bartol. *in tractat. de represaliis in secunda principali quæstione.* Wesenbec. *consil.46.part.1.* [ac aliis insuper casibus, quos nititur astruere Heyg.
5 *d.quæst.12.nu.28. & seqq.*] † Quia itaque ab hac praua consuetudine magistratus plurimi, vel plane non absterrentur, vel prædictas denegatæ iustitiæ causas allegant; illud monendum, Commissarium, dato etiam repræsalias esse licitas, nõ posse iis detineri, quemadmodum nec scholares, *vt in d.authentica Frederici* videre licet. neque Legati. Bart. *d.loco.in principali quæst.1.q.8.* nec Clerici. Bart. *d.loco.* Franc. Marc. *decis.358.* Coler. *de process. execut. part.2.c.3.*
6 *num.186.* Ratio † in nostro Commissario est: quia generaliter omnes, quibus necessaria negotia expedienda sunt, & iis non expeditis à iudice puniri possunt (cuius rei exẽpla passim apud Bart. *d.loc. quæst. principal.7. quæst.11.* videre licet) repræsaliis detineri non possunt.
7 Coler. *d.l.num.189.* † Quotiescunq; ergo magistratus Commissarium iure repræsaliorum detinere tentat, allegabit priuilegium, idque eo, quo proxime præcedenti capite dictum
8 est, modo. † Quod si autem, hoc non attento, detineatur, ac ita in actu perficiendo remoram patiatur, cum pro mandato sine clausula in Camera supplicare posse arbitror: Idque ex hisce fundamentis. Primò, quod repræsaliæ sint omni iure prohibitæ. Secundò, quod illa prohibitio multo magis ratione Commissarii attendenda. Tertiò, quod in aliis rebus, ratione repræsaliorum mandata sine clausula nonnunquam decernantur. Si autem non relaxetur, sed debitum, (vel quia leue id esse cognoscit; vel quod diutius detineri graue sibi videatur, nec mandatum expectare possit) exsoluat, finita Commissione, conditionem vel actionem ex l. Aquilia, ratione damni illati, vt & iniuriarum contra Magistratum & Partem, tanquam mandantem & mandatarium, in Camera, coram Superiore instituere poterit. [Petit autem hoc casu non solum † rem ipsam, sed omne etiam a lucrum. Id quod latius recte prosequitur d. Heyg. *d.l.numero 64. & seq.*] Si tamen Magistratus sit extraneus, qui conueniri in Camera nequeat; aget contra eum, cuius nomine soluit. Bartol. *in l.nam & seruus.22. ff. de neg. gest. & pluribus de hoc supra actum est.*

CAPVT X.

De Iudice, & quibus de causis conueniatur Commissarius.

SVMMARIA.

1 *Priuilegiata persona forum declinare possunt.*
2 *Diuisio huius capitis.*
3 *Commissarius vel ratione contractus, vel delicti conuenitur.*
4 *Ratione contractus vbi.*
5 *Si tempore legationis contraxerit, conuenitur in loco contractus.*
6 *Fraudandi occasio tollenda.*
7 *Locus solutioni adiectus facit cessare priuilegium Commissarii.*
8 *Commissarius reconuenitur, vbicunque conuenit.*
9 *Ratione delicti quomodo conuenitur.*
10 *Delinquens in legatione vbi puniatur.*
11 *Vbi conueniendus ordinarie sit Commissarius.*
12 *Priuilegium allegandum à Commissario.*
13 *Commissarius vt gaudeat hoc priuilegio, expedita Commissione, non debet diu manere in loco Commissioni destinato.*

CVm omnes † fere personæ priuilegiatæ singularia etiã priuilegia, quoad forum sortiendum habeant, ac ea ad Commissarium 1

per supra libro primo tradita, porrigantur,
2 recte de iis hoc loco agitur. † Tractatio autem hæc bimembris erit: Primò, ex quibus causis: Secundò, vbi conueniri possint. Quod
3 ergo ad primum; certum illud est, † duplici de causa Commissarium conueniri, vel ex contractu, vel ex delicto. Quo explicato, facile secũda pars capitis plana fiet.
4 † Quod ergo contractum attinet: licet regulariter ibi quis conueniatur, vbi contraxerit. *l. hæres. 19. ff. de iudiciis. l. vnic. Cod. vbi de possess. agi oporteat.* Contrarium tamen in Legato, & per consequens in Commissario statuitur. *l. 2. §. Legat. ibi, in eo quod ante legationem. & l. si quis in Legat. in verb. quod ante leg. debuit. & l. non alias. §. 1. vbi Bartol. ff. de iudic.* Quia tamen hæc regula non est perpetua, ne Commissarius opinione hic fallatur; sequentes limitationes, instructionis gratia,
5 proponere visum fuit. Prima itaque est: † Nisi tempore legationis contraxerit. *l. 25. ff. de iud. l. 26. ff. de legatio. eod.* Alber. Gentil. *in tract. de Leg. c. 17.* Coler. *in tract. de process. execut. part. 2. c. 3. nu.* 188. Et si aliter statueretur, daretur materia delinquendi, ac esset pulchra fabrica pro Legatis ac Commissariis impostoribus, qui sub isto prætextu merces alienas domum secum auferrent sine omni pretio. *l. si legationis. in fin.*
6 *ff. de iudic.* † Quæ fraudandi occasio ipsis merito præciditur. *arg. l. 1. in fi. Nautæ, caupon. stabular. vt ablat. restituant. & l. 1. §. illud quoque nouissime. C. de latina libertat. tollend.* Coler. *d. loco. nu.* 188. [Paschal. *de Legat. c. 65.* vbi plura ad hoc ca-
7 put spectantia adducit.] † Secunda, quando locum cõmissionis & Legationis adiecit contractui; atque ita cum Accursio *l. 3. ff. de leg. cum*
8 *l. 2. §. 4. ff. de iudicib.* cõciliat Gent. *d. c. 17.* † Tertia, quãdo Cõmissarius aliquem in aliquo loco conuenit, ac ibidem reconuenitur. glo. & Dd. *in l. Paulus. l. 2. ff. de legat. & in l. Tutor. §. fin. de*
9 *iureiurand. & in c. cum inter. de exceptio.* † Et hactenus de contractu. De delicto illud statuitur: Legatum aut officialem Imperatoris, & per consequens etiam Cõmissarium nõ posse conueniri, durante officio. *argu. l. si præses.* & ibi Dd. *C. de Episcop. audien.* Lallus de Tussia *ad constit. regni Siciliæ. lib. 1. tit. de Seruientib. castror. vers. castellanorum. nu.* 4.
10 Quod † tamen ita accipiendum, nisi delinquat in legatione Commissarius. Ratio, quia à contractibus ad delicta valet argumentum. Quia itaque id in contractibus obtinere supra traditũ est, merito etiam in delictis locũ habet. per late à Gentil. *de Legat. d. c. 17. lib. 2.* adducta. Et tantum de primo membro huius capitis. † Circa alterum sic 11
statuendum sentio; quod in iis casibus, in quibus ratione contractus, vel delicti, in loco Commissionis non potest conueniri, sit cõueniendus, in iis regula vulgata locum habeat: Quod iudex contractus aut delicti sit competens, *l. 3. l. 13. ff. de offic. præsidis.* Vt in specie ex Iurisconsultorũ ac politicorum mente egregie tradit Gentil. *in tractat. d. c. 17. de iudice Legatorum.* † In hoc etiam idem, quod in præ- 12
cedentibus dictum, obseruabit Commissarius, vt scilicet in tempore hoc suum priuilegium alleget: debet enim constare de ipsius literis & credentiis. Bart. *in l. conuentionum. nu. 3. ff. de pactis. per l. fin. de Legat. & l. sanctum. ff. de rerum diuision.* Quia proponitur in modum exceptionis fori declinatoriæ, quæ à quocunque priuilegiato debet opponi, vt supra de excusationibus dictum. † Hoc etiam Com- 13
missarius debitor aut delinquens, vt secure hoc priuilegio vti possit, obseruabit, ne expedita commissione diutius in eo loco maneat: Licet enim durante legatione non possit conueniri, vt præter supra deducta constat ex Pacian. *de probation. libro 2. cap. 33. numero* 81. Traditum tamen est: si perfecto Legationis negotio, aut Commissionis, diutius ibi subsistant Legati, quod tum cõueniri aut accusari possint. *argu. d. l. 2. §. legati. ibi. plane si perfecta.* Idque ex ea ratione, quod finita causa priuilegii, ipsum quoque priuilegium finiatur. Tiraquell. *in tractat. cessante causa. numero* 201. Vnde in simili suadent Dd. ne post finitam legationem diu in aliquo loco subsistat Legatus, sed viam rectã domum petat. Bart. Bald. & Salycet. *in l. final. in fine. Cod. de commerc. & Mercatoribus.*

CAPVT XI.

De Restitutione ac priuilegiis ratione absentiæ Commissario concessis.

SVM-

SVMMARIA.

1 *Absentium priuilegia habet Commissarius.*
2 *Legatis idoneis proprie hac priuilegia concedi.*
3 *Commissarius restituitur in integrum.*
4 *Circa quas res restitutio locum habeat.*
5 *Circa iudicia restituitur Legatus.*
6 *Ratione missionis in possessionem.*
7 *Si Procuratorem non reliquit domi, restitutio locum habet.*
8 *Ratione contractuum quando restitutio locum habeat.*
9 *Ratione vltimarum voluntatum.*
10 *Si impediatur adimplere conditionem, ratione commissionis restituitur.*
11 *Circa praescriptionem restituitur Commissarius.*
12 *Commissarius in omnibus, qua ad fauorem ipsius tendunt, pro prasente habetur.*
13 *Quando incipiat hoc beneficium Commissario.*
14 *Restitutio contra quos detur.*
15 *Vbi restitutio proponenda.*

AD tractationem huius capitis rectius intelligendam, monendum est, Commis-
1 sarium restitutionis †beneficio gaudere. Idque primò ideo; quia absentibus Reipublicæ causa, aut ei, cuius absentia probabilis & necessaria, cōparatur. Eadem enim vtrobique, quo ad hunc punctum militat ratio, ea scilicet, quod Commissarius inuitus cogi potest, vt absit: per tradita à Mauritio, *in tractat. de re-*
2 *stitution. in integr. cap. 351. nu. 7.* † Idque indubitatò in nostro Commissario ideo etiam obtinet; quia libro primo traditum est, Commissarios debere esse expertes: Expertibus autem, & idoneis Legatis hæc beneficia proprie competunt. Ferrar. *in form. libelli, pro restitut. in integrum. in verb. Legatus.*

Hisce sic præmissis, primò de iis casibus, in quibus absentia ipsi prodest: deinde, in quibus pro præsente, quoad sui commodum ha-
3 beatur, dicendum. † Quod primum attinet, maxime versatur illud circa restitutionem in integrum, ac generaliter traditur: Legatum, aut qui Reipublicæ causa abest, & per consequens Commissarium, restitui in integrum. *l. 1. versic. si quis abest. ff. ex quibus caus. maior. l. legatis. C. eod. tit.* Bart. *in l. republica. paulo post prin-*
4 *cip. C. d. tit.* Ferrar. *d. loco. numero* 1. † Vt autem Commissarius causas, propter quas beneficio restitutionis gaudet, rectius percipiat, perceptasque ad vsum facilius accommodet, eas in quatuor classes distribuo. In iudicia contractus, vltimas voluntates, & præscriptiones.
† Iudicia quod attinet, hac ratione habet lo- 5
cum in Commissario restitutio; primò si contra ipsum sit iudicatum. *l. cum miles. 30. §. final. ff. ex quibus caus. maior. l. si cum 6. & l. seq. C. de restit. mil. & eorum qui reipub. caus. abs. l. si quis. 8. §. sed etsi. Cod. de prascript. 30. annorum.* vide Maurit. *cap. 346. num. 1.* Vbi addit: Si in aliqua litis parte indefensus foret, & omisisset appellare, restitutionem locum habere. Allegat ad hoc Bartol. *in l. fin. ff. de restitut. in integrum.* † Secun- 6
dò, si missio in possessionem facta sit. *d. l. si quis. §. sed etsi quis.* Ea tamen, quæ circa hanc iudicialem restitutionem dicta sunt, tunc demum locum habere videntur, † cum Procurato- 7
rem domi non reliquit; alias enim excluditur ab hoc priuilegio. *L. is qui Republic. causa. 39. ff. ex quibus caus. maior.* Mauritius *d. cap. 352.* Vbi in contrarium adducta diluit. Vel si ante legationem lis sit orta; tunc enim per Procuratorem tenetur defendere. Et id obseruari tradit Pacian. *de probation. libro 2. cap. 33. numero vltim.*
† Ad contractus quod attinet: restituitur pri- 8
mò, si bona ipsius vendantur, vel à creditoribus distrahantur. *l. si cum. Cod. de restitut. milit.* Alexand. *in l. si cum militaribus. Cod. d. tit.* Sfort. Odd. *in tractat. de restit. in integrum. part. 2. quaest. 82. num. 17. & seq.* † Quoad vltimas volunta- 9
tes: primò, si hæreditatem delatam transmittere non potuerit. *l. cum quidam 30. in princip. ff. de acquirend. hareditat.* † Secundò, si legatum 10
ei sit relictum sub conditione, & commissione impeditus, eam non possit adimplere. *l. Iulianus. 17 in fin. ex quibus caus. maior. l. si quis Titio 41. & l. si quis stipulatus. 43. ff. d. tit.* Maurit. *de restitut. in integrum. cap. 286. num. 3.* Contra † præ- 11
scriptionem similiter restitutio locū habet. Ferrar. *in d. forma libelli pro restitut. in integrum. num. 3.* Quæ tamen, quia raro tam breui temporis spatio perficitur, ideoque vix locum habere possit, latius hoc loco de ea non tractabo, sed ad alteram huius capitis partem me
confero. † Quæ est, vt Commissarius in o- 12
mnibus, quæ ad ipsius fauorem tendunt, pro præsente habeatur, argum. deducto à studiosis. *cap. de quibusdam.* & ibi glo. & Archidiacon. *37. distinct.* Port. *in tit. Institut. de militar. testam. numero 33.* Decius *in cap. consultat. num. 3. de offic.*

Xx 3 delegati.

allegati. Et sic in terminis respondet Socin. Senior *consilio* 38.*numero* 8. *&* 9. Et firmantur per ea, quæ deduxit Mauric. *d. tractat. cap.* 345.

13 † Quando autem incipiat hoc Commissarii priuilegium, & quando desinat, quæritur. Et incipere statim, atque ex vrbe discedit, etiamsi nondum prouinciam accesserit, statuitur *in l. abesse. ex quibus caus. maior.* Vbi similiter alterum membrum quæstionis: quando scilicet desinat, definitur, donec iterum ad vrbem reuertatur. Quod tamen cum hac moderatione accipiendum: Nisi ipsemet in causa fuerit, quo minus reuerteretur. Mauricius *dicto tractat. cap.* 351. *numero* 3. Et sic non statim expedita Commissione, abesse desiisse dicitur. Videatur de hoc puncto latius Mauric. *cap.* 351.

14 Contra quos † autem Restitutio detur quæstionis est? Et contra omnes lædentes dari non est dubium. Quod adeo verum est, vt ne ab hoc quidem ipsum fiscum excipiant leges. *l. si quis Titio. ex quibus caus. maior. l. neque.* 5.

1 *Cod. de restitut. milit.* Mauric. *cap.* 349. † Apud quem autem Iudicem hoc restitutionis remedium proponi debeat, videndum est. Et licet coram Ordinario instituendum, per ea, quæ supra dicta sunt, concludendum videbatur: Quia tamen hæc restitutio ratione impedimenti, à Camera causati, adinuenta est, recte de ea ibidem agitur, vt supra traditum.

CAPVT XII.

An hisce beneficiis vtantur famuli & scribæ Commissariorum.

SVMMARIA.

1 *Præmiis & honorariis famuli quatenus gaudeant.*
2 *Salarium quatenus famulis debeatur.*
3 *Famuli quatenus illis beneficiis, quæ in damno vitando consistunt, vtantur.*
4 *Comites Commissariorum à Tutela excusantur.*
5 *Famuli scholarium & Legatorum gaudent beneficiis dominorum suorum.*
6 *Priuilegio fori gaudent famuli.*
7 *Vt & saluo conductu.*
8 *Et in integrum restitutione.*
a *Priuilegia Legatorum & Commissariorum ad accessorias personas extenduntur.*
b *Ministris quomodo salarium debeatur.*
c *Citatus non comparet, nisi familiæ eius saluus conductus detur.*

Circa hoc caput [illud notandum, quod licet regulariter † priuilegia ad personas accessorias, veluti domesticos, familiares, & ministros extendantur. text. *in l. si stipulatus,* a
3. *ff. de verb. oblig. c. licet.* §. *cum conceditur. hoc tit. in* 6. Specul. *ad tit. de clericis coniug. num.* 5. Decius pulchre *in l. in omnibus. nu.* 8. 9. *& seqq.* Cagnol. *ibid. num.* 12. *de Regul. iur.* Gail. 2. *obseruat.* 68. *num.* 6. Idem in Tract. *de arrest. cap.* 8. *num.* 10. Wesenbec. *consil.* 50. *num.* 22. *vol.* 1. Zasius *in l. maritum. nu.* 28. *ff. solut. matrim.* Vnde dicitur, quod Clerici familia est priuilegiata, sicut ipse. Viuius *decis.* 126. *nu.* 2. In hoc tamen nostro casu] inter beneficia, & priuilegia omnino distinguendum est. Nam quod ea, † quæ honoraria supra esse diximus, attinet, certum est, directò eos hisce non gaudere; licet non negem aliquādo aliquam ipsorum partem ipsos etiam tangere, vt & olim: Nam nomina comitum non secus ac ipsorum Legatorum solita erant notari, Gentilis *libro* 2. *de Legatis, cap.* 15. † De fortunæ bonis simile est iudicium; pro laboribus enim nihil recipiunt principaliter, nec quicquam iis debetur; sed Dominis eo nomine datur salarium, [qui ministris ex conuentione † salarium debent, de quo Hartman. Pistor. *in quæstion. Saxon. quæst.* 8. *per tot.* adeo, vt si ipsis soluere detrectent, furari possint. Couar. *libro variarum resolut. c.* 1. *numero* 18. Cacher. *decis.* 68. *numero* 31.] Non tamen ita illiberales esse Partes conuenit, vt non aliquando hisce aliquid honorarii loco donent, ad quod merito antiquorum exempla, qui etiam comitibus Legatorum munera dabant, Gentil. *d. loco.* eos mouere debebāt. † Quod vero illa, quæ de damno vitādo constituta in Commissariis sunt, attinet; ex sequentibus rationibus sub illis recte comprehendi posse arbitror. Primò, quia in Commissione expresse fit mentio, vt Scribam adhibeat Commissarius, & in eius præsentia actū sibi commissum peragat; Quia ergo, quoad hunc actum vigore Commissionis non minus, quam ipse Commissarius Cameræ, eiusque protectioni subiectus dicitur Scriba: sequitur & hisce priuilegiis eum gaudere. † Secundò 4

cundò confirmatur hoc expressa iuris decisione. *in l.12. ff. de vacat. & excus. mun.* Vbi ait Iurisconsultus: Eorum, qui Reip. causa absunt, comites, qui sunt intra statutum numerum, de tutela, quæ absentibus vel profecturis delata, excusantur. Ecce hic comites ab hoc onere, à quo alias nemo sine releuanti causa
5 excusatur, liberantur. † Tertiò idem quoque traditur de famulis Scholarium: quod iisdem priuilegiis (quæ plerumque, vt *ex authent. habita. C. ne filius pro patre.* constat, in damno vitando consistunt) gaudeant. *d. authent. & l.2. C. de comit. consist.* late post Panormit. Duenn. Calcan. & Rebuff. *de priuil. g. scholar. priuil. 163. nu.1.5. & 6.* tradit Hyppol. Bonacoss. *de seru. & famul. quæstion. 52.* Et de Legatis; quod omnibus beneficiis, in damno vitando consistentibus, quæ iis concessa sunt, etiam vtantur famuli: egregie deduxit Alberic. Gentil. *in d. tract. de Legat.* [tam in ciuilibus, quam criminalibus, *c. fin. de offic. Archidiac.* Latè hoc deducit
e Viuius *decis. 116. per totum.* hinc† citatus sub saluo conductu, non tenetur comparere, nisi & seruitoribus suis promiserit securitatem Iudex, Franc. Marc. *decis. 145. part. 2.* vbi ita iudica-
6 tum refert.] Sic, † vt res exemplis illustretur: comites regentium prouincias, priuilegio fori gaudebant. *l. senatusconsult. ff. de offic. præsid.* Sic & gaudent saluo conductu. Decian. *consil. 51.*
7 † Quod & olim in Legatis obtinuit. *l. final. de legation.* Franc. Marc. *decision. 425. num. 4. lib. 2.* Hippol. Bonacossa. *de seruis & famul. q. 35.* Sic dicitur; timentem, ne lædatur, & ideo singulari saluo conductu vti volentem, non teneri comparere, nisi pro se & famulo eum habeat, per eã, quæ tradit Hyppolit. Bonacoss. *d. tractat. quæstion. 207.* Et generaliter saluum conductum, ad familiam extendi, docet Menoch. *de arbitrar. iudic. quæst. cas. 336. numero 8.*
8 † Idemq; de restitutione in integrum dicendum. post Cynum, Bald. & Rauennat. tradit Hyppol. Bonacossa. *de famulis. cap. 34.*

CAPVT XIII.

An & quatenus beneficia, & priuilegia, ad Peritos, & Testes trahenda.

SVMMARIA.

1 *Comitum appellatione qui veniant.*
2 *Honoraria præmia quatenus Peritis obueniant.*
3 *Fortuna bonis quatenus gaudeant.*
4 *Quatenus iis, quæ in damno vitando consistunt.*
5 *Testes quatenus beneficiis & priuilegiis hisce vtantur.*

a *Medici quare priuilegiis gaudeant.*
b *Calculatorum priuilegia.*
c *Notariorum priuilegia.*
d *Saluus conductus etiam in Aduocatis & Procuratoribus debet dari.*
e *Testis nolens deponere, arrestari potest.*

EA, quæ præcedẽti capite de † famulis tradita sunt, [quod scilicet priuilegia ad accessorias personas, & eos etiam, quorum opera vtimur, extendantur, vt Dd. *d. l.* de Castaldis, Factoribus & nuntiis tradunt.] multo magis habere locũ in Peritis, ex eo colligendum videtur, quod textus supra citati omnes de comitibus loquantur, sub quibus omnes Periti rectè cõplectuntur. Comites enim sunt, qui adsistunt: ita interpretatur hoc vocabulum Gent. [*lib. 1. de Legat. c. 15.*] In specie autem de iis quædam simili modo, quo præcedenti capite vsus sum, dicẽda sunt. In primis autem distinguendum secundũ varia pręmia. † Nam 2
quoad honoraria; ea obueniunt quidem Peritis, maxime iis, qui Iureconsultis & Medicis comparantur; [Medici enim per se, quia salutis† hominum curam agunt, sunt priuilegiati, *l.1. §. Medicorum. de extraord. cognit. l. inter eos. §. 1. ff. ex quibus caus. maior.* Barnab. Briss. *libro 2. antiq. cap. 3.4.*] non tamen ita large, vt ipsi Commissario, sed secundum cuiuscunque artificis excellentiam. [Sic calculatores à muneribus † excusantur, *l. oratione. C. de profess. & Med. l. spadonum. §. neque librarios C. hoc. tit.* Item Notarii † & Tabellarii, *leg. 1. §. Ludi. de variis & extraord. cognit.* Montan. *de tutel. cap. 34. num. 212.*] Externa † autem ipsis competere certum est: cum enim hi operas suas locent, rectè petũt mercedem, prout supra dictũ est. † Ea etiam, quæ in euitando damno consistunt, similiter ipsis impertienda. Menoch. *de arbitrar. iudic. q. cas. 336. num. 6.* Non tamen omnes eodem modo iis gaudent, alii enim alios hac in re superant. Quæ res, vt dilucidior reddatur, exemplo illustranda est: Finge nuntium aliquem insinuantem

sinuantem lædi; hoc sane casu eum gaudere priuilegiis iisdẽ, quibus Notarius supra egregie demonstratũ est. Quin & saluo conductu imperii eum gaudere, tradit *Ordinatio Cameræ part.1.tit.49.§.* Item die geschworne Botten. [Similiter etiam si citato locus sit tutus: tamen & Aduocatis, & Procuratoribus, † quibus vtitur, securus esse debet, aliter non tenetur comparere, Fuluius Pacian. in vtramq; partem, *de probat. cap.46. num.2. lib.2.* Hanc tamen dicit communem.] Et tantum de peritis in arte: † Nũc de Testib. non peritis quædam addenda. [Vbi ante omnia notandum, eos, si in loco aliquo inueniantur, & testimonium dicere nolint, † arrestari posse, vt post Rebuff. & Imbert. notauit Peckius *de arrest.c.4.nu.12.* Secus si sponte deponere parati sint: nam tunc] honorariis præmiis maxima ex parte gaudent. Hinc dicitur, Testes esse in dignitate constitutos; & testimonium ferre, esse dignitatis, vt ex Aulo Gellio refert Sigonius *cap.5. de indic. c. præcept. 21. ibi. generosæ dignitatis testim. admissuri. 25. quæst.5.* Lucri etiam externi eos esse participes, ex supra *part.1. lib.3.* deductis, manifestissime apparet. Quæ in damno vitando versantur similiter ipsis cõducere in aperto est: sicut illos saluo conductu, vt supra libro tertio dictum est, frui videmus. Sic & priuilegio fori vtuntur, *argum. l.2. §. legatus. ibi. item his qui testimonii icausf. vocati sunt. ff. de iudic. l.26. §. final. Ex quibus cauſ. maior.*

CAPVT XIV.

Quando incipiant hæc beneficia & priuilegia.

SVMMARIA.

1 *Honoraria præmia incipiunt à die præsentati Rescripti, & quomodo hoc accipiendum.*
2 *Fortunæ præmia quando.*
3 *Salarium quando incipiat computari.*
4 *Beneficia, quæ in damno vitando consistunt, quando locum habere incipiant.*

MVlta hinc inde supra de principio & fine dicta sunt, quæ hic omnia sequentibus capitibus adiicienda duxi. † Et primò, quoad honoraria præmia; licet illa magna ex parte à die præsentati Rescripti competant, cum tunc vere dicatur Commissarius, & per consequens honor & dignitas ac fama debeatur: tamen proprie viget, cum ad actũ Commissionis accessum est: Eo enim tẽpore vere dicitur Commissarius, quoad hæc beneficia, adeo vt ratione actionum intentatarũ, veluti iniuriarum & similium; ex illo tẽpore prius aggrauatio computanda sit. † Fortunæ autem præmia tunc demum incipiunt, cum Commissario traditur Commissio, & quando ad aliquem actũ progreditur; nam pro citationibus, & aliis processibus condignum debetur salarium. † Proprie tamen honorarium, quod dietim exoluendum est, de quo principaliter agitur, incipit ab eo tempore, quo pedem domo effert, & per taxam vsitatam, quid vsque ad finem Commissionis ratione dierum ipsi debeatur, constitutum est. Licet autem ab eo tempore soluendum; tamen consultum non est, vt tunc exigat. per ea, quæ supra late in specie dicta sunt. Quoad beneficia, † quæ in damno vitando consistunt, ea tunc originem sumũt, quando domo discedit, vt supra in cap. de saluo conductu, Restitutione in integrum, ac aliis beneficiis monui.

CAPVT XV.

Quando finiantur hæc priuilegia & beneficia.

SVMMARIA.

1 *Omnia fere priuilegia, & beneficia ratione Commissionum concessa, finiri.*
2 *Honoraria præmia, an temporalia, an perpetua in Commissario?*
3 *Fortunæ præmia quando finiantur, & quomodo reuiuiscant.*
4 *In damno vitando consistentia, quando finem sortiantur.*
5 *Reuocato Commissario pendente ipso actu, quæ competant.*
6 *Quid si Commissarius propter suspicionem in continenti probatam, reuocetur.*
7 *Quando Commissarius sua culpa reuocatur, an, & quæ ex prædictis beneficiis retineat.*
8 *An etiam aliqua ipsi restent, si ob delum remotus sit.*
9 *Fama propter delictum amittitur.*
10 *Existimatio perditur ratione delicti.*
11 *Dignitate priuatur, ratione doli remotus.*
12 *Honor aufertur ratione delicti remoto.*
13 *Salarium non debetur, propter delictum remoto.*

14 *Consi-*

m. *Consiliarius ob dolum remotus, priuilegiis exemptionis priuatur.*
15 *Commissario se ipsum abdicante, an & quãdo finiantur in ipso beneficia.*
16 *Propter morbum se abdicanti quamdiu sumptus debeantur.*
17 *Mortuo Commissario, quæ beneficia ipsi, & quæ hæredibus restent.*
a *Priuilegiis non gaudent ambientes Commissionem.*
b *Legati & Commissarii officium quamdiu duret.*
c *Iudicem etiam finito officio lædere non licet.*
d *Commissio est signum Commissarii, vt Iudici virga.*
e *Salarium non expetit culpa sua discedens.*
f *Commissarius ob delictum, excommunicatur, aut bannitur.*

1 QVandoquidem † res omnes ita comparatæ sunt, vt ea, quæ personis beneficii loco constituta sunt, aliquando finiantur, [nonnunquam etiam ex certis causis diminuantur, *l. cognitionum.* §. 2. & 3. *ff. de extra. cognit.*] aliquando vero perdurent: hoc capire quid in præsenti materia statuendum, pro conclusione huius libri, & primæ huius tractatus partis, videre operæpretium fuerit.
2 † Vbi illud primò notandum, [hisce priui-
a legiis non gaudere † eos, qui ambiunt Commissionem, vel alia officia. Andr. Barbat. *consilio 56 libro* 1. quod bene à nostris notandum, quos non modo ambire, sed & venari quasi Commissiones videmus. Iis vero, qui non ambiunt, certum est,] ea quæ honoraria diximus, semper durare quidem, quoad quid, vt supra in specie explicatum: ratione maximorum tamen effectuum tunc finem sortiri, cum domum rediit Commissarius. *argument. eorum quæ de Legato* tradit Laudens. *in tractat. de Legat. quæstione* 33. [Hinc Caspar. Vareuicius,
b inquit: Durat † quidem officium Legati, quamdiu ipse in itinere est, & quamdiu eò non redit, vnde est ablegatus, *de Legatis.* §. *durat quidem.*] Reuiuiscere autem quando cum Adiuncto ad collationandum Rotulum ac-
3 cedit. † Bona fortunæ finiuntur, cum domum ventum est, incrementum tamen recipiunt, quamprimum ad collationandum proficiscitur, & donec domum redeat, durant.
4 † Et idem iudicium fere est de omnibus, quæ in damno vitando consistunt. [Ac comprobantur iis, quæ post Bald. Put. & Hyppolitum notauit Bartholom. Rodericus Calderon. *in manuali iudic. cap.* 15. *numero* 17. vbi ait, quod offendens Iudicem, † etiam finito officio, tem- c
pore syndicatus debeat puniri. Cum tamen Commissarius ad collationandum Rotulum proficiscitur, debet, vt & ante semper secum ferre † Commissionem, quæ ipsi est signum d
quodammodo, sicut Iudici virga, ne lædatur, quam virgam, aut aliud, si quod est signum iustitiæ, Index secum ferre debet. Segura de Auolos *in director. iudic. part.* 2. *cap.* 42. *numero* 1.] Et hæc generaliter sic obtinent. Quia † autem ante finem Commissionis, ab 5
actu sæpe reuocatur Commissarius: An eadem tunc obtineant, videndum est. Reuocatur autem Commissarius sæpe ad instantiam Partis à Iudice; vtpote, quod eum suspectum demonstret. † Et tunc duo sunt casus statu- 6
endi. Aut hæc causa suspicionis ita est comparata, vt demonstret, Commissarium non debuisse deputari, & non ipse Commissarius, sed Partes in causa sunt: de quibus *libro* 2. *in tit. de Exception.* dictum est. & quia is hic culpa vacat, omnia beneficia, donec domum reuertatur, retinet. † Aut causa postea super- 7
uenit: & hoc casu aut culpa, vtpote quod in actu productionis contra principia iuris egerit; aut maxima negligentia quid ab eo commissum est. Et licet ob hanc causam, non integra honoraria bona, quæ antea habuit, sed ea tantum, quæ ratione huius actus Commissionis acquisiuit, auferantur. Freher. *de fama cap.* 10. *num.* 2. fortunæ tamen bona plane amittere certum est, cum nemo ex sua negligentia, aut culpa commodum sentire debeat. [Vnde etiam statuitur, quod culpa sua discedens † integrum salarium petere non e
possit. *l. diem. defuncto*, vbi hoc notat Gerardus Gauerson, professor quondam Louaniens. prædictam rationem reddens, quia non debet ex sua fraude, vel imperitia lucrum sentire, *l. sed abest.* §. *final. locati.*] Bona, quæ in vitando damno consistunt, quod attinet; licet stricto iure eum & ea amittere statuendum videatur, cum tamen fretus hoc titulò, se in pericula coniecerit, iis eum vti posse ex benignitate concludo. † Aut dolo malo pro- 8
cessum ab eo esse docetur, & ideo reuocatur: vt diuulgans Partibus secreta, vel alia crimina com-

na committens. Quod autem honoraria præ-
mia attinet, ea plane extingui certum est. [Vi-
de adhoc egregie Franciscum Robertinell. *de
vita & victu Roman. Imperator fol. mihi* 147] Quę
res exemplis fiet clarior: † Sic propter deli-
9 ctum amittit famam, vt pluribus docet Fre-
10 her. *de fama. cap.* 10. *numero* 1. & 2. Idemque † de
existimatione traditur. [*d. l. cognitionum.* 5. §. 1.
& 2. ff. d. var. & extraord. cognit.] Freher. *de glo-
ria. cap. e & de infamia. libro 3. cap.* 4. † Ac de di-
11 gnitat 6. *iudices* 12. *C. de dignitat.* † Item de ho-
12 nore c. l. q. egregie *in illustr. quæstio. cap.* 11. [Imo
ob delictum etiam excommunicari potest.
Viuius *decision.* 99.] † Salarium autem eos
13 perdere notius est, quam vt declaratione e-
geat. [*l. vltim ff. de pœnis.*] Quæ in damno vitan-
do consistunt, ea similiter perduntur, exem-
plo Consiliarii † Principis, qui propter cri-
14 men nullo gaudet priuilegio exemptionis,
nec aliis, quæ ipsi ratione dignitatis tributa
sunt. Felin. *in cap. qui in ecclesiarum. de constitut.*
Ioan. Andr. *in cap. quanto. de iureiurand.* † Ali-
15 quando Commissarius seipsum abdicat ob
rationabiles causas, vel delegando, vel excu-
sationem in Camera proponendo: & si sint
sufficientes causæ, beneficia tamdiu durant,
quamdiu functus est suo officio, eo modo,
quo supra, quando finiatur Commissio, di-
ctum est, argumento eorum, quæ egregie de
Consiliario Principis, cum bona venia a Do-
mino dimisso post Guid. Pap. tradit Barthol.
Philip. *in tractat. de Consil. princ. discur. 7. priuileg.*
12. † Quod tamen cum hac moderatione ac- 16
cipiendum; nisi propter grauem morbum
abdicare cogatur, tunc enim sumptus ali-
quamdiu adhuc debentur. † Casu finitur 17
Commissio, si mors interueniat, & tunc simi-
le est iudicium: ac debetur salarium eius tem-
poris, quo functus est officio, & domum re-
uerti poterat. *argum. l. legat. §. si quis in munere.
ff. de legat.* Licet stricta ratione inspecta; cum
ad integrum actum conductus sit, plus hære-
dibus solui debeat. *argum. l. diem defuncto. & ibi
Doct. de offic. præsid.* late Coler. *part. 2. c. 3. numero*
185. [Morte autem Commissarii Commissio-
nem finiri adeo verum est, vt vno ex dele-
gatis mortuo, tota delegatio censeatur exspi-
rasse. Nicol. Reusner. *consilio 7. libro 2. nume-
ro* 15. Quod tamen, quando in Com-
missariis nostris procedat, su-
pra à me explica-
tum est.]

FINIS PARTIS PRIMÆ TRACTATVS DE Commissariis, & Commissionibus.

